

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

Aslıhan KESKİN

TÜRKİYE'DE ÖĞRENCİ OLAYLARI VE TÜRK SİYASETİ ÜZERİNE
ETKİLERİ (1968-1980)

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
DOÇ. DR. İSMAİL EYYUPOĞLU

ERZURUM-2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP
TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç.Dr.İsmail EYYUPOĞLU danışmanlığında, Aslıhan KESKİN tarafından hazırlanan bu çalışma 25/02/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Doç.Dr.İsmail EYYUPOĞLU

İmza:

Jüri Üyesi : Prof.Dr. Selçuk URAL

İmza:

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Mevlüt ÖZBEN

İmza:

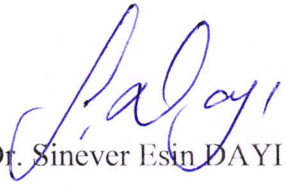
Jüri Üyesi : Doç.Dr.Asaf ÖZKAN

İmza:

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Mehmet PINAR

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 25/02 / 2019

Prof. Dr. Sinever Esin DAYI
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “*Türkiye’de Öğrenci Olayları Ve Türk Siyaseti Üzerine Etkileri (1968-1980)*” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek herhangi bir yönteme başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.

Adı-Soyadı: Aslıhan KESKİN

İmza :

Tarih : 25.02.2019

ÖZET

II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1990'lı yıllara kadar süren ve Soğuk Savaş olarak adlandırılan bir dönemine girildi. Avrupa'da artık yeni bir dünya düzeni oluşmaya başlamıştı. “İki kutuplu Dünya” olarak adlandırılan bu süreç Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki mücadeleyi ifade etmekteydi. Avrupa ülkeleri bu dönemde bu iki “Süper Güç” çevresinde toplanıyordu. Sovyetler komünizmin, ABD ise emperyalizmin adeta sembolü ve temsilcisiydi.

1968'de Fransa'da başlayan ve tüm dünyaya yayılarak adeta küresel bir nitelik kazanan olaylar “68 Kuşağı” olarak adlandırılacak olan bir neslin ortaya çıkmasına sebep oldu. XX. Yüzyılın en önemli hareketlerinden biri sayılan bu eylemler dizisi, gençliğin ülkeler ve politikaları üzerinde etkinliğinin bir göstergesiydi. 68 Olayları sol bir hareketti. Amerika Birleşik Devleti'nin emperyalist politikalarına ve kapitalizme karşı bir tepki idi.

Osmanlı'dan günümüze kadar geçen süreçte dönemsel olarak yoğunlaşan öğrenci hareketleri 1968'de Dünya ile eşzamanlı olarak Türkiye'de de farklı bir konuma evrildi. Kendine özgü nitelikler taşıyan bu hareketler gerek eğitim-öğretim faaliyetleri, gerekse siyasi iktidarların iç ve dış politikaları doğrultusunda şekillendi

Öğrenci olayları Türkiye'de etkisi dönemsel olarak 27 Mayıs Askeri Darbesi, 12 Mart 1971 Muhtırası ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi öncesinde oldukça yükseldi. 68'in etkisiyle yaşanan olaylar 1971 Muhtırası öncesi tırmanışa geçmiş, benzer şekilde özellikle 1977'den sonra artan anarşi olayları ülkede terör ortamı oluşturdu. Adeta “kardeş kavgası” haline gelen olaylarda binlerce genç hayatını kaybetti ya da eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kaldı.

Üniversite öğrencilerinin “masum” talepleriyle başlayan olaylar, süreç içerisinde şiddet içerikli eylemlere dönüştü. Öğrenci hareketleri birçok defa üniversitelerin tatil edilmesi, sıkıyönetim ilanı gibi pek çok yaptırımla önlenmeye çalışılsa da askeri müdahaleler gerçekleşene kadar yetersiz kaldı. Çalışmamıza konu olan 1968-1980 yılları arasında on üç Hükümet kuruldu. Dolayısıyla siyasi istikrarsızlık olayların artmasına, olayların artması da siyasi istikrarsızlığa sebep oldu. Araştırma konusu kapsamında 1968-1980 yılları arasında Türkiye'de yaşanan öğrenci olayları ve Türk siyaseti üzerindeki etkileri incelendi.

Anahtar Kelimeler: 1968, Öğrenci Olayları, Üniversite, Türkiye, Gençlik

ABSTRACT

After World War II, a period called the Cold War, which lasted until the 1990s, started. In Europe, a new world order had already begun. The so-called process of “*bipolar world*” was used to refer to the struggle between the United States and the Soviet Union. European countries were gathering around these two “*Superpowers*” during this period. The Soviets were the symbol and representative of communism and the US, imperialism.

The events that began in France in 1968 and spread to the whole world, giving rise to a global character, led to the emergence of a generation that would be called the Generation 68. This series of actions, which was considered as one of the most important movements of the 20th century, was an indication of the effectiveness of youth on countries and policies. The protests of 68 were a left-handed movement. It was a reaction to the imperialist policies of the United States and to the capitalism.

The student movements, which became periodically intense from the Ottoman period up to the present, took a different face. These movements, which have their own characteristics, are shaped according to both educational activities and internal and external policies of the political powers.

Student movements considerably increased in Turkey periodically before the 1960 Military Coup (27th May), 1971 Memorandum (12th March) and 1980 Military Coup (12th September). The events that took place under the influence of the Generation 68 escalated before the 1971 Memorandum. Similarly, the events of anarchy especially after the year 1977 created an atmosphere of terror in the country. In the events that can be recalled as a fight between brothers, thousands of young people lost their lives or were forced to leave their education.

The events that started with the “*innocent*” demands of university students for turned into violent acts in the process. Although the student movements were tried to be prevented with many sanctions such as the holidays of universities and martial law announcements, they remained inadequate until the military interventions were realized. Thirteen Governments were established between the years 1968-1980. Therefore, political instability and the increase of incidents brought about more political instability and more protests. In this research, the topics of student protests between the years 1968-1980 that took place in Turkey and their impact on Turkish politics were examined.

Keywords: 1968, Student Protests, University, Turkey, Youth

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL TUTANAĞI.....	I
YEMİN METNİ.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	XVI
KISALTMALAR	XXI
KAYNAKÇA.....	XXV
GİRİŞ.....	1
A- OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E ÖĞRENCİ OLAYLARI	3
B- ATATÜRK VE GENÇLİK.....	8
C- 1923-1965 YILLARI ARASI ÖĞRENCİ OLAYLARI	9

BİRİNCİ BÖLÜM

I.DEMİREL HÜKÜMETİ DÖNEMİ ÖĞRENCİ OLAYLARI VE 1968 BAHARI İLE TÜRK SİYASETİNDE YENİ BİR SÜRECİN BAŞLAMASI (1965-1969)

A- 10 EKİM 1965 GENEL SEÇİMLERİ VE I.DEMİREL HÜKÜMETİ PROGRAMINDA GENÇLİĞİN SORUNLARI.....	32
1-1965 Genel Seçimleri	32
2- I.Demirel Hükümeti'nin Kuruluşu (27 Ekim 1965) ve Hükümet Programı'nda Gençliğin Eğitim Sorununa Çözüm Arayışı	33
B- TÜRKİYE'DE ÖĞRENCİ OLAYLARI (1965-1968)	36
C-1968 BAHARI'NIN KÖKENLERİ VE KÜRESEL ETKİSİ	44
D-1968 ÖĞRENCİ OLAYLARININ TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ	50
1- Osmaniye'de Dini Provokasyon (Şubat 1968)	51
2- I. Milli Şahlanmış Mitingi (3 Mart 1968)	52
3- AIESEC Kongresi Protestosu (7 Mart 1968)	54
4- Devrimci Güç Birliği (Dev-Güç) Oluşumu Ve Yaşanılan Tartışmalar.....	56
5- 29 Nisan 1968 Mitingi	61
6-Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Başörtüsü Sorunu ve Yaşanılan Tartışmalar	62
7- NATO'ya Hayır Haftası (14-19 Mayıs 1968)	66
8- Üniversitelerde Haziran Olayları (Haziran 1968)	69

a) Ankara Üniversitesi Öğrenci Eğitim Öğretim Yönetmeliği'ne Gösterilen Tepki ve Boykot Komitesi'nin Talepleri.....	70
b) İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'nün Öğrenciler Tarafından İşgali	72
c) Üniversitelerdeki Öğrenci Olaylarının Yayılması ve Siyasete Yansıması....	73
d) Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Talebe Cemiyeti Başkanı Celal Kargılı'nın Üniversite Olayları Hakkındaki Raporu	79
e) Olaylara Çözüm Arayışı ve Öğrenci Taleplerinin Cumhurbaşkanlığı'na İletilmesi	81
9- Üniversite Olaylarının Meclis'e Yansıması (Haziran 1968).....	85
a) Öğrenci Olayları Hakkında Üç Farklı Genel Görüşme Önergesi ve Yaşanılan Tartışmalar	85
10- Başbakan Süleyman Demirel'in Millet Meclisi'nde Üniversite Olaylarına Yönelik Değerlendirmesi (24 Haziran 1968)	89
a) Öğrenci Olaylarının Dünya'daki Örnekleri.....	89
b) Öğrenci Olaylarının Türkiye'deki Yansımaları ve Çözüm Önerileri	90
11- Olgunlaşma Enstitüsü'nün Cumhurbaşkanı'na Gönderdiği Rapor	95
12- 6.Filo Protestoları (1968)	96
13- Vedat Demircioğlu'nun Ölümü (24 Temmuz 1968) ve Öğrenci Olaylarının İvme Kazanması	99
14- Üniversitelerde 1968 Ekim İşgalleri ve Protesto Eylemleri.....	101
a) Reform Talepleriyle İlgili Protestolar	102
b) Tam Bağımsız Türkiye İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü	104
c) Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği'ne Robert Commer'in Atanmasına Yönelik Tepkiler	105
d) Oya Baydar'ın Doktora Tezinin Reddedilmesinden Kaynaklanan Öğrenci Eylemleri.....	106
15- 1968 Öğrenci Olaylarına Yönelik Jandarma Teşkilatı'nın Yetkili Birimlerine Hazırlatılan Değerlendirme Raporu.....	108
a) Eğitimle İlgili Yaşanan Genel Sorunlara Dair Çözüm Önerileri.....	109
b) Üniversite Öğrencilerinin Beslenme-Barınma ve Sağlık Konusunda Yaşanan Sorunlarına Dair Çözüm Önerileri	110
c) Sosyal-Kültürel Alanda Yaşanan Sorunlara Dair Çözüm Önerileri ve Öğrencilerin Üniversite Yönetimine Katılım Tartışmaları	111

16- Türkiye Milli Talebe Federasyonu Tarafından Cumhurbaşkanlığı'na Sunulan “Türkiye’de Üniversite ve Gençlik Meseleleri” Başlıklı Rapor	112
a) Tarihsel Kökenler	112
b) Üniversite Kavramı ve Türkiye’deki Kurumsallaşma İle Birlikte Başlayan Sorunlar.....	113
c) Üniversite Özerkliği Kapsamında Öğretim Üyeleri İle Öğrencilerin Durumu ve İdeolojik Tehditler	115
E- 1969 ÖĞRENCİ OLAYLARI.....	119
1- Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Robert W. Commer’in Aracının Yakılması (6 Ocak 1969)	119
2- Tütün Mitingleri (7-10 Şubat 1969)	122
3- 6.Filo Protestoları ve “Kanlı Pazar”	123
a) 6.Filo Protestoları (10-16 Şubat 1969)	123
b) “Kanlı Pazar” (16 Şubat 1969)	126
4- Ülkücü “Komandoların” Katıldıkları Eylemler	127
5- Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörlüğü’nün İşgali ve Olaylarının Yayılması (8 Nisan 1969)	129
6- Yargıtay Başkanı İmran Öktem’in Ölümü ve Şeriata Karşı Yürüyüş (7 Mayıs 1969)	134
a) Cenaze Töreni.....	134
b) Cenaze Töreni Sonrası Yaşanılanları Protesto Etmek İçin Yapılan Gösteriler ve Değerlendirmeler.....	135
c) İmran Öktem’in Cenaze Töreni ve Sonrasında Yaşanılanlara Dair Erdal Yavuz’un Tanıklığı	137
7- Büyük Ankara Mitingi (19 Mayıs 1969)	140
8- Üniversite Reformu Tartışmaları ve Haziran İşgalleri (Haziran 1969)	142
a) Haziran İşgallerinin Gerekçesi	142
b) İşgallerin Başlaması ve Yaşanılan Tartışmalar	144
c) İstanbul Üniversitesi’ndeki İşgallerin Diğer Üniversitelere Yayılması	148
d) Eylemlerin Siyasi Nitelik Kazanmaya Başlaması	152
9- Devrimci Milliyetçi Gençlik Kurultayı (23 Haziran 1969)	155
10- Deniz Gezmiş’in Öğrencilikle İlişkisinin Kesilmesi (28 Ağustos 1969) ve Taylan Özgür’ün Öldürülmesi (23 Eylül 1969)	156

11- Ankara Üniversitesi Senatosu'nun Öğrenci Olaylarına Karşı Alınacak Önlemleri İçeren Raporu	159
a) Öğrenci Olaylarının Kapsamı ve Sebepleri.....	159
b) Üniversite Merkezli İç ve Dış Nedenler Kapsamında Öğrencilerin Ekonomik ve Çevresel Sorunları	161
c) Sorunun Tanımlanması ve Çözüme Yönelik Genel Değerlendirmeler	163

İKİNCİ BÖLÜM

12 EKİM 1969 GENEL SEÇİMLERİ VE SONRASINDA KURULAN HÜKÜMETLER DÖNEMİNDE ÖĞRENCİ OLAYLARI (1969-1973)

A- 12 EKİM 1969 GENEL SEÇİMLERİ VE II.DEMİREL HÜKÜMETİ PROGRAMINDA GENÇLİĞİN VE ÖĞRENCİLERİN SORUNLARI	167
1- 1969 Genel Seçimleri	167
2- II.Demirel Hükümeti'nin Kuruluşu (3 Kasım 1969): Hükümet Programı'nda Gençliğin Durumu ve Yüksek Öğrenim Sorununa Çözüm Arayışı.....	168
B- II.DEMİREL HÜKÜMETİ DÖNEMİ ÖĞRENCİ HAREKETLERİ	170
1- Yerli Malı Haftası Etkinlikleri (1-10 Aralık 1969)	170
2- İstanbul Çapa Yüksek Öğretmen Okulu ve Ankara Atatürk Lisesi'nde Çıkan Olaylar (1 Aralık 1969)	171
3- Üniversitelerde Şiddetin Yükselen Değer Olması ve Ölümlü Vakalardaki Artış (9 Aralık 1969)	172
4- "69 Subay Bildirisi" ve Yankıları (16 Aralık 1969)	176
5- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde "Siyasi Cinayetler" ve "Krizle Yönelik" Tartışmalar (17 Aralık 1969)	178
6- Amerika Birleşik Devletleri 6.Filosu'nun İzmir Ziyareti ve Çıkan Olaylar (19-22 Aralık 1969)	180
7- Yıldız Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi ve Öğrenci Yurtlarında Arama (20 Aralık 1969)	183
8- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Başbakan ve İki Bakanı Hakkında Verilen Gensoru Önergesinin Gündeme Alınmasına Dair Yapılan Görüşme (22 Aralık 1969)	184
9- Öğrenci Pasoları İle İlgili Eylemler (5 Ocak 1970)	185
10- Üniversite Adaylarının Eylemi (26 Ocak 1970)	187

C- III.DEMİREL HÜKÜMETİ DÖNEMİ ÖĞRENCİ OLAYLARI.....	188
1- II.Demirel Hükümeti'nin İstifası ve III.Demirel Hükümetinin Kurulması (10-14 Şubat 1970)	188
2- Emperyalizm Karşısı Eylemlere Üç Örnek: Akhisar Tütün Mitingi (26 Ocak 1970)-Üniversitelilerden Meclis'e Yürüyüş (14 Mart 1970)-Bağımsızlık Haftası (16-21 Mart 1970)	191
3- Üniversite Özgürlüğünü Savunma Mitingi ve Milli Güvenlik Kurulu'na Yanıt (21 Mart 1970)	196
4- Ankara Üniversitesi'nde Ülkücü “Komandoların” Eylemleri ve Artan Öğrenci Olayları Karşısında Alınan Tedbirler (Nisan-Mayıs 1970)	198
5- İşçi Eylemlerinde Dönüm Noktası: 15-16 Haziran 1970 Olayları.....	204
a) Olayların Gerekçesi	204
b) İşçi Eylemlerine Öğrenci Desteği.....	207
6- Kamuoyunda Tartışılan İki Cinayet: Necmettin Giritlioğlu ve Dursun Önkuzu'nun Öldürülmesi (22 Ağustos 1970-23 Kasım 1970)	208
7- Gençliğin Şiddetten Arındırılması İçin Yapılan Girişimler (Aralık 1970)..	210
8- Üniversitelerde Huzur ve Güvenliğin Sağlanması İçin Milli Eğitim Bakanlığı'nın Hazırladığı Kanun Teklifi (2 Ocak 1971) ve İstanbul Üniversitesi'nin Öğrenci Olaylarının İncelenmesine Yönelik Çalışması ..	215
9- Karma Bütçe Komisyonu Görüşmelerinde Üniversite Olaylarının Gündeme Gelmesi ve Yapılan Tartışmalar (4-6 Ocak 1971)	216
10- Güvenli Bir Akademik Ortam İçin Yasal Önlemler Alınmaya Çalışılması ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Tartışmaların Basına Yansımaları	219
11- Öğrenci Olayları Hakkında Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a Sunulan Rapor (11 Ocak 1971)	221
a) Fransa Olayları	225
b) Türkiye'deki Olaylar	227
c) “Yükseköğretim Kurumlarında Çalışma Güvenliği ve Özgürlüğü Hakkındaki Kanun” Tasarısı ve Yapılan Değerlendirmeler	228
d) “Devlet Yükseköğretim Kurumları Kanun Tasarısı” Üzerine Görüşler.....	229
12- Radikalleşen Sol, Silahlı Eylemler ve Çözüm Arayışları.....	232
a) İş Bankası Soygunu (11 Ocak 1971)	234

b) İzmir Özel Yüksekokullarının Öğrenci Olayları Hakkında Ortak Muhtırası (13 Ocak 1971)	236
c) Ankara'da Üniversite Olayları ve Siyasete Yansıması (20-25 Ocak 1971).....	239
d) Ziraat Bankası Soygunu (12 Şubat 1971)	242
e) Amerika Birleşik Devletleri Üssü Baskını (15-16 Şubat 1971)	243
f) Dört ABD Askerinin Kaçırılması (4 Mart 1971)	244
D- 12 MART MUHTIRASI (12 MART 1971)	247
1- Muhtıraya Giden Süreçte Çözüm Arayışları	247
2- Yaşanılan Tartışmalar ve Son Anda Değişen Planlar	250
3- Muhtıra 12 Mart 1971'de Yayınlanıyor	253
E- İNİHAT ERİM HÜKÜMETİ DÖNEMİ ÖĞRENCİ OLAYLARI (26 MART 1971- 11 ARALIK 1971)	257
1- Hükümetin Kuruluşu ve Programı (26 Mart 1971)	257
2- 12 Mart 1971 Muhtırası Sonrasında Devam Eden Eylemler ve Anayasa Değişikliği Tartışmaları	259
3- Bir Grup Milliyetçi Öğretim Üyesi Tarafından Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a Gönderilen Üniversitelerdeki Öğrenci Olaylarına Yönelik Tespitler ve Çözüm Önerileri	263
a) Öğrenci Olaylarına Yönelik Yapılan Genel Değerlendirmeler	263
b) Öğrenci Olaylarına Yönelik Tespitler	269
c) Öğrenci Olaylarına Yönelik Alınacak Tedbirler	272
d) Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Özelinde Öğrenci Olaylarında Geline Son Safha: Yönetim-Akademisyen ve Öğrenciler Arasında Yaşanan Gerilim	274
e) Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Gittikçe Artan Olaylar Karşısında Yaşanılanlar	280
4- Efraim Elrom'un Kaçırılması (17 Mayıs 1971)	284
5- Türkiye Milli Talebe Federasyonu Heyetinin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ı Ziyareti	286
6- Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun Öğrenci Olayları Hakkındaki Raporu	288
F- II.NİHAT ERİM HÜKÜMETİ DÖNEMİ (11 ARALIK 1971-22 MAYIS 1972) ..	293
1- Hükümetin Kuruluşu ve Programı (11 Aralık 1971)	293

2- Siyasi Bunalım ve Yeni Hükümet Kurma Çalışmaları (17 Nisan 1972-22 Mayıs 1972)	294
3- Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu-Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi Eylemleri ve Deniz Gezmiş ile Arkadaşlarının İdam Süreci (Kasım 1971-6 Mayıs 1972)	296
G- FERİT MELEN HÜKÜMETİ DÖNEMİ ÖĞRENCİ OLAYLARI (22 MAYIS 1972-15 NİSAN 1973)	300
1- Hükümetin Kuruluşu ve Programı (22-29 Mayıs 1972)	300
2- 1973 Seçimlerine Kadarki Süreçte Hükümetin Karşılaştığı Sorunlar	301
H- NAİM TALU HÜKÜMETİ DÖNEMİ (26 NİSAN-14 EKİM 1973)	304

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

14 EKİM 1973 GENEL SEÇİMLERİ SONRASI ÖĞRENCİ OLAYLARI VE KURULAN HÜKÜMETLERİN YAKLAŞIMI (1973-1977)

A- 14 EKİM 1973 GENEL SEÇİMLERİ VE İ.BÜLENT ECEVİT HÜKÜMETİ DÖNEMİ ÖĞRENCİ OLAYLARI VE TÜRK SİYASETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	306
1- 14 Ekim 1973 Genel Seçimleri ve Hükümet Kurma Çalışmaları	306
2- Öğrenci Çatışmaları ve Siyasete Yansıması (21 Mart 1974)	308
3- Genel Af Sürecinde Cumhurbaşkanı'na Gönderilen Muhtıra (14 Mayıs 1974-6 Haziran 1974)	311
4- Kıbrıs Krizi (20 Temmuz 1974) ve I.Ecevit Hükümeti'nin İstifası (18 Eylül 1974)	314
B- SONUÇSUZ KALAN HÜKÜMET KURMA GİRİŞİMLERİ VE ÖĞRENCİ OLAYLARI	316
1- Sadi Irmak'a Hükümeti Kurma Görevinin Verilmesi (12 Kasım 1974) ve Hükümet Programı'nın Meclis'te Güvenoyu Alamaması	316
2- Ege Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'nde Gerçekleşen Öğrenci Olayları İle İlgili Olarak Cumhurbaşkanlığı'na Sunulan Rapor (17 Ocak 1975).....	318
3- İstanbul'da Sol Görüşlü Öğrenci Kerim Yaman'ın Öldürülmesi (23 Ocak 1975) ve Siyasi Çevrelerde Yaşanılan Tartışmalar	321
C- IV.SÜLEYMAN DEMİREL HÜKÜMETİ (I.MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ) DÖNEMİ ÖĞRENCİ OLAYLARI (31 MART 1975-21 HAZİRAN 1977).....	326
1- Hükümetin Kuruluşu ve Programı	326

2- I.Milliyetçi Cephe Hükümeti Sürecinde Üniversitelerde Öğrenci Olayları..	327
3- Devletin Güvenlik Politikasında Öncelikli Madde Olan Öğrenci Olayları ve İlgili Kurumların Çözüm Arayışı (Nisan-Aralık 1975)	330
a) Milli Güvenlik Kurulu'nda Öğrenci Olaylarının Değerlendirilmesi (26 Nisan 1975) ve Sıkıyönetim Kararının Uzatılması.....	330
b) Ülkücü Öğrencilerin Ölümlü Vakalardan Sonra Artan Tepkileri	332
c) Artan Olaylar Karşısında Siyasetin Çözüm Üretememesi ve Yapılan Değerlendirmeler	334
d) İstanbul Teknik Üniversitesi Senatosu'nun Öğrenci Olaylarına Yönelik Değerlendirmesi (6 Aralık 1975)	337
e) Yetkili Kurum ve Kurullarda Öğrenci Olaylarının Değerlendirilmesi ve Alınacak Önlemlere Yönelik Eleştiriler (Aralık 1975)	338
4- Ülkücü “Komandolar” Eylemde (3-8 Ocak 1976)	341
a) Eylemler Karşısında Kamuoyu Tepkisi	341
b) Ülkücü “Komandolar” Bağlamında Siyasal Söylemde Karşılıklı Suçlamalar.....	344
5- Siyasi Parti Liderlerinin Değerlendirmeleri ve Sıkıyönetim İlanı Tartışmaları.....	347
6- İstanbul Teknik Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi'nin Süresiz Kapatılması ve Öğrenci Olaylarının Bir Yıllık Bilançosu	349
7- Öğrenci Olaylarını Durdurmak İçin Kurumlar İle Üniversitelerden Gelen Çağrılar ve Çözüm Önerileri (Nisan-Haziran 1976)	353
a) Ölümlü Vakalarda Artış ve Hükümet Tarafından Yapılan Değerlendirme (8 Nisan 1976)	353
b) Nihat Erim'in Türkiye'nin En Çok Oy Alan İki Büyük Partisi'nin Liderlerine Yaptığı Çağrı	354
c) Ankara Üniversitesi Senatosu'nun Öğrenci Olaylarının Çözümüne Yönelik Kararlarını Cumhurbaşkanlığı'na Sunması (9 Nisan 1976)	355
d) Öğrenci Olaylarına Yönelik Başbakan Süleyman Demirel'in Beyanatları ve Cumhuriyet Senatosu İle Millet Meclisi'nde Konunun Gündeme Gelmesi	357
8- Yeni Öğretim Yılı (1976-1977) İle Birlikte Başlayan Şiddet Eylemleri ve Üniversitelere El Koyma Tartışmaları.....	359
9- Alınan Güvenlik Önlemlerine Rağmen Çıkan Olaylar	364

10- Türkiye’deki Öğrenci Olaylarına Dair Yabancı Basında Yapılan Değerlendirmelerin Türk Basınına Yansıması.....	366
11- Anarşi Ortamından Çıkış İçin Sonuçsuz Kalan Çözüm Arayışları (5 Ocak-5 Nisan 1977)	367
a) Millet Meclisi Bütçe Komisyonu’nda Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi Görüşülürken Üniversite Rektörlerinin Öğrenci Olaylarına Yönelik Açıklamaları (5 Ocak 1977)	367
b) Kurum ve Kuruluşların Anarşi Ortamını Sonlandırmak Adına Yaptığı Uyarılara Rağmen Olayların Devam Etmesi (5-24 Ocak 1977)	369
c) Şiddet Olaylarının Karşı Siyasetin Çözumsuz Kalması ve Erken Genel Seçim Kararı (25 Ocak-5 Nisan 1977)	373
12- “Kanlı 1 Mayıs” (1 Mayıs 1977)	377
13- İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nde Boykot Kararı ve Sonrasında Yaşanılan Olaylara Karşı Öğretmenler Kurulu’nun Açıklaması	381

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

5 HAZİRAN 1977 GENEL SEÇİMLERİNDEN 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ’NE KADAR GEÇEN SÜREÇTE YAŞANAN ÖĞRENCİ OLAYLARI VE HÜKÜMETLERİN YAKLAŞIMI (1977-1980)

A- 5 HAZİRAN 1977 GENEL SEÇİMLERİ VE II.BÜLENT ECEVİT HÜKÜMETİ DÖNEMİ ÖĞRENCİ OLAYLARI (21 HAZİRAN-21 TEMMUZ 1977)	385
1- 1977 Genel Seçimleri ve Hükümet Kurma Çalışmaları	385
2- II.Bülent Ecevit Hükümeti’nin Kurulma Sürecinde Öğrenci Olayları (8-24 Haziran 1977)	386
B- II.MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ DÖNEMİ ÖĞRENCİ OLAYLARI (21 TEMMUZ-31 ARALIK 1977) VE TÜRK SİYASETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ ...	389
1- Hükümeti Kurma Çalışmaları ve Hükümet Programı	389
2- II.Milliyetçi Cephe Hükümeti Dönemi Öğrenci Olayları.....	391
a) Devrimci Kuruluşların II.Milliyetçi Cephe Hükümeti’ni Kendilerine Tehdit Olarak Algılamaları ve Tepkilerini Eylemle Göstermeleri (30 Temmuz-5 Ağustos 1977)	391
b) Olayların Orta Doğu Teknik Üniversitesi Merkezli Olarak Genişlemesi Üzerine Cumhurbaşkanlığı’nın Bilgilendirilmesi (2 Eylül-2 Aralık 1977)	393

c) II.Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin Son Döneminde Artan Anarşi Olayları (Aralık 1977)	396
3- 1977 Yerel Seçimleri ve II.Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin Düşmesi.....	398
C- III.BÜLENT ECEVİT HÜKÜMETİ DÖNEMİ (5 OCAK 1978-12 KASIM 1979) ÖĞRENCİ OLAYLARI VE TÜRK SİYASETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	400
1- Hükümeti Kurma Çalışmaları ve Hükümet Programı (1 Ocak-17 Ocak 1978)	400
2- Üniversitelerde Yaşanan “Ölümlü Şiddet” Olayları ve “16 Mart 1978 Katliamı” Sürecinde Alınan Tedbirler	401
a) Başbakan Bülent Ecevit'in Öncülüğünde Hükümetin Öğrenci Olaylarına Yönelik Aldığı Kararlar ve Yaptırımlar.....	401
b) 16 Mart 1978'de İstanbul Üniversitesi'nde Gerçekleşen Katliam ve Yabancı İstihbarat Örgütlerinin Eylemlerdeki Varlığına Dair Tartışmalar.....	404
3- Şiddet Olaylarını Yükselten Suikastler Genelinde İdeolojik ve Dini Ayrılıkların Kışkırtılması.....	407
a) Suikast Eylemlerine Karşı Siyasi Parti Liderlerinin Tepkisi (24 Mart-20 Nisan 1978)	407
b) Ülkücülere Ait Bir Derneğin Faaliyetlerinin Durdurulması İçin Başlatılan Resmi Girişimler (27 Nisan 1978) ve Ülkede Anarşi Olaylarının Artmasına Sebep Olan Bölgesel Kışkırtmalar	409
4- Yedi Türkiye İşçi Partili Öğrencinin Öldürülmesi (9 Ekim 1978)	413
5- Ord. Prof. Dr. Bedri Karafakioğlu'nun Öldürülmesi (20 Ekim 1978) ve Anarşi Olayları Hakkında Siyasilerin Yaptığı Açıklamalar	414
6- Kahramanmaraş Olayları (Aralık 1978)	417
a) Olayların Başlaması ve Gelişimi (16 -24 Aralık 1978)	417
b) Olayların Sonlanmasından Sonra Yapılan Değerlendirmeler ve Gösterilen Tepkiler	418
c) Şiddet Olayları Devam Ederken Millet Meclisi'nde Kahramanmaraş Olayları İle İlgili Gensoru Önergesinin Görüşülmesi (4 Ocak 1979)	420
7- Öğretim Kurumlarında Boykot ve İşgalin Yasaklanması ve Devam Eden Olaylar	423
8- Abdi İpekçi'nin Öldürülmesi (1 Şubat 1979) ve Sonrasında Yaşanılan Gelişmeler.....	425

a) Yapılan Resmi ve Siyasi Açıklamalar	425
b) Abdi İpekçi Cinayeti Sonrası Suikastlerin Devam Etmesi	426
D- VI.SÜLEYMAN DEMİREL HÜKÜMETİ DÖNEMİ (12 KASIM 1979-12 EYLÜL 1980) VE 12 EYLÜL ASKERİ DARBESİ'NE GİDEN SÜREÇTE ÖĞRENCİ OLAYLARI	429
1- Hükümet'in Kuruluşu ve Programı (12 Kasım 1979)	429
2- İlhan Darendelioğlu ve Prof. Dr. Ümit Doğanay'ın Öldürülmesi (19-20 Kasım 1979)	431
3- Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil'in Öldürülmesi (7 Aralık 1979)	432
4- TARIŞ Direnişi ve Öğrencilerin İşçilere Desteği	433
5- Cumhurbaşkanlığı Seçim Sürecinde Suikastler ve Kurtarılmış Bölgeler ...	436
6- Nihat Erim ve Kemal Türkler Suikasti ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'ne Giden Süreç.....	439
E- 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ.....	440
1- Milli Güvenlik Konseyi ve Darbe Bildirisi.....	440
2- 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi Sonrası Yapılan Uygulamalar	442
3- Yeni Anayasa Çalışmaları ve Demokratik Sürece Dönüş	443
4- Amerika Birleşik Devletleri Belgelerinde 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi....	445
5- 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin Sonuçları	446
SONUÇ.....	449
EKLER	458
BELGELER.....	459
FOTOĞRAFLAR VE RESİMLER.....	483

ÖNSÖZ

“*Gençlik*” olarak isimlendirilen kavram, insan yaşamının ergenlik ile orta yaş arasındaki dönemi kapsar. “*Öğrenci*” öğrenim görmek amacıyla herhangi bir kademe eğitim kurumunda okuyan; bir bilim ya da sanat alanında bir öğretmen ya da uzman gözetiminde belli bir konuda çalışan kimse olarak tanımlanabilir. İki kavram arasındaki ilişki eğitim kurumlarına devam eden öğrencilerin ağırlıkla “*gençlik*” olarak nitelendirilmesi durumudur. Öğrencilerin çoğu genç, gençliğin çoğu ise öğrenci olabilir. Elbette bu genelleme her durum için geçerli sayılmaz.

Sosyal bir varlık olan insan, özellikle ergenlik çağında; kimlik arayışı, bulunduğu ortamda kabullenilme, sevilme saygı ve değer görme ihtiyacını fazlasıyla hisseder. Aynı zamanda toplumsal değer yargılarının gelişme süreci olan bu dönemde dünya ve hayata karşı sorgulamalarda bulunur. Siyasi hayat da bu sorgulamalar içerisinde yer alır. Dolayısıyla gençler ideolojilerin, dünya görüşlerinin farkındalığı ile bazı etkinliklerde bulunma ve harekete geçme ihtiyacı hissedebilirler. Özellikle lise eğitimi sonrasına karşılık gelen bu dönemde siyasi oluşumların içerisinde yer alma konusuyla ilgilidirler. Bu durum gençlerde siyasi görüşlere karşı bir farkındalık yaratır. Bu da grupsal etkinliklere yol açar. Kitlesele eylemler, kamuoyunda ayırt edici kavramlarla ifade edilir.

Öğrenci ya da gençlik olayları olarak adlandırılan kitlesele hareketler de aynı kapsamdadır. “*Gençlik Hareketleri*” ve “*Öğrenci Hareketleri*” olarak haber, yazı ve yorumlarda o günün söylemlerinde ifade edilen kavramların tamamı “*öğrenci olayları*” genellemesi ile karşımıza çıkmaktadır. Yoksa “*gençlik hareketleri*” ifadesi ile kast edilen belirli bir yaş grubu değildir. Yükseköğrenim çağındaki gençlerin katıldığı öğrenci olaylarıdır. Bu sürece zaman zaman lise öğrencileri dâhil olsa da kastedilen ağırlıklı olarak yükseköğrenim kurumlarındaki öğrenci olaylarıdır. Araştırma konumuzu kapsayan yıllar içerisinde eylemlere karışan öğrencilerin ağırlıkla 18-25 yaş aralığında olduğunu tespit etmekteyiz. Ancak 1974-1975’ten sonraki dönemde olaylar orta öğretim kademesindeki yaş gruplarına kadar indiği de bir vakadır. Yani 17 yaş altı öğrenciler de bu süreçte ideolojik gerekçelerle yapılan eylemlere katılmıştır. Bu bağlamda araştırma konusunun yazım safhasında çoğunlukla “*Öğrenci Olayları*” yeri geldiğinde de “*gençlik olayları*” ifadesi kullanıldı. Özellikle de ikincisi, alıntı yapılan kaynaklarda böyle kullanıldığı için tercih edildi. Araştırma konumuzun yazılması sırasında bazı yerlerde üniversitelerdeki öğrencilerden bahsedilirken adı geçen üniversite bağlamında ifade edilmiştir. Bundan öğrencilerin genelinden ziyade olaylara karışanları ifade etmekteyiz. Bu durum

öğrencilerin genelini bağlamamaktadır. Fakat yaşananların etkisi bütün öğrenciler üzerinde kalıcı izler bırakacaktır.

Dünya’da 1968’de başlayan ve Türkiye’de ise özellikle 1969 etkisini yoğun bir surette hissettiren öğrenci olayları ve süreç içerisinde mevcut siyasete etkisini inceleyen bu araştırmanın ağırlıklı olarak içerikte hangi konulara yöneldiği hakkında ipuçları vermesi için şu açıklayıcı bilgi faydalı olacaktır: Olayların sosyolojik ve küresel boyutu yadsınamaz bir gerçekliktir. Çözümün paydaşları arasında özellikle mevcut hükümetler ve bir bütün olarak da üniversiteler ön plana çıkmaktadır. Öğrenci talepleri ve yaşanan olayların argümanları başlangıçta şu üç başlık etrafında toplanmaktaydı: Muhtariyet/özerklik, öğrencilerin yönetime katılması ve son olarak da disiplin idi. Bu kapsamda yaşanan tartışmalar, yıllar içerisinde ana tema değişmemekle birlikte yeni söylemlerle pek çok kez dile getirildi ve olayların şiddete evrilmesi önlenmeye çalışıldı. Gerekçesi farklı unsurlara dayandırılrsa da anarşiye dönüşen olaylar, ordunun yönetime el koymasına kadar devam etti.

Üniversite yönetimleri de değişen şartlarla uyumlu olarak olayların çözümüne yönelik tespit ve önerilerde bulunacaklardı. Buna göre sorunun üç tane kaynağı vardı: Üniversitelerin kurumsal kimliği, ülke sorunları ve ideolojik eylemler idi. Küreselleşen dünyada Türkiye’de meydana gelen öğrenci olaylarının dünyada yaşananlardan etkilenmemesi mümkün değildi. Ayrıca öğrenci hareketlerinin sosyo-kültürel değişimin etkisi ile sağ ve sol ideolojiler tarafından suiistimal edilmesine de değinilmekteydi. Her şeye rağmen üniversitelerin özerkliğini koruması önemsenmekteydi.

Konunun daha iyi anlaşılması ve tarafların bakış açısını yansıtması bakımından olayların seyri ayrıntılı olarak işlenmeye çalışıldı. Eldeki kaynaklar ölçüsünde kamuoyunun yaklaşımı da yeri geldikince aktarıldı. Böylece yaşananlar daha iyi anlamlandırılabilir ve kamuoyu ile siyasi çevrelerin konuya yaklaşımı açıklanabilirdi. Çalışmamızda öğrenci olayları ile birlikte ülkede etki uyandıran siyasi gelişmeler de koşut olarak işlendi.

Araştırma konumuzun başlangıcında bir kronoloji cetvelinin düzenlemesi uygun görüldü. Bu süreçte sol dünya görüşüne ait konu ve eylemleri yine ulaşabildiğimiz kaynaklar doğrultusunda tarih sırasına koyabildik. Kendini “sağcı” olarak adlandıran kesimlerin olay akışına “sağlıklı olarak” ulaşamadık. Bunun da sebebi sağın entelektüel faaliyetlerinin diğer kesime oranla yeterli olmamasıdır. Kitap yazarlarının siyasi görüşleri aktardıkları pek çok öğrenci olayının değerlendirilmesinde belirleyici rol oynamıştır. Mensup oldukları siyasi görüşün bakış açısı ile konuya yaklaşmıştır. Bunun üstesinden

gelebilmek için karşılaştırmalı olarak gelişmeler incelenmiş ve konu doğrulanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda üniversite isimleri yazılırken Ankara Üniversitesi A.Ü., Hacettepe Üniversitesi H.Ü., İstanbul Üniversitesi İ.Ü. Ege Üniversitesi E.Ü., İstanbul Teknik Üniversitesi ise İ.T.Ü. olarak kısaltılmıştır. Atatürk Üniversitesi ise Ankara Üniversitesi ile karıştırılmaması için açık şekilde yazılmış, kısaltılmamıştır. Diğer kısaltmalarda harf aralarına nokta koyulmamıştır.

Çalışmamızda kullanılan Türkiye Büyük Millet Meclis'i (TBMM) tutanakları, Türkiye'de İki Dereceli Meclis döneminde iken Millet Meclisi Tutanak Dergisi (MMTD), Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (CSTD) olarak ve TBMM Birleşik Toplantı ise de TBMMTD olarak gösterilmiştir. Tutanakların cilt sayısı Latin, dönem sayısı ise Roma rakamıyla belirtilmiştir.

Öğrenci olayları hakkında yararlanılan önemli kaynaklardan ikisi Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) ve Cumhurbaşkanlığı Arşivi belgeleri oldu. 1960 ve öncesi BCA, 1968-1980 yılları arası ise Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nden temin edildi. Bunun yanı sıra ulusal gazeteler, dergiler, resmi kaynaklar, hatıralar, araştırma eserler, akademik tez çalışmaları, ansiklopedi, makale ve elektronik kaynaklardan faydalandı. Siyasi kimlikleri olan kişilerin özgeçmişleri dipnotlarla verildi.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Her bölüm Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılan Milletvekili Genel Seçimleri arası dönemleri kapsamaktadır. Öğrenci olayları ağırlıkla Hükümetler ve alt başlıklarında ele alınmıştır.

İlk bölümde 1965-1969 arası gelişmeler incelendi. Türkiye'de öğrenci olayları özellikle 1969'da yoğunlaştığından bahsedildi. ABD ve emperyalizm karşıtlığının bu eylemlerin özünü oluşturduğundan ve üniversite olayları küresel olarak yaşanan 1968 olaylarıyla birlikte daha özgürlükçü bir ortam talebiyle yükselişe geçtiğinden bahsedildi. Türkiye'de bu doğrultuda başlayan öğrenci olaylarının gelişimine değinildi. İşgal, forum ve mitingler aktarıldı. Öğrenci kulüp, dernek ve federasyonlarının faaliyetleri hakkında açıklamada bulunuldu. Sorunların çözümü için Cumhurbaşkanlığı ve TBMM'deki görüşmelere değinildi. 1969'da yaygınlaşan miting ve protestoların etkisi ile gerginleşen ortamın akademik hayata verdiği zarar ifade edildi. Öğrenci taleplerinin siyasallaşmasına sebep olan olaylar vurgulandı

İkinci Bölüm'de 1969 Genel Seçimleri ile 1973 Genel Seçimleri arası işlendi. Üniversitelerde işgal ve boykotların yoğun olarak yaşandığı bir dönem oldu. Yaşanılan şiddet olayları ve bunlara karşı alınan önlemler ve çözüm önerileri ifade edildi. Üniversite

dışındaki toplumsal kesimlerin eylemlerine sol görüşlü öğrencilerin verdiği destekler de gündeme getirildi. TBMM’de ve Milli Güvenlik Kurulu’nda (MGK) alınmaya çalışılan önlemler hakkında bilgi verildi. Solun radikalleşmesi ve silahlı eylemleri aktarıldı. ABD vatandaşı kişi ve ABD’ye ait kurumlara yapılan saldırılardan bahsedildi. Ülkedeki krizin dönüm noktalarından olan 12 Mart 1971’de yayınlanan muhtıra ve sonuçlarına dikkat çekildi. Hükümet değişikliklerine değinildi.

Üçüncü Bölüm 1973-1977 yılları arasını kapsamaktadır. Bu bölümde Genel af, Kıbrıs krizi, mevcut Hükümet’in istifası, Hükümet kurma girişimlerinin sonuçsuz kalması, öğrenci olaylarındaki artış ve Milliyetçi Cephe (MC) Hükümeti döneminde yaşanan gelişmelere değinildi. Üniversite senatalarının önceki dönemlere oranla çözüm odaklı çalışmalara yöneldiklerinden bahsedildi. Sol eylemlerin yanı sıra ülkücü kesimden gelen tepkiler ve oluşumlara karşı gerek akademik gerekse siyasi çevrelerdeki değerlendirmeler aktarılmaya çalışıldı. Bununla birlikte siyasi partilerin öğrenci olaylarına yönelik açıklamaları; bunların kamuoyu ve TBMM’deki yansımaları ifade edildi. Şiddeti ilke edinen örgütlerin üniversitelerde hâkimiyet kurmasıyla artan olaylar önlenemeyince eğitime süresiz ara verilmesi, sıkıyönetim ilanı ve hatta üniversitelere el konulması tartışmalarına değinildi.

Dördüncü Bölüm’de ise 1977 ile 1980 Askeri Darbesi’ne kadar geçen süreç konu edildi. Siyasal istikrarsızlığın ve çözümsüz politikaların ülkedeki etkisi üzerinde duruldu. II. MC Hükümeti döneminde artan öğrenci olaylarına değinildi. 1977’den sonra artan üniversite olayları artık tamamen sokağa yayıldığından; ölümlü olayların hayatın bir parçası olduğundan; siyasi cinayetlerin ülkede yarattığı gerilimden bahsedildi. Artan eylemlerle birlikte mezhep çatışmalarının da gündeme geldiği bir dönem olduğuna vurgu yapıldı. 12 Eylül Askeri Darbesi’ne giden sürecin başat unsurlarından birisinin üniversitelerde yaşanan ve toplumda yaygınlaşan olayların etkisi üzerinde duruldu.

Yukarıda ifade edilenler kapsamında doktora tez çalışması olarak hazırlanan bu araştırma eser, olayları bütünsel bir çerçevede ve on iki yıllık süreçte ele alması bakımından dikkate değerdir. Konu güncel olduğu kadar akademik çevrelerde hak ettiği yeri alamamıştır. Yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar kamuoyundan da beklenen karşılığı bulamamıştır. Bunun sebebi Türkiye’de gündemin, dönemin şartlarına göre sürekli değişkenlik göstermesidir. Tarih ve sosyoloji bilimlerinin disiplinler arası yapacağı çalışmalar sadece öğrenci olayları kapsamında değil, Türkiye gibi sosyal sorunların yoğun olarak yaşandığı bir ülkede çözüm noktasında akademiden beklenen dönütleri sağlayacaktır.

Çalışmamda beni daima destekleyen saygıdeğer hocam Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. S. Esin DAYI'ya; enstitü öğretim üyeleri ile çalışanlarına; başta Doğan KOÇAK olmak üzere enstitü öğrencilerine ve arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim. Ayrıca akademik katkıları dolayısıyla Tez İzleme Komitesi Üyeleri Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN ve Doç. Dr. Erkan CEVİZLİLER'e katkılarından ötürü şükranlarımı sunarım. Tez konusunun belirlenmesi, araştırma süreci ve yazım aşamasının tamamlanmasında değerli bilgilerini benimle her zaman paylaşan, zamanını esirgemediğim çalışmamla yakından ilgilenen, yardımını ve desteğini asla unutmayacağım danışman hocam Doç. Dr. İsmail EYYUPOĞLU'na minnettarım. Son olarak beni bu uzun ve zorlu süreçte maddi ve manevi olarak daima destekleyen anne ve babama sonsuz teşekkür ederim.

Aslıhan KESKİN

Erzurum-2019

KISALTMALAR

A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
ABD.	: Amerika Birleşik Devletleri
AIESEC	: İktisat ve Ticari İlim yapan Uluslararası Öğrenci Birliği
AP	: Adalet Partisi
AÜTB	: Ankara Üniversitesi Talebe Birliği
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BP	: Birlik Partisi
BTP	: Bağımsız Türkiye Partisi.
BYLT	: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi
BYYO	: Basın Yayın Yüksek Okulu
CCSA	: Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi
CENTO	: Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CFKA	: Cumhurbaşkanlığı Fahri Korutürk Arşivi
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: Merkezi İstihbarat Teşkilatı
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CSTD	: Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi
ÇEV.	: Çeviren
DEV-GENÇ	: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
DEV-GÜÇ	: Devrimci Güç Birliği
Dev-Lis	: Devrimci Liseliler
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DGSA	: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DMMA	: Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi
DÖB	: Devrimci Öğrenci Birliği
DP	: Demokrat Parti
E.Ü.	: Ege Üniversitesi
F.N.	: Fihrist Numarası

FKF	: Fikir Kulüpleri Federasyonu
GP	: Güven Partisi
H.Ü.	: Hacettepe Üniversitesi
Haz	: Hazırlayan
İ.T.Ü.	: İstanbul Teknik Üniversitesi
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
İGD	: İlerici Gençlik Derneği
İTİA	: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
İTÜÖB	: İstanbul Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği
İÜDÖB	: İstanbul Üniversitesi Devrimci Öğrenci Birliği
İÜTB	: İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği
İYDGY	: İstanbul Yurtsever Devrimci Gençlik Derneği
JEC	: Hristiyan Öğrenci Gençliği
KGB	: Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti
KTÜ	: Karadeniz Teknik Üniversitesi
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MC	: Milliyetçi Cephe
MDD	: Milli Demokratik Devrim
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MGP	: Milli Güven Partisi
MİSK	: Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MLSPB	: Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birliği
MMTD	: Millet Meclisi Tutanak Dergisi
MNP	: Milli Nizam Partisi
MP	: Millet Partisi
MSP	: Mili Selamet Partisi
MTTB	: Milli Türk Talebe Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
ODTÜÖB	: ODTÜ Öğrenci Birliği
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi

SBFÖB	: Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrenci Birliği
SDDF	: Sosyal Demokrat Dernekleri Federasyonu
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
STK	: Seferberlik Tetkik Kurulu
SYN	: Sayı Numarası Yok
TARİŞ	: Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMTD	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi
TBP	: Türkiye Birlik Partisi
TDGF	: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
THKO	: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
THY	: Türk Hava Yolları
TİKKO	: Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKPML	: Türkiye Komünist Partisi-Marksist/Leninist
TMGT	: Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı
TMTF	: Türkiye Milli Talebe Federasyonu
TÖB-DER	: Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği
TÖDMF	: Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu
TÖS	: Türkiye Öğretmenler Sendikası
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TUSLOG	: Birleşik Devletler Lojistik Grubu
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜTÜS	: Tütün Ekicileri Sendikası
UNEF	: Fransız Ulusal Öğrenciler Birliği
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
ÜGD	: Ülkücü Gençlik Derneği
ÜOB	: Ülkü Ocakları Birliği
v.d.	: Ve diğerleri
Y.N.	: Yer Numarası
Yay.Haz.	: Yayına Hazırlayan
Yay.Kur.	: Yayın Kurulu

YAY-KUR : Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu

YÖK : Yükseköğretim Kurulu

KAYNAKÇA

A- ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi

_____ Fahri Korutürk Arşivi

B- RESMİ YAYINLAR VE TUTANAKLAR

12 Eylül Öncesi Ve Sonrası, Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, Ankara, 1981.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

Erim Hükümetlerinin 1 Yılı (07.04.1971-07.04.1972), Başbakanlık Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara, 1972.

Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, IV (27 Ekim 1965-26 Mart 1971), (Haz.: İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz), Ankara, 2013.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi

Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi

Resmi Gazete

TBMM Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe Ve Muhtıralar İle Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim Ve Süreçlerin Tüm Boyutları İle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, I, S.376, Ankara, 2012.

TBMM Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe Ve Muhtıralar İle Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim Ve Süreçlerin Tüm Boyutları İle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, II, S.376, Ankara, 2012.

Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri I, (1961-1964), Ankara, 1999.

Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri, II, (1966-1980), Ankara, 1999.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

Türkiye Gerçekleri ve Terörizm, (Başbakanlığın Emri ile Bakanlıklar Arası Bir Kurul Tarafından Hazırlanmıştır), Ankara, 1973.

C-SÜRELİ YAYINLAR

1- Gazeteler

Akşam
Cumhuriyet
Devrim
Günaydın
Hergün
Hürriyet
Milliyet
Ortadoğu
Tercüman
Vatan

2-Dergiler

Akademik Bakış Dergisi
Anayasal Yargı Dergisi
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Ant
Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Atatürk
Araştırma Merkezi Dergisi
Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi
Aydınlık Sosyalist Dergi
Aydın Tarihi
Belgi Dergisi
Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi
Fedai
Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Hürriyet, Dünyayı Değiştiren Olaylar, 1968 Olayları
İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi
Mülkiye Dergisi
Osmanlı Bilimi Araştırmaları

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi

Sözcükler

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Türk Eğitim Bilimleri Dergisi

Türk Solu

Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi

Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları

Yön

Yükseköğretim ve Bilim Dergisi

D- SÖZLÜK, KILAVUZ VE ANSİKLOPEDİLER

1- Sözlükler

Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan Tutanak Terimleri Sözlüğü Haz. Hasan Ferhat Aydın-Özlem Çakır, TBMM Yayınları, Ankara, 2015.

2- Ansiklopediler

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960, (Yay. Haz.: Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, Mete Tunçay), II, İstanbul, 2005.

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980, (Yay. Haz.: Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, Mete Tunçay), III, İstanbul, 2005.

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi 1971-1960, VI, İstanbul, 1988.

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, VII, İstanbul, 1988.

Türkiye Ansiklopedisi 1923-1973, IV, İstanbul, 1974.

Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980, (Yay. Haz.: Sina Akşin, Cemil Koçak, Hikmet Özdemir, Korkut Boratav, Selahattin Hilav, Murat Katoğlu, Ayla Ödekan), IV, İstanbul, 2013.

E- KİTAPLAR

1- Hatıralar

BATUR, Muhsin, **Anılar ve Görüşler Üç Dönemin Perde Arkası**, İstanbul, 1985.

CEMAL, Hasan, **Kimse Kızmasın Kendim Yazdım**, İstanbul, 1999.

CİNİSLİ, Rasim, **Bir Devrin Hafızası**, İstanbul, 2017.

MATER, Nadire, **Sokak Güzeldir 68'de Ne Oldu?**, İstanbul, 2009.

TOPUZ, Hıfzı, **Paris '68: Bir Devrim Denemesi**, İstanbul, 2008.

YAĞCI, Öner; YILDIZ, Bahrem; YALVAÇ, H. Hüseyin; NERGİZ, Ahmet, **Sonsuza Rüzgardı '68**, İstanbul, 2012.

2- Araştırma Eserler

AHMAD, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, (Çev. Ahmet Fethi), İstanbul, 1996.

_____, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, (Çev. Yavuz Alogan), İstanbul, 1995.

AKALIN, Cüneyt, **Düşler ve Gerçekler Tanıklarıyla Dünya'da ve Türkiye'de 68**, İstanbul, 1995.

AKŞİN, Sina, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**, Ankara, 1996.

AKTAR, Yücel, **İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)**, Ankara, 1999.

ARMAOĞLU, Fahir, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, Ankara, 1988.

ARSLAN, Ali, **Üniversite ve Siyaset**, İstanbul, 2011.

AVCIOĞLU, Doğan, **Türkiye'nin Düzeni Dün Bugün Yarın**, II, İstanbul, 1995.

AYDIN, Suavi, TAŞKIN, Yüksel, **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi**, İstanbul, 2014.

BABUŞ, Fikret, **Devrim Havarileri**, İstanbul, 2003.

BAŞGİL, Ali Fuat, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri Görüp Yaşadıklarım**, (Çev.: Cemal Aydın), İstanbul, 2006.

BEHRAM, Nihat, **Darağacında Üç Fidan**, İstanbul, 2016.

BENLİ, Fatma, **1964-2011 Türkiye'de ve Dünya'da Başörtüsü Yasağı Kronolojisi**, İstanbul, 2011.

BİCE, Hayati, **Ülkücü Hareket Üzerine Notlar**, Ankara, 2014.

BİRAND, Mehmet Ali, DÜNDAR, Can, ÇAPLI, Bülent, **12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi**, Ankara, 2008.

BORA, Tanıl, **Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler**, İstanbul, 2017.

BOZKURT, Enver, DEMİREL, Havva, **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, Ankara, 2004.

BULUT, Sedef, **Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Model Olarak 1973 Genel Seçimleri**, Ankara, 2007.

- CASTANEDA, Jorge G., **Che Guevera Yoldaş**, İstanbul, 2009.
- Cepheden Anılar, Orhan Savaşçı'nın THKP-C Anıları**, (Söyleşi: İlbay Kahraman), İstanbul 2015.
- CEVİZOĞLU, Hulki, **Dünü Bugünü ile 68'liler**, İstanbul, 1997.
- ÇALIŞLAR, Oral, **68' Başkaldırının Yedi Rengi**, 1988.
- Çavdar, Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, 1950-1995**, Ankara, 1996 .
- ÇETİNKAYA, Hikmet, **68'den 78'e Sancılı Yıllar Kuşatılmış Sokaklar**, İstanbul, 2006.
- ÇİÇEK Hikmet, **Devrimci Portreler 68'in 50. Yılı**, İstanbul, 2018.
- ÇUBUKÇU, Aydın, **Bizim '68**, İstanbul, 2008.
- DİLAN, H. Berke, **Siyasi Tarih 1914-1939**, İstanbul, 1998.
- DUMAN, Selçuk, **Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanları ve Siyasi Hayattaki Yerleri**, Ankara, 2007.
- DUVERGER, Maurice, **Siyasal Rejimler**, (Çev: Teoman Tunçdoğan), İstanbul, 1986.
- DÜNDAR, Can, **Abim Deniz**, İstanbul, 2014.
- Dünya Tarihi**, (Yay. Haz.: Emre Ergüven), İstanbul, 2009.
- EHRENREICH, Barbara ve John, **68 Öğrenci Ayaklanması**, İstanbul, 1987.
- ER, Alev, **Bir Uzun Yürüyüş 68**, İstanbul, 2008.
- EROL, Ömer Lütfi, **Asker-Devrim-Darbe**, I, İstanbul, 2003.
- ERSAN, Vehbi, **1970'lerde Türkiye Solu**, İstanbul, 2013.
- FEYİZOĞLU, Turhan, **Deniz Bir İsyancının İzleri**, İstanbul, 1993.
- _____, Turhan, **Mahir On'ların Öyküsü**, İstanbul, 2007.
- _____, Turhan, **Sinan Nurhak Dağlarından Sonsuzluğa**, İstanbul, 2010.
- FINDLEY Carter V., **Modern Türkiye Tarihi İslam, Milliyetçilik ve Modernlik (1879-2007)**, (Çev. Güneş Ayas), İstanbul, 2011.
- FIRAT, Gökçe; YURDAKUL, Erkin; ERDEM, Özgür; KAHRAMANOĞLU, İnan; ASLAN, Nur; ÇELİK, Tuğrul; **68 Devrimciler Ölür Devrimler Durmaz Sürer**, İstanbul, 2008.
- GEÇİKLİ, Recep Murat, **Menderes Hükümetleri Dönemi Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri (1950-1960)**, İstanbul, 2016.
- GERÇEK, Rıza, **Türkiye Aydınlanmasında Üniversite Kapısı**, İstanbul, 2017.
- GÖRÜRYILMAZ, Mustafa, **Yalanlar ve Gerçekler**, Ankara, 2014.
- GÖZLER, Kemal, **Türk Anayasa Hukuku**, Bursa, 2000.

- GÜRSOY, İdris, **Medyadaki Darbe Geni**, İstanbul, 2013.
- GÜVENÇ ÇELENK, Serpil, **Darağacından Mektuplar Deniz, Yusuf Hüseyin Türkiye ve Dünya Basınında 12 Mart İdamları**, İstanbul, 2012.
- HALE, William, **Türkiye’de Ordu ve Siyaset 1789’dan Günümüze**, (Çev. Ahmet Fethi) İstanbul, 2014.
- HÖKE, Engin, **1960’lardan 1980’e Gençlik ve Mücadelesi**, İstanbul, 1989.
- İBA, Şaban, **Ordu Devlet Siyaset**, İstanbul, 1998.
- İhtilaller ve Darbeler Tarihi**, (Yay. Haz. Michel Mourre, Georges Roux, Victor Franco), (Çev. Sabiha Bozbağlı), İstanbul, Yayın Tarihi Yok.
- İLTER, Ümit; KARTAL, Ercan, **Bir Devrimci Dursun Karataş**, İstanbul, 2014.
- İNAN, Ali Mithat **Toplum İdeoloji** Gençlik, Ankara, 1989, s.15.
- KABACALI, Alpay, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri**, İstanbul, 1992.
- KAPLAN, Musa, **Devrim Yolcuları**, İstanbul, 2012.
- KARADENİZ, Harun, **Olaylı Yıllar ve Gençlik**, İstanbul, 1974.
- KARPAT, Kemal H., **Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset**, İstanbul, 2010.
- KAYALI, Kurtuluş, **Türk Düşünce Dünyası’nın Bunalımı**, İstanbul, 2000.
- KILAĞIZ, Nuran, **Türk Siyasi Hayatında 1965 Seçimleri**, Ankara, 2007.
- KILIÇ, Muharrem, **Soğuk Savaş’tan Bugüne Darbeler ve Devrimler**, II, İstanbul, 2013.
- KIŞLALI, Ahmet Taner, **Öğrenci Ayaklanmaları**, Ankara, 1974.
- KIVILCIMLI, Hikmet, Devrim Nedir? Köxüz Dijial Yayınları, BYY, BTY.
- _____, Hikmet, 27 Mayıs Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi, Köxüz Dijial Yayınları.
- KOLOĞLU, Orhan, **Osmanlı’dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul, 2006.
- KONGAR, Emre, **21. Yüzyılda Türkiye 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, İstanbul, 1998.
- KONGAR, Emre, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul, 1995.
- KORKMAZ, Esat, **Kafa Tutan Günler 68 Güncesi**, İstanbul 1992.
- KÖSE, Ali Osman, **Sol’un Tarihinde Kara Bir Leke Sol İçi Şiddet**, I, İstanbul, 2013.
- KUZU, Ali, **Alpaslan Türkeş Dokuz Işık ve Ülkücü Hareketin Tarihi**, İstanbul, 2014.

- LENGLOIS, George, **20. Yüzyıl Tarihi**, İstanbul, 2000.
- LÜKÜSLÜ, Demet, **Türkiye'nin 68'i Bir Kuşağın Sosyolojik Analizi**, Ankara, 2015.
- MARAŞLI, Erol, **Balans Ayarları/Cumhuriyet Döneminde Askeri Muhtıralar**, İstanbul 2008.
- MARX, Karl, ENGELS, Friedrich, **Komünist Manifesto**, (Çev. Celal Üster-Nur Deriş), İstanbul, 2008.
- OZANKAYA, Özer, **Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri**, Ankara, 1966.
- ÖZÇAYLAK, Aysu, **Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Yerli Malı Politikaları ve Uygulamaları**, Ankara, 2017.
- ÖZGEN, Mahmut İhsan, **TKP ve Organize Gençlik Hareketleri**, İstanbul, 1982.
- _____, Mahmut İhsan, **Türkiye'de Şiddet Hareketleri, Kaynakları ve Hedefleri**, 1989.
- ÖZNUR, Hakkı, **Ülkücü Hareket Teşkilatlar ve Mücadeleler**, II, Ankara.
- ÖZNUR, Hakkı, **Ülkücü Hareket, Komplolar ve Provokasyonlar**, III, Ankara, 2008.
- PEKDEMİR, Melih, **Devrimcilik Güzel Şey Be Kardeşim**, İstanbul, 2014.
- PEKMEZCİ, Necdet, **Kanlı Kumpas Türkiye'nin CIA'sal Darbeler Tarihi**, Ankara, 2012.
- SANDER, Oral, **Siyasi Tarih, Birinci Dünya Savaşı'nın Sonundan 1980'e Kadar**, Ankara, 1989.
- SEZEN, Saim, **Seçim ve Demokrasi**, Ankara, 1994.
- SÜLKER YILMAZ, Tanzer, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, İstanbul, 1997.
- TAYLAK, Muammer, **Anarşi ve Terör'ü Teşvik**, İstanbul 1998.
- _____, Muammer, **Türkiye'de Öğrenci Hareketleri**, İstanbul, 1997.
- TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, İstanbul, 1988.
- TURAN, Metin, **Ülkü Ocakları 1966-1980**, Ankara, 2014.
- TURAN, Orhan, **Tarihten Günümüze Kıbrıs Türk Basını (1879-2009)**, Ankara, 2013.
- TURHAN, Hüseyin, **Unutmak İhanettir Deniz Gezmiş**, İstanbul, 2013.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, **Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi**, İstanbul, 2013.
- Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, II, (Yay. Haz.: Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık, Yücel Özkaya v.d.), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010.

- TÜRKÖNE, Mümtaz' er, **68 Kuş ağı**, İstanbul, 2012.
- TÜTENGİL, Cavit Orhan, **Az Geliş menin Sosyolojisi**, İstanbul, 1984.
- UÇAR, Fuat, **Türk Siyasi Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri**, Ankara, 2015.
- UÇAROL, Rıfat, **Siyasi Tarih 1789-2010**, İstanbul, 2010.
- USLUBAŞ, Tolga, **Kronolojik Türkiye Tarihi Geçmiş ten Günümüze Türkiye**, İstanbul, 2013.
- ÜLKER, Reş it, **Tanıklar ve Belgelerle Atatürk'ün Bursa Nutku**, İstanbul, 1988.
- YALÇIN, Soner, **Erbakan Eziyet Edilerek Yalnızlığ a Yüks eltilen Bir Siyasal Liderin Portresi**, İstanbul, 2012.
- YAZICI, Mustafa, **Teoman Yabgu'dan Kenan Evren'e Kadar 93 Devlet 343 Hükümet Başkanı**, Ankara, 1983.
- YAZICIOĞLU, Ayşe, **68'in Kadınları**, İstanbul, 2010.
- YETKİN, Çetin, **Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika**, Ankara, 1995.
- _____, Çetin, **Soldaki Bölünmeler**, İstanbul, 1998.
- YILDIRIM, Ali, **FKF Dev-Genç Tarihi 1965-1971**, İstanbul, 2008.
- YILMAZ, Faruk, **Türk Anayasa Tarihi (1808-2007)**, Ankara, 2007.
- ZÜCHER, Eric Jan, **Modernleş en Türkiye'nin Tarihi**, (Çev.: Yasemin Saner), İstanbul, 2016.

3-Lisansüstü Tezler

a)Yüksek Lisans Tezleri

- AKINCI, Türker, **I. Milliyetçi Cephe Hükümeti ve İzmir Basını**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2010.
- BAKINDI, Mahmut, **1970-1980 Yılları Arası Türkiye'de Üniversite Öğrenci Olayları**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001.
- DUMAN, Doğan, **Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1990.
- Emel Arslan, **Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir, 2014.
- GÜRCAN, Gürhan, **6-7 Eylül 1955 Olayları**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006.

KAZAN, Burak **Türkiye’de Yaşanan Gençlik Hareketleri ve Öğrenci Olayları (1945-1960)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2012.

KIRKPINAR, Dilek, **12 Eylül Askeri Darbesi’nin Gençliği Üzerindeki Etkileri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2009.

KOÇAK, Doğan, **İktidar ve Muhalefet İlişkileri Kapsamında “Partizan Radyo” Tartışmaları (1927-1980)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2016.

KÖSE, Serdar, **Türk Demokrasi Hayatında 12 Mart 1971 Muhtırası**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2010.

SARI, Cemil, **Ergenlerin Psikolojik Belirti Düzeyleri ve Uyumlarını Yordayan Bazı Değişkenler**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2008.

ŞENSOY, Tahsin, **Atatürk Dönemi Öğrenci Olayları (1918-1938)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 1998.

b) Doktora Tezleri

ALPER, Emin, **Student Movement In Turkey From A Global Perspective (1960-1971)**, (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul, 2009.

GÜLBAY, Alper, **12 Mart’tan 12 Eylül’e Türkiye’de Seçimler ve Sonuçları**, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2017.

F- MAKALELER

“Karşı Devrimin Tecrit Oyununu Bozacağız”, **Aydınlık Sosyalist Dergi**, S.28, (Şubat 1971), s.278-279.

“Kaybımız: Burhan Göksel”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XIV, (Kasım 1998), S.42.

“Kayıplar-Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak (1904-11.XI.1990)” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, (Kasım 1990), VII, S.19, s.161.

“Olayların Ardındaki Gerçek-Eylemler ve Önlemler” (**Cumhuriyet**, 11 Ocak 1976), s.1-9.

“Zahmet Olur Mu”, (**Cumhuriyet**, 18 Ocak 1977), s.1.

ACAR, Ayla, “Basında ‘Tan Olayı’-4 Aralık 1945”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, II, S.43, 2012, s.1-22.

AKDAĞ, Mustafa, “Celali İsyanlarının Başlaması”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, IV, S.1, s.23-50.

- ALACAKAPTAN, Uğur, “*Demokratik Anayasa ve Ceza Kanunu’nun 141 ve 142 ‘inci Maddeleri*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, XXII, S.1.
- ALPAY, Şahin, “*Üçüncü Göz 71’den 96’ya 12 Mart*” (**Milliyet**, 16 Mart 1996) S.n.y. s.18.
- AYDAR, Kemal, “*Ankara Notları-Milli Güvenlik Kurulu’nun Kararları*”, **Milliyet**, (24 Ocak 1971), s. 1-7.
- AYDAR, Kemal, “*Reformlar Kâğıt Üzerinde*”, **Cumhuriyet**, (31 Mayıs 1972) s.1-7.
- BALKAYA, İhsan Sabri, “*Üçüncü Bin Yıl, Atatürk ve Gençlik*”, **Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi**, III, S.1, (Mayıs 2000), s.
- BAYCAN, Nusret, “*Fevzi Çakmak*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, VI, S.16, 1989, s.177-206).
- BULUT, Feryat , “*68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye’de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi**, XI, S.23, 2011, s.143-169.
- CEM, İsmail, “*1978 Sonbaharında Türkiye*”, (**Milliyet**, 4 Ekim 1978), s.5.
- CEM, İsmail, “*1978 Sonbaharında Türkiye*”, (**Milliyet**, 5 Ekim 1978), s.5.
- CEM, İsmail, Olayların İzinde “*Gnl Lammerding mi Deniz Gezmiş Mi?*” **Milliyet**, (24 Ocak 1971), s.2.
- COŞKUNER, Kemal Fedai, “*Sağ Duyu*”, **Fedai**, V, S.9, s.3.
- DEMİR, Şerif, “*Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları*”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, S.12, 2007, s.37-63.
- DİKİCİ, Ali, “*27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Türk Polisi*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXX, S.89, s.11-59.
- DÖLEN, Emre “*Darülfünun Öğrencilerinin Balkan Savaşı Eylemleri ve Edirne Seyahati*”, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, VI, S.1, s.65-73.
- DÜZEN, Cem, “*Tanzimat Dönemine Karşı Bir Suikast Teşebbüsü: Kuleli Vak’ası*”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XIV, S.1, 2017, s.107-128.
- EMRE, Gültekin, “*Gençliğin 68 Ayaklanması ve Almanya*”, **Sözcükler**, S.73, (Mayıs Haziran 2018/3), s.82-85.

- ERDEM, Ali Rıza, “Üniversite Özerkliği: Mali, Akademik ve Yönetmel Açından Yaklaşım”, **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**, III, S.2, Zonguldak, 2013, s.97-107.
- ESEN, Selin, “18 Nisan 1960 Tarihli Tahkikat Komisyonu”, **Mülkiye Dergisi**, XXXIV, S.267, 2010, s.167-192.
- EYYÜPOĞLU, İsmail, “Türkiye’nin Milli Meseleleri Karşısında Atatürk Üniversitesi Gençliği”, **23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum I. Uluslararası Sempozyumu, (23-25 Temmuz 2002)**, Ankara, 2003, s.807-839.
- İPEKÇİ, Abdi, “Liderlerin Birleştikleri İstek: Gerginlik”, **Milliyet**, (19 Ocak 1976), s.1.
- KABAKLI, Ahmet, “Perşembenin Gelişi”, **Tercüman**, (30 Nisan 1977), s.2.
- KARAKÖK, Tunay, “Menderes Dönemi’nde (1950-1960) Türkiye’de Eğitim”, **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**, I, S.2, s.89-97.
- KIŞLALI, Ahmet Taner, “Türkiye’de Rejim Krizi ve Nedenleri”, **Yön**, S.171, (8 Temmuz 1966), s. 15.
- KOCADAŞ, Bekir, “Hedefteki Gençlik: Siyasi ve İdeolojik Hareketler Açısından”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 2004, s.2.
- KOCATÜRK, Utkan, “Atatürk’te Gençlik Kavramı ve Atatürkçü Gençliğin Nitelikleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, II, S.4, (Kasım 1985), s.21-25.
- KODAL, Tahir, “1960 Askeri Müdahalesi’nden Sonra Yapılan İlk Çok Partili Genel Seçimlerde Denizli’nin Kale İlçesi’nin Siyasi Durumu”, **Belgi Dergisi**, S.4, 2012, s.410-421.
- MURAT, Sedat, “Gençlerin İşsizliğine Genel Bir Bakış”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S.40, s.175-194.
- POYRAZ, Tuğça; ZORLU, Abdülkadir; ŞAHİN, Birsan; ARIKAN, Gülay, “Üniversite gençliğinin Güncel Sorunlara Bakışı: Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğrencileri Örneği”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, XX, S.1, (2003) s.1-32.
- SELÇUK, İlhan, “Deniz Gezmiş’e”, **Cumhuriyet**, (19 Ocak 1971), s.2.
- _____, İlhan, Devrimciliği Yitirince, **Yön**, S.133, (15 Ekim 1965), s.5.
- SERDAR, Mehmet , “68”, **Sözcükler**, S.73, (Mayıs-Haziran) 2018/3.
- TAMER, Rauf, **Tercüman**, 1 Mayıs 1977.

TANGÜLÜ, Zafer, “*Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)*”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, X, S.2, s.389-410.

TAŞKESEN, Abdullah, “*Toplumsal Hareketlilik Bağlamında 6-7 Eylül 1955 Olaylarının Sosyolojik Analizi*”, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, VII, S.14, 2017, s.9-26.

TOPÇU, İlyas - AKILMAK TOPÇU, Sema, “*Adnan Menderes’in Yargılanması ve İdamı*”, **Akademik Bakış Dergisi**, S.61, (Mayıs-Haziran 2017), s.59-80.

TURAN, İlter, “*Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminde Öğrenci Siyasal Faaliyeti*”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, XXIX, S.1-4, s.171-191.

TÜRK, Hikmet Sami, “*Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih*”, **Anayasal Yargı Dergisi**, S.23, (2006), s.90.

TÜRK, Hikmet Sami, “*Türk Seçim Sisteminde Oy Hakkı*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, XVI, S.3, 1969, s.79-184.

YAVUZ, Erdal, “*Yanından Dönmek*”, **Radikal** 2, (24 Şubat 2008), S.n.y.

G- ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Bianet.org/bianet/siyaset/113699-1968-İstanbul-NATO-ya hayır-haftası Erişim Tarihi: 9 Aralık 2015

file:///C:/Users/Hp/Downloads/6.filoeylemleri(1).pdf Haz: Vehbi Moğol Erişim Tarihi: 17 Aralık 2015).

<http://denizli.diyanet.gov.tr> Erişim Tarihi: 30 Ocak 2017

<http://disiliskiler.kulturturizm.gov.tr/TR-22148/unesco.html> Erişim Tarihi:9 Ocak 2019

<http://kitap.ykykultur.com.tr/yazarlar/nihat-erim> Erişim Tarihi: 29 Ocak 2017

<http://mehmetaliaybar.org/> Erişim Tarihi: 22 Aralık 2015

<http://merhaba-usmilitary.com/TUSLOGhistory.html> Erişim Tarihi: 13 Eylül 2016

http://mmf2.ogu.edu.tr/atopcu/index_dosyalar/ProfDrOrhanOGUZ.htm Erişim Tarihi: 5 Ekim 2016

<http://nedirler.com/yakin-tarih/milli-selamet-partisi-ne-zaman-kuruldu-tarihi-amaci.html> Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2017

<http://ozgurluk-dergisi.org/devrimciyol/devyol/Kitaplar/Savunma/IMC.html> Erişim Tarihi: 18 Ekim 2017

<http://sosyolojisi.com/safa-reisoglu-kimdir-hayati-eserleri-hakkinda-bilgi/34752.html> Erişim Tarihi: 2 Kasım 2018

<http://suleymangenc.com/> Erişim Tarihi: 2 Ekim 2018

<http://tbmm.chp.org.tr/milletvekiliDetay.aspx?ID=4156> Erişim Tarihi: 13 Ekim 2017

<http://tekadamdevrimi.com> Erişim Tarihi: 6 Mart 2016

http://web.archive.org/web/20150403011018/http://www.tccb.gov.tr/sayfa/cumhurbaskanlarimiz/ismet_inonu/ Erişim Tarihi: 1 Haziran 2017

<http://www.artukluhaber.net/haber-mardin-eski-milletvekili-talat-oguz-ankara-davemat-etti-32028.html> Erişim Tarihi: 29 Eylöl 2018

<http://www.biyografya.com/biyografi/10784> Erişim Tarihi: 17 Ekim 2017

<http://www.biyografya.com/biyografi/11849> Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018

<http://www.biyografya.com/biyografi/1554> Erişim Tarihi: 14 Kasım 2018

<http://www.biyografya.com/biyografi/5712> Erişim Tarihi: 10 Ekim 2017

<http://www.biyografya.com/biyografi/5986> Erişim Tarihi: 14 Ekim 2017

<http://www.biyografya.com/biyografi/6562> Erişim Tarihi: 23 Ağustos 2018

<http://www.biyografya.com/biyografi/7732> Erişim Tarihi: 31 Ekim 2018

<http://www.biyografya.com/biyografi/8931> Erişim Tarihi: 10 Ekim 2017

http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/36377/imran_Oktem_Olayi.html Erişim Tarihi: 21 Şubat 2016

<http://www.dunyabulteni.net> Erişim Tarihi: 21 Şubat 2016

<http://www.eokul-meb.com/ahmet-kacmaz-kimdir-43692/> Erişim Tarihi: 2 Kasım 2018

<http://www.filozof.net/Turkce/tarih/tarihi-kisilikler-sahsiyetler/40216-behice-boran-kimdir-hayati-kitaplari-eserleri-hakkinda-bilgi.html?showall=&start=1> Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018

[http://www.gazetevan.com/-Sosyalist-Mihri-Belli-Hayatini-Kaybetti~-Mihri-Belli-Kimdir_-\(Ayrıntili-Haber\)-2854.html](http://www.gazetevan.com/-Sosyalist-Mihri-Belli-Hayatini-Kaybetti~-Mihri-Belli-Kimdir_-(Ayrıntili-Haber)-2854.html) Erişim Tarihi: 12 Aralık 2015

<http://www.gazetevatan.com/mit-belgelerinde-gun-sazak-cinayeti--506498-gundem/> Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2018

<http://www.haber7.com/yazarlar/seyma-kisakurek-sonmezocak/1117527-sahlanis-mitingi> Erişim Tarihi: 06 Eylöl 2018

<http://www.hho.edu.tr/Hakkimizda/eskikomutanlarimiz.php> Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018

<http://www.hopam.com/icerikdetay.php?iid=12134> Erişim Tarihi: 12 Ekim 2017

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiye-cumhuriyeti-hukumetleri-134271>
Erişim Tarihi: 28 Ocak 2019

<http://www.hurriyet.com.tr/naim-talu-vefat-etti> Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2017

<http://www.imalaklavuzu.net/kisaltmalar/taris.html> Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2018

<http://www.kemaliye.gov.tr/genel-bilgiler-kemaliye> Erişim Tarihi: 8 Kasım 2018

http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=36366
Erişim Tarihi: 18 Ekim 2017

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.211.pdf> Erişim Tarihi: 20 Ocak 2017

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.78.pdf> Erişim Tarihi: 29 Ekim 2018

<http://www.mfa.gov.tr/suleyman-demirel.tr.mfa> Erişim Tarihi: 21 Aralık 2015

<http://www.milliyet.com.tr/12-mart-in-gizli-tarihi---odtu-yu-kapatin-veya-asker-bu-ise-el-koyac-gundem-1676767/> Erişim Tarihi: 29 Ekim 2018

<http://www.milliyet.com.tr/erbakan-in-temelini-soken-senator-oldu-siyaset-1306663/> Erişim Tarihi: 6 Ekim 2018

<http://www.milliyet.com.tr/korkut-ozal-hayatini-kaybetti-gundem-2337933/>
Erişim Tarihi: 8 Kasım 2018

<http://www.osmanlidevleti.gen.tr/osmanlida-suhte-isyanlari-medreseli-isyanlari/>
Erişim Tarihi: 9 Ocak 2019

<http://www.osym.gov.tr/TR,8852/hakkinda.html> Erişim 29 Ekim 2018

<http://www.ozgurlukdunyasi.org/arsiv/292-sayi-146/911-68den-28-hazirana>
Erişim Tarihi: 12 Aralık 2015

<http://www.radikal.com.tr/radikal2/yanindan-donmek-875953/> Erişim Tarihi: 11 Eylül 2018

<http://www.radikal.com.tr/turkiye/sarp-kuray-muebbete-69-subay-bildirisini-okuyarak-gitti-920110/> Erişim Tarihi: 12 Eylül 2018

<http://www.serenti.org/tan-gazetesi-olayi/> Erişim Tarihi: 22 Ocak 2019

<http://www.sozcu.com.tr/2014/yazarlar/soner-yalcin/bir-yuruyus-gunlugu-506776/> Erişim Tarihi: 17 Mayıs 1968

<http://www.sozcu.com.tr/2014/yazarlar/soner-yalcin/bir-yuruyus-gunlugu-506776/> Erişim Tarihi: 17 Mayıs 1968

http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/indeks.html Erişim Tarihi: 10 Aralık 2015

<http://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz> Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2017

http://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/fahri_koruturk Erişim Tarihi: 03 Mayıs 2017

<http://www.tdk.gov.tr> Erişim Tarihi: 9 Ocak 2019

<http://www.terororgutleri.com/thkp-c-turkiye-halk-kurtulus-parti-cephesi> Erişim Tarihi: 25 Ocak 2017

<http://www.timeturk.com/tr/2011/02/27/milli-nizam-nasil-kuruldu-nasil-kapatildi.html> (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2017)

<http://www.turkcebilgi.com/cento#bilgi>; Erişim Tarihi: 24 Aralık 2015

http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_854.htm Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018

<http://www.turkis.org.tr> Erişim Tarihi: 13 Ekim 2016

<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a14826.aspx> Erişim Tarihi: 22 Ocak 2018

<http://www.turksolu.com.tr/85/selim85.htm> Erişim Tarihi: 17 Aralık 2015

<http://www.uzmanportal.com/kontrgerilla-nedir-ozel-harb-dairesi-nedir-jitem-nedir-stay-behind-nedir.html> Erişim Tarihi: 20 Ekim 2017

<http://www.uzmanportal.com/kontrgerilla-nedir-ozel-harb-dairesi-nedir-jitem-nedir-stay-behind-nedir.html> Erişim Tarihi: 24 Ocak 2018

<http://www.vanagidiyorum.com/ferit-melen-kimdir/> Erişim Tarihi: 30 Nisan 2017

<http://yok.gov.tr/web/guest/tarihce;jsessionid=BCDEDDDB8CE5AB13EAD43298947955FBD> Erişim Tarihi: 29 Ekim 2018

<https://1000kitap.com/yazar/ilhan-darendelioglu> Erişim Tarihi: 24 Ekim 2018

<https://anayasa.tbmm.gov.tr/1982.aspx> Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018

<https://islamansiklopedisi.org.tr/agaoglu-samet> Erişim Tarihi: 16 Ocak 2019

<https://islamansiklopedisi.org.tr/ileri-tevfik> Erişim Tarihi: 15 Ocak 2019

<https://islamansiklopedisi.org.tr/menderes-adnan> Erişim Tarihi: 16 Ocak 2019

<https://paratic.com/12-eylul-1980-askeri-darbesi/> Erişim Tarihi: 12 Kasım 2018

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Bahriye Uçok](https://tr.wikipedia.org/wiki/Bahriye_Uçok) Erişim Tarihi: 9 Aralık 2015

<https://tr.wikipedia.org/wiki/CENTO>, Erişim Tarihi: 24 Aralık 2015

https://tr.wikipedia.org/wiki/Fakih_Özfakih Erişim Tarihi: 18 Nisan 2017

https://tr.wikipedia.org/wiki/Fethi_Çelikbaş Erişim Tarihi: 16 Şubat 2016

https://tr.wikipedia.org/wiki/Hasan_Ferda_Güley Erişim Tarihi: 12 Ekim 2016

https://tr.wikipedia.org/wiki/İhsan_Sabri_Çağlayangil Erişim Tarihi: 25 Aralık 2015

https://tr.wikipedia.org/wiki/Johnson_Mektubu, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2016

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kadri_Kaplan Erişim Tarihi: 11 Aralık 2015

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kasım_Gülek Erişim Tarihi: 25 Aralık 2015

https://tr.wikipedia.org/wiki/Mucip_Ataklı Erişim Tarihi: 11 Aralık 2015

https://tr.wikipedia.org/wiki/Mustafa_Akan Erişim Tarihi: 14 Kasım 2016

https://tr.wikipedia.org/wiki/Mustafa_Necdet_Uğur Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2016

<https://tr.wikipedia.org/wiki/NATO> Erişim Tarihi: 21 Aralık 2015

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Orhan_Oğuz_\(siyasetçi\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Orhan_Oğuz_(siyasetçi)), Erişim Tarihi: 5 Kasım 2016

https://tr.wikipedia.org/wiki/Robert_Komer Erişim Tarihi: 16 Aralık 2015

https://tr.wikipedia.org/wiki/Suat_Hayri_Ürgüplü Erişim Tarihi: 21 Aralık 2015

https://tr.wikipedia.org/wiki/Yerli_Malı_Haftası Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2016

<https://www.aa.com.tr/tr/demokrasinin-infazi-27-mayis/kibris-kahramani-fatin-rustu-zorlu/1156445> Erişim Tarihi: 19 Ocak 1961

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/1923-ten-gunumuze-cumhurbaskani-secimleri/134629> Erişim tarihi: 24 Ekim 2018

<https://www.aksam.com.tr/guncel/12-eylul-davasinda-kenan-evren-ve-tahsin-sahinkayaya-muebbet-verildi/haber-316837> Erişim Tarihi: 12 Kasım 2018

<https://www.aksam.com.tr/yasam/12-eylul-1980-darbesi-nedir-neler-oldu-12-eylul-darbesi-sozleri-nelerdir/haber-772762> Erişim Tarihi 12 Kasım 2018

<https://www.avrupafirsatlari.com/aiesec-nedir/> Erişim Tarihi: 6 Eylül 2018

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45486144> Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018

<https://www.biyografi.net.tr/hasan-esat-isik-kimdir/> Erişim Tarihi: 29 Eylül 2018

<https://www.biyografi.net.tr/korkut-ozal-kimdir/> Erişim Tarihi: 22 Ekim 2018

<https://www.britannica.com/topic/KGB> Erişim Tarihi: 13 Ekim 2017

<https://www.caykaragazetesi.com/ismail-muftuoglu/> Erişim Tarihi: 10 Ekim 2017

http://www.yeniakit.com.tr/kimdir/İsmail_Müftüoğlu Erişim Tarihi: 10 Ekim 2017

<https://www.cia.gov.tr> Erişim Tarihi: 3 Ocak 2018

<https://www.demokrathaber.org/genclik-egitim/khk-larla-ihrac-edilen-akademisyen-sayisi-tum-darbe-donemlerindeki-h79540.html> Erişim Tarihi: 29 Ekim 2018

<https://www.demokrathaber.org/genclik-egitim/khk-larla-ihrac-edilen-akademisyen-sayisi-tum-darbe-donemlerindeki-h79540.html> Erişim Tarihi: 29 Ekim 2018

<https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/ihtilalci-anlaxisin-ilk-ornegi-fedailer-cemiyeti-h167873.html> Erişim Tarihi: 9 Ocak 2019

<https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/sultan-abdulazizin-hali-ve-olumu-h244565.html> Erişim Tarihi: 10 Ocak 2019

<https://www.forumacill.com/genel-bilgiler/299073-1402likler-nedir.html> Erişim Tarihi: 29 Ekim 2018

<https://www.haberler.com/15-donem-adana-milletvekili-emin-bilen-tumer-vefat-8074257-haberi/> Erişim Tarihi: 30 Ekim 2018

<https://www.haberler.com/firtinali-yillarin-meclis-baskani-kemal-guven-4823244-haberi/> Erişim Tarihi: 2 Kasım 2018

<https://www.haberler.com/kenan-evren-biyografisi/> (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2018).

<https://www.haberler.com/mugla-eski-milletvekili-ahmet-buldanli-topraga-3974288-haberi/> Erişim Tarihi: 18 Ekim 2017

<https://www.haberturk.com/gundem/haber/1076340-kenan-evren-hayatini-kaybetti-kenan-evren-kimdir#> Erişim Tarihi: 12 Kasım 2018

<https://www.haberturk.com/gundem/haber/1406400-necmettin-erbakan-kimdir> Erişim Tarihi: 2 Ekim 2018

<https://www.kitapyurdu.com/yazar/samet-agaoglu/6891.html> Erişim Tarihi: 16 Ocak 2019

<https://www.memurlar.net/haber/621346/rektorluk-secimleri-kaldirildi.html> Erişim Tarihi: 29 Ekim 2018

<https://www.mynet.com/12-eylul-darbesi-uzerinden-38-yil-gecti-12-eylul-de-ne-oldu-iste-12-eylul-darbesi-nin-oncesi-ve-sonrasinda-yasananlar-110104387918> Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018

<https://www.mynet.com/eski-milletvekili-nurettin-yilmaz-hayatini-kaybetti-110104213904> Erişim Tarihi: 24 Ekim 2018

<https://www.nedir.com/risale-i-nur> Erişim Tarihi: 30 Ekim 2018

<https://www.nedirnedemek.com/talebei-ulum-ne-demek> Erişim Tarihi:10 Ocak 2019

<https://www.ntv.com.tr/turkiye/universitedeki-darbe-1402likler,7aZC1XjZ6U-d1i0QGRjYAw> Erişim Tarihi: 29 Ekim 2018

<https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/04/04/12-eylul-davasi-basliyor> Erişim Tarihi: 12 Kasım 2018

<https://www.sabah.com.tr/kultur-sanat/2013/10/10/nevzat-kosoglu-vefat-etti> Erişim Tarihi: 31 Ocak 2018

<https://www.sabah.com.tr/necmettin-erbakan-kimdir-> Erişim Tarihi: 2 Ekim 2018

<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> 03 Mayıs 2017

<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2017

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1965

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1969

<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP30.htm> Erişim Tarihi: 22 Aralık 2015

<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP41.htm> Erişim Tarihi: 19 Ocak 2018

https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html Erişim Tarihi: 9 Ocak 2019

https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/Cilt2.pdf Erişim Tarihi: 12 Kasım 2016

https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt3/index.html Erişim Tarihi: 25 Ocak 2018

https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt4/index.html Erişim Tarihi: 30 Nisan 2017

https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/celal_bayar/ Erişim Tarihi:17 Ocak 2019

<https://www.trt.net.tr/Kurumsal/Tarihce.aspx> Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018

https://www.turkcebilgi.com/cumhuriyet_senatosu_kontenjan_senatörleri Erişim Tarihi: 26 Ocak 2018

https://www.turkcebilgi.com/milli_demokratik_devrim Erişim Tarihi: 6 Haziran 2018

https://www.turkedebiyati.org/huseyin_cahit_yalcin.html Erişim Tarihi: 14 Ocak 2019

seyritarih.blogspot.com.tr/2010/01/6filo-eylemleri-1967-1971.html Erişim Tarihi:
23 Aralık 2015

www.aljazeera.com.tr/dosya/türkiyedebasortusu-yasagi-nasil-basladi-nasil-
cozuldu Erişim Tarihi: 09 Aralık 2015

www.aydinlikgazete.com/politika/kanli-pazar-dan-meclis-baskanligi-na-
h79397.html Erişim Tarihi: 10 Aralık 2015

www.basbakanlik.gov.tr Erişim Tarihi: 21 Aralık 2015

www.biyografi.info/kisi/ismail-kahraman Erişim Tarihi: 10 Aralık 2015

www.mfa.gov.tr/sayin-ihsan-sabri-caglayangil_in-ozgecmisi.tr.mfa (Erişim
Tarihi: 25 Aralık 2015)

www.nesra.org/fkfde-dev-guc-kavgasi/ Erişim Tarihi: 10 Aralık 2015

GİRİŞ

Gençlik dönemi, biyolojik olduğu kadar zihinsel gelişimin de önemli bir aşamasını oluşturur. Bu dönemde bireyler sosyolojik sorunlar üzerinde duyarlılık gösterirler. Zira zihinsel gelişim dolayısıyla toplumda rol alma süreci bu dönemde şekillenir¹. Üniversite eğitimi gençlik yaşamında önemli bir dönüm noktasıdır. Bu süreçte gençler toplumda kabul görme ve yer edinme, bir oluşumun üyesi olma, kendini sorumlu ve önemli hissetme duygularını yoğun olarak yaşar. Bu durum toplumsal bir takım gelişmelerin içerisinde gençliğin önemli bir yer tutmasını beraberinde getirir².

UNESCO'nun³ tanımına göre genç; öğrenim yapan ve hayatını kazanmak için çalışmayan, kendine ait bir konutu bulunmayan kişidir⁴. Yine UNESCO'nun tanımına göre gençlik ise yetişkin statüsünün getireceği maddi kazanç ve sorumluluklara hazırlanabilmek için gerekli becerilerin ve sosyal yeteneklerin geliştirildiği dönemdir⁵.

Gençlik bir değişim ve arayış dönemidir. Bu dönem benlik, kişilik ve kimlik arayışları dolayısıyla “*sancılı*” bir süreçtir. Bu süreçte gençlerde duygu iniş-çıkışları görülür. Ani tepkileri kestirilemez. Yasakları saçma, kendilerine tanınan hakları yetersiz bulurlar. Anne-babadan devlete kadar otoriteyi temsil eden her şeye başkaldırma eğilimi gösterirler. Coşkulu ve idealisttirler. Duygu ve düşüncelerini inançla savunarak haksızlıklara karşı acımasız bir tavır takınırlar. Toplum düzeni birden değişsin ve eşitsizlikler ortadan kalsın isterler⁶. Bu sebeple gençlik çağında bulunanlar, toplumsal sorunlara en fazla duyarlılık gösteren kesimdir. Toplumsal sorunlar araştırılırken ve çözüm önerileri üretilirken gençliğin konumu ve durumuna yönelik eylemler en zor aşamayı oluşturur. Zira hızla geçen yaşama ayak uyduran ve yön veren, gençlik

¹ Cemil Sarı, **Ergenlerin Psikolojik Belirti Düzeyleri ve Uyumlarını Yordayan Bazı Değişkenler**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2008, s.9-10.

² Tuğça Poyraz, Abdülkadir Zorlu, Birsen Şahin, Gülay Arıkan, “*Üniversite gençliğinin Güncel Sorunlara Bakışı: Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğrencileri Örneği*”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, XX, S.1, (2003) s.2-3. (1-32).

³ United Nations Educational Scientific and Cultural Organization; Türkçe karşılığı Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu’dur. UNESCO Sözleşmesi 1945’in Kasım ayında Londra’da kırk dört devletin katılımıyla kabul edilmiştir. Türkiye, UNESCO Sözleşmesi’ni imzalayan ilk on devlet arasında yer alır. Kuruluşun amacı milletler arasında eğitim, kültür, bilim alanlarında işbirliği ile yakınlaşmayı sağlamaktır. Üye sayısı yüz doksan beştir, ayrıca on üye devlet ve on ortak (bağlı) üye bulunmaktadır. (<http://disiliskiler.kulturturizm.gov.tr/TR-22148/unesco.html> Erişim Tarihi:9 Ocak 2019).

⁴ Ali Mithat İnan, **Toplum İdeoloji Gençlik**, Ankara, 1989, s.15; Sedat Murat, “*Gençlerin İşsizliğine Genel Bir Bakış*”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S.40, (1995), s.176.

⁵ Bekir Kocadaş, “*Hedefteki Gençlik: Siyasi ve İdeolojik Hareketler Açısından*”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, (2004), s.2.

⁶ B. Kocadaş, “*Hedefteki Gençlik*”..., s.2.

kesimidir. Zaten gençliğin isteklerini göz ardı eden siyasal yönetimler sorunları çözmekte başarısız olmuşlardır⁷.

Gençlik dönemi aynı zamanda üniversite eğitimi dönemine karşılık gelir. Yukarıda belirtilen gerekçelerin de etkisiyle gençlerin çoğu bu eğitim dönemi boyunca çeşitli ideolojilere ilgi duyar. Toplumun sözcüsü durumundaki gençler herhangi bir konuda duydukları memnuniyetsizliği ve taleplerini farklı yöntemlerle dile getirmektedirler. Bu durum beraberinde öğrenci hareketlerine sebebiyet verir⁸.

Öğrenci olaylarının meydana geliş tarihi eğitim ve öğretim kurumlarının tarihi kadar eskidir. Dünyada meydana gelen öğrenci olaylarının ortaya çıkış sebebi farklı gerekçelere dayanmaktadır. Bunlar arasında ekonomik sebepler, sosyal haklar, eğitim sistemi, demokratik anlayış, kültürel baskı, hatta yönetim sistemleri sayılabilir⁹.

Sosyal hareketler aynı zamanda ideolojik nitelikler taşır. Zira hareketler aynı düşünceye sahip olanlar tarafından meydana getirilir¹⁰. Üniversite öğrencilerinin siyasal önemi ise iki gerekçe ile açıklanabilir. Bunlardan ilki dönemin siyasal hayatında oynadıkları aktif rol, diğeri ise büyük oranda yakın geleceğin yöneticileri olmalarıdır. Bu aktif rol Türkiye’de uzun zamandır yaşanan olaylara neden olmuştur. Örneğin XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Dönemi’nde İstanbul’daki medrese öğrencileri siyasal nitelikte taleplerde bulunmuşlar, bu yüzden bazı olayların yaşanmasına sebep olmuşlardır. Batı tarzı eğitim kurumları arasında yer alan Harbiye, Tıbbiye ve Mülkiye gibi okullardaki öğrencilerin siyasal fikirlerle mezun oldukları bir gerçektir. Ancak üniversite gençliğinin üzerinde Cumhuriyet Dönemi ve II. Dünya Savaşı sonrası uygulanan çok partili siyasal hayatın önemi büyüktür. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu ve yöneticilerin millete karşı sorumlu olduğu ilkeleri siyasi kültürün temeli haline gelmiş; çok partili hayata geçilmesinden

⁷ Feryat Bulut, “68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye’de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi**, XI, S.23, (2011), s.144.

⁸ Muammer Taylak, **Türkiye’de Öğrenci Hareketleri**, İstanbul, 1997, s.9; B. Kocadaş, “Hedefteki Gençlik”..., s.4-5.

⁹ Feryat Bulut, “68 Kuşağı Gençlik Olaylarının” s.145; Ahmet Taner Kışlalı’ya göre öğrenci hareketleri ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan biri “İsyan niteliğinde olmayan, siyasal rejimle bütünleşmiş öğrenci hareketleri”, diğeri ise “Şiddete dayalı, isyan niteliğindeki öğrenci hareketleri”dir. İkinci tür hareketler de kendi içerisinde üçe ayrılmaktadır: Bunlardan biri “toplumsal düzene karşı, toplumun diğer kesimlerinden kopuk öğrenci hareketleri”, diğeri “siyasal rejime karşı toplumdaki bazı güçlerle dayanışma halindeki öğrenci hareketleri” ve son olarak “üniversiteye ve toplumsal düzene karşı, toplumun diğer kesimlerinden kopuk öğrenci hareketleri”dir. (Ahmet Taner Kışlalı, **Öğrenci Ayaklanmaları**, İstanbul, 1974, s.97).

¹⁰ Orhan Türkdoğan, **Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi**, İstanbul, 2013, s.20.

sonra ise iktidarın denetlenmesine özerk kurumlar da katılmıştır. Bu kurumların başında üniversite gelir¹¹.

Üniversite gençliği çok partili hayata geçilmesinden sonra siyasi faaliyetlerde bulunmaktaydı. Bunlar arasında siyasi iktidarın aldığı karar ve uygulamaları protesto etmenin yanı sıra bir siyasi partiye üye olmak yer almaktaydı. Bu anlamda üniversite gençliğinin siyasal bir güç olduğunun en önemli göstergesi 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne sebep olan protesto eylemleri idi. Darbe sonrasında da Türkiye genelinde önem kazanan yabancı sermaye ve petrol, bağımsız dış politika gibi konuların takipçisi olan üniversite gençliği, ilerleyen süreçte de siyasal bir güç olma durumunu devam ettirmişti¹².

Demokrasi tecrübelerinin yetersiz olduğu, sosyal hayatın “*çıkmaza girdiği*” ve “*kardeş kavgalarının*” yaşandığı ülkelerde, zaman zaman ordunun yönetime el koyduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde silahlı kuvvetler, belirli bir “*işbölümü*” çerçevesinde görevleri dışına çıkmaz. Az gelişmiş ülkelerde ise ordunun sivil yönetime müdahale etme eğilimi göstermesi bu ülkelerdeki toplum yapısına¹³ da bağlanabilir. Bu tür olayların az gelişmiş ülkelerde ve özellikle de bazı bölgelerde meydana gelmesi, bazı ortak sebeplerin varlığına işaret eder. Ordunun politikayla ilgilenmeyi “*adet edindiği*” başlıca bölgeler Latin Amerika, Orta Doğu, Güney Asya ve Doğu Avrupa'nın Baltık'tan Balkanlara kadar uzanan ve Türkiye ile devam eden bir kısmı olarak sıralanabilir. Bağımsızlık hareketlerinin yaşandığı bazı Afrika ülkelerinde de ordunun siyasete dâhil olma eğilimi görülmektedir. Ortak özellik olarak silahlı kuvvetlerin sosyal ve politik roller edinme çabası bulunmaktadır¹⁴.

A- OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E ÖĞRENCİ OLAYLARI

Yukarıda belirtilenler doğrultusunda Türkiye'de meydana gelen öğrenci olaylarını Cumhuriyet dönemi öncesinden ele almak faydalı olacaktır. Osmanlı

¹¹ Özer Ozankaya, *Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri*, Ankara, 1966, s.4.

¹² Ö. Ozankaya, *Üniversite Öğrencilerinin...*, s.4-5.

¹³ Gelişmiş kapitalist ülkelerde ortalama yaş yüksektir. Dolayısıyla iktidar yaşlı ve orta yaşlı kuşaklar elindedir. Böylece gençlik hareketleri öğrenciler için tek faaliyet yolunu ifade eder. Gençler “*tüketim toplumu*”na karşı çıkar. Çünkü adaletsiz ve “*akıl dışı*” bulurlar. Gelişmiş sosyalist ülkelerdeki öğrenciler ideoloji ile uygulama arasındaki çelişkiye karşı çıkarlar. Ayrıcalıklı bürokrasiyi bu durumun temel sebebi olarak görürler. Sosyalizmi itiraz etmezler ancak daha fazla özgürlük talep ederler. Geri kalmış ülkelerde ise öğrenciler adil ve hızlı bir kalkınmadan yanadırlar. Toplumda eğitim düzeyi düşük olduğundan, seçkinler içinde önemli bir yer tutmaktadırlar. Yani toplumun en bilinçli kesiminin oluşturduklarının farkındadırlar. Sonuç olarak da siyasal hayat içerisinde önemli bir rol almak istemektedirler. (A.T. Kışlalı, *Öğrenci...*, s.96).

¹⁴ Cavit Orhan Tütengil, *Az Gelişmenin Sosyolojisi*, İstanbul, 1984, s.144-145.

döneminde görülen ilk gençlik hareketi “*Suhte İsyanları*” (Softa¹⁵ İsyanları) ya da “*Medrese Ayaklanmaları*” olarak adlandırılır¹⁶. XVI. Yüzyılda Anadolu ve Rumeli’de meydana gelmiştir. Medreseli suhteler geçim sıkıntısı ve işsizlik dolayısıyla pek çok olaya karışıyor ve isyan çıkarıyorlardı. Siyasi, ekonomik ve sosyal durumun bozulması, medreseli öğrencilerin eğitim ve öğretimin aksamasına sebep olmaktaydı. Giderek gerileyen eğitim faaliyetleri nedeniyle ise yetkin eğitimci yetişememekteydi. Öğrenciler çalışmadan ve iyi eğitim almadan yetki alır hale geldi. Hak etmeden mevki ve makam sahibi olma amacına yöneldi. Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise eylemler “*eşkıyalık*” hareketleri haline dönüştü. XVI. Yüzyılda Sadrazam Kuyucu Murat Paşa’nın müdahalesiyle “*Suhte İsyanları*” etkisini kaybetti¹⁷. 1550’den 1575’e kadar geçen sürede medreselilerin bu eylemleri, Celali İsyanlarının gelişmesinde önemli rol oynadı¹⁸.

Medrese öğrencileri bu olaylardan sonra bir ihtilal örgütü içerisinde ilk kez “*Kuleli Vakası*”nda dolaylı olarak yer aldı. Sultan Abdülmecit’in tahttan indirilmesi amacıyla oluşturulan “*Fedailer Cemiyeti*”¹⁹ üyeleri Kılıç Ali Paşa Camii’nde 15 Eylül 1859’da ihtilal gerçekleşmeden yakalandı²⁰. Cemiyet padişahı Tanzimat ve Islahat Fermanları ile gayrimüslimlere Müslümanlardan daha çok hak vermekle, ekonomik kaynakları israf ederek halkı sefaletle sürüklemekle ve devlet düzenini yanlış yönlendirmekle suçluyordu. Cemiyet tüm bunlardan sorumlu tuttukları Sultan Abdülmecit’i tahttan indirmek amacını güdüyordu. Amaç doğrultusunda yapılan planlamalar padişaha haber verildi ve cemiyet üyelerinin toplantı yaparlarken baskın sonucu yakalanmasıyla ihtilal gerçekleştirilemedi. Tutuklanan cemiyet üyeleri Kuleli Askeri Lisesi binasında yargılandı ve sorumlular cezalandırıldı. Bu darbe teşebbüsünün

¹⁵ Osmanlı döneminde medrese öğrencilerine verilen ad. (<http://www.tdk.gov.tr> Erişim Tarihi: 9 Ocak 2019).

¹⁶ Alpay Kabacalı, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri**, İstanbul, 1992, s.15.

¹⁷ <http://www.osmanlidevleti.gen.tr/osmanlida-suhte-isyanlari-medreseli-isyanlari/> (Erişim Tarihi: 9 Ocak 2019).

¹⁸ Mustafa Akdağ, “*Celali İsyanlarının Başlaması*”, **A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, IV, S.1, (1946), s.35.

¹⁹ Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Tanzimat ve Islahat Fermanı ile batılılaşma hareketleri hızlandı. Ancak bu gelişmelere önemli tepkiler de ortaya çıktı. Bu tepkilerin ilk olarak muhalefet şeklini alması ise 1859’da oldu. Bir grup asker, ulema ve devlet görevlilerinden oluşan “*Fedailer Cemiyeti*” isimli gizli bir örgüt kurulmuştu. Cemiyete üye olanlar yemin ederek yapılacak faaliyetlerde etkin rol alacaklarına dair söz veriyorlardı. Cemiyete katılanlara fedai de denilmekteydi. Bu sebeple Kuleli Muhalefeti “*Fedailer Cemiyeti*” olarak da adlandırılmaktadır. (Cem Düzen, “*Tanzimat Dönemine Karşı Bir Suikast Teşebbüsü: Kuleli Vak’ası*”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XIV, S.1, (2017), s.117; TBMM ilk siyasi parti olarak “*Fedailer Cemiyeti*” adı altında Kuleli muhalif teşekkülünü göstermektedir. (https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html Erişim Tarihi: 9 Ocak 2019).

²⁰ Yücel Aktar, **İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)**, Ankara, 1999, s.92-93.

yargılamalarının yapıldığı yer dolayısıyla ismi “*Kuleli Vak’ası*” olarak anıldı²¹. Bu olayın öğrencilerle ilgisi aralarında medrese öğrencilerinin de bulunmasıyla ortaya çıkmıştı. Ancak olayı organize bir öğrenci eylemi olarak nitelemek doğru olmaz. Çünkü yakalananların çoğu şeyh, hoca ve askerlerdi. Medrese öğrencilerinin sayısı azdı²².

Medrese öğrencilerinin yer aldığı bir diğer olay ise “*Talebe-i Ulum*”²³ *Ayaklanmaları*” adı ile anılmaktadır. Öğrenci hareketlerinin başlamasında birden çok sebep gösterilmekte ise de asıl amaç, uygulamalarından memnuniyetsizlik duyulan Sadrazam Mahmut Nedim Paşa ve kabinesini yönetimden uzaklaştırmak idi. 31 Ocak 1876’da Rusya ve Avusturya-Macaristan ve Prusya Devletleri Osmanlı uyruğundaki Hristiyan halkı korumak amacıyla Bab-ı Ali’ye nota verdi. İngiltere ve Fransa’nın da onayıyla verilen notaya göre yapılacak reformlar öncelikle büyük devletlerin onayından geçecekti. Yine onların gözetiminde uygulanacaktı. Rus elçisinin etkisiyle Sadrazam Mahmut Nedim Paşa ve kabinesi notayı kabul etti. Bu sayede devletin iç sorunlarına dair bütün uygulamalar büyük devletlerin denetimine girmiş oldu. Bir süre sonra yine Rus elçisi İgnatıyef’in kışkırtmasıyla çıkan Bulgar isyanına müdahale edilmesiyle ortaya çıkan kargaşa ortamında medrese talebeleri de ayaklandı²⁴.

Konu hakkındaki bir diğer rivayet ise Sadrazam Mahmut Nedim Paşa’nın Rus yanlısı olarak bilinmesi ve oğlu İzzettin Efendi’yi hilafet esaslarında değişiklik yaparak veliaht tayin etmek istemesi idi. 10 Mayıs 1876’da Beyazıt, Fatih ve Süleymaniye medreseleri öğrencilerinin bulunduğu büyük kalabalık, Padişahın büyük oğlu İzzettin Efendi’nin yolunu keserek, babasına gidip Sadrazam Mahmut Nedim Paşa ve Şeyhülislam Hasan Fehmi Efendi’nin görevden uzaklaştırmasını istedi. Bu kapsamda gösteriler yapıldı²⁵.

Talebe-i Ulum 12 Mayıs 1876’da ise “*Devlet ve memleketin hukuk ve istikbali düşmanlarca ayaklar altına alınıp çiğnendiği bir zamanda derslerle iştigal, muvafıki hamiyet ve diyanet değildir*” diyerek mitingler düzenledi. Talebe-i Ulum Sadrazam ve Şeyhülislam’ı istemediklerini sözle ve bir dilekçe ile Padişah’a bildirdiler. Öğrencilerin bu isteklerine uyularak önce Şeyhülislam görevden alındı. Ancak öğrenciler dersleri boykot etmekten vazgeçmedi. Sadrazam’ın da istifası için 17 Mayıs 1876’da toplanarak

²¹<https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/ihtilalci-anlaxisin-ilk-ornegi-fedailer-cemiyeti-h167873.html> (Erişim Tarihi: 9 Ocak 2019).

²² Y. Aktar, *İkinci Meşrutiyet...*, s.93.

²³ Yüksek dini ilimleri okuyan talebe. (<https://www.nedirmedemek.com/talebei-ulum-ne-demek> Erişim Tarihi:10 Ocak 2019).

²⁴ Y. Aktar, *İkinci Meşrutiyet...*, s.93-94.

²⁵İlter Turan, “*Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminde Öğrenci Siyasal Faaliyeti*”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XXIX, S.1-4, (1969), s. 175.

Bab-ı Ali'ye yürüyüşe geçtiler. Bunu haber alan Sadrazam Mahmut Nedim Paşa kaçtı. Sonuçta kabine düştü ve Sadrazamlığa Mütercim Rüştü Paşa getirildi²⁶.

Bu olaydan kısa bir süre sonra Padişah Abdulaziz'in tahttan indirilmesinde Harbiye öğrencileri de yer aldı. Kabine değişmişti. Meclis-i Vükela üyeliğine tayin edilen Mithat Paşa ve Seraskerliğe getirilen Hüseyin Avni Paşa Padişah'ın tahttan indirilmesini istiyordu. Bu amaçla 29 Mayıs 1876'da Şeyhülislam'dan fetva alındı²⁷. 29-30 Mayıs gecesi Askeri Mektepler Nazırı Süleyman Paşa Harbiye Mektebi'ne gitti. Öğrencileri uyandırdı ve onlara *“Arkadaşlar! Devlet ve millet bu gece sizden büyük ve kutsal bir hizmet istiyor. Padişahımız, memleket yönetimini en büyük düşmanımız olan Rusların eline teslim etmiştir... Padişahın tahttan uzaklaştırılmasına bilginler ve devlet ileri gelenleri karar vermiştir... Hep birlikte saraya giderek bu görevi yerine getireceğiz”* diye seslendi. Ardından harekete geçen topluluk Dolmabahçe Sarayı'nı bastı ve padişah tahttan indirildi ve yerine V. Murat padişah oldu²⁸. Abdülaziz 5 Haziran 1876'da odasında bilekleri kesilmiş olarak bulundu. V. Murat'ın padişahlığı uzun sürmedi. 31 Ağustos'ta Şeyhülislam'dan yine bir fetva alındı ve V. Murat tahttan indirildi. Yerine II. Abdülhamit getirildi²⁹. II. Abdülhamit tahta geçmesiyle Mithat Paşa Sadrazam oldu. Kanun-i Esasi ilan edildi ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan seçimleri yapıldı. Ancak 1877 Şubat'ında Mithat Paşa Sadrazamlıktan azledildi ve Kanun-i Esasi yürürlükten kaldırıldı³⁰.

Askeri Tıbbiye öğrencilerinden bir grup 21 Mayıs 1889'da İttihat-ı Osmani adıyla bir örgüt kurdu. Daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak adlandırılacak olan bu yapı Mülkiye ve Harbiye'de de yapılandı³¹. *“Genç Türkler”* olarak da isimlendirilen bu örgüt, 1889'da bir Hükümet darbesi planladı ise de bu girişim önceden haber alınarak önlemler alındı. Eyleme kalkışanlar sürgüne gönderildi. İlk meşrutiyetin ilanından yirmi dokuz yıl sonra 1908'de II.Meşrutiyet yeniden ilan edildi. Bu sayede öğrenci siyasal faaliyetlerinde azalma yaşandı³².

²⁶ M. Taylak, **Türkiye'de Öğrenci...**, s.15-16.

²⁷ <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/sultan-abdulazizin-hali-ve-olumu-h244565.html> (Erişim Tarihi:10 Ocak 2019).

²⁸ A. Kabacalı, **Türkiye'de...**, s.23-24.

²⁹ <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/sultan-abdulazizin-hali-ve-olumu-h244565.html> (Erişim Tarihi:10 Ocak 2019).

³⁰ İ. Turan, *“Osmanlı İmparatorluğu'nun...”*, s.178.

³¹ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, İstanbul, 1988, s.19; Y. Aktar, **İkinci Meşrutiyet...**, s. 105.

³² İ. Turan, *“Osmanlı İmparatorluğu'nun...”*, s.180-181.

II.Meşrutiyet döneminde yaşanan önemli olaylardan biri Balkan devletlerinin Türkiye ile savaşa hazırlanmasına karşın Hükümet'in önlem almaması üzerine düzenlenmişti. Darülfünun öğrencileri 3 Ekim 1912'de Harbiye Nezareti'ne yürüyüş yaptı. Burada Müsteşar Fuat Paşa ile görüştüler ve savaş ilan edilmesini istediler. “*Yaşasın Harp*” sloganlarıyla Maarif Nezareti ve Bab-ı Ali'ye giderek yetkililere savaş ilanı istediklerini bildirdiler. Ardından Padişah'ı görmek için Yıldız Sarayı'na gittiler. Burada Sultan Reşat pencereden öğrencilere hitap etti. Ayrıca Darülfünun Müdür-i Umumisi Sait Bey ve iki öğrenciden oluşan bir heyet ile görüşme yaptı. Padişah öğrencilere destek verdiğini belirtti³³.

Öğrencilerin katıldığı bir diğer eylem ise 7 Ekim 1912'de yapılan “*Bab-ı Ali Nümayişi*” idi. Gösteri Darülfünun öğrencileriyle İttihat ve Terakki yanlısı gazeteciler tarafından yönlendirildi. Eylemin gerekçesi ise pek çok çevrenin savaş ilanı istemesine rağmen, Gazi Ahmet Muhtar Paşa Hükümeti'nin 6 Ekim 1912'de Balkan ülkeleri ve büyük devletlerin isteği doğrultusunda Vilayetler Kanunu uyarınca Rumeli'de ıslahat yapma kararı almasıydı. Kamuoyunun bu gelişmeyi öğrenmesi sonrasında tepkiler örgütlenmeye başladı. Bu kapsamda öğrenciler 7 Ekim 1912'de Beyazıt'ta bulunan Zeynep Hanım Konağı'ndaki Darülfünun konferans salonunda toplandı³⁴. Buradan da Bab-ı Ali'ye gittiler. Binaya saldıran göstericiler binayı tahrip etti. Bahriye Nazırı ve Sadrazam öğrencilerle görüştü³⁵. Gösteri, Hükümet'e göre İttihat ve Terakki'nin iktidarı ele geçirmek için tahriklerinin bir sonucu olarak yapılmıştı. Bu olayın sonucunda Örfi İdare (sıkıyönetim) ilan edildi ve gösteriler yasaklandığı için bu olay öğrenci eylemlerinin sonuncusu oldu. Gösteriyi düzenleyenler tutuklandı ve yargılanmak üzere Divan-ı Harbi-i Örfi'ye³⁶ sevk edildi³⁷. Ayrıca Hükümet tarafından Rumeli'deki ıslahat konusunda geri adım atıldı. Bu eylemden kısa bir süre sonra 23 Ocak 1913'te İttihatçılar Bab-ı Ali Baskını ile iktidarı ele geçirdiler³⁸.

Milli Mücadele döneminde de öğrencilerin miting ve gösterilerde bulunduğu bir gerçektir. Özellikle İzmir'in işgali sürecinde Darülfünun öğrencileri, işgale karşı örgütlenmeler içerisinde yer almış ve bu kapsamda yapılan etkinliklere katılmışlardı³⁹.

³³ Emre Dölen, “*Darülfünun Öğrencilerinin Balkan Savaşı Eylemleri ve Edirne Seyahati*”, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, VI, S.1, (2004), s.65.

³⁴ Y. Aktar, **İkinci Meşrutiyet...**, s.159-161.

³⁵ A. Kabacalı, **Türkiye'de...**, s.53-54.

³⁶ Sıkıyönetim Mahkemesi.

³⁷ E. Dölen, “*Darülfünun Öğrencilerinin...*” s.67.

³⁸ A. Kabacalı, **Türkiye'de...**, s.54.

³⁹ M. Taylak, **Türkiye'de Öğrenci...**, s.114-120.

B- ATATÜRK VE GENÇLİK

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk Türk gençliği konusunda her fırsatta fikirlerini dile getiren, geleceği onlara emanet eden bir önderdi. Zaten Atatürk'ün Milli Mücadele'nin başarıya ulaşacağına dair inancını pekiştiren en önemli hususlardan biri de Türk gençliğine olan güveniydi. Bu yüzden her türlü olumsuz ve zorlu şartlar altında mücadelenin başlangıç tarihi olan 19 Mayıs 1919'u gençliğe bayram olarak hediye etmişti⁴⁰.

Gençlik kavramı Atatürk'ün anlayışında fikri bir anlam kazanmaktaydı. Atatürk'e göre genç olmanın ölçüsü yalnızca yaş değildi. Bunun yanında koyduğu ilkelere, başardığı inkılaplara inanç ve bağlılık da vardı. Bunu “*Benim anladığım gençlik, bu inkılâbın fikirlerini ve ideolojisini benimseyip gelecek kuşaklara götürecektir kimselerdir*” sözünün yanı sıra, “*Ey Türk Gençliği*” hitabında tespit edebiliriz. Atatürk'ün gençlik anlayışından fikir gençliği ve ideal gençliğini kast ettiğini de çıkarsayabiliriz. Çünkü Atatürk'e göre ancak ilke ve inkılâplarına bağlı bir gençlik rejimin garantisi olabilirdi⁴¹.

Atatürk'e göre Türk Gençliği milletin dinamik kesimini oluşturmaktaydı⁴². Bu yüzden Atatürk, Türk gençliğinin Cumhuriyet'i yaşatacak ruhla beraber mesleklerinde iyi yetişmelerini istemekteydi. Gençliğe yönelik konuşmalarında milli benlik vurgusu yapan Atatürk, milli terbiye ile geliştirilecek ve yükseltilecek genç beyinlerin korunması adına; paslandırıcı, uyuşturucu unsurlardan kaçınılması gerektiğini belirterek yapılacak mücadelede iki orduya ihtiyaç duyulduğunu ifade etmişti. Bunlardan ilki vatani kurtaracak asker ordusu, diğeri de milletin geleceğini yoğuran irfan ordusu idi. O'na göre bir milletin irfan ordusu yok ise savaş meydanlarında ne kadar zafer elde edilirse edilsin kalıcı zafere ulaşamazdı. Kalıcı zafer ancak irfan ordusuna bağlı idi. Atatürk'e göre bilim ve akılcılığa dayanan uygarlık yolu toplumlar için zorunlu bir yoldu. Zira medeniyete ilgisiz kalınması yok olmaya sebep olurdu. Bu doğrultuda uygar olmayan insanlar ve toplumlar daima uygar olanların ayakları altında kalmaya mahkûmdu⁴³.

Çağdaş bilimsel etkinliklerle iç içe ve yenilikçi bir üniversitenin varlığı Atatürk'ün en büyük amaçlarından birisiydi. Bilime verdiği önem ve akılcılık hemen

⁴⁰ İhsan Sabri Balkaya, “Üçüncü Bin Yıl, Atatürk ve Gençlik”, **Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi**, III, S.1, (Mayıs 2000), s.138.

⁴¹ Utkan Kocatürk, “Atatürk'te Gençlik Kavramı ve Atatürkçü Gençliğin Nitelikleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, II, S.4, (Kasım 1985), s.21-22.

⁴² İsmail Eyyupoğlu, “Türkiye'nin Milli Meseleleri Karşısında Atatürk Üniversitesi Gençliği”, **23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum I. Uluslararası Sempozyumu, (23-25 Temmuz 2002)**, Ankara, 2003, s.807.

⁴³ İ. Eyyupoğlu, “Türkiye'nin Milli Meseleleri Karşısında ...”, s.808.

her fırsatta vurguladığı iki önemli husustu. Atatürk'ün idealindeki yurttaşlar eğitilmiş, etkin kimlikli ve aydın düşünceli bireylerdi. Eğitimsiz, kişiliksiz ve edilgen yurttaş örneği; Atatürk ilkeleri doğrultusunda halkçı bir kimlik kazanamayacağı için demokratik, laik ve çağdaş Cumhuriyet'in sürekliliğine de katkıda bulunamazdı. Devrimlerin iyice algılanması da ancak Türk gençliğinin iyi bir eğitim görmesiyle mümkündü. Bu yüzden Darülfünun'un yerine özellikle pozitif bilim metotlarıyla çalışacak olan üniversiteyi kurdu⁴⁴.

Atatürk gençlerin alacağı eğitimin, milli bir özellik taşımasını istiyordu. Çünkü ancak böyle bir eğitim sayesinde gençlik Türk Devleti'nin iç ve dış tehditlere karşı hazırlıklı olmasını sağlayabilirdi. TBMM'nin 1 Mart 1922'de yapılan açılışında konuşan Atatürk, *"yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekları eğitimin sınırı ne olursa olsun en önce her şeyden evvel Türkiye'nin istiklalini kendi benliğine ve milli menfaatlerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir"* diyerek eğitimin önemini vurguladı⁴⁵.

Bu kapsamda Cumhuriyet dönemi ve özellikle 1950'lerden sonra gündemi meşgul eden aşırı akımlara tepkiler dile getirilirken, Atatürk'ün mirasına, ilke ve inkılâplarına olan vurgu karşımıza çıkacaktı. Özellikle 1968 ve sonraki süreçte yani öğrenci olaylarının henüz şiddet içermeye başladığı dönemde sol görüşlü öğrencilerin Mustafa Kemal Atatürk'e, fikirlerine ve eserlerine olan sahiplenme vurgusu pek çok kez karşımıza çıkacaktır. Bu döneme geçmeden önce Cumhuriyet dönemi öğrenci eylemlerine değinmek yararlı olacaktır.

C- 1923-1965 YILLARI ARASI ÖĞRENCİ OLAYLARI

Cumhuriyet'in ilanından sonra çeşitli gerekçelerle yapılan eylemlere öğrencilerin katılımı söz konusu olmuştu. Bunlardan biri 16 Kasım 1924'te yapıldı. Olayın sebebi İstanbul'da tramvay şirketini işleten yabancı firmanın öğrencilere indirim uygulamaması idi. Cumhuriyet'in ilanı üzerinden bir yıl geçmesine rağmen bazı yabancı şirketlere verilmiş olan ayrıcalıklar devam etmekteydi. İstanbul'da tramvay işletmesini elinde bulunduran şirket bu alışkanlık ile öğrencilere indirimli tarife uygulamıyordu. Öğrenciler ilgili makamlara bu taleplerini iletmelerine rağmen sonuç alamayınca Millî Türk Talebe Birliği (MTTB), İstanbul Tramvay şirketine boykot kararını içeren bir beyanname gönderdi. Bu kapsamda öğrenciler yüz liradan fazla ücret ödememe kararı

⁴⁴ İ. Eyyupoğlu, *"Türkiye'nin Milli Meseleleri Karşısında ..."*, s.809.

⁴⁵ İ. S. Balkaya, *"Üçüncü Bin Yıl, Atatürk..."*, s.138.

aldı. Harbiye’de tramvaya binen üç Tıp öğrencisi ile tramvay görevlileri arasında ücret konusunda çıkan anlaşmazlık kavgaya dönüştü. 15 Kasım’da yaşanan bu olayın duyulmasının ardından öğrenciler bir protesto gösterisi düzenleme kararı aldı. Bu kapsamda 16 Kasım’da yürüyüş düzenledi. Öğrenciler tramvay şirketinin binasını tahrip etti⁴⁶.

Öğrencilerin düzenlediği eylemler yalnızca eğitim ya da iç siyasi konularla sınırlı değildi. Gençlik dış politikaya da duyarlı idi. Bu durumu 1933’te Bulgaristan’da bulunan Türk mezarlığına yapılan saldırı üzerine verilen tepkilerden tespit etmekteyiz. Mezarlığın 17 Nisan 1933’te iki yüz kişilik Bulgar grup tarafından tahrip edildiği haberi Türkiye’de infial uyandırdı⁴⁷. MTTB İdare Heyeti olayı protesto etmek için gösteri düzenledi. Bu kapsamda 20 Nisan 1933’te Maçka’daki Bulgar Konsoloslugu önünde toplandı. Ardından Bulgar mezarlığına giden grup, buraya çelenk koyarak Bulgarlara “*medeniyet dersi*” verdiklerini belirtti. Öğrenciler yapılan uyarılara rağmen eylemlerine devam etti. Taksim’e doğru yürüyüşe geçen gruba polis müdahale etti. Olay sonunda MTTB Başkanı Tevfik İleri ve Genel Sekreter Şükrü Kaya tutuklandı⁴⁸.

1945’te ise “*Tan Gazetesi Olayı*” yaşandı. “*Tan*” gazetesi yazarları ve yaptıkları yayınlar komünizm propagandası olarak nitelendirilmekteydi. “*Tanin*” gazetesi sahibi ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın⁴⁹ 3 Aralık 1945’te yayınladığı başmakalesinde “*Tan*” gazetesi ve yazarlarını eleştirmişti. Bu yazı olayın “*tetikleyicisi*” olarak görülmekteydi. CHP ve MTTB’li gençler bu makaleyi çoğaltıp İstanbul Üniversitesi (İ.Ü.) binası koridorlarına ve dış duvarlarına astı. Üniversiteliler 4 Aralık’ta yapılması planlanan yürüyüşe çağrıldı⁵⁰.

⁴⁶ M. Taylak, **Türkiye’de Öğrenci...**, s.126-128; Tahsin Şensoy, **Atatürk Dönemi Öğrenci Olayları (1918-1938)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 1998, s.27-28.

⁴⁷ **Cumhuriyet**, 18 Nisan 1933.

⁴⁸ M. Taylak, **Türkiye’de Öğrenci...**, s.152-154.

⁴⁹ 1875’te Balıkesir’de doğdu. 1896’da Mülkiye Mektebi’ni bitirdi. Maarif Nezareti Mektubi Kalemî’nde memur olarak görev yaptı.1897 ve sonrasında Mercan ve Vefa İdadilerinde Fransızca ve Türkçe öğretmeni ve yönetici olarak çalıştı. “*Servet-i Fünun*” dergisinin yöneticiliğini yaptı. 1908’de Tevfik Fikret ve Hüseyin Kazım Kadri ile “*Tanin*” gazetesini çıkardı. Aynı sene İttihat ve Terakki Cemiyeti İstanbul mebusu olarak seçildi. 1920’de İstanbul’un İngilizler tarafından işgal edilmesinin ardından tutuklandı ve Malta Adası’na sürgün edildi. 1922’de döndü ve “*Tanin*” gazetesini tekrar yayınlamaya başladı. Cumhuriyet’in ilanının ardından bazı yasa ve uygulamaları eleştiride bulunduğu için İstiklal Mahkemesi’nde yargılandı ve beraat etti. 1925’te ikinci kez yargılandı. Çorum’a sürgüne gönderildi ve gazetesi kapatıldı.1926’da af son ucu cezası ortadan kalktı ve İstanbul’a döndü. 1933-1940 yılları arası “*Fikir Hareketleri*” isimli dergiyi çıkardı. 1935-1939 arası Çankırı, 1943-1946 arasında ise İstanbul milletvekili oldu. 1943-1947 arasında yeniden “*Tanin*” gazetesini yayınladı. “*Ulus*” gazetesinde başyazarlık yaptı. 1957’de öldü. (https://www.turkedebiyati.org/huseyin_cahit_yalcin.html Erişim Tarihi: 14 Ocak 2019).

⁵⁰ Tanzer Sülker Yılmaz, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri**, İstanbul, 1997, s.40.; “*II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan konjonktür, Türkiye’nin iç ve dış politikasını etkilemiştir. Savaş sonrası oluşan yeni dünya düzeninde kendine yer edinmek isteyen Türkiye için 1945 yılı, çok partili hayata geçişin*

İ.Ü ve yüksekokul öğrencilerinin öncülüğünde “Tan”, “Yeni Dünya” gazeteleri ile “Görüşler” dergisinin yayınlarını protesto etmek için 4 Aralık 1945’te Beyazıt Meydanı’nda düzenlenen mitinge yaklaşık on beş bin genç katıldı. Mitingde komünizm ve faşizm aleyhine tezahüratlarla yürüyüşe geçen öğrenciler, “Tan” gazetesi binası ve “Görüşler” dergisinin yazıhanesine saldırıda bulundu. Bina ve matbaa materyallerini tahrip etti⁵¹. Ayrıca “Yeni Dünya” ve “La Turquie” gazetesinin matbaaları ile Berrak ve ABC kitapevi de saldırılardan payına düşeni aldı⁵². İzmir ve çevre illerde de olayın duyulması üzerine protesto eylemleri düzenlendi⁵³. 5 Aralık 1945’te gazetelerde Sıkıyönetim Komutanlığı’nın bildirisi yayınlandı: “*Dün, üniversite öğrencilerinin bir kısmı iki basımevi ile birkaç kitapevine taarruz etmişler ve bu hareketlerine mani olmak isteyen Hükümet inzibat kuvvetlerini dinlemeyerek tasarladıkları suçu işlemişlerdir. Bunlar hakkında derhal takibat ve tahkikata başlanmıştır...*”⁵⁴. Konuyla ilgili olarak Sıkıyönetim Komutanlığınca yapılan tahkikat sonucu 15 Aralık’ta hazırlanan rapor, 9 Ocak 1946’da Milli Savunma Bakanlığı tarafından Başbakanlığa gönderilmişti. Ayrıntılı olarak olayın gelişiminden bahsedilen yazıda eylemi tahrik ettiği belirtilen kişiler hakkında yasal işlem yapılacağı da ifade edilmekteydi⁵⁵.

1946’da çıkarılan 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu 1750 sayılı Üniversiteler Yasası’na kadar en uzun süre yürürlükte kalan kanun olmuştu. Bu kanun ile üniversitelerde köklü bir reform gerçekleştirilmişti. Üniversitelere bilimsel, idari özerklik ile tüzel kişilik kazandıran yine bu kanun idi⁵⁶. Fakat üniversite özerkliği⁵⁷

sinyallerinin verildiği yıldır. Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri, tarafsız/yansız dış politikanın terk edilerek kapitalist sisteme eklemelenmenin bir gerekçesi olarak gösterilirken, iç politikada da antikomünizmin artmasının ve sol muhalefetin bastırılmasının gerekçesi olmuştur. Bu dönemin basını içinde ‘Tan’ gazetesinin savaş yılları boyunca Nazizm’e karşı çıkarak anti-faşist bir yayın politikası izlediği görülmektedir.” (Ayla Acar, “Basında ‘Tan Olayı’-4 Aralık 1945”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, II, S.43, (2012), s.1).

⁵¹ **Cumhuriyet**, 5 Aralık 1945.

⁵² T. S. Yılmaz, **Türkiye’de...**, s.40.

⁵³ **Cumhuriyet**, 5 Aralık 1945.

⁵⁴ <http://www.serenti.org/tan-gazetesi-olayi/> (Erişim Tarihi: 22 Ocak 2019); **Cumhuriyet**, 5 Aralık 1945.

⁵⁵ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, 030.10.85.563.4.

⁵⁶ Zafer Tangülü, “*Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)*”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, X, S.2, (Bahar-2012), s.397.

⁵⁷ Muhtariyet olarak da tanımlanan bu kavram, üniversitelerin kendi organları aracılığıyla bilimsel çalışmaları ve yükseköğretimi serbestçe düzenleme ve yürütme yetkisine sahip olması anlamına gelir. Yani özerklik belli sınırlar içerisinde serbestçe davranabilmeyi ifade eder. Ancak bu durum sınırsızlık ve denetimsizlik anlamına gelmez. Özerk olmanın da bir sorumluluğu vardır. Üniversite özerkliği; bilimsel, idari ve mali olarak üçe ayrılır. Bilimsel özerklik düşünce özgürlüğünün bir parçası olmakla birlikte yükseköğretimi siyasal baskı ve çıkar gruplarından uzak tutmayı amaçlar. (http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_854.htm Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018); Mali özerklik, bir kamu tüzel kişinin kendi kaynaklarından yararlanarak kendi harcamalarını yönetmesidir. İdari özerklik ise bu kurumların kendi üyelerini oluşturdukları organlar aracılığıyla yönetmesi ve denetlemesidir. Ancak günümüzde dünyanın hiçbir yerinde tamamen özerk bir üniversite bulunmamaktadır. (Ali Rıza Erdem,

konusunda Meclis'te ve basında tartışmalar yaşanıyordu. Üniversite özerkliğinin kapsamı, ideolojik ve kurumsal tartışmaları beraberinde getirdi⁵⁸. İlerleyen süreçte bu tartışmalar devam edecekti⁵⁹.

Türkiye'de çok partili hayata geçilmesinden sonraki ilk çok partili seçim 21 Temmuz 1946'da, ikinci seçim ise 14 Mayıs 1950'de yapıldı. Bu seçimle yirmi yedi yıldır süren CHP iktidarı yerini Demokrat Parti'ye (DP) devretti⁶⁰. 1960'a kadar devam eden DP iktidarı sürecinde Hükümet'in bazı politikaları antidemokratik olduğu gerekçesiyle eleştirilecekti. Aslında DP döneminde özellikle yükseköğretim sayısal olarak büyük bir ivme kazanmıştı⁶¹. DP iktidara geldiği ilk yıllarda üniversitelere karşı "ölçülü" idi. Fakat bu kurumlarca Hükümet eleştirilmeye başlanınca yeni bir sürece girilmiş oldu. Hükümet tarafından üniversitelere yönelik olarak "asıl görevlerini yaptıkları sürece Hükümet tarafından üniversitelerin yönetim şekline müdahale edilmeyeceği" açıklaması yapıldı. Buna rağmen Hükümet'te üniversitelerin muhalefete destek veren kurum olarak algısı oluştu⁶².

Ankara Üniversitesi (A.Ü.) Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde (DTCF)'de bazı öğretim üyelerince milliyetçilik karşıtlığı ve komünizm propagandası yapıldığı yönündeki iddialar 1947'de artmıştı. Suçlanan öğretim üyeleri Niyazi Berkes, Behice Boran ve Pertev Naili Boratav,'ın üniversiteden uzaklaştırılmasını ve aynı amaçla yayın yapan bazı gazete ve dergilerin toplattırılmasını isteyen öğrenciler bu amaçla etkinlik düzenliyorlardı⁶³. Bu kapsamda öğrenciler tarafından 7 Mart 1947'de A.Ü. DTCF Konferans Salonu'nda başlayan ve Ulus Meydanı'nda sona eren bir protesto gösterisi düzenlendi. Yaklaşık bin kişilik öğrenci grubu "Marko Paşa" dergilerini ve "24 Saat" gazetelerini yırttı, bayiiilerden bu yayınları satmamalarını istedi. Gösteri gençlerin

"Üniversite Özerkliği: Mali, Akademik ve Yönetimsel Açından Yaklaşım", **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**, III, S.2, (2013), s.97.

⁵⁸ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMMTD)**, VIII/3, s.113; 11 Aralık 1946'da Meclis'te yapılan A.Ü.'nün bütçe görüşmelerinde, CHP Milletvekili Cemil Barlas, "Üniversiteler muhtar olmakla beraber Türk milliyetçiliğinin beşiği olan bu müesseselerde sağdan, soldan gelecek cereyanlara asla meydan vermemenin başlıca vazife olduğunu" ifade etti. (**Cumhuriyet**, 12 Aralık 1946); "Cumhuriyet" gazetesi yazarı Nadir Nadi ise bu yaklaşımı "...Üniversite muhtardır ama ideoloji cereyanlarına meydan vermeyelim ne demektir? Yani üniversite şeklen hürdür fakat orada sansüre bağlı resmi bir ilim mi kurulacaktır?..." sözleriyle eleştirmişti. (**Cumhuriyet**, 13 Aralık 1946).

⁵⁹ Tunay Karakök, "Menderes Dönemi'nde (1950-1960) Türkiye'de Eğitim", **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**, I, S.2, (2011), s.95.

⁶⁰ Tahir Kodal, "1960 Askeri Müdahalesi'nden Sonra Yapılan İlk Çok Partili Genel Seçimlerde Denizli'nin Kale İlçesi'nin Siyasi Durumu", **Belgi Dergisi**, S.4, (2012), s.411.

⁶¹ Zafer Tangülü, "Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)", **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, X, S.2, (Bahar-2012), s.397.

⁶² Tunay Karakök, "Menderes Dönemi'nde (1950-1960) Türkiye'de Eğitim", **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**, I, S.2, (2011), s.95.

⁶³ Ali Arslan, **Türkiye'de Üniversite ve Siyaset**, İstanbul, 2011, s.208.

olaysız şekilde dağılmasıyla son buldu⁶⁴. Olayın ardından Rektörlük, Üniversite Senatosu'nun öğrenci hareketlerinin nedenleri ve etkenlerini incelemek adına bir komisyon oluşturdu. Komünizm aleyhine bir başka gösteri de 27 Aralık 1947'de gerçekleştirildi⁶⁵.

Ankara Cebeci'de toplanarak Ulus Meydanı'na yürüyüş yapan öğrenciler, “*Üniversitelerde komünist hoca istemiyoruz, kahrolsun komünizm*” sloganları attı. Bu etkinliğe üniversite öğrencisi olmayan kişilerin katıldığı da belirtilmekteydi. Ardından DTCF önüne gelen öğrenciler İstiklal Marşı'nı okudu. Gruptan iki kişi öğrenciler adına Rektör'ün odasına girdi. Bu esnada Rektör Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu istifa ettiğini söyledi. Ardından bir binbaşının gözetiminde üniversiteden ayrılmak isteyen Rektör'ün bindiği taksi saldırıya uğradı. Ankara Valisi olay yerine gelerek gençlerin dağılmasını istedi. Öğrenciler önce Türkiye Gençler Derneği Genel Merkezi'ne sonra da yeniden Ulus Meydanı'na giderek burada okudukları İstiklal Marşı'nın ardından dağıldı. A.Ü. bir bildiri yayınlayarak bu tür olaylara üniversite öğrencilerin katılması durumunda Disiplin Yönetmeliği kapsamında haklarında işlem yapılacağını açıkladı. Öğrencilerin düzenlediği komünizmle mücadele gösterileri 1948-1950 arasında da devam etti⁶⁶.

Gençlerin tepkiyle karşıladığı bir olay da Mareşal Fevzi Çakmak'ın⁶⁷ 10 Nisan 1950'de ölümü üzerine yaşandı. Mareşal Fevzi Çakmak'ın ölüm haberinin yayınlanmasının ardından radyoların normal yayın akışına ve müzik yayınına devam etmesi, matem ilan edilmemesi halkta infiale sebep oldu. Bu durumu protesto etmek amacıyla İ.Ü. Talebe Birliği Marmara Lokali'nde bir toplantı düzenledi. Yayınları “*saygısızlık*” olarak nitelediler. A.Ü. öğrencilerinin de katıldığı ve oldukça kalabalık olan etkinlikte herhangi bir olay çıkmaması adına geniş güvenlik önlemleri alındı. Gençler toplantının ardından Taksim Meydanı'na yürüyüşe geçti. İstanbul Radyo Evi önüne gelerek burada İstiklal Marşı okudu. Ardından yapılan protesto gösterisinde

⁶⁴ **Cumhuriyet**, 7 Mart 1947.

⁶⁵ A. Kabacalı, **Türkiye'de...**, s.113-114.

⁶⁶ A. Kabacalı, **Türkiye'de...**, s.113-114.

⁶⁷ 1876'da İstanbul'da doğdu. Kuleli Askeri Lisesi, Harp Okulu ve Harp Akademisi'nden mezun oldu. Orduda çeşitli kademelerinde görev yaptı. 1918'de Erkan-ı Harbiye Umumiye Riyaseti'ne (Genelkurmay Başkanlığı) atandı. 1919'da 1. Ordu Müfettişi oldu. 1920'de Harbiye Nazırlığı'na getirildi. 3 Mayıs 1920'de Kozan milletvekili sıfatıyla Milli Savunma Bakanlığı'na ve Bakanlar Kurulu Balkan Vekilliği'ne seçildi. 27 Mayıs 1920'de Kuvva-yı Milliye'ye katıldığı için İstanbul 1. İdare-i Örfiye Divan-ı Harbi tarafından gıyaben askerlikten uzaklaştırılmasına, nişan ve madalyalarının geri alınmasıyla idamına karar verildi. 5 Ağustos 1921'de Milli Savunma Bakanlığı'ndan ayrılarak Genel Kurmay Başkanı oldu. 1922'de Büyük Taarruz'da görev aldı, hizmetleri dolayısıyla rütbesi Mareşalliğe yükseltildi. 1923'te TBMM tarafından yeniden Genelkurmay Başkanlığı'na seçildi. 1944'te emekli oldu. 1946'da DP listesinden bağımsız aday oldu ve İstanbul milletvekili oldu. Daha sonra Millet Partisi'nin fahri başkanlığını yaptı. 1950'de öldü. (Nusret Baycan, “*Fevzi Çakmak*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, VI, S.16, (1989), s.178-206).

güvenlik güçleriyle öğrenciler arasında arbede yaşandı, gözaltına alınanlar oldu⁶⁸. Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) Fevzi Çakmak'ın cenaze töreninde meydana gelen olaylarla ilgili bir basın toplantısı yaptı. 13 Nisan 1950'de düzenlenen toplantıya İ.Ü. Talebe Birliği temsilcileri ve Yüksek Okullar Talebe Birliği temsilcileri de katıldı. (TMTF) adına konuşan ikinci başkan Orhan Cemal Fersoy, gençliğin Fevzi Çakmak'ın cenazesine karşı görevini yerine getirdiği ancak bazı kötü niyetli kimselerin gençlerin arasına sokulduğunu belirtti. Bu kişilerin olumsuz davranışlarda bulunduğunu ve bu durumu asla onaylamadıklarını ifade etti. Hatta bilinçli gençlerin bu kişileri aralarından uzaklaştırmak için çaba gösterdiğini dile getirdi. Olaylara karışan üniversite ve yüksekokul öğrencisi yirmi dokuz kişi tutuklandı⁶⁹.

Tutuklananların büyük kısmı ise öğrenci değildi. Zaten öğrenci kuruluşları da bu durumu vurgulamaktaydı. İ.Ü. Talebe Birliği de olayla bağlantılı olarak bir bildiri yayınladı. Olaylara sebep olanların üniversite öğrencileriyle ilgisi olmadığı vurgulandı. Ayrıca Talebe Birliği'nin hiçbir siyasi oluşumla ilgisinin bulunmadığı özellikle belirtildi. İzmir Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu Talebe Derneği'nin girişimiyle bir anma töreni düzenlendi. Halkevi'nde yapılan törenin ardından gençler Cumhuriyet Meydanı'na yürüyüş yaptı. Atatürk Anıtı'na çelenk bıraktıktan sonra saygı duruşu ve İstiklal Marşı'nı okuduktan sonra sessizce dağıldılar⁷⁰.

Farklı sebeplerle yaşanan olaylara öğrencilerin katılımı sürerken komünizmi protesto mitingleri de devam etmekteydi. 4 Ağustos 1950'de İ.Ü. Talebe Birliği tarafından “komünizmi tel'in” mitingi düzenlendi. Buna DP, CHP ve Millet Partisi (MP) temsilcileri de katıldı. Etkinlikte Türkiye'deki komünistlerin sistematik olarak faaliyette bulundukları vurgulandı. Daha sonra Taksim'de bulunan Cumhuriyet Anıtı'na çelenk bırakıldı⁷¹. Toplantının ardından Talebe Birliği Başkanı Babür Arun tarafından Başbakan Adnan Menderes'e⁷² bir telgraf gönderildi⁷³.

⁶⁸ M. Taylak, **Türkiye'de Öğrenci...**, s.257; Burak Kazan, **Türkiye'de Yaşanan Gençlik Hareketleri ve Öğrenci Olayları (1945-1960)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2012 s.45.

⁶⁹ **Cumhuriyet**, 14 Nisan 1950.

⁷⁰ **Cumhuriyet**, 14 Nisan 1950.

⁷¹ **Milliyet**, 5 Ağustos 1950.

⁷² 1899'da Aydın'da doğdu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra yedek subay olarak askere alındı. Temel eğitimi İstanbul Maltepe Talimgâhı'nda tamamladı. Aydın'ın Haziran 1919'da Yunanlılar tarafından işgal etmek için hazırlık yaptığı süreçte birkaç arkadaşı ile birlikte “*Ayyıldız Direniş Örgütü*”nü kurdu. Söke'de piyade alay yaveri olarak Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Hizmetlerinden dolayı kırmızı şeritli İstiklal madalyası ile ödüllendirildi. 12 Ağustos 1930'da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın İl Başkanı oldu. Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa ile tanıştı. 1931'de ise Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan Aydın milletvekili seçildi. Milletvekilliği sürecinde A.Ü. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/menderes-adnan> Erişim Tarihi:16 Ocak 2019); 1945'te Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü ile CHP Meclis Grubuna verilen “*Dörtlü Takrir*” olarak anılan önerge

TMTF'nin talebi üzerine 9 Ocak 1951'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar⁷⁴ ve Başbakan Adnan Menderes ile İstanbul Yüksek Okulları, İ.Ü. ve İ.T.Ü. öğrencilerinden oluşan TMTF temsilcileri arasında bir görüşme yapıldı. İ.Ü. Rektörlüğü'nde yapılan toplantıda gündem komünizm, irtica ve inkılâpların korunması idi. 10 Ocak'ta basın bildirisi olarak yayınlanan görüşmede TMTF Başkanı, o zamana kadar sadece öğrencilerle ilgili konularda faaliyet gösterdiklerini ve milli konularda gençlerin tavırlarını bildirmekle yetindiklerini belirtti. Ancak ilk kez TMTF'nin bu durumun dışına çıkmak zorunda kaldığını vurguladı. Hükümet'in komünizme karşı aldığını önlemlerden sonra bu kez irticanın hâkim olmaya çalıştığını, bu konuda ellerinde kanıtların olduğunu dile getirdi. Hükümet'in de bunun farkında olduğuna inandıklarını ancak siyasi partilerin -bazı mürteciler tarafından istismar edilmemesi için- dini bir propaganda konusu yapmamalarını istedi. Temsilcinin bu sözleri üzerine Cumhurbaşkanı Celal Bayar gençlerin hassas tavrından memnuniyet duyduğunu belirterek onlara teşekkür etti. İrtica tehlikesini de doğruladı ve Hükümet'in laikliğin dinsizlik anlamına gelmediğini ifade etmek adına çalışmalar yaptığını ifade etti. Ancak bazı kötü niyetli kimselerin bu durumu istismar etmek için çaba sarf ettiğini vurguladı. Hatta bu doğrultuda kendisine bir kasabadan mektup yazıldığını ve Medeni Kanun

dolayısıyla CHP'den ihraç edildi. Milletvekilliğinden istifa etti ve yeni bir parti kuracağını açıkladı ve 7 Ocak 1946'da "*Dörtlülük Takrir*" veren arkadaşları ile birlikte DP'yi kurdu. (İlyas Topçu-Sema Akılmak Topçu, "*Adnan Menderes'in Yargılanması ve İdamı*", **Akademik Bakış Dergisi**, S.61, (Mayıs-Haziran 2017), s.61; 14 Mayıs 1950 ile 27 Mayıs 1960'a arasında beş kez hükümet kurdu. Aynı zamanda DP Genel Başkanı oldu. 27 Mayıs 1960'ta yapılan Askeri Darbe sonrası Adnan Menderes Yassıada'ya götürüldü. 14 Ekim 1960'ta görülen ilk duruşmasına kadar bir odada tecrit edildi. Yaklaşık dokuz ay süren yargılama sonucuna birde fazla suçtan idam cezasına çarptırıldı. Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan ile birlikte kendisinin de idam cezası onandı ve 17 Eylül 1961'de idam edildi. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/menderes-adnan> Erişim Tarihi: 16 Ocak 2019).

⁷³Telgrafta; "*Mukaddesatımızla alay edercesine kuduran vatansızların faaliyet ve neşriyatı sabır ve tahammülümüzü aşmıştır. Türkiye'de vatansızların kökünü kazıyacağınıza dair sözünüzü tatbik etmenizi sabırsızlıkla bekliyoruz. Bu neşriyat ve faaliyetin devamına müdahalenizi milli iradenin müdahalesinden önce yapmanızı bekliyoruz...*" ifadeleri yer almaktaydı. (**Cumhuriyet**, 5 Ağustos 1950).

⁷⁴1883'te Bursa'da doğdu. 1907'de İttihat ve Terakki'nin Bursa'daki gizli kolu olan "*Küme*" adlı örgüte katıldı. Ardından Cemiyet tarafından İzmir'e gönderildi. Mütareke döneminde İzmir Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'ne girdi. İzmir'in işgali tehlikesine Galip Hoca takma ismi ile zeybek ve köy hocası kılığında bölgeyi dolaştı ve işgale karşı propaganda yaptı. İzmir'in işgalinin ardından Aydın'ın geri alınması mücadelesinde yer aldı. Balıkesir Kongresi kararı ile Akhisar Cephesi Komutanlığı'na getirildi. 12 Ocak 1920'de toplanan Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Saruhan Sancağı milletvekili olarak yer aldı. Milli Mücadele içerisinde yer aldı ve I. Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili olarak bulundu. 1921'de İktisat Bakanı oldu. Lozan Konferansı'na danışman olarak katıldı. II. Büyük Millet Meclisi'nde İzmir milletvekili oldu. 1924'te Mübadele, İmar ve İskân Bakanı oldu, bir süre sonra istifa etti. İş Bankası'nın kurulması çalışmalarında bulundu ve 1932'ye kadar Genel Müdür olarak görev yaptı. 1932'de ise İktisat Bakanı oldu. 1937'de ayrıldı ve 1937-1939 yılları arasında Başbakan olarak görev yaptı. 1946'da Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koralan ile DP'yi kurdu ve Genel Başkanlığa getirildi. 1950 Seçimlerini DP'nin kazanmasından sonra üçüncü Cumhurbaşkanı olarak seçildi. 1960'a kadar bu görevde kaldı. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden sonra idam cezasına çarptırıldı ancak ceza müebbet hapse çevrildi. 1964'te serbest kaldı. 1986'da öldü. (https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/celal_bayar/ Erişim Tarihi:17 Ocak 2019).

yerine Mecelle'nin geri getirilmesinin talep edildiğini belirtti. Bunların bireysel hareket eden kişiler değil bir “teşekkül” olduğundan bahsetti. İnkılâpların önemine değindi ve Müslümanlığın bir zümrenin tekeline alınmak istendiğini öne sürdü⁷⁵.

Cumhurbaşkanı bu konuda endişeye yer olmadığını, Hükümet'in gerekli önlemleri aldığını ve inkılâplara karşı çıkanların bertaraf edileceğini sözlerine ekledi. Ancak bazı kimselerin bu durumu kişisel hürriyete tecavüz olarak nitelediğini, bundaki amacın da durumu suiistimal olduğunu vurguladı. Türkiye'de komünizm propagandasının varlığını doğruladı. Bu durumun tehlikesinin ve özgürlükle ilgisinin bulunmadığı konusunda kamuoyunda ortak kanaate sahip olduğunu ifade etti⁷⁶. Gençlerin tepkilerini yerinde bulduğunu ancak dinsizlikle suçlanma riski dolayısıyla basının irtica hakkında gerekli cesareti gösteremediğini belirtti⁷⁷.

Görüşmede Başbakan Adnan Menderes de genel bir değerlendirme yaptı. Ardından aşırı akımlara karşı genel kanının, gençliğin düşünceleriyle ortak olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Kanuni düzenlemelerle irtica ve komünizmin tehdit olmaktan çıkıncaya kadar gerekli mücadelenin yapılacağını belirtti. Vatandaşların hak ve hürriyetlerine zarar vermeden bu önlemlerin uygulanmasının hassas bir konu olduğuna vurgu yaptı. Meclis'te kanun hazırlandığını ve bu süreçte profesörler ve bilim adamlarının da görüşlerinin alındığını belirtti. Gençlere “müsterih” olmalarını telkin etti⁷⁸.

Üniversite gençliğini harekete geçiren bir diğer gelişme ise “Büyükdoğu” dergisinin yayınları idi. 20 Mart 1951'de dergide Atatürk aleyhine yapılan yayını protesto etmek amacıyla bir gösteri yapıldı. Bu kapsamda gece saatlerinde yaklaşık iki bin üniversite öğrencisi Büyük Doğu Cemiyeti'nin önünde toplandı. Atatürk inkılâpları aleyhinde yayınları protesto eden öğrenciler, Atatürk aleyhtarlığına karşı başlattıkları mücadelede basından yardım istedi. Ayrıca Başbakan Adnan Menderes'e “*Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek Öğrenim Öğrenci Yurtları Talebeleri*” imzasıyla telgraf gönderen öğrenciler, “*Halkımızın dini duyguları siyasi ve şahsi menfaatler uğruna istismar edilmektedir. Bu hal inkılâpların mevcudiyetine karşı yöneltmiş bir tehlikedir. Milletimizi muasır medeniyet seviyesine çıkartacak tek yolun ancak Atatürk prensipleri olduğuna iman etmiş bulunuyoruz. Bizimle hemfikir olacağından asla şüphe etmeyeceğimiz hükümetimizin daha zecri ve ciddi tedbirlere tevessül etmesini*

⁷⁵ BCA, 030.01.00.00.13.76.1-1.

⁷⁶ BCA, 030.01.00.00.13.76.1-2.

⁷⁷ BCA, 030.01.00.00.13.76.1-3.

⁷⁸ BCA, 030.01.00.00.13.76.1-4, 5.

sabırsızlıkla bekliyoruz...” sözleriyle Hükümet’ten bu konuda gerekli adımları atmasını istedi. Ayrıca konu hakkında MTTB tarafından yapılan açıklamada gençliğin Atatürk ve eserlerini ebediyete kadar koruyacağı belirtildi⁷⁹.

Ülke gündeminde yer alan “*irtica*” tartışmaları hakkında Başbakan Adnan Menderes’in beyanatları da üniversite öğrencileri tarafından dikkatle takip edilmekteydi. Bu konuda daha önceki görüşmelerde Başbakan’ın irtica hakkındaki söylemlerinin son zamanlarda değiştiği öne sürülmekte ve öğrencilerin tepkisiyle karşılanmaktaydı. Başbakan Adnan Menderes’in açıklamalarına İ.Ü. Talebe Birliği Başkanlığı tarafından, “*Cumhuriyet*” gazetesine gönderilen mektupta değinilmişti. Buna göre bir süre önce irticanın varlığını kabul eden Başbakan, son günlerde böyle bir tehlikenin olmadığını ima ediyordu. Bir diğer öğrenci kuruluşu olan TMTF de bu durumu eleştirdi. TMTF İkinci Başkanı Aydın Gençosmanoğlu yaptığı açıklamada; gençlerin irticaya karşı yaptığı mücadeleye Başbakan Adnan Menderes’in yaklaşımını ve öğrencilerin tepkilerine karşı yaptığı değerlendirmeyi şiddetle kınadıklarını belirtti. Öğrencilerin irtica ile birlikte komünizm tehlikesine de dikkat çektiklerini hatırlattı. Dolayısıyla bu durum siyasetle ilgilenmek sayılamazdı. Ayrıca A.Ü. öğrencilerinden oluşan bir grup, 22 Mart 1951’de Başbakan ile görüşmek amacıyla Başbakanlık’a gitti. Başbakan Adnan Menderes Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri⁸⁰ ile birlikte öğrencilerle görüştü. Öğrenciler son zamanlarda yaşanan olayları kınadıklarını ve İstanbul’da yapılan protesto gösterisini tasvip etmediklerini ifade etti⁸¹.

Başbakan Adnan Menderes 23 Mart’ta öğrencilerin gösterisini kanundışı olarak niteledi. Özellikle talebe cemiyetlerinin siyasetle ilgilenmesinin mümkün olmadığını söyledi. Yapılan mitingin izinsiz ve yasadışı olduğunu belirtti. Zaman ve mekân gözetmeksizin toplanarak eylem yapmanın dünyanın her yerinde “*ayaklanma*” olarak nitelendiğini ifade etti. Her ne sebeple olursa olsun bunun mazur görülemeyeceğini vurguladı. “*...Sanki memlekette bir irtica tehlikesi varmış ve bu tehlikeyi kanun*

⁷⁹ *Cumhuriyet*, 21 Mart 1951.

⁸⁰ 1911’de Rize’de doğdu. 1933’te Yüksek Mühendis Mektebi’nden (İstanbul Teknik Üniversitesi) mezun oldu. Okulun son yılında Milli Türk Talebe Birliği Başkanı olarak seçildi. Türkçülüğü savundu. Razgrad’daki Türk mezarlığını tahrip eden Bulgarları protesto etmek; Türkçe’nin yaygın olarak kullanılmasını teşvik etmek ve yerli malının kullanılmasını yaygınlaştırmak amacıyla miting ve kampanyalar düzenlenmesine öncülük etti. Çeşitli illerde mühendis ve idareci olarak görev yaptı. 1950’de DP Samsun milletvekili seçildi. 1960’a kadar geçen sürede Ulaştırma, Devlet, Bayındırlık ve Milli Eğitim Bakanlığı; Meclis Başkan Vekilliği, Başbakan Yardımcılığı görevlerinde bulundu. 1952-1953 yılları arasında Köy Enstitülerini öğretmen okullarıyla birleştirdi. 1960 İhtilali’nden sonra tutuklandı, müebbet hapse mahkûm oldu. Bir süre sonra hastalandı ve 1961’de öldü. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/ileri-tevfik> Erişim Tarihi: 15 Ocak 2019).

⁸¹ *Cumhuriyet*, 21 Mart 1951.

yollarıyla ve Hükümet kuvvetleriyle önlemek mümkün değilmiş gibi hakikatle hiçbir alakası olmayan vehim ve faraziyelerle toplu halde harekete geçmek, kanun, nizam ve intizam fikriyle telif olunamaz...” sözleriyle eylemi eleştirdi⁸².

Aynı gün Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu⁸³ TMTF üyeleri ve MTTB temsilcileriyle görüştü. Burada Atatürk inkılaplarını korumanın bütün Türk milletinin görevi olduğunu, milletin bu emanete sahip çıktığını ve çıkacağını vurguladı. Başbakan Yardımcısı da Başbakan gibi eylem hakkında bilgi verdi ve bazı eleştirilerde bulundu. Ardından öğrenci temsilcilerinin talepleri görüşüldü. MTTB adına söz alan gençler, İstanbul’daki eylem hakkında pek çok konuda Hükümet ile ortak düşünceleri paylaştıklarını ancak son dönemde “nereden yardım gördükleri belli olmayan üç derginin sistemli neşriyatını” kınadıklarını ifade etti. Başbakan Yardımcısı bu konuda bazı kimselerin dini siyasete alet etmek istediğini, Hükümet’in irticayı desteklediği iddiasında bulunan muhalefetin bu çaba içinde olduğunu belirtti⁸⁴.

1952’de üniversite özerkliği yeniden gündeme geldi. CHP lideri İsmet İnönü’nün⁸⁵ İstanbul’da yaptığı bir basın toplantısında konuyu gündeme getirmesiyle

⁸² **Milliyet**, 24 Mart 1951. Başbakan Adnan Menderes’e irtica konusundaki ifadelerine benzer nitelikte mektuplar gönderilmekteydi. Bunlardan biri de Dr. Necati Bilir’e aitti. 23 Mart 1951 tarihli mektubunda irtica söyleminin yapay olduğunu vurgulayan Necati Bilir, bunu CHP’nin ürettiğini ileri sürüyordu. Bu konuda öğrencilerin kullanıldığını ifade ediyordu. (BCA, 030.01.00.00.18.100.34).

⁸³ 1909’da Bakü’de doğdu. 1931’de A.Ü. Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. İktisat ve Ticaret Bakanlığı’nda çalıştı. 1946’da memurluktan ayrılı ve avukat olarak çalıştı. Çeşitli gazete ve dergilerde edebi ve siyasi yazıları yayınlandı. 1950-1960 yılları arasında üç kez milletvekili seçildi. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/agaoglu-samet> Erişim Tarihi: 16 Ocak 2019); Bu süreçte Çalışma, Sanayi ve Devlet Bakanı olarak görev yaptı. 1960 İhtilali’nden sonra yargılandı ve ömür boyu hapse mahkûm edildi. 1964’te Yassıada hükümlüleri için çıkarılan özel afla serbest kaldı. 1982’de öldü. (<https://www.kitapyurdu.com/yazar/samet-agaoglu/6891.html> Erişim Tarihi:16 Ocak 2019).

⁸⁴ **Milliyet**, 24 Mart 1951.

⁸⁵ 1884’te İzmir’de doğdu. Sivas Mülkiye İdadisi’nde bir yıl okuduktan sonra 1897’de İstanbul Mühendishane İdadisi’ne gitti. 1901’de Mühendishane-i Berr-i Humayun’a (Kara Harp Okulu’na) girdi. 1903’te birincilikle mezun oldu. 1906’da ise yine birincilikle Erkan-ı Harbiye’den mezun oldu. 1907’de kurmay yüzbaşı olarak atandığı Edirne’de İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne üye oldu. 1909’da 31 Mart Olayı’nda Hareket Ordusu’nda görev aldı. I. Dünya Savaşı’nda Kafkas Cephesi Kolordu Komutanı olduğu sırada Mustafa Kemal ile birlikte çalıştı. 23 Nisan 1920’de açılan TBMM’de Edirne milletvekili olduktan sonra İcra Vekilleri Heyeti’nde Erkan-ı Harbiye Umumiye Vekili oldu. Aynı zamanda Batı Cephesi Komutanlığı görevine getirildi. Düzenli ordunun kurulduğu süreçte çeşitli ayaklanma ve isyanların bastırılmasında görev aldı. I. ve II. İnönü Savaşı ile Yunan ordusunun ilerleyişini durdurdu. Sakarya Meydan Savaşı ve Büyük Taarruz’dan sonra elde edilen başarı sonrası Mudanya Mütarekesi’ni TBMM adına imzaladı. 1922’de Hariciye Vekili oldu. Lozan Barış Konferansı’na Türk Heyeti Başkanı olarak gönderildi. 1923-1924 arasında ilk Hükümet’in Başbakanı oldu. Aynı zamanda Halk Fırkası Genel Başkan Vekili idi. 1937’ye kadar başbakan olarak görev yaptı ve Atatürk’ün ölümünden sonra TBMM tarafından 1938’de Cumhurbaşkanı seçildi. Aynı zamanda CHP Genel Başkanı da oldu ve CHP’nin I. Olağanüstü Kurultayı’nda partinin değişmez başkanı oldu. “*Milli Şef*” unvanını aldı. 1950’den 1960’a kadar muhalefet liderliği yaptı. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrasında Kurucu Meclis üyesi seçildi. 1961’den 1965’e kadar Başbakanlık yaptı. 1965-1972 yılları arasında milletvekili olarak siyasi yaşamına devam etti. 1972’de CHP Genel Başkanlığı ve milletvekilliğinden istifa etti. 1973’e kadar Cumhuriyet Senatosu Tabii Üyesi olarak görev yaptı. 1973’te öldü.

üniversite özerkliği yeniden tartışılmaya başlandı. Bu konuda üniversite Rektörleri ve Hükümet muhalefete tepki gösterdi. Konu 17 Kasım 1952’de Meclis’te de ele alındı. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri özerklik ihlalinin söz konusu olmadığını, muhalefetin verdiği soru önergesi kapsamında üç üniversite rektöründen aldığı resmi yazılar ile eleştirileri cevaplandırdı⁸⁶. 8 Ocak 1953’te ise İ.Ü.’yü ziyaret eden Başbakan Adnan Menderes öğrenciler tarafından coşkuyla karşılandı. Burada konuşma yapan Başbakan, Hükümet’in üniversite özerkliğini hassasiyetle korumakta olduğunu vurguladı. İnkılâpların korunması konusunda da Türk gençliğinin sorumlu olduğunu ancak bunun sokaklara dökülerek yapılmasının yanlış olduğunu ifade etti. Bazı öğrenci örgütlerinin ve öğretim üyelerinin siyasi faaliyette bulunduklarını belirtti. Hükümet bu konuda Üniversiteler Kanunu’nda düzenleme çalışması başlattı. Buna göre, “*siyasi teşekküllerde fiili vazife alanlar ve Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici bilim verilerini sözle ve yazı ile halka yaymak dışında neşriyat ve beyanlarda bulunanlar üniversite camiasından çıkarılacak*” idi. Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne (TBMM) sunulan tasarı uzun süren tartışmalar sonucunda 21 Temmuz 1953’te kabul edildi⁸⁷.

Gençliğin duyarlılık gösterdiği bir olay da 5 Eylül 1955’te Atatürk’ün Selanik’te doğduğu ev ile Türk Konsoloslugu binası arasında yer alan bahçeye bomba atılması üzerine yaşandı. Evde ve Konsolosluk binasında hasar oluştu⁸⁸. Haberin Türkiye’de duyulmasının ardından “6-7 Eylül Olayları” olarak anılan kitlesel tepki eylemleri yaşandı. İstanbul’daki öğrenci dernekleri Taksim Meydanı’nda olayı protesto etmek için toplandı. Eylem ilerleyen saatlerde Rumlara ait dükkân ve evlere saldırı haline dönüştü. Olaylar farklı semtlere de yayıldı⁸⁹. Başka illerde de benzer olaylar yaşandı. İzmir’de Yunan Konsoloslugu yakıldı⁹⁰. İstanbul ve İzmir’de sıkıyönetim ilan edildi⁹¹. Askeri birlikler güvenlik önlemi aldı. Pek çok kilise ile Rumca yayın yapan gazete binaları

(http://web.archive.org/web/20150403011018/http://www.tccb.gov.tr/sayfa/cumhurbaskanlarimiz/ismet_inonu/ Erişim Tarihi: 1 Haziran 2017).

⁸⁶ TBMMTD, IX/17, s.178-179.

⁸⁷ A. Arslan, *Türkiye’de Üniversite...*, s.219-222.

⁸⁸ *Milliyet*, 7 Eylül 1955.

⁸⁹ Şerif Demir, “Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S.12, (2007), s.42-44.

⁹⁰ *Milliyet*, 7 Eylül 1955.

⁹¹ Carter V. Findley, *Modern Türkiye Tarihi İslam, Milliyetçilik ve Modernlik (1879-2007)*, (Çev. Güneş Ayas), İstanbul, 2011, s.308; İstanbul ve İzmir’in yanı sıra Ankara’da da sıkıyönetim ilan edildi: “Kıbrıs meselesini ve Selanik’te Atatürk’ün doğduğu eve ve Konsoloshanemize karşı vukubulan tecavüzü vesile ittihaz ederek vatandaşları tahrik ve memleketin yüksek menfaatlerine aykırı olarak Hükümet kuvvetlerine karşı koymak suretiyle girişilen toplu hareketlerin amme huzur ve asayişini ihlal edecek istidat göstermesi muvacehesinde, Teşkilatı Esasiye Kanununun 86. Maddesi hükmüne tevfiқан İstanbul, İzmir ve Ankara vilayetlerinde Örfi İdare ilanı İcra Vekilleri Heyeti’nin 7/9/1955 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.” (BCA, 030.18.01.02.140.82.2).

tahrip edildi⁹². Olaylarda Kıbrıs Türktür Derneği'nden öğrencilerin grupların liderliğini yaparak onları yönlendirdikleri söylentiler arasındaydı. Ayrıca bu kitlesel eylemin aynı anda pek çok yerde başlamış olması ve daha pek çok ayrıntı, eylemin planlı olması ihtimalinin tartışılmasına sebep olacaktı⁹³. 6-7 Eylül olaylarının azmettiricisi olarak o dönemde Selanik Hukuk Fakültesi öğrencisi Oktay Engin isimli kişi olduğu iddia edilecekti⁹⁴.

DP'ye karşı en etkili muhalefet 1950'lilerin sonunda üniversitelerden gelecekti. Özellikle profesörler, 1960'ların Nisan ve Mayıs aylarında muhalif öğrenci gruplarının oluşmasında ve ordunun siyasi iktidara müdahale etmesi sürecince büyük rol oynadı⁹⁵. Nitekim üniversite çevreleri ve DP arasında 1956'dan sonra gerginlik artmaya başladı. Özellikle 18 Nisan 1960'ta Meclis Tahkikat Komisyonu'nun kurulması bu konuda oldukça etkili oldu. Bu komisyon *"CHP'nin yıkıcı, gayrimeşru ve kanun dışı faaliyetlerinin memleket sathında cereyan tarzı ve bunların mahiyetinin nelerden ibaret olduğunu tahkikatı tespit ve memleketin her tarafında yaygın bir halde görülen kanun dışı siyasi faaliyetlerin muhtelif sebeplerine intikal etmek, matbuat meselesi ile adli ve idari mevzuatın ne süratle tatbik edilmekte olduğunu tetkik eylemek üzere Meclis tahkikatı açılmasına dair"* önerenin kabulü üzerine kuruldu⁹⁶.

Meclis'te 18 Nisan'da yapılan oturumda, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü; *"...Biz demokratik rejim dedik, demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam..."* ifadelerinin yer aldığı ünlü konuşmasını yaptı⁹⁷. Resmi Gazete'de yayınlanan Meclis kararına göre Tahkikat Komisyonu'nun nedenleri şöyle belirtilmişti: *"CHP'nin*

A) *Meşru iktidarı, alelumum Devlet vazifelerini, Türk kadınlarını, dost ve müttefiklerimizi en iğrenç isnatlarla kötöleme usulleri de dâhil olmak üzere, çeşitli*

⁹² **Milliyet**, 7 Eylül 1955.

⁹³ Gürhan Gürçan, **6-7 Eylül 1955 Olayları**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006, s.76.

⁹⁴ Oktay Engin'in Türk istihbaratının elemanı olduğu iddialar arasındaydı. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden sonra Yassıada'da yapılan yargılamalarda yaşanan 6-7 Eylül Olayları da Başbakan Adnan Menderes'in sorgulamalarına konu olacaktı. Olayların *"Özel Harp Dairesi"* olarak bilinen ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi öncesi yıllarda yaşanan olaylarda adı sıkça gündeme gelecek olan yapı tarafından organize edildiği de iddialar arasındaydı. (Abdullah Taşkesen, *"Toplumsal Hareketlilik Bağlamında 6-7 Eylül 1955 Olaylarının Sosyolojik Analizi"*, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, VII, S.14, (2017), s.18-22).

⁹⁵ Emin Alper, **Student Movement In Turkey From A Global Perspective (1960-1971)**, (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul, 2009, s.175.

⁹⁶ Selin Esen, *"18 Nisan 1960 Tarihli Tahkikat Komisyonu"*, **Mülkiye Dergisi**, XXXIV, S.267, (2010), s.174.

⁹⁷ **TBMMTD**, XI/18, s.2017.

gayrimeşru ve kanun dışı yollarla halkı kanunları ihlale, kanuni tedbirlere karşı mukavemete, Hükümet'e idari ve adli mercilere karşı galeyana ve fiili tecavüzlere teşvik ve tahrik etmek,

B) Müsait telakki ettikleri mahallerde kendi partilerine mensup bazı şahısları silahlandırmak suretiyle iktidar partisinin mensup ve taraftarları aleyhine münferit veya toplu şekilde baskı yapmaya ve suç işletmeye teşvik suretiyle memlekette kanlı kardeş kavgalarına müncer olan tertiplere başvurmak,

C) Orduyu siyasete karıştırma teşebbüsleri de dâhil olmak üzere, memleketin emniyet ve asayişini korumakla vazifeli olanları çeşitli propaganda, baskı ve vaatler yolu ile vazifelerini ifadan alıkoymaya cüret ve teşebbüs etmek,

D) Bizim Radyo namındaki komünist radyosunu Halk Partisi'ne ait bir radyo olarak göstermek suretiyle halkı bu yayınları dinlemeye sevk etmek ve umumi efkârı bu vahim neşriyatın zararlı tesirlerine maruz bırakmak,

E) Bütün bu kanun dışı faaliyetlerini umumi efkâra karşı haklı gösterebilmek için TBMM, onun itimadına mazhar hükümetin meşruiyetinden halkı şüpheye düşürecek ve bundan da ileri olarak, gelecek seçimlerin de meşruiyetini şimdiden mualllel imiş gibi göstererek kurulmuş ve kurulacak iktidarlar aleyhine vatandaşları gayri meşru yollarla tahrik etmek suretiyle itimatsızlığa ve huzursuzluğa sevk etmek,

F) Hücre teşkilatı ile işleyen gizli kollar kurmaya çalışarak yukarıda maruz faaliyetleri daha müessir bir hale getirmek suretiyle giriştiği yıkıcı, kanun dışı ve gayri meşru faaliyetleriyle;

G) Aynı maksat ve gayelerle ve neşir yolu ile faaliyette bulunarak Cumhuriyetimizin ve genç demokrasimizin fikri ve manevi temelleri tahrip eden, devletin ve cemiyetin ana müesseselerini şantaj, baskı ve tehdit suretiyle memleketin siyasi, iktisadi, mali, içtimai hayatını tehlikeye maruz bırakan bir kısım basın; bünyesini, çalışma tarz ve metotlarını ve kanunlar muvacehesindeki tutumunu ve bu kanunları işlemez hale getirme hususundaki gayrimeşru faaliyetlerinin ve yukarıdan beri tafsilatı ile arz edilen ahvalin önlenmesini gayrimümkün kılmakta olan sebeplerin mahiyetini tetkik ederek elde edeceği neticelerden TBMM'ye bildirmek üzere...” kurulmuştu⁹⁸. Yayınlanan tebliğler ile komisyonun çalışmaları sona erene kadar siyasi

⁹⁸ Resmi Gazete, 19 Nisan 1960, S.10484, s.1178/a.

parti ve kuruluşların çalışmaları durduruldu. Ayrıca komisyonun görevleri ile ilgili her ter türlü doküman ve haberlerin TBMM tutanakları hariç yayınlanması da yasaklandı⁹⁹.

Komisyonun kurulmasının kamuoyundaki etkisi bir gün sonra görüldü. 19 Nisan 1960'ta Ankara'da iktidar aleyhine bir gösteri yapıldı. Gözaltına alınanlardan bazıları tutuklandı. Olayın ardından İçişleri Bakanlığı tarafından bir bildiri yayınlandı¹⁰⁰. Buna göre yaklaşık iki yüz kişinin eylem yaptığı ve güvenlik güçlerinin müdahalesi sonunda gözaltına alınanların olduğu belirtildi. Bu eylemi düzenleyenler arasında altı Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) öğrencisinin olduğu ifade edildi¹⁰¹.

Olaylar 1960'ın Nisan ayı sonunda giderek arttı. İstanbul'da farklı fakültelerin öğrencileri, 27-28 Nisan gecesi yurtları dolaşarak büyük bir gösteri için çağrıda bulundular¹⁰². 28 Nisan 1960'ta İ.Ü.'de Hükümet aleyhine sloganlar atan öğrenciler, Başbakan Adnan Menderes'in istifasını istediler¹⁰³. Güvenlik güçleriyle öğrenciler arasında Beyazıt Meydanı'nda devam eden gösteri sırasında yaşanan çatışma büyüdü. Bunun üzerine aynı gün saat 15.00 itibarıyla sıkıyönetim ilan edildi¹⁰⁴. Ankara ve İstanbul'da ilan edilen sıkıyönetim çerçevesinde yaşanan olaylar hakkında yayın yapılması yasaklandı. Sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Her türlü açık ve kapalı toplantı yasaklandı ve eğlence merkezleri kapatıldı¹⁰⁵. Gösteriler 29 Nisan'da da devam etti. Bu kez Ankara'da geniş katılımlı gösteriler düzenlendi. A.Ü. Hukuk Fakültesi'nde başlayan olaylar SBF'ye sıçramıştı. Hukuk Fakültesi öğrencileri iktidarı protesto ederek fakülte binasını kuşattı. "*Menderes istifa, diktatörlük kahrolsun*" sloganları atan öğrencilere güvenlik güçleri müdahale etti. Çatışmada yaralananlar oldu¹⁰⁶.

İçişleri Bakanlığı tarafından olaylar hakkında yayınlanan bir tebliğ ile kamuoyuna bilgi verildi. Buna göre 28 Nisan 1960 sabahı Hukuk Fakültesi amfisinde fakülte öğrencilerinden biri tarafından Meclis gündemindeki konularla bağlantılı olarak

⁹⁹ **Milliyet**, 19 Nisan 1960.

¹⁰⁰ A. Kabacalı, **Türkiye'de...**, s.130.

¹⁰¹ **Milliyet**, 20 Nisan 1960.

¹⁰² A. Kabacalı, **Türkiye'de...**, s.132.

¹⁰³ Ali Fuat Başgil, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri Görüp Yaşadıklarım**, (Çev.: Cemal Aydın), İstanbul, 2006, s.15-16.

¹⁰⁴ A. Arslan, **Türkiye'de Üniversite...**, s.311; "*Bugün İstanbul'da tahrikler ve önceden yapılmış tertipler neticesinde vuku bulmuş olan müessif hadiselerin yatıştırılması sırasında, Devlet Kuvvetlerine karşı vaki mukavemet hareketinin amme huzur ve asayişini ihlal edecek istidat göstermesi muvacehesinde, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 86. Maddesi hükmüne tevfikân, İstanbul ve Ankara Vilayetlerinde saat 15'ten itibaren Örfî İdare ilanı, İcra Vekilleri Heyetince 28/4/1960 tarihinde kararlaştırılmıştır*" (BCA, 030.18.01.02.154.91.9); Bu kapsamda aynı gün, kanuna aykırı olarak yapılan propaganda ve telkinler hakkındaki yetkilerin İçişleri Bakanlığı'nın teklifi ile Sıkıyönetim Komutanlıklarına devredilmesi hakkında kararname yayınlandı. (BCA, 030.18.01.02.154.91.17).

¹⁰⁵ **Milliyet**, 29 Nisan 1960.

¹⁰⁶ **BCA**, 010.09.127.398.3-1, 2, 3, 4.; Emel Arslan, **Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir, 2014, s.111-112.

Hükümet aleyhine gençlik protestoya teşvik edilmişti. Bu doğrultuda yapılan konuşmaların ardından fakülte bahçesinde başlayan gösteri, polis tarafından yapılan uyarılara rağmen devam ettirilmişti. Hatta güvenlik güçlerine taş ve silahlarla saldırıda bulunulmuştu. Polislerden yaralananlar olmuştu. Olayın büyümesi üzerine Silahlı Kuvvetlerden takviye kuvvet talep edildiği ve eylemcilerin böylece sonlandırıldığı ifade edilmişti¹⁰⁷. Olaylar sırasında yaralananlar oldu ve İ.Ü. Orman Fakültesi öğrencisi Turan Emeksiz öldü¹⁰⁸.

29 Nisan 1960'ta arkadaşlarının cenazesini kaldırmak isteyen öğrenciler bu taleplerinin reddedilmesi üzerine üniversiteyi işgal etti. Bu süreçteki eylemlere halk da destek veriyordu. Yürüyüşe geçen öğrencilere A.Ü.'nden de destek verildi. Kızılay Meydanı'nda bu dayanışmanın göstergesi olarak eylem yapıldı. 28-29 Nisan'da yaşananlar ile gençlik, Cumhuriyet tarihinde ilk defa resmi otoriteden kitlesel olarak kopuyor, bağımsız ve inisiyatif alan bir güç haline geliyordu. Halk da siyasi haklarına sahip çıkmak adına tepkisini gençler aracılığıyla koyuyordu¹⁰⁹. Başbakan Adnan Menderes 29 Nisan akşamı radyodan bir konuşma yaptı ve olayları değerlendirdi. O'na göre yaşananlar ülke huzuruna yönelik sabotajlar sonucu meydana gelmişti. Öğrenciler üzerinde bir süredir sistemli bir şekilde tahriklerin yapıldığını ve bunların sonucunda vahim olayların yaşanmaya başladığını belirtti. Üniversitelerde eğitim ve öğretim faaliyetleri bu olaylar sonrasında tatil edildi¹¹⁰.

1960'ın Mayıs ayı başlarında "555 K" olarak bilinen "beşinci ayın beşinde saat beşte Kızılay'da" yapılması planlanan bir gösteri için hazırlıklar yapılmaya başlandı¹¹¹. Eyleme Harbiye öğrencileri de katıldı ve göstericilerle güvenlik güçleri arasında

¹⁰⁷ **Milliyet**, 30 Nisan 1960.

¹⁰⁸ Hulki Cevizoğlu, **Dünü Bugünü ile 68'liler**, İstanbul, 1997, s.20; Mahmut Bakındı, **1970-1980 Yılları Arası Türkiye'de Üniversite Öğrenci Olayları**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.62.

¹⁰⁹ T.S. Yılmaz, **Türkiye'de Gençlik...**, s.84-85.

¹¹⁰ **Cumhuriyet**, 30 Nisan 1960. "Örfî İdarenin devamı müddetince üniversitelerle yüksek okulların öğretmen yetiştiren okullar hariç kapalı kalması ve Ekim devresinde talebenin iki imtihan hakkının mahfuz bulunması; İcra Vekilleri Heyeti'nin 22/5/1960 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır." (BCA, 030.18.01.02.154.94.20); 1960 yılı Nisan sonunda ve Mayıs başında meydana gelen öğrenci olayları hakkında CHP milletvekilleri Ferda Güley ve Melih Kemal Küçüktepepınar tarafından, 1960 Askeri Darbesi'nden sonra gözaltındayken intihar eden İçişleri Bakanı Namık Gedik'e telgraflar gönderilmişti. Bu belgeler Namık Gedik'in ölümünden sonra odasındaki çelik dolapta bulunmuş ve darbeden sonra oluşturulan soruşturma komisyonuna gönderilmişti. Telgraflarda iktidar ve İçişleri Bakanı Namık Gedik yaşanan olaylar hakkında sert sözlerle eleştirilmekteydi. (BCA, 010.09.127.398.4-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9); Yine Namık Gedik'in odasında bulunan ve soruşturma komisyonuna gönderilenler arasında, New York Türk Topluluğu tarafından 5 Mayıs 1960'ta Cumhurbaşkanı'na çekilen telgraf bulunmaktaydı. Topluluk, Adnan Menderes'in millet iradesine karşı geldiğini ileri sürmekte ve kendisine sahip çıktığı için Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı eleştirmekteydi. Ayrıca ABD'de DP Hükümeti aleyhine yapılan bir gösteri yürüyüşüne ait fotoğraflar da evraklar arasında yer almaktaydı.(BCA, 010.09.127.398-5-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14).

¹¹¹ Ali Yıldırım, **FKF Dev-Genç Tarihi 1965-1971**, İstanbul, 2008, s.38.

çatışmalar yaşandı. Olaylarda göstericilerden ve polislerden yaralananlar oldu. Özellikle İstanbul ve Ankara’da DP iktidarına karşı protestolar 26 Mayıs’a kadar devam etti. 21 Mayıs’ta ise Harp Okulu öğrencileri Atatürk Bulvarı’nda sessiz bir yürüyüş gerçekleştirdi¹¹².

Zaten birkaç gün sonra gerçekleşecek olan darbede de Harp Okulu öğrencileri yer alacaktı¹¹³. Harp Okulu öğrencilerine 27 Mayıs Askeri Darbesi’nde verilen görev, canlı-cansız hedeflerin kontrol altına alınması ve etkisiz hale getirilmesi idi. Gereken tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra 27 Mayıs 1960 gece saatlerinde harekete geçildi¹¹⁴.

Düzenlenen harekât ile Başkanlığını Orgeneral Cemal Gürsel’in¹¹⁵ yaptığı Milli Birlik Komitesi (MBK)¹¹⁶ adı altında toplanan subay grubu, emirleri altındaki askeri birliklerle beraber İstanbul ve Ankara’da önemli yerleri ele geçirdi. MBK tarafından Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) adına ülke yönetimine el konuldu¹¹⁷. Darbe bildirisi: *“...Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla TSK memleket idaresini ele almıştır. Bu harekâta Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içindeki uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazanana devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır... Kabineye mensup şahsiyetlerin TSK’ya sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsi emniyetleri kanun teminatı altındadır... Gayemiz, Birleşmiş Milletler Anayasası’na ve insan hakları prensiplerine tamamı ile*

¹¹² Ali Dikici, “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Türk Polisi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXX, S.89, (Temmuz-2014), s.25-26.

¹¹³ A.F. Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri Görüp Yaşadıklarım*, s.20.

¹¹⁴ M. Taylak, *Türkiye’de Öğrenci...*, s.353-354.

¹¹⁵ 1895’te Erzurum’da doğdu. Erzincan Askeri İdadisi’nin ardından Kuleli Askeri Lisesi’nde eğitim aldı. Çanakkale, Filistin ve Suriye cephelerinde görev yaptı. Kurtuluş Savaşı’nın Batı Cephesi’ndeki bütün savaşlara katıldı. 1929’da Harp Akademisi’nden mezun oldu. 1957’de Orgeneral oldu ve 1958’de Kara Kuvvetleri Komutanı olarak atandı. 27 Mayıs 1960’ta MBK Başkanı oldu. 30 Mayıs 1960’tan 26 Ekim 1961’e tarihleri arasında Başbakanlık yaptı. Bu süreçte aynı zamanda Devlet Başkanı olarak da görev yaptı. 1961 Anayasa’sının yürürlüğe girmesi için yapılan seçimlerin ardından TBMM tarafından 26 Ekim 1961’de Türkiye Cumhuriyeti’nin 4. Cumhurbaşkanı olarak seçildi. Ancak kısa bir süre sonra hastalandı. Bir süre sonra da komaya girerek görevini yürütemez hale geldi. 28 Mayıs 1966’da hazırlanan rapor ile görevine devam edemeyeceği açıklandı. 14 Eylül 1966’da Gülhane Askeri Tıp Akademisi’nde öldü. (Selçuk Duman, *Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanları ve Siyasi Hayattaki Yerleri*, Ankara, 2007, s.318-321).

¹¹⁶ 27 Mayıs 1960 Darbesi’ni gerçekleştiren Silahlı Kuvvetler mensubu otuz sekiz subayın oluşturduğu komitedir. Başında Orgeneral Cemal Gürsel bulunuyordu. 1961 Anayasası gereği MBK üyeleri Cumhuriyet Senatosu’nun tabii üyesi sayıldı. (Nadire Mater, *Sokak Güzeldir 68’de Ne Oldu?*, İstanbul, 2009, s.133).

¹¹⁷ *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960*, (Yay. Haz.: Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, Mete Tunçay), II, İstanbul, 2005, s.381.

riyettir. Büyük Atatürk'ün Yurtta Sulh Cihanda Sulh prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO'ya¹¹⁸ inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO'ya¹¹⁹ bağlıyız tekrar ediyoruz..." ifadeleriyle kamuoyuna duyuruldu¹²⁰.

TBMM ve Hükümet feshedildi. Her türlü siyasi faaliyet yasaklandı. İlk bildiride hareketin hiçbir şahıs ve zümreye karşı olmadığı açıklanmasına rağmen, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, TBMM Başkanı Refik Koraltan¹²¹ ile bütün Bakanlar Kurulu Üyeleri ve DP yöneticileri tutuklandı. İlerleyen günlerde ise hemen hemen tüm DP milletvekilleri gözaltına alındı. 28 Mayıs'ta Orgeneral Cemal Gürsel'e MBK Başkanlığı'nın yanında Başbakanlık, Milli Savunma Bakanlığı ve Başkumandanlık görevi verildi. Aynı gün İ.Ü. Rektörü Sıddık Sami Onar'ın başkanlığında DP muhalifi oldukları bilinen profesörlerden oluşan bir heyet toplandı. Yeni bir Anayasa¹²² hazırlamakla görevli bu bilim heyeti "*Anayasa Komisyonu Raporu*" adı altında bir bildiri yayınladı. Buna göre DP iktidarı meşruiyetini yitirmişti bu yüzden yeni yönetim meşru idi. Ayrıca Geçici Anayasa¹²³ hazırlandı¹²⁴.

¹¹⁸ "North Atlantic Treaty Organization", Türkçesi: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü; 4 Nisan 1949'da on iki ülke tarafından imzalanan antlaşma doğrultusunda kurulan ve ilerleyen dönemde on altı ülkenin daha katıldığı uluslararası askeri ittifaktır. Üyeler dışarıdan gelebilecek saldırıya karşı ortak savunma yapmaktadır. Merkezi Belçika Brüksel'dedir. Türkiye 18 Şubat 1952'de örgüte üye oldu. (<https://tr.wikipedia.org/wiki/NATO> Erişim Tarihi: 21 Aralık 2015).

¹¹⁹ "Central Treaty Organization", Türkçesi: Merkezi Antlaşma Teşkilatı; Türkiye, İran, Pakistan, Birleşik Krallık arasında yapılan ve ABD'nin desteğini alan ortak güvenlik ve savunma antlaşmasıdır. Önceki adı Bağdat Paktı (1955-1959) idi. Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu üzerinde nüfuz oluşturmalarını engellemek adına kurulmuştur. (<http://www.turkcebilgi.com/cento#bilgi>; <https://tr.wikipedia.org/wiki/CENTO>, Erişim Tarihi: 24 Aralık 2015).

¹²⁰ William Hale, **Türkiye'de Ordu ve Siyaset**, (Çev. Ahmet Fethi) İstanbul, 2014, s.158-159.

¹²¹ 1889'da Sivas'ta doğdu. Darülfünun Hukuk Şubesi'nden 1910'da mezun oldu. Çeşitli il ve ilçelerde savcılık yaptı. Polis Müdürü ve Müfettişi olarak çalıştı. Pontus Rum Teşkilatı'na karşı Müdafaa-i Hukuk Örgütü kurulmasına öncülük etti. TBMM I. Dönem seçimlerinde Konya milletvekili oldu. Sonraki dönemlerde de Konya ve İçel milletvekili seçildi. 1921-1922 yılları arasında Yozgat İstiklal Mahkemesi Başkanı olarak görev yaptı. 1923-1924 arasında İstanbul İstiklal Mahkemesi Üyeliği'nde görevlendirildi. 1936'dan 1939'a kadar çeşitli illerde vali olarak görevlendirildi. Dörtlü Takrir olarak anılan önerge sonucu CHP'den çıkarıldı. 1946'da Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Celal Bayar ile DP'yi kurdu. 1950'de TBMM Başkanı oldu. 1974'te öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 17 Ocak 2019).

¹²² Yeni Anayasa'ya göre iki meclisli bir yasama organı oluşturulacak ve Büyük Millet Meclisi'ne bir de Senato eklenecekti. (C. V. Findley, **Modern Türkiye Tarihi...**, s. 311); 6 Ocak 1961-27 Mayıs 1961 arasında hazırlanan yeni Anayasa tasarısı 9 Temmuz 1961'de halkoyuna sunuldu. Oylamaya katılanların %60.4'ü tarafından kabul edilerek 1980 Askeri Darbesi'ne kadar uygulamada kaldı. (**Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980**, (Yay. Haz.: Sina Akşin, Cemil Koçak, Hikmet Özdemir, Korkut Boratav, Selahattin Hilav, Murat Katoğlu, Ayla Ödekan), IV, İstanbul, 2013, s.238-239).

¹²³ Geçici Anayasa'da; "DP iktidarının Anayasa'yı çiğnediği, kişi hak ve hürriyetlerini ortadan kaldırdığı, muhalefetin denetimini işlemez hale getirip tek parti diktatörlüğü kurduğu ve TBMM'yi bir parti grubuna döndürüp meşruiyetini yitirdiği" belirtiliyordu. Ayrıca bu Anayasa ile birlikte TBMM'nin tüm anayasal hak ve yetkileri yeni Meclis açılana kadar MBK tarafından kullanılacaktı. (**Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, II, s.).

¹²⁴ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, II, s.385.

DP yöneticileri 14 Ekim 1960'ta Yassıada'da Salim Başol Bakanlığı'nda özel olarak kurulan Yüksek Adalet Divanı tarafından yargılanmaya başlandı. Yaklaşık bir yıl süren yargılamalar sonucunda on beş kişi idama, otuz bir kişi müebbet hapse, dört yüz iki kişi ise çeşitli hapis cezalarına çarptırıldı. Yüz otuz beş sanık beraat ederken beş sanığın davası düştü¹²⁵. 15 Eylül 1961'de Anayasa'yı ihlal suçundan idama mahkûm edilen on beş idam cezasından on ikisi müebbet hapse çevrildi. Üç idam cezası onandı. Maliye Bakanı Hasan Polatkan¹²⁶ ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu¹²⁷ 16 Eylül'de, Adnan Menderes ise 17 Eylül 1961'de idam edildi¹²⁸.

1960 Askeri Darbesi'nin gerçekleşmesi ve sonraki süreçte dikkat çeken en önemli özellik, bazen Hükümetleri zor duruma düşürebilecek şekilde eylem yapan öğrencilerin bir "güç" olarak algılanması idi. Öğrenciler arasında var olan gruplaşmaların iktidar ve muhalefet partileri etrafında odaklanmasının ötesinde; düzen yanlılarının sağ, düzen karşıtlarının sol olarak şekillendiği 1960'lı yıllarda sosyalistlerin Türkiye İşçi Partisi'ni (TİP) kurarak seçimlere katılmaları ve bu partiye bağlı öğrencilerin kurduğu Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun (FKF) kurulması, oldukça geniş

¹²⁵ **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi 1071-1960**, VI, İstanbul, 1988, s. 2138.

¹²⁶ 1915'te Eskişehir'de doğdu. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. Ziraat Bankası'nda müfettiş olarak çalıştı. VIII., ve IX. Dönem Eskişehir milletvekilliği yaptı. 19. Hükümet'te Çalışma, 19. Ve 20. Hükümet'te Maliye Bakanı olarak görev yaptı. 1961'de idam edilerek öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişi Tarihi: 19 Ocak 2019).

¹²⁷ 1910'da İstanbul'da doğdu. 1932'de Hariciye Vekâleti'ne (Dışişleri Bakanlığı) meslek memuru olarak girdi. 1946'da Dışişleri Bakanlığı İktisat ve Ticaret Dairesi'ne Genel Müdür oldu. 1952'de NATO Daimi Delegesi olarak atandı. 1954'te Adnan Menderes'in daveti sonucu DP'den aday oldu. Çanakkale milletvekili seçildi. Adnan Menderes Hükümeti'nde Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı oldu. 1957'de Basın İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı oldu. 1957 seçimlerinden sonra ise Dışişleri Bakanı oldu. Kıbrıs konusu ve ekonomik konular üzerinde çalıştı. 1958'de Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını amaçlayan EOKA'nın faaliyetlerine karşı Türk Mukavemet Teşkilatı'nın kurulmasında önemli rol oynadı. Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki haklarının hukuki olarak garanti altına alınmasında etkili oldu. Ayrıca Kıbrıs Türk halkının ve yeni kurulacak olan Kıbrıs devletinin üç garantör devletinden biri olmasını sağladı. 1959'da Avrupa Birliği'nin temeli olan Ortak Pazar'a üyelik başvurusunda bulundu. 1960 Askeri Darbesi'nden sonra yapılan yargılama neticesinde idama mahkûm edildi ve 16 Eylül 1961'de idam cezası infaz edildi. (<https://www.aa.com.tr/tr/demokrasinin-infazi-27-mayis/kibris-kahramani-fatin-rustu-zorlu/1156445> Erişim Tarihi: 19 Ocak 1961).

¹²⁸ Muharrem Kılıç, **Soğuk Savaş'tan Bugüne Darbeler ve Devrimler**, II, İstanbul, 2013, s.17; Ahmet Taner Kışlalı 27 Mayıs sürecini "Yön" dergisinde şöyle değerlendirmişti: "...Diyebiliriz ki DP iktidarının devamı iki yoldan mümkündü. Bunlardan ilki büyük çoğunluğu teşkil eden ve genellikle kendisine oy veren köylü işçi sınıflarını teşkilatlandırıp, kalkındırıp rejimin temelini teşkil eden gerçek kuvvetler haline getirmek ki, DP bunu yapamazdı. Aksine grev vs. gibi kanunların çıkmasına, toprak reformunun yapılmasına şiddetle karşı koyarak, bu iki topluluğun sınıf bilincine sahip olup birer kuvvet haline gelmesini önledi. İkinci yol hâlihazırda en büyük kuvvete sahip olan aydınlar kütlesine dayanmaktı. Hâlbuki DP başlangıçta sağladığı bu desteği çabuk kaybetti. Aydınlar çok daha küçük ve daha güçsüz bir azınlığı daha da zenginleştirip kuvvetlendirmeye ve ona dayanmaya çalıştı. Ama bu işi tamamlayacak yeterli zamanı bulamadan iktidar koltuğundan tepetaklak yuvarlandı. Yuvarlandı; çünkü aydınlar köylü-işçi kütleleri arasında bir menfaat çatışması olmadığı halde yaratılmak istenen kapitalist sınıf ancak bütün diğerlerinin maddi ve manevi zararlarına olarak gelişebilirdi." Ahmet Taner Kışlalı, "Türkiye'de Rejim Krizi ve Nedenleri", **Yön**, S.171, (8 Temmuz 1966), s. 15.

öğrenci kitlelerinin “*siyasallaşması*”nı beraberinde getirecekti¹²⁹. Zira 1965’te kurulan FKF üniversite gençliğinin sosyalizme yönelmesinde etkili olacaktı¹³⁰.

27 Mayıs 1960 Askeri darbesi ile Orgeneral Cemal Gürsel’in Başbakanlığı iki dönem sürdü ve 15 Ekim 1961’de yapılan seçimlerle yerini CHP-Adalet Partisi (AP) Hükümeti’ne bıraktı. Böylece sivil yönetim dönemi İsmet İnönü’nün Başbakanlığı’nda yeniden başlamış oldu. İsmet İnönü “*Hükümet’in çalışamaz hale geldiği*” gerekçesiyle istifa etmesi sonrası ise Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından tekrar Hükümet kurmakla görevlendirildi. İsmet İnönü Başbakanlığında CHP, Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ile bağımsızlardan oluşan Hükümet 25 Haziran 1962’de kuruldu. Koalisyon ortaklarından YTP ve CKMP’nin Hükümet’ten çekilme kararı alması sonucunda İsmet İnönü istifa etti. Cumhurbaşkanı tarafından yeniden Hükümet’i kurmakla görevlendirilen İsmet İnönü’nün bu kez bağımsızlarla birlikte 25 Aralık 1963’te kurduğu Hükümet, bütçenin Meclis’te reddedilmesi üzerine istifa edecekti¹³¹.

Bu koalisyonlar döneminde de Türkiye, bazı öğrenci eylemlerine sahne oldu. Bunlardan biri 28 Nisan 1960’ta İ.Ü. öğrencileri tarafından DP iktidarını protesto etmek amacıyla yapılan gösteri ve sonrasında yaşananların yıldönümü dolayısıyla 28 Nisan 1961’de yapıldı. Anma etkinlikleri kapsamında İ.Ü. bahçesinde bulunan Atatürk anıtı çevresinde üniversite öğretim üyeleri, MBK üyeleri, Temsilciler Meclisi üyeleri, TSK mensupları, Vali ve Belediye Başkanı’nın katılımının yanı sıra yaklaşık yüz elli öğrenci toplandı. Anıta çelenk konuldu ve ardından Hürriyet Meydanı’na¹³² çıkıldı. Meydanda toplanan halk İstiklal Marşı okudu, saygı duruşunda bulundu ve konuşmalara geçildi. Açılış konuşmasını yapan İ.Ü. Talebe Birliği Başkanı Ayhan Efeoğlu “*Fikir Atatürk, madde Atatürk olarak devrimlerin ebedi bekçileriyiz*” diyerek sözlerini tamamladı.

¹²⁹ **Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye...**, IV, s.59-260. Türkiye’de sol düşüncenin önde gelen teorisyenlerinden Dr. Hikmet Kıvılcımlı, “*27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi*” isimli kitabında 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’ni planlayan ve topluma yansıtan gücün ne olduğunu şöyle tanımlamaktadır: “...Meşrutiyetin : ‘Hareket Ordusu, Bereket Ordusu’ vardı. 27 Mayıs’ın da Silahlı Kuvvetleri işi yaptı. Ölen üniversiteliler de bulunduğu için yalnız ‘Silahlılar’ yerine, ‘Zinde Kuvvetler’ denildi. Silahlı Kuvvetler arkadan yetişmeseydiler, üniversitelilerle liseliler, Kore’deki kadar bile başarı gösterip Hükümet’i devirememiştiler. Hiç kimse 27 Mayıs’ı ordunun yaptığı inkâr edemez. Demek ‘Zinde Kuvvetler’in özü ordudur. Daha geniş anlamıyla Silahlı Kuvvetlerdir”. (Hikmet Kıvılcımlı, **27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi**, BYY, BTY, s.132).

¹³⁰ Tanıl Bora, **Cereyanlar Türkiye’de Siyasi İdeolojiler**, İstanbul, 2017, s.655.

¹³¹ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiye-cumhuriyeti-hukumetleri-134271> (Erişim Tarihi:28 Ocak 2019).

¹³² 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’nden sonra Beyazıt Meydanı’nın adı bu isimle anılmaya başlandı. 12 Eylül 1980 Askeri darbesi sonrasında ise yeniden Beyazıt Meydanı olarak isimlendirildi. (A. Kabacalı, **Türkiye’de Gençlik...**, s.167).

Ardından törene katılan devlet erkânı konuşmalar yaptı. Benzer şekilde anma töreni Ankara’da da üniversite gençliğinin katılımıyla yapıldı ¹³³.

“*Tanin*” gazetesinde yayınlanan Aziz Nesin’in kaleme aldığı makalenin komünizm içerikli olması ve yazarının tutuklanmasının ardından 21 Mayıs 1961’de TMTF tarafından bir miting düzenlendi. Hürriyet Meydanı’nda üniversite öğrencilerinin yanı sıra öğretmenlerin de katıldığı miting İstiklal Marşı ile başladı. TMTF Başkanı Kemal Kumkumoğlu yaptığı konuşmada gençliği “*uyanık olmaya ve itidale*” davet etti. Diğer konuşmacılar da inkılâpların korunması konusuna vurgu yaptı ¹³⁴.

Komünizm aleyhine eylemler de yapılmaya devam etmekteydi. Bu kapsamda bir grup genç, TMTF ve MTTB’den “*Yön*” gazetesinin kapağında orak-çekiç bulunduğunu, bu yüzden protesto gösterisi yapılmasını istedi. Ancak öğrenci kuruluşlarının bu isteği reddetmesi üzerine gençler, ilgili makamlardan izin almaksızın 6 Ocak 1962’de “*Cumhuriyet*”, “*Dünya*”, “*Milliyet*” ve “*Yön*” gazetelerinin yayınlarını protesto etmek için eylem düzenledi. Aralarında AP il gençlik teşkilatından gençlerin de bulunduğu kalabalık öğrenci grubu Taksim’de gösteri yaptı. İstiklal Marşı’nın ve saygı duruşunun ardından gençler, komünizmi tel’in için toplandıklarını, bu yayınların komünist fikirlerin propagandasını yaptığını ileri sürdü ¹³⁵. Ancak bir grup A.Ü. SBF öğrencileri yayınladıkları bildiri ile İstanbul’da miting yapanlarla aynı fikirde olmadıklarını belirtti. SBF Talebe Derneği imzalı bildiride: “*...bu mitingin memleketin huzura ve sükuna ihtiyacı olduğu bir anda gayeleri belirsiz gerici tahriklerin tesiri altında gençliği temsil ettiklerini söyleyen malum şahıslar tarafından yapıldığı yapıldığını, devrimlerimize ve Atatürk ilkelerine dil uzatıldığını, davasını şerefle yürütmüş olan basına alçakça hakaret edildiği*” ifadeleri yer almaktaydı ¹³⁶.

Üniversite gençliğini etkileyen bir diğer olay da Mustafa Kemal Atatürk’ün 13 Kasım 1918’de İstanbul’a döndükten sonra ikamet ettiği evde yangın çıkması idi. Kendisi Milli Mücadele’nin planlamasını Şişli’de bulunan bu evde yapmış ve Samsun’a hareket edene kadar burada yaşamıştı. 9 Ocak 1962’de Atatürk İnkılâp Müzesi olarak halka açık bulunan evin yanması toplumun her kesiminde derin bir üzüntüye sebep oldu. 12 Ocak 1962’de Atatürk Üniversitesi öğrencileri tarafından bir miting düzenlendi. Rektör Eyup Hızalan bu olayda “*bir kastın olmadığına inanmak*” istediklerini belirtti. Ayrıca Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğrenci

¹³³ *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1961.

¹³⁴ İ. Eyyupoğlu, “*Türkiye’nin Milli Meseleleri Karşısında...*”, s.825.

¹³⁵ *Milliyet*, 7 Ocak 1962.

¹³⁶ *Yön*, 20 Ocak 1962, S.4, s.14.

Derneği de konu hakkında bir bildiri yayınladı ve Atatürk İlkelerine ve eserlerine bağlılıklarını belirterek, üniversite gençliğinin bu konudaki hassasiyeti vurgulandı¹³⁷.

Bu olay hakkında Başbakan İsmet İnönü tarafından İstanbul Valisi General Refik Tulga'ya öğrencilerin miting yapmayı planladığı günden birkaç gün öncesinde bir yazı gönderildi. Şifreli yazıda Başbakan İsmet İnönü, İçişleri Bakanı tarafından İstanbul'da yapılan gece yürüyüşü ve 10 Ocak'ta düzenlenmesi planlanan öğrenci mitingi hakkında ayrıntılı bilgi aldığını, bu kapsamda bazı hususları dile getirmeyi gerekli gördüğünü ifade etmekteydi. Buna göre öğrencilerin kısa süre içerisinde yürüyüş düzenlemesinin dikkat çekici olduğu, buradan da öğrencilerin “*her daim hazırlıklı*” ve birbirleriyle iletişim halinde oldukları çıkarımını yaptığını belirtmişti. Basında yer alan siyasi çatışmaların gerginliği arasında öğrencilerin önemli bir “*araç*” olarak kullanıldığı vurgulanıyordu. Gece saatlerinde yürüyüş yapılmasındaki sakıncalara değinerek hiçbir şekilde buna izin verilmemesi gerektiğini ifade ediyordu. Ayrıca düzenlenecek olan mitingde özellikle “*Yeni İstanbul*” matbaasına yönelik saldırı girişiminden endişe ettiğini belirtiyordu. İsmet İnönü böyle bir olayın gerçekleşmesi halinde maddi kaybın yanı sıra manevi zararın ve bunun siyasi sonuçlarının “*vahim*” olabileceğinden bahsediyordu. Bu kapsamda her ne suretle olursa olsun bu tür girişimlerin kesin olarak engellenmesi gerektiğini vurgulamıştı¹³⁸.

“*Yön*” dergisinin 1962'de yayınlanan nüshalarında Atatürk'ün hatırasına zarar verilmemesi yönünde yazılar makaleler ve haberler yayınlandığını da tespit etmekteyiz. Dönemin ruhunu yansıtmaları bakımından adı geçen dergide dini ve milli duyguları istismar eden kesimlere karşı takınılan tavır dikkate değerdir. Türkiye'nin farklı yüksekokullarında Atatürk devrimlerini özümsemiş nesillerin yaptığı gösterilerle, bu konuda açık bir tavır sergiledikleri ve bunun da Atatürk'ün gösterdiği hedefler olduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca bir grup SBF öğrencisi tarafından yayınlanan bildiri ile gerici hareketler kadar komünizmin de karşısında olduklarını ifade etmişlerdir¹³⁹.

Atatürk ve 27 Mayıs ilkelerine bağlılıklarını dile getirmek için 26 Mart 1963'te gösteri yürüyüşü yapan üniversite öğrencileri ile kendilerini “*Milliyetçi Gençlik*” olarak adlandıran bir grup arasında Taksim'de çatışma çıktı ve yaralananlar oldu¹⁴⁰. İstanbul Vali Yardımcısı Fikret Arslan tarafından İçişleri Bakanlığı'na gönderilen 26 Mart 1963

¹³⁷ İ. Eyyupoğlu, “*Türkiye'nin Milli Meseleleri Karşısında ...*”, s.827-828.

¹³⁸ **BCA**, 030.01.22.125.1.

¹³⁹ **Yön**, 17 Ocak 1962, S.5, s.4.

¹⁴⁰ **Milliyet**, 27 Mart 1963.

tarıhli yazıda konu hakkında ayrıntılı olarak bilgi verilmekteydi. Buna göre karşıt görüşe sahip iki grubun karşı karşıya gelmesi durumunda arbede çıkacağı göz önünde bulundurulduğundan, güvenlik güçleri tarafından gerekli önlemlerin alınması sağlanmıştı. İki ayrı grup yakın zamanlarda farklı güzergâhtan yürüyüşe geçmiş ve birbirlerine aleyhte tezahüratlarda bulunmuşlardı. Taksim’de karşı karşıya gelen gruplar arasındaki çatışma büyümeden askeri birliklerin müdahalesiyle yatıştırılmıştı¹⁴¹.

28 Nisan’ın yıldönümü sonraki yıllarda da kutlandı. 28 Nisan 1963’te MTTB, TMTF ve TMGT bir bildiri ile “28-29 Nisanlar Türk gençliğinin her türlü istismarcılara karşı kazandığı büyük zaferin bayramıdır. Temsilcileri bulunduğumuz Türk gençliği adına kendini bilmezlere, parlamenter rejimin aleyhtarlarına, anayasa düzeninin ve onun ruhundan doğan kanunların karşısında bulunanlara, Atatürk ilkelerine karşı olanlara, 27 Mayıs’ı gölgelemek isteyenlere, şerefli Türk ordusu ve Türk gençliğine dil uzatanlara, Büyük Türk milletinin bölünmez bütünlüğünü ve huzurunu bozmak isteyenlere daima 28-29 Nisan’ı hatırlatır, kendilerine gelmelerini bir defa daha ihtar ederiz” denilmektedir¹⁴².

1963 ve 1964’te gençlik kuruluşlarının hassasiyet gösterdikleri konuların basında Kıbrıs Meselesi gelmekteydi¹⁴³. Türkiye’nin milli meselelerinden biri olan ve çalışmamızın ileriki bölümlerinde de ele alınan Kıbrıs konusu 60’lı yıllar boyunca kamuoyunun gündeminde yer alacaktı. Ada’da yaşananlara 1974’e değin pek çok kez Türk halkı ve özellikle gençliği tepki gösterecekti. Kıbrıs’ta yaşayan Türklere yönelik saldırılar Türkiye genelinde gösteri ve mitinglerle protesto edilmişti. Kıbrıs’a yapılması planlanan yardım kampanyalarında da üniversite öğrencileri ve akademisyenler aktif görev almıştı. Üniversite ve yüksekokul dernekleri bu konuda daha verimli çalışmalar yapılması amacıyla işbirliğinde bulunmuşlardı. Bu doğrultuda Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Talebe Cemiyeti Başkanı tarafından hangi konularda işbirliği yapılacağı kamuoyuna duyuruldu. Buna göre Kıbrıs’taki Türk halkına yardım etmek amacıyla komite kurulacaktı. 7 Ocak 1964’te Kıbrıs ile ilgili yayınlanan birleşik cephe bildirisinde Kıbrıs’ta Türk halkına yönelik saldırılar kınanıyor, Erzurum Yüksek Tahsil Gençliği olarak kendilerinin her türlü yardıma hazır oldukları dile getiriliyordu¹⁴⁴.

İlerleyen süreçte öğrenci kuruluşlarının duyarlılık gösterdiği konular artmıştı. Bu kapsamda ekonomik ve toplumsal sorunların hepsi gençliğin ilgi gösterdiği konular

¹⁴¹ BCA, 030.01.71.451.10.

¹⁴² T. S. Yılmaz, **Türkiye’de...**, s.98-99.

¹⁴³ A. Kabacalı, **Türkiye’de Gençlik...**, s.173.

¹⁴⁴ İ. Eyyupoğlu, “Türkiye’nin Milli Meseleleri Karşısında ...”, s.831-833.

haline gelmekteydi. MTTB ve TMTF 1964'te toprak reformu, Türkiye ABD ilişkileri, tam bağımsızlık, üniversite reformu gibi konularda, gençliğin gösterdiği duyarlılık çerçevesinde açık oturum ve yürüyüş düzenleyecekti. Benzer etkinlikler sonraki yıllarda da devam edecekti. 1965 yılı başlarında artık gençliğin çok büyük bir kısmı iç ve dış sorunlara duyarlılık gösteriyordu. Bu sorunlarla ilgileniyor, olaylara siyasi bakış açısı geliştiriyorlardı¹⁴⁵.

Gençliğin bu süreçte ve ilerleyen dönemde gerçekleştirdiği eylemlerinde dile getirdiği en önemli değer Atatürk ve devrimleri idi. Hatta 27 Mayıs'ın bu değerlere olan saldırıyı önlemek adına olduğu vurgulanmaktaydı. Bu yüzden olacaktır ki 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi, 3 Nisan 1963'ten 12 Eylül 1980'e kadar "*Hürriyet ve Anayasa Bayramı*" olarak kutlanacaktı¹⁴⁶.

Bununla birlikte değişen dünya şartları, yeni talepleri gündeme getirmekteydi. Gençlik artık eskisi gibi kalıplar içerisinde tanımlanmak istemiyordu. 1960'lı yılların sonu içine Türkiye'yi de alacak surette yeni bir devinin habercisi olacaktı.

¹⁴⁵ A. Kabacalı, *Türkiye'de Gençlik...*, s.173.

¹⁴⁶ Hürriyet ve Anayasa Bayramı 26 Mayıs öğleden sonra başlar ve 27 Mayıs günü devam eder. (**Resmi Gazete**, 13 Nisan 1963, S.11381.)

BİRİNCİ BÖLÜM

I.DEMİREL HÜKÜMETİ DÖNEMİ ÖĞRENCİ OLAYLARI VE 1968 BAHARI İLE TÜRK SİYASETİNDE YENİ BİR SÜRECİN BAŞLAMASI (1965-1969)

A-10 EKİM 1965 GENEL SEÇİMLERİ VE I.DEMİREL HÜKÜMETİ PROGRAMINDA GENÇLİĞİN SORUNLARI

1- 1965 Genel Seçimleri

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrasındaki III.İnönü Hükümeti¹⁴⁷ CHP ve bağımsızlardan oluşmuştu. Kısmi senato seçimleri 7 Haziran 1964'te yapıldı ve Hükümet sıkıntıya girdi. Zira seçimde Adalet Partisi (AP) elli senatörden otuz birini elde etmişti. CHP ise on dokuz senatör çıkardı. 1965 yılı başında milletvekili seçimleriyle ilgili yeni bir düzenleme getirildi. “*Milli Bakiye Sistemi*”¹⁴⁸’ni öngören yeni seçim yasası 7 Şubat 1965’te TBMM’ye sunuldu ve 13 Şubat’ta kabul edildi. Aynı gün yapılan oylamada bütçe tasarısı reddedildi ve İsmet İnönü istifa etti¹⁴⁹. Bir sonraki seçime kadar başbakanlık görevini AP listesinden bağımsız senatör seçilen Suat Hayri Ürgüplü¹⁵⁰ üstlendi¹⁵¹.

Türkiye’de 1965 Genel Seçimleri altı siyasi partinin katılımıyla 10 Ekim günü yapıldı¹⁵². Bu seçimde uygulanan “*Milli Bakiye Sistemi*” küçük partilerin Meclis’te

¹⁴⁷ İsmet İnönü toplamda on defa Hükümet kurdu. 27 Mayıs 1960 Darbesi’nden sonra üç defa bu görevi üstlendi. (www.basbakanlik.gov.tr. Erişim Tarihi: 21 Aralık 2015).

¹⁴⁸ Her seçim çevresindeki oylar toplamı o bölgenin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünür ve “*seçim sayısı*” saptanır. Her parti listesinin aldığı geçerli oy sayısı içinde ne kadar “*seçim sayısı*” varsa, o parti ilgili seçim çevresinde o kadar milletvekili çıkarmış olur. Her partiye ait olan geçerli oylar, seçimin yapıldığı bütün seçim çevrelerini içerisine alan “*milli seçim çevresi*” içinde toplanır. Bu toplam, seçim çevrelerinde açık kalan milletvekilliklerinin toplamıyla bölünür. Böylece “*milli seçim sayısı*” bulunur. Daha sonra ise her partiye ait milli seçim çevresi içerisindeki geçerli oy sayısı toplamı “*milli seçim sayısı*” ile bölünür ve bu milletvekillikleri de partiler arasında bölüşülür. Sonuçta eğer doldurulamamış milletvekillikleri kalırsa, bunlar partiler arasında bakiye geçerli oyların büyüklük sırasına göre partiler arasında bölüştürülür. (Hikmet Sami Türk, “*Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih*”, **Anayasal Yargı Dergisi**, S.23, (2006), s.90).

¹⁴⁹ **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980**, (Yay. Haz.: Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, Mete Tunçay), III, İstanbul, 2005, s.115-117.; 4 Ocak 1961’den beri iş başında olan İnönü Hükümeti, bütçe tasarısının reddi üzerine istifa etti. Oylama sırasında 424 milletvekili hazır bulundu. 225 ret oyuna karşılık 197 evet oyu kullanıldı. 2 milletvekili de çekimser oy kullandı. Bunun üzerine Hükümet’in istifası Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’e sunuldu. (**Milliyet**, 14 Şubat 1965).

¹⁵⁰ 1903’te Şam’da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Türk Yunan Ahali Mübadelesi Hakem Mahkemesi’nde çevirmenlik yaptı. İstanbul Ticaret Mahkemesi’nde hâkim olarak görev yaptı. 1943’te Kayseri milletvekili seçilmesiyle TBMM’ye girdi. Gümrük ve Tekel Bakanlığı yaptı. Çeşitli ülkelerde büyükelçi olarak görevlendirildi. 1961’de Kayseri’den Senato Üyesi ve sonrasında da Senato Başkanı seçildi. 1965’te istifa eden İnönü Hükümeti’nden sonra Cumhurbaşkanı’nca “*partiler üstü*” Hükümet kurmakla görevlendirildi. 1966’da Cumhurbaşkanı tarafından Kontenjan Senatörlüğü’ne atandı. (**Türkiye Ansiklopedisi 1923-1973**, IV, İstanbul, 1974, s.1399-1400); 1981’de öldü. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Suat_Hayri_Urguclu Erişim Tarihi: 21 Aralık 2015).

¹⁵¹ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.115-117.

¹⁵² **Milliyet**, 11 Ekim 1965; **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.117.

temsil edilmesine imkân vermişti. AP oyların % 52.9'unu aldı ve birinci parti oldu. CHP oyların %28.7'sini aldı. Ayrıca bu seçimle ilk kez sosyalist bir parti olan TİP, on beş milletvekili kazanarak grup kurma hakkını elde etti. Bunda yeni seçim sistemi etkili oldu. Zira TİP'in on beş milletvekilinden ikisi seçim çevrelerinde çoğunluğu sağlayan adaylardan oluşurken on üç milletvekili ise artık oylarla seçilenlerden oluşuyordu¹⁵³.

TBMM'de bu gelişmeler yaşanırken halk arasında ise fikri kutuplaşma gittikçe yaygınlaşıyordu. Başlangıçta söylem düzeyinde kalan bu gerilim sonrasında şiddete dönüşecekti. Özellikle 1965'ten sonra yaşanan çatışma ortamı karşıt görüşlü grupların anlaşmazlıklarından kaynaklanıyordu. Siyasi söylemler burada ön plana çıkıyordu. Gerek devletin tavrı gerekse örgütlerin benimsedikleri metotlar tartışma yaratacaktı. Bu dönemde gençlik örgütleri iki grupta toparlanmıştı: MTTB, TMTF gibi sağ görüşlü kuruluşlar ile çeşitli sosyalist fikir kulüplerinin birleşmesiyle oluşan FKF ve Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT)¹⁵⁴.

Öğrenci derneklerindeki bölünmüşlük, siyasi çevrelerde de kendini gösteriyordu. AP; sağcı derneklere yakinken, FKF gibi sol örgütlenmeler ise TİP tarafından destekleniyordu. Bu durum AP Hükümeti'nin görevde bulunduğu süre içerisinde yaşanan pek çok olayda da kendini gösterecekti.

2- I.Demirel Hükümeti'nin Kuruluşu (27 Ekim 1965) ve Hükümet Programı'nda Gençliğin Eğitim Sorununa Çözüm Arayışı

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel 23 Ekim günü AP Genel Başkanı Süleyman Demirel¹⁵⁵'e Hükümet'i kurma görevini verdi¹⁵⁶. Süleyman Demirel kabineyi belirleyerek Cumhurbaşkanı'na sundu. Cumhurbaşkanı yeni kabineyi onayladı¹⁵⁷.

¹⁵³ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.117. CHP'ye verilen oyların düşüklüğü "*Yön*" dergisinde İlhan Selçuk tarafından analiz edilerek şu sonuca varıldı: CHP kuruluş ilkelerinden saparak işlevselliğini kaybetmişti. Başarısızlığın temel sebebi buydu. İlhan Selçuk, "*Devrimciliği Yitirince*", **Yön**, S.133, (15 Ekim 1965), s.5.

¹⁵⁴ Engin Höke, **1960'lardan 1980'e Gençlik ve Mücadelesi**, İstanbul, 1989, s.29-30.

¹⁵⁵ 1924'te Isparta'da doğdu. İ.T.Ü. İnşaat Fakültesi'ni bitirdi. ABD'de ihtisas yaptı. Barajlar Daire Başkanlığı, DSİ Genel Müdürlüğü yaptı. 1962'de AP Genel İdari Kurulu üyeliği ile siyasi hayatı başladı. 1964'te AP Genel Başkanı oldu. 1965'te yapılan genel seçimlerde birinci parti olarak çıkarak 30. TC Hükümeti'ni kurdu. Türkiye'nin 12. başbakanı oldu. 31, 32, 39, 41 ve 43. Hükümetlerde de başbakanlık yaptı. 12 Eylül 1980 müdahalesi üzerine görevi bıraktı, yedi yıl siyasi yasaklı olarak kaldı. 1987'de yasakların kaldırılması sonrasında Doğru Yol Partisi Genel Başkanı oldu. Aynı yıl Isparta milletvekili olarak TBMM'ye tekrar girdi. 1993'te Türkiye Cumhuriyeti'nin 9. Cumhurbaşkanı oldu. 2015'te öldü. (<http://www.mfa.gov.tr/suleyman-demirel.tr.mfa> Erişim Tarihi: 21 Aralık 2015); (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 21 Aralık 2015).

¹⁵⁶ **Milliyet**, 24 Ekim 1965.

¹⁵⁷ Nuran Kılağız, **Türk Siyasi Hayatında 1965 Seçimleri**, Ankara, 2007, s.250.

30. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti (I.Demirel Hükümeti) Programında; başta anayasal haklar olmak üzere eğitim, toplumsal güvenlik, spor ve sanatsal faaliyetler gibi pek çok konuda çalışmaların yapılması öngörülmüştü. Bu hususlar 3 Kasım 1965'te Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'nda Başbakan Süleyman Demirel tarafından ifade edildi¹⁵⁸.

Hükümet Programı'nda dikkat çekici konuların başında eğitim gelmekteydi. En alt basamaktan üniversiteye kadar eğitim-öğretimin her aşamasına değinildi. AP'nin milli eğitim politikası ülkenin kalkınması ve milli bilincin oluşturulması temeline dayanıyordu. Bu kapsamda okur-yazar oranının artırılması ve öğretim faaliyetlerinin geliştirilmesi hedeflenmişti. Bunun sağlanabilmesi amacıyla başta köylülerin okullaştırılması ve öğretmen yetiştirilmesi; öğretmenlerin hayat standartlarının iyileştirilmesi için çalışmalar yapılacaktı. Ayrıca maddi imkânları sınırlı olan öğrencilere devlet yardımı ve devlet parasız yatılı okullarda eğitim verilebilmesi için öğrenci sayısı artırılacaktı. Teknik eleman ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için mesleki ve teknik öğretim entegrasyonu sağlanacaktı¹⁵⁹.

Milli eğitimde yapılması öngörülen bu faaliyetlerin yanı sıra üniversite ve yükseköğrenim kurumları ile ilgili olarak da çeşitli tedbirler ve geliştirme çalışmalarına yer verildi. Bu bağlamda öğretim üyeleri ve asistanlara mesleki imkânlarının artırılması gibi teşvik edici çalışmalar yapılacaktı. Öte yandan üniversite öğrencilerinin sorunlarının giderilmesi için her türlü tedbir alınacaktı. Bunu sağlamak amacıyla ucuz ve rahat yurtlar yapılacak, kütüphane ve kitap ihtiyaçları karşılanacaktı. Üniversite ve enstitülerin araştırma çalışmalarının yapılabilmesi için devletin diğer kurumlarıyla işbirliği halinde çalışabilmelerinin önü açılacaktı. Modern eğitim ve öğretimin gerçekleşebilmesi için laboratuvar, derslik, eğitim araç gereçleri ile ihtiyaç duyulan diğer materyaller sağlanacaktı. Üniversitelerin eksikleri ve yarım kalan binaları tamamlanarak ekonomik mevzuatlarındaki formaliteler giderilecekti¹⁶⁰.

AP özellikle son dönemlerde üniversitelerde artan Marksist faaliyetlerden ve din karşıtı düşüncelerden rahatsızdı. Bu yüzden din düşmanlığı ve komünizme karşı tedbirlerin alınması isteniyordu¹⁶¹. Hükümet Programı'nda da bu hususlara yer verilmişti: *“Bünyemizde sinsî sinsî yaşadığı öteden beri bilinen fakat son zamanlarda açıkça harekete geçtiği görülen her türlü zararlı cereyanlardan, bilhassa komünizme*

¹⁵⁸ Millet Meclisi Tutanak Dergisi (MMTD), 2/I, s.1.

¹⁵⁹ <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP30.htm> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2015).

¹⁶⁰ <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP30.htm> (Erişim Tarihi: 21 Aralık 2015).

¹⁶¹ A. Arslan, *Türkiye'de Üniversite...*, s.385.

yönelmiş faaliyetlerde, rejimimizin ve cemiyet nizamının zedelenmemesi için kanunları gaye ve ruhuna uygun olarak tatbik etmek, Anayasa'dan doğan hürriyetleri, hürriyeti yok etmek yolunda kullanmaya asla meydan ve imkân vermemek en önemli vazifemiz olacaktır” deniliyordu. İktidarın yapmayı planladığı işler bunlarla sınırlı değildi. Programda, din ve vicdan hürriyeti kapsamında manevi inanç ihtiyacını karşılayacak surette din eğitimi ve yetkin din adamlarının yetiştirileceği vurgusu yapılıyordu. Ayrıca basın özgürlüğü, planlı kalkınma, gençliğin spor ve sanatsal etkinlikleri, ulaştırma, basın, adalet, sanatsal faaliyetler, sosyal haklar, tarım ve hayvancılık, doğal kaynaklar, iktisadi gelişmeler ve dış politika ile ilgili planlar yapılmıştı ¹⁶².

Hükümet Programı hakkında Meclis'te yapılan görüşmeler sonrasında, muhalefet partilerinin liderleri de kendi partilerine ait görüşler hakkında konuşma yaptı. TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar¹⁶³ sözlerinde; NATO üslerini ülke topraklarını işgali olarak yorumladı. Hükümet'in Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile ilişkilerini eleştirdi ve güven oylamasında ret oyu vereceklerini açıkladı. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) Genel Başkanı Alpaslan Türkeş¹⁶⁴ de seçim öncesi söylenen vaatlerle AP milletvekillerinin propaganda konuşmaları arasında zıtlıklar olduğunu ifade etti. Özellikle NATO üslerinde bulunan Türk askerlerinin bir kısmının çekilmesi gerektiğine vurgu yaparak dış politika hususunda dikkat edilmesi gereken unsurlara değindi¹⁶⁵. AP Hükümeti TBMM'de yapılan oylama sonucu 11 Kasım 1965 itibarıyla güvenoyu aldı¹⁶⁶.

Hükümet Programı muhalefet liderleri tarafından özellikle ABD politikası konusunda eleştirilmişti. Bu durum 1969'da yapılan genel seçimlere kadar pek çok olayda kendini gösterecekti. Özellikle gençlik örgütleri, iktidarın politikasına karşı

¹⁶² MMTD, 2/I, s.76.

¹⁶³ 1908'de doğdu. Galatasaray Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Çeşitli gazetelerde yazarlık yaptı, kendi dergisini çıkardı. 1962'de TİP Başkanı oldu. 1965 seçimlerinde 15 milletvekili ile TİP Meclis'e girdi. Özellikle 1968'de meydana gelen Türk solundaki bölünmelerin oluşturduğu tartışmalar ve fikir ayrılıklarının da etkisiyle 1969 seçimlerinde TİP'in oy oranı düştü. Bunun üzerine genel başkanlıktan istifa etti. 1971'de ise partiden istifa etti. 1970-1975 arasında Forum, Yeni Ortam ve Olay dergilerinde yazı dizileri yayınladı. 1975'de Sosyalist Parti'yi kurdu. Parti siyasi arenada pek etkinlik sağlayamadı. 1980 Darbesi sonrasında TİP'in Tarihi kitabını yazdı. 1995'te öldü. (<http://mehmetaliaybar.org/> Erişim Tarihi: 22 Aralık 2015).

¹⁶⁴ 1917'de Kıbrıs'ta doğdu. ABD Piyade Okulu'nda öğrenim gördü. Uluslararası Ekonomi ve İngilizce Kompozisyon eğitimi aldı. Genel Kurmay Yayın Şubesi Subayı ve “Ordu” dergisi yazarı olarak görev yaptı. Başbakanlık Müsteşarlığı, Hindistan Yeni Delhi Büyükelçilik Müşavirliği yaptı. Huzur ve Yükseliş Derneği kurucusu, CKMP Genel Başkanı ve MBK üyesiydi. TBMM II.(XIII) Dönem Ankara milletvekili oldu. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanlığı yaptı. 1997'de öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 22 Aralık 2015).

¹⁶⁵ Milliyet, 8 Kasım 1965.

¹⁶⁶ Milliyet, 12 Kasım 1965.

gelmek amacıyla başta üniversitelerde yapılan eylemler olmak üzere her türlü yöntemi kullandı.

B- TÜRKİYE'DE ÖĞRENCİ OLAYLARI (1965-1968)

Öğrencilerin tepkili olduğu konulardan birisi Kıbrıs Sorunu¹⁶⁷ idi. İlgili tarafların tezleri bundan önceki yıllarda da Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda gündeme gelmişti¹⁶⁸. 1960'ta yapılan anlaşma maddelerinin¹⁶⁹ değişimini içeren karar, 17 Aralık 1965'te BM Genel Kurulu'nda ele alındı ve Türkiye'nin karşı oy kullanmasına rağmen kabul edildi¹⁷⁰. Karara Türk kamuoyunda büyük tepki gösterildi. Öğrenci örgütleri Kıbrıs konusunda siyasi iktidara karşı yönelik eylemlerinden birini 29 Aralık 1965'te düzenledi. TMTF'nin organize ettiği "*Atatürkçü Dış Politikaya Dönüş ve Kıbrıs*" mitingi Ankara, İzmir ve İstanbul'da yapıldı. İstanbul'da yürüyüş yapan gençler Kıbrıs'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmasını, Yunanistan'a savaş açılmasını istedi. İktidarın politikalarının eleştirildiği eylemde söz alan gençler, sözlerle bir yere

¹⁶⁷ Yunanistan Kıbrıs'ı kendi topraklarına katmak istiyordu. Ayrıca Ada'yı "*Helenleştirmek*" de hedefler arasında idi. Kıbrıs'ta yüz yirmi bin Türk'ün bulunması Türkiye'yi yakından ilgilendirdi. Türk basını ve kamuoyu buradaki gelişmelere 1947'den itibaren yakın ilgi gösterdi. Bununla birlikte Türk Hükümeti'nin tavrı 1955 yazına kadar hiç de sorunu sahiplenici türden değildi. Sovyet tehdidine karşı NATO'ya katıldıktan sonra bu konuya önem verdiği söylene de bu tam olarak tatmin edici bir sav değildi. İngiltere, Yunanistan'ın Ada ile ilgili taleplerini sürekli reddetti. Bu da Türkiye'nin işine gelmekte idi. Bir diğer unsur da Yunanistan'ın Balkan Pakti'nden çıkma olasılığı idi. Ancak korkulan olmadı. Balkan Pakti kuruldu. Fakat Yunanistan, Kıbrıs konusunu gündeme getirerek pakti ikinci plana sürüklemek istedi. Balkan Pakti 9 Ağustos 1954'te imzalanmış olmasına rağmen Yunanistan Kıbrıs Sorunu'nu 16 Ağustos'ta BM'ye taşıdı. İngiltere'yi şikayet etti ve self-determinasyon hakkı istedi. BM eylül ayında konuyu gündeme aldı. Ancak bir karar vermedi. (Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, Ankara, 1988, s.529-530).

¹⁶⁸ Kıbrıs Sorunu 1957'de iki defa görüşüldü. İlki şubat ayında idi. Yunanistan Self-determinasyon isterken İngiltere, Yunanistan'ın terörü teşvik ettiğini iddia edecekti. Karşılıklı suçlamalarla genel kurul devam etti. Konunun tekrar görüşülmesine karar verildi. Aralık ayında ise Yunanistan self-determinasyon isteğinin yanı sıra İngiltere yönetiminin Kıbrıs halkına yaptığı kötü muameleyi gündeme taşıdı. Yeterli çoğunluk sağlanamadığı için bir sonuç alınamadı. (Recep Murat Geçikli, **Menderes Hükümetleri Dönemi Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri (1950-1960)**, İstanbul, 2016, s.421-423).

¹⁶⁹ 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu. Bir süre sonra Kıbrıs Rum toplumu liderlerince anayasaya aykırı uygulamalar yapılmaya başlandı. Rumlar anayasanın Türklere tanıdığı hakların uygulanmasını ya engelliyor ya da geciktiriyordu. Bu tavırlarla Kıbrıs'taki statüyü kendi lehine çevirmeye çalışıyordu. Rumların asıl amacı Türk toplumuna tanınan yasal hakların ortadan kalkmasını sağlamaktı. Yani Türkler, eşit ve ortak bir toplum olmaktan çıkarılarak Rum egemenliğinde azınlık olarak yaşasın isteniyordu. (Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih 1789-2010**, İstanbul, 2010, s.964-966).

¹⁷⁰ Kararda; "*Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler'in eşit üyesi olarak BM Yasası uyarınca, herhangi bir yabancı müdahale veya karışma olmaksızın tam egemenlik ve bağımsızlığını kullanma hakkı olduğu ve kullanması gerektiği olgusunu dikkate alarak, Bütün devletleri, yasa önündeki ve özellikle 2. maddenin 1. ve 4. paragraflarında öngörülen yükümlülükleri uyarınca Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, birliğine, bağımsızlığına ve ülke bütünlüğüne saygı göstermeye ve kendisine yönelik herhangi bir müdahalede bulunmaktan kaçınmaya çağırır*" ifadeleri yer alıyordu. Türkiye karara karşı oy kullandı ve BM Genel Kurulu'nun milletlerarası anlaşmalarını değiştirme yetkisi olmadığını, Türkiye'nin ve Türk toplumunun 1960 anlaşmalarından doğan haklarının geçerli olduğunu öne sürdü. (Enver Bozkurt Havva Demirel, **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, Ankara, 2004, s.65).

varılamayacağını bu yüzden eyleme geçilmesi gerektiğini ifade etti. Ankara'daki mitingde ise BM'de alınan karardan Dışişleri sorumlu tutuldu ve Yunanlıların amacının Türkleri Anadolu'dan çıkarmak olduğu ifade edildi. İzmir'de ise miting için geniş çaplı güvenlik önlemleri alınmıştı. Yürüyüş sırasında Amerikan Konsolosluğu önünden geçerken sloganlarla ABD protesto edildi¹⁷¹. Zira Kıbrıs sorunu karşısında ABD Başkanı Johnson'ın¹⁷² Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği mektup ilişkileri sıkıntıya sokmuştu¹⁷³. Kıbrıs Sorunu'na gösterilen tepkilerin yanı sıra gündemde yer tutan konulardan birisi de komünizm karşıtı eylemlerdi.

Dönem, Soğuk Savaş'ın olumsuz etkisini taşımaktaydı. Hükümetler kamuoyunda sıkça dillendirildiği üzere batı yanlısı bir dış politika izlemekteydi. AP Hükümeti aşırı olan sağ ve sol hareketlere karşı önlem alma kararını 1966'nın ilk aylarından itibaren uygulamaya başladı¹⁷⁴. İktidarın komünizmle mücadele politikası sağ görüşlü öğrenci derneklerinin Hükümet'e destek olmasına ortam sağladı. Bu kapsamda MTTB 20 Mart'ta komünizmi protesto etmek amacıyla miting düzenledi¹⁷⁵. İstanbul'da Beyazıt Meydanı'nda yapılan konuşmalarla başlayan eyleme yerel kıyafetler içerisindeki Doğu Türkistanlılar; *"Biz Türkiye'ye turist olarak gelmedik, Bizi görün ibret alın, Türkiye ikinci Türkistan olmasın"* pankartları taşımaktaydı¹⁷⁶.

AP, komünizm karşıtı fikirlerini Meclis'te de dile getiriyordu. İzmir milletvekili Zeki Osman Efeoğlu¹⁷⁷ 23 Mart 1966'da TBMM'de yaptığı gündem dışı konuşmasında son dönemde artan *"komünist"* propagandaları dile getirdi. Komünizme karşı Hükümet'in yaptığı mücadelenin, kamuoyunda memnuniyetle karşılandığını ifade etti. Özellikle komünizm propagandası yapan yayınların gün geçtikçe arttığından bahsetti. Ona göre solcu kesim tarafından yapılan propagandanın amacı Hükümet politikalarını küçük düşürmekti. Ayrıca komünistler aşırı solun himayesi altında rahatlıkla faaliyet gösteriyordu. Türkiye'nin bu mücadelede yetersiz kaldığı da bir başka unsurdu. Zeki

¹⁷¹ **Milliyet**, 30 Aralık 1965.

¹⁷² Lyndon Baines Johnson, 36. ABD Başkanı. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini önlemek amacıyla 5 Haziran 1964'te Başbakan İsmet İnönü'ye yazdığı mektup *"Johnson Mektubu"* olarak tarihe geçti. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Johnson_Mektubu, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2016).

¹⁷³ A. Kabacalı, **Türkiye'de...**, s.180.

¹⁷⁴ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.141.

¹⁷⁵ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.141.

¹⁷⁶ **Milliyet**, 21 Mart 1966.

¹⁷⁷ 1933'te Denizli Buldan'da doğdu. Ortaokulu bitirdi. Özel eğitim aldı. Buldan İşletmeciler Kooperatifi Müdürlüğü, Kültür Derneği Başkanlığı, Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti Başkanlığı, *"Milliyet"* gazetesi muhabirliği yaptı. *"Yeni Ses"*, *"Ergenekon"*, *"Gür Ses"*, *"Haftalık Adalet"* ve *"Buldan Ses"* gazetelerinin sahipliğinin yanı sıra yazarlığını yaptı. TBMM'de AP'den II. (XIII), V. (XVI) Dönem İzmir milletvekili oldu. 1993'te öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html, Erişim Tarihi: 23 Aralık 2015).

Osman Efeoğlu bu süreçte muhalefet partilerinin hepsini dayanışma içerisinde olmaya çağırırdı¹⁷⁸.

Öğrenciler farklı siyasi oluşumları temsil etmekteydi. Bir grup Sovyetleri protesto ederken diğerinin hedefinde ABD vardı. Ankara’da yapılacak olan CENTO toplantısına katılmak için 19 Nisan’da Türkiye’ye gelen ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk, FKF’nin aldığı karar üzerine bir grup genç tarafından protesto edildi¹⁷⁹. “CENTO ve NATO bağımlılıktır” sloganları eşliğinde ellerinde pankartlar bulunan gençler yürüyüş yapmak istedi. Ancak polis tarafından engellendiler. Yaklaşık seksen kişi gözaltına alındı¹⁸⁰.

Olaylar ertesi gün bu gerekçe ile devam etti. Gözaltına alınan gençlerin adliyeye sevk edilmesi sürecinde, onlara destek veren bir grup protesto gösterisi yaptı. Zafer Anıtı’na siyah çelenk koymak isteyen gençlerle, karşıt görüşlü grup arasında çatışma çıktı ve yaralananlar oldu¹⁸¹. Göstericiler eylemlerine devam etmekte kararlıydı. Başbakan Süleyman Demirel, Dean Rusk için Orduevi’nde yemek vermeyi planlamıştı. Yolda yine öğrencilerin protesto eylemiyle karşılaştı. Dean Rusk Orduevine girdikten sonra öğrenciler güvenlik güçleri tarafından dağıtıldı. Ancak bu sırada çıkan çatışmada iki kişi bıçaklanarak yaralandı¹⁸². Olaylarla ilgili olarak her iki grup tarafından da birer bildiri yayınlandı. MTTB İkinci Başkanı Yavuz Ulu, NATO ve CENTO aleyhinde yapılan gösterileri kınadı. Bildiride: “Konuksever Türk Gençliği mel’un hadiseyi tel’in eder, Dean Rusk’a hoş geldiniz der” ifadeleri yer aldı¹⁸³.

A.Ü. SBF öğrenci örgütleri adına hazırlanan ortak bildiride ise “Türkiye’nin bağımsızlığına gölge düşüren ve halkımızın ilerlemesine, kalkınmasına engel olan kurumların karşısındayız. Ulusal kurtuluş savaşlarının ilkinin veren ve tam bağımsız Türkiye’yi kuran Türk halkı bugün bağımsızlığına gölge düşüren bir takım paktlar, bir takım ikili antlaşmalarla karşı karşıyadır. 1961 Anayasası’nın getirdiği özgürlüklerin yaşatılması ancak o özgürlüklere Türk gençliğinin sahip çıkması ile olanaklı olacaktır” deniyordu¹⁸⁴.

¹⁷⁸ MMTD, 2/V, s.521-524.

¹⁷⁹ A. Yıldırım, FKF Dev-Genç..., s.54.

¹⁸⁰ Tercüman, 20 Nisan 1966.

¹⁸¹ Tercüman, 21 Nisan 1966.

¹⁸² Turhan Feyizoğlu, Mahir On’ların Öyküsü, İstanbul, 2007, s.63.

¹⁸³ Tercüman, 21 Nisan 1966.

¹⁸⁴ T. Feyizoğlu, Mahir..., s.63-64.

Protesto gösterileri Cumhuriyet Senatosu'nda¹⁸⁵ gündem dışı konuşmalara konu oldu¹⁸⁶. Cumhuriyet Senatosu Maraş Üyesi Cenap Aksu¹⁸⁷, 21 Nisan 1966'da yaptığı konuşmada eylemlerin Türk geleneklerine ve misafirperverliğine aykırı olduğunu söyledi. Gösterilerin Marksist ideolojideki gruplarca düzenlendiğini ve bazı öğrencilerin de “*bilerek ya da bilmeyerek*” bu olayların içerisinde yer aldığını ifade etti. Bu tür hareketlerin ülke adına olumsuz sonuçlar getirebileceği vurgusunu yaptı ve Hükümet'i daha ciddi önlemler almaya davet etti¹⁸⁸.

Öğrenci olaylarının genel karakteristiğinde artık şiddet “*asıl yüzünü göstermeye*” başlıyordu. Diğer bir eylem türü ise boykot idi. İ.Ü. Hukuk Fakültesi öğrencileri, okuldan kayıtları silinen arkadaşlarına destek olmak amacıyla Hukuk Fakültesi Öğrenci Cemiyeti ve derneğinin aldığı karar ile 7 Kasım 1966 boykota başladı¹⁸⁹. Birinci sınıfta iki yıl üst üste kaldığı için okulla ilişkisi kesilen öğrenciler bu durumu protesto etmek amacıyla derslere girmediler. Birinci, ikinci ve üçüncü sınıfların katıldığı boykota, dördüncü sınıf öğrencileri tüm çağrılara rağmen dâhil olmadı. Bu durum dolayısıyla dördüncü sınıf öğrencileriyle boykotçular arasında tartışmalar ve çatışmalar yaşandı. Olaylar nedeniyle dersler bir günlüğüne tatil edildi. Üniversite Rektörü ve Hukuk Fakültesi Dekanı boykotun yersiz olduğunu, işlemlerin yönetmelik gereği yapıldığını ifade ettiyse de, öğrenciler bir dizi istekte bulunarak protestolarının sebebini açıkladı. Buna göre; yönetmelikte var olan iki yıl üst üste başarısız olduğunda okuldan kayıt silinmesi usulünün tüm sınıflarda kaldırılması, öğrencilere daha fazla sözlü ve yazılı sınav hakkı tanınması, ortalama yükseltme sınavı uygulamasının getirilmesi ve fakülteye daha az sayıda öğrenci alınması talepleri

¹⁸⁵ 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden sonra 1961 Anayasası hazırlandığı dönemde güçler ayrımı ilkesine ağırlık verilmiş ve bağımsız Anayasa Mahkemesi kurulmuştu. Ayrıca özellikle yasama yetkinliğinin daha etkin olmasını sağlamak adına ikinci bir meclisin varlığına ihtiyaç duyuldu. Bu yüzden 1961 Anayasası sitemine göre Türkiye Büyük Millet Meclisi; Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu oluşturuldu. Cumhuriyet Senatosu'nun kurulması sürecinde yaşanan tartışmalar sonucu yüz elli üyeyi halkın seçmesine ve bu sayının % 10'una tekabül eden on beş üyeyi de Cumhurbaşkanı'nın atamasına karar verildi. Ayrıca MBK üyeleri ve eski Cumhurbaşkanı'ları Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyeleri olacaktı. (Türk Parlamento Tarihi, Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1961-1964), I, s.V-VI).

¹⁸⁶ Milliyet, 22 Nisan 1966.

¹⁸⁷ 1906'da Şanlıurfa'da doğdu. A.Ü. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Mecitözü, Sason, Beytüşşebab, Aksaray, Kadıköy, Edremit ilçelerinde kaymakamlık yaptı. Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nde Şube Müdürü olarak çalışmanın yanı sıra çeşitli illerde valilik ve İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu müşaviri oldu. VIII. Dönem Kocaeli milletvekilliği yaptı. 1961-1968 arasında Cumhuriyet Senatosu'nda AP Maraş Üyesi olan Cenap Aksu, TBMM Başkanlık Divanı Kâtip Üyesi ve NATO Parlamentolararası Birlik Türk Grubu Üyesiydi. 1984'te öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt4/index.html Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2016).

¹⁸⁸ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (CSTD), 1/XXXIV, s.718-719.

¹⁸⁹ Milliyet, 7 Kasım 1966.

iletildi¹⁹⁰. Hukuk Fakültesi'nde başlatılan boykot, aynı gerekçelerle İktisat Fakültesi'ne de yayıldı¹⁹¹. Dört gün devam eden eylem, üniversite yönetim kurulunca “*açıkta kalan öğrenciler için ikili öğretim sistemine geçilmesine*” kararı verildikten sonra, 10 Kasım'da sonlandı¹⁹².

TMGT tarafından 10 Şubat 1967'de üniversite öğretim üyeleriyle, üniversite gençlik temsilcileri arasında bir toplantı yapılması için çağrıda bulunuldu¹⁹³. Bu toplantı sonrasında hazırlanan rapor aynı tarihte Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay¹⁹⁴'a gönderildi. Raporun Türk kamuoyunu yakından ilgilendiren yükseköğrenim gençliği arasında gerçekleşen olayları, bunların sebepleri ve sorunları çözmek için öne sürülen önerileri görüşmek ve öğrencilerin en iyi şekilde yetişmesini sağlamak amacıyla hazırlandığı belirtilmekteydi. Toplantının öğretim üyesi ve öğrenci ilişkilerini incelemek amacıyla olduğu ve TMGT adına İstanbul'da bulunan üniversiteler ve yüksekokullardaki öğretim üyelerine birer mektup gönderilmesi öngörüldüğü vurgulanmaktaydı. Ancak TMGT Salonu yeterince büyük olmadığı için yüksekokullara davetiye gönderilmediği belirtilmişti. Bunun yanı sıra bütün fakültelere yazı gönderme imkânı bulunamadığı ifade edilmekteydi. Raporun ekinde 10 Şubat 1967 Cuma günü saat 17.00'de TMGT Genel Merkezi'nde yapılacak olan toplantıya öğretim üyelerinin gelmeleri rica edilmekteydi¹⁹⁵.

Yapılan toplantıya çeşitli fakültelere mensup elli profesör ve doçent katıldı. İstanbul Hukuk Fakültesi'nin aynı gün ve aynı saatlerde profesörler kurulu ve genel kurul toplantıları olduğundan bu etkinliğe katılmadığı ifade edilmekteydi. Bazı akademisyenlerin de katılamama sebeplerini bildirdikleri vurgulanmaktaydı¹⁹⁶.

¹⁹⁰ **Milliyet**, 8 Kasım 1966.

¹⁹¹ **Milliyet**, 9 Kasım 1966.

¹⁹² **Milliyet**, 11 Kasım 1966.

¹⁹³ Toplantı için hazırlanan davetiyede şu ifadeler yer verilmişti: “...Öğrencilerinizin inancı olur ki, üniversite, öğrencisi ve hocasıyla bir bütündür. Bu bütünün parçalanmaması için hocaların, öğrenci ve genellikle gençlik sorunlarına özlemlerine ilgi göstermesi kadar tabii bir şey olamaz. Dünyanın hızlı değişmelere sahne olduğu bu aşamada, hoca-öğrenci ilişkileri de farklı bir biçime girmek zorundadır. Bu amaçlıdır ki, Yüksek Öğrenim temsilcileri olan öğrencilerinizle birlikte 10 Şubat 1967 Cuma günü saat 17:00'de TMGT lokalinde bir toplantı yapılmasını yerinde bulduk. Bu toplantıda büyük bir içtenlikle gençlik ve öğrenci meseleleri konuşulacak ve bu meselelerin gerçek yüzü, bütün açıklığıyla anlatılacak; en yetkili temsilcilerin dile getirecekleri davalar öğretmen-öğrenci ilişkisini daha da güçlendirecektir...” (Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi (CCSA), Y.N.: 5/2-7, F.N.: 1988-6).

¹⁹⁴ 1900'de Trabzon'da doğdu. Kuleli Askeri Lisesi'nde okudu. I. Dünya Savaşı ve Kuruluş Savaşı'na katıldı. 1930'da Harp Akademisi'ni bitirdi. 1958'de Orgeneralliğe yükseltildi. 27 Mayıs 1960 İhtilali'nden sonra Kara Kuvvetleri Komutanı ve Genelkurmay Başkanlığı görevlerinde bulundu. 14 Mart 1966'da Cumhurbaşkanı oldu. 22 Mayıs 1982'de öldü. (S. Duman, **Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanları ve...**, s. 322-341).

¹⁹⁵ **CCSA**, Y.N.: 5/2-7, F.N.: 1988-3.

¹⁹⁶ **CCSA**, Y.N.: 5/2-7, F.N.: 1988-3.

Rapora göre iki buçuk saat süren toplantının açılış konuşmasını TMGT Genel Başkanı Alp Kuran yaptı. Toplantıyı İ.T.Ü. Rektörü Ord. Prof. Dr. Bedri Karafakioğlu yönetti. Soru cevap etkinliğinden sonra özellikle bazı öğrenci kuruluşlarında siyasi partiler tarafından “*sunı ayrılıklar*” meydana getirildiği ifade edilmekteydi. Ayrıca gayrimeşru kongreler düzenlenerek bunların siyasi iktidar sahiplerince desteklendiği iddia edilmekteydi. Tüm bunlar eleştirilmişti¹⁹⁷.

Raporda toplantı konusunun önceden tespit edilmediği vurgulanmıştı. Konuşmaların “*fikir teatisi*” niteliğinde olduğu belirtilmekteydi. Bu yüzden de sonuçların kesin kararlar şeklinde Cumhurbaşkanı’na iletilemediği dile getirilmekteydi. Toplantıda öne sürülen görüşlerin özetlendiği ifade edilmişti. Konuşmaların ise eksizsiz olarak sunulduğu belirtilmişti. Bundaki amaç yanlış ve eksik anlaşılmalara önüne geçilmek istenmesiydi. Raporda toplantıdaki konuşmaların teknik imkânlar ölçüsünde bantlara kaydedilmeye çalışıldığı ve daktilo ile yazıldığı belirtilmekteydi¹⁹⁸.

Raporda toplantıda ileri sürülen görüşler maddeler halinde özetlenmişti. Buna göre; üniversitenin kurumsal olarak bir bütün olduğu için öğretim üyelerinin öğrencilerin sorunlarıyla çok daha yakından ilgilenmesi gerektiği vurgulanmıştı. Ayrıca öğretim üyeleri öğrencilerle dostane ilişkiler kurmalı ve haklı söylemlerinde öğrencilere destek olmalıydı. Gençlerin ülke ve dünya sorunlarına karşı duyarlılığını “*siyasetle ilgilenmek*” olarak yorumlamanın yanlışlığı vurgulanıyordu. Zira gençlerin bu konularda görüşlerini belirtmeleri “*çağın kaçınılmaz bir sonucu*” olarak yorumlanıyordu. Anayasa ve kanunların tam olarak ve dürüstçe uygulanması gerektiği belirtilmekteydi. Son olaylara siyasi iktidarın sebebiyet verdiği algısının oluştuğu öne sürülmekteydi. Öğrenci kuruluşlarının siyasi baskılara meydan vermeyecek bir sistem içinde düzenlenmesi gerektiği ifade edilmişti¹⁹⁹. Raporda toplantı sonunda anayasanın ve kanunların “*dürüstçe*” uygulanması temennisinin yanı sıra akademisyenlerin gerçekleri daha sık dile getirmeleri beklentisi içinde olduğu vurgulanmaktaydı²⁰⁰.

Gençlerin duyarlılık gösterdiği Kıbrıs sorunu çerçevesinde önceki yıllarda bozulan ABD-Türkiye ilişkileri yeni olayların ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Türkiye’deki ABD üsleri de bu süreçte gündeme geldi ve antiemperyalist bir dış

¹⁹⁷ CCSA, Y.N.: 5/2-7, F.N.: 1988-3.

¹⁹⁸ CCSA, Y.N.: 5/2-7, F.N.: 1988-3.

¹⁹⁹ CCSA, Y.N.: 5/2-7, F.N.: 1988-4.

²⁰⁰ CCSA, Y.N.: 5/2-7, F.N.: 1988-5.

politika izlenmesi konusu ağırlık kazandı. Gençlik tepki göstermeye başladı²⁰¹. Bu kapsamdaki öğrenci eylemlerinin en çok dikkat çekenini ise 6.Filo ile ilgili olundu:

ABD 6.Filo'sunun Haziran 1967'de İstanbul'a gelişi, TMTF'nin düzenlediği “*Amerika'yı Tel'in ve Bağımsızlık*” mitingi ile protesto edildi. Dolmabahçe rıhtımındaki direktan Amerikan bayrağı indirildi. Yerine Türk bayrağı çekildi. Hürriyet Meydanı'nda başlayan mitingde “*Ne Rusya, Ne Amerika; bağımsız politika*” diye slogan atan gençler, ellerindeki pankartlarla Taksim'e doğru yürüyüşe geçti. Tophane civarında Amerikan pazarı olarak bilinen dükkânlara saldırmak isteyen bir grup, güvenlik güçlerince engellendi. Fındıklı'da ise Amerikan uçak gemisinin görülmesi üzerine mevcut protestolar şiddetlendi. Burada güvenlik kordonuna alınan öğrenciler, hep birlikte İstiklal Marşı'nı okudu. Yürüyüş Taksim Anıtı'nda yapılan saygı duruşu ile son buldu²⁰².

6.Filo 1967'nin Ekim ayı içerisinde de Türkiye'yi ziyaret etmeyi planlıyordu. Bunu haber alan İ.T.Ü., Yıldız Teknik ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği (ODTÜÖB) önceden hazırlık yapmaya başladı. 6.Filo boğaza gelip demirledi. Öğrenciler 7 Ekim 1967'de onları protesto etmek için büyük bir miting düzenledi. Geç saatlere kadar beklenmesine rağmen tek bir Amerikan askeri karaya çıkmadı. Filo komutanı Koramiral William I. Martin dahi temaslarını hava ulaşımı ile sağladı. FKF tarafından yayınlanan bildiride şöyle deniyordu: “*Amerika'nın Vietnam'daki vahşetine, Türkiye'deki pervasızlığına dur deme vakti gelmiştir. Türkiye'de girebileceği iğrenç oyunların tasavvuru, insan bilincini bu dev savaş makinesi ile mutlaka baş edeceği inancımızdan bir şey eksiltmemiştir*”. Gençliğin tepkisi sonucu ABD askerleri gemilerinden inemedi. Bu süreçte FKF'liler Dolmabahçe'de açlık grevi yaptılar. 12 Ekim'de polis bu eyleme müdahalede bulundu. Öğrenciler 16 Ekim gecesi Taksim Anıtı önünde ABD bayrağı yaktı. Filo'nun 17 Ekim'de Türkiye'den ayrılması üzerine yapılan bütün eylemler sonlandı²⁰³.

Üniversite gençliği o dönemde maddi imkâna sahip adayların ücret karşılığı yüksekokul diploması almasına da karşıydı. Aslında özel okullar sorunu 1965'te ilgili yasanın²⁰⁴ çıkmasıyla tartışılmaya başladı. Pek çok kesim bu kuruluşların anayasaya

²⁰¹ A. Kabacalı, **Türkiye'de...**, s.180.

²⁰² **Milliyet**, 25 Haziran 1967.

²⁰³ seyritarih.blogspot.com.tr/2010/01/6filo-eylemleri-1967-1971.html (Erişim Tarihi: 23 Aralık 2015).

²⁰⁴ Özel Öğretim Kurumları Kanunu, Kanun No:625, Kabul Tarihi:08.06.1965, **Resmi Gazete**, 18.06.1965, S.12026, s. 1-3.

aykırı olduğunu öne sürüyordu²⁰⁵. Özel okulların eğitim sistemi devlet okulundaki öğrenciler tarafından eleştiriliyordu. Sınıf geçme oranlarının yüksekliği ve ticari işletme gibi işleyen özel okulların bu durumu kamuoyunda rahatsızlık yaratıyordu. Üstelik özel okulların başarı oranı devlet okullarına göre çok da fazla değildi. İstanbul'daki öğrenci örgütleri bu sorunu kamuoyuna anlatmak amacıyla bir yürüyüş organize etti ve bildiri yayınladı. Bildiride özel okulların devletleştirilmesinin anayasa gereği olduğu ifade edildi. Ayrıca *“Halkçı eğitimin yıkılmak istendiği ve devletleştirme gerçekleşmezse Türkiye’yi karanlık günlerin beklediği”* vurgulandı²⁰⁶. Yaklaşık yüz elli kişinin katıldığı İstanbul'dan Ankara'ya yapılan yürüyüş 7 Kasım'da başladı ve on üç gün sürdü²⁰⁷. Yürüyüşe katılamayan öğrencilerin de boykot yapması planlandı²⁰⁸. Bu doğrultuda İ.T.Ü., İ.T.Ü. Teknik Okulu, İstanbul Teknik Yüksek Okulu ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) öğrencileri de boykota katılma kararı aldı²⁰⁹. Yol güzergâhındaki il ve ilçelerde mitingler yapıldı. 20 Kasım'da Ankara'ya varıldı ve yapılan mitingle eylem sona erdi²¹⁰.

Ayrıca yürüyüşü organize eden kuruluşlar, siyasi partilere birer mektup gönderdi: *“22 Haziran 1965'te²¹¹ Resmi Gazete’de ilan edilerek kanunlaşan ve Anayasa Mahkemesi’ne başvurma süresi içinde hiçbir parti tarafından ele alınmayan Özel Okullar Yasası, Türk eğitim ve teknolojik geleceğini yok etme dönemine girmiş bulunmaktadır. Ülkesini seven yükseköğrenim gençliğinin sorumluluğu altında, partilerinize başvurarak Anayasa’nın 39. Maddesinin ışığı altında özel okulları devletleştirmek gerekçesiyle konuyu Meclis’e getirmenizi diliyoruz. Bu konuyla ilgili düşüncelerini en kısa zamanda biz yükseköğrenim gençliğine yazılı olarak bildirmenizi bekliyoruz. Cevap alınamayan partilerin bunu olumsuz karşıladıklarını gençliğe ve kamuoyuna duyuracağımızı belirtiriz”*. CHP ve TİP mektuba cevap verdi. Her iki parti özel okulların devletleştirilmesinden yana olduklarını belirtti. Bu kapsamda TİP, TBMM’ye yasa önerisi verdi. Güven Partisi (GP), konunun inceleneceğini söylerken, AP bir yorumda bulunmadı. Milli Eğitim Bakanı yaptığı açıklamada özel okulların devletleştirilmesinin *“gereksiz ve olanaksız”* olduğunu söyledi²¹².

²⁰⁵ A. Kabacalı, *Türkiye’de...*, s.181.

²⁰⁶ A. Yıldırım, *FKF...*, s.129.

²⁰⁷ *Hürriyet, Dünyayı Değiştiren Olaylar, 1968 Olayları* s.15.

²⁰⁸ Harun Karadeniz, *Olaylı Yıllar ve Gençlik*, İstanbul, 1974 s.71.

²⁰⁹ *Milliyet*, 8 Kasım 1967.

²¹⁰ H. Karadeniz, *Olaylı Yıllar...*, s.72.

²¹¹ Belirtilen Kanun 22 Haziran 1965 tarihli Resmi Gazete’de değil 18 Haziran 1965 tarihli Resmi Gazete’de yer almaktadır. (*Resmi Gazete*, 18.06.1965, S.12026, s.1-3).

²¹² A. Kabacalı, *Türkiye’de...*, s.182.

Yukarıda ifade edildiği üzere adı geçen zaman aralığı içerisinde Kıbrıs Sorunu, komünizm, üniversite sisteminin olumsuzlukları, özel okullardan kaynaklanan eşitsizlikler ve 6.Filo karşıtı eylemler ön plana çıkmaktaydı: 1965 Genel Seçimleri'nden sonra iktidara gelen AP Hükümeti kurulduktan kısa bir zaman sonra göze çarpan ilk gençlik eylemi, Kıbrıs ile ilgiliydi. Hükümet'in izlediği politikayı gençler yeterli bulmuyordu. Bu konudaki dış gelişmeler de kitlesel eylemleri körüklemekteydi. Kıbrıs'ın anavatana katılması sıkça dile getiriliyordu. Bunun dışında 1968 baharına kadar sürecek eylemlerin hedefinde komünizm de bulunmaktaydı. AP'nin bunu bir tehlike olarak görmesi etkili bir unsurdu. Sağ örgütler her türlü komünizm mücadelesinde tarafsızdı. Bu da Hükümet'e destek anlamına geliyordu. Bu kapsamda yapılan komünizmi tel'in mitingine Çin'de komünist rejim altında zor günler geçiren ve Türkiye'ye gelen Doğu Türkistanlılar da katıldı. Gençliğin tepki gösterdiği bir diğer konu ise yükseköğrenimin öğrenci yönetmeliğinden kaynaklanmaktaydı. Bu bağlamda İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nde başarısız oldukları için okulla ilişkisi kesilen öğrencilere destek amacıyla boykota başlaması buna örnek teşkil etmekteydi. Özel okul sistemi de öğrencilerce eleştiriliyordu. Bu ayrım yüzünden yaşanan eşitsizliklerin ortadan kalkması için İstanbul'dan Ankara'ya yürüyüş düzenlendi. Hükümet'in özel okulları devletleştirmesi istendi. Emperyalizm karşıtlığı ise öncü eylemler arasında idi. ABD 6.Filosu'nun İstanbul ziyareti Türkiye'nin bağımsızlığına gölge düşürdüğü gerekçesiyle özellikle solcu gençlik tarafından gösterilerle protesto edildi.

C- 1968 BAHARI'NIN KÖKENLERİ VE KÜRESEL ETKİSİ

1968'in Mayıs'ı bütün dünya için yeni bir başlangıcın habercisi oldu. Temelinde sosyal ve kültürel unsurları barındırıyordu. İnsan unsurunun ihmal edilmesi ve tüketim toplumunun özendirilmesi bunda etkiliydi. Dönemin gençliği bu duruma tepki göstermeye başladı²¹³. Dünyanın çeşitli ülkelerinde gençlik eylemleri şeklinde ortaya çıkan bir takım olaylar, 1968'in farklı bir olgu şeklinde adlandırılmasının sebeplerini oluşturdu. 1964'te ABD'de üniversite öğrencileri Vietnam Savaşı'nı²¹⁴ kitlesel gösterilerle protesto etmeye başladılar. Bunda ABD'nin Vietnam Savaşı'na yönelik yeni

²¹³ **Hürriyet, Dünyayı Değiştiren Olaylar, 1968 Olayları**, s. 9.

²¹⁴ II. Dünya Savaşı'ndan sonra Vietnam'ın üzerinde bulunduğu coğrafya bir kriz bölgesine dönüştü. 1945'te Vietnam'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle Fransız koloni kuvvetleri ile 1954'e kadar sürecek olan Hindiçini Savaşı'na sebebiyet verdi. Ülkenin bölünmesinden sonra '*Soğuk Savaş*' in da etkisiyle şartlar daha da gerginleşti. 1964'te Kuzey Vietnamlı Viet Minh'e karşı savaşan ABD, sadece bölge için değil, bütün dünyayı etkisi altına alacak yeni gelişmelerin de zeminini hazırlamaya başladı. (**Dünya Tarihi**, (Yay. Haz.: Emre Ergüven), İstanbul, 2009, s. 498).

stratejisi etkili oldu. 1964'ten itibaren ABD Vietnam'daki birliklerini artırmaya başladı²¹⁵.

1965'de Berkeley ve Columbia üniversitelerinde gösteriler düzenlendi. ABD'de 1968'e kadar yaşanan öğrenci olaylarını hızlandıran temel etmen Vietnam Savaşı idi. Bununla birlikte ırkçılık, siyahi öğrencilere yönelik ayrımcılık, Latin göçmenlerin sorunları ve üniversitelerdeki baskıcı yönetim tarzı da diğer gerekçelerden bazılarıydı²¹⁶.

Gelişmeler süreç içerisinde farklılık gösterse de temelde mevcut dünya düzeninin otoriter yapısı ile orantılı olarak dünyanın değişik coğrafyalarında tepkili bir öğrenci kuşağının doğmasına sebep olacaktı. Zaman ilerledikçe günümüzdeki iletişim imkânları ile karşılaştırılamayacak olsa da, gençler birbirleri hakkında bilgi toplayabilmekte ve yaşananlardan etkilenmekteydi. Bu bağlamda bazı ülkelerde yaşananlardan kısaca bahsedilmesi, konumuz açısından oldukça faydalı olacaktır. Her ülke kendi içerisinde kronolojik olarak değerlendirilecektir:

Japonya'da 1960'ta ABD ile imzalanan güvenlik antlaşmasının yenilenmesi gereken 1968 yılında buna tepki gösteren Japon Ulusal öğrenci Birliği 9 Mart 1968'de gösterilere başladı. 1968 yılı Japonya'da ABD karşıtlığının güç kazandığı bir yıl oldu. Özellikle 2 Nisan 1968'de Narita Havaalanı'ndan kalkarak Vietnam'ı bombalayan ABD uçakları ile bir Amerikan nükleer denizaltı gemisinin Japonya'ya gelmesine tepki gösteren Japon öğrenciler bu durumu protesto etti²¹⁷. Vietnam'a yapılan hava saldırıları yukarıda da ifade edildiği üzere Japon gençliğini derinden etkiliyordu. II. Dünya Savaşı'nda mağlup olan ve nükleer saldırılara maruz kalan Japonya'da tepkiler çığ gibi büyüyordu.

Latin Amerika da yaşananlardan kısa sürede etkilendi. Che Guevera'nın bu coğrafyadaki etkisi yadsınamazdı. Meksika'da emperyalizme karşı gösteriler yapan öğrencilerin üzerine 2 Ekim 1968'de polis tarafından ateş açılması sonucu çok sayıda kişi öldü. 28 Mart 1968'de Brezilya'nın başkenti Rio De Jenerio'da bir öğrencinin öldürülmesi üzerine gençler sokağa döküldüler ve *"Kahrolsun emperyalizm"*, *"Guevera ile Lima Souto'yu aynı el öldürdü"* söylemleriyle gösterilere başladılar. Bu olaydan bir hafta sonra da bir gencin öldürülmesi gençlik eylemlerinin başlangıcı oldu. Che Guevera XX. Yüzyılın ikinci yarısında çok önemli bir yılın arifesinde öldü. *"1968, son*

²¹⁵ **Dünya Tarihi**, s.523.

²¹⁶ Barbara ve John Ehrenreich, **68 Öğrenci Ayaklanması**, İstanbul, 1987, s.108-113.

²¹⁷ Hıfzı Topuz, **Paris '68: Bir Devrim Denemesi**, İstanbul, 2008, s.6.

defa her şeyin mümkün gözüktüğü ve ilk defa gençliğin bu kadar büyük bölümünün herkesten çok Che'nin simgeleştiği kısa ömürlü ama büyük etkili ayaklanmalara katıldığı yıl" idi. Onun ölümünden sonra Kuzey Vietnam birlikleri "Tet" hücumunu başlattı. Bu durum ABD'de dâhil olmak üzere Batı Avrupa'dan Latin Amerika'ya kadar çıkacak sivil eylemlere ve toplu gösterilere ilham verdi²¹⁸.

İspanya'da da öğrenciler Franco rejimine²¹⁹ karşı tepkilerini 1968'de ortaya koymaya başladılar. Hükümet 29 Şubat 1968'de Madrid Üniversitesini kapattı ve bunu diğer üniversiteler izledi. İspanya'da da öğrenciler ABD karşıtlığını dile getiriyorlar ve ülkelerindeki ABD üslerinin kapatılmasını istiyorlardı. Her türlü özgürlük isteklerini dile getiren öğrenciler işçilerle de dayanışma içerisindeydi²²⁰.

İtalya'da ise öğrenciler çağın gerekleri karşısında yetersiz buldukları eğitim sistemine karşı duruyorlar, yeni hazırlanan üniversite reformu tasarısını protesto ediyorlardı. Üniversitelerdeki eğitim sistemi oldukça yetersizdi. İşsizlik oldukça yaygındı. Vietnam Savaşı İtalya'da da gündemi belirlemekteydi. Öğrencilerin talebi üniversite reformunun öğrencilerle birlikte yapılması yönündeydi. Yani öğrencilerin görüşü de dikkate alınmalıydı. 29 Şubat 1967'de Roma Üniversitesi Rektörü'nün öğrencileri polis aracılığıyla üniversiteden zorla çıkartması, büyük çapta polis-öğrenci çatışmalarına yol açtı. Bu olay İtalya'da bulunan diğer üniversitelere de yayıldı ve Komünist Parti'nin desteğiyle öğrenciler, protesto gösterilerinde bulundu²²¹.

Almanya'da ABD'nin Vietnam'a saldırısını protesto etmek için bir araya gelen çok sayıda genç, ilk büyük gösterisini 6 Şubat 1966'da düzenledi. 1966'nın Aralık ayında yapılan ikinci büyük gösterinin ardından 17-18 Nisan 1968'de Batı Berlin'de

²¹⁸ "... Öğrenciler New York'taki Columbia Üniversitesi'nde oturma eylemleri ve Paris'in Latin bölgesinde kitle gösterileri yaptılar, Che'nin Yuro Ravine'de yakalanmasının üzerinden bir yıl geçmeden her yerde kan kırmızı posterler Prag sokaklarındaki Sovyet tanklarını defetmek için boşuna çabalayacaklardı. O günden hemen hemen bir yıl sonra onun bayrağı altında ilerleyen yüzlerce kişi Tlatelolco'nun Kolomb öncesi ve sömürge meydanında Meksika ordusu tarafından vurulacaktı. Eş zamanlılık etkiliyor ve büyülüydü: Onun fikrini besleyen milyonların arzu ve hayallerini dile getirmesini sağlayan şey Che'nin o özel zamanda ölümüydü, ancak II. Dünya Savaşı'nın kargaşa ve kederine doğmuş nesillerin hayalleriyle onun yenilmiş figürü arasındaki bağı yaratansa onun hayatıydı". (Jorge G.Castaneda, **Che Guevera Yoldaş**, İstanbul, 2009, s.441-442.; **H. Topuz, Paris '68...**, s.11-12).

²¹⁹ General Franco'nun ismi ilk olarak İspanya iç savaşı ile (1936-1939) gündeme geldi. Kendisi 1936 Temmuzunda İspanya'nın Fas'taki birliklerinin komutanıydı. Askeri bir isyanla İspanya'ya geçti. Bu Madrid'teki meşru Halk Cephesi Hükümeti'ne karşı sağcı ve kralcı bir ayaklanmaydı. Franco İspanya'nın batı ve güneyine egemen oldu. Hükümet ile mücadeleye başladı. Böylece İspanya'da üç yıl devam edecek olan ve büyük Avrupa devletlerinin de dâhil olacağı bir iç savaş başladı. Franco 1939'da İtalya ve Almanya'nın da yardımıyla İspanya'ya egemen oldu. 1975'e kadar İspanya'yı diktatörlükle idare etti. (Oral Sander, **Siyasi Tarih, Birinci Dünya Savaşı'nın Sonundan 1980'e Kadar**, Ankara, 1989, s.34-35.; H. Berke Dilan, **Siyasi Tarih 1914-1939**, İstanbul, 1998, s.252-258).

²²⁰ H. Topuz, **Paris '68...**, s.9.

²²¹ B. ve J. Ehrenreich, **68 Öğrenci...**, s.48-65.

Vietnamlılara destek olmak amacıyla büyük bir öğrenci toplantısı gerçekleştirildi. 11 Nisan 1968’de gençlik liderlerinden olan sosyoloji öğrencisi Rudi Dutschke’ye yönelik düzenlenen suikast girişimi bütün Almanya’da büyük tepki oluşmasına neden olurken; Alman Gençliği bu saldırıyı Springer Basın Grubu’nun kışkırttığını ileri sürerek sokaklara döküldü. Bu olay Fransa’da büyük yankı uyandırdı²²².

Fransa’da ise altı öğrencinin ABD karşıtı eylemlere katılması ve tutuklanmasına tepki olarak 5 Mayıs 1968’de başlayan olaylar kısa sürede büyüyerek otuz bin öğrencinin Paris’te ayaklanmasına sebebiyet verdi²²³. Sorunun temelinde sanayi toplumu ve beraberinde getirdiği olumsuzluklar bulunmaktaydı. 1960’larda toplumun yarısı henüz yirmi beş yaşın altındaydı. Eğitim sistemi eleştirilmekteydi. Ekonomik gerekçelerle tepkilerin yükselmesinde etkili oldu. Gelişmiş ülkelerde var olan yüksek yaşam seviyesi, toplumsal duyarlılığa sahip gençlerin sosyal konulara daha fazla zaman ayırmasına neden olmaktaydı²²⁴.

“1968 Baharı” olarak da bilinen öğrenci olayları bu şartlar içerisinde Paris’te Sorbonne Üniversitesi’nin işgali ile başlayacaktı. II. Dünya Savaşı biteli yirmi üç yıl olmuştu. Bu süreçte yetişen nesiller, “*kendi sesini ve kimliğini*” aramaktaydı. “*Gerçekçi ol, imkânsız iste*” sloganı bütün kesimleri içine alan bir söylemdi. Özgürlük temel etmendi²²⁵. Fransız üniversite sistemi, kökleri Napolyon döneminde atılmış merkezîyetçi bir yapıya sahipti. Fakülte programları ve sınav sistemi eğitim bakanlığınca tespit edilmekteydi. Bu yapı oldukça kuralcıydı ve yaratıcılıktan uzaktı. Öğrenciler 1968’e gelindiğinde çağın gereği olan sorgulayıcı ve tartışmaya açık bir eğitim sistemini dillendirmeye başladı. Ayrıca öğrenciler üniversite yönetimine katılarak demokratik eğitimin gereklerini yerine getirmeyi sağlamak amacındaydılar. Öğrenimlerini tamamladıktan sonra, aldıkları eğitimle orantılı bir iş bulabilme kaygısı da taşımaktaydılar²²⁶.

²²² H. Topuz, **Paris ’68...**, s.6-12

²²³ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.205.

²²⁴ “*Tepkilerin ilk sinyalleri 1950’li yıllarda ‘beatnik’ grubu etrafında oluşmaya başladı. Allen Ginsberg ve William Burroughs gibi şairlerden, Jacks Kerouac gibi romancılardan esinlenen Beats grubu ailelerinin geleneksel olarak reddettiği her şeyi benimsedi. Amerikan hayat tarzını (American way of life) reddeden bu grup daha ziyade zencilerin yaptığı müzikten esinlenilmiş yeniş tarz bir müziği ‘rock and roll’u oluşturdu. 1956-1958 yılları arasında eserleri yorumlayış tarzıyla Elvis Presley bazıları tarafından putlaştırılırken, diğerleri tarafından da gençliği bozmakla suçlandı*”. (George Lenglois, **20. Yüzyıl Tarihi**, İstanbul, 2000, s.471-472).

²²⁵ Mümtaz’er Türköne, **68 Kuşağı**, İstanbul, 2012, s.11.

²²⁶ “1955’te Fransa’da 155.000 üniversite öğrencisi varken 1968’de bu rakam 600.000’e ulaşmıştı. Üniversite öğrencilerinin 1928-1938 arasında % 16.5 iken 1938-1948 arasında % 71’e, 1958-1968 arasında %244’e çıkmıştı. Ne üniversitenin olanakları ne de toplumdaki iş olanakları aynı ölçüde artmıştı. Öğrencilerin geleceklerinin maddi ve manevi bakımdan garantili olduğu okulların genellikle

Öğrenci sayısındaki artış, beraberinde yeni eğitim kurumlarının açılmasını getirdi. Bu da niteliksiz bir öğrenci kitlesinin oluşumuna zemin hazırladı. Gençlik bu ortam içerisinde kendine bir yer arıyordu. Bu sıkıntı UNEF olarak bilinen Cezayir Savaşı'na karşı oluşturulan Sosyalist Parti'ye yakın ve öğrencilerin sıkıntıları doğrultusunda şekillenen öğrenci sendikası tarafından dile getirildi. 1965'te Hristiyan Öğrenci Gençliği (JEC) Katolik kilisesi ile çatışmaya girdi. Öğrencilerin beklentisi olan eğitim reformu sadece laik eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda teoloji konusunda eğitim veren okullarda da gündemdeydi. Olayın bir de işçi boyutu vardı. Onlar da Fransız Hükümeti'nin uyguladığı mali politikalardan rahatsızdı. Alım güçlerinin düşmesi, ülkedeki sendikalar arasında işbirliğinin habercisi oldu. 1968'de katılımı yüksek işçi grevleri yaşanmaya başladı. İşçiler, patronların otoriter tutumlarından rahatsızdı. “işyerinde daha fazla saygı” talep ediyorlardı. Özellikle genç işçiler “Mayıs ruhu” nu daha fazla özümsemişlerdi. Bürokratik kadrolarda yer alan memurlar da toplumun diğer kesimlerini temsil eden öğrenci ve işçiler gibi işyerinde yetki paylaşımında söz sahibi olmak istiyorlardı. Fransa 1968 Baharı'na bu sıkıntılar içerisinde girmektedir²²⁷.

Fransa'da 68 baharında başlayan öğrenci eylemleri kısa süre içerisinde işçilerin, sendikaların ve bazı siyasi partilerin de desteğiyle adeta bir “devrim dalgası” haline geldi. Avrupa ülkelerinin yanı sıra ABD, Venezüela, Arjantin, Uruguay, Brezilya, Japonya ve daha birçok ülkede boykot, işgal, grev gibi eylemler yapılmaya başlandı. Devletlerin bu tür eylemlere karşı tutumu; güvenlik güçleri aracılığıyla baskı uygulaması, öğrencilerin tutuklanması ve üniversitelerin kapatılması şeklinde tezahür etti. Gençlik kendi ülkesinde değişim talep etmekteydi. Eylemleri “sol” nitelikte olan gençliğe, işçi örgütleri de destek oluyordu. Batı ülkelerinin gençleri daha yaşanır bir dünya ve insanların kardeşliğini istiyordu. Bu kapsamda Asya ve Afrika'da yaşanan bağımsızlık mücadelelerini destekliyordu. Bu eylemlerde gençliğe Vietnam Savaşı'nın lideri Ho Şi Min, Ernesto Che Guavera, Martin Luther King gibi lider kişilikler ilham oluyordu. Ekonomik olarak iyi durumda olan genç kesim daha özgür ve savaşırsız bir dünya isterken, emekçi sınıf gençleri eşitlik ve daha fazla sosyal hak istiyordu. Zira emperyalizme, kapitalist sisteme olan karşıtlık ABD'nin saldırgan tutumu ve Vietnam Savaşıyla perçinlenmişti. Gençlik demokratik değişim taleplerinde bulunmaktaydı.

olayların dışında kalışı dikkati çekiyordu”. (Ahmet Taner Kışlalı, **Öğrenci Ayaklanmaları**, Ankara, 1974, s.42).

²²⁷ **Hürriyet, Dünyayı Değiştiren Olaylar, 1968 Olayları**, s. 8-9.

Özgürlük, eğitim ve sosyal alanda reformlar, araştıran ve sorgulayan bir kuşağın varlığı tüm bunların gerekçeleri arasında yer almaktaydı²²⁸.

Aslında 1968 olaylarında öğrenciler toplumda yapılması gereken değişikliklerin kendileri tarafından yapılmasını yani kısaca kendi düzenlerini kurmayı istiyordu. Öğrenciler üniversitelerin statükoyu muhafaza edecek kurumlar olmasından ziyade, reformlara öncülük etmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bu kapsamda ilk hedefleri üniversitelerdi. Kendilerinin daha fazla söz sahibi olma taleplerinin yanı sıra öğrenciler, üniversitelerin dönemin ihtiyaçlarını karşılama manasında yetersiz kaldığına inanıyordu. Sosyal eşitsizliğin giderilmesi ve işsizliğin önlenmesi talepleri de öğrencilerin öncelikli beklentileri arasında yer alıyordu²²⁹.

Bu dönemde ABD'nin önüne çıkan en büyük engel Vietnam Savaşı'dır. Zira ABD'nin 1965'te Vietnam'a asker çıkarmasıyla birlikte emperyalizm karşıtı öğrenci hareketleri başlamış ve önemli ölçüde Avrupa'nın diğer ülkelerine de yayılmıştı. Amerika'da binlerce genç protesto gösterileri ve mitingler düzenledi. Öğrencilerle polisler arasında çıkan çatışmalar, öğrencilerin askerlik şubelerine olan saldırıları, Pentagon'u kuşatmaları, öğrenci eylemlerinin hangi boyutlara ulaştığını göstermesi açısından önemlidir²³⁰.

Alpay Kabacalı'nın değerlendirmesine göre, dönemin "Time" dergisi, 1968 öğrenci eylemlerinin niteliği şöyle ifade etmekte idi: *"...Avrupa'da öğrencilerin yönettiği 1848 İhtilali'nden bu yana en büyük öğrenci gösterilerine bu yıl tanık olunmaktadır. Yıllardır ilk kez, geri kalmış ülkelerde değil de, zengin sanayi ülkelerinde öğrenciler yürüyüş yapıyor, gösteriler düzenliyor, grev yapıyor ve polisle vuruşuyorlar. ...Aktivist öğrenciler, toplumda değişikliklerin kendileri tarafından gerçekleştirilmesini istiyorlar. Üniversitenin statükoyu koruyacak bir birim olmaması gerektiğini, üniversitelerin reformlara öncülük etmesinin şart olduğunu ileri sürüyorlar. Öğrencilerin aktif bir dünyaya girmeye hazırlanan kişiler değil, fakat bu aktif dünyada bir güç meydana getiren kişiler olduklarına inanıyorlar. Dünya çapındaki bu gösteriler, birkaç yıl önce ABD'de öğrencilerin, üniversite içinde daha geniş özgürlük ve karar*

²²⁸ Rıza Gerçek, **Türkiye Aydınlanmasında Üniversite Kapısı**, İstanbul, 2017, s.94-95.

²²⁹ A. Arslan, **Türkiye'de Üniversite...**, s.409-410.

²³⁰ Aydın Çubukçu, **Bizim '68**, İstanbul, 2008, s.32; 68 başta bir gençlik hareketiydi. Üniversite gençliğinin ilk talebi demokratik bir eğitimdi. Ancak ilerleyen süreçte eylemler kurulu düzene karşı "radikal" bir karşı çıkışa ve bir isyan hareketine dönüşecekti. Bu isyan antikapitalist bir özellikteydi. 68 Hareketi'nin uluslararası özellik kazanmasının bir nedeni de televizyonun yaygınlaşması sonucu iletişimin gelişmesiydi. Vietnam Savaşı'nda ABD'nin uyguladığı şiddet, geniş çaplı bir savaş karşıtı hareketin oluşmasına sebep oldu. (Mehmet Serdar, "68", **Sözcükler**, S.73, (Mayıs-Haziran 2018/3, s.78-79).

verme yetkisi istemeleriyle başlamıştır. Bu öğrencileri harekete geçiren başlıca iki büyük duygusal etken vardır. Birincisi medeni haklar sorunudur. 1960 yılı başlarında yaptıkları gösterilerle Amerikalı öğrenciler, kanun yapıcılarını harekete geçirebilecek güce sahip olduklarını anlamışlardır. Bundan sonra ortaya Vietnam sorunu çıkmıştır.

...Bütün dünyada aktivist öğrencilerin ilk hedefi üniversitedir. Gördükleri eğitimin bugünün yaşam biçimine uygun olmadığına farkındadırlar. Profesörlerini seçerken, dersleri tespit ederken kendilerine daha çok söz hakkı tanınmasını istiyorlar. Özellikle Avrupalı ve Latin Amerikalı radikal öğrenciler, sınıf farklarıyla çeşitli bürokrasileriyle ve maddi hedeflere doğru yönelmesiyle üniversiteyi toplumun küçük çapta bir modeli olarak görmektedirler. Onların amacı üniversiteyi ekonomi için kişisel bir araç olmaktan çıkarıp sosyal protesto ve reformlar için daha sesli bir güç haline getirmektir”²³¹.

Dünya tarihi 1968’de yeni bir döneme tanıklık etti. Üniversite öğrencileri tarafından Fransa’da başlatılan eylemler, düşünsel alt-yapısı ile gençliğe yeni ilhamlar verdi. Avrupa’da başlayan olaylar kısa sürede beklenmedik hızla yayıldı ve çok sayıda siyasi otoritenin gündemini uzun süre meşgul etti. Aslında “68 baharı” yeni bir “akım” oluşturdu. Dünya gençliği artık bazı şeylerin daha çok “farkındaydı”. Dolayısıyla hayata dair beklentileri ileri düzeyde olan gençlik, taleplerini etkili yollarla dile getiriyordu. Türkiye de yaşanılanlardan bağımsız kalamazdı. Farklı sebepler gerekçe gösterilerek üniversitelerde protesto gösterileri yapılıyordu. Gündemde yer tutanlar; demokratik talepler, eğitim şartlarının iyileştirilmesi ve tamamen ulusal kaygılar idi.

D- 1968 ÖĞRENCİ OLAYLARININ TÜRKİYE’DEKİ GELİŞİMİ

Türkiye’de 1960’lı yılların ikinci yarısından itibaren siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan sorunlar yoğun olarak yaşanmaktaydı. Öğrenciler kendilerince ülke problemlerine çözüm yolları aramaya başlamıştı. Bunu da benimsedikleri ideolojiye göre ayrıştırmışlardı. Sağda ve solda örgütlenmeler artmıştı. Solda yer alan öğrencilerin amacı önce devrimle sosyalizmi gerçekleştirmekti. Sağ kesim ise, kendilerince Türk milliyetçiliğini ülke sorunlarına çözüm önerisi olarak sunuyordu. Bu bağlamda sol ile mücadeleye girmekten de geri durmayacaktı²³².

²³¹ Serdar Köse, **Türk Demokrasi Hayatında 12 Mart 1971 Muhtırası**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2010, s.68.

²³² S. Köse, **Türk Demokrasi ...**, s. 73.

1- Osmaniye’de Dini Provokasyon (Şubat 1968)

İstanbul’da yayınlanan “*Bugün*” gazetesi 10 Şubat 1968’de “*Kadıköy’de Kuran Yakıldı*” haberini halkla paylaştı. Bunu protesto etmek isteyen Osmaniye Komünizmle Mücadele Derneği tarafından bir miting yapılması planlandı. Kaymakamlığa başvuru yapan dernek, “*haber in yalan olduğu*” gerekçesiyle geri çevrildi. Fakat grup gösteri yapmakta kararlıydı. Bu kez bir süre önce “*cinayete kurban giden*” Osmaniyeli bir İlahiyat Fakültesi öğrencisinin solcular tarafından öldürüldüğü haberi yayıldı²³³. 11 Şubat’ta, öldürülen öğrenci için Komünizmle Mücadele Derneği tarafından mevlit okutuldu. Camiden çıkan kalabalık grup tekbirler eşliğinde kaymakamlık binasına doğru yürüyüşe geçti²³⁴. Amaçlarının “*Kuran’a karşı girişilen hareketleri protesto etmek*” olduğu belirtildi. “*Din elden gidiyor, kahrolsun komünizm, Kuran yakılıyor*” sloganlarıyla kaymakamlık binası taşlandı. Valilik olaya müdahil oldu. Adana’dan gelen polis ve jandarma olayı bastırdı²³⁵. Olayları kışkırttığı tespit edilen on iki kişi gözaltına alındı. İlçe çevresinde güvenlik önlemleri genişletildi. Komünizmle Mücadele Derneği’nde arama yapıldı. Mitingden önce bildirilerin hazırlandığı ve halka dağıtıldığı tespit edildi²³⁶.

Olay Bakanlar Kurulu’nda ele alındı. Siyasiler çeşitli açıklamalarda bulundu. Başbakan Süleyman Demirel; konunun yargıya intikal ettiğini, kanunlara aykırı herhangi bir olayın tespit edilmesi halinde adli makamların gereğini yapacağını ifade etti. Hükümet sözcüsü Seyfi Öztürk²³⁷ ise Kur’an-ı Kerim’in bazı şahıslarca yakılması haberinin gerçek olmadığını söyledi. Haberlerin kasıtlı olarak yayıldığı ve tahrik unsuru olarak kullanıldığını belirtti. Vatandaşların bu tahriklere kapılmaması gerektiğini vurguladı²³⁸. İçişleri Bakanı Faruk Sükan²³⁹ 12 Şubat’ta Meclis’te yaptığı gündem dışı konuşmada olayın meydana gelişi hakkında ayrıntılı bilgi verdi: “*Kur’an-ı Kerim’i*

²³³ *Cumhuriyet Ansiklopedisi ...*, IIIs.196.

²³⁴ *Hürriyet*, 12 Şubat 1968.

²³⁵ *Cumhuriyet Ansiklopedisi...*, III, s.196.

²³⁶ *Cumhuriyet*, 12 Şubat 1968.

²³⁷ 1927’de doğdu. A.Ü. Hukuk Fakültesini bitirdi. Serbest avukatlık yaptı. Kurucu Meclis’te Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi temsilciliği görevinde bulundu. I.(XII) ve II. (XIII) dönem Eskişehir milletvekilliği yaptı. I. (XII) Dönem Bayındırlık Komisyonu Başkanlığı; 29. Hükümet’te Köy İşleri Bakanlığı; 30. Hükümet’te Devlet, 30. Hükümet’te Ulaştırma Bakanlığı görevlerinde bulundu. 5 Kasım 2002’de öldü. (http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 10 Aralık 2015).

²³⁸ *Milliyet*, 13 Şubat 1968.

²³⁹ 1921’de Karaman’da doğdu. İ.Ü Tıp Fakültesi’ni bitirdi. Dâhiliye uzmanı. Ereğli Belediye Meclis Üyeliği ve Belediye Başkanlığı yaptı. Demokrat Parti’nin kurucu üyesidir. I.(XII), II.(XIII), III. (XIV) ve IV.(XV) ve V.(XVI) Dönem Konya milletvekilliği yapmıştır. 29. Hükümet’te Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı, 30. Hükümet’te İçişleri Bakanı, 42. Hükümet’te Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak görev yaptı. 2005 yılında öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 16 Aralık 2015).

yırtma olayı haberi ve neşriyatı üzerine gerek idare gerekse adliye harekete geçmiş ve gerekli tahkikatı yapmışlardır. Tahkikat neticesinde Kur'an-ı Kerim'i yırtma gibi bir hadisenin katiiyetle vaki olmadığı, Cumhuriyet Savcılığı'nın yaptığı tespit ve tahkikat neticesinde taayyün etmiştir..." sözleriyle konunun doğru olmadığını açıkladı. Bu tür eylemlerin karşısında kesinlikle sessiz kalınmayacağı ve kanunlar dâhilinde gerekenin yapılacağını ifade etti. Türkiye'de "Şeriat isteriz" gibi taleplerin ortaya atılmasına kimsenin hakkının olmadığını ve bunların mazur görülemeyeceğini vurguladı²⁴⁰.

Konu ile ilgili on dört kişi gözaltına alınmıştı. Adliyeye sevk edilenler arasındaki on kişi, halkı tahrik ve laikliğe aykırı davranışları dolayısıyla tutuklandı. Amacı dışında faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle de Komünizmle Mücadele Derneği Osmaniye Şubesi hakkında soruşturma başlatıldı²⁴¹.

Siyasetin gündemi uzun süre "irtica tehlikesi" söylemi ile meşgul oldu. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü 18 Şubat'ta yapılan Ankara İl Kongresi'nde; yakın bir gelecekte yapılacak olan seçimleri kazanamamaları durumunda, ülkeyi karanlık günlerin beklediğini söyledi²⁴². Özellikle irticanın ve diğer zorlukların vatandaşı büyük sıkıntıya sokacağı ortada idi. Osmaniye'de meydana gelen olayı ise şöyle değerlendirdi: "Osmaniye olayları irticanın hem yalan uydurup hem o yalanı taarruz bahanesi yapabilecek devre geldiğini gösteriyor. Bu gelişme, iktidarın halinden irticanın cesaret bulduğunun delilidir" dedi. Vatandaşların din ve vicdan hürriyetinin irtica yüzünden tehlike altında kaldığını söyleyen İsmet İnönü'ye Süleyman Demirel din ve vicdan hürriyetini irtica olarak görmenin ve göstermeye çalışmanın "siyasi baskı" anlamına geleceği cevabını verdi²⁴³.

Halkın dini hassasiyetleri üzerine yoğunlaşan bir takım eylemler ilerleyen dönemlerde de yaşanacaktı. Olaylar bu yönüyle sağ-sol çatışması niteliğini alma yolunda ilerlemekteydi. Komünizm "dinsizlik" ile eşdeğer algılandığından, dini değerleri konusunda hassas olan vatandaşların bir takım söylemlerle kışkırtılması çok da zor olmuyordu. Bu konuda bazı sivil toplum kuruluşlarının etkinliği önemliydi.

2- I. Milli Şahlanış Mitingi (3 Mart 1968)

MTTB'nin önderlik ettiği bir mitingdi. Amaç sol yayınlar ile sosyalizmin yasaklanması talebinin dile getirilmesi idi. 3 Mart 1968'de İstanbul'da düzenlenecekti

²⁴⁰ MMTD, 2/XXIV, s.377-378.

²⁴¹ Milliyet, 13 Şubat 1968.

²⁴² Milliyet, 19 Şubat 1968.

²⁴³ Cumhuriyet Ansiklopedisi..., III, s.196.

ve adı da oldukça manidardı: “*Milli Şahlanış Mitingi*”²⁴⁴. Mitinge geniş bir katılımın sağlanabilmesi için yoğun bir çalışma sergilenmekteydi. Hedef kitle milli ve muhafazakâr kesim idi. Şayet bu konuda başarılı olabilirlerse, taleplerini hayata geçirebilirlerdi. Hükümet nezdinde kabul görebilirlerdi.

Mitingin düzenleyicisi MTTB’nin şahsında başkan İsmail Kahraman²⁴⁵ idi²⁴⁶. Önceden hazırlanan program doğrultusunda yurdun çeşitli yerlerinden gelen gruplar, ellerinde pankartlarla Mehter Takımı eşliğinde Taksim’e yürüdü. Taksim Meydanı’nda, İsmail Kahraman’ın açış konuşması ile başlayan mitingde komünizm lanetlendi²⁴⁷. İsmail Kahraman “*son fikri ikazı yapıyoruz, bunlar yapılmadığı takdirde sıra fiili ikaza gelmiştir*” diyerek komünizme karşı Hükümet’in sert tedbirler alması gerektiğini ifade etti²⁴⁸. Ayrıca TİP’in kapatılması isteğini de dile getirdi. Mitingin irtica söyleminin arkasına saklanılarak asıl tehlikeyi koruyanlara karşı düzenlendiği belirtildi. Komünistlerin yalnızca parlamentodan değil, Türkiye’den de atılmaları gerektiği vurgulandı. Konuşmacılardan birisi de Necip Fazıl Kısakürek idi²⁴⁹. O dönemin anlayışını ortaya koyabilmesi açısından konuşmasında şu konulara değinmekteydi: “*Bu zamana kadar yalnız laf ettiler. Napolyon’un veba illeti diye andığı boş lafa artık paydos! Laf vardır ki laftır, laf vardır ki iştir, iş vardır ki laftır, iş vardır ki iştir! Bize artık iş kadrosunda laf, ve hamle çapında iş lazım!... Komünizm lafını iş kadrosunda ve işini hamle çapında yürütüyor. İbret alalım!... İstismarın en sefili ve diyalektiklerin en adisiyle de olsa, çıktığı avlardan daima çantası dolu dönüyor. Asıl bizim hakkımız ve yakışığımız olan gerçek davranışı biz niçin göstermiyoruz? Sebebi, Türk ruh kökünü çürütme rejimlerinin onlara verdiği fırsat ve canlılık ve millete aşıladığı nefret ve atalet yanında arayalım!... Fakat iş değişmiştir. Çeyrek asır evvel zıpzip büyüklüğünde harekete geçen ideallerin ideali, Anadolu steplerinde yuvarlana yuvarlana elektriği*

²⁴⁴ **Hürriyet**, 4 Mart 1968.

²⁴⁵ 1940’ta Rize’de doğdu. İ.Ü. Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. 20., 21. ve 26. Dönemlerde TBMM’de milletvekili olarak bulundu. 20. Dönem’de Refah Partisi İstanbul milletvekili seçildi. 21. Dönem’de ise Fazilet Partisi İstanbul milletvekili idi. Süleyman Demirel’in Cumhurbaşkanı, Necmettin Erbakan’ın Başbakan olduğu yıllarda 54. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nde Kültür ve Turizm Bakanı olarak görev yaptı. 1 Kasım 2015 seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi İstanbul milletvekili olarak seçildi. 22 Kasım 2015’te TBMM Başkanı oldu. (www.biyografi.info/kisi/ismail-kahraman Erişim Tarihi: 10 Aralık 2015).

²⁴⁶ “İsmail Kahraman MTTB’nin 48. Dönemi’nde, 15 Mart 1967-19 Ağustos 1969 tarihleri arasında genel başkanlık yaptı. Bu dönemde Milliyetçi-Mukaddesatçı çizgisi belirgin hale geldi. Dönemin anti komünist odağı ve yükselen devrimci gençlik hareketine karşı vurucu bir güce dönüştü”. (www.aydinlikgazete.com/politika/kanli-pazar-dan-meclis-baskanligi-na-h79397.html Erişim Tarihi: 10 Aralık 2015).

²⁴⁷ **Hürriyet**, 4 Mart 1968.

²⁴⁸ **Milliyet**, 4 Mart 1968.

²⁴⁹ **Cumhuriyet**, 4 Mart 1968.

kesilmiş, susuz ve ekmeksiz evlerde ve duvarları 'ahuzar' süngeri kapkara zindanlarda gözyaşlarıyla mayalana mayalana 1968 Türkiye'sine Uhudağ büyüklüğünde çıkmıştır²⁵⁰. Necip Fazıl Kısakürek yaptığı bu konuşmasında İsmet İnönü'ye "Yoldaş İnönü" diye hitap etti. Onun bu sözlerine tepki gösteren bir genç de miting meydanında darp edilecekti²⁵¹.

Mitingde Milliyetçiler Birliği tarafından bir bildiri dağıtıldı. O güne kadar icra makamında görev almış olan Hükümetler eleştirilmekteydi: "komünizm şeklinde gelen doğu emperyalizmi ve liberal kapitalizm şeklinde gelen batı emperyalizmi ile hiçbir şekilde mücadele edilmeyerek Türkiye'nin tam bağımsız ve müreffeh bir ülke haline getirilmediği" ifadelerine yer verildi²⁵². Yaklaşık elli bin kişinin katılımıyla düzenlenen mitinge çeşitli öğrenci kuruluşları ile Komünizmle Mücadele Derneği, Doğu Türkistanlılar Cemiyeti, Milliyetçiler Derneği destek verdi²⁵³. Mitingin sonunda "Komünizmle Mücadele Andı" içildi²⁵⁴.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin o döneminde yaşanan gelişmeler, Türk Siyasi Tarihi'nin 2000'li yıllardaki aktörlerinin de ortaya çıkmasına sebebiyet verecekti. O günlerde MTTB Başkanı olan İsmail Kahraman daha sonra milletvekili seçildi ve 2015'te Meclis Başkanlığı'na kadar yükseldi. Bu da Türkiye'de aktif muhafazakâr gençlik kesiminin siyasette yer edinmesinin bir göstergesi olsa gerekti.

3- AIESEC Kongresi Protestosu (7 Mart 1968)

AIESEC²⁵⁵ kuruluşunun XX. yılını geniş kapsamlı bir konferansla Türkiye'de kutlama kararı aldı. Bu kapsamda sonra 7 Mart 1968'de İ.Ü. Fen Fakültesi Konferans Salonu'nda kırk dört ülkenin katılımıyla bir açılış töreni düzenlendi. Salonda yaklaşık iki yüz kişi bulunmaktaydı. Türk Hükümeti de AIESEC'in bu organizasyonuna büyük

²⁵⁰ <http://www.haber7.com/yazarlar/seyma-kisakurek-sonmezocak/1117527-sahlanis-mitingi> (Erişim Tarihi: 06 Eylül 2018).

²⁵¹ **Cumhuriyet**, 4 Mart 1968.

²⁵² **Milliyet**, 4 Mart 1968.

²⁵³ **Hürriyet**, 4 Mart 1968.

²⁵⁴ **Cumhuriyet**, 4 Mart 1968.

²⁵⁵ Fransızca açılımı "Association Internationale des Etudiants en Science Economiques et Commerciales" (AIESEC) olan ve Türkiye'de "Türkiye İktisadi ve Ticari İlimler Talebeleri Staj Komitesi Derneği" açılımı ile bilinir. 1948'de Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, Norveç ve İsveçli öğrenciler tarafından dünya barışına katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur. Üyelerine kendilerini geliştirme ve yurt dışında staj yapma imkânı sağlayan organizasyon 1954'te Türkiye'de faaliyete geçmiştir. 2015 itibarıyla dünyanın 127 ülkesinde faaliyet göstermektedir. Dünyanın en büyük öğrenci organizasyonudur. (<https://www.avrupafirsatlari.com/aiesec-nedir/> Erişim Tarihi: 6 Eylül 2018).

önem atfetmekteydi. Bu toplantı Türkiye'nin uluslararası ortamda tanınabilirliğinin ve değerinin bir işareti olarak değerlendirilmekteydi²⁵⁶.

Kongre'nin açılış konuşmasını Başbakan Süleyman Demirel'in yapması ve Hükümet'ten birkaç ismin de orada olması bekleniyordu. Üniversite öğrencilerinin kongreye ilgisi yüksekti. Dinleyici olarak içeri girmek isteyen Türk öğrenciler salonun kapasitesi yetersiz olduğundan balkon kısmına yönlendirildi. Bu arada beklentilerin aksine kongreye Hükümet adına Devlet Bakanı Seyfi Öztürk katıldı. Türk öğrencilerin de asıl maksadının kongreyi izlemek olmadığı kısa sürede anlaşıldı.²⁵⁷

Kongrenin açılış konuşması saat 11.00'de AIESEC Türkiye Komitesi Başkanı Candan Saydam tarafından yapıldı. Ardından Hükümet'i temsilen Seyfi Öztürk'ün kürsüye çıkmasıyla birlikte salonda *"Yankee go home, faşistler, bağımsız olmak istiyoruz"* sloganları atılmaya başladı. Konuşmasının devamında ise Gençlik Marşı'nı okumaya başlayan öğrencilerin sesi yüzünden Seyfi Öztürk'ün konuşması duyulamaz hale geldi. Bunun üzerine *"Türkiye'de bir Hükümet azasına burada bu tarzda tezahürat yapacak kadar demokrasi yerleşmiştir. Bu hareketi demokrasinin en güzel nişanesi olarak kabul ediyoruz"* diyerek devam etti²⁵⁸. Kesilmeyen protesto sesleri arasında *"Türkiye bağımsız bir memleketidir. Bunu böyle görmeyenler başka türlü görmek isteyenler aşağılık duygusundan kurtulmalıdır"* diyerek anlaşılamaz hale gelen konuşmasını tamamladı²⁵⁹.

Protesto gösterileri sırasında tespit edilen Bozkurt Nuhoğlu, Rıfat Çaldırık, Mehmet Başpınar, Mehmet Lütfi Kıyıcı isimli dört öğrenci hakkında *"Vazifeli devlet bakanına hakaret ve Hükümet'in manevi şahsiyetini tahkir"* suçundan yasal işlem başlatıldı²⁶⁰. Tahkikat bu dört isimle sınırlı kalmadı. Başlarında Deniz Gezmiş'in bulunduğu on kişilik öğrenci grubunun çoğu hukuk fakültesi öğrencisiydi. Bu yüzden gözaltı sonrası sevk edildikleri mahkemeye onları savunmak amacıyla altmış kadar arkadaşları geldi. Mahkeme esnasında yaşananlar gerek o dönemde, gerekse daha sonraki dönemde sıkça gündeme getirilecekti. Buna göre, *"Mahkeme sürerken Ankara'dan kendisi de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olan Adalet bakanı Hasan Dinçer, nöbetçi savcıyı aramıştı: 'Hâkime söyle, bu eylemciler mutlaka cezalandırılmalı!' demişti. Nöbetçi savcı duruşma sürerken salona girip hâkime*

²⁵⁶ **Cumhuriyet**, 8 Mart 1968.

²⁵⁷ **Cumhuriyet**, 8 Mart 1968.

²⁵⁸ **Cumhuriyet**, 8 Mart 1968.

²⁵⁹ **Hürriyet**, 8 Mart 1968.

²⁶⁰ **Cumhuriyet**, 8 Mart 1968.

*bakanın mesajını iletmişti. Hâkim de ‘Bakan beye hürmetlerimi ilet; ben kanunları onların beline vuracağım. Merak etmesin’ cevabını vermişti. Genç hukuk öğrencileri, adaletin nasıl siyasetin emrine girdiğini orada gözleriyle gördü”*²⁶¹.

Sanık avukatları davaya bakan hâkimin tarafsızlığından şüphe ediyordu. Değişiklik için yaptıkları itiraz kabul edilmedi. Hâkim “*Ben yalnız Allah’a karşı sorumluyum, Allah’tan başka kimsenin tesiri altında kalmam*” dedi²⁶². Avukatların çabalarına rağmen tutuklananlar oldu. Sultanahmet Cezaevi’ne götürüldüler. Deniz Gezmiş’in arkadaşı Bozkurt Nuhoglu’na göre bu mahkemeler ve tutuklamalar gençlik hareketlerinin kitleselleşmesinin ve Deniz Gezmiş’in bir kitle önderi olmasının yolunda bir başlangıçtı²⁶³.

Uluslararası bir toplantıya ev sahipliği yapan ülkemizde meydana gelen bu olayda, ismi ön plana çıkan öğrencilerin ilerleyen süreçte de gündemde yer etmesi dikkate değerdi. Deniz Gezmiş de bunlardan biriydi.

4- Devrimci Güç Birliği (Dev-Güç) Oluşumu ve Yaşanılan Tartışmalar

Ülkemizde gençlik hareketlerinde bir dönüm noktası da 29 Nisan 1968 mitingiydi. Ankara’da Zafer Meydanı’nda gerçekleştirilecekti. Mitingi düzenleyenler Dev-Güç olarak bilinen oluşumdur. Milli ve demokratik bir güç birliğinin kurulması için oldukça önemsenen bir eylemdi²⁶⁴.

Dev-Güç’ün temelleri başta Milli Demokratik Devrimci²⁶⁵ (MDD) diyebileceğimiz grup tarafından atıldı. Dev-Güç’ün kuruluşundan sonra sol kesimde tepkiler gözlemlendi. Dev-Güç’ün eylem çizgisi “*27 Mayıs ve Atatürk İlkeleri*” idi. Bu yöntem dâhilinde 27 Mayıs benzeri bir darbe ile iktidara el koymayı amaçlıyorlardı. Bazı sosyalistler ise Türkiye’yi sosyalizme götürecek yolun Dev-Güç taraftarlarının

²⁶¹ Can Dündar, **Abim Deniz**, İstanbul, 2014, s.115.

²⁶² **Türk Solu**, S.21, (9 Nisan 1968). Bir önceki dipnotta ifade edilenlerin devamı niteliğindeki bu olayın yaşanıp yaşanmadığı konusunda kamuoyunda tartışmalar halen devam etmektedir.

²⁶³ C. Dündar, **Abim...**, s.115-117.

²⁶⁴ A. Yıldırım, **FKF...**, s.334.

²⁶⁵ Milli Demokratik Devrim: 1960’tan sonra TİP’te yaşanan bölünmeye sebep olan bu görüşe göre devrim iki aşamalıdır. Önce MDD genç subayların liderliğinde askeri darbe gerçekleştikten sonra sosyalist devrim şiddet içermeksizin işçi sınıfının hâkimiyetini kuracaktır. Mehmet Ali Aybar ve çevresi MDD ile Sosyalist Devrimin birbirinden ayrılmaz olduğunu savunmakta ve sosyalist devrimi tercih etmektedir. Mihri Belli’nin kavramlaştırdığı MDD ise Türkiye’ye daha uygun bir devrim olarak görülmüştür. Mihri Belli ve taraftarları MDD ismini reddederek kendilerini proleter devrimci olarak tanımlamayı tercih etmişlerdir. (https://www.turkcebilgi.com/milli_demokratik_devrim Erişim Tarihi: 6 Haziran 2018).

iddia ettiği gibi 27 Mayıs benzeri bir darbeden değil, geniş kitlelerin desteğinden geğtiğine inanıyorlardı²⁶⁶.

1968 Mart'ı sonunda Ankara'da muhafazakârlar tarafından "II.Şahlanış Mitingi" düzenlenecekti. Bu kapsamda 27 Mayıs MDD Derneği bütün demokratik kitle örgütlerine ortak tavır alma konusunda çağrıda bulundu. Bu çağrıya cevap veren yirmi örgüt temsilcisi toplantı yaptı. Ortak bir bildiri yayınlanarak anayasanın tam anlamıyla gerçekleşmesini sağlamak adına g c birliği yaptıklarını ifade ettiler. Böylelikle Türkiye Devrimci G c Birliği (Dev-G c) kurulmuş oldu²⁶⁷.

Dev-G c eylemlerinin genel ilkelerini 27 Mayıs MDD Derneği, FKF, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), TMTF ve Türkiye  ğretmen Dernekleri Milli Federasyonu (T D MF)'nin temsilcilerinden oluşan bir yürütme kurulu belirledi. Hedefleri, "tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir Türkiye'nin kurulması için tüm düşmanlara karşı" mücadelede etmektir. Ancak FKF'nin Dev-G c içerisinde yer alması kendi içerisinde tartışmalara yol açtı. Zira T P, Dev-G c'e olumlu bakmıyordu. FKF ise genel hareketlerinin tamamıyla partiye bağlı olmadığını ve tam bağımsızlık mücadelesi yolundaki her oluşumun içinde yer alınması gerektiğini savunuyordu. FKF'nin Yönetim Kurulu toplantısında gündeme gelen konu hakkında, Dev-G c muhalifleri bağımsızlık mücadelesinin ancak sosyalizm mücadelesiyle gerçekleşebileceğini iddia ediyordu. Konu oylandı ve sonuç eşit çıktığı için FKF, Dev-G c içerisinde yer almaya devam etti²⁶⁸.

Dev-G c' n yayınladığı programın bir kısmını incelemek, oluşumun amacını ve fikri temellerini anlamak açısından yararlı olacaktır:

"Devrimci G c Birliği adı ve kavramı altında görüş birliği yapan elliye yakın devrimci nitelikteki  ğrenci, işçi,  ğretmen ve çeşitli halk kuruluşları aşağıdaki görüşlerde tam bir görüş birliği içinde olduklarını kamuoyuna açıklarlar;

Yeni milli kurtuluş savaşı aralıksız sürdürülerek Türk halkına mal edilecektir. Bu mücadele şüphesiz ki, pençesini ensemizde hissettiğimiz Amerikan emperyalizmine ve onun içimizdeki işbirliğine karşı yapılmaktadır. Hedef tam bağımsızlıktır. Uluslararası

²⁶⁶ H. Karadeniz, **Olaylı Yıllar...**, s.106-107.

²⁶⁷ "Forum" dergisinin Nisan 1968 sayısındaki habere göre "Şahlanış Mitingi'ne birkaç gün kala devrimcilerin g c birliği yapığı söyleniyordu. Buna göre Miting 30 Mart'ta yapıldığı için Dev-G c' n kuruluş tarihi 26-27 Mart olmalı." (A. Yıldırım, **FKF...**, s.169-170); "Devrimci G c Birliği, Mihri Belli tarafından 2 Nisan 1968'de kurulmuştu." (Mahmut İhsan  zgen, **TKP ve Organize Gençlik Hareketleri**, İstanbul, 1982, s.339).

²⁶⁸ A. Yıldırım, **FKF...**, s.170.; FKF, 8 Temmuz 1968'de yapılan Genel Yönetim Kurulu toplantısında oy birliğiyle Dev-G c'ten ayrılma kararı almıştır. Karar FKF genel Başkanı Zülküf Şahin imzasıyla o dönemki 27 Mayıs Milli Devrim Derneği Başkanlığı'na iletildi. (A. Yıldırım, **FKF...**, s.201-202).

bütün ilişkilere karar verirken, dolaylı dolaysız hiçbir yabancı devletin peşine takılmamak ve baskısına boyun eğmemek ancak tam bağımsızlıkla mümkün olacaktır.

Yeni kurtuluş mücadelesi, sadece Türk halkının çıkarlarından yana ve onun düşüncesine bağlı bir mücadeledir. Ve bu mücadele, ancak devrimciliğe, milliyetçiliğe, Mustafa Kemal kurtuluşçuluğuna ve toplumculuğa inanmış güçler tarafından yürütülecektir.

Emperyalizme karşı savaşta esas hedef, yabancı desteğine bel bağlayan ve onunla işbirliği yaparak halkımızı sömüren ve sömürmesine göz yuman yabancılarla işbirlikçi çevrelerdir. Bunlar gayri millidirler, yabancılara paravanlık etmekte onları maskelik yapmaktadırlar. Bu paravan yırtılıp maskeler düşürülmedikçe emperyalizmin gerçek yüzü görülmez. Ülkemizde başlamış olan yeni kurtuluş mücadelesi, ne fikir ne de metot bakımından hiçbir yabancı kaynakla irtibatlandırılmaz.

Meşru savunma hakkını kullanacağız. Vatandaşın toplantı ve gösteri yürüyüşleri şeklinde Anayasal haklarını kullanmasına iktidarın hiçbir emniyet sağlamadığı ve sağlamak niyetinde olmadığı açıkça belli bulunduğundan, kişilerin ve devrimci milli kuruluşların, gayri milli çevrelerin saldırganlıklarına karşı, aynı usullerle meşru savunmalarını yapmaları doğal bir hak haline gelmiş bulunmaktadır ve bu şekilde hareket edilecektir...

Anayasaya uygun kurulu düzenden anladığımız anlamadığımız odur ki, bu düzen, milli, demokratik, laik, sosyal hukuk devleti ilkelerine dayalı bulunmalı ve bu ilkeler kurumsallaşmış olmalıdır. Ferde huzur ve sosyal adalet getirmeyen ve hukuk eşitliğini gerçekleştiremeyen bütün iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel engeller devlet eliyle kaldırıldığı zaman bu düzen gerçekleşmiş olacaktır. İktidarlara devlet adına bu görevi yapmaya zorlamak için; ‘emperyalizm’ ile ‘iktisadi sömürü düzeni ve toprak ağalığı’ ile, ‘din sömürücülüğü’ ile, ‘cehaletle ve mevcut eğitim düzeni’ ile, ‘keyfi idare’ ile şiddetle mücadele etmek ve bu mücadeleyi hem kişisel hem de topluca sürdürmek herkesin bir Anayasa hakkı ve görevidir. Bu düzen tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir halkçı düzenidir. Bu ‘Beş Yönlü Demokratik Savaş’ ile yürütülecektir ki; ‘tam bağımsızlık’, ‘temelde planlı devletçilik ve toprak reformu’, ‘dinsel inançlara saygı’, ‘baskısız ve eşit işlem’, ‘işe dönük eğitim, yoksula ve köylüye eğitim önceliği’, ‘devlet kapısında vatandaşın eşitçe ve hakça sözünün geçerliği’, bulunan ‘Beş Köklü Yeni Ulusal Düzen’ kurulabilecektir...

Gerek ‘Beş Yönlü Demokratik Savaş’ın, yeni milli kurtuluş savaşının yürütülmesinde gerekse ‘Beş Köklü Ulusal Düzen’in kurulmasında inançlarını ve

güçlerini birleştirmek üzere bütün devrimci milliyetçi güçlerin bu mücadeleye katılmaları ve Dev-Güç adı ve kavramı altında işbirliği yapmaları tarihsel bir görevdir. Bu hususları yüce Türk ulusuna duyurur ve kesinlikle belirtmek isteriz ki; Amerikan emperyalizmine karşı olmak, Rusya ya da bir başkasına bağlı olmayı istemek değildir. Ülkenin bütün imkânları kendisinindir. Yaşasın Tam Bağımsız Türkiye”²⁶⁹.

Genel olarak sol tandanslı siyasi parti ya da sivil toplum örgütleri, kendi aralarında pek çok fraksiyona ayrılmaktaydı. Bu husus, örgütlerin hedeflerine ulaşamamalarındaki en önemli etmendir. Bunun farkında olan dönemin sol gençlik kuruluşları, Dev-Güç çatısı altında toplanmanın gerekliliğini vurguladılar ve bu yönde çalıştılar. Dev-Güç’ün programında belirttiği hususlar, Türkiye’nin kendine özgü bir yöntemle tam bağımsızlığını kazanması hedefini ifade etmekteydi. Bunun gerçekleşmesi sürecinde, devrimci örgütlerin bir arada hareket etmesinin, sonuca ulaşma bakımından daha etkin olacağı düşünülmekteydi. Nitekim Mihri Belli²⁷⁰, 16 Ocak 1968’deki “Türk Solu” dergisinde yazdığı makalesinde; “*Tam bağımsızlık ve gerçekten demokratik Türkiye’yi kurabilmek için şehir ve köy proletaryasının yarı proleter unsurların, şehir, köy, küçük burjuvazisinin, asker, sivil aydın zümrenin (küçük burjuva bürokrasisi) ittifakını temsil eden, bütün devrimci güçlerin kendi öz örgütleriyle katılacakları Devrimci Güç Birliği’ni zorunlu saymıştır*” diyordu. Devrimci Güç Birliği’nin temel ilkelerinin MDD ilkeleri olduğunu da ifade eden Mihri Belli, örgütün Türk toplumunda emperyalizme ve sömürü düzenine karşı olan ve tam bağımsız, demokratik Türkiye için eylemlere katılmak isteyen bütün kurum ve çevreleri kucakladığını ifade ediyordu²⁷¹.

²⁶⁹ A. Yıldırım, **FKF...**, s.171-174.

²⁷⁰ 1916’da Silivri’de doğdu. 1936’da iktisat okumak amacıyla gittiği ABD’de sosyalizm ile tanıştı. Orada işçi ve gençlik hareketleri içinde yer aldı. 1940’ta Türkiye’ye dönerek TKP ile bağlantı kurdu. Asistan olarak girdiği İ.Ü. İktisat Fakültesi’nde İlerici Gençler Birliği’nin kurucusu oldu. Bu örgütle ilgili yapılan kovuşturmada tutuklandı, hapis ve sürgün cezasına çarptırıldı. 1946’da yurtdışına çıktı ve Yunan iç savaşına katılarak komutanlığa kadar yükseldi. 1950’de pasaportsuz olarak Türkiye’ye girdiği ve silah taşıdığı gerekçesiyle tutuklandı. Serbest kaldıktan bir yıl sonra TKP soruşturmasında tekrar tutuklandı, yedi yıl hapis cezası aldı. 1960’da ilk kez kendi adıyla konuşma ve yazma olanağı elde eden Mihri Belli, “*Aydınlık Sosyalist Dergi*” ve “*Türk Solu*” dergilerinin yayınlanmasına yardımcı oldu. Bu süreçte yaptığı konuşmalar ve yazıları dolayısıyla iki kez tutuklanarak hapse girdi. Bu dönemde MDD tezlerini geliştirdi. Mahir Çayan ve Deniz Gezmiş ile bağlantıya geçti ve MDD kısa sürede gençlik hareketleri içinde belirleyici bir duruma geldi. Özellikle Avrupa ve Amerika’dan farklı olarak Türkiye’de 68 gençlik hareketinin devrimci ve Marksist bir nitelik kazanmasında önemli etkisi oldu. 1975’de Türkiye Emekçi Partisi’ni; 1996’da Özgürlük ve Dayanışma Partisi ve 2002’de ise Sosyalist Demokrasi Partisi’nin kurucusu oldu. 2002’de ise Demokratik Halk Partisi’nden milletvekili adayı oldu. 2011’de İstanbul’da öldü. ([http://www.gazetevan.com/-Sosyalist-Mihri-Belli-Hayatini-Kaybetti~-Mihri-Belli-Kimdir_- \(Ayrıntılı-Haber\)-2854.html](http://www.gazetevan.com/-Sosyalist-Mihri-Belli-Hayatini-Kaybetti~-Mihri-Belli-Kimdir_- (Ayrıntılı-Haber)-2854.html) Erişim Tarihi: 12 Aralık 2015).

²⁷¹ M. İ. Özgen, **TKP...**, s.339.

TİP yanlısı sosyalist devrim taraftarı olan kesimlerce ise bu oluşum “*Cuntacı MDD’ciler ile onların kurduğu Dev-Güç*” olarak ifade edilmekteydi. Bu anlayış Marksist-Leninist çizgide değildi. MDD’cilerin yayın organı “*Türk Solu*” dergisi ise kendilerini eleştiren bu kesimleri “*oportünist ve pasifist*” olarak suçlamaktaydı²⁷². Yine aynı derginin 29 Nisan 1968 tarihli 24. Sayısı’nda Mihri Belli “*Ya Güç Birliği, Ya Faşizm*” başlığı ile yayınlanan yazısında tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye’nin özlemini yaşayanların anayasanın sağladığı hak ve özgürlüklerden faydalanarak eyleme geçeceğini, bu amaçla da Dev-Güç’ün oluşturulduğunu ifade etti. 27 Mayıs 1960’da bir çatı kurulmuş olabilseydi, o gün itibarıyla Türkiye ABD emperyalizminin vesayetinden kurtulmuş olacaktı. Böylece sosyalizme giden özgün bir yol inşa edebileceğini söylüyordu. Bununla birlikte Mucip Ataklı²⁷³ yazısında; “*muhtaç olunan kuvvetin damarlarındaki asil kanda bulunduğunu*”, önlerine çıkacak her engelin yıkılacağını ve hedefe varılacağını vurguluyordu²⁷⁴.

Devrimci Kuruluşlar Güç Birliği İcra Komitesi Başkanı Kadri Kaplan²⁷⁵ da yazısında; “*... Atatürk devrimleri, aralıksız devam etmezse yeniliğe karşı olan zihniyet değişmekle kalmayıp tarihsel kökeninden devamlı beslenerek gelişmeye karşı engel yaratmaktadır. Bu engel son zamanlarda olduğu gibi devrimlerin temeline yönelen bir irtica şeklinde kendisini göstermektedir*” diyerek düşüncelerini dile getirmişti²⁷⁶. Kadri Kaplan’ın “*Türk Solu*” dergisinin 2 Temmuz 1968’de yayınlanan nüshasında “*Dev-Güç Hareketinin Karakteri*” başlıklı makalesi konumuz açısından dikkate değerdir. Dev-Güç’ün milli, halkın yararını gözetten bir devrimci hareket inancına sahip olduğunu ve bu inancın da “*Tam Bağımsızlık ve Gerçekten Demokratik Türkiye*” sloganıyla ülküleştirildiğini belirten yazar; demokratik, laik ve sosyal hukuk devletinin her yönleriyle gerçekleştirilmesinin hedeflendiği belirtti. Yazısında; “*Devrimciler Güç Birliği hareketinde sosyalist olan ve olmayan iki devrimci akım işbirliğindedir. Her ikisi de Mustafa Kemal mihverinin dışında değil içindedir. Her ikisi de Atatürk Devrimlerini*

²⁷² www.nesra.org/fkfde-dev-guc-kavgasi/ (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2015).

²⁷³ 1919’da Erzurum’da doğdu. İstanbul’da Maltepe Askeri Lisesi’ni bitirdikten sonra Kara Harp Okulu, Hava Okulu ve 1949’da Hava Harp Akademisi’ni bitirdi. Yurtiçi ve yurtdışında komutanlık ve askeri ataşelikte bulundu. 27 Mayıs Askeri Darbesi’nden sonra 1961’de tuğgeneralliğe terfi etti. 1960’da albay rütbesinde iken 27 Mayıs Askeri Darbesi’ni hazırlayan gruba katıldı. MBK ve Kurucu Meclis Üyeliği’nde bulundu. 1961’de sivil yönetime geçilince askerlik hizmetinden ayrıldı. Cumhuriyet Senatosu Tabii Üyesi oldu. 12 Eylül 1980’e kadar bu görevde bulundu. 1983’te Halkçı Parti’den İstanbul milletvekili seçildi. 18 Kasım 1984’te öldü. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Mucip_Ataklı Erişim Tarihi: 11 Aralık 2015).

²⁷⁴ H. Karadeniz, *Olaylı Yıllar ...*, s.170.

²⁷⁵ 1922’de İstanbul’da doğdu. 27 Mayıs Darbesi’nde yer aldı. 15 Ekim 1961 Genel Seçimleri’nde milletvekili seçildi. 25 Ekim 1961’de Cumhuriyet Senatosu MBK üyesi oldu. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Kadri_Kaplan Erişim Tarihi: 11 Aralık 2015).

²⁷⁶ H. Karadeniz, *Olaylı Yıllar ...*, s.171.

sağlam bir temele, toplumsal bir alt yapıya dayatarak tam anlamıyla halklaştırmak istemektedirler. Bu hareketi Anayasanın yasakladığı alanlara çekmek ya da oralarda göstermek gayreti boşunadır...” diyordu²⁷⁷.

TMTF Başkanı Sencer Güneşsoy ise “*TMTF ve Güç Birliği*” başlıklı yazısında, özlem duyulan çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış, tam bağımsız Türkiye için Dev-Güç olarak ortak hedefler doğrultusunda hep birlikte mücadeleye devam edileceğini belirtti²⁷⁸.

Dev-Güç Birliği adı altında oluşturulmaya çalışılan kurum, farklı metotlar benimseyen devrimci kuruluşlarının ortak gaye çerçevesinde hareket etmesini amaçlıyordu. Bu durum bazen ayrılıklara sebebiyet verse de mevcut tartışmaların günümüze kadar sürmesini engelleyemedi.

5- 29 Nisan 1968 Mitingi

Daha önce de belirtildiği gibi 1960 yılının başından itibaren Hükümet’e karşı protesto gösterileri artmaya başlamıştı. Özellikle Meclis Tahkikat Komisyonu’nun kurulması dolayısıyla İstanbul ve Ankara’da 28-29 Nisan 1960’da olaylar çıkmıştı. Ankara’da Harp Okulu öğrencileri yürüyüş düzenlerken; İstanbul’da ise meydana gelen olaylarda Turan Emeksiz isimli üniversite öğrencisi öldürüldü²⁷⁹. Bu süreç 27 Mayıs Askeri Darbesi’ne de zemin hazırladı.

Yaşanan olayların sekizinci yıl dönümü olması sebebiyle İzmir ve Ankara’da anma törenleri gerçekleştirildi. İzmir’de 27 Nisan 1968’de meydana gelen olaylarla ilgili olarak TMTF’ye mensup gençler, Basmane Meydanı’nda toplanarak caddelere “*sosyal adalet istiyoruz, Devrimci Gençlik 28 Nisan 1960 ruhu ile kutluyor, ezilenler ezenlerden hesap soracaktır*” yazdı. Bunları MTTB’li ve AP’li gençlerin kapatmaya çalışması üzerine çatışma çıktı. Polisin güçlükle önlemeye çalıştığı olaylar sonucunda iki kişi hafif yaralandı²⁸⁰.

Yine 29 Nisan 1968’de Ankara’da Zafer Meydanı’nda Dev-Güç organizesinde bir anma töreni yapıldı. Törende Aziz Nesin, Kadri Kaplan ve İlhan Selçuk konuşma yaptı. Konuşmalarda “*Tam bağımsız Türkiye için, NATO’nun dışında, yabancı üslerden*

²⁷⁷Türk Solu, S.33, 2 Temmuz 1968.

²⁷⁸H. Karadeniz, *Olaylı Yıllar...*, s.171.

²⁷⁹R. M. Geçikli, *Menderes Hükümetleri...*, s.515-516.

²⁸⁰Milliyet, 29 Nisan 1968.

arınmış, emperyalist sömürüye son vermenin zaruret olduğu” dile getirildi. Kalabalık, konuşmaları coşkuyla karşıladı²⁸¹.

Miting sırasında, kendilerini “Milliyetçi Gençler” olarak adlandıran bir grup miting alanının karşısında toplanmaya başladı. “Komünistler kahrolsun” sloganları atıldı. Bunun üzerine miting yapan grup sopalarla saldırıya geçti. Sonuçta içlerinde polislerin de bulunduğu çok sayıda kişi yaralandı. Çatışma sonrası bölge güvenlik koridoruna alındı. Kendilerini milliyetçi olarak adlandıran grup tekrar toplandığında aralarında AP milletvekili Hasan Aksay²⁸² ile MTTB Başkanı İsmail Kahraman, AP milletvekilleri ve AP Kadın Kolları Başkanı Selma Yüksel de vardı²⁸³.

Miting alanının yakınında bulunan Ankara Belediye Bandosu İstiklal Marşı çalarak olayların yatışmasını sağlamaya çalışsa da başarısız oldu. Milliyetçilerin kanunsuz olarak miting yaptığını söyleyen 27 Mayıs Milli Devrim Derneği Başkanı Mucip Ataklı; Ankara Emniyet Müdürü’ne gerekli tedbirlerin alınmasını istediğini ve kanunsuz olarak miting yapan grupla polisin bir olarak hareket ettiği iddiasında bulundu. Karşıt grupta yer alan bazı gençlerin “Kahrolsun komünistler” diye bağırarlara “Yapmayın arkadaşlar biz kardeşleriniziz, kimi döveceksiniz? Gelin hep beraber Türkiye’nin bağımsızlığı yolunda mücadele edelim” demeleri çatışmaya engel olamadı. Çıkan olaylar bir süre sonra yatıştı²⁸⁴.

Türkiye’de yaşanan bu gelişmeler benzer şekilde farklı coğrafyalarda da yaşanmaktaydı. Ortak nokta, gençlerin mevcut statükoya olan tepkisiydi. Türkiye’nin farklı şehirlerinde yapılan mitinglerde yaşanan tartışmalar, Türkiye’nin içinden geçtiği sürecin bir yansımasıydı. Karşıt gruplar arasında her tür insan bulunmaktaydı.

6- A.Ü. İlahiyat Fakültesi’nde Başörtüsü Sorunu ve Yaşanılan Tartışmalar

Türkiye’de başörtüsü yasağının en fazla tartışıldığı yer üniversiteler oldu. 1923’te Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla hazırlanan ilk anayasada resmi olarak bir başörtüsü yasağı bulunmamaktaydı. Ancak resmi kurumlarda, başörtüsü ile çalışan

²⁸¹ A. Yıldırım, **FKF...**, s.175-176.

²⁸² 1931’de doğdu. A.Ü. İlahiyat Fakültesi’ni bitirdi. TMTF ve A.Ü. Talebe Birliği İdare Heyeti Üyeliği yaptı. A.Ü. İlahiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti Başkanlığı; Adana İmam Hatip Okulu Müdür Muavinliği; Özel Osmaniye Lisesi Müdürlüğü, A.Ü. Mezunları Cemiyeti Başkanlığı, Osmaniye Öğretmenler Derneği Başkanlığı’nda bulundu. Türk Parlamenterler Birliği, Anadolu Kulübü Üyeliği, Yeşilay, Türk Ocakları, İdare Kurulları’nda görev aldı. Türkiye Suudi Arabistan Dostluk Cemiyeti’nin kuruculuğunu yaptı. “Vahdet”, “Adalet” ve “Adım” dergilerinin kurucu üyesi ve yazarı idi. I. (XII) ve II. (XIII) Dönem Adana milletvekilliği yaptı. (http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 09 Aralık 2015).

²⁸³ **Cumhuriyet**, 30 Nisan 1968.

²⁸⁴ **Milliyet**, 30 Nisan 1968.

da yoktu. Başörtüsünün tartışılmaya başlanması 1960'lı yılların ilk yarısında, başörtülü üniversite öğrencilerinin sayısının artmasıyla oldu²⁸⁵.

Her ne kadar 1960'lı yılların ortaları bu sorunun dillendirilmeye başlandığı dönem olarak ifade edilse de; kamuda başörtüsü ile çalışan doktorlar 1950'li yılların ortalarında görev yapabilmekteydi. 1964'te Gülsen Ataseven isimli öğrenci, İ.Ü. Tıp Fakültesi'nde başını örtmeye başladı. Okulu birincilikle bitirdi. Ancak mezuniyet töreninde konuşma yapmasına izin verilmedi. Bu da muhafazakâr kesimlerde rahatsızlık yarattı. Bundan bir yıl sonra Şule Yüksel Şenler, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın başörtüsü ile ilgili bir beyanatından ötürü “*Yeni İstiklal*” gazetesinde bir eleştiri yazısı yazdığı için dokuz ay hapis cezası aldı. Cumhurbaşkanı, iki ay sonra onun cezasını affetti ancak Şule Yüksel Şenler bunu kabul etmeyerek geri kalan cezasını da çekti²⁸⁶.

1968'e gelindiğinde kamuoyunda başörtüsü yasağı yaygın olmamakla birlikte gündemdeydi. 1968'in Şubat'ında Hatice Babacan isimli öğrenci, başörtüsü ile derse girdiği için A.Ü. İlahiyat Fakültesi'nden ihraç edildi²⁸⁷. Bu süreçte konu 12 Nisan 1968'de TBMM'nin gündemine AP Adana milletvekili Hasan Aksay tarafından taşındı. Onun ifadesine göre; Hatice Babacan inancı gereği başörtüsüyle derslere girmek istedi. Bazı öğretim üyeleri buna karşı çıktı. Öğrenciyle yapılan görüşme sırasında Hatice Babacan rahatsızlandı. Öğretim üyelerinin tavrı bunun en büyük sebebiydi. Baygınlık geçiren öğrenci uzak mesafedeki bir hastaneye sevk edildi. İddiaya göre hastanedeki doktorlar da hakarete bulundu. Hatice Babacan akıl sağlığının yerinde olduğuna dair bir rapor alınca, olası suçlamalardan da kendisini korumuş oldu. Fakat okul yönetimi adı geçen öğrencinin okulla ilişkisini kesti²⁸⁸.

Hasan Aksay Meclis'te yaptığı konuşmada; “*Bu başörtüsü, Türk kadınının %80-90'ının örtüsüdür. Bu üç kişi, Hatice Babacan'ın şahsında bütün Türk toplumuna bir ihtarda mı bulunmak istiyor? Siyah – beyaz ayrımının son bulmak üzere olduğu şu günlerde Türkiye'de okuma haklarından mahrum, insan hakları tahdit edilmiş bir başörtülü sınıfı ihdas edilmek mi isteniyor? Yoksa sayın profesörler, bu başörtüsünü dinin bir emri olarak kabul ediyorlar da o dine karşı çıkmak için mi böyle şiddet gösteriyorlar? Yoksa şu mudur; bu, hakların iskatına tekaddüm eden bayıltma hâdisesini duyan vicdanlar ıstırap çekti ve infial gösterdi, ıstırabını çeşitli yollarla*

²⁸⁵ www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiyedebasortusu-yasagi-nasil-basladi-nasil-cozuldu (Erişim Tarihi: 09 Aralık 2015).

²⁸⁶ Fatma Benli, **1964-2011 Türkiye’de ve Dünya’da Başörtüsü Yasağı Kronolojisi**, İstanbul, 2011, s.11.

²⁸⁷ F. Benli, **1964-2011 Türkiye’de ve Dünya’da Başörtüsü Yasağı Kronolojisi**, s.11.

²⁸⁸ **MMTD**, 2/XXVII, s.674.

duyurdu, şimdi bu dört doçent ve profesörümüz bütün bu vicdanlara, ‘Siz ne oluyorsunuz, biz sizden aldığımız yetki ve imkânla sizi sonuna kadar tokatlama ve sizi âciz görme hakkına sahibiz mi demek istiyorlar? Yoksa, yeni kara ve geri bir taassup mu doğuyor?’ Hangi sebeple olursa olsun, insan haklarının ıskatı ve bir parya sınıf ihdası yolundaki bu hareket gerekli cevabı bulmalıdır. Kara ve geri bir taassup eseri olmakla kalmayıp memleket huzurunu ihlâl edecek olan ve zaten buna matuf bulunan bu gibi hareketin, fiilî durumların üniversite muhtariyetinin istismariyle zırhlendirilamayacağını gösterecek tedbirler getirilmeli ve tatbik edilmelidir. ‘Adalet mülkün esasıdır’, Zulm ile âbad olanın sonu yoktur. Nerede olursa olsun adaletin yerine getirilememesinden mesul olanlar, mazlumu kuvvetli kılması gerekenler, millet adına hâkimiyeti kullananlardır” dedi²⁸⁹.

Hasan Aksay konuyu tamamen bir hukuk meselesi olarak ele alıyordu. Evrensel insan haklarıyla özdeşleştirmeye çalışıyordu. Ayrıca üniversite özerkliği açısından da çıkarsamalarda bulunuyordu. TBMM’deki görüşmeler kendisini muhafazakâr olarak adlandıran kesimlerin hassasiyetini yansıtmaları açısından önemlidir. Bu tartışma daha sonraki yıllarda da varlığını devam ettirdi.

Hatice Babacan yaşanan bu gelişmelere rağmen derslere girmekte ısrarcı oldu. Hakkında verilen kararı tanımadı. Ona erkek öğrencilerden de destek verenler oldu. Mustafa Demirsoy bunlardan biriydi. Fakat bu eylemi onun da okulla ilişkisinin kesilmesine sebebiyet verdi. Yine de direniş devam etti. 12 Nisan 1968’de konu basına yansıdı. Bu iki öğrencinin derslere girmesi polis engeline takıldı. Olaylar devam ederken MTTB Başkanı İsmail Kahraman düzenlediği basın toplantısında “Biz de direneceğiz” diyerek Fakülte Dekanı’nı sert bir dille uyardı. İki öğrencinin fakülteden atılmasının Anayasa’ya aykırı olduğunu ifade etti. “Gerçek haklı ses İslam’ın sesidir” dedi. Basın toplantısının ardından da üzerinde “Fakülte mi Derebeylik mi? İlim hürriyeti istiyoruz” yazılı siyah bir çelenk fakülte kapısına bırakıldı²⁹⁰.

Başlayan olaylar durulmadı. 14 Nisan 1968’de DTCF Öğrenci Cemiyeti Başkanı İlahiyat Fakültesi’nde yaşanan olay ile ilgili bir bildiri yayınladı: “Nereden desteklendiği belirsiz bu karanlık çevrelerin şu hususu iyi bilmeleri gerekir ki, bir kadının namus, haysiyet ve din duygusu ile kıyafetinin bir ilgisi yoktur. Din satıcıları

²⁸⁹ MMTD, 2/XXVII, s.674-675.

²⁹⁰ Cumhuriyet, 13 Nisan 1968.

kendinize geliniz. Bu yaptığınız en sonunda savunucusu görüldüğünüz Müslümanlığa ihanettir. Anayasa'nın gölgesine sığınıp Anayasa'ya karşı çıkmayınız”²⁹¹.

16 Nisan 1968’de A.Ü. İlahiyat Fakültesi’ndeki altmış kadar öğrenci dersleri boykot etti²⁹². Arkadaşlarının okuldan atılmalarını protesto etmek amacıyla derslere girilmeyecekti. Boykotu her şey normalleşinceye kadar devam ettireceklerdi²⁹³. Bu eyleme bazı dernek ve kuruluşlar da destek verdi. Fakülte Dekanı Prof. Dr. Hüseyin Yurtaydın konu ile ilgili yazılı bir açıklama yayınladı. Öğrencilerin üniversite dışındaki bazı güçlerce tahrik edildiğini ileri sürdü. Bildirisine şöyle devam etti: *“Birinci sınıf öğrencisi Hatice Babacan’ın başını örttüğü için değil, diğer öğretim üyelerini ve fakülteyi küçük düşürücü tarzda gazetelere demeç verdiği ve bunları yaptıktan sonra özür dilemeyi reddettiği için, Mustafa Demiröz’ün de Doç Dr. Bahriye Üçok’a ‘Safsata yapıyorsun’, ‘Basiretsiz’ gibi sözlerle hakaret ettiği için Yönetim Kurulu kararıyla fakülteden uzaklaştırıldığını”* bildirdi²⁹⁴. Mustafa Demiröz’ün hakaretlerine maruz kalan İslam Tarihi Doçenti Bahriye Üçok²⁹⁵ ise bunu bir saygısızlık olarak addettiğini belirterek *“Ne yapmamız bekleniyor? Hocalar mı öğrencilerden özür dileyecekler?”* dedi²⁹⁶.

Bütün bu gelişmelere rağmen yaşanan tartışmaların etkisiyle Prof. Dr. Hüseyin Yurtaydın 28 Nisan 1968’de Dekanlık ve öğretim üyeliğinden istifa etti. A.Ü. Yönetim Kurulu 30 Nisan 1968’de önemli kararlar aldı. Bunlardan özellikle ikisi dikkat çekiciydi. İlki fakültenin 31 Mayıs’a kadar geçici olarak tatil edilmesi, diğeri ise Dekan Hüseyin Yurtaydın’ın istifasının kabul edilmemesiydi²⁹⁷. Ayrıca Yönetim Kurulu, fakülteadaki durumun her yönü ile ayrıca incelenmesi için A.Ü. Senatosu’na teklifte

²⁹¹ **Milliyet**, 15 Nisan 1968.

²⁹² F. Benli, **1964-2011 Türkiye’de...**, s.11

²⁹³ A. Arslan, **Türkiye’de Üniversite...**, İstanbul, 2011, s.408.

²⁹⁴ **Cumhuriyet**, 16 Nisan 1968.

²⁹⁵ 1919’da doğdu. 1953’te A.Ü. İlahiyat Fakültesi’nde bir ilk gerçekleşti. Bahriye Üçok Fakülte’nin ilk kadın öğretim üyesi oldu. 1971’de Kontenjan Senatörü seçildi. 1977’de CHP’ye katıldı. 1983’te Halkçı Parti’nin kurucu üyesi oldu. 1984’te Yine aynı partiden milletvekili seçildi. 1986’da Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP)’ye geçti. (**Cumhuriyet**, 9 Aralık 2015); Kasım 1988’de bir televizyon programında İslam’da örtünmenin ve oruç tutmanın zorunlu olmadığı ifadesiyle tepki çekti ve tehditler aldı. 6 Ekim 1990’da evine gönderilen bir kitap paketini açmaya çalışırken yerleştirilmiş olan bomba düzeneği patladı ve ağır yaralı olarak H.Ü. Tıp Fakültesi’ne kaldırıldı. Burada yaşamını yitirdi. Cenazesi 9 Ekim 1990’da defnedildi. Cinayeti, İslami Hareket adlı bir örgüt üstlendi. Örgüt Bahriye Üçok’u tesettür konusundaki düşünceleri yüzünden cezalandırdığını açıkladı. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Bahriye_Üçok Erişim Tarihi: 9 Aralık 2015).

²⁹⁶ **Cumhuriyet**, 16 Nisan 1968.

²⁹⁷ F. Benli, **1964-2011 Türkiye’de...**, s.11

bulunacaktı. Bundan sonra da basına sağlıklı bilgi akışının sağlanması görevini bizzat Rektörlük makamı üstlenecekti²⁹⁸.

Başörtüsü sorunu yukarıda da ifade edildiği üzere Türkiye gündeminde uzun yıllar yer alacaktı. Burada üniversite, Meclis, sivil toplum örgütleri ve öğrencilerin tepkilerini gösterebilmek için her türlü vasıtaya başvurduğunu tespit etmekteyiz. Özellikle TBMM’de konunun ele alınışı, içerik olarak dikkat çekiciydi. Yaşanılan tartışmanın sonucunda olayların basına yansımada eksiklik görülmüş olmalı ki, üniversite yönetimleri Fakülte Dekanlıklarını bu konuda devre dışı bırakacaktı. Bir diğer husus da eğitim kurumlarının tatiline yönelik karar alınmasıydı. Daha sonraki süreçte de bunun birçok örneği görülecekti. İlerleyen bölümlerde de ifade edileceği üzere başörtü meselesi yeniden gündeme gelecekti.

7- NATO’ya Hayır Haftası (14-19 Mayıs 1968)

Türkiye, dünyada özellikle Avrupa’da yoğunlaşan ve günden güne artan öğrenci hareketleriyle ilişkili olarak bu sürecin bir parçası haline geldi. Bu kapsamda Türkiye’de faaliyet gösteren on yedi sol görüşlü öğrenci kuruluşu 14-19 Mayıs 1968²⁹⁹ tarihleri arasını “*NATO’ya Hayır Haftası*” olarak ilan etti³⁰⁰.

NATO’ya karşı ilk kapsamlı eylem 14 Mayıs 1968 günü başlatıldı. 14-19 Mayıs arasında Taksim, Gümüşsuyu, Pendik, Gebze ve Açıkhava tiyatrosunda konferanslar düzenlendi. Konuşmacılar arasında Çetin Özek, Aziz Nesin ve Selahattin Hilav ve bazı siyasi partilerden temsilciler bulunmaktaydı. Dönem sloganların yoğun olarak kullanıldığı ve tepkisel eylemlerin sıkça sergilendiği bir süreci içeriyordu. Yapılan konuşmalar, halkoyunları ve halk ozanlarının deyişleriyle süsleniyordu. NATO’nun emperyalizmin sömürü aracı olduğu sloganı sıkça dile getiriliyordu. NATO’ya Hayır Haftası’nı düzenleyen organizasyon komitesinin üyeleri, hafta boyunca işçilerin yoğun olduğu yerlere giderek onlarla temasa geçiyor ve fikir alışverişinde bulunuyorlardı. Onlara şu soru yöneltiliyordu; “*İşte bu sömürünün bekçisi NATO diye bir teşkilat var.*

²⁹⁸ *Cumhuriyet*, 30 Nisan 1968.

²⁹⁹ NATO’ya Hayır haftasının başlangıç tarihi bilinçli olarak seçilmişti. Bu tarihin Türk Milleti açısından önemi büyüktü. Çünkü 14 Mayıs 1950’de Türk Halkı kendi özgürce genel seçimlere katılarak Milli İradesini kullanmıştı. Yani bu tarihte “*Çok Partili Demokratik Dönem*” başlamıştı. (M.İ. Özgen, *TKP...*, s.166).

³⁰⁰ A. Arslan, *Türkiye’de Üniversite...*, s.410.

Siz, bu sömürme aracı olan NATO'ya evet mi diyorsunuz? Hayır mı diyorsunuz?". Alınan cevap ekseriyetle "Hayır" idi³⁰¹.

O günlerin daha iyi anlaşılabilmesi için NATO'ya karşı sergilenen tavrın irdelenmesinde fayda var. Özellikle, bu tarz eylemlerde okunan basın bildirileri konumuz açısından oldukça önemlidir. 14 Mayıs 1968 günü saat 14.00'te Taksim'de toplanan grubun okuduğu basın bildirisinde şu ifadeler yer alıyordu;

"Varlığını yoksul ülkemizi sömürmek ve sürdürebilen emperyalist Amerika çıkar düzenine devam ettirebilmek amacıyla askeri bir garanti aradı ve NATO'yu kurdu. Bir umacı yaratarak soyduğu ülkeleri komünizm tehlikesiyle korkuttu. Ve yandaş birer güç olarak bu örgüte kattı. Nitekim yeryüzünde emperyalizme karşı ilk kurtuluş savaşını vermiş olan Türkiye'miz, ne gariptir ki, bu oyuna düşerek kurtuluş savaşının baş düşmanı ve emperyalizmin sömürü aracı NATO'ya girdi. O günden bu yana NATO hep aleyhimize çalıştı. Emperyalizme karşı ilk kurtuluş savaşını veren ordumuz, sonradan NATO'ya girmemiz nedeniyle Kıbrıs'ta bile kendi öz çıkarlarımızı korumaktan alıkondu. Emperyalistlerin tepesinde kurulduğu merkezîyetçi NATO kumanda zincirinden dolayı Türkiye'nin NATO içinde kalıp yeni statüler arama olanağı yoktur. Bu nedenlerden emperyalist Amerika'nın hasta ekonomik yapısının askeri uzantısı olan NATO'ya hayır demek şarttır. NATO'ya hayır diyoruz, çünkü Amerika'ya karşıyız. NATO'ya hayır diyoruz çünkü emperyalizme karşıyız. NATO'ya hayır diyoruz çünkü emekçi halk yığınlarının yani Türkiye'nin çoğunlunun çıkarlarından yanayız. 14-19 Mayıs tarihleri arasını NATO'ya hayır haftası olarak ilan eden aşağıdaki örgütler bugün bağımsızlık kahramanı Mustafa Kemal'in anıtı önünde bizi bağımlı kılan NATO'nun amblemini yakarak haftayı açıyoruz. Amacımız bağımsızlık sorununu yalnızca biz gençlerin ve aydınların sorunu olmaktan çıkarıp emekçi halkımıza mal etmektir. Çünkü her zaman halklar galip gelmiştir. Vietnam'da böyle olmuştur. Türkiye'de de böyle olacaktır". Bildirinin altında İstanbul ve Ankara'daki öğrenci birlikleri, İ.Ü. ve İ.T.Ü.'ye bağlı okulların öğrenci dernek temsilcilerinin imzası vardı³⁰².

Anti-emperyalist olmak, sol kesim için NATO'ya direnmek demekti. Dolaylı olarak NATO karşıtlığı da, Amerika'ya düşman olmak anlamına geliyordu³⁰³. Ayrıca, etkinliklere katılan örgütlerin hazırladığı *"Emperyalizmin Sömürge Aracı NATO'ya*

³⁰¹ Bianet.org/bianet/siyaset/113699-1968-İstanbul-NATO-ya hayır-haftasi (Erişim Tarihi: 9 Aralık 2015).

³⁰² A. Yıldırım, *FKF...*, s.180-181.

³⁰³ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika*, Ankara, 1995, s.143.

Hayır” başlıklı broşür de dağıtıldı. Aktivist Harun Karadeniz’in Gebze’de düzenlediği gece toplantısına; inşaat, tarım ve fabrika işçileri de katılmıştı. Devrimci türkülerin seslendirildiği ve folklor gösterilerinin yapıldığı bu gecede “*NATO’ya Hayır*” sloganları atıldı³⁰⁴.

Bu eylemler Türk basınında geniş yer buldu. Bu arada karşıt öğrenci grupları arasında çatışmalar çıktı. “*Cumhuriyet*” gazetesinin, 15 Mayıs 1968 tarihli haberinde; Hürriyet Meydanı’nda Teknik Üniversiteli altı öğrencinin, İlim Yayma Cemiyeti Yurdu’ndan çıkan yaklaşık kırk kişilik grubun saldırısına uğradığı haberinin yanı sıra, TMGT Genel Başkanı Kazım Kolcuoğlu’nun Dünya Gençlik Teşkilatı’na, orada Yönetim Kurulu Üyeliği yapan Alp Kuran aracılığı ile bir teklif gönderdiği belirtildi. Bu teklif; mutlu bir dünya oluşturmak adına demokratik taleplerle kendilerini ifade etmeye çalışan gençlere; antidemokratik yollarla engel olmaya çalışan ülkelere karşı tüm dünya gençliği olarak birlikte olma düşüncesini içeriyordu³⁰⁵.

“*Milliyet*” gazetesi ise adı geçen haftanın ikinci gününe karşılık gelen 15 Mayıs 1968 tarihli nüshasında; “*Hafta münasebetiyle yerlere yazı yazan, broşür dağıtan solcu öğrencilerle sağcı öğrenciler arasında Çarşıkapı’da olaylar olmuştur. Polis yere yazı yazan yüz altı öğrenciyi karakollar vasıtasıyla toplamış, sonra serbest bırakmıştır. Solcu öğrenciler NATO amblemini temsilen yapılan mavi beyaz renkli yıldızı Taksim’de yakarak haftayı açmışlardır*” haberini verdi³⁰⁶. Bir hafta sürdürülen kampanyada Amerika düşmanlığı ile NATO’nun tamamen savaşçı ve kötü bir kuruluş olduğu fikri ön plana çıkartıldı³⁰⁷.

NATO, dönemin gençliğinde Amerikan emperyalizmi kavramı ile özdeş idi. Türkiye’nin NATO’ya üyeliği dolayısıyla, emperyalizmin bir parçası olması durumunu kabullenmek istemeyen sol gençlik, kapsamlı olarak bu yapıyı reddeder nitelikte eylemler örgütledi. Özellikle Türkiye’nin tam bağımsızlığına engel teşkil eden uluslararası kuruluşlara karşı mücadele edeceklerini dile getirdiler. NATO’ya karşı girişilen eylemler de bu düşüncenin ürünüydü. Konu ile ilgili yöntem ve şartları belirleyerek halka anlatma noktasında büyük çaba gösterildi.

³⁰⁴ H. Karadeniz, *Olaylı Yıllar...*, s.77.

³⁰⁵ *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1968.

³⁰⁶ *Milliyet*, 15 Mayıs 1968.

³⁰⁷ M. İ. Özgen, *TKP...*, s.166.

8- Üniversitelerde Haziran Olayları (Haziran 1968)

Fransa'daki üniversitelerde başlayan olayların dünya geneline yayılmasıyla hareketli günler yaşanıyordu. Üniversite öğrencileri demokratik taleplerini boykotlar, protesto gösterileri, mitingler ve çeşitli organizasyonlarla dile getirdikleri bir süreç içerisindeydi. Bu durum Türkiye'de de üniversitelerde başlatılan olaylarla gündeme geldi. Aslında 1968'e gelinceye kadar, ülkemizde özellikle eğitim alanındaki sorunlar artarak devam etmişti. Emperyalizmin yayıldığı bir dönemde, Türkiye'nin ABD yanında yer alması onun bağımsızlığına bir engel olarak algılanıyordu. Başta üniversite gençliği olmak üzere tüm kesimlerde bir hareketlilik gözlemlendi. Karşı çıkılan birçok sorun içerisinde eğitim alanında yaşananlar ön plandaydı. Birbiri ardına başlayan üniversite eylemleri hızla yayıldı³⁰⁸.

Bu süreçteki ilk olay 10 Haziran 1968'de A.Ü. DTCF'de reform talep eden öğrencilerin dersleri ve sınavları boykot etmesiydi. Latince sınavının yapıldığı esnada bir profesörün sınavların başka bir güne ertelendiğini bildirmesi üzerine olaylar başladı. Ardından öğrenciler öğle vakti fakülteyi işgal etti³⁰⁹. Okul kapısı öğrenciler tarafından zincirlenerek içeriye kimsenin girmesine izin verilmedi. Fakülte yönetmeliğini ve yönetimini protesto etmek amacıyla başlatılan eyleme; okul bahçesine *"Fakültede reform yapılacaktır; bu sistem değişecek; harçlar düzenlenecek"* yazılı pankartların asılması ile devam edildi³¹⁰.

Öğrencilerin talepleri on üç maddeden³¹¹ oluşuyordu. Öğrenci Derneği Başkanı Celal Kargılı³¹² amaçlarını şöyle ifade etmekteydi: *"Dünya gençliği bizden çok daha iyi şartlar içinde bulunurken, daha iyi imkânlarla kavuşmak için mücadele verirken pek ilkel şartlarla ve en ilkel yönetmeliklerle tahsilimize devam etmemiz Türk gençliğinin devrimcilik görüşü ile bağdaşmamaktadır. Biz bu hareketle Türkiye'deki tüm üniversite*

³⁰⁸<http://www.ozgurlukdunyasi.org/arsiv/292-sayi-146/911-68den-28-hazirana> (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2015).

³⁰⁹ **Cumhuriyet**, 11 Haziran 1968.

³¹⁰ **Milliyet**, 11 Haziran 1968.

³¹¹ Bu on üç maddelik talep listesinin ilk maddesi; *"Fakülte dekanı ya Atatürk İlkelerine saygılı olmalı, ya da görevinden derhal istifa etmelidir"* idi. Diğer on iki madde, aynı gün içerisinde birden fazla sınav olmaması, harçların dondurulması ile sınavlar ve dersler hakkında bazı düzenleme talepleri içeriyordu. Yönetmeliğin de öğrenciler lehine değiştirilmesi isteniyordu. (**Cumhuriyet**, 11 Haziran 1968).

³¹² 1935'te Tarsus'ta doğdu. Tarsus *"Yeni Söz"* gazetesi sahibiydi. Çukurova Bölge Planlama Teşkilatı'nda turizm uzmanı olarak çalıştı. A.Ü. DTCF Öğrenci Birliği Başkanlığı ve Kamu Kurul Üyeliği ile A.Ü. Kamu Kurul Üyeliği yaptı. TBMM III.(XIV) dönem CHP ve Bağımsız milletvekilliği idi. 1976'da öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 13 Aralık 2015).

gençliğinin devrimci hareketlerine fakültemiz bahçesini mücadele alanı olarak tahsis ettik”³¹³.

1968’de dünyada meydana gelen üniversite olayları ile eş zamanlı olarak Türkiye’de de benzerleri görülmeye başlandı. Olayların meydana geldiği ilk yerlerden olan A.Ü. öğrencileri, üniversite içi sebepler dolayısıyla boykot ve işgal eylemi gerçekleştirdi. Amaçları daha iyi şartlarda eğitim almaktı. Bu doğrultuda şikâyet ettikleri konuları dile getirerek reform talebinde bulundular.

a) A.Ü. Üniversitesi Öğrenci Eğitim Öğretim Yönetmeliği’ne Gösterilen Tepki ve Boykot Komitesi’nin Talepleri

A.Ü.’de başlayan olaylar, 11 Haziran’da Hukuk Fakültesi’nin işgali ile gelişti. Ders ve sınavlar boykot edildi. “*Öğrenciyi ezen yönetmelik hükümlerine karşı birleşmenin zamanı gelmiştir*” denilerek, yönetmelikte kendileri aleyhine yer alan kararların değiştirilmesini de içerden bir dizi isteği açıkladılar. Bunun üzerine Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri bir toplantı yaptı³¹⁴. Bu süreçte A.Ü. Hukuk Fakültesi Boykot Komitesi tarafından bir rapor hazırlanarak Cumhurbaşkanlığı makamına gönderildi. Buna göre Hukuk Fakültesi’nde eğitim bilimsellikten uzaktı. Öğrenciler için zaman kaybına sebep olan bu düzenin değişmesi için daha önce de girişimde bulunulmuştu. Fakat her defasında bir şekilde bu girişim engellenmişti. Dolayısıyla mevcut boykot, bir sosyal patlamanın sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Amaçlarının devletten alınan maddi destek karşılığında bütün mesainin fakülteye ve bilimsel çalışmalara harcandığı, öğrencilerin kitap paraları için zorlanmadığı, harç paralarını ödemekte sıkıntı çekmediği bir düzen olduğu belirtilmekteydi. Direnişin her türlü siyasi ve ideolojik fikirden uzak olduğu vurgulanıyordu³¹⁵. Rapordaki taleplerden biri “*Eleme Usulünün Kaldırılması*” idi. İkinci talep “*Baraj Usulünün Kaldırılması*” başlığı altında incelenmişti³¹⁶. Bir başka talep sınıf geçme süresi ile ilgiliydi³¹⁷.

Rapordaki isteklerden bir diğeri telafî sınavı hakkının tanınmasıydı³¹⁸. Ayrıca kayıt yenileme ve sınav harçları ile ilgili talep ise artışın aritmetik dizi halinde olması ve toplamda beş yüz lirada dondurulmasıydı. Hukuk Fakültesi Direniş Komitesi’nin bir talebi de sağlık kurulu raporlarının sınav hakkının yanması ve yıl kaybedilmesi halinde

³¹³ A. Yıldırım, **FKF...**, s.185.

³¹⁴ **Milliyet**, 12 Haziran 1968.

³¹⁵ **CCSA**, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-13.

³¹⁶ **CCSA**, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-14.

³¹⁷ **CCSA**, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-15.

³¹⁸ **CCSA**, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-15-16.

harçların artmasını önlemesi için bir düzenleme yapılmasıydı³¹⁹. Ayrıca sınavların sözlü veya yazılı yapılması konusuna yeni bir düzenlemeye gidilmesi de istenmekteydi. Raporda öğrencilerin bilgilerini uygun şartlarda ortaya koyması gerektiği belirtilerek sınavların en az üç gün ara ile yapılması talep edilmekteydi³²⁰. Raporda “İkinci Bölüm” başlığı altında ele alınan konu, fakültede verimli bir yönetim, eğitim düzeni sağlamak ve bilimsel çalışmayı artırmak için bazı isteklerin yerine getirilmesi³²¹.

Yine 11 Haziran’da DTCF’de davul zurna eşliğinde devam eden boykotta, Celal Kargılı fakülte mezunlarının durumu ile ilgili olarak, Cumhurbaşkanı, Başbakan, Milli Eğitim, Turizm ve Köy İşleri Bakanları’na telgraf çekti: Mezunların oldukça düşük ücretlerle bile iş bulamadıkları, layık oldukları görevlere de hak ettikleri maaşlarla tayin edilmelerini istiyordu. Hedeflerine varıncaya kadar mücadeleye devam edeceklerini ifade ediyordu³²².

DTCF Genel Kurulu yaşanan olaylar üzerine dokuz kişilik bir komisyon kurulmasına karar verdi³²³. Öğrencilerin öğretim üyelerinin görevlerini yerine getirmelerine engel olmalarını ve okulu işgal etmelerini anayasaya aykırı olarak niteledi. Öğrenci taleplerinin bir kısmı reddedilmiş olsa da bazıları kabul edildi³²⁴. Boykotun yayıldığı Ziraat Fakültesi’nden bir grup öğrenci ise Meclis’e giderek senatör ve milletvekilleri ile görüştü ve bildiri dağıttı³²⁵. Öğrencilerin Meclis’e gitmesi, üniversite yönetiminin yanı sıra, sorunlarının çözümü için her türlü mekanizmayı devreye sokmaya çalıştıklarının bir göstergesiydi.

12 Haziran 1968’de ise fakültenin yaklaşık üç bin öğrencisi, “*Diplomalı işsizliğe son, köhne sistemi istemiyoruz, eskimiş düzen değişmelidir*” pankartları ile Milli Eğitim Bakanlığı’na (MEB) yürüdü³²⁶. Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem³²⁷ kendisiyle görüşmek üzere bir heyet seçen öğrencileri makamında kabul etti ve onlarla uzun süre görüştü. Öğrenciler taleplerini içeren bir yazıyı sunarak, Bakan’a isteklerinin yerine getirilmesini aksi takdirde istifa etmesi gerektiğini vurguladı. Gergin geçen toplantı

³¹⁹ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-16

³²⁰ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-17.

³²¹ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-17-18.

³²² Milliyet, 12 Haziran 1968.

³²³ Milliyet, 12 Haziran 1968.

³²⁴ Cumhuriyet, 13 Haziran 1968.

³²⁵ Milliyet, 11 Haziran 1968.

³²⁶ Milliyet, 13 Haziran 1968.

³²⁷ 1918’de Edirne’de doğdu. SBF’den mezun oldu. Türkiye’nin çeşitli ilçelerinde Kaymakamlık ve Mardin, Gümüşhane, Elazığ ile Merkez Valiliği görevlerinde bulundu. Mülkiye Müfettişliği ve TBMM’de I. (XII), II. (XII), III. (XIV) Dönem AP milletvekilliği yaptı. 30. Hükümet’te Milli Eğitim Bakanı, 31. ve 32. Hükümet’te ise Tarım Bakanı olarak görev yaptı. 1978’de öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 13 Aralık 2015).

sonucunda İlhami Ertem, talepleri görüşmek üzere Bakanlık bünyesinde aralarında öğrenci temsilcilerinin de yer alacağı bir komisyon kurulması kararını verdi³²⁸.

b) İ.Ü. Rektörlüğü'nün Öğrenciler Tarafından İşgali

Ankara'da DTCTF'de “Öğrenci yönetime katılmalıdır” sloganı ile başlayan direniş, boykot ve işgaller İstanbul'daki üniversitelere de yayıldı. 12 Haziran 1968'de İ.Ü. Hukuk Fakültesi işgal edildi. Bu durum basının ilgi göstermesiyle kamuoyunda yer edindi³²⁹. İ.Ü. bahçesinde toplanan öğrencilere hitap eden Deniz Gezmiş, “*Haklarımızı alana kadar üniversite yönetimine el koyuyoruz*” dedi³³⁰. Böylece öğrenci olayları için yeni bir süreç başlamış oluyordu.

İ.Ü.'de önceki yıllarda meydana gelen reform talepli eylemlere geniş kapsamlı katılım sağlanmıştı. Bu defa durum farklıydı. Devrimci sloganlar rahatlıkla kullanılamıyordu. Halkın desteğini alabilmek adına “*Sağ yok, sol yok, boykot var*” söylemi gündeme getirildi. Ancak yine de işgallerin öncülüğünü Deniz Gezmiş, Bozkurt Nuhoglu ve Kemal Bingöllü gibi devrimci öğrenciler yaptı³³¹. Bu arada yukarıda ifade edilen sloganı okul girişindeki tahtaya Deniz Gezmiş yazmıştı³³².

Yönetmelik, ders kitaplarının pahalılığı ve öğretim üyelerinin öğrencilere kötü davranışları öğrencilerin genel şikâyet konusuydu. Bu gerekçelerle boykot başladı. Üniversite santrali ve Dekanlık öğrenciler tarafından işgal edildi. İstekler ilgili yerlere ulaştırılmak üzere yazılı hale getirildi³³³. Ayrıca bir işgal komitesi kurulması için karar alındı³³⁴. Ardından öğrenciler, Rektör'ü istifaya davet eden sloganlarla Rektörlük binasına yürüyüşe geçti ve Rektör Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli ile görüştü. Öğrenciler üniversitede devrim istediklerini, Hükümet'in istekleri doğrultusunda hareket edilmemesi taleplerini Rektör'e iletti³³⁵. Öğrencilere karşı Rektör oldukça yapıcı idi: “*Yönetmelik işini halledeceğiz, bütün bunları halletmenin yolları var, hepsine çözüm bulacağız ama sizin bu yaptığınız suçtur, suç işliyorsunuz, sonra altından kalkamazsınız*” demesi üzerine, öğrenciler arasında bir şaşkınlık yaşandı. Bunun üzerine

³²⁸ Cumhuriyet, 13 Haziran 1968.

³²⁹ Mahmut İhsan Özgen, *Türkiye'de Şiddet Hareketleri, Kaynakları ve Hedefleri*, 1989, s.13-14.

³³⁰ C. Dünder, *Abim...*, s.121

³³¹ M. İ. Özgen, *TKP...*, s.284.

³³² C. Dünder, *Abim...*, s.122.

³³³ Yayınladıkları ilk bildiride öğrencilerin talepleri şunlardı; “*Fakülte yönetimine kayıtsız şartsız üye olmak, öğrencilerin barınacağı yurtların sağlanması (Hükümet'in bütçeye ödenek koyması şartı ile) öğrenci aleyhindeki tüm yönetmeliklerin iptali*”. Bu bildiri altında Hukuk Fakültesi İşgal Komitesi imzası bulunuyordu. (Milliyet, 13 Haziran 1968).

³³⁴ Cumhuriyet, 13 Haziran 1968.

³³⁵ Milliyet, 13 Haziran 1968.

Deniz Gezmiş müdahale ederek tepki gösterdi. Rektör araya girmeye çalışsa da başarısız oldu ve makamını terk etti³³⁶.

Yaşanılan gelişmeler karşısında İ.Ü. ve Hukuk Fakültesi yönetim kurulları toplandı. Hukuk Fakültesi Dekanı Reha Poroy basın açıklaması yaptı. Sınavların süresiz olarak ertelendiğini belirtti ve öğrencilerin bazı taleplerinin haklı olduğunu vurguladı. Her şeye rağmen sınavlara girecek olanların haklarının yenmemesi için gerekli önlemlerin alınacağını da sözlerine ekledi³³⁷.

Alınan önlemlere rağmen yapılan eylemin işaret ettiği bazı hususları burada belirtmemizde fayda var. Öğrenciler arasında tepkisel birlikteliğin olması adına söylem değişikliğine gidilmesi dikkat çekicidir. Bu sayede sol-sağ ayrışması yerine ortak gayede buluşmanın kapısı aralanmış oldu. Ayrıca üniversite yönetimi tarafından öğrencilerin bazı taleplerinde haklı olduğu söylemi konumuz açısından önemlidir.

c) Üniversitelerdeki Öğrenci Olaylarının Yayılması ve Siyasete Yansıması

12 Haziran 1968’de A.Ü. İlahiyat Fakültesi öğrencileri tarafından Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a bir rapor sunuldu. Buna göre eğitim yetersizdi. Bazı öğretim üyeleri tarafından öğrencilere yönelik alaycı tutum, aşağılama hatta şiddet uygulandığı belirtilmekteydi. Yine bazı öğretim üyelerinin yönetmeliğe aykırı olarak sınavları aleni olarak yapmadığı bir kısmının ise garip bir sistem uyguladığı iddia ediliyordu. Ayrıca fakültede Anayasa’da belirtilen temel hak ve hürriyetlerin keyfi olarak kısıtlanmak istendiği öne sürülmekteydi. İki öğrenciye suçlarıyla ilgili olmayan sübjektif cezaların uygulandığı iddia ediliyordu. Bu sebeplerle öğrencilerin 15 Nisan 1968’den itibaren boykota gittiği belirtiliyordu. Raporda sorunların hukuki yoldan çözülebilmesi için üniversite Rektörü’nün ricası üzerine 24 Nisan 1968’de boykota son verildiği ifade edilmekteydi³³⁸.

İlahiyat Fakültesi öğrencileri muhtıradan *“Öğrencilerin anlayış göstermelerine rağmen bir kısım öğretim üyeleri ile fakültemiz Dekanı, isabetsiz tasarruflarının haksızlığını ört-bas etmek üzere meseleyi siyasi olarak nitelemeleri sonunda öğrenci meselelerinin normal hukukla halline engel olmuşlar ve bunun üzerine de öğrenciler, 22 Mayıs 1968 tarihinden itibaren tekrar direnmeğe başlamış ve verdiği beyanlarla gerek fakültenin gerekse öğrencilerin şahsiyet ve haysiyetini zedeleyen Dekan’ın istifasının*

³³⁶ Alev Er, **Bir Uzun Yürüyüşü 68**, İstanbul, 2008, s. 118.

³³⁷ **Milliyet**, 13 Haziran 1968.

³³⁸ **CCSA**, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-33.

lüzumu üzerinde birleşmişlerdir. Esasen fakültemiz Dekanı istifasını talebe aleyhine bir vasıta olarak kullanmış; hem Dekanlık'tan hem de öğretim üyeliğinden istifa ettiğini açıklamak suretiyle fakültemizin bir ay müddetle tatil edilmesini sağlamıştır. Şunu kesin olarak belirtelim ki; boykotumuzun iddia edildiği gibi 'Nurculukla', 'Hilafetçilikle' ve 'Rejim Düşmanlığı' ile hiçbir ilgisi yoktur. Fakültemizde hiçbir öğrenci, iddia edilen bu suçlardan değil mahkûm olmak takibata uğramamıştır. Bu itham, siyasi maksatlı öğretim üyelerinin öne sürdükleri bir iddiadır. Bunu öne sürenler, sorumlu kimseler oldukları halde, bugüne kadar bu konuda ne bir işlem yapmışlar ne de ilgili yerlere ihbarda bulunmuşlardır. Bu durum, ithamın haksız tasarrufu örtbas etme maksadına matuf bir vasıta olarak kullanılmak istendiğinin bir delilidir” sözleriyle kendi bakış açılarını aktarmaktaydı. Son olarak öğrenciler, Cumhurbaşkanı'ndan Fakülte Dekanı'nın istifasını sağlamasını istiyordu. Ayrıca yeni yöneticilerin öğrenci sorunları ile ilgilenmeleri hususunda da Cumhurbaşkanı'ndan yardım talep etmekteydiler³³⁹.

Yetkililer öğrenci isteklerinin yerine getirilmemesi halinde sorunun büyüyeceği endişesini taşıyordu. Çünkü daha önceki yıllarda da benzer şekilde boykotlar yapılmış olmasına rağmen bu kez durum farklıydı. Boykotun ötesinde işgaller yaşanıyordu.

Olaylar 13 Haziran'da İstanbul ve Ankara'daki farklı fakültelerin yanı sıra, Erzurum ve İzmir'e de yayıldı. TMGT ile TMTF de boykotlara destek verdiğini açıkladı. Ayrıca Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu Başkanı Prof. Dr. Bahri Savcı da boykotu desteklediğini açıkladı. Şiddetten kaçınılarak “eylemlerin sınavdan kaçan tembel öğrenci hareketi” olarak algılanmasına engel olunması gerektiğini de sözlerine ekledi³⁴⁰.

Öte yandan 13 Haziran itibarıyla A.Ü. Fen Fakültesi'ndeki dersler de öğrenciler tarafından boykot edildi. Dekan ve öğretim üyelerinin okula girmesi engellendi. Bu durum tartışmalara yol açtı. Fakülte bahçesine “Halka dönük üniversite, gerçek müspet ilim halka dönüktür, yönetmelik kukla öğrenci istiyor, direneceğiz” yazılı pankartlar asıldı³⁴¹. Eğitim Fakültesi'nde de benzer olaylar yaşandı. Ancak boykot kısa sürdü. Zira yazılı sınavlardan başarılı olan öğrencilerin sözlü sınava alınmaması talepleri, Dekanlığın acilen aldığı kararla uygulamaya kondu. Böylece Eğitim Fakültesi'ndeki boykot kısa sürede sonlandı³⁴².

³³⁹ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-33.

³⁴⁰ Milliyet, 14 Haziran 1968.

³⁴¹ Cumhuriyet, 14 Haziran 1968.

³⁴² Cumhuriyet, 14 Haziran 1968.

İ.Ü.'de devam eden boykot; Tıp, İktisat ve Edebiyat Fakülteleri'ne de yayıldı. Yaklaşık yirmi bin öğrenci eylemlere katıldı. Fakültelerde sınavlar yapılamıyordu. Boykota karşı olanlarla destekleyen öğrenci grupları arasında tartışmalar çıktı. Hukuk Fakültesi İşgal Komitesi bir açıklamada bulundu. Buna göre yalnızca Üniversite Senatosu ile Fakülte Yönetim Kurulu'nu muhatap aldıklarını belirtti. Ayrıca Rektör ve Fakülte Dekanı'nın istifaları istendi. Yönetim Kurulu ve Senato'nun bu isteği kabul etmemesi halinde eylem devam edecekti³⁴³.

Tüm çabalara rağmen olaylar durulmadı. Bu duruma sessiz kalmayan ülke yönetimi de konuyu ele aldı. Başbakan Süleyman Demirel 13 Haziran'da AP Grup toplantısında yaptığı konuşmada üniversite olaylarına değindi³⁴⁴. *“Mesele ciddidir. Bütün memleketlerde de ciddi mahiyet almıştır. Ve ciddi şekilde seyretmiştir. Hükümetimiz lüzumlu olan her türlü tedbirin içinde olacaktır. Özerk üniversite idaresi de, ümit ediyorum ki sükûnetlerini muhafaza ederek, anlayışlarını muhafaza ederek, meseleleri bir yatıştırmaya götürmek için gerekli gayretin içinde olacaklardır”* diyerek konunun önemini vurguladı³⁴⁵.

Olaylar Cumhuriyet Senatosu'nda da gündeme alındı. Hıfzı Oğuz Bekata³⁴⁶ 13 Haziran 1968'de yaptığı konuşmada; DTCF öğrencilerinin taleplerinin MEB tarafından kabul edildiğini bunun da olumlu bir gelişme olduğunu dile getirdi. Bununla birlikte Başbakan'ın konu ile ilgili olarak *“söyleyecek bir şeyinin olmadığını”* ifade etmesini eleştirdi. Olayların her geçen gün artması karşısında Milli Eğitim Bakanı'nın da sessiz kalmasının normal olmadığını ifade etti. Hükümet'in acilen kamuoyunu ve Meclis'i aydınlatmasını ve gerekli önlemlerin alınmasını istedi³⁴⁷.

Öte yandan öğrenci olayları Meclis gündemine de taşındı. 14 Haziran'da Aydın milletvekili Reşat Özarda³⁴⁸ ile Çankırı milletvekili Mehmet Ali Arsan³⁴⁹

³⁴³ Cumhuriyet, 14 Haziran 1968.

³⁴⁴ Milliyet, 14 Haziran 1968.

³⁴⁵ Hikmet Çetinkaya, **68'den 78'e Sancılı Yıllar Kuşatılmış Sokaklar**, İstanbul, 2006, s.47.

³⁴⁶ 1911'de Ankara'da doğdu. A.Ü. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Ankara Halkevi Reisliği ve Umumi İdare Heyeti Azası, Genç Türk Edebiyat Cemiyeti Kurucu Üyesi ve Genel Sekreterliği ile “Yurt” gazetesi başyazarlığı, “Hâkimiyet-i Milliye” Gazetesi ile “Servet-i Fünun” dergisi yazarlığı yaptı. “Çığır” mecmuası sahibi ve Umumi Neşriyat Müdürlüğü; “Gençlik” ve “Mehtap” mecmuaları sahibi, avukat, yazar ve gazeteci. VII, VIII. ve XI. Dönem Ankara milletvekili, kurucu Meclis Ankara İli Temsilcisi, Cumhuriyet Senatosu Ankara Üyesi- Cumhuriyet Senatosu Bütçe, Dışişleri, Turizm ve Tanıtma Komisyonları Başkanı, Kuzey Atlantik Asamblesi Türk Grubu Üyesi, 26 ve 27. Hükümet'te Devlet Bakanı, 27. Hükümet'te İçişleri Bakanı oldu. 1995'te öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt4/ Erişim Tarihi: 15 Aralık 2015).

³⁴⁷ CSTD, XLVII, s.64-65.

³⁴⁸ 1909'da Kırbrıs'ta doğdu. A.Ü. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. İzmir Turan Yağ Fabrikası'nda muhasebecilik, Piyale Makarna Fabrikası'nda muhasebecilik ve muhasebe müdürlüğü, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nde muhasebe memurluğu ve mütercimlik; Adliye Vekaleti Kütüphane Memurluğu,

yükseköğrenim gençliğinin başlattıkları boykot ve işgal hareketlerinin nedenlerini belirlemek için Anayasa'nın 88. maddesi uyarınca bir genel görüşme yapılmasına dair önerge verdi³⁵⁰. Neden buna ihtiyaç duyulduğuna dair şöyle bir açıklama yaptı:

“Son aylarda bazı Avrupa ülkelerinde inkişaf eden ve altından ideolojik rejim tartışmaları çıkan öğrenci hareketleri kanlı olaylarla devam ederken, Türkiye’de bunun tam tersine olarak ideolojiden uzak, politik çıkarıcı gruplarının henüz tahriklerinin girmedığı, tamamen üniversite gençliğinin kendi sorunlarına dayanan, Millî Eğitimimizi çağın felsefe ve dinamizmine göre düzenlemek isteyen hareketleri bir yandan sevindirici bir davranıştır. Bu arada Hükümet’in tutumunun takdire değer tarzda olması, sert tedbirler yerine gençlerin psikolojisine uygun, hürriyet içinde demokratik yoldan, gençlik sorunlarının kendi iç bünyesinde haklı istekler olarak nitelenmesi demokrasimiz için de sevinilecek bir olaydır. Avrupa olaylarının başlangıcı olan Fransa’da gençlik hareketleri Türkiye’deki gibi öğrenci isteklerine dayanan bir yönde başlarken, devlet adamlarının ve parlâmentonun konuyu küçümseyerek işi ciddiye almaması, hareketi basit bir öğrenci nümayişi olarak nitelemesi neticesinde, olay hiç de düşünüldüğü gibi kısa zamanda kapanmamış, siyasi ve iktisadi ideolojilerin de sonradan işe karışması ile mesele kanlı ve ciddî bir siyasi buhran halini almıştır. Hareket nerede ve nasıl başlarsa başlasın, bir meselelerin üzerine başlangıçta önemle eğilinmez ise bunun nasıl ve nerede biteceği, peşinen kestirilemez... Türkiye’de bu yönde gelişecek hareketler, zaten zayıf olan Türk ekonomisini temelinden sarsmaya ve siyasi krizlere yol açabilir. Bu olayların Türkiye’de gelişebileceğini hâdiselerin gelişimine göre evvelce tahmin ederek aylarca evvel vermiş olduğumuz Millî Eğitim ve gençlik sorunları ile ilgili Meclis araştırma önergemiz, Meclisimizin çalışma sistemi dolayısıyla şimdiye kadar görüşülememiştir. Bu da gelecek olaylara çok daha önceden parmak basmakla ne derece isabetli hareket ettiğimizin delilidir. Şimdi ise olaylar başlamış olduğuna göre, konuyu bir gün, hatta bir saat geciktirmeden derhal ele almak, enine boyuna müzakere ve münakaşa ederek, her türlü siyasi istismar yolları açılmadan millî bir dava olarak

TBMM Kütüphane Memurluğu ile Özel Kalem Müdürlüğü Hususi Katipliği, Ankara Sümerbank İplik ve Dokuma Fabrikaları Müessesesi Zatişleri Şefliği ile serbest avukatlık ve gazetecilik yaptı. Aynı zamanda “Şirin Demokrat Nazilli” ve “Nazilli Postası” gazetelerinin sahibiydi. AP I.(XII) Dönem Aydın milletvekili oldu. 1975’te öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 14 Aralık 2015).

³⁴⁹ 1933’te Çankırı Ilgaz’da doğdu. Florida State Üniversitesi’nde ziraat eğitimi aldı. Gazetecilik, çiftçilik, yazarlığın yanı sıra, nakliyat ve ticaret ile uğraştı. Page Şirket Mütercimi, Raymond Şirketi Türkiye Mümessili olarak görev yaptı. Ankara Arsan Taksi İşletmeciliği sahibiydi. MP’dan II.(XIII) Dönem milletvekili oldu. 2002’de öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 14 Aralık 2015).

³⁵⁰ **MMTD**, 2/XXVIII, s.152-153.

*çözümlemek, kaçınılmaz zaruret halini almıştır. Genel görüşme istediğimizin öncelikle ele alınarak hemen müzakeresinin yapılmasını saygılarımızla arz ve rica ederiz”*³⁵¹ denilmektedir.

Anlaşılabileceği üzere olaylarla ilgili geniş kapsamlı bir çalışma yapılması gerekliydi. Avrupa ülkelerinin birçoğunda olaylar başlangıçta yetkililerce önemsenmediği için pahalıya mal olmuştu. Benzer duruma düşülmemesi için harekete geçilmesi gerekiyordu. Önerge ile, kaos ortamı oluşmaması için konunun acilen ele alınması istenilmektedir.

Olaylarla ilgili TBMM’de yaşanan gelişmeler bununla sınırlı kalmadı. CHP Grup Başkan Vekilleri Prof. Dr. Nihat Erim³⁵² ve Dr. Kemal Satır³⁵³ ile dokuz arkadaşı³⁵⁴, Meclis’te bir genel görüşme açılması talebini Meclis Başkanlığı’na iletti: Milli eğitimin sorunları ve arka planındaki gelişmeler ele alınacaktı³⁵⁵. Son zamanlarda üniversitelerde yaşanan öğrenci eylemleri reform ihtiyacının bir göstergesi olarak değerlendirilmişti³⁵⁶.

Nihat Erim konu ile ilgili verdiği demeçte, gençlerin davranışlarının ilgilileri uyarması açısından önemli olduğunu belirtti. Bu bir eğitim problemi idi. Aksi takdirde

³⁵¹ **MMTD**, 2/XXVIII, s.153; Verilen önergede ifade edilen hususlar, 1968’de başlayan ve giderek artan olayların sonuçları hakkında bazı endişeleri ve tespitleri içermektedir. Zira bir ülkede parti ve zümre kavgalarının ileri düzeyde artması ülkeler arası savaşların yaşanmasına sebep olabilir. Ayrıca ekonomik krizlerin etkileri sosyal ilişkilere, politikaya, hukuka, ahlaka, bilime yönelik tepkileri beraberinde getirecekti. Bu tepkiler arasında siyasete ait olanlar “kriz” ya da “buhran” ismiyle anılır. Siyasi krizlerin içeride görülen biçimleri, meclis anlaşmazlıkları, kabine buhranları, işçi grevleri, halk, öğrenci, ordu direnmeleri ve ayaklanmaları şeklinde görülürdü. (Hikmet Kıvılcımlı, **Devrim Nedir?**, BYY, BTY, s.59); Önergede belirtilen endişeler 1968’de başlayan ve 12 Eylül Askeri Darbesi’ne kadar geçen süreçte yaşanacakların adeta bir öngörüsü niteliğindedir.

³⁵² 1912’de Kandıra’da doğdu. İ.Ü. Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde Uluslararası Hukuk alanında doktora yaptı. A.Ü. Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Okulu’nda profesörlük, Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliği, Avrupa İnsan Hakları Komitesi Üyeliği, “Ulus” gazetesi yazarlığı yaptı. “Yeni Ulus” ve “Halkçı” gazetesi sahibiydi. VII.(Ara Seçim), VII., I.(XII) ve II.(XIII) Dönem CHP Kocaeli Milletvekili oldu. I. (XII) Dönem Dışişleri Komisyonu Başkanı, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Türk Üyesi, Birleşmiş Milletler Devletler Hukuk Komisyonu Üyesi, Kıbrıs Anayasa Hazırlama Komisyonu Türk Heyeti Başkanı, Lahey Devletler Hukuku Enstitüsü Üyesi, Avrupa Konseyi Danışma Meclisi Türkiye Parlamentosu Temsilcisi ve Başkan Yardımcısı ile 17. Hükümet Bayındırlık Bakanı, 18. Hükümet Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, 33. ve 34. Hükümet Başbakanı oldu. 1980’de öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2 Erişim Tarihi: 14 Aralık 2015).

³⁵³ 1911’de Adana’da doğdu. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’ni bitirdi. Besni Hükümet Tabibi, Besni Kızılay Başkanı, Adana Belediye Tabibi, Adana Kızılay Umumi Katibi, Adana Halkevi Başkanı, Adana İl Genel Meclisi ve Belediye Meclisi Üyesi oldu. VII. Ve VIII. Dönem Seyhan XI.ve III.(XIV) Dönem Adana, I.(XII) ve II.(XIII) Dönem Elazığ milletvekili, Kurucu Meclis Adana İli Temsilcisi, 18. Hükümet Ulaştırma Bakanı, 28. ve 36. Hükümet Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı görevlerinde bulundu. 1991’de öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 14 Aralık 2015).

³⁵⁴ TBMM Tutanak Dergisi’nde ise önergeyi sunanlar Nihat Erim ve Kemal Satır’ın yanı sıra sekiz arkadaşı olarak verilmiştir. (**MMTD**, 2/XXVIII, s.154).

³⁵⁵ **Cumhuriyet**, 15 Haziran 1968.

³⁵⁶ **MMTD**, 2/XXVIII, s.154.

kriz yaşanabilirdi. Üniversitelerin köklü reformdan geçirilmesinin bir mecburiyet olduğunu ifade etti³⁵⁷. Hükümet üyelerinin yanı sıra muhalefet partisi milletvekillerinin tavırları, konunun ciddiyetini vurgulaması açısından önemlidir.

İ.Ü. Senatosu 14 Haziran'da olağanüstü olarak toplandı. Alınan kararlar bir bildiri ile kamuoyuna duyuruldu. Öğrenciler ve öğretim üyelerinin bir bütün olduğu ifade edildi. Sorunları birlikte çözmek için çağrıda bulunuldu. Ortak hareket edebilmek için işgalin sonlandırılması şart koşuldu. Tüm çabalara rağmen olaylar devam etti. Edebiyat Fakültesi'nde öğrenciler arasında çatışma çıktı ve elli öğrenci yaralandı³⁵⁸. Öğrenciler tarafından üç fakülte³⁵⁹ adına yayınlanan bildiride reform talepleri şöyle ifade ediliyordu: *“Öğrenim halka dönük olmalı, öğrenciler mutlak suretle oy ve söz sahibi olarak yönetime katılmalıdır. Öğrencilerin krediler, burslar gibi ekonomik ve barınma yeri ve beslenme gibi sosyal sorunları kesinlikle çözüme kavuşturulmalıdır. Lisan öğrenimi yetersiz olduğu için tekrar düzenlenmelidir”*³⁶⁰.

Öte yandan Eskişehir ve İzmir'deki yükseköğrenim kurumlarına yayılan boykot dolayısıyla çok sayıda öğrenci sınavlara girmedi ve üniversite binalarını işgal etti. Öğrenciler reform isteklerini yetkililere ilettiler. DİSK, üniversitelilerin bu eylemlerini desteklediklerini ifade eden bir bildiri yayınladı³⁶¹. Olaylar özel öğretim kurumlarına da yayıldı. Ankara Özel Zafer Mühendislik ve Mimarlık Yüksekokulu'nda *“Ticaret değil, eğitim istiyoruz”* yazılı pankartın önünde toplanan öğrenciler, özel okulların devletleştirilmesi hakkında bir forum düzenledi. İstanbul'daki çeşitli özel yüksekokullar da boykota katıldı³⁶².

Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde (İTİA) boykot gerekçesiyle öğrenciler arasında çıkan çatışmada yaralananlar oldu. Taş, sopa, bıçak ve hatta silah kullanıldığı iddia edildi. Devam eden olaylar 15 Haziran'da Milli Güvenlik Kurulu'nda (MGK) ele alındı. İstanbul'da bulunan özel yüksekokullardan bazıları tatil edildi. İ.Ü. Senatosu'nun boykotu sonlandırma çağrısı ise öğrencilerden karşılık bulmadı³⁶³. Boykota katılan öğrenciler; hiçbir öğrenci örgütünü tanımadıklarını belirttiler. Uzlaşma görüşmelerinin doğrudan kendileri muhatap alınmak suretiyle yapılması gerektiğini açıkladılar. Ege Üniversitesi (E.Ü.) Tıp Fakültesi, öğrencilerin yönetime katılmalarını

³⁵⁷ **Cumhuriyet**, 15 Haziran 1968.

³⁵⁸ **Cumhuriyet**, 15 Haziran 1968.

³⁵⁹ İktisat, Hukuk ve Tıp Fakültesi'nden oluşan İcra Konseyi (**Milliyet**, 15 Haziran 1968).

³⁶⁰ **Milliyet**, 15 Haziran 1968.

³⁶¹ **Milliyet**, 15 Haziran 1968.

³⁶² **Cumhuriyet**, 15 Haziran 1968.

³⁶³ **Milliyet**, 16 Haziran 1968.

kabul ettiğini açıklarken, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde ise Milli Eğitim Bakanı ile yapılan görüşme sonrası boykot ertelendi³⁶⁴.

d) A.Ü. DTCT Talebe Cemiyeti Başkanı Celal Kargılı'nın Üniversite Olayları Hakkındaki Raporu

16 Haziran 1968 tarihinde DTCT Boykot Komitesi ve Talebe Cemiyeti Başkanı Celal Kargılı eğitim sistemi ve üniversitede reform ve boykot hareketlerinin amaçları ile ilgili olarak bir açıklamada bulundu. Belirtilen hususlar Cumhurbaşkanlığı, Hükümet, Üniversite Senatosu, Millet Meclisi, Cumhuriyet Senatosu Başkanlıkları'na rapor halinde gönderildi³⁶⁵.

Raporda boykot eylemi içerisinde bulunan tüm öğrencilere yönelik bir çağrı yer alıyordu. Buna göre tüm öğrenciler, haklı taleplerinin yerine getirilmemesi halinde üniversiteye giriş sınavlarının yapılmasına engel olmalıydı. Öğrenci adayları mevcut sistemden bir şey öğrenemeyeceğine göre bu eylem onların haklılığının bir göstergesiydi. Ayrıca Ankara, İstanbul ve İzmir'de birer üniversite hastanesi kurulması isteniyordu³⁶⁶.

Fırsat eşitliğinin sağlanması adına ihtiyaç sahibi öğrencilere karşılıksız burs imkânının tanınması talep edilmekteydi. Öğrenci kredilerinin yükseltilmesinin yanı sıra, bundan faydalanan kişi sayısının artırılması ve yurt kapasitelerinin de artırılması istenmekteydi. Taleplerden bir diğeri de öğrenci yurtlarının gençlerin sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunabilecekleri merkezler haline getirilmesiydi. Okullardaki ders araç ve gereçlerinin ihtiyacı karşılaması talep edilmekteydi. Ayrıca her üniversite öğrencilerin istekleri doğrultusunda yönetmeliklerini güncellemeliydi. Kamu kurum ve kuruluşlarının verdiği bursların artırılması ve maddi imkânsızlıklar içinde bulunan öğrencilere iş imkânı sağlanmalıydı. Öğrenci temsilcilerinin üniversite yönetimine katılmaları için gerekli çalışmaların yapılması talep edilmekteydi. Ders kitaplarını maliyet fiyatına alabilmeleri için bir matbaa kurulması da istekler arasındaydı. Ayrıca kurulacak matbaada bir üniversite gazetesinin çıkarılması da faydalı olabilirdi. Üniversite bünyesinde bir yayınevinin kurulması da katkı sağlayabilirdi³⁶⁷.

Raporda üniversite gençliğinin yoğunlukta olduğu başta İstanbul, Ankara ve İzmir gibi şehirler olmak üzere ülkenin her tarafında “Gençlik Toplanma ve Eğitim

³⁶⁴ Cumhuriyet, 17 Haziran 1968.

³⁶⁵ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-30.

³⁶⁶ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-30

³⁶⁷ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-30-31.

Merkezleri” kurulmalıydı. Böylece gençlere eğlence, dinlenme ve kendini geliştirme imkânı sağlanmış olacaktı. Bu merkezlerde yüzme havuzu, sinema, tiyatro, konferans salonu, spor tesisleri, oyun ve müzik salonları ile kütüphane bulunmalıydı. Yapılan hizmetler ücretsiz olmalıydı. Üniversiteden mezun olan gençlere yardımcı olmak amacıyla kredi sağlayabilecek bir kurumun oluşturulması talep ediliyordu. Öğrenci kuruluşları kanunu yeniden yapılandırılmalıydı. Cemiyetler Kanunu kapsamında da çıkarılmalıydı. Üniversite mezunları için işsizlik sigortası devreye sokulmalıydı. Eğitim sistemi köklü bir reformdan geçirilmeliydi. Türkiye’deki “*beyin göçü*”nün önüne geçilmesi gerekiyordu. Yurtdışında eğitim alan kişilerin geri dönüşü sağlanmalıydı. Gençliğin taleplerinin yerine getirilmesi adına Üniversite Senatoları, Hükümet üyeleri ve boykot temsilcilerinden oluşan bir komisyonun acilen faaliyete geçirilmesi istenmekteydi. Ayrıca resmi devlet kurumları kendi alanlarında eğitim alan ne kadar mezunu istihdam edeceklerine dair kontenjanları tespit ederek kamuoyuna açıklamalıydı³⁶⁸.

Raporda “*Türk Gençliğinin Durumu ve Eğitim Çıkmazı*” başlığı altında dil ve eğitim sorununa dikkat çekilmişti. Buna göre Türkiye’de ilköğretim çağındaki bir buçuk milyon kişi eğitim imkânından yoksundu. 14-24 arası yaş grubunu kapsayan genç neslin yaklaşık % 35’i okuryazar değildi. Bu kesimin yarısından fazlası ise yalnızca ilkokulu bitirmiş durumdaydı. Eğitim çağındaki gençliğin okullaşma oranı oldukça düşüktü. 15-24 arası yaş grubundaki gençliğin %67’si ekonomik faaliyette bulunmaktaydı. Bu oranın % 78.3’ü çiftçilik, ormancılık, avcılık ile maden ve taş çıkarma işlerinde çalışıyordu. Raporda yurt, öğrenim kredileri konusundaki yetersizliklerden bahsedilmekteydi. Buna göre çok sayıda öğrenci oldukça zor şartlar altında eğitimlerini sürdürmeye çalışıyordu. Türkiye’deki kütüphane sayısının azlığından yakınılmaktaydı. Gençlik teşkilatlarının aşırı akımların etkisinde kaldığına değinilmekteydi. Raporda ilgili bütün kurumların bu sorunların çözümü için çaba göstermesi ve öğrenci taleplerinin dikkate alınması isteniyordu³⁶⁹.

Celal Kargılı devletin üst makamlarına ulaşarak öğrencilerin sorunlarına çözüm aramaktaydı. Henüz geniş kapsamlı şiddet olaylarına dönüşmeyen eylemlerin alt yapısıyla ilgili bir “*erken uyarı*” idi. Araştırma konumuzun ilerleyen kısımlarında da ifade edileceği üzere öğrenci olaylarıyla ilgili bu ve benzeri birçok rapor, yetkili makamlara gönderilmiş, hatta bir çoğu çözüm içerikli önerileri kapsamıştır.

³⁶⁸ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-31.

³⁶⁹ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-32.

e) Olaylara Çözüm Arayışı ve Öğrenci Taleplerinin Cumhurbaşkanlığı'na İletilmesi

17 Haziran'a gelindiğinde İ.T.Ü. de işgal edildi. Bu arada İ.Ü. Senatosu uzun süren toplantının ardından öğrenci taleplerinin birçoğunun kabul edildiğini açıkladı³⁷⁰. Senato, 23 Haziran'a kadar öğrencilere boykotlarını sonlandırmaları için süre tanıdı³⁷¹.

E.Ü.'de ise bazı öğretim üyeleri, öğrenci taleplerini gerçekleştirme konusunda yetersiz kaldığı gerekçesiyle istifa etti³⁷². Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay 18 Haziran'da Çankaya Köşkü'nde DTCF ve İlahiyat Fakültesi öğrencileriyle ayrı ayrı görüştü. Aynı gün CHP Genel Başkanı İsmet İnönü de gençlik hareketleri ile ilgili yazılı olarak yaptığı açıklamada; Hükümet'in öğrenci olayları karşısında kayıtsızlık gösterdiğini ve izlenen politikaların uygun olmadığını söyledi. Aynı zamanda ilkokuldan üniversiteye kadar ki eğitim sürecinde fırsat eşitliğinin sağlanması için çalışma yapılmasını dile getirdi. Gerçekçi politikalar izlenmesini ve halka dönük eğitim programlarının hazırlanarak uygulamaya konulması gerektiğini söyledi³⁷³.

A.Ü. DTCF Talebe Cemiyeti Başkanı Celal Kargılı tarafından 18 Haziran 1968'de Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a bir mektup gönderildi. Fakültede var olan sorunların giderilmesi için yardım talep edildi. Tüm öğrenciler adına gençliğin sorunları, eğitimde yaşanan problemlerin çözümü istenmekteydi. Cumhurbaşkanı'nın bu konuda aracı olması ve fakülte öğrencilerine sahip çıkması talep edilmekteydi³⁷⁴.

Mektupta fakülte öğrenci sayısının kuruluşunda beş yüz iken yıllar içerisinde sekiz bine ulaştığı belirtiliyordu. Öğrenci sayısının artmasına rağmen öğretim kadrosunun hiç değişmediği ifade edilmekteydi. Fakültede var olan Sümeroloji, Hititoloji, Sinoloji, Prehistorya gibi bölümlerde öğrenim gören yüzlerce öğrencinin mezun olduktan sonra hangi kadroda görevlendirilecekleri hakkında bilgi sahibi olmadıkları vurgulanmaktaydı. Bu hususta Köy İşleri Bakanlığı, MEB, Devlet Planlama Teşkilatı ve İstatistik Enstitüsü Genel Müdürlüğü'nden DTCF mezunları için kadro açılması talep edilmekteydi. Ayrıca 1968 Türkiye'si'nde var olan ortaokul ve liselerde fazla sayıda boş ders bulunduğu ve buna rağmen DTCF mezunlarına öğretmenlik hakkı verilmediği dile getirilmekteydi³⁷⁵.

³⁷⁰ **Cumhuriyet**, 18 Haziran 1968.

³⁷¹ **Milliyet**, 19 Haziran 1968.

³⁷² **Cumhuriyet**, 18 Haziran 1968.

³⁷³ **Cumhuriyet**, 19 Haziran 1968.

³⁷⁴ **CCSA**, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-28.

³⁷⁵ **CCSA**, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-28.

Gençliğin bir başka önemli sorunu ise istenilen değil de, yerleşilen bölümde eğitim görmektir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu maddi imkânsızlıklar içerisindeydi. Bir taraftan hayat şartlarının zorluğu, diğer yandan eğitimdeki tatminsizlik çoğu gençte “boşluğa düşmüş” hissi uyandırmaktaydı. Böylece gençler art niyetli kesimlerin hedefi olmaktaydı. Öte yandan pek çok fakültede var olan boykotların siyasi amaç taşımadığı; daha iyi bir eğitim gayesiyle gerçekleştirildiği belirtilmekteydi³⁷⁶.

Yine aynı mektupta boykotların sekizinci gününde olunmasına yetkili kurumlarca çözüm odaklı ciddi adımlar atılmadığından yakınılmaktaydı: Celal Kargılı “*Bütün amacımız bize ve davalarımıza sahip çıkılmaktan dolayı ileride ülke menfaatlerine aykırı bir takım olaylara meydan verilmemesi ve bu güzel hareketlerimizi bir takım cereyanların ve kişilerin istismar etmemeleri için sayın şahsınızın davalarımıza ve bizlere sahip çıkmasıdır. Üniversite yetkililerine gidiyoruz Hükümet’e gitmemizi söylüyorlar, oraya gidiyoruz üniversite muhtardır diyorlar. İnancımız ve güvencimiz zatıâlinizdir. Derin saygılarımla*” diyerek mektubunu bitirmişti. Mektubun üzerine yine aynı kişi tarafından el yazısı ile “*Bu hususları anlatmak için Sayın Milli Eğitim Bakanı’na ziyaretimizde Bakan ‘Size 21 günlük stajdan sonra ilkökul öğretmenliği teklif ettim. Bu yolda çalışmalarımız var’ demiştir*” ve “*Fakültemize bundan böyle çok az öğrenci alınmasını arzu etmekteyiz*” notu düşülmüştü. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay mektubu dikkatle okumuş ve ilgili makamlarla zaman kaybetmeden konu hakkında bir toplantı yapmıştı³⁷⁷.

A.Ü. İlahiyat Fakültesi öğrencileri tarafından 18 Haziran 1968’de Cumhurbaşkanı’na “*İlahiyat Fakültesi’ndeki Olayların Nedenleri*” başlığını taşıyan bir rapor sunuldu. Buna göre fakültede 1968 içerisinde meydana gelen olayların kökeninin bir önceki yıla dayandığı belirtilmekteydi. Boykota gidilme gerekçesi olarak başörtü meselesi gösterilmekteydi³⁷⁸.

Ancak olayların gerçek sebebi onlara göre başörtüsü meselesi değildi. Fakültede öğrenim gören öğrencilerin bir kısmı İmam Hatip kökenliydi. Bu öğrencilerin oranı mevcut öğrenciler ile kıyaslandığında % 15 civarındaydı. Ayrıca fakülteye lise fark dersleri verilerek de yine sınavlara girilebilmekteydi. Hoşgörüsüzlük ve akademik gerilik bu kişilerin genel niteliğiydi. Bahsi geçen öğrencilerden bazılarının İslamiyet’i olduğu gibi tanımak isteyenlere bile karşı oldukları iddia ediliyordu. Bu grubun “*Nur*

³⁷⁶ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-28-29.

³⁷⁷ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-29.

³⁷⁸ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-24.

Risaleleri”ni neredeyse Kur’an gibi kutsallaştırmak istedikleri vurgulanmıştı. Öte yandan buna karşı çıkanlar ise “*zayıf imanlı*” ya da “*imansız, hatta kâfir kişiler*” olarak vasıflandırılmaktaydı³⁷⁹.

Raporda belirtildiğine göre “*Nurcululuk*”a karşı olan kişi eğer öğretim üyesi ise “*Komünist, solcu, Allah düşmanı*” olarak yaftalanmaktaydı³⁸⁰. Bilerek ya da bilmeyerek “*Nurculuk*”u benimseyen bu öğrencilerin fakültede huzursuzluk çıkardığı ileri sürülmekteydi. Özellikle kız öğrencilerin başörtüsü takması konusunda yoğun olarak baskıya tabi tutulduğu belirtiliyordu. Bu sebeple başka fakülteye nakil aldirmek isteyenlerin olduğu da ifade edilmekteydi³⁸¹.

Rapora göre fakültede sorun çıkaran ve eğitime zarar veren bu grubun aslında azınlıkta olduğu ifade ediliyordu. Ancak baskı ve tehditle fakültede yirmi günden beri işgal eylemi gerçekleştirdikleri belirtilmekteydi. Ayrıca akademisyen ve öğrenciler adına gelen özel mektuplara el koydukları ve bunları yırttıkları da öne sürülmekteydi. Hatta kendileriyle aynı görüşte olmayan öğretim üyelerinin çalışma ofislerinin kapılarını kırdıkları belirtilmekteydi. Fakülte Dekanı’nın DTCF’de yapılan bir toplantıdan çıkarken İlahiyat Fakültesi’nde öğrenim gören ve yukarıda belirtilen kesime mensup kişiler tarafından darp edildiği, hakarete maruz bırakıldığı ve uzun bir süre alıkonulduğu da belirtilmekteydi. Bu kişiler hakkında savcılık tarafından kamu davası açıldığı ve tahkikatın devam ettiği belirtiliyordu. Boykota karşı olan yaklaşık yüz kadar öğrencinin hakarete ve tacize maruz kaldıkları ifade edilmekteydi. Raporu hazırlayan öğrenciler sınavlara girmek istedikleri için tehdit edilmekteydi. Öğrenciler ayrıca bu art niyetli çevrelerle bağlantılı okul dışı kesimlerce de tehdit ve tahrik edilmekteydi. İlahiyat Fakültesi tarikatların ve bölücü akımların “*yuvalandığı*” bir yer haline getirilmek istenmekteydi³⁸².

“Böylece fakülteyi fakülte vasfından uzaklaştırıp kendi zihniyetlerine ve gayelerine uygun olan bazı hocaların yönetimi altında gerçek İslamiyet’ten uzak, Nurculuğu savunan medrese haline getirerek yüce İslam dinini dar kalıplara sokmak çabası içindeler; boykotçular ve onları destekleyenler cumhuriyet idaresine ve Atatürk ilkelerine karşıdırlar. Bu itibarla boykotçuların elebaşlarına ve onları dâhilden ve hariçten destekleyen şahsiyetlere kanuni işlemlerin tatbiki zamanı gelmiştir. Aksi takdirde komünizm ve komünizme zemin hazırlayan Nurculuk vesair gibi bölücü

³⁷⁹ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-24.

³⁸⁰ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-24-25.

³⁸¹ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-25.

³⁸² CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-26.

cereyanlar yok edilmedikçe memleketimizin geleceğine güvenle bakılamaz” ifadeleriyle devam eden raporda; olayların bu hale gelmesinde Fakülte Dekanı’nın müsamahakâr davranışlarının etkili olduğu belirtilmekteydi. Ayrıca Rektör de bu konuda ilgisizdi ve tepki toplamaktaydı. Bu olayların yalnızca üniversite sorunu olmadığı ve Türk milletinin tamamını ilgilendirdiği belirtilen raporda, olayların temel sebeplerine inilerek meselenin tüm yönleriyle ele alınması istenmekteydi. Ancak bu sayede ülkenin geleceğinin güvence altına alınacağı ifade ediliyordu³⁸³.

Raporda İlahiyat Fakültesi’nin eğitim yapılamaz hale getirildiği belirtilmekteydi. Fakültenin kapatılmasına taraftar olmadıklarını belirten öğrenciler, bir an önce okullarında huzurun hâkim kılınmasını talep ediyorlardı. Akademisyenlere karşı girilen rahatsız edici tutumların sona erdirilmesini istiyorlardı: *“Çünkü gerek komünizme gerekse komünizme zemin hazırlayan Nurcuların malum fikirlerini çürütecek manevi gücümüzle İslamiyet’e aykırı zihinlerini ortadan kaldıracak ve topluma ışık tutacak, Türkiye’mizi modern milletler seviyesine yükseltecek, samimi ve sağduyu sahibi kardeşlerimize yardımcı olacak biz Atatürkçü İlahiyatlılarız. Bu davamızda İlahiyat Fakültesi’ne karşı açılan boykota karşı olarak bu boykotu hiçbir suretle tasvip etmiyoruz”* diyerek İlahiyat Fakültesi öğrencileri bu sorun karşısında takınacakları tavrı göstermiş oldu³⁸⁴.

Yukarıda da ifade edildiği üzere ilgili raporda A.Ü. DTCF öğrencileri boykotların siyasi amaç taşımadığını ileri sürmekteydi. Bu durumun aşırılık taraftarlarınca istismar edilmesi ve farklı uçlara çekilmesi an meselesi idi. Sorunların çözülmesi için Cumhurbaşkanı’ndan yardım istemekteydiler. İlahiyat Fakültesi öğrencileri de benzer sorunlardan yakınmaktaydı. Buna göre fakültedeki *“nurcu”* öğrenciler diğer öğrenciler üzerinde baskı kurmak istiyordu. Olayların asıl nedeni bu idi. Üniversitelerde 1968 Haziran’ında başlayan olaylar Türk siyasetinin o dönemde üzerinde durduğu öncelikli bir konu oldu. Dünya’daki benzerleri ile eş zamanlı başlamış olması konuyu küresel bir probleme dönüştürmüştü. Sadece Türk Hükümeti değil bu sorunla yüzleşmek zorunda kalan diğer ülke hükümetleri de zorlu bir dönemden geçmekteydi. Bu bağlamda gerek siyasi partiler gerekse Başbakan Süleyman Demirel’in Meclis’te yapacağı değerlendirmeler konumuz açısından oldukça önemlidir.

³⁸³ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-26.

³⁸⁴ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-26-27.

9- Üniversite Olaylarının Meclis’e Yansıması (Haziran 1968)

a) Öğrenci Olayları Hakkında Üç Farklı Genel Görüşme Önergesi ve Yaşanılan Tartışmalar

Üniversite olayları gündemi fazlasıyla meşgul etmekteydi. Meclis’e üç ayrı genel görüşme önergesi³⁸⁵ sunuldu. Bunlardan biri üniversitelerdeki boykot ve işgallerin sebepleri ile ilgiliydi. CHP Grubu adına Nihat Erim, 21 Haziran 1968’de Meclis’te yaptığı konuşmada gençliğin boykot ve işgal eylemlerinde haklı olduğunu ve üniversitelerde reforma ihtiyaç duyulduğunu bu vesile ile ifade etmek istediğini belirtti. Öğrencilerin bu durumu ifade etmelerinden ötürü “*kınanma yerine tebrik edilmeleri*” gerektiğini ifade etti. Dünya’da da benzer olayların yaşandığını ancak Türkiye’deki olayların doğal olarak kendine özgü bazı özelliklere sahip olduğunu vurguladı. Ona göre eğitimin temel sorunu “*günün ihtiyaçlarına cevap verememesi*” idi. Hükümet’in genel görüşme talebine olumlu cevap vermesinin “*iyi niyetli*” bir yaklaşım olduğunu ifade etti³⁸⁶.

Üniversitelerde acilen reform yapılmalı idi. Nihat Erim gençlerin bazı çevrelerce kullanıldığı kanısında değildi. Üniversite gençliği demokratik taleplerini herhangi bir engelle karşılaşmadan ifade edebilmeliydi. Hatta öğrencilerin üniversite yönetimine katılması bile şartlar el verdiğiğinde tartışılmalıydı. Gençler üniversitelerde uygulanan ders ve sınav sisteminden memnun değildi. Artık bilimsel ve teknik konularda daha modern uygulamalara geçilmeliydi. Dersler işlenirken öğrenciler küçük gruplara ayrılmalı ve danışman olarak başlarında bir asistan bulunmalıydı. Böylece her öğrenci ile ayrı ayrı ilgilenilebilirdi³⁸⁷.

Nihat Erim Avrupa’daki üniversite eylemlerinden örnekler sundu. Türkiye’dekilerin de benzer gerekçelerle yapıldığını dile getirdi. Öğrencilerin üniversite yönetimine katılmasının özerkliğe aykırı olmadığını ifade etti. Talepler yerine getirilse bile ülkede eğitim sorunun tamamen çözülmüş olamayacağını, eğitim alanında köklü bir değişikliğe ihtiyaç olduğunu belirtti. Lise mezunu gençlerin yükseköğrenime başlayabilmeleri için üniversite adedi artırılmalıydı. Ekonomik geri kalmışlığın sebebi

³⁸⁵ Önergelerden biri Aydın milletvekili Reşat Özarda ile Çankırı milletvekili Mehmet Ali Arsan’a aitti. Genel görüşme önergelerinin gerekçesi “*yükseköğrenim gençliğinin başlattıkları boykot ve işgal hareketlerinin nedenlerini tespit etmek*” idi. Diğer önerge Malatya milletvekili İsmet İnönü ve on arkadaşları tarafından “*Milli Eğitimin sorunlarını belirtmek ve gerekli tedbirleri ortaya koymak*” amacıyla verilmişti. Son önerge ise İstanbul milletvekili Aydın Yalçın ve Artvin milletvekili Sabit Osman Avcı tarafından “*son günlerde cereyan etmekte olan olaylar, gençlik ve üniversite öğrenimi meseleleri*” hakkında verildi. (MMTD, 2/XXVIII)

³⁸⁶ MMTD, 2/XXVIII, s.269.

³⁸⁷ MMTD, 2/XXVIII, s.270-271.

eğitimde geri kalmışlık idi³⁸⁸. Eğitim alanında reformun yapılabilmesi için üniversite yöneticilerine gereken destek verilecekti³⁸⁹.

MP Grubu adına Hasan Latif Sarıyüce³⁹⁰ ise Parti olarak olayların sebebini çağdaşlaşmaya “*ayak uyduramama*” ve “*ihmalkârlık*” olarak değerlendirdiklerini belirtti. Dolayısıyla öğrencilerin bu hareketleri “*özentî, tahrike kapılmak veya devlete başkaldırmak*” olarak nitelendirilemezdi. İşgal ve boykotların gerekçesi öğrencilere göre siyasi değildi. Hasan Latif Sarıyüce öğrencilerin bu söylemini yaptığı konuşmada kullandı. Gençlerin “*yıkıcı*” olmayan bu davranışlarını parti grubu adına takdir ettiklerini ve öğrencileri haklı bulduklarını ifade etti³⁹¹. Eğitimde köklü bir reform ihtiyacı olduğunu vurguladı. Yükseköğretim kurumlarının kapasitelerinin artırılmasını da istedi. Yurt, kredi, burs imkânlarının yetersizliğinden ve ders kitaplarının pahalılığından yakındı. Bu şartlarda öğrenciler haklı idi. Bazı sorunların üniversite dışı sebeplerden kaynaklandığını belirten Hasan Latif Sarıyüce sorumluluğun siyasi iktidarda olduğunu vurguladı. Zira bu konuda gerekenler yapılıyorsa eğitimde yaşanan kriz gerçekleşmezdi³⁹².

Hasan Latif Sarıyüce üniversitelerle ilgili çözülmesi gereken sorunları şöyle sıraladı: Mezunlara iş imkânı, yurt, kredi ve ucuz yemek temini, akademisyenlerin tam gün çalışması, öğrencilerin sağlık sorunları bu sorunların öncelikli olanlarıydı. Bununla birlikte özel okul konusuna ayrı bir başlık ayrılmalıydı. Eylemci öğrencilerin boykot bildirisinde belirttikleri gibi; “*öğrencilerin üniversite yönetimine katılması, ders kitaplarının ucuzlatılması, öğretim üyelerinin fakülte ve öğrencilerle daha çok ilgilenmeleri*” konusunda ilgili kurumlarca çözüm üretilmesini umduklarını belirtti³⁹³.

GP Grubu adına söz alan Turhan Feyzioğlu³⁹⁴ da üniversitelerde köklü bir reformun gerekli olduğunu, bu konuda parti grubu olarak her türlü yardıma hazır

³⁸⁸ MMTD, 2/XXVIII, s.274-275.

³⁸⁹ MMTD, 2/XXVIII, s.275-276.

³⁹⁰ 1929’da Sungurlu’da doğdu. Gazi Eğitim Enstitüsü’nü tamamladı. Amme İdaresi Enstitüsü kamu yönetimi uzmanlığı alanında eğitim gördü. Kısa bir süre ilkökul öğretmenliği yaptı. Daha sonra ise çeşitli ortaokul ve lisede Türkçe- Edebiyat öğretmenliği ve idarecilik yaptı. 1965’te Çorum milletvekili olarak Meclis’e girdi. Ardından öğretmenliğe geri döndü. 1979’da emekli oldu. İçlerinde Kültür Bakanlığı da olmak üzere farklı yayınevlerinden yüzden fazla kitabı yayınlandı. (<https://www.bilgiyayinevi.com.tr/hasan-latif-sariyuce#> Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).

³⁹¹ MMTD, 2/XXVIII, s.276.

³⁹² MMTD, 2/XXVIII, s.277.

³⁹³ MMTD, 2/XXVIII, s.278-280.

³⁹⁴ 1922’de Kayseri’de doğdu. İ.Ü. Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. A.Ü. SBF’de asistanlık yaptı. Anayasa Hukuku alanında aynı üniversitede profesörlüğe kadar yükseldi. 1955’te Dekan olarak seçildi. “*Forum*” dergisinin kurucuları arasında yer aldı. (Türkiye Ansiklopedisi 1923-1973, IV, s.696); 1957-1960 yılları arası CHP’den Sivas milletvekili olarak görev yaptı. 1960’ta ODTÜ Rektörü oldu. Kurucu Meclis’tе Anayasa Komisyonu Başkanı oldu. Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı

olduklarını belirtti. Ancak reform ihtiyacının bahane edilerek anarşiye ve aşırı uç ideolojilere karşı olduklarını ifade etti³⁹⁵.

TİP Grubu adına konuşan Behice Boran³⁹⁶ ise boykot ve işgalin sosyal boyutuna değindi. Öğrenci eylemleri sosyal sıkıntıların, huzursuzluğun ve aksaklıkların dışı vurumu idi. Yapılan konuşmalarda çağdaş bilimin takip edilemediğinden bahisle Behice Boran bir durum saptamasında bulundu. Bu konuda tek yakınan kesimin öğrenciler olmadığını, öğretim üyelerinin büyük bir çoğunluğunun da aynı görüşte olduğunu ifade etti³⁹⁷.

Behice Boran'a göre üniversite yetkili organları acilen öğrenci temsilcileri ile görüşmeli idi. İşgal ve boykot eylemlerini gerçekleştiren öğrenciler işbirliği içerisinde hareket ediyordu. Onlarla yapılacak görüşmelerde sayısal eşitliğe dikkat edilmeliydi. Yani üniversite yetkilisi sayısı kadar öğrenci temsilcisi olmalıydı. Aksi halde yapılanlar "formaliteden" ibaret olacaktı. Öğrencilerin üniversite yönetimine katılmaları konusuna hak verdiklerini; bunun demokrasi anlayışının bir gereği olduğunu vurguladı. Öğretim üyelerinin tam gün çalışması konusunda ise maddi ve manevi imkânlar geliştirilmeliydi³⁹⁸.

Öğrenci olayları hakkında verilen benzer gerekçeleri içeren önergeler ile ilgili görüşmeler ilerleyen günlerde de devam etti. 24 Haziran 1968'de yapılan görüşmede

görevlerinde bulundu. "Ortanın Solu" görüşüne katılmadığı için 1967'de CHP'den istifa etti. GP'yi kurdu ve genel başkan seçildi. Ardından Cumhuriyetçi Parti liderleriyle birleşerek Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin (CGP) kurulmasını sağladı ve bu partinin de genel başkanı oldu. 1973 ve 1977 seçimlerinde CGP Kayseri milletvekili seçildi. 1975-1977 Süleyman Demirel Hükümeti ve 1978-1979 Bülent Ecevit Hükümeti dönemlerinde Başbakan Yardımcılığı yaptı. 12 Eylül 1980 Darbesi ile parlamento ve siyasi partilerin kapatılması sonucu siyasi hayattan çekildi. 1981'de askeri yönetim tarafından Kıbrıs Danışmanlığı'na atandı. 1982'de ise Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurulu üyeliğine getirildi. 1988'de öldü. (<http://www.biyografya.com/biyografi/7732> Erişim Tarihi: 31 Ekim 2018).

³⁹⁵ MMTD, 2/XXVIII, s.292.

³⁹⁶ 1910'da Bursa'da doğdu. İstanbul Amerikan Kız Koleji'ni tamamladı. 1935'te ABD'ye gitti. 1939'da Michigan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun olduktan sonra Türkiye'de döndü. Bir süre lise öğretmenliği yaptı. 1939'da A.Ü. DTCF Sosyoloji Bölümü'ne doçent olarak atandı. "Yurt ve Dünya" ile "Adımlar" dergisinin sahibi ve yayın müdürü oldu. 1948'de siyasi görüşleri gerekçe gösterilerek Pertev Naili Boratav ve Niyazi Beskes ile birlikte üniversite ile ilişkisi kesildi. 1950'de Türk Barış Severler Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer aldı ve cemiyetin genel başkanı oldu. 1962'de Türkiye İşçi Partisi'ne katıldı. 1965'te ise Urfa milletvekili olarak Meclis'e girdi. 1970'te TİP Genel Başkanı oldu. 1971 Muhtırası'ndan sonra tutuklandı ve on beş yıl hapis cezası aldı. 1974'te Af Yasası ile serbest kaldı. 1975'te Türkiye İşçi Partisi'ni kurdu ve genel başkan seçildi. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile TİP de kapatıldı. Yöneticileri hakkında dava açıldı. Bir süre gözaltında kaldı, ardından yurtdışına çıktı. 1981'de yurda dönmesi çağrısına uymadığı için vatandaşlıktan çıkarıldı. (<http://www.filozof.net/Turkce/tarih/tarihi-kisilikler-sahsiyetler/40216-behice-boran-kimdir-hayati-kitaplari-eserleri-hakkinda-bilgi.html?showall=&start=1> Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018); 1987'de Brüksel'de öldü. Cenazesi Türkiye'ye getirildi. TBMM'de tören yapıldı ve Zincirlikuyu'ya defnedildi. Soner Yalçın, "Behice Boran 100 Yaşında", (Hürriyet, 2 Mayıs 2010).

³⁹⁷ MMTD, 2/XXVIII, s.299-307.

³⁹⁸ MMTD, 2/XXVIII, s.299-307.

AP Grubu adına söz alan Aydın Yalçın³⁹⁹ da bu konuda diğer siyasi parti temsilcileri ile benzer görüşler ifade etti⁴⁰⁰.

Aydın Yalçın, A.Ü. DTCF, İlahiyat ve Ziraat Fakülteleri'nde başlayan boykot eylemlerinin kısa zaman içinde pek çok üniversiteye yayıldığını ifade etti. Öğrencilerin taleplerinin üç ana başlıkta değerlendirilebileceğini söyledi. Buna göre ilk sorun; ders içeriği, sınav yönetmeliği, harçlar, yabancı dil öğretimi, disiplin yönetmeliği idi. İkinci olarak ders araç ve gereçleri, kütüphane ve laboratuvar, ders kitapları, yurt ve burs konusu, kaliteli eğitim, öğretim üyelerinin tam zamanlı çalışması konusu, eğitimde fırsat eşitliği ve iş imkânlarıydı. Bu istekler üniversite ve hükümet ile yapılacak işbirliği ile orta vadede halledilebilirdi. Son olarak da Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasıyla çözülebilecek nitelikteki talepler bulunmaktaydı⁴⁰¹. Bunlar; üniversitenin halka dönük olması, üniversite mezunlarına işsizlik sigortası uygulanması, milli bir bilim anlayışının yerleşmesi, burs ve kredilerin artırılması, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması idi. Son sırada yer alan isteklerin kısa veya orta vadede halledilmesi mümkün değildi. İlgili talepler üniversite ve onun paydaşlarından gelmeliydi. Üniversite dışından yapılan müdahaleler sorunun çözümüne katkı sunamamaktaydı. Ayrıca mevcut sorunların kontrolden çıkmasından başka bir işe yaramayacaktı. Aydın Yalçın'a göre boykot ve işgalleri destekleyenler arasında aşırı sol eğilimli kuruluşlar bulunmaktaydı. Zira Marksizm'i ihtilal ve başkaldırı yoluyla tesis etmek isteyen bu gruplar, iç savaş çıkararak amaçlarına ulaşmak istiyordu. Bunun için de üniversite gençliği hedef alınmıştı⁴⁰².

Aydın Yalçın, Üniversite yönetimine öğrencilerin katılmasını makul ölçülerde değerlendirebileceklerini ancak üniversitelerin sendikal veya kooperatif şeklinde yönetilmesini anayasaya aykırı bulduklarını ifade etti⁴⁰³. Siyasi parti temsilcileri yukarıda da ifade edildiği üzere benzer konular üzerinde yoğunlaşmışlardı. Türkiye'de meydana gelen olayların dünyadaki gelişmelerle aynı izdüşümü paylaştığı bir vaka idi. Bununla birlikte yine de içerik olarak kendine özgü nitelikleri vardı. Öğrencilerin

³⁹⁹ 1920'de Uluborlu'da doğdu. SBF'yi bitirdi. İngiltere'de doktora yaptı. İktisat profesörü olarak SBF ve Columbia Üniversitesi'nde görev yaptı. "Forum" dergisinin sahibi ve yazarı idi. Amerikan İktisadi Yardım Misyonu İktisat Müşaviri, MBK Sosyal ve İktisadi İşler Başkanı görevlerinde bulundu. Hürriyet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi kurucu üyesi oldu. II.(XIII.) Dönem İstanbul milletvekili olan Aydın Yalçın 1994'te öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 27 Şubat 2016).

⁴⁰⁰ MMTD, 2/XVIII, s.s.318-319.

⁴⁰¹ MMTD, 2/XXVIII, s.318-325.

⁴⁰² MMTD, 2/XXVIII, s.318-325.

⁴⁰³ MMTD, 2/XXVIII, s.326.

üniversite yönetimine katılmaları konusunda, bütün siyasi partiler farklı söylemler ifade etse de sonuç olarak olumlu bir yaklaşım sergilemekteydi.

10- Başbakan Süleyman Demirel'in Millet Meclisi'nde Üniversite Olaylarına Yönelik Değerlendirmesi (24 Haziran 1968)

Başbakan Süleyman Demirel öğrenci olayları hakkında yapılan genel görüşme kapsamında Meclis'te 24 Haziran 1968'de kapsamlı bir değerlendirme yaptı. Başbakanlık Basımevi tarafından bu konuşma özet halinde basıldı. Süleyman Demirel, siyasi partilerin sözcüleri tarafından yapılan konuşmalardan da faydalanılacağını belirtti. Öncelikle sekiz aydır dünya genelinde yaklaşık yirmi ülkede meydana gelen üniversite olaylarının sebeplerine, sonuçlarına, alınan tedbirlere değindi. Bu konuda hükümet adına bazı görüşlerini dile getireceğini söyledi⁴⁰⁴.

Anarşinin araç kılınarak düzenin bozulması kabul edilemezdi. Süleyman Demirel olayların boykot ve işgal olarak ikiye ayrıldığını vurguladı. Ona göre boykot eylemleri, belli sınırlar içerisinde “*baskı vasıtası*” olarak kabul edilebilirdi. Ancak bu, sınırın aşılması durumunda kamu hizmetine engel oluşturabilirdi. Bu durumda ise her ne kadar haklı sebeplere dayansa da halkın desteğini alamazdı. Zaten eylemlere üniversite öğrencilerinin tamamı destek vermiyordu. Türkiye'deki olaylar dünyadaki gelişmelerin bir parçası olmakla birlikte kendine özgü nitelikler taşıyordu⁴⁰⁵.

Başbakan konuşmasına açıklık kazandırabilmek amacıyla kendince belirlediği konu başlıklarını temellendirmeye çalıştı. Böylece siyasi iktidarın bu meseleye yaklaşımını ilk ağızdan ifade edecekti.

a) Öğrenci Olaylarının Dünya'daki Örnekleri

Başbakan Süleyman Demirel dünyanın birçok ülkesinde meydana gelen olayların geniş bir açıklamasını yaptı. Buna göre özellikle son sekiz aylık süre zarfında dünyanın yaklaşık yirmi ülkesinde öğrenci olaylarının başladığını belirtti. Öğrencilerin içinde bulundukları şartlara karşı isyan edercesine başlattıkları bu hareketlerin, her ülke için farklı bir seyir izlediğini hatırlattı⁴⁰⁶.

⁴⁰⁴ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; Başbakan Süleyman Demirel'in Hükümet Adına Millet Meclisinde Üniversite Olayları ile İlgili Genel Görüşme Dolayısıyla 24 Haziran 1968 Tarihinde Yaptığı Konuşmanın Özeti, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1968, s.3.

⁴⁰⁵ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; Başbakan Süleyman Demirel'in Hükümet Adına..., s.4.

⁴⁰⁶ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; Başbakan Süleyman Demirel'in Hükümet Adına..., s.5.

Buna göre eylemlere liderlik eden kişiler, öğrencilerin %5 ila %10'undan destek görüyordu. Olayların dünyaya yayılmasında da aynı yöntemler kullanılmaktaydı. Bu sayede oluşan öğrenci dayanışmasında iletişim oldukça önemli idi. Dünya genelinde eğitim sistemi hakkında memnuniyetsizlik mevcuttu. Öğretim üyesi ile öğrenci arasındaki ilişki birçok ülkede eleştiri konusuydu. Özellikle Batı ülkelerinde gençler ümitsizlik, huzursuzluk ve yalnızlık duygusunu yaygın olarak hissetmekteydi. Bu sebeple de gençlik ideolojik oluşumlar içerisinde, kanun dışı eylemlere yöneliyordu. Batı ülkelerinde yöneticilerin tutumunun suiistimal edildiğini vurguladı. Zira yöneticiler anarşiye sebebiyet vermemek için öğrencilerin isteklerine onay veriyordu. Bununla birlikte olaylara daha sert bir tutum sergileyen hükümetlere de rastlanılmaktaydı. Polisin devreye girmesiyle olaylar başka bir seviyeye taşınmaktaydı⁴⁰⁷.

Başbakan bu konuda sözlerine şöyle devam etti: *“Bu nesiller arasındaki irtibat noksanlığını açıkça ortaya koymuştur. Gerçi öğrencilerinde ne istediklerini pek bilmedikleri veya birbirinden çok farklı şey istedikleri binaenaleyh bir uzlaşma yolu bulunmasını zorlaştırdıkları bir gerçektir. Ayrıca hareketlerin liderliğini ele geçirdikleri ahvalde aktivistlerin müzakere ve taviz ile iktifa etmedikleri otoriteyi yıkma hedefi güttükleri de doğrudur. Netice olarak öğrencilerin muhtelif memleketlerde kuvvetlerini kullanmalarının moda haline geldiğini söylemek gerekmektedir. Birçok öğrenci için meselelerden ziyade bizatihi harekete geçme önem arz etmektedir. Öğrenci hareketleri adeta devrin bir icadı halini almıştır. Tabii ki bu öğrencilerin hiçbir meselesi olmadığı manasına alınmamalıdır”*⁴⁰⁸.

Başbakan dünyadaki olayların sebeplerine ilişkin yaptığı değerlendirmede hem konunun evrensel hem de yerel özelliklerine dikkat çekti. Haklı isteklerin yanlış çevrelerce farklı mecralara sürükleneceği uyarısında bulundu. Hükümetlerin olaylara müdahale ederken hangi konulara dikkat etmesi gerektiğini de belirtmekten geri durmadı.

b) Öğrenci Olaylarının Türkiye’deki Yansımaları ve Çözüm Önerileri

Başbakan Süleyman Demirel Türkiye’deki üniversite ve yüksekokullarda meydana gelen olayları da ayrıntılı olarak açıklamaya çalıştı: Üniversitelerin çeşitli sorunları vardı. Bütün üniversitelerin yöneticileri ciddiyetle sorunun üzerine eğilmekteydiler. Bu sayede Ankara ve İzmir’deki olaylar yatışmıştı. İstanbul’da ise

⁴⁰⁷ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; **Başbakan Süleyman Demirel’in Hükümet Adına...**, s.5.

⁴⁰⁸ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; **Başbakan Süleyman Demirel’in Hükümet Adına...**, s.6.

henüz beklenen sonuç elde edilememiştir. Ancak orada da huzurun sağlanacağı ümit edilmekteydi⁴⁰⁹. Konuşmasında olayın kökenlerine dair kapsamlı bir açıklama yaptı:

“1933 senesinde Darülfünun lağvedilip üniversite kurulmuştur. 1946'da üniversiteler kanunu çıkarılmış ve üniversitelerimizin bugünkü hukuku ve idari esasları tespit olunmuştur. 1960 yılında ise bu kanunda bazı değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca İzmir Ege Üniversitesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Trabzon Teknik Üniversitesi, ODTÜ için de özel kanunlar çıkarılmıştır. Bugünkü hadiselerle sebep olan hoşnutsuzluğun çeşitli ciddi problemlere dayandığı bir gerçektir. Bu problemlerin meydana getirdiği ortamdan faydalanan üniversite için üniversite dışı tesirler mevcut olmuştur.

Memleketimizin sosyal ve ekonomik bünyesinde meydana gelen değişikliklerin ve üniversiteler üzerine bir öğrenci izdiham ve tahaccümü tevcih ettiği de doğrudur. Bundan otuz sene evvel üniversitelerinde okuyacak öğrenci ve tedrisat yapacak öğretim üyesi bulmakta güçlük çeken Türkiye bugün 100.000'i aşkın öğrenci ile 4000 kişilik bir öğretim kadrosuna sahiptir. Üniversitelerin vasıta ve imkânları ile taşımak mecburiyetinde kaldıkları yük arasında bir dengesizlik vardır. Üniversitelerin yönetiminde Rektör ve Dekanların kısa süreler zarfında değişmesi sonucu olarak devamlılık ve istikrar istenilen seviyede teessüs edememiştir. Çeşitli üniversitelerde ve çeşitli fakültelerde bünyenin icabı dışında değişik tatbikat mevcuttur. Muhtar üniversite idaresinin kendi kendisini murakabe fonksiyonu arzu edilen seviyede işlememiştir. Muhtar üniversiteyi icra arasında muhtariyeti zedeleme korkusunun her iki tarafa verdiği çekingenliklerin koordinasyonunu güçleştirdiği bir vakiadır. Ayrıca üniversite öğrencisinin barınma, gıda alma, dinlenme, boş vakitleri değerlendirme, kitap ve ders vasıtalarına sahip olma, sağlık hizmetleri bakımından ciddi ve küçümsenemeyecek dertleri vardır.

Dünyanın bütün muhtar üniversitelerinde olduğu gibi bizim üniversitemizde de öğrenci öğretim üyesi ve müessese ilişkileri iyi niyetle üzerine eğilmeye değer. Bütün bu şartların yarattığı atmosfere yabancı ülkelerde meydana gelen hadiselerin tesiri inkâr edilemez. Ayrıca memleketimizdeki basın ve yayın vasıtalarının da hadiseler üzerinde küçümsenemeyecek tesirleri olmuştur”⁴¹⁰.

Başbakan Süleyman Demirel üniversitelerle ilgili yapılandırma çalışmalarını şöyle sıraladı: Üniversiteler bir ülkenin gelişmişliğinin hem göstergesi hem de

⁴⁰⁹ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; Başbakan Süleyman Demirel'in Hükümet Adına..., s.6.

⁴¹⁰ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; Başbakan Süleyman Demirel'in Hükümet Adına..., s.7-8.

geleceğinin güvencesi idi. Gençliğin bu bakımdan milli bir bakış açısıyla yetiştirilmesi gerekiyordu. Dünyanın ileri medeniyetleri bir taraftan büyük buluşların yapılmasına ortam hazırlarken, diğer taraftan aşırı uçları da bünyesinde barındırıyordu. Bilim ve teknoloji gençliğin yetişmesi için elzemdi. Eğitim aynı zamanda milli bağımsızlığın teminatıydı⁴¹¹.

Süleyman Demirel 1968 itibarıyla Türkiye'nin bir “*uygarlık yarışı*” içerisinde olduğunu ve bugünkü nesillerin kendisinden sonra gelecek olanların sorumluluğunu taşıdığını vurguladı. Ülkenin geleceğini kurgulama ve gelişimini sağlama konusunda Hükümet'in sorumluluğu bulunmaktaydı. Bu görev anlayışı içerisinde üniversitelere de büyük görevler düşmekteydi⁴¹².

Ülkenin sorunları oldukça fazlaydı. Bu sebeple planlı olarak bir yol haritası belirlenmişti. Öncelikler belirlenmiş ve ihtiyaçlar kendi içerisinde sıralanmıştı. Kaynakların doğru bir surette kullanılması zorunluluk arz etmekteydi. Süleyman Demirel 1968-1972 arasını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda; eğitim, öğretim ve gençlik meselelerine büyük önem verildiğinden bahisle hiçbir hayati sektörün unutulmadığını vurguladı. O da üniversitelerin bilimsel ve idari özerkliğinden yana olduğunu belirtti. Fakat bu durum çağdaşlaşmaya engel olmamalıydı. Süleyman Demirel üniversiteler arasında işbirliğini sağlayacak olan bir “*üst akla*” ihtiyaç duyulduğunu da ifade etti. Bunu kendi ifadesi ile “*Beyin Organ*” olarak tanımladı. Ayrıca Üniversiteler Kanunu'nun yeniden düzenlenmesine duyulan ihtiyacı da ifade etti. Bu yapılırken de ülke çıkarları gözetilmeliydi. Öğrenciye verilecek kredi miktarı 250 liradan 350 liraya yükseltilmeliydi. Bunun için yetkili kurumlarca gereken çalışmalara şimdiden başlanılmıştı. On bin yataktan ibaret olan yurt kapasitesinin de en kısa zamanda yirmi bin yatağa çıkarılması planlanmaktaydı. Ortaöğretimde parasız yatılı öğrenci sayısı dört binden elli bine çıkarılmaktaydı⁴¹³.

Üniversite asistanlarının özlük hakları daha da geliştirilerek bu kadronun cazip hale getirilmesi için çalışılacaktı. Bu bağlamda öğrencilerin sağlık hizmetleri, eğitim araç-gereçleri ve ders kitaplarına erişimi konusunda daha yapıcı politikalar izleneceği vurgulandı. Mevcut üniversitelerin sahip olduğu imkânların daha da artırılmasına gayret edilecekti. Bu kurumlar birer kültür merkezine dönüştürülmeliydi. Öğretim üyeleri de sadece üniversitelerdeki çalışma odalarına kapanmamalı idi. Bu durum onların ülke

⁴¹¹ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; **Başbakan Süleyman Demirel'in Hükümet Adına...**, s.8.

⁴¹² CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; **Başbakan Süleyman Demirel'in Hükümet Adına...**, s.8.

⁴¹³ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; **Başbakan Süleyman Demirel'in Hükümet Adına...**, s.9.

sorunlarından uzaklaşmaları anlamına gelebilirdi. Yetişmiş kalifiye insan gücüne ihtiyaç duyulan bir ülke olduğu unutulmamalıydı. Tabi üniversitedeki öğretim faaliyeti aksatılmamalıydı⁴¹⁴.

Konuşmasının bu kısmında Süleyman Demirel yeniden öğrencilerin üniversite yönetimine katılması, mali özerklik ve özel okullar konusuna değindi. Buna göre öğrencilerin üniversite yönetimine katılması anayasal gerekçelerden ötürü mümkün değildi. İlgili maddelerin içeriğindeki engeller ortadan kalkmadıkça bu işlem gerçekleştirilemezdi. Bu bağlamda adı geçen eylemin üniversite özerkliğine de zarar vermemesi gerekiyordu. Mali özerkliğin de önünde yasal engeller bulunmaktaydı. Hükümet bu konudaki bürokratik ve hukuki kısıtlamaların en aza indirgenmesine taraftardı. Özel okullar da anayasa gereğince devletleştirilemezdi. Ancak denetim mekanizması üst seviyede olmalıydı⁴¹⁵.

Başbakan Süleyman Demirel konuşmasının devamında boykot hareketlerinin işgale dönüştürülmesini ve kamu mallarının tahrip edilmesini doğru bulmadıklarını ifade etti. Mevcut eylemlerin derhal son bulması gerektiği ve hukuka aykırı hareketlerin suç olmasından bahisle, işgallerin üniversite özerkliğini ihlal ettiğini ve devletin itibarını zedelediğini vurguladı. Muhalefet partilerini temsil eden konuşmacıların mevcut işgalleri kınamamalarından duyduğu üzüntüyü ifade etti⁴¹⁶. Süleyman Demirel, anayasanın ilgili maddelerine atıfta bulunarak; öğrenci hareketlerinin devleti, Meclis'i ve Anayasal kurumları tehdit veya baskı altına alamayacağını vurguladı⁴¹⁷.

Başbakan'a göre üniversiteler siyasi mücadelenin yapılacağı bir yer değildi. Siyasi kurumlar ve dernekler üniversiteleri siyasi mücadele alanı olarak kullanmamalıydı. Dünyada meydana gelen üniversite olaylarının hiçbirinin "ihtilale" sebep olmadığını vurgulayan Süleyman Demirel, farklı gerekçelerle üniversite olaylarının meydana gelebileceğini ifade etti. Ancak bunların arkasında meşru iktidara ve Meclis'e yönelik tehditler ve olumsuz propagandalar varsa bir bütün olarak bundan devlet zarar görmekteydi⁴¹⁸.

⁴¹⁴ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; **Başbakan Süleyman Demirel'in Hükümet Adına...**, s.10.

⁴¹⁵ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; **Başbakan Süleyman Demirel'in Hükümet Adına...**, s.10.

⁴¹⁶ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; **Başbakan Süleyman Demirel'in Hükümet Adına...**, s.11.

⁴¹⁷ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; **Başbakan Süleyman Demirel'in Hükümet Adına...**, s.11.

⁴¹⁸ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; **Başbakan Süleyman Demirel'in Hükümet Adına...**, s.12.

İktidar ve muhalefet ortak hareket ederek gençliği bu tehlikeden kurtarmalıydı. TSK ile siyasi iktidarın çatıştığı izlenimini vermek isteyen örgütlerin, öğrencilerin sokağa döküleceği haberini yaymaya çalıştığını belirtti⁴¹⁹.

Başbakan Süleyman Demirel “*Türkiye Cumhuriyeti'nin bir Anayasası vardır. Bu anayasanın ve buna aykırı olmayan kanunların kurduğu bir sistem vardır. Türk devletinin bu sistemi muhafaza edecek gücü vardır. Bir haklar dengesi tercih etmiştir. Bu dengeyi milletin rızası olmadan değiştirmek bahis konusu değildir*”⁴²⁰ diyerek söylemine hukuku dayanak kıldı. Hukuk dışı eylemlerin asla kabul edilemeyeceğini vurgulayan Başbakan, Hükümet olarak en önemli amaçlarının “*saygın bir üniversite kurumu*” oluşturmak olduğunu belirtti. Üniversitelerin toplumdaki işlevselliğine vurgu yaptı⁴²¹.

Ayrıca Hükümet’in olaylar başlamadan önce de üniversite konusunu ele aldığını ifade etti. Ancak özerk olan üniversitelerin yönetmeliklerini düzenleme ve gerekli yeniliklerin yapılmasının Hükümet’in yetki alanı içerisinde olmadığını hatırlattı. Böyle bir eylemde bulunmak etik olarak da uygun olmazdı. Bu üniversitelerin yetkili yönetim kurullarını yok farz etmek anlamına gelirdi. Özerk bir kurumun sorunları, kuralına uygun ve ilgili tarafların onayı alınarak çözülmeliydi. Hükümet olarak zorla müdahaleye taraftar olmadıklarını açıkladı⁴²².

Kurumlar öncelikli olarak sorunlarını kendi iç dinamikleri ile halledebilmeliydi. Aksi halde icra makamı devreye girmeliydi. Hükümet’in görevi sadece olayları önlemek değildi. Aynı zamanda eylemlerin yayılmamasından da sorumluydu. Şiddete başvurmak kamu vicdanında da rahatsızlığa sebebiyet vermekteydi. Bunun bilinciyle hareket eden Hükümet, en doğru çözümü bulma ve uygulama çabası içindeydi. Öğrencilerin hem kendi aralarında hem de güvenlik güçleri ile karşı karşıya gelmemesi için başında bulunduğu Hükümet’in gereken çabayı gösterdiğini de Süleyman Demirel vurgulayacaktı. Bunlar yapılırken de kanunlar rehberleri olacaktı. Üniversitelerin anarşi ortamına dönüştürülmesine başta Hükümet olmak üzere ilgili tarafların hiç birisinin izin vermeyeceğine olan inancını bir kez daha ifade edecekti⁴²³.

Başbakan Süleyman Demirel’in tespitleri oldukça yapıcı idi. Kanun üstünlüğü ve üniversite özerkliğini önemsemesi bu bağlamda oldukça önemli idi. Ancak ileri de de

⁴¹⁹ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; **Başbakan Süleyman Demirel’in Hükümet Adına...**, s.12.

⁴²⁰ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; **Başbakan Süleyman Demirel’in Hükümet Adına...**, s.12.

⁴²¹ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; **Başbakan Süleyman Demirel’in Hükümet Adına...**, s.13.

⁴²² CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; **Başbakan Süleyman Demirel’in Hükümet Adına...**, s.13-14.

⁴²³ CCSA, Y.N.: 5/4-21, F.N.: 4982.; **Başbakan Süleyman Demirel’in Hükümet Adına...**, s.13-14.

ifade edileceği üzere öğrenci olaylarının yaygınlaşması ile birlikte gittikçe artan işgal ve eylemler sadece Süleyman Demirel'in başında bulunduğu Hükümet'i değil diğer Hükümetleri de zor durumda bırakacaktı.

Bu arada şunu da belirtmeliyiz ki; Haziran 1968'de başlayan eylemlerin liderliğini sol görüşlü öğrenciler yapıyordu⁴²⁴. Onlar bu işgallerin dış kışkırtmalar sonucunda başladığı söylemini kabul etmiyordu. İşgaller üniversite sorunlarının öğrenciler tarafından dışa vurumuydu. “Sağ”, “sol”, “ortanın solu” söylemleri sıklıkla dile getirilmesine rağmen işgal ve boykot eylemlerinde durum farklıydı. Belirli bir siyasi yönelim ortaya konulamamıştı. Fakat buna rağmen “ilerici”, “devrimci” “solcu” kavramları genel bir nitelemeyi gündeme getiriyordu⁴²⁵. Sonuçta üniversitelerde haziran ayında başlayan işgaller, temmuz ayında sonlanmaya başladı⁴²⁶. Üniversite İşgal Komitesi üyeleri hakkında ise soruşturma başlatıldı⁴²⁷. Ancak yaşananlar burada sona ermedi. Edinilen tecrübeler yeni boykot ve işgallerin esin kaynağı olacaktı.

11- Olgunlaşma Enstitüsü'nün Cumhurbaşkanı'na Gönderdiği Rapor

Haziran 1968'de gündeme gelen öğrenci taleplerinden birisi de Olgunlaşma Enstitüsü'ne aitti. Bu kapsamda Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a “*Olgunlaşma Enstitüsü İstekleri*” adı altında sekiz maddeden oluşan bir rapor sunuldu. Raporda yer alan ilk talep öncelikle eğitmen niteliği kazandırıcı derslerin müfredata konulmasıydı. Öğrenim süresinin iki yıl yerine üç yıla çıkarılması, enstitüden mezun olanlara sertifika yerine diploma verilmesi isteniyordu. Ayrıca gezici kurs öğretmenliği hakkının tanınması, üretimin artırılması da talepler arasında idi⁴²⁸.

Öğrencilerin üretim amaçlı olarak tatillerde çalıştırılmaması istenmekteydi. Dışarıdan alınan ısmarlama işler ile ilgili olarak bir sipariş komitesinin kurulması ve en az bir öğrencinin de temsilci olarak bu oluşumda yer alması üzerinde durulmaktaydı. Öğretim üyelerinin kişisel işlerinin öğrencilere yaptırılmaması talep edilmekteydi. Ankara Olgunlaşma Enstitüsü Müdürü'nün yaşanan bazı olumsuz olaylardan dolayı değiştirilmesi isteniyordu⁴²⁹.

Rapora göre öğretmen öğrenci ilişkisi bu olaylar dolayısıyla zedelenmişti. Bu yüzden yeni olaylar yaşanabilirdi. Bu taleplere Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tepkisiz

⁴²⁴ A. Arslan, *Türkiye'de Üniversite...*, s.423.

⁴²⁵ *Türk Solu*, S.33, 2 Temmuz 1968.

⁴²⁶ *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1968, 3 Temmuz 1968.

⁴²⁷ *Milliyet*, 3 Temmuz 1968.

⁴²⁸ CC SA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-23.

⁴²⁹ CC SA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-23.

kalmadı. 27 Haziran 1968’de dönemin Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem’e gönderdiği bir yazı ile Ankara Olgunlaşma Enstitüsü’nün istekleriyle ilgilenmesini ve sonucu kendisine bildirmesini istedi⁴³⁰.

Gündemin üniversite işgalleri ve boykotlarla dolu olduğu bir süreçte Olgunlaşma Enstitüsü’nün yukarıdaki taleplerini Cumhurbaşkanlığı’na iletmesi, gençliğin “*hak arama*” konusundaki bilincinin bir göstergesiydi. Cumhuriyet’in en önemli amaçlarından birisi haklarını bilen ve onu savunabilen nesiller yetiştirmektir. Olgunlaşma Enstitüsü öğrencilerinin bu isteklerini dile getirme üslubunu öncelikle ülkenin kuruluş ilkelerine dayandırmamızda hiçbir sakınca olmasa gerektir. Bununla birlikte öğrenciler, maruz kaldıkları haksız uygulamaların değiştirilmesi adına işgal, boykot ya da protesto eylemine girişmeksizin bir rapor ile isteklerini iletmışlerdir. Bu talepler Cumhurbaşkanı tarafından Milli Eğitim Bakanı’na iletilerek gerekli çalışmaların yapılması talimatının verilmesi de ülke yönetimin eğitim kurumlarının taleplerine önem vermesi anlamına gelmektedir.

12- 6.Filo Protestoları (1968)

ABD 6.Filo’su 15 Temmuz 1968’de İstanbul’u ziyaret etti. Sekiz günlüğüne Türkiye’ye gelen 6.Filo top atışlarıyla karşılandı⁴³¹. İstanbul Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği (İTÜÖB), İstanbul Üniversitesi Devrimci Öğrenci Birliği (İÜDÖB) ve MDD’ci öğrenci dernekleri 6.Filo’yu protesto etme kararı aldı. Fakat İTÜÖB eylemlerin şiddetten uzak bir seyir izlemesinden yanaydı. Oysa İÜDÖB ve MDD’ciler daha sert bir tavır takınılmasını istiyordu. İTÜÖB ile diğer öğrenci dernekleri bu anlamda fikir ayrılığına düştü⁴³².

6.Filo’nun gelişini protesto etmek üzere bir grup genç, ellerinde Türk bayraklarıyla Dolmabahçe rıhtımına geldi⁴³³. İTÜÖB Başkanı Harun Karadeniz: “*Türkiye’nin tam bağımsız olduğuna inanmıyoruz, onun için bayrakları yarıya kadar çekiyoruz*” diyerek yaptıkları eylemin hangi amaca hizmet ettiğini açıkladı. Aynı günün gecesinde İ.T.Ü. öğrencilerinden bir grup Gümüşsuyu’nda bulunan İ.T.Ü. binasından Taksim’e yürüdü. Bu esnada “*Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’na Muhalefet*” ettikleri gerekçesiyle on bir öğrenci gözaltına alındı. Ayrıca, Beyoğlu’nda

⁴³⁰ CCSA, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-23.

⁴³¹ file:///C:/Users/Hp/Downloads/6.filoeylemleri(1).pdf (Haz: Vehbi Moğol Erişim Tarihi: 17 Aralık 2015).

⁴³² M. İ Özgen, **TKP...**, s.287.

⁴³³ <http://www.turksolu.com.tr/85/selim85.htm> (Erişim Tarihi: 17 Aralık 2015).

gezen Amerikan askerlerine, bir grup öğrenci tarafından mürekkep atıldı. Bindikleri araçlar taşlanarak camları kırıldı⁴³⁴. ABD askerlerine sataşan öğrenciler 16 Temmuz'da adliyeye sevk edildi. Burada da olaylar devam etti. Arkadaşlarına destek olmak isteyen öğrenci grubu polisle çatıştı. Tutuklanma talebiyle mahkemeye sevk edilen öğrenciler serbest bırakıldı⁴³⁵.

Olaylar devam etti. ABD askerleri ile öğrenciler 17 Temmuz gecesi bir kez daha karşı karşıya geldi. Aralarında sözlü tartışma yaşandı. Polis bir öğrenciyi gözaltına aldı. Öğrenciler de bir polis komiserini rehin aldı ve İ.T.Ü. Öğrenci Yurdu'na getirdi. Öğrencilerle polis arasında uzlaşmayı sağlamak için Beyoğlu İnzibat Bölge Komutanı Albay Hikmet Silahçioğlu girişimde bulundu. Öğrenciler gözaltındaki arkadaşlarına karşılık rehine komiseri bırakacaklarını söyledi. Yapılan görüşmelerin sonucunda her ikisi de özgürlüğüne kavuştu. Ancak polis İ.T.Ü. Öğrenci Yurdu'na baskın hazırlığı içerisindeydi. Bunu fark eden Harun Karadeniz İ.T.Ü. Rektörü'nü aradı. Rektör, yurdun üniversite binası sınırı içerisinde bulunmadığı gerekçesiyle yapılacak bir şey olmadığını söyledi. Bir süre sonra polis öğrenci yurduna operasyon düzenledi. Öğrenciler direniş gösterse de başarılı olamadı. Çatışma çıktı ve çok sayıda yaralanan oldu. Pencereden düşen Vedat Demircioğlu⁴³⁶, Alpaslan Ertuğrul ve Kerim Taşgören isimli öğrenciler ağır yaralandı⁴³⁷.

6.Filo'yu protesto etmek amacıyla 17 Temmuz'da saat 13.00'de "Go Home, Türkiye bağımsız kalacaktır" sloganları ve "Gaziosmanpaşa Marşı" eşliğinde Taksim'de yürüyüş düzenlendi. Yurt baskını sırasında yaşananlar da protesto edilmekteydi⁴³⁸. Eylemlerin öncüleri arasında Deniz Gezmiş bulunmaktaydı. Onun yönlendirmesi ile yüzlerce genç Dolmabahçe'ye akın etmişti⁴³⁹. Öğrenciler Amerikalı askerleri taşladı. Hatta yakalayabildikleri askerleri dövüp denize attı⁴⁴⁰. ABD'ye ait irtibat bürosundaki belgeler Dolmabahçe Meydanı'nda yakıldı. Askerlere yardım götüren araçlar durdurularak araçlar tahrip edildi. Dolmabahçe rıhtımına gelen ABD Büyükelçisi bile tartaklandı ve olaylara karışan çok sayıda kişi gözaltına alındı⁴⁴¹. İ.T.Ü. öğrenci kuruluşları tarafından bildiriler yayınlandı ve Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a

⁴³⁴ **Cumhuriyet**, 16 Temmuz 1968.

⁴³⁵ **Cumhuriyet**, 16 Temmuz 1968.

⁴³⁶ "Vedat Demircioğlu komadan çıkamayarak 24 Temmuz'da öldü. Demircioğlu devrimci gençliğin antiemperyalist savaşındaki ilk şehidiydi." (E. Höke, **1960'lardan 1980'e Gençlik ve...**, s.47).

⁴³⁷ H. Çetinkaya, **68'den 78'e Sancılı Yıllar...**, s.55-57

⁴³⁸ A. Arslan, **Türkiye'de Üniversite...**, s.420-421.

⁴³⁹ C. Dünder, **Abim...**, s.132-133.

⁴⁴⁰ A. Arslan, **Türkiye'de Üniversite...**, s.420-421.

⁴⁴¹ **Hürriyet**, 18 Temmuz 1968.

telgraf çekildi. Polisin öğrenci yurdunu bastığı, öğrencilere sert davrandığı, buna karşın Amerikan askerlerinin güvenliğini sağlamak için nöbet tutmaları eleştirildi. Cumhurbaşkanı göreve çağrıldı. Ayrıca DİSK bütün işçileri yabancı güçlere karşı direnişe davet etti. Valilik yaptığı açıklamada polisin görevini yerine getirdiğini söyledi⁴⁴². Olaylar Ankara'ya da yayıldı. Bir grup devrimci öğrenci ABD'liler tarafından kullanılan binalara saldırdı. Molotof kokteyli ile bu yapılar tahrip edildi⁴⁴³. Konuyla ilgili açıklamada bulunan İçişleri Bakanı Faruk Sükan, duruma soğukkanlı yaklaşıldığını ve kanunlar çerçevesinde gerekenlerin yapıldığını ifade etti⁴⁴⁴.

İ.T.Ü. Senatosu olaylar nedeniyle 18 Temmuz'da yaptığı toplantıda istifa etti. İstanbul'da gözaltına alınan otuz öğrenci ise sevk edildikleri adliyede tutuklandı⁴⁴⁵. Bu gelişmeler üzerine FKF 20 Temmuz'da Beyazıt Meydanı'nda "*Barış İçin Emperyalizmle Savaş*" adı ile bir miting düzenlemeye karar verdi⁴⁴⁶. Mitingde Çetin Altan ve İdris Küçükömer de konuşma yaptı. Devrimci Öğrenci Birliği (DÖB) üyesi Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının öncülüğünde öğrenciler; Dolmabahçe'ye doğru harekete geçmeye çalıştıysa da başarılı olamadı⁴⁴⁷. Miting olaysız geçti. MDD'ciler mitingi eylemsizlik propagandası olarak niteledi ve sert bir biçimde eleştirdi⁴⁴⁸. Süleyman Demirel başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu da yaşanan protesto gösterilerini ele aldı: Toplantıda daha geniş kapsamlı tedbirler alınması kararlaştırıldı⁴⁴⁹. Bu gelişmeler farklı görüşteki grupları karşı karşıya getirdi. Bunun bir örneği 23 Temmuz 1968'de Konya'da yaşananlardı:

Konya'da Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) ve TMTEF, 24 Temmuz'da "*Emperyalizmi Tel'in Mitingi*" yapmayı planlamıştı. Bu haberi alan başta Komünizmle Mücadele Derneği olmak üzere on dokuz meslek kuruluşu ise mitingin yapılmaması için Valiliğe başvurdu. Valilik ise bu konuda bir emir verilemeyeceğini ifade etti. Ortamın gerilmesi üzerine miting iptal edildi⁴⁵⁰. Ancak akşam saatlerinde bir grup "*Kahrolsun komünizm*" sloganları ile bazı gazete binaları, kitapevleri, gece kulüpleri, öğretmen derneği lokali, bazı içkili restoranları ve TİP İl Başkanlığı'nı tahrip etti. Olaylara müdahalede polis yetersiz kalınca, askerden yardım istendi. Ayrıca

⁴⁴² **Milliyet**, 18 Temmuz 1968.

⁴⁴³ E. Höke, **1960'lardan 1980'e Gençlik ve...**, s.46.

⁴⁴⁴ **Milliyet**, 19 Temmuz 1968.

⁴⁴⁵ H. Çetinkaya, **68'den 78'e Sancılı Yıllar...**, s.59.

⁴⁴⁶ A. Yıldırım, **FKF...**, s.209.

⁴⁴⁷ A. Arslan, **Türkiye'de Üniversite ...**, s.421.

⁴⁴⁸ A. Yıldırım, **FKF...**, s.209.

⁴⁴⁹ **Cumhuriyet**, 21 Temmuz 1968.

⁴⁵⁰ **Milliyet**, 25 Temmuz 1968.

Ankara'dan da polis takviyesi sağlandı. İçişleri Bakanı da incelemelerde bulunmak üzere Konya'ya gitti⁴⁵¹. Burada yaptığı toplantıda; *“Aşırı solun son günlerde giriştiği tahrip ve anarşi hareketlerinin Konya'daki üzücü olaylarda rolü olduğu kanaatindeyim. Büyük insan toplulukları arasına bozguncular ve tahripçiler karışmıştır. Bunun üzerinde ciddiyetle durmaktayız. Bu olayları irtica hareketleri olarak göstermeye gayret edilmemelidir”* dedi. Aynı konu hakkında TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ise açıklamasında; irticanın geri kalmış ülkelerde *“Amerika'nın emperyalizm silahı”* olduğunu; Türkiye'de yaşanan son olayların da faşist bir darbeye ortam hazırlamak amacı taşıdığını ve buna alet olunmaması gerektiğini ifade etti⁴⁵².

ABD 6.Filo'sunun Türkiye ziyaretine karşı çıkanların başını üniversite gençliği çekiyordu. Sol görüşlü öğrenciler bu kapsamda pek çok eylem gerçekleştirdi. Emperyalizm karşıtlığının bir gereği olarak yapılan eylemler güvenlik güçlerinin bir dizi operasyonuna sebebiyet verdi. Bu operasyonlar sırasında öğrencilerin zarar görmesi yeni eylemlerin gerekçesi haline gelecekti.

13- Vedat Demircioğlu'nun Ölümü (24 Temmuz 1968) ve Öğrenci Olaylarının İyme Kazanması

Türkiye'ye birçok kez gelen ve her ziyareti sırasında kapsamlı olaylara sebep olan ABD 6.Filo'su 23 Temmuz günü sabah erken saatlerde İstanbul'dan ayrılmıştı⁴⁵³. 6.Filo'nun İstanbul'da bulunduğu sekiz günlük süre içerisinde gösteriler ve çatışmalar oldu. Olaylar İstanbul ile sınırlı kalmadı. Yukarıda da ifade edildiği üzere emperyalizm karşıtı gösteriler, ağırlıklı olarak sol öğrenci dernekleri tarafından organize edildiği için karşıt görüşlü gruplar bunu *“Komünizm propagandası”* olarak değerlendiriyordu. Filo'nun İstanbul'dan ayrılmasından sonra da olaylar durulmadı.

İ.T.Ü. Öğrenci Yurdu'nun polis tarafından basılması sırasında ağır yaralanan Vedat Demircioğlu, 24 Temmuz'da öldü. Bunun üzerine olaylar şiddetlendi. Hükümet sloganlarla eleştiriliyordu. Yaşanan ölümlerden siyasi iktidar sorumlu tutuluyordu. Bu sebeple yürüyüş yapan öğrenciler, üzerinde *“Katiller”* yazılı siyah çelengi Valilik binasına koymak istediklerinde polisin müdahalesiyle karşılaştı⁴⁵⁴. Çatışma çıktı ve yaralananlar oldu. Kırk dokuz öğrenci gözaltına alındı⁴⁵⁵.

⁴⁵¹ Cumhuriyet, 24 Temmuz 1968.

⁴⁵² H. Çetinkaya, **68'den 78'e Sancılı Yıllar...**, s.60-61.

⁴⁵³ Cumhuriyet, 25 Temmuz 1968.

⁴⁵⁴ Milliyet, 25 Temmuz 1968.

⁴⁵⁵ A. Arslan, **Türkiye'de Üniversite...**, s.422.

Vedat Demircioğlu için 25 Temmuz'da bir cenaze töreni yapılması planlandı. Fakat cenaze ölen gencin ailesine teslim edildi ve memleketine gönderildi. Bunun üzerine öğrenciler arkadaşları için sembolik bir tören düzenledi⁴⁵⁶. İ.Ü. bahçesinde sembolik bir tören yapıldı⁴⁵⁷. Ardından “*Katil Sükan, Hükümet istifa*” diye bağırarak Valiliğe yürümek isteyen öğrenciler, Cağaloğlu'na geldiklerinde polis tarafından engellendi. Çatışma çıktı ve her iki taraftan da yaralananlar oldu. Olayların genişlemesi üzerine bölgeye asker gönderildi. Yaşanan gerginlik askerin gelmesi üzerine hafifledi. Bu arada olay yerine bazı öğretim üyeleri de geldi. Vali ile öğrenci temsilcileri ve bazı öğretim üyeleri gözaltındaki öğrencilerin serbest bırakılması için bir toplantı yaptı. Vali Vefa Poyraz toplantının oldukça olumlu geçtiğini söyledi. Şiddet içerikli eylemlerin devletçe engelleneceğini belirtti⁴⁵⁸. Akşam saatlerinde tekrar yürüyüşe geçen öğrenciler, Merkez Komutanı'nın uyarısı sonrası olay çıkarmadan ve ordu lehine sloganlar eşliğinde üniversiteye geri döndü⁴⁵⁹.

Öte yandan Birlik Partisi (BP) Ankara milletvekili Hüseyin Balan⁴⁶⁰ İ.T.Ü. Öğrenci Yurdu'na polis tarafından yapılan baskında, kusurları olduğu gerekçesiyle İçişleri Bakanı hakkında gensoru önergesi verdi. Konu hakkında Meclis'te sert tartışmalar oldu. Muhalefet partileri Hükümet'i eleştirirken İçişleri Bakanı Faruk Sükan, olayların çıkmasında radikal sol örgütlerin etkili olduğunu belirtti. Yaşanılanların şiddet içerdiğini dile getirerek, devletin yapması gerekenleri yerine getirdiğini söyledi. Yapılan oylama sonucunda önerge reddedildi⁴⁶¹.

Olayların ivme kazanmasında etkili olan bir diğer unsur da 6.Filo'nun 28 Ağustos 1968'de İzmir Limanı'na gelmesiydi⁴⁶². Buna karşı olan TMTF ve TMGT organizesinde “*Tam Bağımsız Türkiye*” mitingi düzenlendi. Şehrin pek çok yerine 6.Filo aleyhine döviz ve pankartlar asıldı. FKF, A.Ü. Talebe Birliği (AÜTB), ODTÜÖB, İTİA Talebe Birliği yayınladıkları bildiri ile halkı pasif direnişe çağırdı. Amerikalılara esnafın ürün satmamasını, lokantaların yemek vermemesini istedi.

⁴⁵⁶ Cüneyt Akalın, **Düşler ve Gerçekler Tanıklarıyla Dünya'da ve Türkiye'de 68**, İstanbul, 1995, s.147.

⁴⁵⁷ C. Dünder, **Abim...**, s.133

⁴⁵⁸ **Milliyet**, 26 Temmuz 1968.

⁴⁵⁹ **Hürriyet**, 26 Temmuz 1968.

⁴⁶⁰ 1917'de Adana'da doğdu. İstanbul Yüksek Mühendis Okulu'nu bitirdi. Su İşleri Adana Şubesi Mühendisliği yaptı. Tekel İzmir Çamaltı Tuzlası Mühendisliği, Serbest Mühendis ve İnşaat Müteahhitlik, Birlik Partisi Genel Başkanlığı görevlerinde bulundu. TBMM'de II.(XIII) ve III.(XIV) dönemlerde Birlik Partisi ve Bağımsız Ankara Milletvekili oldu. 1984'te öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 18 Aralık 2015).

⁴⁶¹ **MMTD**, 2/XXVIII, s.790-808.

⁴⁶² H. Çetinkaya, **68'den 78'e Sancılı Yıllar...**, s.66.

Mitingde ABD aleyhine konuşmalar yapıldı. Bu esnada karşıt görüşlü grup “*Komünistler Moskova’ya, komünistlere ölüm*” sloganları eşliğinde mitingi bozmaya kalkıştı⁴⁶³. Güvenlik güçlerince tampon bölge oluşturduysa da olaylar yatışmadı. Yaralananlar hastaneye kaldırıldı. ABD’li askerler kargaşadan dolayı komutanları tarafından acil olarak gemiye çağırıldı⁴⁶⁴.

6.Filo protestoları, ağırlıklı olarak “*milli-bağımsız*” bir nitelik taşımaktaydı. Polisle öğrenciler arasında gerçekleşen çatışmalar ilerleyen süreçte yaşanacaklara zemin hazırlamaktaydı. Bir başka deyişle üniversitelerdeki sağ-sol çatışmalarının başlangıcı sayılabilir⁴⁶⁵.

ABD 6.Filosu’nun ziyareti için yapılan protesto gösterileri başka olaylara da sebep olması açısından önemlidir. Özellikle bir öğrencinin bu süreçte ölmesi yeni olayları beraberinde getirdi. Yaşananlardan polis, Valilik ve dolayısıyla Hükümet sorumlu tutuldu. Gösteriler Türkiye’nin başka illerine yayıldı. Bu sürece sağ örgütlerin dâhil olmasıyla olaylar büyüdü.

14- Üniversitelerde 1968 Ekim İşgalleri ve Protesto Eylemleri

Üniversite öğrencileri 1968’in yaz aylarında oldukça tepkiliydi. Çıkan olaylar gündemi fazlasıyla meşgul edecekti. Muhafazakâr eylemlere örnek olarak 4 Ağustos 1968’de yapılan “*Komünizmi Tel’in Mitingi*” gösterilebilir⁴⁶⁶. TMTF, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği (İÜTB), Akademiler, Yüksekokullar ve diğer öğrenci kuruluşlarının organizesinde Esnaf Dernekleri Birliği ile yaklaşık yüz adet sivil toplum kuruluşunun desteklediği miting, 4 Ağustos 1968’de İstanbul’da yapıldı. Mitinge çevre illerden da katılım oldu⁴⁶⁷.

Mitingin açılış konuşmasını yapan Tertip Komitesi Başkanı Yıldırım Tosunlar “*Bazı kara cüppeli hocaların yardımıyla üniversitenin kızıl karargâha çevrildiğini*” söyledi. MTTB Başkanı İsmail Kahraman ise milletçe komünizme karşı savaş açtıklarını ifade etti. Adı geçen kuruluşun yöneticilerinden Nurettin İspir, Türkiye’de sol hareketlerinin devam etmesi durumunda, Konya olaylarına benzer pek çok olayın yaşanacağını öne sürdü⁴⁶⁸.

⁴⁶³ **Milliyet**, 30 Ağustos 1968.

⁴⁶⁴ **Hürriyet**, 30 Ağustos 1968.

⁴⁶⁵ A. Arslan, **Türkiye’de Üniversite...**, s.423.

⁴⁶⁶ H. Çetinkaya, **68’den 78’e Sancılı Yıllar...**, s.66.

⁴⁶⁷ **Milliyet**, 3 Ağustos 1968.

⁴⁶⁸ **Milliyet**, 4 Ağustos 1968.

Sol görüşlü gençlik emperyalizm karşıtlığını eylemleri ile gösterirken, komünizm karşıtı sağ yapılanmalar da etkinlikler düzenlemekteydi. Aslında her iki görüşe sahip öğrenci gruplarının amacı ülkenin bazı tehlikelerden korunmasını sağlamaktı. Yani komünizm ve emperyalizm ülke için tehdit olarak algılanmaktaydı. Ancak bu algı adı geçen grupların siyasi görüşlerine farklılık göstermekteydi.

a) Reform Talepleriyle İlgili Protestolar

Üniversitelerde yaz tatilinin ardından boykotlar dolayısıyla eğitime başlanamadı. 1 Ekim’de A.Ü. Tıp Fakültesi öğrencileri boykot kararı aldı. Talepler “*Reform Komitesi*” kurularak bildiriye dönüştürüldü. Bir kısım öğretim üyesi “*tam gün*” çalışmayı kabul etmediği için eleştirildi. Komite tarafından yayınlanan bildiride, öğrencilerin yönetime katılmaları da dâhil olmak üzere pek çok beklenti dile getirildi. Yönetim Kurulu tarafından yapılan açıklamada; öğrenci taleplerinden bazılarının yürürlükte olan yönetmelikte yer aldığına vurguda bulunuldu. Bazı isteklerin ise öğrencilerin çok az bir kısmı tarafından istendiği vurgulandı. Bu küçük grubun taleplerinin bilimsel gelişmeyi engelleyici ve faydasız nitelikler taşıdığı belirtildi⁴⁶⁹.

ODTÜ Mimarlık Fakültesi başta olmak üzere bazı fakültelerde 3 Ekim 1968’de boykot başladı. Öğrenciler derslere girmediler. Sorunların çözümü için forum düzenlediler. Öğretim üyelerinden de katılanlar oldu⁴⁷⁰. Boykotlarla ilgili zaman zaman öğrenciler arasında da görüş ayrılıkları gündeme geliyordu. Zira Öğrenci Birliği, boykotun amacı olan “*halka dönük eğitim, özerklik ve reform*” konularında hemfikir olduklarını, ancak buna boykotla değil kanuni yollarla ulaşılabilceğini açıkladı. Bu yüzden Öğrenci Birliği üyeleri düzenlenen forumlara katılmadı⁴⁷¹.

İ.Ü.’de ise öğrenciler ile yönetim arasında görüşmeler yapılmaktaydı. Bu kapsamda gerekli tasarıların hazırlanarak yasama organlarına gönderilmesi ve “*ortak çalışma*” konusunda anlaşıldı. Tasarıların hazırlandığı komisyonlara öğrenci temsilcilerinin de katıldığı bildirildi. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğrencilerinin yönetime katılma istekleri Genel Kurul tarafından kabul edildi. Ancak öğrenci ve asistan temsilcilerinin kendileri ile ilgili konuların görüşüleceği toplantılara katılmaları ve oy hakları olmadan yalnızca “*istişari mahiyette*” bir katılım olması kararlaştırıldı⁴⁷².

⁴⁶⁹ **Milliyet**, 2 Ekim 1968.

⁴⁷⁰ **Milliyet**, 4 Ekim 1968.

⁴⁷¹ **Milliyet**, 5 Ekim 1968.

⁴⁷² **Milliyet**, 5 Ekim 1968.

Ankara’da durum farklıydı. A.Ü. Tıp Fakültesi Genel Kurulu boykot dolayısıyla devamsızlık sınırının aşılması halinde öğrencilerin yıl kaybedeceğini açıkladı. Bunun üzerine Reform Komitesi; Cumhurbaşkanı, Başbakan, Sağlık Bakanı ve üniversite Rektör’üne telgraf gönderdi: “*Memleketin ve milletin tüccara değil doktora muhtaç olduğu gereğini dikkate alarak davamıza sahip çıkmanızı ve ilgi göstermenizi rica ederiz*”⁴⁷³ denildi.

Gençlik hareketleri hakkında CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Türkiye’deki eylemlerin kendine özgü olmasının yanı sıra dünyadan da etkilendiğini söyledi. Genç kuşakların yanlış siyasi eğilimlere karşı görev duygusu içerisinde hareket ettiğini ifade etti. Ancak bunu yaparken anarşiden, kanunsuzluktan uzak olunması gerektiğini dile getirdi⁴⁷⁴.

A.Ü. Tıp Fakültesi 7 Ekim’de bir çağrı yaparak boykotun sonlandırmasını istedi. Aksi takdirde telafisi mümkün olmayan sonuçların ortaya çıkacağı vurgusu yapıldı⁴⁷⁵. İstekleri karşılanmayan öğrenciler ise 9 Ekim’de oturma eylemi başlattı. Boykot Komitesi üniversite yönetiminin boykotu destekleyenlerin sayıca az olduğu yönündeki açıklamasını yalanladı. Boykota devam edilmesini isteyen öğrenci kitlesinin fazlalığına vurguda bulundu⁴⁷⁶.

Bu sırada öğrencilerin istedikleri doğrultuda gelişmeler de yaşanıyordu. İ.Ü. Senatosu’nun kurduğu “*Reform Tasarısı Komisyonu*” 15 Ekim’de öğrenci temsilcilerinin katılımıyla toplandı. Boykot ve İşgal Komiteleri Merkez İcra Konseyi Başkanı yaptığı açıklamada öğrencilerin yönetime katılması, tam gün çalışma konusu ve özel okulların devletleştirilmesi hususlarında fikir ayrılıkları olduğunu söyledi⁴⁷⁷.

A.Ü. Senatosu ise öğrencilerin yönetime katılma isteğine karşılık verdi: Bu kapsamda “*Fakülte Karma Kurulu*” ile “*Üniversite Karma Kurulu*” kurulmasını öngören yönetmeliği kabul etti. Her fakültede kurulacak bu birim, öğrencilerin sorunları hakkında karar alacak ve bunlar Dekanlıklarca uygulanacaktı⁴⁷⁸. Bu gelişmeler yaşanırken 24 Ekim’de Tıp Fakültesi’nde boykot karşıtlarıyla yanlıları arasında kavga çıktı. On beş öğrenci yaralandı. Üniversite Yönetim Kurulu’nun araya girmesi ile olaylar yatıştı. Tahkikat başlatıldı⁴⁷⁹.

⁴⁷³ **Milliyet**, 6 Ekim 1968.

⁴⁷⁴ **Milliyet**, 6 Ekim 1968.

⁴⁷⁵ **Milliyet**, 8 Ekim 1968.

⁴⁷⁶ **Milliyet**, 9 Ekim 1968.

⁴⁷⁷ **Milliyet**, 16 Ekim 1968.

⁴⁷⁸ **Milliyet**, 25 Ekim 1968

⁴⁷⁹ **Milliyet**, 25 Ekim 1968.

İ.Ü. 1 Kasım'da olaylı bir şekilde açıldı. MTTB'li öğrenciler ile “İşgal ve Boykot Komiteleri İcra Konseyi” liderliğindeki devrimci gençler arasında Atatürk anıtı önünde kimin tören yapacağı konusunda çıkan anlaşmazlık kavgaya dönüştü. MTTB'li öğrenciler Atatürk Anıtı önünde yapılması planlanan törene engel olmak istedi. Bu kapsamda devrimci gençler üniversite bahçesindeki Atatürk anıtı önünde toplandı. Konsey Başkanı Kemal Bingöllü “Satılmışlara Atatürk'ün önünde konuşmalarına fırsat bırakmamak için burada toplandık” diyerek amaçlarını açıkladı. Öğrencilere “gerici” kuruluşlara karşı mücadele etmek üzere çağrıda bulundu. Yapılan görüşme sonrası uzlaşma sağlanmasına rağmen bir anda çatışma başladı. Olaylarda on beş öğrenci yaralandı⁴⁸⁰.

Amaçları ve talepleri ortak olmasına rağmen siyasi görüşleri farklı olan üniversite öğrencileri arasında tam bir mutabakat bu ayrışma dolayısıyla sağlanamamaktaydı. Bununla birlikte yapılan öğrenci eylemleri hem üniversite yönetimlerince hem de siyasi çevrelerce dikkate alınmaktaydı.

b) Tam Bağımsız Türkiye İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü

İşgal ve boykotlar devam ederken, bir yandan da sol eğilimli öğrenciler başka etkinlikler düzenledi. Bu kapsamda 29 Ekim 1968'de Ankara'da bir yürüyüş planlanmıştı. Pek çok devrimci sivil toplum kuruluşu ve öğrenci derneğinin destek verdiği yürüyüşün Samsun'dan Ankara'ya yapılması ve isminin de “Tam Bağımsız Türkiye İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü” olarak belirlendiğini burada belirtmeliyiz. Yayınlanan bildiride; “1919'da başlayan Mustafa Kemal devrimi kendisinden sonra gelen yöneticiler tarafından amacından saptırılmış, Cumhuriyet'in bütün kurumları yozlaştırılmıştır. Bugün, Türkiyemiz, dünyada ilk anti-emperyalist ve anti-kapitalist devrimi gerçekleştiren Mustafa Kemal'e rağmen yabancılara desteklediği karşı devrimcilerin etki alanına girmiştir. Biz Mustafa Kemal gençliği olarak, saptırılan devrimi rayına oturtmaya azimliyiz, kararlıyız. Bugün başlayan yürüyüşün amacı budur”⁴⁸¹ denildi.

Samsun'da 30 Ekim 1968'de Atatürk anıtı önünde saygı duruşu sonrası İstiklâl Marşı okundu ve Ankara'ya yürüyüş başladı. Ancak çok geçmeden gruba müdahale edildi ve gözaltına alınanlar oldu. Yürüyüş kaldığı yerden devam etti. Buna rağmen

⁴⁸⁰ **Milliyet**, 2 Kasım 1968.

⁴⁸¹ <http://www.sozcu.com.tr/2014/yazarlar/soner-yalcin/bir-yuruyus-gunlugu-506776/> (Erişim Tarihi: 17 Mayıs 1968).

çeşitli söylentiler çıkmaya başlamıştı. “Anıtkabir’de karşıt gruplar arasında çatışma çıkacak ve darbe yapılacaktı.” “Yobazların, gericilerin, dincilerin” yürüyüşteki gençlere saldırıp Anıtkabir’de olay çıkarılacağı haberleri yayıldı⁴⁸². Buna ek olarak CHP Genel Başkanı İsmet İnönü: “Gençlerin demokrasi düşmanlarına fırsat verecek davranışlardan kaçınması gerektiğini” söyledi. O’na göre gençler eylemlerinde haklı bile olsalar, görüşlerini dile getiriş şekilleri açısından dikkatli olmalıydılar. Aksi takdirde memleket ve öğrenciler zarar görebilirdi⁴⁸³. İnönü’nün açıklamaları ve “provokasyon yapılacağı” söylentileri üzerine eyleme destek veren bazı öğrenci dernekleri yürüyüşten çekilme kararı aldı. Olumsuz gelişmeler üzerinde yürüyüş sona erdirildi ancak öğrenciler Anıtkabir’e gitmekten vazgeçmedi. 10 Kasım 1968’de Anıtkabir’e çelenk koyan öğrenciler, özel deftere “*Milli Kurtuluş yolunda Amerikan emperyalizmine karşı gerçekten izindeyiz. Milli Kurtuluş Savaşımız yok edilemez ama yok etmek için bütün Türk Milletini yok etmek gerekir. Tam Bağımsız Türkiye İçin Mustafa Kemal Yürüyüşçüleri adına Cevat Ercişli*” ibaresini düştü⁴⁸⁴.

c) ABD Büyükelçiliği’ne Robert Commer’in Atanmasına Yönelik Tepkiler

ABD Büyükelçiliği’ne 1968’in Kasım’ında Robert W.Commer’in atanması öğrenci olaylarını hızlandırdı. ABD Büyükelçisi Vietnam’da görev yapmış eski bir CIA⁴⁸⁵ ajanıydı. Ankara’ya tayini gençleri öfkelen-dirmişti⁴⁸⁶. Büyükelçi 28 Kasım 1968’de Yeşilköy Havaalanı’nda çoğunluğu gençlerden oluşan altmış kişilik grup tarafından, “*Kahrolsun Amerika*” sloganları eşliğinde karşılandı⁴⁸⁷.

Protestoyu örgütleyen dernekler, barışçıl bir protesto planlamıştı. Oysa öğrencilerin öfkesi baskın geldi. Uçak indiğinde öğrencilerin piste koşmasını hiçbir şey engelleyemedi⁴⁸⁸. Büyükelçi pistin uzağında bir yerde uçaktan inebildi. İstanbul’daki olaylarda aralarında Deniz Gezmiş’in de bulunduğu on sekiz öğrenci tutuklandı⁴⁸⁹.

Robert W. Commer’in protesto edilmesiyle muhalefet ilk kez bütün dünyadaki ezilen halkların kurtuluş mücadelesine destek vermiş oluyordu. Gündemde Vietnam

⁴⁸² <http://www.sozcu.com.tr/2014/yazarlar/soner-yalcin/bir-yuruyus-gunlugu-506776/> (Erişim Tarihi: 17 Mayıs 1968).

⁴⁸³ **Milliyet**, 8 Kasım 1968.

⁴⁸⁴ C. Dünder, **Abim...**, s.141.

⁴⁸⁵ “*Central Intelligence Agency*” Türkçesi: Merkezi İstihbarat Teşkilatı. 1947’de ABD Başkanı Harry S. Truman tarafından imzalanan Ulusal Güvenlik Yasası ile yürürlüğe girmiştir. (<https://www.cia.gov.tr>. Erişim Tarihi: 3 Ocak 2018).

⁴⁸⁶ C. Dünder, **Abim...**, s.144.

⁴⁸⁷ **Cumhuriyet**, 29 Kasım 1968.

⁴⁸⁸ N. Mater, **Sokak Güzeldir...**, s.199.

⁴⁸⁹ **Hürriyet, Dünyayı Değiştiren Olaylar, 1968 Olayları**, s.15.

vardı. Bu manada birbirleriyle teması olmayan iki halk arasında manevi bir bağ oluştu. Zira yalnızca “*Türkiye’nin onuru çiğneniyor*” diye değil, Vietnam halkına yapılan zulme karşı da protestolarda bulunmak önemliydi⁴⁹⁰.

d) Oya Baydar’ın Doktora Tezinin Reddedilmesinden Kaynaklanan Öğrenci Eylemleri

Üniversite işgallerinin birçok sebebi vardı. İ.Ü.’de sosyoloji asistanı olarak görev yapan Oya Baydar (Sencer)’in “*Türkiye’de İşçi Sınıfının Doğuşu*” isimli doktora tezi jüri tarafından kabul edilmesine rağmen İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulu’nca onaylanmadı⁴⁹¹. Bunu gerekçe gösteren öğrenciler 26 Aralık’ta eylem düzenledi ve Fakülte Dekanı’nın istifasını istedi⁴⁹².

Oya Baydar 1995’te Tarih Vakfı’nda Cüneyt Akalın’la yaptığı görüşmede olayları şöyle anlatmıştı: “1968’in Aralık ayı sonlarıydı. ‘Türkiye İşçi Sınıfı’nın Doğuşu’ konulu doktora tezim, jüri kabul ettiği halde İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulu tarafından onaylanmayarak reddedilmişti. Bu o günlerin siyasal havası içinde fakülteadaki sağcı-solcu öğretim üyeleri çekişmesinin bir sonucuydu. TİP üyesi ve sosyalist olduğum biliniyor, bizim gibi genç asistanları destekleyen hatta bize serbestçe ders verme olanağı tanıyan demokrat ve sol eğilimli profesörlerle, benim tezim bahane edilerek hesaplaşıyordu. Sosyoloji Bölümü’nde Sosyal Düşünce Tarihi derslerini ben veriyordum. Derslere başka fakülte ve bölümlerden de gelenler oluyordu ama o gün anfi tıklım tıklım doluydu. Felsefe-Sosyoloji koridorunda da olağanüstü bir hareketlilik vardı. Doktora tezimin reddedildiğini duyulmuştu ve öğrenciler açıklama bekliyordu. Hiçbir şey olmamış gibi kürsüye çıktım ama bir süre sonra konunun doğal akışını keserek doktoranın reddi konusuna geldim ve Türkiye’de işçi sınıfının doğuşundan, bu konunun belli çevreleri rahatsız ettiğinden söz ettim. Ders bitince de neden o kadar kalabalık olduğunu hala kavrayamadığım amfiden alkışlar arasında çıktım ve odama döndüm. Bir dakika sonra kapı vuruldu. Kapıda çok uzun boylu, bugün hatırladığım kadarıyla başı neredeyse kapının üstüne değen bir genç vardı. “Ben Deniz Gezmiş’im, doktoranız reddedildiği için üniversiteyi işgal edeceğiz” dedi ve başka hiçbir şey eklemeyen çıkıp gitti. Bu Deniz Gezmiş’i ilk ve son görüşümdü. Sonradan

⁴⁹⁰ N. Mater, *Sokak...*, s.199-200.

⁴⁹¹ C. Akalın, *Düşler...*, s.159.

⁴⁹² *Cumhuriyet Ansiklopedisi...*, III, s.193.

‘Mini İşgal’ diye anılan olay böyle başladı...’’⁴⁹³. Bunun üzerine Oya Baydar üniversiteden istifa kararı aldı. Veda konuşmasında öğrencilere “Mücadeleden vazgeçmeyiz, dışarıda daha güçlü karşılarına çıkacağız” dedi⁴⁹⁴.

Olaylar üzerinde Senato, üniversiteyi süresiz olarak kapattığını açıkladı. Öğrenciler ise tezin, yalnızca işçi sorunlarını ele aldığı için reddedildiğini öne sürerek amaçların işgal olmadığını açıkladı. Protesto eylemi yaptıklarını, yönetim kurulu üyelerinin Rektörlük binasını terk etmesiyle olayın işgal olarak algılandığını öne sürdü⁴⁹⁵. Konuyla ilgili olarak sekiz öğrenci tutuklandı. Deniz Gezmiş ve Celal Doğan hakkında ise “*gıyabi tevkif*” kararı verildi. Ayrıca İ.Ü Senatosu tarafından olaya karışan öğrenciler hakkında idari soruşturma açılması kararı verildi. Rektörlük valiliğe yaptığı başvuru ile üniversitenin korunması talebinde bulundu. Emniyet güvenlik önlemi aldı. Bu durum da öğrenciler tarafından tepkiyle karşılandı. Kapatma kararının kaldırılmasını isteyen öğrenciler polisi protesto etti⁴⁹⁶.

26 Aralık’ta başlayan olayların gerekçesi öğrencilerin yayınladığı bildiride şöyle açıklanıyordu: “1- Üniversitenin demokratikleşmesi: Bunun, öğrencilerin yönetime aynı sayıda katılmaları ile sağlanabileceği belirtildi. 2- Çağdaş düşüncenin egemen olduğu bilimsel, özgür üniversite kurulması: bu, geri kalmış bir ülkenin gençleri olarak en büyük amacımızdır... 3- Emperyalist bağlardan ve uzantılardan arınmış bir üniversite kurmak: Üniversitelerimizde bazı bilim (!) adamları ve emperyalizme ve onun iktidarına hizmet ermektedir.... Olayların nedeni basında ve TRT⁴⁹⁷’de Edebiyat Fakültesi Sosyoloji asistanı Oya Sencer’in ‘Türkiye’de İşçi Sınıfının Doğusu’ konulu doktora tezinin reddedilmesi olarak gösteriliyordu. Oysa devrimci hoca ve asistanlara yapılan baskılar artık fakülte yönetiminin demokratikleştirilmesiyle ortadan kalkabilecekti. Devrimci gençlerin eyleminde ‘Demokratik Üniversite-Yönetime Katılma’ sloganı bunun için vardı. Oya Sencer’in doktora tezinin kabul edilmemesi ile eylemimizin ilişkisi ancak ilerici olarak tanınan hocalarımıza yapılan baskı yönünden olabilir”⁴⁹⁸.

Buradan hareketle, öğrencilerin yaptığı eylem için Oya Sencer’in tezinin reddedilmesi yalnızca “bardağı taşıran son damla” niteliğindeydi. Yani meselenin temeli her zaman dile getirilen “bilindik” sebeplere dayanıyordu.

⁴⁹³ C. Akalın, **Düşler...**, s. 158-159. Sen

⁴⁹⁴ C. Dünder, **Abim...**, s.149.

⁴⁹⁵ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.193.

⁴⁹⁶ **Milliyet**, 28 Aralık 1968.

⁴⁹⁷ Türkiye Radyo Televizyon Kurumu. (<https://www.trt.net.tr/Kurumsal/Tarihce.aspx> Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018).

⁴⁹⁸ **Türk Solu**, S.59, 31 Aralık 1968.

15- 1968 Öğrenci Olaylarına Yönelik Jandarma Teşkilatı'nın Yetkili Birimlerine Hazırlatılan Değerlendirme Raporu

Üniversitelerde yaşanan olaylara dair devlet kademelerinde bazı tespitler yapılıyordu. Bunlardan biri de Jandarma Binbaşı Remzi Gökseven tarafından “*Üniversite Sorunları İnceleme Komisyonu Raporlar ve Eğitimde Milli Reform*” başlığı ile hazırlanmış ve özetlenmişti. Bu rapor yaşananlara güvenlik ile ilgili kurumların bakış açısını yansıtmaları bakımından önemli idi.

Raporda 27 Mayıs 1960 Darbesi’nden önce, İstanbul ve Ankara’da gösteri yapan gençlere halk ve aydınlar tarafından destek verildiği belirtilmekteydi. Bu sebeple iktidar ile gençlik arasındaki çatışmanın ordu müdahalesini gerekli kıldığı ifade edilmekteydi. 1960’tan raporun hazırlandığı döneme kadarki süreçte Ankara, İstanbul ve İzmir’de farklı nedenlerle meydana gelen gençlik hareketlerinin bazı siyasi gruplarca kışkırtıldığı ve sömürü aracı olarak kullanılmak istendiğine vurgu yapılmıştı⁴⁹⁹.

Raporda, üniversite gençlerinin bazı haklı isteklerinin olduğu kabul edilmekle beraber bu isteklerin belli siyasi gruplarca istismar edilmesinin ihtimal dâhiline olduğuna dikkat çekilmişti. Özellikle boykotların haklı taleplerin yanı sıra bazı haksız istekleri de içerdiği belirtiliyordu. Haklı isteklerin yerine getirilmesi halinde bu durum üniversiteler lehine olabilirdi. Ancak bazı gençlerin art niyetli çevrelerce yönlendirilebileceği belirtiliyor ve gençlerin “oyuna” gelmemeleri hatırlatılıyordu⁵⁰⁰.

Raporda üniversiteli gençlerin kendi sorunlarına “*siyasi endişelerin üstünde*” bir çözüm yolu aramaları halinde halkın desteğini alabilecekleri belirtilmekteydi. A.Ü. Senatosu 22 Haziran 1968’de yaptığı 569. toplantısında yedi adet komisyon oluşturulmasına karar verilmişti. Buna göre: “*Genel eğitimle ilgili sorunları inceleme komisyonu, öğrencilerin barınma ve beslenme sorunlarını inceleme komisyonları, öğrencilerin sağlık sorunlarını inceleme komisyonu, öğrencilerin sosyal ve kültürel sorunlarını inceleme komisyonları, öğrencilerin üniversite yönetimine katılma konusu inceleme komisyonları, öğretim sorunlarını inceleme komisyonları ve öğrencilerin öğretim sorunlarını inceleme komisyonu*” oluşturulmuştu. Bunlar A.Ü. Senatosu’nun 11-12-13 Temmuz 1968’de yaptığı oturumlarda incelenmiş bazı eklemeler yapılarak kabul edilmişti⁵⁰¹.

⁴⁹⁹ CCSA, Y.N.: 5/8-11, F.N.: 9630-1.

⁵⁰⁰ CCSA, Y.N.: 5/8-11, F.N.: 9630-1.

⁵⁰¹ CCSA, Y.N.: 5/8-11, F.N.: 9630-1,2.

a) Eğitimle İlgili Yaşanan Genel Sorunlara Dair Çözüm Önerileri

Raporda bu sorunlar “Okul Öncesi Eğitim” ve “İlköğretim” olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktaydı. Okul öncesi eğitim kısmında değinilen konular arasında ana sınıfı ve anaokullarına öğretmen yetiştirecek bir kurumun olmadığı dile getirilmiştir. Bu sorunun giderilmesi için şu tavsiyelerde bulunulmuştu: okul öncesi eğitimi devlet tarafından teşkilâtlandırılmalı, özellikle Türkçe konuşulmayan illerden başlanarak ilkokullara bir okul öncesi kısmı ilâve edilmeliydi. Ayrıca endüstri ve iş merkezlerinde anaokulları; kreş, yuva ve ana sınıflarını içeren üç kısma ayrılmalıdır. İlk öğretmen okullarına ise anaokulu öğretmeni yetiştiren şubeler eklenmeli, bunlar uzun ve kısa vadeli olarak planlanmalıdır⁵⁰².

Eğitim alanında yaşanan sorunlarla ilgili “İlköğretim” başlığı altında ele alınan sorunlar şöyle sıralanmaktaydı: Türkiye’deki ilköğretim yetersiz ve sistemsizdi. İlköğretim okullarının amacı çocukları iyi yetiştirmek ve başarı ölçütünü belirginleştirmekti. Ayrıca okuma yazma oranının yükseltilmesi amacından ziyade, planlı ve programlı bir sistemin uygulanması gerekmekteydi. Zira okur-yazar oranının azlığı geri kalmışlığın bir sebebi değil sonucu olarak değerlendirilmekteydi. Bu nedenle her köye bir okul yapıp burada “yarım yamalak” bir öğretim yaptırmaktansa bölge okulları açıp, köy okullarını “beş sınıflı şehir” okullarının seviyesine çıkartılması gerektiği belirtilmekteydi⁵⁰³.

Bu önerilerin yanı sıra rapora göre ilkokul müfredatının yeniden şekillendirilmesi gerektiği vurgulanmıştı. Gereksiz bilgilerin çıkarılması, zekâ geriliği olan çocuklar için ayrı sınıfların oluşturulması ifade edilmişti. İlkokullarda milli kültür ve milli terbiye ile ilgili dersler verilmesi gerektiği belirtilmişti. Yapılacak yeniliklerin ortaöğretimi de kapsaması istenmişti. Ortaöğretim alanında yaşanan sorunların ülkedeki bütün devlet kurumlarına yansıdığı vurgulanmıştı. Bu yüzden öncelikli olarak ortaokullar liseden ayrılmalı ve ilkokula yaklaştırılmalıydı. Böylelikle ilkokulda temel bilgileri alan çocuklara ortaokul, gerekli görevleri edinmede yardımcı olabilirdi. Çünkü ortaöğretim yükseköğretime hazırlayan kademeydi. Rapora göre liseler, uluslararası sistem ile rekabet edecek durumda değildi. Dolayısıyla müfredat programları yeniden düzenlenmeliydi. Lise öğretmenleri de uluslararası ölçütlere göre yetiştirilmeli, liselere alınan öğrenciler için seçme sınavı yapılmalı, maddi imkânsızlık içerisinde bulunan

⁵⁰² CCSA, Y.N.: 5/8-11, F.N.: 9630-2.

⁵⁰³ CCSA, Y.N.: 5/8-11, F.N.: 9630-2.

öğrencilere devlet tarafından destek sağlanmalıydı. Ayrıca ders kitaplarının üniversite öğretim üyelerince denetlenmesi doğru bir eylem olabilirdi⁵⁰⁴.

b) Üniversite Öğrencilerinin Beslenme-Barınma ve Sağlık Konusunda Yaşanan Sorunlarına Dair Çözüm Önerileri

Raporun bu bölümünde üniversite öğrencilerinin barınma ve beslenmeyle ilgili bazı problemleri dile getirilmişti. A.Ü.'de kayıtlı öğrenci sayısının 19.420 olduğu belirtilerek bunların 7.570'nin aile ve akrabalarının yanında kaldıkları ifade edilmekteydi. Ankara'da bulunan yurtların kapasitesi 4.171 olduğundan yaklaşık 7.700 öğrenci pansiyon, oda, otel, özel yurt gibi yerlerde barınmaktaydı. Öğrencilerin çok büyük kısmı maddi imkânsızlıklar içerisinde olduğu için yurt kapasitelerinin artırılması gerektiği dile getirilmişti⁵⁰⁵. Öğrencilerin beslenme sorunu da ivedilikle çözülmeliydi. Öğrencilerin günlük masraflarını karşılayabilmesi için kredi miktarlarının artırılması istenmekteydi⁵⁰⁶.

Raporda değinilen bir başka konu ise üniversite öğrencilerinin sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamaması idi. Buna göre üniversitenin kuruluşundan 1966'ya kadarki süreçte öğrenci sağlığı konusunda belirli bir çalışma bulunmadığı vurgulanmıştı. Bu nedenle hasta öğrencilerin başta A.Ü. Tıp Fakültesi olmak üzere Ankara'daki diğer sağlık kurumlarında tedavi oldukları belirtilmekteydi. 1965'te A.Ü. Mediko-Sosyal Merkezi açılmasına karar verildiği ve 1966'dan itibaren çalışmalarına başladığı ifade ediliyordu. Sağlık merkezlerinde muayene edilen öğrencilerin ilaçlarının merkezde var olan eczaneden karşılandığı ifade edilmekteydi. Ayrıca bulaşıcı hastalıklardan korunmak amacıyla bir aşı istasyonunun kurulduğu, öğrenci yurtlarında psikolojik rehberlik servislerinin oluşturulmasının uygun görüldüğü belirtilmekteydi. Öğrenciler arasında psikolojisi bozuk olanların ve tıbbi yardıma ihtiyacı olanların sorunlarıyla ilgilenmek üzere fakülte ve yüksekokullarda "Velilik" sisteminin uygulanması tavsiyeyi edilmekteydi⁵⁰⁷.

⁵⁰⁴ CCSA, Y.N.: 5/8-11, F.N.: 9630-3.

⁵⁰⁵ CCSA, Y.N.: 5/8-11, F.N.: 9630-3.

⁵⁰⁶ CCSA, Y.N.: 5/8-11, F.N.: 9630-4

⁵⁰⁷ CCSA, Y.N.: 5/8-11, F.N.: 9630-4.

c) Sosyal-Kültürel Alanda Yaşanan Sorunlara Dair Çözüm Önerileri ve Öğrencilerin Üniversite Yönetimine Katılım Tartışmaları

Raporda bahsedilen diğer bir konu sosyo-kültürel sorunlardı. Bu doğrultuda yapılan tespitlere göre üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğunun boş vakitlerini verimli şekilde geçirmeleri konusunda aksaklıklar mevcuttu. Öğrencilerin sosyal aktivitelere yönlendirilmesi tavsiye ediliyordu. Ayrıca yeni tesislerin kurulması önerilmekteydi. Başta spor olmak üzere tiyatro, sinema, kütüphane, folklor, müzik, konferanslar, mesleki kurslar ve gezi programlarının düzenlenmesi istenmekteydi⁵⁰⁸. Bunlar yapılırken öğrenci ve öğretim görevlilerinin iş birliği içinde olmasının gerekliliği üzerinde duruluyordu⁵⁰⁹.

Raporda ifade edilen diğer bir konu da üniversite öğrencilerinin yasa gereği üniversite yönetimine katılamaması ve oy hakkının bulunmaması sorunuydu. Ancak bu hakkın verilmesi durumunda siyasi partilerin etkisi altına girmeleri söz konusu olabilirdi. Bu yüzden öncelikli olarak yapılması gereken, öğrencilerin taleplerinin dikkate alınmasıydı. Bu kapsamda öğretim üyeleri, fakülte yönetimi ve öğrenciler bir araya getirilmeliydi. İnisiyatifin fakülte yönetim kurullarına bırakılmaması gerektiği vurgulanmaktaydı. Bu yüzden üniversiteler kanununda değişiklik yapılması çözüm olarak sunulmuştu⁵¹⁰.

Üniversite öğrencilerinin okul bittikten sonra yaşadığı problemler de rapora yansıyan diğer bir konu idi. Buna göre; Türkiye’de üniversite mezunlarının pek çoğu mezun oldukları alanda iş bulamamaktaydı. Ayrıca mezunlar ile eğitim gördükleri fakülteler arasındaki ilişkiler okul bittikten sonra koptuğu için mezunlar mesleki alanda kendilerini yenileyememekteydi. Bunun dışında üniversite mezunları göreve başladıktan sonra birçok konuda umduklarını bulamamaktaydı. Mezunların büyük bir kısmı göreve ilk başladıklarında mesleki alanlarıyla ilgili mevzuata hâkim olmadıkları için olumsuzluklar yaşamaktaydı⁵¹¹.

Raporun son bölümünde öğrencilerin yaşadıkları sorunlardan çıkarılan sonuçlar ve bunlara yönelik alınması gereken tedbirler maddeler halinde verilmekteydi. Buna göre eğitim planlanmasına, teknik ve usullerinin geliştirilmesine önem gösterilmesi gerektiği belirtilmişti. Türkiye’de üniversite eğitiminin “sosyal seviyelenmenin aracı” olmaktan çıkarılması ve sosyal dengesizlikten kaynaklanan huzursuzlukların sebebi

⁵⁰⁸ CCSA, Y.N.: 5/8-11, F.N.: 9630-4.

⁵⁰⁹ CCSA, Y.N.: 5/8-11, F.N.: 9630-5.

⁵¹⁰ CCSA, Y.N.: 5/8-11, F.N.: 9630-5.

⁵¹¹ CCSA, Y.N.: 5/8-11, F.N.: 9630-5.

olmaması gerektiği vurgulanmıştı. Yükseköğretim alanında insan gücü ihtiyacının uzun ve kısa vadede hazırlanan yıllık programlarla tespit edilmesi gerektiği belirtilmişti. Alt kademe elemanlarını yetiştiren orta eğitim kurumlarına önem verilmeliydi. Üniversite mezunları için fakülteler aralığıyla “*tekâmül kursları*” açılması gerektiği ifade edilmekteydi. Ayrıca üniversite mezunlarının özlük haklarının yeniden düzenlenmesi gerektiği ve mevzuat bilgilerini artırıcı çalışmaların yapılması tavsiye edilmekteydi⁵¹².

16- TMTF Tarafından Cumhurbaşkanlığı’na Sunulan “Türkiye’de Üniversite ve Gençlik Meseleleri” Başlıklı Rapor

a) Tarihsel Kökenler

TMTF Genel Başkanı Soner Karaman tarafından “Türkiye’de Üniversite ve Gençlik Meseleleri” başlıklı bir rapor hazırlandı. Cumhurbaşkanlığı’na sunulan raporun “Giriş” bölümünde Türkiye’nin sorunlarına “*Geri Kalmış Memleketler*” bakış açısıyla değerlendirme yapılamayacağı belirtilmekteydi. Türklerin kadim tarihine vurgu yapılarak, gelişmiş uygarlıklar seviyesine gelebilmek için uzun yıllardır yapılmaya çalışılan köklü değişikliklerin istenen sonucu sağlayamadığı ileri sürülmekteydi. Bu yüzden her girişimin kendinden sonraki siyasi ve sosyal eylemlere zemin hazırladığı ifade ediliyordu. Rapora göre Türkiye’nin “*gelişmemişliği*” kendine özgü idi. Bu yüzden Afrika, Asya ve Güney Amerika’nın geri kalmışlıklarıyla bir tutulması yanlıştı. Uzun yıllardır Türk uygarlığının batı karşısında gerileyişine çareler arandığı raporda belirtilmişti⁵¹³.

XI. ve XVII. yüzyıllar arasında batı karşısında kültürel, ekonomik ve bilimsel olarak üstün olunduğu ifade edilmişti. Bunun savaşlarda da kendini gösterdiği vurgulanıyordu. Osmanlı İmparatorluğu’nun XVII. yüzyıldan sonra gerilemeye başlayarak batının ilerleyişini fark ettiği belirtilmekteydi. Bu farkındalık ile batının güçlü kurumlarına benzer yapılanmalar sağlanmaya çalışılmıştı. Nizam-ı Cedid ordusunun kurulması, batı tarzı eğitim kurumlarının açılması ve küçük sanayii kuruluşları bunlar arasında sayılabilirdi. Ancak tüm bu girişimler istenen ilerlemeyi sağlayamamıştı. Rapora göre batı uygarlıklarının XVII. ve XVIII. yüzyıllarda bilim, felsefe, edebiyat ve sanat alanında büyük ilerlemeler gösterdiği vurgulanmıştı. XIX. ve XX. yüzyıllarda ise Sanayii İnkılabını tamamladığı ifade edilmekteydi. Batı toplumlarının sömürgelerinden elde ettiği hammadde ve insan gücünü ekonomik

⁵¹² CCSA, Y.N.: 5/8-11, F.N.: 9630-6.

⁵¹³ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-2.

kalkınma için kullandığı belirtiliyordu. Oysa bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu elindeki toprakları kaybetmemek için çaba gösteriyordu⁵¹⁴.

Raporda meşrutiyet hareketlerinin, Tanzimat'ın, Teşkilat-ı Esasiye'nin, Jön Türkler'in ve İttihat ve Terakki'nin girişimlerinin imparatorluğun çöküşünü engellemediği vurgulanıyordu. Osmanlı aydınlarının en büyük hatası olarak çöküşü engelleyecek girişimler olarak; kendi millî müesseselerinde yapılması gereken inkılaplar yerine batıdan aktarılan kurumlarla engellemeye çalışması gösteriliyordu. Batıyı ilerlemeye sevk eden iki unsur pozitivizm ve teknik olduğu belirtilmekteydi. Türklerde baskın unsur örf, adet, devlet ve teşkilatlanma kabiliyeti idi. İki uygarlık arasında görüş ve kurumsal ayrılıklar olduğu vurgulanarak alınan tedbirlerin gelişmeyi sağlayamadığı belirtilmekteydi. Bu sürecin İstiklal Savaşı ile bambaşka bir duruma çevrildiği, milli uyanışın sağlandığı ifade edilmişti. Özellikle 1946'dan sonra batı ile kurulan ilişkilerde yeni bir yaklaşımın benimsendiği dile getirilmişti. Yirmi beş yıllık demokrasi hayatında yeni kurum ve kavramların oluştuğu, gelişen ekonominin sosyal hayata yeni biçimler kazandırdığı ifade ediliyordu. Eğitime ve yükseköğrenime olan rağbetin arttığı, işçi sınıfının ortaya çıktığı, sermaye birikiminin oluşmasıyla Türkiye'nin yeni sorunlarla karşılaşmaya başladığı ifade edilmekteydi. Bu hususların ise her on yılda yeni toplumsal hareketlere sebep olduğu belirtilmekteydi⁵¹⁵.

b) Üniversite Kavramı ve Türkiye'deki Kurumsallaşma İle Birlikte Başlayan Sorunlar

Raporun I. Bölüm'ü "*Üniversite ve Millet, Üniversitenin Kuruluşu, Yozlaşmaya Başlayan Reform*" ve "*Huzursuzluklar ve İlk Reform İstekleri*" olmak üzere farklı başlıklardan oluşmaktaydı. İlk kısımda tarihten örnekler verilerek, askeriye, siyaset ve eğitim kurumları arasında var olan uyum sayesinde sanat, bilim ve ekonomide başarılı olunduğu vurgulanmaktaydı. Bu kurumlar arasında ortaya çıkan uyumsuzluğun ise millete sirayet etmesinin bir sonucu olarak devlet yönetiminde bazı zafiyetlerin oluştuğu belirtiliyordu. Halkla devlet kurumları arasında var olan uyumsuzluğun, batıdan alınan ve millileştirilemeyen kurumlarla daha da derinleştiği ifade edilmekteydi. Raporda halen bu uyuşmazlığın devam ettiği örnekle açıklanmaktaydı⁵¹⁶.

⁵¹⁴ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-2.

⁵¹⁵ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-2-3.

⁵¹⁶ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-5.

Üniversitelerin milletin her türlü sorununa aydınlatıcı ve Hükümetlere yol gösterici bir görev üstlendiği belirtilmekteydi. Ancak Türkiye’deki üniversitelerin “*millet tarafından beslenen azınlık saltanatı*” olduğu ileri sürülüyordu. Üniversiteler hiçbir sorumluluğunun olmadığı, kontrol mekanizmasından uzak bir “*saray*” olarak nitelendiriliyordu. Memleket sorunlarına çözüm üretmesi gerektiği belirtilen üniversitelerin bu yönde bir çalışma yapmadığı vurgulanmaktaydı. Ayrıca herhangi bir bilim dalında orijinal bir eser ortaya konulmadığı, uluslararası bir yayında bulunulmadığı eleştirisi yapılmaktaydı. Üniversitelerin bilim merkezi olması gerekirken son yıllarda anarşi merkezi haline geldiği öne sürülüyordu⁵¹⁷.

İ.Ü.’nün tarihçesinden de bahsedilen raporda bu üniversitenin iki önemli amacı olduğu öne sürülmekteydi. Bunlardan ilkinin teknisyen yetiştirmek olduğu belirtilmekteydi. Diğerisi ise yeni fikirlerin, akılcı bir milli birlik duygusunun oluşturulması ve Türk milletinin ilerlemiş milletler seviyesine yükseltilmesi olarak tanımlanmıştı. Türkiye’de modern manada bilimsel bir geleneğin olmadığı ve yeni üniversitelerin de batı örnek alınarak kurulduğu ifade edilmekteydi. İ.Ü.’ye batıdan birçok akademisyenin getirildiği belirtiliyordu. Bu şartlarda bilimsel faaliyetlerin başlatıldığı vurgulanıyordu. Ancak kısa bir süre sonra bu ortamın kişisel çekişmelere sahne olduğu ifade edilmiştir. Bunun sebebi olarak üniversite içi yerli-yabancı öğretim üyesi çatışmasına dönüşmesi gösteriliyordu. Yabancı öğretim üyelerinin Türkiye’nin şartlarını ve ihtiyaçlarını bilmedikleri için çok da faydalı olamadıkları öne sürülmekteydi. Zaten beş yılını doldurduktan sonra birçoğunun kendi ülkelerine döndüğü belirtilmekteydi. Bunların yerine gelen Türk akademisyenlerin ise tam yetkinlik elde etmeden göreve başladıkları için yetersiz kaldıkları ileri sürülmekteydi⁵¹⁸.

Raporda eleştirilen hususlardan biri de okuma ihtiyacı ve öğrenci sayısındaki artışa rağmen üniversite yöneticilerinin kapasite artırımına gitmemeleriydi. Bu durumun ancak pek çok öğrencinin üniversiteye yerleşememesiyle sorun olmaya başladığı belirtiliyordu. Üniversite yöneticilerinin özerklikten faydalanarak kişisel menfaatleri doğrultusunda uygulamalarda bulunduğu iddia ediliyordu. Pek çok akademisyenin Anadolu’da kurulacak olan üniversitelere gitmek istemediğinden bahsediliyor ve bunun yerine özel okullarda ücret karşılığı ders vermeyi tercih ettikleri vurgulanıyordu⁵¹⁹.

⁵¹⁷ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-5-6.

⁵¹⁸ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-6.

⁵¹⁹ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-6.

Raporda “İlk Reform Talepleri ve Huzursuzluklar” başlığı altında pek çok profesörün kendi isteklerine uymayanları üniversiteden uzaklaştırdığı iddia edilmekteydi. 27 Mayıs 1960’tan sonra ise gelişen düşünce özgürlüğü kapsamında üniversitelerde yaşanan haksızlık ve yolsuzluklara karşı tepkilerin başladığı öne sürülmekteydi. “İstanbul Üniversitesi Asistanlar Birliği” ve “İstanbul Üniversitesi Öğretim Üye ve Yardımcıları Sendikası” kurulduktan sonra kürsülerden uzaklaştırılan asistan, uzman ve diğer akademisyenlerin haklarını aramaya başladıkları ifade edilmekteydi. Üniversitede Danıştay kararlarının uygulanmadığı ileri sürülüyordu. 1963’ten itibaren bu kurumlarca dile getirilen isteklerin Meclis’e ulaştırılmasına rağmen hiçbir şekilde dikkat çekmediği öne sürülmekteydi. Bu talepler şöyle sıralanmıştı:

“1- Tam gün çalışma düzeninin tatbiki ticari çalışmaların ilim yuvasından ayrı tutulması, üniversitenin bir şirket gibi idaresine son verilmesi.

2- Doçent ve profesörlerden Anadolu üniversitelerinde vazife almaları, klinik ve kürsü kadrolardaki tutuculuğun değiştirilmesi.

3- Profesör, doçent, asistan ve öğrenci münasebetlerinin yeni baştan düzenlenmesi”⁵²⁰.

Raporda 1968 Haziran’ında başlayan olaylardan önce İ.Ü. Öğrenci Birliği tarafından “Üniversitenin İç Yüzü” adı altında dağıtılan broşürde belirtilen sorunların varlığını aynen devam ettirdiği ifade edilmekteydi. Oldukça dikkat çekici olan bu broşürdeki konularla ilgili üniversite tarafından herhangi bir açıklama yapılmamasının, iddiaların ispatı anlamına geleceği belirtiliyordu. Haziran 1968’de başlayan öğrenci hareketlerine temel oluşturan öğrenci taleplerinin üniversite yetkilileri ve siyasetçiler tarafından göz ardı edilmesi üzerine, aşırı sol tarafından istismar edildiği ileri sürülmekteydi. Bu yüzden Türkiye’de Marksist-Leninist hareketin ilk eylemlerinin üniversite içinde başladığı belirtilmekteydi. Soner Karaman’a göre bütün dünyada uygulanan komünist metot, ekonomik ve kültürel ortamın yetersizliği ve siyasilerin olayları kendi yönlerine çekme çabaları Türkiye’yi bir çıkmaza sürüklemişti⁵²¹.

c) Üniversite Özerkliği Kapsamında Öğretim Üyeleri İle Öğrencilerin Durumu ve İdeolojik Tehditler

Raporun II. Bölümü “Gençliğin Durumu, Üniversite Muhtariyeti, Öğretim Üyelerinin Durumu, Komünizm ve Üniversite, 1968 Sonrası Gençlik Hareketleri”

⁵²⁰ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-7.

⁵²¹ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-7.

başlıklarından oluşmaktaydı. İlk kısımda Türkiye’de eğitimin yetersizliği, hızlı toplumsal değişme, sosyal ve ekonomik şartların elverişsizliği gibi sebeplerden dolayı gençliğin yeterince “*olgunlaşamadığına*” dikkat çekilmekteydi. Kültürel emperyalizmin etkisiyle ailelerin milli ve ahlaki köklerden uzaklaştığı ileri sürülüyordu. Ailelerin çocuk eğitimi konusunda etkisizleştiği belirtilmekteydi. Gençliğin bu süreçte aileleriyle çatışma yaşadığı; bu yüzden de henüz ortaöğretim çağındaki gençlerin aile baskısına isyan ettiği ifade edilmekteydi. Benliğini tam kazanmadan üniversiteye gelen genç kesimin imkânları kısıtlı ve olumsuz şartlara sahip yurt ortamında her türlü suiistimale açık hale geldiği vurgulanıyordu. Ekonomik dengesizlikler dolayısıyla gençlerin ayrılmaya hazır olduğu da ileri sürülmekteydi⁵²².

Üniversitelerde hâkim unsurun bilim olması gerekirken üniversite muhtariyeti yalnızca profesörler ve idare adamlarına aitti. Muhtariyetten kastın “*hiçbir üst otorite tarafından dışarıdan kontrol edilmemek*” olmadığı vurgulanmaktaydı. Ancak üniversitelerde uygulamanın bunun tam tersi olduğu ve herhangi bir hususta millete hesap verilmediği ve kanuna aykırı uygulamaların yapıldığı iddia edilmekteydi⁵²³.

“*Öğretim Üyelerinin Durumu*” başlığı altında ise akademisyenlerin bilimsel alanda özgün eserler ortaya koymadığı ileri sürülmekteydi. Akademik yükseltmelerin ise şahsi menfaatler doğrultusunda yapıldığı ifade ediliyordu. Liyakatsiz kişilerin hak etmedikleri mevkilere getirildiği belirtilmekteydi. Akademisyenler öğrenci sorunlarının yanı sıra ülke meselelerine de eğilmedikleri için eleştirilmekteydi. Öğretim üyelerinden bazılarının devlete ait laboratuvar ve klinik malzemelerini şahsi çıkarları doğrultusunda kullandığı iddia edilmekteydi. Hatta bazı profesörlerin yıllarca tek bir ders bile vermeden maaş aldıkları ileri sürülüyordu. Akademisyenler arasında öğrencilere ve asistanlara şiddet uygulayanların bulunduğu öne sürülmekteydi. Sık sık akademik çalışmalar bahanesiyle Avrupa ve Amerika’ya giden akademisyenlerin yerlerini uzun süre asistanlara bırakması eleştirilen bir diğer husustu. Bazı öğretim üyelerinin ise üniversite tarafından görevlendirilip ücret aldıkları halde kongrelere katılmadıkları da ifade edilmişti. Kendi hazırladıkları kitapları yüksek fiyatlarla sattıkları ileri sürülen bazı öğretim üyelerinin, bu kitapları alamayan ekonomik sıkıntı içerisindeki gençliğin başarısızlığından sorumlu olduğu vurgulanmaktaydı. Özel okullarda görev alan profesörlerin büyük bir kısmının derslerine asistanlarını gönderdikleri, hiç ders

⁵²² CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-8-9.

⁵²³ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-9-10.

vermedikleri halde aldıkları ücretin bir kısmını, derse giren asistanlara verdiği ileri sürülüyordu⁵²⁴.

“Komünizm ve Üniversite” başlığı altında Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminden, Atatürk devrimlerine kadarki süreçte komünizmin dönemsel olarak etkinlik kazandığından bahsedilmekteydi. Rapora göre kimi zaman “yeraltı” teşkilatlarınca, kimi zaman da gazeteler üzerinden yürütülen teşkilatlanma, genellikle eski komünistlerin organizasyonu altında yapılıyordu. 27 Mayıs 1960 sonrasında ise teorik ve temel nitelikteki bazı eserlerin yayınlanarak adeta “beyin yıkama” faaliyetine girişildiği belirtiliyordu. “Kadro Hareketi”nden 27 Mayıs sonrasına kadar süren yayınların özellikle 1965’ten sonra üniversitelerde propaganda faaliyetlerinde bulunduğu ileri sürülmekteydi. Üniversitelerin ülke sorunlarına eğilmemesini fırsat bilen komünistler tarafından ortamın suiistimal edildiği belirtilmekteydi. Öğrencilerin bu ortam dolayısıyla adeta “militan” haline geldiği iddia edilmekteydi. Rapora göre üniversitelerde görevli bazı akademisyenlerce yayın organları aracılığıyla komünist düşünce işlenmekteydi. Ayrıca her fırsatta işçi ve öğrencilere işgal, boykot gibi eylemleri yaptırmaya çalışıyorlardı. Kısa süre içinde küçük çapta bir militan grup yetiştirip, gerilla kamplarında eğiterek üniversite gençliği arasına yerleştirildiği ileri sürülmekteydi⁵²⁵.

Komünizm taraftarı grupların başlangıçta üniversite reformu altında başlatılan boykotları “mesele üniversite meselesi değildir, mesele rejim meselesidir” düşüncesi haline getirdiği belirtilmekteydi. Bu kapsamda sürdürülen faaliyetlerin genişletildiği ifade edilmekteydi. Anadolu mitingleri, kendi sendikaları tarafından düzenlenen politik grevler, tiyatro, açık oturum ve yürüyüşler aracılığıyla anarşi yaratıp devlet ve Hükümet’i zaafa düşürmeye çalışıldığı belirtilmekteydi. Üniversitede bu zihniyet tarafından oluşturulan kadrolaşma sonucu özerklik adı altında polisin üniversiteye girmesine engel olduğu öne sürülmekteydi⁵²⁶.

“1968 ve Sonrası Gençlik Hareketleri” başlığı altında ise İ.Ü.’nün “ilerleme yerine gerileyiş” içerisinde bulunduğu, muhtariyet adı altında sorumsuzluk, ciddiyetsizlik ve keyfilikle hareket edildiği öne sürülmekteydi. Üniversitede adeta bir “saltanatın” hüküm sürdüğü devlet ve millete karşı en ufak bir hesap verme tavrında bulunulmadığı iddia ediliyordu. Raporda bu ortam içerisinde üniversite dışına taşan

⁵²⁴ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-10-11.

⁵²⁵ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-12.

⁵²⁶ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-13.

sorunlar dolayısıyla, Fransa’da başlayan ve diğer Avrupa ülkelerine yayılan öğrenci hareketlerinin Türkiye’de de karşılık bulmasına yol açtığı ifade edilmekteydi. O dönemde üniversite ve öğrencilerin içinde bulunduğu durumun, 27 Mayıs Anayasa değişikliğinin getirdiği fikir serbestliğinin ortaya koyduğu ideolojik ve siyasi yaptırımlarla izah edilebileceği öne sürülmekteydi. Türkiye’nin içinde bulunduğu açmazların gençlere komünistler tarafından işlendiği ileri sürülmekteydi. Bundaki amaç öncelikle gençliğin, sonra ise üniversitelerin ele geçirilmek istenmesiydi. Zira Türkiye’de sanayileşme eksik kalmış, işçi kesimi de sayı, teşkilatlanma ve bilinç itibarıyla yetersiz idi. Rapora göre komünistler; öğrencileri etkilemeyi başardıktan sonra üniversiteye başkaldırtacak ve bir sonraki aşamada da hedef rejim olacaktı. Üniversite ise bu süreçte muhtariyeti kaybetmeme kaygısıyla her türlü çabaya tepkisiz kalmaktaydı. Bu durumu Soner Karaman şu sözlerle açıklıyordu: *“Üniversite her şeyde olduğu gibi muhtariyet zırhı altında altın yumurtlayan tavuğu kaybetmeme endişesi ile yeni bir uyutma politikasına girdi. Kuruluşundan bu yana çeşitli vesilelerle reform isteklerinin toplandığı raporları –Prof Dr. Ph. Schwartz ikinci dünya harbinden on yıl sonra verdiği rapor, 1968’de İstanbul Üniversitesi Talebe Birliğinin neşrettiği ‘Üniversitenin İç Yüzü’ adlı broşür, çeşitli makaleler, bildiriler, yazılar bir türlü gündem konusu yapmak istemeyen üniversite, bütün öğretim görevlileriyle ortaklaşa kurduğu kolektif çıkar şirketinin menfaatlerini bozmak istemediğinden hepsini kulak arkasına itti. Düzeni devam ettirdi. 1968’de ise aynı şirket bu sefer öğrenci kesiminde oluşan iç ve dış etkilerle alabildiğine büyüyen patlamayı, eski alışkanlıklarıyla ört-bas etme çabasına girişti. İşgaller sırasında İstanbul Üniversitesi işgal komitesinin sunmuş olduğu reform isteklerinin yapılacağına dair bir taahhütname dahi imzalayan Senato temsilcileri değil reformları ele almayı, istenenlere karşı çıktılar. Böylece üniversite reformu konusunda ilk planda bir arada gibi görünen sağ ve sol öğrenci grupları, idarecilerinin kayıtsızlığı ile ayrıldılar ve zamanla bu ayrılıştan komünistler haklı çıktı. O tarihten sonra yürütülecek öğrenci olaylarındaki bu olaylar artık Marksist-Leninist hüviyetine bürünmekteydi. Hâkim rolü oynadılar”*⁵²⁷.

⁵²⁷ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-13-14.

E- 1969 ÖĞRENCİ OLAYLARI

1- ABD Büyükelçisi Robert W. Commer'in Aracının Yakılması (6 Ocak 1969)

Rektör Kemal Kurdaş'ın 6 Ocak 1969'da öğle yemeği için ODTÜ'ye davet ettiği Büyükelçi Robert W. Commer'in makam aracı⁵²⁸ öğrenciler tarafından yakıldı⁵²⁹. Olay şöyle gelişti: Büyükelçi'nin aracını tanıyan bir grup öğrenci, Rektörlük binası önünde toplandı. “*Yankee go home*” ve “*Kahrolsun Amerika*” diye sloganlar attı. Bu arada aracın etrafını çevreleyen öğrenciler camları kırdı. Daha sonra otomobili ters çevirip ve benzin deposundan sızan yakıtı tutuşturdular. Olay yerine gelen itfaiyenin yangına müdahalesi göstericiler tarafından engellendi⁵³⁰.

Savcılık tarafından olaya karıştığı iddia edilen dokuz kişi hakkında arama emri çıkartıldı⁵³¹. Burada ilginç olan şey ise konunun basına yansıma şekli idi. “*Milliyet*” gazetesinin 7 Ocak 1969 tarihli nüshasında öğrencilerin isimleri açıklandı⁵³². Yine aynı gazetenin 8 Ocak'taki nüshasında aranan şahıs sayısı dokuz yerine sekiz olarak yazılmıştı. Ayrıca öğrencilerin isimleri de farklılık arz ediyordu. “*Halil*” olarak yazılan isim bir sonraki gün “*Halit*” olabiliyordu⁵³³. “*Cumhuriyet*” gazetesi ise aranan öğrencilerin isimlerini: Tuncay Çelen, İbrahim Seven, Mustafa Akgül, Yusuf Aslan, Seçkin İnceefe, Halit Çelimli, İrfan Uçar, Nazım Çomak ve Coşkun Eroğlu olarak yazmıştı. Ayrıca “*Milliyet*” gazetesinden farklı olarak Kasım Çelik yerine Nazım Çomak ismi yer alıyordu⁵³⁴. Öğrencilerin isimleri ve sayısı ile ilgili çelişkilerin varlığı, dönemin basınında istihbarat sıkıntısı olarak değerlendirilebilir.

Yine Robert W. Commer olayına geri dönersek ODTÜ öğrencilerinin aralarında imza topladığını tespit etmekteyiz. Yapılan açıklamada arabayı hep birlikte yaktıklarını ifade ettiler. Birçok devrimci gençlik örgütü bu eylemi destekleyerek Robert W. Commer'in Türkiye'yi terk etmesini istedi. Ancak ODTÜÖB, farklı bir bildiri yayınladı. Kendilerinin de büyükelçiye karşı olduklarını, fakat araç yakma olayını onaylamadıklarını belirttiler. Ayrıca “*anarşi ortamına*” katılmayı doğru bulmadıklarından bahisle daha barışçıl eylemlerde yer almayı yöntem olarak

⁵²⁸ “001 plakalı” ve elçilik forsu bulunan siyah “*Cadillac*” marka araç. (Türk Solu, S.61, 14 Ocak 1969).

⁵²⁹ Cumhuriyet Ansiklopedisi..., III, s.223.

⁵³⁰ Hürriyet, 7 Ocak 1969.

⁵³¹ E. Höke, 1960'lardan 1980'e Gençlik ve..., s.50.

⁵³² Halil Çelimli, Kasım Çelik, Yusuf Aslan, İrfan Uçar, Tuncay Çelen, Seçkin İnceefe, İbrahim Seven, Mustafa Akgül ve Coşkun Eroğlu. (Milliyet, 7 Ocak 1969).

⁵³³ Milliyet, 8 Ocak 1969.

⁵³⁴ Cumhuriyet, 7 Ocak 1969.

benimsediklerini dile getirdiler⁵³⁵. Anlaşılabacağı üzere ODTÜÖB şiddet içeren davranışları onaylamamaktaydı. Robert W. Commer olayı fikir özgürlüğünün ötesinde anarşiye “cevaz” vermişti. Şayet bir tepki gösterilecekse bu “makul” ölçülerde gerçekleşmeliydi.

Aracının yakıldığını öğrenen Büyükelçi, soğukkanlı davranarak tepki göstermedi. Gazetecilerin soruları karşısında, üniversiteye Rektör ve öğretim üyelerinin davetlisi olarak geldiğini belirtti. Yaşanan bu kötü olayın geniş kitlelerce onaylanmadığını da belirtmekten geri durmadı. Konu hakkında Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil⁵³⁶ tarafından yapılan değerlendirmede olay kanunlara aykırı davranış olarak nitelendi ve Türk kültürüyle bağdaşmadığı ifade edildi⁵³⁷.

Haklarında “*gıyabi tevkif kararı*” verilen yedi öğrencinin⁵³⁸ yakalanması için çalışma başlatıldı. Güvenlik önlemi olarak Rektör Kemal Kurdaş ODTÜ Akademik Konseyi’ni topladı. Bu olağan bir gelişme değildi. Üniversitenin 10 Şubat’a kadar tatil edilmesi kararı alındı⁵³⁹. Bu son durumu öğrenciler protesto etti. Emperyalizme karşı mücadele için yemin ettiler. Daha sonra kapatma kararı öğrenciler tarafından oylandı. Kararın tanınmaması yönünde oy birliğine varıldı ve devrimci öğretim üyeleri ders vermeye çağrıldı⁵⁴⁰.

Büyükelçi Robert W. Commer’in aracının yakılması, Meclis’te de gündem dışı konuşmalara konu oldu. CHP Adana milletvekili Kasım Gülek⁵⁴¹, olaylara karışanların

⁵³⁵ **Cumhuriyet**, 7 Ocak 1969.

⁵³⁶ İ.Ü. Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. Emniyet Genel Müdürlüğü, Polis Koleji ve Yüksek Polis Enstitüsü’nde öğretmenlik yaptı. Emniyet Genel Müdürlüğü’nde Genel Müdür Yardımcılığı’nın yanı sıra pek çok ilde vali olarak yaptı. 1961’de AP Bursa Senatörü olarak Meclis’e girdi. 4.Koalisyon Hükümeti’nde Çalışma Bakanı, 1965’te I.Demirel Hükümet’i döneminde ise Dışişleri Bakanı oldu. 1971 askeri müdahalesi ile bu görevinden ayrıldı ancak 1975’te tekrar Dışişleri Bakanı oldu ve 1977’de Hükümet’in düşürülmesine kadar bu görevde kaldı. 1979’da yapılan ara seçim sonrası Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı’na seçildi. 1980’de görev süresi dolan Fahri Korutürk’ün yerine Cumhurbaşkanlığı’na vekâlet etti. 1982 Anayasası gereği siyasi yasaklılar arasına girdi. 1983’te siyasi partilerin kurulmasına izin verildikten sonra Bağımsız Türkiye Partisi’nin kuruluşunda görev aldı. Partinin kapatılmasından sonra bir süre Zincirbozan’da gözaltında tutuldu. Daha sonra Doğru Yol Partisi’ne katıldı. 1990’da siyasetten ayrıldığını açıkladı. 1993’te öldü. (https://tr.wikipedia.org/wiki/İhsan_Sabri_Çağlayangil; www.mfa.gov.tr/sayin-ih-san-sabri-caglayangil_in-ozgecmisi.tr.mfa Erişim Tarihi: 25 Aralık 2015).

⁵³⁷ H. Çetinkaya, **68’den 78’e Sancı Yıllar...**, s.73.

⁵³⁸ **Milliyet**, 10 Ocak 1969. Öğrenci sayısının farklılığı burada da dikkat çekicidir.

⁵³⁹ **Milliyet**, 10 Ocak 1969.

⁵⁴⁰ **Milliyet**, 11 Ocak 1969.

⁵⁴¹ 1905’te Adana’da doğdu. Paris Siyasi İlimler Okulu Hukuk Fakültesi’ne gitti. Columbia Üniversitesi İçtimai İlimler Fakültesi İktisat bölümünde doktora yaptı. İngiltere’de finans üzerine eğitim aldı. Berlin Üniversitesi’nde hukuk doktorası yaptı. 1939’da CHP Bilecik milletvekili olarak Meclis’e girdi. Birleşmiş Milletler Kore Komisyonu Başkanlığı ve CHP Genel Sekreterliği görevlerinde bulundu. 1961’de Adana İl Temsilcisi olarak Temsilciler Meclisi’ne seçildi. 1961-1965 arası Adana Milletvekilliği yaptı. 1968’de ise Kuzey Atlantik Asamblesi Başkanı oldu. 1969-1973 arasında Cumhuriyet Senatosu

eğitim hakkını “*gasp ettiklerini*” ifade etti. Araç yakma olayının Türk misafirperverliğine yakışmayan bir saygısızlık olduğunu söyledi. Kasım Gülek gençlik problemlerinin derinlemesine incelenmesi gerektiğini belirtti. Gençliğin haklı istekleri olsa da bu tür olayların tekrar yaşanmaması için Fransa ve Almanya’daki gibi Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın kurulması gerektiğini dile getirdi⁵⁴². Aynı konuda söz alan AP Antalya milletvekili İhsan Ataöv⁵⁴³ ise bu olayın Meclis’teki tüm gruplar ve “*vatansever herkes tarafından*” kınanması gerektiğini dile getirdi. Rektör Kemal Kurdaş’ın tedbirsiz hareket ettiğini söyledi. ABD Büyükelçisi’nin aracının yakılması konusunda zamanında ilgili makamları bilgilendirmediği için sorumlu olduğunu söyledi. Bu sebeple de Rektör’ü istifaya davet etti⁵⁴⁴. Ayrıca olaya karışan öğrencileri de “*komünist*” olarak nitelendirdi. Bu durum CHP milletvekillerince tepkiyle karşılandı. CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit⁵⁴⁵ yüksek sesle; “*Yarının öğretim görevlilerine komünist diyemezsin*” diyerek müdahalede bulundu⁵⁴⁶.

Robert W.Commer olayı sadece bunlarla sınırlı kalmadı. Büyükelçi’nin 17 Ocak 1969’da İstanbul’a gelmesi İ.T.Ü.’de protesto olaylarının yaşanmasına sebep oldu. Maçka’daki okul binası önünde toplanan öğrenciler, W.Commer’in resmi ile birlikte Amerikan bayrağı yaktı⁵⁴⁷. Türkiye’de ilk kez Amerikan bayrağı yakılmakta idi. Bu eylem ilerleyen zamanlarda sıkça tekrarlanacaktı. Büyükelçi’yi protesto olayları bir süre daha devam etti. Sonuçta Robert W.Commer ABD makamlarınca 7 Mayıs 1969’da görevinden alınacaktı⁵⁴⁸.

Vietnam’da “*pasifikasyon*”⁵⁴⁹ politikasının uygulayıcısı olarak görev yapan ve Türkiye’ye ABD Büyükelçisi olarak tayin edilen Robert W.Commer’in aracının

üyeliği görevinde bulundu. 1996’da öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html, https://tr.wikipedia.org/wiki/Kasım_Gülek Erişim Tarihi: 25 Aralık 2015).

⁵⁴² **MMTD**, 2/XXX, s.367-369.

⁵⁴³ 1923’te Antalya Gazipaşa’da doğdu. Edirne Öğretmen Okulu’nu bitirdi. Çeşitli yerlerde öğretmenlik ve muhasebecilik yaptı. “*Öğretmen*” ve “*Yumruk*” gazeteleri sahibi idi. “*İleri*” gazetesi yazarlarındandı. Antalya Gazeteciler Cemiyeti Başkanı oldu. I.(XII), II.(XIII), III.(XIV), IV.(XV) ve V.(XVI) Dönem AP Antalya Milletvekilliği yaptı. 2011’de öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 16 Aralık 2015).

⁵⁴⁴ **MMTD**, 2/XXX, s.371.

⁵⁴⁵ 1925’te doğdu. Robert Kolej’i bitirdi. Ankara DTCF İngiliz Edebiyatı Bölümü’ne girdi. Ancak eğitimini yarıda bıraktı. 1946’da Basın-Yayın Genel Müdürlüğü’ne memur olarak girdi. Londra Basın Ateşeliği’nde görev yaptı. Daha sonra “*Ulus*” gazetesinde çalıştı. 1957’de Ankara milletvekili seçildi. İsmet İnönü döneminde Koalisyon Hükümeti’nde Çalışma Bakanlığı yaptı. (**Türkiye Ansiklopedisi 1923-1973**, IV, s.529).

⁵⁴⁶ **Milliyet**, 8 Ocak 1969.

⁵⁴⁷ **Milliyet**, 18 Ocak 1969.

⁵⁴⁸ https://tr.wikipedia.org/wiki/Robert_Komer (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2015); H. Karadeniz, **Olaylı Yıllar...**, s.117.

⁵⁴⁹ Pasifikasyon, Latince Pax’dan üretilmiş olan, barış ve sükûn anlamına gelir. Pasifikasyon ise herhangi bir yerde sulh ve sükûnun sağlanması demektir. Sömürgeci ülkelerin işgal ettikleri ülkelere gönderdikleri

yakılması, özellikle sol görüşlü öğrenciler tarafından emperyalizme karşı mücadeleyi temsil eden ve oldukça ses getiren bir sembol olay idi. Robert W. Commer Türkiye’de göreve başladıktan görevinden ayrılincaya kadar pek çok kez protesto edildi. Yaşananlar ülke gündemini uzun süre meşgul etti.

2- Tütün Mitingleri (7-10 Şubat 1969)

Türkiye için özellikle 1968 ve 1969 yılları, yoğunlaşan işçi-köylü hareketlerinin yaşandığı bir süreçti. Grevler, fabrika ve toprak işgalleri, iş boykotları, yürüyüşler, mitingler ardı ardına gerçekleşmekteydi. FKF ise bu hareketlerin organize edilmesinde söz sahibi olan bir kuruluştı. FKF’de var olan iç çatışmalar devam ederken yönetime gelen MDD’ci yönetim, aldığı karar doğrultusunda bir dizi yeniliği harekete geçirdi. Halkın içinde olmak ve onu bilinçlendirmek; halkın sıkıntılarına çözüm olmak amacıyla her türlü toplumsal hareketin içinde yer alma temel siyaset olarak belirlendi. Ege Tütün Mitingleri bu doğrultuda gerçekleşen kitlesel eylemlerin somut örneklerindendi⁵⁵⁰.

Ege Bölgesi’nde tütün üretimiyle geçinen önemli bir nüfus vardı. Üretim insan gücüne dayanıyordu ve bu durum üreticiler için uzun zaman alan ve yorucu bir süreçti. Devletin ayırdığı kredi tüccarların işine yararken üretici için yetersiz kalıyordu. Bu durum köylüleri tefecilere mahkûm ettiğinden, birçok üretici ellerindeki toprakları borçlarına karşılık ipotek ettiriyordu. Emeklerinin karşılığını alamayan köylüleri bu durumdan kurtulmaları için örgütlemeye karar veren devrimciler harekete geçti⁵⁵¹. Gençler bu bölgede tütün üreticiliği yapanların sorunlarını dinledi ve yapılacak gösterilerde birlikte hareket etme kararı aldı. Bölgenin köylerini tek tek gezdiler, broşür ve gazeteler dağıttılar, köylülerle toplantılar düzenlediler. Bu organizasyonlarda yerel devrimciler, CHP’liler ve TÖS’lü öğretmenler de gençlere destek verdi⁵⁵².

Bu kapsamda FKF’nin organizasyonu ile Hükümet’in tütün politikasını protesto etmek için 7 Şubat 1969’da Manisa’nın Akhisar ilçesinde geniş çaplı bir miting düzenlendi. Mitingde Hükümet’in eleştirilmesi üzerine karşıt görüşlü kişilerle FKF üyesi gençler arasında çatışma çıktı⁵⁵³. İki kişinin yaralandığı olaylar jandarma ve

askerlerle halkın yabancı istilacılara karşı direnmelerini bastırmalarını ifade eden bir kelimedir. “*Barış anlamına gelen Pax sözcüğünden türetilmesine rağmen pasifikasyon, emperyalizmin milli ruhu, milli direnmeyi kana boğarak ezmesi, sindirmesi, tepelemesi*” demektir. (Türk Solu, S.61. 14 Ocak 1969).

⁵⁵⁰ A. Yıldırım, FKF..., s. 273.

⁵⁵¹ Fikret Babuş, Devrim Havarileri, İstanbul, 2003, s.148-150

⁵⁵² Oral Çalışlar, 68’ Başkaldırının Yedi Rengi, 1988, s. 32

⁵⁵³ Milliyet, 8 Şubat 1969.

polisin çabasıyla güçlükte yatırıldı⁵⁵⁴. Şehirden güvenlik güçlerinin koruması altında çıkan gençler, bu olaydan sonra Saruhanlı'da yapmayı planladıkları mitingi iptal etti⁵⁵⁵. FKF Ege Bölgesi'nde birçok köyü dolaştı. Ödemiş çevresinde de yaklaşık altmış köy ziyaretinde bulundu⁵⁵⁶. Akhisar'dan sonra 10 Şubat'ta Ödemiş'te, yaklaşık yüz kişilik üniversite öğrencisinin organize ettiği miting olaysız geçti⁵⁵⁷.

Tütün mitingleri ile FKF, köylülerin haklarının yendiğini ve buna sessiz kalmamaları gerektiğini anlatmayı amaçlıyordu. Bu kapsamda Genel Başkan Yusuf Küpeli köylülere dağıtılan bildiride; şirketleri, iktidarı ve tüccarlarla tefecileri eleştiriyor ve köylüye borçlarını ödememeleri yönünde telkinde bulunuyordu⁵⁵⁸.

Gençlerin katıldığı köylü gösterilerinin ilki bu tütün mitingleriydi. Bu süreçte ilk defa gençler, köy ve köylünün sorunlarıyla kitlesel olarak ilgilendi. Böylece köylüler arasında devrimci fikirler gelişti ve köy kökenli devrimciler ortaya çıktı. Böylelikle yerel güç oluşturma anlamında ciddi bir adım atılmış oldu. Sonraki yıllarda da organize edilen bu mitingler gelenek haline geldi⁵⁵⁹.

Mitingler ve kitlesel eylemler, benimsenen ideolojinin hayata geçirilmesi için bir araç olarak düşünülmektedir. FKF de bu bağlamda faaliyet göstermekte ve nüfusun büyük bir kısmını oluşturan köylü kesimini bilinçlendirmeyi amaçlamaktaydı. Tütün mitingleri de halkçı düşüncenin eylemsel boyutunu temsil etmekteydi.

3- 6.Filo Protestoları ve “Kanlı Pazar”

a) 6.Filo Protestoları (10-16 Şubat 1969)

ABD 6.Filosu Türkiye'ye daha önce 15 Temmuz 1968'de İstanbul'a gelmişti. Bu onun ilk ziyareti değildi. Onu diğerlerinden ayıran şey ise şiddetin boyutu idi. “Kanlı” olaylar yaşanmıştı. Üzerinden yedi ay geçtikten sonra yeni bir ziyaret gündeme gelecekti⁵⁶⁰. Filonun tekrar Türkiye'ye geleceğinin Hükümet tarafından resmen açıklanmasından sonra çeşitli gençlik kuruluşları yapacakları protesto gösterilerinin stratejisini belirleyebilmek için biraya geldi⁵⁶¹. Harun Karadeniz'in ifadesiyle: “Filo hiçbir şey olmamış gibi yeniden geliyordu. Acımız ve kinimiz büyüktü. Temmuzdaki protesto hareketlerimiz çok dağınıktı. Plansız, programsızdı. Bu kez filonun geleceğini

⁵⁵⁴ Cumhuriyet, 8 Şubat 1969.

⁵⁵⁵ Akşam, 8 Şubat 1969.

⁵⁵⁶ A. Yıldırım, FKF..., s. 275.

⁵⁵⁷ Milliyet, 11 Şubat 1969.

⁵⁵⁸ Türk Solu, S.65, 11 Şubat 1969.

⁵⁵⁹ O. Çalışlar, 68' Başkaldırının..., s. 33.

⁵⁶⁰ Cumhuriyet Ansiklopedisi..., III, s.215.

⁵⁶¹ Akşam, 3 Şubat 1969.

ocak ayında öğrendik. İlk iş olarak İstanbul'daki devrimci örgütleri 28 Ocak'ta toplayarak bir 'dayanışma kurulu' oluşturduk. Kurul eylemleri planlayacak ve yürütecekti"⁵⁶².

Buna göre eylemlerin 6.Filo gelmeden başlatılması ve bir mitingle sona erdirilmesi kararlaştırıldı. Aralarında FKF, DÖB ile İTÜÖB'nin yer aldığı yirmi iki gençlik örgütüncü Cumhurbaşkanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı'na telgraf çekildi. Amerikan emperyalizminin bekçisi ve Vedat Demircioğlu ile Atalay Savaş'ın öldürülmesinin sebebi olarak gördükleri 6.Filo'yu ve askerlerini "görmek" istemedikleri beyan edildi⁵⁶³. Ayrıca ortak bir bildiri yayınlanarak halka, 6.Filo'ya karşı direniş için çağrıda bulunuldu⁵⁶⁴. Filonun 10 Şubat 1969'da İstanbul'a geleceği kesinleşti. Tepkili gençler 8 Şubat'tan itibaren protesto gösterilerine başladı. 10 Şubat'ta Dolmabahçe Limanı'na demirleyen filo için geniş güvenlik tedbirleri alındı. Buna rağmen bazı öğrenciler Teknik Üniversite'den yürüyüşe geçti. Türk-Amerikan Dış Ticaret Bankası'nın camlarını kırdı ve yabancı petrol şirketlerinden birine ait bayrağı yırttı⁵⁶⁵.

Öğrenciler 11 Şubat'ta İ.Ü. Hukuk Fakültesi önünde toplandı. Konuşmacılar "İkinci Kurtuluş Savaşı" için çağrıda bulundu. Hatta ismi verilmeden bir generalin "Keşke sivil olup aranızda katılabilsedim" dediği öne sürüldü. Ordunun milli vasfını kaybetmediği ve ordu-öğrenci çatışmasının olmayacağı dile getirildi⁵⁶⁶.

Dolmabahçe rıhtımında geniş çaplı güvenlik önlemleri alındı. Asker ve polis birlikte bu görevi üstlenmişti. Bu durum bazı öğrencilerce eleştirildi: "Asker ile halk karşı karşıya getirilmeye çalışılıyor" denildi. Bu sırada Beyazıt Yangın Kulesi'ne, üzerinde ABD 6.Filosu'nun bir önceki ziyaretinde ölen Vedat Demircioğlu'nun resminin bulunduğu bir pankart asmaları "Komünistler kızıl bayrak astı" diye yansıtılarak halk tahrik edildi⁵⁶⁷.

İstanbul'da sayıları yaklaşık iki bini bulan göstericiler "6.Filo defol" sloganları eşliğinde Beyazıt'tan Sultanahmet'e kadar yürüdü. Onları emniyetin üst düzey yetkilileri durdurmaya çalıştı. Ancak başarılı olunamadı. Polis araçları taşlandı. Olaylar

⁵⁶² H. Karadeniz, **Olaylı Yıllar...**, s. 125-126; A. Yıldırım, **FKF...**, s. 278.

⁵⁶³ "Amerikan emperyalizminin bekçisi bu filoyu ve askerlerini kendi donanmamızdan ve Mehmetçiklerimizden daha fazla görmekten usandık. Soruşturması hala açılmayan Vedat ve Atalay'ın öldürülmesi olayının doğurucusu Amerikan askerini görmek istemiyoruz" (Esat Korkmaz, **Kafa Tutan Günler 68 Güncesi**, İstanbul 1992, s.168).

⁵⁶⁴ A. Yıldırım, **FKF...**, s. 278.

⁵⁶⁵ **Milliyet**, 11 Şubat 1969.

⁵⁶⁶ **Cumhuriyet**, 12 Şubat 1969.

⁵⁶⁷ C. Akalın, **Düşler...**, s.217.

Dolmabahçe önünde de devam etti. Buna karşın askerlerin lehine tezahüratta bulunuldu. Sloganlar ise “Ordu-gençlik elele” ve “Milli ordu” idi⁵⁶⁸. Taksim Meydanı’na gelen grup saygı duruşunda bulundu. Harun Karadeniz eylemin bittiğini söyledi ise de bazı gençler polisle çatıştı. Yaralananlar oldu⁵⁶⁹.

6.Filo’nun gelişini protesto etmek bazı gençler arasında simgesel bir eylemdi. Bu hem antiemperyalizm hem de geleneksel namus anlayışının bir ifadesi idi. Zira filonun Türkiye’ye gelişi, birçok kesimde farklı algılanmaktaydı. Bunun bir “genelev ziyareti” olduğu yönünde haberler yapılmakta idi. Gençler için bu bir açıdan da “Namus Direnişi” olarak ifade edilmekteydi. ABD askerlerinin akşamları, eğlence mekânlarına, gece kulüplerine ve otellere dağıldığı duyulunca Çemberlitaş Kız Yurdu’nda kalan öğrenciler ellerinde “Türkiye 6. Filo’nun genelevi değildir; ABD, İstemedik, istemiyoruz, İstemeyeceğiz!; Halide Edip, bayrağını yıllar sonra taşıyoruz ve Yankee go home” yazılı pankartlar ile Beyazıt Meydanı’nda eylem yaptı⁵⁷⁰. Halk mitinge davet edildi; dağıtılan bildirilerde “Türk Halkına Türk Kadınından” ve “I. Kurtuluş Savaşı’nda erkeği ile omuz omuza çarpışan Türk kadını bugün yine görevinin bilincindedir” denildi⁵⁷¹.

Beyazıt’taki bayrak olayına tepki olarak 14 Şubat 1969’da MTTB’nin öncülüğünde çok sayıda milliyetçi kuruluşun destek verdiği “Bayrağa Saygı Mitingi” yapıldı⁵⁷². Beyazıt Meydanı’nda yapılan konuşmalar devam ederken bir grup ellerinde bayraklar ve pankartlarla Beyazıt Kulesi’nin etrafında toplandı. Bir grup genç de kuleye çıkarak Türk bayrağı çekti⁵⁷³. Komünistlere karşı savaş açıldığının ilan edildi. 16 Şubat’ta yapılması planlanan eyleme karşı “Komünistlere gereken dersi vermek üzere toplanma” çağrısı yapıldı⁵⁷⁴.

Benzer vakalar İzmir ve Trabzon’da da yaşandı. İzmir’de sağ görüşlüler 15 Şubat’ta filoyu protesto eden gruptan birkaç kişiyi denize attı. Yine Trabzon’da yaşanan çatışmada yirmi kişi yaralandı⁵⁷⁵. Sol görüşlü grupların düzenlemeyi planladığı 6.

⁵⁶⁸ **Cumhuriyet**, 12 Şubat 1969.

⁵⁶⁹ **Akşam**, 12 Şubat 1969.

⁵⁷⁰ M. Türköne, **68 Kuşağı**, s.87-88; “Dönemin kız öğrencileri erkekler gibi 1960’larda sol düşünceyle tanışıp 68’deki öğrenci hareketlerine katıldıktan sonra 12 Eylül Darbesi’ne kadar mücadelenin içinde yer alıyorlar. 68’li kızlar üst ve orta sınıfın güven dolu yaşam alanından uzaklaşıp, herkes için yaşanabilir bir dünya sağlamak adına sokağa çıkıyorlar...” Ayşe Yazıcıoğlu, **68’in Kadınları**, İstanbul, 2010, s.11.

⁵⁷¹ **Cumhuriyet**, 14 Şubat 1969.

⁵⁷² Hakkı Öznur, **Ülkücü Hareket, Komplolar ve Provokasyonlar**, III, Ankara, 2008, s. 210

⁵⁷³ **Akşam**, 15 Şubat 1969.

⁵⁷⁴ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.215.

⁵⁷⁵ H. Karadeniz, **Olaylı Yıllar...**, s.147.

Filo'yu protesto yürüyüşüne karşı sağcı yayın organlarından yapılan çağrılar adeta çıkacak olayların habercisi gibiydi. Gençliği sıkıntılı günler bekliyordu.

b) “*Kanlı Pazar*” (16 Şubat 1969)

DİSK önderliğinde pek çok sosyalist kuruluşun da katıldığı “*Emperyalizm ve Sömürüye Karşı İşçi Yürüyüşü*” adı altında bir mitingün düzenlenmesi 16 Şubat 1969’da planlandı⁵⁷⁶. Önceden yapılan toplu namaz çağrısı üzerine sağ görüşlü gruplar yürüyüş güzergâhında bulunan Beyazıt, Fındıklı ve Dolmabahçe camilerinde kılınacak öğle namazı için toplanmaya başlamıştı⁵⁷⁷. Beyazıt’ta emperyalizme karşı sloganlar eşliğinde yürüyüş başladı. Dolmabahçe’de ise ellerinde sopa ve demirler bulunan kalabalık Taksim’e kadar geldi. Burada polis kordonuna alındı⁵⁷⁸. Alana girenler, polis barikatını aşan grubun saldırısına maruz kaldı⁵⁷⁹. İki grup arasında gece saatlerine kadar yaşanan çatışmalarda Turan Erdoğan ve Ali Turgut Aytaş isimli iki kişi hayatını kaybetti. Aralarında gazetecilerin de bulunduğu yüz on dört kişi yaralandı. Yaşananlardan sonra Hükümet tarafından bir bildiri yayınlandı. Adli ve idari tahkikatın yapıldığı vurgulanarak vatandaşların tahriklere kapılmaması istendi⁵⁸⁰.

Olaylar TBMM’de değerlendirildi. Yaşananlarda polisin tavrı eleştirildi ve İşçileri Bakanı Faruk Sükan suçlandı. Bakan istifaya davet edilerek hakkında gensoru önergesi verildi⁵⁸¹. Gensoruyu veren BP Genel Başkanı Hüseyin Balan; 6.Filo ziyaretleri sırasında çıkan olaylarla ilgili olarak İşçileri Bakanı’nın yeterli tedbirleri almadığını iddia etti⁵⁸². İşçileri Bakanı Faruk Sükan konu hakkındaki suçlamalara cevap verdi. Yapılan açıklamalara rağmen “*Kanlı Pazar*” olarak isimlendirilen bu olaylarda kamuoyunda polisin yeterince önlem almadığı ifade edildi. Hatta “*sağcılara*” yardım bile edildiği iddia edildi. Bu bağlamda Hükümet de eleştirildi. Yaşanan olaylarla ilgili olarak birçok yorum yapıldı. Bunlardan birisi bu olayların arka planında aşırı tahrik olduğu idi. Dönemin “*Bugün*” gazetesi yazarı Mehmet Şevki Eygi’nin hesabına para yatırıldığı da gündeme geldi. Bunun yanı sıra, “*Kanlı Pazar*”ın bir “*derin devlet*” operasyonu olduğu ve “*Anayasa Nizamını Koruma Tasarısı*”⁵⁸³ adı altında bir dizi

⁵⁷⁶ H. Öznur, *Ülkücü Hareket Komplolar ...*, III, s. 210

⁵⁷⁷ E. Höke, *1960’lardan 1980’e Gençlik ve...*, s. 51.

⁵⁷⁸ M. Türköne, *68 Kuşağı*, s. 89.

⁵⁷⁹ *Cumhuriyet Ansiklopedisi...*, III, s.215.

⁵⁸⁰ *Milliyet*, 17 Şubat 1969.

⁵⁸¹ H. Çetinkaya, *68’den 78’e Sancılı Yıllar...*, s.81.

⁵⁸² *MMTD*, 2/ XXXV, s.6.

⁵⁸³ On üç maddeden oluşan bu tasarı Türk Ceza Kanunu’nun 141., 142. ve 163. Maddelerine paralel şekilde bu maddelere göre işlenen suçlara ilişkin cezaların ağırlaştırılmasının yanı sıra basın özgürlüğünü

kanun değişikliği ile özgürlüklerin kısıtlanmasının amaçlandığı iddia edildi. Süleyman Demirel de “hürriyet” kavramının henüz toplumda tam olarak anlamlandırılmadığını vurguladı. Hürriyet başkasının hakkına tecavüz içermemeliydi. Bülent Ecevit ise tasarının aleyhine bir tavır takınmıştı⁵⁸⁴.

“*Kanlı Pazar*”, 20 Şubat 1969’da Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan MGK’da ele alındı⁵⁸⁵. Toplantıda Meclis’e sevk edilen “*Nizamı Koruma Kanun Tasarısı*”nın öncelikle geçirilmesi temennisinde bulunuldu⁵⁸⁶.

60’ların son döneminde meydana gelen bu olayın provokasyonlar neticesinde gerçekleştiği iddiaları ile siyasi iktidarın olayda katkısının bulunduğu gibi suçlamalar henüz açıklık kazanamamıştır “*Kanlı Pazar*” dönemin en önemli olaylarından biri olarak tarihteki yerini aldı.

4- Ülkücü “*Komandoların*” Katıldıkları Eylemler

İ.Ü.’de “*komando*”⁵⁸⁷ olarak adlandırılan bir grubun saldırı yapacağına dair haberlerin yayılması üzerine 17 Mart 1969 günü çatışma çıktı⁵⁸⁸. Olayların çıkış nedeni, birkaç gün öncesine dayanıyordu. Hukuk Fakültesi dersliklerinden birinin kapısına “*Vedat Demircioğlu Dershanesi*” yazıldıktan sonra karşıt grup bu yazıyı kaldırarak yerine “*Ziya Gökalp Dershanesi*” tabelasını astı⁵⁸⁹. Üniversitede gerilimin yükselmesi

kısıtlayıcı hükümler içeriyordu. Basın ve üniversite çevreleri ile muhalefet tasarının 1961 Anayasası’nın tanıdığı özgürlükleri bertaraf ettiğini öne sürdü. Hükümet kanadı ise aşırı eğilimlerin kurmak istediği diktatoryal idare tarzına karşı hazırlandığı ifade edildi. A.Ü.’de beş hukukçudan oluşan komisyon 15 Nisan’da bir rapor yayınladı. Raporda yürürlükteki hükümlerin anayasal düzene karşı işlenen fiilleri cezalandırmak için yeterli olduğu ve tasarının Anayasa’nın bazı maddelerine aykırı nitelik içerdiği aynı zamanda tasarının olağanüstü hal kanunu özelliği taşıdığı ve Anayasa’daki hak ve hürriyetlerle ilgili olarak çelişkiler oluşturduğu bildirildi. Tepkilerin ve eleştirilerin artması üzerine Hükümet 17 Nisan 1969’da tasarıyı yeniden gözden geçirmek üzere geri çekti. (*Cumhuriyet Ansiklopedisi...*, III, s.222).

⁵⁸⁴ M. Türköne, **68 Kuşağı**, s.92.

⁵⁸⁵ H. Çetinkaya, **68’den 78’e Sancılı Yıllar...**, s. 82.

⁵⁸⁶ **Milliyet**, 21 Şubat 1969.

⁵⁸⁷ 1968-1970 yılları arasında açılan “*Komando Kampları*”ndan yetişenlere verilen isim. Yaz aylarında açılan ve yaklaşık üç ay boyunca spor ve çeşitli kültürel faaliyetler içeren bir eğitim sürecini kapsayan bu kamplar Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Gençlik Kolları ve TMTF öncülüğünde farklı illerde kuruldu. 1968 yaz aylarında faaliyete başlayan kamplardan ilki Ankara’da CKMP Genel Başkan Yardımcısı Dündar Taşer ile Gençlik Kolları Genel Başkanı Sadi Somuncuğlu’nun liderliğinde açıldı. İzmir’de ise CKMP Genel Başkan Yardımcısı Rıfat Baykal kampın açılmasına öncülük etti. İlerleyen yıllarda Adana, İstanbul, Bursa, Mersin, Denizli, Trabzon gibi illerde de kuruldu. 1970’e kadar yaklaşık yedi bin genç bu kamplarda yetişti. Ülkücü kesim bu yapılanmanın gerekçelerini şu esaslara bağlamaktaydı: Marksist militanların saldırıları, silahlı sol örgütlerin varlığı üniversitelerde öğrenim özgürlüğü ve can güvenliğinin kalmaması. (H. Öznur, **Ülkücü Hareket Komplolar...**, III, s.5-6). Kampta birçoğu MTTB’li olan gençlere judo, taş ve sopa kullanma ve açlık ve eziyete katlanma eğitimleri veriliyordu. (H. Çetinkaya, **68’den 78’e Sancılı Yıllar...**, s.63-64).

⁵⁸⁸ **Milliyet**, 18 Mart 1969. Bu sırada Deniz Gezmiş’in de aralarında bulunduğu bir grup öğrenci olaya müdahale edince kavga çıktı. Deniz Gezmiş tutuklandı ve bir süre hapis yattı. (C. Dündar, **Abim...**, s.157).

⁵⁸⁹ **Cumhuriyet**, 18 Mart 1969.

üzerine Rektör devreye girdi. Yapılan görüşmede içeriye kimsenin giremeyeceğine dair teminat verilmesine rağmen gençleri ikna edemedi. Çatışma hazırlıkları devam etti. Bir süre sonra yaklaşık yüz elli kişilik “komando” grubu üniversiteye girdi ve kapıları tuttu. Karşılıklı restleşmeden sonra iki grup arasında “ortak düşmana karşı” olunduğu gerekçesiyle barış olasılığı belirdiyse de sonuç alınamadı. “Komandolar”; “Bozkurtlar ve Başbuğ Türkeş” sloganları ile üniversite anıtına doğru yürüyüşe geçti. Tam bu esnada çatışma başladı. İki öğrenci ve tesadüfen oradan geçmekte olan küçük bir çocuk yaralandı⁵⁹⁰. Öğrenci gruplarının temsilcileri Rektörlüğe çağrıldı. Sonuçta uzlaşma sağlandı. Her iki grup farklı kapılardan çıkarak üniversiteden ayrıldı. “komandolar” sloganlar eşliğinde Cağaloğlu’na kadar yürüdü⁵⁹¹. Olayların ardından FKF, TMGT ve TMTF adına yapılan açıklamalarda gruplar birbirlerini suçlayıcı nitelikte ifadelerde bulundu. “İstanbul Üniversitesi Öğrencileri” imzalı bildiride olayların şiddet içerikli olması eleştirildi ve olayların “tarafsız, gerçek üniversiteliler” sayesinde önlendiği ifade edildi⁵⁹².

Yaşanan bu gelişmelerden sonra şiddet olayları bir türlü dinmek bilmedi. Polisiye önlemler artırıldı. İ.Ü.’nün farklı birimlerinde 21 Mart 1969 gecesi polis tarafından arama yapıldı⁵⁹³. Mahkeme kararı doğrultusunda ve bir savcının öncülüğünde bu arama gerçekleştirildi⁵⁹⁴. Çok sayıda istiflenmiş taş, sopa ve molotof kokteyli yapımında kullanmak için akaryakıt bulundu⁵⁹⁵. Rektör tarafından yapılan açıklamada; üniversite idaresi olarak olayların önüne geçemedikleri vurgulandı. Saldırılarda kullanılan araç ve gereçlerin okul binalarına kolaylıkla sokulabildiğine değinildi. Bunu önlemek için savcılıktan arama talebinde bulunduklarını ifade etti⁵⁹⁶. Üniversite Yönetim Kurulu’nun haberi olmaksızın savcılıktan arama talep edilmesi İ.Ü. Rektörü Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli’nin eleştirilmesine yol açtı. Yaşanan bu gelişmelerden sonra Rektör’ün iki aylık izne ayrılması da değişik yorumlara sebebiyet verdi. Öğrencilerin tepkisinden korktuğu için böyle bir karar aldığı belirtildi⁵⁹⁷.

Üniversite öğrencilerinin çıkardığı olaylarda kullandıkları malzemelerin okul binalarına saklandığı ihbarı sonrası yapılan arama, özellikle Üniversite Yönetim Kurulu ve Fakülte Dekanları’nın haberi olmadan yapıldığı için sert eleştirilere konu oldu.

⁵⁹⁰ **Cumhuriyet**, 18 Mart 1969.

⁵⁹¹ **Milliyet**, 18 Mart 1969.

⁵⁹² **Cumhuriyet**, 18 Mart 1969.

⁵⁹³ **Milliyet**, 22 Mart 1969.

⁵⁹⁴ **Hürriyet**, 22 Mart 1969.

⁵⁹⁵ **Milliyet**, 22 Mart 1969.

⁵⁹⁶ **Milliyet**, 22 Mart 1969.

⁵⁹⁷ **Ant**, 25 Mart 1969.

“Komandolar”ın eylemleri sadece yukarıda ifade edilenlerle sınırlı kalmadı. Ankara’da Sağlık Bakanlığı ve Dünya Sağlık Teşkilatı’nın ortak organizasyonu olan bir etkinlik düzenlendi. “Dünya Sağlık Günü” dolayısıyla 7 Nisan 1969’da “Üremenin Temel Klinik Ve Halk Sağlığı Yönlerindeki Bilimsel Gelişmeler” konulu bir seminer yapılacaktı⁵⁹⁸. Açılış konuşmalarının hemen ardından Milliyetçi Hareket Partisi’ne (MHP) mensup oldukları iddia edilen bir grup “komando” toplantıyı bastı. Atılan molotof kokteylleri dolayısıyla salondaki pek çok kişi zarar gördü ve baygınlık geçirenler oldu. “Komando” lideri Yılmaz Yalçiner, emperyalistlerin Türk Milletini kısırlaştırmaya çalıştığını söyledi ve “biz doğum kontrolünün karşısındayız, Türk Milleti kısırlaştırılmaz” dedi ve bunun fuhuşu ve ahlaksızlığı teşvik edeceğini iddia etti⁵⁹⁹. Ayrıca “Rusların ve Amerikalıların Türkiye’de yerlerinin olmadığını” ve seminerin devam etmesi halinde tekrar geleceklerini söyledi⁶⁰⁰.

“Komandolar” dönemin etkin gruplarından biriydi. Ülkücüler tarafından organize edilen ve ağırlıklı komünizme karşı etkinliklerle seslerini duyuran bu oluşum, 70’li yıllar boyunca da sıkça gündeme gelecekti. İsmindeki askeri içerik; şiddet olgusunun üniversite kavramı içerisinde nasıl yer edindiğinin bir ifadesi idi. Yine bu bağlamda üniversite öğrencilerinin çıkardığı olaylarda kullanılan malzemenin okul binalarında saklanması yeni tartışmaları da beraberinde getirecekti. Ülkücü “komandoların” doğum kontrolünü gerekçe göstererek gerçekleştirdikleri eylem emperyalizmin farklı yönlerine yapılan bir değinme idi. Tepkilerin dile getirilmesinde yanlış bir yöntem olan şiddet olgusu beraberinde kolluk kuvvetlerinin müdahalesini getirmekteydi. Bütün yanlışlıklara rağmen toplumsal duyarlılık kendisini yoğun olarak hissettirmekteydi.

5- ODTÜ Rektörlüğü’nün İşgali ve Olaylarının Yayılması (8 Nisan 1969)

Üniversitelerdeki boykot ve işgal eylemleri yeniden başladı⁶⁰¹. ODTÜ öğrencileri 7 Nisan 1969’da bir forum düzenleyerek işgal kararı aldı⁶⁰². Üniversitelerde devrim yapılmasını savunan öğrenciler bir açıklama yaptı. Eylemin başından itibaren gerek üniversite yönetim kurulu, gerekse öğretim üyelerinin mevcut sorunları hiç dikkate almadıkları dile getirildi. Yönetimin bu tutumuna karşı işgale girişmekten başka

⁵⁹⁸ **Akşam**, 8 Nisan 1969.

⁵⁹⁹ **Milliyet**, 8 Nisan 1969.

⁶⁰⁰ **Akşam**, 8 Nisan 1969.

⁶⁰¹ A. Kabacalı, **Türkiye’de...**, s.226.

⁶⁰² H. Çetinkaya, **68’den 78’e Sancılı Yıllar...**, s.82.

bir çarelerinin olmadığı belirtildi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi öğrencileri aldıkları ortak kararı açıkladı. Buna göre Fakülte Dekanı bina dışına çıkmalı idi. Ardından idari ve teknik işlerde çalışan personele görevlerinin sona erdiği söylendi. Bu işler için kendi aralarında görevlendirmede bulunacaklardı⁶⁰³.

ODTÜ’de Mimarlık Fakültesi’nde başlayan olaylar ertesi gün Rektörlüğün işgal edilmesiyle devam etti. Amaçlarının yönetimde söz sahibi olmak olduğunu söyleyen eylemciler, “*Amerikan Üssü*” olarak niteledikleri Rektörlük binasının camlarını kırdı. Rektör Kemal Kurdaş protestolar eşliğinde dışarı çıkarıldı. ODTÜ’nün ABD’nin baskı ve sömürüsü altında bulunduğu ve Rektör’ün de işbirlikçi olduğu ileri sürüldü. “*yönetim bizindir, satılmışlar, vatan hainleri, kahrolsun Amerika, bağımsız Türkiye*” sloganları atılarak Rektörlük binası işgal edildi⁶⁰⁴. Üniversite Akademik Konseyi işgalin 12 Nisan’a kadar bitirilmemesi durumunda, üniversitenin 1 Ekim 1969’a kadar tatil edeceğini açıkladı⁶⁰⁵. Bu durumda öğrencilerin tamamı bir yıl kaybetmiş olacaktı⁶⁰⁶. Ancak öğrenciler işgalin 15 Nisan’a kadar devam edeceğini açıkladı. Üniversite stadyumunda 9 Nisan’da yapılan yaklaşık dört saat süren forumda, işgale karşı olanlar ile boykotun devamından yana olanlar arasında sert tartışmalar yaşandı. Öğrenci Birliği ile Fikir Kulübü arasındaki yöntem farklılığı adeta bir kopuşun da habercisi gibi idi. Öğrenci Birliği Başkanı İskender Odabaşoğlu eylemin devam etmesi halinde çok sayıda öğrencinin öğreniminin tehlikeye gireceğini söyledi. Direnişlerinin düşünce özgürlüğü içerisinde gerçekleştiğini belirtti. İşgal edilen bir üniversitede demokrasiden bahsedilemeyeceğini de ifade etti. İşgalin devamından yana olan kesimin sözcülüğünü yapan Sinan Cemgil ise eylemlerine devam edeceklerini ve okulun açılma tarihine de kendilerinin karar vereceklerini söyledi. Yapılan toplantıda üç farklı görüş ortaya çıktı. İşgalin süresiz devam etmesi, işgalin 12 Nisan’da ya da 15 Nisan’da sonlanması. Sonucun belirlenmesi için oylama yapıldı. Süresiz işgal teklifi reddedildi. İşgalin 15 Nisan’da bitirilmesi kabul edildi⁶⁰⁷.

ODTÜ’de başlayan olaylar diğer üniversitelere de sirayet etti. Ankara DTCF’de de boykotçu öğrencilerle boykota karşı olan öğrenciler arasında çıkan çatışmada silah kullanıldı. Binaların camları kırıldı. Çatışmanın sebebi boykota karşı olan öğrencilerin

⁶⁰³ **Milliyet**, 8 Nisan 1969.

⁶⁰⁴ **Milliyet**, 9 Nisan 1969.

⁶⁰⁵ **Cumhuriyet**, 9 Nisan 1969.

⁶⁰⁶ **Milliyet**, 9 Nisan 1969.

⁶⁰⁷ **Milliyet**, 10 Nisan 1969.

okula alınmamasıydı. Okulun 14 Nisan'a kadar tatil edilmesi kararı alındı⁶⁰⁸. 10 Nisan'da Hacettepe Üniversitesi (H.Ü.), A.Ü. SBF ve Basın-Yayın Yüksekokulu da öğrenciler tarafından işgal edildi⁶⁰⁹.

11 Nisan'da ise boykot ve işgaller İstanbul'a sıçradı. İ.Ü. Hukuk ve İktisat Fakültesi öğrencileri de olayların artık bir parçası idi. Gerekçe üniversite içinde toplanma ve bildiri dağıtmayı yasaklayan yönetmelik maddesinin kaldırılmaması idi. İktisat Fakültesi öğrencileri bir hafta, Hukuk Fakültesi öğrencileri ise süresiz olarak boykota başladıklarını açıkladı⁶¹⁰.

ODTÜ Akademik Konseyi'nin öğrencilere verdiği süre, 12 Nisan itibariyle bitti. İşgalin ve boykotun devam etmesi üzerine, ODTÜ 1 Ekim 1969'a kadar tatil edildi. Bazı öğrenciler de bu durumu Danıştay'a taşıyacaklarını açıkladı. Ayrıca işgalci öğrenciler, 15 Nisan'da yapacakları büyük forumun ardından derslere başlayacaklarını belirttiler. Eğer yönetim tatil kararı konusunda ısrarcı olursa kendilerinin dersleri yapacaklarını açıkladılar. Buna göre üst sınıf öğrenciler, bir alt sınıftaki öğrencilere ders vereceklerdi. Asistanlar da üniversite yönetimini eleştirerek öğrencileri destekler nitelikte açıklamalarda bulundu⁶¹¹.

İstanbul'daki olaylar kapsamında ise Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'nda meydana gelen çatışmada çok sayıda öğrenci yaralandı. İ.Ü. Fen Fakültesi'nde de farklı görüşteki öğrenciler arasında çıkan kavgada üç kişi yaralandı. Olaylarla ilgili açıklama yapan Rektör Yardımcısı, yasak olduğu halde forum düzenleyip bildiri dağıtmaya çalışan öğrenciler hakkında disiplin işlemlerinin başlatılacağını açıkladı⁶¹².

Öğrencilerin okul yönetimlerinde söz sahibi olmak istemeleri boykot ve işgalleri de beraberinde getirdi. Burada şunu da ifade etmeliyiz ki, öğrenci gurupları kendi içinde tam olarak fikir birlikteliğine varamamaktaydı. Eylem esnasında forum düzenleyerek demokratik bir usul benimsemeye çalışmalarına rağmen okul yönetimleri bu tarz uygulamaları kesinlikle kabul etmemekteydi. Hukuk dışı bulmaktaydı. Adli ve kolluk kuvvetlerinin müdahalesi gündeme getirilmekteydi.

⁶⁰⁸ **Milliyet**, 10 Nisan 1969

⁶⁰⁹ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.226.

⁶¹⁰ **Milliyet**, 12 Nisan 1969.

⁶¹¹ **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1969.

⁶¹² **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1969.

ODTÜ işgali Rektör Kemal Kurdaş'ın yazılı talebi⁶¹³ üzerine 13 Nisan 1969'da polis ve jandarmanın yaptığı operasyonla sona erdirildi. Güvenlik kuvvetleri ile öğrenciler arasında yaşanan çatışmanın ardından yaklaşık yüz on üç⁶¹⁴ kişiyi gözaltına alındı. Adliyeye sevk edilen öğrencilerden on altısı tutuklandı. Olayla ilgili olarak pek çok kuruluş kınama bildirisi yayınladı. Ayrıca TİP Merkez Yönetim Kurulu Üyesi Sadun Eren⁶¹⁵ verdiği demeçte polisin üniversiteye girerek öğrenci tutuklamasının tasvip edilmesinin mümkün olmadığını söylerken, TİP Genel Sekreter Yardımcısı İbrahim Çetkin ise olaylarla ilgili olarak Rektör Kemal Kurdaş'ı suçlayan açıklamalarda bulundu. ODTÜ'lü bir grup asistan da Rektör'ü kınayan bir bildiri yayınladı.⁶¹⁶ Rektör Kemal Kurdaş ise açıklamasında; “*Üniversite bina ve tesislerinin zorbalardan temizlenmesini istedim*” diyerek hasar tespit çalışmalarının sonlanmasına kadar üniversite personelinin binalara giremeyeceğini ifade etti⁶¹⁷.

Ertesi gün olaylar tekrar İstanbul'a sıçradı. 14 Nisan 1969'da İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nde boykot karşıtı öğrencilerin sınıfta yaptığı toplantıyı, boykot yandaşlarının basması üzerine çıkan taşlı-sopalı kavgada on kişi yaralandı. Molotof kokteyli atılan okul binasının camları kırıldı. Olayların hemen ardından toplanan Hukuk Fakültesi Yönetim Kurulu tarafından öğretimin yapılamayacağı gerekçesiyle bir hafta tatil kararı alındı⁶¹⁸.

ODTÜ işgali kapsamında tüm üniversitelerdeki olaylar TBMM'de 16 Nisan 1969'daki birleşimde gündem dışı konuşmalara konu oldu. GP Burdur milletvekili Fethi Çelikbaş⁶¹⁹ okullarda yaşanan kanunsuz eylemlere yapılan sert müdahaleler dolayısıyla

⁶¹³ Rektör Kemal Kurdaş, İçişleri Bakanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı'na gönderdiği ve Valiliğe yazdığı dilekçede; “*İşgal altındaki bina ve tesislerin suçlulardan temizlenip üniversitenin tekrar vazife görebilecek bir hale gelebilmesi için tedbirler alınmasını*” istedi. (Milliyet, 14 Nisan 1969).

⁶¹⁴ Çıkan olaylarda yüz on dört öğrencinin gözaltına alındığı belirtilmektedir. (H. Çetinkaya, **68'den 78'e Sancılı Yıllar...**, s.82). Gözaltına alınan öğrenci sayısı yüz dokuz olarak, tutuklanan öğrenci sayısı ise yirmi dokuz olarak verilmiştir. (C. Akalın, **Düşler...**, s.218).

⁶¹⁵ 1922'de Erzurum'da doğdu. A.Ü. SBF'den mezun oldu. 1945'te aynı fakültede asistan oldu. 1958'de profesör oldu. Devlet Planlama Teşkilatı'nda 1960-1962 arasında müşavirlik yaptı. 1963'te TİP'e girdi. 1965-1969 yılları arasında TİP İstanbul milletvekili olarak Meclis'te bulundu. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden sonra tutuklandı. 1989'da “*Marksizm ve Gelecek*” dergisinin kuruluşunda görev aldı ve derginin genel yayın yönetmeni oldu. 2008'de öldü. (<http://www.biyografya.com/biyografi/11849> Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018).

⁶¹⁶ Milliyet, 14 Nisan 1969.

⁶¹⁷ Tercüman, 14 Nisan 1969.

⁶¹⁸ Cumhuriyet, 15 Nisan 1969.

⁶¹⁹ A.Ü. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Siyasal Bilgiler Okulu'nda müdür ve Dekan olarak görev yaptı. Pek çok okulda Ekonomi, Türk İnkılap Tarihi, İktisadi, Mali ve Siyasi Bilimler alanlarında ders verdi. Hürriyet Partisi ve Güven Partisi'nin kurucu üyesidir. IX., X., XI., I.(XII) ve II.(XIII) dönemlerde Burdur milletvekili seçildi. Kurucu Meclis Odalar Temsilcisi, Avrupa Konseyi Türk Heyeti Başkanı, Genel Kurul Başkan Vekili ve Konsey Dışişleri Komisyonu Başkanı görevlerinde bulundu. 20. Hükümet'te Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı ile Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı yaptı. 21. Hükümet'te İşletmeler

tatil kararları alınmasının eğitim-öğretim hayatını aksattığını ifade etti. Bu durumun üniversite gençliğinin zamanında diploma alamamasına; dolaylı olarak da uzun vadede ülkenin kalkınmasında olumsuz etkilere sebep olacağını söyledi. Ciddi bir üniversite ıslahatının yapılması gerektiğini vurguladı. Bu konuda üniversitelerin yönetimleri ile Hükümet'i geç kalmakla eleştirdi ve üniversiteler ile ilgili çalışmaların hangi aşamada olduğunu Hükümet'in açıklaması gerektiğini söyledi. Ayrıca yaşanan boykot ve işgalleri düzenleyen, işleme koyan ve destekleyenler hakkında ele geçirilen delillerin de kamuoyuna açıklanmasını istedi⁶²⁰.

İçişleri Bakanı Faruk Sükan Meclis'te Fethi Çelikbaş'a cevaben yaptığı konuşmasında; üniversitelerdeki gençlik hareketleri, üniversitelerin problemleri ve reformlar hakkında zamanı geldiğinde Milli Eğitim Bakanı tarafından açıklama yapılacağını söyledi. ODTÜ'de meydana gelen olaylarla ilgili süreç hakkında yapılan yazışmaları içeren bazı belgeleri Meclis'te okudu. Üniversite binalarının içinden çıkan çok sayıda çatışma malzemeleri, araç-gereç, çeşitli yanıcı ve yakıcı malzemeler, kurulan barikatlar ve duvarlara yazılan slogan ve asılan komünist liderlere ait posterlerin fotoğraflarını da kanıt olarak sundu. Olayların 1968'de masumane hak arama eylemleri olarak üniversiteler ile ilgili demokratik talepler doğrultusunda başladığını ancak giderek boyut değiştirdiğini ve işgal, boykot hareketlerinin kamu düzenini bozar hale geldiğini, rejime tehdit oluşturduğunu ve devleti yıkmanın amaçlandığını söyledi. ODTÜ'deki işgale müdahalenin kanunlar çerçevesinde gerçekleştiğini ve Hükümet'in üzerine düşen görevi yerine getirdiğini ifade etti⁶²¹.

ODTÜ'nün işgali demokratik öğrenci taleplerinin ötesinde ülke yönetiminin siyasi iktidarın ve rejimin tehdit altına girdiği düşüncesinin gündeme gelmesi bakımından önemlidir. Zira olaylar, komünist propaganda ve devamında da şiddete evrilerek suiistimale açık bir durum arz etmesine mahal vermesinin ötesinde, sol fikirlerin anlaşılabilirliğini tehlike altına almıştır. Bu anlamda siyasi iradenin öğrenci hareketlerine olan müsamahakâr yaklaşımı bir nebze sertleşmiştir.

Bakanı, 26. ve 27. Hükümet'te Sanayi Bakanı oldu. 2009'da öldü. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Fethi_Çelikbaş Erişim Tarihi: 16 Şubat 2016).

⁶²⁰ MMTD, 2/XXXV, s.679-686.

⁶²¹ MMTD, 2/XXXV, s.679-686.

6- Yargıtay Başkanı İmran Öktem'in Ölümü ve Şeriata Karşı Yürüyüş (7 Mayıs 1969)

a) Cenaze Töreni

Yargıtay Başkanı İmran Öktem'in 1966-1967 Adli Yılı Açılış Konuşması'nda Voltaire'in "*Tanrıyı da insan yaratmıştır*" sözünü alıntı yapması dini hassasiyeti olan halk kesiminde büyük infiale sebep olmuştu. Konuşmasında iktidarın din sömürüsü yaptığı söylemlerinde bulunan İmran Öktem'in, sonraki konuşmalarında da irtica tehlikesine dikkat çekmesi sağ cenahta tepki oluşturmuştu⁶²². Yargıtay Başkanı İmran Öktem geçirdiği kalp krizi sonucu 1 Mayıs 1969'da öldü⁶²³. 3 Mayıs'ta Maltepe Camii'nde yapılan cenaze töreninde bazı olaylar yaşandı. İnançsız olduğu gerekçesiyle bir grup toplanarak cenaze namazının kılınmasına engel olmak istedi⁶²⁴. Grubun baskısı üzerine namazı kıldırması gereken imam, namazı kıldırmadı⁶²⁵. Namazın mezarlıkta kılınması önerisinde bulunanlar oldu. Ancak İsmet İnönü buna tepki gösterdi⁶²⁶. İnönü'nün, cenaze namazı kılınmadan camiden ayrılmayacağını söylemesi üzerine törene katılan Yargıtay üyelerinden Abdullah Pulat Gözübüyük'ün ağabeyi İzzet Gözübüyük, imamlık izni olduğunu söyledi ve cenaze namazı kıldırdı. Gerginlik namaz bitiminde de devam etti⁶²⁷.

İsmet İnönü'nün kalabalığın arasında kalması üzerine Tuğgeneral Nabi Alpartun tabancasını çekti ve İsmet İnönü'nün önünü açarak kalabalığın arasından çıkmasını sağladı. Olaylara polis müdahale etti. Mezarlığa götürülen naaşın defni ardından yapılan konuşmalar yeniden tartışma yaşanmasına sebep oldu. Olayların ardından yirmi dokuz devrimci öğrenci derneğinin yayınladığı bildiride sorumlu olarak Hükümet gösterildi. Gerici hareketi olarak nitelenen olayda Hükümet'in saldırganları teşvik ettiği iddiaları yer aldı. Gece saatlerinde ise devrimci bir grup öğrenci yaşananları protesto etmek amacıyla Gümüşsuyu'ndan Taksim'e yürüyüş yaptı⁶²⁸.

Cenaze merasimindeki olaya karışan on üç kişi gözaltına alındı. Dokuz kişi tutuklandı, dört kişi serbest bırakıldı. Cenaze namazını kıldırmayan imam hakkında ise

⁶²² http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/36377/imran_Oktem_Olayi.html (Erişim Tarihi: 21 Şubat 2016).

⁶²³ C. Akalın, **Düşler...**, s.222.

⁶²⁴ http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/36377/imran_Oktem_Olayi.html (Erişim Tarihi: 21 Şubat 2016).

⁶²⁵ **Milliyet**, 4 Mayıs 1969.

⁶²⁶ Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, **12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi**, Ankara, 2008, s.186.

⁶²⁷ **Milliyet**, 4 Mayıs 1969.

⁶²⁸ **Milliyet**, 4 Mayıs 1969.

ilgili bakanlık tarafından cezalandırılacağını belirtir açıklama yayınlandı. İsmet İnönü “Kesin ölçüde bir 31 Mart Vakası’dır” yorumunu yaptı. Başbakan Süleyman Demirel ise olayın oldukça üzücü olduğunu dile getirdi⁶²⁹.

b) Cenaze Töreni Sonrası Yaşananları Protesto Etmek İçin Yapılan Gösteriler ve Değerlendirmeler

Öğrenciler İmran Öktem’in cenaze töreninde yaşananlara sessiz kalmadı. Protesto yürüyüşleri tertiplediler. Bu kapsamda İ.Ü. öğrencileri Hukuk Fakültesi’nden adliye binasına kadar yürüdü. Burada Yargıtay ve adliye lehine tezahüratta bulundular. Hükümet’in istifasını istemek için Valiliğe yürümek için harekete geçen gruba toplum polisi engel oldu. Üniversiteye dönerken Komünizmle Mücadele Derneği’nin camlarını kıran ve İlim Yayma Cemiyeti’nin tabelasını indiren grup, yolda gördüğü bir binbaşıyı omuzlarına alarak ordu lehine tezahürat yaptılar. Olayları tahrik ettiği gerekçesiyle bazı gazeteleri yaktılar⁶³⁰. Ankara’da ise Gazi Eğitim Enstitüsü’nde cenaze töreninde yaşananlar, öğrenciler arasında çatışmaya yol açtı. Gözaltılar oldu⁶³¹.

Öğrenci örgütlerinin 3 Mayıs 1969’da yayınladığı bildiride “*Mustafa Kemal’in önderliğinde Kurtuluş Savaşı veren halkımız, ikinci bir kurtuluş savaşının eşliğindedir... Namuslu bir milliyetçi olan İmran Öktem’in cenazesine saldıranlar, emperyalistlerin zavallı kuklalarıdır. Devrimci Gençlik ve halkımız bağımsızlık yolunda kendilerine gereken dersi verecektir...*” ifadeleri yer alıyordu⁶³².

CHP olay ile ilgili olarak Hükümet hakkında gensoru önergesi vermek üzere harekete geçti⁶³³. İsmet İnönü ve yedi arkadaşının 6 Mayıs 1969 günü TBMM’ye verdikleri gensoru önergesinde; olayın irtica hareketinin ötesinde din ve vicdan hürriyetini alenen hedef alan bir saldırı olduğu vurgusu yapıldı. Ayrıca önergede, yaşananların devleti ve anayasayı yıkmaya yönelik bir organizasyonun belirtisi olduğu ve tüm bunların Hükümet’in bilgisi ve teşviki ile bu ölçüye geldiği ifadeleri yer aldı⁶³⁴. İsmet İnönü gensoru önergesiyle ilgili Meclis’te yaptığı uzun konuşmasında, günler öncesinden camilerde, vaazlarda telkinlerde bulunularak olaya zemin hazırlandığını söyledi. İmran Öktem’in cenaze namazının kılınmaması hakkında toplantılar

⁶²⁹ <http://www.dunyabulteni.net> (Erişim Tarihi: 21 Şubat 2016).

⁶³⁰ **Cumhuriyet**, 6 Mayıs 1969.

⁶³¹ **Milliyet**, 6 Mayıs 1969.

⁶³² Öner Yağcı, Bahrem Yıldız, H. Hüseyin Yalvaç, Ahmet Nergiz, **Sonsuza Rüzgardı ’68**, İstanbul, 2012, s.34-35.

⁶³³ **Milliyet**, 5 Mayıs 1969.

⁶³⁴ **MMTD**, 2/ XXXVI, s.195-223.

yapıldığını, kararlar alındığını hatta devlet büyüklerine telgraflar çekildiğini ve tüm bunların Hükümet'in irticayı koruması dolayısıyla olduğunu dile getirdi. Meclis'te farklı partilerden milletvekilleri de grupları adına konuşmalar yaptı. Son olarak Başbakan Süleyman Demirel, Hükümet'in zafiyeti olduğu iddialarına cevap verdi. Yapılan oylamada gensoru önergesinin gündeme alınması kabul edilmedi⁶³⁵.

İmran Öktem'in cenaze töreninde yaşananları ve laik cumhuriyete yapılan saldırıyı protesto etmek için Ankara'da 7 Mayıs 1969 günü büyük bir yürüyüş düzenlendi⁶³⁶. Cüppelerini giymiş Yargıtay, Sayıştay, Danıştay Başkanları ve üyelerinin yanı sıra yaklaşık bin kişilik hukukçu topluluğu ile çok sayıda akademisyen ve öğrenci de yürüyüşe katıldı⁶³⁷. Bakanlıklar, Kızılay, Maltepe ve Tandoğan güzergâhını polis kordonu eşliğinde takip eden grup, Anıtkabir'de saygı duruşunda bulundu. FKF ve Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu (SDDF) adına iki sol bildirinin yayınlandığı yürüyüş sırasında hukukçuların arasında bulunan gençler *"Kahrolsun Amerika, her yerde irtica Hükümet istifa, bağımsız Türkiye"* sloganları attı. *"Bu işin Amerika ile ne ilgisi var"* diyen bir kişi ise gençler tarafından dövüldü⁶³⁸. Yürüyüş kapsamında FKF adına Yusuf Küpeli imzasıyla hazırlanan ve dağıtılan bildiride *"ordu göreve"* çağrısı yapılıyordu. Yürüyüşü düzenleyenler, öğrencilerin kortejin sonuna geçmelerini istiyorlardı. İstanbul'da da bir yürüyüş gerçekleşti ve gazeteler yürüyüşün yapıldığı güzergâhta sakallı, yeşil takkeli birilerinin görüldüğünü ama sonradan ortadan kaybolduklarını yazdı. Anıtkabir'de sona eren yürüyüş herhangi bir olay yaşanmadan tamamlandı⁶³⁹.

Anıtkabir'den ayrılan Yargıtay üyelerinden oluşan sekiz kişilik bir heyet İmran Öktem'in mezarına giderek saygı duruşunda bulundu ve çelenk bıraktı⁶⁴⁰. Anıtkabir'deki törenden sonra üniversiteli pek çok genç marşlar eşliğinde bir araya toplanarak gösteri yaptı. *"Bağımsız Türkiye, Atatürk Geliyor"* sloganları ile Atatürk anıtına giren öğrenci grubu *"Devrim Andı"*⁶⁴¹ içti⁶⁴².

⁶³⁵ MMTD, 2/XXXVI, s.195-223.

⁶³⁶ Cumhuriyet Ansiklopedisi..., III, s.227.

⁶³⁷ H. Çetinkaya, **68'den 78'e Sancılı Yıllar...**, s.85-86.

⁶³⁸ Tercüman, 8 Mayıs 1969.

⁶³⁹ M. Türköne, **68 Kuşağı**, s.94-95.

⁶⁴⁰ Milliyet, 8 Mayıs 1969.

⁶⁴¹ *"Bizi Mahvetmek isteyen emperyalizme, bizi geri bırakmak isteyen feodalizme, sayımızın azlığına ve düşmanın çokluğuna bakmadan, bıkmadan usanmadan, yorulmadan karşı koyacağız"* (Akşam, 8 Mayıs 1969).

⁶⁴² Akşam, 8 Mayıs 1969.

Protesto yürüyüşleri Ankara ile sınırlı kalmadı. Bursa, Batman, Çorlu, Ceyhan, Karaisali, Elbistan ile Alaşehir’de yerel baroların düzenlediği, hâkim ve savcıların da katıldığı “*sessiz yürüyüş*” yapıldı. İzmir’de ise Yüksek Öğrenim Gençliği, İTİA ve özel yüksekokullarda okuyan öğrencilerin yaptığı yürüyüşte, irtica protesto edilirken Hükümet de istifaya davet edildi⁶⁴³.

Cenaze töreninde ve sonrasında yaşananlara ilişkin tartışmalar ilerleyen günlerde de devam etti. AP İstanbul milletvekili Aydın Yalçın tarafından TBMM’de genel görüşme önergesi verildi. Ankara’da Anayasa kuruluşları, akademisyen ve öğrencilerin katıldığı protesto yürüyüşünün oldukça önemle üzerinde durulması gerektiği ifadeleri yer aldı. Sürecin siyasi sebeplerini tartışmak ve araştırmak adına genel görüşme talebinde bulunduğunu söyledi⁶⁴⁴. Cumhuriyet Senatosu’nda da cenaze töreninde meydana gelen olaylar ile ilgili olarak Çanakkale Üyesi Ziya Termen⁶⁴⁵ ve Samsun Üyesi Refet Rendeci⁶⁴⁶ gündem dışı konuşma yaptı. Ziya Termen yürüyüşü desteklediğini belirtti⁶⁴⁷. Refet Rendeci ise hâkimlerin cüppeleriyle yürüyüş yapmaları dolayısıyla adaletin zedelendiğini ifade etti. Cüppenin yerinin sokak olmadığını söyledi. Solcuların olayları istismar ettiğine ve öğrencilerin de kendilerini hâkimlerle aynı ortam içerisinde göstermeye çalıştıklarına değindi. İ.Ü. Senatosu ise toplantı sonrasında yayınladığı bildiride önceden yaşanabileceklerin kestirilmesine rağmen gerekli tedbirlerin alınmamasının devrim düşmanlarını cesaretlendirdiğine vurgu yaptı. Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu’nun bildirisinde olayların kasıtlı olarak kamuoyuna yanlış ve ters aktarıldığı ifade edildi. Tepkinin İmran Öktem’in makamına değil, şahsi olarak yaptığı açıklamalara yönelik olduğu söylendi⁶⁴⁸.

c) İmran Öktem’in Cenaze Töreni ve Sonrasında Yaşanılanlara Dair Erdal Yavuz’un Tanıklığı

İmran Öktem’in cenazesinde meydana gelen olaylar hakkında dönemin tanıklarından “*Radikal*” gazetesi yazarı Erdal Yavuz önemli bir konuyu köşesinde ele

⁶⁴³ **Milliyet**, 8 Mayıs 1969.

⁶⁴⁴ **Milliyet**, 9 Mayıs 1969.

⁶⁴⁵ 1917’de doğdu. Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü’nü bitirdi. Farklı illerde Türkçe öğretmenliği yaptı. Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdür Yardımcılığı ile IX. (Ara Seçim) ve X. Dönem Kastamonu Milletvekilliği ile Cumhuriyet Senatosu Çanakkale Üyeliği görevlerinde bulundu. 1979’da öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt4/index.html Erişim Tarihi: 29 Şubat 2016).

⁶⁴⁶ 1923’te doğdu. A.Ü. Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Serbest avukatlık yaptı. Cumhuriyet Senatosu Samsun Üyeliği ve Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonu Başkanlığı görevlerinde bulundu. 1999’da öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt4/index.html Erişim Tarihi: 29 Şubat 2016).

⁶⁴⁷ **CSTD**, LVIII, s.300-304.

⁶⁴⁸ **Milliyet**, 9 Mayıs 1969.

aldı. 24 Şubat 2008 tarihli “Yanından Dönmek” başlığıyla kaleme aldığı makalesinde Erdal Yavuz, içinde bulunulan durumu kendi tanıklığıyla anlatmaktadır. Bir askeri darbeye zemin oluşturulmak istendiğini ve bunun için yürüyüşe katılan yargıç ve profesörlere ateş açılacağını öğrendiğini belirtmektedir⁶⁴⁹:

“Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde ‘Talebe Cemiyet’ seçimleri vardır. Erdal Yavuz (bu naçizane yazarınız) bir yıl önceki seçimlerde cemiyet başkanlığından son anda vazgeçmesine rağmen kendini kurtaramayıp ‘Genel Kurul Başkanı’ görevine ‘sağcı’ların bir oyunu alarak seçilmiştir. Bu görev ona seçimlerin iptali gibi bir boşluk durumunda ‘Siyasal Bilgiler Fakültesi Talebe Cemiyeti’ni temsil yetkisi de vermektedir. Her seçim bir iktidar çıkaracak değil ya. SBF’deki 1969 seçimleri de bir krizden geçici bir belirsizlik çıkardı. Genel kurul başkanı olarak ‘sol’un temsilcisi olmama rağmen seçimlerin ‘sol’ tarafından istismar edilmesi ve sandıklara sahte oylar atılması üzerine her koşula hakkaniyet ve dürüstlüğü savunmak gibi bir hayalin peşinde sürünen ben seçimleri iptal etme kararı aldım. Yönetmeliğe göre seçimler yenileninceye kadar ‘Talebe Cemiyeti Başkanlığı’ benim üzerimde kalacaktı”⁶⁵⁰.

Erdal Yavuz “haksızlığa” dayanamayarak bu kararı tek başına almıştı. Kararını bildirmek için ve herhangi bir sorunla karşılaşılması durumunda neler yapılabileceğini konuşmak üzere Dekan Prof. Dr. İlhan Onat’a gitmişti. Bu esnada SBF’nin sağcı öğrencileri tarafından Dekanlık kapıları önünde kargaşa çıkarıldığını belirten Erdal Yavuz, istemediği halde SBF öğrencilerini temsil etme görevinin kendisine kaldığını belirtmekteydi⁶⁵¹.

Bu olaydan kısa bir süre sonra 1 Mayıs 1969’da Yargıtay Başkanı İmran Öktem’in öldüğü haberi duyulmuştu. Maltepe Camii imamı İmran Öktem’in “Tanrı’yı insan yarattı” sözü dolayısıyla müslüman sayılamayacağı için cenaze namazının kılınamayacağını öne sürdü. İsmet İnönü buna şiddetle tepki gösterdi. Erdal Yavuz’un anlatımına göre kalabalık provoke edilmişti. Bir general silah çekmişti. Bu olaydan bir gün sonra babası subay olan bir arkadaşı Erdal Yavuz’a kendisiyle görüşmek isteyen subayların olduğunu söyledi. Eğer kendisi bunu kabul ederse hemen o akşam görüşme

⁶⁴⁹ M. Türköne, **68 Kuşağı**, s.93.

⁶⁵⁰ Erdal Yavuz, “Yanından Dönmek”, **Radikal 2**, (24 Şubat 2008), S.n.y.; <http://www.radikal.com.tr/radikal2/yanından-donmek-875953/> (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2018).

⁶⁵¹ E. Yavuz, “Yanından Dönmek”. S.n.y.

gerçekleşecekti⁶⁵². Olayın devamını kendi ifadeleriyle Erdal Yavuz şöyle aktarmaktaydı:

“Solun içine düştüğü çaresizlikten ve kökü derinden gelen kıskırtmalardan dolayı sapılan bir anarşist militarizmin çıkış olamayacağı düşüncesiyle ‘resmi’ ve ‘askeri’ bir ‘demokratik’ solun gerçekleştireceği bir çözüme giderek daha meyyal olan ben, söz konusu o akşam randevusuna razı olurum. Yine o sıralarda beklediğimiz soldan bir darbe rejiminin kuracağı kabinenin isimleri bile sohbetimizin çerezi olmaya başlamıştır. Mesela neden olmasın Muammer Aksoy Cumhurbaşkanı ve Mümtaz Soysal Başbakan?... Ve tank seslerimi kollamaktayız yarı mahmur yurt yatakhanelerinde bir kulağımız kırışte... 4 Mayıs 1969 akşamı SBF yurdunun önüne gelen bir araba beni alır ve bilmediğim bir yerlere götürür. Karşımda üç kişi kendilerini ‘albay’ olarak tanıtır. Bana beklemediğim kadar çok açık ve cesurane söyledikleri şudur: İmran Öktem’in cenaze namazı olayından sonra gelişen infial sonucu 7 Mayıs günü cübbelerini giymiş yargı ve üniversite mensupları Kızılay’da toplanıp Anıtkabir’e yürüyeceklerdir”⁶⁵³.

Erdal Yavuz planlanan bu yürüyüş ile herkesin beklediği değişimin gerçekleşeceğini düşünmekteydi. Bu değişim TSK’nın yönetime el koyması ile yaşanacaktı. Yalnız Erdal Yavuz’un albayla görüşmesinde kendisine söylenenler bu kadarla sınırlı kalmamıştı. O’na açıkça *“Bu yürüyüşte ateş açılacak, ölenler olacak ve bunun üzerine biz duruma el koyacağız. Eğer öğrenciler bu yürüyüşe katılacak olursa bu tepkinin ciddiyetini bozacaktır. Siz Ankara’daki öğrenciler üzerinde etkilisiniz, bu yürüyüşe öğrencilerin katılmasını engelleyin...”* denilerek plan açıklanmış ve O’na düşen görev *“tebliğ edilmişti”*. Bu talimatı kendisi ülkenin faydasına olacağı düşüncesiyle kabul etmişti. Bu konuda da ilk olarak o dönem A.Ü. Hukuk Fakültesi’nde asistan olan Uğur Mumcu ile görüşmüştü. Bahsedilen *“senaryoya”* O da onay vermişti. Hatta elinden geleni yapacağını da belirtmişti. Konudan ikinci olarak Doğu Perinçek’i haberdar etti. O da onay verdi. Mihri Belli grubu ve TİP’li öğrencilerle de anlaştıktan sonra kendi tabiri ile *“üniversite gençliğinin en atılgan grubunun lideri olan”* Mahir Çayan ve yandaşlarıyla görüştü. Onların da hemfikir olmasına rağmen öğrenciler arasında tartışma yaşandı. Sonuçta yürüyüşe öğrencilerin de katılacağı yönünde bir

⁶⁵² E. Yavuz, “Yanından Dönmek”. S.n.y.

⁶⁵³ E. Yavuz, “Yanından Dönmek”. S.n.y.

karara varıldı. Erdal Yavuz orduyu göreve çağıran bildiriye bizzat yazmıştı. Bildiri yürüyüş esnasında dağıtılacaktı⁶⁵⁴.

Bu anlatılanlar Erdal Yavuz'un ifadeleridir. Başka kaynaklarca da henüz desteklenmemiştir. Ancak yine de dikkate değerdir.

Cenaze töreni sonrasında yapılan “*Yargıtay Yürüyüşü*” irticaya karşı yapılan en geniş katılımlı kitle eylemleri arasında yer aldı. Ayrıca FKF'nin etkin fonksiyonu olan bu yürüyüş, “*Kanlı Pazar*” eylemi ve ABD Büyükelçisi Robert Commer'in arabasının yakılması gibi antiemperyalist eylemlerin yanı sıra toplumda diğer sınıflarla ittifak-ışbirliği konusunda önemli adımların atıldığının bir göstergesiydi. Ölmeden önce yaptığı konuşmaları özellikle dinci gruplarca tepki ile karşılanan İmran Öktem'in cenazesinde yaşananlar laik-anti laik çatışmasına dönüştü. Toplumun her kesiminden farklı düşünceler dile getirildi. Cenaze namazının kılınması tartışması ve çıkan olaylar Hükümet karşıtı bir hal aldı. Öğrenciler de bu olaydan hareketle Hükümet'i ve politikalarını eleştirdi bu yönde eylemler yaptı. Aslında bu yürüyüş hakkında hala tartışmalar devam etmektedir. İrticaya karşı yapılan eylemlerden biri olduğu söylemlerinin yanı sıra “*darbe tetikleyicisi*” olarak tasarlandığı iddiaları yakın zamana kadar dile getirilmekteydi.

7- Büyük Ankara Mitingi (19 Mayıs 1969)

FKF üniversite gençliğinin bir kesimi tarafından ciddi boyutta desteklenmekteydi. Yapılan eylemlere destek verilmekteydi. Buna karşılık ona muhalefet eden kesimler de her fırsatta bu oluşuma farklı ortamlarda tepki göstermekteydi. Büyük Ankara Mitingi öncesinde FKF İstanbul Şubesine baskın düzenlendi. İstanbul'da bulunan FKF Genel Sekreterliği kendilerini “*komando*” olarak nitelendiren bir grup tarafından 8 Mayıs 1969'da basıldı⁶⁵⁵. Yaklaşık yirmi kişi ellerinde taş ve sopalarda binanın camlarını kırdı, eşyaları tahrip etti. Baskın sırasında içeride bulunan üç kişiyi dışarıya çıkaran grup eşyaları parçaladı. Bazı evraklara da zarar veren gruptan üç öğrenci⁶⁵⁶ polis tarafından gözaltına alındı⁶⁵⁷.

Bu olayın sonrasında FKF önderliğinde Ankara Tandoğan Meydanı'nda 19 Mayıs 1969'da bir miting düzenlendi⁶⁵⁸. Amaç, eski DP'lilere siyasi haklarının geri

⁶⁵⁴E. Yavuz, “*Yanımdan Dönmek*”. S.n.y.

⁶⁵⁵A. Arslan, *Türkiye'de Üniversite...*, s.427.

⁶⁵⁶Fikret Köroğlu, Refik Tokgöz ve Cemil Çetindemir. (Milliyet, 9 Mayıs 1969).

⁶⁵⁷Tercüman, 9 Mayıs 1969.

⁶⁵⁸O. Çalışlar, *68' Başkaldırının...*, s.118.

verilmesini öngören Anayasa değişikliği yapılması hakkında verilen kanun teklifini ve buna destek veren siyasi partileri protesto etmekte⁶⁵⁹. “*Anayasaya Sen de Sahip Çık*” adı altında yapılan mitinge TMGT ve AÜTB destek verdi. MBK üyeleri, bazı AP, CHP ve TİP milletvekillerinin izlediği mitingde “*İnönü-Bayar Yassıada’dan Selam Var*” dövizini taşıdı. Atatürk’ün Bursa Nutku⁶⁶⁰ alana asıldı.⁶⁶¹ Ellerinde “*Mustafa Kemalçiler birleşiniz, Yaşasın tam bağımsız Türkiye, Senato! Hainlere af yok, Ordu, gençlik, adalet elele*” yazılı afişler eşliğinde meydanda toplanan gençler, miting öncesi ve sırasında iktidar ve CHP yöneticilerini protesto etti. Konuşma yapanların ilki İ.T.Ü. Talebe Birliği Başkanı Tarık Almaç milli ordu ve milli Hükümet istediklerini ifade etti⁶⁶². TMGT eski başkanı Alp Kuran ise yaptığı konuşmada oy kaygısı ile Atatürk İlkeleri’ne ihanet edildiğini iddia etti⁶⁶³. Yöneticileri basiretli olmaya çağırdı ve elli yıl önce Türk Milleti’nin verdiği mücadeleyi yeniden verebileceğini söyledi. Siyasi hakların geri verilmesi için İsmet İnönü’nün öne sürdüğü gerekçelerin hiçbirinin doğru olmadığını savundu. Bu noktada İsmet İnönü’nün bu tavrını kendi birliklerini top ateşine tutan komutana benzeterek siyasi hayattan çekilmesi gerektiğini söyledi⁶⁶⁴. Gençlik ve devrimci kuruluşlar adına yapılan konuşmalarda CHP’nin Anayasa değişikliği adına

⁶⁵⁹ **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1969.

⁶⁶⁰ Bursa’da 1 Şubat 1933’te öğleden sonra yaklaşık otuz kişilik bir grup, Ulucami yanında yer alan Evkaf Müdürlüğü’ne başvuruda bulundu. Gerekçe ezan ve kametin İstanbul ve diğer şehirlerdeki gibi Arapça okunmasını istemeleriydi. Evkaf Müdürü’nün emrin üstlerinden geldiğini yapacak bir şeyin olmadığını söylemesi üzerine grup, yanlarına başkalarını da alarak daha kalabalık bir halde Valiliğe yürümek istediye de polis buna engel oldu. Sorumlular yakalanarak haklarında tahkikat başlatıldı. Olayın haberini yurt gezisi sırasında öğrenen Mustafa Kemal, hemen Bursa’ya hareket etti. Burada açıklamalarda bulundu. Konu hakkında yapılan görüşmelerde Mustafa Kemal’in Bursa Nutku’nu okuduğu ifade edildi. (Reşit Ülker, **Tanıklar ve Belgelerle Atatürk’ün Bursa Nutku**, İstanbul, 1988, s.16-18); Hakkında gerçeklik tartışmalarının devam ettiği Bursa Nutku metni şöyledir: “*Türk genci inkılâpların ve rejimin sahibi ve bekçisidir. Bunların lüzumuna, doğruluğuna herkesten çok inanmıştır. Rejimi ve inkılâpları benimsemiştir. Bunları zayıf düşürecek en küçük veya en büyük bir kıpırtı, bir hareket duydu mu: ‘bu memleketin polisi vardır, jandarması vardır, ordusu vardır, adliyesi vardır...’ demeyecektir. Hemen müdahale edecektir. Elle, taşla, sopa ve silahla... Nesi varsa onunla eserini koruyacaktır. Polis gelecektir, asıl suçluları bırakıp suçlu diye onu yakalayacaktır, genç, ‘polis henüz inkılâp ve cumhuriyetin polisi değildir’ diye düşünecek fakat asla yalvarmayacaktır. Mahkeme onu mahkûm edecektir. Yine düşünecek: ‘demek adliyeyi de ıslah etmek, rejime göre düzenlemek lâzım...’ onu hapse atacaklar; kanun yolundan itirazını yapmakla beraber, bana, İsmet Paşa’ya, Meclis’e telgraflar yağdırıp haksız ve suçsuz olduğu için tahliyesine çalışılmasını, kayırılmasını istemeyecek... Diyecek ki: ‘ben inan ve kanaatimin icabını yaptım. Müdahale ve hareketimizde haklıyım. Eğer buraya haksız olarak girmişsem, bu haksızlığı meydana getiren sebep ve amilleri düzeltmek de benim vazifemdir...’ İşte benim anladığım Türk genci ve Türk gençliği...” (http://tekadamdevrimi.com Erişim Tarihi: 6 Mart 2016); 19 Mayıs 1958’de “*Ulus*” gazetesinde başyazı olarak yayınlanan ve “*Devrimci Genç*” başlığı ile yayınlanan bir yazı ve sonrasında 1960, 1965 ve 1971 dönemlerinde anarşi olaylarında gündeme getirilen metin ile ilgili olarak Atatürk’ün ismi ile “*anarşiye*” zemin oluşturma çabası verildiği de iddia edilmektedir. (M. İ. Özgen, **Türkiye’de...**, s.8).*

⁶⁶¹ A. Kabacalı, **Türkiye’de...**, s.226.

⁶⁶² **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1969.

⁶⁶³ **Milliyet**, 29 Mayıs 1969.

⁶⁶⁴ **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1969.

çabaları sertçe eleştirildi⁶⁶⁵. Anayasa Profesörü Muammer Aksoy ise siyasi hakların iadesi yönündeki çalışmaların Anayasa'ya aykırı olduğunu söyleyerek Anayasa değişikliği hakkındaki tekliflerin acele ile yapılamayacağını belirtti ve Anayasa'ya aykırı hareket edildiğini iddia etti⁶⁶⁶.

Yaklaşık bin öğrencinin katıldığı mitingden sonra topluluktan ayrılan ve Kızılay'a yürümek isteyen bir grup öğrenci polis engeliyle karşılaştı⁶⁶⁷. Grubun içerisinde Deniz Gezmiş ve Doğu Perinçek de yer alıyordu⁶⁶⁸. Gençlerle güvenlik kuvvetleri arasında çatışma çıktı. Ses bombaları patladı. Olayları evinin balkonundan izleyen Dr. Albay Nidai Ergun, kapı önünde yaşananları seyreden oğlunun güvenlik kuvvetlerince gözaltına alınmak üzere olduğunu görünce aşağıya inerek buna engel olmaya çalışması üzerine gözaltına alındı. Daha sonra serbest bırakıldı⁶⁶⁹. Çatışma ve kargaşa neticesinde gözaltına alınan yirmi sekiz öğrenci arasında FKF eski başkanı Doğu Perinçek de vardı⁶⁷⁰. Deniz Gezmiş ise kaçarak yakalanmaktan kurtuldu⁶⁷¹.

8- Üniversite Reformu Tartışmaları ve Haziran İşgalleri (Haziran 1969)

a) Haziran İşgallerinin Gerekçesi

1969'un gençlik eylemleri yaz aylarında yeni bir kimliğe kavuştu. Haziran içerisinde Meclis'in üniversite reform tasarısını bir sonuca bağlamaması yaşanan tartışmaları daha da şiddetlendirdi. Bununla birlikte Meclis'in tatile girmesi de iyimser beklentileri karşılıksız bıraktı. Ankara ve İstanbul'daki üniversitelerde bazı akademisyenler idari görevlerinden istifa etti. İ.Ü.'de devrimci öğrenciler, öğretim üyelerine destek amacıyla bütün fakülteleri işgal etti. İdari görevlerinden ayrılmayan öğretim üyelerini de istifaya çağırdı. Akademik çevrede başlayan eylemler ABD karşıtlığına dönüştü. Mevcut Hükümet "*işbirlikçi*" olarak tanımlandı. Böylelikle gelişmeler siyasi bir boyut kazandı⁶⁷².

Belirtildiği gibi Cumhuriyet Senatosu ve TBMM 28 Mayıs 1969'da tatile girmişti. 12 Ekim 1969'a kadar Meclis faaliyetine ara verildi. Tartışmalar da burada başladı. İşçilerin emeklilik maaşı ile üniversite çalışanlarının tazminatlarını artıran yasa

⁶⁶⁵ **Akşam**, 20 Mayıs 1969.

⁶⁶⁶ **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1969.

⁶⁶⁷ **Tercüman**, 20 Mayıs 1969.

⁶⁶⁸ O. Çalışlar, **68' Başkaldırının...**, s.118.

⁶⁶⁹ **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1969.

⁶⁷⁰ **Milliyet**, 20 Mayıs 1969. Gözaltına alınan bir albay ve yirmi bir öğrencidir. (A. Kabacalı, **Türkiye'de...**, s.227).

⁶⁷¹ O. Çalışlar, **68' Başkaldırının...**, s.118.

⁶⁷² A.Yıldırım, **FKF...**, s.306.

tasarısı Meclis'ten geçti. Tasarılar seçimden sonra Cumhuriyet Senatosu'nda ele alınacaktı. Üniversite Reformu⁶⁷³ yapılmadan Meclis'in tatile girmesini gerekçe gösteren beş akademisyen istifa etti⁶⁷⁴. İ.Ü. Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ile Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Celal Öker Dekanlıktan; Eczacılık Fakültesi Senato Üyesi Prof. Dr. Kasım Cemal Güven, Kimya Fakültesi Senato Üyesi Prof. Dr. Fikret Baykut Senato Üyeliklerinden; Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Aytekin Ataay ise Fakülte Yönetim Kurulu'ndan 29 Mayıs 1969'da istifa etti⁶⁷⁵. Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya yaptığı açıklamada Hükümet'i eleştirdi: Tazminat konusunu Üniversite Reformu içerisinde değerlendirdiklerini, buna karşın siyasi iktidarın konuyu sadece para meselesi olarak dikkate aldığını belirtti. Hükümet'in uzun süredir üniversiteleri vaatlerle oyaladığını ve bu durumun da akademik çevrede huzuru bozduğunu ifade etti⁶⁷⁶.

Aynı gün Hukuk Fakültesi öğrencileri tarafından düzenlenen forumun ardından yapılacak eylemleri planlamak üzere aralarında Deniz Gezmiş'in de bulunduğu bir *"Direniş Komitesi"* seçildi. Ardından komite adına yayınlanan bildiride; *"12 Haziran 1968 işgallerinden beri üniversite reform tasarısını siyasi iktidar ve üniversitedeki onun işbirlikçileri sürekli olarak atlatmakta idi. Asistan arkadaşlarımızın haklı isteklerine karşı da siyasi iktidar çözüm getiren tasarıların görüşülmesini gelecek dönem parlamento oturumuna kadar erteledi. Siyasi iktidar bu tutumu ile demokratik haklarımızın alınmasını politik amaçları içinde eritme ve bizi uyutma taktiklerine feda etti"* ifadelerine yer verildi⁶⁷⁷.

⁶⁷³ 27 Mayıs döneminde hazırlanan Üniversiteler Kanunu kabul edildikten kısa bir süre sonra tartışmalara konu olmuş ve yeni arayışlara girilmişti. 1968 başında Üniversitelerarası Kurul yeni bir Üniversiteler Kanun Tasarısı hazırladı. Hazırlanan tasarı incelenmek üzere MEB'e gönderildi. Tasarıda üniversitelerin işleyişi yeniden düzenleniyor ve üniversitelere idari ve bilimsel özerkliğin yanı sıra mali özerklik verilmesi gündeme getiriliyordu. 1968 içerisinde Avrupa'daki öğrenci hareketleri ile eş zamanlı olarak başlayan işgallerde; öğrencilerin yönetime dâhil olması, özerkliğin demokratik bir şekilde işletilmesi, yönetmeliklerde öğrenci lehine düzenlemeler yapılması talep edildi. Bu süreçte İ.Ü. merkez işlevi görüyordu. Hatta İ.Ü. Rektörü Ekrem Şerif Egeli bir muhtıra ile Başbakan Süleyman Demirel'den öğrencilerin sorunlarını çözmesini istemişti. İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nde sınavlar kaldırılmış ve A.Ü. DTCF'de ise işgal sonrasında hazırlanan yeni yönetmelik Resmi Gazete'de yayınlanmış ve diğer fakültelerde de bu kapsamda çalışmalara hız verilmişti. Fakat üniversiteler, öğrencilerin yönetime katılmalarına sıcak bakmıyordu. İ.Ü. Hukuk Fakültesi Profesörler Kurulu öğrencilerin üniversite yönetiminde söz sahibi olamayacağına karar vermişti. Reform çalışmaları Ankara'da 10 Temmuz 1968'de toplanan Üniversite Rektörler Birliği toplantısında ele alındı. (A. Arslan, **Türkiye'de Üniversite**....s.429-430).

⁶⁷⁴ **Milliyet**, 30 Mayıs 1969.

⁶⁷⁵ A. Arslan, **Türkiye'de Üniversite**....s.432.

⁶⁷⁶ **Milliyet**, 30 Mayıs 1969.

⁶⁷⁷ C. Akalın, **Düşler**..., s. 224.

Yayınlanan bildiride ayrıca şu konulara da değinildi: “*Hedeflerimiz siyasi iktidara sonuna kadar direnmek, siyasi iktidarın üniversitelerimizdeki işbirlikçilerinin kesin olarak tasfiyesi; yarın Rektörlük tarafından olağanüstü toplantıya çağrılan Senato bütün olarak istifa etmeli ve üniversitenin temel ögesi olan öğrencilerden yana olduklarını göstermelidirler. Bütün Dekanlar ve Fakülte Yönetim Kurulu Üyeleri görevlerinden istifa etmelidir. Öğretim üyeleri ve asistanların sınavlara girmeme kararından dolayı sınavlar ertelenmiştir*”⁶⁷⁸.

Özellikle direniş kararı mevcut siyasi Hükümet’i hedef almıştı. Üniversite yönetiminin de bu eylem sürecinde öğrencilerin yanında yer alması ısrarla talep ediliyordu.

b) İşgallerin Başlaması ve Yaşanılan Tartışmalar

İ.Ü. İktisat Fakültesi Dekanlığı 30 Mayıs’ta akşam saatlerinde bir grup öğrenci tarafından işgal edildi. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğrencileri yaptıkları forumda iktidarın üniversite reform tasarısını ertelediği ve görmezden geldiği gerekçesiyle boykota başladı⁶⁷⁹. Hukuk Fakültesi öğrencileri ise “*sembolik*” direniş başlattı. İktisat Fakültesi İşgal Komitesi ise yaptığı açıklamada Üniversite Senatosu’nun yaptığı toplantı sonuna kadar fiili durumun devam edeceğini ve Senato tarafından alınacak karar doğrultusunda hareket edileceğini söyledi⁶⁸⁰.

Üniversite çevrelerinde tepkiler giderek arttı. 30 Mayıs’ta A.Ü.’de başta Rektör olmak üzere on Fakültenin Dekanı istifa etti⁶⁸¹. Gerekçe olarak üniversite reformu için ciddi hiçbir adım atılmaması gösterildi⁶⁸². Ertesi gün A.Ü. Hukuk Fakültesi Yönetim Kurulu’nun beş üyesi istifa etti. A.Ü. Hukuk Fakültesi Profesörler Kurulu bir toplantı yaptı. Üniversite reformu ile ilgili gelişmeler incelendi ve istifa eden Dekan Prof. Dr. Uğur Alacakaptan’ın desteklenmesine karar verildi. Öğrenciler de olaylar karşısında tepkilerini dile getirmek için 31 Mayıs’ta harekete geçti. Okuldaki öğrenciler dışarı çıkarıldı ve dersler boykot edildi. İstifa eden Dekan Prof. Dr. Uğur Alacakaptan’ın ortamı sakinleştirmek için yaptığı girişimler olumlu sonuç vermedi. Sivil toplum

⁶⁷⁸ **Türk Solu**, S.81, 3 Haziran 1969.

⁶⁷⁹ **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1969.

⁶⁸⁰ **Milliyet**, 31 Mayıs 1969.

⁶⁸¹ **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1969.

⁶⁸² C. Akalın, **Düşler...**, s. 223.

örgütlerinin başkanları ve öğrenci temsilcileri bir araya geldi. İşgal ve boykot kararı bir bildiri ile duyuruldu⁶⁸³.

Öte yandan İ.Ü. Senatosu fakültelerdeki işgallerle ilgili olarak 31 Mayıs günü yaptığı toplantıda üniversitenin süresiz olarak kapatılmasına karar verdi⁶⁸⁴. Senato bildirisinde üniversite reformu ile ilgili tasarının Hükümetçe en kısa sürede yasalaştırılacağı vaadine rağmen kanunun çıkarılmaması kınandı. Çıkan krizden üniversiteleri “*oyalayanların*” sorumlu olduğu vurgusuna yer verildi. Ancak buna rağmen fakültelerin bir grup öğrenci tarafından işgal edilmesinin haklı bulunamayacağı ifade edildi. Üniversitedeki kamu hizmetlerinin sekteye uğramasının yanı sıra, her türlü anarşi ortamına meydan verecek davranışın karşısında oldukları açıklandı⁶⁸⁵. Senato toplantısından çıkan Rektör Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli öğrencilerin taşlı sopalı saldırısına uğradı⁶⁸⁶.

Sabah erken saatlerden itibaren üniversitenin bahçesinde toplanan öğrenciler Rektörlük binasına doğru yürüyüşe geçti. Ardından Hukuk Fakültesi’nde düzenlenen forumda “*Devrimci gençliğin Türkiye’de İşçi-Köylü iktidarı kuruluncaya kadar bu kavgayı sürdüreceği*” belirtildi ve talepler karşılanıncaya kadar üniversitenin işgal edilmesine karar verildi⁶⁸⁷. Akşam saatlerinde ise Dekanlıktan istifa eden Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ve Celal Öker ile beraberindekiler üniversiteye giderek direniş komitesiyle görüştü. Amaçları öğrencileri eylemlerinden vazgeçirmektir. Bu süreçte akademisyenlerden öğrencilerin kararını destekleyenler vardı. Öğrencileri haklı bulduklarını ifade eden akademisyenler tatil kararını eleştirdi⁶⁸⁸.

İ.T.Ü.’de ise durum şöyle idi: İ.T.Ü. Senatosu son gelişmeleri değerlendirmek üzere toplandı. İ.T.Ü. Rektörü Prof. Dr. Bedri Karafakioğlu, A.Ü.’deki Rektör ve Dekanların istifası konusunda bilgi sahibi olmadığını, olayları gazetelerden takip ettiğini ifade etti. Senato’nun bu konuyu değerlendireceğini ve ona göre karar alacaklarını söyledi⁶⁸⁹. İ.T.Ü. İnşaat Fakültesi Talebe Cemiyeti Başkanı Yaşar Yılmaz ve Teknik Okul Öğrenci Birliği Başkanı Ersin Kaya ortak olarak yayınladıkları bildiride

⁶⁸³ **Milliyet**, 1 Haziran 1969.

⁶⁸⁴ C. Akalın, **Düşler...**, s. 224. “*Hareket üniversitenin tümüne sirayet etme istidadı gösterdiğinden, müessif olaylara engel olmak gayesiyle üniversitenin kapatılmasına ve binaların devlet kuvvetlerine teslim edilmesine*” oy birliği ile karar verildiği belirtildi. (A. Kabacalı, **Türkiye’de...**, s.227).

⁶⁸⁵ **Milliyet**, 1 Haziran 1969.

⁶⁸⁶ **Günaydın**, 1 Haziran 1969.

⁶⁸⁷ C. Akalın, **Düşler...**, s. 224.

⁶⁸⁸ **Milliyet**, 1 Haziran 1969.

⁶⁸⁹ **Günaydın**, 1 Haziran 1969.

İ.Ü. Boykot Komitesini desteklediklerini açıkladı⁶⁹⁰. 2 Haziran'da İ.Ü. Hukuk Fakültesi asistanı Pertev Bilgen üniversiteye geldi ve direniş komitesi ile görüştü. Ardından öğrencilerle bir araya geldi. Valilik makamınca arama kararı çıkartıldığını, işgale devam ederse öğrencilerin suçlu duruma düşeceği ifade edildi. Yapılan girişimler sonuç verdi. İ.Ü.'de direniş sona erdi. Mahkeme kararına istinaden üniversiteye giren polis direnişi sona erdirerek binaları boşalttı⁶⁹¹. Savcı ve emniyet yetkililerinden oluşan on kişilik heyet, üniversitede yaklaşık üç saat süren bir arama yaptı⁶⁹². Aramalarda taş, sopa, Molotof kokteyli yapımında kullanılan şişeler, demir çubuklar bulundu. En fazla hasarın Kimya Fakültesi Laboratuvarı'nda olduğu ifade edildi⁶⁹³.

İstanbul Valisi alınan sonuçtan ötürü memnundu. Yetkililere teşekkür etti. Rektör Prof Dr. Ekrem Şerif Egeli ise öğrencilerin işgali sonlandırarak üniversiteye yakışır şekilde davrandıklarını söyledi. Üniversite Senato'sunun toplanacağını ve gerekli çalışmaların yapılacağını belirtti⁶⁹⁴. Öte yandan öğrenciler, Üniversite Senatosu'nun üniversiteyi kapatma kararına karşı olduklarını ve işgalin kaldırılmış olmasına rağmen direnişin devam ettiğini açıkladı. *"Türk yargısına olan saygıları dolayısıyla"* üniversitede arama yapılabilmesi için binaları boşalttıklarını açıkladılar⁶⁹⁵.

İ.Ü. Senatosu 2 Haziran'da yaptığı toplantı sonrası üniversitenin 5 Haziran'da açılmasına ve sınavların da hemen başlamasına karar verildiğini açıkladı. Ayrıca işgal sürecinde maddi ve manevi zararı dokunan öğrencilerin cezalandırılacağı belirtildi. Karar, Senato'da oy birliği ile alınmıştı. Ayrıca olaylar sırasında yetki tartışmasına gerek olmadığı belirtildi. Rektörlük makamı temsil için yeterliydi. Bunun üzerine Tarık Zafer Tunaya Hukuk Fakültesi Dekanlığı'ndan istifa etti. Amaçlarının polis-öğrenci çatışmasını engellemek olduğunu vurguladı. Diğer taraftan asistanlar da bir bildiri yayınlarak Rektör ve Senatoyu istifaya davet ettiler⁶⁹⁶.

A.Ü.'de de benzer olaylar yaşanıyordu. Daha önce on bir öğretim üyesi idari görevlerinden istifa etmişti. 2 Haziran'da yine üniversite reform tasarısının

⁶⁹⁰ **Milliyet**, 1 Haziran 1969; Ancak kendilerini *"Milliyetçi Teknik Üniversiteliler"* olarak adlandıran bir grup öğrenci, *"Fedai"* dergisinde yayınladıkları bildiri ile olayların iç yüzüne yönelik farklı açıklamalarda bulunuyorlardı. Bildiride *"Son seçimlerle 'Hareketimiz felsefe itibarıyla Marksizm'e, metot bakımın Leninizm'e ve Mao'nun kültür ihtilalinin prensiplerine dayanıyor' diyen Marksistlerin ve Yahudi talebelerin eline geçen Teknik Üniversite Öğrenci Birliği, millete ve milletin ideolojik değerlerine bağlı millet evlatlarını sindirmek ve Teknik Üniversitede çığ gibi gelişen milliyetçi akımı durdurmak için"* kendilerine yönelik eylemlerde bulunulduğunu ifade ediyorlardı. **Fedai**, IV, S.49, (Haziran 1959), s.11.

⁶⁹¹ **Milliyet**, 2 Haziran 1969.

⁶⁹² **Günaydın**, 2 Haziran 1969.

⁶⁹³ **Günaydın**, 2 Haziran 1969.

⁶⁹⁴ **Milliyet**, 2 Haziran 1969.

⁶⁹⁵ C. Akalın, **Düşler...**, s. 224.

⁶⁹⁶ **Milliyet**, 3 Haziran 1969.

yasalaşmamasını protesto etmek için beş profesör daha görevinden ayrıldı. Rektör Prof. Dr. Cumhur Ferman başkanlığında toplanan Senato tarafından akademik çalışmaların aksatılmayacağı ve boykot-işgal hareketlerinin kesinlikle “hoş karşılanmayacağı” ifade eden bir bildiri yayınladı. Ankara’daki öğrenci dernekleri başkanlarından oluşan “Genel Boykot Komitesi” Rektör ile görüştü. Öğretim üyelerini desteklemek amacıyla direnişe geçeceklerini söylemeleri üzerine Rektör, fiili durumun oluşturulmaması gerektiğini belirtti⁶⁹⁷.

A.Ü. Hukuk Fakültesi’nde sınava girmek isteyen öğrenciler boykot yandaşları tarafından üniversiteye alınmadı. Öğrenciler arasında tartışmalar çıktı. Öğrenciler, Profesörler Kurulu’nun toplantısından çıkacak kararı beklemeye başladı. Alınan kararlar şöyle idi:

“1- Üniversite reform tasarısının yasama meclislerince bu dönem içinde çıkarılamamış olmasına karşı üniversite ve öğretim ve yönetim organlarınca vaki protestoyu vesile yaparak boykot hareketine girişmiş olan bazı öğrencilerin bu davranışlarının hiçbir suretle tasvip edilemeyeceğine,

2- 1 Haziran 1969 Pazar günü fakültede ortaya çıkmış bulunan engelleme yüzünden sınavların 4 Haziran 1969 Çarşamba günü ilan edilmiş bulunan sıra saklı tutularak sürdürülmesine,

3- 4 Haziran 1969 Çarşamba gününe kadar engelleme durumunun ortadan kalkmamış olması halinde yaz dönemi sınavlarının yapılmasına karar verilmiştir”⁶⁹⁸.

Öğrencilere boykotu sonlandırmak için üç gün süre verilmesi, tartışmaları şiddetlendirdi. Boykot yanlısı öğrenciler diğerlerine oranla sayıca fazla idi. Karşıt fikirde olan öğrenciler sınavların yapılamayacağını anlayarak üniversiteden ayrıldı. Boykot Komitesi eyleme devam kararı aldı⁶⁹⁹. İlerleyen günlerde istifa eden profesörlerin sayısı arttı⁷⁰⁰.

Olaylar diğer üniversitelerde de benzer şekilde devam ediyordu. E.Ü.’de Tıp, Ziraat ve Fen fakülteleri boykot kararı aldı. Bazı öğrenciler sınava girmek için okula geldiklerinde engellendi. Sınavlar yapılamadı. Toplanan Üniversite Senatosu öğrencilerin boykotu sonlandırmamaları durumunda sınavları erteleyeceğini açıkladı.

⁶⁹⁷ **Milliyet**, 3 Haziran 1969.

⁶⁹⁸ **Günaydın**, 2 Haziran 1969.

⁶⁹⁹ **Günaydın**, 2 Haziran 1969.

⁷⁰⁰ **Milliyet**, 4 Haziran 1969.

Buna karşın Ziraat Fakültesi asistanları öğrenci eylemlerinin haklı olduğuna yönelik bir bildiri yayınladı⁷⁰¹.

A.Ü. Hukuk Fakültesi Dekan Vekili 4 Haziran'da fakülteye geldi. Boykot Komitesi ile görüşme yaptı ve eylemi sonlandırmalarını istedi. Bu öneri öğrencilerce kabul edilmedi. Bunun üzerine fakülte sınavları ertelendi ve eylül ayına kadar okul kapatıldı. Ayrıca suç işleyen öğrenciler hakkında adli işlem yapılması için savcılığa başvuruldu⁷⁰². A.Ü.'ye bağlı on fakültenin öğrenci lideri 5 Haziran'da düzenledikleri basın toplantısında AP iktidarının boykotları körüklediğini açıkladı. Fakat *“oyuna gelmeyeceklerini”* vurguladı⁷⁰³.

c) İ.Ü.'deki İşgallerin Diğer Üniversitelere Yayılması

İ.Ü. 5 Haziran 1969'da açıldı. Ancak bir grup öğrenci tarafından yeniden işgal edildi. Bazı akademisyenler öğrencilere desteğini kesmedi. Öğretim üyeleri ortak bir bildiri yayınladı. Öğrencilerin bu süreçte yalnız olmadıkları açıklandı. Rektör ve Senato'nun istifası talep edildi. Buna karşı Senato, üniversitenin polis tarafından *“kordon altına”* alınmasını istedi⁷⁰⁴. Güvenlik güçleri üniversiteye konuşlandırıldı. Öğrenciler mevcut fiili durumun gerekçesini şöyle ifade ettiler: *“Sayın halkımız, üniversite reform tasarısını görüşmeden tatile giren parlamentoyu protesto ediyoruz. Bizim yöneticilerimiz de bu tasarının bir an önce çıkması için tepkide bulunmamışlardır. Biz tamamen bağımsız bir Türkiye istiyoruz. Biz halk üniversitesi istiyoruz”*⁷⁰⁵.

Olaylar üzerine İ.Ü. Senatosu toplandı. Senato üyeleri öğrencilerin protestosu ile karşılaştı. Ardından Rektör üniversiteye güvenlik önlemleri içerisinde geldi. Senato toplantı halindeyken de öğrenciler protesto ve işgallere ara vermedi. Bazı asistanlar öğrencilerle iletişime geçti. Bir süre sonra Rektörlük binasına doğru yürüyüş başladı. *“Rektör istifa, bağımsız Türkiye”* sloganları eşliğinde yapılan yürüyüşe polis barikat kurarak engel oldu. Öğrenciler protestolarına oturma eylemiyle bir süre daha devam ettiler. İlerleyen saatlerde bir toplantı düzenleyen Üniversite İşgal Komitesi yargı kararı⁷⁰⁶ ve aracı olan hocaların telkiniyle işgale son verdi⁷⁰⁷.

⁷⁰¹ **Milliyet**, 4 Haziran 1969.

⁷⁰² **Günaydın**, 5 Haziran 1969.

⁷⁰³ **Akşam**, 6 Haziran 1969.

⁷⁰⁴ A. Kabacalı, **Türkiye'de...**, s.227.

⁷⁰⁵ **Akşam**, 6 Haziran 1969.

⁷⁰⁶ İstanbul Üniversitesi'nde arama yapmak üzere 6. Sulh Ceza Mahkemesi'nden yeni bir karar alındı. (**Akşam**, 6 Haziran 1969).

İşgal sonrası İ.Ü.'de arama yapıldı. Binaların hasarlı, pencerelerin kırılmış olduğu tespit edildi. Sopa ve tuğlalar bulundu. Olaylar dolayısıyla İ.Ü. Yönetim Kurulu'na yaz dönemi sınavlarının polis gözetiminde 9 Haziran-10 Temmuz 1969'da yapılmasına karar verildi. Ayrıca polis güvenliğinin sağlanmasına devam edileceği belirtildi. Direniş Komitesi; Rektör'ün yaptığı baskıyı *“faşist bir taktik olarak lanetlediklerini”* belirtti. Polisle öğrencileri karşı karşıya getirmek için Rektör'ün çaba sarf ettiği iddia edildi. Haksız bir davranış ve muamelede bulunmadığı sürece polisle çatışılmayacağı açıklandı⁷⁰⁸. Fakat *“polis nezaretinde sınava girmeyi haysiyetsiz bir durum olarak kabul ettikleri”* için sınavlara girmeme kararı alındı⁷⁰⁹.

Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem'in öğrenci olayları ile ilgili beyanları gazetelerde yer aldı: *“Yepyeni bir üniversite düzeni kuracağız, öğrencilerin yönetime katılmalarını sağlamak için gerekirse Anayasa değişikliği yapacağız”* dedi. Üniversitelerin ihtiyaçlarının giderilmesi anlamında kapsamlı bir tasarı üzerinde çalışıldığını söyledi. Hâlihazırda var olan sistemin olumsuz olaylara sebebiyet verdiğini belirtti. Üç üniversitenin reform çalışmalarını bakanlığa teslim ettiğini, bu hususta Hükümet'in ve üniversitelerin iyi niyetli olduğunu ve yeni bir tasarı üzerinde çalışıldığını söyledi. Çalışmalar bittiğinde mevcut bütün kanunlar yürürlükten kalkacaktı. Yenisi geçerli olacaktı⁷¹⁰. Milli Eğitim Bakanı'nın konu hakkındaki değerlendirmesi; öğrenci eylemlerinin siyasi iktidar üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır:

“Meselenin ağırlığı gecikmelere yol açmaktadır. Bu konuda kimseyi suçlamak istemiyorum. Herkes üzerine düşen görevi başarmaya çalışmış ve iyi niyet göstermiştir. Ancak meselenin Avrupa ülkelerinde bile bir sonuca bağlanmamış olması her ülkede bir üniversite meselesinin bulunması göstermektedir ki gecikmeye sebep olan şey davanın ağırlığıdır. Bir zamandan beri devam eden olayları bir Hükümet-üniversite meselesi haline getirmek doğru değildir. Bu bir memleket meselesidir. Ve herkesin el birliği yapmasıyla en iyi şekilde sonuçlanmaya muhtaç bir meseledir. Biz bakanlık olarak hazırlamakta olduğumuz reform tasarısına üç ana mesele koyuyoruz. Üniversitelerimiz bugün dünyanın erişemediği bir muhtariyet içerisinde. Biz bu muhtariyeti devam ettireceğiz ve böylece dünyaya örnek durumumuzu koruyacağız. İkinci mesele öğrencilerin üniversite yönetimine katılmaları konusudur. Avrupa ülkeleri bu konuyu

⁷⁰⁷ **Akşam**, 6 Haziran 1969.

⁷⁰⁸ **Milliyet**, 7 Haziran 1969.

⁷⁰⁹ C. Akalın, **Düşler...**, s.225.

⁷¹⁰ **Milliyet**, 5 Haziran 1969.

çeşitli şekillerde ele almışlardır. Onların statülerini tetkik ederek memleketimizin şartlarına uygun hale getireceğiz. Hükümet olarak öğrencilerin muayyen şartlarla üniversite yönetimine katılmasını istiyoruz ve gerekirse bunu sağlamak için Anayasa değişikliği bile düşünüyoruz. Üzerinde durduğumuz üçüncü mesele disiplin konusudur. Bütün bunları içine alan üniversitelerimizin bugünkü sıkıntıyı çekmelerine sebep olan hükümleri bertaraf eden bir reform tasarısıyla üniversite meselesini kökünden halledeceğiz”. İlhami Ertem açıklamasının devamında ise akademik kadroların ücretleri ve çalışma koşullarıyla ilgili konulara değindi⁷¹¹.

Hükümet’in bu açıklamalarına rağmen olaylar durulmadı. İ.Ü. önünde “polis nezaretinde sınav yapılmasını” protesto etmek için çok sayıda öğrenci toplandı. “Polis dışarı, Rektör istifa, Senato istifa” sloganları eşliğinde sınava girmek isteyen öğrenciler engellendi. Direniş Komitesi tarafından “Senato Üyeleri ile Rektör meşruiyetini yitirmiş ve birer öğrenci düşmanı olduklarını bu olaylar sonucunda ispat etmişlerdir. Senato istifa etmelidir” sözlerini içeren bildiri yayınladı⁷¹². Çatışma çıktı ve çok sayıda kişi yaralandı⁷¹³. Öğrenciler sınavlara girmedi. Rektör, üniversite önünde toplanan öğrencilerin dağıtılması için talimatı verince polis öğrencilere müdahale etti. Öğrenciler taş ve motolof kokteyli ile karşılık verdi. Bazı çevreler çıkan olayların sorumlusu olarak Rektör ve Senato Üyelerini gösterdi⁷¹⁴.

7 Haziran 1969 günü TMTF Genel Başkanı Ekrem Özer tarafından Cumhurbaşkanlığı’na önemli bir telgraf gönderildi. Mao, Lenin ve Che Guevera’nın fikirlerini benimseyenlerce üniversitelerdeki eğitim-öğretime zarar verildiği ifade edilmekteydi. Bunlar sayıca azdı ama oldukça etkiliydi. Yine bu oluşum tarafından devlet yurtlarında kalan öğrencilere saldırılar düzenlendiğine değinilmekteydi. Örnek olarak Gümüşsuyu, Kadırga ve Site Öğrenci Yurdu’nda kalanların kendi can güvenliklerinden endişe ettiğine vurguda bulunulmaktaydı. Hatta durumdan tedirgin olan öğrenciler bu günlerde yurda gitmemeyi bir önlem olarak düşünmekte ve bunu uygulamaktaydı. Saldırgan öğrencilerin büyük bir kısmının önceden de suça karıştıkları tespit edilmişti. Bu kişiler hakkında resmi makamlarca herhangi bir yasal işlem

⁷¹¹ **Milliyet**, 5 Haziran 1969.

⁷¹² C. Akalın, **Düşler...**, s.225.

⁷¹³ A.Yıldırım, **FKF...**, s. 306, Yirmi altı öğrenci, yedi gazeteci ve üç polis yaralandı. (C. Akalın, **Düşler...**, 225).

⁷¹⁴ A. Kabacalı, **Türkiye’de...**, s. 227.

yapılmaması da onları cesaretlendirmektedir. Bu duruma Cumhurbaşkanı'nın müdahale etmesi istenmişti⁷¹⁵.

Cumhurbaşkanlığı'na konu ekleriyle birlikte Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü'ne iletildi. İlgili kurumca 1 Temmuz 1969'da TMTF Genel Başkanı Ekrem Özer'e cevap verildi: Olayların dikkatle takip edildiği ve ilgili yerlere gerekli talimatların önceden gönderildiği belirtilmekteydi. Kurum Genel Müdürü, Teftiş ve Kontrol Müdürü ve Yurt İdare ve İşletme Müdürü'nün ivedi olarak İstanbul'a gittiği ve gerekli önlemlerin alınmasını sağladıkları ifade edilmekteydi. Son olarak ise kamu malına zarar veren ve huzursuzluk yaratanlar hakkında gerekli işlemlerin yapılacağı teminatı da verilmekteydi⁷¹⁶. 11 Temmuz 1969'da TMTF Genel Başkanı Ekrem Özer'in telgrafının devlet makamlarında gördüğü işlem hakkında Başbakanlık'a da bilgi verildi⁷¹⁷.

İ.Ü.'de yaşanan olayların etkisi diğer illere de varlığını gösterdi. A.Ü. öğrencileri eyleme başladı. Gerekçe İstanbul'da yaşanan öğrenci olayları idi. Polisin müdahalesi protesto edilmekteydi⁷¹⁸. Bu bağlamda Ankara'da işgal edilen fakülte ve yüksekokul sayısı giderek arttı. Öğrenciler, İstanbul'daki polis baskısı sona erinceye kadar işgalin sürdürüleceğini belirtti. Ankara'daki olaylara karışan öğrenci temsilcileri, İ.Ü.'de uygulanan kimlik kontrolünü özerkliğe aykırı bulmaktaydı⁷¹⁹. Bazı öğretim üyeleri tarafından yapılan açıklamada ise “*işgallerin darbeye hazırlık*” amacı taşıdığı iddia edildi. Antidemokratik bir eylem olarak nitelendirilen işgalleri eleştirdi. Önceden haber alınmış olmasına rağmen radyo aracılığıyla öğrencilere çağrı yapılması önerisinin kabul edilmediği belirtildi. Ayrıca üniversitede polisin varlığının kabul edilemez bir durum olmasına rağmen mevcut sürecin buna sebep olduğu dile getirildi. Fakat Eğitim Fakültesi öğrencileri işgali desteklemedi. İlahiyat Fakültesi öğrencileri de eylemleri “*siyasi*” buldukları gerekçesiyle destek vermedi⁷²⁰.

⁷¹⁵ BCA, 030019157410-3.

⁷¹⁶ BCA, 030019157410-2.

⁷¹⁷ BCA, 030019157410-1.

⁷¹⁸ Günaydın, 10 Haziran 1969.

⁷¹⁹ Buna göre; tam gün çalışma ilkesinin gerçekleşmesi, özel okulların devletleştirilmesi, yabancı dil eğitiminin modern cihazlarla yapılması gerektiğini, yurtların kapasitelerinin artırılması, öğrencilerin yönetime katılması, üniversitelere mali özerklik tanınması, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, burs ve kredi imkânlarının artırılması gibi taleplerin yanı sıra, üniversiteye giriş sınav sisteminin değiştirilmesi, kitapların maliyet fiyatına öğrencilere satılması ile emperyalist ve gerici etkilerinden arındırılmış bir eğitim ve öğretimin getirilmesi ve milli, halkçı ve ilerici bir eğitim sisteminin uygulanması istenmekteydi. (Milliyet, 11 Haziran 1969).

⁷²⁰ Milliyet, 11 Haziran 1969.

Bununla birlikte SBF öğrencileri farklı bir yol izledi. Okul yönetiminin olumlu tavrından ötürü işgalin bir faydası olacağına inanmıyorlardı. Öğrenci liderleri arasında diğer öğrencilerin bu eylemden ötürü mağdur olacağı yönünde bir görüş yaygındı. Buna rağmen sertlik yanlıları diğerlerine üstün geldi ve boykot işgale dönüştü⁷²¹. E.Ü.’de benzer şekilde yaşanan olaylar yüzünden sınavlar ertelendi. Öğrenciler reform tasarısı yasalaşmadığı sürece boykota devam kararı aldı⁷²²

d) Eylemlerin Siyasi Nitelik Kazanmaya Başlaması

Olaylar gittikçe şiddetlendi. İstanbul’da son on yılın en sert çatışması 10 Haziran 1969’da yaşandı⁷²³. Öğrenciler Beyazıt Meydanı’ndan Sultanahmet’teki Alman Çeşmesi’ne kadar yürüdü. Sloganlar atıldı. Burada “*Bağımsızlık Andı*” içen öğrenciler artık eylemlerinin “*siyasi nitelik taşıyacağını*” açıkladı. Kalabalık Beyazıt Meydanı’na geri dönüşte polis aleyhine slogan attı. Öğrenciler aniden saldırıya geçti⁷²⁴. Polise molotof kokteyli ve taş atan öğrenciler karşısında emniyet güçleri silahlı müdahalede bulundu⁷²⁵. Büyüyen çatışmada ses ve msket bombaları da kullanıldı. Yaklaşık yüz kişi yaralandı. Askeri birlikler de olay yerine sevk edildi. Öğrenciler asker lehine tezahürat yaptı⁷²⁶. Olaylar tam dinginleşmişti ki yeniden başladı. Bu defa asker müdahalede bulundu ve ortam sakinleşti. Olayların devam ettiği sırada İ.Ü. Rektörü basın açıklaması yaparak öğretim faaliyetine ara verildiğini söyledi. Sınavların Eylül’e ertelendiği duyuruldu⁷²⁷. İ.Ü. Senatosu tarafından yayınlanan bildiride; “*Kendilerinin halka dönük üniversiteden maksatlarının Marksist-Leninist öğretim sistemini üniversiteye getirmek olduğu gerçektir*” ifadesi yer aldı⁷²⁸.

Yaklaşık altı saat devam eden çatışmalarda yaralanan ve hastaneye kaldırılanlar arasında Deniz Gezmiş de vardı. Hakkında tutuklama kararı verilmişti. Bunu tedavi altındayken öğrenince hastaneden kaçtı ve Ankara’ya gitti⁷²⁹. Olaylarda gözaltına alınan yirmi altı kişiden on dördü adliyeye sevk edildi. Dokuz öğrenci tutuklandı. İ.Ü.

⁷²¹ O. Çalışlar, **Başkaldırımın...**, s. 72-73.

⁷²² **Milliyet**, 11 Haziran 1969.

⁷²³ C. Dünder, **Abim...**, s.158.

⁷²⁴ **Tercüman**, 11 Haziran 1969.

⁷²⁵ **Hürriyet, Dünyayı Değiştiren Olaylar, 1968 Olayları** s.15.

⁷²⁶ **Tercüman**, 11 Haziran 1969.

⁷²⁷ **Günaydın**, 11 Haziran 1969.

⁷²⁸ A. Kabacalı, **Türkiye’de...**, s. 228.

⁷²⁹ C. Dünder, **Abim...**, s.160.

öğrencilerine destek vermek isteyen Maçka Teknik Okulu öğrencileri de üniversitede işgal başlattı⁷³⁰.

Olaylar hakkında akademik çevrelerden yine farklı tepkiler geldi. Üniversite Asistanlar Sendikası; Hükümet ile ortak hareket ettiği gerekçesiyle İ.Ü.'nün idari kadrosunu eleştirdi. Öğrencileri desteklediklerini dile getirdiler ve reform gerçekleşene kadar eylemlerin devam edeceği açıklandı. Ayrıca üniversite yöneticilerinin istifa etmesini ve polisin üniversiteden çekilmesini istediler. Benzer şekilde İ.Ü. Hukuk Fakültesi eski Dekanı Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ve Prof. Dr. İsmail Giritli yaptıkları açıklamada yaşanan süreci değerlendirdiler: Geçmişte de benzer olayların yaşandığını fakat bunlardan ders çıkarılmadığı vurgulandı. Özellikle üniversite yönetiminin polis ile öğrencileri karşı karşıya getirdiği ve düzeni sağlamada yetersiz kaldığı gerekçesiyle istifa etmeleri istenildi⁷³¹. Üniversite Senatosu tarafından ise istifanın bir fayda sağlamayacağı gerekçe gösterilerek göreve devam edileceği açıklandı⁷³².

Ankara'daki yükseköğretim öğrencileri, “*anti-Amerikancı*” bir eylemle gündeme geldi⁷³³. A.Ü. DTCF’de işgalci öğrenciler tarafından 11 Haziran’da bir forum düzenlendi. Forumda yapılan konuşmalarda iktidar eleştirildi. FKF Genel Başkanı Yusuf Küpeli, “*Bağımsızlık Andı*” adını verdiği bir metni öğrencilere okudu⁷³⁴. Ayrıca işgal ve boykotların devam etmesi kararlaştırıldı. Forumun ardından yaklaşık üç bin öğrenci Kızılay’a yürüyüş düzenledi. Karşılarına çıkan Amerikalılara ait araca saldırarak tahrip etti⁷³⁵. Ardından Sıhhiye’de bulunan ABD İkmal Karargâhı TUSLOG⁷³⁶ yürüyüşe katılan grup tarafından basıldı⁷³⁷. Bina ve önünde park etmiş araçlar ateşe verildi. Binada ağır hasar oluştu⁷³⁸. Ayrıca beş ABD vatandaşı öğrenciler tarafından dövüldü⁷³⁹.

Siyasiler ve sivil toplum kuruluşları şiddet eylemleri hakkında basın bildirisi yayınladı. İçişleri Bakanı Faruk Sükan Hükümet’in son günlerde meydana gelen üniversite olayları karşısında ciddiyetle çözüm arayışı içerisinde olduğunu söyledi.

⁷³⁰ **Milliyet**, 11 Haziran 1969.

⁷³¹ **Milliyet**, 11 Haziran 1969.

⁷³² **Tercüman**, 11 Haziran 1969.

⁷³³ C. Akalın, **Düşler...**, s.226.

⁷³⁴ **Milliyet**, 12 Haziran 1969. Hareketin antiemperyalist nitelik kazanmasında FKF’nin eylemlere öncülük etmesinin etkisi vardı. (A. Yıldırım, **FKF...**, s.307).

⁷³⁵ **Günaydın**, 12 Haziran 1969.

⁷³⁶ TUSLOG; The United States Logistics Group. (<http://merhaba-usmilitary.com/TUSLOGhistory.html> Erişim Tarihi: 13 Eylül 2016).

⁷³⁷ A. Yıldırım, **FKF...**, s.307.

⁷³⁸ **Tercüman**, 12 Haziran 1969.

⁷³⁹ C. Dündar, **Abim...**, s.160.

Olayların uygun bir şekilde ve soğukkanlılıkla değerlendirildiğini belirtti. MTTB 49. Genel Kurulu Başkanı Fethi Erhan ise açıklamasında son olayların “*sabırları taşırdığını*” ve olayların durdurulamaması durumunda kendilerinin “*bir avuç anarşiste dur diyeceklerini*” söyledi. Üniversitelerin fikir kamplarına dönüştüğünü ve asıl amacın “*sol bir ihtilale*” zemin hazırlamak olduğunu dile getirdi. “*Polis nezaretinde sınava girmeme bahanesi*” ile yaşanan gelişmelerin milletin huzurunu hedef aldığını ifade etti⁷⁴⁰. Başbakan Süleyman Demirel ise olayların gençlik hareketi olmaktan çıktığını belirtti. Bu eylemler dolayısıyla öğrenme hürriyeti ve can güvenliğinin zedelendiğini ancak bu tür olayların bütün dünyada meydana geldiğini söyledi⁷⁴¹. Yaşananları “*isyan*” olarak niteledi. Polisin ise kanunların verdiği yetki doğrultusunda görevini yaptığını vurguladı. Anarşinin onaylanamayacağını ve okuma özgürlüğünün hiçbir grup tarafından engellenemeyeceğini söyledi⁷⁴². TİP Genel Sekreteri Tarık Ziya Ekinci⁷⁴³, eylemlerin “*adaletsiz toplum düzenini, adaletsiz eğitim sistemini değiştirmek için*” yapıldığını belirtti. Eğitimin tüketici insan yetiştirmekten öteye gidemediğini ve gençlerin bozuk düzene olan tepkileri dolayısıyla boykot, işgal ve protesto hareketlerine giriştiklerini açıkladı⁷⁴⁴. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü boykot ve işgalin zararlı eylemler olduğunu belirterek AP’nin tavrını eleştirdi. AP yetkililerinin yaptığı açıklamalardan örnekler sundu. Kendisine yöneltilen “*Boykot ne ise işgal de odur*” sözüne vurguda bulunarak işgallerin yine tarafınca meşru gösterilmeye çalışıldığı söylemlerine sert cevap verdi. Öğrencilerin asli görevlerinin “*derslere çalışıp geçmek*” olduğunu vurguladı⁷⁴⁵.

Eylemler hakkında görüş farklılıkları daha belirgin hale gelmeye başlamıştı. A.Ü. Basın Yayın Yüksek Okulu (BYYO) öğrencilerinden bir grup boykot ve işgalin durdurularak sınavların bir an önce yapılması için imza topladı. Ankara Yüksek Okullar Talebe Birliği Başkanlığı tarafından yapılan açıklamada ise son olayların üniversitelerde yapılması istenilen reformlarla ilişkili olmadığı söylendi. Öğrenci olaylarının esas amacından uzak olduğunu ve işgallerin “*devrin icadı*” haline geldiğini söyledi⁷⁴⁶.

⁷⁴⁰ **Tercüman**, 12 Haziran 1969.

⁷⁴¹ **Cumhuriyet**, 12 Haziran 1969.

⁷⁴² **Günaydın**, 12 Haziran 1969.

⁷⁴³ 1925’te Lice’de doğdu. İ.Ü. Tıp Fakültesi’ni bitirdi. Paris’te ihtisas yaptı. Dâhiliye uzmanı olarak çeşitli devlet kurumlarında çalıştı. Sosyalist Kültür Derneği kurucusu ve yöneticisi idi. TBMM II.(XIII) Dönem TİP Diyarbakır milletvekilliği yaptı. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2016).

⁷⁴⁴ **Milliyet**, 17 Haziran 1969.

⁷⁴⁵ **Milliyet**, 18 Haziran 1969.

⁷⁴⁶ **Milliyet**, 12 Haziran 1969.

İzmir, Erzurum ve Eskişehir’de eylemler yapıldı. FKF’li gençler bu eylemlere öncülük etti⁷⁴⁷. Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen ve Ziraat Fakültesi 13 Haziran 1969’da işgal edildi. Fakültelerin işgali konusunda FKF’li ve Ülkücü öğrenciler fikir ayrılığı içindeydi. Ülkücüler boykotun devamını, işgalin ise kaldırılmasını istiyorlardı. FKF’liler ise işgalin devam etmesinden yanaydı. Atatürk Üniversitesi öğrencileri eylemleri üniversite içi reformu desteklemek amacıyla yaptıklarını bir bildiri ile açıkladı⁷⁴⁸.

İ.Ü. Senatosu tarafından alınan kapatma kararı Danıştay tarafından 19 Haziran’da durduruldu. Üniversite idaresinden savunma talep edildi. Yapılan inceleme sonucunda sınavların ertelenmesi kararı haklı bulundu. Ancak “*hizmette devamlılık esastır*” görüşünden hareketle kapatma kararının yürütmesi durduruldu. A.Ü.’de ise çeşitli fakültelerde devam eden işgal, sınavların ertelenmesiyle birlikte sona erdi. İstanbul’da direnişe, Eskişehir’de işgale, E.Ü.’de ise boykota devam edileceği açıklandı⁷⁴⁹. Aynı üniversitede boykot karşıtlarının okula müdahale edeceği haberi duyulunca barikatlar kuruldu. Boykota karşı olan MTTB’li yaklaşık yüz elli öğrenci okula geldiklerinde boykot yanlıları ile aralarında kavga çıktı⁷⁵⁰. Tabanca, taş ve sopaların kullanıldığı çatışmada yedi öğrenci ağır yaralandı. Sınavlar tekrar ertelendi ve üniversite süresiz olarak tatil edildi⁷⁵¹.

Demokratik bir üniversite için ilan edilen talepler yankı bulmaya başladı. Süreç iktidar karşıtı eylemleri gündemin birinci maddesi haline getirdi. Üniversite reform tasarısı kanunlaşmadan Meclis’in tatil edilmesi olayların çıkış gerekçesi oldu. Bu durum siyasi partiler arasında da fikir ayrılığına sebep oldu. Üniversite yönetimleri de kendi iç bünyelerinde görüş farklılığı yaşadı. Boykot kararları da öğrenciler arasında homojen bir birliktelik oluşturmadi. Ağırlıklı olarak sağ görüşlü öğrenciler “*işgali*” pragmatik bulmazken, sol eğilimli gruplar her şartta eylemlere devam konusunda ısrarcıydı.

9- Devrimci Milliyetçi Gençlik Kurultayı (23 Haziran 1969)

Devrimci Milliyetçi Gençlik Kurultayı İstanbul’da 23 Haziran’da toplandı⁷⁵². Gençlik kuruluşlarının katılımıyla yapılan kurultayın açış konuşmasını TMGT genel Başkanı Kâzım Kolcuoğlu yaptı. Gençliğin “*bozuk düzeni değiştirmek*” için mücadele

⁷⁴⁷ A. Yıldırım, **FKF...**, s.307.

⁷⁴⁸ **Günaydın**, 14 Haziran 1969.

⁷⁴⁹ **Milliyet**, 21 Haziran 1969.

⁷⁵⁰ **Tercüman**, 21 Haziran 1969.

⁷⁵¹ **Milliyet**, 21 Haziran 1969.

⁷⁵² **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.229.

verdiğini ancak bunun biraz halktan uzak olarak yapıldığını söyledi. Gençlik eylemlerinin geniş halk kitlelerine yayılması gerektiğini ifade etti. Konuşmasında şu hususlara değindi: “Gençlik belirli bir zümreyi mutlu kılan, geniş halk kitlelerini mutsuz yapan bugünkü bozuk düzenin değiştirilmesi için mücadele etmektedir. Amaç yabancı güçler ve onların içerideki işbirlikçilerinin ve toprak ağalarının ittifakının sökülüp atıldığı, ikili anlaşmalar ve bunların sonucunda kurulmuş olan yabancı üs ve tesislerin bulunmadığı, yer altı ve yer üstü kaynaklarımızın halkın menfaatine çalıştırıldığı, insanların sömürülmediği 1961 Anayasası düzeninin tam olarak gerçekleştirildiği bir Türkiye yaratmaktır”⁷⁵³. Kurultayın gelecek eylemlere rehberlik edeceğini ve eylem birliğine varacağını söyledi⁷⁵⁴.

Kâzım Kolcuoğlu gençliğin verdiği mücadeleyi iki ana noktada topladı: “Bütün yabancı güçlerin Türkiye’den atılması ve Anayasa düzeninin kurulması” ile “Halka dönük demokratik üniversitenin” zaman kaybedilmeden hayata geçirilmesi⁷⁵⁵.

FKF İstanbul Sekreterliği görevlisi Ömer Güven ise milli ve demokratik üniversite için mücadeleye devam edeceklerini vurguladı. İ.Ü. Hukuk Fakültesi Asistanı Mehmedcan Köksal ise pek çok öğretim üyesinin üniversite reformunu kendi çıkarları doğrultusunda manipüle ettiğini; bu hususta yetersiz oldukları için de beklenen çalışmaları yapamayacaklarını ifade etti⁷⁵⁶.

10- Deniz Gezmiş’in Öğrencilikle İlişkisinin Kesilmesi (28 Ağustos 1969) ve Taylan Özgür’ün Öldürülmesi (23 Eylül 1969)

1969’un yaz ayları Türk siyaseti açısından yoğun bir gündeme sahipti. Taraflar arasında giderek keskinleşen saflar radikal kararları gündeme getirdi. Bunlardan biri de Deniz Gezmiş’in 28 Ağustos 1969’da İ.Ü. Hukuk Fakültesi’nden atılması idi⁷⁵⁷. Alınan karar ile ilgili gerekçede ifade edilenler bir yıl öncesine aitti: Kendisi 26 Aralık 1968’de İ.Ü. Rektörlüğü’nün işgalinden sorumlu tutuldu⁷⁵⁸.

⁷⁵³ Cumhuriyet, 24 Haziran 1969.

⁷⁵⁴ Milliyet, 24 Haziran 1969.

⁷⁵⁵ Cumhuriyet, 24 Haziran 1969

⁷⁵⁶ Milliyet, 25 Haziran 1969.

⁷⁵⁷ A. Yıldırım, FKF..., s. 459.

⁷⁵⁸ Deniz Gezmiş’in okuldan ihraç kararı Ağustos 1968’de ailesine posta ile tebliğ edildi. Buna göre; Disiplin Kurulu yaptığı tahkikat neticesinde; 26 Aralık 1969’de toplantı salonunun basılması ve çalışanları binayı terk etmeye zorlanması ile ilgili olarak “başsorumlu” ve “elebaşı” idi. Bu tür bir zorbalığa girişenlere elebaşılık yapan birinin üniversitede yeri olmadığı inancıyla Disiplin Kurulu tarafından oy birliği ile Deniz Gezmiş’e “üniversiteden çıkarma” cezası verildi. (C. Dündar, Abim..., s.169).

İ.Ü. ve A.Ü.’de Haziran’da başlayan eylemler dolayısıyla yapılamayan ve ertelenen sınavlar 1 Eylül’de olaysız başladı. Fakat Deniz Gezmiş ve arkadaşlarına disiplin cezası verilmesi yeni olaylara sebebiyet verdi. Birçok öğrenci 3 Eylül’de forum düzenledi⁷⁵⁹. Forumda Deniz Gezmiş’in mektubu okundu: İ.Ü. Senatosu’nun ABD emperyalizminin yandaşı olduğu iddia edildi. Senatonun “*ihanet içinde olduğu ve üniversiteyi Amerikan emperyalizminin kalesi*” yapmaya çalıştığından bahsediliyordu. Devrimciler olarak buna karşı mücadele ettiklerini ve İ.Ü.’yü bu savaşın kalesine dönüştüreceklerini söyledi. Uyarı cezası alan Sıtkı Coşkun yaptığı konuşmada üniversitenin verdiği cezanın kendilerini yıldırmayacağını belirtti. Amaçlarının “*Bağımsız Türkiye*” ve “*demokratik üniversite*” olduğunu vurguladı. Bu yolda güçlerinin kaynağı da Anadolu halkı idi⁷⁶⁰.

Forumun ardından “*Senato istifa, demokratik üniversite*” sloganlarıyla Rektörlük binasına yürüyüş başladı. Gösteri sonrası dağılan öğrencilerin ardından bir grup MTTB’li öğrenci üniversiteye girdi. “*Solcular kahrolsun, anarşistler, mücahit yürü*” sloganları atarak bildiri dağıttı. Bildiride “*Üniversiteli kardeşim elebaşı durumunda birkaç gayri milli kişinin geç kalmış olan üniversiteden atılması hadisesini vesile edip seni yine anarşiye sürüklemek isteyecektir. Sen bu anarşiye katılma*” ifadesi yer alıyordu. Bildiri dağıtımına engel olmak isteyen devrimci bir öğrenci ise grup tarafından dövülerek bıçaklandı⁷⁶¹.

İstanbul’daki özel eğitim kurumlarında da çatışmalar meydana geliyordu. 19 Eylül’de Beşiktaş’ta bulunan Özel Mimarlık ve Mühendislik Okulu’ndaki karşıt görüşlü öğrenciler arasında çatışma çıktı⁷⁶². Sol görüşlü öğrenciler okul tarafından “*sömürüldüklerini*” iddia ediyorlardı. Buradaki çatışmada tabanca ve Molotof kokteylleri kullanıldı. Olaylarda ağır yaralananların yanı sıra bir öğrenci de öldü⁷⁶³.

İ.Ü.’de 23 Eylül’de Talebe Birliği Kongresi düzenlenecekti. Bu toplantıya katılmak amacıyla Deniz Gezmiş ve ODTÜ’lü arkadaşı Taylan Özgür Ankara’dan İstanbul’a geldi. Deniz Gezmiş bir grup arkadaşı ile Hukuk Fakültesi’ne giderek “*ihracının hesabını sormak için*” Dekan’ın odasını bastı⁷⁶⁴. Polis tarafından gözaltına

⁷⁵⁹ **Milliyet**, 2 Eylül 1969.

⁷⁶⁰ **Ant**, 9 Eylül 1969, VI, S. 141, s.6.

⁷⁶¹ **Milliyet**, 4 Eylül 1969.

⁷⁶² **Günaydın**, 20 Eylül 1969.

⁷⁶³ **Milliyet**, 20 Eylül 1969.

⁷⁶⁴ C. Dündar, **Abim...**, s.177

alınmak istendi. Deniz Gezmiş polis kordonu altındaki üniversiteden kaçamayacağını anlayınca teslim oldu⁷⁶⁵.

Öte yandan Marmara Lokali önünde kongre için toplanan öğrenci grubunun içerisinde bulunan Taylan Özgür vurularak öldü. Görgü tanıklarının ifadesine göre polis; Marmara Lokali önünde kongre için toplanan öğrenci grubunun dağılmasını istedi. Gençler direnç gösterdi. Hakkında arama kararı bulunan Taylan Özgür polisin elinden kurtularak kaçtı. Bu sırada arkasından ateş edilen öğrenci vuruldu. Ağır yaralandı ve kaldırıldığı hastanede öldü⁷⁶⁶. Taylan Özgür'ün cenazesi Ankara'da kalabalık bir kitle tarafından karşılandı. Arkadaşları onu ODTÜ bahçesine gömmek istedi. Ancak Rektör ve jandarma buna izin verilmeyeceğini açıkladı. ODTÜ'de yapılan cenaze töreni sonrasında 25 Eylül'de şehir mezarlığına gömüldü⁷⁶⁷. Olay hakkında farklı iddialar vardı. Değişik ihtimaller üzerinde duruluyordu: Polise göre; karşıt görüşlü biri ya da bir ajan tarafından bu cinayet işlenmiş olabilirdi. Bu konuda İçişleri Bakanlığı bir açıklama yaptı; konunun yargıya intikal ettiği ve gerekli tahkikatın yapıldığını bildirdi. Ayrıca Taylan Özgür'ün katıldığı yasadışı eylemler dolayısıyla hakkında gıyabi tutuklama kararı olduğu ancak farklı kimlikler kullandığı için yakalanamadığı belirtildi⁷⁶⁸.

Taylan Özgür'ün polis tarafından öldürüldüğü iddiaları da gündemi uzun süre meşgul etti. On sekiz öğrenci kuruluşu ile FKF temsilcileri aralarında maktulün ailesinin de bulunduğu bir basın toplantısı düzenledi. Taylan Özgür'ün polis tarafından kasten öldürüldüğü ileri sürüldü. ODTÜ'ye onun bir anıtının dikilmesi için kararlı oldukları belirtildi⁷⁶⁹. FKF Üyesi Fahri Aral yaptığı değerlendirmede: *“Taylan ne iltir ne de son. Halkımızın emperyalizme, işbirlikçilerine ve uşaklarına karşı mücadelesi güçlendikçe karşı devrimci gerici ittifakın dehşeti ve huzursuzluğu artmakta ve devrimcileri imha istekleri kabarmaktadır.... Halkımız, işçisi, köylüsü, millici asker ve sivil aydınlarıyla emperyalizmi ve işbirlikçilerini Taylan'ın göllenmekte olan kanında boğacaktır”* ifadelerini kullandı⁷⁷⁰.

Deniz Gezmiş'in öğrencilikle ilişkisi kesilene kadar geçen süreçte, mevcut düzene karşı gösterilen tepki kitle eylemlerine sebebiyet vermişti. Bu tam anlamıyla siyasal bir görünüm arz etmemişti. Ancak öğrenci hareketi içerisinde yer alan belirli bir

⁷⁶⁵ **Milliyet**, 24 Eylül 1969.

⁷⁶⁶ **Günaydın**, 24 Eylül 1969.

⁷⁶⁷ **Günaydın**, 26 Eylül 1969.

⁷⁶⁸ **Milliyet**, 27 Eylül 1969.

⁷⁶⁹ **Milliyet**, 27 Eylül 1969

⁷⁷⁰ A. Yıldırım, **FKF...**, s.310-311.

kesim için sembol olan bu ismin, öğrenci kimliğinden uzaklaştırılması olayı siyasi boyuta taşıyacaktı. Öğrenci demek sadece dersleri takip ederek sınavlara girmek değildi. Öğrenciler dünya ile koşturarak ülke sorunlarına daha duyarlı idiler. Farklı coğrafyalardaki öğrenciler aralarında organik bir bağ olmamasına rağmen, dönemin haber kaynaklarının verdiği imkân nispetinde birbirlerini takip edebiliyorlardı. Bu durum, özellikle sol görüşe sahip öğrenciler arasında daha yaygındı ve ilerleyen süreçte sosyalist düşüncelerin yaygınlaşmasına da zemin oluşturunca⁷⁷¹.

Yaşananların siyasi karakter kazanmasına etki eden olaylardan biri de yukarıda ifade edildiği üzere Taylan Özgür'ün öldürülmesi idi. O da artık devrimci gençlik için sembol isimlerden birisi idi. Anlaşılacağı üzere 1969'un sonbaharında gündemde ağırlıklı olarak iki olay yer tutacaktı. Bunlardan biri Deniz Gezmiş'in okuldan atılması diğeri ise Taylan Özgür'ün öldürülmesi idi. Eylemlerde sol örgütlerin etkinliği göz önüne alındığında; hareketlerin devrimci nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır.

11- A.Ü. Senatosu'nun Öğrenci Olaylarına Karşı Alınacak Önlemleri İçeren Raporu

a) Öğrenci Olaylarının Kapsamı ve Sebepleri

A.Ü. Senatosu tarafından “*Üniversitelerdeki Öğrenci Hareketlerinin Ortaya Çıkardığı Sorunların Nedenleri, Bu Konuda Teklif Ve Tavsiye Edilecek Çözüm Yollarını Araştırmak*” konusunda görevlendirilen komisyon tarafından bir rapor hazırlandı.

Rapora göre üniversitelerde 1968 Haziran'ında başlayan ve süregelen öğrenci hareketleri zaman içerisinde şekil değiştirmişti. Boykot ve işgal şeklinde ortaya çıkan olaylar; öğrenciler arasında yaşanan silahlı çatışmalara, öğretim üyelerine yönelik saldırılara ve kolluk kuvvetleriyle mücadeleye dönüşmüştü. Demokratik bir hukuk devletinde her türlü gösterilerde protestolarda bulunmanın temel bir hak niteliği olduğu görüşüne yer verilmişti. Bu yüzden öğrencilerin bu tarz toplu eylemlerini yasaklama ya da sınırlamanın doğru olmadığı belirtilmişti. Bu hususta hareket noktasının Anayasa olduğu ifade edilmişti. Ancak bazı durumlarda ciddi önlemler alınmasının zorunlu olabileceği de vurgulanmaktaydı. Bunların başında kitlesel öğrenci hareketlerinin can

⁷⁷¹ A. Çubukçu, **Bizim '68**, s.93. Deniz Gezmiş'in öğrencilikle ilişkisinin kesilmesinden sonra, “Devrim” gazetesinde Doğan Avcıoğlu'na 23 Aralık 1969'da verdiği mülakatta, “Gençlik eylemleri içinde önemli bir yerin var ve tutucu güçler senin okuldan atılmış süreli istismar konusu ediyorlar. Bu durumda senin söyleyeceklerin neler?” sorusunu şöyle yanıtlamıştır: “Üniversite öğrenimi yapmak Anayasa'nın verdiği bir haktır. Öğrenci olarak devrimci mücadeleye katılmak ise, Mustafa Kemal'in bize yüklediği bir görevdir. Dünyanın bütün gericileri bir araya gelseler bu hakkımız ve görevimizi elimizden alamayacaklardır”. (**Devrim**, 23 Aralık 1969).

ve mal kaybına sebep olması, eğitim-öğretim faaliyetlerinin aksaması, üniversite öğrencileri arasında şiddet eylemlerinin yaygınlaşması, üniversite özerkliği ve akademik özgürlüklerin tehdit altına girmesi sayılmaktaydı⁷⁷². Raporda bazı öğrenci hareketlerinin şiddet eylemleri içerdiği bu yüzden de bütün öğrencilerin kişisel güvenliğini, fikri gelişimini, kamu düzenini ve demokrasiyi tehlikeye attığı vurgulanmaktaydı. Üniversitelerde var olan bu sorunlarla ilgili olarak en hızlı şekilde uygulamaya konması gereken hususlar şöyle belirtilmekteydi:

“1-Yükseköğretim kurumlarında öğretim ve eğitimle ilgili hizmetlerin ve bilimsel araştırmaların özerklik ilkesine göre aksamadan devamını sağlamak,

2-Nereden gelirse gelsin, üniversite özerkliğine, öğretim üyelerinin kişiliklerine ve akademik özgürlüklerine yönelecek müdahaleleri ve tehditleri önlemek,

3-Öğretim ve öğrenim standartlarının düşmesine yol açan her çeşit baskılara son vermek,

4-Gerek üniversite içinde, gerekse üniversite dışında öğrencilerin birbirleriyle, öğretim üyeleriyle ve üçüncü kişiler ya da kurumlarla olan ilişkilerini şiddete dönmekten kurtarmak”⁷⁷³.

Raporda öğrenci hareketlerinin yukarıda belirtilen hususlar doğrultusunda araştırılabileceği vurgulanmıştı. Bununla birlikte Türkiye’deki öğrenci olaylarının son birkaç yıl içerisinde farklı özellikler kazandığı öne sürülmekteydi. İlk günlerde daha ziyade pasif bir tutum sergilerken zamanla “doğrudan doğruya eylem” niteliği kazandığı belirtilmekteydi. Öğrenci hareketlerinin en çok dikkat çeken niteliğinin şiddete evrilmesi olduğu vurgulanıyordu. Ayrıca öğrenci hareketlerinin öğrenimi aksattığı, kamu düzenini bozduğu bir vaka idi. Üniversiteler tarafından alınan önlemler yetersiz kaldığı için üniversite özerkliğini ortadan kaldıran eylemlerin ortaya çıkabileceği değerlendirilmekteydi. Öğrencilerin eğitim faaliyetleri hakkında öğretim üyesi-öğrenci işbirliğini bozucu, bilimsel özerkliğe aykırı girişimler söz konusu olabilirdi. Hatta buna örnek olarak siyasi ve ekonomik görüşleri dolayısıyla bazı öğretim üyelerinin “istenmeyen adam” ilan edildiği belirtilmekteydi. Başlangıçta üniversite sorunlarına ve üniversite reformuna yönelik gibi görünen öğrenci talepleri, giderek siyasal bir niteliğe bürünmüştü. Öğrenci hareketlerinin siyasallaşması hakkında bir diğer tespit, bu eylemlerin siyasi partilerin etki alanından çıkarak “kendine özgü” bir

⁷⁷² CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-72.

⁷⁷³ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-73.

nitelik kazanmasıydı. Yani geniş öğrenci kitleleri üzerinde siyasi partilerden çok küçük bir öğrenci grubunun nüfuzu söz konusuydu⁷⁷⁴.

Rapora göre öğrenci hareketlerinin temelinde yatan ana sebep öğrencilerin çok büyük bir kesiminin içerisinde bulunduğu “*bunalım hali*” idi. Eğer bu durum söz konusu olmasa idi, küçük bir azınlığın çoğunluğu etkilemesinin mümkün olamayacağı ileri sürülüyordu. “*Bunalımın*” ortadan kaldırılmaması durumunda öğrenci hareketlerinin önüne geçilemeyeceği ifade edilmekteydi⁷⁷⁵.

Öğrenci hareketlerinin niteliğinde meydana gelen değişim üniversitelerin önlem alma ve huzuru sağlama imkânını sınırlıyordu. Komisyon, üniversite gençliğinde var olan “*bunalımın*” sebeplerini “*üniversite içi*” ve “*üniversite dışı*” nedenler olarak iyiye ayrılması gerektiği düşüncesindeydi. Bu tür bir ayrım sayesinde çözüm yolları daha kolay belirlenebilirdi⁷⁷⁶.

b) Üniversite Merkezli İç ve Dış Nedenler Kapsamında Öğrencilerin Ekonomik ve Çevresel Sorunları

Raporda “*Üniversite Dışı Nedenler*” başlığı altında; daha hızlı ekonomik kalkınma isteği, daha adil bir toplumsal düzen oluşturma ihtiyacı, Türkiye’de demokratik düzenin olması gerektiği gibi işlememesi sıralanmıştı. Ayrıca Anayasa’ya uyulmaması, Hükümet’in gençlik sorunları üzerinde yeterince eğilmemesi ve gençliğin bu konudaki isyanı da gerekçeler arasında idi. Orta öğretimin yetersizliği sebebiyle öğrencinin üniversite eğitimine adapte olamaması, mezuniyet sonrası iş bulamama riski gibi hususlar da üniversite dışı nedenlerdendi. Diğer taraftan kolluk güçlerinin öğrencilere karşı genel tutumu ve zaman zaman müdahale ederken takındığı yanlı tavrın oluşturduğu gerginlik, üniversite gençliğini belli bir amaca yöneltmek için çabalayan ve onları sömürmeye çalışan çevrelerin varlığı da bu sebepler arasında idi⁷⁷⁷.

Belirtilen unsurlarla üniversiteler “*tek başlarına*” mücadelede başarılı olamazdı. Devletin yetkili kurumları ile işbirliği yapmalıydılar. Üniversite dışı sebeplerin bir anda ortadan kaldırılmasa bile alınacak önlemlerle etkilerinin zayıflatılabileceği görüşü vurgulanıyordu⁷⁷⁸.

⁷⁷⁴ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-73-74.

⁷⁷⁵ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-74.

⁷⁷⁶ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-75.

⁷⁷⁷ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-75-76.

⁷⁷⁸ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-75-76.

“Üniversite İçi Nedenler” başlığı altında ise üniversiteler ve öğretim üyeleri hakkındaki değer yargılarının değişmesi yaşanan krizin sebepleri arasında gösterilmekteydi. Buna göre öğrencinin öğrenimi ilerledikçe; “üniversiteden beklenen” ile “üniversitenin verebildiği” arasında fark belirginleşiyordu. Bunun sebeplerinden birisi üniversitelerin topluma liderlik eden araştırma kurumu haline gelememiş olmasıydı. Ülke sorunlarının üniversitelerde yeterince ele alınmaması da bunlardan biriydi. Öğretim üyelerinin öğrencilere yeterince zaman ayırmaması bir başka sebepti. Bireysel de olsa bazı öğretim üyelerinin olumsuz davranışları, üniversitelerin temel bilgi kaynağı olmaktan çıkması, üniversitelerde verilen eğitim ile mesleki uygulamalar arasında var olan bağlantı zayıflığı, yükseköğretim gençliğini etkileyen sebepler arasında idi⁷⁷⁹.

Raporda ele alınan konulardan birisi de üniversite öğrencilerinin içinde bulunduğu maddi sıkıntılardı. Buna göre kişisel giderlere ayrılan aylık para miktarı yetersizdi. Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre 1965-1966 eğitim-öğretim yılında öğrencilerin neredeyse üçte ikisi son derece dar bir gelirle yaşamak zorundaydı. 1968’de A.Ü. Hukuk Fakültesi’nde uygulanan anket sonuçlarına göre; öğrencilerin yarıya yakını aylık 250 TL veya daha az miktarda bir para ile geçinmekteydi. Yine aynı ankete göre bu öğrencilerden yalnızca % 10 kadarı kredi ya da burs alıyordu. Yükseköğrenim yurtlarında kalan öğrencilerin çok büyük bir kısmının en büyük sorunu para ile ilgiliydi. Ayrıca öğrencilerin barınma koşullarının da yetersiz olduğu belirtiliyordu. 1965-1966 ders yılında yapılan araştırma sonuçlarına göre; yükseköğrenim öğrencilerinin neredeyse % 70’i ailelerinden uzakta eğitim görmektedir. Toplam öğrencilerin ise yalnızca % 13’ü Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü yurtlarında barınabiliyordu. Öğrencilerin % 50’den fazlası ise otel, pansiyon, kiralık oda ya da akrabalarında barınıyordu. 1968’de ise A.Ü. Hukuk Fakültesi öğrencilerinin % 18.6’sı resmi yurtlarda %34’ü ise elverişsiz yerlerde yaşıyordu⁷⁸⁰.

Raporda değinilen unsurlardan biri de istenilenden başka bir fakülteye kayıt olma zorunluluğuydu. Buna göre öğrencilerin büyük çoğunluğu üçüncü ya da dördüncü tercihlerindeki fakültelere kayıtlı idi. İstenilenden başka bir fakülteye kayıt olma zorunluğu, başarısızlığa sebep olmakta ve bu da öğrencilerde sorun oluşturmaktaydı. Bir başka konu ise üniversite hayatına adapte olmakta yaşanan zorluk idi. Buna göre

⁷⁷⁹ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-75-76.

⁷⁸⁰ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-77.

öğrenciler lise hayatlarındaki alışkanlıklarından vazgeçip üniversite hayatına uyum sağlama aşamasında bazı sıkıntılarla karşılaşmaktaydı. A.Ü. Hukuk Fakültesi'nde yapılan araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin yarısından fazlası üniversite hayatına ayak uydurmada güçlük çekiyordu. Kolay uyum sağladıklarını beyan eden öğrenciler arasında ise fakülteyi öncelikle tercih edenlerin oranı yüksekti⁷⁸¹.

c) Sorunun Tanımlanması ve Çözümüne Yönelik Genel Değerlendirmeler

Üniversite öğrencileri ile öğretim üyesi oranında ciddi bir dengesizlik söz konusuydu. 1966-67 eğitim-öğretim yılı için bu oranın A.Ü. adına 1/36 olduğu raporda belirtilmekteydi. Rakamsal değerin fakültelere göre değiştiği ifade edilmişti. Bu durum öğrenci ile öğretim üyesi arasında iletişim kurulmasını önlüyordu. Öğrenciler üniversite hayatı ile bütünleşememekteydi. Zira öğrencilerin günlük hayatlarıyla fakülteleri arasında uyum sorunu yaşanıyordu. Bu durum öğrenciyi üniversite dışına itiyordu. Fakülteler hâlihazırda yalnızca derslerin ve uygulamalı çalışmaların izlendiği bir mekâna dönmüştü. Raporda pek çok fakültede kantin, sosyal tesis ve spor yapılabilecek alanların yokluğu ve yetersizliğine vurgu yapılmaktaydı. Bu eksiklerin öğrencilerin fakülte ile bütünleşmesini engellediği ifade ediliyordu. Fakültelerde açık oturum, konferans, münazara gibi faaliyetlerin yeteri kadar düzenlenmediği belirtilmekteydi. Bu sebeple özellikle ailelerinden uzakta yaşayan öğrencilerin yalnızlık duygusuna kapıldığı vurgulanmaktaydı. Belirtilen bir diğer konu, ders yılının bütün fakülteler için kısa olduğu idi. Bu da eğitim-öğretim faaliyetlerini olumsuz etkiliyordu. Öğrencilerin üniversite ortamından uzak kalmalarına sebep oluyordu⁷⁸².

Anlaşılabacağı üzere raporda öğrenci olaylarının tek sebebinin üniversite sorunları olmadığı vurgulanıyordu. Ayrıca daha geniş imkânlarla sahip olan üniversitelerde yaşanan öğrenci olaylarının daha şiddetli olduğu ifade ediliyordu. Genel olarak olaylara sebep gösterilen konuların üniversite ile doğrudan doğruya ilgisinin bulunmadığı belirtilmekteydi. Öne sürülen gerekçeler üniversite içinde çözülemeyecek sorunlara ilişkindi. Komisyona göre üniversite ile ilgili öğrenci taleplerinin tamamı yerine getirilse bile, öğrenci olayları bütünüyle ortadan kalkmayacaktı. Ayrıca yine öğrenci taleplerinden bazılarının yerine getirilmesi halinde, öğretim standartlarında düşme riski

⁷⁸¹ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-77-78.

⁷⁸² CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-78-79.

söz konusuydu. Dolayısıyla üniversite ve fakülte yönetimi ile öğrenci grupları arasında var olan anlaşmazlığın gelecekte de devam etme ihtimali söz konusu idi⁷⁸³.

Üniversite içi düzenlemelerde gerekli reformların gerçekleşmesi halinde üniversite dışı sorunların -özellikle de toplumsal ve ekonomik sorunların- öğrencilerin ilgisini çekmeye devam edeceği tespitinde bulunulmuştu. Aslında bu durumun doğal olduğu belirtilmekteydi. Zira öğrencilerin ülke ve dünya sorunlarıyla ilgilenmesinin olumlu karşılandığı vurgulanıyordu. Ancak öğrenci eylemlerinin şiddete dönüşmesi kaygı sebebiydi. Öğrencilerin öncelikli uğraşısı öğrenim ve araştırma olmalı idi. Şiddet eylemleri bu tür faaliyetlerin aksamasına sebep oluyordu. Raporda üniversitelerin çözmek zorunda olduğu en acil problemin öğrenci eylemlerini barışçıl, hukuk düzenine ve demokrasiye uygun olarak yönetebilmek olduğu ifade ediliyordu⁷⁸⁴.

Komisyon, sadece üniversite içi düzenlemelerle öğrenci eylemlerinin şiddetten arındırılmayacağı kanaatindeydi. Zaman kaybedilmeden harekete geçilmeliydi. Üniversitelerin ülkede var olan siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunlarını ayrıntılı olarak incelemek suretiyle kamuoyuna ve gençliğe liderlik etmesi gerektiği belirtilmekteydi. Rapora göre bu husus üniversitelerin kanuni göreviydi. Bu gerçekleştirildiği takdirde üniversiteler, toplum içerisinde değerini ve etkinliğini yeniden kazanmış olacaktı. Fakat bunun için üniversitelerin geniş imkânlarla donatılması gerektiği belirtilmekteydi. Raporu hazırlayan komisyon, uygulanması gerekli reform tedbirleri üzerinde diğer üniversitelerle görüş birliği sağlanamaması halinde, A.Ü.'nin tek başına hareket etmesi gerektiği kanaatindeydi. Ayrıca bütün üniversitelere ortak genel bir kanun hazırlanana kadar A.Ü.'ye özgü ayrı bir kanun tasarısı hazırlanmalıydı ve ivedi olarak Meclis'te kabul edilmeli idi⁷⁸⁵.

Rapora göre üniversite içi öğrenci eylemleri şiddet içermesi ve akademik özgürlükleri tehdit eder hale gelmesi durumunda; yetkili kurullarca acil olarak müdahale edilerek gerekli tedbirlerin alınması ve kanuni yaptırımların uygulanması bir zorunluluktur. Bu tür eylemlerin genelde küçük bir grup tarafından gerçekleştirildiği ileri sürülmekteydi. Bu konuda fakültelerin yetkili kurullarınca yapılacakları önceden bildirmesinin faydalı olacağı ifade edilmekteydi. Raporda şiddet içeren öğrenci hareketlerinin giderilmesi hususunda Hükümet'e büyük sorumluluklar düştüğü

⁷⁸³ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-79-80

⁷⁸⁴ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-79-80.

⁷⁸⁵ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-80-81.

belirtiliyordu. Zira eylemler demokrasi ve hukuk düzeni açısından sakıncalar içeriyordu. Bu manada güvenlik güçlerinin tarafsız olması gerektiği vurgulanıyordu⁷⁸⁶.

Olayları önleme konusunda güvenlik güçlerinin yaklaşımının “*şiddeti şiddetle dengelemek*” olmaması gerektiği ifade edilmekteydi. İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan genelge ile polisin olaylara karşı itidalli davranması gerektiğinin vurgulanmasına rağmen, belirtilenin aksine bir tutum sergilendiği ifade ediliyordu. Polisin olaylara müdahale ederken gösterdiği tavrın önemi belirtiliyor, bazı örnekler verilerek bu konuda yaşanan olumsuzluklar eleştiriliyordu⁷⁸⁷. Polisin üniversiteye serbestçe girebileceğini savunan idarecilerin varlığına işaret edilerek bu durum eleştirilmekteydi. Raporda üniversitelerin bilimsel ve idari olarak özerklik sahibi olduğu vurgulanmaktaydı. Bu esaslar doğrultusunda güvenlik güçlerinin fakülte ve yüksekokul yöneticileri tarafından açık bir talep olmaksızın üniversitelere tahsisli binalara girmemeleri yolunda var olan teamülün, üniversite özerkliğinin bir sonucu olduğu ifade ediliyordu⁷⁸⁸. Güvenlik kuvvetlerinin üniversite dışındaki olaylara zamanında müdahale etmesi gerektiği, bunların üniversiteye intikal etmesini engellemesi gerektiği vurgulanmaktaydı. Zaman zaman kanuna aykırı uygulamaların yapıldığı, bu durumun polisin tarafsızlığına olan güveni zedelediği belirtilmekteydi⁷⁸⁹.

Üniversite içinde adli bir suç işlenmesi ya da faillerinin üniversiteye ait binalara sığınması halinde polisin üniversite dışında olayların yayılmasını önleyerek zanlıların kaçmaması için tedbir alması gerektiği ifade edilmekteydi. Bu durumda üniversite yetkililerine bilgi verilmesi de gerekiyordu. Bunun yanı sıra fakülte ve yüksekokul binalarına polis tarafından bir müdahale olacaksa mahkemeden karar alınması gerektiği üzerinde durulmaktaydı. Aksi halde üniversiteye ait bina ve alanlara girilemeyeceği belirtilmekteydi. Bu kanuni zorunluluktan⁷⁹⁰. Raporda olayların büyümemesi için güvenlik kuvvetleri ile üniversite yetkililerinin, müdahalenin şekli hususunda ortak bir karar vermesi gerekliydi. Üniversite yöneticilerinin böyle bir durumda mutlak suretle haberdar edilmesi gerektiği vurgulanmaktaydı. Polisin olaylara müdahalesinin itidalli, soğukkanlı ve yasaların belirlediği kapsamda olması gerektiği ifade edilmekteydi⁷⁹¹.

Güvenlik kuvvetlerinin mahkeme kararı olmaksızın üniversitelere girmek istemeleri halinde can ve mal kaybı ihtimali söz konusu olursa kolluk kuvvetlerine izin

⁷⁸⁶ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-81.

⁷⁸⁷ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-82.

⁷⁸⁸ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-83-84.

⁷⁸⁹ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-84-85.

⁷⁹⁰ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-85-86.

⁷⁹¹ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-86.

verilemeyeceği de belirtilmekteydi. Raporda acil durumlarda güvenlik güçlerinin üniversite içerisine girmesi için ilgili kararın Rektör, Dekan veya Yüksekokul Müdürü tarafından verilebileceği belirtiliyordu. Üniversite gençliğinin siyasi hayata katılma isteklerinin doğal karşılanması gerektiği belirtilen rapora göre düşünce özgürlüğünün önemi vurgulanmaktaydı. Örgütlenme özgürlüğünün sınırlarının genişletilmesi, özellikle de öğrenci derneklerinin siyasetle ilgilenmesine yönelik var olan yasağa son verilmesi gerektiği ifade edilmekteydi. Seçmen yaşının on sekize indirilmesi belirtiliyordu⁷⁹².

Bunun yanı sıra şiddet içerikli olmayan öğrenci gösterilerinin olağan karşılanması isteniyordu. Öğrencileri şiddet eğiliminden uzak tutmak adına üniversitelerle siyasi iktidar arasında ciddi ve akılcı bir işbirliği kurulması ifade edilmekteydi. Alınacak tedbirlerin uygulanabilmesi için üniversitelere Hükümet tarafından destek olunması isteniyordu: Toplumsal seviye farklarının azaltılması, sosyal ve ekonomik tedbirlerin alınması, kalkınma hızının artırılması, işsizliğin azaltılması yönünde çalışmaların zorunlu olduğu ifade edilmekteydi. Raporun sonunda ise *“Komisyonumuz bu amaçla zaman zaman ortaya çıkacak ülke ve gençlik sorunlarının çözüm yollarını arayıp bulmak üzere Hükümet ve üniversite yetkililerimin bir araya gelmelerinden oluşacak belli konularla ilgili koordinasyon çalışmalarının yapılması gerektiğini yüksek Senato’nun dikkatine sunar”* ifadeleri yer alıyordu⁷⁹³.

Yukarıdaki rapor, genel hatları ile öğrenci olaylarını ve üniversitelerin durumunu farklı bir bakış açısıyla ortaya koymaktaydı. Konunun paydaşlarını ve onlara düşen görevleri sıralaması bakımından da dikkate değerdi.

⁷⁹² CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-87.

⁷⁹³ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-88.

İKİNCİ BÖLÜM

12 EKİM 1969 GENEL SEÇİMLERİ VE SONRASINDA KURULAN HÜKÜMETLER DÖNEMİNDE ÖĞRENCİ OLAYLARI (1969-1973)

A- 12 EKİM 1969 GENEL SEÇİMLERİ VE II.DEMİREL HÜKÜMETİ PROGRAMINDA GENÇLİĞİN VE ÖĞRENCİLERİN SORUNLARI

1- 1969 Genel Seçimleri

1969 Milletvekili Genel Seçimleri'nin yaklaşmasıyla propaganda süreci başladı. AP iktidarı, döneminde yapılan hizmetlerin öneminden bahsederken; muhalefet partileri Hükümet'i eleştirmekteydi.

“*Milliyet*” gazetesinin 24 Eylül 1969'daki nüshasında Abdi İpekçi'nin Başbakan Süleyman Demirel ile yaptığı bir röportaj yayınlandı: Dört yılı değerlendiren Başbakan, 1965'te iktidarı devraldıklarında ülkenin içinde bulunduğu olumsuzluklara dikkat çekti. İzlenilen politikaların doğruluğuna değindi. Çözülen sorunlardan bahsetti. Demokrasinin gelişmesinin güçlü muhalefetle mümkün olacağını ifade etti⁷⁹⁴. Abdi İpekçi'nin bir diğer röportajı da 26 Eylül'de yayınlandı. Bu defaki CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ile yapılmıştı. Deneyimli siyasetçi iktidarın bir an önce değişmesi gerektiğini vurguladı. CHP'nin vaatlerinin abartılı olmadığını, seçimi kazanmaları halinde hepsinin gerçekleşeceğini söyledi⁷⁹⁵.

Yüksek Seçim Kurulu'nca siyasi parti temsilcilerine radyodan propaganda yapma hakkı tanındı. Bu kapsamda ilk olarak 27 Eylül 1969'da AP lideri Süleyman Demirel konuştu. Türkiye'nin dört yıl içerisinde kat ettiği ilerlemeden bahsetti. Demokrasi ve özgürlüklerin arttığını ve bunun AP'nin başarısı olduğunu dile getirdi. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ise iç ve dış siyasetin sıkıntılı bir süreçten geçtiğini dile getirdi. Partisinin bu hususta tecrübeli olduğunu ve iktidara talip olduklarını söyledi. GP lideri Turhan Feyzioğlu ise konuşmasında üniversite olayları ve komünizm tehlikesine değindi. AP'nin izlediği siyasetin yanlışlığı dolayısıyla ülkenin ciddi sorunlarla karşı karşıya kaldığını vurguladı. İktidarın “*yüreksiz*”; sol muhalefetinse “*yıkıcı*” olduğunu ifade etti. MHP adına konuşan Genel Başkan Alpaslan Türkeş; Türkiye'nin geri kalmış ülkeler içerisinde yer aldığını, iç sorunlarla bağlantılı olarak dış tehlikelerin de bulunduğunu belirtti. Yıkıcı faaliyetlerin arttığını ve bu durumun “*asayışı bozduğunu*”

⁷⁹⁴ *Milliyet*, 24 Eylül 1969.

⁷⁹⁵ *Milliyet*, 26 Eylül 1969.

söyledi⁷⁹⁶. TİP adına konuşan Genel Sekreter Tarık Ziya Ekinci ise daha çok ekonomik adaletsizliğe değindi. İktidara gelmeleri halinde toprak reformu yapacaklarını söyledi. Sanayii yatırımlarına ağırlık vereceklerini, işsizliği ortadan kaldıracaklarını ve bölgeler arası eşitsizliği yok edeceklerini ifade etti⁷⁹⁷.

Yirmi bir gün süren seçim propagandası 11 Ekim 1969 itibarıyla sona erdi⁷⁹⁸. 12 Ekim 1969'da yapılan ve sekiz siyasal partinin katıldığı seçim sonuçlarına göre AP, oy kaybına uğramasına rağmen seçimi kazandı⁷⁹⁹. Bu seçime çok sayıda siyasal parti katıldı. Ancak 1950'de % 89.3 olan katılım oranı % 64.4'e geriledi. Bu sonuç 1950'den beri yapılan seçimler içerisinde, en düşük katılım oranına sahipti⁸⁰⁰. Tek başına Hükümet kurmasına yetecek kadar milletvekili çıkaran AP'nin ardından en fazla oyu CHP aldı⁸⁰¹. Onu; GP, Bağımsızlar, Millet Partisi (MP), ve MHP takip etti. 1965 seçimlerinde on beş milletvekili çıkaran TİP ise bu defa iki milletvekili ile Meclis'te temsil imkânı buldu⁸⁰².

2- II.Demirel Hükümeti'nin Kuruluşu (3 Kasım 1969): Hükümet Programı'nda Gençliğin Durumu ve Yüksek Öğrenim Sorununa Çözüm Arayışı

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın görevlendirdiği Süleyman Demirel yeni kabineyi 3 Kasım'da kurdu⁸⁰³. Ardından Hükümet Programı açıklandı. Üniversite ve eğitim sorununa dikkat çekilmekteydi: “Üniversitelerimizi günümüzün ihtiyaçlarına uygun bir duruma getirebilmek için eğitim usullerinde gerekli ıslahatın yapılması, öğretim kadrosunda yeni bir zihniyetin yer alması lazımdır. Üniversite muhtariyeti münhasıran müesseseye verilmiş bir haktır. Bu anlayışlardır ki; Hükümetimiz

⁷⁹⁶ **Milliyet**, 28 Eylül 1969.

⁷⁹⁷ **Milliyet**, 29 Eylül 1969. Tarık Ziya Ekinci 29 Eylül'de yaptığı radyo konuşmasında “Saygıdeğer yurttaşlarım. Sizlere Türkiye İşçi Partisi adına hitap ediyorum. Türkiye İşçi Partisi sömürülen, ezilen, horlanan emekçi halkın yani işçilerin, köylülerin, küçük esnafın ve dar gelirli yurttaşların partisidir... Emegi ile geçinen çilekeş kardeşlerim hayat günden güne pahalılaşmakta, her şey ateş pahasına satılmakta ama işçilerin küçük memur ve hizmetlilerin ücretleri fiyat artışının çok gerisinde kalmaktadır... İşçi, köylü, küçük esnaf, dar gelirli emekçi kardeşlerim, zenginlerin yararına sürülen bu adaletsiz düzen başka alanlarda da senin aleyhine işlemektedir” ifadeleriyle halka seslendi. (Doğan Koçak, **İktidar ve Muhalefet İlişkileri Kapsamında “Partizan Radyo” Tartışmaları (1927-1980)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2016, s.116).

⁷⁹⁸ **Milliyet**, 12 Ekim 1969.

⁷⁹⁹ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.214; 1965 Milletvekili Genel Seçimi sonucunda AP % 52.87 oy almıştı. (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1965); 1969 Milletvekili Genel Seçimi sonucunda ise oyların yüzde 46.55'ine sahip oldu. (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1969).

⁸⁰⁰ Hikmet Sami Türk, “Türk Seçim Sisteminde Oy Hakkı”, **A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, XVI, S.3, 1969, s.79-184.

⁸⁰¹ **Milliyet**, 13 Ekim 1969.

⁸⁰² **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.214.

⁸⁰³ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.231.

üniversitelerin muhtariyeti prensibini zedelemeyen bir “Üniversiteler arası Yüksek Kurul” teşkilini lüzumlu görmektedir. Bu kurul çoğunluğu üniversiteler tarafından seçilmiş fakat içinde yetkili bir Hükümet uzuvları bulunan bir organ olacak, her çeşit ıslahat tedbirlerini ele alacak, Hükümetle üniversiteler arasında işbirliği kuracak ve eğitim, araştırma ve danışma gibi faaliyetlerinde Anayasa’nın temel ilkeleri dışına çıkılmamasını sağlayacaktır...”⁸⁰⁴.

Başbakan Hükümet’in eğitim konusundaki sorunların varlığını kabul ettiğini gençlerin istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda eğitim alabilmesi için yeni kurumların açılması gerektiğini belirtti. Ayrıca bütün eğitim kademelerini kapsayacak düzenlemeler yapmak için kararlı olduğunu açıkladı. Bu kapsamdaki yenilikler hakkında bilgi verdi⁸⁰⁵.

Hükümet Programı’nda “Üniversite ve Gençlik Meselelerimiz” başlığı altında şu hususlara değinilmişti: *“Türk üniversiteleri, dört yıldan beri öğretimi ile, eğitimi ile, halledilemeyen üniversite gençliğinin meseleleriyle rahatsız bir hale gelmiş, Türk sosyal hayatını huzursuz kılmıştır. Üniversiteler ihtiyaca ve günün şartlarına uygun kanun tasarılarının hazır bulunduğunu ifade etmelerine göre her şeyden önce bu işin ele alınması gereklidir... Gerçekten kitap, kurs, yurt, ders programları, imtihan usulleri ıslaha muhtaçtır. 1968 Haziranı’ndan bu yana üniversitelerimizde ve yüksekokullarımızda başlayan ve hala da bir kısım yüksekokul ve fakültelerde devam eden boykot, işgal ve milyonları bulan tahrip olaylarını başlatan ve devamını isteyen dış tahriklerin üniversitelerimizden ellerini çekmesini ve çektirilmesinin zarureti inaniyoruz. İşgal ve benzeri hareketler, sonunda tamamiyle anarşist unsurların eline geçmiştir... Üniversite duvarlarına komünist ihtilalcilerin resimleri asılmış, Sovyet Rusya’da kullanılan işaretler çizilmiştir... Siyasi konularda söz, yazı ve fikir hürriyetini kullanmakla, fiili politika yapmak ayrı şeydir....”* denilmektedir⁸⁰⁶.

Hükümet Programı üzerine muhalefetteki parti grupları da görüşlerini bildirdi. GP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, üniversiteler konusunda Anayasa değişikliğini

⁸⁰⁴ **Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri**, IV (27 Ekim 1965-26 Mart 1971), (Haz: İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz), Ankara, 2013, s.2601.

⁸⁰⁵ **Hükümetler...**, IV, s.2711.

⁸⁰⁶ **Hükümetler...**, s.2780-2281; 1969 seçimlerine giden süreçte var olan anarşi, seçimlerden sonra da devam edecekti. Süleyman Demirel, TBMM Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar İle Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları İle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyon Raporu’nda 1969 seçimini şu sözlerle değerlendirmişti: *“1968’de öğrenci hareketleri ve işçi hareketleri başladı. 68’de Berlin’de okumak mümkün değildi. Fransa’da okumak mümkün değildi. De Gaulle’ün nasıl düştüğünü hatırlıyorum. Bizim de burada sıkıntılarımız vardı. Onlardan bir zarar gördük. Sonra, iktidar olup da yıpranmamak çok nadir iştir.”* (Rasim Cinisli, **Bir Devrin Hafızası**, İstanbul, 2017, s.291-311).

savundu. Üniversite öğretim üyelerinin “siyasi” faaliyetlerle olması gerekenden fazla ilgilendiklerini söyledi. Üniversitelerde fikir hürriyetinin, eleştiri, araştırma ve yayın özgürlüğünün olması gerektiğini belirtti. Ancak üniversite öğretim üyelerinin zamanlarının büyük bölümünü siyasi parti üyelikleriyle geçirmelerini yanlış bulduklarını vurguladı. Bu doğrultuda, öğretim üyelerinin üniversite kurullarından ayrılmasının daha faydalı olacağını söyledi. Böylelikle siyasetin üniversitelerdeki etkisinin azalabileceğini öne sürdü⁸⁰⁷.

CHP Grubu adına Kemal Satır söz aldı. Özel okulların maddi kaygılardan arınması gerektiğini söyledi. “Üniversitelerarası Kurul” oluşturulması konusunda Hükümet Programı’nda bazı eksikliklerin bulunduğunu belirtti. Sokak olaylarının şiddetinin artmasında, ABD protestolarında yer alanların etkili olduğunu ifade etti⁸⁰⁸.

MHP Grubu adına Alpaslan Türkeş ise yaptığı değerlendirmede mevcut eğitim sisteminin ihtiyaçlara uygun olmadığını ileri sürdü. Ülkenin kalkınması için niceliğin değil niteliğin önemli olduğunu vurguladı. Öte yandan Hükümet Programı’nda oluşturulması planlanan Üniversitelerarası Yüksek Kurulu’nun sorunlara çözüm olmayacağını; hatta olumsuzlukları daha da artıracığını ifade etti⁸⁰⁹.

Hükümet Programı Meclis’te 198 kabul oyu ile 6 Kasım’da onaylandı⁸¹⁰. II. Demirel Hükümeti, 12 Kasım’da 165 redde karşı 263 oyla güvenoyu aldı. CHP ve GP ret oyu veren iki parti idi⁸¹¹.

Hükümet bu dönemde de AP tarafından kurulduğu için mevcut tartışmalar benzer konulara yoğunlaştı. Meclis’te ve kamuoyunda AP’nin izlediği siyaset tartışıldı.

B- II.DEMİREL HÜKÜMETİ DÖNEMİ ÖĞRENCİ HAREKETLERİ

1- Yerli Malı Haftası Etkinlikleri (1-10 Aralık 1969)

Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Devrimci Gençlik, Dev-Genç)⁸¹² 1-10 Aralık 1969 arasında “Yerli Malı Haftası”⁸¹³ kampanyası başlattı. Bu kampanyada diğer

⁸⁰⁷ Hükümetler..., s.2636-2675.

⁸⁰⁸ Hükümetler..., s.2675-2693.

⁸⁰⁹ Hükümetler..., s.2709-2713.

⁸¹⁰ Milliyet, 7 Kasım 1969.

⁸¹¹ Milliyet, 13 Kasım 1969.

⁸¹² 9-10 Ekim 1969’da Ankara SBF’de toplanan kurultayda alınan kararla FKF, Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu’na dönüştü. (A. Yıldırım, FKF..., s.351); 1970’te Dev-Genç’e Başkan seçilen Ertuğrul Kürkçü’nün yıllar sonra yaptığı değerlendirmesine göre FKF “seçkin bir sosyalist azınlığın derneği” iken Dev-Genç ile sosyalizm gençlik içinde kitleselleşmiştir. (T. Bora, Cereyanlar..., s.657).

⁸¹³ 1929-1930 Dünya Ekonomik Krizi sonrasında çeşitli ülkeler ithalatlarını kısıtlayıp yerli üretimi ve bunların öncelikle tüketimi özendiriliyordu. Türkiye’de de bununla bağlantılı olarak tasarrufla bulunmak, öncelikle yerli ürünler tüketmek ve böylece Türk lirasının değer kaybını önlemeye yönelik çalışmalar

devrimci kuruluşlar ortak mücadele içerisinde hareket etti. Düzenlenen hafta kapsamında yerli malı kullanımı teşvik edildi. Bunu geniş kitlelere yaymak için açık oturum, konferans ve panel gibi etkinliklerle “*bilinçlendirme-bilgilendirme*” çalışmaları yürütüldü. Ayrıca afişler asıldı. Yabancı şirketlere karşı eylemler yapıldı. Kampanya süresince yerli mallarından hareketle antiemperyalizm ve bağımsızlık düşünceleri işlendi⁸¹⁴.

“*Mustafa Kemal’in Milli Kurtuluşçu döneminden fakat yozlaştırılarak göstermelik bir hale getirilen Yerli Malı Haftası, devrimci gençlik tarafından tekrar ele alınmıştır...*” sözleri ile başlayan Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (TDGF) imzalı bildiride bu haftanın amacı, “*halkın dikkatini çekerek emperyalizmin sömürü tehdidi konusunda uyanık olmasını sağlamak*” olarak tanımlandı. Bu tarz etkinlikler “*emperyalizmle savaşmak*” konusunda “*araç*” olarak kullanılmalıydı⁸¹⁵.

Bunun yanı sıra, “*sağ-sol*” çatışmasının arttığı bir süreçte şiddet olaylarında yaralanan pek çok öğrencinin yanı sıra yine ölenler oldu. Yerli malı kullanılması için yapılan etkinlikler, emperyalizm ile mücadeleye evriltilmişti.

2- İstanbul Çapa Yüksek Öğretmen Okulu ve Ankara Atatürk Lisesi’nde Çıkan Olaylar (1 Aralık 1969)

İstanbul Yüksek Çapa Yüksek Öğretmen Okulu’nda 1 Aralık 1969’da düzenlenen bir etkinlik sonrasında öğrenciler arasında kavga çıktı. Ülkücü “*komandolar*” devrimci öğrenciler ile çatışırken karşılıklı sloganlar atıldı. “*kahrolsun komünistler*”, “*Amerikan uşaklarına ölüm!*” bunların birkaçı idi. Okul binasında hasar meydana geldi⁸¹⁶. Olaylar hemen sona ermedi. Bir gün sonra sopa ve bıçakların kullanıldığı sağ ve

yapıldı. TBMM’de Başbakan İsmet İnönü 12 Aralık 1929’da yaptığı konuşmada, Türk lirasının değer kaybının nedenlerini ve bu konuda alınacak önlemleri anlattı. Sonuçta 14 Aralık 1929’da TBMM Reisi Kazım (Özalp) başkanlığında yapılan toplantı sonucunda “*Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*” kuruldu. Bu kapsamda her yıl 12-19 Aralık tarihleri arası “*Tasarruf ve Yerli Malları Haftası*” olarak kutlandı. (Doğan Duman, **Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1990, s. 128-136); Atatürk’ün kuruluşunu desteklediği ve fahri başkanı olduğu Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti devletin ileri gelenlerinin desteğini almıştır. (Aysu Özçaylak, **Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Yerli Malı Politikaları ve Uygulamaları**, Ankara, 2017, s.176); 1929-1946 yılları arası “*Yerli Malı Haftası*” olarak kutlanan bu haftanın adı 1983 yılında *Tutum, Yatırım ve Türk Malları Haftası* olarak değiştirildi. Haftanın amacı yerli tüketimin artırılmasını sağlamaktır. Ayrıca bilinçli tüketim ve tutumlu olmak konuları üzerinde durulur. Böylece ülkenin zenginliklerinin artması amaçlanmaktadır. Okullarda 12 – 18 Aralık tarihleri arasında kutlanan bu haftada tutum, yatırım ve Türk malları hakkında bilgi verilerek, şiir okumak, oyun oynamak gibi etkinlikler yapılır. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Yerli_Malı_Haftası Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2016).

⁸¹⁴ A. Yıldırım, **FKF...**, s.457-459.

⁸¹⁵ **Türk Solu**, S.108, 9 Aralık 1969.

⁸¹⁶ **Milliyet**, 1 Aralık 1969.

sol görüşlü öğrencilerin kavgası büyüdü. Polis okulda güvenlik önlemi aldı⁸¹⁷. Devrimci öğrenciler Vali Vefa Poyraz’a telgraf göndererek okula asker gönderilmesini, polisin çekilmesini istedi. Zira devrimci öğrencilere göre polisler görevlerini kötüye kullanıyordu. Toplum Polisi okul ve çevresinde bulunduğu sürece “*can güvenliklerinin tehlikede olduğu*” görüşündeydiler. Bu yüzden askeri kuvvetlerin görevlendirilmesi istenilmekteydi⁸¹⁸.

Ankara Atatürk Lisesi’nde de aynı gün boykot gerekçesi ile karşıt görüşlü öğrenciler çatıştı. Boykotçu öğrenciler okul müdürünün “*baskıcı*” yönetimini protesto etmek için eyleme başladı. İddialara göre; okul müdürü “*milliyetçi komandolar*” aracılığı ile baskı kurmaya çalışıyordu. Okulda “*faşist*” yayınlar okutulduğu ve müdürün odasına “*yakasinda bozkurt rozeti olmayanları almadığı*” iddia edildi. Bu yüzden “*kahrolsun faşistler*” sloganlarıyla yürüyüş yapıldı. DTCF bahçesine gelen liseliler “*demokratik direnişlerine devam edeceklerine*” dair yemin ettikten sonra dağıldı⁸¹⁹.

Karşıt görüşlü grup ise “*Atatürk Liseli Türkçüler*” imzasıyla bildiri yayınladı. Buna göre olayları iki “*komünist*” öğretmen ve altı öğrenci organize ediyordu. Bütün öğrencileri boykota bu grubun zorladığı iddia ediliyordu. Üniversite öğrencilerinin de olaylara destek verdiği iddia edilmekteydi. AP grup toplantısında Atatürk Lisesi’nde yaşananlar gündeme geldi. AP milletvekili İhsan Ataöv gündem dışı konuşmasında, okul müdürünün disiplini sağlamak için aldığı önlemlere karşı öğrencilerin tepki gösterdiğini söyledi bahsetti. Buna karşı çıkan öğrencilerin MEB’e doğru yürüyüşe geçtiğinden bahsetti. Okul Müdürü’nün kararlarını desteklediğini açıkladı ve kendisine sahip çıkılması gerektiğini belirtti. Ardından söz alan Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem ise siyasi olayların ortaöğretime yayıldığını ancak bu tür eylemlere kesinlikle izin verilmeyeceğini ifade etti⁸²⁰.

3- Üniversitelerde Şiddetin Yükselen Değer Olması ve Ölümlü Vakalardaki Artış (9 Aralık 1969)

Üniversitelerde yaşanan olaylar ise daha şiddetliydi. 9 Aralık 1969’da İstanbul’daki Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi’nde (DMMA) sağ ve sol görüşlü öğrenciler arasında çıkan çatışmada bir öğrenci öldü⁸²¹. Bir araçtan açılan ateş

⁸¹⁷ *Milliyet*, 3 Aralık 1969

⁸¹⁸ *Türk Solu*, S.108, 9 Aralık 1969.

⁸¹⁹ *Türk Solu*, S.108, 9 Aralık 1969.

⁸²⁰ *Milliyet*, 3 Aralık 1969.

⁸²¹ *Tercüman*, 9 Aralık 1969.

sonucu Mehmet Sevinçbüyük isimli öğrenci öldü ve üç öğrenci yaralandı⁸²². Cinayet, Komünizmle Mücadele Derneği üyeleri ile karşıt görüşlü öğrenciler arasındaki düşmanlıktan kaynaklanmıştı. Arkadaşlarının öldürülmesi üzerine Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi öğrencileri bir forum düzenledi. Ardından cinayetin işlendiği yerde saygı duruşunda bulunuldu. Yapılan yürüyüşe polis müdahale etti. Akademi Başkanı aleyhinde gösteri yapan öğrenciler okula “*Akademiye gericilere mezar yapacağız*” yazılı pankart astı. Olay üzerine TMTG bildiri yayınladı: “*Gençliğin yabancı sermayeye karşı savaş ilan etmesiyle ülkemizdeki midesi dışa bağlı olanlarla millici güçler arasında kıyasıya bir mücadele başlamıştır. Bu savaşın yedinci şehidi Sevinçbüyük, emperyalizme ve onun yerli uşaklarına karşı mücadele verdiği için öldürülmüştür*”⁸²³.

Kısa bir süre sonra, 14 Aralık’ta aynı okulda yine bir kavga meydana geldi. Sabah namazının ardından çıkan çatışma ölümle sonuçlandı⁸²⁴. Mehmet Sevinçbüyük’ün ölümünden sonra arkadaşları akademi önünde nöbet tutmaya başlamıştı. Olayın görgü tanığı ve Akademi Öğrenci Birliği Başkanı Targan Ülbeyi’nin anlatımına göre Battal Mehetoğlu ve birkaç arkadaşı kapıda oturmaktayken, yüzden fazla kişiden oluşan bir grup “*komünistler*” diye bağırarak havaya ateş açtı. Okulun basılacağını düşünen Battal Mehetoğlu bu gruba tepki gösterdi⁸²⁵. Ancak kurşunların hedefi oldu. Yaralı halde kulübeye sığındı fakat tekrar dışarı çıkması üzerine açılan ateşle vurularak öldü. Yine Targan Ülbeyi olaylara sebep olanların camilerde organize edildiğini iddia etti ve şöyle konuştu: “*Dört gün önce arkadaşımız Mehmet Sevinçbüyük’ü öldüren şeriat taraftarları camilerde organize edilmektedir. Bayram namazında bizim komünist olduğumuz ve okulda mescitteki Kur’an’ı yaktığımızı ve mescidi de tahrip ettiğimizi söylemiş. Vaaz sırasında camiide bulunan bir subay bu iftiraları duyunca oradan ayrılmış. İhtimal, bu sabahki namazda da aynı sözler tekrarlandı ve mütecavizler ellerinde tabanca olduğu halde camiden çıkıp doğruca okula saldırdılar*”. Ayrıca Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar ve TBMM’ye gönderdikleri bir telgrafla şeriatçı örgütlenme hakkında bilgi verdiklerini de ifade etti⁸²⁶.

İ.Ü. öğrencileri 15 Aralık’ta Battal Mehetoğlu’nun ölümü ile ilgili olarak üniversite bahçesinde bir araya geldi. Yapılan konuşmalarda şu konulara dikkat çekildi:

⁸²² **Milliyet**, 9 Aralık 1969.

⁸²³ **Milliyet**, 10 Aralık 1969.

⁸²⁴ **Hürriyet**, 15 Aralık 1969.

⁸²⁵ **Milliyet**, 15 Aralık 1969.

⁸²⁶ **Günaydın**, 15 Aralık 1969.

*“Battal’ı öldürenler işçilerin köylülerin düşmanındırlar; çünkü Battal işçiden, köylüden yanaydı. Battal’ı öldürenler Türkiye halkının bağımsızlık mücadelesinin düşmanı, Amerikan emperyalizmin uşağıdırlar; çünkü Battal, yiğit bir bağımsızlık savaşçısıydı. Mustafa Kemal’e layık olmak istiyorsak, halkımızın bağımsızlığını, özgürlüğünü istiyorsak bir yumruk gibi beraber olalım”*⁸²⁷. Öğrenciler katiller bulununcaya kadar eyleme devam edeceklerini açıkladı. Polis cinayete göz yummakla suçlanmaktaydı. Öğrenciler, *“Hükümet istifa, kana kan intikam, devrimciler elele milli cephede, Atatürk geliyor”* sloganları ile Sultanahmet Adliyesi’ne yürüdü⁸²⁸. Savcıyla görüşmek istediler ancak bu girişimleri başarısız oldu. Ardından üniversiteye dönmek üzere hareket ettiler. Bu sırada toplum polisi ile çatışan öğrenciler, üniversite bahçesinde Atatürk anıtı önünde saygı duruşunda bulundu. Arkadaşları, Battal Mehetoğlu’nun cenazesi başında sabaha kadar nöbet tuttu⁸²⁹. İ.T.Ü. öğrencileri ise 15 Aralık’ta düzenledikleri forumda süresiz boykot kararı aldı. Ardından cinayetleri protesto etmek için *“Devrimci göreve, kahrolsun irtica”* sloganları eşliğinde Maçka Maden Fakültesi’nden başlayan yürüyüşe, yaklaşık üç bin kişi katıldı⁸³⁰.

Olay, İ.T.Ü. Senatosu, TİP, Halkevleri Genel Başkanı, Hukuk Fakültesi Dekanı, Mücadele Birliği, DMMA akademisyenlerinin yayınladıkları bildiri ve açıklamalara konu oldu ve TBMM’de görüşüldü⁸³¹. İçişleri Bakanı Haldun Menteşeoğlu⁸³², 15 Aralık’ta Battal Mehetoğlu’nun öldürülmesi hakkında TBMM’ye bilgi verdi: DMMA’de; sağ ve sol görüşlü öğrenciler arasında 7 Aralık’ta bir kavga çıktığını; ardından 8 Aralık’ta Mehmet Sevinçbüyük’ün öldürülmesi üzerine güvenlik güçlerinin tedbir aldığını söyledi. Ancak öğrencilerle idarecilerin; polisin okul çevresinde bulunmasını istemediklerini belirtmeleri üzerine polisin okulun karşısına çekildiği belirtildi. Zira öğrenciler kendilerinin nöbet tutacağını ifade etmişti. 14 Aralık’ta sabah saatlerinde yaşanan silahlı çatışma neticesinde hayatını kaybeden öğrencinin ise bunlardan biri olduğunu belirtti. Olay sonrasında emniyet görevlilerince kapsamlı tahkikat yapıldığı ve şüphelilerin tespit

⁸²⁷ **Türk Solu**, S.110, 23 Aralık 1969.

⁸²⁸ **Milliyet**, 16 Aralık 1969.

⁸²⁹ **Türk Solu**, S.110, 23 Aralık 1969.

⁸³⁰ **Milliyet**, 16 Aralık 1969.

⁸³¹ **Milliyet**, 16 Aralık 1969.

⁸³² 1916 Muğla’da doğdu. İ.Ü. Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Çeşitli devlet kurumlarında memur ve müdür olarak çalıştı. Eğil, Seferihisar, Eminönü, Mudanya, Üsküdar ve Kadıköy kaymakamlığı ile; Sinop valiliği ve Mülkiye Müfettişi yaptı. 1961-1980 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu Muğla Üyeliği yaptı. Cumhuriyet Senatosu İçişleri Komisyonu Üyeliği, 30. Hükümet İmar ve İskân Bakanlığı, 31 ve 32. Hükümet İçişleri Bakanlığı yaptı. 1988’de öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt4/ Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2016).

edilerek adli makamlara teslim edildiği aktarıldı⁸³³. CHP Grubu adına ise Reşit Ülker⁸³⁴ konuştu. Öğrencinin öldürülmesinin daha önce meydana gelen benzeri olaylarla değerlendirilmesi gerektiğini söyledi. Bu olayların “aşırı sağ” tarafından organize edildiğini ve bunlara karşı müsamaha gösterildiğini, asıl suçluların hiç bulunamadığını ileri sürdü. Hükümet’in bu tür olayları; boykot, işgal, protesto gösterisi yapanları yıldırma ve bunları önlemek için tasarladığını iddia etti⁸³⁵.

16 Aralık 1969 günü Battal Mehetoğlu’nun cenaze töreninden önce İ.Ü. Hukuk Fakültesi’nde forum düzenlendi ve diğer fakültelerde uygulanmak üzere “*emperyalizme, siyasi iktidara ve faşizme karşı süresiz boykot kararı*” alındı. Foruma, bir süre önce öğrenci olaylarında öldürülen Taylan Özgür’ün ailesi ile İstanbul’da bulunan diğer yükseköğretim kurumlarından katılanlar oldu. Üniversite yönetimleri de olanlar karşısında sessiz kalmadı. İ.Ü. ve İ.T.Ü. Senatoları konu hakkında birer bildiri yayınladı. İ.Ü. Senatosu, zanlıların zaman kaybedilmeden bulunmasını, aksi halde anarşi ortamının oluşacağı endişesini dile getirdi. Ayrıca öğrencilerin eğitimi aksatmayacak surette tepki vermesi hususuna değindi. İ.T.Ü. Senatosu ise 1965’te yasama, yürütme ve yargı mensupları ile siyasi partilere gönderdiği muhtıroda öğrencilerin siyasi eylemlere katılmalarının sakıncalarına dikkat çekildiğini, ancak aradan geçen zamanda gerekli tedbirlerin alınmadığı için olayların bu seviyeye geldiğini ifade eden bir bildiri yayınladı. Sorunun tamamen çözülmesi ve bu tür olumsuz olayların bir daha yaşanmaması için tüm kurumların işbirliği içerisinde olması gerektiğine vurgu yaptı. SBF Profesörler Kurulu da son dönemde meydana gelen öğrenci ölümleri ile ilgili görüşlerini Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Senatosu, Millet Meclisi ve Başbakan’a iletme kararı aldı. CHP Gençlik Kolları konu hakkında yayınladığı bildiride olayların iktidarın desteğiyle meydana geldiğini ileri sürdü. AP’nin “*ülkeyi karanlık günlere götürmek*” istediğini iddia etti. Ayrıca CHP Grubu’nda da iki öğrencinin öldürülmesi sürecinde Hükümet’in tutumu hakkında gensoru önergesi verilmesi kararı alındı⁸³⁶.

Battal Mehetoğlu’nun tabutunu Sirkeci arabalı vapuruna kadar taşıyan öğrencilere öğretmen, subay ve işçiler de eşlik etti. Yol boyunca “*Kahrolsun Amerika,*

⁸³³ MMTD, 3/I, s.466-469.

⁸³⁴ 1919’da Kadıköy’de doğdu. İ.Ü. Hukuk Fakültesi ve İngiliz Filolojisi bölümlerini bitirdi. İstanbul Milli Emlak Müdürlüğü Tasfiye Bürosu Memuru, serbest avukat, Türkiye Emlak Kredi Bankası Yönetim Kurulu üyesi, İstanbul Barosu İdare Kurulu üyesi, İstanbul Hilali Gençlik Grubu Spor Kulübü Başkanı olarak görev yaptı. “*Vazife*” dergisi sahibi ve Halkçı Parti Kurucu üyesiydi. TBMM’de I.(XII), II.(XIII), III.(XIV), IV.(XV), XVII., XVIII. dönem milletvekilliği yaptı. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt3/index.html Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2016).

⁸³⁵ MMTD, 3/I, s.469.

⁸³⁶ Milliyet, 17 Aralık 1969.

bağımsız Türkiye, devrimciler elele milli cephede” sloganları atıldı⁸³⁷. Cenaze töreni sonrası Taksim Anıtı’na çelenk konuldu ve burada saygı duruşunda bulunuldu. Gençler İstiklal Marşı’nın ardından “*Amerikan emperyalizmine ve onun uşaklarına karşı sokaklarda, fabrikalarda, dağlarda yılmadan, usanmadan, korkmadan savaşağımıza and içeriz*” sözlerini içeren “*Bağımsızlık Andı*”nı okudu⁸³⁸.

Konu Cumhuriyet Senatosu’nda 16 Aralık’ta ele alındı. Tabii Senatör Mucip Ataklı failer ortaya çıkarılamazsa daha “*vahim*” olayların yaşanabileceğine dikkat çekerek; “... *Hiçbir suçun cezasız kalmayacağını herkes bilmelidir. Rejimi felakete sürükleyenlerin davranışlarına artık dur demek lazım, yeter demek lazım diyorum, Devrimciler ölür, devrimler sürer*” dedi⁸³⁹. İçişleri Bakanı Haldun Menteşeoğlu da Senato’da bilgilendirmede bulundu. Battal Mehetoğlu ve okul içerisindeki öğrencilerin olay günü gelen kalabalığı “*silahla karşıladığını*” belirtti. Yakalananların sağ eğilimli “*Mücadele Birliği*” mensubu olduğunu yineledi. “*Üniversitelere siyaset girmesin, anarşi ve kanunsuz davranışlar kesinlikle kabul görmesin*” görüşünü savunanların bir kez daha haklı çıktığını vurguladı. Bu ve benzeri olaylar hakkında “*asgari müşterekte birleşme*” çağrısında bulundu ve bunun önemini ifade etti⁸⁴⁰.

Öğrenci olayları sırasında gençler yaşamını yitirmeye devam ediyordu. Alınan önlemler, siyasilerin çağrıları ve diğer bütün çabalara rağmen şiddet eylemleri hız kesmedi. Bu süreçte önemli bir gelişme de askeriye içerisinde bir grubun öldürülen gençleri konu alan bir bildiri yayınlanması idi.

4- “69 Subay Bildirisi” ve Yankıları (16 Aralık 1969)

Bu süreçte kamuoyu geniş yankı uyandıran gelişmelerden biri de “69 Subay Bildirisi”⁸⁴¹ idi. Adından da anlaşılacağı üzere Türk Ordusu’na mensup subaylar tarafından bu eylem gerçekleştirilmiştir. Siyasi cinayetlere karşı yayınlanan bildiride, gençlerin “*Bağımsız Türkiye*” istediği için öldürüldüğü belirtiliyordu⁸⁴².

⁸³⁷ **Türk Solu**, S.110, 23 Aralık 1969.

⁸³⁸ **Milliyet**, 17 Aralık 1969.

⁸³⁹ **Milliyet**, 17 Aralık 1969.

⁸⁴⁰ **CSTD**, LIV, s.522-523.

⁸⁴¹ Bildiri Ali Kırca tarafından yazılmıştı. Bildiriyi gazeteye iletenlerden Emin Babakuş, Ahmet Çoker, Okan Esmen ve Sarp Kuray bir süre sonra ordudan atıldı. (**Türk Solu**, S.114, 20 Ocak 1970).

⁸⁴² İstanbul Barosu, Türk Devrim Ocakları ve Eczacılık Fakültesi Genel Kurulu bildiri yayınladı. İçişleri Bakanı Haldun Menteşeoğlu, İstanbul Valisi Vefa Poyraz ve İ.Ü. Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya demeç verdi. Turan Emeksiz’i Yaşatma Derneği ise Malatya’ya Battal Mehetoğlu’nun büstünün dikilmesi için kampanya başlattı. (**Milliyet**, 17 Aralık 1969).

Bildiride; *Halkımıza bildiririz! Senden yana olanları bir bir vurmaya başladılar. Yiğit halkım. Önce Vedat'ı öldürdüler. Alacakaranlıkta. 'Bağımsız Türkiye' demişti Vedat. Sonra Mehmet'i vurdular, sonra Taylan'ı. 'Türk Halkı ezilmekten kurtulsun' demişti Taylan'la Mehmet. Sonra bir gece başka Mehmet, sonra bir yiğit Battal. Sandılar ki, durdururuz ihanet barikatlarıyla bu coşkun seli. Sandılar ki, söndürürüz salyalarımızla yanan ateşi. Oysa söner miydi bu kızgın ateş? Durur muydu Milli Kurtuluş Savaşımız? Bu savaş şunun bunun değil ki, dursun. Bu savaş bir avuç insanın değil ki, dursun. Bu savaş senin; bu savaş ezilenlerin. Bu savaş Mustafa Kemal'in savaşı; ama artık bu alçakça katliam, bitsin artık bu zulüm. Sahipsiz bildikleri Devrim'i köşe başlarında yok etmeye kalkanların karşısına yeni Mehmet'ler, yeni Vedat'lar yeni Taylan'lar dikilecektir. Bunu bilsinler. Bunu anlasınlar ezilenlerin kulakları. İplerini tutan elleri kıracak güçler de vardır Türkiye'de. Meydan boş değildir. Tüfeklerimizdeki mermi, mermilerimizdeki barut, yüreklerimizdeki ateş yeter size. Milli Kurtuluş Savaşımızın en büyük dayanağı yiğit halkımızsa, onun yumruğu devrimci gençliktir. Onun yumruğu bizlerin. Gece yarılarında alacakaranlıklarda, gençliğe sıkılan kurşun gerçekte Mustafa Kemal'e sıkılıyor. Yiğit halkım, tabancayı tutan bir uşaksa eğer, tetiği çeken seni ezen, tetiği çeken seni sömüren, senin yoksulluğundan yana olandır. Bağımsız Türkiye diye vuruldular Yüce Türk halkı, senden yana olanları vuranlara 'Artık yeter, dur!' diyoruz ve devrimci şarkımızı bir kere, bin kere daha birlikte söylüyoruz. Ne değişir, isterse kesilsin devrimcilerin başları birer birer. Oysa bir yasadır bu, mümkünü yok! Devrimciler ölür, devrimler sürer” ifadeleri yer almaktaydı⁸⁴³.*

Silahlı Kuvvetlere mensup subayların bu bildiriye yayınlaması üzerine Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç bir açıklama yaptı. Buna göre; TSK'nın Anayasa'nın verdiği yetkiler kapsamında her tür olaydan uzak olması gerektiğini ve hiçbir zümreyi ya da “aşırı cereyanı” destekleyemeyeceğini ifade etti. Yayımlayanlar hakkında yasal işlem başlatıldı⁸⁴⁴. Bildiriye Ali Kırca'ya yazdıran Sarp Kuray 1970'te tutuklandı⁸⁴⁵.

⁸⁴³ <http://www.radikal.com.tr/turkiye/sarp-kuray-muebbete-69-subay-bildirisini-okuyarak-gitti-920110/> (Erişim Tarihi: 12 Eylül 2018).

⁸⁴⁴ **Milliyet**, 18 Aralık 1969.

⁸⁴⁵ İdris Gürsoy, **Medyadaki Darbe Geni**, İstanbul, 2013, s.159.

5- TBMM’de “Siyasi Cinayetler” ve “Krizle Yönelik” Tartışmalar (17 Aralık 1969)

TBMM’de 17 Aralık 1969 günü yapılan birleşik toplantıda CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ve GP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu gündem dışı söz aldı. Subayların yayınladığı bildiriye değinen İsmet İnönü; ordunun hiçbir şekilde ülkeye zarar verici bir eylemin içerisinde yer almayacağını söyledi. Türk ordusunun; milletin istemediği herhangi bir harekette bulunmayacağını ve macera arayanların peşinden gitmeyeceğini belirtti. Jandarmanın ve polisin tarafsız olması gerektiğini de vurguladı⁸⁴⁶.

İsmet İnönü ayrıca; “aşırı sağ ve aşırı sol” hareketlerin tehlikesinden bahsetti. Son zamanlarda meydana gelen olayların, aşırı sol eylemciler tarafından, “Atatürk adına” demokratik rejimi değiştirmeye yönelik hareketler olduğunu, aşırı sağcıların ise ülkede kaos oluşturmayı amaçladığını söyledi. Devletin, her yönüyle bu tür eylemlerle başa çıkabilecek gücü olduğunu belirtti. Ancak aşırı sağ tehlikesinin daha büyük olduğunu ileri sürdü. Çünkü aşırı sağ ülkede daha fazla kabul görüyor ve Hükümet de bu konuda “destekleyici bir unsur” olarak algılanıyordu. Hükümet’e, olayların aydınlatılması konusunda hassasiyet göstermesi çağrısında bulundu. Zira suç işleyenler bulunamadıkça devlete karşı “güvensizlik” oluşuyordu. Hükümet’in bu tür konulara “vicdan hürriyeti meselesi” olarak yaklaşması neticesinde; aşırı sağ eylemcilerin kendilerini himaye altında hissettiklerini açıkladı⁸⁴⁷. Ülkenin mevcut sorunlardan arındırılması gerektiğini vurguladı. Bu konuda Hükümet’in sorumluluğuna dikkat çeken İnönü, devlet kuvvetlerinin “partiler üstü doğrulukta kullanılması” gerektiğini söyledi. Bu başarıldığı takdirde demokratik rejim içerisinde Türkiye’nin sıkıntılarından kurtulabileceğini ifade etti⁸⁴⁸.

GP lideri Turhan Feyzioğlu ise yaptığı değerlendirmede eğitimin önemine değindi. Her alanda yetkin gençler yetiştirmenin bir ülkeyi kalkındıran “kilit unsur” olduğunu belirtti. Zira yaşanan olaylar doğrudan eğitim sorunlarıyla bağlantılıydı. Çözüm için Meclis’e verdikleri kanun tekliflerinin ivedilikle değerlendirilmesini istedi. Sorunların giderilmesi için her türlü girişime destek verdiklerini ifade etti. Art niyetli “ihtilal heveslisi” kimselerin bulunduğunu belirtti. Sorunlara yaklaşımda “anarşiyi aracı yapan” kişilerin varlığına dikkat çekti ve bunların karşısında olduklarını dile getirdi. Siyasi aşırılıkların; dernek, sendika, öğrenci derneği gibi çeşitli kuruluşlara “sızdıkları”

⁸⁴⁶ TBMMTD, I, s.24.

⁸⁴⁷ TBMMTD, I, s.22-26.

⁸⁴⁸ Milliyet, 18 Aralık 1969.

uyarısında bulundu. Turhan Feyzioğlu, “Sosyalist Fikir Kulübü” tarafından dağıtılan ve 1848’de yayınlanan Komünist Manifesto⁸⁴⁹’dan alıntılan; “*Alınan tedbirler ne denli sert olursa proletaryanın bilinçlenmesi de o denli hızlı olacaktır ve sonunda kazanacak olan zincirlerinden başka şeyi olmayan proletaryadır*” cümlesinin sınıf kavgasını körüklediğini belirtti⁸⁵⁰.

Bu kurumun siyasetle uğraşmasının yasaklanmasına rağmen bu tür faaliyetlerde bulunmasını eleştirdi. Buna benzer bir bildirinin 1968’de dağıtıldığını ve Meclis’te gündem dışı konuşmasında ele aldığını hatırlattı: Bildiri ODTÜ devrimci öğrencileri tarafından SBF’deki işgal ve boykot yapan öğrencilere gönderdiği açık bir mektuptu. Kızılay’da dağıtılan ve “*Devrimci Öğrenciler*” başlığını taşıyan yazının gerekçesinin “*meydana gelen olayların Meclis görevini yapmıyor, kanun çıkarmıyor diye*” olmadığını söyledi. Zira bildiride TBMM ve düzenin “*tanınmadığına*” vurgu yapılmıştı. “*Bu düzeni yıkmak istiyoruz, tanımıyoruz, öğrenci ayaklanmaları özünde daha büyük halk ayaklanmalarının kıvılcımlarını taşımaktadır. Köylülerin topraklara, işçilerin fabrikalara el koymaları için onları yüreklendirici olmalıdır*” denilmekteydi. Bildirinin Ankara’da dağıtılması da ayrı bir sorundu. Turhan Feyzioğlu’na göre bu ve benzeri hareketler “*Maocu, Leninci, Stalinci ihtilal tahriklerini*” içeriyordu⁸⁵¹.

Öğrenci ölümleri konusunda ise faillerin bulunamadığına dair yaygın bir kanaat oluşturulmasının yanlışlığına değindi. Üniversitelerde ifade ve bilim özgürlüğünü desteklediklerini ancak üniversitelerin “*ihtilal yuvası*” haline getirilmesine karşı olduklarını vurguladı. Konuşmasında birlik ve beraberlik mesajı verdi ve TBMM’nin güven ortamı sağlayabilecek kudrette olduğunu ifade etti. Ancak bunun için “*önce vatan, sonra parti*” diyebilmenin önemini yineledi⁸⁵².

Başbakan Süleyman Demirel ise son günlerde meydana gelen hadiseler ve devamında yapılan değerlendirmeler kapsamında, öncelikle “*Türkiye’nin ihtilal korkusundan kurtulması*” gerektiğini belirtti. Kanunsuz eylemlerin 1961 Anayasası’nın

⁸⁴⁹ Uluslararası işçi örgütü Komünistler Birliği’nin Kasım 1847’de Londra’da toplanan ikinci kongresi Karl Marx ve Friedrich Engels’i hem kuramsal hem de uygulamada yol gösterici olacak bir parti programı hazırlaması konusunda görevlendirdi. Ocak 1848’de Brüksel’de tamamlanan “*Komünist Parti Manifestosu*” aynı yıl şubat ayında Londra’da; haziranda ise Fransa’da yayınlandı. Marx ve Engels’in isimleri ilk kez 1872 Leipzig basımında yer aldı ve bu kez broşürün adı “*Komünist Manifesto*” olarak değiştirildi. “*Bilimsel sosyalizmin kitlesel siyaset sahnesine çıkışının ilk ciddi işareti olan Komünist Manifesto, yayınlandığı günden itibaren en çok yayınlanan ve tartışılan toplumsal ve siyasal metinlerden biri oldu. Ayrıca tarihteki bütün sosyalist ve komünist partilerin programlarının temelini oluşturdu.*” (Karl Marx, Friedrich Engels, **Komünist Manifesto**, (Çev. Celal Üster-Nur Deriş), İstanbul, 2008, s.23-24).

⁸⁵⁰ TBMMTD, I, s.32.

⁸⁵¹ TBMMTD, I, s.32-33.

⁸⁵² TBMMTD, I, s.34-35.

yürürlüğe girdiğinden beri meydana geldiğini, bunlarla ilk kez karşılaşmadığını söyledi. Siyasi cinayetlerin faillerinin iktidar tarafından himaye edildiğini yalanladı. Yaşanan yedi olaydan altısının failinin yakalandığını söyleyerek bu suçlamaların kasıtlı olarak yapıldığını ifade etti. Boykot ve işgaller hususundaki değerlendirmelerinde ise, İsmet İnönü'nün ilk kez “*sol anarşi*”den şikâyet ettiğini belirten Süleyman Demirel, geçmişte gerekli kınama yapılmış olsaydı, sürecin bu aşamaya gelmeyeceğini ileri sürdü. Ancak gecikmeli de olsa İsmet İnönü'nün söylemlerinden memnun kaldığını belirtti⁸⁵³.

Siyasi gündem 19 Aralık 1969'da Meclis'te Başbakan Süleyman Demirel hakkında gensoru verilmesi ile yeni bir sürece girdi. CHP milletvekili Necdet Uğur⁸⁵⁴ ve altı arkadaşı, İstanbul'da öldürülen öğrenciler dolayısıyla Meclis'e verdikleri önergede “*Hükümet'in aşırı sağ kuruluşları himaye ve müsamahasıyla ayrı bir yönetim yoluna girdiği görülmektedir. Başbakan böylece Anayasa'nın kendisine verdiği yetkilileri bir tarafa bırakarak, yetki dışı yollarla kendi isteklerine uygun bir yönetim getirmek teşebbüsündedir. Bundan dolayı her bakımdan sorumludur*” ifadelerine yer verildi⁸⁵⁵.

Bu tartışmalar devam ederken, öldürülen öğrenci Battal Mehetoglu 18 Aralık'ta memleketi Malatya'da törenle toprağa verildi. Cenaze namazı ise, camiden çıkanlar tarafından öldürüldüğü gerekçesiyle mezarlıkta kılındı⁸⁵⁶.

6- ABD'nin 6.Filosu'nun İzmir Ziyareti ve Çıkan Olaylar (19-22 Aralık 1969)

19 Aralık 1969'da İzmir'e ABD 6.Filosu'nun gelmesi ile sokaklar yeniden hareketlendi. Artık şiddet olayları dışında gündemi meşgul eden herhangi bir gelişme yaşanmıyordu. Dev-Genç tarafından “*Go home yankee*” yazılı pankartlar ve afişler hazırlandı. Bildiriler basılıp dağıtıldı⁸⁵⁷.

6.Filo, Türkiye'de sağ-sol çatışmalarını bir anlamda körüklemektedir. İstanbul ve Ankara'dan çok sayıda “*yurtsever devrimci*” İzmir'e gitti. Aralarında Mahir Çayan ve Sebahattin Kurt'un da bulunduğu Dev-Gençliler de İzmir'e geldi. 19 Aralık 1969'da

⁸⁵³ **Milliyet**, 18 Aralık 1969.

⁸⁵⁴ 1923'te Mecitözü'nde doğdu. SBF'den mezun oldu. Çorum Kargı ve İzmir Urla kaymakamlığı yaptı. İstanbul Emniyet Müdürlüğü 2. Şube Müdürü ve İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı olarak çalıştı. İzmir ve İstanbul Emniyet Müdürü olarak görev yaptıktan sonra İstanbul Belediye Başkanı oldu. CHP'den III.(XIV) Dönem milletvekili olarak seçildi. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/Cilt2.pdf); 1977'de İçişleri ve 1978'de Milli Eğitim Bakanı olarak görev yaptı 2004'te öldü. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Mustafa_Necdet_Uğur Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2016).

⁸⁵⁵ **MMTD**, 3/I, s.516-517.

⁸⁵⁶ **Milliyet**, 19 Aralık 1969.

⁸⁵⁷ A. Yıldırım, **FKF...**, s.466.

Türkiye'nin pek çok farklı ilinden gelen binlerce öğrenci tarafından Filo'nun gelişi protesto edildi. Dev-Genç'in önderlik ettiği grup, "6.Filo defol" sloganları eşliğinde ABD askerlerini karaya çıkarmamak üzere ant içti. Askerlerin karaya çıkmaya teşebbüsü üzerine taş ve sopalarla saldırıya geçen kitleyi polis engelledi. NATO'ya ait araçların camları kırıldı pek çok ABD askeri tartaklandı. Mahir Çayan ile birlikte çok sayıda kişi gözaltına alındı. Ertesi gün ise gözaltıları protesto etmek amacıyla bir grup kız öğrenci Hasan Tahsin Anıtı önünde oturma eylemi yaptı. Dağılma çağrılarını karşılıksız bırakan gruba polis müdahale etti ve yeni gözaltılar gerçekleşti. Gençler serbest bırakıldıktan sonra yeniden limana gitti. ABD askerlerinin karaya çıktığını haber alan grup, yakında bulunan ABD'ye ait TUSLOG binasını molotof kokteylleri ile tahrip etti⁸⁵⁸. Bazı askerler darp edildi. Ayrıca Alsancak'ta ABD vatandaşlarının ikamet ettiği evlerin camları kırıldı⁸⁵⁹.

Pek çok devrimci kuruluş tarafından 6.Filo'nun gelişi ile ilgili bildiri yayınladı: "6.Filo'ya karşı çıkmak bir yurtseverlik görevidir. Yurtseverler, bağımsızlıktan yana olanlar 6. Filo'ya karşı çıkacaklar, katil filonun limanlarımızı kirletmelerine göz yumulmayacak" deniyordu⁸⁶⁰. Ziyaret öncesinde radyodan verilen haberlerde ABD 6.Filo komutanı Albay James J. Downey'in Atatürk anıtına çelenk koyacağı belirtilmişti. Haberin yayılması üzerine gençler anıt çevresinde toplandı. Basın mensuplarına anıta çelenk konulmasına engel olunacağı, hatta çelengin imha edileceği söylendi. Bunun üzerine ABD'li komutan anıta gelmedi. Marşlar eşliğinde "Amerika defol" sloganları ile yürüyüşe geçen grup, NATO karargâhına yöneldi⁸⁶¹. Karargâhın camlarını kıran gençlerle polis arasında çatışma çıktı⁸⁶². Bildiri dağıtmak, izinsiz yürüyüşe katılmak, polise mukavemet suçu kapsamında yaklaşık yüz kişi gözaltına alındı⁸⁶³.

Olaylar ertesi gün de devam etti. TMTF binasının önünde toplanan gençler Basmane'den Cumhuriyet alanına doğru sloganlarla yürüyüşe geçti⁸⁶⁴. Burada Hükümet ve 6.Filo aleyhine slogan atan gençler saygı duruşunda bulundu. Çiğli'de görevli ABD askerlerine ait otomobiller tahrip edildi. Eyleme katılımın artacağı haberi üzerine Basmane Tren Garı'nda önlem alan polis, İzmir'e gelen yirmi sekiz öğrenciyi gözaltına aldı. Gözaltına alınan kişi sayısı yüz elliye geçti. ABD 6.Filo yetkilileri olaylar hakkında

⁸⁵⁸ Musa Kaplan, **Devrim Yolcuları**, İstanbul, 2012, s. 63-64.

⁸⁵⁹ **Milliyet**, 20 Aralık 1969.

⁸⁶⁰ **Türk Solu**, S.111, 30 Aralık 1969.

⁸⁶¹ **Türk Solu**, S.111, 30 Aralık 1969.

⁸⁶² H. Çetinkaya, **68'den 78'e Sancılı Yıllar...**, s.91-92.

⁸⁶³ **Türk Solu**, S.111, 30 Aralık 1969.

⁸⁶⁴ **Türk Solu**, S.111, 30 Aralık 1969.

bir basın toplantısı yaptı. Yedi ABD’li askerin yaralandığını açıklandı. Protesto gösterilerinin demokrasinin gereği olduğu ve göstericilerin azınlıkta olduğunu belirtildi⁸⁶⁵.

Ziyaretin üçüncü gününde yine ABD askerlerine yönelik saldırılar devam etti. Üniversite öğrencisi kızlardan oluşan bir grup, 6.Filo’yu protesto etmek amacıyla şehit gazeteci Hasan Tahsin’in heykeli önünde oturma eylemi yaptı. Grubun dağılmasını isteyen polise direnen kalabalık, yakınlardan geçen bir ABD’li askere saldırması üzerine polis, kalabalığa müdahale etti. ABD’li askeri kurtaran güvenlik güçleri topluluğu dağıttı. Gözaltına alınan çok sayıda öğrenci oldu⁸⁶⁶.

Politikacıların da gündeminde aynı konu vardı. TİP, 6.Filo’nun ziyaret tarihini oldukça anlamlı bulmaktaydı. MP Sinop milletvekili Hilmi İşgüzar⁸⁶⁷, İçişleri Bakanı Haldun Mentешеoğlu’nu tedbir almadığı için; 6.Filo’nun ziyaretine izin verdiği gerekçesiyle de Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil hakkında 19 Aralık 1969’da Meclis’te gensoru oturumu açılmasını istedi⁸⁶⁸.

Dev-Genç’in 6.Filo’ya yönelik düzenlediği eylemlerin bir sonucu olarak ABD askerleri hiçbir eğlence yerinde görülmedi. Ayrıca İstanbul, Ankara, Gaziantep’te de Dev-Gençliler tarafından etkinlikler düzenledi⁸⁶⁹. İzmit’te ise hem üniversitede yaşanan olaylar hem de 6.Filo’nun gelişi ile ilgili olarak DİSK’e bağlı sendikaların ve İstanbul’dan bazı öğrenci kuruluşlarının katıldığı bir gösteri düzenlendi⁸⁷⁰. 22 Aralık’ta ABD 6.Filo’su İzmir’den ayrıldı. İzmir Valisi’nin açıklamasına göre; 6.Filo ziyareti kapsamında toplam yüz doksan üç kişi gözaltına alındı, yetmiş beş kişi hakkında soruşturma açıldı ve on kişi de tutuklandı⁸⁷¹. ODTÜ Genel Forum Başkanlık Divanı tarafından bir bildiri yayımlandı: *“16 Aralık’ta düzenlenen forumda oy birliği ile 6.Filo yurdumuzu terk edinceye kadar boykot kararı alınmıştı. ODTÜ Genel Forum Başkanlık*

⁸⁶⁵ **Milliyet**, 21 Aralık 1969.

⁸⁶⁶ **Milliyet**, 22 Aralık 1969.

⁸⁶⁷ 1929’da Kozaklı Büyükyazılı’da doğdu. İ.Ü. Orman Fakültesi ve A.Ü. Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Nancy Üniversitesi Milli Orman ve Su Yüksekokulu’nda ihtisas yaptı. Pek çok ilçede Orman Bölge Şefi olarak görev yaptı. Serbest avukatlık, orman yüksek mühendisliği ve öğretmenlik yaptı. *“Dünya”* gazetesinde yazar olarak çalıştı. Millet Partisi II.(XIII) Dönem Sinop milletvekili seçildi. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/Cilt2.pdf Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2016).

⁸⁶⁸ **MMTD**, 3/1, s.518.

⁸⁶⁹ A. Yıldırım, **FKF...**, s.468;

⁸⁷⁰ **Milliyet**, 21 Aralık 1969.

⁸⁷¹ **Milliyet**, 23 Aralık 1969; İzmir Valisi olayları *“bazı kıskırtıcı militanların marifetidir”* sözleriyle ifade etti. Bunu Türk gençliğine mal etmenin doğru olmadığını söyledi. (**Devrim**, 23 Aralık 1969).

Divanı son gelişmeleri ve daha evvel alınan kararları gündemine alarak 23 Aralık Salı günü saat 08.00'den itibaren derslere girileceğini kararlaştırmıştır”⁸⁷².

6.Filo’yu protesto eylemleri daha önceki yıllarda da düzenlenmişti. ABD’nin askeri bir unsurunun Türkiye’yi ziyaretini protesto etmek özellikle sol görüşlü gençliğin emperyalizme karşı oluşunun bir sembolü idi.

7- Yıldız DMMA ve Öğrenci Yurtlarında Arama (20 Aralık 1969)

İki öğrencinin öldürüldüğü İstanbul Yıldız DMMA’da güvenlik güçleri tarafından 20 Aralık’ta arama yapıldı. Polis ve jandarma tarafından ortak yürütülen bu operasyonda yedi kişi tutuklandı. Binanın muhtelif yerlerine gizlenmiş çok sayıda mühimmat, silah ve molotof kokteyli bulundu⁸⁷³.

Akademi Başkanı Prof. Dr. Macit Erbudak, eğitim-öğretimin tatil edilmesinin gerekliliğini ifade etti. Bunun üzerine İçişleri Bakanı akademinin süresiz olarak kapatıldığını açıkladı. Kanunsuz hareketlerin “aşırı uçlar” tarafından gerçekleştirildiğini; onların da arkasında ise bazı siyasilere olduğunu dile getirdi. Herkesin yasadışı eylemlere karşı birlikte hareket etmesi konusunda çağrıda bulundu. Okumak isteyen gençleri militanların etkisinden kurtarma konusunda asgari müşterekte birleşilmesini istedi. Yapılan arama neticesinde bulunan silah ve mühimmatları işaret ederek, eğitim kurumlarının “silah deposu” haline getirildiğini ifade etti⁸⁷⁴. Ayrıca Mustafa Avşaroğlu isimli öğrencinin alıkonularak kendisine işkence edildiğini açıkladı⁸⁷⁵.

Arama faaliyetleri yalnızca DMMA ile sınırlı kalmadı. Kadırga Yurdu’nda arama yapan güvenlik güçleri burada da Molotof kokteyli, sopa, çakı gibi malzemeler buldu. Mustafa Avşaroğlu isimli öğrencinin ise akademide kurulan “Halk Mahkemesi” tarafından “işkence ile cezalandırıldığı” ve bunu yapan kişilerin Deniz Gezmiş ve Cihan Alptekin olduğunu iddia etmesi üzerine Deniz Gezmiş tutuklandı. Cihan Alptekin ise savcı talimatı gereği gözetim altında tutulmaya devam etti⁸⁷⁶.

⁸⁷² Devrim, 23 Aralık 1969.

⁸⁷³ Tercüman, 21 Aralık 1969; İçişleri Bakanı Haldun Menteşeoğlu yapılan arama neticesinde bulunan materyalleri Millet Meclisi’nde 22 Aralık 1969’da yaptığı konuşmada şöyle açıkladı: “Muhtelif cins ve ebatta 8 adet tabanca, 2 adet av tüfeği, 2 adet sustalı çakı, 2 adet kama, 1 adet şiş, 171 adet muhtelif marka ve çapta mermi, 16 molotof kokteyli, 12 adet tabanca şarjörü, 13 adet domdom tabanca kurşunu, 39 adet av tüfeği mermisi, 1 adet lastik cop, 43 adet palaska, 98 adet tabanca mermisi, 2 adet tabanca mermi kovani, 4 adet tahtadan yapılmış mavzer tüfeği, 35 adet molotof kokteyli yapmaya yarar alet ve edevat ve malzeme, 18 adet demir çubuk, 1 adet dürbünlü tüfek” (MMTD, 3/1, s.570).

⁸⁷⁴ Milliyet, 21 Aralık 1969.

⁸⁷⁵ Tercüman, 21 Aralık 1969.

⁸⁷⁶ Tercüman, 21 Aralık 1969.

8- TBMM’de Başbakan ve İki Bakan Hakkında Verilen Gensoru Önergesinin Gündeme Alınmasına Dair Yapılan Görüşme (22 Aralık 1969)

TBMM’de Süleyman Demirel ve İçişleri ile Dışişleri Bakanları hakkında verilen gensoru önergesinin gündeme alınmasına dair görüşme 22 Aralık’ta gerçekleşti. Meclis’te tartışmalar yaşandı. Görüşmeye geçilmeden önce, AP milletvekili Bahaettin Uzunoğlu⁸⁷⁷ Hükümet sözcüsü dışında, konuşma süresinin yirmi dakika ile sınırlandırılmasını teklif etti. Bu önerenin oylanması yaklaşık iki saat sürdü. CHP İstanbul milletvekili Necdet Uğur, süre kısıtlaması uygulamasına sert tepki gösterdi. Başbakan’ın *“hiçbir şey gizli kalmasın, herkes bildiğini söylesin”* demesine rağmen, yirmi dakika süre uygulamasına gidilmesini *“murakabeden kaçmak”* olarak nitelendirdi. *“Sokağa mı dökülelim? Siz burada konuşturmazsanız Türk halkı sokağa dökülecektir”* diyerek konuşmasına son verdi. Ardından CHP Grubu olarak müzakerelere girmeme kararı aldıklarını açıkladı ve CHP’liler toplu olarak Meclis’i terk etti⁸⁷⁸.

İçişleri Bakanı Haldun Menteseoğlu, önergeye konu olan olaylar hakkındaki süreci bir kez daha değerlendirdi. Bu kapsamda ölüm olaylarının faillerinin bulunamaması suçlamasına karşı; yalnızca Taylan Özgür’ün cinayetin failinin bulunamadığını ancak çalışmaların devam ettiğini söyledi. DMMA’da yapılan arama sonucunda tespit edilen silah ve mühimmatların içerikleri hakkında bilgi verdi: Bulunan dürbünlü tüfeğin, *“aşırı solun militanı ve lideri konumundaki Deniz Gezmiş’e ait olduğu”* bilgisini paylaştı. DMMA’da bulunarak tedavi altına alınan; işkenceye maruz kalmış Mustafa Avşaroğlu isimli öğrencinin Deniz Gezmiş tarafından kaçırılarak alıkonulduğunu açıkladı. Kendisinin de saklandığı TMGT’de yakalandığını söyledi⁸⁷⁹. Ancak yapılan resmi soruşturmada polisin DMMA öğrencileri ve yöneticilerinden yeterince yardım alamadığını da vurguladı⁸⁸⁰. Olaylar kapsamında DMMA dışında, MTTB ve Kadırga Yurdu’nda da arama yapıldığını ve av tüfeği, molotof kokteyli, sopa gibi malzemelerin bulunduğunu açıkladı. Hükümet’in *“sağ kuruluşları himaye ettiği”* iddialarının asılsız olduğunun kanıtlandığını belirtti. Kamu düzenini bozmaya yönelik

⁸⁷⁷ 1923’te Samsun’da doğdu. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi’nden mezun olmadan ayrıldı. Müteahhitlik, tüccarlık, İl Daimi Encümen Üyesi, TBMM XII.(XIV) Dönem Samsun Milletvekilliği yaptı. 1989’da öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2016).

⁸⁷⁸ **Milliyet**, 23 Aralık 1969.

⁸⁷⁹ **MMTD**, 3/I, s.570.

⁸⁸⁰ **Milliyet**, 23 Aralık 1969.

hareketlerin, “nereden gelirse gelsin” engellenmesine yönelik çalışmalara devam edileceğini vurguladı⁸⁸¹.

Gensoru önergesinin gündeme alınması için yapılan oylamada, CHP Grubu Meclis oturumunu terk etti. GP lehte oy kullanırken, AP’nin aleyhte oyları neticesinde gensoru önergesi reddedildi⁸⁸².

Meclis’te bu gelişmeler yaşanırken öğrenci yurtlarında da güvenlik güçlerince yapılan aramalar devam ediyordu. Teknik Üniversite Yurdu’nda sopa, bıçak ve molotof kokteyli bulundu. İki öğrenci, üzerlerinde bulunan kesici aletler dolayısıyla gözaltına alındı. Teknik Üniversite Öğrenci Birliği Başkanı Tarık Almaç yaptığı açıklamada; “Hukuk anlayışı ile bağdaşmayan baskın hareketini yapan polis aleyhine dava açacağız. Baskıncı polisler ‘arama yapıyoruz’ diye önlerine gelen her şeyi tahrip etmişlerdir. Bu hareketin hesabı kanun önünde verilmelidir” dedi⁸⁸³. Ankara’da da şüpheli görülen yirmi bir evde arama yapıldı “Aydınlık” dergisinin merkezinde “69 Subay Bildirisi” bulundu. Bildirinin solcular tarafından basılıp dağıtıldığına dair iddialarda ortaya atıldı⁸⁸⁴.

Öğrenci eylemlerinin şiddet ve terör unsurları içermesi dolayısıyla özellikle muhalefet liderleri Hükümet üyeleri hakkında çeşitli yollarla yaptırım uygulanmasını sağlamaya çalışmaktaydı. Bu kapsamda Meclis denetleme mekanizmaları pek çok kez devreye sokuldu. Özellikle Başbakan ve İçişleri Bakanı hakkında gensoru önergesi verilmesi bu yollardan biriydi.

9- Öğrenci Pasoları İle İlgili Eylemler (5 Ocak 1970)

Ankara’da, 1970’e kadar üniversite öğrencilerinin pasoları, öğrenci dernekleri tarafından verilmekteydi. Ancak Ankara Belediyesi bunun aksi bir karar alınca öğrenciler tepki gösterdi. Gazi Eğitim Enstitüsü ve Erkek Yüksek Teknik Öğretmen Okulu öğrencileri, 5 Ocak 1970’te beş belediye otobüsünün seferine engel oldu. A.Ü. Fen Fakültesi öğrencileri üç, SBF öğrencileri bir, DTCF öğrencileri ise beş belediye otobüsünü fakülte bahçelerinde alıkoydu⁸⁸⁵. Ankara Belediyesi’nin indirimli öğrenci pasolarını öğrenci derneklerinin vermesine dair yapılan anlaşmayı bozdu. Bunun üzerine pasoları belediye vermeye başladı. Ancak bu durum üzerine Dev-Genç’in liderliğinde protesto eylemleri düzenlendi. Öğrenci örgütleri bindikleri tüm belediye

⁸⁸¹ MMTD, 3/I, s.570.

⁸⁸² Milliyet, 23 Aralık 1969.

⁸⁸³ Tercüman, 24 Aralık 1969.

⁸⁸⁴ Milliyet, 24 Aralık 1969.

⁸⁸⁵ Milliyet, 6 Ocak 1970.

otobüslerine el koydu. 5 Ocak 1970'te Ankara'da ulaşım önemli ölçüde aksamıştı⁸⁸⁶. Emniyet güçleri alıkonulan otobüsler için müdahaleye geldiği sırada çatışma çıktı. Çok sayıda polis ve öğrenci yaralandı. Gazi Eğitim Enstitüsü ve Erkek Teknik Öğretmen Okulu, Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu, Ankara Öğretmen Okulu'nda öğrenciler boykot başlattı⁸⁸⁷.

Öğrenci kuruluşları Belediye Başkanlığı'na *“Temelde siyasi olan gerekçeleriniz aslında öğrenci örgütlerinin gelir kaynaklarına da el atıp onları devrimci mücadeleden alıkoymak amacını taşımaktadır... Bu kararı yürürlükten kaldırmadığınız takdirde tepkilerimiz çok sert olacaktır”* ifadesini içeren bir telgraf gönderdi⁸⁸⁸. H.Ü. Öğrenci Birliği Başkanı ve AÜTB Temsilcisi, Ankara Belediye Başkanı ile *“paso”* konusunda bir görüşme yaptı⁸⁸⁹. Belediyenin yetkili makamlarınca ilgili kararın yürürlükten kaldırılacağı açıklandı⁸⁹⁰.

Başbakan Süleyman Demirel 6 Ocak 1970'teki AP grup toplantısında konuya değindi. Olayların anarşiye hizmet ettiğini vurguladı. Devlet üzerine düşeni yapmaktaydı. Endişelenmeyi gerektirecek herhangi bir durum da yoktu. Paso konusunda ise bazı gençlik örgütlerinin maddi çıkar amacı taşıdığını iddia etti. *“Halka dönük üniversite”* söyleminin, bu tür eylemler karşısında anlamını yitirdiğini ve üniversitelerde anarşiye kesinlikle izin verilmeyeceğini söyledi⁸⁹¹.

Öğrencilerin paso hakkında yaptıkları eylemler Cumhuriyet Senatosu'nda da ele alındı. 6 Ocak 1970'te Elazığ Üyesi Salim Hazerdağlı⁸⁹² konu hakkında genel bilgi verdi. Öğrencilerin haklı olduğunu söyledi⁸⁹³. Konya Üyesi Mehmet Varışlı⁸⁹⁴ gazetede yayınlanan bir yazıya atıfta bulunarak şöyle konuştu; *“...Öğrenciler bu belediye otobüsleri ile ilgili durumda söyle bir beyanda bulunmuşlar: ‘Biz öğrencilere yeni komplolar hazırlanıyor.’ Denilmekte ve şöyle devam edilmekte; ‘bağımsızlık uğruna can*

⁸⁸⁶ Demet Lüküslü, *Türkiye'nin 68'i Bir Kuşağın Sosyolojik Analizi*, Ankara, 2015, s.127.

⁸⁸⁷ *Milliyet*, 6 Ocak 1970.

⁸⁸⁸ H. Çetinkaya, *68'den 78'e Sancılı Yıllar...*, s.93.

⁸⁸⁹ *Milliyet*, 6 Ocak 1970.

⁸⁹⁰ H. Çetinkaya, *68'den 78'e Sancılı Yıllar...*, s.93.

⁸⁹¹ *Milliyet*, 7 Ocak 1970.

⁸⁹² 1917'de Elazığ'da doğdu. A.Ü. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Çeşitli il ve ilçelerde hâkim ve savcı olarak görev yaptı. Serbest avukat olarak çalıştı. 6 Ocak 1961- 25 Ekim 1961 tarihleri arasında Kurucu Meclis Elazığ İli Temsilciliği yaptı. 2000'de öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt4/index.html Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2016).

⁸⁹³ *CSTD*, LV, s.6-8.

⁸⁹⁴ 1925'te Konya'da doğdu. Yüksek Teknik Öğretmen Okulu'nu bitirdi. Trabzon, Afyon ve Ankara'da Erkek Sanat Enstitüsü'nde öğretmenlik yaptı. ODTÜ'de asistan olarak çalıştı. Cumhuriyet Senatosu'nda 1968-1977 yılları arasında Konya Üyesi olarak görev yaptı. Avrupa Konseyi İstişari Türk Grubu Üyesi idi. 1979'da öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt4/index.html Erişim Tarihi:29 Mayıs 2016).

veren biz öğrencilerin delilleri kısıtlanmak isteniyor, senin kurduğun öğrenci örgütlerinin kimlik kartları belediyece geçersiz hale getiriliyor, buna boyun eğecek miyiz? Dayakla hapisane ile kurşunla sindirilmeyen bizler bu ekonomik baskı ile senecek miyiz? Hayır kardeşler direneceğiz'...". Mehmet Varışlı bu eylemlerin "ilericilikle, gericilikle ve milliyetçilikle" ilgisinin olmadığını belirtti. Ankara Belediyesi'nin öğrenci pasolarını öğrenci dernekleri aracılığıyla değil de fakülte, yüksekokul idaresi tarafından dağıtmak istediğini belirtti. Buna gerekçe olan ise iki yüz kırk iki adet sahte pasonun yakalanmasıydı. Öğrenci olmayan kişilere paso verilmesi karşısında belediyenin haklı olarak bu kararı aldığını söyledi ve öğrencilerin bu tür bir eyleme girişmelerini kınadı. Halkın hizmetine sunulmuş bir aracın çalışmaz hale getirilmesi ve vatandaşların seyahat hürriyetinin engellenmesinin Anayasa'ya aykırı olduğunu ifade etti. Bunun "affedilemez" bir suç olduğunu söyledi⁸⁹⁵.

Cumhuriyet Senatosu Ankara temsilcisi Hıfzı Oğuz Bekata ise, son bir aylık süreçte meydana gelen gençlik olaylarının karşısında gerekli derslerin çıkarılmadığını, önlemlerin alınması hususunda yetersiz kaldığını söyledi. Hükümet'in konuya "adi bir zabıta vakası" gözü ile baktığını ve bunun son derece yanlış olduğunu vurguladı. Ankara Belediyesi'nin paso için aldığı radikal kararı doğru bulmadığını ifade etti. Tüm bu olayların ayrıntılı olarak araştırılması gerektiğine değindi⁸⁹⁶.

Bu olay öğrencilerin kendileri hakkındaki talepleriyle ilgili olması bakımından dikkate değerdir. Zira süreç içerisinde bu tarz protesto eylemleri ağırlıkla ideolojik karaktere bürünecekti.

10- Üniversite Adaylarının Eylemi (26 Ocak 1970)

İ.Ü. Rektörlüğü, üniversite sınavından yeterli puanı alamayan lise mezunu gençler tarafından 26 Ocak 1970'te işgal edildi. Rektör Nazım Terzioğlu eylemcilere "Üniversiteye girmek bir esasa bağlanmıştır. Gelişigüzel üniversiteye girilmez. Fakat girebilmek ihtimalinizi artırabilmek için bazı tedbirler alıyoruz. Zorlama ile bu iş olmaz" dedi. Ancak öğrenciler "Okumak istiyoruz, Rektör istifa" sloganları ile karşılık verdi. Üniversitenin daveti ile Rektörlüğe gelen İl Jandarma Komutanı, "ordu gençlik elele" tezahüratı ile öğrenciler tarafından omuzlara alındı. Rektör, işgal üzerine Valiliğe; "can güvenliğinin tehdit altında olduğunu ve öğrenci olmayan kişiler

⁸⁹⁵ CSTD, LV, s.10-12.

⁸⁹⁶ CSTD, LV, s.12-13.

tarafından hürriyetlerinin kısıtladığını” belirten bir yazı bırakarak makamından ayrıldı. Ardından eylemciler İktisat Fakültesi Birinci Sınıf Amfisi’ni işgal etti⁸⁹⁷.

Kürsüden “Bize hakaret eden, sokak çocuğu diyenler oldu. Anayasa bize hak tanıyor. Haklı davamızda sonuna kadar direneceğiz” sözleri ile kendilerini ifade eden işgalci lise mezunlarına bir üniversite öğrencisi cevap verdi. Onları anladığını ve hak verdiğini ancak kendilerine derslerini yapmaları için müsaade etmelerini istedi. Bunun üzerine işgalci öğrencilerle üniversite öğrencileri arasında kavga çıktı. Jandarmanın müdahalesi ile İktisat Fakültesi’nden ayrılan gençler, bu kez önce Edebiyat Fakültesi’ne geçerek buradaki bölümlerin sınıflarına girmeye çalıştı⁸⁹⁸.

Ertesi gün yine yaklaşık kırk lise mezunu genç İ.Ü. Rektörlük binasına geldi. Çalışanları dışarı çıkardı. Kapıya “Korkak Rektör bugün yan kapıdan da kaçamayacaksın” yazan öğrenciler, çalışanların binaya girmesine izin vermedi. Rektörlük makamının kapısı da işgalci öğrencilerce zincirlendi. Rektör kapıyı açmayı başardı. Ardından yakaladığı birkaç öğrenciyi dışarı attı. Güvenlik güçleri tarafından on dokuz öğrenci gözaltına alındı ve adliyeye sevk edildi⁸⁹⁹. Yaşanılan gelişmeler lise mezunu gençlerin örgütlülüğünü ve eylem yapabilme kabiliyetini göstermesi açısından dikkate değerdir.

C-III.DEMİREL HÜKÜMETİ DÖNEMİ ÖĞRENCİ OLAYLARI

1- II.Demirel Hükümeti’nin İstifası ve III.Demirel Hükümetinin Kurulması (10-14 Şubat 1970)

II. Demirel Hükümeti kurulduktan dört ay sonra mevcut bakanlar kuruluna yönelik tepkiler artmıştı. Parti içi muhalefet eleştirilerin dozunu gün geçtikçe artırdı. Hedefte Süleyman Demirel ve onun başında olduğu Hükümet vardı. Muhalif kesimden gelen haberler kısa sürede gazetelerde yer alıyordu. Sadece Başbakan değil, ailesi de tartışmaların odağında yer almaktaydı. Bir süre önce yetmiş iki AP milletvekili, parti içi yönetimden kaynaklanan sorunların düzeltilmesi için Genel Başkan Süleyman Demirel’e bir muhtıra vermişti. Bu durum bütçe görüşmelerinde kendini gösterdi⁹⁰⁰.

1970 yılı bütçe görüşmelerine 10 Şubat’ta başlandı. Bakanlar Kurulu yaşanacak olumsuzluklara önceden hazırlıklı idi. “Milletvekillerinin yarıdan çoğunun red oyu vermesi durumunda Hükümet düşer mi?” sorusunun cevabı merak edilmekteydi.

⁸⁹⁷ **Milliyet**, 27 Ocak 1970.

⁸⁹⁸ **Milliyet**, 27 Ocak 1970.

⁸⁹⁹ **Milliyet**, 28 Ocak 1970.

⁹⁰⁰ M. A. Birand, C. Dündar, B. Çaplı, **12 Mart...**, s. 199.

Yapılan görüşmelerin sonucunda şayet böyle bir durum gerçekleşirse cevap “hayır” idi. Yani Hükümet düşmeyecekti. Konu ile ilgili temel başvuru kaynağı anayasa idi. Buna göre çoğunluğun oyu olumsuz ise bu durum sadece bütçe tasarısının reddedilmesini gerektirecekti. İzlenecek yol şöyle idi: İlk önce Hükümet bütçe tasarısını geri çekecekti. Sonrasında üç aylık geçici bütçe hazırlanacaktı. Başlatılan kapsamlı çalışmaların bitirilmesi ile yeni mali yıl tasarısının yeniden Meclis’e sevk edileceği açıklandı. Bütçe görüşmelerinde CHP Meclis Grubu ret oyu kullanma konusunda karar birliğine vardı⁹⁰¹.

12 Şubat 1970’te yapılan bütçe görüşmeleri 214 kabul oyuna karşılık 224 oyla reddedildi. AP’nin milletvekillerinden de ret oyu kullananlar oldu⁹⁰². Oylama gergin bir ortamda geçti. Başbakan Süleyman Demirel alınan sonucun mevcut Hükümet’in düşmesini gerektirmediğini dile getirdi. Ancak iktidar partisinden bir kısım milletvekillerinin ret oyu kullanması sorunu çözümsüzlüğe sürükledi. AP’nin Hükümet olmak için gerekli olan iki yüz yirmi altı milletvekilinin altına düştüğü görüşü gündeme geldi⁹⁰³. Bu durum üzerine 13 Şubat 1970’te parti olarak Hükümet’ten çekilme kararı alındı. Ertesi gün ise Başbakan Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı’na Hükümet’in istifasını sundu. Yeni Hükümet’i kurma görevi tekrardan kendisine verildi. Başbakan yaptığı açıklamada, bütçeye ret oyu kullananların “*rejimi felce uğratma gayretinde*” olduğu değerlendirmesinde bulundu. AP milletvekillerinin buna dâhil olmasının hiçbir şekilde mazur görülemeyeceğine vurgu yaparak kendi partisi içerisindeki “*ihanete*” dikkat çekti⁹⁰⁴.

1970 Bütçesi’nin Meclis’te reddedilmesi sol basının önde gelen temsilcilerinden “*Ant*” dergisinde “*Demirel’e Darbe*” başlığı altında yer aldı: Buna göre bütçenin reddi emperyalistlerin bir oyunu idi. Onlar bir “*Koalisyon Planı*”nı hazırlığı içerisindeydi. Bunun da ilk adımı bütçenin Meclis’te reddedilmesiydi⁹⁰⁵.

Adı geçen yazıda şu konulara değinilmişti: ABD’ye göre, Türkiye’de oy çokluğu ne kadar fazla olursa olsun hiçbir burjuva partisi Türkiye ekonomisini içinde bulunduğu çıkmazdan kurtaramazdı. Ekonomik sorunlarla baş çıkılamadığında ise Türkiye’de sosyalist ve anti-emperyalist güçler kuvvetlenecekti. Yaşanacak olan sosyal patlamalar var olan mevzuatla önlenemez bir hale gelecekti. Bu olumsuzlukların üstesinden gelinirse emperyalizmin ve onun işbirlikçilerinin çıkarları sarsılacaktı. Bu durum

⁹⁰¹ **Milliyet**, 11 Şubat 1970.

⁹⁰² **Milliyet**, 12 Şubat 1970. AP yönetimi bahse konu kırk bir milletvekilini, kesin ihraç talebi ile haysiyet divanına sevk etti. (**Ant**, 17 Şubat 1970, S.164, s.5).

⁹⁰³ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.238.

⁹⁰⁴ **Milliyet**, 15 Şubat 1970.

⁹⁰⁵ **Ant**, VII, S.164, s.4-5.

emperyalistlerin “*ajanı*” konumundaki koalisyon partilerini zorunlu terör tedbirlerine baş vurmak gibi bir durumla karşı karşıya bırakacağı iddialarına yer verilmekteydi⁹⁰⁶.

“*Ant*” dergisinin ilgili yazısında yaşanan gelişmeler karşısında emperyalistler iki farklı seçenek üzerinde durmaktaydı: “*a) Tek partili iktidara son verip bütün burjuva partilerinin, hiç değilse en etkili olanların katılacağı bir koalisyon kurulmalıdır. b) Bu tedbir dahi sonuç vermezse, o zaman göstermelik Filipin demokrasisine⁹⁰⁷ son verilerek Yunanistan örneği bir cunta yönetimi kurulmalıdır. Buna göre ‘Demirel’e Darbe’ görüntüsü altında bu birinci şıkkın uygulanmasına başlanmıştır*”. Süleyman Demirel’in bu plana “*dünden razı*” olduğu belirtilmekteydi. Kendisinin karşılaşılan sorunları tek başına üstlenmek istemediği yorumuna yer verilmekteydi. Bu bağlamda “*Meclis’te tek başına Hükümet kuramayacak duruma düşülmesi*” konusunda çaba gösterdiği vurgulanmaktaydı. Başbakanın bütçe oylaması öncesinde kendisiyle görüşen “*41’lerin*”⁹⁰⁸ temsilcilerine iktidarını korumak adına, hiçbir şekilde taviz vermeye yanaşmayarak, muhaliflerce ret oyu verilmesinin adeta teşvik edildiği yorumunda bulunulmaktaydı. AP içerisinde bütçeye ret oyu veren “*41*” milletvekilinin Amerikan emperyalizminin işbirlikçisi olarak bu oyunu oynadıkları vurgusu yapıldı. Aslında süreçte rolü olduğu iddiasında bulundukları Cumhurbaşkanı ile birlikte Ana Muhalefet Partisi lideri ve Başbakan da eleştirildi⁹⁰⁹.

Hükümet’in istifasından yirmi gün sonra 6 Mart 1970’te yeni kabine açıklandı. İstifa eden Hükümet aynen korunmuştu⁹¹⁰. Yeni Hükümet Programı ise 9 Mart 1970’te TBMM’de okundu. Başbakan yeni Hükümet Programı’nı değerlendirecek kesimlere bazı uyarılarda bulunmayı da ihmal etmedi. Buna göre bütçe “*tek başına*” ele alınmamalı idi. Kasım 1969 seçimlerinin ardından okunup Meclis tarafından güvenoyu alan programın; seçim beyannamesi ve İkinci Beş Yıllık Plan ile birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurguladı⁹¹¹. 15 Mart 1970 itibarıyla III. Demirel Hükümet’i Meclis’te yapılan oylama sonucunda 232 kabul oyuna karşılık 172 oyla

⁹⁰⁶ **Ant**, VII, S.164, s.4-5.

⁹⁰⁷ “*Bu düzende sağ ve sol partiler vardır, seçimler yapılır ve dış görünüşte parlamenter demokrasinin bütün gerekleri yerine getirilir. Ama nedense, bütün seçimleri sömürünün en yoğununun, emperyalizmi-işbirlikçi sermaye-feodal mütegalibe ortaklığının sömürsünün baş savunucusu olan parti kazanır; emekçi halk öyle şartlandırılmıştır ki, kendi temsilcilerini değil, hep sömürücülerin temsilcilerini seçer parlamentoya gönderir*”. (**Türk Solu**, S.106, 25 Kasım 1969).

⁹⁰⁸ 1970 Yılı Bütçe Oylaması’nda iktidar partisi olan AP üyesi kırk bir milletvekili bütçeye ret oyu verdiği için bu isimle anılmaya başlanmıştır.

⁹⁰⁹ **Ant**, VII, S.164, s.4-5.

⁹¹⁰ **Milliyet**, 7 Mart 1970.

⁹¹¹ **MMTD**, 3/III. s.376-387.

güvenoyu aldı. Oylamaya “41’ler”in otuz dördü katılmazken genel toplamda kırk dört milletvekili güven oylamasına iştirak etmedi⁹¹².

2- Emperyalizm Karşıtı Eylemlere Üç Örnek: Akhisar Tütün Mitingi (26 Ocak 1970)-Üniversitelilerden Meclis’e Yürüyüş (14 Mart 1970)-Bağımsızlık Haftası (16-21 Mart 1970)

Dev-Gençliler sadece eğitim sorunları ile ilgili eylemler düzenlemiyordu. Önceki yıllarda olduğu gibi 70’lerin başında da köylülerle birlikte etkinlikler düzenliyorlardı. Dev-Gençliler bu kapsamda 1970’in Ocak ayından itibaren Ankara, İstanbul ve İzmir’den Ege ve Karadeniz’de tütün üretilen köyleri ziyaret ediyordu. Her köyde üreticilere, tüccar-tefecî-tekel üçlüsünün işbirliği içerisinde bulunduğu ve daha önceki dönemlerde de olduğu gibi devletin vereceği fiyatın üreticileri tatmin etmeyeceği vurgulanıyordu. Tütün kalitesini belirlemede ve alımında sorunların yaşanacağı, bu yüzden üreticilerin tütünlerini düşük fiyatla tüccara satmak durumunda kalacağı ifade edildi. Bu durumda ihtiyaçlarını karşılayamayacak olan köylülerin, tefecîlerin eline düşme olasılığının yüksek olacağı dile getirildi. Örgütlü bir mücadeleye başlanmaz ise sömürü düzeninin kesintisiz devam edeceği uyarısında bulunulacaktı⁹¹³.

Devrimci gençlik örgütleri Türkiye’de “sosyalist mücadeleyi yürüten en aktif militanlar” idi. Dev-Genç’in düzenlediği Akhisar’da yapılan “Tütün Sömürüsünü Protesto” mitingi bu kapsamda yapılan etkinliklerdendi⁹¹⁴. Miting öncesi Dev-Genç üyeleri köylülere bildiri dağıttı. 28 Ocak 1970’de tütün mitingi yapıldı⁹¹⁵. TDGF’nin çalışmalarıyla kurulan Tütün Üreticileri Sendikası (TÜTÜS) köylülerin bilinçlenmesi ve örgütlenmesine yönelik çalışmalar yapıyordu. Mitingden birkaç gün önce Ankara ve İzmir’den Akhisar’a gelen ve kahvehaneleri ziyaret eden Dev-Gençliler, “kahrolsun soyguncu tefecî ve tüccarlar, tütün ekicileri malımızı Amerikan gâvuruna kaptırmayalım” söylemleri ile köylüler bilinçlendirilmeye çalışılıyordu. Miting alanına “Tütün ekicileri tütününü tefecî tüccara kaptırma, diren birleş”, “sendikada birleş” pankartları asıldı. Yapılan konuşmalarda ise “köylüye işçiye, gençliğe zulmeden işbirlikçi iktidara ve Amerikan gâvuruna karşı mücadelenin bir ve beraber olduğunu, tütün üreticilerini sonuna kadar destekleyecekleri” vurgusu yapıldı⁹¹⁶.

⁹¹² **Milliyet**, 16 Mart 1970.

⁹¹³ F. Babuş, **Devrim...**, s. 162.

⁹¹⁴ A. Kabacalı, **Türkiye’de...**, 230.

⁹¹⁵ M. İ. Özgen, **TKP...**, s.224;

⁹¹⁶ **Türk Solu**, S.116, 3 Şubat 1970.

A.Ü. DTCF’de TDGF tarafından 14 Mart 1970’te bir forum düzenlendi. Ankara’daki üniversitelerden öğrencilerin ve halkın da destek verdiği organizasyonda “Bağımsız Türkiye, devrimciler elele milli cephede” sloganları atıldı. TDGF Genel Başkanı Atilla Sarp, “*iktidarı, niteliklerini ve devrimci gençliğin mücadele hedeflerini*” anlattı. Yürüyüş dolayısıyla Kızılay ve çevresinde yoğun güvenlik önlemleri alınmıştı. Gençler, Kızılay yerine Ulus’a yürümeye karar verdi. “*Demirel’in temsil ettiği Meclis’i tanımadıklarını, Milli Kurtuluş Savaşı’nın Meclisi’nin milli olduğunu, ilk TBMM binasına gidilip toplantı yapıldıktan sonra açıklamalarda bulunulacağını*” bildirdiler⁹¹⁷. Ulus’ta bulunan Meclis binasına ellerinde bayrak ve sloganlar eşliğinde yürüyen gençler, aralarından bir heyet seçti. Bu heyet; binaya bayrak çekti ve ardından bir açıklama yaptı: 1920’de toplanan İlk Meclis’in onurlu bir milletin ilk parlamentosu olduğu ifade edildi. Mevcut siyasi partilere güvenlerinin kalmadığını belirten gençler, parlamentoyu eleştirmekten de geri durmadılar⁹¹⁸. Ardından İlk Meclis’in salonunda bir durum değerlendirmesi yapıldı: “*Mustafa Kemal’in başkanlığında toplanan parlamento emperyalizmin kovulması, halkımızın kurtulması için kararlar alıyor, işgal kuvvetlerini atmak için plan yapıyordu. Biz Türkiye’nin milli kurtuluşçu, devrim gençliği olarak böylesine onurlu bir parlamentoyu özleyyoruz... Yaşasın Mustafa Kemal’in milli, onurlu parlamentosu! Yaşasın işçi köylü-asker ve gençliğin devrimci dayanışması!*”⁹¹⁹.

Dev-Genç bu süreçte aldığı bir dizi kararı da açıkladı. Buna göre; Amerikan emperyalistleri, toprak ağaları halkın baş düşmanı olarak nitelendirildi. Tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye’yi kurmak amacıyla, ülkenin Amerikan askeri üslerinden ve asker, sivil tüm Amerikalılardan arındırılması, NATO ve CENTO’dan çıkılması, toprak ağalığı ve tefeciliğin ortadan kaldırılmasının gerektiği, ağalara ait toprakların yoksul köylülere dağıtılması, her düzey eğitim kurumlarının sistemi yabancılara değil, ülke halkına hizmet eder hale getirilmesi gerektiği belirtildi⁹²⁰.

Dev-Genç yöneticileri ve Dev-Genç üyesi öğrenciler köylülere teşkilatlandırma, mitingler ve köy birliklerini kurma faaliyetlerinde bulundu. Bundaki amaçları MDD’nin gerçekleştirilmesi idi. Zira MDD stratejisinde köylü “*temel güç*” olarak kabul edilmekte olduğundan, köylüyü bilinçlendirme ve devrim yolunda onları hazırlama öncelikli amaç olarak görülmektedir. Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde dönemsel olarak yapılan köylü ziyaretleri, haşhaş ve tütün mitingleri, toprak işgallerine karşı düzenlenen eylemlerin

⁹¹⁷ A. Yıldırım, FKF..., s.504.

⁹¹⁸ Milliyet, 15 Mart 1970.

⁹¹⁹ A. Yıldırım, FKF..., s.504.

⁹²⁰ A. Yıldırım, FKF..., s.505.

yanı sıra Ege tütün mitingleri bu kapsamda yapılan çalışmalara örnek teşkil etmektedir⁹²¹.

Devrimci öğrenciler çeşitli etkinliklerle gündemde yer almaya devam etti. Çanakkale Savaşı'nın 55. Yıldönümü dolayısıyla devrimci öğrenci birlikleri tarafından düzenlenen “*Bağımsızlık Haftası*” 16 Mart 1970'te başladı⁹²². Hafta boyunca Ankara ve İstanbul çeşitli etkinliklere sahne oldu. İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nde bir forum düzenlendi. Katılımın oldukça fazla olduğu forumda söz alan Prof. Dr. Edip Çelik, Türkiye'nin bağımlı hale geldiğini ve iktidarın kamuoyunu yanılttığını dile getirdi⁹²³. Türk Milleti'nin I. Dünya Savaşı'nın en kötü koşulları altında bile bağımsızlığını kazanmayı başardığını ancak NATO'ya üye olduktan sonra bunu kaybettiğini belirtti. İstanbul-Beyazıt'ta bir süre önce öldürülen devrimci öğrenci Taylan Özgür'ü de anarak, devrimci harekete karşı çıkanları kınadı. Taylan Özgür'ün babası da konuşmacılar arasındaydı: ABD Büyükelçisi Robert W. Commer'in arabasını yakarak “*bağımsızlık meşalesini yakan*” oğlu Taylan'ın davasına binlerce kişinin sahip çıktığını söyledi. Topluluğa “*Taylanlarım*” diye hitap eden Hasan Özgür, oğlu ile aynı yolda ilerleyen gençlikle gurur duyduğunu belirtti. Söylemlerinde Hükümet ve ABD'yi eleştirdi. Ardından basın toplantısı ve toplu yürüyüş yapıldı. Gençler, Çanakkale Savaşı'nda olduğu gibi emperyalist devletlere karşı verilen mücadelenin anısını yaşatmak adına 16-21 Mart 1970 tarihleri arasında “*Bağımsızlık Haftası*” olarak ilan ettiklerini söyledi. Geçmişte verilen savaşın bugüne “*ışık tutacağını*” belirtti. Bunun için tüm vatanseverleri milli cephede mücadeleye çağrıldı⁹²⁴.

“*Bağımsızlık Haftası*” süresince yapılan konuşmalarda ve yayınlanan bildirilerde “*halk iktidarı*” istekleri dile getirildi⁹²⁵. Üniversitelerde forumlar düzenlendi. İ.T.Ü. Maçka Maden Fakültesi'nde yapılan forumun ardından gençler, Atatürk'ün Şişli'deki evinin önüne kadar yürüdü. Güzergâh üzerinde bulunan Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ile AP Şişli İlçe Başkanlığı ve “*Tercüman*” gazetesini binası taşlandı⁹²⁶. Bazı yabancı şirket binalarına da saldırıda bulunuldu ve molotof kokteylleri atıldı. Olayların ardından bazı öğrenciler gözaltına alındı. İ.T.Ü. Rektörlüğü tarafından yapılan açıklamada; eylemler “*barbarlık*” olarak nitelendirildi. Boykotların devam ettiği İ.Ü'de ise karşıt görüşlü öğrenciler çatıştı. Yönetimi eleştiren

⁹²¹ M. İ. Özgen, *TKP...*218-220.

⁹²² *Milliyet*, 17 Mart 1970.

⁹²³ A. Yıldırım, *FKF...*, s.496.

⁹²⁴ *Milliyet*, 17 Mart 1970.

⁹²⁵ *Ant*, VII, S.169,

⁹²⁶ *Türk Solu*, S.123, 24 Mart 1970.

gençler, Edebiyat Fakültesi Dekanlık kapısını dinamit patlatmak suretiyle kırdı ve içeri girdi. Kendileri ile iletişime geçmemekle ve makamında hiçbir zaman bulunmamakla suçladıkları Dekan'ın istifası talep edildi⁹²⁷.

Ankara'da ise “*Bağımsızlık Haftası*” H.Ü.'de yapılan forum ile başladı. Yapılan konuşmaların özünü Amerikan Emperyalizmi oluşturmaktaydı. Bunun için tüm milli güçlerin birleşmesi gerektiği üzerinde duruldu. Gittikçe artan baskıların kendilerini yıldırmayacağı vurgulandı. Türkiye’de ABD bayrağının dalgalanmasına bütün vatanseverlerin karşı çıkması gerektiği belirtilerek “*Bağımsız Türkiye*” sloganları eşliğinde ABD bayrağı yakıldı. Hafta kapsamında “*Empeyalizme Karşı Devrimci Gençlik*” konulu fotoğraf sergisi açıldı ve konferanslar düzenlendi⁹²⁸.

Üniversite olayları hafta içerisinde de devam etti. 18 Mart 1970’te Ankara Yüksek Öğretmen Okulu’nda sağcı öğrencilerin okulu bastığı iddiasıyla başlayan çatışmada iki öğrenci ağır yaralandı⁹²⁹. Bunun üzerine MEB tarafından süresiz kapatılma kararı alınan okul, polis tarafından boşaltıldı⁹³⁰. Yapılan aramada çok sayıda patlayıcı madde, taş, sopa, zincir ve uzun namlulu silah mermileri bulundu⁹³¹.

Benzer olaylar aynı gün İTİA’da da yaşandı. Kantinde bulunan öğrenciler arasında çıkan tartışmalar, kavgaya dönüştü ve Naim Aydoğan isimi öğrenci tabanca ile ağır yaralandı. Olayların devamında üç öğrenci daha darp edildi⁹³². Akademi bir süreliğine tatil edildi⁹³³. A.Ü.’de öğrenciler arasında çıkan olaylar üzerine Fen Fakültesi Dekanı Rıza Çetik, toplum polisinin izinsiz olarak üniversiteye girdiğini ve kendisini dövdüğünü ileri sürdü. Polisin üniversite özerkliğini çiğnemesinin kabul edilemez olduğunu belirtti⁹³⁴. Oysa valilik tarafından yapılan açıklamada Dekan’ın polisin görevine engel olduğu ve polisin değil, öğrencilerin kendisini dövdüğünü söyledi. Yaşananlar üzerine öğrencilerin yanı sıra Üniversite Asistanları Sendikası boykot kararı aldı⁹³⁵. Olaylar nedeniyle İ.T.Ü.’de de polisin arama yapması sonucunda ateşli silahların yanı sıra çok sayıda patlayıcı madde ele geçirildi. A.Ü. yönetimi ise üniversiteyi tatil etme kararı aldı⁹³⁶.

⁹²⁷ **Milliyet**, 19 Mart 1970.

⁹²⁸ A. Yıldırım, **FKF...**, s.498.

⁹²⁹ **Ant**, VII, S.169.

⁹³⁰ **Milliyet**, 19 Mart 1970.

⁹³¹ **MMTD**, 3/III, s.604.

⁹³² **MMTD**, 3/III, s.604.

⁹³³ **Milliyet**, 19 Mart 1970.

⁹³⁴ **Ant**, VII, S.169.

⁹³⁵ **Milliyet**, 19 Mart 1970.

⁹³⁶ **Milliyet**, 20 Mart 1970; Üniversite Senatosu yayınladığı bildiride; “*Senatomuz ülkemizde kendisini gösteren bunalımın temel nedenini, Anayasamızın öngördüğü sosyal, laik, hukuk devletini gerçekleştirmek*

E.Ü’de 18 Mart’ta bir grup öğrenci yürüyüş yaptı. Buca Belediyesi tarafından evleri yıkılan gecekondu sakinleri eyleme davet edildi. Polis tarafından engellenen öğrencilerin üzerinde bıçak, zincir, orak-çekiç işareti bulunan cop bulundu. Adliyeye sevk edilen öğrenciler hakkında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu’na aykırı hareket, halkı toplu harekete teşvik ve tahrik ile 6136 sayılı Kanuna aykırı hareketten işlem yapıldı⁹³⁷.

Konya’da ise 19 Mart’ta bir grup öğrencinin Konya Öğrenci Yurdu’na girdiği sırada yurt kapısına “*Bağımsızlık Haftası*” afişi asarken bir patlama meydana geldi. Bir öğrenci yakalandı. Bu sırada yurdun bir penceresinden sarkıtılmış bir ip tespit edildi, ipin sallandığı odada yapılan aramada dört fitilli bir dinamit ile bir tarafı kaynakla kapatılmış ve içine dinamit yerleştirilmiş su borusu ele geçirildi. Olayda yakalanan Kemal Lütü Ertuğrul isimli Hukuk Fakültesi öğrencisinin aynı odada kaldığı tespit edildi⁹³⁸.

Yaşananlar TBMM’de gündem dışı tartışmalara sebep oldu. İktidar ve muhalefet milletvekilleri tarafından konu hakkında değerlendirmeler yapıldı. Hükümet ve polisin tutumu sert bir dille eleştirildi. Özellikle Fen Fakültesi’nde meydana gelen olaylardan hareketle; iktidarın gençliğin sesine “*kulak vermediği*” dile getirildi. Bu konuda söz alan Ordu milletvekili Ferda Güley⁹³⁹ emniyet güçlerinin Anayasa’da yer alan özerkliğe sahip üniversiteye, öğrenci olaylarını bahane ederek zorla girdiğini, olayları yatıştıracağını ifade eden Dekan’ı da dövdüğünü söyledi. Talep edilmesine rağmen polis müdahalesindeki gecikmeden ötürü yaşanan çelişkiye dikkat çekti. Gençliğin iktidar ile kavga halinde olduğunu, kamplaşma ve kutuplaşmaya sebep olan unsurların tespit edilmesi gerektiğini ifade etti. Ağır cezayı gerektiren suçüstü haller hariç özerk olan üniversitelere polisin girmesinin mümkün olmadığını belirtti. Ancak önceki Demirel Hükümetlerinde bu kanunun çiğnenmemesine rağmen artık bu hususun dikkate alınmaması hakkında İçişleri Bakanı ile Milli Eğitim Bakanı’nı suçladı⁹⁴⁰.

yolunda sorumlu organların yeterli ve ümit verici bir çaba göstermemelerinde bulmaktadırlar” deniyordu. (MMTD, 3/III, s. 601).

⁹³⁷ MMTD, 3/ III, s.606.

⁹³⁸ MMTD, 3/III, s.605.

⁹³⁹ 1916’da Ordu’da doğdu. Harp Okulu ve İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü’nü bitirdi. Harp okulunda öğretmenlik yaptı. XI, 1.(XII), 2. (XIII), 3.(XIV) ve 4. (XV) Dönem Ordu Milletvekilliği ile Kurucu Meclis CHP Temsilciliği görevlerinde bulundu. 1974’te Ulaştırma Bakanı olarak görev yaptı ve 2008’de öldü. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Hasan_Ferda_Güley Erişim Tarihi: 12 Ekim 2016).

⁹⁴⁰ MMTD, 3/III, s.600-602.

3- Üniversite Özgürlüğünü Savunma Mitingi ve MGK'ya Yanıt (21 Mart 1970)

Ankara'da üniversitelere izinsiz olarak girerek olaylara müdahale eden polisin, üniversite özerkliğini çiğnemesinin yankıları bir süre daha devam etti. Hatta yeni olaylara da zemin oluşturdu. Bunlardan birisi de 21 Mart günü “*üniversite özerkliğini savunmak ve protesto yürüyüşü yapmak*” için TDGF tarafından Valiliğe başvuruda bulunulması idi. Ancak SDDF'nin de benzer bir talebi olduğu ve daha önce izin verildiği gerekçesiyle TDGF'nin talebi geri çevrildi. Bunun üzerine Dev-Genç, tüm üniversite gençliği ile akademik camianın katılımını sağlamak niyetiyle SDDF'ye ortak miting yapma teklifinde bulundu. Öneri kabul gördü ancak miting esnasında SDDF Başkanı Nail Gürman, Dev-Gençlilere mitingi kendilerinin tertiplelediğini dolayısıyla sloganlara ve kimlerin konuşacağına kendilerinin karar vereceğini söyledi⁹⁴¹. Bunun üzerine Dev-Gençliler miting alanındaki kürsünün çevresini sararak sosyal demokratları dövdü ve kürsüyü ele geçirdiler. TDGF'nin alana hâkim olmasının üzerine sosyal demokratlar mitingi terk etti. Öğretim üyeleri çıkan kavga üzerine alandan ayrıldı. Miting alanına yürüyen gençler, “*bağımsız Türkiye, kahrolsun Amerika, kahrolsun iktidar, devrimciler el ele milli cepheye*” sloganlarını atarak geldi. İstiklal Marşı ve devrim şehitleri için saygı duruşunda bulunuldu. Miting konuşmaları kısa sürdü ve ardından öğrenciler yürüyüşe geçti. Yol üzerinde bulunan, Başbakan Süleyman Demirel'in kardeşi Hacı Ali Demirel'e ait olan Yükseliş Koleji'nin panoları tahrip edildi. Jandarmanın aldığı güvenlik önlemleri sayesinde okulda büyük çaplı bir hasar oluşmadı⁹⁴².

Sosyal Demokratların lideri Nail Gürman yaptığı basın açıklamasında Dev-Genç ile aralarındaki fikir ayrılıklarına değindi. Kendilerini “*solun akılcı yurtsever temsilcileri*” olarak niteledi. Kendilerinin “*solunda*” bulunanların ise kargaşadan yana tavır koyduklarını; “*sağ ya da sol faşistlere*” karşı bağımsızlık ve özgürlük savaşlarını sürdüreceklerini söyledi. Miting sırasında kendilerine saldıran Dev-Gençliler ile ilgili olarak “*özgürlük sadece kendi söylediklerinin dinlenmesi, duyurulması ise... Bu sol faşizmdir*” dedi ve aşırı solcuları kınadı⁹⁴³.

Olayların devam ettiği süreçte devletin yönetim kademesi daha belirgin bir tavır ortaya koymaya başladı. MGK üniversitelerde meydana gelen olaylar ile ilgili olarak 28

⁹⁴¹ A. Yıldırım, **FKF...**, s.506.

⁹⁴² **Milliyet**, 22 Mart 1970.

⁹⁴³ **Milliyet**, 24 Mart 1970.

Mart 1970'te bir bildiri yayınladı. Yaşananların üniversite özerkliğine aykırı, eğitim ve öğrenim özgürlüğünü zedeleyici olduğu vurgulandı. Olaylar yüzünden halk da oldukça tedirgindi. Üniversitelerin bilim merkezleri olduğu ve silahlı kişilerin barındığı yerler haline gelmesine asla izin verilmeyeceği belirtildi. Kanuna uygun gösterilerin silahlı çatışmalara evrildiği; güvenliğe ve rejime yönelik hareketleri önleme hususunda devletin her türlü imkânını kullanacak güçte olduğu açıklandı⁹⁴⁴.

MGK'nın bu bildirisi sol çevrelerde eleştirilere sebep oldu. İlhan Selçuk 1 Nisan 1970'te *"Cumhuriyet"* gazetesindeki köşesinde; *"Yüce Divanlık iktidar başının başkanlığında Atatürk gençliğine karşı bildiri yayınlamak nedir? ...Ve bir siyasi iktidarın alnındaki lekeyi paylaşmak MGK'nın görevleri arasında yazılı değildir"* diyordu⁹⁴⁵.

Prof. Dr. Bahri Savcı ise 3 Nisan 1970'te *"Cumhuriyet"* gazetesinde yayınlanan yazısında MGK'nın görevlerinden bahsediyor ve kararları şu sözlerle eleştiriyordu: *"Milli güvenlik politikasının sandıktan çıkmışların sübjektif anlayışına dayandırmaktan kurtulmak gerekir... Türkiye'de üretim azalması, ihraç mallarının azalması, bu nedenle yatırım kaynaklarının azalması var... ayrıca gittikçe kapitalist kapkaççı üretim biçimi haline sokma var...yeni tarım feodaliteleri, kitleye yönelmemiş bir sahte sanayileşmenin sahipleri, sahte şehirleşmenin yarattığı aracı mesleklerin kişileri var.... Olumsuzluklardan kurtulma, bu adaletsizliklerden sıyrılma üzerine birleşmiş olan ve Atatürk Devrimcilik çizgisini geliştirerek 'halk için halkla modern üretim güçleriyle beraber devrim' ülküsünü gerçekleştirmek isteyen öncü ve zinde kuvvetlerle ve modern üretim güçleriyle, eski kurumların ve yeni türedi kategorilerin siyasal egemenliklerinin sürmesi ihtirasının karşılaşması var. Öğrenci hareketleri bu durumdan bir çıkış yolunu arama gereksinmesinin ve itişin, öncü ve zinde kuvvetlerin bir bölümüne yansımından başka bir şey değildir. Bu hareketin potası içine onun gerçek ülkücü niteliğine aykırı, hatta onu gölgeleyen unsurlar karışabilir. Fakat potadaki asıl cevheri görmemezlik ve onun gerektirdiği reformculuk çizgisine yatmamazlık edemeyiz. Milli güvenliğin gerçek tedbirleri ancak bu yönlerde aramak gerekir"*⁹⁴⁶.

Tarık Zafer Tunaya ise *"Milliyet"* gazetesindeki 4 Nisan 1970 tarihli yazısında; kamu düzeni kavramı içerisinde değerlendirilmesi gereken konuların, milli güvenlik kapsamında ele alınmasının yanlış olduğu görüşünü paylaşmıştı. 1968'den beri artan

⁹⁴⁴ *Milliyet*, 29 Mart 1970.

⁹⁴⁵ M. Taylak, *Anarşi ve...*, 369.

⁹⁴⁶ M. Taylak, *Anarşi ve...*, 269-370; *Cumhuriyet*, 3 Nisan 1970.

olaylar ile ilgili olarak MGK'nın Bakanlar Kurulu'nu daha önceden uyarması gerektiğini vurguluyordu⁹⁴⁷.

Dev-Gençliler, MGK'nın yaptığı açıklamaya cevap niteliğinde bir bildiri yayınladı. Bildiride özetle, geçmişte yaşanmış karşıt görüşlüler arasındaki çatışmalarda polisin tutumu konusunda çifte standart uygulandığı ve devrimci mücadelenin “*anarşik hareketler*” olarak nitelendirilmesinin haksızlık olduğu vurgusu yapıldı. Mücadelelerinin her türlü engellemeye rağmen devam edeceğini açıkladı⁹⁴⁸.

Şiddet eylemlerinin MGK'ya konu olmasının ötesinde bir bildiri yayınlanmasına sebep olması yeni bir sürecin başlangıcı sayılabilir. Bu durum ordunun ülke yönetiminde söz sahibi olacağının bir işareti gibiydi.

4- A.Ü.'de Ülkücü “Komandoların” Eylemleri ve Artan Öğrenci Olayları Karşısında Alınan Tedbirler (Nisan-Mayıs 1970)

Ülkücü “komandolar”, yaptıkları eylemlerle bu dönemde tekrar gündeme geldi. 13 Nisan 1970'te Ankara'da bir tabip teğmen “komandoların” saldırısında hayatını kaybetti. Olayların başlangıcı olarak dönemin gazeteleri; sağ görüşlü öğrenci Beyhan Arslan'ın öğrenci yurdunda yaralamasını işaret etmekteydi. Bunun üzerine sağ görüşlü öğrenciler, yurdu işgal ederek bir grup sol görüşlü öğrenciyi rehin aldı. Bunlara işkence yapıldığı söylentisi, A.Ü.'de yeni olayların çıkmasına sebebiyet verdi⁹⁴⁹.

Sağ görüşlü öğrencilerin okula gelmemesi yönünde solcu gençlerin uyarıları oldu. Sağcı gruptan Süleyman Yalnız isimli öğrenci yapılan tehditlere rağmen fakülteye girince olaylar çıktı. Sol görüşlü öğrencilerin daha sonradan iddia ettiğine göre Süleyman Yalnız “*hırpalanmaması*” için bir odaya kapatılmıştı. Ancak bir grup ülkücü genç, arkadaşlarının işkenceye maruz bırakıldığı iddiası ile fakülteyi bastı. Etrafa rastgele ateş açan “komandoların” silahından çıkan kurşunlardan biri, o sırada yoldan geçen Tabip Asteğmen Necdet Güçlü'nün başına isabet etti. Olayın zanlısı olarak İbrahim Doğan isimli öğrenci yakalandı. Öğrenciler asteğmenin vurulduğu yerde saygı duruşunda bulunarak, orduvine doğru yürüyüşe geçti. “*Katilleri isteriz, ordu-gençlik elele*” sloganı atıldı. Zafer Meydanı'ndaki Atatürk Anıtı önüne gelen gençler burada

⁹⁴⁷ M. Taylak, **Anarşi ve...**, s.370; **Milliyet**, 4 Nisan 1970.

⁹⁴⁸ A. Yıldırım, **FKF...**, s.507-508; “Devrimci gençliğin demokratik, özerk ve halka dönük üniversite kavgasını ve Türkiye halkının kurtuluşu için Amerikan emperyalizmine, yerli işbirlikçilerine ve toprak ağalarına karşı verdiği bağımsızlık ve demokrasi kavgasını ‘anarşik hareketler’ olarak göstermeye ve bu mücadeleyi halkımızın gözünde küçük düşürmeye hiç kimsenin hakkı yoktur” (E. Korkmaz, **Kafa Tutan...** s.221-222).

⁹⁴⁹ **Milliyet**, 14 Nisan 1970.

Gençlik ve İstiklal Marşı'nı okudu. Ardından bir grup genç, Pan-Amerikan Şirketi'nin binasını tahrip etti. Polis birçok kişiyi gözaltına aldı⁹⁵⁰.

H.Ü. öldürülen tabip asteğmenle ilgili bir bildiri yayınladı ve yas ilan etti. Bu olaya sebebiyet veren “*bozuk düzeni*” besleyen, destekleyen ve bundan çıkar sağlayan zihniyeti nefretle protesto ettiklerini belirtti⁹⁵¹.

Necdet Güçlü'nün öldürülmesinde kullanılan silahın, Teğmen Fehmi Altınbilek'e ait olduğu iddia edildi. Bu şahsın adı daha önce Diyarbakır'daki bir başka cinayete de karışmıştı. Ancak hakkında herhangi bir işlem yapılmadığı bazı kesimlerce sıkça dile getirildi⁹⁵².

“*Komando*” eylemlerinin gündemde olduğu bir süreçte Mayıs ayı boyunca sağ-sol çatışmaları giderek arttı. 4 Mayıs 1970'te A.Ü.'de “*devamsızlıktan kalma*” durumu ile karşı karşıya kalan bir grup öğrenci, Fen, Hukuk ve DTCF'de öğrencileri eyleme davet etti. Fen Fakültesi'nde bulunan öğrenciler bu grubu dışarıya çıkarmak istedi. Ancak bu sırada yaklaşık yirmi kişiden oluşan bir “*komando*” grubu binaya girdi. Etrafa açılan ateş sonucu bir öğrenci yaralandı. Bu sırada üç asistan, solcu öğrenciler tarafından odalarına kapatıldı. Asistanlardan birinin AP Gençlik Kolları Eski Başkanı olduğu iddia edildi. Basına yaptıkları açıklamada ise asistanlar, kendilerini polislerin kurtardığını belirterek, solcuların amacının kendilerini sindirmek ve üniversiteden atmak olduğunu söyledi⁹⁵³.

Ayrıca bazı öğretim üyelerinin kendilerini öldürtmek istediklerini söyleyen asistanlar, kaçarken sığınacak bir ofis bulamadıklarını ve telefonla yardım istediklerinde ise cevap dahi alamadıklarını ifade etti⁹⁵⁴. Fakülte Dekanı'nın da bu konuda taraflı davrandığı öne sürüldü. Hukuk Fakültesi'nde yaşanan öğrenci çatışmasının ardından üç ülkücü “*komando*”, sol görüşlü öğrenciler tarafından yakalanarak alıkonuldu. Basına teşhir edilen ülkücü “*komandolar*” tarafından yapılan açıklamada; İmran Öktem'i anma töreni düzenleneceğini haber aldıklarını ve bunu sabote etmek amacıyla yirmi kişilik bir grup olarak geldiklerini, fakat giriş kapısında yaşanan kargaşadan sonra silahların çekildiği ifade edildi⁹⁵⁵.

Olayların ardından Fakülte Dekanlığı'nca yaşananların kurgu olduğu iddia edildi. Dekan, fakültede “*iki düşman grup yaratılmak istendiğini*” ileri sürdü. Olayların

⁹⁵⁰ **Cumhuriyet**, 14 Nisan 1970.

⁹⁵¹ **Milliyet**, 14 Nisan 1970.

⁹⁵² E. Höke, **1960'lardan 1980'e Gençlik ve...**, s.56.

⁹⁵³ **Cumhuriyet**, 5 Mayıs 1970.

⁹⁵⁴ **Milliyet**, 5 Mayıs 1970.

⁹⁵⁵ **Cumhuriyet**, 5 Mayıs 1970.

planlı olarak düzenlendiğini ve kaynağının gençliğin “*bunalımı*” olmadığını belirtti. Üniversitelerin “*anarşi kaynağı*” olarak tanıtılmak istendiğini vurguladı. Üniversite özerkliğini bir kesimin kabul etmediğini hatta buna tahammül dahi edilmediğini vurguladı. Ayrıca öğrenci birliği de bu hususta bir bildiri yayınladı ve siyasal iktidarı suçladı. Üniversite gençliğine yönelik baskı ve şiddetin yaygınlaştığı iddia edildi⁹⁵⁶.

İlerleyen günler siyasal iktidarı yaşanan olaylara yönelik bazı önlemler almaya sevk etti. Bu kapsamda 11 Mayıs’ta İçişleri Bakanı Haldun Menteseoğlu bir dizi tedbir açıkladı⁹⁵⁷. Çeşitli bakanlıkların bütçe görüşmelerinin yapıldığı Cumhuriyet Senatosu’nda söz alan İçişleri Bakanı’nın gündeminde gençlik eylemleri vardı. Hükümet olarak sokak hareketlerini doğuran asıl sebepleri araştırdıklarını söyledi. Önceleri masum öğrenci talepleri olarak ortaya çıkan olayların “*boyut*” değiştirdiği ifade edildi. Öğrencilerin sloganlarında yer alan “*Sosyalist Türkiye, Tam Bağımsız Türkiye, NATO’ya Hayır, Milli Demokratik Cephe, İkinci Kurtuluş Savaşı*” ifadelerinin öğrencilikle hiçbir ilgisinin olmadığı vurgulandı. Sosyal ve kültürel taleplere karşı durulmaması gerektiğini belirtti. Öğrencilerin reform taleplerini reddetmediklerini açıkladı⁹⁵⁸.

Haldun Menteseoğlu üniversite reformu kapsamında çalışmaların devam ettiğini ancak dışarıdan bazı çevrelerin bunu engelleme gayreti içerisine girdiğini belirtti. Ona göre yaşananlar Türkiye Cumhuriyeti’ni yıkma girişiminin bir parçasıydı. Kullanılan sloganlarda “*masum en ufak bir talep*” bulunmadığını dile getirdi. Bu tür eylemlerin önüne geçmek adına alınacak tedbirlerden söz etti. Tedbirlerden ilkinin “*siyasi inanış*” olarak belirtti. Türkiye Cumhuriyeti’ni yıkma amaçlı her türlü anarşi hareketine karşı demokrasi ile mücadele edilerek engel olunacağına inancının tam olduğunu ifade etti. Anarşi kamu düzenini bozmaktan öte üniversite ve yüksekokullarda eğitim özgürlüğünü de tehdit etmekteydi. Alınacak önlemler arasında en çok yankı uyandıran öneri olaylara karışmış öğrencilerin, öğrencilik nitelikleri kalmadığı anda fakültelerle bağının kesilerek vatani görevini yapmak üzere askere davet edilmesi idi. Ayrıca devlet yurtlarında barınan, burs alan ve bu tür eylemlerin içerisinde bulunanların da yurtlardan çıkarılması çözüm olarak ileri sürülmekteydi⁹⁵⁹. Ayrıca Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri

⁹⁵⁶ **Milliyet**, 5 Mayıs 1970.

⁹⁵⁷ **Milliyet**, 12 Mayıs 1970.

⁹⁵⁸ **CSTD**, LVIII, s.210-211.

⁹⁵⁹ **CSTD**, LVIII, s.210-211.

Kanunu ile Türk Ceza Kanunu'nun hükümlerinde de değişiklik yapılacağı Haldun Menteşeoğlu tarafından açıklandı⁹⁶⁰.

A.Ü. SBF'de 17 Mayıs 1970'te polis ve jandarma tarafından arama yapıldı. Gerekçe, haklarında “askeri kanunsuzluğa karşı itaatsizliğe teşvik” suçundan gıyabi tevkif kararı bulunan öğrencilerin SBF Yurdu'nda saklanmaları idi⁹⁶¹. Arama kararı askeri mahkeme tarafından verilmişti. SBF, BYYO ve SBF yurdunda yapılan arama sonucunda silahlar, sopa, demir çubuk ve çok sayıda patlayıcı madde ele geçirildi. Seksen altı öğrenci gözaltına alındı ve bunların yirmi altısının fakülte öğrencisi, diğerlerinin yabancı olduğu tespit edildi. Tutuklama kararı bulunan öğrenciler, önceki dönemlerde çeşitli üniversitelerde yaşanan eylemlere katılmış kişilerdi. Emniyet tarafından yapılan açıklamada ise yakalanan kişilerin pek çoğunun öğrenci olmadığı ve bu durumun öğrenci yurtlarının denetimden uzak olduğuna kanıt olduğu belirtildi⁹⁶².

Olayların ardından çok sayıda bildiri yayınlandı. Ankara Valisi düzenlediği basın toplantısında haklarında adam öldürmek, yaralamak ve ruhsatsız silah taşımaktan sanık olan on beş kişinin yakalandığını açıkladı⁹⁶³. Konu hakkında bildiri yayınlayan TDGF Genel Başkanı Atilla Sarp ise, “Bugün Türkiye’de başta Demirel olmak üzere bütün suçlular dışarıda gezerken; gerçek suçsuzlar polis baskısı altında nezarethane ve cezaevlerindedir” diyerek Hükümet’i eleştiriyordu⁹⁶⁴. Üniversite Akademik Kurulu ise olanları “hukuk ve kanun dışı” olarak niteledi⁹⁶⁵. BYYO Öğrenci Derneği ile Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrenci Birliği’nin (SBFÖB) yayınladığı ortak bildiride; yapılan arama için Dekanlık ve okul müdürlüğünden izin alınmadığı ve arama sırasında koridorlarda asılı olan Atatürk posterlerinin yırtıldığı iddiasında bulunuldu⁹⁶⁶.

Yapılan aramanın ardından aynı gün gece saatlerinde SBF, bir grup sağ görüşlü öğrencinin baskınına uğradı. Fakülte’nin camları ve kapıları zarar gördü. Devrimci gençlik bu olay üzerine Hükümet’i suçlayıcı bir açıklama yaptı. TDGF Genel Başkanı Atilla Sarp, baskının öğrenci olmayan ve Site Öğrenci Yurdu’na yerleşik bulunan sağcılar tarafından yapıldığını söyledi. İktidarın bu durumu öğrenci çatışması varmış gibi kamuoyuna duyurduğunu; böylece halkın gözünde gençlerin küçük düşürülmesinin amaçlandığını ileri sürdü. Hükümet’in üniversiteleri “anarşi yuvası” gibi göstererek

⁹⁶⁰ **Milliyet**, 12 Mayıs 1970.

⁹⁶¹ A. Yıldırım, **FKF...**, s.510.

⁹⁶² **Cumhuriyet**, 18 Mayıs 1970.

⁹⁶³ **Milliyet**, 18 Mayıs 1970.

⁹⁶⁴ A. Yıldırım, **FKF...**, s.510.

⁹⁶⁵ H. Çetinkaya, **68’den 78’e Sancılı Yıllar...**, s.106.

⁹⁶⁶ **Cumhuriyet**, 18 Mayıs 1970.

öğrencileri sindirmek istediğini söyledi. Ülkü Ocakları Birliği (ÜOB) ise yayınladığı bildiride *“İktidarın aczi ve miskinliği karşısında nihayet Türk ordusunun sabrı taşmış ve ordu kaçaklarını barındıran SBF Yurdu, Kara Kuvvetleri Mahkemesi’nin kararıyla aranabilmiştir”* ifadelerine yer verildi. Türkiye Öğretmenler Sendikası ise Atatürk’ün cumhuriyet ve bağımsızlığı teslim ettiği gençliğin zulme uğradığı yönünde açıklamada bulundu⁹⁶⁷.

Erzurum Atatürk Üniversitesi’nde de sağ sol çatışmaları yaşanıyordu. 18 Mayıs 1970’te Ziraat ve Edebiyat fakültelerine girmek isteyen sol görüşlü gençler, kapıları tutan ülkücü *“komandolar”* tarafından dövüldü. Olayların ardından Atatürk Üniversitesi ÜOB, Ankara ve İstanbul’daki üniversitelerde milliyetçi gençlere karşı gerçekleştirilen saldırıların sona ermemesi halinde çok sert tepki göstereceklerini açıkladı. Ülkücü gençliğin vatan için meşru savunma yaptığı belirtildi⁹⁶⁸.

Olaylar giderek şiddet içerikli bir hal alıyordu. 22 Mayıs gecesı BYYO ülkücü *“komando”* oldukları ileri sürülen bir grup tarafından basıldı. Hukuk Fakültesi öğrencisi Mustafa Kuseyri vurularak öldürüldü⁹⁶⁹. Kendisi Devrimci Gençlik Derneği üyesiydi⁹⁷⁰. Okulda kimsenin bulunmamasından faydalanan kimliği belirsiz kişilerin, öğrenci temsilcisinin odasına girdiği ve burada Mustafa Kuseyri’yi öldürdükleri belirlendi⁹⁷¹. Cenaze savcılığa teslim edilmedi. Üzerine Türk bayrağı serilen Mustafa Kuseyri’nin naaşının başında sabaha kadar nöbet tutuldu⁹⁷². Cenaze sabahleyin savcılık tarafından alınarak otopsi için Tıp Fakültesi’ne götürüldü. Bu süreçte çok sayıda öğrenci fakülte bahçesinde toplandı. Öğrenciler işlemlerin bitmesinden sonra arkadaşlarının cenazesini alarak marşlar ve sloganlar eşliğinde Hukuk Fakültesi’ne getirdi. Burada saygı duruşunda bulunuldu. Dekan Prof. Dr. Uğur Alacakaptan ise bir konuşma yaparak üzüntüsünü dile getirdi⁹⁷³.

Mustafa Kuseyri için bir dizi tören yapılmaktaydı. SBF öğrencileri Mustafa Kuseyri’nin Türk bayrağına sarılı cenazesini BYYO’ya getirdi. Etrafında mumlar yakılan naaş önünde sol yumruklarını havaya kaldıran öğrenciler *“öç alacaklarına dair”* yemin etti. Arkadaşlarının resmi üzerine *“Devrimciler Ölür, Devrimler Yaşar”* yazısı okul duvarlarına asıldı. Resmin altına ise şu not düşülmüştü: *“Devrimci gençliğin*

⁹⁶⁷ **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1970.

⁹⁶⁸ **Milliyet**, 19 Mayıs 1970.

⁹⁶⁹ **Milliyet**, 23 Mayıs 1970.

⁹⁷⁰ M. İ. Özgen, **TKP...**, s.299.

⁹⁷¹ **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1970.

⁹⁷² A. Yıldırım, **FKF...**, s.514.

⁹⁷³ **Cumhuriyet**, 24 Mayıs 1970.

*yiğit militanı dün gece kurşunla öldürüldü. Bugün sönen bir devrimcinin hayatı değildir. Devrimin yanan ve parlayan bir yiğit meşalesi olmuştur Mustafa Kuseyri. İşbirlikçi iktidarın hiçbir çabası onun halkının kurtuluşu için verdiği devrimci kavgasını söndüremez. O, bir devrimci olarak milli kurtuluş bayrağını her gün daha yüksekte tuttu. İşçi, köylü, asker, sivil tüm yurtseverlerin bu kutsal bayrağı yeni Mustafaların eline devredilmiştir. Yaşasın halkımızın bağımsızlık savaşı!”*⁹⁷⁴.

Mustafa Kuseyri için yapılan cenaze töreni esnasında olaylar çıktı. Pek çok öğrenci ve öğretim üyesinin de katıldığı tören, protesto gösterisine dönüştü. ABD Hava Kuvvetlerine ait bir araç yakıldı⁹⁷⁵. A.Ü. Hukuk Fakültesi Genel Kurulu bir toplantı yaptı. Üniversiteye yapılan saldırılar sonlanıncaya kadar her türlü eğitim ve öğretim faaliyetinin durdurulmasına karar verildi. Ayrıca “komando kampları”; MHP’nin tavrının incelenmesi ve suç duyurusunda bulunulması için “Uzmanlar Kurulu” oluşturulmasına karar verildi. Yayınlanan bildiride ise, Hükümet’in görevden çekilmesi gerektiği belirtildi. “Anayasaya saygı ve üniversite özerkliği yürüyüşü” düzenlenmesine ve katılım için tüm üniversitelere çağrıda bulunulmasına karar verildi. Ayrıca Mustafa Kuseyri’nin ölümü dolayısıyla üç gün yas ilan edildiği ve fakülte kütüphanesinde “Mustafa Kuseyri Köşesi” oluşturulacağı açıklandı⁹⁷⁶.

Mustafa Kuseyri’nin öldürülmesi hakkında gazetelerde birçok haber ve yorum yayınlandı. Çetin Altan, işlenen cinayetlerin politikacıların yansıtmaya çalıştığı gibi üniversitedeki bir sağ-sol çatışmasının sonucu olmadığını vurguladı. O’na göre üniversitelerde bağımsızlıktan, anayasanın uygulanmasından ve sömürünün sona ermesinden yana olan gençler “sinsi” bir plan gereğince katliama tabi tutuluyordu. Bu planın uygulayıcısı ise yurtdışı kaynaklı örgütlere ve bazı siyasetçiler idi. İlhan Selçuk ise konu hakkında şunları yazmıştı: “Katiller gecenin karanlığında ve iktidarın koltuğuna sığınmışlar usul usul ilerliyorlardı. Okulda kimse yoktu, silah da yoktu, iktidarın polisi bir gün önce arama tarama yapmış, katillere cinayet imkânını yaratmıştı”⁹⁷⁷.

9 Haziran 1971’de Ankara’da üzerinde sahte kimlik bulunan Dev-Genç üyesi Nejat Argun isimli öğrenci, yapılan sorgulamada Mustafa Kuseyri’yi kaza ile öldürdüğünü itiraf etti. Olaydan sonra kaçma gerekçesini ise Dev-Genç’in bu olayı

⁹⁷⁴ **Milliyet**, 24 Mayıs 1970.

⁹⁷⁵ **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1970.

⁹⁷⁶ **Milliyet**, 25 Mayıs 1970.

⁹⁷⁷ **Türkiye Gerçekleri ve Terörizm**, (Başbakanlığın Emri ile Bakanlıklar Arası Bir Kurul Tarafından Hazırlanmıştır), Ankara, 1973, s.146.

istismar ettiğini, bu yüzden ortaya çıkmadığını teslim olması halinde ise olayın gerçek yüzü aydınlanacağından Dev-Genç'in bundan olumsuz etkileneceğini söyledi. Yapılan yargılama sonucunda 11 Ağustos 1972'de dört yıl hapis ve para cezasına mahkûm edilen Nejat Argun'un işlediği cinayet, dönemin siyasi iktidarına ve CIA'ya mal edilmişti⁹⁷⁸.

Mustafa Kuseyri'nin öldürülmesi olayı karşıt görüşlü gruplar arasında ayrışmayı daha da keskinleştirdi. Bu durum sonraki süreç için olumlu bir gelişme değildi. Zira sokak olayları giderek artacak ve siyasi süreç bir çıkmaza doğru sürüklenecekti.

5- İşçi Eylemlerinde Dönüm Noktası: 15-16 Haziran 1970 Olayları

a) Olayların Gerekçesi

CHP ve AP tarafından Sendikalar Kanunu'nda yapılması öngörülen değişiklik ile ilgili bir kanun tasarısı hazırlanmıştı. Her iki partinin kanun teklifi ayrı ayrı Meclis'e sunuldu. Kanun 11 Haziran'da TİP hariç diğer partilerin desteği ile kabul edildi⁹⁷⁹. İşçi örgütleri ise buna tepki gösterdi. Önlerinde iki seçenek vardı. Kanun teklifi ya Cumhuriyet Senatosu'nda reddedilmeli ya da Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmeliydi. Bu amaçla işçiler direnişe geçti⁹⁸⁰. Eylemleri koordine etmek için “*Anayasal Direniş Komiteleri*” oluşturuldu. DİSK'in Yönetim Kurulu ile işyeri temsilcileri protesto eylemlerinin başlatılmasına karar verdi⁹⁸¹. 15 Haziran 1970'te Türkiye'nin en büyük işçi eylemi başladı. DİSK'e bağlı sendikalar ile İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Sakarya'da bulunan işyerlerinin temsilcileri kanun tasarısı geri alınıncaya kadar direnişe geçtiklerini açıkladı. Bu kapsamda alınan karar doğrultusunda işçiler işyerlerinde bulunmayacaktı⁹⁸².

İşçiler gözaltına alınan ve tutuklanan arkadaşlarını kurtaracaklarına dair yemin etti. Bunun yanı sıra temsilciler, ücretlerini sendikalardan değil işverenden alacaklarını

⁹⁷⁸ **Türkiye Gerçekleri ve ...**, s.148-149. Mustafa Kuseyri'nin ölümü ile ilgili çeşitli iddialar öne sürüldü. Mustafa Kuseyri isimli solcu öğrencinin aslında Nejat Argun isimli arkadaşı tarafından Rus ruleti oynarken kazaen öldüğünü Doğan Avcıoğlu Hasan Cemal'e anlatmıştı. (İ. Gürsoy, **Medyadaki...**, s.105).

⁹⁷⁹ Bu kanun tasarısında 1963'te yürürlüğe giren yasanın boşluk ve eksikliklerinin Türkiye'de sendika bolluğu oluşturduğundan yakınılmaktaydı. Bu durumun çalışma ve iş hayatını engellediği tasarıda ifade edilmişti. Bir işçi sendikasının Türkiye genelinde faaliyete geçebilmesi için o iş kolundaki toplam işçi sayısının üçte birini üye kaydetmiş olması gerekiyordu. İşçi federasyonlarının faaliyette bulunabilmeleri için bağlı sendikaların üye toplamının kendi iş kollarındaki toplam işçi sayısının en az üçte biri olması da tasarıda yazılmıştı. Bunun yanı sıra işçi konfederasyonlarının kurulabilmesi için, sendika ve konfederasyonların en az üçte birini ve sendikalı işçi sayısının yine en az üçte birini üye kaydetmiş olmaları gibi değişiklikler de yer almaktaydı. Bu değişiklikler ise özellikle DİSK'e bağlı sendikaların faaliyetlerini kısıtlamayı amaçlıyordu. (**Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.234).

⁹⁸⁰ T. S. Yılmaz, **Türkiye'de Gençlik...**, s.139.

⁹⁸¹ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.234.

⁹⁸² **Cumhuriyet**, 15 Haziran 1970.

açıkladı. Gerekçe olarak ise “*“çünkü Meclis’teki iktidar ve muhalefet partileri onlarıdır. Bu kanunlardan onlar sorumludur”* denilmekte idi⁹⁸³. 16 Haziran 1970’te yüz on üç işyerinde greve gidildi. İşyerlerinin duvarlarına “*Anayasaya aykırı kanun çıkaranlar işçi düşmanıdır, Anayasa ve sendika özgürlüğünü alanlara derslerini vereceğiz, kanunlar Meclis’ten geçene kadar direneceğiz”* yazılı dövizler asıldı. Yapılan yürüyüşler dolayısıyla araç trafiği durdu ve işçiler ile polisler arasında çatışmalar yaşandı. DİSK ve bağlı sendika yöneticileri direnişe katılmadıklarını, eylemleri işçilerin bizzat yaptığını açıkladı. Direniş komiteleri tarafından yapılan açıklamada Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Çalışma Bakanlığı, Meclis Grup Başkanlıkları ile Tabii Senatörlere protesto telgrafları çekildiği vurgulandı. “*27 Mayıs Anayasası’nın temel unsuru olan direniş hakkımızı tasarılar Meclis’ten çekilinceye kadar kullanmaya kararlıyız, sizi uyarmayı tarihsel ve ulusal ödev sayarız”* ifadeleri bu telgraflarda sıkça işlendi⁹⁸⁴.

TÜRK-İŞ⁹⁸⁵’in de katılımıyla giderek genişleyen direniş kapsamında 16 Haziran 1970’te İzmit’ten İstanbul’a kadar olan karayolu işçiler tarafından kapatıldı. Kadıköy’de Kaymakamlık binası önündeki üç araç ateşe verildi. Biri polis, ikisi işçi olmak üzere üç kişi öldü, birçok kişi yaralandı⁹⁸⁶. Bakanlar Kurulu, İstanbul ve Kocaeli’de bir ay süre ile sıkıyönetim ilan edilmesine karar verdi⁹⁸⁷.

İstanbul bölgesinde 15-16 Haziran 1970 günü meydana gelen olaylarla ilgili olarak Ankara ÜOB Başkanı İbrahim Doğan, TÜRK-İŞ Genel Başkanı Seyfi Demirsoy’a bir telgraf çekti: “*Türk işçisinin insanca yaşaması ve tabii haklarının elde edilmesi için demokratik rejim içinde olağanüstü gayretler sarf ederek önemli başarılar elde etmiş olan TÜRK-İŞ’in İstanbul 1. Bölge temsilciğine, kökü dışarıda, gözü dışarıda, gönlü dışarıda olan kızıl tahrikçilerin yapmış olduğu tecavüzü kınarız. Bu vesileyle TÜRK-İŞ’i, Türk işçilerinin yegâne temsilcileri olarak kabul ettiğimizi ve her*

⁹⁸³ **Cumhuriyet**, 15 Haziran 1970.

⁹⁸⁴ **Cumhuriyet**, 16 Haziran 1970.

⁹⁸⁵ Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 1952 yılında kuruldu. (<http://www.turkis.org.tr> Erişim Tarihi: 13 Ekim 2016).

⁹⁸⁶ **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1970.

⁹⁸⁷ “*Sendikalar Kanunu’nun tadil tasarısı vesile ittihaz edilerek bugün İstanbul ve Kocaeli illerinde önceden yapılan tahrik ve alınan tertipler sonucunda vuku bulan hadiselerin yatıştırılması sırasında devlet kuvvetlerine karşı mukavemet ve amme tesislerini tahrip şeklinde tezahür eden hareketler bir ayaklanma mahiyetini almış bulunduğundan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 124. maddesi gereğince İstanbul ili ile Kocaeli merkez ve Gebze ilçelerinde 16.06.1970 günü saat 21’den itibaren bir ay süre ile sıkıyönetim ilanı Bakanlar Kurulu’nca 16.06.1970 tarihinde kararlaştırılmıştır.” (BCA, 0301801022524111)*

*şart altında daima yanınızda bulunduğumuzu bildiririz...*⁹⁸⁸. Farklı siyasi görüşlere sahip olan işçi sendikalarının bu dönemde ortak müsterek hareket etmesi olayların genişlemesinin nedeniydi.

17 Haziran'da TBMM Birleşik Toplantısı'nda Anayasa'nın 124. Maddesi gereğince yapılan oylamada, sıkıyönetim tezkeresi kabul edildi. Konu hakkında söz alan İşçileri Bakanı Haldun Menteşeoğlu; olayların sebebinin her ne kadar sendikalar hakkında değişiklik içeren yasa tasarısı olduğu söylene de, asıl gerekçenin demokratik hukuk devletini yıkmak olduğunu ifade etti. Ona göre milli birlik, "*sınıf bilinci*" oluşturmaya çalışılarak yok edilmeye çalışılmaktaydı. Bu eylemlerin sorumlusu olarak DİSK'i gösterdi. Bu iddiasını güçlendirmek adına 1968 ve 1969 yıllarında DİSK öncülüğünde gelişen olaylara atıfta bulundu. Bu kurumun sol ideolojinin stratejilerini her fırsatta meşru olmayan bir biçimde ortaya koyduğunu söyledi. Bu hususta DİSK'in açıklamalarını kürsüde okuyarak, işçilerin bu sloganlarla kışkırtıldığını belirtti⁹⁸⁹. Eylemler sol görüşlü öğrenci kuruluşları tarafından da destek görüyordu⁹⁹⁰.

Meclis'te yapılan konuşmalarda bu konuya da dikkat çekildi. GP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, ODTÜ'de bazı Maocu gençlerin DİSK'e bağlı bir grupla işbirliği içerisinde Ankara'daki bir işyerini işgal ettiklerini söyledi. Amaçlarının 1917'de olduğu gibi "*devrimin ilk kıvılcımını Türkiye'de çıkarmak olduğunu*", yine aynı amaçla üniversitelere girmeye çalıştıklarını öne sürdü. Sloganlarında "*işçi-asker elele*" söylemlerini kullanmalarının aldatmaca olduğunu belirtti. TİP'in DİSK ile irtibatlı olduğunu söyleyerek buna dair DİSK raporu bulunduğunu söyledi. Tüm bu yaşananların Türkiye'de iç savaş çıkarma amacına yönelik olduğunu dile getirdi⁹⁹¹. Bunun nasıl yapılacağını ayrıntılarıyla anlatan kitapların sokaklarda satıldığını belirtti⁹⁹².

Anlaşılabildiği üzere işçi eylemleri Türkiye'nin siyasi gündeminde ağırlıklı olarak yer tutmaya başlamıştı. Bu kesimin kendisine Sovyet Devrimi'ni örnek alarak eyleme geçmesi, muhafazakâr kesimlerde endişeye yol açtı. Gösterilen tepkilere rağmen işçi eylemleri üretim yapılan merkezlerde yayılmaya devam etti.

⁹⁸⁸ Metin Turan, *Ülkü Ocakları 1966-1980*, Ankara, 2014, s.65.

⁹⁸⁹ TBMMTD, 1, s.209.

⁹⁹⁰ A. Kabacalı, *Türkiye'de...*, s.232.

⁹⁹¹ TBMMTD, 1, s.218.

⁹⁹² *Milliyet*, 18 Haziran 1970.

b) İşçi Eylemlerine Öğrenci Desteği

İstanbul ve Kocaeli’de başlayan direniş, İzmir’den de katılım oldu. 18 Haziran’da DİSK’e bağlı on iki işyerinde eylem başladı. Öğrenciler de bu gösterilere katıldı. Hatta işyerlerinde propaganda faaliyetinde bulundular. İşçileri direnişe zorladıkları iddiası ile yaklaşık yirmi Dev-Genç üyesi öğrenci gözaltına alındı⁹⁹³.

İzmir’de direnişte bulunan işçiler, komiteleri aracılığıyla yaptıkları açıklamada GP lideri Turhan Feyzioğlu’nun DİSK üyelerinin “komünist” oldukları iddiasını şiddetle reddetti⁹⁹⁴. Hükümet’in sendika kanun tasarısına karşı çıkanlar arasında bazı akademisyenler de yer alıyordu. Başbakan Süleyman Demirel ise “ayaklanma” diye tanımladı. Bu eylemlerle işçilerin amacına ulaşamayacağını; bunun doğru bir yol olmadığını söyledi⁹⁹⁵.

Diğer taraftan TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, Başbakan ve İçişleri Bakanı hakkında gensoru açılmasını istedi. Gerekçe olarak ise kamuoyunun yanlış ve eksik bilgilendirilmesini işaret etti⁹⁹⁶. Önergede protesto gösterileri sırasında meydana gelen olayların kasten “ayaklanma” olarak nitelendirildiği belirtildi. Bu sebeple sıkıyönetimi haklı göstermek adına, katılım sayısının abartıldığını iddia etti. Ayrıca bunların bir kısmının silahlı olduklarına dair söylentilerin varlığına dikkat çekti. DİSK Genel Başkanı’na atfedilen konuşmanın da asılsız olduğunu öne sürdü. Buna kanıt olarak ise mahkeme tarafından DİSK Genel Başkanı’nın serbest bırakılmasını gösterdi. Böylelikle Başbakan ve İçişleri Bakanı’nın halkı yanıltmaya çalıştığından bahisle gensoru önergesi verdiğini dile getirdi. Uzun tartışmaların sonucunda Mehmet Ali Aybar’ın sunduğu gensoru önergesi reddedildi⁹⁹⁷.

Büyük kısmı ideolojik fikirlerden uzak olan işçiler, Dev-Gençliler tarafından yönlendirildi. Kitle psikolojisinin de etkisiyle yapılan yürüyüşlerde saldırgan tavırlar kendini gösterdi. İşyerlerinin camları kırıldı, devlet kurumları tahrip edildi. Polis ve askere saldırılarda bulunuldu. Olaylar esnasında atılan sloganlar⁹⁹⁸ ve eylemlerin kapsamı proleter bir ihtilalin provası olarak nitelendirilmekteydi⁹⁹⁹.

⁹⁹³ **Cumhuriyet**, 19 Haziran 1970.

⁹⁹⁴ **Milliyet**, 19 Haziran 1970.

⁹⁹⁵ H. Çetinkaya, **68’den 78’e Sancılı Yıllar...**, s.109-110.

⁹⁹⁶ **Cumhuriyet**, 22 Haziran 1970.

⁹⁹⁷ **MMTD**, 3/VI, s.596-624.

⁹⁹⁸ “Askerler, Subaylar, Polisler! Zülüm Emirlerini Dinlemeyin, Halkla Birleşin, Halk Savaşı Çetin Bir Mücadeledir, Marksizim, Leninizm, Mao Zedung Düşüncesinin Devrimci Bayrağını Yükseltelim, Devrim Bir Sınıfın Bir Diğer Sınıfı Yıktağı Bir İsyen Ve Bir Şiddet Hareketidir...” (M. İ. Özgen, **TKP...**, s.303).

⁹⁹⁹ M. İ. Özgen, **TKP...**, s.302-303.

15-16 Haziran eylemleri, ideolojik olarak var olan ya da bazı çevreler tarafından sıklıkla gündeme getirilen yargıları da değiştirdi. Sosyalist harekette işçi sınıfının toplumsal devrimdeki rolü, hareketin ilerleyen süreçteki gelişimi açısından belirleyici bir etki oluşturdu. Öncelikli olarak işçi sınıfının toplumsal varlığı ve bilinci üzerinde var olan tartışmalar sona erdi. Türk solunda kapsamlı tartışmalara sebep olan “*işçi sınıfının toplumsal devrimde önderliği rolünün söz konusu olamayacağı ya da tartışmalı olacağı*” yaklaşımı bir kenara bırakıldı. “*Ordunun bir kurum olarak işçi sınıfının devrimdeki müttefiki olduğu*” düşüncesini bu pratik ile geçersiz kıldı¹⁰⁰⁰.

Sosyo-ekonomik alanda köklü değişimlerin yapılmasını amaçlayan ve köken itibariyle antiemperyalist olan öğrenci hareketleri taraftar kitlesini gün geçtikçe artırdı. Artık her iki taraf da lise düzeyindeki gençleri kendi ideolojileri yönünde örgütlüyordu. Bu doğrultuda “*Genç Ülkücüler Teşkilatı*” ve “*Sosyalist Devrimci Kürtçüler*” adı ile yeni örgütlenmeler oluşmaya başlamıştı. Devrimci Liselilerin (Dev-Lis) öncelikli amacı üniversitelere devrimci öğrenci yetiştirmekti¹⁰⁰¹.

6- Kamuoyunda Tartışılan İki Cinayet: Necmettin Giritlioğlu ve Dursun Önkuzu’nun Öldürülmesi (22 Ağustos 1970-23 Kasım 1970)

İşçi eylemleri ilerleyen günlerde yeni gelişmeleri beraberinde getirdi. 22 Ağustos 1970’te İzmir Aliğa’da bulunan petrol rafinerisinde grev başlatan Yapı İşçileri Sendikaları Federasyonu Başkanı Necmettin Giritlioğlu, greve karşı çıkan bir servis şoförü tarafından öldürüldü. Sendikanın Örgütlenme Sekreteri Bingöl Erdumlu olayın ardından yaptığı açıklamada Necmettin Giritlioğlu’nun devrimci kimliğine dikkat çekti. Her zaman ezilenlerin yanında olduğunu söylediği Necmettin Giritlioğlu’na “*sıkılan kurşunun*” ayrı bir anlamı olduğunu belirtti. Emperyalizm yandaşı olanlar tarafından tehdit edildiklerini ancak bu durumun kendilerini yıldırmayacağını söyledi¹⁰⁰². Necmettin Giritlioğlu’nun cenaze törenine çok sayıda öğrenci ve işçi katıldı. Törenin ardından “*Devrimci Andı*”¹⁰⁰³ içildi. Ülkücü “*Komandolar*” tarafından törene “*taşlı*” saldırı gerçekleştirildi¹⁰⁰⁴.

¹⁰⁰⁰ E. Korkmaz, **Kafa Tutan ...**, 235-236.

¹⁰⁰¹ T. S. Yılmaz, **Türkiye’de...**, s.140.

¹⁰⁰² **Cumhuriyet**, 23 Ağustos 1970.

¹⁰⁰³ “*Biz devrimciler olarak, emperyalizme ve faşizme karşı kanımızın son damlasına, tüfeğimizin son mermisine kadar bıkmadan usanmadan savaşağımıza and içeriz... And içeriz... And içeriz... Bu uğurda ölüm nereden ve nasıl gelirse gelsin, savaş sloganlarımız kulaktan kulağa yayılacaksa, silahlarımız elden ele geçecekse ve başkaları mitralyöz sesleriyle ve zafer ve savaş naralarıyla cenazemize ağır yakacaksa, ölüm hoş geldi, sefa geldi...*” (T. S. Yılmaz, **Türkiye’de...**, s.300).

¹⁰⁰⁴ **Cumhuriyet**, 24 Ağustos 1970.

1970 yılının son aylarında üniversiteler yeniden hareketlendi. 23 Kasım'da Erkek Teknik Öğretmen Okulu yurdunda Dursun Önkuzu¹⁰⁰⁵ isimli öğrenci öldü. Dövüldükten sonra pencereden atılan öğrencinin ölümü hakkında ÜOB bir bildiri ile isimlerini yayınladığı bazı kişilerin Dursun Önkuzu'yu öldürdüğünü öne sürdü¹⁰⁰⁶. Öldürülmeden önce bileklerinin kesildiği ve işkence yapıldığı tespit edildi¹⁰⁰⁷. Dursun Önkuzu'nun cenaze töreni de bazı sorunların yaşanmasına sebep oldu. Cenaze törenine katılım yüksek oldu. Naaşın kılınacak cenaze namazının ardından Site Öğrenci Yurdu'na getirilmesi planlanmıştı. Burada yapılacak tören sonrası gencin cenazesi memleketi Tokat-Zile'ye gönderilecekti¹⁰⁰⁸.

Dursun Önkuzu'nun cenazesi Maltepe Camii'nde bekletildiği sırada polis ve gençler arasında tartışmalar yaşandı. Hükümet komünistlerle işbirliği yapmakla suçlandı. *"Solcuların cenaze töreni yapmalarına izin verildiğini, kendilerinin ise engellendiği"* öne sürülerek Kızılay¹⁰⁰⁹ yolunun açılmasını istendi. Bu sırada Ülkü Ocaklarının Basın Sözcüsü Bahri Zorlu bir basın açıklaması yaptı. İktidarı Anayasa'ya uygun davranmaya çağırdı, milliyetçilerin fakültelere alınmadığını, bu durumu şikâyet ettiklerinde ise, *"sizin silahınız yok mu? Onlar vuruyorsa siz de vurun"* dendiğini iddia etti. Ardından İstiklal Marşı okundu. Ülkücü *"komandolar"* Dursun Önkuzu'nun intikamını alacaklarına dair yemin etti ve cenaze Site Öğrenci Yurdu'na götürülmek üzere yola çıkarıldı. Ancak cenaze aracı yolda polis tarafından çevrildi. Polis, cenaze aracındaki öğrencileri indirdikten sonra naaşı Tokat'a götürdü¹⁰¹⁰. Dursun Önkuzu memleketi Zile'de toprağa verildi. Törende *"Hükümet istifa, katil Hükümet"* sloganları ile iktidar protesto edildi¹⁰¹¹. Bu olayın hemen ardından ortaya atılan iddialara göre; arkadaşlarının intikamını almak amacıyla ülkücüler, üç sol görüşlü öğrenciyi kaçırmış ve Türk Ocağı'nda alıkoymuştu. Burada öğrencilerin ifadeleri doğrultusunda polis tarafından arama yapıldı. Çok sayıda öğrenci gözaltına alındı¹⁰¹². Ancak bu polis baskını ülkücüler tarafından şiddetle protesto edildi. MHP bir basın toplantısı düzenledi ve yayınlanan bildiride *"ciğerlerine kompresörle hava basıldıktan"* sonra pencereden

¹⁰⁰⁵ Bazı kaynaklarda *"Özkuzu"* olarak geçmektedir. (Milliyet, 24 Kasım 1970; Cumhuriyet, 24 Kasım 1970).

¹⁰⁰⁶ Milliyet, 24 Kasım 1970.

¹⁰⁰⁷ Türkiye Gerçekleri ve ..., s.155.

¹⁰⁰⁸ Hakkı Öznur, Ülkücü Hareket Teşkilatlar ve Mücadeleler, II, Ankara, s.284.

¹⁰⁰⁹ Ankara'nın ana meydanlarından birisidir.

¹⁰¹⁰ Milliyet, 26 Kasım 1970.

¹⁰¹¹ Cumhuriyet, 27 Kasım 1970.

¹⁰¹² Milliyet, 27 Kasım 1970.

atılarak ölümüne sebep olunan Dursun Önkuzu cinayetinin örtbas edilmek istendiğine değinildi. Hatta iktidarın ve polisin solcuları himaye ettiği iddia edildi¹⁰¹³.

Necmettin Giritlioğlu ve Dursun Önkuzu'nun cenaze törenlerinde yaşananlar içerik olarak olmasa da şeklen birbirine benzemekteydi. Öğrenciler sahip oldukları idealler doğrultusunda bu ölümlere tepkilerini gösteriyorlar ve intikam yeminleri ediyorlardı. Bu da sonraki süreçte ülkedeki gerginliği artıran bir unsur olacaktı.

7- Gençliğin Şiddetten Arındırılması İçin Yapılan Girişimler (Aralık 1970)

Farklı siyasi görüşlere sahip örgütler nadir de olsa bazı konularda uzlaşmayı başarıyordu. Bunlardan biri de “silahsızlanma” konusu idi. Ankara Gazeteciler Cemiyeti'nin düzenlediği açık oturumda gençlik olayları tartışıldı. Organizasyona katılan Dev-Genç, SDDF ve Ülkü Ocakları bu hususta görüşlerini belirtti. Dev-Genç kendilerinin savunma halinde olduğunu ileri sürdü ve güvenlik güçlerinin tavrını eleştirdi. Kendilerine saldırı olmadıkça silah kullanmayacaklarını belirtti. ÜOB ise, kendilerinin daha önceden pek çok kez silahsızlanma teklifinde bulunduklarını ancak sol kesimin bu karara sadık kalmadığını ileri sürdü. Silahsızlanmaya uyacaklarını ancak sol kesime güvenmediklerini ifade etti. SDDF ise fikirlerini savunmak adına kesinlikle silaha başvurmadıklarını söyledi ancak kendilerini koruma amaçlı önlemler aldıklarını belirtti. Her ne kadar üç örgüt de birbirlerine karşı güven sorunu yaşadıklarını dile getirsesler de amaçlarının gençliği silahtan arındırmak olduğunu ifade etti. Üç örgütün ortak fikre sahip olduğu bir diğer husus ise siyasilerin eleştirilmesi idi¹⁰¹⁴.

Gençler siyasilerin olaylar hakkındaki beyanatlarını eleştirirken, İçişleri Bakanı Haldun Menteseoğlu; “aşırı sağ ve aşırı sol unsurların Hükümet'i, karşı ideolojiye hizmet etmek” ile suçladığını söyledi. Buradan da Hükümet'in “doğru yolda” olduğunun anlaşılacağını öne sürdü. Ona göre her iki tarafın da amacı; Demokratik hukuk devletini yıkarak “totaliter” bir yapı oluşturmak idi. Son zamanlarda üniversitelerde uygulanan boykot ve işgallerin ise “siyasi” nitelikte olduğunu ve hedefin yalnızca AP iktidarı olmadığını, Türkiye Cumhuriyeti'nin yıkılmak istendiğini de sözlerine ekledi¹⁰¹⁵.

Siyasiler de farklı ortamlarda son dönemde yaşananlar hakkında fikirlerini açıklıyorlardı. 15 Aralık 1970'te İsmet İnönü CHP gruplarının ortak toplantısında

¹⁰¹³ Cumhuriyet, 27 Kasım 1970.

¹⁰¹⁴ Milliyet, 4 Aralık 1970.

¹⁰¹⁵ Milliyet, 5 Aralık 1970.

gençlerin son dönemde ciddi şekilde gruplaştığına değindi. Gençlerin anarşi eylemlerine katılan şiddet gruplarının baskısı altında eğitim alamadıklarını söyledi. Eğitimde var olan en büyük kaybın üniversitelerdeki düzensizlik olduğunu söyledi. Gençlerin arasına sızan yasadışı örgüt mensuplarının bazı söylemlerle milli birliğe tehdit oluşturabilecek fikirleri etkin kılmaya çalıştığını ileri sürdü. Bazı kesimlerin mezhepsel ve etnik farklılıkları tahrik ederek şiddete gerekçe oluşturmaya çabaladığını belirtti. Her şeye rağmen öğrenciler arasında sağduyulu kimselerin varlığı büyük bir kazanımdı¹⁰¹⁶.

Cumhuriyet Senatosu'nda ise 19 Aralık 1970'te günü gündem dışı konuşmalarda ülkenin içerisinde bulunduğu durum değerlendirildi. CHP üyesi Hıfzı Oğuz Bekata kaos ortamının gerçek sebebinin ekonomik, sosyal ve siyasi olduğunu söyledi. Hükümet'in kanunları uygulamada zafiyet gösterdiğini, otorite eksikliğinin mevcut olduğunu dile getirdi. Olaylara yaklaşımda bazı yanlış teşhislerin varlığını dile getirdi¹⁰¹⁷.

Aynı gün İ.Ü. Öğretim Üyeleri Sendikası Yönetim Kurulu "*Sosyal demokrat gençler tarafından yapılan bütün silahlı grupların silahlarını bırakma çağrısına katıldıklarını*" açıkladı. Öğretim Üyeleri Sendikası'nca yayınlanan bildirimde; demokratik yollar kullanılarak halkın bilinçlendirilmesi ve mücadelenin fikren yapılması çağrısına olumlu baktıkları belirtildi¹⁰¹⁸.

20 Aralık 1970'te ise SDDF tarafından düzenlenen "*silah bırak*" haftasının başladığı basına yansıdı. Çağrı kapsamında Sendikalar ve öğrenci dernekleri başta olmak üzere haftaya katılmaları için pek çok kuruluşa telgraf gönderildi. Bülent Ecevit bu etkinliğin barışa katkı sağlayacağı görüşündeydi. Gençlik hareketlerinin şiddet eylemleriyle yozlaştırıldığını dile getiren Bülent Ecevit, silahlı eylemlerin sol hareketi engellediğinin bazı çevrelerce anlaşılmasından duyduğu memnuniyeti dile getirdi¹⁰¹⁹.

Hafta kapsamında yapılan toplantıda konuşan dernek başkanlarından Şemsettin Şen üniversitelerde "*fikirlerin susup silahların konuştuğunu ve bu sebeple can ve mal güvenliğinin kalmadığını*" ifade etti. Silah bırakma kampanyasının demokratik üniversite kuruluncaya kadar devam ettirileceğini belirtti. Kampanyaya önce parlamentodan başlayarak daha sonra üniversiteleri de içine almayı amaçladıklarını açıklayan Şemsettin Şen, bu kapsamda Meclis Grup Başkanlıklarına telgraf gönderildiğini ve milletvekillerinden silah ruhsatlarını teslim etmelerini istediklerini açıkladı. Pek çok milletvekilinin bu çağrıya olumlu yanıt verdiği ifade edildi.

¹⁰¹⁶ M. Taylak, **Anarşi ve...**, s.398-399.

¹⁰¹⁷ M. Taylak, **Anarşi ve...**, s.396.

¹⁰¹⁸ **Milliyet**, 19 Aralık 1970.

¹⁰¹⁹ **Milliyet**, 20 Aralık 1970.

Kampanya için halk arasında anket yapıldığı ve çoğunluğun konuya olumlu yaklaştığı belirtildi. Kampanya kapsamında halkı bilgilendirmek amacıyla çok sayıda bildiri dağıtılacağını ayrıca yüz elli sendikaya katılım çağrısında bulunduklarını söyledi¹⁰²⁰.

On dokuz dernek ve İstanbul Hukuk Fakültesi asistanları silah bırakma kampanyasına destek verdiklerini açıklarken Dev-Genç İstanbul Bölge Yürütme Kurulu Üyesi Işıtan Gündüz, 21 Aralık 1970'te yapılan basın toplantısında düzenlenen etkinliğe katılmayacaklarını söyledi. Gerekçe olarak ise karşıt görüştekilerin bu konuda samimi olmadıklarına inançlarıydı. Bu bağlamda kendilerini savunmak için silah bırakmayacaklarını söyledi¹⁰²¹.

SDDF tarafından üniversite yöneticilerine yapılan silahsızlanma çağrısı öğretim üyeleri tarafından olumlu bulundu. SDDF heyeti Ankara, ODTÜ ve H.Ü. Rektörleri ile Dekanlarının yanı sıra İTİA Başkanı, yüksekokul müdürlerini ziyaret etti. Başlatılan kampanyaya katılım çağrısı yapıldı. ÜOB Genel Başkanı Ramiz Ongun ise *“silahsızlanmayı kabul ediyoruz”* açıklaması yaptı. Üniversite Asistanları Sendikası ise Üniversitelerin Senatolarına 22 Aralık'ta bir muhtıra gönderdi. *“Silah bırak”* kampanyasına değinilen muhtırada, *“söylemlerin işe yaramadığı, önemli olanın vatansever olanla olmayanın ayırt edilebilmesi”* olduğu belirtildi. Ayrıca muhtırada; *“iktidarın halka dönük üniversiteyi kurma çalışmalarını baltaladığı”* iddiasına yer verildi. Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Doçent Dr. Çetin Özek silah bırakma kampanyası hakkında *“kampanya devrimcilerin eylemlerini etkisiz hale getirmek için burjuva demokrasisi taraftarlarının giriştikleri bir planın parçasıdır”* değerlendirmesinde bulundu¹⁰²².

Dev-Genç Genel Başkanı Ertuğrul Kürkçü ise *“Dev-Genç olarak bu kampanyayı halkın güçlenen mücadelesini gözlerden gizleme kampanyası olarak niteliyoruz, katılmıyoruz”* açıklamasını yaptı¹⁰²³.

Üniversite Asistanları Sendikası İstanbul Şubesi tarafından 26 Aralık 1970'te yayınlanan bildiride *“silah bırak”* kampanyasının kamuoyuna sunulma biçimi eleştirilmişti. Bunun, şiddet hareketlerinin gerçek sorumlularını gizleme amacına hizmet ettiği iddia ediliyordu. Konya, Kayseri ve İstanbul'da yaşanan olaylara değinilerek 1960 sonrası gelişen demokratik düşünce ve eylemlerin, *“ümmetçi ve faşist”* örgütlerce *“silah zoruyla”* durdurulmak istendiği iddia ediliyordu. Son iki ayda yaşanan üniversite

¹⁰²⁰ **Milliyet**, 21 Aralık 1970.

¹⁰²¹ **Milliyet**, 22 Aralık 1970.

¹⁰²² **Milliyet**, 23 Aralık 1970.

¹⁰²³ **Milliyet**, 23 Aralık 1970

olaylarında güvenlik güçlerinin, “komando” ve yöneticilerle işbirliği yaptığının ortaya çıktığı öne sürülüyordu. Buna kanıt olarak da öldürülen kişilerin büyük çoğunluğunun devrimci öğrenci ve işçiler olması kamuoyuna sunuluyordu. Devrimcilerin “hayatlarını korumak için bu saldırılara direndikleri” vurgulanmaktaydı¹⁰²⁴.

Bildiride “silah bırakma” kampanyasının göstermelik bir eylem olduğu eleştirisinde bulunulmaktaydı. Ayrıca ölen ve yaralanan kişilerin “vatan hainleri ve Amerikancı faşistler” tarafından öldürüldüğü ileri sürülmüştü. “Silahsızlanma kampanyasının” ilk haftasında “Devrim Cephesi”nden iki ölü ve dört yaralı olduğu belirtiliyordu. Kampanyanın üniversitelerde “meşru müdafaa halinde bulunan yurtsever gençliğe” yönelik olarak başlatıldığı ileri sürülmüştü. AP, CHP ve güvenlik kuvvetleri ağır ifadelerle eleştiriliyordu. Kampanyanın devrimci güçlerin, işçilerin, köylülerin ve tüm halkın sindirilmesine yönelik bir tavır olduğu iddia edilmekteydi. Son olarak işçi, köylü, asker, öğretmen, demokratik güçler ve tüm devrimcilere Amerikan Emperyalizmi’ne karşı “direniş” çağrısında bulunulmuştu. Bildiride imzası bulunan kuruluşlardan bazıları şunlardı: Dev-Genç, DİSK, Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO), TMGT, İnşaat Mühendisleri Odası, Elektrik Mühendisleri Odası, Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Devrimci Avukatlar Derneği, AÜTB¹⁰²⁵.

Bugünlerde üniversitelerde yaşanan olayların adedinde de sayısal artışlar gözlenmekteydi. H.Ü. üst yönetimi ve bağlı kurullarınca gittikçe yükselen öğrenci olaylarının geldiği son safhayı belirlemek ve önerilerde bulunmak üzere bir rapor hazırlandı. 28 Aralık 1970’de yapılan çalışma, Cumhurbaşkanlığı Makamı’na sunuldu¹⁰²⁶. Raporun ilk maddesinde üniversite ve yüksekokulların içinde bulunduğu durumun gelecek adına endişe verici olduğu ifade edilmekteydi. Bir diğer maddede ise bazı konularla ilgili olarak beliren güvensizliğe değinilmekteydi. Buna göre ölüm ve yaralanma olaylarında şahit bulunamamaktaydı. Bunun da gerekçesi konunun muhataplarının can güvenliklerinden endişe etmeleri idi¹⁰²⁷. Yine bu bağlamda suça karışanlarla ilgili olarak yasal işlemlerin bir türlü sonuçlandırılmaması da önemli bir etkendi. Emniyet Genel Müdürlüğü’nün iç işleyişinden kaynaklanan bürokratik aksaklıklarda bir diğer olumsuzluk nedeni idi. Olaylara müdahalede yaşanan gecikmenin güvenlik sorunu yarattığı da bütün açıklığı ile ortadaydı. H.Ü. disiplin ve yurt yönetmeliklerinin uygulaması, Yönetim Kurulu ve öğretim üyelerinin

¹⁰²⁴ CCŞA, Y.N.:5/6-23, F.N.:7958-68.

¹⁰²⁵ CCŞA, Y.N.:5/6-23, F.N.:7958-69.

¹⁰²⁶ CCŞA, Y.N.:5/6-23, F.N.:7958-66.

¹⁰²⁷ CCŞA, Y.N.:5/6-23, F.N.:7958-66.

inisiyatifindeydi. Ancak kararların uygulanmasında bazı sorunlarla karşılaşılıyordu. Bu sebeple kolluk kuvvetlerinin desteğine ihtiyaç duyuluyordu. Emniyet Teşkilatı ile yapılacak işbirliğine H.Ü. yetkili kurulları katkı sunmaktaydı. Buna rağmen gerekli işlemler için süreç, yeterince iyi yönetilemiyordu. Yasal zeminde yapılması gerekenlere dikkat çekilerek, Anayasal kuruluşların desteklenmesi gerektiği vurgulanıyordu¹⁰²⁸.

Son olarak H.Ü.'de alınan önlemler, diğer üniversite yönetimlerine de örnek teşkil etmekteydi. Yapılan uygulamalar bir model oluşturmaya başlamıştı. Bu da diğer üniversiteler için sorunları çözüm noktasında bir umut olabilirdi¹⁰²⁹.

30 Aralık 1970'te E.Ü. öğretim üyeleri bir bildiri ile son günlerde meydana gelen öğrenci olayları hakkında görüşlerini paylaştı. Dört profesör ve yirmi üç doktor asistan ile altmış asistan tarafından imzalanan bildiri kamuoyu ile paylaşıldı. Bildiride *“Ülkemizde son zamanlarda artan ve sonu geleceğe benzemeyen devrimci katliamı bir çeşit devrimci avı niteliğine dönüşmüştür. Bu çirkin olaylar karşısında egemen güçler ve onların siyasal örgütleri akıl almaz bir cüretle olayları körüklemektedirler. Gerçek şudur ki üniversitelerde aşırı uçların silahlı çatışması değil egemen güçlerin devrimcilere silahlı saldırısı vardır. Bu silahlı saldırılarla egemen güçler kendi çıkarlarına karşı olan devrimci güçleri yok etmek ve üniversite ile halkımız arasındaki bağları koparmak amacını gütmektedirler. Zaten üniversitelerimiz bugünkü yapısal ve yönetsel örgütlenmesi ile çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmayı engelleyici bir nitelik taşımakta iken bu koşullar altında üniversitenin görev yapma olanağı tamamen yok olmuştur. Bu konuda yöneticileri uyarmayı ve bu durumu kamuoyuna sunmayı görev sayarız”*¹⁰³⁰ ifadeleri yer almaktaydı.

Yaşananlar karşısında bir çıkış yolu arayanlar, tarafları bir araya getirmeyi de başarıyordu. Güven sorunu yaşandığı bu görüşmelerde her şeye rağmen ortak bir karara varılması bir başarı olarak değerlendirilebilir. Buna rağmen Hükümet tarafından yapılan açıklamalar, çözüm için bir katkı sunmuyordu. İçişleri Bakanı'nın yaptığı açıklamalar değerlendirildiğinde mevcut Hükümet'in her iki tarafa da eşit mesafede olduğu anlaşılmaktadır. Devlet erki bu yapılanmaların amacını rejimi devirmek olarak tanımlamaktaydı.

¹⁰²⁸ CCSA, Y.N.:5/6-23, F.N.:7958-66.

¹⁰²⁹ CCSA, Y.N.:5/6-23, F.N.:7958-67.

¹⁰³⁰ CCSA, Y.N.:5/6-23, F.N.:7958-70.

8- Üniversitelerde Huzur ve Güvenliğin Sağlanması İçin MEB'in Hazırladığı Kanun Teklifi (2 Ocak 1971) ve İ.Ü.'nün Öğrenci Olaylarının İncelenmesine Yönelik Çalışması

1971 üniversitelerde yaşanan öğrenci olaylarına çözüm hususunda somut adımlar atıldığı bir yıl oldu. İlk günlerden itibaren bu konuda yapılan çalışmalar kamuoyu ile paylaşıldı. Bu kapsamda MEB tarafından hazırlanan iki kanun tasarısı 2 Ocak 1971'de Başbakanlığa sunuldu. Bunların ilki “*Üniversiteler arası ortak ilkeler kanun tasarısı*” idi. İkincisi ise “*yükseköğrenim kurumlarında çalışma güveni ve özgürlüğü*” ile ilgiliydi. Bu tasarıya göre üniversitelerde olay çıkaran öğrenciler geçici veya daimi olarak ihraç edilebilecekti. Ayrıca yükseköğrenim kurumları emrine daimi güvenlik kuvveti verilmesi öngörüldü. Öğrenci temsilcisi seçimleri hakkında bir düzenleme de bu tasarıda yer alıyordu. Buna göre öğrenci temsilcileri hiç sınıfta kalmamış öğrenciler arasından seçilecek, seçmenler resmi bir görevli denetiminde oy kullanılacaktı¹⁰³¹.

Kanun tasarısı ile asistanlar ve öğrenciler; eğitim kurumundaki yetkili kurulların seçimine katılma hakkı kazanacaktı. Konu hakkında açıklama yapan Milli Eğitim Bakanı bu tasarı ile üniversite reformunun gerçekleşeceğini, üniversitelere mali kolaylıkların sağlanacağını söyledi. Üniversitelerin asli görevinin ülke ve millet bütünlüğünü zedelemeye ve bölmeye yönelik her türlü hareketin karşısında olmak olduğu hatırlatılıyordu¹⁰³².

Öğrenci olaylarının niteliği ve çözüm önerileri hakkında yapılan çalışmalardan biri de İ.Ü. Senatosu tarafından görevlendirilen komisyonun¹⁰³³ hazırladığı rapor idi. “*Öğrenci Hareketlerinin Bilimsel Yönden Araştırılması*” isimli rapor ilgili üniversitenin Rektörlüğüne sunuldu. 1876'dan itibaren yapılan tüm öğrenci eylemlerinin özetlerini de içeren raporda, gençlik hareketleri üç bölümde incelenmişti. Bunlar; “*Üniversite Reformu ile İlgili Hareketler, Memleket Sorunları İle İlgili Hareketler ve İdeolojik Eylemler*” idi. 1968'de başlayan öğrenci eylemlerinin başlangıçta diğer ülkelerdeki öğrenci olaylarından etkilendiği vurgulandı. Bilinçli olarak yapılmayan işgal ve boykotların sonuç olarak toplum içerisindeki bazı ideolojileri güçlendirdiğine ve gruplaşmayı artırdığına dikkat çekildi. Hızlı sosyo-kültürel değişikliklerin oluşturduğu ortamın çeşitli sağ ve sol ideolojilerce istismar edildiği belirtilmekteydi.

¹⁰³¹ **Milliyet**, 3 Ocak 1971.

¹⁰³² **Milliyet**, 3 Ocak 1971.

¹⁰³³ Komisyon Prof. Dr. Hikmet Altuğ, Prof. Dr. Kazım Arısan, Prof. Dr. Özcan Köknel, ve Doç. Dr. Nephane Saran'dan oluşuyordu. (**Cumhuriyet**, 5 Ocak 1971).

Yükseköğrenim gençliğinin de bu istismar kapsamında şiddet eğilimli gruplar haline dönüştürülerek örgütlendirildiği ifade edilmekteydi. Bu durum dolayısıyla da gençlerin birbirlerine düşman hale getirildiği belirtildi. Ayrıca fakültelerin fiziki kapasitelerinin üzerinde öğrenci talebinin olmasından ötürü yaşanan sorunlara değinildi. Öğrenci sayısının mevcut imkânların üzerinde olması sebebiyle akademisyen-öğrenci ilişkisinin bozulduğuna dikkat çekilmekteydi. Toplumun bir parçası olan üniversitelerin her türlü bilim dışı baskıya karşı çıkarak özgürlüğünü muhafaza etmesi gerektiği hususu dile getirilmekteydi¹⁰³⁴.

9- Karma Bütçe Komisyonu Görüşmelerinde Üniversite Olaylarının Gündeme Gelmesi ve Yapılan Tartışmalar (4-6 Ocak 1971)

4 Ocak 1971’de Karma Bütçe Komisyonu görüşmelerinde MEB ve üniversite bütçeleri hakkında sunulan raporlarda; öğrenci olaylarının dış ülkeler tarafından yönetildiği öne sürüldü. Bu hususta önlemler alınması gerektiği vurgulandı. İzmir milletvekili Mustafa Akın¹⁰³⁵, Yozgat milletvekili İsmet Kapısız¹⁰³⁶ ve Kastamonu milletvekili Hasan Tosyalı¹⁰³⁷ tarafından hazırlanan MEB Bütçe Raporu’nun temenniler bölümünde, yabancı ülkelerde öğrenimlerini yarıda kesen ve siyasi birtakım faaliyetleri içerisinde olan öğrencilerin takibinin yapılması gerektiği belirtildi. Ayrıca burslarının kesilerek yurda dönmelerinin sağlanması önerildi¹⁰³⁸.

Ülkemizde yaşanan öğrenci eylemlerinde okul dışı kurumlar, yabancı unsurlar ve siyasi kuruluşların etkisi vurgulandı. İşgal ve boykota katılan öğrencilerin burslarının kesilmesi ve yurtlardan çıkarılması talep edildi. Ayrıca *“Başlangıçta masum bazı isteklerle ortaya çıkan öğrenci hareketleri maalesef memleketimizi, rejimi ve eğitim*

¹⁰³⁴ **Cumhuriyet**, 5 Ocak 1971.

¹⁰³⁵ Mustafa Akan, 1920’de İzmir’de doğdu. Ankara Erkek Teknik Öğretmen Okulu’ndan mezun oldu. Konya ve Ankara Teknik Öğretmen Okulu’nda öğretmenlik, İstanbul ve Kayseri Sanat Enstitüsü’nde müdür olarak görev yaptı. MEB Teknik Öğretim Şube Müdürü ve Müsteşar Muavinliği görevlerinde bulundu. TBMM III.(XIV). Dönem İzmir milletvekili oldu. 2016’da öldü. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Mustafa_Akan Erişim Tarihi: 14 Kasım 2016).

¹⁰³⁶ 1930’da Yozgat’ta doğdu. Gazi Eğitim Enstitüsü’nden mezun oldu. Farklı illerde Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yaptı. Millet Partisi ve Milli Güven Partisi kurucu üyesi idi. TBMM I.(XII), ve III. (XIV). Dönem Yozgat ve II. (XII). Dönem Konya milletvekili olarak; I. (XII) ve II (XIII). Dönem Millet Meclisi Başkanlık Divanı Katip Üyeliği yaptı. 2007’de öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/Cilt2.pdf Erişim Tarihi: 12 Kasım 2016).

¹⁰³⁷ 1917’de doğdu. Berlin Yüksek Mühendislik Okulu, Kara Harp Okulu, İngiliz İmparatorluk Hava Akademisi, Türkiye Hava Harp Akademisi, NATO Akademisi’ni bitirdi. Kurmay Albay olarak görev yaptı. Fransa, İtalya, Almanya, Norveç, İngiltere, Yunanistan, Pakistan ve Rusya Ateşemiliterliği yaptı. Jet Tayyare Filo ve Üs Hareket Komutanlığı, Harp Akademileri öğretmenliği görevlerinde bulundu. III.(XIV) dönem Kastamonu milletvekili oldu. 1989’da öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2018).

¹⁰³⁸ **Cumhuriyet**, 5 Ocak 1971.

çalışmalarını tehlikeye sokacak duruma gelmiştir. Böylece yükseköğretim gençliğinin problemlerinin çözümü Milli Eğitim Bakanlığı'nın gücü dışına çıkmıştır. Bu konuda Milli Eğitim, İçişleri, Gençlik ve Spor Bakanlıkları ile üniversite ve akademilerin sıkı bir işbirliği içinde çalışmalarını, Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu çalışmalarda daha aktif bir rol almasını zorunlu görmekteyiz. Bu cümleden olarak kanun dışı boykot, işgal ve benzeri hareketlerle çoğunluğu teşkil eden masum öğrencilerin eğitim ve öğretim hürriyetlerini zedeleyen yurtlarda ve yatılı okullarda barınan öğrencilerin yatılılık ve bursluluk haklarının kaldırılmasını temenni etmekteyiz” denildi¹⁰³⁹.

Bütçe Karma Komisyonu'nda İ.Ü.'nün mali durumunu incelemekle görevli raportör olan İstanbul milletvekili Orhan Cemal Fersoy¹⁰⁴⁰, üniversitelerin durumunu “vahim” olarak niteledi. Çalışma yaptıkları Rektörlük binasında saldırıya uğradıklarını belirtti. Üniversite kadrolarında çalışan akademisyenlerin ve öğrencilerin ortak görüşünün bütçeden önce üniversite sorunlarının çözümünü istediklerine dikkat çekti. Üniversite içine yaşanan olayların aslında üniversite dışı olaylar olduğunu söyledi. Belli odaklar tarafından “dizayn” edildiğini belirterek meseleyi aşırı sağ ya da aşırı sol olarak değerlendirmenin yanlış olduğunu vurguladı. Ancak sorunlara çözüm aranırken üniversite özerkliğine zarar gelmesi konusunda endişelerin varlığına dikkat çekti. A.Ü. raportörü Aydın Yalçın ise üniversite olaylarının “Kızıl Çin” den yönetildiğini öne sürdü¹⁰⁴¹.

6 Ocak 1971'de Karma Bütçe Plan Komisyonu'nda üniversite Rektörleri de görüşlerini belirtti. İ.Ü. Rektörü Nazım Terzioğlu üniversitelerdeki öğrenci olaylarının 1968'de öğrenci istekleriyle başladığını, bunların yerine getirilmesine rağmen olayların bir türlü durmadığını ifade etti. 1970 başından itibaren ise hedefin değişerek siyasi hale geldiğini, bu safhaya geçen olaylar hakkında üniversitelerin yapabileceği bir şey olmadığını belirtti. Öğrencilerin %98'inin okumak istediğini, geri kalan % 2'lik eylemci öğrencilere ise dışarıdan yardım edildiğini, öğretim ve araştırma güvenliğinin böylece zarar gördüğünü söyledi. Konunun siyasi boyut kazanması dolayısıyla çözümün kendi yetkileri dışında olduğunu belirtti. Kanun yapıcılarının ve siyasilerin sorunu çözmeleri gerektiğini dile getirdi¹⁰⁴².

¹⁰³⁹ **Cumhuriyet**, 5 Ocak 1971.

¹⁰⁴⁰ 1923'te Bursa'da doğdu. İ.Ü. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Serbest avukatlık yaptı. Türkiye Milli Talebe Federasyonu Kurucu Üyesi ve Başkanı oldu. III. (XIV) Dönem İstanbul milletvekili oldu. 1983'te öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/Cilt2.pdf Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2017).

¹⁰⁴¹ **Cumhuriyet**, 5 Ocak 1971.

¹⁰⁴² **Milliyet**, 7 Ocak 1971.

A.Ü. Rektörü Prof. Dr. Tahsin Özgüç ise sorunun üniversite sorunu değil, memleket meselesi olduğunu belirtti. Özellikle Atatürk'ten sonra “*sosyolog ve filozof yetişmediği için*” gençliğin “*sahipsiz*” kaldığını ve bunda herkesin kusuru bulunduğunu belirtti. Çözüm için ise işbirliği yapılması gerekiyordu. E.Ü. Rektörü Prof. Dr. Mustafa Uluöz ise; fikir özgürlüğünün kaba kuvvetle bastırılmaması gerektiğini belirtti. Üniversite olaylarının ülkeyi derinden etkilediğini ve bunu önleme hususunda yapılması gerekenlerin yalnızca üniversitelerden beklenmemesi gerektiğini söyledi. ODTÜ Rektörü Erdal İnönü öğrenci olaylarının artması üzerine üniversite içerisine bir jandarma karakolu kurulması talebiyle İçişleri Bakanlığı'na başvuruda bulunduğunu söyledi. Atatürk Üniversitesi Rektörü Kemal Bıyıkoglu ise üniversite özerkliği hususuna değindi. Özerklik kavramının akademik olması gerektiğini, bu ad altında komünizm tartışmaları yapıldığını, yanlış özerklik anlayışının öğrenci olaylarını bu seviyeye taşıdığını söyledi. Milli Eğitim Bakanı Orhan Oğuz¹⁰⁴³ da konuşmasında öğrenci olayların temel sebeplerine inilmesi gerektiğini ve salt polisiye önlemlerle olayların engellenemeyeceğini ifade etti. Hükümet'in meseleyi bir bütün olarak kabul ettiğini ve gerçek sebebin yıllardır çözümlenemeyen sorunların birikmesi olduğunu dile getirdi¹⁰⁴⁴.

Anlaşılabacağı üzere Karma Bütçe Komisyonu'nda üniversite olaylarına karışmış öğrencilere yapılacak yaptırımlar tartışıldı. Gündeme gelen konularla ilgili olarak karşı tepkilerde gecikmedi. Ayrıca komisyonda üniversite Rektörleri de yaptıkları değerlendirmelerle kamuoyunun dikkatini çekmeyi başardı. Prof. Dr. Nazım Terzioğlu 1968 dönemindeki öğrenci taleplerinin icra makamlarınca yerine getirildiğini 1970 sonrasında ise taleplerin siyasi boyuta taşındığını vurgulayacaktı. Bu ayrım konumuz açısından oldukça dikkate değerdi. Olaylara karışan öğrenci kitlesinin sadece %2'lik bir dilim oluşturduğunu vurguladı. Kendisinin istatistiki bir bilgiye dayanarak mı bu veriyi resmi makamlarla paylaştığına dair elimizde kesin bir malumat bulunmamaktadır. Ancak eğitime istekli olan öğrenci sayısının azımsanmayacak miktarda olduğuna dair açıklaması bu fikri savunan geniş bir kesimi doğrular nitelikteydi.

¹⁰⁴³ 1924'te Eskişehir'de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Eskişehir'de tamamladı. ([https://tr.wikipedia.org/wiki/Orhan_Oğuz_\(siyasetçi\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Orhan_Oğuz_(siyasetçi))), Erişim Tarihi: 5 Kasım 2016); İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu'nu bitirdi. Paris'te doktora yaptı. Eskişehir'in ilk yükseköğretim kurumunu olan Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ni kurmakla görevlendirildi. 1969'da Eskişehir milletvekili olarak TBMM'ye girdi. 1969-1971 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı yaptı. 1982'de Marmara Üniversitesi Rektörü oldu. (http://mmf2.ogu.edu.tr/atopcu/index_dosyalar/ProfDrOrhanOGUZ.htm) Erişim Tarihi: 5 Ekim 2016).

¹⁰⁴⁴ **Milliyet**, 7 Ocak 1971.

Yine yukarıda da ifade edildiği üzere; Prof. Dr. Tahsin Özgüç yaşananların sadece eğitim kurumlarını ilgilendirmediğini bunun bir ülke sorunu olduğunu vurguladı. Prof. Dr. Mustafa Uluöz konuyu düşünce özgürlüğü açısından ele aldı. Özgün fikirlerin üniversite kavramı içerisinde var olduğu düşünülürse, Mustafa Uluöz'ün yaklaşımı akademik bir duruş sergilemekteydi. Alınacak önlemler sadece üniversitelerden beklenilmemeliydi. Prof. Dr. Erdal İnönü de yaşanan güvenlik sorunlarından rahatsızdı. Prof. Dr. Kemal Bıyıkoglu ise üniversite özerkliğinin önemine değindi. Bunun akademik sınırlarına dikkat çekti. Komünist tehlikenin varlığına dikkat çekti.

10-Güvenli Bir Akademik Ortam İçin Yasal Önlemler Alınmaya Çalışılması ve TBMM'deki Tartışmaların Basına Yansımaları

1971 Ocağı'nın başlarında “*Türk Öğretim Kurumlarında Çalışma Güvenliği ve Özgürlüğü Kanunu*” adı altında bir tasarısı gündeme geldi. Konuya basın büyük ilgi gösterdi. Özellikle “*Milliyet*” gazetesi yaşanan tartışmalara geniş yer ayırdı. Buna göre; üniversitelerde yeterince polis kuvvetinin görevlendirilmesi ve polise mukavemetin adli ve idari suç sayılacağı, disiplin cezası alan öğrencilerin burslarının kesileceği, yükseköğretim kurumlarının en fazla on beş gün süre ile kapatılabileceği ifade edildi. Tasarıda yükseköğretim kurumlarında yalnızca belirli kurallara uyan öğrenci kuruluşlarının bulunabileceği, bunun dışında hiçbir örgüt yapılanmasına izin verilmeyeceği belirtildi¹⁰⁴⁵.

Tasarı kamuoyunda tartışmalara sebep oldu. A.Ü. SBF asistanları yayınladıkları bildiride alınan önlemleri “*faşist*” bir zihniyetin ürünü olarak niteledi. Tutucu güçlerin demokratik özgürlüklere, 1961 Anayasası'na ve üniversite özerkliğine karşı yoğun ve planlı bir saldırıya giriştiğini öne sürdü. Milli Eğitim Bakanı ise kanun tasarısının hazırlık aşamasında Rektörlere danışıldığını vurguladı. Bu hususta eleştiride bulunanların alternatif üretmediklerini, değiştirilmesi istenen maddelerin talepler doğrultusunda değiştirilebileceğini söyledi. Tasarının üniversitelerin tekliflerinin birleştirilerek hazırlandığını, üniversite yöneticilerine danışılarak hazırlandığını belirtti¹⁰⁴⁶.

İktidar partisinin öğrenci olayları karşısındaki tavrı muhalif milletvekilleri tarafından eleştiriliyordu. Hükümetçe gerekli önlemlerin alınmasında yetersiz kalındığı ifade edildi. İçel Bağımsız milletvekili Celal Kargılı, öğrenci olaylarında yaşanan

¹⁰⁴⁵ *Milliyet*, 8 Ocak 1971.

¹⁰⁴⁶ *Milliyet*, 10 Ocak 1971.

kayıplarla ilgili olarak 11 Ocak 1971’de Millet Meclisi’ne gensoru önergesi verdi. Başbakan, İçişleri Bakanı ve Milli Eğitim Bakanı hakkında verilen gensoru önergesinin okunmasından sonra söz alan Celal Kargılı, Meclis’i öğrenci eylemlerinde ölenler anısına bir dakikalık saygı duruşuna davet etti. Celal Kargılı’nın çağrısına diğer milletvekilleri eşlik etmedi. O da kendi başına saygı duruşunda bulundu. Ardından “ruhları şad olsun” diyerek konuşmasına başlayan Kargılı, öğrenci olaylarının kendisine tanınan süre içerisinde değerlendirebilmesinin mümkün olmadığını vurguladı¹⁰⁴⁷.

Celal Kargılı konuşmasında iktidarın; asıl suçlular yerine, konuyla ilgisi olmayanları adliyeye sevk ettiğini, gençlerin suçlu olmadığını, gerçek suçluların yönetim kademesinde bulunduğunu iddia etti. “Bir yandan İskenderun Demir Çelik Fabrikasını yapan Ruslara panolar altında teşekkür edeceksiniz, diğer taraftan Ankara’da Atatürk resimleri altına komünizmin her görüldüğü yerde ezilmesini bildiren yazılara asacaksınız ve bunu ajanlarınıza kırdırarak, suçunu da gençlere yükleyeceksiniz” dediğinde AP Antalya milletvekili İhsan Ataöv “Bu adam delidir, tımarhaneye sevk ediniz” diye bağırdı. Yaşanan tartışmalardan sonra Celal Kargılı Hükümet’in istifasını istedi¹⁰⁴⁸.

Demokratik Parti ve CHP tarafından destek gören gensoru önergesi ile ilgili İçişleri Bakanı Haldun Mentешеoğlu söz aldı. Celal Kargılı’nın söylemlerinin nesnel bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğini vurguladı. Yaşananların gerçekten öğrenci hareketi mi yoksa terör eylemi kapsamına mı girdiğinin ayrıntılı olarak incelenmesi gerektiğini ifade etti. Öğrenci hareketlerinin dünyada ve Türkiye’de masum öğrenci eylemleri olarak ortaya çıktığını vurguladı. Eğitim konusunda gençliğin bazı taleplerinin olduğunu ve bunların üzerinde durulmasının farklı bir konu olduğunu hatırlattı. Oysa hâlihazırda yaşananların farklı bir yönde, başka bir mahiyette tedhiş hareketleri olduğunu söyledi. Hükümet’in öğrenci taleplerini ciddiyetle ele alarak Üniversite ve eğitim reformu kapsamına çözüme kavuşturmaya çalıştığını belirtti. Son

¹⁰⁴⁷ MMTD, 3/IX, s.683-684.

¹⁰⁴⁸ Önergede; son yıllarda meydana gelen olaylarda çok sayıda kişinin öldüğü, yaralandığı ve bu eylemlerin faillerinin meçhul kaldığı vurgusu yapıldı. Öğrencilerin arasında bu eylemleri yozlaştırmak için polis ajanlarının yerleştirildiği iddiası ve delillerin neredeyse hiçbirisinin herhangi bir yetkili tarafından tespit edilmediği ifadeleri yer aldı. Hükümet’in gençlik hareketleri ile ilgili sorunlarına çözüm bulamamasının yanı sıra, izlediği politika ile de gençleri halka karşı imiş gibi göstererek milli birlik ve güvenliği sarsıcı faaliyetlerin davetçisi olarak gösterdiği iddiaları yer aldı. Ayrıca Hükümet’in öğrencilerin isteklerin ve üniversite reformu konusuna hiçbir zaman ciddi ve samimi olarak yaklaşmadığı ve çözüm aramak için ise tutarlı bir faaliyet içerisine girmediğini öne sürüldü. (MMTD, 3/IX, s.683-686).

dönemde meydana gelen anarşi hareketlerinin eğitim ve öğretim hürriyetini tehlikeye atmasının yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmak amacı taşıdığını da ileri sürdü. Bu sorunun ise gerekli kanunlarla çözülebileceğini ifade etti. Celal Kargılı'nın iddia ettiği gibi eylemlerin faillerinin meçhul kaldığı eleştirisinin yanlış olduğunu, kolluk kuvvetlerinin ve adli kurumların görevlerini yerine getirdiklerini dile getirdi. İddia edildiği gibi ölüm ve yaralama olaylarının faillerinin meçhul kaldığı iddiasının hukuki realitede bir karşılığının olmadığını dile getirdi. Oylama neticesinde gensoru önergesinin gündeme alınması reddedildi¹⁰⁴⁹.

Öte yandan Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın parti liderleri ve üniversite Rektörleri ile yaptığı toplantıları değerlendirilmeye başladığı açıklandı. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri'nin siyasi partilerden gelen muhtıraları okuduğu ve muhtıra göndermese de basın açıklamaları ile fikirlerini beyan eden siyasi partilerin görüşlerini dikkate alacakları açıklandı. Değerlendirmeler sonucunda alınacak önlemlerle ilgili olarak konunun MGK'da görüşüleceği belirtildi¹⁰⁵⁰.

Devlet kademesi sorunlara çözüm ararken, öğrenci olayları farklı eylemlerle gündeme gelmeye devam etti. Alınmaya çalışılan önlemler tüm çabalara rağmen yeni olayların yaşanmasına engel olamıyordu. Nitekim üniversite eylemleri gün geçtikçe asayiş olayları olarak kendini göstermeye başladı. Bu süreçte sorunlara çözüm arayışları da devam ediyordu. Olayları ayrıntılı olarak inceleyen raporlardan biri bazı öneriler de içermekteydi.

11- Öğrenci Olayları Hakkında Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a Sunulan Rapor (11 Ocak 1971)

Eğitimci Burhan Göksel¹⁰⁵¹ tarafından “*Günümüzün Gençlik Sorunlarının Milli Eğitim Açısından İncelenmesi*” adıyla 11 Ocak 1971’de bir rapor hazırlandı.

¹⁰⁴⁹ MMTD, 3/IX, s.715-721.

¹⁰⁵⁰ Cumhuriyet, 12 Ocak 1971.

¹⁰⁵¹ 1916’da İzmit’te doğdu. 1933’te Bursa Askeri Lisesi’ni ve 1935’te Kara Harp Okulu’nu bitirdi. 1936’da Piyade Okulu’nu, 1938’de ise Hava Okulu’nu bitirdi. 5. Tayyare Bölüğü’nde pilot olarak görev yaptı. 1944’de Harp Akademisi’nden mezun oldu. 1949’a kadar Keşif Bombardıman ve Nakliye birliklerinde pilot olarak görev yaptı. 1949’da Hava Kuvvetleri İnşaat Başkan Muavinliği’ne atandı. 1950-1951 arası Hava Kuvvetleri Okullar Şube Müdürü olarak çalıştı ve Hava Harp Okulu’nun kuruluş çalışmalarında yer aldı. 12. Hava Nakliye Üs Komutan Vekilliği, Hava Kuvvetleri Okullar Şubesi Müdürlüğü, Hava-Kara-Deniz İşbirliği Okulu öğretmenliği yaptı. 1954’te Washington Hava Ateşeliği’ne tayin oldu. 1959-1960 yılları arası Hava Harp Okulu Komutanı olarak görev yaptı. (<http://www.hho.edu.tr/Hakkimizda/eskikomutanlarimiz.php> Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018); Türk Kuşu Genel Müdürlüğü, TED Ankara Koleji Genel Müdürlüğü, Ankara Özel Yükseliş Koleji Genel Müdürlüğü, MEB Talim ve Terbiye Başkanlığı görevlerinde bulundu. Atatürk Araştırma Merkezi Asli üyesi idi. Yaşlıları Koruma Derneği, Türk Hava Kurumu ve Kadın Hakları Araştırma Derneği kurucu

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a gönderilen bu geniş kapsamlı raporun hazırlanmasında çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştı. 1968 Baharı’nda Fransa’da başlayan üniversite hareketleri hakkında yayınlanan haber, makale, etüt, kitaplardan alınan bilgiler, MEB tarafından hazırlanan “*Türk Öğretim Kurumlarında Çalışma Güveni ve Özgürlüğü Kanun Tasarısı*”nın basına yansıyan kısmı faydalanan kaynaklardan bazılarıydı. Ayrıca yabancı ülkelerde eğitim kurumlarından elde edilen bilgiler ve 1960’tan raporun hazırlandığı güne kadar eğitimin her kademesinden elde edilen tecrübe ve gözlemlerden yararlanıldığı da ifade edilmekteydi. 1968’de başlayan üniversite hareketleri ile ilgili konular bir başlık halinde ele alınmaktaydı. Dünyada pek çok ülkede olduğu gibi gençlik hareketleri Türkiye’de de yoğun ilgiyle takip ediliyordu. Aydınlar, devlet yönetiminde söz sahibi olan kişiler ve üniversite yetkililerinin açıkladığı görüşler değerlendirildiğinde sorunun tarihsel kökenine inilmeye çalışıldığını burada belirtmeliyiz. Ancak yine de sorunu kökten çözebilecek herhangi bir öneriye rastlanılmamaktaydı. Teorik ifadelerden öteye gidilememekteydi¹⁰⁵².

Raporda dünyada ve Türkiye’de nesiller arası farklılıktan kaynaklı gençlik problemleri ele alınıyordu. Yapılan değerlendirmede yaşanan görüş ayrılıkları son dönemde daha belirgin halde idi. Bunda bilimsel ve teknik gelişmelerin hızı oldukça etkiliydi. Nesiller arasındaki görüş farklılıklarının sebepleri kültürel, sosyal ve siyasal olmak üzere üç boyutta ele alınmıştı. Dönemin bir çağ değiştirme niteliği taşıdığı belirtilmekteydi. Kültürel sebepler arasında iletişim araçlarının gelişimi ilk sıradaydı. Bu durum bilgi ve haber kaynaklarının artmasına sebep olmuştu. Çağdaş bilim toplumunda artık “*bilgi ve tecrübe*” yerine, “*bilgi ve yaratıcılık*” ön plana çıkmıştı¹⁰⁵³.

Sosyal sebepler arasında ise genç nüfusun artması ve istihdam sorunlarına değinilmekteydi. Bunun yanı sıra dünyadaki teknolojik gelişmeler, reformların yapılabileceğine dair inancı güçlendirmekteydi. İnsanlar aile durumlarının gelirine göre değil, yaşına göre sınıflandırılıyordu. Sosyal problemler böylece küresel boyuta indirgeniyordu. Herhangi bir ülkede yaşanan gençlik hareketi, diğer ülkelerde de etkili oluyordu. Siyasal sebepler arasında ise gelişmiş ülkelere yönelik komünizm propagandasının toplumda yarattığı antipatiye vurgu yapılmaktaydı. Bu durum aşırılık yanlısı gruplar tarafından körükleniyordu. Yapılan propagandaların da etkisiyle

üyeliği yaptı. Atatürk, gençlik, askerlik, havacılık, kadın hakları ve eğitim konularında makale ve kitapçıkları bulunan Burhan Gökse, 1998’de öldü. (Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, “*Kaybımız: Burhan Gökse*”, XIV, Kasım 1998, S.42).

¹⁰⁵² CCSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-1.

¹⁰⁵³ CCSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-2.

Lenin'in "*İki Taktik*" isimli kitabı temel kaynak kabul ediliyor. Ho Chi Minh ve Che Guevera gibi liderler, gençlerin ideal kahramanları haline getiriliyordu. Böylece gençlik, bir taraftan mevcut düzene karşı konumlanırken, diğer taraftan daha kolay işlenebilecek bir hale getiriliyordu¹⁰⁵⁴.

Rapora göre özerklik hakkı bazı öğretim üyelerince suiistimal edilmekteydi. Öğrenciler de onların etkisinde kalarak "*aşırı uçlar*" içerisinde yer almaktaydı. Bu durum işgal, boykot ve direnişlere yol açmaktaydı. Böylece üniversiteler aktif olarak siyaset içerisine çekilmiş oluyordu. Kamuoyunda bu tür eylemlerin endişeye yol açtığı ifade edilmekteydi. Bu yüzden üniversitelerin siyasetten arındırılması fikri oluşmaktaydı. Öte yandan eğitim-öğretim faaliyetini gerçekleştirmesi beklenen üniversitelerde yalnızca öğretim yapıldığı ileri sürülmekteydi. Dolayısıyla eğitime önem verilmediği izlenimi güçlenmekteydi. Bu olumsuz ortam, yükseköğretimden ortaöğretime sirayet etmişti. Aile eğitimindeki eksiklik sebebiyle gençlik, "*manevi boşluğa*" sürüklenmekteydi¹⁰⁵⁵.

Raporda öğrenci ile öğretmen arasında var olan bilgi farkının geçmişe nazaran azaldığı ileri sürülmekteydi. İlkokuldan itibaren teknolojik gelişmelerden ötürü bilgiye daha kolay ulaşılması öğrencileri daha donanımlı hale getirmekteydi. Buna karşın öğretmenlerin konumunda hiçbir değişiklik olmamıştı. Gençlik hareketlerinin ortaya çıkmasında gençliğin mevcut durumu ve eğitimine dair sorunlar gerekçe oluştururken, süreç içerisinde politize olmuş öğretim üyeleri ve dış kaynaklı siyasi grupların etkisiyle konu, "*ülke sorunu*" haline dönüşmüştü. Öğrenciler bu ortamda aşırı sağ ve aşırı sol olarak kutuplaşmış ve sorun ortaöğretime de etkisi altına almıştı. Bu olumsuz şartlardan olaylarla hiçbir ilgisi olmayan öğrenciler de etkilenmekteydi¹⁰⁵⁶.

Türkiye'deki eylemleri yönlendirenlerin örgütlü olduğu dışarıdan "*beslendiği*" ilgili raporda iddia edilmekteydi. Raporda eylemcilerin büyük çoğunluğunun okullarını zamanında bitiremeyen başarısız öğrenciler olduğu ifade edilmekteydi. Akademisyenlere yönelik eleştirilerden bazıları şunlardı: Üniversite öğretim elemanları serbest zamanlarında akademik ve bilimsel çalışma yapmak yerine, özel kazanç sağlamak adına piyasada faaliyet gösteriyor ve kendi "*hocalarının*" eski ders notlarını bastırıp öğrencilere zorla aldırıyorlardı. Öğretim kadrosu öğrencilere yönelik rehberlik faaliyetinde bulunmuyordu. Sosyal şartlar ve burs imkânları azdı. Rapora göre en büyük

¹⁰⁵⁴ CCSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-3.

¹⁰⁵⁵ CCSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-3.

¹⁰⁵⁶ CCSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-3.

sorunlardan biri yükseköğretimde artan öğrenci sayısıydı. Buna karşın yükseköğretim kurumlarının sayısı yetersiz kalmakta idi. Öğrencilerin aylık gelirinin yetersizliği “*bunalımın*” sebeplerinden yalnızca biriydi. Eğitim sisteminde var olan sorunların özellikle sağ-sol çatışmalarının üniversiteden ortaöğretime doğru yayıldığı, bu yüzden de kökten bir çözümün artık zorunluluk haline geldiği belirtilmekteydi¹⁰⁵⁷.

Raporda üniversite eğitiminin gençleri hayata hazırlama konusunda yetersiz olduğu ve dünyadaki teknik gelişmelerin gerisinde kaldığı ileri sürülmekteydi. Gençlik eylemlerinde güvenlik güçlerinin tavrı da olumsuz etki yaratmaktaydı. Üniversitelerin başlıca görevi olan bilimsel araştırmaların yeteri kadar önemsenmediği, dünya ile kıyasladığında da bu durumun açık bir şekilde belirginleştiği ifade edilmekteydi. Bireyleri hayata hazırlama konusunda üniversitelerin yetersiz kaldığı, öğretim esaslarının yenilikçi olmadığı, profesörlerin görevlerini asistanlara devrettiği ve öğrencilerin sosyal sorunlarına rehberlik edilmediği vurgulanmaktaydı¹⁰⁵⁸.

Türkiye’de sol görüşlü öğretim üyelerinin genelde ABD’de eğitim gördüğü, ilk sol hareketlerin SBF’de meydana gelmeye başladığı ve buradan mezun olan kişilerin de özellikle Orta Doğu’da görev aldığı ve sistemli olarak H.Ü.’ye yerleştikleri raporda ileri sürülüyordu. Raporda yer alan bir başka tespit, üniversitelerde kurulan fikir kulüplerinin, siyasi faaliyet merkezleri haline dönüşmesi idi. Zira liseden yeni mezun gençlerin siyasi fikirlere yönelimi onları çeşitli akımların birer üyesi haline getiriyordu¹⁰⁵⁹.

Raporda üniversite ve gençlik hareketlerinin kronolojik gelişimi ise “*Üniversite ve Gençlik olaylarının Yakın Geçmişteki Gelişme Seyrine Kısa Bakış*” başlığı altında incelenmişti. İlk geniş çaplı olaylar Fransa’da başlamıştı. 1789 Fransız Devrimi’nden dünyadaki pek çok toplum gibi Türkler de etkilenmişti. Sosyal fikirler ve Fransız kültürünün etkisi ülkemizde 1839 Tanzimat Fermanı’nın ilanına kadar yoğun olarak görülmüştü¹⁰⁶⁰.

1968 Mayıs’ında Fransa’da yaşanan olaylar ilgili bölümde ayrıntılı olarak incelenmişse de 11 Ocak 1971’de Cumhurbaşkanlığı’na sunulan bu raporda yine değerlendirilmiştir. Üzerinden üç yıla yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen yaşananlar güncelliğini korumaktadır. Türkiye’de öğrenci olayları hakkında nasıl bir kıyaslamaya gidileceği ya da olayların nasıl bir söylemle aktarılacağı ilgi

¹⁰⁵⁷ CCSSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-4.

¹⁰⁵⁸ CCSSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-4.

¹⁰⁵⁹ CCSSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-5.

¹⁰⁶⁰ CCSSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-5.

uyandırmaktadır. Bu sebeple “Fransa Olayları”nı ilgili raporun muhtevası içinde değerlendirmek daha doğru bir yöntem olacaktır.

a) Fransa Olayları

1968 başlarında Fransa’daki üniversitelerde; gençliğin sorunlarının yanı sıra Vietnam ve ABD’deki ırkçılık konusu da tartışılıyordu. Solun etkisi altında aşırı gruplar, geneli kontrol altına almayı başaramamışlardı. Bu süreçte komando eğitimi almış iki yüz kişiden oluşan sağcı grup, Hükümet tarafından engellendi. 1968 Mart’ında Paris’te bir grup öğrenci ABD’ye ait bir tesise saldırdı. Olaya karışan sekiz genç, polis tarafından tutuklandı. Bu olay dünya çapında “1968 Hareketinin” başlamasına sebebiyet verdi. Tutuklamaları protesto etmek için Hukuk ve Edebiyat fakülteleri işgal edildi. Bu ilk kez yaşanan bir “*fili durum*” idi. Buna karşın komando eğitilmiş sağcı gruba mensup gençler harekete geçti ve iki taraf çatıştı. Binalar hasar gördü ve yangın çıktı. 2 Mayıs’ta fakülteler kapatıldı. Ancak bu kez de kararı protesto etmek isteyen bir grup öğrenci, sessizce üniversite bahçesinde toplandı. Paniğe kapılan bazı profesörler üniversite Rektörünü etkileyerek polisi çağırdı. Böylece Sorbonne Üniversitesi kapatıldı. İki yüz öğrenci daha tutuklandı. Öğrenciler işgal ve direniş planı yaptılar. Tutuklamalar gençleri tahrik etti ve binlerce öğrenci sokağa çıktı. Kolluk kuvvetleri ile öğrenciler çatıştı. 4 Mayıs’ta tutuklu öğrenci sayısı altı yüze ulaştı. 6 Mayıs’ta polis tarafından üniversitenin bulunduğu mahalle kuşatıldı ve bin beş yüz kişiyle başlayan gösteriler, ilerleyen saatlerde on bin kişiye ulaştı. Ertesi gün ise katılımcı sayısı yaklaşık elli bin oldu. Olaylarda sekiz yüz kişi yaralandı. 8 Mayıs’ta Hükümet temsilcisi tarafından üniversitenin açılacağı söylenildiyse de bunun gerçekleşmemesi üzerine öğrenciler daha kitlesel bir eyleme girişti. Bu defa lise öğrencileri de destek verdi. Polisin sert tavrı dolayısıyla işçiler de öğrencilerin yanında yer aldı. Başbakan tarafından televizyonda sağduyu çağrısı yapıldı ve üniversitenin açılacağı açıklandı. Ancak 13 Mayıs’ta üniversite açılmayınca altmış beş bin kişi yürüyüşe geçti. Bu grubun içerisinde az sayıda öğrenci vardı. Polis tarafından gruba herhangi bir müdahalede bulunulmadı. 14 Mayıs’ta işçiler bazı fabrikaları işgal etti. Ertesi gün ise üniversite, öğrenciler tarafından tamamen işgal edildi¹⁰⁶¹.

19 Mayıs’ta öğrencilere; avukat, doktor ve müzisyenler de katıldı. Hep birlikte reform isteklerini dile getirdiler. 20 Mayıs’ta akaryakıt ve gıda maddeleri konusunda

¹⁰⁶¹ CCSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-6.

sıkıntılar baş gösterdi. Halk seçim talep etmeye başladı. General De Gaul reform isteğini makul karşıladığını ancak anarşi hareketlerinin sona erdirilmesi gerektiğini ifade etti. 24 Mayıs'ta yaşanan şiddetli çatışmaların ardından öğrenci ve işçilerle Hükümet arasında görüşmeler başladı. 29 Mayıs'ta ise gösterilere katılanların sayısı sekiz yüz bin kişiye ulaştı. General De Gaul 30 Mayıs'ta çekilmeyeceğini, Başbakan'ı değiştirmeyeceğini beyan etti Meclis feshedildi. Birkaç gün sonra ise Paris tanklarla çevrildi. Seçimler yapıldı ve De Gaul seçimi kazandı. Yeni Hükümet'te Milli Eğitim Bakanı Edgar Faure oldu. Bakan, gençlik sorunlarının kökenine yönelik araştırmalar yaptı. Konu hakkında yayınları ayrıntılı olarak inceledi. Öğrenci grupları ve öğretim üyeleri ile görüşmeler yaptı¹⁰⁶².

24 Temmuz'da sonradan ana hatlarıyla kanun haline getirilecek olan rapor açıklandı. Buna göre 1968 Mayıs'ında yaşananlar siyasetçiler ve çıkar çevreleri tarafından istismar edilmişti. Ayrıca toplumda da değişiklikler meydana gelmekteydi. Gençlik kendinden önceki kuşağa adeta meydan okuyordu. Bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmelerin üniversiteyi değiştirememesinden rahatsızlık duyulmaktaydı. Profesörlerin artık tek başına öğretici olmadığı bir akademi söz konusuydu. Öğreticiliğin tanımı değişmişti. Profesör, doçent, asistan ve öğrencinin de içinde bulunduğu çoklu bir ortam vardı¹⁰⁶³.

Edgar Faure'nin raporunda Fransız eğitim sisteminde var olan kusurlar üç başlık altında toplanmıştı: Bunlardan ilki öğretimin ezbere dayalı olmasıydı. İkincisi eğitici seçiminde kriter olarak diplomanın üstünlük sağlamasıydı. Son olarak ise ölçme ve değerlendirmedeki yetersizliğe ve öğrencilerin yönetime katılmasına izin verilmemesine değinilmişti. Yani Milli Eğitim Bakanı'na göre Fransız üniversitesi “eskimiş” bir yapıdaydı. 1808'de Napolyon tarafından kurulan üniversitede yapılan tek ve küçük çaplı değişiklik 1896'da gerçekleştirilmişti. Öğrenci sayısı giderek artmış ve merkeziyetçilik anlayışı gelişime engel teşkil hale gelmişti. Üniversitede verilen kültür ile gerçek yaşam arasında uyumsuzluklar mevcuttu. Dünyaya ayak uyduramayan üniversitenin topluma da faydası söz konusu değildi. Bakan tarafından tavsiye edilen reform esaslarından ilki “*otonomi*” diğeri ise “*katılma*” idi. Buna göre otonomi yani özerklik, idari, akademik ve mali yönleri var olan bir yapı idi. Ancak bu, bağımsızlık ve kontrolsüzlük anlamını taşımıyordu. “*Otonomi*” getirmek ve merkeziyetçiliği kaldırmak kişisel girişimi geliştirmekti. “*Katılma*” ise akademik hayatın içerisinde yer alan kesimlerin

¹⁰⁶² CCSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-6-7.

¹⁰⁶³ CCSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-7.

yönetimde yer alması idi. Böylece verimlilik artacak ve sorumluluk bilinci gelişecekti¹⁰⁶⁴.

Reform; üniversitenin işlevselliğini artıran bir husustu. Klasik faaliyetlerin yanı sıra meslek edindirme ve halkı eğitme gibi görevler de akademinin etkinlikleri arasındaydı. Böylece Fransa’da üniversite giriş sınavları kaldırıldı ve lise diplomasına sahip herkesin üniversiteye girmesinin önü açılmış oldu. Kürsü profesörlüklerine son verildi. Öğrencilerin fakülte yönetimlerine katılması sağlandı. Yönetim konseylerine temsilci olmanın ilk şartı bir önceki yılın başarıyla tamamlanmış olması idi. Buralarda öğrenci hariç, dışarıdan seçilen kişiler de yer almaktaydı. Rektör olma hakkı doçentlere de tanındı. İdari özerklik en geniş anlamıyla tanındı ancak anarşiye asla yer verilmeyeceği ifade edildi. Mali özerklikte ise bölgesel ve ulusal konseylerin onayı alınacaktı. Akademik özerklik üniversiteye, öğreteceği her şeyi seçme ve sınav şartlarını belirleme hakkı tanımakta ise de bu konuda da bölge konseyinin onayı şarttı. Reform Kanunu 12 Kasım 1968’de bazı küçük değişikliklerle yasalaştı ve uygulanmaya başlandı. Böylece olayların yatışmasını sağlandı ise de yine de bazı çevreler tarafından yeterli bulunmadı¹⁰⁶⁵. Raporda Fransa’da meydana gelen 1968 olayları bu şekilde kronolojik olarak anlatılmasının ardından Türkiye’de yaşananlar da ayrı bir başlık altında incelenmişti.

b) Türkiye’deki Olaylar

Raporda bu başlık altında öğrenci hareketlerinin 1960’tan önce de var olduğu belirtilmekteydi. Üniversitelerdeki huzursuzluğun temel nedenleri arasında okul içi ihtiyaçların karşılanmaması, öğretim üyelerinin ilgisiz tutumları gösterilmekteydi. Bu yüzden öğrencilerin eylemlerinde haklı olduklarına dair bir izlenim oluşmaktaydı. 1961’den sonra siyasi partilerin üniversitelerde etkin olmaya başladıkları belirtilmekteydi. Özellikle sol akımların bu yüzden gelişme ortamı sağladıkları vurgulanmıştı. Buna rağmen sağ ve sol unsurlara dâhil olmayan öğrenci oranının yüzde seksen civarında olduğu belirtiliyordu¹⁰⁶⁶.

Türkiye’de de Fransa’dakine benzer surette öğrenci olaylarının 1969 İ.Ü.’de başladığı ifade edilmişti. Buna göre Hükümet, yükseköğrenim reformu konusunda üniversitelerden öneriler istemişti. Hükümet’e sunulan tasarıda öncelik, öğretim

¹⁰⁶⁴ CCSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-7.

¹⁰⁶⁵ CCSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-8.

¹⁰⁶⁶ CCSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-8

üyelerinin mali durumlarına verilmişti. Bu teklif Meclis tarafından onaylandı. Ancak Cumhuriyet Senatosu müzakereler tamamlanmadan tatile girince, bu durumu protesto etmek isteyen Rektör ve Dekanlar istifa etti. Bunu öğrencilerin şiddet eylemleri takip etti. Olaylar üzerine üniversiteye polis çağrıldı ve çatışmalar yaşandı. Bu hareketin Fransa'daki kadar büyümemesinde Hükümet'in dirayetli politikalarının etkili olduğu ileri sürülmektedir. İzlenilen hoşgörölü ve soğukkanlı tavır, olayların genişlemesini önlemişti¹⁰⁶⁷.

Akademik çevrelerde Fransa'daki olaylarla Türkiye'dekilerin ne oranda benzerlik ve farklılık taşıdığı bir soru işareti idi. Konu ile ilgilenenler yazdıkları rapor ve makalelerde bunu sorgulayacaklardı. Buradan hareketle sosyal, siyasi ve ekonomik farklılıklar üzerinde duracak ve olayları kendi özelinde değerlendireceklerdi. Fransa'daki öğrenci olayları artınca Fransız Hükümeti aldığı önlemlerle kendi şartları içerisinde başarılı oldu. Burada öğrenci taleplerinin büyük bir kısmı hayata geçirildi. Demek ki Fransa'daki eylemler demokratik bir talebin kurumsallaşmış bir ifadesi idi. Öğrenciler yönetime katılmak ve sorunlarını çözmek için harekete geçmişlerdi. Türkiye'de ise durum bundan farklı idi. Başlangıçta Hükümet izlediği politikalar ile başarılı oldu. Fakat ileride görüleceği üzere bu durum kalıcı olmayacaktı.

c) “Yükseköğretim Kurumlarında Çalışma Güvenliği ve Özgürlüğü Hakkındaki Kanun” Tasarısı ve Yapılan Değerlendirmeler

Tasarıda disiplini sağlayıcı esaslara yer verilmişti. Polis kurum içi görev almaktaydı. Güvenlik kuvvetine karşı davranışlar karşılık görmekteydi. Dış etkileri önleyici esaslar getirilirken, iç hareketler sınırlandırılmaktaydı. “Giriş-çıkış” disiplini oluşturulmaktaydı. Siyasi bir kimlik kazanmaya başlayan “Fikir Kulübü” isimli yapılanmalara izin verilmeyecekti. Öğrenci temsilcilikleri ve kulüpleri yeniden yapılandırılacaktı¹⁰⁶⁸.

Bu içeriği ile tasarı oldukça “sert” idi. Aslında belirtilen konular için alınan önlemler gerekliydi. Fakat buna kamuoyu tepki gösterebilirdi. Ancak yanlış demokrasi anlayışı, zümre ve grup hâkimiyetinin olduğu bu ortamda eğitim-öğretimin temel amacından uzaklaşmıştı. Raporda hazırlanan bu tasarının toplum tarafından daha kolay benimsenmesi için bir öneride bulunulmaktaydı: Kanunun sert ifadelerden arındırılması gerekiyordu. Bu sebeple üniversite öğretim üyeleri ve öğrencilerinin de görüşleri

¹⁰⁶⁷ CCSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-8-9.

¹⁰⁶⁸ CCSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-9.

alınmalıydı. Ayrıca üniversite dışından aydınların, yazarların hatta anne ve babaların da fikirleri sorulmalıydı. Kanuna son şekli verildikten sonra da asla eskiye dönüş olmamalıydı¹⁰⁶⁹.

Yukarıda da ifade edildiği üzere hazırlanan kanun tasarısı disiplini sağlamak amacını taşımaktaydı. Bu kapsamda öğrenci kulüplerinin yeniden yapılandırılması öngörülmektedir. Çünkü özellikle fikir kulüpleri siyasi kimlik kazanmaya başlamıştı. İçeriği “sert” olarak nitelenen tasarı hazırlanırken toplumda geniş bir uzlaşa temin edilmeye çalışılmaktaydı.

d) “Devlet Yükseköğretim Kurumları Kanun Tasarısı” Üzerine Görüşler

Tasarı toplam 116.351 öğrencisi olan ve 43 Yükseköğretim kurumunu ilgilendirmekteydi. Ortak bir yönetim anlayışı hâkim kılınmak isteniyordu. Böylece uygulamadaki farklılıklar ortadan kalkacaktı. Örneğin yüksekokul mezunlarıyla üniversite mezunları arasındaki statü farkları giderilebilecekti. Okulların bilimsel seviyeleri yükseltilebilecekti. Sadece üniversitelere tanınan araştırma yapma hakkı ve bilimsel özerklik bu kurumlara da verilebilecekti. Öğretim üyelerinin seçimi, öğrencilerin yönetime katılımı ve döner sermaye imkânlarına sahip olunabilecekti. Ayrıca toplumsal fayda, modern üniversite sürecine entegre olma konusunda da ilerleme sağlanabilecekti. Öte yandan okul içerisindeki öğrenci disiplini sağlamak için uygun ortam sağlanabileceği de öngörülmektedir. Bu sayede gençliğin ve üniversitenin sorunlarına çözüm üretilebilirdi. Kanun tasarısında Fransız Üniversite Reformu Kanunu’nun etkisi bulunmaktaydı. Raporu hazırlayan Burhan Göksele göre yönetimde kendisine hak tanınan öğrenci sayısı biraz daha artırılırsa, tasarı çok daha yararlı olacaktı¹⁰⁷⁰.

Milli Eğitim Bakanı’nın 10 Ocak 1971’de yaptığı açıklamaya göre tasarının bakanlıkça hazırlanmadığı ve herhangi bir katkıda bulunulmadığı belirtilmekteydi. Tekliflerin tamamı üniversitelerden gelmişti. Raporu hazırlayan Burhan Göksele’in bizzat bakandan edindiği bilgiye göre üniversite yöneticileri kendi hazırladıkları tasarıya beğenmemişti. Rektörler; bütçe görüşmelerinde gençlik olaylarının Türkiye’yi tehdit eder hale geldiğini, mal ve can güvenliğinin kalmadığını ve polisin üniversiteye girmesinde bir zorunluluk hali bulunduğunu öne sürmekteydi. Bu yüzden Hükümet’in, üniversite konusuna ayrı bir önem vermesi isteniyordu. Özellikle sol eğilimli

¹⁰⁶⁹ CCSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-9.

¹⁰⁷⁰ CCSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-9-10.

oluşumların ve öğretim üyelerinin tasarı hakkında bazı eleştirileri vardı. Buna göre tasarı Anayasa'ya aykırı idi. Hazırlık aşamasında üniversitelere görüşleri sorulmamıştı. Bu tasarı ile üniversitelerin özerkliği çiğneniyordu, “faşizm ve polis rejimi” getiriliyordu. Tasarıya en çok tepki ODTÜ öğrenci kuruluşlarından gelmişti¹⁰⁷¹.

Raporun son kısmı “Sonuç ve Temenniler” den oluşmaktaydı. Buna göre sorunun çözümü için iki aşamalı bir eylem planı öneriliyordu. Bunlar; “Acil ve Uzun Vadeli Tedbirler” başlığı altında incelenmişti.

Acil tedbir olarak sunulan ilk öneri; öğretim üyeleri, MEB ve öğrenci temsilcilerinin yanı sıra aydınlardan oluşan bir kurumun kurulması yönündeydi. “Gençlik Problemleri İnceleme Yüksek Komitesi” ismiyle anılabilecek olan bu kurumun, hızla faaliyete geçirilmesi gerekiyordu. Sorunlu öğrencilerin askerlik tecillerini kaldırmak suretiyle, üniversiteden uzaklaşmasını sağlamak da bir diğer öneriydi. Bu uygulama aynı sınıfta birden fazla yıl kaybetmiş tüm öğrencileri kapsayacaktı. Gerginliğin önüne geçmek için cinayet hariç olmak üzere üniversitede işlenen suçları kapsayan bir af kanunu çıkarılması gereklilik arz ediyordu. Olaylara karışan öğretim üyelerinin isimlerinin tespiti ve gençliğin sorunları hakkında araştırmalar yapılması da öneriler arasındaydı. Yabancı bilimsel kaynaklarda tercüme edilerek “Gençlik Problemleri İnceleme Yüksek Komitesi”nin incelemesine sunulmalıydı¹⁰⁷².

Raporda “Uzun süreli tedbirler” başlığı altında ise Anayasa’da hazırlanan reform tasarısına engel teşkil eden maddelerinin değiştirilmesi veya yeniden düzenlenmesi önemliydi. Üniversite sınavlarının kaldırılması mezuniyet sınavlarının daha kapsamlı olması ve tek bir merkezden yapılması çözüm olarak sunuluyordu. Üniversite ve yüksekokulların öğrenci kapasitesi artırılmalı ve lise diploması üniversiteye girişte bir değerlendirme kriteri olmalıydı. Özel okullar konusuna da raporda değinilmekteydi. Özel okullar sayesinde devlet büyük miktarlarda tasarruf sağlıyordu. Özel okullar ile devlet okulları arasındaki statü farkının kaldırılması isteniyordu. Bu okullarda daha ciddi kontrol mekanizmaları kurulmalıydı. Böylece özel okullar resmi öğretim kurumlarına yük olmayacaktı. Raporda kaliteli eğitim-öğretim imkânlarına sahip olan özel okulların, devlet tarafından maddi olarak desteklenmesi de

¹⁰⁷¹ CCSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-11.

¹⁰⁷² CCSA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-11.

önerilmekteydi. Tüm bu şartların yerine getirilmesi için gerekirse 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun değiştirilmesi de gündeme alınabilirdi¹⁰⁷³.

Üniversite ve yüksekokullarda yaşanan sorunların orta öğretim kurumlarına da sirayet ettiğinden acilen bu sorunun çözümüne odaklanması gerektiği vurgulanmaktaydı. Raporu hazırlayan Burhan Göksel'e göre, ortaöğretim kurumlarındaki sağ-sol kutuplaşması dış mihraklara dayanmıyordu. Bu daha ziyade öğretmenler ile ilgiliydi. Okullardaki öğretmenler şayet sağlıklı bir eğitim ortamı sağlar ise pek çok sorun da kolaylıkla çözülebilecekti¹⁰⁷⁴.

Özerklik, “kontROLSÜZLÜK” anlamına gelmemeli idi. Denetleme mekanizması önemliydi. Üniversite öğrencilerinin yaşam seviyelerinin artırılarak “ruhsal sorunlarına” çözüm bulmak amacıyla var olan sistemin yeniden yapılandırılması gerekiyordu. Yani rehberlik hizmeti kapsamlı olarak ele alınmalıydı. Lise ve üniversite düzeyinde “askeri eğitim verilecek bir sistemin” geliştirilmesinin yanı sıra bu eğitimlerde alınan not ve kredilerin mezuniyet ve yedek subaylık sürecinde etkili olacak biçimde yeniden düzenlenmesi gerekiyordu. Son olarak raporda üniversitelerin farklı görüşleri barındıran bilimsel bir kurum olduğu kabul edilerek, öğrencilere ideolojik propaganda yapan ve antidemokratik tavır sergileyen öğretim üyelerine akademide görev verilmemesi öneriliyordu¹⁰⁷⁵.

Raporun sonuç kısmında ise yukarıdaki ifadeler doğrultusunda iki önemli esasın mutlak surette dikkate alınması istenmekteydi:

“1- Türk gencinden ümit kesilmemeli, ona daima güvenilmeli ve Atatürk'ün kendilerine cumhuriyeti teslim ettiği asil evlatlarımız olarak değer ölçülerimizi muhafaza etmeliyiz.

2- Milli Eğitim sistemi ‘bir büyük ağaca benzer’ bunun gözükmeyen kısmı ilköğretimdir. Gövdesi ortaöğretim ve meyve veren dalları ile yükseköğretimdir. Bu ağacımız hastalanmaya başlamıştır. Her hasta ağaç gibi gerekirse dallar budanmalı daha güzel meyve alabilmek için biraz sabırlı olmaktan çekinilmemelidir. Bu geçecek zamanda da yukarıda arz edilen acil durum ve uzun vadeli tedbirler alınarak daha parlak bir gelecekte tertemiz Türk Çocuklarının okullarının kapısından neşe ile girmeleri sağlanmalıdır”¹⁰⁷⁶.

¹⁰⁷³ CC SA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-11-12.

¹⁰⁷⁴ CC SA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-12.

¹⁰⁷⁵ CC SA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-12.

¹⁰⁷⁶ CC SA, Y.N.: 5/7-27, F.N.:9383-13.

Bu rapor ile çözüm önerileri devletin en üst makamı olan Cumhurbaşkanlığı'na gönderilmişti ancak olayları bir türlü sonlanmıyordu. 1971 özellikle sol hareketin anarşi eylemlerine sahne olacaktı.

12- Radikalleşen Sol, Silahlı Eylemler ve Çözüm Arayışları

1970'ten itibaren MDD, sadece “*silahlı propoganda*” ve gerilla mücadelesi ile devrimin gerçekleştirilebileceği kararına vardı. Bu kapsamda oluşturulan parti-cephe tarzı örgütlenmeler ile bazı gençlik liderlerinin öncülüğündeki gruplar¹⁰⁷⁷, ülkeyi istikrarsızlaştırmayı hedefleyen bir terör mücadelesini yani “*kent gerilla savaşı*” başlattı¹⁰⁷⁸.

Türkiye’de 1971 itibariyle öğrenci eylemlerin temel dinamiklerinden ve yönlendirici unsurlardan birisi Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO)¹⁰⁷⁹ idi. Özellikle devrimci gençliğin militarize edilmesinde bu örgütün de katkısı olacaktı. Sol, farklı fraksiyonlara bölünmüştü. Birbirlerini eleştirmekteydi. Solun bu bölünmüş yapısı

¹⁰⁷⁷ Türkiye Komünist Partisi-Marksist/Leninist (TKPML) silahlı eylemleri için Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu’nu (TİKKO) oluşturmuştur. Deniz Gezmiş’in liderliğinde faaliyet gösteren Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) ve Mahir Çayan’ın önderliğinde kurulan Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) bu örgütlenmelerin önde gelenleridir. (Eric Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, (Çev: Yasemin Saner), İstanbul, 2016, s.370-371).

¹⁰⁷⁸ E. J. Zürcher, **Modernleşen...**, s.371.

¹⁰⁷⁹ Kurucularından Mustafa Yalçınar’ın aktardığına göre; THKO öğrenci hareketlerinin radikalleşmesinin bir sonucu olarak ortaya çıktı. Taleplerini yalnızca gençlik hareketleri ile elde edemeyeceklerini anlayan gençler bu tür örgütlenmelere başvurdu. THKO da bunun sonucu olarak ortaya çıktı. İktidarın yalnızca silahlı mücadele ile ele geçirilebileceğini savunuyordu. Türkiye’de öğrencilerin şimdiye kadar yaptığı eylemler ile artık bir sonuç alınamayacağı anlaşılmıştı ve silahlanma fikri doğdu. Bu süreçte Filistin’e gitme düşüncesi gündeme geldi. Filistin bütün dünyadaki devrimci hareketlerin sempatisini kazanmıştı. Gerilla eğitimi için taşıdığı imkânlar bakımından bir çekim merkezi idi. Türkiye’den “*Amerikan emperyalizmi kovulmadan*” gerçek devrimin olamayacağına inananlar için tek çıkar yol silahlı mücadele idi. Silahlı eğitim Latin Amerika’da ya da Vietnam’da da alınabilirdi ama buralar Türkiye’ye çok uzaktı. Filistin’in İsrail’e karşı yürüttüğü gerilla savaşı, bu fikri savunan gençler için yeni umutlar barındırıyordu. Bu kapsamda belirli aralıklarda gruplar halinde Filistin’e gidildi. (A. Çubukçu, **Bizim ’68**, s.112-120.); 1967 Arap İsrail Savaşı’nda Araplar yenildi. Şeria’nın Doğu yakasına sürülen Filistinliler örgütlenmeye başladı. El Fetih, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Filistin Demokratik Halk Cephesi ve bunların tümünü tek bir çatı altında toplayan Filistin Kurtuluş Örgütü sürdürdüğü mücadele ve bütün dünyaya ilettikleri mesajları basın ve yayın organlarınca çoğaltılmaktaydı. Bu nüshalar farklı yollarla Türkiye’deki devrimcilere ulaştı. Bu yüzden Türkiye’de devrimci sola mensup pek çok kişi 1968’den itibaren gruplar halinde Filistin’e gitmeye başladı. (**Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, VII, İstanbul, 1988, s. 2138); 1968’de FKF/Dev-Genç içindeki gruptan kendilerini ayıran İstanbul’da Deniz Gezmiş, Ankara’da ise Hüseyin İnan çevresinde örgütlenenlerce kuruldu. Ankara ve İstanbul gruplarının 1970’te biraya gelmesiyle oluşturulan örgütün silahlı mücadele birliği kuruldu. THKO’nun örgütleyicisi ve siyasi ideolojik yönlendiricisi ODTÜ Sosyalist Fikir Kulübü’nden Hüseyin İnan, popüler önderi İstanbul DÖB lideri Deniz Gezmiş oldu. THKO gerilla savaşını başlatmış olmak adına adam kaçıрма, hırsızlık ve soygun gibi pek çok silahlı eylemde bulundu. Bu eylemlerle bağlantılı olarak farklı tarihlerde farklı illerde yaşanan olayların ardından kolluk kuvvetleriyle girilen çatışmalarda Sinan Cemgil, İbrahim Öztaş, Kadir Manga, Alpaslan Öztaş, Cihan Alptekin, Ömer Ayna gibi isimler öldürüldü. Görülen THKO 1. ,2. ve 3. Davalarının ardından örgütün etkin isimlerinden Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan 6 Mayıs 1972’de idam edildi. (N. Mater, **Sokak...**, s. 372-375).

1970’li yıllarda bazı örgütleri ideolojik olarak uç noktalara taşıyacaktı. Demokratik yollarla verilen mücadelenin başarıya ulaşamayacağı kaygısına kapılan bazı gruplar, silahlı mücadeleyi tercih edecekti. Başlangıçta bu marjinal gruplar, içinde bulundukları düzene ait ne varsa eleştirecekti. Onlara göre mevcut sol partiler de bu “*Kokuşmuş düzenin*” bir parçasıydı. Onları “*işbirlikçilikle*” suçluyorlardı. O günün Türkiye’inde “*Parlamentar yöntemlerle*” sosyalist, komünist ve işçi tabanlı partilerin var olamayacağı ileri sürülmekteydi. Bu durum batı demokrasileri için ortak kaygı idi¹⁰⁸⁰.

Batı Avrupa’nın birçok ülkesinde aynı ideolojik tartışmalar yaşanmaktaydı. Türkiye de bu “*tablo*”nun bir parçasıydı. Bu noktada şöyle bir değerlendirme yapılabilir; TİP’in Türk demokrasi hayatındaki varlığı sol görüşlü öğrencilerin kendilerini ifade için adeta bir sığınaktı. Böylece demokratik platformda taleplerini dile getirebiliyor ve siyaset yapabiliyorlardı. Tabi bu durum şiddet kapsamına giren eylemleri içermiyordu. Zaten ikinci yolu tercih edenler yukarıda ifade edildiği gibi silahlı mücadeleden yana olacaktı. Bunun başlıca sebebi kendilerince demokratik yolların tıkanmasıydı. TİP yine onlara göre çözüm üretmiyordu. Partinin bu dönemde bölünmüş bir görüntü vermesi kopuş sürecini hızlandırıyor, gençler kendilerine yeni bir yön belirliyordu. Devrimci gençlik TİP’in siyasi söylemini yetersiz buluyordu. Partiyi özeleştiriy yapmamakla suçluyordu. Sadece “*Sokağa çıkmayın, polisle çatışmayın*” uyarılarının, Türkiye’yi bir yere götürmeyeceğini iddia ediyorlardı. Gençlerin gideceği yol, “*bu süreçten sonra silahlı mücadele*” idi. Bu da beraberine kaostan başka bir şey getirmeyecekti¹⁰⁸¹.

Deniz Gezmiş tarafından THKO’nun kuruluş amacı kısaca şöyle idi: “*Genel amacımız kır gerillasıydı. Biz Ankara’da beş kişi kalıp şehir gerillası olarak savaştık. Şehir gerillası olarak eylemlere girecek ve gerekli parayı sağlayacağız. Amacımız buydu; silah filan almak için gerekli parayı sağlamak. Sonra da gidip dağdaki arkadaşlara katılacağız*”¹⁰⁸².

Deniz Gezmiş ve arkadaşları bir müddet sonra bir dizi eyleme girişecekti. Bunların arasında banka soygunu, fidye için adam kaçırma ve halkı kin ve düşmanlığa sevk etme fiilleri yer almaktaydı.

¹⁰⁸⁰ A. Çubukçu, **Bizim** ’68, s.99-111.

¹⁰⁸¹ A. Çubukçu, **Bizim** ’68, s.99-111.

¹⁰⁸² T. S. Yılmaz, **Türkiye’de...**, s.148; Deniz Gezmiş, emperyalizme karşı mücadelelerinin niteliğini açıklarken şu ifadeleri kullanmıştı: “*Bugün Amerikan emperyalizmi saldırganlık yolunu seçmiştir. Buna karşı biz de, emperyalizmin parmağının bulunduğu her yerde ona karşı aynı silahla mücadele yolunu seçtik: tıpkı Mustafa Kemal’in elli yıl önce yaptığı gibi. Emperyalizmin bugün millici güçleri tasfiye etmek için listeler hazırlamakta ve bütün kurumlarımıza elini uzatmaktadır. Bizse onları defterden sileli çok oldu. Milli kurumlarımıza uzanan elleri de kırmakla kararlıyız*”. (**Devrim**, 23 Aralık 1969).

a) İş Bankası Soygunu (11 Ocak 1971)

Öğrenci olayları artık üniversite dışına taşmıştı. THKO genel güvenliği bozucu eylemlere karışmaya başladı. Amaç, kırdaki kullanılmak üzere silah ve diğer gereksinimler için maddi olanak sağlamaktı¹⁰⁸³. 11 Ocak 1971’de İş Bankası’nın Ankara Emek Şubesi silahlı dört kişi tarafından soyuldu. Eylemciler, tehditle kasada bulunan 124.000 TL’yi alarak çalıntı bir otomobille kaçtı¹⁰⁸⁴. Olayın failleri Sinan Cemgil, Hüseyin İnan, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Alpaslan Özdoğan’dı. Soygun gerçekleştirildikten sonra failler ODTÜ’ye gitmişler fakat burada barınamayacaklarını anlayınca kendilerine daha güvenli bir yer aramaya başlayacaklardı. Faillerin kimlikleri kamuoyunca birkaç gün içinde öğrenildi¹⁰⁸⁵.

ODTÜ’de derslere ara verildi. Bütün yurtlarıyla birlikte üniversite genelinde zanlıların bulunması amacıyla arama yapıldı. Dev-Genç bu durumu şiddetle eleştirdi. Yayınladıkları bildiride üniversitelerin halkın nezdindeki itibarının düşürülmesi için bu banka soygununun araç olarak kullanıldığı öne sürüldü. ODTÜ Akademik Konseyi ise mahkeme kararı ile arama yapıldığını, herhangi bir olay çıkmasını engellemek adına eğitime ara verildiğini ve yurtların kapatıldığını açıkladı. Rektör Prof. Dr. Erdal İnönü, kurumsal kimliklerinin zedelenmemesi için alınan duyurular doğrultusunda kampüs içerisinde arama yapıldığını belirtti¹⁰⁸⁶. Zanlılar bulunamadı. Çok sayıda yasaklı yayın ve patlayıcı madde ele geçirildi. Olaya karışan faillerden ikisi İçişleri Bakanlığı’na açıklandı: Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan¹⁰⁸⁷.

Faillerin açıklanmasının ardından konu siyasi bir niteliğe büründü. Emniyet yetkililerince Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan’ın görüldükleri yerde vurulmasına dair emir verildiği iddiaları karşısında Deniz Gezmiş’in avukatı Alp Kuran şiddetli eleştirilerde bulundu. Ona göre siyasi iktidar Deniz Gezmiş’in kimliğini olduğundan fazla abartmıştı. Onun şahsında devrimci gençliği de “*mahkûm etme*” gayretindeydi¹⁰⁸⁸. Resmi makamlarca daha sonra yapılan açıklamada ise bu kişilerin arandığı fakat “*vur emri*” verilmediği açıklandı¹⁰⁸⁹.

Dev-Genç’in yayınladığı bildiride iktidarın “*Amerikancı*” olduğu ve devrimcileri yok etme gayretinde olduğu iddia edildi. H.Ü. öğrencileri de yayınladıkları

¹⁰⁸³ Hasan Cemal, **Kimse Kızmasın Kendim Yazdım**, İstanbul, 1999, s.189.

¹⁰⁸⁴ **Cumhuriyet**, 12 Ocak 1971.

¹⁰⁸⁵ Hüseyin Turhan, **Unutmak İhanettir Deniz Gezmiş**, İstanbul, 2013, s. 97.

¹⁰⁸⁶ **Cumhuriyet**, 13 Ocak 1971.

¹⁰⁸⁷ **Milliyet**, 16 Ocak 1971.

¹⁰⁸⁸ T. S. Yılmaz, **Türkiye’de...**, s.170.

¹⁰⁸⁹ **Cumhuriyet**, 15 Ocak 1971.

bir bildiri ile şu değerlendirmede bulunacaktı: “*genel olarak üniversitelere özel olarak ise Deniz Gezmiş’in şahsı ve arkadaşlarına yönelik yeni tertiplere girişildiği*” ve “*binlerce polis devrimci gençleri öldürmek üzere seferber edilmekteydi*”. Bu yaşananların elbette bir bedelinin olacağı ve “*yeni cinayetlere müsaade edilmeyeceği*” belirtildi¹⁰⁹⁰. Devrimciler hareketin farklı ve yeni bir aşamaya geçmiş olmasından ötürü heyecanlıydı. Eylemin etkisi ve içeriği üzerine yapılan tartışmalar, öğrenci hareketinin radikalleşmesi ile ilgiliydi. Ancak bazı çevreler de olayın bir provokasyon olduğu düşüncesindeydi¹⁰⁹¹. Eylemin THKO tarafından yapıldığı örgüt tarafından açıklanıcaya kadarki süreçte özellikle sol basın, bu olayın öğrenci hareketi liderlerine karşı girişilmiş bir komplo olduğuna inanıyordu¹⁰⁹².

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Sinan Cemgil’in babaları da çocuklarına basın aracılığıyla “*teslim ol*” çağrısında bulundu¹⁰⁹³. Deniz Gezmiş’in babası Cemil Gezmiş tarafından açık bir mektup yazıldı. Basın aracılığıyla kamuoyuna duyuruldu: “*... Eğer sen bu suçun faili isen bulunduğun yerde adaletin hükmünü beklemeden kendini cezalandır. Eğer suçsuz isen çık adalete teslim ol. Korkma memlekette yargıçlar da var*” demekteydi¹⁰⁹⁴. Gazeteci İlhan Selçuk ise “*Cumhuriyet*” gazetesinin 19 Ocak 1971’deki nüshasında Deniz Gezmiş’e şöyle sesleniyordu: “*... ‘Acaba Deniz bu işi yaptı mı?’ Diyorum. Senin sonuna kadar ülkücü bir genç olduğundan en küçük bir tereddütüm yok. Ne var ki, bazen ülkücülük insana dengesini kaybettirir, olmadık işler yaptırır. Toplumun bozuk düzenine duyulan büyük tepkinin genç kişilikleri kanundışı eylemlere itelediği görülür... Bunları düşündükçe ‘Deniz yanlış yola mı saptı?’ sorusunu kafamdan silip atamıyorum... Ve iktidar, bu acabaların üstüne, üniversite gençliği aleyhine bu propagandayı bina etmek olanağı buluyor. İçişleri Bakanı radyolardan senin suçlu olduğunu ilan ettiriyor. Anlaşılan senin kişiliğinde bütün üniversite gençliğini mahkûm etmek hevesine kapılmıştır. Oysa biliyorum ki sen, kendi menfaatin için banka soymazsın. O kadar akılsız olacağını hiç tahmin etmem... Tez vakitte bu güç durumdan kurtulman dileğiyle... ”*¹⁰⁹⁵.

24 Ocak 1971 tarihli “*Milliyet*” te ise İsmail Cem yaptığı değerlendirmede “*...Gerçek soyguncuların bu gençler olup olmadığı ikinci derecede önemlidir. Asıl önemli olan yirmi üç yaşında bir gencin suçlu dahi olsa, 1971*

¹⁰⁹⁰ *Cumhuriyet*, 21 Ocak 1971.

¹⁰⁹¹ A. Çubukçu, *Bizim ’68...*, s.131.

¹⁰⁹² *Sosyalizm ve Toplumsal...*, VII, s.2165.

¹⁰⁹³ T. S. Yılmaz, *Türkiye’de...*, s.172.

¹⁰⁹⁴ C. Dünder, *Abim...*, s.233.

¹⁰⁹⁵ İlhan Selçuk, “*Deniz Gezmiş’e*”, *Cumhuriyet*, (19 Ocak 1971), s.2.

Türkiye’inde ‘bir numaralı halk düşmanı’ durumuna getirilebilmesidir. Deniz Gezmiş ve arkadaşları ister inançlı, olumlu ve cesur ‘devrimciler’ şeklinde nitelensinler ister romantik ‘küçük burjuva anarşistleri’ diye; yahut ‘ülkeyi temelinden dinamitleyenler’ diye tanımlansınlar; bir gerçek unutulmuşa benzemektedir. Bu gençler her ne yapmışlarsa kendi inançlarına göre Türk toplumunun yararına diye düşündüklerinden yapmışlardır. Doğru ya da yanlış, fakat bu noktadan hareket etmişlerdir. Soygun suçu eğer gerçekten işlenmişse bunun mazur görülmesi gerektiğini kimse söyleyemez... Ancak iş halk düşmanlığı yaratmaya ve olayı ülkenin başlıca sorunu yapmaya vardırılacaksa, sadece objektif ölçülerle hareket edilemez... Bu gençlerin kişiliğinde bütün gençler mahkûm edilmeye çalışılmaktadır...’’¹⁰⁹⁶ diyerek üniversite gençliği konusundaki hassasiyetini dile getirmekteydi.

Zaten eylemin sıradan bir soygun olarak algılanmadığı, Ankara Emniyet Müdürü İbrahim Ural’ın değerlendirmesinde de belirtilmektedir: *“Bu eylem şehir gerillasının başlangıç noktasıdır, ilerleyen günlerde benzeri olaylar ve adam kaçırma olayları yaşanabilir. Bu, sanıkların bir banka soygununu nasıl yapılacağı konusunda halkı bilinçlendirmek gayesinde olduklarını göstermektedir. Soygunu maskesiz yapan gençler teşhis edilmeyi, olayların alevlenmesi yönünden bilhassa istemişlerdir.”* Nitekim banka soygunundan elde edilen paranın bir kısmı ile kaçakçılardan silah alındı. Dağa aktarılan para ile elde edilen malzemeler uygun yerlere taşınarak saklandı¹⁰⁹⁷.

b) İzmir Özel Yüksekokullarının Öğrenci Olayları Hakkında Ortak Muhtırası (13 Ocak 1971)

Şiddet olayları devam ederken 13 Ocak 1971’de İzmir Özel Yüksekokulları adına Ege Mimarlık ve Mühendislik Özel Yüksekokulu Müdürü Mehmet B. Ünver imzası ile Cumhurbaşkanlığı’na bir muhtıra gönderildi. *“İzmir Özel Yüksekokullarının Öğrenci Olayları Hakkında Müsterek Muhtırasıdır”* başlığı taşıyan metinde son yıllarda özellikle üniversite şehirlerinde *“öğrenci hareketleri”* veya *“gençlik hareketleri”* olarak anılan ve bazen de ölümle sonuçlanan olayların gerekçeleri bilinmeden ve nitelikleri belirlenmeden önlenemeyeceği ifade edilmekteydi. Muhtırada başlıklar halinde bazı unsurlar ele alınmıştı. Bunlardan ilki *“olayların karakteri”* idi. Buna göre olaylar başlangıçta olarak öğrenci sorunlarını dile getiren masum bir *“gençlik heyecanı*

¹⁰⁹⁶ İsmail Cem, Olayların İzinde *“Gnl Lammerding mi Deniz Gezmiş Mi?”* **Milliyet**, (24 Ocak 1971), s.2; T. S. Yılmaz, **Türkiye’de...**, s.171-172.

¹⁰⁹⁷ Turhan Feyizoğlu, **Sinan Nurhak Dağlarından Sonsuzluğa**, İstanbul, 2010, s.253-263.

gösterisi” idi. Sonradan boykota dönüşen eylemlerin, bir süre sonra üniversite reformu sloganıyla “*işgale*” evrildiğine dikkat çekilmişti. Muhtıranın yazıldığı dönemde ise üniversitelerdeki “*masum dileklerin*” reformdan ziyade siyasal görüş ayrılıkları nedeniyle silahlı çatışmaya dönüştüğüne vurguda bulunulmaktaydı¹⁰⁹⁸.

Muhtırada “*siyasi partilerin rolü*” başlığı altında olayların “*saptırılmasında*” siyasi partilerin etkisi üzerinde durulmaktaydı. Parti gençlik kollarının üniversite ve yüksekokullarda öğrenci örgütleri kurarak siyasetin üniversitelere girmesine sebep olduğu ileri sürülmekteydi. Bu yüzden gençliğin kamplara bölündüğü belirtilmekteydi. Okullarda siyasi parti militanları sayıca artmaktaydı. Buna örnek olarak da “*Dev-Genç*” ve “*Komando*” oluşumlarından bahsediliyordu. Okullarda bilimsellikten uzak siyasal bir ortamın oluştuğu, bilimsel tartışmaların yerini de öğrenci forumlarının aldığı öne sürülmekteydi. Siyasi parti taraftarları kendi siyasal görüşleri doğrultusunda okullarda eylem yaptığı için öğretim aksamaktaydı. Bazı okul ve öğrenci yurtlarında ise kendi görüşünden olmadığı gerekçesiyle, karşıt gruptaki öğrenciler üzerinde baskı kurulduğu hatta okula girişlerin engellendiği belirtilmekteydi. Bu tür yasadışı eylemlere karışanlar hakkında ise herhangi bir cezai işlem yapılmadığı vurgulanmaktaydı¹⁰⁹⁹.

Muhtıraya göre üniversite ve yüksekokullardaki öğrencilerin tamamı bu tür eylemlere karışmıyordu. Siyasi amaç gütmekten boykot ve işgallere karşı çıkan, anarşiyi desteklemeyen ve sorunların meşru şekilde çözülmesini isteyen öğrencilerin çoğunlukta olduğu vurgulanmaktaydı. Öte yandan öğrencilerin talepleriyle ilgili olarak “*Haklı İstekler*” başlığı altında şu konulara değinilmişti¹¹⁰⁰:

“1-Anayasa Mahkemesi’ne sevk olunan 625 sayılı özel öğretim kurumları kanunu seneleri aşan bir süreden beri bir karara bağlanamamış olması, Altmış bini aşan bir öğrenci kitlesini huzursuz hale getirmiş, bu durum öğrenciler ve mezunları okulları aleyhine belli çevrelerce istismar konusu yapılmaktadır. Bu müzminleşen yaranın en kısa zamanda kesin bir operasyonla bir sonuca bağlanması,

2-Özel yüksekokullardan iktisab olunan diplomaların resmi benzerleri ile aynı hak ve yetkileri sağladığı hususunun kanuni teminata bağlanması,

3-Danıştay kararlarına rağmen bazı meslek odalarının Özel Yüksekokullar mezunlarını odalara kayıt etmemek suretiyle, mesleki icraatlarını engelleme eylemlerinin devletçe önlenmesi,

¹⁰⁹⁸ CC SA, Y.N.:5/6-2, F.N.:7958-91.

¹⁰⁹⁹ CC SA, Y.N.:5/6-2, F.N.:7958-91.

¹¹⁰⁰ CC SA, Y.N.:5/6-2, F.N.:7958-91.

4-Özel Yüksekokul öğrencileri ile Resmi Yükseköğrenim öğrencileri arasındaki devletçe sağlanan sosyal haklar ve yardımlardan (burs, yurt, medikososyal tesisler) faydalanma ayrımının ortadan kaldırılması,

5-Özel Yüksekokullar mezunlarının iş sahası emniyetinin sağlanması,

6-Üniversite ve yüksekokul öğretim üyelerinin özel yüksekokullarda ders verme olanaklarının hiçbir şekilde kısıtlanmaması imkânının sağlanması,

7-Bazı meslek odaları Özel Yüksekokullarda ders vermekte olan üyelerini odalardan ihraç etmekle tehdit etmekte, böylece bu okulları öğretim üyesiz bırakma hedefini gütmektedir. Durumun acilen önlenmesi...”

Muhtıranın “Sonuç” başlığı altında ise özel yüksekokullara üniversiteye giriş sınavında istediği fakülteye giremeyen veya hiçbir fakülteye yerleşemeyen öğrencilerin mecburen kayıt yaptırdıkları ve yalnızca gelir seviyesi yüksek olanların değil, kendi geçimini sağlayan öğrencilerden oluştuğu belirtilmekteydi. Altmış beş bin gencin eğitim aldığı özel yüksekokulların devletçe desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktaydı. Öğrencilerin yukarıda belirtilen haklı isteklerinin yerine getirilmesi ve bunda artık geç kalınmaması gerektiği öne sürülmekteydi. MEB’in özel yüksekokullara yeterince sahip çıkmadığı da yapılan eleştiriler arasındaydı¹¹⁰¹.

Alınacak tedbirler ise iki ayrı bölümde ele alınmaktaydı. Buna göre ilk olarak “Kısa Vadeli Tedbirler” başlığı altında siyasi partilerin anlaşarak gençlik kollarını lağvetmeleri gerektiği belirtilmekteydi. “Dev-Genç” ve “Komando” eğitimine son verilmesi gerektiği vurgulanmaktaydı. Siyasi sebeplerle çatışan gençlerin silah temin ettikleri ve buna devletin engel olması gerektiği belirtiliyordu. Özellikle öğrencilerin okul dışında zaman geçirdiği yaşam alanlarında, polis aramalarının yoğunlaştırılması ve okul içerisinde örgütlenen derneklerin, okul dışına çıkarılması istenmekteydi. Ayrıca ilgili kanunlarda değişiklik yapılarak okul veya fakülte yönetim kurullarından izin alınmadan dernek kurulmasına izin verilmemesi, aksi bir durumda bunların acilen feshedilmesi gerektiği ifade edilmekteydi¹¹⁰².

Okullarda izinsiz toplantı yapma, afiş asma ve siyasi propaganda yapma yasaklanmalıydı. Disiplin kurulları tarafından verilen cezaların yetersiz olduğu belirtilmekteydi. Okullarda güvenlik kuvvetlerinin görevlendirilmesi, öğrencilerin okula

¹¹⁰¹ CCSA, Y.N.:5/6-2, F.N.:7958-91-92.

¹¹⁰² CCSA, Y.N.:5/6-2, F.N.:7958-92.

giriş-çıkışlarına zorla engel olan, müdahale eden, okulu kısmen ya da tamamen işgal edenler hakkında kanun çıkarılması bir zorunluluktur¹¹⁰³.

Son olarak “*Uzun Vadeli Tedbirler*” başlığı altında öğrencilerin üniversite reformu konusundaki talepleri de dikkate alınarak yasal düzenlemelere gidilmeliydi. Öğrenci yurtlarında gerekli önlemlerin alınması ve yurt sayılarının artırılması gerektiği belirtilmekteydi. Ülkenin çeşitli bölgelerinde yükseköğrenim kurumu açılması ve buralara öğretim elemanı yetiştirilmesi de ifade edilmekteydi. Muhtırada alınması istenen uzun vadeli tedbirler arasında ekonomik kalkınmayı hızlandırmak, özel okulları kapsayan yatırımlara ağırlık vermek ve iş olanaklarını fazlalaştırmak da yer almaktaydı¹¹⁰⁴.

Cumhurbaşkanlığı’na yalnızca devlet kurumları ya da sivil toplum örgütlerinden rapor gönderilmiyordu. Özel okullar da kendi sorunlarını ve çözüm önerilerini iletmek için Cumhurbaşkanlığı makamına ulaşabilmekteydi. İzmir’deki yüksekokullar buna örnekti. Yukarıda da belirtildiği raporda özellikle siyasi oluşumların bilim dışı faaliyetlerinden şikayet edilmekteydi. Buradan hareketle sorunların yalnızca devlet okullarında olmadığını belirtmeliyiz.

c) Ankara’da Üniversite Olayları ve Siyasete Yansıması (20-25 Ocak 1971)

20 Ocak 1971 günü ODTÜ’de öğrencilerin düzenlediği forumda çıkan süresiz boykot kararı üzerine acilen toplantıya çağrılan ODTÜ Akademik Konseyi’nde olaylar çıktı. Molotof kokteyli, tabanca ve dinamit patlatan öğrenciler ODTÜ’nün süresiz kapatılması kararına rağmen “*okul kapatılsa bile yurtlar açıktır ve isteyenler kalabilir*” diyerek yurtları boşaltmadı¹¹⁰⁵.

Öğrencilerin boykot kararını almasının sebebi, adı soyguna karışan öğrenci İrfan Uçar’ın bulunması amacıyla jandarmanın üniversitede arama yapmasıydı. İrfan Uçar’ın iddiasına göre kendisinin soygunla bir alakası yoktu. Hatta durumu Rektör Prof. Dr. Erdal İnönü’ye açıkladığı güvenlik güçlerince yakalanmak istendiyse de, diğer öğrencilerin oyalamasıyla kaçmayı başarmıştı. Bunun üzerine başlatılan geniş çaplı arama faaliyeti, öğrenci derneği tarafından tepkiyle karşılandı. Üniversite içerisinde jandarmanın bulunmasını protesto etmek için yapılan forumda süresiz boykot kararı alındı. Ardından öğrenciler yürüyüşe geçti. Bu durumda jandarmanın okuldan

¹¹⁰³ CC SA, Y.N.:5/6-2, F.N.:7958-92-93.

¹¹⁰⁴ CC SA, Y.N.:5/6-2, F.N.:7958-93.

¹¹⁰⁵ T. Feyizoğlu, *Sinan...*, s.257.

çıkartılmasının doğru bir hareket olamayacağı görüşünde olan Rektör Prof. Dr. Erdal İnönü, Akademik Konsey ile yapılan toplantı sonrası ODTÜ'nün süresiz kapatıldığını açıkladı. Yurtları terk etme konusunda direnç gösteren öğrenciler daha fazla dayanamadı ve yurtları boşalttı¹¹⁰⁶.

Gençlik hareketlerinin giderek yoğunlaşması ile aranan çözüm için gösterilen çabalar da arttı. 22 Ocak 1971'de Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında MGK toplandı. Yaklaşık 8.5 saat süren toplantının ardından yapılan açıklamada; *“Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşaması, yaşatılması yolunda başta görev ve sorumluluk taşıyan Hükümet ile Anayasa müesseselerinin; parlamenter rejime her ne şekilde olursa olsun gölge düşürmek isteyen niyetleri, daima hüsrana uğratacak kudret ve kararlılık içinde bulunmalarına rağmen vatandaşa tereddüt ve endişe uyandıracak şekilde öne sürülen görüş ve anayasa haklarını kötüye kullanarak kanun ve nizamla aykırı davranışlarla huzur bozmaya yönelmiş olayların kesin olarak önlenmesi bir ihtiyaç ve zaruret haline gelmiştir... Üniversitelerimizin özerkliğini korumak üniversite mensupları kadar Hükümet'in de görev ve sorumluluğu altındadır. Ancak bu özerkliğin Anayasa'nın 21. Maddesiyle tespit edilen her türlü öğrenimi devletin denetim ve gözetimi altında serbest olduğu genel ve mutlak hükmünü ortadan kaldıracak bir nitelik ve kapsam taşımadığı da hiçbir zaman unutulmamak gerekir.... Demokratik rejimimizi hedef alan veya yurt bütünlüğünü bozmaya yönelik güven ve kamu düzenine zararlı faaliyetlerin aşırı uçlardan geldiği ve büyük huzursuzluklar getirdiği bir gerçektir. Bu itibarla yukarıda açıklanan durumları önlemek ve eldeki mevzuatın boşluklarını doldurmak ve değişen toplum şartlarına cevap vermek üzere demokratik esaslara uygun olarak gerekli tedbirlerin alınmasının uygun”* görüldüğü ifade edildi. MGK kararlarını ilk kez Başbakan değil, MGK Genel Sekreteri Orgeneral Emin Alpkaya açıkladı¹¹⁰⁷. Üniversitelerle ilgili karar maddesi, gençlik olaylarının ayrıntılı olarak MGK'da ele alındığına işaret ediyordu¹¹⁰⁸.

Ankara'da ODTÜ'den sonra SBF'de de olaylar çıktı. Aslında olayların başlangıcı başka bir sebeple idi. Niğde Öğrenci Yurdu'nda yurt yönetimi için yapılacak olan seçimler sırasında bir grup, yurdu basarak seçimi önlemeye çalışmış, bunun üzerine çatışma çıkmıştı. Konu polise intikal edince SBF ve Hukuk Fakültesi'nde arama yapılmak istendi. Öğrenciler aramanın izinsiz olduğunu iddia ederek polise engel

¹¹⁰⁶ **Milliyet**, 21 Ocak 1971.

¹¹⁰⁷ T. S. Yılmaz, **Türkiye'de...**, s.171.

¹¹⁰⁸ Kemal Aydar, *“Ankara Notları-Milli Güvenlik Kurulu'nun Kararları”*, **Milliyet**, (24 Ocak 1971), s. 1-7.

olmaya çalıştı. Bunun üzerine silahlı çatışma çıktı. Olayların büyüdü. Takviye kuvvet ile SBF kuşatıldı. Polise karşı koyan öğrenciler dinamit ve silah kullandı. Yaklaşık beş yüz kişi gözaltına alındı. Yurt binası büyük oranda tahrip olmuştu. Olayların ardından SBF Dekanı polisin tavrını eleştirdi. Vali ve Emniyet Müdürü'nden de herhangi bir destek görmediklerini ifade etti. Okul yönetimi bunun üzerine Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a ulaşmaya çalışmış ancak Genel Sekreterlik makamına “Sn. Sunay’a iletin, burada öğrenciler mahvediliyor, bir tedbir düşünsünler” mesajını ulaştırabilmişlerdi¹¹⁰⁹.

İsmet İnönü 23 Ocak 1971’de yapılan CHP Kurultayı’nda yaptığı konuşmada Deniz Gezmiş’i “Şimdi yirmibeş yaşında bir delikanlı, nereden, nasıl bir kuvvetle ve hangi izanla tahriklere alet olarak Kurtuluş Savaşı yaptığını ilan edebiliyor? Türk milleti bağrından Mustafa Kemaller çıkaracaktır. Büyük kabiliyetler, istidatlar çıkaracaktır. Ama hep böylesi çıkacak? Tabiat bu kadar zengin değildir” sözleri ile eleştiriyordu. Diğer taraftan Hükümet Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının yakalanmasına yardım edecek olanlara para ödülü vaat etti. Artık gazetelerde Deniz Gezmiş “şehir gerillası” olarak anılmaktaydı¹¹¹⁰.

İçişleri Bakanı Haldun Mentешеoğlu olayları değerlendirirken nesnel olunması gerektiğini belirtti. Niğde Öğrenci Yurdu’na gelen silahlı bir grup etrafa ateş açtıktan sonra SBF Yurdu’na sığınmış, emniyet güçleri gerekli önlemleri almış ve durumdan ilgili makamları da haberdar etmişti. Ona göre üniversite özerkliğinden faydalanarak SBF Yurdu’na bu kişiler girebilmişti. Polis bu gruba müdahale etmek isteyince de şiddetli bir direnişle karşılaşmıştı. Haldun Mentешеoğlu polisin yurda girmesinin üniversite özerkliğine aykırı olmadığını zira ortada bir suç unsuru bulunduğunu ifade etti. Yapılan aramalarda çok sayıda patlayıcı madde ve molotof kokteyli bulunacaktı¹¹¹¹.

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü Meclis Grubu ve yöneticileriyle bir toplantı yaparak milletvekilleri Hayrettin Uysal¹¹¹² ve Çetin Yılmaz’ın¹¹¹³ gençlik sorunları hakkında hazırladığı gensoru önergesini değerlendirdi. Önergede üniversite

¹¹⁰⁹ Cumhuriyet, 25 Ocak 1971.

¹¹¹⁰ C. Dünder, Abim..., s.236.

¹¹¹¹ MMTD, 3/X, s.242-245.

¹¹¹² 1928’de doğdu. Arifiye Köy Enstitüsü’nden ve İstanbul Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü’nden mezun oldu. Çeşitli il ve ilçelerde Türkçe öğretmenliği yaptı. Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu Başkanlığı yaptı. 1965’te CHP Sakarya milletvekili olarak Meclis’e girdi. (<http://www.biyografya.com/biyografi/10784> Erişim Tarihi: 17 Ekim 2017).

¹¹¹³ 1930’da doğdu. Gazi Üniversitesi Eğitim Enstitüsü’nü bitirdi. Gazetecilik ve sendikacılık yaptı. 14. ve 15. Dönem Mersin Milletvekilliği yaptı. 2006’da öldü. (http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=36366 Erişim Tarihi: 18 Ekim 2017).

öğrencilerinin yaşam şartlarının birbirinden oldukça farklı olduğu belirtiliyordu. Üniversite kentlerinde bir odada on beş kişi yaşamak zorundaydı. AP iktidarının gençlik hareketlerini tek taraflı değerlendirmekteydi. Bazı olaylarda ise polisin rol oynadığı iddia edilmekteydi¹¹¹⁴.

Önergede Hükümet'in bu olaylardan yarar sağlamak adına tahrik edici bir tavır içerisinde olduğu iddia edilmekteydi. Hükümet ve ona bağlı kurumlar tarafından olay çıkaran bazı grupların, “*ideolojik kavga yapıyor*” tarzında tanımlandığı ve bunun da bilinçli olarak kamuoyuna yansıtıldığı vurgulanıyordu. İsmet İnönü ise bu önerenin araştırma önergesi olarak sunulmasının uygun olacağını belirtti. Gerekçe olarak ise gençlik olaylarının doğal bir tepkiden meydana gelmediğini, altında ideolojik birçok meselenin varlığını gösterdi. Ayrıca bu konuda “*henüz son sözünü söylemediğini*” belirtti. İsmet İnönü'nün bu yaklaşımı oldukça önemli bir tespitti. Zira o güne kadar olayların “*doğal tepkiler*” olduğu kanısı yaygındı¹¹¹⁵. Sonuç olarak Çetin Yılmaz ve Hayrettin Uysal tarafından önce gensoru olarak hazırlanan önerge, Millet Meclisi'ne Meclis Araştırması olarak sunulmuş, ardından 25 Ocak 1971'de ise “*Meclis Araştırması*”nın da “*Genel Görüşme*” ye çevrilmesi istenmişti¹¹¹⁶.

d) Ziraat Bankası Soygunu (12 Şubat 1971)

Ziraat Bankası'nın Küçükesat Şubesi 12 Şubat 1971'de silahlı dört kişi tarafından soyuldu. Banka kasasından aldıkları 48.000 lira ile kaçan dört soyguncunun, bir önceki banka soygununu gerçekleştirenlerle aynı kişiler olduğu öne sürüldü¹¹¹⁷. Oysa bu defa bankayı soyanlar Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C)¹¹¹⁸

¹¹¹⁴ M. Taylak, **Anarşi ve...**, s.394-395.

¹¹¹⁵ M. Taylak, **Anarşi ve...**, s.394-395.

¹¹¹⁶ **MMTD**, 3/X, s.250.

¹¹¹⁷ **Milliyet**, 13 Şubat 1971.

¹¹¹⁸ Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Münir Ramazan Aktolga, Ertuğrul Kürkçü, Orhan Savaşçı, Ulaş Bardakçı, Bingöl Erdumlu ve Ziya Yılmaz'ın 1970'te Marksist Leninist nitelikte oluşturduğu gizli bir örgüt. Daha sonradan Türkiye Halk Kurtuluş Partisi olarak kamuoyuna adını duyuran örgütün bir Genel Komitesi bir de Merkez Komitesi olmasına karar verildi. Örgütün önder kadrosu Dev-Genç kökenlidir. Dev-Genç THKP-C'nin kontrolüne geçince adeta onun gençlik kolu gibi faaliyet göstermeye başladı. Örgüt, ‘*Politikleşmiş Askeri Savaş Stratejisi*’ ile savaş başlatarak yasadışı eylemler aracılığıyla MDD'yi gerçekleştirmeyi amaçladı. (<http://www.terororgutleri.com/thkp-c-turkiye-halk-kurtulus-parti-cephesi> Erişim Tarihi: 25 Ocak 2017); THKP-C'den süreç içerisinde kopmalar yaşandı. Bu bir güç kaybıydı. Kaybedilen potansiyelin toparlanabilmesi için 1977'de Devrimci Yol adını alan yeni bir yapılanmanın ortaya çıktığı günlerde bir isim de sıkça duyulmaya başlandı. Bu Dursun Karataş idi. Kendisi daha sonra Devrimci Yol'u eleştirmeye başladı. THKP-C çizgisinden uzaklaştığını ve sağcı bir görünüme büründüğünü iddia etti. Geniş bir kitle ile Devrimci Yol'dan ayrılan Dursun Karataş, Devrimci Sol'u kurdu. Bu oluşum 2000'li yıllarda da yaptığı silahlı eylemlerle ile adını duyuran Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (DHKP/C)'ne evrildi. (Ümit İlter-Ercan Kartal, **Bir Devrimci Dursun Karataş**, İstanbul, 2014, s.16-17).

üyeydi. Ama bu soygun da Deniz Gezmiş ve arkadaşlarına mal edildi¹¹¹⁹. Banka soygunu hakkında bilgi sahibi olan Selçuk Şahin Polat konu ile ilgili olarak: *“THKO’nun bir süre önce gerçekleştirdiği banka soygununun ardından kitle tabanımız ‘biz onlardan pasif miyiz?’ diye bizi zorlamaya başladı. Kitle tabanımızda moral bozukluğu vardı. O eylemi bu yüzden toparladık. Aslında biz bu işlere tam olarak karar verememiştik”*¹¹²⁰ diyecekti.

Ziya Yılmaz ise *“THKO’nun banka soygunu ile Türkiye’de gençlik hareketi içinde bir dönüm noktası oldu. Eylem olağanüstü bir şekilde beğeni kazandı. Artık mevcut siyasi tıkanıklığın radikal bir yol izlenerek aşılabileceği görüşü yaygınlaşmıştı. Bu tartışma giderek önder kadroları da içine çekti. Deniz’lerin banka soygununun ardından Fatsa’ya gitmiştim. Orada bile bütün arkadaşlar ‘İşte eylem budur, artık siyasi mücadelenin yolu budur, sağda solda vakit geçirmenin bir anlamı yok. Bu mesajı doğru algılamamız ve örgütlenmemizi böyle bir mücadele ile şekillendirmemiz lazım’ görüşleri savunuluyordu. Bunun üzerine Karadeniz’de bütün bölgeyi dolaşmak ve arkadaşlara; böyle bir şeyi düşünmediğimizi, böyle bir eylem çizgisi izlemeyeceğimizi anlatmak zorunda kaldım. Ankara’ya döndükten sonra yavaş yavaş biz de bu havaya girmeye başladık ancak bir yandan da bunu birbirimize itiraf etmekten de çekiniyoruz. Bu arada siyasi çalışmayı yürütebilmek için ekonomik kaynaklar yaratmakta zorlanıyoruz. Para yoksa hiçbir şey yapamayız noktasında düğümlendik. İş bu noktaya gelince ulusal mücadelemizden ve dünya pratiğinden örneklerle parasal sorunu çözmek için kendimizi ikna etmeye başladık. Sonuçta Ankara’da bir banka soygunu yaptık. Hatta o zaman siyasi yaklaşımımızdaki farklılığı bildiği için Deniz bize haber gönderdi, ‘siz bu eylemi üstlenmeyecekseniz biz üstlenelim’ diye...”*¹¹²¹ sözleriyle banka soygunu anlatmıştı.

Banka soygunları ile gerek duyulan maddi kaynağı sağlamayı amaçlayan devrimci sol örgütlerin bir sonraki eylemi adam kaçırma olacaktı. Hedefte ABD askerleri vardı.

e) ABD Üssü Baskını (15-16 Şubat 1971)

Banka soygunları ile maddi gelir sağladıktan sonra silah ihtiyacını için Balgat’taki Amerikan Üssü’nden karşılamayı planlayan Deniz Gezmiş ve arkadaşları

¹¹¹⁹ Sosyalizm ve Toplumsal..., VII, s. 2165.

¹¹²⁰ T. Feyizoglu, Mahir..., s.332-333.

¹¹²¹ T. Feyizoglu, Mahir..., s.332-333.

ODTÜ yakınlarında bulunan üssün deposunu bastı¹¹²². Amerikalı Astsubay Jimmy R. Finley, nöbet tuttuğu sırada karargâha giren silahlı kişiler tarafından kaçırıldı. Daha sonra serbest bırakıldı. Resmi açıklamada, banka soygunu ardından bu tür bir eylemin gerçekleştirilmesi “şehir gerillası” olmanın bir gereği olarak değerlendirildi¹¹²³.

“Ant” dergisinde ise bu eylemin emperyalizmin işbirlikçilerine ciddi bir uyarı olarak alınması gerektiği belirtildi. Dev-Genç tarafından yayınlanan bildiride; *“Halkımızın can güvenliğinin olmadığı ülkemizde, halkımızın baş düşmanı ABD emperyalizminin ajanlarının can güvenliği de söz konusu edilemez. Halkımız ABD emperyalizminden ve bütün halk düşmanlarından hesap soracaktır”* denildi¹¹²⁴.

Bu süreçte Deniz Gezmiş ve arkadaşları bir bildiri kaleme aldı: *“Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu’nun bütün dünya halklarına ve Türkiye halkına çağrısı: Halkımızın kurtuluşu ve ülkemizin bağımsızlığının silahlı mücadeleyle kazanılacağına inanıyoruz. Amacımız, Amerika’yı ve bütün yabancı düşmanları temizlemek, hainleri yok etmek ve düşmandan temizlenmiş, tam bağımsız Türkiye’yi kurmaktır”*. Bu olay ile yalnızca öğrenci lideri olduğu düşünülen gençlerin, gayet iyi korunan bir ABD tesisine baskın yapılabilecek cesaret ve kapasitede olduğunu gösterdi¹¹²⁵.

Bu tarihlerde üniversitelerde de karşıt görüşlü öğrenciler arasında çatışmalar giderek artmaktaydı. Ankara’da İTİA’da olaylar çıktı. Aynı zamanda İ.Ü.’de meydana gelen çatışmalar neticesinde bazı fakülteler tatil edildi¹¹²⁶. H.Ü. de tatil edildi. ¹¹²⁷. Yurtların boşaltılması sırasında polisle öğrenciler çatıştı. Yurtta barikat kuran öğrenciler, polisin içeri girmesini engellemeye çalıştı. Yatak ve yorganları ateşe verdi. Dinamitler patlatıldı. Olaylar sırasında çok sayıda kişi yaralandı. Yaklaşık iki yüz kişi gözaltına alındı¹¹²⁸. Olaylar bununla da sınırlı kalmadı. Bu durum toplumda gerilimi gittikçe artırdı.

f) Dört ABD Askerinin Kaçırılması (4 Mart 1971)

Ankara Gölbaşı’nda bulunan ABD üssünde görevli dört asker, THKO tarafından kaçırıldı. Eylemciler yayınladıkları bir manifesto ile taleplerini açıkladı: 400.000 dolar fidye, hapishanedeki tüm devrimcilerin serbest bırakılması ve manifestonun TRT’de

¹¹²² C. Dünder, *Abim...*, s.243.

¹¹²³ *Milliyet*, 16 Şubat 1971.

¹¹²⁴ *Ant*, SYN, s.5.

¹¹²⁵ C. Dünder, *Abim...*, s.244.

¹¹²⁶ *Cumhuriyet*, 16 Şubat 1971.

¹¹²⁷ *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1971.

¹¹²⁸ *Cumhuriyet*, 20 Şubat 1971.

yayınlanması¹¹²⁹. Bildirilerinde bu eylemi yapmalarındaki amacı ise şöyle açıklamaktaydı:

“1- THKO, halkımızın kurtuluşu ve ülkemizin bağımsızlığının silahlı mücadele ile kazanılacağını ve bu yolun tek olduğuna inanır.

2- THKO, bütün yurtseverleri bu kutsal mücadele saflarına çağırır ve hainlere karşı giriştiği kavgada en son savaşçısına kadar devam edeceğini bildirir.

3- Amacımız Amerika'yı ve bütün yabancı düşmanları temizlemek, hainler yok etmek ve düşmandan temizlenmiş tam bağımsız Türkiye'yi kurmaktır”¹¹³⁰.

Bu belge ile devlete karşı tam anlamıyla bir savaş başlatıldığı ve onu ele geçirinceye kadar bunun devam edeceği açıklanmıştı¹¹³¹. Bildiri “*Bütün Dünya Halklarına ve Türkiye Halkına*” başlığını taşıyor ve TRT’de haber bülteninde okunması isteniyordu¹¹³². Eylemciler fidyenin otuz altı saat içerisinde verilmemesi durumunda kaçırdıkları askerleri öldürmeyi planlamışlardı. İsmet İnönü faillere “*ellerini kana bulamamaları*” çağrısı yaparken ABD Başkanı Richard Nixon fidye verilmemesi gerektiğini açıkladı¹¹³³.

Zanlıların bulunması amacıyla başlatılan arama çalışmaları kapsamında jandarmanın ODTÜ’ye girmesi, yeni olayların yaşanmasına sebep oldu. Kaçırma eylemine katılan Mete Ertekin’in ifadesi doğrultusunda ODTÜ’de arama yapılmak istendi. 6 Mart günü sabaha karşı çevre illerden gelen takviye kuvvetlerle emniyet güçleri ODTÜ’ye girdi. Direnen öğrenciler, yurt elektriklerini kapatarak “*Bağımsız Türkiye*” sloganları atmaya başladı¹¹³⁴.

Rektör ve öğrenci derneği temsilcileri ile görüşen askeri yetkililer, ABD askerlerini kaçıranların ODTÜ’de olduklarına dair ellerinde ihbar olduğunu belirtti. Bu yüzden sorun çıkmadan arama yapmak istediklerini açıkladılar. Öğrenci temsilcileri önce “*polisin karışmaması halinde*” aramaya razı olduklarını belirtti. Fakat bir süre sonra mahkeme kararının yasalara aykırı olduğu gerekçesiyle buna asla izin vermeyeceklerini açıkladılar. Öğrenci Birliği Başkanı Erhan Erdoğan “*hepimiz ölmeden aratmayız*” dedi. Bu esnada yurttan ateş açılması sonucu yaralananlar oldu.

¹¹²⁹ **Sosyalizm ve Toplumsal...**, VII, s.2165.

¹¹³⁰ M. İ. Özgen, **Türkiye’de...**, s.19.

¹¹³¹ M. İ. Özgen, **TKP...**, s. 307.

¹¹³² T. S. Yılmaz, **Türkiye’de...**, s.173.

¹¹³³ C. Dünder, **Abim...**, s.249-252.

¹¹³⁴ **Milliyet**, 6 Mart 1971.

Megafonla silah bırakmaları istenen öğrencilerin ateş etmeye devam etmeleri üzerine jandarma operasyon yaptı¹¹³⁵.

Olaylarda Şener Erdal isimli öğrenci, Mevlüt Meriç isimli er ve yakın çevrede bulunan bir işletmede görevli işçi olmak üzere üç kişi öldü¹¹³⁶. Yaklaşık iki bin öğrenci sorgulandı ve otuz ikisi tutuklandı. Daha sonradan elli dört öğrenci hakkında daha “gıyabi” tutuklama kararı verildi. Yapılan arama sonucunda beş tabanca ile iki tüfek ele geçirildi¹¹³⁷.

ODTÜ’de yaşanan çatışma ile ilgili önemli sayılabilecek bir ayrıntı da şu idi: Olaylara adı karışan Eyüp Temeltaş istihbarat elemanı idi. Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Müsteşarı Nurettin Ersin tarafından savcılığa gönderilen yazıda; Eyüp Temeltaş’ın MİT tarafından uzun süredir faydalanılan bir kişi olduğu ve bu durumun açığa çıkmasının hem kendisi hem de MİT açısından bazı sakıncalar doğuracağı belirtilmekteydi¹¹³⁸.

Kaçırılan dört Amerikalı asker üç gün sonra serbest bırakıldı. Askerler alıkonuldukları süre içerisinde kendilerine iyi davranıldığını söyledi. Bu olayın ardından çatışmada hayatını kaydeden askerin, cenaze törenindeki selamlama sırasında generaller artık adeta “sabırsızlanıyordu”. Oysa Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç kısa bir süre önce yapılan toplantıda şu uyarıda bulunmuştu: “*Politikaya bulaşmayın. Ordu en son çaredir. Ancak memleket uçuruma giderse tutup çıkarırız*”. Ancak pek çok asker “*memleketin uçuruma gittiğine*” inanıyordu¹¹³⁹.

Bu süreçte üniversite olayları da devam ediyordu. 6 Mart’ta E.Ü.’de okuyan Dev-Genç’li öğrenciler düzenledikleri forumun ardından Ankara-İzmir yolunu uzun süre ulaşıma kapattı. Barikat kurarak askeri araç haricinde hiçbir aracın geçişine izin vermedi. “*Katil Hükümet, faşist Hükümet*” sloganları eşliğinde molotof kokteyli attı ve silahla ateş edildi. İzmir Valisi tarafından yapılan açıklamada asayiş bozan hiçbir şeye müsaade edilmeyeceği ve bu eyleme karışanların cezalandırılacağı açıklandı. Aynı gün Ankara Yüksek Öğretmen Okulu’nda da karşıt görüşlü öğrenciler sabah kadar çatıştı. Sonrasında on iki öğrenci gözaltına alındı.¹¹⁴⁰

Anarşi olayları bir türlü dinmek bilmiyordu. Yaşanılanlar Türkiye’yi 1960’tan sonra ikinci bir defa askeri müdahalenin eşiğine getirecekti.

¹¹³⁵ **Milliyet**, 6 Mart 1971.

¹¹³⁶ **Sosyalizm ve Toplumsal...**, VII, s.2165.

¹¹³⁷ **Ant**, S. 12, Nisan 1971, s.8.

¹¹³⁸ T. S. Yılmaz, **Türkiye’de...**, s.175.

¹¹³⁹ Birand v.d., **12 Mart...**, s.233.

¹¹⁴⁰ **Milliyet**, 7 Mart 1971.

D- 12 MART MUHTIRASI (12 MART 1971)

1- Muhtıraya Giden Süreçte Çözüm Arayışları

Muhtıraya giden süreçte 1967 ayrı bir anlam taşıyordu. Hedefte Demirel Hükümeti vardı ve ordu içerisinde örgütlenmeler hız kazanmıştı. Özellikle Hava ve Deniz Kuvvetlerinde genç subayların başını çektiği muhalefet; öğrenci, işçi ve köylü hareketlerinden etkilenmekteydi. Özellikle öğrenci olaylarının Türk siyasetine etkisinin somut örneklerinden birisi gerçekleşmek üzereydi. 27 Mayıs geleneğinden gelmesine rağmen ordudaki hiyerarşiyi bozacak çapta büyük bir muhalefet yoktu. Var olanı ise 1970'lere kadar Muhsin Batur ve Faruk Gürler tarafından yönlendirilecekti. Bu iki isim genç subaylar üzerinde karizmatik bir etkiye sahipti. Hatta MGK'da kendilerini bu iki komutanın temsil ettiğini tasavvur ediyorlardı. 1970'in Mayıs'ında basın, bazı yapılanmalardan bahsetmeye başladı. İki albay tutuklandı. Haziran'da "*Devrimci Ordu Gücü*" imzalı bir bildiri gazetelere gönderildi¹¹⁴¹: "*Bugünkü sömürge düzenin can çekişmekte olduğu, iktidarı ve muhalefetiyle politik oligarşinin çıkarlarını sürdürme çabaları içinde bulunduğu*" iddia edilirken "*hiçbir tutucu tedbir, tehdit ve şiddet devrimci gelişmeyi durduramaz, geciktiremez*" deniliyordu¹¹⁴².

Ordunun müdahalesi için bazı çevrelerce kamuoyu oluşturulmaya çalışıldı. Yaz ayları bu çalkantıların etkisiyle sert geçti. Muhsin Batur ile Faruk Gürler'in iş birliği MGK'da güçlenerek devam etti. Muhsin Batur 24 Aralık 1970'te ikinci muhtırayı verdi. Silahlı Kuvvetlerin çeşitli kademelerindeki "*huzursuzluklardan*" bahsederek önlem alınmasını istedi. Ekonomik ve sosyal çözüm yollarını gösterdi. MGK'ya yeni bir düzen verilerek "*Kurucu Meclis*" seviyesinde yetkilendirilmesini ve her rütbeden askerin burada görevlendirilmesini talep etti. 28 Aralık'ta MGK, Muhsin Batur'un önerilerini gündeme aldı fakat bir türlü sonuçlandıramadı¹¹⁴³. Bu MGK'da sokak olaylarının artık "*vahim*" bir hale dönüştüğünden bahsedildi. Öğrencilerin kitap değil, silah taşımak durumunda kaldıkları hatırlatıldı¹¹⁴⁴.

Yaşanan rejim krizinden kurtulmak için üç farklı çözüm yolu üzerinde duruldu. Birincisi Pakistan örneğiydi. 1969'da gerçekleşen bir kriz üzerine, bu formül uygulanmıştı. "*Yahya Han Formülü*"¹¹⁴⁵ olarak da adlandırılacaktı. Buna göre,

¹¹⁴¹ Şaban İba, *Ordu Devlet Siyaseti*, İstanbul, 1998, s.207-208.

¹¹⁴² *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1970.

¹¹⁴³ Ş. İba, *Ordu...*, s.207-208.

¹¹⁴⁴ *Milliyet*, 29 Aralık 1970.

¹¹⁴⁵ "*Aydınlik Sosyalist Dergi*"de "*Yahya Han Formülü*" şöyle tanımlanmıştı: Anavatanı Pakistan'dır. Pakistan, yaklaşık iki yüz aileden meydana gelen bir azınlığın yüz otuz milyondan fazla nüfusu olan Pakistan halkının yönetimini elinde tuttuğu bir ülkedir. Pakistan'da feodal ilişkiler hâkimdir.

Meclis'in desteğiyle kuvvet komutanlarından biri Cumhurbaşkanlığı'na getirilebilirdi. Erken seçime gidilebilirdi ya da sıkıyönetim ilan edilebilirdi. Demokratik olan erken seçimdi fakat partilerin bölünmüşlüğü nedeniyle bu pek mümkün görünmüyordu. Sıkıyönetim formülü Süleyman Demirel'in önerisiydi. Ordudaki subayların buna destek vermeyeceği gerekçesiyle Muhsin Batur ve Faruk Gürler karşı çıkmaktaydı. Onlar “Yahya Han Formülü”nün uygulanması konusunda ısrarcı idi. CHP içerisinde de kendilerine destek olanlar bulunmaktaydı. Onlara göre böylece ordunun saygınlığı korunmuş olacak, genç subayların heyecanları bir dereceye kadar dizginlenecek ve toplumsal muhalefetin uç noktalara ulaşmasına engel olunacaktı¹¹⁴⁶.

Sonuçta Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç daha önceki “*mevcut Hükümet'in emrinde olduğu*” açıklamalarının aksine milli çıkarlar doğrultusunda silahlı kuvvetlerin “*ülkeye saldırmaya girişecek her türlü eli kıracağını*” beyan etti. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay da demokratik kurum ve güçleri uzlaştırma çabaları içerisine girdi. CHP ile Hükümet'in iş birliği yapmasını teklif etti. Buna İsmet İnönü karşı çıktı. 24 Şubat'ta toplanan MGK, Hükümet'in sıkıyönetim önerisini kabul etmedi. Artık ya kendi aralarında uzlaşacakları bir ara çözüm, ya da özel bir müdahale biçiminde başka bir seçenek kalmıyordu¹¹⁴⁷.

1971'in Mart'ına kadar üniversite olayları büyük bir ivme kazanmıştı. Yaşananlar toplumun farklı kesimlerinde tepkiyle karşılanıyordu. Gerilim had safhadaydı. Hükümet darbesi için şartlar uygun bir vaziyete ulaşmıştı. İlginç olan olası bir darbenin destekçilerinin kimler olacağıydı. Farklı fraksiyonlara sahip sol örgütler ve devrimciliği kendilerine ilke edindiği iddiasında bulunan bazı rütbeli askerilerin darbeye katkısı günümüzde de güncelliğini korumaktadır¹¹⁴⁸. Ordu mensupları, inandıkları ideolojinin bir gereği olarak darbe ile ülke sorunlarının çözülebileceğini düşünüyorlardı.

Cumhurbaşkanı Eyüp Han'ın “*Temel Demokrasi*” sistemi, İngiliz sömürgelerinde görülen bölge yönetimi ve iki dereceli seçime dayalı idi. Bu, bürokrasinin ön plana çıktığı bir diktatörlük rejimiydi. Eyüp Han gücünü devlet gelirlerinden en çok pay alan bürokrasi ve ordudan almaktaydı. 1968 sonlarına doğru ülkede baş gösteren kargaşanın hat safhaya ulaşması üzerine 1969'un ilk aylarında sokağa çıkma yasağı konuldu. Yasağa uymayanlar öldürüldü. Bu süreçte sekiz muhalefet partisinden beşi “*Demokrasi Hareketi*” adı altında birleşti. Halk Partisi lideri Ali Butto taraftarları gösterilerde bulundu. Amaçları Eyüp Han rejiminin sona ermesiydi. Ayrıca geniş siyasal hak ve özgürlüklerin kazanılması isteniyordu. Eyüp Han'ın duruma hâkim olamayışı ve muhalefet liderleriyle görüşme çağrısı sonuçsuz kaldı. Neticede 25 Mart 1970'te Eyüp Han Genelkurmay Başkanı Yahya Han'a yönetimi devretmek durumunda kaldı. Böylece ordu yönetime el koymuş oldu. (Aydınlık Sosyalist Dergi, “*Karşı Devrimin Tecrit Oyununu Bozacağız*” (Şubat 1971), S.28, s.278-279).

¹¹⁴⁶ Ş. İba, **Ordu Devlet Siyaset...**, s.209-210.

¹¹⁴⁷ Ş. İba, **Ordu Devlet Siyaset...**, s.210.

¹¹⁴⁸ Ali Kuzu, **Alpaslan Türkeş Dokuz Işık ve Ülkücü Hareketin Tarihi**, İstanbul, 2014, s.90.

Bunu 1971'in başından itibaren açıkça ifade etmeye başlamışlardı. Komünizmi benimsemiş öğrenciler de bu fikri destekliyordu ¹¹⁴⁹.

1971'den itibaren “*iki darbe eğiliminin*” varlığından söz edebiliriz. Bunlardan birincisi Doğan Avcıoğlu ve İlhan Selçuk gibi basın ve yayın dünyasının yakından tanıdığı ilerici gençlik gruplarından gelen isteklerdi. Bu gruba Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'un da destek verdiği ifade edilmekteydi. Hatta bu süreçte iddia edildiğine göre Doğan Avcıoğlu'nun “*Türkiye'nin Düzeni*”¹¹⁵⁰ başlıklı kitabı da etkili olmuştu¹¹⁵¹. İkinci eğilim ise şu kapsamda belirtilmekteydi: Türkiye'deki işçi ve gençlik hareketleri yaygınlaşmıştı. Bu durum ABD için tehlikeliydi. Onun Türkiye'deki uzantıları, fabrikatörler, piyasa spekülâtorleri, kırsalda hala etkinliğini sürdüren toprak ağaları da mevcut gelişmelerden rahatsızdı. Şayet bu eylemler engellenmezse gelecek onlar için zordu. Gençlerin durdurulması gerekiyordu. Bu da güçlü bir iktidarla mümkün olabilirdi. Bunu da ordu sağlayabilirdi. Bu iki eğilimden ilk harekete geçen birinci grup oldu¹¹⁵².

¹¹⁴⁹ S. Köse, **Türk Demokrasi...**, s.124-125.

¹¹⁵⁰ 9 Mart 1971'in ideoloğu sayılan Doğan Avcıoğlu'nun bu kitabı, o dönemde aydınlar, üniversite öğrencisi gençler ve askerlerin ellerinden düşürmedikleri; siyasal ve ekonomik sisteme yönelik eleştirel yaklaşıma sahip ve devletçi yapının önerildiği bir kitaptı. Zaten 9 Mart “*Cuntası*”nın ideolojik tarafı da “*Yön*” dergisine dayanıyordu. Doğan Avcıoğlu'nun İmtiyaz Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü olduğu bu dergi, Arap sosyalizmini oluşturan milliyetçi-solcu yapının Türkiye'de rağbet gösterdiği bir yayındı. 1960'tan itibaren İlhan Selçuk, Mümtaz Soysal ve Doğan Avcıoğlu haftalık yayınlanan “*Yön*” dergisinde bu düşüncelerini ifade etmekteydiler. (Necdet Pekmezci, **Kanlı Kumpas Türkiye'nin CIA'sal Darbeler Tarihi**, Ankara, 2012, s. 129); Ömer Lütfi Erol, **Asker-Devrim-Darbe**, I, İstanbul, 2003, s.303.

¹¹⁵¹ Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, 1950-1995**, Ankara, 1996, s.193; Dönemin Kara Kuvvetleri Komutanlığı Plan ve Prensipler Dairesi Başkanı olan Tuğgeneral Celil Gürkan'ın anlatımına göre “*Türkiye'nin Düzeni*” adlı kitap Silahlı Kuvvetlerde oldukça ilgi çekmişti. Elden ele dolaşan bir referans kitap haline gelmişti. Hatta Orgeneral Faruk Gürler'in kendisine bir konuşma esnasında “*Celil, Türkiye'nin Düzeni kitabını okumayan subayı ben eksik görürüm*” dediğini aktarmıştı. (Vehbi Ersan, **1970'lerde Türkiye Solu**, İstanbul, 2013, s.24).

¹¹⁵² T. Çavdar, **Türkiye'nin...**, s.193; Doğan Avcıoğlu “*Türkiye'nin Düzeni*” adlı kitabının ikinci cildinde “*İktidar Yolları*” başlığı altında “*Rejim Yaşayacak mı?*” yı sorguladı. Doğan Avcıoğlu söylemlerini güçlendirmek için Duverger'i kendisine referans gösterdi. Buna göre askeri Hükümet darbeleri ve komplolar, küçük burjuvaziyi ve hatta halktan unsurlar yararına, Aristokrasiyi iktidardan uzaklaştırmayı amaç edinebilirdi. Doğan Avcıoğlu'nun yukarıda ifade ettiğimiz başlığının ilk paragrafını buraya olduğu gibi almamız konumuz açısından faydalı olacaktır: “*Devrimci bir iktidar en geniş demokrasiden yanadır. Ne var ki demokrasi, batı politik kurumlarının aktarılmasından ibaret değildir. Batı demokrasi kurumlarının alınması, fakat bu kurumlar çerçevesinden tutucular koalisyon egemenliğinin eskisi gibi sürdürülmesi mümkündür. Örneğin şu soru haklı olarak sorulabilir: Atatürk'ün devrimlere ve toprak reformu yapmaya yönelmiş otoriter tek parti rejimi mi daha demokratiktir yoksa toprak reformu yapmayı reddeden güçleri devamlı iktidara getiren bugünkü liberal rejim mi? Atatürk rejimi daha otoriterdir fakat demokratiktir. Demirel rejimi liberaldir, ama daha az demokratiktir. 'Sandık'tan çıkmış liberal görünümlü, fakat antidemokratik çok partili bir sermaye diktatörlüğü olabileceği gibi, hayatını alın teriyle kazanan kitle çoğunluğuna dayanan tek partili ve otoriter görünümlü bir demokrasi de olabilir. Biçim değil öz esastır. Amaç hem demokrasiyi, hem de politik liberalizmi en geniş ölçüde gerçekleştirmeye çalışmak olmakla birlikte demokrasi ve liberalizm kavramlarını Türkiye'de*”

TSK içerisindeki örgütlenmeler, kaos ortamını önlenmek adına bir takım hazırlıklar içerisindeydi. Çoğunluğu sol görüşlülerden oluşan bir yapılanmayı iktidara getirmek için bu eylem planlanmıştı. Ancak grup içerisindeki bazı üst düzey subayların “tereddütleri” dolayısıyla bir sonuca ulaşılamadı. Darbe gerçekleşmedi ama TSK’nın mesajı dönemin siyasileri tarafından alındı. Bu olumsuzluğun bir daha tekrarlanmaması için siyasal irade TSK içindeki bu yapılanmayı tasfiye etti.

2- Yaşanılan Tartışmalar ve Son Anda Değişen Planlar

Muhtıradan birkaç gün önce subaylar arasında Ankara’da bazı toplantılar yapıldı. Bunlara Dev-Genç sempaticileri subayların da katıldığı fakat ortak bir mutabakatın sağlanamadığı genel duyumlar arasındaydı¹¹⁵³. Mevcut şartlar değerlendirildiğinde karşımıza “sokakların o günkü hali” çıkmaktadır. Devrimci sol da bu bağlamda kendini hissettirmeye başlamıştı. Hatta ordu içerisinde de Marksist bir darbe için hazırlıkların başladığına dair söylentiler yüksek sesle ifadeye ediliyordu. Bazı üst düzey subaylar zaman kaybedilmeden önlem alınmasını istiyordu. Ordunun bundan sonrası için izleyeceği yöntem, siyasi iktidara yönelik olacaktı. Çünkü yaşananlara öncelikli olarak müdahale etmesi gereken kurum Hükümet idi. Onun yetersizliğini içeren bir muhtıranın verilmesi konusunda karar birliğine varılacaktı¹¹⁵⁴. Uyarı anlamına gelen “muhtıra” ile eğer yetersizlik devam edecek olursa, ülkeyi yönetme hak ve görevi Hükümet’in elinden alınacaktı¹¹⁵⁵.

Orhan Savaşçı’nın aktardıklarına göre 1971 Mart’ında gerçekleşecek darbe “İlericiydi”. Her şey Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur’un kontrolündeydi. Ordudaki sol görüşlü devrimci subayların bir kısmı “Aydınlık Sosyalist Dergi’ye Açık Mektup” adlı broşürü yayınlarak kendi ideolojik ve siyasal görüşlerini ilan etmişlerdi. Kendi ifadeleriyle “el yordamıyla” ilerleyen bir örgütlenme çalışması içerisindeydiler.

çok kez yapıldığı gibi karıştırmaktan kaçınılmalıdır. (Doğan Avcıoğlu, **Türkiye’nin Düzeni Dün Bugün Yarın**, II, İstanbul, 1995, s.1184-1185); 1970’li yıllarda Türkiye’de Maurice Duverger’in düşünceleri fazlasıyla etkili oldu. Dönemin siyaset bilimcilerini yazdıklarıyla yaşanan bir edim olmuştu. 1970’lerin sosyal demokrasi anlayışından daha radikal olan Duverger’in ifade ettiği demokratik sosyalizm anlayışı o döneme göre dar, dengeli ve radikal olmayan bir noktadadır. Dönemin devletçi zihniyetine daha yakındır. (Kurtuluş Kayalı, **Türk Düşünce Dünyası’nın Bunalımı**, İstanbul, 2000, s.190-191); Maurice Duverger’in *Siyasal Rejimler* isimli kitabı Türk siyaset bilimciler arasında oldukça etkili olmuştur. Siyasal Partiler ve Hükümet’in yapısı başlığı altında demokratik rejimin çözümlenmesine çalışılmış ve Marx’ın ünlü altyapı-üstyapı ayrımının Marksizm’den soyutlanarak bu konuda uygulanabileceği ileri sürülmüştür. (Maurice Duverger, **Siyasal Rejimler**, (Çev: Teoman Tunçdoğan), İstanbul, 1986, s.40-44).

¹¹⁵³ **Cepheden Anılar, Orhan Savaşçı’nın THKP-C Anıları**, (Söyleşi: İlbay Kahraman), İstanbul 2015, s. 36.

¹¹⁵⁴ A. Kuzu, **Alpaslan Türkeş...**, s.90.

¹¹⁵⁵ **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, II, (Yay. Haz.: Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık, Yücel Özkaya v.d.), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s.610.

Bir taraftan siyaset öğrenirken, diğer taraftan da bunu “*pratiğe*” döküyorlardı. Bunlardan bazıları kendisini “*Kurtuluş*” grubu olarak adlandırmaktaydı. Toplumsal ve siyasal değişimin darbe ile mümkün olmayacağını ileri sürüyorlardı. Uzun vadeli bir mücadeleden yanaydılar. Yukarıda adı geçen broşürü de bu grup yazmıştı. Darbenin başarılı olması halinde tutuklanma ihtimali üzerinde durmuşlardı. Yine de yapılan darbe planı çerçevesinde kendilerine görev verilecekti¹¹⁵⁶.

7 Mart 1971’de Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç son durumu görüşmek üzere Ankara’da bir toplantı yapılması için çağrıda bulundu. Bütün kuvvet ve ordu komutanlarının hazır bulunması istendi. Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç’ın darbe karşıtı olduğu biliniyordu. Bu durum komutanlarda endişeye sebep oldu. Darbeci komutanların planlamalarında Memduh Tağmaç yer almıyordu. Faruk Gürler-Muhsin Batur ikilisinin öncülüğündeki yapılanma arasında, Memduh Tağmaç’ın olup-bitenden haberdar olup olmadığı sorusu gündeme gelmişti. Darbeci Komutanlar acilen görüşme kararı aldı. Kim tarafından ve ne zaman harekete geçeceklerini belirlemek üzere bir araya geldiler. Eski CHP milletvekili Fakih Özfakih¹¹⁵⁷’in evinde yapılan toplantı sırasında Faruk Gürler’in eylemsizliği eleştirildi. Kara Kuvvetleri Plan Prensipler Başkanı Celil Gürkan’ın “...*Eğer siz Faruk Gürler engelini aşamayacaksanız bana izin verin o engeli aşayım, kendisini vurayım*” sözleri, toplantı sırasında kaydedilip Faruk Gürler’e dinletilmesi ile olay, farklı mecralara taşındı. Birlikte hareket ettiği arkadaşlarının kendisini öldürmeyi planladığını öğrenen Faruk Gürler, o zamana kadar Memduh Tağmaç’sız bir müdahale planlıyordu. Bu olay sonrasında müdahalenin senaryosu değişti. Yeni senaryoda asıl rolü Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç üstlenecekti. Aylardır hazırlık içerisindeki radikal subaylara artık ihtiyacı kalmamıştı. Faruk Gürler konuyu Memduh Tağmaç’a izah etmeye gittiği sırada darbeciler de darbe tarihini 9 Mart 1971 olarak belirlemişti. Hava Kuvvetleri karargâhında Faruk Gürler ve Muhsin Batur’un katıldığı “*darbe zirvesi*” yapıldı. Her türlü hazırlık tamamı, yalnızca harekete geçilmesi gerekiyordu. Artık *herkes “devrimci bir ihtilal” bekliyordu*¹¹⁵⁸.

Ancak o gün birlikler hareket için hazırken darbenin liderleri Faruk Gürler ile Muhsin Batur ve bu darbeye karşı çıkan Hükümet’e yakın ve sağcı görüşleriyle bilinen

¹¹⁵⁶ **Cepheden Anılar, Orhan Savaşçı’nın THKP-C Anıları**, s. 37-39.

¹¹⁵⁷ 1923’te Konya Taşkent’te doğdu. İ.Ü. Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Serbest Avukatlık, Konya Barosu Yönetim Kurulu Üyeliği ve Başkan Yardımcılığı, Konya Çocuk Esirgeme Kurumu, Konya Boks İhtisas Kulübü ve Konya Yükseltme Derneği Başkanlıkları, Konya Türk Hava Kurumu ve Konya’yı Kalkındırma Derneği Başkanlıkları, “*Yeni Konya*” gazetesi yazarlığı, Kurucu Meclis Konya ili Temsilciliği (6 Ocak 1961- 15 Ekim 1961), TBMM 1. (XII) ve 2. (XIII) Dönem Milletvekilliği yaptı. 2004’te öldü. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Fakih_Özfakih Erişim Tarihi: 18 Nisan 2017).

¹¹⁵⁸ M. A. Birand v.d., **12 Mart...**, s.233-236.

Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile anlaştı. Bu anlaşma muhtemelen Faruk Gürler'in önce Genelkurmay Başkanlığı'na sonra da Cumhurbaşkanlığı'na getirilmesini içeriyordu. Bu anlaşmanın asıl gerekçesi Genelkurmay Başkanı'nı ikna edememiş bir darbenin, “*cuntalara*” bölünmüş silahlı kuvvetler içerisinde çatışmalara sebep olması ihtimaliydi. Zira görüş ayrılıkları belirgindi. Gürler ve Batur'u lider kabul eden “*sol cuntacılar*” reformcu bir askeri rejim istiyordu. Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç'a göre asıl problem TSK'nın içinde bulunduğu durum ile ilgiliydi. Zira O'na göre sol düşünce TSK içinde etkinlik kazanmıştı. Komünizme sebep olabilecek bir ihtilal hazırlığı vardı. Öncelikle bunun önüne geçilmesi gerekiyordu¹¹⁵⁹.

Bundan dokuz ay önce Memduh Tağmaç 24 Haziran 1970 tarihli olağanüstü MGK toplantısında durumu şöyle özetlemişti: “*Ben ekonomik ve sosyal reformlar üzerinde duracak değilim. Bu mevzu Silahlı Kuvvetlere ait değildir... Milli Birlik Grubu içindeki bazı kimseler orduyu ihtilale teşvik etmektedir. Solcu gençlik orduya karşı cephe almış vaziyettedir. Silahlı Kuvvetler üst kademesi Hükümet paralelinde emperyalizme hizmet eden kişiler olarak gösterilmektedir. Bu ortam içinde ‘Silahlı Kuvvetler bir ihtilal yapmaz’ diye kimse garanti veremez. Uzun vadeli plan ve reformlarla bu iş halledilemez. Bu meseleye zecri olarak dur demek lazımdır. Bu seferki ihtilal 27 Mayıs’a benzemez. 1917 Rus ihtilaline benzer. Anayasa, üniversite TRT ve benzeri kanunlar hemen değiştirilmelidir. Sağ, bir ihtilale mani olamaz. İhtilal, sol bir ihtilal olacaktır ve genç subayın bu fikri buna yatkındı*”¹¹⁶⁰.

9 Mart günü akşam üzeri saat 17:30'da Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nda yapılan toplantıda ilk sözü alan Muhsin Batur konuşmasında Faruk Gürler'in Devlet Başkanı olacağını, kendisinin ise Başbakan olacağını söyledi. Ancak Faruk Gürler'in “*Hele bir yarın olsun Genişletilmiş Komuta Konseyindeki durum açıklığa kavuşsun. Ona göre durumu yeniden tezekkür ederiz. Şimdi Memduh Paşa'nın yemeğine geç kalmayalım*” demesi ile darbe gerçekleşmemiş oldu.¹¹⁶¹

“9 Mart Cuntası” içerisinde yer alan Erol Bilbilik'e göre en üst kademede yer alan iki grup vardı: Memduh Tağmaç, Cevdet Sunay ve Celal Eyicioğlu birinci grubu; Muhsin Batur ve Faruk Gürler ikinci grubu oluşturmaktaydı. Süreç içerisinde değişen dengelerden ötürü Faruk Gürler ve Muhsin Batur ikili oynamıştı. Gerçekleştirmek

¹¹⁵⁹ V. Ersan, **1970'lerde...**, s.61-62.

¹¹⁶⁰ Muhsin Batur, **Anılar ve Görüşler Üç Dönemin Perde Arkası**, İstanbul, 1985, s.179-182.

¹¹⁶¹ S. Köse, **Türk Demokrasi...**, s.133-134.

istedikleri darbe başarısız oldu. Gürler-Batur ikilisi Amerikancı darbe taraftarlarına güç verdi. Dolayısıyla 12 Mart, 9 Mart'ı yenmişti. Eğer 9 Mart başarılı olsaydı, MDD ilkelerine göre oluşturulmuş bir Hükümet kurulacaktı¹¹⁶². Celil Gürkan'a göre yapmayı planladıkları eylem, tamamen Atatürkçü bir yapılanmaydı. Darbe gerçekleşmiş olsaydı *“Türkiye Cumhuriyeti Devrim Anayasası”* yürürlüğe girecekti. O'na göre tümüyle Atatürkçü Düşünce Sistemi kapsamında hazırlanan bu anayasaya karşı gelmek, Atatürkçülüğe karşı gelmek demekti. Devrim Anayasası'nın 63. Maddesi'nde *“Yönetimi, Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak amacıyla Devrimci bir kadro yaratarak, bu kadroya devretmek üzere ele alan Devrim İdaresi; Devrim'i hedeflerinden saptırmayacak ve Atatürk ilkelerini çağdaş düşünce ve bilim ışığında yorumlayarak uygulamayı ülkü edinen bir devrim partisi kurulmasını sağlar. Devrim Partisi, yukarıda belirtilen ilkelere göre yetişmiş bir kadro işe ve halk içinden örgütlenerek en kısa zamanda kurulur”* ifadeleri yer alıyordu¹¹⁶³.

Uzun süren tartışmalar sonucu plan değişmişti. Bu gelişmeler TSK içindeki karmaşık yapılanmaların da açığa çıkmasına vesile olmuştur.

3- Muhtıra 12 Mart 1971'de Yayınlanıyor

Muhsin Batur'un odasında 9 Mart 1971'de yapılan toplantıdan *“müdahale kararı”* çıkmamasının sebebi Faruk Gürler'in kararsız kalması idi. Kendisi bir sonraki gün yapılan toplantıda da aynı tavrını devam ettirmişti. Buna rağmen Genel Kurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının başkanlığında gerçekleşen toplantının diğer katılımcıları Or ve Korgeneral rütbesindeki askerlerdi. Çoğunluk Hükümet'e ve Parlamento'ya müdahale edilmesi yönünde görüş bildirdi. 11 Mart'ta bir kez daha toplantı yapıldı. Alınacak tedbirler konuşuldu ve ertesi gün de muhtıra verildi¹¹⁶⁴.

Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları'nın TSK adına yayınladıkları muhtırada;

¹¹⁶² Erol Maraşlı, **Balans Ayarları/Cumhuriyet Döneminde Askeri Muhtıralar**, İstanbul 2008, s.241-242; Cemal Madanoğlu ekibi içerisinde uzun süre faaliyet gösteren Milli İstihbarat Teşkilatı görevlisi Mahir Kaynak anılarında 9 Mart hakkında şu değerlendirmede bulunmuştu: *“9 Mart'ta sol askeri cuntanın idareye el koyması son anda emir komuta zinciri içinde bir muhtıra verilmesi kararı yüzünden gerçekleşemedi. 12 Mart'ta verilen muhtıra, darbeciler arasında belli bir sevinçle karşılandı. Bakış şöyle özetlenebilir: Komutanlar yeterli olmasa bile siyasi iktidarı devirmekle önemli bir adım atmıştır. Amacımız bunu tam bir darbeye dönüştürmek olmalıdır. Bundan sonra askerler halkı arkalarından götürecek bir fikir akımına ihtiyaç duyacaklardır. Bu birikim sadece bizde vardır ve bizimle iş birliğine bizi vitrine çıkarmaya mecbur kalacaklardır.”* (H. Cemal, **Kimse Kızmasın...**, s.207).

¹¹⁶³ S. Köse, **Türk Demokrasi...**, s.135.

¹¹⁶⁴ **Cepheden Anılar, Orhan Savaşçı'nın THKP-C Anıları**, s. 37-39.

“1- Parlamento ve Hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içerisine sokmuş, Atatürk’ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasa’nın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup; Türkiye Cumhuriyeti’nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

2- Türk Milleti’nin ve sinasinden çıkan Silahlı Kuvvetleri’nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerinin partiler üstü bir anlayışla Meclislerimizde değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasa’nın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve İnkılap Kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir Hükümet’in demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görünmektedir.

3- Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti’ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya karardır.” ifadeleri yer alıyordu¹¹⁶⁵.

Muhtıra 12 Mart 1971’de saat 13.00’te ülkede yayın yapan tüm radyolardan okundu. Olağanüstü toplanan Bakanlar Kurulu Toplantısı sırasında iki seçenek üzerinde duruldu: Hemen istifa etmek ya da istifa etmeden önce parlamentoya giderek güvenoyu almak. Güvenoyu alınmadığı için Hükümet’in düşmesinin daha demokratik olduğu düşüncesi, birinci alternatife yenik düştü ve toplantıdan Hükümet’in istifa etmesi kararı çıktı. Süleyman Demirel istifa mektubunu Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a sundu. Mektupta muhtırayı, Anayasa ile bağdaştırmanın mümkün olmayacağı ifadesi yer alıyordu¹¹⁶⁶. Cumhurbaşkanı “*ordunun görevini yaptığı*” açıklamasında bulunurken, farklı görüşlere mensup bazı gençlik kuruluşları da muhtırayı destekler nitelikte açıklamalarda bulundu¹¹⁶⁷. Sol “*cuntanın*” ideoloğu Doğan Avcıoğlu’nun

¹¹⁶⁵ **Erim Hükümetlerinin 1 Yılı (07.04.1971-07.04.1972)**, Başbakanlık Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara, 1972, s.13; Muhtıra’nın 3. Maddesi, Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu 35. Maddesi’nde yer alan “*Türk Silahlı Kuvvetleri’nin vazifesi, Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’ni korumak ve kollamaktır*” ifadesine dayandırılmıştı. (**Cumhuriyet**, 13 Mart 1971); Bu madde Türk siyasi hayatında yaşanan ordu müdahalelerine dayanak ve olanak oluşturduğu gerekçesi ile 30.07.2013’te “*Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; yurt dışından gelecek tehdit tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askeri gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, TBMM kararıyla yurt dışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır*” olarak değiştirildi. (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.211.pdf> Erişim Tarihi: 20 Ocak 2017).

¹¹⁶⁶ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.262.

¹¹⁶⁷ **Milliyet**, 16 Mart 1971. Kendilerini “*Devrimci Kuruluşlar*” olarak nitelendiren on beş kuruluş tarafından 13 Mart’ta yayınlanan ortak bildiride: “*Bu yoldaki bütün devrimci girişimler halkımızın temel isteklerinin gerçekleşmesi için şimdiye kadar verdiğimiz mücadelenin doğal bir uzantısı olarak*

yönetimindeki “Devrim” gazetesi “Ordu antikemalist gidişe dur dedi” başlığıyla yayınladı. Mihri Belli yönetimindeki “Aydınlık Sosyalist Dergi” ise muhtırayı “İlerici ve millici geleneğini sürdüren ordunun, sermayenin ve feodal mütegalibenin hâkim bulunduğu parlamentoya tepki” olarak nitelendirdi¹¹⁶⁸.

Muhtıradan kısa bir süre sonra 16 Mart 1971’de Silahlı Kuvvetler’den aralarında general ve amiral rütbesindekilerin de bulunduğu çok sayıda asker emekliye sevk edildi. Bir kısmı ise farklı görevlere atandı¹¹⁶⁹. Aynı gün uzun süredir birden fazla eylemin zanlısı olarak aranan Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan yakalandı. Yusuf Aslan Sivas’ta uzun süren çatışmada yaralı olarak ele geçirilirken, kaçmayı başaran Deniz Gezmiş daha sonra yakalanacaktı¹¹⁷⁰.

Ordu, Meclis üzerinde yetkilere sahip Milli Güvenlik Konseyi ve “tarafsız” bir kişinin başkanlığında kurulacak olan Hükümet vasıtasıyla ülkeyi idare etmeye başlayacaktı. Bu kişi de CHP’nin liberal düşünceye sahip üyelerinden Nihat Erim¹¹⁷¹ oldu¹¹⁷². CHP Kocaeli milletvekili Nihat Erim partisinden istifa ettikten sonra kendisine Hükümet’i kurma görevi verildi¹¹⁷³.

12 Mart Muhtırası hakkında önemli bir tespit, insan haklarına dayalı demokrasiyi savunan “68 Kuşağı”na mensup “devrimci” gençlerin bir kısmının; sivil-asker darbeciler tarafından darbeye gerekçe oluşturacak ortamın oluşturulması amacıyla kullanılmış olmalarıydı¹¹⁷⁴. “Devrim” gazetesi yazı işleri müdürlüğü yapan Hasan

desteklenecek, korunacak ve sürdürülecektir”. İfadeleriyle muhtıraya destek verdiklerini beyan etti. (Muammer Taylak, **Anarşi ve Terör’ü Teşvik**, İstanbul 1998, s.441-442); “Emperyalizmin egemenliğindeki işbirlikçi iktidarlar tarafından çeyrek yüzyıldır uygulanan gerici parlemantoculukla yoksul ve geri bırakılmış olan ülkemiz, kesin bir sosyal ve ekonomik bunalımın içine itilerek ancak olağanüstü girişimlerle kurtarılabilecek bir duruma sokulmuştur” denilerek darbenin adeta bir “zorunluluk” haline geldiği vurgusu yapıldı. (H. Cemal, **Kimse Kızmasın...**, s. 207).

¹¹⁶⁸ V. Ersan, **1970’lerde Türkiye Solu**, s.63.

¹¹⁶⁹ **Cumhuriyet**, 17 Mart 1971. Emekliye sevk edilenler: Kara Kuvvetleri Komutanlığı Plan ve Prensipler Başkanı Tümgeneral Celil Gürkan, Tümgeneral Şükrü Köseoğlu, Tuğamiral Vedii Bilget, Hava Tuğgeneral Ömer Çokgör, Tuğgeneral Mehmet Ali Akar’dı. Emekliye sevk edilme gerekçelerinden birisi de 9 Mart’ta başarısız bir darbe girişiminde bulunmalarıydı. (T. Feyizoğlu, **Sinan...**, s.294).

¹¹⁷⁰ **Milliyet**, 17 Mart 1971.

¹¹⁷¹ 1912’de Kandıra’da doğdu. Galatasaray Lisesi’ni ve İ.Ü’yü bitirdi. Paris Hukuk Fakültesi’nde doktora yaptı. 1941’de profesör oldu. A.Ü. Hukuk ve SBF’de ders verdi. 1945-1950 arasında CHP milletvekili olarak görev yaptı. Bayındırlık ve Başbakan Yardımcılığı görevlerinde bulundu. “Ulus” gazetesinde Başyazarlık yaptı. 1953’te “Ulus’un kapatılması üzerine “Yeni Ulus” ve “Halkçı” gazetelerini çıkardı. 1961’de tekrar milletvekili seçildi. 12 Mart Muhtırası sonrası CHP’den ayrılması koşuluyla Hükümet’i kurmakla görevlendirildi. 26 Mart 1971’de “partiler üstü” Hükümet 3 Aralık 1971’de istifa etti ve tekrar Hükümet kurmakla görevlendirildi. II. Erim Hükümeti’ni kurdu ve 22 Mayıs 1972’ye kadar görev yaptı. 1977’de Cumhuriyet Senatosu’nda kontenjan senatörü olarak görev yaptı. 19 Temmuz 1980’de uğradığı suikast sonucu öldü. (<http://kitap.ykykultur.com.tr/yazarlar/nihat-erim> Erişim Tarihi: 29 Ocak 2017).

¹¹⁷² Kemal H. Karpat, **Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset**, İstanbul, 2010, s.294-295.

¹¹⁷³ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.262.

¹¹⁷⁴ Şahin Alpay, “Üçüncü Göz 71’den 96’ya 12 Mart” **Milliyet**, (16 Mart 1996) S.n.y. s. 18.

Cemal, “*Kimse Kızmasın Kendim Yazdım*” isimli kitabında bazı üniversiteler ile Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının darbeciler tarafından kullanıldığını belirtiyordu. Emekli Deniz Subayı Erol Bilbilik, İrfan Solmazer’in “*Erol sen denizcileri ihmal etmişsin; Sarp Kuray’ı, Deniz Gezmiş’i ihmal etmişsin; oysa ben onlara İstanbul’da Ankara’da mısır patlatır gibi bomba patlattırıyorum*” dediğini aktarıyordu¹¹⁷⁵.

“*Cunta*” hazırlıkları ve farklı fikirlere sahip ordu kesimlerinin birbirlerine karşı verdikleri mücadele, bir anlamda 12 Mart’ı hızlandıran etkenlerdendi. Aynı zamanda muhtıranın ardından, ABD ve CIA’in etkisi iddiaları ortaya atıldı¹¹⁷⁶.

Emre Kongar’ın bu konu hakkındaki değerlendirmesi dikkate değerdir. Buna göre mesele sosyolojik olarak ele alındığında ideoloji-teknoloji dengesizliği karşımıza çıkar. “*Kapitalist dünyanın en ileri teknolojisine sahip toplumların ürünlerinin -hem mal hem de hizmet olarak- özlemi bir yandan, gelişmemiş bir kapitalizm içindeki geri teknolojinin sınırlamaları, öte yandan Türkiye’yi çok ağır bir teknoloji-ideoloji dengesizliğine sürükledi*”. 1968 öğrenci olaylarının bir boyutu da budur. 1968’de başlayan ve 1971 Muhtırasını getiren sürecin sosyolojik boyutunda ise ideolojik ve teknolojik gelişme arasında yaşanan dengesizlik etkili olmuştur. Yani 12 Mart Muhtırası bu dengesizlikteki krizin, çözüm çabasının bir tezahürüydü. İlerleyememiş teknoloji ve kapitalist sistemin desteklenmesinden yana olan bu çözüm, egemen sınıfların asker-sivil bürokrat liderliğinde topluma yerleştirilmek istenmiştir. Bu durum “*Sosyal uyanış ekonomik kalkınmayı aştı; bastırılması gerekir*” düşüncesinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir¹¹⁷⁷.

1971 Muhtırası, 1960 Darbesi’nden sonra ordunun siyasi iktidara ikinci müdahalesi olarak tarih sahnesinde yer aldı. Bu muhtıranın en önemli hususlarından biri de artan öğrenci eylemlerinin siyasi nitelikli hale gelmesinin yanı sıra ordu askeriye içerisindeki yapılanmaları ve etkili olan ideolojileri ortaya koyması bakımından dikkate değerdir.

¹¹⁷⁵ İ. Gürsoy, *Medyadaki...*, s.105.

¹¹⁷⁶ E. Höke, *1960’lardan 1980’e Gençlik ve...*, s. 68-70.

¹¹⁷⁷ Emre Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul, 1995, s.355.

E- İ. NİHAT ERİM HÜKÜMETİ DÖNEMİ ÖĞRENCİ OLAYLARI (26 MART 1971-11 ARALIK 1971)

1- Hükümetin Kuruluşu ve Programı (26 Mart 1971)

12 Mart Muhtırası'ndan sonra Türkiye zorlu bir sürece girdi. Başbakan Süleyman Demirel'in istifasından sonra siyasette belirsizliğin önüne geçmek için yeni girişimlerin gündeme gelmesi ve buradan kalıcı bir sonuca ulaşılması gerekliliği doğmuştu. Çözüm olarak “*partiler üstü*” bir Hükümet kurulması gündemdeydi. Öneri muhtırayı veren üst düzey askerlerden geldi. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay siyasi parti liderlerinin görüşlerini aldı. Doğal olarak farklı fikirler ileri sürüldü¹¹⁷⁸.

Cumhurbaşkanı tarafından 19 Mart 1971'de Hükümet'i kurma görevi Nihat Erim'e verildi. Siyasi partilere Cumhurbaşkanı tarafından gönderilen mektupta Nihat Erim'e destek olunması ricası yer alıyordu. Bizzat kendisi ise CHP lideri İsmet İnönü'ye bir mektup gönderdi. Yardım talep etti. Yeni Başbakan yaptığı açıklamada asayişin kanunlarla sağlanamaması durumunda yeni önlemlerin alınabileceğini açıkladı. Reform talepleri hakkında çalışmalar yapmanın ilk görevi olduğunu söyledi.¹¹⁷⁹

26 Mart'ta yeni kabine açıklandı¹¹⁸⁰. Bu Hükümet 3 Aralık 1971'e kadar görev yapacaktı¹¹⁸¹. Yirmi beş kişilik kabinede AP'den beş, CHP'den üç ve bir de Milli Güven Partisi (MGP)'den üye yer alıyordu. On dört bakan ise TBMM dışından seçildi. Hükümet'in güven oylaması 7 Nisan 1971'de yapıldı. 321 kabul oyuna karşılık 46 ret ve 3 çekimser oy sonucunda alınan güvenoyu sonrasında Hükümet çalışmalarına başladı¹¹⁸².

¹¹⁷⁸ Demokrat Parti TBMM üyesi biri başkanlığında bir Hükümet'in kurulmasını önerirken MHP milliyetçi bir Hükümet kurulmasını istiyordu. YTP ise bütün partilerin katılımıyla oluşturulabilecek bir Koalisyon Hükümeti'nin kurulması önerisinde bulundu. Bu gerçekleşmez ise de AP-CHP Koalisyonu oluşturulmasını istediğini belirtti. TİP acilen seçime gidilmesi gerekliliğini dile getirirken, CHP ise zaman kaybedilmeden Hükümet kurulması hususunu dile getirdi. Süleyman Demirel kurulması öngörülen “*partiler üstü*” Hükümet'in dışında kalacaklarını ifade etmesine karşın Cumhurbaşkanı ile yapılan görüşmede Hükümet'te görev alabileceğini belirtti. Cevdet Sunay bu görüşmede yeni Hükümet'i kuracak kişinin TBMM üyesi ancak tarafsız bir, olacağını beyan etti. Nihat Erim bu görevi üstlenecek kişi olarak belirlendi. Önerinin iletildiği Nihat Erim, CHP'den istifa ederek görevi kabul etti. (S. Köse, **Türk Demokrasi...**, s.145).

¹¹⁷⁹ **Milliyet**, 20 Mart 1971.

¹¹⁸⁰ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.263.

¹¹⁸¹ İ. Nihat Erim Hükümeti dokuz ay boyunca görevde kaldı. Bu zaman dilimi Türkiye açısından oldukça gerilimli bir süreç idi. Öğrenci olayları da bu bağlamda süreci etkilemekteydi. (**Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.288).

¹¹⁸² **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.263-265.

TBMM’de 2 Nisan 1971’de okunan Hükümet Programı; yapılacak olan reformları altı başlık altında toplamıştı¹¹⁸³. Milli Eğitim Reformu Hükümet Programı’nda şöyle yer almıştı:

Atatürk’ün eğitimde birlik ilkesine aykırılığı bulunan tüm uygulamaların kaldırılması öngörülüyor ve bunun laik devlet esasına göre uygulanacağı belirtiliyordu. Özel okulların sorunlarının Anayasa çerçevesinde, üniversitelerin problemlerinin ise Atatürk ilkeleri doğrultusunda çözüleceği ifade edilmekteydi¹¹⁸⁴. Teknik eğitimin geliştirilmesi çalışmaları ve zorunlu eğitimin ise sekiz yıla çıkarılması tasarlanmaktaydı. Üniversite ve diğer yükseköğretim kurumlarında okutulan ders kitaplarının uygun fiyatla satılması ve Atatürk ilkelerine bağlı öğretim üyesi ve öğretmen yetiştirilmesi sağlanacaktı¹¹⁸⁵.

TSK tarafından 12 Mart 1971’de Hükümet’e verilen muhtıra; siyasi partilerden bağımsız bir Hükümet’in sorunlara çözüm olacağı düşüncesinin yansımasıydı. Bu durum aslında siyasal olarak ayrışmanın boyutunu göstermesi açısından da önemlidir. Siyasi partilerce bazı ideolojik gençlik örgütlenmelerinin desteklendiği söylemini de doğrular nitelikte bir yaklaşımdır. Bu konudaki bütün iyi niyetli beklentilere rağmen Hükümet’in ömrü uzun olamayacaktı.

¹¹⁸³ **TBMMTD**, 3/XII, s.395.

¹¹⁸⁴ **TBMMTD**, 3/XII, s.395; Özel okullar hakkında gündeme gelen tartışmaların temeli 8 Haziran 1965’te Meclis’te kabul edilen 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu doğrultusunda açılan yüksekokullara dayanıyordu. 1968’de özel hukuk fakültesi açma girişimi büyük protesto gösterileri ile karşılaşmıştı. Barolar ise bu okullardan alınacak diplomaları kabul etmeyeceklerini açıklamıştı. Öte yandan Anayasa Mahkemesi 12 Ocak 1971’de aldığı bir karar ile özel yüksekokulların anayasaya aykırı olduğuna hükmetti. Ayrıca Mimarlar Odası’nın Danıştay’a yaptığı “*Özel Mimarlık ve Mühendislik yüksekokullarından alınan diplomaların geçersiz sayılması*” başvurusunun Danıştay vasıtasıyla Anayasa Mahkemesi’ne iletilmesi neticesinde 625 sayılı yasanın özel yüksekokullarla ilgili maddeleri anayasaya aykırı bulundu. Böylelikle yasa kapsamına yalnızca ilk ve orta dereceli okulların girdiği hükmüne varılmış oluyordu. Yani; mevcut özel yüksekokullar anayasaya aykırı kurumlar olarak nitelendirilmişti. Karar üzerine Milli Eğitim Bakanı öğrencilerin mağdur edilemeyeceğini açıkladı. Bu süreçte Türkiye’nin çeşitli kentlerinde öğrenciler, özel yüksekokulların devletleştirilmesini istedikleri için gösteriler düzenledi. Anayasa Mahkemesi 9 Temmuz 1971’e kadar özel yüksekokulların Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanması için yeni düzenlemeler yapılmazsa, bütün özel yüksekokulların kapatılmasına karar vermişti. Ancak 12 Mart Muhtırası ile kesintiye uğrayan süreç, Nihat Erim Hükümeti Dönemi’nde yapılan düzenleme ile tamamlanabildi. (**Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.268); 25 Ağustos 1971’de Millet Meclis’inde yapılan görüşmede özel yüksekokulların devletleştirilmesi ve akademilere bağlanması ile ilgili yasa tasarısı kabul edildi. (**MMTD**, 3/XVII, s. 148-160); Kanunun kabulünden sonra 1980 yılına kadar sadece ilk ve ortaokul düzeyinde özel okul açılabilirdi. 1982’de yapılan değişiklik sonrasında ise özel hususlar kapsamında özel okul açılmasına izin verildi. Yapılan düzenleme halen yürürlüktedir. Bu düzenleme kapsamında özel yüksekokul açma yetkisi Türk vatandaşı kişilerce kurulmuş vakıflara aittir. Ülkemizde bu kapsamda açılmış olan ilk özel yüksekokul 1986-1987 eğitim öğretim yılında faaliyete geçen Bilkent Üniversitesi’dir. (**Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.269).

¹¹⁸⁵ **TBMMTD**, 3/XII, s.395.

2- 12 Mart 1971 Muhtırası Sonrasında Devam Eden Eylemler ve Anayasa Değişikliği Tartışmaları

Sol görüşlü öğrenciler 12 Mart'ın olumsuz etkilerini çabuk atlattı. Nisan ayından itibaren olaylar yeniden tırmanışa geçti. Pek çok üniversite öğretime ara verdi. Binlerce genç sokaklardaydı. Alınan tüm önlemlere rağmen İstanbul ve Ankara'da adam kaçırmaya, banka soygunu ve bombalama eylemleri gerçekleşiyordu. MİT, Bakanlar Kurulu'na yedi saat süren bir brifing verdi. Buna göre aşırı sağ ve aşırı sol oluşumlar eylem hazırlığı içerisindeydi. Acilen önlem alınması gerekiyordu. Anayasa değiştirilmeli ve sıkıyönetim ilan edilmeli idi¹¹⁸⁶.

Siyasi gündem muhtıranın etkisi ile oldukça yoğunken, muhtıraya gerekçe olan sokak eylemleri hızını kesmemişti. 15 Mart 1971'de Türk Ticaret Bankası'nın Erenköy şubesi silahlı dört kişi tarafından soyuldu¹¹⁸⁷. Deniz Gezmiş 17 Mart'ta tutuklandı. Ankara Merkez Cezaevi'ne konuldu. Yeni Hükümet'in kurulduğu gün hakkında dört suçtan dava açıldı, idamla yargılanacaktı¹¹⁸⁸. 25 Mart'ta İstanbul'da polisle öğrenciler arasında çıkan çatışmada bir kişi öldü. Olay üzerine İ.Ü. süresiz olarak kapatıldı¹¹⁸⁹.

4-5 Nisan 1971'de iş adamı Kadir Has'ın yeğeni Mete Has ve misafiri olan Talip Aksoy kaçırıldı¹¹⁹⁰. Ulaş Bardakçı'nın Ankara'dan çaldığı araba ile Mete Has'ın evinin bulunduğu Bağdat Caddesine gelen Mahir Çayan ve Oktay Etiman, iki iş adamını evlerinde rehin aldı. İdeolojilerinin gerektirdiği eylemleri yapabilmek için silaha ihtiyaçları olduğunu ve bu yüzden kendilerini kaçırıp fidye talep edeceklerini söyleyen Mahir Çayan ve arkadaşları, sabaha karşı yanlarına aldıkları iki iş adamı ile birlikte olay yerinden ayrıldı¹¹⁹¹. İki iş adamı için 400.000 lira fidye talep edildi ve para alındıktan sonra rehinelere serbest bırakıldı¹¹⁹².

A.Ü. Hukuk Fakültesi 7 Nisan 1971'de öğrencilerin boykot kararı almalarının ardından önlem amaçlı olarak Profesörler Kurulu tarafından kapatıldı. Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde (KTÜ) ise bir süredir devam eden Dev-Genç'li ve ülkücü öğrenciler arasında çıkan çatışmalardan ötürü eğitime ara verildi¹¹⁹³. Konya Selçuk Eğitim Enstitüsü de yine karşıt görüşlü öğrencilerin kavgalarının devam etmesi üzerine kapatıldı. E.Ü. Fen Fakültesi öğrencileri gerek sınav gerekse öğretim sürecinde

¹¹⁸⁶ Birand vd., **12 Mart...**, s.271.

¹¹⁸⁷ **Milliyet**, 16 Mart 1971.

¹¹⁸⁸ C. Dündar, **Abim...** s.273-276.

¹¹⁸⁹ **Milliyet**, 26 Mart 1971.

¹¹⁹⁰ **Milliyet**, 6 Nisan 1971.

¹¹⁹¹ T. Feyizoğlu, **Mahir...**, s. 356.

¹¹⁹² **Milliyet**, 6 Nisan 1971.

¹¹⁹³ **Cumhuriyet**, 8 Nisan 1971.

yaşadıkları aksaklıkların bir türlü giderilmediği gerekçesiyle boykota başladı. Forum düzenlemelerine yardımcı olmayan öğretim üyeleriyle tartışan öğrenciler, okulu işgal kararı aldı fakat bir süre sonra bundan vazgeçerek boykota başladı. Bunun üzerine Fakülte Yönetim Kurulu önce okulun bir hafta süre ile tatiline, daha sonra ise süresiz olarak kapatılmasına karar verdi¹¹⁹⁴.

Demokratik Parti Denizli milletvekili Sami Aslan¹¹⁹⁵ 9 Nisan 1971’de kendisini telefonla arayan bir kişi tarafından ölümle tehdit edildi¹¹⁹⁶: *“Tahminen gece saat 02.00 sıralarında telefon çaldı. Açtım, karşıdaki ses Demokratik Parti’den ayrılmamı, fikirlerimden vazgeçmemi aksi halde kaçırılıp öldürüleceğimi bildirdi. Kim olduğumu sorduğumda ODTÜ Fizik Bölümü’nden bir öğrenci olarak kendisini tanıttı. Daha sonra yanındaki arkadaşına telefonu verdi. O da aynı tehditleri savurduktan sonra kendisini Hukuk Fakültesi dördüncü sınıf öğrencisi olarak bildirdi ve tehditleri için bana iki saat mühlet vererek tekrar arayacaklarını söylediler... Saat: 04:30 civarında ikinci defa çalan telefondaki ses aynı tehditleri söyledikten sonra kendisini Sinan Cemgil olarak tanıttı. Ben de kendisine Cemgil olduğuna inanmadığımı gerçekten Sinan Cemgil isen önce hapisteki arkadaşlarını kurtarmasını söyledim ve tehditlerinden korkmadığımı ifade ederek bir yerde buluşmayı teklif ettim ancak hemen telefonu kapattılar...”*¹¹⁹⁷.

Bu süreçte THKO hakkında MİT ve TSK tarafından yapılan çalışmalar sonucunda örgütün İstanbul’dan yönetildiği ve kısa bir süre içerisinde yeni tutuklamaların yapılacağı bilgisi basınla paylaşıldı. Örgüt yöneticileri içinde bazı emekli subayların bulunduğu ve devrimci öğrencilerle birlikte ordu mensubu yaklaşık sekiz yüz kişinin tespit edildiği açıklandı. 12 Mart Muhtırası’ndan sonra mevcut zorunlu emeklilere yenilerinin de ekleneceği belirtildi. THKO içerisinde özellikle teknik sınıfa mensup astsubayların da bulunduğu açıklandı. Örgütün Kuleli Askerî Lisesi ile Deniz ve Hava Harp Okulu’na sızdığı iddiaları da basında yer aldı¹¹⁹⁸. Aynı günlerde on altı Askeri Tıp Öğrencisi’nin üniversite öğrencileri ile biraya gelip siyasi faaliyette bulundukları tespit edildi ve haklarında tahkikat başlatıldı. 11 Nisan’da ise Genelkurmay Plan ve Prensipler Dairesi Başkanı Korgeneral Atıf Erçikan’ın Ankara’daki ikametine patlayıcı madde atıldığı haberi basına yansıdı. Konu ile ilgili

¹¹⁹⁴ **Milliyet**, 8 Nisan 1971.

¹¹⁹⁵ 1936’da Acıpayam’da doğdu, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nü bitirdi. Denizli Müftülüğü ve Isparta Vaizliği görevlerinde bulundu. 1966’da milletvekili aday oldu, iki dönem milletvekilliği yaptıktan sonra 1977’de Isparta’da İmam-Hatip ortaokulunda öğretmenlik yaptı. 1983’te emekli oldu. (<http://denizli.diyaret.gov.tr> Erişim Tarihi: 30 Ocak 2017).

¹¹⁹⁶ **Milliyet**, 10 Nisan 1971.

¹¹⁹⁷ T. Feyizoğlu, **Sinan...**, s.304.

¹¹⁹⁸ **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1971.

olarak Emekli Deniz Teğmeni Sarp Kuray ve eski Dev-Genç yöneticilerinden Ruhi Koç gözaltına alındı. Genelkurmay Başkanlığı Basın ve Halkla ilişkiler Şubesi yaptığı açıklamada *“İstanbul’da yapılan çalışmalar sonunda elde edilen belgelerin bazı kişilerin tutum ve davranışlarını ve Silahlı Kuvvetler bünyesine yöneltilen yıkıcı faaliyetlerle yakından ilgilerini”* ortaya koyduğu belirtildi. Korgeneral Atıf Erçikan’ın 12 Mart Muhtırası’nın verilmesinde ve radikal bazı subayların ordudan uzaklaştırılmalarında rol oynadığı belirtildi, saldırının gerekçesinin bu olabileceği değerlendirildi¹¹⁹⁹.

İstanbul’da özel bir ruh ve sinir hastalıkları kliniği sahibi Dr. Rahmi Duman’ın oğlu Hakan Duman 15 Nisan 1971’de kaçırıldı. Dev-Genç üyesi oldukları belirtilen silahlı kişiler, fidye talep etti. 250.000 TL fidyenin verilmesinin ardından üç gündür rehin tutulan Hakan Duman serbest bırakıldı¹²⁰⁰. Eylemlerin ardı arkası kesilmiyordu. 19 Nisan’da İstanbul Gaziosmanpaşa İş Bankası Şubesi silahlı kişiler tarafından soyuldu. Yine çalıntı bir otomobille bankadan gasp ettikleri 23.000 TL’yi aldıktan sonra silahlı üç kişi *“açılın biz sizin mücadelenizi yapıyoruz”* diyerek olay yerinden uzaklaştılar¹²⁰¹. 21 Nisan’da ise bu kez Ankara’daki Osmanlı Bankası’nın Kavaklıdere Şubesi soyuldu. Silahlı beş kişinin, Devlet Bakanı Doğan Kitaplı’nın¹²⁰² eşine ait otomobili çalarak banka soydukları tespit edildi¹²⁰³.

Başbakan Nihat Erim 22 Nisan 1971’de, 23 Nisan Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramı dolayısıyla radyodan yaptığı konuşmada; son günlerde yaşanan eylemlerle mücadele etmek adına Hükümet’i güçlendirecek ve ona geniş yetkiler verecek bir Anayasa değişikliği yapılacağını açıkladı. Ülkenin parçalanması için çaba gösterenler karşısında her türlü tedbirin alınacağını söyledi. Konuşmasında *“Hükümet bu tedhişçi, silahlı, paralı ve kimisi dışarıdan her türlü yardım ve teşviki gören örgütlerin fenalıklarına mutlaka son verecektir. Alınacak tedbirler balyoz gibi kafalarına hemen*

¹¹⁹⁹ **Milliyet**, 12 Nisan 1971.

¹²⁰⁰ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.267; THKO’nun İstanbul yapılanması tarafından örgüte mali destek kazandırmak için Nahit Tören önderliğinde gerçekleştirilen eylem, hem ilkesel hem de siyasi rekabete ilişkin sebeplerle THKP-C tarafından eleştirildi. Zira *“kadınlara ve çocuklara ilişmemek”* *“gerillacılığın”* öncelikli kuralları arasındaydı. (**Sosyalizm ve Toplumsal...**, VII, s.2173).

¹²⁰¹ **Milliyet**, 20 Nisan 1971.

¹²⁰² 1927’de Samsun’da doğdu. İ.Ü. İktisat Fakültesi’ni bitirdi. Ziraat Bankası Kooperatifler Başmüfettişliği, Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdür Yardımcılığı yaptı. 1969 ve 1973 genel seçimlerinde AP listesinden Samsun milletvekili seçildi. I. Ve II. Nihat Erim Hükümeti’nde, Ferit Melen Hükümeti Dönemi’nde Devlet Bakanı olarak görev yaptı. 1979’da Samsun’dan Cumhuriyet Senatosu Üyeliği’ne seçildi ve 12 Eylül 1980 Darbesi’ne kadar bu görevi sürdürdü. 2009’da öldü. (<http://www.biyografiya.com/biyografi/6562> Erişim Tarihi: 23 Ağustos 2018).

¹²⁰³ **Milliyet**, 22 Nisan 1971.

inecektir...” dedi¹²⁰⁴. Bu açıklamadan kısa bir süre sonra da on bir ilde sıkıyönetim ilan edildi. Artık ordu idareye hâkim olmaya başlamıştı¹²⁰⁵. Öyle ki Sıkıyönetim Komutanlıkları “*Silah arama ve toplama amacıyla aramalar yapma, iletişim araçlarını denetleme ve gerekirse sansür koyma, şüpheli kişileri tutuklama ve çevrelerinden uzaklaştırma, her türlü toplantıyı yasaklama, çeşitli örgütlerin faaliyetlerini geçici olarak yasaklama, sokağa çıkma yasağı koyma, özel tutukluların ve kısmen devlet güvenliğine kastetme durumunda yasaya aykırı hareketlerin incelenmesi için askeri mahkemeler kurma*” yetkilerine sahipti¹²⁰⁶.

Tüm bunlara karşın aynı günlerde üniversitelerde hareketlilik devam ediyordu. Bir süredir karşıt görüşlü öğrencilerin çatışmasından dolayısıyla kapalı olan Ankara DTCF açıldığı ilk gün 26 Nisan 1971’de yeni olaylara sahne oldu. Tabanca ve patlayıcıların kullanıldığı kavgada dinamit atmak isteyen iki öğrencinin kolu koptu. Yaklaşık otuz öğrenci de gözaltına alındı. Süresiz olarak kapatılma kararı verilen fakültede olaylar hakkında Ülkü Ocakları tarafından yapılan açıklamada dava arkadaşlarının fakülteye alınmamasından ötürü bu gelişmelerin yaşandığı iddia edildi. Nihat Erim Hükümeti’nin de ömrünün kısa olacağı ve ülkenin içinden çıkılmaz bir kaosa sürükleneceği öne sürüldü¹²⁰⁷.

Sıkıyönetim Komutanlıkları 27 Nisan 1971’de aldıkları bir dizi kararı yayınladı. Buna göre Ankara’da Dev-Genç, Ülkü Ocakları ile DDKO süresiz olarak kapatıldı. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı ise bütün meslek kuruluşları, sendikaların seminer çalışmalarını, anarşi düzenini öven film ve tiyatro gösterilerini ve her türlü siyasi toplantıyı yasakladı¹²⁰⁸. Sıkıyönetim Komutanlığı yasak kararlarının yanı sıra basın-yayın hakkında bir bildiri yayınladı: “...Aşırı sağ ve sol akımları, devletin hukuki, sosyal ve temel nizamlarını yıkmaya matuf ve kanuni ölçüler dışında yayıcı mahiyetteki her türlü haber ve yayının genel ahlaki korumak ve suç işlemeye kışkırtmayı önlemek ve

¹²⁰⁴ **Milliyet**, 23 Nisan 1971.

¹²⁰⁵ C. Dündar, **Abim...**, s.288; Sıkıyönetim 1961 Anayasası’nın 124. Maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu’nun 26 Nisan 1971 günü aldığı karar ile ilan edildi. Bakanlar Kurulu’nun 7/2307 sayılı Kararı: “Memleketimizde uzun süreden beri çıkarıcı çevrelerin tutumu ile anarşik nitelikteki eylem ve davranışların sadece kamu düzeni ve güvenliği bozucu amaçlara yönelmiş olmayıp, aslında ideolojik maksatlarla Devletin temel nizamına, yurt bütünlüğüne, vatan ve laik Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma mahiyeti aldığını gösterir kesin belirtilerin meydana çıkması nedeniyle, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 124. Maddesi gereğince İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, İzmir, Eskişehir, Ankara, Adana, Hatay, Diyarbakır ve Siirt illerinde 26.04.1971 günü saat 24.00’ten itibaren bir ay süre ile Sıkı Yönetim İlanı Bakanlar Kurulunca 26.04.1971 tarihinde kararlaştırılmıştır”. (**Resmî Gazete**, 27.04.1971, S. 13820, s.1; **BCA**, 0301801022642612).

¹²⁰⁶ T. S. Yılmaz, **Türkiye’de...**, s.181.

¹²⁰⁷ **Milliyet**, 27 Nisan 1971.

¹²⁰⁸ **Cumhuriyet**, 28 Nisan 1971.

yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için basın ve ilgililerin dikkatlerini çeker...” ifadeleri ile uyarıda bulundu¹²⁰⁹. Bu gerekçe ile “Cumhuriyet” ve “Akşam” gazeteleri 28 Nisan’da on gün süre ile kapatıldı. Bazı yazarlar gözaltına alındı¹²¹⁰. “Ant” dergisi ve başta TDGF olmak üzere bazı gençlik ve öğrenci örgütleri de süresiz kapatıldı. Devrimci öğrenci liderleri Sıkıyönetim Komutanlıklarınca aranmaya başlandı. Bu kişilerin barındıkları bazı yurtlar kapatıldı¹²¹¹.

Sıkıyönetim, Anayasa değişikliğinin gündeme gelmesi için ilk adımdı. Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, halkın farkındalığının arttığı ve bu durumun ekonomik kalkınmanın önüne geçtiği görüşündeydi. Bu durumda halkın hareketliliğinin bir şekilde “dizginlenmesi” gerektiğine inanıyordu. Askerin baskısı üzerine Başbakan “Bu anayasa bize lükstür” açıklamasını yaparak değişiklik için girişimlere başladı¹²¹². Başbakan, Anayasa değişikliği hususunda SBF ve Hukuk Fakülteleri Anayasa Kürsüsü Öğretim Üyeleri ile bir toplantı yaptı. Anayasa hukukçularının genel kanısı, sıkıyönetim devam ediyorken herhangi bir değişikliğe gidilmemesi en doğru hareket olacaktı. Sadece değişiklik konusunda bir ön çalışma ile yetinilmesi daha uygun olabilirdi¹²¹³.

3- Bir Grup Milliyetçi Öğretim Üyesi Tarafından Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a Gönderilen Üniversitelerdeki Öğrenci Olaylarına Yönelik Tespitler ve Çözüm Önerileri

a) Öğrenci Olaylarına Yönelik Yapılan Genel Değerlendirmeler

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay kendisini “Milliyetçi” olarak tanımlayan öğretim üyelerinden bir rapor aldı. Yaşanılan sorunlara yönelik birtakım öneriler ve çözüm

¹²⁰⁹ **Cumhuriyet**, 28 Nisan 1971; “Cumhuriyet” gazetesinde 12 Mart Muhtırası’nı destekler nitelikte yazılar yayımlanıyordu. Bunun sebebi parlamentonun kapatılmasını sağlamak ve askeri darbeyi mümkün olduğunca “sola çekmek” idi. (H. Cemal, **Kimse Kızmasın...**, s.207).

¹²¹⁰ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.283; İlk gözaltına alınanlar arasında 12 Mart için olumlu yazılar kaleme alan İlhan Selçuk ve Çetin Altan oldu. (Birand, v.d., **12 Mart...**, s.272).

¹²¹¹ T. Feyizoğlu, **Mahir...**, s.375.

¹²¹² Birand v.d., **12 Mart...**, s.273.

¹²¹³ **Milliyet**, 9 Mayıs 1971; Anayasa değişikliği ile ilgili çalışmalar 20 Eylül 1971’de Cumhuriyet Senatosu’nda yapılan oylamadan sonra tamamlandı. (**Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.1971); Buna göre Türkiye Cumhuriyeti Anayasa’nın 25 maddesi değişti, 9 geçici madde eklendi. (**Cumhuriyet**, 21 Eylül 1971); Yapılan değişiklikler ana hatlarıyla şöyle idi: Bakanlar Kurulu’na Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi verildi. Üniversite özerkliğinin zayıflatıldı. TRT özerkliği kaldırıldı. Temel hak ve özgürlüklerin tamamı için genel bir sınırlama hükmü getirildi. Devlet memurlarının sendika kurma hakkı ortadan kaldırıldı. Devlet Güvenlik Mahkemeleri kuruldu ve üyelerinin atanmasında Bakanlar Kurulu’nun belirleyici olmasına karar verildi. Küçük siyasi partilerin Anayasa Mahkemesi’ne başvurma imkânı kaldırıldı. Askeri kişilerle ilgili idari eylem ve işlemlerin yargısal denetimi yeni kurulan Askeri Yüksek İdare Mahkemesi’ne verildi. Bu yetki önceden Danıştay’da idi. (Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, Bursa, 2000, s.90).

yolları içeren bu belge, 7 Mayıs 1971'de Başbakanlık ve Genelkurmay Başkanlığı gibi kurumlara gönderildi¹²¹⁴. İçinde bulunulan durum bir “kriz” olarak değerlendirilmekteydi. Doğru çözüm yollarının bulunabilmesi için doğru tespitlerde bulunulmalı idi. İcra makamındaki yöneticilerin de “her zamankinden daha dikkatli, daha titiz ve ayrıca da daha cesur davranmaları” bir gereklilik idi. Raporun birinci bölümü “Müşahadeler” başlığını taşımaktaydı: Öğrenci olaylarının başlangıcı sorgulandı ve 13 Haziran 1968 tarihi saptandı. İstanbul Hukuk Fakültesi öğrencileri “belge usulünün kaldırılmasını” talep etmiş ve bununla bağlantılı “masum “bir öğrenci boykotu düzenlemişlerdi. Her şey böyle başlamıştı. Milliyetçi öğretim üyeleri olayın öğrencilerin dışındaki kesimlerle ilintili olduğu konusunda kararlıydı. Buna delil olarak da 1968 Haziranı’nda dağıtılan bildirileri ve duvar yazılarını göstermekteydi. Raporda ifade edilene göre “Bu bir öğrenci hareketi değil, Türk devletini yıkmaya ve Türkiye’yi parçalamaya yönelmiş bir komünist ve Kürtçülük hareketi” idi¹²¹⁵.

Milliyetçi öğretim üyeleri olayların içyüzünü İsmet İnönü’nün bile anlamadığını vurgulamaktaydı. Bu konuda yalnız kaldıklarını ileri sürmekteydiler. Dolayısıyla “boykotlar” “işgale” dönüşmüş, terör olayları yurt çapında yaygınlaşmıştı. Durumun bu hale gelmesinde birinci unsur basındı. Raporda sadece solcu basın değil, sağcı basın da eleştirilmekteydi. Anlaşılan kendi siyasi görüşlerinin sesi olan basın kuruluşları dahi özeleştiriyeye tabi tutulmaktaydı. Bu da o dönemim zihniyetini ortaya koymak açısından önemli olsa gerekti. Sağcı basın “rövanşist” olmakla eleştirilmekteydi. 27 Mayıs’ın “intikamını” almak amacıyla üniversite olaylarının tek tarafı olarak değerlendirildiği vurgulanmaktaydı¹²¹⁶.

O dönemde basında birliktelik yoktu, sağcı basın kendi içinde farklı fraksiyonlara bölünmüştü¹²¹⁷. Olası bir askeri darbenin nelere sebep olabileceği kendilerince bilindiğinden, öğrenci olaylarını destekler tarzda yazılar kaleme alınmıştı.

¹²¹⁴ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.: 6275.

¹²¹⁵ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.: 6275-1.

¹²¹⁶ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-2.

¹²¹⁷ Solun karşısında sağın radikal kanadı olarak aşırı milliyetçi denilen ve Alpaslan Türkeş’in grubu ile özdeşleşen eylemciler vardı. 1966’dan önce sadece “Türk Kültürü ve Türk Birliği” gibi yayınlar yapan bu kesim, adı geçen tarihten sonra “Devlet, Türkiye Ülküsü Gençlik Dergisi, Milli Hareket” gibi yayınlar çıkarmaya başladı. Bunlar teori ile eylemi ön plana çıkaran yayınlar idi. 1960’a kadar sözlü geleneğe bağlı kalan dinci gruplar, 1967’den sonra yoğun bir şekilde basın sektöründe görünmeye başladılar. Dini konuların yerini ağırlıklı olarak siyasi konular almaya başladı. “Bugün, Bab-ı Ali’de Sabah, Yeni Asya, Hakikat” gibi gazeteler “İttihat, İslam, Yeniden Milli Mücadele” gibi dergiler aracılığıyla hem görüşlerini yansıtıyor hem de birbirleriyle çatışıyorlardı. Bu yüzden oldukça sınırlı bir okuyucu kitleleri vardı. (Orhan Koloğlu, **Osmanlı’dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul, 2006, s.139-141).

Ancak ilerleyen süreçte keskin dönüşler yaşanacaktı¹²¹⁸. Solcu ve muhalif basın ise öğrenci hareketlerinin Hükümet ve AP'yi hedef aldığını düşündükleri için ona destek veriyorlardı. Özellikle azınlıklara ait “aşırı solcu” basın ise olayları planlı olarak destekliyordu. Olayların artışıyla basının yanı sıra Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)'nin de sorumluluğunun olduğu iddia edilmekteydi. Haberlerin yazım ve sunum aşamasında terörü destekler tarzda yayın yapıldığı ileri sürülmekteydi. Bu tarafsızlık ilkesine aykırıydı¹²¹⁹.

Onlara göre işin bu hale gelmesi oldukça planlı bir faaliyetti. Terör olayları “komünistlerin lehine yorumlanacak şekilde tahrif edilerek, değiştirilerek ve kendilerinden ilaveler yapılarak” haberleştiriliyordu. Raporda Milliyetçi Öğretim Üyeleri kendilerince şu iddialarda bulunuyorlardı: Örneğin komünistler polisle çatışmış ise, TRT ve sol basın her zaman polisi haksız, zalim, insafsız ve kanunsuz gibi gösterirken, komünist anarşistleri ise masum suçuz, zulme uğramış Atatürkçü gençler olarak tanımlıyordu. Bazen solcuların çıkardığı olayları milliyetçiler yapmış gibi yayınlıyorlardı. Solcuların çıkardığı olaylar örtbas edilemeyecek kadar aleni ise bu defa da olaydan hiç bahsetmiyorlardı. Böylelikle halk, solcular lehine yanıltılıyordu. Bu durum adli ve idari kurumları da etkilemekteydi.¹²²⁰

İlgili raporda, TRT ve basına ek olarak olayların merkezi konumundaki üniversiteler ve yöneticileri de sorumlu tutuluyordu. Öğretim üyeleri kendi içerisinde altı farklı gruba ayrılmıştı. “Anarşiyi bilerek teşvik ve himaye edenler”, Marksizm ideolojisine bağlı komünistler olarak değerlendirilmekteydi. Bu kişilerin soy kökenleri de sorgulanmaktaydı. “Bunların %90'ı dönme, Kürtçü, Fellah veya Rum, Ermeni, Yahudi asıllı kimselerdir. Kendileri Türk ve Müslüman ismi taşıyalar da ana, babaları gayr-ı Türk kimselerdir” denilmekteydi¹²²¹.

¹²¹⁸ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-2.

¹²¹⁹ 12 Mart 1971'de Hükümet'e verilen muhtıradan sonra TRT'nin özerkliği tartışılmaya başlandı. Özellikle Nihat Erim'in Başbakanlığı sırasında ilk iş TRT'nin özerkliğini ortadan kaldırmak oldu. Nihat Erim “TRT Türkiye Cumhuriyeti'nin TRT'si olacaktır” diyecekti. Muhtıradan sonra TRT'ye birçok kesimden “partizanlık, tarafluluk, solculuk, komünistlik, dilin kötü kullanımı, din karışıklığı” gibi ağır eleştiriler geldi. 20 Eylül 1971 tarih ve 1488 sayılı kanun ile Anayasa'nın 121. Maddesi değiştirildi. Buna göre, yönetim organlarının kuruluşunda tarafsızlık ilkesini bozacak hükümler konulamayacaktı. Yapılacak yayınlar tarafsız olmak zorunda idi. Yapım ve sunumda ülke ve millet bütünlüğü, insan haklarına dayalı, milli, demokratik, laik ve sosyal cumhuriyetin milli güvenliğinin ve genel ahlakın gereklerine uyulacaktı. Haberler kontrollü bir şekilde doğrulanacaktı. (D. Koçak, **İktidar ve Muhalefet İlişkileri...**, s.117-118).

¹²²⁰ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.No:6275-2.

¹²²¹ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.No:6275-3; Milliyetçi düşüncenin o günlerde varlığını sürdürdüğü siyasi parti CKMP'ydı. İdeolojik yapılanmada Nihal Atsız'ın büyük etkisi vardı. Irkçı söylem ön plandaydı; Milliyetçi Öğretim Üyelerinin de soy kökenine yönelik yaptıkları değerlendirme, Nihal Atsız çizgisinde olduklarının bir işareti gibidir. Milliyetçi düşüncenin tarihsel süreç içerisinde izlediği seyir oldukça ilgi

İkinci gruptakiler ise ideolojik olarak Marksist olmamakla birlikte olası bir rejim değişikliğinde “*mevki ve makam*” edinmek isteyenlerdi. Bu öğretim üyeleri şu sıfatlarla tanımlanıyordu: “*Eyyamcı, muhteris, kozmopolit ve şahsiyetsiz hocalar*”. Üçüncü grup ise “*neme lazım hocalar*” idi. Bunlarda “*millet ve memleket*” sevgisinin bulunmadığı ifade ediliyordu. Bu gruptaki öğretim üyelerinin yabancı okullarda eğitim aldıkları ve kozmopolit bir çevreden geldikleri iddia edilmekteydi. Dördüncü grupta da çoğunlukla ahlaki değerlerden yoksun ve bilimsel açıdan yetersiz öğretim üyeleri bulunmaktaydı. Bunlar eylemci öğrencilerin tehditlerinden de korkmaktaydı. Beşinci grupta ise “*dar kafalı hocalar*” yer almaktaydı. Yaşanılanları sadece masum bir reform isteği olarak görenlerdi. Altıncı ve son grupta ise eski DP ve o günkü AP’ye muhalif olanlardı. Sırf muhalefet olsun diye öğrenci olaylarına destek vermekteydiler¹²²².

Raporda olaylarda etkisi olan unsurlardan biri olarak da adli makamlar gösterilmekteydi. 1968’den itibaren pek çok olayın meydana geldiği ancak çoğunun faili meçhul olarak kaldığı vurgulanmaktaydı. Olaylarda faileri tespit edilenler ise kısa sürede serbest kalıyordu. Adli mercilerdeki aksaklıklar da altı başlık altında değerlendirilmekteydi. Öncelikli sebep olarak bazı hâkim ve savcılarının komünizmi benimsemiş olmaları gösteriliyordu. İkinci sırada ise soy kökeni olarak anarşiye destek verenler bulunmaktaydı. Üçüncü sırada iktidar muhalifi olan hâkim ve savcılardan bahsedilmekteydi. Dördüncü olarak tehdit ve baskılar altında kalan adliye mensupları gelmekteydi. Beşinci sırada ise mesleğini paraya tercih eden grup yer almaktaydı. Son olarak da devlet kadrolarındaki genel sorunun adliyedeki yansımasından bahsedilmekteydi. Bu da ehliyetsiz kadroların varlığı idi¹²²³.

Anarşi karşısında yetersizliğinden söz edilmesi gereken bir diğer unsur mülki idareciler ve kolluk kuvvetleriydi. 27 Mayıs benzeri bir darbenin gerçekleşeceği “*korkusu*” ile ileride kendilerinden “*hesap sorulmasından*” endişe eden idareciler,

çekicidir. Nihal Atsız Milliyetçi aydınlar üzerinde yadsınamaz bir etkiye sahipti. Alpaslan Türkeş de bunlar arasındaydı. (A. Kuzu, **Alpaslan Türkeş...**, s.20-36); Ülkücü Hareketin söyleminde dahi Nihal Atsız’ın romanlarının izi vardı. Ülkücüler Atsız’ın roman kahramanlarını kendilerine takma isim olarak alıyorlardı. (Mustafa Görüryılmaz, **Yalanlar ve Gerçekler**, Ankara, 2014, s.12); CKMP’nin 25-25 Kasım 1967’de yapılan 8. Olağan Kurultayı’nda Alpaslan Türkeş “*Başbuğ*” unvanını almıştı. Bir diğer önemli karar da “*Dokuz Işık*” doktrinin kamuoyuna sunulmasıydı. Böylece “*Doktriner Türk Milliyetçiliği*” gibi karizmatik bir söyleme kavuşulmuştu. Türkeş’in CKMP’sine yapılan eleştirilerden bir tanesi de “*Albayım, Binbaşım*” gibi hitapların sıkça kullanılmasıydı. Bu durum partinin askeri ile özdeşleştirilmesini ortaya çıkarmıştı. İlerleyen süreçte Ulusalçı bir çizgiden bakarak MHP’yi irticai bir parti olarak görenler ise “*1969 Kongresinden sonra çizmenin yerini takunya, Kuva-yi Milliye kalpağının yerini takke aldı*” diyerek, MHP’deki İslami yöneliş sürecine ironik bir eleştiri yöneltti. (Hayati Bice, **Ülkücü Hareket Üzerine Notlar**, Ankara, 2014, s. 32).

¹²²² CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-3.

¹²²³ CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-3-4.

olaylar karşısında “*net bir tutum takınmaması*” sorunu büyüten sebep olarak gösterilmişti. Ayrıca Hükümet ile devlet ayrımını yapamayan yöneticiler, anarşi eylemlerini devlete değil doğrudan Hükümet’e yönelik algılıyor ve bu yüzden yanlış kararlar verebiliyorlardı. Rüşvet alan ve tehditlerden korkan yönetici kadrosunun anarşi ile mücadelede yetersiz kaldığı öne sürülmekteydi. Türkiye’de ideolojik olaylar karşısında idarecilerin tecrübesiz ve hazırlıksız oldukları belirtiliyordu. Bu yüzden mülki idareciler ve zabıta; “*olayın mahiyetini kavrayamamış ve aciz kimseler*” olarak nitelendiriliyordu¹²²⁴.

Raporda siyasi partilerin takındığı tutum da şöyle açıklanmıştı: MHP ve Milli Nizam Partisi (MNP) hariç, tüm siyasi partilerin anarşi olaylarını himaye ettiği ileri sürülüyordu. TİP ve komünizme karşı hassasiyetini kaybettiği belirtilen CHP, 1968 Haziran’ından sonra bu tür olaylara sebep olanları desteklemekle itham ediliyordu. CHP’nin tutumu ağır bir dille eleştiriliyordu. Zira anarşinin mahiyeti CHP tarafından anlaşılmamıştı. CHP olayları salt iktidar-muhalefet ilişkisi içerisinde ele alıyordu. İktidar partisi ise birincil sorumlu olarak gösterilmekte ve kayıtsızlıkla suçlanmaktaydı¹²²⁵.

Asıl mesele konunun demokrasi kavramının derinlemesine anlaşılamaması ve siyasi partilerin de onu amaç edinmiş olmamaları idi. Oysa demokrasi bir araçtı. Amaç ise Türk Devleti’nin bekası, vatanın bütünlüğü ve Türk milletinin huzur içerisinde yaşaması idi. Bu durum siyasi partilerce idrak edilememiş, demokrasi amaç gibi algılanmıştı¹²²⁶.

Raporda bir başka başlık ordu idi. Milliyetçi öğretim üyelerine göre TSK 1968’de başlayan olaylar karşısında tedbirli davranamamıştı. Kapsam ve amaç yeterince kavranamamıştı. Özellikle Deniz ve Hava Harp Okulu öğrencilerinin dağıttıkları bildiriler ve bazı ordu mensuplarının da anarşiyi destekler tavırları halk arasında etkisini göstermeye başlamıştı. Türkiye’de “*irticai hadiseler*” üzerine hemen tepki gösteren TSK’nın, “*komünist-kürtçü hareketlere*” sessiz kalması eleştiriliyordu. Bu durum art niyetli çevrelere cesaret veriyordu. Aynı zamanda adli ve idari makamların da cesareti kırılmıştı. Akademisyenlere göre bu olaylar; halk nezdinde “*subaylar anarşistleri destekliyor*” izlenimine sebep olmaktaydı. Raporda bu yanlış algının sebepleri şöyle sıralanmaktaydı:

¹²²⁴ CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275- 4-5.

¹²²⁵ CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275- 5.

¹²²⁶ CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275- 5.

Birinci sebep, Türk aydınlarında olduğu gibi subayların da bir kısmının Hükümet ile devlet arasındaki farkı bilmediği idi. Bu subaylar, anarşistlerin devleti yıkabileceğini anlayamamıştı. Anarşizmin sadece siyasi iktidara karşı olduğu algısı subaylar üzerinde etkiliydi ve bu durum da onlarda sempati uyandırıyor. Rapora göre subaylar arasındaki bir grup, komünistlerin NATO ve ABD düşmanlığının da sebebini anlamıyordu. Onların bu tavırlarını iyimserlikle karşılayan subaylar destek de vermekten geri kalmamıştı. İkincisi ise “komünist Kürtçü” anarşistlerin subaylar üzerinde oluşturmaya çalıştığı algı idi. Buna göre “komünist Kürtçüler” kendilerini TSK mensuplarından “Atatürkçü”, “Devrimci” ve “İlerici” göstererek korumuşlardı. Bu kişiler askeri okullarda gerçek Atatürkçülük yerine “romantik bir Atatürk sevgisi” aşilayarak, Atatürkçülüğü saptırmaktaydı. Böylece buralarda yetişen Türk subayları, Atatürkçülükten ayrı bir yola girdiklerini fark edememekteydi. Bu da onların “komünist Kürtçü” kesimlere hoşgörü ile yaklaşmalarına sebep oluyordu¹²²⁷.

Raporda gerçek Atatürkçülüğün, “Türk Milliyetçiliği”, “Milli iradeye dayanan Türkiye Cumhuriyeti” ve “akıl-bilim prensiplerine dayanan çağdaş batı medeniyetçiliği” olmak üzere üç esastan oluştuğu belirtilmekteydi. Bunu bilen ve buna bağlı olan bir kişinin komünizm, anarşizm ve ihtilalciliğe kapılmayacağı raporda ifade edilmekteydi¹²²⁸.

Rapordaki üçüncü sebep olarak Türk subayının sadece irticaya karşı yetiştirilmesi gösterilmekteydi. Bu yüzden sol fikirlere karşı bilgisi yeterli değildi. Bu durum tehlike arz etmekteydi. Buna göre subaylar, Atatürkçülüğü tam anlamıyla öğrenmeden Atatürkçü oluyorlardı. Aynı şey komünizm için de geçerliydi. Yani komünizmi bilmeden ona düşman olmak subaylar arasında oldukça yaygındı. Raporda bu iki kavramın çok iyi bilinmesi gerektiği belirtiliyordu. Dördüncü sebep ise aslında çözüm önerisiydi: Komünizm’e düşman olmanın tek başına yeterli olmadığı, bunun tam olarak bilinmesi gerektiği vurgulanmaktaydı. Ayrıca TSK mensuplarının güçlü bir milli kültüre, ülkeye ve tarih bilincine sahip olmasının yanında “aşırı milliyetçi” olması gerektiği ifade ediliyordu. Bu konuda subaylara kapsamlı bilgi verilmeliydi¹²²⁹.

Öğretim üyeleri tarafından sorgulanan ve sebep olarak gösterilen diğer bir devlet kurumu da MİT idi. Buna göre devlet ve rejim düşmanlarına karşı mücadele eden ve gizli bir teşkilat olan MİT’in olaylar karşısında pasif kaldığı ve herhangi bir çözüm

¹²²⁷ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-6-7.

¹²²⁸ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-7.

¹²²⁹ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-7.

üretemediği vurgulanmaktaydı. Ayrıca devletin bu gizli teşkilatının “komünist-Kürtçülere” karşı “kanun ve hukuka bağlı kalmaya mecbur olmadığı” da vurgulanmaktaydı. Yani devlet kendisini yıkmak isteyen düşman güçlere karşı hukuka başvurmadan sorunu çözebilirdi. Durumu bu şekilde açıklamaya çalışan öğretim üyeleri; “Atatürk Kürt isyanlarını nasıl bastırdı?” sorusunu sorarak devletin “komünist-Kürtçülere” karşı benzer bir eylemde bulunabileceğini ifade etmekteydi¹²³⁰.

Solcular tarafından kontrol edildiği söylenen ve rapora yansıyan diğer bir kuruluş da “mesleki teşekküller” idi. Türkiye’deki bu kuruluşların -Türk Tabipler Birliği’nden Barolar Birliği’ne, Öğretmenler Sendikası’ndan Mimarlar Odası’na kadar- yönetim mekanizmasının solcular tarafından ele geçirildiği ifade edilmekteydi. Solcular kendi maddi ve manevi imkânlarını “anarşistleri desteklemek için” kullanmaktaydı. Bu kuruluşlar birer meslek teşekkülü olmalarına rağmen, gerektiğinde alenen siyaset yapıyor ve ideolojik faaliyetlere katılıyorlardı. Adli makamların hiçbirisi bu kurumlar hakkında herhangi bir uygulama başlatmamıştı¹²³¹.

Yukarıda ifade edildiği üzere kendilerini milliyetçi olarak tanımlayan öğretim üyeleri, devletten kendilerine tarafsız davranmasını talep etmekteydi. Mevcut “kadrolaşma” dolayısıyla taraflı yaklaşım sergilendiği ifade ediliyordu. Bunun dışında devlet kurumlarında milliyetçi bilinçten yoksun kişilerin varlığı, öğrenci olaylarına müdahale ve çözüm bazlı yaklaşımları olumsuz yönde etkiliyordu. Bu şartlar altında ülkedeki “kutuplaşma” gittikçe artıyordu.

b) Öğrenci Olaylarına Yönelik Tespitler

Raporda “Teşhisler” başlığı altında anarşi ve komünizm kavramları üzerinde durularak bazı tespitlerde bulunulmaktaydı. “Hastalık” olarak görülen bu iki tehlikenin önlenmesi için öncelikle ortaya çıkış sebeplerinin belirlenmesi gerekiyordu. Buna göre anarşinin sebebi, sadece anayasada öngörülen ekonomik reformların yapılmamış olması değildi. Anarşi kavramının iyi anlaşılması için Türkiye’de onu destekleyen “karanlık güç odakları”nın da incelenmesi gerektiği belirtilmekteydi. Ülkedeki ekonomik geri kalmışlık, gelir dağılımdaki dengesizlik ve sosyal güvensizlik gibi sorunlar bir takım huzursuzlukları da beraberinde getirmekteydi. Raporda Türkiye’nin bu “yüz kızartıcı” durumdan bir an önce kurtarılması gerektiği vurgulanmaktaydı. Ancak bu da sorunun

¹²³⁰ CCSSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-7-8.

¹²³¹ CCSSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-8.

içyüzünün anlaşılmasına yardımcı olamazdı Sadece iyi niyetli bir kesim için meşru bahane olarak görülebilirdi¹²³².

Ülkedeki anarşinin kaynağı bulunamadığı sürece olaylar durmayacaktı. Raporda konunun daha iyi anlaşılması için “*Anarşi hareketleri nerede ve kimler tarafından başlatılmıştır?*” sorusuna cevap bulunmaya çalışıldı. Sorunun cevabı ise “*üniversite ve yüksekokul öğrencileri*” olarak verilmekteydi. Yani anarşi gençler tarafından başlatılmıştı. Bu gençlerin sahip olduğu özellikler şöyle tarif edilmişti: “*Türk olmamak yani Kürt, Fellah, Ermeni asıllı olmak, zengin veya toprak ağası çocuğu olmak, profesör, general, subay, umum müdür, vali, hâkim gibi yüksek dereceli memur çocuğu olmak, doktor, mühendis, avukat gibi hali vakti yerinde serbest meslek sahibi çocuğu olmak, umumiyetle öğretmen ve memur çocuğu olmak*”¹²³³.

Raporda anarşiye karşı devlet ve rejim yanlısı olan Türk çocuklarının da bazı özelliklerine değinilmişti. Buna göre Anadolu’dan okuma amacıyla büyük şehirlere gelen bu gençlerin çoğunluğu fakir ve kimsesiz köy çocuklarıydı. Bir kısmı da işçi ve esnaf ailelerine mensup idi. Anarşi taraftarı olan gençler ise bu fakir aile çocuklarının aksine “*Türkiye’nin kaymağını yiyen*” ailelerden gelmekteydiler. Bu bağlamda zengin aile çocuklarını anarşiye sevk eden durum ne ekonomik kriz ne de toplumdaki ekonomik dengesizlikti. Eğer öyle olsaydı başta fakir aile çocukları anarşizm gibi toplumsal hareketlerde rol oynarlardı. Ancak durum bunun tam tersini göstermekteydi. Anarşi genellikle zengin ailelerden gelen, yabancı okullarda okuyup milli kültürünü kaybeden ve her türlü ahlaki değerden uzak kalan kişilerce yaratılmaktaydı¹²³⁴.

Rapora göre, “*aşâğılık*” duygusuna sahip ve kendini toplumdan soyutlayan bu gençlerin, anarşi hareketleri içinde olması sadece onların suçu değildi. Bu durum “*anarşi hareketlerini destekleyen kimlerdir?*” sorunsalını ortaya çıkarmaktaydı. Bunun cevabı; üniversitelerdeki yüksek gelirli hocalar -özel iş büroları, yazıhaneleri, yüksekokulları olan, bankaların, firmaların müşavirliğini yapan, özel okullarda ders okutan, hukuk, iktisat, işletme, mimarlık, mühendislik, inşaat, diş hekimliği, eczacılık ve kimya fakülteleri hocaları- idi. Ayrıca Türk olmayanlar, sonradan “*dönmeler*”, milli kültürünü unutmuş kozmopolit aydınlar, müsteşar, hâkim, doktor, avukat ve mühendis gibi gelirleri toplumsal tabakanın üstünde olan meslek grupları da bu sorunsala cevap niteliğindeydi. Bu seçilmiş toplumsal grup en lüks otellerde kalıp, en lüks hayatları

¹²³² CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-8.

¹²³³ CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-8-9.

¹²³⁴ CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-9.

yaşamaktaydı. Bunlara karşı duran, devleti, rejimi ve yasaları savunanlar ise sadece çoğunluk içindeki birkaç öğretim üyesi ile asistan olduğu iddia edilmekteydi¹²³⁵.

Anarşiyi destekleyen bu üst grubun Türkiye'deki ekonomik sıkıntı ve gelir dağılımındaki dengesizliklerle bir ilgisinin olmadığı ve Türk halkının haklarını savunmadığı ifade edilmekteydi. Türk halkının her türlü istek ve faaliyetleri, bu yüksek aydın sınıf tarafından olumsuz görülmekteydi. Raporda “*dört yılda bir defa oy verme hakkı bile halka çok görülmektedir*” denilmektedir¹²³⁶.

Raporda vurgulanan bir diğer önemli konu da Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul ve Mehmet Akif Ersoy'dan sonra toplumsal dengesizliği dile getirenlerin sadece milliyetçi kesim olduğu idi. Türkiye'deki bütün meseleleri bu milliyetçi ve toplumcu kesim sahiplenmekteydi. Ayrıca ülkedeki reformcu fikir akımlarını savunanlar da yine bu milliyetçi kesimdi. Ancak kendini bu reformların savunucusu gören “*anarşistler*” milliyetçi kesimi karşılarına almaktaydı¹²³⁷.

Meselenin sağ-sol, sosyalizm ya da liberalizm tartışması olamadığı belirtilen raporda anarşist kesimin tek amacının devleti yıkmak olduğu belirtilmekteydi. Mücadelenin ise devleti dış güçler adına ele geçirmek isteyen devlet düşmanlarıyla devleti ayakta tutmak isteyen milliyetçi kesim arasında olduğu belirtilmişti. Ancak devlet aleyhinde faaliyet gösteren kişilerin meseleyi sosyalizm ve liberalizm tartışması olarak yansıtmaya çalıştıkları belirtilmişti. Böylece pek çok aydını da beraberlerinde sürükledikleri ileri sürülmüştü. Raporu sunan öğretim üyelerine göre bu anarşistlerin asıl amacı Türkiye'nin parçalanması ve Sovyet güdümüne girmesi idi¹²³⁸.

Türk askerine, Türk polisine ve milliyetçi gençlere “*kurşun atanların*” Türk düşmanı ve Türkiye'yi parçalamak isteyen “*Barzani uşakları*” oldukları belirtilmekteydi. Bu kişilerin yardımcıları ise Ermeni, Fellah, Rum ve Yahudi asıllı vatandaşlar olduğu ileri sürülüyordu. Yapılan bu mücadelenin Türk ve gayri Türk mücadelesinden ibaret olduğu tespitinde bulunulmuştu. Raporda bu gerçeklerin bilinmeden anarşinin önlenemeyeceği ifade edilmekteydi. Anarşi, milliyetçiler için bir “*hastalık*” olarak görülmekte ve bu hastalığın ne olduğu bilinmeden, hastalığa uygun tedavinin uygulanamayacağı vurgulanmaktaydı¹²³⁹.

¹²³⁵ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-9-10.

¹²³⁶ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-10.

¹²³⁷ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-10-11.

¹²³⁸ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-11.

¹²³⁹ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-11.

Milliyetçi öğretim üyelerinin değindiği diğer bir konu ise anarşi hareketlerinin neden üniversite ve aydın çevrelerde başlatıldığı idi. Bu konu çeşitli örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştı. Türkiye bir insana benzetilerek bu insanın en zayıf organının üniversite olduğu ve anarşistlerin de etkinliklerini bu alanda yoğunlaştırdıkları belirtilmekteydi. Bu konu üzerinde devlet yöneticilerinin durması gerektiği vurgulanmaktaydı. Toplumsal ve ekonomik geri kalmışlığın temsilcisi olduğunu söyleyen komünistlerin; Türkiye dışındaki diğer ülkelerde de hep aynı yöntemi kullandığından bahisle, öncelikle işçi-köylü sınıfını ayaklanmayı hedefledikleri vurgulanıyordu. Rapora göre Türkiye’de bu yöntemin tam tersi uygulanmaktaydı. Yani komünistler fikirlerini Türkiye’deki en üst tabakalar arasında yaymaya çalışıyorlardı. Bunun sebebi olarak ise aydın, memur ve üniversite çevrelerinin “*zayıf noktalar*” olarak görülmesi¹²⁴⁰.

Bu zayıflığın sebebi olarak Milli Eğitim kurumlarındaki eksiklikler gösteriliyordu. Ancak bu kurumlar Türk genç ve aydın kesimini komünizmden koruyamamaktaydı. Anarşiyi destekleyen ya da müsamahalı karşılayan kurum veya kişilerin ortak özellikleri şöyle sıralanmıştı: “*Halktan, millî kültürden tamamen kopmuş olmak, halkı ve memleketi sevmemek, devletin bekasından emin olmayıp, ona bağlı kalmamak, kanun ve hukuk anlayışından, devlet fikrinden, ahlâk ve maneviyattan mahrum olmak, şahsi menfaat ve rahatından başka bir şeyi düşünmemek*”¹²⁴¹.

Burada dikkat çekici husus yaşananların “*sağ-sol çatışmasına*” indirgenemeyeceği vurgusu idi. Asıl sorun devletin ve anayasal düzenin yıkılmak istenmesi idi. Gerek etnisite gerekse dış kaynaklı müdahaleler, sol kesimin eylem yapmasına dayanak oluşturmaktaydı. Olayların sebebi ekonomik ya da sosyal adaletsizlikle ilgili değildi. Hatta bunlara katılan ya da bunları kışkırtan kişiler arasında toplumun refah seviyesi yüksek kesimlerinden gelen gençlerin varlığı da tespit edilmekteydi. Bu da “*fukaralık söylemini*” akim bırakmaktaydı. Olayların üniversitelerde başlamasının sebebi ise buralardaki genç nüfusun varlığı idi. İdari eksiklikler ise olayların büyümesinde etken olmuştu.

c) Öğrenci Olaylarına Yönelik Alınacak Tedbirler

Raporun ilgili kısmında anarşi olaylarının azaltılabilmesi için bazı önlemlerin alınması gerektiği belirtilmişti. Ancak bunların bazıları “*Kısa Vadeli Tedbirler*” başlığı

¹²⁴⁰ CCSSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-11.

¹²⁴¹ CCSSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-12.

altında toplanmıştı. Alınacak önlemler içinde anarşi yuvalarının kapatılması öncelikliydi. Ayrıca üniversiteler, okullar, TRT, basın ve adalet kurumları içerisindeki “komünistlerin” bu kurumlardan çıkarılması ve “komünist-kürtçülerin” cezalandırılması gerektiği de alınması gereken önlemler arasında sıralanmıştı. Bütün idarî kademelere “cesur ve şuurlu” milliyetçiler getirilmeli, devletin takip ettiği “sağa ve sola karşı olma” politikası bir kenara bırakılmalıydı. Solcular bütün kurumlardan tasfiye edilmeli ve milliyetçiler iş başına getirilmeliydi. Türkiye, “hiçbir fikri bulunmayan, zayıf, şahsiyetsiz ve orta dereceli” insanların kurtarabileceği bir ülke değildi. Ülkeyi bu sıkıntılı süreçten düşünen, çalışan, cesur ve milliyetçi gençler kurtarabilirdi. Milliyetçilerden zarar değil, fayda gelirdi¹²⁴². Bunlar çok iddialı söylemlerdi.

Devlet kurumları hem solculardan hem de milliyetçilerden temizlenmeye çalışılırsa, Türk devleti felaketlerden kurtarılamazdı. Yapılması istenilen reformlar; milliyetçi aydınlar ve bilim adamları tarafından gerçekleştirilmezse, istenilen sonucun elde edilemeyeceği düşünülmekteydi. Gayri milli ve millettan kopuk çevrelerin hazırladığı reformların işe yaramadığı ileri sürülüyordu. Gerekli tedbirler alınmazsa bu işten devletin zarar göreceği öngörülüyordu. Raporda 27 Mayıs 1960 Darbesi milli bir hareket olarak ele alınmakta ve çok kısa bir zamanda yozlaştırıldığı iddia edilmekteydi. Ülkenin içerisinde bulunduğu olumsuz şartların gerekçesi millilikten uzaklaşma idi¹²⁴³.

Raporda Türkiye’deki idarecilerin, milletin sevgi ve güvenini kazanması ve halkın içinde olması gerektiği vurgulanmaktaydı. Hükümet, milletin genelini memnun etmeye çalışmalıydı. Türkiye’nin sorunları gazetelerin yazdıklarından ibaret değildi. Köşe yazarlarının önerilerinin de bu sorunlara çözüm olmadığı vurgulanmıştı. Öncelikle halkın isteklerine saygı duyulmalı ve milletin refah, huzur ve güvenliğini sağlayacak tedbirler alınmalıydı. İstanbul ve Ankara’daki küçük bir “yarı aydın” grubu memnun olacak diye bir takım “şekli” reformlara girişilmemeliydi. Çünkü esas olan milletin varlığı ve huzuru idi. Bu kapsamda öncelikle 1961 Anayasası’nın değiştirilmesinin gerektiği ifade edilmişti¹²⁴⁴.

Halka karşı din istismarı yapıldığı gibi aydınlara karşı da Atatürkçülük, devrimcilik ve 27 Mayısçılık gibi fikirler aracılığıyla istismarda bulunulduğu vurgulanmaktaydı. Hürriyet ve özerklik kavramlarının da istismar edildiği ileri

¹²⁴² CCSSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-13.

¹²⁴³ CCSSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-13.

¹²⁴⁴ CCSSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-13-14.

sürülüyordu. Tüm bu konulara açıklık kazandırılmalı idi. Bunu da ancak milliyetçilerin yapabileceği öne sürülüyordu¹²⁴⁵. Türkiye’deki bu sıkıntıların giderilmesi için bazı öneriler sunulmuştu:

Başta askeri okullar ve öğretmen yetiştiren kurumlar olmak üzere, devletin önemli kademelerinde görev alacak kimselerin yetiştirildiği okullara soyca Türk olan aile çocukları alınmalıydı. Bu okullarda Türk tarihi, Türk kültürü ve Türk milliyetçiliği derslerine birinci derecede yer verilmeliydi. Subay ve öğretmenlerin aşırı milliyetçi, ülkücü ve geniş kültürlü olmaları sağlanmalıydı. Okullarda “*Büyük Türkiye*” ideali aşılmalıydı. Ayrıca komünizm, siyonizm, Ümmetçilik ve Kürtçülük hakkında doğru bilgiler verilmeliydi. Üniversiteye asistan ve öğretim üyesi alınırken, askeri okullara eğitmen seçilirken, TRT’ye memur ataması yapılırken mutlaka MİT tarafından araştırma yapılmalıydı. Raporda sunulan bu tedbirlerin kısa vadeli ve acil olduğu belirtilmişti¹²⁴⁶.

Yukarıda da ifade edildiği üzere devlet kurumlarında “*zararlı fikirlere*” sahip kesimlerin zaman kaybedilmeden dışlanması isteniyordu. Ayrıca milliyetçiler için “*pozitif ayrımcılık*” talep ediliyordu. Sol görüşlülerin kolayca “*vatan hainliğine*” evrildiği gerekçesiyle memuriyet için milliyetçilerin tercih edilmesi üzerinde duruluyordu. Bunun dışında ülke idarecilerine şu çağrıda da bulunuluyordu: Vatandaşların talepleri ciddiye alınmalı ve yüzeysel çözüm yolları tercih edilmemeliydi. Bununla birlikte basın da üzerine düşen görevi yerine getirmeliydi. Eğitim konusunda alınacak kararlar da milliyetçi kadrolar tarafından belirlenmeliydi.

d) DTCF Özelinde Öğrenci Olaylarında Geline Son Safha: Yönetim-Akademisyen ve Öğrenciler Arasında Yaşanan Gerilim

Dünya ile eşzamanlı olarak 1968’de öğrenci olayları kapsamında gerçekleşen boykot ve işgallerden DTCF de payını aldı. Öğrencilerin lideri DTCF Talebe Cemiyeti Başkanı ve CHP Gençlik Kolları’ndan Celal Kargılı idi. Basın da kendisine destek veriyordu. Süreç içerisinde aşırı sol kesimler okul içerisinde etkili olmuştu. Bunda bazı öğretim üyelerinin de katkısı vardı. Okulda milliyetçi öğrencilerin etkinliği yok denecek kadar azdı. Yedi bin kişiden fazla öğrencisi olan DTCF’de çoğunluğu “*normal vatandaş*” tipindeki insanların oluşturduğu; bunların da konulara ilgisiz kaldığı

¹²⁴⁵ CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-14.

¹²⁴⁶ CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-14.

belirtilmişti. Buna karşılık ne istediğini bilen “*bir avuç aşırı solcu militan*” tarafından “*Halk Kurtuluş Savaşı*” denilen eylemle sahaya indiklerinden bahsediliyordu¹²⁴⁷.

Sol kesim DTCF’de günden güne güçleniyordu. Yukarıda da ifade edildiği üzere bunda öğretim üyelerinin olaylara kayıtsızlığı etkiliydi. Yöneticiler yeni mevki ve makamlardan yer edinme kaygısıyla solcu öğretim üyelerini memnun etmeye çalışıyorlardı¹²⁴⁸. Genelde birlikte hareket eden aşırı solcularla “*ortanın solu*” grubu arasında zamanla ayrılıklar baş gösterdi; aşırı solcular baskın çıkmaya başlamıştı¹²⁴⁹. Bunun ardından sağcı öğrenciler arasından küçük bir grup ayrılarak, “*ülkücüler*” adıyla anılmaya başlandı¹²⁵⁰. DTCF Talebe Cemiyeti seçimleri de okulda tartışmalara sebep oluyordu. Ayrıca komünizm karşıtı öğretim üyeleri sözlü ve fiili saldırılara uğruyorlardı. Buna çoğu zaman okul idaresi bir şeyler yapmaya çalışsa da sonuçta bir çözüm üretilmiyordu. Sol eylemciler de bundan faydalanarak taraftar sayılarını artırıyorlardı¹²⁵¹. Bunun yanı sıra bazı Kürtçü öğrencilerin okul idaresi ile yakın ilişki içerisinde olduğu raporda belirtiliyordu. Yaşanılanların eğitim-öğretime ciddiye kazandırması mümkün görülüyordu¹²⁵².

DTCF Talebe Cemiyeti seçimlerini dönemin önde gelen siyasetçileri de yakından takip edecekti. Bu da öğrenciler arasında yeni tartışmalara sebebiyet verecekti¹²⁵³. İlerleyen süreçte “*Orta Solu*” ile aşırı sol birbirinden ayrıldı. “*Devrimciler*” artık CHP’nin koruyuculuğuna sığınmadan hareket edebilmekteydi¹²⁵⁴. Öğrenci derneği seçimlerine Ankara’daki diğer yükseköğretim kurumlarında okuyan öğrenciler de destek verdi. Bu durum 1968 sonrası süreçte her yıl yaşanan bir manzara olacaktı. Etkili olan kesimler Devrimciler, Sosyal Demokratlar, Ülkücüler ve AP’li öğrencilerdi. Örneğin Ocak 1970’te yapılan seçimlere 2000 kişi katılmış ve bunun 700 küsuru Devrimcilere oy vermişti. Devrimcilerin başarılı çıktığı her seçimden sonra okuldaki terör olayları artacaktı¹²⁵⁵. Müdahale etmek isteyen DTCF Yönetimi de her defasında öğrencilerin sert tepkisiyle karşılaşılıyor ve tehdit ediliyordu¹²⁵⁶.

¹²⁴⁷ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-15.

¹²⁴⁸ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-15.

¹²⁴⁹ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-16.

¹²⁵⁰ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-16.

¹²⁵¹ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-16.

¹²⁵² CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-16-17.

¹²⁵³ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-17.

¹²⁵⁴ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-17.

¹²⁵⁵ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.No:6275-17.

¹²⁵⁶ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.No:6275-17-18.

Raporda DTCF Yönetim Kurulu tarafından DTCF'deki Talebe Cemiyeti, Dev-Genç, SDDF ve Ülkü Ocağı olmak üzere toplam dört gençlik teşkilatına görüşlerini paylaşmaları için birer panonun tahsis edildiğinden bahsedilmektedir. Sosyal Demokratlarla anlaşılan Dev-Gençliler, önce Ülkü Ocağı'na ait panoya el koydu. Ülkücü öğrencilerin fakülteye girmeleri engellenmeye başlandı. Zamanla fakülte tamamen Dev-Genç'in kontrolüne girdi. Fakültenin her tarafını yabancı ülkelerdeki devrimci liderlere ait resim ve sloganlar kapladı¹²⁵⁷. Bu yaşananlara Ülkü Ocaklarına mensup gençler; okul yönetimi nezdinde tepki gösteriyor ve okula son çare olarak güvenlik güçlerinin çağrılmasını talep ediyorlardı¹²⁵⁸. 1970'in bahar aylarında devrimci öğrencilerin ülkücü öğrencileri sistematik olarak "*sindirmeye*" çalıştığı ve onlara işkence ettiği raporda belirtilmekteydi¹²⁵⁹. Bu öğrencilerin arkadaşlarınca okul yönetimine yapılan başvurularda sonuçsuz kalmaktaydı. Bu sebeple dönemin DTCF Dekanı Prof. Dr. Şerafettin Turan'a eleştiriler yöneltilmekteydi¹²⁶⁰.

Sonuçta fakültenin tatil edilmesine karar verildi. Bu süreç de sıkıntılı oldu. Fakülte yönetimi görülen lüzum üzerine öğrencilere bu kararı kendisi bildirmek istedi¹²⁶¹. Öğrenciler buna sert tepki gösterdi. Dev-Gençli militan grup bazı öğretim üyelerine şiddet uyguladı¹²⁶².

Fakülte Yönetim Kurulu'na mensup bazı öğretim üyeleri gerekli tedbirler alınmadığı için istifa etti. Rektör Prof. Dr. Tahsin Özgüç araya girerek istifaları önledi. Fakat yine de sorumlulara disiplin cezası dahi verilmediği ilgili raporda iddia edilmekteydi¹²⁶³. Böylece 13 Nisan 1970'ten itibaren DTCF, 26 Nisan 1971'de son kez kapatılana kadar hep Dev-Genç'in işgali altında kaldı¹²⁶⁴.

Dev-Genç 1970 Nisan'ında DTCF kantin ve yemekhanesine el koyduğunu ilân etti. İşgalden sonra kantin ve yemekhaneden yararlanma hakkı ve her türlü yetki Dev-Genç elinde; her türlü sorumluluk da fakülte idaresindeydi. Bu durum 12 Nisan 1971'e kadar devam etti¹²⁶⁵. Rapora göre üniversite idaresi, Dev-Gençlilere karşı oldukça etkisizdi. Bundan cesaret alan Dev-Genç militanları artık alenen kapıda, koridorlarda ve çatılarda silahlı nöbet tutmaya başlamıştı. Yöneticiler ve hocaların da bunu kabullendiği

¹²⁵⁷ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-18.

¹²⁵⁸ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-18.

¹²⁵⁹ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-18.

¹²⁶⁰ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-19.

¹²⁶¹ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-19.

¹²⁶² CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-19.

¹²⁶³ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-19-20.

¹²⁶⁴ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-20.

¹²⁶⁵ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-20.

ifade ediliyordu¹²⁶⁶. Bu süreçte zaman zaman ülkücü öğrencilerle de çatışmalar devam ediyordu. Karşılıklı olarak silahlar çekiliyordu. Basın ve yayın kurumlarında bu olaylar haber olmaktadır¹²⁶⁷.

Ülkücü öğrenciler okul yönetimi ile ilgili şikâyet ve göreve davet dilekçelerini bu defa noter kanalıyla yolladı. Bunun üzerine Dekan, Dev-Genç temsilcilerini Yönetim Kurulu'na çağırdı. Uzun süren görüşmelerden sonra solcu gençler kapıda nöbet tutmayacaklarını, kontrolü fakülte idaresine bırakacaklarını ifade ettiler¹²⁶⁸. Fakat sonrasındaki gelişmeler hiç de bu yönde cereyan etmedi. Fakülte yeniden Dev-Genç'in kontrolüne geçti. Ülkücü öğrenciler okula alınmadılar¹²⁶⁹. Öğretim Üyeleri ve Yönetim Kurulu Üyeleri üzerindeki baskılar daha da arttı¹²⁷⁰. Böylece "*sağ-sol çatışması*" tabiri de DTCF'de unutulmaya başlandı. Bunun yerine solcuların kendi aralarında "*iç hesaplaşmalar*" yaşandı¹²⁷¹.

Bu olaylar çoğu öğrenciyi etkilediği için zaten ders yapılamayan fakültede çalışma ortamı da kalmamıştı. Öğrenciler bu defa da sınavların kolaylaştırılması için ayaklanmaya başlamıştı. Çeşitli "*ucuzluk ve kolaylık*" formüllerini, "*reform teklifi*" diye ileri sürüyorlardı. Bunlar yapılmazsa "*işgal ve boykot yaparız*" diyerek tehditlerde bulunuyorlardı. Öğretim üyeleri de bunların hepsini müzakere ediyor ve onlara cevap yetiştirmeye çalışıyordu. Profesörler Kurulu'nda Dev-Genç'in istekleri, birçok maddenin kabulü için gerekçe sayılıyordu¹²⁷². Bu ortam akademisyenleri de derslerden soğuttu. Sonuçta haziran sınavları eylül ayına ertelenerek yaz tatiline girildi¹²⁷³. Bu arada ülkücü öğrenciler fakülteyi yarım günlüğüne işgal ettiler. Bu sembolik bir eylemdi¹²⁷⁴. Sınavlar dolayısıyla fakülte eylülde açıldı. Hiçbir önlem alınmadığı için, aynı ortam yeniden yaşanmaya başladı¹²⁷⁵. DTCF'deki gerilim Dekanlık seçimlerine de yansıyacaktı¹²⁷⁶. Aslında üniversitenin çoğu fakültesinde Dekanlık seçimi vardı ve Dev-Genç kendi istediği adayların Dekan olmasını istiyordu. Aksi halde yaşanacaklardan sorumluluk kabul etmiyorlardı¹²⁷⁷.

¹²⁶⁶ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-21.

¹²⁶⁷ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-21.

¹²⁶⁸ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-21.

¹²⁶⁹ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-21.

¹²⁷⁰ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-21-22.

¹²⁷¹ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-22.

¹²⁷² CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-22.

¹²⁷³ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-22.

¹²⁷⁴ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-22.

¹²⁷⁵ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-23.

¹²⁷⁶ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-23.

¹²⁷⁷ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-23-24.

DTCF’de de Kasım 1970’deki Dekanlık seçimini Prof. Dr. Şerafettin Turan kazandı. Yönetim Kurulu’nda birkaç değişiklik oldu. Bütün bunlara rağmen ülkücü öğrencilerin talepleri de okul yönetimine iletmeye devam edildi. Prof. Dr. Şerafettin Turan sağ görüşlülerin istediği Dekan adayı değildi¹²⁷⁸. Cumhurbaşkanlığı’na sunulan bu raporda Rektör Prof. Dr. Tahsin Özgüç de ülkücü ve Türkçü kesimlerin karşısındaki bir kişi olarak tanımlanmaktaydı¹²⁷⁹.

Dev-Gençli öğrenciler 1971’in başlarında yine okulda eğitim-öğretimi engellemeye devam ettiler¹²⁸⁰. Fakülte Konferans Salonu’nda Dev-Genç, TÖS, İlk-Sen ortak toplantılar yaparak “*direnış*” ve “*Proleter Parti*” kuruluşunu müzakere edebiliyordu¹²⁸¹. 18 Ocak 1971’de Dekan tarafından bir “*uzlaşma-anlaşma*” toplantısı planlandı. Ülkücülerle Dev-Genç temsilcilerini bir araya getirerek anlaştırmaya çalışacaktı¹²⁸². Bu eylem başka Fakülte Dekanlarınca da uygulanmış fakat bir sonuç alınamamıştı. Yapılan girişimler burada da bir sonuca varamadı¹²⁸³. Fakülteye alınmayan sayıları yüzü geçen milliyetçi öğrenciler, DTCF öğretim üyelerinin her birinin şahsına iki farklı muhtıra gönderdi. Muhtıranın etkisiyle milliyetçi öğrencilerin sorunlarına daha samimi yaklaşıldı. Profesörler Kurulu bu meseleyi görüşmeye, Dekan ve Yönetim Kurulu’ndan hesap sormaya başladı¹²⁸⁴. Sonuçta Fakülte Yönetim Kurulu 12 Nisan 1971’de “*iki öğrenci grubu arasında çıkması muhtemel çatışmayı önlemek amacıyla*” fakülteyi tatil etti¹²⁸⁵. Kapatma kararına karşı Dev-Genç bir bildiri yayınladı. Bu kararın “*Amerikancı Erim İktidarı ile faşist işbirliği*” olduğunu ileri sürülüyordu. Ülkü Ocaklılar da, kapatmanın çözüm yolu olmadığını, eşit şartlar altında öğretim imkânının sağlanmasını ve fakültenin yabancı lider resimlerinden, bölücü sloganlardan arındırılmasını isteyen bir bildiri yayınladı¹²⁸⁶. Profesörler Kurulu yeniden yaptığı toplantıda, üyelerden çoğunun okulu kapatmanın çözüm yolu olmadığını ifade ettiğini belirtti¹²⁸⁷.

Asayiş sağlamla görevli devlet kuvvetlerinden istifade etmenin şart olduğunu belirtenler olduğu gibi; bunun “*özerkliğe aykırı*” olacağını, Dev-Gençlilerin

¹²⁷⁸ CCSA, Y.N: 5/5-21, F.N:6275-24.

¹²⁷⁹ CCSA, Y.N: 5/5-21, F.N:6275-24.

¹²⁸⁰ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-24.

¹²⁸¹ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-25.

¹²⁸² CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-25.

¹²⁸³ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-25.

¹²⁸⁴ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-26.

¹²⁸⁵ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-26.

¹²⁸⁶ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-26.

¹²⁸⁷ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-26.

silahlanmakta mazur olduğunu, zira “komandoların” Site Yurdu’nu işgal ettiğini ileri sürenler de vardı. Buna karşı eski Yönetim Kurulu’nda bulunup olayın iç yüzünü bilenler, Kredi ve Yurtlar Kurumu’nun resmî açıklamasına göre en işlevsel yurdun Site Yurdu olduğunu; ülkücülerin yaptıklarının sebep değil “reaksiyon” olduğunu anlattılar. Dekan ve Yönetim Kurulu’na, en kısa zamanda “güvenlik içinde fakülteyi açma şartını sağlama” görevi verildiği vurgulanmaktaydı¹²⁸⁸.

Raporda Dekanlığın iletişim halinde olduğu Dev-Genç temsilcilerini 17 Nisan 1971’de Yönetim Kurulu’na çağırdığı belirtilmişti. Yöneticiler, Dev-Gençli öğrencilere Ülkü Ocaklılara “sataşmamalarını”, yeni sıkıntılara sebep olmamalarını ve uzlaşmaları gerektiğini salıkladı. Dev-Gençlilerin iki yıl boyunca her şeye itiraz ettiği, sonrasında ise makul davranır gibi görüldüğü ileri sürülmekteydi¹²⁸⁹.

20 Nisan 1971’de Yönetim Kurulu, fakülteye giremeyen yüz on dört ülkücü öğrencinin temsilcileriyle görüştü. Ülkücü öğrenciler; pano, afiş, bildiri gibi konularda bazı isteklerde bulundu. Buna göre; yasaklamalar herkes için eşit olacak, fakülte güven içinde açılacak ya da güvenlik güçleri görevli bulunacak. Dekan bu sonuncu konuyu dikkate almamaya çalıştı. Yönetim Kurulu ise “güvenliğin mutlaka sağlanacağını, kendilerinin de milliyetçi-Atatürkçü gençler olarak biraz daha fedakârlık etmeleri” gerektiğini ve en kısa sürede fakülteyi işler hale getireceklerini ifade etmekteydi¹²⁹⁰.

Anlaşılabacağı üzere raporda; üniversite yönetimi olayların başlangıcında gerekli önlemleri almadığı, hatta idarenin yaklaşım tarzının oldukça yanlı ve yüzeysel olduğu; ülkücü gençlere bir dizi saldırı yapıldığı; konu hakkında yapılan şikâyetlerin başta üniversite yönetimi olmak üzere ciddiyle karşılanmadığı iddia edilmekteydi. DTCF hakkında yapılan değerlendirme ise oldukça ilginçti. Fakültenin komünistlerin hâkimiyetine girdiğine dair söylemler gerçekçi bulunmuyordu. Yapılan yorum daha sert bir üslupla ifade ediliyordu. Buna göre okul ideolojik bir kimliğe bürünmüştü. Terör olaylarının yaşandığı bir yapı haline gelmişti. Yaşanılan gelişmelerin ciddiyeti karşısında bir şeyler yapılmak istendiğinde de sorunun temeline inilemediği tespit edilmekteydi. Okulların kapatılması çözüm olamazdı. Dikkat çekici bir diğer konu da üniversite yönetiminin olayları bazı gerekçelerle örtbas etmeye çalışmasıydı. Bu da gerçek sorumluların belirlenmesine engel oluşturmaktaydı.

¹²⁸⁸ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-26, 27.

¹²⁸⁹ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-27.

¹²⁹⁰ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-27.

e) DTCF’de Gittikçe Artan Olaylar Karşısında Yaşanılanlar

DTCF Yönetim Kurulu tarafından 12 Nisan 1971 Pazartesi günü DTCF’de iki öğrenci grubu arasında yaşanabilecek çatışmaları önlemek amacıyla fakültenin süresiz tatil edildiği açıklandı. Fakat gereken önlemler alınmasına rağmen 26 Nisan 1971 Pazartesi günü okulun tekrar açılacağı ilan edildi¹²⁹¹.

Bu süreçte DTCF’de etkin grup olan Dev-Gençli öğrenciler ısrarla “26-8’i unutmayın” şeklindeki söylemleri dikkat çekmeye başladı. Dev-Gençlilerin işgali yüzünden fakülteden uzak duran yüzden fazla milliyetçi öğrenci, Dekan Prof. Dr. Şerafettin Turan ve Yönetim Kurulu’nun vaadi üzerine, alınacak yeni tedbirlerin kendilerine bildirilmesini beklemekteydiler. Bu konuda herhangi bir gelişme olmaksızın yapılan radyo ilanı üzerine telâşlanarak, 24 Nisan Cumartesi akşamı Dekan Şerafettin Turan’ı aramışlar fakat ulaşamamışlardı. Raporda en yaşlı Yönetim Kurulu üyesi Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal’ı telefonla arayan öğrenci Yılmaz Terzi ile arasında şu konuşmanın geçtiği ifade edilmektedir:

Yılmaz Terzi: “*Hocam herhangi bir tedbir alındı mı, hangi şartlarla fakülteyi açıyorsunuz?*” Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal: “*Her türlü tedbir alındı*”. Yılmaz Terzi: “*Tedbirden kastınız nedir Hocam? Polis davet edildi mi?*” Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal: “*Hayır, kendi çapımızda her türlü tedbir alındı*”. Yılmaz Terzi: “*Hocam kendi çapımızda diyorsunuz; Dev-Genç yine işgal edecek, ne yapacaksınız?*” Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal: “*İşgal falan yapmayacaklar, korkmayın. Mamafih Dekanla da bir görüşün, bugün Ankara’da değil, pazar günü gelir, arayın*”¹²⁹².

Raporda Ülkücü öğrenciler adına İsmet Tuncer’in 25 Nisan Pazar akşamı Dekan Şerafettin Turan’a telefon ederek aynı konuda endişeli olduğunu belirttiği, fakat Dekan’ın kapsamlı tedbirler alındığını söylediği vurgulanmaktaydı¹²⁹³.

Dev-Gençlilerin SBF’de yaptığı toplantıda alınan kararlar açıklanmamıştı. 26 Nisan 1971 Pazartesi sabaha karşı saat 03.00’te Dev-Gençliler DTCF’i işgal etti. Bu olay ve sonrasında yaşananları fakültedeki yardımcı personellerin bildiği, ancak korkutuldukları için konuşmadıkları belirtilmişti. İşgal esnasında Dev-Gençliler, konferans salonunun balkon katı pencerelerindeki camları sökmüş ve buraya konuşlanmışlardı. Giriş kısmı üstünde yer alan Şeref Balkonuna da yığınak yapmışlar; Dekanlık koridorundaki bulvara bakan sınıflarda, özellikle 128 numaralı dershanede

¹²⁹¹ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-28.

¹²⁹² CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-28-29.

¹²⁹³ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-29.

mevzilenmişlerdi. Bu gelişmelerden haberi olmayan ülkücü grup da kendi arasında görüşmekteydi. Fakültede ciddi bir tedbir alınmadığını düşünüyorlardı. Dev-Gençlilerin "26-8" parolasıyla dolaşmaları, bir şeyler yapacaklarını gösterdiğinden kendileri için iki yol bulunduğunu ileri sürmekteydiler. Bunlardan biri *"Pazartesi günü fakülteye gitmemek, meydana gelecek olaylara göre sonradan hareket tarzı belirlemek"* idi. Diğeri ise *"önce en doğal haklarını kullanarak fakülteye gitmek ve gelişmelere göre yapacaklarına orada karar vermek"* idi¹²⁹⁴.

Rapora göre ülkücülerden bir grubun *"şimdiye kadar her şeyi sineye çekip geriledikleri"* ve *"izzet-i nefisleri de örselendiği halde kimseye yaranamadıkları"* ileri sürülmekteydi. Yani kimse ses çıkarmayacağı için fakültenin *"komünist kalesi"* olması kesinleşeceğine göre mutlaka okula gidilmesini teklif etmişlerdi¹²⁹⁵.

Sonuçta fakülteye gitmeye karar veren ülkücüler bazı esaslar belirledi. Bunlar raporda şöyle maddelendirilmişti:

- "1. Kendileri fakülteye giderse olay çıkacağı muhakkak görünüyor.*
- 2. İdareciler şimdiye kadar sola göz yumdu; hiçbir mesnet bulamadıkları halde ülkücüleri ithama çalıştı.*
- 3. Yeni TRT, sol basın ve idareciler tarafından iftiraya uğrayacaklar, en azından, aynı derecede suçlu sağcı-solcu çatışması görüşü kabul edilecek.*
- 4. Ancak;*
 - a) İftiraya uğrarız, bizi beğenmezler diye sinmek olmaz;*
 - b) DTCF'nin tertemiz öğrencileri olarak derslerine gitmek en tabii haklarıdır.*
 - c) Fedakârlık ve olayları önleme kaygısı onlardan değil, yetkili ve sorumlulardan beklenmelidir.*
 - d) Kendileri aşağıdan aldıkça yetkili ve sorumlular rahat ediyor, tedbir düşünüyor.*
 - e) Şu hâlde meydana boş bırakmamalı ve fakülteye gitmelidirler"*¹²⁹⁶.

"Önce birkaç arkadaşlarını 26 Nisan Pazartesi sabahı saat 05.30-06.00 sıralarında Yenışehir Tren İstasyonu'na göndermişler. Bunlar içerde on beş kadar militan görmüşler. Saat 06.00-06.30 arasında da Talebe Cemiyeti Başkanı Ömer Özdal ve 5-6 kişinin Hacettepe'ye yardım istemeye gittiğini görmüşler. Bunun üzerine

¹²⁹⁴ CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-29.

¹²⁹⁵ CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-29.

¹²⁹⁶ CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-30.

*Yenişehir Postanesi'nden Fakülte' ye telefon etmişler; telefona çıkan şahıs 'ben gece bekçisi Ali'yim. Burada kantincilerden başka kimse yok' diye cevap vermiş "*¹²⁹⁷.

Ülkücülerin bu tedbirlerin ardından Dekan'a telefon ettikleri fakat hiçbir cevap alamadıkları raporda belirtilmektedir. Konuyu arkadaşlarına bildiren ülkücüler yeniden bir araya gelerek bazı kararlar aldı. Buna göre; fakülteye yalnız gidilmeyecek, gidilirse esir alınma ve işkenceye maruz kalma durumu söz konusu olabilirdi. Eğer hep beraber giderler ise de, *"komandolar bastı, işgale geldi"* iftiralarıyla itham edilebilirlerdi. Aralıklarla ve küçük gruplar hâlinde gitmek mantıklı bir yol idi. Bu durumda hem karşı grubu korkutmamış hem de birbirlerini yalnız bırakmış olmayacaklardı¹²⁹⁸.

Saat 07.30'da ülkücülerden ilk beş kişilik grup, fakülte kapısındaki merdivenlere vardığında Ali Demir ve Sinan Eren adlı iki Dev-Gençli bir el ateş ve ıslıkla işaret verdi. Ardından konferans salonuna koştu. Hemen ardından fakültenin üç noktasından bu beş kişilik gruba yayılım ateşi açıldı. İlk hamlede Yılmaz, Ayhan, İsmail, Yalçın adlı öğrenciler ile bulvarın karşı kaldırımında yürümekte olan bir vatandaş vuruldu. Bu esnada ikinci beş kişilik ülkücü grup fakülte bahçesine girdi. Bunlar kendilerini yere atarak oradaki otomobilleri kendilerine siper etti. Fakültenin üç noktasından açılan ateş tekrar edilince bulvarda ve otobüste bulunan birer vatandaş daha vuruldu. Bahçedeki Rektörlüğe ait minibüs ve kırmızı bir otomobile kurşun isabet etti¹²⁹⁹.

Yaşanan bu olaylardan sonra diğer ülkücü öğrenci grupları artık fakülteye yaklaşmadı. Ülkücüler çevreye dağılarak gelişmeleri dikkatle izlemeye başladı. Saat 08.30'a doğru Dekan'ın evine telefon eden öğrencilere Dekan'ın eşi *"şimdi çıktı. Fakülte' ye gidiyor"* demişti. Öğrenciler Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal'a telefon etmişler; kendisi habersiz olduğunu söylemişti. En son Yönetim Kurulu Üyesi Doç. Dr. Erdoğan Akkan'a ulaşan öğrenciler, *"haberim var, şimdi geliyorum"* cevabını almışlardı. Bu sırada önce bir polis ekibi olay yerine gelmiş ve sonra da Toplum Polisi fakülteye girmişti¹³⁰⁰.

Polis okula vardığında fakültenin içinde iki dinamit patladı: Biri Mustafa Taylan'ın, ikincisi de Yusuf Cacın'ın elinde patladı. Polisin fakülteye girmesi ile birlikte şu olaylar gerçekleşmişti¹³⁰¹: Kantinin arka penceresinden bir kişi elinde siyah bir çantayla atladı. Bu esnada Yenişehir İstasyonu'nda bulunan trendeki bazı vatandaşlar

¹²⁹⁷ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-30.

¹²⁹⁸ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-30.

¹²⁹⁹ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-31.

¹³⁰⁰ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-31.

¹³⁰¹ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-32.

durumu görerek tepki gösterdi. Ancak bu vatandaşları tespit mümkün olmadı. Çantalı genç ise fakültenin kömürlük tarafı kapısından kaçıp gitti¹³⁰². Bir grup Dev-Gençli fakültenin parmaklıklarını aşarak Yüksek İhtisas Hastanesi'nden Hacettepe'ye doğru silah kaçırdı¹³⁰³. On kişilik Dev-Genç grubu dinamitle eli kopan arkadaşlarını acilen kurtarmak bahanesiyle yine silâh kaçıracaktı¹³⁰⁴.

Olayların yatışmasından sonra Dev-Genç'in bir basın toplantısı düzenlediğinden bahsedilecekti. Prof. Dr. Mustafa Akdağ'ın 128 numaralı sınıfta ders verirken; içeri düşen iki dinamiti tekrar dışarı atmak isteyen iki öğrencinin ellerini kaybettiğini ve marşlarla, tehditlerle fakülteyi basmaya gelen "*komandoların*" olaya sebep olduğu ileri sürülmekteydi¹³⁰⁵.

Raporda Dekan Prof. Dr. Şerafettin Turan ve Yönetim Kurulu Üyeleri'nin "*komandolar baskın yaptı, polis taraf tuttu*" görüşünü kamuoyu ile paylaştığı ve basına demeç verdiği iddia edildi. "*Milliyetçi*" öğretim üyeleri ise böyle bir açıklamayı mantık dışı bulacaktı¹³⁰⁶.

Bunun yanı sıra DTCF'deki milliyetçi öğrencilerin mağdur duruma düşürüldüğü, yine de olumsuz bir tavır takınmadıkları vurgulanmaktaydı. DTCF'deki mücadelelerini yazılı ve resmi müracaatlarla yürüttükleri ifade edilmekteydi. Bu konuda savunulan diğer bir görüş ise öğrencilerin fakültede Dev-Gençliler tarafından rahatsız edilmelerine rağmen "*nefs-i müdafaa*" ya bile kalkışmadıklarıydı. Milliyetçi öğrencilerin teşkilât olarak barışçıl bir yol izlediği iddia edilmekteydi¹³⁰⁷.

Diğer taraftan raporda olayların sorumluluğunu milliyetçi öğrencilere yükleyen ifadelerin tutarsız olduğu ifade ediliyordu. Buna göre fakültede en erken ders 08.30'da başlamaktaydı. İlk saatler lisan derslerine ayrılmıştı. Prof. Dr. Mustafa Akdağ'ın pazartesi sabahları ilk iki saat dersi yoktu. Olaylar ise 08.30 da bitmişti ve fakülteye polis gelmişti. Yani, Prof. Dr. Mustafa Akdağ'ın ders yaptığı, sınıfa dinamit atılmış olması asılsızdı. Ayrıca söz konusu 128 numaralı dershanenin penceresi bulvar tarafına bakan ve bahçe zemininden çok yüksekteydi. Aynı zamanda pencereden devamlı ateş açanlar, kimseyi bu pencerenin yakınına sokmazlar. Demek ki dışardan içeri dinamit atılması imkânsızdı¹³⁰⁸.

¹³⁰² CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-32.

¹³⁰³ CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-32.

¹³⁰⁴ CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-32.

¹³⁰⁵ CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-32.

¹³⁰⁶ CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-32.

¹³⁰⁷ CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-33.

¹³⁰⁸ CC SA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-33.

Savunulan görüşe göre milliyetçi gençlerin fakülteye girip sınıf kapısından içeri dinamit atmaları da olanaksızdı. Bu gençlerin ilk beş kişilik grubu, daha bahçede iken ateş açılmış ve hatta vurulmuşlardı¹³⁰⁹.

Silahlı çatışmaya dair somut bir olay yukarıda ayrıntılarıyla anlatılmaktaydı. Olayları çıkaranların Dev-Gençliler olduğu, ülkücü öğrencilerin bilerek isteyerek suçlandığı iddia ediliyordu. Asıl sorumluların ise üniversite yönetiminde var olan “duyarsız tutum” olduğu dile getirilmişti. Sonuç olarak yukarıda anlatılanlar Milliyetçi öğretim üyelerinin savlarına dayanıyordu. Kendilerini haklı çıkaracak argümanlar da ileri sürmekteydiler. Cumhurbaşkanlığı makamı da bu rapordan ilgili birimleri bilgilendirecekti.

4- Efraim Elrom’un Kaçırılması (17 Mayıs 1971)

12 Mart Muhtırası sonrasında Anayasa değişikliği konusunda çalışmalar sürerken anarşi olayları da devam ediyordu. Mahir Çayan ve arkadaşları “ses getirici” bir eylem gerçekleştirmek için hazırlık yapmaktaydı. Hedefte siyasi bir kişi olursa yapılacak eylem de bu manada etkili olabilirdi. Mahir Çayan, Münir Ramazan Aktolga, Ulaş Bardakçı, Ertuğrul Kürkçü, Hüseyin Cevahir, Oktay Etiman, Kamil Dede, Ziya Yılmaz’ın katıldığı toplantıda ABD ve İsrail’in İstanbul Başkonsolosları’nın kaçırılması üzerinde duruluyordu. İsrail Başkonsolosu’nun kaçırılmasına karar verildi ve eylem için haber toplama faaliyetine girişildi. Araba, araç-gereç ve para temininden sonra kaçırma olayının ardından basına verilecek bildiri hazırlandı¹³¹⁰. 17 Mayıs 1971’de İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom ikametinden kaçırıldı. Eylemi Mahir Çayan, Ziya Yılmaz, Oktay Etiman, Ulaş Bardakçı, Necmi Demir ve Hüseyin Cevahir’den oluşan bir grup gerçekleştirdi¹³¹¹. Hükümet olayın ardından bir açıklama yaptı. Başbakan Yardımcısı Sadi Kocaş’ın¹³¹² hazırladığı Hükümet Bildirisi’nde; “Konsolos derhal serbest bırakılmazsa örgütle uzak yakın ilişkisi bulunanlar, gençleri kışkırtanlar hemen

¹³⁰⁹ CCSA, Y.N.: 5/5-21, F.N.:6275-33.

¹³¹⁰ M. Kaplan, **Devrim...**, s.136-142. THKP-C bildirisinde üç gün içerisinde bütün devrimcilerin serbest bırakılmasını talep ediyordu. Aksi takdirde Başkonsolos Efraim Elrom’un öldürüleceğini duyuruyordu. (M. A. Birand v.d., **12 Mart...**, s.274).

¹³¹¹ **Sosyalizm ve Toplumsal...**, VII, s.2181.

¹³¹² 1919’da doğdu. Harp Okulu ve Harp Akademisi’ni bitirdi. Kurmay subay olarak İngiltere’de eğitim gördü. Bükreş ve Londra’da askeri ataşelik yaptı. Milli Savunma Bakanlığı’nda çeşitli görevlerde bulundu. 1961’de kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. 1962’de Cumhurbaşkanlığı kontenjanından Cumhuriyet Senatosu üyeliğine seçildi. 1969’da senatörlükten istifa ederek CHP Konya milletvekili olarak seçildi. 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası’ndan sonra kurulan 1. Nihat Erim Hükümeti’nde Başbakan Yardımcısı oldu ancak 1971 yılı sonunda istifa etti. 1973 seçimlerine katılmadı ve aktif siyaseti bıraktı. 1998’de öldü. (<http://www.biyografya.com/biyografi/5986> Erişim Tarihi: 14 Ekim 2017).

*gözüaltına alınacak. Adam kaçıranlar ve onlara yataklık edenler idamla yargılanacak. Elrom öldürülürse, bu kanun geçmişe dönük uygulanacak” deniliyordu*¹³¹³.

Hükümet bildirisi doğrultusunda harekete geçen İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı ve bazı il Valilikleri yayınladıkları listelerde adı geçen kişilerin teslim olmalarını istedi. Bu kişiler arasında akademisyenler, yazarlar ve bazı sivil toplum kuruluşlarının yetkilileri vardı. Bunlardan bazıları teslim olurken bir kısmı da yakalandı. Yurt genelinde yaklaşık beş yüz kişi gözüaltına alındı¹³¹⁴. Konu hakkında Cumhuriyet Senatosu’nda açıklamalarda bulunan Başbakan Yardımcısı Sadi Koçaş, eylem ile yakın ya da uzak ilişkisinden şüphe olunan pek çok kişinin gözüaltına alındığını ve bu eylemle ilgilerinin derecesine göre haklarında işlem yapılacağını açıkladı. Ayrıca gözüaltına alınanlardan birçoğunun bu olayla ilgilerinin olmadığı gerekçesi ile serbest bırakılacağını ümit ettiğini de belirtti. Ayrıca eylemin zanlısı olanlardan bir kişinin yakalandığını duyurdu. Olayı gerçekleştirenlerin acilen konsolosu serbest bırakması gerektiğini ve devletin kesinlikle bir pazarlık içerisine girmeyeceğini sözlerine ekledi¹³¹⁵. Olayın ardından Bakanlar Kurulu olağanüstü toplandı. Yapılan açıklamada yasada adam kaçıranlara idam cezası getirilmesi ile ilgili Adalet Bakanlığı tarafından hazırlık yapıldığı belirtildi¹³¹⁶.

Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, İlyas Aydın, İlkey Demir, Hüseyin Cevahir, Oktay Etiman ve Ziya Demir; Hükümet’in ve sıkıyönetimin bu kararlı ve sert tavrı karşısında nasıl bir yol izleyecekleri konusunu tartışmak için bir araya gelerek değerlendirme yaptı. Mahir Çayan ve Ulaş Bardakçı, THKO’luların dört Amerikan askerini kaçırap öldürmedikleri için kötü duruma düştüklerini örnekleyerek, karardan geri adım atılmaması gerektiğini savundu. Aksi takdirde devlet tarafından ciddiye alınmayacaklarını öne sürdü. Hüseyin Cevahir ve İlyas Aydın fidye karşılığında Başkonsolos’un serbest bırakılması yönünde fikir belirtirken, Oktay Etiman ise Başkonsolosun öldürülmesinin olumsuz bir ortama sebebiyet vereceği için fidye alınması görüşünü paylaştığını açıkladı¹³¹⁷.

Durum bu iken verilen süre sona erdi. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı, 21 Mayıs 1971’de yayınladığı bildiri ile İstanbul il sınırları içerisindeki ikametlerde

¹³¹³ M. A. Birand v.d., **12 Mart...**, s.274.

¹³¹⁴ Yayımlanan liste ile teslim olmaları istenenler arasında, Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Ertuğrul Kürkçü, Mihri Belli, Doğu Perinçek, Şahin Alpay, Gün Zileli, Hikmet Kıvılcımlı, Prof. Dr. Mümtaz Soysal, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Muammer Aksoy, Prof. Dr. Uğur Mumcu, Uluç Gürkan, Cemal Reşit Eyüpoğlu, İlhami Soysal gibi isimler bulunuyordu. (**Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1971).

¹³¹⁵ **CSTD**, LXV, s.200.

¹³¹⁶ **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1971.

¹³¹⁷ T. Feyizoğlu, **Mahir...**, s.394-395.

kalanların kimlik bilgileri ve yer değişikliklerinin takip edilmesine karar verildiğini duyurdu. Bir gün sonra ise yine yeni bir bildiri ile İstanbul’da bulunan bütün mekânların tek tek aranacağı ve sokağa çıkma yasağı ilan edildiği açıklandı. Bu durum üzerine 23 Mayıs günü Mahir Çayan İsrail Başkonsolosu’nu başına üç el ateş ederek öldürdü¹³¹⁸. Hüseyin Cevahir ile Mahir Çayan bir arkadaşlarının yardımıyla Maltepe’deki bir eve gizlenmek amacıyla giderken, polis tarafından fark edildiler. Mahir Çayan ve yanındaki arkadaşı bu polisi ağır yaralayarak kaçtı. Civardaki bir eve zorla girerek, ev sahibi subayın on dört yaşındaki kızı Sibel Erkan’ı rehin aldı. Güvenlik güçleri tarafından kuşatılan apartman dairesindeki zanlılara “*teslim ol*” çağrısı yapıldıysa da kabul edilmedi. Mahir Çayan ve Hüseyin Cevahir’in talebi, kendilerine Filistin’e iltica hakkı verilmesiydi. Aksi takdirde rehin aldıkları Sibel Erkan’ı öldüreceklerdi. Rehin alma olayı üç gün sürdü¹³¹⁹. 1 Haziran’da yapılan operasyon sonucunda Sibel Erkan kurtarıldı, Hüseyin Cevahir ölü, Mahir Çayan ise ağır yaralı olarak ele geçirildi¹³²⁰. THKP-C’nin ardından THKO da şehir gerillası tipi yapılanma gereği terör eylemleriyle adını duyurmaktaydı.

5- TMTF Heyetinin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ı Ziyareti

28 Temmuz 1971’de TMTF Genel Başkanı Soner Karaman başkanlığındaki bir heyet Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ı ziyaret etti. Bu görüşmede Cumhurbaşkanı heyetten olaylar hakkında bir muhtıra yazılmasını talep etti. Cumhurbaşkanınca hazırlatılıp, TMTF Başkanı’nın hazır bulunduğu toplantıda öğrenci ve öğretim üyelerine yönelik konuları içeren muhtıra, 3 Ağustos 1971’de Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği’ne gönderildi¹³²¹. Muhtıra, Cumhurbaşkanlığı ve TMTF Başkanlığı’nın işbirliğine güzel bir örnekti.

“*Gençlik ve Öğrenci Olayları*” başlığı altında öğrenci olaylarının meydana geliş sürecine değinilmekteydi. Buna göre öğrenci hareketleri, anarşi, terör ve sabotaj aracılığı ile sokak gösterileri, işgaller ve tecavüz eylemleri yapan dış kaynaklı unsurların, içerideki destekçileri aracılığıyla masum gençleri bu eylemlere alet etmeleri sonucu meydana gelmekteydi. Fikir özgürlüğü kapsamında yapılan tartışmalara şiddet karıştırılmasının asla uygun görülemeyeceği vurgulanmaktaydı. Türkiye’de ihtiyaç

¹³¹⁸ T. Feyizoğlu, **Mahir...**, s.397-403.

¹³¹⁹ **Türkiye Gerçekleri ve...**, s.71. Mahir Çayan Sibel Erkan’ı rehin tutmalarındaki amacı şu cümlelerle açıkladı: “*THKP-C’nin adını bütün Türkiye’ye duyurmak, yani politik propaganda. Zaman kazanmak için iltica vesaire gibi bazı taleplerde bulunduk.*” (T.S. Yılmaz, **Türkiye’de...**, s. 191).

¹³²⁰ **Milliyet**, 2 Haziran 1971.

¹³²¹ **CCSA**, Y.N.:5/7-13, F.N.:9056.

duyulan nitelikli ve teknik insan gücünü yetiştiren kurumların üniversiteler olduğu belirtilmekteydi. Böyle bir misyonu olan üniversitelerin adeta “*silah depoları*” haline getirildiği iddia edilmekteydi. Yaşananların ülke kalkınmasının önünde büyük engel teşkil ettiği belirtilerek; öğrenci özgürlüğünün kısıtlandığı, bilimsel ilerlemenin önüne geçtiği ve tüm bunların ülkeye zarar verdiği ifade edilmekteydi. Gençlerin ileride devlet yönetiminde söz sahibi olacaklarından bahisle, Atatürk’ün “*Hayatta en hakiki mürşit ilimdir*” sözü ile ters düşen ve ülkeyi muasır medeniyetler seviyesine çıkmaktan alıkoyan her türlü oluşum ve girişime karşı çıkmaları gerektiği vurgulanmaktaydı¹³²².

Muhtırada ülkenin gelişmesi ve kalkınması için herkese görev düştüğü belirtilerek vatandaşlara birlik ve beraberlik çağrısı yapılmaktaydı. Ayrıca bu süreçte akıl ve bilimin rehber edinilmesinin önemine değiniliyordu. Yaşanmakta olan iç olaylara ilgili kurumların gerekli özeni göstermesi isteniyordu. Herkesin kendi üzerine düşen görevi; anayasa ve kanunlar çerçevesinde yerine getirmesinin bir zorunluluk olduğu belirtilmekteydi. Bu anlayış haricindeki tüm davranışların kanun dışı olduğu ve gerekli yasal işleme tabi tutulacağı konusunda kararlılık dile getirilmekteydi¹³²³.

Türkiye’de herkesin Türk olduğu ve vatandaşlık haklarından yararlandığı vurgusu yapılmaktaydı. Herkesin vatandaşlık görevlerini yerine getirmekle sorumlu olduğu ifade edilmişti. Bu görevlerin ilk sırasında “*Türkiye devletinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütün olduğu*” esasına saygı duymak gelmekteydi. Ülkenin farklı bölgelerinde yaşayanlar arasında oluşturulmak istenen ayrımcılığa kesin olarak karşı çıkılması gerektiği ileri sürülmekteydi. Türkiye’de yalnızca Anayasa’da belirtildiği üzere “*Bütün fertlerini kaderde, kıvançta ve tasada ortak bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında toplayan ve milletimizi dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak milli birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk Milliyetçiliği*” olması gerektiği belirtilmekteydi. Bu açık hükme rağmen politik ve ideolojik çıkarlar doğrultusunda ayrılık oluşturmak ve ırkçılık yapmak için hazırlanan bildirilerin ve açıklamaların kabul edilemeyeceği beyan edilmekteydi. Bu tür girişimlerin ülkeyi bölme amacıyla olan ve dışarıdan talimat alanlar tarafından yapıldığı ileri sürülüyordu¹³²⁴.

Ayrıca farklı yerlerde ortaya çıkarılan irticai faaliyetlerin dini duyguları istismar ettiği vurgulanmaktaydı. Din ve vicdan hürriyetinin yanı sıra ibadet özgürlüğünün

¹³²² CC SA, Y.N.:5/7-13, F.N.:9056-1.

¹³²³ CC SA, Y.N.:5/7-13, F.N.:9056-2.

¹³²⁴ CC SA, Y.N.:5/7-13, F.N.:9056-3.

herkese tanındığı; bu hususların kötüye kullanılmaması ve istismar edilmemesi gerektiği ifade edilmekteydi¹³²⁵.

Son dönemde meydana gelen olayların “içten yıkma faaliyeti” olarak değerlendirildiği muhtırada, yaşanan ideolojik yıkıcı ve bölücü faaliyetlerin dış kaynaklardan beslendiği vurgusu yapılmaktaydı. Bu faaliyetlerin aşırı sağ ve aşırı sol tarafından uygulamaya konulan “anayasal düzeni değiştirme çabasının” bir ürünü olduğu ifade ediliyordu. Son olarak bütün vatandaşlardan bu tür gizli gayelerle hareket eden oluşumlara alet olmamaları çağrısı yapılmaktaydı¹³²⁶.

6- TMTF’nin Öğrenci Olayları Hakkındaki Raporu

TMTF tarafından Cumhurbaşkanlığı’na sunulan ve “Türkiye’de Üniversite Meselesi ve Gençlik” adı ile hazırlanan raporda ayrıntılı olarak öğrenci olayları incelenmekteydi. Raporda “Bugünkü Durum, İlk Tedbirler, Yeni Kuruluşta Gerçekleştirilecek Hususlar ve Bölge Üniversiteleri” başlıkları yer almaktaydı¹³²⁷. “Bugünkü Durum” başlığı altında son birkaç yıldır üniversite sorunu hakkında herhangi bir ilerlemenin kaydedilemediği tespitinde bulunulmuştu. Hatta üniversite meselesinin komünist harekete yeni bir alan kazandırdığı ileri sürülmekteydi. Soner Karaman’a göre, üniversitelerin pek çok açıdan kötü bir durumda olmasının yanı sıra var olan anarşinin sorumlusu yine kendileriydi. İdari, bilimsel ve ahlaki yönden durum fena idi. Bu yüzden reform yapılacaksa bunun genel kapsamlı olması telkin ediliyordu Bir yandan 20. Yüzyılın teknolojik ve bilimsel ilerleyişine uyum sağlanması, diğer yandan da zararlı akımlardan halkın korunması gerektiği belirtilmekteydi. Lağvedilen üniversitelerin yerine yeni kurulanların geleceğin teminatı olabileceği vurgulanan raporda, üniversite meselesinin yalnızca gençliğin ve üniversitenin değil, Türk Milleti’nin tamamını ilgilendirdiği ifade edilmekteydi. Gençliğin ayrışma yaşadığı ve dolayısıyla bu sorunun çözülemediği belirtiliyordu. Ayrıca üniversite yönetimlerinin de yetersizliği üzerinde duruluyordu. Rapora göre üniversitelerin bulunduğu durumdan kurtarılması, yetkin kişilerden oluşan bir devlet konseyinin kurulmasıyla sağlanabilirdi. Gençlik üzerinde etkin olan bölücü faaliyetlerin de yine devlet ve milletin ortak hareketi ile sonlandırılabilirdi¹³²⁸.

¹³²⁵ CCSA, Y.N.:5/7-13, F.N.:9056-3.

¹³²⁶ CCSA, Y.N.:5/7-13, F.N.:9056-3-4.

¹³²⁷ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-15.

¹³²⁸ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-16.

Bilim merkezlerinin yeniden yapılanması ile hem halkla daha yakın temas kurulabilir, hem de maddiyat gözetilmeden akademik faaliyetler yürütülebilirdi. Üniversitelerin anarşinin kaynağı olmaktan çıkıp ülke kalkınmasında en önemli unsur haline gelmeliydi¹³²⁹.

Raporda “*İlk Tedbirler*” başlığında üç husus ele alınmıştı. Bunlardan ilki, yeni kurulacak üniversitelerde görevlendirilecek olan akademik personel; hem güvenlik hem de bilimsel yönden özenle seçilmeliydi. İkinci husus, idari özerkliğin suiistimal edildiği gerekçesiyle kaldırılması gerektiği idi. Böylece herhangi bir yolsuzluk şüphesi durumunda kurulacak olan özel komisyonlar konu ile ilgilenerek ve mesele karara bağlanacaktı. Üçüncü husus ise üniversite mensuplarının incelenmesi gereken dosyalarıydı. Haklarında yapılacak soruşturma sonrası gerekli şartları taşımayanlara görev verilmemesi öngörülmekteydi¹³³⁰.

Bir diğer başlık ise “*Yeni Kuruluşta Gerçekleştirilmeye Çalışılacak Hususlar*” idi. Kurumsallaşma konusuna değinilmişti. “*Tam gün çalışma*” ilkesi üzerinde duruluyordu. Özel okulların kapatılması isteniyordu. Devlet okullarındaki öğretim üyelerinin sayısı ve iş yoğunluğu özel eğitim kurumlarında çalışmalarına imkân vermemekteydi. Üniversitenin her türlü mali tasarrufu devlet kontrolüne alınmalıydı. Üniversite yayınlarının devlet tarafından bastırılarak öğrenci, öğretim üyesi ve kütüphanelere ücretsiz dağıtılması sağlanmalıydı. Bu konuda araştırma eserleriyle ders kitaplarının ayrı kategorilerde değerlendirilmesi gerekiyordu. Telif ücretleri de yazara, devlet tarafından ödenmeliydi. Öğretim üyelerinin taşra üniversitelerinde de görev yapabilmelerini sağlayacak kanuni düzenlemeler yapılmalıydı. Üniversitelerde gerek akademik gerekse idari görev tanımlamaları güncellenmeliydi¹³³¹.

Kurumsal kontrolü sağlayacak, üniversiteler üstü bir kurulun varlığı gerekli idi¹³³². Üniversitelere alınacak olan asistanlar tek bir merkezde sınava tabi tutularak

¹³²⁹ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-12-16.

¹³³⁰ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-12-17.

¹³³¹ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-17.

¹³³² CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-17; Raporda belirtilenler 1980 Darbesi’nden sonra gerçekleşecekti. Türkiye’de 1981 Üniversite reformundan önce yükseköğretim sistemi beş ayrı kurumdan oluşuyordu. Bunlar; üniversiteler, MEB’e bağlı akademiler, bir kısmı MEB’e bir kısmı ise farklı bakanlıklara bağlı iki yıllık meslek yüksekokulları ve konservatuvarlar, MEB’e bağlı üç yıllık eğitim enstitüleri ve mektupla öğretim yapan YAYKUR idi. Yükseköğretimin tüm kademeleri için koordineli bir merkezi planlamanın olmamasının yanı sıra; yükseköğretim kurumu sayısı, çeşidi ve öğrenci sayılarının artışı, bu sistemde başarısızlık ve yozlaşmaya sebep olmaktaydı. Ayrıca 1960-1980 arasında yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlar yükseköğretimi de olumsuz yönde etkilemekteydi. Dolayısıyla 1970’lerin sonunda ihtiyaç uyulan köklü reform 1981’de yürürlüğe kondu. Böylece yükseköğretim 1981’de çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile akademik, kurumsal ve idari açıdan yeniden yapılandırıldı. Bu kanunla Türkiye’deki tüm yükseköğretim kurumları Yükseköğretim Kurulu çatısı altında toplandı. Akademiler

seçilmeli¹³³³ ve sınav komisyonunun yine üniversiteler üstü bir kurul tarafından belirlenmesi sağlanmalıydı. Emeklilik yaş haddi kesin olarak belirlenmeliydi. Bilimsel araştırmaların üniversite bünyesinde kurulacak olan araştırma enstitülerince yürütülmeli ve gerekli imkânlar sağlanmalıydı. Devletin milli politikalarına aykırı hareket eden öğretim üyelerinin, üniversiteler üstü kurul tarafından hızla görevinden uzaklaştırılması ve haklarında gerekli adli işlemlerin yapılması öngörülmekteydi¹³³⁴.

üniversitelere, eğitim enstitüleri eğitim fakültelerine dönüştürüldü. Konservatuvarlar ile meslek yüksekokulları da üniversitelere bağlandı. Böylece ilgili kanun hükümleri ve Anayasa maddeleri ile verilen görev ve yetkiler kapsamında özerk ve kamu tüzel kişiliğe sahip olan Yükseköğretim Kurulu, bütün yükseköğretimden sorumlu tek kuruluş haline geldi (<http://yok.gov.tr/web/guest/tarihce;jsessionid=BCDEDD8CE5AB13EAD43298947955FBD> Erişim Tarihi: 29 Ekim 2018).

¹³³³ Raporda belirtilen merkezi sınav ilerleyen süreçte uygulamaya konulacaktı. Hâlihazırda uygulanan Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı (ALES) ile lisansüstü eğitime girilebilmekte; yurtdışı lisansüstü eğitim ile gönderilecek adaylar seçilebilmekte ve yükseköğretim kurumlarına öğretim görevlisi ile araştırma görevlisi alınmaktadır. (<http://www.osym.gov.tr/TR,8852/hakkinda.html>; <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.78.pdf> Erişim Tarihi: 29 Ekim 2018).

¹³³⁴ **CCSA**, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-17-18; 1933'te reform hareketlerine uyum sağlayamayacakları gerekçesiyle üniversitelerden uzaklaştırılan akademisyenler oldu. 1 Mart 1947'de DTCF'li sağ görüşlü öğrenciler tarafından MEB'e verilen dilekçe ile "*Yurt ve Dünya*" ile "*Adımlar*" isimli Marksist dergilerin yayımcısı ve yazarı olan Ankara DTCF'de öğretim üyesi olan Behice Boran, Pertev Naili Boratav ve Niyazi Berkes'in görevine son verilmesi istenmişti. Sol görüşlü öğrenciler ise yayımladıkları bildiriyle öğretim üyelerine destek olmak istediler. Yaşanılanlar sonucunda A.Ü. Senatosu 6 Mart 1947'de Niyazi Berkes, Behice Boran ve Pertev Naili Boratav hakkında soruşturma başlattı. 1950'de üç akademisyen görevlerinden uzaklaştırıldı. (<https://www.demokrathaber.org/genclik-egitim/khk-larla-ihrac-edilen-akademisyen-sayisi-tum-darbe-donemlerindeki-h79540.html> Erişim Tarihi: 29 Ekim 2018); 28 Ekim 1960'ta ise MBK tarafından yayınlanan yasa ile üniversitelerde görevli bazı akademisyenlerin görevlerinden çıkarılmalarına bazılarının ise başka üniversitelere tayin edilmesine karar verildi. Bunlar arasında Tarık Zafer Tunaya, Ali Fuat Başgil de vardı. (**Resmî Gazete**, S.10641, 28 Ekim 1960); 12 Mart Muhtırası'ndan önce MİT Müsteşarı Fuat Doğu, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a "*Acil*" kodu ile bilgi notu gönderdi. Buna göre; ODTÜ'de Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının faaliyetlerinin tespit edildiği, devlet adamlarına ve güvenlik güçlerine ve kamu kurum ve kuruluş binalarına yönelik eylem yapacaklarının öğrenildiği bildirilmişti. ODTÜ'de arama yapılacağı bilgisi verilen notta ayrıca ODTÜ'nün kapatılmasının yanı sıra solcu öğretim üyelerinin tasfiyesinin yapılması konusunda Başbakan'a öneride bulunduğu belirtilmekteydi. (<http://www.milliyet.com.tr/12-mart-ingizli-tarihi----odtu-yu-kapatin-veya-asker-bu-ise-el-koyac-gundem-1676767/> Erişim Tarihi: 29 Ekim 2018); 1971 Muhtırası sonrası Üniversite Senatosları feshedildi ve pek çok öğretim üyesi hakkında yakalama kararı çıkarıldı. Dönemin sol görüşlü akademisyenleri olarak tanınan Mümtaz Soysal, Doğu Perinçek, Çetin Özek'in de aralarında bulunduğu akademisyenler tutuklandı. Sıkıyönetim Mahkemeleri tarafından yargılandıktan sonra beraat ederek göreve döndüler. (<https://www.demokrathaber.org/genclik-egitim/khk-larla-ihrac-edilen-akademisyen-sayisi-tum-darbe-donemlerindeki-h79540.html> Erişim Tarihi: 29 Ekim 2018); 12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra Milli Güvenlik Kurulu tarafından 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na yapılan ek ile komutanlıklara, kamu kurumu görevlilerinin işine son verme yetkisi verildi. (**Millî Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi**, I, s.28); Bu kapsamda çeşitli gerekçelerle üniversitelerde görev yapan akademisyenler görevlerinden uzaklaştırıldı. Bu süreçte yaklaşık beş bin kişi kamu görevinden alındı. Tüm kamu görevlilerini kapsamına rağmen kamuoyunda daha çok üniversitelerden uzaklaştırılan öğretim elemanları için "*1402'likler*" tanımlaması kullanılmaya başlandı. Görevlerinden alınanlar arasında Emre Kongar, Tarık Zafer Tunaya, Hüseyin Hatemi, Yalçın Küçük, Server Tanilli, İdris Küçükömer ve Baskın Oran vardı. (<https://www.ntv.com.tr/turkiye/universitedeki-darbe-1402likler,7aZC1XjZ6U-d1i0QGRjYAw> Erişim Tarihi: 29 Ekim 2018); 1990'da Danıştay kararınca uzaklaştırılan öğretim üyelerine dönüş için izin verildi. (<https://www.forumacill.com/genel-bilgiler/299073-1402likler-nedir.html> Erişim Tarihi: 29 Ekim 2018).

Üniversitelerdeki öğrenci, öğretim üye ve yardımcılarını dâhil bütün kademelerde görev yapanlara söz ve oy hakkı sağlanmalıydı¹³³⁵. Yaş haddinden emekli olan öğretim üyelerine istemeleri halinde üniversitelerde araştırma yapma imkânı sağlanmalıydı. Son olarak milli kültür ve ideallerin gençliğe aşılması konusunda öncülük edilmeliydi¹³³⁶.

Özellikle meslek seçiminde öğrencilerin kendi istek ve yetenekleri doğrultusunda ülkenin ihtiyaçları da göz önünde bulundurularak Yönlendirme yapılmalıydı. Eğitimde fırsat eşitliğine dayanarak üniversite öğrencilerinin ekonomik imkânlardan faydalanması, Kredi ve Yurtlar Müdürlüğü'nün kapasitesinin artırılarak daha geniş öğrenci kitlelerinin kullanımına sunulması gerektiği belirtilmekteydi. Sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi, öğrencilerin en azından öğle ve akşam yemeklerini uygun fiyata yiyebilmesi isteniyordu. Dil öğreniminin modern yöntemlerle yapılması, öğrencilerin görgü ve bilgilerini artırıcı ülke sorunlarını yakından takip etmesine imkân veren yurt içi çalışma kamplarının tesis edilmesi istenmekteydi. Öğrencilerin spor ve eğlence faaliyetlerini yapabilmesi için gerekli tesislerin kurulması isteniyordu. Kütüphanelerin sayısı artırılmalıydı. Bölge üniversiteleri kurularak eğitim ve kültür alanında fırsat eşitliğine imkân tanınmalıydı. Kitapsız ders kalmamalıydı. Eksiklikler en kısa sürede giderilmeliydi. Öğrenci yönetmelikleri yeniden düzenlenmeliydi¹³³⁷.

Raporda “*Bölge Üniversiteleri*” başlığında, bölge üniversitelerini uzun vadeli planlarla kurulması ve halkla kaynaştırılmasının bir ihtiyaç olduğu vurgulanmaktaydı. Üniversiteler millettten kopuk olmamalıydı. Bunun ortadan kaldırılması için ise millet-üniversite birlikteliğini sağlayacak özellikte yeni bir üniversite tipinin oluşturulması gerektiği ifade edilmekteydi. Ülkenin temel ihtiyaçları yerinde tespit edilerek karşılanmalıydı. Bu da bölge üniversitelerinin kurulmasıyla sağlanabilirdi. Aksi halde üniversite hizmeti halka ulaştırılamayacaktı. Ülke sorunları, ancak insanları tanımak ve onlarla kaynaşmak suretiyle giderilebilirdi. Ülkenin en ücra köşelerinde görev yapan

¹³³⁵ Bu talep, 4.11.1981’de kabul edilen 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun 13. Maddesinin (a) fıkrasında yer alan “*Devlet üniversitelerinde Rektör, profesör akademik ünvanına sahip kişiler arasından görevdeki Rektör’ün çağrısı ile toplanacak üniversite öğretim üyeleri tarafından seçilecek adaylar arasından Cumhurbaşkanınca atanır*” ifadesiyle uygulanmaktaydı. Bu hüküm 29 Ekim 2016’da yapılan değişiklikle kaldırıldı. Artık devlet üniversitelerinde Rektör, Yükseköğretim Kurulu’nca önerilecek olan profesör olarak en az üç yıl görev yapmış üç aday arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanacaktır. (<https://www.memurlar.net/haber/621346/rektorluk-secimleri-kaldirildi.html> Erişim Tarihi: 29 Ekim 2018); 2005’te 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu kapsamında yürürlüğe giren Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Konseyleri ve Yükseköğretim Kurumları Ulusal Öğrenci Konseyi Yönetmeliği ile uygulamaya kondu. Bu kapsamda öğrenci konseyi başkanı, öğrencilerle ilgili konuların görüşülmesi sırasında Yönetim Kurulu ve Senato toplantılarına katılabilmekteydi. (**Resmî Gazete**, S.25942, 20 Eylül 2005).

¹³³⁶ CC SA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-17-18.

¹³³⁷ CC SA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-18.

Silahlı Kuvvetler mensuplarının bu konudaki hassasiyetinin göz ardı edilemeyeceği belirtilmekteydi. Ekonomik ve sosyal ihtiyaçların karşılanamaması halinde halkta “sosyal patlamalar” yaşanabileceği belirtilmekteydi. Bölge üniversiteleri buna bir çözüm olabilirdi. Aksi halde var olan şiddet unsurları çoğalarak ülkeyi kaosa sürükleyebilirdi. Soner Karaman “biz bu tekliflerimizi memleketin kaderinde rol oynayan sağduyu sahibi grupların, Riyaseti Cumhur ve Türk Silahlı Kuvvetlerince layıki veçhile değerlendirilip, tatbik sahasına intikal ettirileceğine, kısa zamanda millet marifini değil yürütmek, onu kökünden kazımak niyetinde olanların uzaklaştırılarak yerlerine değerli ve vatansever şahsiyetlerin getirileceğine inanarak sunuyoruz... Saygı ve hürmetlerimizi arz ederiz” ifadeleriyle raporu sonlandırdı¹³³⁸.

İlgili raporun ekinde, İ.T.Ü. ve İ.Ü. kadrolarında görevli akademisyenler “eylemci Marksistler, teorisyen eylemci olmayan komünistler, komünist sempatizanlar, teorisyen eylemci olmayan Marksistler” başlıkları altında isim ve bölümleriyle birlikte listelenmişti¹³³⁹.

Bir diğer ek ise sunulan raporun içeriği hakkındaki görüşler idi. Buna göre raporun her bir başlığında hangi hususlara değinildiği belirtilmekte ve talepler sıralanmakta idi. Son olarak “Sonuç” başlığı altında TMTF tarafından üniversitenin açıklanan durumunun özellikle 1960’tan itibaren ortaya çıktığı, 1968 yılı öğrenci hareketleriyle birlikte ise üzerinde durulması gereken bir konu haline geldiği vurgulanmaktaydı. TMTF’nin raporunda açıklanan konular ve çözüm önerileri üniversitelerin tamamını kapsamaktaydı. Öte yandan TMTF’nin bu tedbir önerilerinin sorunu çözme noktasında yeterli nitelikte olmadığı bazı çevrelerce belirtilmekteydi. Konunun 1968’den itibaren üniversiteler, Hükümet ve MGK tarafından ele alındığı belirtilmekteydi. Bu kapsamda üniversite reformunun gerçekleştirilmesi için bir dizi tedbir hazırlanarak mutabakata varıldığı ifade edilmekteydi. Durumun hâlihazırda bir kanun şeklinde olduğu ve üzerinde tartışılmaların devam ettiği belirtilmekteydi¹³⁴⁰.

Aşırı sol ve aşırı sağ faaliyetlerle arasına mesafe koyan TMTF’nin bu isteklerinde haklı olduğu belirtilmekteydi. TMTF’nin görüş ve isteklerine birçok akademisyen de destek vermekteydi. Bu sebeple üniversitelerde anarşiye zemin oluşturan sorunlarının acilen düzeltilmesi gerektiği ifade edilmekteydi¹³⁴¹.

¹³³⁸ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-19.

¹³³⁹ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-20-21-22-23-24.

¹³⁴⁰ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-32-33.

¹³⁴¹ CCSA, Y.N.:5/7-13 F.N.:9057-33.

F- II.NİHAT ERİM HÜKÜMETİ DÖNEMİ (11 ARALIK 1971-22 MAYIS 1972)

1- Hükümet'in Kuruluşu ve Programı (11 Aralık 1971)

12 Mart 1971 Muhtırası'nın üzerinden dokuz ay geçmiş olmasına rağmen, reform süreci beklentileri karşılamıyordu. Muhtıraya gerekçe olan reformların hayata geçmesinde sorunlar yaşanıyordu. Muhsin Batur ve Faruk Gürler bu durumu değerlendirilirken; bazı çevrelerce reformların aksatılmaya çalışıldığından bahisle bütün olumsuzluklara gerekenin yapılacağını belirtmekteydi. Bu açıklama yeni tartışmaları beraberinde getirdi. Başbakan'a *"devlet memuru olan komutanların böyle konuşmalarının doğru olup olmadığı"* soruldu. Bu olaylar üzerine Süleyman Demirel, Hükümet'te bulunan beş bakanı geri çekme kararı aldı¹³⁴². Ancak daha sonra kararından vazgeçti. Hükümet faaliyetine devam etti. Buna rağmen mevcut sorunlar bir türlü çözülemedi¹³⁴³.

Başbakan Nihat Erim, 26 Ekim 1971'de Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'la yaptığı görüşmeden sonra istifa kararı aldı. MGK toplantısından sonra ise Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nce Hükümet'in istifasını gerektirecek herhangi bir durumun olmadığı açıklandı. *"Parlamentonun Türk Silahlı Kuvvetlerinin ve kamuoyunun tam güvenine sahip olan Hükümet'in göreve devam edeceği"* bildirilmişti. Bunun üzerine Başbakan Nihat Erim istifasını geri çekti ve göreve devam etmeyi kabul etti¹³⁴⁴. Ancak bu durum uzun sürmedi. 3 Aralık 1971'de on bir bakan *"Kalkınma hamlesini ve reformları Atatürkçü görüşle gerçekleştirme olanağı kalmadığı"* gerekçesiyle istifa etti. Nihat Erim de Çankaya Köşkü'nde Cumhurbaşkanı ve Genelkurmay Başkanı ile yaptığı görüşmeden sonra Hükümet'in istifasını açıkladı¹³⁴⁵. Başbakan olması için 5 Aralık'ta öneri götürülen kişi yine Nihat Erim oldu. Kendisi siyasi parti liderleriyle yapacağı temasların ardından görevi kabul edip etmeyeceğini açıklayacağını söyledi¹³⁴⁶. 11 Aralık'ta yeni kabine açıklandı. Cumhurbaşkanı'nın onayı ile II. Nihat Erim Hükümeti kuruldu¹³⁴⁷.

¹³⁴² Birand v.d., **12 Mart...**,s.284-285; AP Genel Kurulu'nun yayınladığı bildiride, Nihat Erim'in Meclis'te yaptığı konuşmasında AP'yi 12 Mart Muhtırası'nın verilmesinden sorumlu tutması ile ilgili olarak *"Nihat Erim'in tarafsız ve Hükümet'in partiler üstü olma niteliğini kaybettiği"* gerekçe olarak belirtilmişti. (**Milliyet**, 6 Ekim 1971).

¹³⁴³ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.287.

¹³⁴⁴ **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1971.

¹³⁴⁵ **Milliyet**, 4 Aralık 1971.

¹³⁴⁶ **Cumhuriyet**, 6 Aralık 1971.

¹³⁴⁷ **Cumhuriyet**, 12 Aralık 1971.

II.Nihat Erim Hükümeti'nin Programı 16 Aralık 1971'de Millet Meclis'inde, okundu. Türkiye'de aşırı sol akımların, komünizmin, aşırı sağ akımların ve şeriatı dayalı teokratik bir devlet kurma amacını güden her türlü faaliyetin karşısında olan bir Hükümet'in kurulduğu vurgulandı¹³⁴⁸. Programda her kademe eğitim kurumları ve eğitim ile ilgili kanunların süratle hazırlanması öngörülüyordu. Özel yüksekokulların, üniversitelere ve akademilere bağlanması için çalışmalarını yapılacağı belirtildi. Üniversite Kanunu'nun üniversitelerle yapılacak ortak çalışmanın ürünü olacağı taahhüt edildi. Tüm eğitim kurumlarındaki öğrencilerin Atatürk ilkeleri ışığında bir anlayışla yetiştirilmesinin sağlanması için gerekli çalışmalar yapılacağı belirtildi. Öğrencilerin aşırı sağ ya da aşırı sol unsurlarca tahrik edilmesinin önlenmesi gerekli tedbirlerin alınacağı öngörülüyordu¹³⁴⁹.

2- Siyasi Bunalım ve Yeni Hükümet Kurma Çalışmaları (17 Nisan 1972-22 Mayıs 1972)

Demokratik Parti, Başbakan Nihat Erim hakkında 10 Nisan'da Meclis'e gensoru önergesi verdi¹³⁵⁰. Önergede Nihat Erim'in demokratik hukuk devletinin gereklerine uymadığı ve özellikle komünizm ve anarşizme karşı mücadele yürüten sıkıyönetimi zaafa uğraticı davranışlarda bulunduğu öne sürülüyordu. Bu durumun uluslararası kamuoyunda Türkiye Cumhuriyeti'nin itibarını zedelediği gibi ülkenin içinde bulunduğu şartları zorlaştırdığı belirtilmekteydi¹³⁵¹. “*Demokratik parlamenter hür nizamın işlemesi ve gelişmesi, komünizme, anarşizme ve diktaya karşı bir ‘Milli Cephe’ kurulması imkanının hasıl olması için...*” böyle bir yol izlenmişti. Durumun “*partilerüstü*” bir Hükümet kurulması konusundaki ısrardan kaynaklandığı vurgulanıyordu. Demokratik bir Hükümet'in Nihat Erim başkanlığında oluşturulamayacağı belirtildi¹³⁵². Yani çözüm olarak “*Nihat Erim'siz bir Hükümet'in kurulması*” öneriliyordu¹³⁵³.

Demokratik Parti'nin verdiği gensoru önergesinin gündeme alınması reddedildi. Ancak 17 Nisan 1972'de Meclis'te Nihat Erim'in istifa ettiğine ve Başbakanlık

¹³⁴⁸ MMTD, 3/XIX, s.435.

¹³⁴⁹ MMTD, 3/XIX, s.437.

¹³⁵⁰ Milliyet, 11 Nisan 1972.

¹³⁵¹ MMTD/III, XXIII, s.609. (10.04.1972)

¹³⁵² Milliyet, 11 Nisan 1972.

¹³⁵³ Cumhuriyet, 11 Nisan 1972.

görevine Milli Savunma Bakanı Ferit Melen'in¹³⁵⁴ vekâlet edeceğine dair hazırlanan Cumhurbaşkanlığı tezkeresi okundu. Böylece II.Nihat Erim Hükümeti'nin istifası kabul edildi. Bakanlar Kurulu'nun yenisi oluşturuluncaya kadar görevine devam etmesi kararlaştırıldı¹³⁵⁵.

II. Nihat Erim Hükümeti'nin de ömrü uzun olmamıştı. 29 Nisan 1972'de Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay yeni Hükümet'i kurma görevini Suat Hayri Ürgüplü'ye¹³⁵⁶ verdi¹³⁵⁷. 13 Mayıs'ta açıklanan Hükümet 12 Mart Muhtırası ile bağdaşmadığı gerekçesiyle onaylanmadı. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından Suat Hayri Ürgüplü'ye gönderilen mektupta; *"...Bu listede belirtilen Bakanlar Kurulu'nun bir bütün halinde 12 Mart 1971 tarihli muhtıranın icapları ve cari durumun şartlarıyla bağdaşır bir nitelik taşımadığı kanaatine vararak atanmasını uygun görmedim..."*. diyerek gerekçesini sunmuştu. Bu durum üzerine Suat Hayri Ürgüplü kabineyi kurma görevinden çekildiğini açıklayacaktı¹³⁵⁸.

Türkiye'de 1970'lerde yoğun olarak yaşanan siyasi krizlerin bazı sonuçları oldu.

Ülkede yaşanan Hükümet Krizi, aslında genel görünümün de bir yansımasıydı. İcra makamındaki istikrarsızlık diğer alanlar için de aynen geçerli idi.

¹³⁵⁴ 1906'da Van'da doğdu. İlk ve ortaokul öğrenimini aynı şehirde tamamladı. 1928'de Bursa Erkek Lisesi'ni bitirdi. 1931'de A.Ü. SBF'den mezun oldu. Aynı yıl memuriyete girdi. 1946'da Gelirler Genel Müdürü oldu. IX. Ve XI. Dönem Van milletvekili olarak görev yaptı. 1961 Kurucu Meclisi'nde Van Temsilcisi idi. IX ve X. İnönü Hükümetlerinde Maliye Bakanlığı yaptı. 1968'de CHP'den istifa etti. GP'nin kurucuları arasında yer aldı. 1971-1972 yıllarında Milli Savunma Bakanlığı yaptı. Bir süre sonra Başbakan olarak görevlendirildi. 1975'te yeniden Milli Savunma Bakanı oldu. 1983'te tekrar Van milletvekili seçildi. 1988'de öldü. (<http://www.vanagidiyorum.com/ferit-melen-kimdir/> Erişim Tarihi: 30 Nisan 2017).

¹³⁵⁵ **MMTD**, 3/ XXIV, s. 4. Aslında Nihat Erim'in 27 Mart, 14 ve 17 Nisan tarihli üç adet istifa mektubu vardı. (**Milliyet**, 18 Nisan 1972); Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Nihat Erim'in istifasının kabul edildiğine dair yazdığı mektupta Başbakanlığa Ferit Melen'in vekâlet etmesi yönündeki önerisinin kabul edildiği yazıyordu. (N. Erim, **12 Mart...**, s.626).

¹³⁵⁶ 1903'te Suriye Şam'da doğdu. Galatasaray Lisesi ve İstanbul Darülfünun Hukuk Mektebi'ni bitirdi. 1929-1930 arasında İstanbul 1. Ticaret Mahkemesi'nde hâkim olarak görev yaptı. 1932'den sonra İstanbul Barosu'na bağlı avukat olarak çalıştı. TBMM VI. ve VII. Dönem Kayseri milletvekilliği yaptı. 1943-1946 arasında Gümrük ve Ticaret Bakanlığı görevinde bulundu. 1950'de DP listesinden Bağımsız Kayseri milletvekili oldu. 1952'de Bonn, 1955'te Londra, 1957'de Washington ve 1960'da Madrid Büyükelçiliği görevlerinde bulundu. 1961'de emekli oldu. Aynı yıl TBMM I. (XII). Dönem genel seçimlerinde AP listesinden bağımsız aday olarak Cumhuriyet Senatosu Kayseri Üyeliği'ne seçildi. 28 Ekim 1961'de Senato Başkanlığı'na getirildi. 1965'de kurulan AP, Millet Partisi, CKMP ve YTP'nin oluşturduğu Koalisyon Hükümeti'nde Başbakan oldu. 1966'da yenileme seçimlerinde Cumhuriyet Senatosu üyeliği sona erdi ancak Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından Cumhuriyet Senatosu'na üye olarak atandı. 15 Mayıs 1972'de Hükümet'i kurmakla görevlendirildi fakat kabinesi onaylanmadı. 5 Haziran 1972'de süresi dolduğu için Cumhuriyet Senatosu'ndan ayrıldı. 1981'de öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt4/index.html Erişim Tarihi: 30 Nisan 2017).

¹³⁵⁷ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.291.

¹³⁵⁸ **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1972.

3- THKO-THKP-C Eylemleri ve Deniz Gezmiş ile Arkadaşlarının İdam Süreci (Kasım 1971-6 Mayıs 1972)

THKP-C'den Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Ziya Yılmaz, THKO mensubu Cihan Alptekin ve Ömer Ayna tutuklu bulundukları İstanbul Maltepe Askeri Cezaevi'nden 29 Kasım 1971'de kaçtılar¹³⁵⁹. Bir süre sonra Ziya Yılmaz ve Ulaş Bardakçı İstanbul'da saklandıkları evde kuşatıldı. Teslim olmayı reddedip çatışmaya giren Ulaş Bardakçı öldürüldü. Ziya Yılmaz yaralı olarak ele geçirildi. Ankara'ya giden Mahir Çayan THKO'lu Cihan Alptekin ve Ömer Ayna ile yaptığı görüşmeden sonra THKP/THKPC'nin militana, THKO'nun ise silaha sahip oldukları ve bu imkânları birleştirerek Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamlarını önlemek adına eyleme geçmeye karar verdi¹³⁶⁰. Bu amaçla harekete geçen grup, 27 Mart 1971'de Ordu'nun Ünye ilçesinde bulunan NATO Üssü'nde görevli üç İngiliz teknisyeni kaçırdı. Güvenlik güçleri 30 Mart 1972'de Tokat Niksar'ın Kızıldere Köyü'nde saklandıkları eve operasyon düzenlendi.¹³⁶¹ Teslim olmayı reddeden ve on kişiden oluşan eylemci grubun tamamı ölü olarak bulundu. Ertuğrul Kürkçü ise saklandığı samanlıkta sağ olarak ele geçirildi¹³⁶².

Aynı günlerde, THKO mensubu Sinan Cemgil, Mustafa Yalçın, Alpaslan Özdoğan, Ahmet Erdoğan, Kadir Manga, Hacı Tonak ve Metin Güngörmüş; Kürecik-Akçadağ civarındaki ABD tesislerini ele geçirerek, buradakileri Deniz Gezmiş ve arkadaşlarına karşılık rehin almak amacıyla Malatya-Adıyaman civarında eylem hazırlığı içindeydi. Bu bölgede kırlarda askeri giyimli gençlerin olduğuna dair yapılan ihbarlar üzerine operasyon düzenlendi. Adıyaman Gölbaşı yakınlarında güvenlik güçleriyle çatışmaya giren Sinan Cemgil, Kadir Manga ve Alpaslan Özdoğan ölü olarak

¹³⁵⁹ Hikmet Çiçek, **Devrimci Portreler 68'in 50. Yılı**, İstanbul, 2018, s.188.

¹³⁶⁰ **Türkiye Gerçekleri ve...**, s.73; Genelkurmay Başkanlığı 11 Mart'ta yaptığı bir açıklama ile "anarşistlere maddi ve manevi yardım ettiklerinin" tespit edildiği gerekçesiyle subay ve astsubaylardan oluşan elli yedi kişinin ordu ile ilişkisinin kesildiği açıkladı. Haklarında adli soruşturma açıldığı da belirtilen bu kişilerden bazılarının Mahir Çayan ve arkadaşlarının kaçmasına yardımcı olduğu açıklandı. (**Cumhuriyet**, 12 Mart 1972); Deniz Gezmiş Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idamlarını engellemek için yapılan tek eylem bu değildi. 4 Mayıs'ta silahlı dört kişi Jandarma Genel Komutanı Kemalettin Eken'i kaçırmak istedi. Bu sırada çıkan çatışmada eylemcilerden biri olan A.Ü. Hukuk Fakültesi öğrencisi Niyazi Yıldızhan öldürüldü. Orgeneral Kemalettin Eken, emir astsubayı, makam aracının şoförü ve iki er yaralandı. Erlerden biri kaldırıldığı hastanede öldü. (**Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.291); Yine Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamını engellemek için bir diğer eylem ise İstanbul-Ankara seferini yapan Türk Hava Yolları'na (THY) ait "Boğaziçi" isimli yolcu uçağı Sofya'ya kaçırılmasıydı. (**Milliyet**, 4 Mayıs 1972); Korsanlar öne sürdükleri istekleri kabul edilmeyince yolcuları serbest bırakıp eylemlerine son verdi. (**Milliyet**, 5 Mayıs 1972).

¹³⁶¹ H. Turhan, **Unutmak...**, s.75.

¹³⁶² **Türkiye Gerçekleri ve...**, s.73-74; Ertuğrul Kürkçü verdiği ifadede üç İngiliz teknisyeni kendilerinin öldürdüğünü söyledi. (**Milliyet**, 1 Nisan 1972).

ele geçirildi. Bu konudaki haber radyodan, İstanbul'da Hüseyin Cevahir'in öldürüldüğü, Mahir Çayan'ın yaralı olarak ele geçirildiği bilgisi ile aynı anda yayınlandı¹³⁶³.

Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan mart ayında tutuklanmış ve 17 Temmuz'da 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanmaya başlamışlardı¹³⁶⁴. THKO 1 Davası olarak bilinen yargılama süreci iki buçuk ay kadar sürdü. Toplam yirmi beş sanıktan on sekizi hakkında ölüm cezası verildi. Askeri Yargıtay ise yalnızca Deniz Gezmiş, Hüseyin İnân ve Yusuf Aslan hakkındaki kararı onayladı. Diğer sanıkların kararını bozdu. İki kez Yargıtay'a gönderilen dosya neticesinde kesin kararda üç sanığa idam, dört sanığa müebbet hapis ve diğer sanıklara on beş yıl hapis cezası verildi¹³⁶⁵.

9 Ekim 1971'de verilen karar tartışmalara sebebiyet verdi. Eski DTCF Öğrenci Derneği Başkanı Bağımsız milletvekili Celal Kargılı idam cezalarının kaldırılması için 4 Kasım 1971'de TBMM Başkanlığı'na bir önerge verdi. Siyasi suçlarda haklılık ve haksızlık durumlarının şartlara bağlı olduğunu vurguladı. Düzene başkaldırdığı için asi sayılan kimselerin, bunun tam aksini savunduklarını belirtti. Ayrıca politik suçlarda suça iştirak eden kişilerin farklı zamanlarda; dönemsel olarak idam ya da hapis cezalarına çarptırıldıkları görüldüğü gibi sonrasında affedilmeleri, telafisi mümkün olmayan hukuki çelişkilere sebep olmaktaydı. Celal Kargılı bu önergeden bir gün sonra açık bir mektup yayınladı ve *"Türkiye'deki bütün hukukçuları Türk Ceza Kanunu'nun 43. Maddesinde yer alan idam cezasının kaldırılması"* için imza kampanyası başlatma çağrısında bulundu. Sonuçta bin yedi yüz doksan imza toplandı. 5 Ocak 1972'de Cumhurbaşkanı, Meclis ve Senato Başkanları ile Başbakan'a bir dilekçe ile sunulan yazılı metinde; idam cezalarının çağ dışı olduğu vurgulandı. Bunun kaldırılması için gerekli yasal düzenlemelerin bir an önce yapılması gerektiği belirtiliyordu. Süreç sonlanana kadar da hiçbir ölüm cezası infaz edilmemeliydi. Avrupa ülkelerinin bazılarında idam cezasının var olmasına rağmen uygulanmadığı belirtiliyordu¹³⁶⁶.

Verilen kararda bazı çelişkilerin bulunduğundan bahisle Yusuf Aslan ve Deniz Gezmiş'in babaları ortak bir dilekçe ile Başbakan Nihat Erim ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye başvurdu. Başbakan Nihat Erim'den *"Sıkıyönetim Mahkemelerinin*

¹³⁶³ A. Çubukçu, **Bizim '68**, s.145-153; T. Feyizoğlu, **Sinan...**, s.312.

¹³⁶⁴ **Cumhuriyet**, 17 Temmuz 1971.

¹³⁶⁵ **Sosyalizm ve Toplumsal...**, VII, s.2196; Deniz Gezmiş ve arkadaşları *"Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nı tağyir, tebdil ve ilgaya cebren teşebbüs etmek fiile fer'an iştirak etmek"* suçundan yargılanmışlardı. (**Cumhuriyet** 17 Temmuz 1971).

¹³⁶⁶ Turan Feyizoğlu, **Deniz Bir İsyancının İzleri**, İstanbul, 1993, s.238-239.

kararları ile ilgili olarak Anayasa ve kanunlar haricinde bir şey yapılamayacağı” cevabı geldi¹³⁶⁷.

Meclis Genel Kurulu’na 24 Ocak 1972’de idam dosyaları getirildi. İsmet İnönü TBMM Birleşik Toplantısı’nda yaptığı konuşmasında “*siyasi suçlarda idam cezasının olmaması gerektiğini*” dile getirdi. Dünyadan örnekler vererek idam cezalarının infazı haline ülkenin zor bir duruma düşeceğinden endişe ettiğini söyledi¹³⁶⁸. CHP’li Bülent Ecevit ve arkadaşları idam cezalarının kaldırılması için kanun teklifi hazırladı. Uluslararası Af Örgütü Başbakan’a idam cezalarının infazlarının durdurulması için çağrıda bulundu¹³⁶⁹. İngiliz Komünist Partisi Genel Sekreteri Deniz Gezmiş ve arkadaşları için af talep etti. Belçika, Danimarka, Avusturya ve Norveç gibi Avrupa ülkeleri de elçilikleri aracılığıyla idam cezalarının yerine getirilmemesi talebini Dışişleri Bakanlığı ve Cumhurbaşkanı’na iletti¹³⁷⁰. Hatta Türk öğrencilerin öncülüğüyle Almanya’da Alman akademisyenlerin de katıldığı altı gün süren açlık grevine gidildi. Protesto yürüyüşleri düzenlendi. Almanya Cumhurbaşkanı Gustav Haynemann açlık grevinin sonlandırılması için Türkiye Cumhurbaşkanı’na idamların önlenmesi için çağrıda bulundu¹³⁷¹.

Tüm bu girişimlere rağmen yasal süreç ilerliyordu. İdam kararları 6 Mart’ta Meclis Adalet Komisyonu’na 13 oy ile 1 oy karşılığına kabul edildi. Kararlar 10 Mart’ta Meclis Genel Kurulu’na geldi¹³⁷². Anayasa’nın 64. Maddesi gereğince idam cezalarının infaz edilip edilmemesi hususunda Meclis yetkiliydi. Uzun tartışmalardan sonra yapılan oylamada da 53 ret, 6 çekimser oya karşı 238 oy ile cezalar onaylandı¹³⁷³. Bir sonraki aşama cezaların Cumhuriyet Senatosu’nda görüşülmesiydi. 16 Mart 1972’de konu Senato’da ele alındı. Burada da uzun süren tartışmaların ardından oylama yapıldı. 141 üyeden 36’sı ret oyu verdi¹³⁷⁴. İnfazların durdurulması için yeni girişimler oldu. Dünyadan da Cumhurbaşkanı’na gönderilen mektuplarla idam cezalarının onaylanmaması istendi¹³⁷⁵.

¹³⁶⁷ C. Dünder, **Abim...**, s.348-350.

¹³⁶⁸ **TBMMTD**, XI, s.196-198.

¹³⁶⁹ C. Dünder, **Abim...**, s.383.

¹³⁷⁰ T. Feyizoğlu, **Deniz...**, .242.

¹³⁷¹ Gültekin Emre, “*Gençliğin 68 Ayaklanması ve Almanya*”, **Sözcükler**, S.73, (Mayıs Haziran 2018/3), s.82-85.

¹³⁷² C. Dünder, **Abim...**, s.397.

¹³⁷³ **Milliyet**, 11 Mart 1972; **MMTD**, 3/ XXIII, s.110-188.

¹³⁷⁴ C. Dünder, **Abim...**, s.410; **CSTD**, IV, s.53-169.

¹³⁷⁵ C. Dünder, **Abim...**, s.411.

Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan hakkında verilen ölüm cezası kararı Resmi Gazete’de 25 Mart 1972’de 1576 Kanun numarası yayınlandı¹³⁷⁶. Aynı gün CHP konuyu Anayasa Mahkemesi’ne götürdü¹³⁷⁷. Bu başvuru üzerine infaz savcısı, tereddüde düştüğü gerekçesiyle Ankara Bir Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi’ne başvurdu. Ancak bu müracaat, tereddüt edilmesini gerektirecek bir durum olmadığı kararı ile mahkeme tarafından reddedildi¹³⁷⁸. İdam kararının iptal istemiyle yapılan başvuru 6 Nisan 1972’de karara bağlandı. Buna göre Anayasa Mahkemesi idam kararını iptal etti¹³⁷⁹.

Anayasa Mahkemesi’nden dönen idam yasası Meclis Adalet Komisyonu’nda görüşüldü ve kabul edildi. Ardından Millet Meclisi’ne gönderilen yasa tasarısı yapılan oylama sonucu bu kez 2 çekimser, 48 redde karşın 273 oy ile kabul edildi¹³⁸⁰. Cumhuriyet Senatosu’nda da yeniden yapılan oylamada Deniz Gezmiş ve arkadaşları hakkında verilen karar, 34 ret oyuna karşı 111 oy ile kabul edildi¹³⁸¹. İdam cezasının kaldırılmasına yönelik girişimler, Meclis ve Senato’nun yanı sıra ülke gündeminde uzun tartışmaların yaşanmasına sebep olan Deniz Gezmiş, Yusuf İnan ve Hüseyin İnan’ın idam cezası, 6 Mayıs 1972’de Ankara Cebeci Sivil Kapalı Cezaevi avlusunda infaz edildi¹³⁸².

Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamı, 1960 ihtilali sonrası Adnan Menderes ve arkadaşlarının idamına karşılık yapıldığı iddia edildi. “Üç sağdan-üç soldan” ifadesi ile bu durum pekiştirilmeye çalışıldı. Üzerinden uzun zaman geçtikten sonra bile idam yerine, hapis cezası verileceği ancak o dönemki Silahlı Kuvvetler’in bunu uygun bulmadığı için ölüm cezalarının infaz edildiği söylentileri dile getirilmeye devam etti.

¹³⁷⁶ Resmi Gazete, 25.03.1972, S.14139, s.1.

¹³⁷⁷ Milliyet, 26 Mart 1972.

¹³⁷⁸ 29 Mart 1972 tarihli Le Monde gazetesinden aktaran Serpil Çelenk Güvenç, **Darağacından Mektuplar Deniz, Yusuf Hüseyin Türkiye ve Dünya Basınında 12 Mart İdamları**, İstanbul, 2012, s. 234-235.

¹³⁷⁹ Milliyet, 7 Nisan 1972.

¹³⁸⁰ C. Dündar, **Abim...**, s.421; Milliyet, 25 Nisan 1972.

¹³⁸¹ Milliyet, 3 Mayıs 1972; Kanun 5 Mayıs 1972 tarihli Resmi Gazete ‘de 1586 kanun numarasıyla yayınlandı. (Resmi Gazete, 05.06.1972, S.14178, s.2); Nihat Behram, **Darağacında Üç Fidan**, İstanbul, 2016, s.42.

¹³⁸² Hürriyet, 6 Mayıs 1972; Gökçe Fırat, Erkin Yurdakul, Özgür Erdem, İnan Kahramanoğlu, Nur Aslan, Tuğrul Çelik, **68 Devrimciler Ölür Devrimler Durmaz Sürer**, İstanbul, 2008, s.82.

G- FERİT MELEN HÜKÜMETİ DÖNEMİ ÖĞRENCİ OLAYLARI (22 MAYIS 1972-15 NİSAN 1973)

1- Hükümetin Kuruluşu ve Programı (22-29 Mayıs 1972)

Kabineyi kurmakla görevlendirilen Suat Hayri Ürgüplü'nün açıkladığı Bakanlar Kurulu listesinin Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmaması sonrasında yeni hükümeti kurma görevi Ferit Melen'e verilmişti. Oluşturduğu kabineyi 22 Mayıs 1972'de açıklayan Melen, kabinedeki bakanların bazılarını TBMM dışından seçmişti¹³⁸³. Hükümet Programı 29 Mayıs 1972'de Millet Meclisi'nde okundu¹³⁸⁴.

Programda henüz 12 Mart Muhtırası'nı oluşturan şartların devam ettiği ve I. ve II.Nihat Erim Hükümetlerinin çabasına rağmen halen daha olumsuzlukların ortadan kalkmadığı belirtiliyordu. Ülkede var olan şiddet hareketlerini durdurmak ve yeniden ortaya çıkmasını engellemek adına çok yönlü önlemlerin alınması gerektiği belirtilmişti. Yapılması öncelikli işlerden birisi güvenlik kuvvetlerinin güçlendirilmesi idi. Hükümet programında komünizm ve her türlü bölücü faaliyetin üzerinde durulacağı belirtildi. Var olan önlemlerin yetersiz olduğu, özellikle gençlerin aşırı akımlara aldanmamalarının önemi vurgulandı¹³⁸⁵.

Programda, yeni Hükümet'çe seçimlerin yapılması için uygun ortamın sağlanması “görev olarak” belirlenmişti. Şiddet hareketlerini önlemek için yeni yetkilere ihtiyaç duyulması halinde Anayasa değişikliği çözüm olabilirdi. Bu konuda yapılacak çalışmanın da Meclis'in takdirine sunulacağı öngörülüyordu¹³⁸⁶.

İdari reformlardan da Hükümet Programı'nda bahsedildi. Bu kapsamda eğitim reformu ile ilgili yapılacak çalışmalar hakkında şu bilgiler verildi; “Eğitim sistemimiz Türk toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınması için gerekli insan gücü ihtiyacını devamlı olarak sağlayacak rasyonel bir çalışma düzenine ve çağımızın gereklerine uygun bir bünyeye kavuşturulacaktır. Hazırlanacak olan ‘Milli Eğitim Kanunu’ tasarısında okul öncesinden başlayıp ilk, orta ve yükseköğrenim kurumları ile yurdumuzun ekonomik kalkınmasına büyük ölçüde katkıda bulunan teknik okullar bir bütünlük içinde ve çağımızın modern eğitim sistemleri açısından ele alınacak, Türk eğitimi yeni bir yapı ve çalışma düzenine kavuşacaktır”. Bunun sağlanması için bugüne kadar çıkarılan tüm kanunların bir araya getirileceği belirtilmişti¹³⁸⁷. Hükümet Programı

¹³⁸³ Cumhuriyet Ansiklopedisi..., III, s.291.

¹³⁸⁴ Milliyet, 31 Mayıs 1972.

¹³⁸⁵ MMTD, 3/XXIV, s.828-829.

¹³⁸⁶ Milliyet, 30 Mayıs 1972.

¹³⁸⁷ MMTD, 3/XXIV, s.831.

30 Mayıs'ta Cumhuriyet Senatosu'nda okundu. Bir sonraki seçim dönemine kadar görev yürüteceği belirtilen Hükümet kendisini; “*Bir icraat Hükümet'i, bir Atatürkçü atılım Hükümeti*” olarak tanımlamıştı¹³⁸⁸.

Aslında I. ve II.Nihat Erim Hükümeti ile yeni kurulan Ferit Melen Hükümeti'nin programlarında yapılması tasarlanan reformların çerçeveleri aynıydı. Üç programda da reformların “*Atatürkçü bir görüşle ele alınacağı*” belirtilmişti. Yine bu reformların “*partiler üstü*” bir Hükümet anlayışıyla en kısa zamanda gerçekleştirileceği ve bunun parlamentonun iş birliği ile yapılacağı vurgulanmıştı. Üç program da demokratik parlamenter rejimin güçlenmesi amaçlanmıştı. Ancak öngörülen çalışmaların yapılamaması ve reformların iki Hükümet döneminde de gerçekleşmemiş olması eleştiri konusu idi. Zira muhtıra sonrasında üçüncü Hükümet'in kurulmasının sebebi de bu olarak gösterilmekteydi¹³⁸⁹.

Ferit Melen Hükümeti için güven oylaması Meclis'te 5 Haziran 1972'de yapıldı. 262 kabul, 4 ret, 24 çekimser oyla kabul edildi. Oylamaya 149 milletvekili katılmadı¹³⁹⁰. Hükümeti bu siyasal istikrarsızlık içerisinde yeni bir süreç bekliyordu.

2- 1973 Seçimlerine Kadarki Süreçte Hükümetin Karşılaştığı Sorunlar

Yeni Hükümet'in Programı'nın okunduğu gün İskenderun'da bulunan 29 Mayıs 1972'de Fatih Öğrenci Yurdu'na yaklaşık elli kişilik bir grup baskın düzenlendi. Bir süredir bazı öğrencilerin yurttan kalkanlara “*Risale-i Nur*”¹³⁹¹ okuyup okumadıklarını sorarak okumayanların dövüldüğü tespit edilmişti. Bunlardan bazılarının gözaltına alınıp serbest bırakılmasından sonra yurt baskını gerçekleşmişti. Olaya karışanlar Sıkıyönetim Komutanlığı'nca gözaltına alındı. Sıkıyönetim Adli Müşaviri Albay Turgut Akan konu hakkında bir açıklama yaptı. Bazı yurtlarda sol eğilimli görüşe sahip öğrencilerin kanunsuz olarak “*sindirilmesinde*” “*kendilerini adeta görevli gibi gören*” öğrencilerin olduğu belirtildi. Konu hakkında 6. Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'nın yayınladığı bildiride “*Bölgemizde aşırı sağcı olarak bilinen bazı kimselerin ayin tertip ettikleri ve çoğunluğu Nurculuğa ait yasaklanmış kitap ve broşür dağıttıkları güvenlik kuvvetlerince tespit edilmiş olup, bunlardan bir kısmı 9 Nisan 1972*

¹³⁸⁸ Cumhuriyet, 29 Mayıs 1972.

¹³⁸⁹ Kemal Aydar, “*Reformlar Kağıt Üzerinde*”, s.1-7; Cumhuriyet, (31 Mayıs 1972).

¹³⁹⁰ Milliyet, 6 Haziran 1972.

¹³⁹¹ Siyasi ve İslami konularda Said Nursi tarafından 1925'te yazılmaya başlanmış ve yirmi dört yılda tamamlanmış olan kitapçıkların tamamına denir. Bir tefsir çalışması olan kitaplarda; inançla ilgili siyasi, ahlaki ve felsefi sorunlar irdelenmektedir. Kuran-ı Kerim ayetleri felsefi ve teolojik bir bakış açısı ile yorumlanan bu eserde ayetler sıra gözetilmeksizin açıklanmıştır. (<https://www.nedir.com/risale-i-nur> Erişim Tarihi: 30 Ekim 2018).

tarihinde yapılan operasyon sonunda suçüstü yakalanarak haklarında kanuni işlem tevessül edilmişti. Bu konu ile ilgili olarak 25 Mart 1972 günü İskenderun’da yapılan operasyon sonunda ayin yapmakta iken kişiler suçüstü yakalanmışlardır....” ifadeleri ile konuyu kamuoyuna duyurdu¹³⁹².

Bu dönemde gündemde olan bir diğer konu ise Anayasa değişikliği idi. Hükümet’in hazırladığı değişiklik taslağı Partilerarası Komisyon’da incelendi ve 14 Temmuz 1972’de kamuoyu ile paylaşıldı. Buna göre devlet güvenliği aleyhinde işlenen suçlar için Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nin (DGM) kurulması öngörüldü¹³⁹³.

Ekim ayına gelindiğinde bir uçak kaçırma eylemi yaşandı. THY’ye ait İstanbul Ankara seferini yapan “*Truva*” isimli yolcu uçağı Bulgaristan’ın başkenti Sofya’ya kaçırıldı. Eylemciler bir dizi talepte bulundu. İstekleri yerine getirilmediği takdirde tüm yolcular ve mürettebatı kendileriyle birlikte havaya uçuracaklarını açıkladılar¹³⁹⁴. Korsanlar altı madde halinde taleplerini açıkladı. Bunlar; isimlerini sonradan açıklayacakları on üç tutuklu arkadaşlarının serbest bırakılması, bazı bölgelerde kaldırılan grev ve lokavt haklarının derhal iade edilmesi, köylülerin hayat şartlarının düzeltilmesi, Anayasa’nın ve üniversitelerdeki mevcut düzenin eski haline getirilmesi ve bu şartların yerine getirildiğinin TRT’den aralıklarla üç kez yayınlanmasıydı. Bu taleplerle ilgili olarak Bulgaristan’daki Türk Büyükelçisi yaptığı açıklamada herhangi bir pazarlığa girilmesinin söz konusu olmadığını açıkladı¹³⁹⁵. Silahlı dört eylemci tarafından kaçırılan uçaktaki yolcular ve mürettebat kendilerine verilen Bulgaristan’a iltica hakkı karşılığında serbest bırakıldı¹³⁹⁶.

Bu arada Nurculukla Mücadele devam ediyordu. Trabzon ve Erzurum’da Nurcu oldukları tespit edilen kişilere 12 Mart 1973’te operasyon yapıldı. Trabzon’da üç ayrı eve yapılan baskında on iki kişi gözaltına alındı. Erzurum’da ise “*Nur Ayini*” yapan altmış dokuz kişi yakalandı. Bu kişilerden on ikisi tutuklandı. İki ilde gözaltına alınanlar arasında öğrenciler, asistanlar ve mühendisler bulunuyordu. Evlerde yapılan aramalarda teyp, kaset ve risaleler ele geçirildi¹³⁹⁷.

1973’ün önemli gelişmelerinden biri de Cumhurbaşkanlığı seçimi idi. Cevdet Sunay 28 Mart 1966’dan beri Cumhurbaşkanı’ydı¹³⁹⁸. 1961 Anayasa’na göre görev

¹³⁹² **Milliyet**, 30 Mayıs 1972.

¹³⁹³ **Milliyet**, 15 Temmuz 1972.

¹³⁹⁴ **Milliyet**, 23 Ekim 1972.

¹³⁹⁵ **Milliyet**, 23 Ekim 1972.

¹³⁹⁶ **Cumhuriyet**, 24 Ekim 1972.

¹³⁹⁷ **Cumhuriyet**, 12 Mart 1973.

¹³⁹⁸ <http://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz> (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2017)

süresi yedi yıl ile sınırlı olan Cumhurbaşkanı seçimi TBMM tarafından, kendi üyeleri arasından, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ve gizli oyla yapılmalı idi¹³⁹⁹. Cevdet Sunay'ın yerine yeni Cumhurbaşkanı seçilmesi için 13 Mart 1973'te TBMM'de seçim yapıldı¹⁴⁰⁰.

Oylamada hiçbir adayın çoğunluğu sağlayamaması üzerine ikinci ve üçüncü tur oylamalara geçildi. Ancak bundan da sonuç elde edilemedi. 12 Mart Muhtırası'nın "*mimarlarından*" Faruk Gürler görevinden istifa etmişti ve Cevdet Sunay tarafından kontenjan senatörü olarak atanmıştı. Böylece Cumhurbaşkanı olmasının şartı yerine getirilmiş idi. Ancak yapılan oylamada seçilemeyince adaylıktan çekildi. Başka adaylar üzerinde bir uzlaşmanın sağlanamaması üzerine, Anayasa'da bir değişiklik yapılması gündeme geldi. Buna göre Cevdet Sunay'ın görev süresinin uzatılması sağlanacaktı. Anayasa değişikliğinin Meclis'ten geçebilmesi için en az 300 milletvekilinin oyuna ihtiyaç vardı¹⁴⁰¹. Bu amaçla Millet Meclisi'nde 22 Mart 1973'te oylama yapıldı. Kabul oyu 299, red oyu 81 olunca bir oy ile Anayasa'ya geçici madde eklenmesi önerisi kabul edilmemiş oldu¹⁴⁰². Cumhuriyet Senatosu'nda 25 Mart'ta da yapılan oylamada önerge reddedildi¹⁴⁰³. Cumhurbaşkanlığı için kamuoyunda ismi geçenlerden hiçbirisi bu makama seçilemeyince siyasi liderler Anayasa Mahkemesi Başkanı Muhittin Taylan üzerinde uzlaştı. Ancak Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay; Muhittin Taylan'ın Cumhurbaşkanı adayı olması için önerilen kontenjan senatörü olarak atanması önerisini kabul etmedi. Bu kabul edilmiş olsaydı, Anayasa Mahkemesi Başkanı Cumhurbaşkanlığı için aday olabilecekti. Ancak bu önerinin yerine getirilmesi için Cumhuriyet Senato'ndan bir adayın istifasının sağlanması gerekiyordu. Cevdet Sunay bunu doğru bulmadığı için reddettiğini açıkladı¹⁴⁰⁴. Sonuç itibarıyla uzun süren Cumhurbaşkanı seçimi tartışmaları ve süreci, 6 Nisan 1973'te Fahri Korutürk¹⁴⁰⁵'ün seçilmesi ile sona erdi¹⁴⁰⁶.

¹³⁹⁹ <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2017).

¹⁴⁰⁰ **Cumhuriyet**, 13 Mart 1973; Seçim mevcut Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin bitimine on beş gün kala yapıldı. Bu 1961 Anayasa'nın 101. maddesinde belirtilen bir zorunluluktan. (<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> 03 Mayıs 2017).

¹⁴⁰¹ **Cumhuriyet Ansiklopedisi**..., III, s.318.

¹⁴⁰² **MMTD**, 3/XXXVI, s.342.

¹⁴⁰³ **Cumhuriyet**, 26 Mart 1973.

¹⁴⁰⁴ **Cumhuriyet**, 27 Mart 1973.

¹⁴⁰⁵ 1903'te İstanbul'da doğdu. 1916'da girdiği harp okulundan 1923'te subay olarak mezun oldu. 1950'de oramiral oldu. 1960 ihtilalinin ardından emekli oldu ve Dışişleri Bakanlığı bünyesinde göreve başladı. Moskova ve Madrid Büyükelçisi olarak görev yaptı. 1965'te emekli oldu. 1968'de kontenjan senatörü olarak atandı. (**Cumhuriyet**, 7 Nisan 1973); 1973'te Cumhurbaşkanı oldu. 12 Ekim 1987'de öldü. (http://www.tccb.gov.tr/cumhurbaşkanlarımız/fahri_koruturk Erişim Tarihi: 03 Mayıs 2017).

¹⁴⁰⁶ **Cumhuriyet**, 7 Nisan 1973.

Anlaşılabacağı üzere Ferit Melen'in Başbakanlığı dönemi Türkiye'nin yaşadığı iç çalkantıların bir yansıması idi. Bir taraftan anarşik olaylar, diğer tarafta dinci yapılanmalar ve onlara karşı verilen mücadele dönemin özeti idi. Cumhurbaşkanlığı seçim süreci de Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'ne yeni bir deneyim kazandıracaktı. Belirsizlik ve bir türlü seçimi tamamlayamama kurumları tartışılır kılmaya başlayacaktı.

H- NAİM TALU HÜKÜMETİ DÖNEMİ (26 NİSAN-14 EKİM 1973)

Fahri Korutürk'ün Cumhurbaşkanı olarak seçildiği gün, Ferit Melen Başbakanlıktan istifa etti. Başbakan, yeni seçilmiş olan Cumhurbaşkanı'na sunduğu istifasının gerekçesini; *"Anayasa'ya göre yürütme organının başı olan Cumhurbaşkanı'na tanınan yetkileri serbestçe kullanılması için"* böyle bir karar verdiğini açıkladı¹⁴⁰⁷. Fahri Korutürk tarafından 12 Nisan'da Cumhuriyet Senatosu Kontenjan senatörü Naim Talu'ya Hükümet'i kurma görevi verildi¹⁴⁰⁸.

Naim Talu, AP ve Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) liderleriyle yaptığı görüşmelerden sonra kendi Başbakanlığında AP-CGP Koalisyon Hükümeti'ni kurdu. Açıklanan on maddelik Koalisyon Protokolü'nde kurulacak Hükümet'in parlamentoda yeterli çoğunluğu bulunan iki partiye dayanacağı belirtilmişti¹⁴⁰⁹. Hükümet'te on altı AP'li, altı CGP'li ve beş bağımsız bakan bulunuyordu¹⁴¹⁰.

Yeni kurulan Hükümet'in Programı 24 Nisan 1973'te Millet Meclisi'nde okundu. Bu arada Milletvekili Genel Seçimleri'nin 14 Ekim 1973'te yapılması planlanmıştı. Bu tarihe kadar geçecek sürede görev yapacak olan Hükümet'in programında öncelikli amacın *"Milli, demokratik, laik ve sosyal hukuk devletini daha güçlü hale getirmek için her türlü aşırı sol ve aşırı sağ akımları, yıkıcı ve bölücü faaliyetleri yok etmek; komünizme karşı cesur ve inançlı bir mücadele ekonomik, sosyal kültürel kalkınmamızı sağlayıcı tedbirleri alarak işsizliği ve yoksulluğu ortadan kaldırmak"* olduğu belirtilmişti¹⁴¹¹.

Ülke huzurunun sağlanması hususunda ise, özellikle Anayasanın tanıdığı özgürlüklerin suiistimalinin önüne geçmek için çalışılacağı belirtiliyordu. Şiddet

¹⁴⁰⁷ **Cumhuriyet**, 8 Nisan 1973.

¹⁴⁰⁸ 1919'da İstanbul'da doğdu. 1943'te İstanbul Üniversite İktisat Fakültesi'ni bitirdi. Sümerbank ve Merkez Bankası'nda görev yaptı. 1971'de II. Erim Hükümeti'nde Ticaret Bakanı oldu. 1972'de Cumhurbaşkanı tarafından kontenjan senatörü olarak atandı. (**Cumhuriyet**, 13 Nisan 1973); 1973-1974 yılları arasında Başbakan olarak görev yapan Naim Talu 1998'de öldü. (<http://www.hurriyet.com.tr/naim-talu-vefat-etti> Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2017).

¹⁴⁰⁹ **Cumhuriyet**, 15 Nisan 1973.

¹⁴¹⁰ **Milliyet**, 16 Nisan 1973.

¹⁴¹¹ **MMTD**, 3/XXXVI, s.694.

olaylarına karşı verilen mücadelede güçlü bir yönetimin zorunluluğu şarttı. Sıkıyönetim kaldırıldıktan sonra da huzurlu bir ortamın sağlanması için çaba gösterilecekti. Atatürk inkılaplarına bağlı ve bir gençliğin yetiştirilmesi öngörülüyordu. Bu kapsamda hâlihazırda parlamentoda bulunan “*Milli Eğitim Kanun Tasarısı*” ve “*Üniversiteler Kanun Tasarısı*”nın kanunlaştırılması için gerekli çalışmaların yürütüleceği ifade edildi¹⁴¹².

Başbakan Naim Talu, 12 Mart 1971 Muhtırası’ndan sonra kurulan Hükümetlerle ilgili en büyük sorunun, “*partilerüstü*” niteliğinden kaynaklandığı tespitinde bulundu¹⁴¹³. 26 Nisan 1973’te Meclis’te yapılan oylama sonrası Naim Talu Hükümeti 161 kabul oyuna karşılık güvenoyu alarak resmen göreve başlamış oldu¹⁴¹⁴.

22 Mayıs 1973’te ise Bakanlar Kurulu toplantısı sonrasında 26 Mayıs’tan itibaren, Sıkıyönetim uygulanan Hatay, Adana ve Kocaeli’nde sıkıyönetimin kaldırılması; Ankara, İstanbul, Diyarbakır ve Siirt’te ise iki ay daha uzatılmasına karar verildiği açıklandı¹⁴¹⁵. 24 Mayıs 1973’te ise bu öneriyi içeren Başbakanlık Tezkeresi TBMM’de kabul edildi¹⁴¹⁶.

Hükümet 14 Ekim 1973’te yapılan seçimlere kadar görevde kaldı. Bu seçime kadarki süreçte önceki dönemlerde yaşanmış anarşi olaylarıyla ilgili yargılamalar yapılmaktaydı. Seçime kadar büyük çaplı bir öğrenci olayı yaşanmadı. Bunda; kurulan Devlet Güvenlik Mahkemeleri, uygulanan sıkıyönetim ve siyasilerin genel seçimi “*istikrar getirici*” bir unsur olarak görmesi etkili oldu denilebilir.

¹⁴¹² MMTD, 3/XXXVI, s.695.

¹⁴¹³ Milliyet, 25 Nisan 1973.

¹⁴¹⁴ Cumhuriyet Ansiklopedisi..., III, s.337.

¹⁴¹⁵ Milliyet, 23 Mayıs 1973.

¹⁴¹⁶ TBMMTD, XII, s.271.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

14 EKİM 1973 GENEL SEÇİMLERİ SONRASI ÖĞRENCİ OLAYLARI VE KURULAN HÜKÜMETLERİN YAKLAŞIMI (1973-1977)

A-14 EKİM 1973 GENEL SEÇİMLERİ VE İ.BÜLENT ECEVİT HÜKÜMETİ DÖNEMİ ÖĞRENCİ OLAYLARI VE TÜRK SİYASETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

1- 14 Ekim 1973 Genel Seçimleri ve Hükümet Kurma Çalışmaları

12 Mart 1971 Muhtırası'ndan sonra yapılan ilk Genel Seçim 14 Ekim 1973'te idi. Seçimlere sekiz siyasi parti katıldı. CHP, seçimin birinci partisi oldu ve 185 milletvekili çıkardı. AP ise ikinci sırada yer alıyordu ve 149 milletvekilliği kazandı. 6 bağımsız aday da milletvekili olarak seçildi. Aynı tarihte Millet Meclisi seçimin yanı sıra Cumhuriyet Senatosu'nun üçte bir yenileme seçimi de yapılmıştı. Bu seçimin galibi yine CHP oldu ve Cumhuriyet Senatosu'na girmeye hak kazanan 52 Senatör'ün 25'i CHP elde etti. Bir bağımsız aday da Senato'ya girdi¹⁴¹⁷. Seçim sonuçları bir Koalisyon Hükümeti'ni adeta gereklilik haline getirmişti¹⁴¹⁸. Fakat bunun kurulması hiç de kolay olmadı. Belirsizlik 1973'ün sonuna kadar devam etti¹⁴¹⁹.

Cumhurbaşkanı tarafından Hükümet'i kurma görevi 27 Ekim'de CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e verildi¹⁴²⁰. AP, CGP ve Demokratik Parti'ye koalisyon önerisi götüren Bülent Ecevit bir sonuç alamadı. Seçime giren ve Meclis'te 48 milletvekili ile temsile hak kazanan Milli Selamet Partisi (MSP)'ye¹⁴²¹ öneri götürüldü. MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan¹⁴²² yerel seçimlerin ertelenmesi talebinde bulundu.

¹⁴¹⁷ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.320.

¹⁴¹⁸ Sedef Bulut, **Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Model Olarak 1973 Genel Seçimleri**, Ankara, 2007, s.353.

¹⁴¹⁹ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s. 321.

¹⁴²⁰ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s. 340. Bülent Ecevit bu göreve 14 Mayıs 1972'de seçilmişti. (T. Çavdar, **Türkiye'nin...**, s.220).

¹⁴²¹ 1969 Seçimlerinde Konya Bağımsız milletvekili olarak Meclis'e giren Necmettin Erbakan tarafından 24 Ocak 1970'te Milli Nizam Partisi (MNP)'ni kurmuştu. Ancak MNP'ye 4 Nisan 1971'de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından kapatılması istemiyle dava açıldı. Gerekçe laikliğe aykırı faaliyetlerde bulunulduğu iddiasıydı. (<http://www.timeturk.com/tr/2011/02/27/milli-nizam-nasil-kuruldu-nasil-kapatildi.html> Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2017); MNP Anayasa Mahkemesi tarafından 21 Mayıs 1971'de kapatılmasının ardından Necmettin Erbakan ve arkadaşları MSP'yi kurdu. (<http://nedirler.com/yakin-tarih/milli-selamet-partisi-ne-zaman-kuruldu-tarihi-amaci.html> Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2017).

¹⁴²² 1926'da Sinop'ta doğdu. İstanbul Erkek Lisesi'ni birincilikle bitirdi. İ.T.Ü.'yü kazandı. 1948'de mezun oldu.1948-1951 arasında Motorlar Kürsüsü'nde asistan olarak görev yaptı. 1951'de Almanya'ya doktora eğitimi için gönderildi. 1954'te doçent oldu. Ardından yeniden Almanya'ya gitti ve çalışmalarını sürdürdü.1951-1963 yılları arasında Gümüş Motor'u kurdu ve ilk yerli motor üretimini gerçekleştirdi. 1965'te profesör oldu. 1967'de Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nde Genel Sekreter olarak seçildi. 1970'te on yedi arkadaşı ile birlikte Milli Nizam Partisi'ni kurdu. 12 Mart 1971 Muhtırası ile partisi, "laikliğe aykırı çalışmalar yürüttüğü" gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı. 1972'de

Görüşmelerin sonuç vermemesi üzerine Bülent Ecevit, Hükümet'i kurma görevini Cumhurbaşkanı'na iade etti¹⁴²³.

Görev, 12 Kasım'da AP lideri Süleyman Demirel'e verildi. Bütün siyasi partilerle yapılan görüşmeler sonucunda MSP, MHP ve CGP ile koalisyon kurulması konusunda mutabakata varıldı. Fakat bu dört partinin milletvekili sayısı Hükümet'i kurmak için yeterli değildi. Demokratik Parti ise koalisyona katılmayacağını açıkladı. Süleyman Demirel de Hükümet'i kurmakta başarılı olamayınca 17 Kasım'da görevi Cumhurbaşkanı'na iade etti¹⁴²⁴. Aralık ayında yerel seçimler yapıldı ve CHP bu seçimden de birinci olarak çıktı. Hükümet kurma çalışmaları devam ediyordu ve Cumhurbaşkanı, Naim Talu'ya bu görevi tevdi etti. Ancak Naim Talu'nun da Hükümet'i kurma temasları başarısızlıkla sonuçlandı ve görevi iade etti¹⁴²⁵.

1973'ün sonuna gelinmiş olmasına rağmen Hükümet kurulamamıştı. Uzun süren görüşmelerin ardından CHP ve MSP temel prensiplerde anlaştıklarını açıkladı ve 14 Ocak 1974'te CHP-MSP Koalisyonuna dair bir protokol hazırlandı¹⁴²⁶. 23 Ocak'ta onaylanan protokol 25 Ocak'ta iki parti lideri tarafından imzalandı. Protokolde MSP'nin pek çok talebi yer aldı. Gençlik ve eğitim alanındakiler şöyle idi:

“İlk ve orta dereceli okullara milli ahlak dersleri konacak, bu dersleri Yüksek İslam Enstitüsü ve İlahiyat Fakültesi mezunları, onlar da yetmezse İmam Hatip Okulu mezunları okutacak, İmam Hatip Okullarının orta kısımlar yeniden açılacak, İmam Hatip okulu mezunlarının üniversite ve yüksekokullara girmeleri sağlanacak, binası

MNP kadrosuyla MSP'ni kurdu. 1973 seçimlerinde % 12 oy alarak 48 milletvekili ile Meclis'e girdi. CHP-MSP koalisyon Hükümeti'ni kurdu ve Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak görev yaptı. 1974'te Koalisyon Hükümeti dağıldı. 12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra bir süre gözaltında tutuldu ve 21 MSP yöneticisi ile birlikte tutuklandı. Gerekçe MSP'yi kanun dışı bir yapıya döndürmek idi. 1981'de serbest bırakıldı. 1982 Anayasası gereğince on yıl boyunca siyaset yapması yasaklandı. 1987'de halk oylamasıyla yeniden siyasete döndü. 1987'de, 1983'te kurulmuş olan Refah Partisi'nin Genel Başkanı seçildi. (<https://www.haberturk.com/gundem/haber/1406400-necmettin-erbakan-kimdir> Erişim Tarihi: 2 Ekim 2018); 1991 seçimlerinde ise Konya milletvekili seçildi. 1995'te yine aynı yerden milletvekili seçildi. Bu seçimde Refah Partisi birinci parti oldu. Hükümeti kurma görevi kendisine verildi ve Başbakan oldu. 1998'de Refah Partisi kapatıldı ve beş yıl siyaset yapması yasaklandı. 2003'te ise Saadet Partisi Genel Başkanı seçildi. “Kayıp Trilyon” davası kapsamında “özel evrakta sahtecilik” suçundan hapse mahkûm oldu. Yargıtay tarafından cezası kesinleşince, altı kişi ile birlikte parti üyeliğinden çıkarılması ve partideki görevine son verilmesi istendi. Bu yüzden 2004'te Saadet Partisi Genel Başkanlığı'ndan ve parti üyeliğinden ayrıldı. Aldığı sağlık raporu doğrultusunda hapis cezasının infazı ertelendi, ardından Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklik kapsamında ev hapsine çevrildi. 2008'de Adli Tıp Kurumu'nun “sürekli hastalık” raporu alınması dolayısıyla Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından affedildi. 2011'de kalp yetmezliğinden öldü. (<https://www.sabah.com.tr/necmettin-erbakan-kimdir> Erişim Tarihi: 2 Ekim 2018).

¹⁴²³ T. Çavdar, *Türkiye'nin...*, s.233-234.

¹⁴²⁴ Bu kaynakta Kasım ayı yerine Aralık ayı yazılmıştır. (Soner Yalçın, **Erbakan Eziyet Edilerek Yalnızlığa Yükseltilen Bir Siyasal Liderin Portresi**, İstanbul, 2012, s.86).

¹⁴²⁵ *Cumhuriyet Ansiklopedisi...*, III, s.342.

¹⁴²⁶ *Cumhuriyet Ansiklopedisi...*, III, s.342

halk tarafından yapılmış olan kırk İmam Hatip okulu yeniden öğretime açılacak, vekil imamlık meselesine köklü bir çözüm getirilecek; yükseköğretim parasız hale getirilecek, özel yükseköğretim kuruluşları devletleştirilecek ve seçmen yaşı on sekize indirilecek”¹⁴²⁷.

Protokolün hazırlanıp onaylanması sonucunda Cumhurbaşkanı, Hükümet’i kurma görevini Bülent Ecevit’e verdi. Seçimlerden yaklaşık dört ay sonra 25 Ocak’ta Hükümet kuruldu. 26 Ocak’ta Cumhurbaşkanı, yedi MSP ve Başbakan dâhil on sekiz CHP milletvekilinden oluşan Hükümet’i onayladı¹⁴²⁸. Yeni kurulan Koalisyon Hükümeti’nin Programı 1 Şubat 1974’te Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu’nda okundu. Buna göre teknik eğitim konularına önem gösterilecek, ilk ve ortaöğretimde milli değerlere uygun olarak ahlak dersleri verilecekti. Meslek ve sanat eğitimi için ortaokullarda bölüm ve programların açılacaktı. Mevcut eğitim kurumlarının kontenjanları artırılacaktı. Böylelikle yükseköğrenime girmek isteyen herkese bu imkânın tanınmış olacaktı. Programda yükseköğretimin ücretsiz hale getirileceği de açıklandı. Ayrıca çocukları zararlı yayınlardan korumak için milli ve insani bir yayın programının geliştirilmesinin yanı sıra, dini eğitim konularında da çeşitli imkânların seferber edilmesi öngörüldü¹⁴²⁹.

Bir türlü Hükümet’in kurulamaması hem kamuoyunu hem de Türk siyasetini içinden çıkılmaz, yoğun tartışmalara sürükledi. Gündemi uzun süre meşgul etti. CHP-MSP koalisyonunun ülke sorunlarına çözüm olup olmayacağı büyük bir merak konusuydu.

2- Öğrenci Çatışmaları ve Siyasete Yansıması (21 Mart 1974)

1974 boyunca öğrenci olayları farklı illerde, farklı kademedeki eğitim kurumlarında varlığını sürdürdü. 18 Mart 1974’te Tunceli Öğretmen Okulu’nun kuruluş yıl dönümü etkinliğinde öğrenciler birbiriyle çatıştı. Olaylar Kars Folklor Ekibi’nin “Şeyh Şamil” oyunu sırasında başladı. Kavga sonrasında öğrenci ve öğretmenlerden yaralananlar oldu. Öğretmen okulu bir hafta süre ile kapatıldı. Yapılan açıklamada olayların “öğrenciler arasında aşırı uçların kaynaşması” sonucu çıktığı belirtildi.

¹⁴²⁷ S. Yalçın, **Erbakan...**, s.92.

¹⁴²⁸ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.342.

¹⁴²⁹ **MMTD**, 1/IV, s.358-359.

Kentte güvenlik önlemleri artırıldı. Çevre illerden güvenlik kuvvetleri takviye olarak Tunceli'ye gönderildi¹⁴³⁰.

Erzurum Atatürk Lisesi'nde de 18 Mart 1974'te “komando” oldukları iddia edilen yedi kişilik bir grupla CHP yanlısı beş kişi arasında kavga çıktı. Olay sonucunda iki öğrenci ağır yaralandı. Kavgaya karışanlardan dört öğrenci gözaltına alınırken, üç öğrenci hakkında arama kararı çıkarıldı¹⁴³¹. Ayrıca Erzurum Tıp Fakültesi'nde okuyan bir grup öğrenci, kendilerine “komandolar” tarafından baskı yapıldığı gerekçesiyle Başbakan'a şikâyet dilekçesi göndermeyi kararlaştırdı. Bunun için imza kampanyası başlattılar. Bir süredir tehdit edildiklerini öne süren öğrenciler, yaralı arkadaşlarının da sayıca çokluğuna dikkat çektiler. Konu siyasi partilerin gündeminde yer aldı. Başbakan Bülent Ecevit, Cumhurbaşkanı ile 19 Mart'ta “olağanüstü” nitelikte bir görüşme yaptı. Toplantının gündemi son günlerde meydana gelen şiddet olaylarıydı. Görüşmeden sonra yapılan basın açıklamasında; gençliğin bazı çevrelerce tahrik edildiği ve şiddet olaylarının devamı için çaba gösterildiği vurgulandı¹⁴³². Ardahan Lisesi'nde ise 20 Mart'ta öğrencilerle dışarıdan gelen bir grup arasında çatışma yaşandı. Olayların büyümesi ihtimaline karşı güvenlik önlemleri artırıldı. Yaralananlar oldu. Olayları sol eğilimli öğrencilerle onları yönlendiren bir öğretmenin kışkırttığı iddiasıyla Ardahan'dan Başbakanlığa ve İçişleri Bakanlığı'na dilekçe gönderildi¹⁴³³. Ankara Cebeci Öğrenci Yurdu'nda da 21 Mart'ta karşıt görüşlü öğrenciler çatıştı. Ülkücü öğrencilerden ikisi yaralandı¹⁴³⁴.

CHP, son günlerde yaşanan öğrenci olaylarını 21 Mart'ta grup toplantısında değerlendirdi. İzmir milletvekili Süleyman Genç¹⁴³⁵, üniversite sorunları hakkında genel görüşme açılması talebini dile getirdi. Aydınlatılması istenilen sorunlar şöyle sıralanmıştı:

“1-Son gelişen olaylarla, ortaya çıkan gençlik sorunlarına çözüm yollarını bulmak için ne gibi bir yol takip edilmelidir?”

¹⁴³⁰ **Cumhuriyet**, 19 Mart 1974.

¹⁴³¹ **Cumhuriyet**, 19 Mart 1974.

¹⁴³² **Milliyet**, 20 Mart 1974.

¹⁴³³ **Milliyet**, 21 Mart 1974.

¹⁴³⁴ **Milliyet**, 22 Mart 1974.

¹⁴³⁵ 1944'te Rize'de doğdu. Erzincan Askeri Lisesi'ne girdi. 1961'de Kara Harp Okulu'na girdi. 1963'te buradan çıkarıldı. İzmir İTİA'da öğrenimine devam etti. Öğrenci örgütlerinde aktif olarak çalıştı ve farklı görevlerde bulundu. 1965'te TMTF Ege Bölge Temsilciliği ve CHP İzmir İl Gençlik Kolları Başkanlığı yaptı. 1968'de İTİA'dan mezun oldu. 1970'te CHP Gençlik Kolları Genel Başkanı oldu. 1972'de CHP Parti Meclisi'ne girdi. 1973 ve 1977'de CHP İzmir milletvekili seçildi. 1980 Askeri Darbesi'nden sonra bir süre tutuklandı. Siyasi yasağa maruz kaldı. 1983'te siyaset yaptığı gerekçesiyle bir süre daha tutuklu kaldı. (<http://suleymangenc.com/> Erişim Tarihi: 2 Ekim 2018).

2-Yüksekokul ve üniversitelerde gençlik sorunları için ne gibi tedbir alınmalı ve hangi yönden tatbik edilmelidir?

3-Eğitim kademelerinde yöneticilerin öğrencilerle ilişkisi nasıl olmalıdır, öğrenci olayları içinde yöneticilerin durumu nedir? Ne tarafa ağırlık vermektedirler?

4-Yurtlarda yöneticilerin tutumu nedir ve nasıl olmalıdır?”¹⁴³⁶.

Bakanlar Kurulu’nda 22 Mart’ta tartışılan öğrenci olayları ile ilgili olarak yapılan açıklamada; Başbakan Bülent Ecevit konunun farklı yönlerden ele alınması gerektiği belirtti. Önlem alınmazsa durumun 12 Mart öncesine dönebileceği değerlendirmesinde bulundu. Bazı bakanlar da çatışmaları tırmandıranlar arasında politikacılar ve üniversite öğretim üyelerinin de olduğunu ileri sürdü. Bu konuda en önemli unsur gerçekleşen olaylardan anında yetkili kurumların haberdar olması idi. Maalesef bu tam olarak başarılamamaktaydı. Erken haber alınması halinde olaylar büyümeden kontrol altına alınabilecekti¹⁴³⁷.

AP de öğrenci olaylarının gidişatı ile ilgili olarak grup toplantısında konuyu değerlendirdi. İhsan Ataöv genel görüşme önergesi hazırladı. Açıklamasında komünist gençliğin “*iktidarın himayesine*” alınırken, milliyetçi gençliğin ise “*ezildiğini*” ileri sürdü. AP’nin milliyetçi gençlerle birlikte olduğunu ve onları ezmeye çalışanlara karşı mücadeleye devam edeceklerini söyledi. Konuşmasında “*Öğretmen Okulları’nın başına ‘bu memlekete Deniz Gezmiş’in heykeli dikilecektir’ diyen bir Celal Şentürk’ü getiren bir maarif, milliyetçileri kastederek ‘faşist öğrencilerin kökü kazınacaktır’ diyen bir Spor Bakanı’nın bugünkü gençlik anlayışlarının karşısında mücadelemiz bitmeyecektir*” dedi¹⁴³⁸.

Mayıs ayında da öğrenci yurtlarında sağ ve sol görüşlü öğrenciler arasında yaşanan çatışmaların devamı geldi. 5 Mayıs’ta İstanbul Atatürk Öğrenci Yurdu’nda karşıt görüşlü öğrenciler birbiriyle çatıştı¹⁴³⁹. Üç kişinin yalanlandığı olaylardan sonra yetmiş yedi öğrenci gözaltına alındı ve DGM’ye sevk edildi¹⁴⁴⁰. Öğrenciler yaralı arkadaşlarına destek vermek için İ.Ü. önünde gösteri düzenledi. Devrimcilerin faşist saldırılara maruz bırakıldığını öne süren öğrenciler, ölen devrimciler için saygı duruşunda bulundu¹⁴⁴¹. Ertesi gün yine öğrenciler arasında kavga çıktı. 7 Mayıs’ta İ.Ü.

¹⁴³⁶ **Milliyet**, 22 Mart 1974.

¹⁴³⁷ **Milliyet**, 23 Mart 1974.

¹⁴³⁸ **Milliyet**, 27 Mart 1974.

¹⁴³⁹ **Milliyet**, 7 Mayıs 1974.

¹⁴⁴⁰ **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1974.

¹⁴⁴¹ **Milliyet**, 7 Mayıs 1974.

Hukuk Fakültesi bahçesinde yaşanan kavganın ardından, Site ve Kadırga Öğrenci Yurtları'nda da karşıt görüşlü öğrenciler çatıştı¹⁴⁴².

9 Mayıs'ta bu kez daha büyük bir öğrenci çatışması yaşandı. İstanbul Atatürk Öğrenci Yurdu'nda çıkan kavgada ülkücü ve devrimci öğrencilerden yirmi beşi yaralandı ve kırktan fazla öğrenci gözaltına alındı. Yine İstanbul'daki Niğde Öğrenci Yurdu'nda silahlı çatışma çıktı. Seken kurşunlardan birisi yoldan geçen bir çocuğun yaralanmasına sebep oldu. Olayların çıkış sebebi hakkındaki iddialar birbirinden farklıydı. Sol görüşlü öğrenciler, “*ülküçülerin*” yurtlarını bastığını iddia ederken, sağ görüşlüler olay çıkaranların solcu olduğunu ileri sürüyordu. Konu hakkında İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk¹⁴⁴³ tarafından yapılan açıklamada bazı çevrelerin kışkırtmalarda bulunduğunu ve öğrencilerin bu tahriklere kapılmamaları telkininde bulundu. Polis olayların devamının gelmemesi için “*nöbette*” olduğunu söyledi¹⁴⁴⁴.

Öğrenci yurtlarında ve üniversitelerde hemen her gün bu ve benzeri türde karşıt görüş çatışmaları yaşanıyor. Bu dönemde çıkarılması tasarlanan Genel Af ile Kıbrıs sorunu, ülke gündemini meşgul eden önemli konulardı.

3- Genel Af Sürecinde Cumhurbaşkanı'na Gönderilen Muhtıra (14 Mayıs 1974- 6 Haziran 1974)

Cezaevlerinde bulunan yaklaşık elli bin kişiyi ilgilendiren Genel Af Kanunu ile ilgili olarak yapılan hazırlıklar 10 Nisan 1974'te Meclis'in gündemine alındı¹⁴⁴⁵. Yapılan tartışmalar sadece Meclis'in gündemini değil kamuoyunu da meşgul edecekti. Affın kapsamı ile ilgili tartışmalar yaşanıyor. Çünkü Hükümet ortağı iki parti de sıkıyönetim döneminde siyasi suçlardan ceza alanların yanı sıra, adi suçları da kapsayan bir af çıkarma düşüncesindeydi. Ancak siyasi mahkûmların durumu anlaşmazlık konusu idi. Zira MSP “*komünistlere taviz vermek*” olarak algılanacağından kanun tasarısında, TCK'nın 141 ve 142. maddelerinin¹⁴⁴⁶ af kapsamından çıkarılmasını istiyordu¹⁴⁴⁷. Yasa

¹⁴⁴² **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1974.

¹⁴⁴³ 1935'te Hekimhan'da doğdu. İ.T.Ü. İnşaat Fakültesi'ni bitirdi. MSP'den IV.(XV) ve V.(XVI) Dönem Ankara milletvekili oldu. 37. ve 39. Hükümet'te İçişleri Bakanı; 41. Hükümet'te Sanayi ve Teknoloji Bakanı olarak görev yaptı. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 27 Ocak 2018).

¹⁴⁴⁴ **Milliyet**, 10 Mayıs 1974.

¹⁴⁴⁵ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s. 344.

¹⁴⁴⁶ “*Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddeleri çeşitli suçlar hakkında hükümler koymuştur. Bunlardan birincisi, bir yandan komünist cemiyetler kurulması suç saymış, öte yandan, anarşizmi, diktatörlüğü, ırkçılığı ve milli duyguları yok etmeyi ve zayıflatmayı amaç edinen cemiyetleri yasaklamıştır. 142. madde ise, birincisine paralel olarak, komünizm, anarşizm, diktatörlük, ırkçılık propagandalarını ve milli duyguları yok etmeye ve zayıflatmaya yönelik propagandaları yasaklamıştır.*”

14 Mayıs 1974'te yapılan oylama ile kabul edildi¹⁴⁴⁸. MSP'li yirmi milletvekili, belirtilen maddelerin af kapsamı dışında bırakılması konusunda hazırlanan karma komisyon maddesinin oylamasında kabul oyu vermişti. Bu durum yasanın kabul edilmesinde etkili oldu¹⁴⁴⁹. CHP ise belirtilen maddelerin kapsam dışında bırakılmasının Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulundu. Mahkeme 3 Temmuz'da başvuruyu haklı buldu ve kararı iptal etti. Bu sayede belirtilen maddelerden hüküm giymiş ya da tutuklu yargılananlar da aftan yararlanmış oldu¹⁴⁵⁰.

İlan edilen Genel Af'tan kısa bir süre sonra, özellikle mayıs ayında şiddet eylemleri hakkında Ülkü Ocakları Derneği Genel Başkanlığı tarafından Cumhurbaşkanı'na bir muhtıra sunuldu. 6 Haziran 1974 tarihli yazıda son aylarda meydana gelen öğrenci olaylarının gerçek sebepleri incelenmişti. Anarşi olayları yer ve zaman belirtmek suretiyle ayrıntılı olarak açıklanmıştı. Bu olayların gençlik arasında "Acaba, 12 Mart öncesine bir dönüş mü başlamıştır" sorusunu akla getirmekteydi. Tüm bu şiddet eylemlerinin temel sebebi olarak, Atatürk'ün ölümünden sonra gelişen ilgisizlik yüzünden "Milli Ülkü"den uzaklaşılması ve gençliğin belli bir hayat görüşüne sahip olacak şekilde yetiştirilmemiş olduğu tespitinde bulunulmuştu. Muhtırada Konya DMMA'da, Ankara'da DTCF ile DMMA'da, İstanbul'da Kadırga ve Atatürk öğrenci yurtlarında, Tunceli'de İlköğretmen Okulu'nda meydana gelen olaylar hakkında ayrıntılı açıklamalar yapıldı. Ayrıca Gölbaşı Gümüşhane, Ardahan, Kars ve Eskişehir'de çıkan olaylardan da bahsedilmişti¹⁴⁵¹.

Yazıda Türkiye'nin farklı yerlerinde okul ve yurtlarda meydana gelen öğrenci olayları ile anarşi eylemlerini teşvik ve tahrik ettiği öne sürülenler arasında; sol basın, Dev-Genç mensupları, sol militan ve teorisyenler, solcu sendikalar, CHP Teşkilâtı, Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER), CHP Milletvekilleri ve iktidardaki bazı siyasetçiler sayılıyordu¹⁴⁵².

Muhtırada ayrıca beyanları ve tutumları dolayısıyla eleştirilenler arasında Hükümet yetkilileri vardı. Bu kişiler Başbakan Bülent Ecevit, Millî Eğitim Bakanı

(Uğur Alacakaptan, "Demokratik Anayasa ve Ceza Kanunu'nun 141 ve 142 'inci Maddeleri", A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, XXII, S.1.

¹⁴⁴⁷ W. Hale, Türkiye'de Ordu..., s.186.

¹⁴⁴⁸ MMTD, 4/III, s. 125.

¹⁴⁴⁹ Milliyet, 15 Mayıs 1974.

¹⁴⁵⁰ Cumhuriyet, 2 Haziran 1974.

¹⁴⁵¹ Cumhurbaşkanlığı Fahri Korutürk Arşivi (CFKA), Y.N.: 6/7-33, F.N.: 5013-1.

¹⁴⁵² CFKA, Y.N.: 6/7-33, F.N.: 5013-1.

Mustafa Üstündağ¹⁴⁵³, Gençlik ve Spor Bakanı Muslihittin Yılmaz Mete¹⁴⁵⁴ ve İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk olarak sıralanmıştı¹⁴⁵⁵.

Raporda Başbakan'ın sağ ve sol gruplara dair bazı söylemleri eleştirilmişti: *"12 Mart öncesi çatışan iki grup gençlik vardı. Bunun bir grubu cezalandırılırken, öbürü elini kolunu sallayarak gezmiştir. Bu, adalet duygusunu rencide etmiştir"* ifadesini kullanan Başbakan, başta TSK olmak üzere ve bazı milli kuruluşları zor durumda bırakıyordu. Ayrıca *"Marksist mahkûmların affını, adaletin yerine gelmesi için istiyoruz"* diyen Başbakan'ın bu ifadesiyle bağımsız yargı organlarına olan güveni zedelediği ve anarşistlere cesaret verdiği öne sürülmekteydi¹⁴⁵⁶.

Raporda eleştirilen bir diğer kişi ise bazı söylemleriyle gençleri olumsuz yönde etkilediği ileri sürülen Gençlik ve Spor Bakanı Muslihittin Yılmaz Mete idi. *"Üniversitedeki faşistleri yumuşak yöntemle eriteceğiz"* söyleminin yanı sıra; Trabzon'da gençlerle yaptığı bir tartışma sırasında, *"Bir aya kadar sizlerle görüşürüz"* ifadesini kullanmış olması gerginliğe sebebiyet vermişti¹⁴⁵⁷.

Muhtıranın sonuç bölümünde ise aşırı solun kullandığı *"kışkırtma"* konularına değinilmişti. Bunların arasında özellikle *"Kürtçülük"*, *"Alevilik"* ve *"Komünizm"* ağırlıklı yer tutmaktaydı. Ayrıca olaylar karşısında hissedilen endişe ve kaygının 12 Mart öncesinden daha da ileri bir seviyede olduğu ifade edilmişti. Ülkü Ocakları Genel Merkezi'nce hazırlanan bu muhtıranın ilgililerce; *"gündelik telkinlerin tesirine düşmeden değerlendirecekleri inancında"* oldukları belirtilmişti¹⁴⁵⁸.

Milliyetçi kesim bu ve benzeri raporları Cumhurbaşkanlığı makamı ile paylaşarak kendilerince durum tespitinde bulunmaktaydı. Tepkili taraflardan birisi olarak kendi konumlarını da böylece anlamlandırmaktaydılar.

¹⁴⁵³ 1933'te Seydişehir'de doğdu. Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nü bitirdi. İlkokul öğretmenliği ve okul müdürlüğü yaptı. İlköğretim müfettişi ve Konya Halk Eğitim Başkanlığı görevlerinde bulundu. MEB Halk Eğitimi Müdürlüğü'nde görev yaptı. Ayrıca H.Ü. Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Görevlisi olarak çalıştı. III.(XIV) ve IV.(XV) Dönem CHP'den Konya milletvekili olarak seçildi 37. Hükümet'te Milli Eğitim Bakanı oldu. 1983'te öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 4 Ekim 2018).

¹⁴⁵⁴ 1920'de Ceyhan'da doğdu. A.Ü. Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Manavgat, Köyceğiz, Fethiye ve Savur'da Kaymakamlık yaptı. Serbest avukatlık, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Hukuk Müşaviri, Güreş Federasyonu Başkanı, Ankara Kültür ve Gençlik Birliği Spor Kulübü Başkanı, Ankara Eskrim Kulübü Başkanı ve Gençlerbirliği Spor Kulübü Başkanı olarak görev yaptı. XI. ve V.(XVI) Dönem CHP Adana milletvekilliği yaptı. 1966-1975 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu Adana Üyesi idi. 2002'de öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 4 Ekim 2018).

¹⁴⁵⁵ CFKA, Y.N.: 6/7-33, F.N.: 5013-1.

¹⁴⁵⁶ CFKA, Y.N.: 6/7-33, F.N.: 5013-1.

¹⁴⁵⁷ CFKA, Y.N.: 6/7-33, F.N.: 5013-2.

¹⁴⁵⁸ CFKA, Y.N.: 6/7-33, F.N.: 5013-2.

4- Kıbrıs Krizi (20 Temmuz 1974) ve I.Bülent Ecevit Hükümeti'nin İstifası (18 Eylül 1974)

Af tartışmalarının üzerinden bir süre geçtikten sonra Kıbrıs konusu ülke gündemini meşgul etmeye başladı. 15 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta Yunanistan'a bağlı Ulusal Muhafız Gücü, mevcut Hükümet'e el koydu. Bülent Ecevit bir “*oldu-bitti*”ye izin verilmeyeceğini ve Ada'daki Türklerin haklarını korumak için her türlü girişimin yapılacağını dile getirdi. TBMM olağanüstü toplantıya çağırıldı¹⁴⁵⁹. Yapılacak olan Kıbrıs Harekâtı kapsamında 19 Temmuz 1974'te toplanan Bakanlar Kurulu'nda alınan karar gereği Ankara, İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Çanakkale, Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın, Muğla, Adana, İçel ve Hatay illeri sınırları içerisinde 20 Temmuz 1974 günü saat 07.00'dan itibaren bir ay süre ile sıkıyönetim ilan edildi¹⁴⁶⁰. Türkiye, 1960'da imzalanan Garantörlük Antlaşması'nın kendisine verdiği haklar kapsamında 20 Temmuz 1974 Ada'ya askeri bir harekât düzenledi¹⁴⁶¹. Saat 05.00'de başlayan harekâtın hemen sonrasında Başbakan Bülent Ecevit kamuoyunu bilgilendirdi ve müdahalenin Ada'da yaşayan her iki millete barış getirmesi için gerçekleştirildiğini belirtti¹⁴⁶².

Bunun sonucu olarak “*cunta*” idaresi devre dışı bırakıldı. 22 Temmuz'da ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin aldığı “*ateşkes*” kararı Türkiye tarafından kabul edildi. Cenevre'de yapılan konferans sonucunda uzlaşma sağlanamaması üzerine 22 Temmuz'da başlayan fakat ateşkes dolayısıyla tamamlanmayan harekâtı Türkiye, yeniden başlatma kararı alındı. 14 Ağustos'ta başlayan harekât üç gün sürdü ve Türk sınırı çizildi. Böylece Türklere devlet kurma imkânı sağladı ve 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti kuruldu. 15 Kasım 1983'te ise tüm barış girişimlerinin

¹⁴⁵⁹ **Cumhuriyet**, 16 Temmuz 1974.

¹⁴⁶⁰ **BCA**, 030180102317477.

¹⁴⁶¹ Kıbrıs'ta Rum ve Türk halklarının haklarını tespit eden 1960 Anayasası bazı sorunların çıkmasına sebep oluyordu. Yunanistan ile Kıbrıs'taki Rum tarafı bu Anayasa'nın Türkiye'ye müdahale hakkı tanıdığı gerekçesiyle değişiklik yapılmasını istiyordu. Asıl amaç ise Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını sağlayarak Ada'daki Türklere azınlık statüsünün verilmesini sağlamaktı. Türk tarafı ve Türkiye ise Türklerin haklarının korunmadığını öne sürüyor ve yetkilerin artırılmasını istiyordu. Bu kapsamda MSP-CHP koalisyonu “*fonksiyonel federatif sistem*” tezini benimsemişti. Buna göre toprak paylaşımından ziyade tek bir devlet içerisinde her iki halka da yetkilerin paylaşılması öngörülüyordu. Fakat darbe ile yönetimi ele alan yapı, adanın bir kısmının gerekirse Türklere bırakılarak derhal Yunanistan ile birleşmesini istiyordu. Türkiye, İngiltere ve ABD yeni yönetimi tanımadığını ilan etti. Başbakan Bülent Ecevit, Garanti Antlaşması gereğince İngiltere ile müdahale kararı aldı ve bu kapsamda İngiltere Başbakanı ve Dışişleri ile görüştü. Fakat İngiltere konunun NATO ve Birleşmiş Milletler bünyesinde ele alınması gerektiğini belirtti. Bunun üzerine Türkiye tek başına müdahale etme kararı aldı. Çeşitli diplomatik girişimlerin sonuç vermemesi neticesinde harekât başlatıldı. (**Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.346-347).

¹⁴⁶² T. Çavdar, **Türkiye'nin...**, s.241.

başarısızlıkla sonuçlanması üzerine “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti” ilan edilecekti¹⁴⁶³.

Kıbrıs Krizi’nin ardından bir de Hükümet krizi yaşandı. Başbakan Bülent Ecevit koalisyon ortakları arasında yaşanan anlaşmazlık neticesinde görevinden istifa edeceğini açıkladı¹⁴⁶⁴. Aslında bu anlaşmazlıklardaki “son nokta” 13 Eylül 1974’te Başbakan’ın İskandinavya ülkelerini ziyaret edeceğini açıklaması ve yokluğunda ise yerine CHP Genel Sekreteri Orhan Eyuboğlu’nun¹⁴⁶⁵ vekâlet edeceğini bildirmesi oldu¹⁴⁶⁶. MSP’li milletvekilleri Başbakan Bülent Ecevit’in çıkacağı gezi ile ilgili kararnameyi imzalamadı¹⁴⁶⁷. Bülent Ecevit zaten bazı anlaşmazlıklarla sürdürülmeye çalışılan Hükümet’in böyle bir sorunla karşı karşıya kalması üzerine istifa edeceğini açıkladı. Kendisinin yeniden Hükümet’i kurmakla görevlendirilmesi durumunda ise erken seçime gideceğini açıkladı¹⁴⁶⁸. 18 Eylül’de istifasını Cumhurbaşkanı’na sunan

¹⁴⁶³ Orhan Turan, **Tarihten Günümüze Kıbrıs Türk Basını (1879-2009)**, Ankara, 2013, s.13; Bugünlerde öğrenci olayları da tırmanışta idi. Ankara’da ODTÜ ve H.Ü.’de olaylar çıktı. 7 Kasım’da ODTÜ’de ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissenger’in Türkiye ziyaretini protesto etmek amacıyla boykot başlatılmıştı. 8 Kasım’da ise farklı fakültelerde okuyan bir grup sağ görüşlü öğrenci sabah erken saatlerde ODTÜ’ye geldi. Silahlı ve ellerinde sopalar bulunan öğrenciler üniversitenin giriş kapısını kesti. İçeri giren öğrenciler boykot yapanlara saldırıda bulundu. Sağ görüşlü öğrencilerin Rektörlük binasına geldiklerinde olayları haber alan sol görüşlü öğrenciler müdahalede bulundu. İki grup arasında büyük bir kavga çıktı. Olaylarla ilgili geniş güvenlik önlemi alındı. (**Milliyet**, 9 Kasım 1974); H.Ü.’de de aynı gün sabah erken saatlerde “komando” oldukları ileri sürülen bir grup öğrenci tarafından kapılar tutuldu ve kimlik kontrolü yapıldı. Buna karşı çıkan sol görüşlü öğrencilerle iki grup arasında kavga çıktı. Bir öğrenci tabancayla ağır yaralandı. (**Cumhuriyet**, 9 Kasım 1974); Yaşanan öğrenci olayları hakkında değerlendirmede bulunan İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk, “devletin hür türlü anarşik hareket karşısında güçlü ve mücadeleye kararlı olduğunu” belirtti. MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş ise Türkiye’yi 12 Mart öncesindeki “karanlık” günlere geri döndürmek isteyen Marksist ve komünistlerin yeniden faaliyete geçtiğini söyledi. Bülent Ecevit de olayları değerlendirirken “...gençliği siyasal emellerine alet etmek isteyen bazı çevreler uzatılan Hükümet bunalımından yararlanarak Türkiye’de rejimi bir kez daha tehdit etme sevdasına kapılmışlardır” ifadelerini kullandı. Bu tür girişimlere her zaman olduğu gibi karşı çıkacağını ifade etti. (**Milliyet**, 9 Kasım 1974); ABD Dışişleri Bakanı Kissinger aleyhine İstanbul’da da bir grup öğrenci tarafından protesto gösterisi yapıldı. Gösteri yürüyüşünde ABD bayrağı yakıldı. Henry Kissenger aleyhinde yazılar içeren bildiri dağıtan öğrencilerden dördü gözaltına alındı. (**Cumhuriyet**, 9 Kasım 1974). İstanbul’da Atatürk Eğitim Enstitüsü’nün de boykota gitmesiyle yaklaşık otuz yedi bine ulaştı. Öğrenciler isteklerinde ısrarlı olduklarını belirtti. (**Milliyet**, 9 Kasım 1974). Türkiye’ye ziyarette bulunacağı belirtilen Henry Kissinger’in bu planı son anda iptal edildi. (**Milliyet**, 9 Kasım 1974).

¹⁴⁶⁴ **Milliyet**, 17 Eylül 1974.

¹⁴⁶⁵ 1918’de Samsun’da doğdu. İ.Ü. Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. Kaymakam, İstanbul Emniyet Müdür Yardımcılığı, İstanbul Belediye Başkan Yardımcılığı ve Serbest Avukatlık yaptı. XII., XIII., XIV., XV. ve XVI. Dönem CHP İstanbul milletvekili olarak görev yaptı. 1974’te Bülent Ecevit’in Başbakan olduğu Hükümet’te Devlet Bakanı oldu. 1977, 1978 ve 1979’da kurulan II. ve III. Bülent Ecevit Hükümetleri’nde ise Başbakan Yardımcısı olarak görev yaptı. 1980’de öldü. (<http://www.biyografya.com/biyografi/8931> Erişim Tarihi: 10 Ekim 2017).

¹⁴⁶⁶ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, (Çev.:Ahmet Fethi), İstanbul 1996, s.331; Bülent Ecevit bu kararı almasında, özellikle Kıbrıs Harekâtı sürecinde Necmettin Erbakan’ın söylemlerinin Türkiye’yi zor duruma düşeceğinden endişe etmesinin etkili olduğunu açıkladı. (**Milliyet**, 17 Eylül 1974).

¹⁴⁶⁷ S. Yalçın, **Erbakan...**, s.110.

¹⁴⁶⁸ **Milliyet**, 17 Eylül 1974.

Bülent Ecevit, istifa mektubunda “*Bakanlar Kurulu’nda süreç içerisinde artan görüş ayrılıklarının sakıncalı bir durum arz ettiğini*” belirtti ve istifası aynı gün kabul edildi¹⁴⁶⁹.

Kıbrıs Barış Harekâtı, Türki Dış Politikası açısından bir dönüm noktası olsa da ülkedeki kısa süreli “*iyimser hava*” yerini Hükümet krizi ile birlikte yine belirsizliğe bıraktı. Hükümet değişikliği sonrası öğrenci olayları yeniden ivme kazanacaktı.

B- SONUÇSUZ KALAN HÜKÜMET KURMA GİRİŞİMLERİ VE ÖĞRENCİ OLAYLARI

1- Sadi Irmak’a Hükümeti Kurma Görevinin Verilmesi (12 Kasım 1974) ve Hükümet Programı’nın Meclis’te Güvenoyu Alamaması

20 Eylül’de tekrar Hükümet’i kurmakla görevlendirilen Bülent Ecevit başarısız olunca 30 Eylül’de Süleyman Demirel görevlendirildi. MSP’den olumlu cevap alınmasına rağmen yapılan girişimler sonuç vermedi. 4 Ekim’de Süleyman Demirel görevi iade etti. 10 Ekim’de görev yeniden Bülent Ecevit’e tevdi edildi. 7 Kasım’a kadar süren Hükümet kurma çalışmaları başarısızlıkla sonuçlanınca Ecevit görevi iade etti. 12 Kasım’da ise Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Senatörü Sadi Irmak¹⁴⁷⁰ Hükümet’i kurmakla görevlendirildi¹⁴⁷¹. Sadi Irmak 17 Kasım’da Bakanlar Kurulu’nu açıkladı. Buna göre on beş bakan parlamento dışından on bir bakan ise TBMM üyeleri arasından belirlendi. Sadi Irmak yaptığı açıklamada Bakanlar Kurulu’nun tamamını

¹⁴⁶⁹ İstifa tarihi bu eserde 19 Ekim olarak yazıyor ise de ulusal basın ve başka kaynaklarda doğru tarih 18 Eylül’dür. (S. Yalçın, **Erbakan...**, s.111); I. Ecevit Hükümeti’nin istifası ile birlikte uzun sürecek bir Hükümet krizine girilmiş oldu. Bülent Ecevit’in istifası erken seçim getirmedi. (W. Hale, **Türkiye’de Ordu...**, s.189-190).

¹⁴⁷⁰ 1904’te Seydişehir’de doğdu. Seydişehir Rüştîye Mektebi ile Konya Sultanisi’nden mezun olduktan sonra öğretmenlik yaptı. 1930’da tıp doktoru oldu. 1932’de İstanbul Tıp Fakültesi öğretim kadrosuna girdi ve 1933’te doçent, 1939’da profesör oldu. 1943’te Konya milletvekili olarak TBMM’ye girdi. 1945’te Çalışma Bakanı oldu. 1947’de istifa etti ve 1950’ye kadar CHP İstanbul Parti Müfettişliği yaptı. 1950’de München Üniversitesi ve İ.Ü.’de görev yaptı. 1956’da Fizyoloji Ordinaryüs Profesörlüğü’ne seçildi. 1972’de kuruculuğunu yaptığı Atatürk Enstitüsü’nün başkanı oldu. 1974’te ise Cumhurbaşkanlığı kontenjanından Cumhuriyet Senatosu üyesi oldu. 17 Kasım 1974’ten 31 Mayıs 1975 arasında Başbakanlık görevinde bulundu. 1983’te Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Bilim Kurulu Üyeliği’ne seçildi. 11 Kasım 1990’da ölünceye kadar bu görevle birlikte İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü’nde görev yaptı. (“*Kayıplar-Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak (1904-11.XI.1990)*” **Atatürk Araştırma Merkezi Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, (Kasım 1990), VII, S.19, s.161).

¹⁴⁷¹ CHP-MSP koalisyonu yeni Hükümet kurulana kadar görevini devam ettiriyordu ancak anlaşmazlıklar daha da artınca Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk “*Koalisyon ortakları arasındaki uyumsuzluğun Hükümetin kurulmasına kadar bile tahammülü kalmadığını ve siyasal çözümün uzadığını*” belirleterek görevi Sadi Irmak’a verdi. (**Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.343).

Meclis içerisinde oluşturamadığını, ancak Hükümet'i kurma görevini iade etmeyi de siyasi krizi uzatacağı gerekçesiyle düşünmediğini söyledi¹⁴⁷².

Sadi Irmak Hükümeti'nin programı 24 Kasım 1974'te Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'nda okundu¹⁴⁷³. Başbakan Hükümet Programı'nda eğitim sisteminin yapısının bilim ve teknolojinin gereklerine uygun olarak geliştirileceği belirtti. Gençliğin Atatürk ilkelerine bağlı ve çağdaş anlayışa sahip bir şekilde yetiştirilmesi için gerekli tedbirlerin alınacağı belirtildi. Öğretimde fırsat eşitliğinin sağlanması için çalışılacağı vurgulanırken, yükseköğrenime hak kazanmış ancak maddi imkânları sınırlı öğrencilere gerekli yardımların yapılacağı açıklandı. Yaşanan sorunların giderilmesi ile ilgili olarak üniversitelerle işbirliği yapılacağı bildirildi. Yeni üniversitelerin açılmasının yanı sıra, üniversite özerkliğine aykırı hükümlerin de kaldırılacağı belirtildi¹⁴⁷⁴.

Yeni Hükümet Programı'nın okunduğu günlerde üniversitelerde hareketlilik devam ediyordu. 25 Kasım'da İ.Ü.'de sağ-sol kavgasında silahlı çatışma çıktı. Devrimci olduklarını söyleyen öğrenci grubu, ülkücü “komandoların” okulu bastığını iddia ederken, ülkücüler solcuların kendilerini okuldan atmaya çalıştığını iddia etti. Olaylar üzerine Hukuk, Tıp ve İktisat Fakülteleri üç günlüğüne kapatıldı. Olaylarda on kişi yaralandı¹⁴⁷⁵. Öğrenci yurtlarına sığınan çatışmalarda yaralanan olmadı ancak maddi hasar meydana geldi. E.Ü.'de de solcularla sağcı öğrenciler arasında çatışma çıktı¹⁴⁷⁶.

A.Ü.'de ise öğrenciler 27 Kasım'da süresiz boykot başlattı. Gerekçelerini “Üniversiteler yasasının değiştirilmesi, şubat hakkı ve ders geçme sisteminin verilmesi; ayrıca öğrencilerin yönetime katılabilmesi ve kredi burs, kantin ve yurt gibi imkânlardan yararlanabilmesini sağlamak” olarak açıklayan öğrenciler, istekleri karşılanıncaya kadar boykota devam edeceklerini belirtti. Aynı gün Sakarya DMMA'da öğrenim gören yaklaşık iki yüz öğrenci de boykota başladı. Bunlara bir de Konya'daki DMMA öğrencileri katıldı. Gerekçeleri vize hakkıydı. Bu konuda sağ ve sol görüşlü öğrenciler ortak hareket etme kararında olduklarını açıkladı¹⁴⁷⁷. İstanbul DMMA'da okuyan sol görüşlü öğrenciler, 28 Kasım'da erken saatlerde okula girerek kapıları kapattı. Akademi yönetmeliğinin değiştirilmesi için boykot başlattı. Sağ görüşlü öğrenciler bu konuda ortak fikre sahip olmalarına rağmen solcuların okulu işgal

¹⁴⁷² **Milliyet**, 17 Kasım 1974.

¹⁴⁷³ **Cumhuriyet**, 25 Kasım 1974.

¹⁴⁷⁴ **MMTD**, 4/VII, s.131-144.

¹⁴⁷⁵ **Milliyet**, 26 Kasım 1974.

¹⁴⁷⁶ **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1974.

¹⁴⁷⁷ **Milliyet**, 28 Kasım 1974.

etmeleri ve habersiz bir şekilde eyleme başlamaları üzerine bu duruma karşı çıktı. Her iki grup arasında çıkması olası bir çatışma, güvenlik güçleri tarafından önlendi. Bunun üzerine okul süresiz kapatıldı. 28 Kasım'da E.Ü.'de yeniden çıkan olaylarda yirmi dokuz öğrenci gözaltına alındı¹⁴⁷⁸.

Sadi Irmak Başkanlığı'nda kurulan "*partiler dışı*" Hükümet'in güven oylaması 29 Kasım 1974'te yapıldı. 17 kabul oyuna karşın 358 güvensizlik oyu verilmesi üzerine Başbakan Sadi Irmak Meclis'in kararına saygılı olduklarını açıkladı ve istifa etti. Cumhurbaşkanı yeni kurulacak olan Hükümet'e kadar Sadi Irmak'ın görevde kalması isteğinde bulundu ve istifayı kabul etti¹⁴⁷⁹.

2- E.Ü. Mühendislik Fakültesi'nde Gerçekleşen Öğrenci Olayları İle İlgili Olarak Cumhurbaşkanlığı'na Sunulan Rapor (17 Ocak 1975)

Hükümet kurma çalışmaları kapsamında Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk siyasilerle temasa geçtiği günlerde bu defa Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde ve Kazım Karabekir Eğitim Enstitüsü'nde çatışma yaşandı. Üç öğrenci ağır olmak üzere yaklaşık yirmi beş kişi yaralandı¹⁴⁸⁰. 4 Aralık'ta Ankara DTCF'de çıkan kavga sonrasında okul tatil edildi. Yaklaşık yüz elli öğrenci gözaltına alındı ve yapılan arama sonucunda molotof kokteyli ile sopalar ele geçirildi¹⁴⁸¹.

1975'in ilk ayları öğrenci olayları yüzünden oldukça yoğundu. Yurdun çeşitli yerlerinde işgal ve boykot eylemleri gün geçtikçe artıyordu. 17 Ocak 1975'te E.Ü. Mühendislik Bilimleri Fakülte Kurulu, üniversitede son iki aydır gerçekleşen öğrenci olaylarının sebepleri ve Mühendislik Fakültesi öğrencilerinin bazı isteklerini değerlendirdi¹⁴⁸².

Buna göre; bir süre önce üniversite genelinde başlatılan boykotlar sadece Mühendislik Bilimleri Fakültesi öğrencileri tarafından devam ettiriliyordu. Mühendislik Fakültesi yöneticileri de öğrencilere destek veriyordu. Çünkü yöneticilere göre öğrenciler "*haklı davaları uğruna*" mücadele veriyordu. Bu yüzden gençlere anlayış gösterilmesi gerektiğinden bahsedilmekteydi. Boykotların "*geri dönüşü mümkün*

¹⁴⁷⁸ **Milliyet**, 29 Kasım 1974.

¹⁴⁷⁹ **Cumhuriyet**, 30 Kasım 1974. Meclis'teki siyasi partiler, Sadi Irmak'ın Hükümet'i kurmakla görevlendirilmesini onaylamışlardı. Zira bu durumda Meclis çalışmıyor ve Hükümet çıkaramıyor izlenimi oluşmuştu. "*Çankaya Hükümeti*" olarak değerlendirilen bu Hükümet, Meclis'ten güvenoyu alamayan ilk Cumhuriyet Hükümet'i oldu. (Türker Akıncı, **I. Milliyetçi Cephe Hükümeti ve İzmir Basını**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2010, s.17).

¹⁴⁸⁰ **Milliyet**, 4 Aralık 1974.

¹⁴⁸¹ **Milliyet**, 5 Aralık 1974.

¹⁴⁸² **CFKA**, Y.N.: 6/7-21, F.N.: 4414

olmayan” aşamaya geldiği ifade edilerek, öğrencilerin bazı taleplerinin dikkate alınması gerektiği belirtilmekteydi. Öne sürülen talepler üç madde altında incelenmişti. Bunlar; “ön şartların kaldırılması, vizenin devamdan verilmesi ve sınav hakkının dörtten altıya çıkarılması” idi¹⁴⁸³.

Açıklamaya göre Fakülte Yöneticileri bazı sebeplerden dolayı bu üç isteği kabul etmemişti: ilk olarak ön şartların kaldırılması; hâlihazırda öğretimin sınıf veya ders sistemi olarak sürdürüldüğü fakültede öğrenciler, bir sınıfın bütün derslerinin sınavını vermeden bir üst sınıfa geçemiyordu. Bu sistem sayesinde öğrencilerin daha iyi öğrendiği belirtilmekteydi. Ön şartlı sistemin kaldırılması halinde ise öğrencilerin büyük zarar göreceği belirtilmişti. Bu gerekçe ile mevcut sistemin devamının öğrenci lehine olduğu ifade ediliyordu¹⁴⁸⁴.

İkinci olarak vizenin devamdan verilmesi; Fransız Eğitim Reformu’nda Edgar Faure’nin yapmış olduğu uygulamanın Mühendislik Fakültesi’ne yansımaysdı. Bu sisteme göre öğrenci sınava girmeden başarı notunu alabilmekteydi. Öğrenciler vizelerin kaldırılmasını, yılsonunda tek bir sınav yapılmasını ve derse devam eden öğrencilerin dersten geçebilmesini istemekteydi. Bu istek de Fakülte Yönetimi tarafınca kabul edilmemekteydi. Çünkü eğer vize kaldırılırsa öğrenci yıl içinde derslerine çalışmayabilirdi¹⁴⁸⁵.

Son olarak ise sınav hakkının dörtten altıya çıkarılması talebi de yönetim tarafından kabul edilmeyen diğer bir konuydu. Bunun çeşitli sebepleri vardı. Fakültede sınav sayısı yıl içinde beşe kadar çıkarılmaktaydı. Bunu altı yapmak öğrenci için olumsuz sonuçlar doğurabilirdi. Bu durum Amerika, Almanya ve İngiltere’de yapılan sınav sayısının iki olduğu ve geçemeyen öğrencilerin okulla ilişkisinin kesildiği örneği verilerek açıklanmaya çalışılmaktaydı. Doğu bloku ülkelerinde de tek bir sınav yapıldığı vurgulanmaktaydı. Ayrıca sınav sayısının artırılması durumunda bazı olumsuzlukların da söz konusu olmasından endişe edilmekteydi. Örneğin böyle bir durum üniversiteye giremeyen öğrenciler için haksızlık olacaktı. Ayrıca hâlihazırda okuyan öğrenciler de bundan olumsuz etkilenecekti. Açıklamada Fakülte Yönetimi’nin bu istekleri kabul etmesi durumunda bazı “*facialar*” yaratabileceği ifade ediliyordu. Bu nedenle üç istekle ilgili gerekli tedbirlerin bir an önce alınması gerektiği vurgulanmaktaydı¹⁴⁸⁶.

¹⁴⁸³ CFKA, Y.N.: 6/7-21, F.N.: 4414-4414-1.

¹⁴⁸⁴ CFKA, Y.N.: 6/7-21, F.N.: 4414-1.

¹⁴⁸⁵ CFKA, Y.N.: 6/7-21, F.N.: 4414-1.

¹⁴⁸⁶ CFKA, Y.N.: 6/7-21, F.N.: 4414-1-2-3.

Diğer bir konu da öğrenci olaylarına karşı güvenlik önlemlerinin alınması ile ilgiliydi. Yapılan boykotlarda gerekli önlemler alınamadığı için bazı öğrenciler bu durumdan faydalanarak eğitim-öğretimi “sulandırmakta” idi. Toplumsal hareketlerin “kamu yararına” şeklinde başlayıp, zarara yönelmesi durumunda hangi önlemlerin alınacağını tespit edilmesi gerektiği belirtilmekteydi¹⁴⁸⁷.

Mühendislik Fakültesi’ndeki boykotların bazı gerekçelerinin olduğu savunulmaktaydı. “Boykotların Gerçek Nedeni” başlığı altında incelenen bu kısımda özellikle 12 Mart’tan sonra gücü kırılan bazı “aşırı uçlar” çeşitli sebeplerle bozulan düzende güçlenmeye çalışmaktaydı. Bu grupların amacı bir “mihrak” oluşturarak kitlelerin desteğini almaktı. Bunu sağladıktan sonra ana hedefe yönelmeyi planlamaktaydılar. Bu yöntem denenmiş ve genellikle başarıya ulaşmada geçerli bir yoldu. Bu süreçte en önemli husus bir “mihrak” oluşturabilmektir. Fakat bu aşırı grupların sloganları genç kitlelere hitap etmediği için ortak bir çıkar talebi yaratmak gerekmektedir. Bu aşamada öğrenci topluluklarında en etkili vaadin “diplomaya kolay ulaşabilme düzeni” olduğu belirtilmekteydi. Zira böyle bir vaat etrafında öğretime yeni başlayanların yanı sıra öğrencilik hakkını kaybedenlerin de toplanacağı öngörülmüştü. Nitekim yaşanan öğrenci boykotlarının da bu modele göre geliştiği ve yönetmelik değişikliği taleplerinin bir süre sonra siyasi sloganlara dönüştüğü belirtilmekteydi. Boykotlara verilen tavizlerin hiçbir yarar sağlamadığı ve daha büyük huzursuzluklar oluşturduğu belirtilmekteydi¹⁴⁸⁸.

“Boykotların Görünen Nedenleri” başlığının içeriği ise farklı fakültelerin öğrencilerinin ortak amaçlar doğrultusunda toplanmalarıydı. Amaç lider merkezli bir “gövde gösterisi” idi. Böylece fakülteler arası bir talep bağdaşması mantıklı hale gelecekti. Öte yandan talepler birbiriyle çelişkili gibi görünse de hitap ettiği kitle üzerinde gereken etkiyi oluşturabilecekti. Bu farklı talepler, farklı fakültelerin öğretim sorunlarının kendine göre şekillendirilmesinden ibaretti. Fakülte yöneticilerinin bunları yerine getirme imkânı vardı. Öğrencilerin bazı taleplerinin sebebi diğer fakültelerin öğrencilerine bu hakların verilmesinden kaynaklanmaktaydı. Buna göre Tıp ve Ziraat Fakülteleri’nde devam zorunluluğu kaldırılırken, kendi fakültelerinde devam zorunluluğu vardı. Ayrıca Fen Fakültesi’nde olduğu gibi sınav hakkının altıya

¹⁴⁸⁷ CFKA, Y.N.: 6/7-21, F.N.: 4414-3.

¹⁴⁸⁸ CFKA, Y.N.: 6/7-21, F.N.: 4414-3-4.

çıkarılmasını istemekteydiler. Fen Fakültesi ise Mühendislik Fakültesi'nde olduğu gibi vizeyi geçemeyenlerin sınav hakkının “*yanmamasını*” istiyordu¹⁴⁸⁹.

Öğrencilerin ortak istekleri Fakülte Yöneticileri'nin çözebileceği türden değildi. Bu yüzden çözülmesi en kolay olanlar bu isteklerdi. Zira temenni kararı almak yeterli olmaktaydı. Üniversite Kanunu'nun Anayasa'ya aykırı hükümleri yasama organının görev alanına giriyordu. Bursların artırılması ile daha iyi ve ucuz yemekler ise Maliye Bakanlığı'nın çözeceği sorunlardı. Öğrenciler yönetime katılmak istiyordu. Bu konuya E.Ü. olumlu yaklaşıyordu ancak bütün çabalara rağmen 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu'nda değişiklik gerçekleştirilmemişti. Kanunun hazırlanma sürecinde E.Ü. Rektörlüğü büyük çaba sarf etmişti. Ancak konunun iki parlamenter haricinde hiçbir siyasi parti tarafından dikkate alınmadığı ifade ediliyordu¹⁴⁹⁰.

Açıklamanın “*Sonuç*” kısmında Mühendislik Bilimleri Fakültesi ve ona bağlı kuruluşlarda görev yapan öğretim üyelerinin boykot sürecinde iddia edildiği gibi “*inat*” ve “*direnme*” hali içinde bulunulmadığı, bu konunun öğrenci sözcüleri ile de görüşüldüğü belirtilmekteydi. Alınan kararların basın aracılığıyla kamuoyuyla paylaşılmasının yanı sıra öğrencilere de mektup ile gönderildiği de ifade edilmekteydi. Ayrıca öğretim üyelerinin eğitim prensipleri dışına çıkamayacakları ve yapılan eleştirilere rağmen “*doğru yolda olduklarına inandıkları*” belirtilmekteydi¹⁴⁹¹.

E.Ü. Mühendislik Fakültesi'nin Yetkili Kurulu'nda alınan kararlar ve yapılan işlemler; öğrenci olaylarının 1975 yılı itibarıyla gerek öğrenci merkezli, gerekse öğretim üyeleri ve fakülte yönetimlerince nasıl değerlendirildiğine anlamlı bir örnek oluşturmaktadır. Özellikle aşırı uçların taraftar sayılarını artırmak için öğrencilerin ortak sorunlarına yönelmeleri ve ders geçme ile sınav yönetmeliğini gündeme getirmeleri dikkate değerdi. Ayrıca Fakülte Yönetimi'nin “*şeffaflığa*” önem vererek alınan kararları kamuoyu ile paylaşması ve Cumhurbaşkanlığı'nı bu konuda bilgilendirmesi önemsenmelidir.

3- İstanbul'da Sol Görüşlü Öğrenci Kerim Yaman'ın Öldürülmesi (23 Ocak 1975) ve Siyasi Çevrelerde Yaşanılan Tartışmalar

Üniversite olayları önlemiyordu. Ölümlü kavgalar yaşanıyordu. 23 Ocak 1975'te İstanbul'da Vatan Mimarlık ve Mühendislik Okulu'nda meydana gelen öğrenci

¹⁴⁸⁹ CFKA, Y.N.: 6/7-21, F.N.: 4414-4.

¹⁴⁹⁰ CFKA, Y.N.: 6/7-21, F.N.: 4414-4.

¹⁴⁹¹ CFKA, Y.N.: 6/7-21, F.N.: 4414-4.

kavgasında sol gruptan olduğu belirtilen Kerim Yaman isimli bir öğrenci öldürüldü. Konya Selçuk Eğitim Enstitüsü'nde ve Diyarbakır'da da öğrenciler arasında çatışmalar yaşandı¹⁴⁹². Kerim Yaman'ın ölümü üzerine bir grup öğrenci İ.Ü. merkez kampüsünü ve bahçesini işgal edince üniversite süresiz olarak kapatıldı. Arkadaşlarının Çapa Hastanesi'nde bulunan cenazesini kaçıran öğrenciler, cenazeyi İ.Ü. Merkez Kampüsü'ne getirdi ve sabaha kadar başında nöbet tuttu. Ayrıca Yıldız DMMA öğrencileri Kerim Yaman'ın ölümünü protesto etmek için gösteri yaptı. Devrimci öğrencilerin gösterisine sağcılar müdahale edince çatışma çıktı. Olayın ardından yürüyüşe geçen DMMA ve İ.T.Ü. öğrencileri valilik binası önüne geldiğinde *“katil nerede, aciz Hükümet, bağımsız Türkiye”* sloganları attı. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (DGSA) öğrencileri de Kerim Yaman'ın öldürülmesini protesto etmek amacıyla derslere girmede. Çeşitli sivil toplum örgütleri konuyla ilgili bildiri yayınladı. DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler ise Cumhurbaşkanı'na *“Anayasal hak ve özgürlüklerine yönelmiş düşünce özgürlüğüne karşı olan bu saldırıların önlenmesi için yüksek direktiflerinizi esirgememenizi bekliyoruz”* ifadelerini içeren bir telgraf çekti¹⁴⁹³. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nce kendisine verilen cevabi yazıda konu hakkında Başbakanlığın bilgilendirildiği bilgisi paylaşılacaktı¹⁴⁹⁴.

Bunun dışında Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP) Genel Başkanı Ahmet Kaçmaz¹⁴⁹⁵ 24 Ocak 1975'te Cumhurbaşkanlığı makamına bir telgraf gönderdi. Benzer olayların gerçekleşmemesi için önlemler alınmasını istedi. Kendisine kısa bir süre sonra cevap verildi. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Fuat Bayramoğlu, Ahmet Kaçmaz'a ilgili talebin bir örneğinin Başbakanlığa gönderildiğini bildirdi¹⁴⁹⁶.

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği gerek Kemal Türkler, gerekse Ahmet Kaçmaz'ın yukarıda bahsedilen telgraflarını sadece Başbakanlık makamında göndermekle kalmadı konunun takipçisi de oldu¹⁴⁹⁷. Bu da yaşananların Cumhurbaşkanlığınca ciddiyle takip edildiğinin bir göstergesiydi.

¹⁴⁹² **Milliyet**, 24 Ocak 1975.

¹⁴⁹³ **Milliyet**, 25 Ocak 1975.

¹⁴⁹⁴ **CFKA**, Y.N.:6/7-3, F.N.:3862-1.

¹⁴⁹⁵ 1938'de İstanbul'da doğdu. 1955'te Ankara Atatürk Lisesi'ni, 1960'ta İ.T.Ü. İnşaat Fakültesi'ni bitirdi. 1968'de Türkiye İşçi Partisi'ne üye oldu. 1974'e kadar Devlet Su İşleri ve Devlet Demiryolları Genel Müdürlükleri ve özel sektöre bağlı şirketlerde mühendis olarak görev yaptı. 1974'te ise Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin kuruluşunda yer aldı. Partiye Genel Başkan oldu. 12 Eylül 1980'den sonra kendisi ve TSİP hakkındaki kovuşturmalar dolayısıyla yurtdışına çıktı. Almanya'da siyasi sığınmacı olarak yaşadı. 1990'da Türkiye'ye döndü. (<http://www.eokul-meb.com/ahmet-kacmaz-kimdir-43692/> Erişim Tarihi: 2 Kasım 2018).

¹⁴⁹⁶ **CFKA**, Y.N.:6/7-3, F.N.:3862-2.

¹⁴⁹⁷ **CFKA**, Y.N.:6/7-3, F.N.:3862-1.

Kerim Yaman'ın cenazesi 25 Ocak'ta çok sayıda öğrenci, işçi ve vatandaşın katılımıyla yapılan törenle memleketi Akhisar'a gönderildi. Ayrıca Sinan Cemgil, Taylan Özgür ve Battal Mehetoglu'nun yakınları da törene katıldı¹⁴⁹⁸.

Yaşananlar Milli Eğitim Bakanı Sefa Reisoglu¹⁴⁹⁹ tarafından Yüksek Öğretim Kurulu toplantısında değerlendirildi. Olayların “*vahim*” bir durum almaya başladığını belirten Bakan, siyasal sorumluluğu olanların görev üstlenmesi gerektiğini söyledi. Bu konuda alınacak tedbirlerin, Meclis'in yanı sıra kamuoyu ve basın tarafından da desteklenmesi gerektiğini belirtti. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ise Hükümet'in olayları durduruncaya kadar üniversitelerin tatil edilmesi önerisinde bulundu. Olayların salt gençlik hareketi olmadığını, rejimi yıkmak amacıyla olan bazı gruplarca tertiplendiğini ileri sürdü. Bu durumun özellikle son günlerde dile getirilen “*Milliyetçi Cephe*”¹⁵⁰⁰ söyleminden sonra arttığını iddia etti. Ayrıca Hükümet'i de “*üniversite kentlerinde gün aşırı öğrenciler öldürülürken, güvenoyu alamamış Hükümet'in iç güvenlik önemli bir sorunu olmayacağı*” sözleriyle eleştirdi¹⁵⁰¹.

AP ve CGP ise yaşananlardan Bülent Ecevit'in sorumlu olduğunu ileri sürdü. AP Genel Başkan Yardımcısı yaptığı açıklamada; okulların tatil edilmesi durumunda gençlerin sokaklarda sorumsuzca gezerek yeni olayların yaşanmasına ortam oluşturulacağı görüşünü dile getirdi. CHP'nin iktidardan gittikten sonra olayların arttığı, bu durumda CHP'nin iktidardan uzaklaşmasını istemeyen solcuların bilerek olay çıkardığı iddialarında bulundu. Solcuların “*Bülent Ecevit başbakan değilken olaylar artıyor*” izlenimi verilmeye çalışıldığını; bundaki amacın ise Bülent Ecevit'in yeniden Başbakan olmasını sağlamak olduğunu belirtti. CGP Başkanlık Divanı'nın yayınladığı bildiride ise benzer şekilde Bülent Ecevit'in olaylar karşısında yaptığı açıklamalar eleştirildi. Sokak olaylarının gençlik hareketi olarak algılanmaması gerektiği belirtildi. Yaşananların rejimi tehdit eden bir tür anarşi hareketi olduğu öne sürüldü. CHP Genel

¹⁴⁹⁸ **Milliyet**, 26 Ocak 1975.

¹⁴⁹⁹ 1929'da İstanbul'da doğdu. 1951'de İ.Ü. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. İsviçre'de doktora yaptı. 1960'ta SBF'de medeni hukuk alanında doçent, 1968'de profesör oldu. 17 Kasım 1974-31 Mart 1975 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanlığı yaptı. A.Ü. Rektör Yardımcılığı görevinde bulundu. 21 Ekim 1977-12 Eylül 1980 arasında Cumhuriyet Senatosu'nda Cumhurbaşkanı'nca seçilen üye olarak görev yaptı. (<http://sosyolojisi.com/safa-reisoglu-kimdir-hayati-eserleri-hakkinda-bilgi/34752.html> Erişim Tarihi: 2 Kasım 2018).

¹⁵⁰⁰ Sadi Irmak Hükümeti döneminde var olan ve çözüm aranan sorunların giderilmesi adına CGP Genel Başkanı Turhan Feyizoğlu'nun ortaya attığı bir sistem olan “*Milliyetçi Cephe Hükümeti*” formülüne göre; AP, MSP, MHP ve CGP'nin ortak bir Hükümet kurması fikri öne sürüldü. Bu kapsamda belirtilen partilerin genel başkanları bir araya gelerek 18 Aralık 1974'te yaptıkları toplantı sonrasında, “*Türk Milliyetçiliğinin ilham kaynağı olduğu ve bütün milliyetçilerin aynı hedefte toplanacağı*” öngörüsüyle hazırlanan bildiri ile Milliyetçi Cephe (MC) Hükümetleri'nin temeli atılmış oldu. (T. Akıncı, **I. Milliyetçi Cephe...**, s.19).

¹⁵⁰¹ **Cumhuriyet**, 26 Ocak 1975.

Başkanı'nın ise beyanatlarıyla bu tür hareketlere girişenleri adeta teşvik eden açıklamalarda bulunduğunu belirtildi¹⁵⁰².

Bu tartışmalar sürerken birkaç gün önce öldürülen öğrenci Kerim Yaman'ı, İstanbul Fikirtepe Atatürk Eğitim Enstitüsü'nde anmak amacıyla fotoğraf ve yazıların asılmasına bir grup öğrenci tepki gösterdi. 27 Ocak'ta “komando” oldukları iddia edilen grubun Kerim Yaman'ın resimlerini ve onu anmak için okula asılan afişleri yırttıkları gerekçesiyle çatışma çıktı. Silahların kullanıldığı kavgada ölen ve yaralanan olmadı fakat Enstitü'nün üç gün süre ile kapatılmasına karar verildi¹⁵⁰³.

CHP Genel Başkanı ise Hükümet'i ve “*Milliyetçi Cephe*”yi sorumlu tuttu. Hükümet'i olayların üzerine gidememekle ve yeterince tedbir alamamakla suçladı. AP iktidarı sürecinde bu tür olayların yaşandığını ve şimdi de kendisine iktidara gelmek için yol arayan AP'nin, şiddet olayları içerisinde yer alanlarla işbirliği yaptığını iddia etti. MC'yi oluşturan partilerin de aynı tavırları gösterdiğini ve şiddet olaylarının asıl sorumlusu olduklarını öne sürdü¹⁵⁰⁴.

Siyasi parti liderleri birbirilerini suçlamaktaydı. Yaşananların yalnızca “*gençlik olayı*” olarak değerlendirilemeyeceğini ve olayların “*rejim tehdidi*” boyutuna geldiğini hem sol hem de sağ parti liderleri dile getiriyordu. Yalnızca öne sürülen çözüm önerileri farklıydı.

Kerim Yaman'ın ölümü ile ilgili olarak H.Ü. Yabancı Diller binasında 6 Şubat 1975'te bir grup sağcı öğrenci bildiri dağıtmak istedi. İçeriğinde Kerim Yaman'ın aslında sol görüşlü arkadaşları tarafından öldürüldüğü, ancak bu olayın sağcılara isnat edildiği yazıyordu. Polisin müdahalesiyle bildiri dağıtan öğrenciler uzaklaştırıldı. Bir süre sonra ise pano konusunda sağcı ve solcular arasında tartışma çıktı. Silahlı çatışmada bir öğrenci yaralandı. Dört kişi gözaltına alındı¹⁵⁰⁵.

Elazığ'da ise bir grup devrimci kuruluş tarafından 8 Şubat 1975'te “*Faşizmi Protesto*” yürüyüşü düzenlendi. CHP Gençlik Kolları, TÖB-DER ve DİSK'e bağlı kuruluşların düzenlediği bu yürüyüşe “komando” olduğu ileri süren kişilerce saldırı düzenlendi. Polisin müdahale ettiği olayda güvenlik güçlerinin yetersiz kalması ve çatışmanın büyümesi üzerine askeri birliklerden yardım istendi. Olayda on üç polis ve otuz dokuz kişi yaralandı¹⁵⁰⁶.

¹⁵⁰² **Milliyet**, 27 Ocak 1975.

¹⁵⁰³ **Milliyet**, 28 Ocak 1975.

¹⁵⁰⁴ **Milliyet**, 29 Ocak 1975.

¹⁵⁰⁵ **Milliyet**, 7 Şubat 1975.

¹⁵⁰⁶ **Cumhuriyet**, 9 Şubat 1975.

Erzincan’da sağ ve sol görüşlü kişilerin arasında 23 Şubat’ta büyük bir kavga çıktı. Yaklaşık on bin kişinin dâhil olduğu çatışmada on üç yaşında bir ilkokul öğrencisi öldü¹⁵⁰⁷. Olaylar üzerine okullar tatil edildi, kahvehaneler kapatıldı. CHP İl Binası, TÖB-DER binası ve bazı işyerleri tahrip edildi. Askeri birlikler şehrin çevresinde güvenlik önlemleri aldı¹⁵⁰⁸. Yüzden fazla kişi gözaltına alındı ve ikisi polis yirmi kişi yaralandı. Otuz iki kişi ise tutuklandı. Ancak olaylar ertesi gün Erzincan’ın köylerine yayıldı. Valilik çevre illerden takviye kuvvet talebinde bulundu. MSP İl Binası tahrip edildi ve olaylarda da otuz beş kişi daha gözaltına alındı¹⁵⁰⁹.

Türkiye’nin çeşitli illerinde yaşanan siyasi içerikli şiddet olayları devam ederken Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Hükümet sorununa çözümün “*milli bir koalisyon*” ile çözülebileceğini söyledi. Yeni Hükümet’i kurma görevini tekrar Sadi Irmak’a verdi¹⁵¹⁰. Hükümet’in kurulması konusunda Sadi Irmak’a CHP ve Demokratik Parti onay verirken, AP, MHP ve CGP böyle bir Hükümet’in kurulmasına onay vermeyeceklerini açıkladı¹⁵¹¹. MSP de Sadi Irmak’a olumsuz cevap verdi¹⁵¹². Sadi Irmak kendisine verilen Hükümet kurma görevi için yaklaşık on beş gün boyunca diğer siyasi partilerde görüşmeler yaptı ancak Hükümet’i kurmakta başarılı olamadı. 13 Mart’ta görevi Cumhurbaşkanı’na iade etti¹⁵¹³. Bir sonraki Hükümet kurmakla görevlendirilen kişi ise Süleyman Demirel oldu. 19 Mart’ta bu görev tevdi edilen AP lideri, 20 Mart’ta MSP, CGP ve MHP ile bir “*Milliyetçi Cephe*” (MC) Hükümeti kurma konusunda anlaşmaya vardı¹⁵¹⁴.

Kerim Yaman’ın ölümü sonrasında ülkede siyasi hava gerilmişti. Olayı protesto etmek için birçok farklı şehirde öğrenciler gösterilerde bulunmuş ve karşıt görüşlü öğrencilerle de çatışmıştı. İlginç olan siyasetin çözüm üretmemesiydi. Parti liderlerinin birbirlerini suçlamaları gündemi meşgul ediyordu. Sadi Irmak’ın Hükümet kurma konusundaki başarısızlığı ise gündelik siyasetin geldiği noktayı göstermesi açısından dikkate değerdi. MC Hükümetleri artık Türk Siyasi tarihindeki yerini alıyordu.

¹⁵⁰⁷ Mehmet Kaya isimli öğrencinin yakasında takılı bulunan Bozkurt rozeti dolayısıyla öldürüldüğü ileri sürülmekteydi. (H. Öznur, *Ülkücü Hareket Teşkilatlar...* II, s.376).

¹⁵⁰⁸ *Milliyet*, 24 Şubat 1975.

¹⁵⁰⁹ *Milliyet*, 25 Şubat 1975.

¹⁵¹⁰ *Cumhuriyet Ansiklopedisi...*, III, s. 383.

¹⁵¹¹ *Milliyet*, 5 Mart 1975.

¹⁵¹² *Milliyet*, 6 Mart 1975.

¹⁵¹³ *Cumhuriyet*, 14 Mart 1975.

¹⁵¹⁴ *Cumhuriyet Ansiklopedisi...*, III, s.384.

C-IV.SÜLEYMAN DEMİREL HÜKÜMETİ (I.MC HÜKÜMETİ) DÖNEMİ ÖĞRENCİ OLAYLARI (31 MART 1975-21 HAZİRAN 1977)

1- Hükümetin Kuruluşu ve Programı

Süleyman Demirel 12 Ekim 1973 seçimlerinden sonra 19 Mart 1975'te üçüncü kez Hükümet'i kurmakla görevlendirilmişti. 31 Mart'ta ise AP, MSP, CGP ve MHP arasında imzalanan Koalisyon Protokolü ile Bakanlar Kurulu açıklandı. Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan Hükümet göreve başladı. Süleyman Demirel hazırlanan Koalisyon Protokolü'nü *"dört partinin müştereken uyması gereken bir doküman"* olarak nitelendirdi¹⁵¹⁵. Protokolde milli eğitim konusunda da bazı hükümler bulunuyordu. Eğitim müfredatının milli kültür ile uyuşmayan kısımlarının değiştirilmesi ve bilim dışı unsurlardan uzak durulması bunlar arasındaydı¹⁵¹⁶.

IV.Süleyman Demirel Hükümeti *"I.Milliyetçi Cephe Hükümeti"* olarak adlandırıldı. MC Hükümetleri, TBMM'de grubu bulunan veya temsil edilen sağ partiler MHP, AP, MSP, CGP ile sol eğilimli CHP'nin tekrar iktidara gelmesini önlemek ve bir tehlike olarak algılanan komünizmin Türkiye'de gelişimini durdurmak amacıyla kurulan Hükümetlerdi. 1977'de yapılacak Milletvekili Genel Seçimleri'ne kadar görevde kalan I. MC Hükümeti döneminde ülkücü kadrolar devlet yönetiminde ilk defa görev aldı¹⁵¹⁷.

Hükümet Programı 6 Nisan'da Meclis'e sunuldu. Programda Hükümet'in amacı *"Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; Atatürk İnkılaplarına ve Türk milliyetçiliğine bağlı, insan haklarına ve milli, demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş; büyük ve şanlı tarihimize iftihar eden, milletimizin geleceğine güvenle bakan, her türlü taklitçilikten uzak, milli şahsiyetini müdrik, ilim, teknik ve medeniyet yarışında insanlığa örnek olmayı hedef alan vatandaşlar yetiştirmek"* olarak açıklandı. Öğretimde fırsat eşitliğine özen gösterileceğine ve gençlerin meslek edinme olanaklarının geliştirileceğine değinildi. Bursların, öğrenci yurtlarının ve ders araç-gereçlerinin artırılacağı açıklandı. Mesleki ve teknik eğitime önem verileceği, kanunları çıkarılmış üniversitelerin kısa süre içerisinde

¹⁵¹⁵ Cumhuriyet, 1 Nisan 1975.

¹⁵¹⁶ S. Yalçın, *Erbakan...*, s.122.

¹⁵¹⁷ Mustafa Görüryılmaz, *Yalanlar ve Gerçekler*, Ankara, 2014, s.26-27.

faaliyete geçirilmesi için gerekli adımların atılacağı ve spora önem verileceği belirtildi¹⁵¹⁸.

Hükümet'in güven oylaması 12 Nisan'da yapıldı. 218 ret oyuna karşı 222 kabul oyu verildi. 4 milletvekili oylamaya katılmazken 2 de çekimser oy vardı. Güvenoyu verilmesinden sonra çok sayıda milletvekilinin karıştığı büyük bir kavgaya çıktı. Meclis Başkanı Kemal Güven¹⁵¹⁹ kalp krizi geçirdi¹⁵²⁰. Hükümet krizi 213 gün sürdü. Süleyman Demirel ise, 12 Mart 1971'de verilen muhtıra ile indiği iktidara Başbakan olarak geri döndü.

2- I.MC Hükümeti Sürecinde Üniversitelerde Öğrenci Olayları

Yeni Hükümet'in kurulma sürecinde de üniversite olayları devam etmekteydi. 31 Mart 1975'te Ankara ve İstanbul'daki üniversitelerde olaylar çıktı. ODTÜ öğrencileri yeni Hükümet'i protesto etmek için bir günlük boykot başlattı. H.Ü.'de yaşanan sağ-sol kavgası sonrası yüzden fazla kişi gözaltına alındı. Ankara DTCF'de ise çıkan olaylardan ötürü okul bir süreliğine kapatıldı¹⁵²¹. İstanbul'da İ.T.Ü. ve çeşitli akademilerin öğrencileri, bir süre önce ölen arkadaşları Veli Yıldırım'ın anısına Taksim'de yürüyüş düzenledi. Atatürk heykeline çelenk bırakan öğrencilerden İ.T.Ü.'lüler bir günlük boykot kararı aldı. Maçka Maden Fakültesi öğrencileri de derslere girmeyerek Veli Yıldırım'ın öldürülmesini protesto etti. Son dönemde yaşanan olaylar hakkında Ülkü Ocakları Derneği Genel Başkanı Muharrem Şemsek bir açıklama yaptı. Yaşananların teşkilatlarıyla ilgisinin olmadığını söyledi. Ankara'daki olayların bir merkezden ve planlanarak çıktığını ileri sürdü¹⁵²².

Ankara DMMA'da 1 Nisan'da çıkan sağ-sol çatışmasında “bıçaklar” kullanıldı. “Komando” olarak bilinen öğrenciler akademi çevresinde solcu öğrencilerle tartıştı. Büyüyen kavgada, çevredeki lokantalardan çatal ve bıçak alarak çatışan öğrencilerden sekizi yaralandı. Akademide derslere ara verildi¹⁵²³. 3 Nisan'da yine Ankara'da bu kez

¹⁵¹⁸ MMTD, 4/XI, s.311-312.

¹⁵¹⁹ 1921'de Erzincan'da doğdu. A.Ü. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Çeşitli yerlerde savcılık yaptı. 1957 ve 1961'de Kars milletvekili seçildi. 1965-1969 yılları arasında savcılık görevine geri döndü. 1969'da yeniden Kars milletvekili olarak seçildi. 1973-1977 yılları arasında Millet Meclisi Başkanı olarak görev yaptı. 1977'de yeniden seçildi ve 1980'e kadar parlamento üyeliği görevini sürdürdü. (https://www.tbmm.gov.tr/biyog/tbmm_12.htm Erişim Tarihi: 2 Kasım 2018); 2013'te öldü. (<https://www.haberler.com/firtinali-yilların-meclis-baskani-kemal-guven-4823244-haberi/> Erişim Tarihi: 2 Kasım 2018)

¹⁵²⁰ Cumhuriyet, 13 Nisan 1975.

¹⁵²¹ Cumhuriyet, 1 Nisan 1975.

¹⁵²² Milliyet, 1 Nisan 1975.

¹⁵²³ Cumhuriyet, 2 Nisan 1975.

Erkek Öğretmen Okulu'nda Necdet Dumanay isimli öğrenci baygın halde bulundu. Hastaneye kaldırılan öğrenci öldü. Otopside dövülerek öldürüldüğü belirlendi¹⁵²⁴. Hastane önünde arkadaşlarının cenazelerini almak isteyen ülkücü gençler polis engeliyle karşılaştı. Necdet Dumanay'ın cenazesi memleketi Ağrı'ya gönderildi¹⁵²⁵. Olaylar ertesi gün de artarak devam etti. Ankara'da, İstanbul ve Bursa'da 4 Nisan'da öğrencilerin karıştığı olaylarda on dokuz kişi yaralandı ve kırktan fazla kişi de gözaltına alındı¹⁵²⁶.

KTÜ de öğrenci olaylarına sahne oldu. 7 Nisan'da sağ ve sol çatışmasına dönen kavgada on kişi yaralandı ve gözaltına alınanlar oldu. Rektör jandarmadan yardım istedi. Kontrol altına alınan üniversitedeki kavga şehre sıçradı¹⁵²⁷. Okuldan şehre giden bir otobüs karşıt görüşlü kişilerin saldırısına uğradı. Aynı gün İ.T.Ü. öğrencileri yaklaşık üç bin kişinin katılımıyla açık oturum düzenlendi. Öğrenciler bu etkinlikte *“üniversitelerden antidemokratik yasaların, baskıların kaldırılması, sınav yönetmeliğinin değiştirilmesi ve disiplin yönetmeliğinin de Anayasa ile çelişir halden çıkarılması”* talebinde bulundu¹⁵²⁸.

Ankara SBF'de 8 Nisan'da yapılacak olan sınavlara katılan öğrenciler, boykotçu öğrenciler tarafından engellenmek istedi. Polisin müdahale ettiği olay sonrası sınavlar polis nezaretinde yapıldı. Çorum İlköğretmen Okulu'nda da karşıt görüşlü öğrenciler arasında çatışma yaşandı. Sekiz öğrenci yaralandı. Yaklaşık otuz kişi de gözaltına alındı. Konya'da ise Selçuk Eğitim Enstitüsü'nde çıkan kavgada iki öğrenci yaralandı ve altı öğrenci de gözaltına alındı¹⁵²⁹.

Erzurum'da Atatürk Üniversitesi Tıp ve Ziraat Fakülteleri'nde 11 Nisan'da sağ-sol çatışmasında dört kişi yaralandı. Erzurum Valisi'nin yaptığı açıklamada bir kişinin gözaltına alındığı ve beş öğrencinin de olayla ilgili olarak arandığı açıklandı¹⁵³⁰. Aynı gün Eskişehir Eğitim Enstitüsü ile Eczacılık ve Kimya Yüksekokulu'nda karşıt görüşlü iki grup arasında çatışma çıktı. Dört öğrenci tabanca ile yaralandı. Yirmiden fazla öğrenci gözaltına alındı ve okulda derslere ara verildi¹⁵³¹.

ODTÜ öğrencileri 16 Nisan'da boykot kararı aldı. Üniversite yönetimi ise bu durumda eğitimin devam edemeyeceği gerekçesiyle 28 Nisan'a kadar üniversiteyi tatil

¹⁵²⁴ **Milliyet**, 4 Nisan 1975.

¹⁵²⁵ H. Öznur, **Ülkücü Hareket Teşkilatlar...**, II, s.379.

¹⁵²⁶ **Milliyet**, 4 Nisan 1975.

¹⁵²⁷ **Cumhuriyet**, 8 Nisan 1975.

¹⁵²⁸ **Milliyet**, 8 Nisan 1975.

¹⁵²⁹ **Milliyet**, 9 Nisan 1975.

¹⁵³⁰ **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1975.

¹⁵³¹ **Milliyet**, 12 Nisan 1975.

etti. Diyarbakır'da İlköğretmen Okulu'nda sağ ve sol görüşlü öğrenciler sabah saatlerinde birbirleriyle çatıştı. Okulun müdür yardımcısı ile üç öğrenci yaralandı. Elazığ'da ise lise öğrencileri birbirleriyle çatıştı. İ.T.Ü.'de bir süre önce Yönetim Kurulu tarafından öğrenci olaylarını önlemek adına öğrenime ara verilmişti. 16 Nisan'da başlaması gereken dersler, öğrencilerin boykot kararı alması üzerine yapılamadı. Farklı fakültelerde öğrenim gören öğrenciler demokratik üniversite mücadelesinde devam edeceklerini açıkladı. Rektör ise öğrencilerin ek sınav talebinde olduklarını belirtirken en çok sınav hakkının zaten İ.T.Ü.'de bulunduğunu belirtti¹⁵³².

İ.T.Ü.'de 21 Nisan'da devam eden boykot dolayısıyla çıkan öğrenci kavgasından sonra üniversite yönetimi bir hafta süre ile eğitime ara verme kararı aldı. Bu kararı protesto etmek için öğrenciler Taksim'e yürüyüş yaptı ve olaysız olarak dağıldı¹⁵³³.

İ.Ü.'de 24 Nisan'da Fen Fakültesi koridorunda sağ ve sol görüşlü öğrenciler arasında çatışma çıktı. Devrimci öğrencilerin düzenlediği forumun ardından üniversite yönetiminin öğrenci isteklerini dikkate almadığı gerekçesiyle boykot kararı alındı. Forum bittikten sonra koridorda bulunan "*komandolar*" ile devrimci öğrenciler arasında çatışma çıktı. Bir öğrenci tabancayla yaralandı. Polisin müdahalesiyle sakinleşen ortam bir süre sonra Site Öğrenci Yurdu'nu "*komandoların*" basması ile yeniden hareketlendi. Silahların kullanıldığı çatışmada yurt çalışanı Abdi Gönel başından vurularak öldü. İki öğrenci de yaralandı. Olayların ardından bir grup öğrenci protesto yürüyüşü yaptı. "*Katil iktidar, bağımsız Türkiye*" sloganları eşliğinde Beyazıt'tan Sultanahmet'e yürüyen gruba burada polis müdahale etti. Öğrenciler polise karşılık verdi bazı araçları devirerek barikat kurdu. Çatışma sonucu çok sayıdaki işyeri ve araçta hasar oluştu. Bazı gazeteciler öğrenciler tarafından dövüldü. Bunu protesto etmek için Türkiye Gazeteciler Cemiyeti bildiri yayınladı ve meslektaşlarına yönelik saldırıyı kınadı¹⁵³⁴.

Öğrenci olayları ile ilgili olarak ODTÜ Rektörü Prof. Dr. Tarık Somer basın toplantısı düzenledi ve Türkiye'de mevcut on üç Üniversite Rektörü'nün Başbakan Süleyman Demirel'e başvuruda bulunduğunu açıkladı. Eğitimin tehlike altında olmasından ötürü güvenlik kuvvetlerinin olaylara müdahale etmesini istedi. ODTÜ'deki son olayların yurt barınma ücretini ödemeyen öğrenciler tarafından çıkarıldığı belirtilerek okulun tatil edildiği açıklandı¹⁵³⁵.

¹⁵³² **Milliyet**, 17 Nisan 1975.

¹⁵³³ **Milliyet**, 21 Nisan 1975.

¹⁵³⁴ **Milliyet**, 25 Nisan 1975.

¹⁵³⁵ **Milliyet**, 25 Nisan 1975.

İstanbul’da yaşanan olaylarda Abdi Gönel’in öldürülmesinin ardından Ankara ve İstanbul’daki üniversite ve yüksekokullarda protesto amacıyla boykot kararı alındı. Boykotu engellemek isteyenlerle protestocular arasında 25 Nisan’da Ankara Yükseliş Mimarlık ve Mühendislik Yüksekokulu önünde çıkan çatışmada iki yaşında bir kız çocuğu yaralandı. Başbakan Süleyman Demirel olaylardan duyduğu üzüntüyü dile getirdi ve devletin ülke huzuru için her türlü tedbiri alacağını söyledi. CHP lideri Bülent Ecevit ise kaos ortamı oluştuğunu ve bu durumun sorumlusunun siyasi iktidar olduğunu söyleyerek Hükümet’i eleştirdi¹⁵³⁶.

Öğrenci olaylarının alınan önlemlerle orantılı olarak azalması beklenirken giderek artması ülke gündemini iyice meşgul etmesine sebep oldu. Ülkenin en önemli sorununu çözmek için gerek MGK gerekse üniversiteler Hükümetle görüşerek bir hal Çaresi arıyordu.

3- Devletin Güvenlik Politikasında Öncelikli Madde Olan Öğrenci Olayları ve İlgili Kurumların Çözüm Arayışı (Nisan-Aralık 1975)

a) MGK’da Öğrenci Olaylarının Değerlendirilmesi (26 Nisan 1975) ve Sıkıyönetim Kararının Uzatılması

MGK 26 Nisan’da Çankaya Köşkü’nde Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk başkanlığında uzun süren bir toplantı yaptı. Dış politika ile ilgili Kıbrıs meselesinin yanı sıra son günlerde yaşanan şiddet olaylarının değerlendirildiği toplantıda Hükümet, sıkıyönetimin uzatılması önerisinde bulundu¹⁵³⁷. Toplantının ardından yayınlanan bildiride, “*üniversite ve yüksekokullarda öğretimin aksamasına sebep olan üzücü olayların sadece öğretim ve okul sorunlarından doğmayıp, devletin temel nizamını yıkmayı amaçlayan ve öteden beri bilinen faaliyetlerin bir parçası olduğu kanısına varılmıştır*” denilerek sıkıyönetimin İstanbul, Ankara, Adana ve İçel’de bir ay daha uzatılması için tavsiye kararı alındı¹⁵³⁸. MGK toplantısında özellikle öğrenciler arasında devam eden şiddet olayları da ele alındı. Üniversite Rektörleri’nin öğrenimin

¹⁵³⁶ **Cumhuriyet**, 26 Nisan 1975.

¹⁵³⁷ **Hürriyet**, 27 Nisan 1975.

¹⁵³⁸ **Milliyet**, 27 Nisan 1975. TBMM’ye hitaben yazılan tezkerede; “Kıbrıs’la ilgili genel durumun sürdürülmesi ve iç güvenlik nedeniyle halen Ankara, İstanbul ve İçel illerinde uygulanmakta olan Sıkıyönetimin 5.6.1975 günü saat 24.00’e kadar bir ay süre ile uzatılmasının Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne arzı, Bakanlar Kurulu’nca 28.4.1975 tarihinde uygun görülmüştür, gereğini saygıyla arz ederim.” ifadeleri yer alıyordu. (TBMMTD, XIV s.172); Sıkıyönetim Kıbrıs Harekâtı gerekçesiyle önce on dört ilde ilan edilmiş, daha sonra kapsamı daraltılmıştı. TBMM’de 30 Nisan 1975’te yapılan Birleşik Toplantı’da sıkıyönetimin dört ilde bir ay süre uzatılmasını öngören Başbakanlık tezkeresi kabul edildi. (Milliyet, 1 Mayıs 1975).

aksamaması için devletin ilgili birimleri ile işbirliği yapma taleplerini içeren mektup da gündeme alındı. Rektörlere ne surette yardım yapılacağı hakkında görüş alışverişinde bulunuldu¹⁵³⁹. Bu süreçte üniversite olayları devam ediyordu. Galatasaray İşletmecilik Yüksekokulu'nda 29 Nisan'da boykot yüzünden silahlı kavga çıktı. Birkaç gündür öğrenciler dersleri boykot ediyordu. Karara karşı çıkan sağ görüşlü öğrencilerle karşıt grup arasında başlayan sözlü tartışma silahlı kavgaya dönüştü. Altı öğrenci yaralandı¹⁵⁴⁰.

30 Nisan 1975'te gerçekleşen TBMM Birleşik Toplantısı'nda sıkıyönetimin uzatılması konusundaki görüşmelerde İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk, öğrenim güvenliğini tehdit eden boykot ve işgallerin devam ettiğini belirtti. Elde edilen istihbari bilgiler doğrultusunda daha hassas olunması gerektiğini dile getirdi. Bu kapsamda sıkıyönetimin bir süre daha uzatılmasının zorunluluk olduğunu ifade etti¹⁵⁴¹.

Demokratik Parti Grubu adına konuşan Faruk Sükan üniversitelerdeki olayların kaygı verici olduğunu dile getirdi. Eğitim ve öğretimin aksadığı ve düzenin bozulduğunu söyledi. Olayların öğrenim özgürlüğünün yanı sıra can güvenliğini tehdit eder hale geldiğini belirtti. Yükseköğretim kurumlarının acil olarak düzene kavuşturulması gerektiğini, boykotlar devam ettiği sürece kanun dışı eylemlerin önlenemeyeceğini ifade etti. Ayrıca okulları tatil etmenin çözüm yolu olmadığını da sözlerine ekledi¹⁵⁴².

CGP Grubu adına söz alan Talat Oğuz¹⁵⁴³ ise iç ve dış gelişmelerin sıkıyönetimin uzatılmasını gerekli kıldığını, bu sebeple olumlu oy kullanacaklarını söyledi. Milli Birlik Grubu adına konuşan Mucip Ataklı da son günlerde yaşanan anarşi olaylarına değindi. Sıkıyönetimin etkin olarak uygulanmadığını söyledi ve MGK'nın bildirisini eleştirdi. Fakat O da dış gelişmeler doğrultusunda sıkıyönetim oylamasında olumlu oy kullanacaklarını açıkladı. CHP adına konuşan Hasan Esat Işık¹⁵⁴⁴ ise

¹⁵³⁹ **Hürriyet**, 27 Nisan 1975.

¹⁵⁴⁰ **Milliyet**, 30 Nisan 1975.

¹⁵⁴¹ **Milliyet**, 1 Mayıs 1975.

¹⁵⁴² **TBMMTD**, XIV, s.175.

¹⁵⁴³ 1929'da Midyat'ta doğdu. A.Ü. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Hâkimlik ve savcılık ve serbest avukatlık yaptı. 1961'de CHP Mardin milletvekili seçildi. 1973-1977 arasında ise CGP Mardin milletvekilliği yaptı. 2017'de öldü. (<http://www.artukluhaber.net/haber-mardin-eski-milletvekili-talat-oguz-ankara-da-vefat-etti-32028.html> Erişim Tarihi: 29 Eylül 2018).

¹⁵⁴⁴ 1916'da İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi ve A.Ü. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1940'ta Dışişleri Bakanlığı'nda Protokol Dairesi Genel Müdürlüğü'nde III. Katip olarak göreve başladı. Paris Başkonsoloslugu ve Bükreş Büyükelçiliği'nde çeşitli kademede görev yaptı. 1952-1954 arasında BM Avrupa Ofisi bünyesinde çalıştı. 1954'te merkeze dönerek Ticaret Dairesi Şube Müdürlüğü ve Genel Müdürlük yaptı. 1962'de Brüksel Büyükelçiliği'ne 1964'te Moskova Büyükelçiliği'ne atandı. 1965'te Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti'nde Meclis dışından Dışişleri Bakanı olarak görevlendirildi. 1966'da

Hükümet'i sıkıyönetim imkânlarından faydalanmakla eleştirdi. İçişleri Bakanı'nın ayrıntılı bilgi vermediğini ileri sürdü. Sıkıyönetimin ülkede var olan iç huzursuzluğu gidermek için gerekli görülüyorsa bunu birkaç ilde ilan etmenin yeterli olmayacağını belirtti. Ayrıca MGK kararında yalnızca boykotların kınanmasını, boykotları “*silahla önlemeye çalışanlara*” ise değinilmemesini eleştirdi. CHP'nin sıkıyönetim uzatılmasına ret oyu vereceğini açıkladı. AP Grubu adına konuşan Oral Karaosmanoğlu¹⁵⁴⁵ son dönemde meydana gelen kanunsuz eylemler ve boykotların sadece toplumsal huzursuzluğa sebep olmadığını, eğitim ve öğretim özgürlüğünü de tehdit eder hale geldiğini söyledi. Sıkıyönetimin uzatılmasını olumlu değerlendirdiklerini belirtti¹⁵⁴⁶. Görüşme neticesinde yapılan oylama ile dört ilde sıkıyönetimin bir ay daha uzatılmasına karar verildi¹⁵⁴⁷.

MGK'da öğrenci olaylarına yönelik yapılan genel değerlendirmenin ardından yine aynı sorundan ötürü sıkıyönetimin bir ay daha dört ilde uzatılması kabul edilecekti. Olumlu oy veren partilerin kararında Türkiye'nin dışişlerinde yaşanan sorunlar da etkili olacaktı.

b) Ülkücü Öğrencilerin Ölümlü Vakalardan Sonra Artan Tepkileri

Başbakan, 1 Mayıs 1975'te on üç Üniversite Rektörü ile bir toplantı yaptı. Başbakan yardımcılarının da katıldığı toplantıda; öğrenci olayları ve eğitim güvenliği ile ilgili bütün tedbirlerin alınacağı ifade edildi. Güvenlik konusunun üniversitelerin ilk meselesi olmaktan çıkarılacağını söyleyen Başbakan, herkesin devlete yardımcı olması gerektiğini belirtti¹⁵⁴⁸.

Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde 9 Mayıs'ta öğrenciler arasında kavga çıktı. Sağ-sol çatışmalarının devam etmesi üzerine okul on gün süre ile kapatıldı¹⁵⁴⁹.

yeniden Moskova Büyükelçiliği'ne atandı ve 1968'e kadar bu görevde kaldı. 1973 ve 1977 seçimlerinde CHP Bursa milletvekili seçildi. 1974'te I. Ecevit Hükümeti'nde 1977'de II. Ecevit Hükümeti'nde ve 1978 III.Bülent Ecevit Hükümeti'nde Milli Savunma Bakanı olarak görev yaptı. 1979'da Bakanlık görevinden ayrıldı ve 1989'da öldü. (<https://www.biyografi.net.tr/hasan-esat-isik-kimdir/> Erişim Tarihi: 29 Eylül 2018).

¹⁵⁴⁵ 1927'de Manisa'da doğdu. A.Ü. SBF'den mezun oldu. ABD'de ihtisasını tamamladı. Çeşitli ilçelerde kaymakamlık yaptı. İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nde Şube Müdürü olarak çalıştı. Mülkiye Müfettişliği ve 1968-1980 arasında Cumhuriyet Senatosu Manisa üyeliği yaptı. 2011'de öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt4/index.html Erişim Tarihi: 29 Eylül 2018).

¹⁵⁴⁶ **Milliyet**, 1 Mayıs 1975.

¹⁵⁴⁷ **TBMMTD**, XIV, s.193.

¹⁵⁴⁸ **Milliyet**, 2 Mayıs 1975.

¹⁵⁴⁹ **Milliyet**, 10 Mayıs 1975.

Gaziantep Eğitim Enstitüsü öğrencileri de birbirleriyle çatıştı. Sekiz öğrenci yaralandı ve otuz kişi de gözaltına alındı¹⁵⁵⁰.

Yeni öğretim yılı 3 Kasım'da başladı. Ancak aynı gün Ankara ve İstanbul'da yine üniversite ve yüksekokullarda öğrenci çatışmaları yaşandı. H.Ü.'de kampüse gidecek olan otobüslerin solcular tarafından engellenmesi üzerine sağcılar ile çatışma çıktı. Yurtlara da yayılan çatışma ile ilgili olarak elli kişi gözaltına alındı. A.Ü. DTCF'de de sağ ve sol görüşlü öğrenciler çatıştı. Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde çıkan kavgada ise Alpaslan Gümüş isimli öğrenci tabancayla vurularak öldürüldü¹⁵⁵¹. Ülkücü gençler Alpaslan Gümüş'ün ölümünün ardından okullarda dersleri boykot etti. Cenaze için Ülkü Ocakları büyük bir tören düzenledi. DTCF önünde toplanan gençler arkadaşlarının naaşını alarak okul bahçesine getirdi. Ayrıca Gazi Eğitim Enstitüsü'nde de bir tören düzenlendi. Ülkü Ocakları Derneği Başkanı Sami Bal yaptığı konuşmada Alpaslan Gümüş'ün ölümünden emniyet yetkililerini sorumlu tuttu¹⁵⁵².

İ.Ü.'de ise 3 Kasım 1975 günü sabah erken saatlerde okula gelen sol görüşlü yaklaşık bin öğrenci ana giriş kapısını kapattı ve içerideki araçlarla kapıya barikat kurdu. Karşıt görüşlü olduğu gerekçesiyle elli kişilik grup içeri alınmadı. Kampüste görev yapan polisin gayretiyle çatışma önlendiyse de iki grup slogan ve marşlarla atıştı. Dışarıda kalan grup *"Kahrolsun komünistler, milliyetçi Türkiye, polis içeri ve Rektör istifa"* sloganları atarken, içerideki grup ise *"Bağımsız Türkiye, kahrolsun faşistler, polis dışarı, demokratik üniversite"* sloganlarıyla karşılık verdi. Polis kontrolünde yatıştırılan ortam sol görüşlü öğrencilerin dışarı çıkması ile yine hareketlendi. Kampüsten çıkarak yürüdükleri sırada sağcı grupla aralarında başlayan taşlı saldırı silahlı çatışmaya dönüştü. Bir süre sonra kesilen silah seslerinin ardından öğrenciler Vezneciler'e yürüdü ve daha sonra dağıldı¹⁵⁵³.

Bursa'da 5 Kasım'da Eğitim Enstitüsü ile İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde başlatılan boykot sırasında çıkan çatışmada üç öğrenci yaralandı. Gazi Eğitim Enstitüsü'nde de yine Alpaslan Gümüş'ün ölümünden ötürü başlatılan boykot sonrası çıkan çatışmada üç öğrenci yaralandı. Seksen dört öğrenci gözaltına alındı. İstanbul'da İ.T.Ü. Taşkışla ve Maçka binalarında karşıt görüşlü öğrencilerin çatışmasında da çok sayıda öğrenci yaralandı¹⁵⁵⁴. İ.T.Ü. İnşaat Fakültesi öğrencisi

¹⁵⁵⁰ **Milliyet**, 11 Mayıs 1975.

¹⁵⁵¹ **Milliyet** 4 Kasım 1975.

¹⁵⁵² H. Öznur, **Ülkücü Hareket Teşkilatlar....**, II, s.400.

¹⁵⁵³ **Milliyet**, 4 Kasım 1975.

¹⁵⁵⁴ **Cumhuriyet**, 6 Kasım 1975.

Ülkücü Yaşar zcivlez okul çıkışında sol görüşlü öğrenciler tarafından ldrld¹⁵⁵⁵. İ.T.. Yönetim Kurulu on iki gün süreyle okulu tatil etme kararı aldı¹⁵⁵⁶. 6 Kasım'da ise len Yaşar zcivlez'in cenazesi sloganlarla İ.T.. merkez binasına götürüldü. Burada konuşma yapan lk Ocakları Derneği İkinci Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu; polisi niversite yönetimini ve yetkili diğer makamları eleřtirdi¹⁵⁵⁷.

Öğrenci olaylarına yönelik çözüm arayışları devam ediyordu. Bu kapsamda CHP ve TBMM Grup Yönetim Kurulları Türkiye'de üniversitelerdeki gençlik olaylarını incelemek ve temel sebeplerini tespit etmek amacıyla komisyon grevlendirdi¹⁵⁵⁸.

Ülkücü gençlik liderleri yaşanan ölümlerden ötürü çok sert açıklamalar yapmaktaydı. Önlem almakta geciken emniyet yetkililerini suçlamaları yaşanılanların daha iyi anlaşılması için önemli bir veriydi. Ülkücü çevreler için burada iki ihtimal söz konusuydu. Ya polis görev yapma konusunda yavaş davranıyordu, ya da onlara göre karşı tarafı koruyordu. Bu olasılık o dönemde sıkça dile getirilmekteydi. Aynı durum sol kesim için de geçerliydi. Sonuçta her iki taraf da emniyet güçleri ile siyasi iradedenden memnun değildi.

c) Artan Olaylar Karşısında Siyasetin zm üretememesi ve Yapılan Değerlendirmeler

Malatya'da bulunan üç okulda 8 Kasım 1975'te öğrenciler arasında çıkan olaylarda on bir ğrenci yaralandı ve yetmiş ğrenci de gözaltına alındı. Konya DMMA öğrencilerinden bir grup okul yönetimini protesto etmek amacıyla boykot başlattı. Bunun için İstanbul'a gelen öğrenciler; milliyetçilere olumsuz davranıldığını solculara ise pozitif ayrımcılık yapıldığını ne süren bildirileri dağıttı. Akademi Yönetim Kurulu'nun değiştirilmesini talep eden protestocular, ders-araç gereçlerinin sağlanması ve eksik olan binaların da tamamlanması talebinde bulundu¹⁵⁵⁹.

Birbirinden farklı gerekçelerle boykot eylemleri devam ediyordu. 17 Kasım'da Ankara DMMA'da üç ğrenci yaralandı. E..'de öğrenim gören sağ görüşlü bir grup ise bir süredir önlenemeyen boykota dikkat çekmek için İzmir'den Ankara'ya yürüyüşe başladı. Erzurum Atatürk niversitesi ğrencileri de E.. ğrencilerine destek vermek amacıyla "*sembolik bir yürüyüş*" yaptı. Bir süredir olaylar nedeniyle tatilde olan

¹⁵⁵⁵H. Öznur, *lkc Hareket Teşkilatlar...*, II, s.401

¹⁵⁵⁶*Milliyet*, 6 Kasım 1975.

¹⁵⁵⁷H. Öznur, *lkc Hareket Teşkilatlar...*, II, s.401.

¹⁵⁵⁸*Milliyet*, 7 Kasım 1975.

¹⁵⁵⁹*Milliyet*, 9 Kasım 1975.

İ.T.Ü.'de öğretim başlamasına rağmen öğrenciler derslere girmeyerek forum düzenledi¹⁵⁶⁰.

Gaziantep'te 18 Kasım'da özel kolejler hariç bütün ortaokul ve liselerde boykot başlatıldı. Ankara H.Ü.'de yaşanan çatışmada iki öğrenci yaralandı, Ankara DMMA ise süresiz olarak kapatıldı. Trabzon KTÜ'de bir öğrenci ağır yaralandı. Adana Tıp Fakültesi'nde çıkan olaylarda ise beş öğrenci yaralandı. Çorum Eğitim Enstitüsü öğrencileri de okullarının bir süredir “faşistler” tarafından işgal altında tutulduğunu söyleyerek Ankara'ya yürüyüş yapmayı kararlaştırdı. İzmir Buca Eğitim Enstitüsü'nün öğrencileri ise akademi olmak istedikleri için boykot kararı aldı. Öğrenciler amaçlarının sınıf geçme yerine, ders geçme sistemi getirilmesi olduğunu belirtti. Eskişehir'de ise siyasi görüşleri dolayısıyla çatışma içerisinde olan sağ ve sol görüşlü öğrenciler, konu okul yönetiminin isteklerini kabul etmemesi olunca, birleşerek boykotlarını bir süre daha devam ettirme kararı aldı. Mardin'de Kız İlköğretmen Okulu öğrencileri boykota başladı. Bir grup ise Kızıltepe'ye protesto yürüyüşü yaptı. CHP Adana milletvekili Emin Bilen Tümer¹⁵⁶¹ ise öğrenci olayları sırasında “kışkırtıcı ajan” kullanılıp kullanılmadığını Başbakan'a yazılı olarak sordu¹⁵⁶².

Tüm Türkiye'de öğrenci olayları devam ederken üniversitelerle ilgili bir ilk ODTÜ'de gerçekleştirildi. 21 Kasım'da ODTÜ Öğrenci Dekanlığı'nın kurulduğu açıklandı. Öğrencilerin günlük sorunlarıyla ilgilenmek ve bazı ihtiyaçları karşılamak amacıyla kurulduğu belirtilen Dekanlığın başına öğretim üyesi Erhan Yaşar getirildi¹⁵⁶³.

İ.Ü.'de 21 Kasım'da MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş'in “Gençliğimiz ve Meselelerimiz” konulu toplantıya ait afiş asılmasına bir grup sol görüşlü öğrenci karşı çıkınca kavga çıktı. Silahların kullanıldığı kavgada İsmail Tıgılı isimli öğrenci ağır yaralanarak kaldırıldığı hastanede öldü. Üç öğrenci de hafif yaralandı. Ülkü Ocağı üyesi İsmail Tıgılı'nın ölümünün ardından bir grup İçişleri Bakanı'nın istifasını isteyen sloganlarla yürüyüş yaptı. Ölüm olayının ardından polis öğrenci yurtlarında arama yaptı. Silah, mermi, sopa, dinamit ve çatışmalarda kullanılan bazı materyaller ele geçirildi¹⁵⁶⁴.

¹⁵⁶⁰ **Milliyet**, 18 Kasım 1975.

¹⁵⁶¹ 1932'de Adana'da doğdu. İ.Ü. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Serbest avukatlık yaptı. Adana “Türksözü” gazetesinin yazarı ve sorumlu müdürü idi. IV.(XV) Dönem CHP Adana milletvekili olarak seçildi. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 30 Ekim 2018); 2016'da öldü. (<https://www.haberler.com/15-donem-adana-milletvekili-emin-bilen-tumer-vefat-8074257-haberi/> Erişim Tarihi: 30 Ekim 2018).

¹⁵⁶² **Milliyet**, 19 Kasım 1975

¹⁵⁶³ **Milliyet**, 22 Kasım 1975.

¹⁵⁶⁴ **Cumhuriyet**, 22 Kasım 1975.

Öğrenci olayları siyasi gündemin ilk sırasına yer alıyordu. Sosyalist Parti Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ABD'nin Türkiye'de faşist bir darbe olmasını istediğini ve “*faşist komando*” saldırılarının bu doğrultuda yapıldığını ifade etti. Türkiye'de sağ-sol silahlı çatışması için ortam oluşturulmaya çalışıldığını; yoğunlaşan ve gençlik kesimini kapsayan cinayetleri bu kapsamda değerlendirdiklerini açıkladı¹⁵⁶⁵.

İ.T.Ü. öğrencisi İsmail Tıgılı'nın 23 Kasım'da İstanbul'da yapılan cenaze töreninde ülkücü örgütlerin temsilcileri konuşma yaptı. Komünistler kınandı. TRT haber bülteninde “*kimliği belirsiz kişilerce öldürüldü, karşıt gruplar çatıştı*” söylemine yer verilmesi ülkücüleri rahatsız ediyordu. Bu yüzden TRT Genel Müdürü Nevzat Yalçıntaş'ın istifasını istediler. İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk ise suçluların yakalanmaması dolayısıyla protesto ediliyor ve istifaya davet ediliyordu. Ankara'da gösteriler ve yürüyüş yapıldı.¹⁵⁶⁶ Adalet Bakanı ise İstanbul'da Vali ve Emniyet Müdürü ile bir toplantı yaparak son gelişmeleri değerlendirdi¹⁵⁶⁷.

Ülkücüler de devletin güvenlik makamlarına yönelik zaman zaman eleştirilerde bulunuyorlardı. Bu da kurumsal olarak güvenlik güçlerinin olaylara müdahalesini kamuoyunda tartışmaya açıyordu.

1 Aralık 1975'te İstanbul Şişli Meydanı'nda devrimci olduğu belirtilen Cezmi Yılmaz ve Halit Pelitözü isimli iki öğrenci vurularak öldürüldü¹⁵⁶⁸. Galatasaray Mühendislik Yüksekokulu öğrencisi gençlerin arkadaşları bu olayı protesto etmek için yürüyüş düzenledi¹⁵⁶⁹. Devam eden günlerde aynı gerekçeyle protesto gösterileri arttı. İzmir, İstanbul ve Ankara'da yeni eylemler yapıldı. Çeşitli fakültelerde forum düzenleyen gençler yürüyüş yaptı¹⁵⁷⁰. Adalet Bakanı İsmail Müftüoğlu¹⁵⁷¹ yaptığı açıklamada “*Türkiye'de sağ-sol çatışması mevcut değil. Yapılan mücadele Türk Devleti'ne ve milletine musallat olan ve onu kirli emelleri uğruna yıkmaya çalışan vatan hainleriyle milletin varlığını korumaya azimli memleketseverlerin mücadelesidir*” dedi¹⁵⁷². İstanbul'da yapılan protesto yürüyüşünün ardından Şişli MHP İlçe Merkezi'ni

¹⁵⁶⁵ **Cumhuriyet**, 22 Kasım 1975.

¹⁵⁶⁶ H. Öznur, **Ülkücü Hareket Teşkilatlar...**, II, s.402-403.

¹⁵⁶⁷ **Milliyet**, 23 Kasım 1975.

¹⁵⁶⁸ E. Höke, **1960'lardan 1980'e Gençlik ve...**, s.102.

¹⁵⁶⁹ **Milliyet**, 2 Aralık 1975.

¹⁵⁷⁰ **Milliyet**, 2 Aralık 1975

¹⁵⁷¹ 1939'da doğdu. Çapa Öğretmen Okulu'ndan mezun olduktan sonra İ.Ü. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Farklı yerlerde öğretmenlik yaptıktan sonra bir süre serbest avukat olarak çalıştı. (<https://www.caykaragazetesi.com/ismail-muftuoglu/> Erişim Tarihi: 10 Ekim 2017); TBMM 4. Dönem Sakarya milletvekili olarak seçildi. 1975-1977 yılları arasında Adalet Bakanı olarak görev yaptı. (http://www.yeniakit.com.tr/kimdir/İsmail_Müftüoğlu Erişim Tarihi: 10 Ekim 2017).

¹⁵⁷² T. Çavdar, **Türkiye'nin...**, s. 244.

taşıladı. Karaköy'e gelerek "*Devrim Andı*" için öğrenciler yürüyüşlerine devam ederek Beyazıt Meydanı'na geldi. Üniversiteye girmek isteyen öğrencilere Dekanlık tarafından izin verilmedi. Geniş güvenlik önlemlerinin alındığı Beyazıt'ta ant için öğrenciler daha sonra dağıldı. Ankara'da ise sol görüşe mensup öğrenciler düzenledikleri protesto yürüyüşü sırasında AP Genel Merkezi'ni taşıladı. Olayla ilgili on dört öğrenci gözaltına alındı¹⁵⁷³.

Malatya'da 5 Aralık'ta Atatürk Lisesi'nde büyük bir kavga çıktı. Yaklaşık bin kişinin dâhil olduğu kavgada Kazım Göktaş isimli bir öğrenci üçüncü kattan atıldı ve öldü. Çatışmada elliden fazla öğrenci de yaralandı¹⁵⁷⁴.

1975'in Kasım ve Aralık ayları öğrenci olayları açısından oldukça yoğun geçti. Sadece büyük şehirlerde değil taşrada da sağ ve sol kesimin düzenlediği eylemler ve yaşanan tartışmalar şiddetini gün geçtikçe artırdı. Sağ ve solun önde gelen siyasetçilerinin yaptıkları açıklamalarda; şiddet olayları ya emperyalist güçlerce Türkiye'de sahnelenen bir oyunun parçası, ya da Türk devletinin düşmanlarının bu ülkeyi yıhma çabalarının yansıması olarak değerlendirilmekteydi.

d) İ.T.Ü. Senatosu'nun Öğrenci Olaylarına Yönelik Değerlendirmesi (6 Aralık 1975)

İ.T.Ü. Senatosu 6 Aralık 1975'te bir bildiri yayınladı. Bu bildirinin bir nüshasını da Cumhurbaşkanlığı makamına gönderdi. Bildirinin başlangıcında Senato'nun 4 ve 6 Aralık 1975'te yapılan toplantılarda öğretim yılının başından itibaren süregelen olaylar değerlendirilmiştir¹⁵⁷⁵. Alınan kararlar yetkili kurumlarla ve kamuoyu ile paylaşıldı.

9 Ekim 1975'te başlayan eğitim-öğretimin süreklilik arz eden forum ve boykotlarla kesintiye uğradığı, kampüs içerisinde öldürme ve yaralama olaylarının yaşandığı belirtildi. Ayrıca öğrenciler üzerinde yoğun olarak baskı kurulduğu vurgulandı. Üniversitelerde işgal eylemlerine karışanlar arasında öğrenci olmayanların da bulunduğu dile getirildi. Bu durumun eğitim-öğretimi aksattığı ve can güvenliğini tehdit ettiği belirtilmekteydi. İ.T.Ü. Senatosu'na göre olağan emniyet tedbirleri bu olayların üstesinden gelemezdi. Olağandışı güvenlik yöntemleri de çözüm sağlayamamaktaydı. Olaylar kesinlikle öğrenci sorunlarıyla ya da öğretim ve yönetim kademesiyle ilgili değildi. Tartışılan konular bu kapsamın dışına çıkmıştı. Artık ülke

¹⁵⁷³ **Milliyet**, 2 Aralık 1975.

¹⁵⁷⁴ **Milliyet**, 5 Aralık 1975.

¹⁵⁷⁵ **CFKA.**, Y.N.:6/7-21, F.N.:4403-1.

bütünlüğü ve güvenliği söz konusuydu. Öğrencilerin “heyecanları” dış güçlerce sömürülmekteydi¹⁵⁷⁶.

Senato bildirisine göre yaşanan gelişmeler iç ve dış düşmanlarca daha da şiddetlendirilmek istenebilirdi. Ancak vatansever hiçbir kurum ve kuruluş ülkenin tek güvencesi olan gençliği birbirine düşman gruplara ayırma hakkına sahip değildi. Bu sebeple verilen demeçler ve yapılan eylemler bölücülük yerine birleştirici nitelikte olmalıydı. En önemli sorun “gençliğin planlı kışkırtmalardan kurtarılması” meselesiydi. Bildirinin sonuç kısmında öğretimin yapılabilmesi için huzur ortamının gerekliliğine vurguda bulunulmaktaydı. Politikacılar ve yöneticiler işbirliği içerisinde hareket etmeli ve sorunu çözmek için çaba göstermeliydi¹⁵⁷⁷.

Bildiride “Özellikle bütün siyasi partilerin Türk gençlerinin canlarıyla cömertçe oynayan her türlü tutum ve davranışın karşısına çıkmaları ve bunu açıkça ilan etmeleri, yurttaşlar arasında sevgi ve anlayış bağları kurmaya çalışmaları; uygarlık, insanlık ve yurtseverlik görevidir. Ülkenin bugün karşı karşıya bulunduğu zor koşullarda, politik mücadelenin öğrenciler üzerinde ve öğretim kurumları içinde yoğunlaştırılması, ülkenin geleceği bakımından ileride giderilmeyecek büyük sakıncalar yaratacaktır. Yurt ölçüsünde huzur ortamı sağlanmadığı takdirde ülkenin geleceği kendilerine emanet edilecek gençlerin dünya uygarlık düzeyini izleyecek şekilde kabil olmayacak, ülke kalkınması derin yaralar alacak, uygar dünyanın bilimsel ve teknolojik düzeyiyle aramızdaki fark daha belirgin hale gelecektir” denilmekteydi. İ.T.Ü. yetkili kurum ve kuruluşların üzerlerine düşen görevi hakkıyla yerine getireceğine inanıyordu¹⁵⁷⁸.

İ.T.Ü. Senatosu yukarıda ifade edildiği gibi öğrenci olaylarını artık “masum eylemler” olarak değerlendirmemekte idi. Bu konuda ilgili makamlara gerekli uyarılarda da bulunmaktaydı. Ülkenin bütünlüğü ve güvenliği söz konusuydu. Siyasi mücadelelerin hedefinde yer alan öğretim üyeleri ve öğrenciler bu kadar baskıyı artık kaldıramamaktaydı.

e) Yetkili Kurum ve Kurullarda Öğrenci Olaylarının Değerlendirilmesi ve Alınacak Önlemlere Yönelik Eleştiriler (Aralık 1975)

Başbakan Süleyman Demirel ile Üniversite Rektörleri 8 Aralık 1975’te bir kez daha bir araya geldi. Rektörler üniversitelerine ilişkin sorunları ve öğrenci olayları ile

¹⁵⁷⁶ CFKA., Y.N.:6/7-21, F.N.:4403-1.

¹⁵⁷⁷ CFKA., Y.N.:6/7-21, F.N.:4403-2.

¹⁵⁷⁸ CFKA., Y.N.:6/7-21, F.N.:4403-2.

ilgili görüşlerini Başbakan'a iletti. Ayrıca öğrenci olaylarının önlenmesine yönelik olarak üniversitelerde Rektörlüğe bağlı bir “polis örgütü” kurulması teklif edildi. Bu konuda İçişleri Bakanlığı da ilgili yönetmelikleri değiştirmek için çalışmalara başladığını açıkladı. Toplantı sonrasında yayınlanan bildiride; “...*Tam bir görüş birliği halinde kanun dışı eylemlerin, masum öğrenci isteklerinden veya üniversite sorunlarından doğmadığı, Türk devletini hür cumhuriyet rejimini yıkmak için uğraşan örgütlerin davranışlarından doğduğu, bu örgütlerin üniversiteleri bir eylem alanı olarak kullandıkları tespit edilmiştir...*” denildi. Toplantıya akademilerin çağırılmaması konusunda eleştiriler yapıldı. Ancak Süleyman Demirel, akademilerle daha sonra bir görüşme planladığını açıkladı¹⁵⁷⁹. Bugünlerde Ankara Emniyet Müdürlüğü tarafından 1975 yılı içerisinde yüz iki öğrenci olayının yaşandığı ve bu olaylarda altı öğrencinin öldüğü açıklandı¹⁵⁸⁰.

Üniversitelerarası Kurul 29 Aralık 1975'te yaptığı toplantıdan sonra, olayların sonlanması için CHP ve AP'nin işbirliği yapması gerektiğini açıkladı. Kamuoyuyla paylaşılan tespitlere göre üniversite personeli ve öğrencilerin can güvenliği tehdit altındaydı. Şiddet eylemlerinin önüne geçilemezse üniversite yetkili birimlerince öğrenime ara verilmesi gerekecekti. Açıklamada; “*Olayları siyasi amaçlarını kaba kuvvetle gerçekleştirmek, görüşlerini zorla egemen kılmak isteyen karşıt görüşlü örgütler yaratmaktadır. Bu örgütlerin üniversite ve üniversite sorunlarıyla hiçbir ilgisi yoktur. Silah kullanan örgütlerin üniversite içi faaliyetlerini üniversite tedbirleriyle disiplin uygulamaları ile önlemek ve etkisiz kılmak mümkün değildir. Örgütler kaba kuvvete dayanan kanun dışı faaliyetlerinde maalesef sayıları az olsa da bir kısım öğrencilerimizden yararlanmaktadır... Kaba kuvvet olayları ile öğrencilerimizin bir çoğunluğunun ilişkisi yoktur. Olaylar öğrenci olayı niteliğinde değildir*” ifadeleri yer alıyordu. Ayrıca uluslararası çıkar çevrelerinin Türkiye'ye yönelik amaçlarının da dikkate alınması gerektiği belirtiliyordu. Öğrenci olaylarının önlenmesi hususunda iki öneri sunulmuştu. Bunlardan ilki kanunların ivedilikle ve tarafsızlıkla uygulanarak yasadışı faaliyetlere son verilmesiydi. İkincisi ise kanun hâkimiyetinin sağlanması, anayasal düzenin korunması için siyasi partiler ve diğer kuruluşların birbirine destek olması idi. Bunun için ise öncelikle CHP ve AP'nin uzlaşarak iş birliği ile çalışması gerektiği vurgulanmıştı¹⁵⁸¹.

¹⁵⁷⁹ **Cumhuriyet**, 9 Aralık 1975.

¹⁵⁸⁰ **Milliyet**, 12 Aralık 1975.

¹⁵⁸¹ **Milliyet**, 30 Aralık 1975.

Cumhuriyet Senatosu'nda Erzincan Üyesi Niyazi Ünsal¹⁵⁸² tarafından 30 Aralık 1975'te “*öğrenci olayları ve alınacak tedbirler*” konulu gündem dışı konuşma yapıldı. Niyazi Ünsal konuşmasında 1965'ten 1975'e kadar geçen süre içerisinde yüz on dokuz kişinin siyasi cinayete kurban gittiğini belirtti. Siyasi cinayetlere gereken önemin gösterilmediği iddiasında bulundu. Planlı şekilde işlenen cinayetlerin zanlılarının bulunmadığını söyledi. Can ve mal güvenliğinin kalmadığını belirten Niyazi Ünsal, “*komandoların*” ve ülkücülerin bazı semtleri denetim altına aldığını söyledi. Hükümeti ağır sözlerle eleştirdi. Maçka Siyasal Bilgiler Yüksek Okulu ve Gazi Eğitim Enstitüsü giriş çıkışlarının, silahlı kişilerce kontrol altında tutulduğunu ileri sürdü. Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürü'nün bu kişiler hakkında “*bunlar okulumuzun koruyucularıdır; öğrenciler derste iken okul bir saldırıya uğrarsa bunlar koruyacaktır*” dediğini iddia etti. Okulun “*komando*” yuvası haline geldiğini, öğretmenlerden bazılarının başka yerlere “*sürüldüğünü*” ve onların yerine öğretmenlikle ilgisi olmayan “*ajanların*” yerleştirildiğini ileri sürdü. Tüm bunlardan sorumlu olarak Hükümet'i gösterdi¹⁵⁸³.

Konuşma yapan bir diğer Senatör ise Sivas Üyesi Hüseyin Öztürk¹⁵⁸⁴ oldu. “*...1975 - 1976 öğretim yılı başladığı günden beri üniversite, yüksekokul ve orta dereceli okullarımızda başlayan boykotlar ve öğrenci olaylarının nedenleri üzerinde bilgiler sunmak ve alınacak tedbirler hakkında ilgilileri uyarmak amacı ile...*” gündem dışı konuşma isteğini önerge olarak sundu. Konuşmasında eğitim-öğretimin yapılamadığını, kanlı olayların yaşandığını ve ailelerin çocukları konusunda sürekli bir endişe içerisinde olduğunu belirtti. Ülkücülerin zorla boykot yaptırmaya çalıştığını ve Hükümet'in bu konuda sorumlu olduğunu söyledi. MC Hükümeti ve Başbakan Süleyman Demirel'i eleştirdi¹⁵⁸⁵.

Hüseyin Öztürk “*... Üniversitelerde, yükseköğretim kurumlarında, hatta orta dereceli okullarda ve öğrenci yurtlarında sürdürülen kurtçu saldırılar, kanlı baskınlar bir azınlık diktasının kurulmasını amaçlamış gözükmektedir. MC iktidarına dayanarak*

¹⁵⁸² 1927'de Refahiye'de doğdu. Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümü'nü bitirdi. Başöğretmenlik ve İlköğretim Müfettişliği görevlerinde bulundu. 1973-1979 arasında Cumhuriyet Senatosu Erzincan Üyesi olarak görev yaptı. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt4/index.html Erişim Tarihi: 22 Ocak 2018); 2010'da öldü. (<http://www.milliyet.com.tr/erbakan-in-temelini-soken-senator-oldu-siyaset-1306663/> Erişim Tarihi: 6 Ekim 2018).

¹⁵⁸³ CSTD, XXIV, s.386-387.

¹⁵⁸⁴ 1923'te Karaözü'de doğdu. Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji bölümünden mezun oldu. Şarkışla Karaözü Köyü'nde başöğretmen olarak çalıştı. Sivas, Bolu, Tunceli ve Sinop'ta İlköğretim Müfettişliği yaptı. Ağrı, Trabzon ve Sivas Erkek Sanat Enstitüsü'nde Türkçe öğretmeni olarak çalıştı. 1968-1980 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu Sivas Üyesi olarak görev yaptı. Ayrıca Cumhuriyet Senatosu Başkanlık Divanı Kâtip Üyesi idi. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt4/index.html Erişim Tarihi: 7 Ekim 2018).

¹⁵⁸⁵ CSTD, XXIV, s.383.

güçlenen faşist saldırganların, gençlik arasında yarattığı kanlı çatışmaların amacı ise devrimci gelişimi durdurmak, sağcılara sahip çıkıp solcuları suçüstü yakalamanın ortamını yaratmaktır. Fakat amaçlarına ulaşamayacaklarını; solcu, devrimci gençlerin sabırlı, temkinli, akıllı ve disiplinli hareketleri ile kanıtlanmış olmaları saldırganları biraz daha kıskırtmakta, biraz daha kızdırmakta ve hayal kırıklığına uğramış olmaları işleri biraz daha sertleştirmelerine sebep olmaktadır...” sözleriyle Hükümet’i ve ülkücüleri eleştirdi. Alpaslan Türkeş’in talimatıyla MC iktidarı himayesinde okullara ve öğrencilere saldırıların düzenlendiğini ileri sürdü. Olayların karşıt görüşlüler arasında yaşandığı algısının oluşturulmaya çalışıldığını, bu sayede ülkücü kesimin korunmak istediğini iddia etti. Öğrenci olaylarında ajanların kullanıldığını öne sürdü. Çözüm için bazı önerilerde bulundu. Buna göre ülkücülerin Hükümet himayesinden uzaklaştırılması, sevgi ve hoşgörünün hâkim kılınması, kolluk kuvvetlerinin tarafsız ve etkin olarak kullanılması, tüm okullarda liyakat sahibi ve tarafsız yöneticilerin görevlendirilmesi, haksız tayinlerin durdurulması, boş geçen sürelerin öğretim yılına eklenmesi isteniyordu¹⁵⁸⁶.

MC Hükümeti böylece kuruluşundan kısa bir süre sonra eleştirilmeye başlandı. İlerleyen süreçte de anarşi olaylarında sağcılar himaye ettiği gerekçesiyle itham edilecekti.

4- Ülkücü “Komandolar” Eylemde (3-8 Ocak 1976)

a) Eylemler Karşısında Kamuoyu Tepkisi

1976’nın ilk günlerinden itibaren şiddet olayları varlığını yoğun olarak hissettirdi. 3 Ocak 1976’da ODTÜ’deki sınavlara girmek amacıyla üniversiteye giden otobüsler sağ görüşlü öğrenciler tarafından durduruldu. Ardından araçtaki öğrencilere “okula gidemeyecekleri” söylendi. Bunun üzerine silahlı çatışma çıktı. Dört öğrenci yaralandı. Olaya karıştığı tespit edilen iki kişi gözaltına alınırken, üç kişinin de arandığı açıklandı¹⁵⁸⁷.

Olaylar hakkında “ODTÜ Ülkücüleri” imzasıyla yayınlanan bildiride “*Dünün kızıl anarşistlerinin beceriksiz müsvettelerine karşı sürdürdüğümüz mücadelede zafer yakındır. Zafere giden bu yolda şiddete her zaman karşıyız. Fakat kamuoyu o kadar derin uykuda ki, ODTÜ’de Türkiye’nin aleyhine dönen dolapları gürültü etmeden anlatamazdık*” denilmesi, bahsedilen saldırının “itirafı” olarak yorumlandı. Konu

¹⁵⁸⁶ CSTD, XXIV, s.383-385.

¹⁵⁸⁷ Cumhuriyet, 4 Ocak 1976.

siyasetin gündeminde de yer aldı. CHP Genel Sekreter Yardımcısı Mustafa Üstündağ saldırıyı kınadı. Sorumlu olarak ise MC Hükümeti'ni gösterdi. İzlenilen Hükümet politikasının ayrıştırıcı olduğunu, eğitim özgürlüğünün ve can güvenliğinin kalmadığını ifade etti. TİP İl Başkanlığı da olayı kınadı. Ziraat Fakültesi'nde eğitim gören yüz bir kişi Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e başvuruda bulundu. Öğrenciler “komando” baskısı dolayısıyla sınavlara giremediklerini belirterek can güvenliklerinin sağlanması talebinde bulundu¹⁵⁸⁸.

CHP, profesör olan üç milletvekilini ODTÜ olaylarını incelemek üzere görevlendirdi. Ayrıca ODTÜ Öğrenci Aileleri Derneği bir çağrıda bulundu. Buna göre öğrencilerin can güvenlikleri kalmadığı gerekçesiyle sınavların biteceği güne kadar ailelerin her gün otobüslerin kalkacağı duraklara gelmeleri istendi. Hükümet'e güvenlerinin kalmadığını söyleyen aileler, çocuklarının güvenliklerini kendilerinin sağlamak zorunda bırakıldıklarını belirtecekti. Cumhurbaşkanı'na da bir telgraf gönderen aileler bu hususta kendilerine yardım edilmesini istedi¹⁵⁸⁹. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ODTÜ olayları konusunda verdiği demeçte sorumlunun iktidar olduğunu öne sürdü. Olaylara sebep olan kişilerin Hükümet tarafından korunduğu iddiasında bulundu¹⁵⁹⁰.

ODTÜ'de olaylar 5 Ocak 1976'da dindi ve bütün sınıfların sınavları yapıldı. Yine de her ihtimale karşılık jandarma tarafından alınan önlemler devam ettirildi. Ancak diğer okullarda yeni gelişmeler yaşanmaktaydı. Ankara Erkek Teknik Öğretmen Okulu ve Veterinerlik Fakültesi'ni işgal eden bir grup öğrenci derslere girilmesine engel oldu. Eğitimlerine devam etmek isteyen öğrenciler, “Ülkü Ocaklı” gençlerin kendilerini engellediğini ve derse girmemeleri için dövdüklerini iddia etti. H.Ü.'de öğle saatlerinde kantinde forum yapmak isteyen bir grup “komandolar” tarafından engellendi. Çıkan çatışmada taş sopa ve tabanca kullanıldı ikisi ağır, sekiz öğrenci yaralandı¹⁵⁹¹.

İ.T.Ü. Gümüşsuyu kampüsünde 5 Ocak 1976'da karşıt görüşlü iki grup arasında çatışma çıktı. Tabancaların kullanıldığı kavgada sağ görüşlü olduğu belirtilen bir öğrenci ağır yaralandı. Aynı gün İ.T.Ü. Maden Fakültesi ve Kimya Fakültesi'nde sağ ve sol gruplar arasında kavga çıktı. Olayların büyümemesi adına iki Fakülte Dekanı tarafından okulların tatil edildiği açıklandı¹⁵⁹². İstanbul'da da aynı gün olaylar çıktı.

¹⁵⁸⁸ **Cumhuriyet**, 4 Ocak 1976.

¹⁵⁸⁹ **Cumhuriyet**, 5 Ocak 1976.

¹⁵⁹⁰ **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1976.

¹⁵⁹¹ **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1976.

¹⁵⁹² **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1976.

Kadıköy’de bulunan Fikirtepe Atatürk Eğitim Enstitüsü “*komandolar*” tarafından işgal edildi. Derse girmek isteyen öğrencileri “*Milliyetçiliği öğrenme*” forumuna girmeye zorlayan “*komandolarla*” öğrenciler arasında gerginlik çıktı. “*komandolar*” tarafından açılan ateş sonucu okul karşısında bulunan bir evde ikamet eden yaşlı bir çift yaralandı. Polisin müdahalesi ile okul çevresindeki gruplar uzaklaştırıldı. Yaklaşık altı yüz kişi yürüyüş yaptı. Fikirtepe’den Kadıköy’e yürüyen grup, ““*komandolar dışarı, polis dışarı öğrenciler içeri; katil iktidar, bağımsız Türkiye; kahrolsun faşistler*” sloganları attı. Olaylar dolayısıyla okul üç gün tatil edildi¹⁵⁹³.

Ankara DMMA 6 Ocak 1976’da sabaha karşı işgal edildi. “*komando*” olduğu öne sürülen grup okula gelen öğrencileri içeriye almadı. Dışarıda kalan öğrenciler ise bu olayı “*katil iktidar, kahsolsun faşistler*” sloganları ile protesto etti. İçeri girmek isteyen öğrencileri “*komandolar*” engelleyince çatışma çıktı. Bıçak, sopa ve tabancaların kullanıldığı kavga sonrasında yedi öğrenci yaralandı. Bunun üzerine eğitime 1 Mart’a kadar ara verildi¹⁵⁹⁴. Aynı gün sabah saatlerinde ise otuz beş “*komando*” H.Ü. Beytepe kampüsündeki kafeteryayı bastı. Okula gelen öğrenciler buraya sokulmadı. Yaklaşık beş saat boyunca direnen “*komandolar*” Jandarma tarafından zorla okuldan çıkarıldı. Ardından “*komandolar*” üzerinde yapılan aramada çok sayıda tabanca ve dinamit bulundu¹⁵⁹⁵. Ayrıca H.Ü. Temel Bilimler Fakültesi girişinde bir grup Şükrü Bulut isimli bir öğrenciyi alnından tabanca ile yaraladı. Yurdun diğer illerinde de karşıt gruplar çatıştı¹⁵⁹⁶. Yine 6 Ocak 1976’da Ankara Erkek Teknik Öğretmen Okulu da bir grup öğrenci tarafından işgal edilmek istendi. Fakat okul önünde çok sayıda sol görüşlü öğrencinin olduğunu gören “*komandolar*” bundan vazgeçti. Okuldan çıkan öğrencileri sıkıştırarak döven “*komandoların*” bu eylemleri sonrasında okul bir günlüğüne tatil edildi¹⁵⁹⁷.

H.Ü.’de yaralanan Şükrü Bulut isimli öğrenci 7 Ocak 1976’da öldü. Cenazesi SBF önüne getirildi ve burada saygı nöbeti tutuldu. Olayların sorumlusu olarak MC Hükümeti gösterildi. Üniversiteye bağlı fakülte ve yüksekokullarda dersler boykot edildi. Ayrıca forum düzenleyen öğrenciler devrimci marşlar eşliğinde Hükümet’i eleştiren sloganlar attı. Ardından “*faşizme karşı mücadele andı*” içti¹⁵⁹⁸.

¹⁵⁹³ **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1976.

¹⁵⁹⁴ **Cumhuriyet**, 7 Ocak 1976.

¹⁵⁹⁵ **Cumhuriyet**, 7 Ocak 1976.

¹⁵⁹⁶ **Milliyet**, 7 Ocak 1976.

¹⁵⁹⁷ **Cumhuriyet**, 7 Ocak 1976.

¹⁵⁹⁸ **Cumhuriyet**, 7 Ocak 1976.

H.Ü.’de 8 Ocak 1976’da “komando” oldukları ileri sürülen bir grubun öğrencilere saldırması üzerine çıkan çatışmada on öğrenci yaralandı. Ankara Emniyeti’nin yaptığı açıklamada yirmi öğrencinin gözaltına alındığı ve olayın DGM’ye intikal ettirildiği belirtildi. Çıkan olaylara tepki gösteren bir grup öğrenci ise Hacettepe Polis Karakolu’nu taşladı. Ayrıca H.Ü. Hastanesi doktor ve asistanları da protesto amacıyla iş bıraktı ve yürüyüş yaptı. Slogan atan hastane personeli Hükümet’i istifaya davet etti ve bir günlük boykot kararı aldı. Üniversite Yönetim Kurulu ise can güvenliği kalmadığı gerekçesiyle tüm eğitim kurumlarını 1 Şubat’a kadar kapattı. Bir grup öğretim üyesi yaşanan olaylardan siyasi iktidarın sorumlu olduğunu ileri sürerek; “... *Can güvenliği sağlanıncaya kadar bütün yükseköğretim kurumlarını ortak kararlar alıp birlikte hareket etmeye çağırıyoruz... Etkili önlemleri almakta ve harekete geçirmemekte direnen Hükümet’i bütün bu olaylardan sorumlu tutuyor ve protesto ediyoruz*” ifadelerini içeren bir protesto bildirisi yayınladı¹⁵⁹⁹.”.

Yeni yıl ile birlikte kamuoyu ülkücü “komandoların” eylemlerini basın aracılığı ve yapılan resmi açıklamalarla öğrendi. Genelde boykot, forum ve öğrenci merkezli kitlesel eylemler sol görüşlü öğrenciler tarafından yapılırdı. Şimdi ise ülkücüler bu tarz bir eylem usulü benimsemişlerdi. Rakiplerinin metotları ile “*sahaya inmişlerdi*”. Kamuoyu diğerlerinde olduğu gibi bundan da rahatsız olacaktı. Eylemlerin şiddeti ne taraftan gelirse gelsin bundan ülke zarar görüyordu.

b) Ülkücü “Komandolar” Bağlamında Siyasal Söylemde Karşılıklı Suçlamalar

Olaylar 8 Ocak 1976’da yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında ele alındı. Görüşme sonrası yapılan basın açıklamasında “*Her türlü şiddet hareketinin her türlü yıkıcı eylemin, öğretim ve öğrenim hürriyetini yok etmek amacı güden her zorbalığın karşısında Türk devletinin rejiminin ve Cumhuriyet’in kanun hâkimiyetinin mutlak surette sağlanması için anayasa ve kanunlar içinde her tedbirin alınacağı bilinmelidir*” denildi¹⁶⁰⁰. Ayrıca toplantıda Başbakan Süleyman Demirel’in Üniversite Rektörleri ve Akademi Başkanları ile görüşme yapması yönünde karar alındı¹⁶⁰¹.

¹⁵⁹⁹ **Milliyet**, 9 Ocak 1976.

¹⁶⁰⁰ **Hürriyet**, 9 Ocak 1976.

¹⁶⁰¹ **Milliyet**, 9 Ocak 1976.

Aynı gün Cumhuriyet Senatosu görüşmelerinde de anarşi olayları gündem dışı konuşmalarda ele alındı. Kütahya Üyesi Osman Albayrak¹⁶⁰² tek taraflı suçlamaların anarşiyi adeta teşvik ettiğini belirtti. Siyasi cinayetler sonucu yüzden fazla kişinin öldüğünü belirten Osman Albayrak komünizm tehlikesine dikkat çekti. Anarşi ortamını ülkücülerin oluşturduğu iddialarının gerçek olmadığını söyledi. Buna kanıt olarak ise Sıkıyönetim Mahkemeleri tarafından mahkûm edilen hiçbir ülkücünün olmamasını gösterdi. Ülkücülerin bilinçli olarak ölüm olaylarından sorumlu olarak gösterildiğini ifade etti. SBF’de Mustafa Kuseyri’nin ülkücüler tarafından öldürüldüğü yönünde açıklamalar yapılmasına rağmen sol görüşlü Nejat Arun’un olayı itiraf ettiğini belirtti. Solun kendi arasında bölündüğü ve mücadele içerisinde olduğunu söyledi. ODTÜ ve SBF’de sınavlara girmeme kararı alanların anarşist olduklarını ve bu durumun Bülent Ecevit tarafından “*sevinçle*” karşılandığını dile getirdi. Hatta bu konuda ODTÜ Rektörü’nün Cumhurbaşkanı’na gönderdiği telgrafla bu konudaki üzüntüsünü dile getirdiğini belirtti. 1975’te ODTÜ’de sınavları engellemeye yönelik girişimlerin alınan önlemlerle bertaraf edildiğini ancak yeni öğretim yılında benzer olayların meydana geldiğini söyledi. Ayrıca sınavlara girip sınıf geçenlerin fakültelere girişini önlemek adına ODTÜ’de “*halk mahkemeleri*”nin kurulduğunu ifade etti. Bunun, ODTÜ “*Öğrenci İşleri Dekanı*” tarafından da doğrulandığını öne sürdü¹⁶⁰³.

Osman Albayrak anarşi olaylarının önlenmesi için bütün siyasi partilerin asgari müşterekte buluşmasının bir zorunluluk olduğunu ifade etti¹⁶⁰⁴. İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk de olaylar hakkında gündem dışı bir konuşma yaptı. Aslında bu; 30 Aralık’ta Cumhuriyet Senatosu’nda öğrenci olayları hakkında yapılan konuşmalara cevap niteliğinde idi. Kendisi yaşanan olayların faillerinin yakalanması ile ilgili olarak o güne kadar neler yapıldığı hakkında bilgi verdi. Hükümet’in temelsiz iddialarla suçlanmasını reddetti. Emniyet güçlerinin görevlerini tam manasıyla yerine getirdiğini söyledi¹⁶⁰⁵.

Cumhuriyet Senatosu İstanbul Üyesi Fikret Gündoğan¹⁶⁰⁶ da aynı gün yaptığı gündem dışı konuşmasında öğrenci olaylarına değindi. İçişleri Bakanı Oğuzhan

¹⁶⁰² 1927’de Simav’da doğdu. Harp Okulu’nu bitirdi. A.Ü. Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Serbest Avukatlık ve 1973-1979 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu Kütahya Üyeliği yaptı. 39. Hükümet’te Devlet Bakanı olarak görev yaptı. 2004’te öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt4/index.html Erişim Tarihi: 6 Ekim 2018).

¹⁶⁰³ CSTD, XXIV, s.436.

¹⁶⁰⁴ CSTD, XXIV, s.436.

¹⁶⁰⁵ CSTD, XXIV, s.437-441.

¹⁶⁰⁶ 1920’de doğdu. İstanbul Kabataş Lisesi ve İ.Ü. Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. 1945’te Hâkim Adayı olarak atandı. Cumhuriyet Savcı Yardımcısı ve Serbest Avukat olarak çalıştı. 1964’te Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimlerinde CHP İstanbul Üyesi olarak seçildi. 1979’a kadar bu üyeliği devam etti. Dilekçe ve Kamu İktisadi Teşekkülleri komisyonlarında görev aldı. CHP Senato Grup Başkan

Asiltürk'ü eleştirdi. Öğrenci olaylarının sanıldığı gibi karşıt görüş kavgası olmadığını ileri sürdü. Olayların “faşizmin” gençlik kesimindeki aktiviteleri olduğunu iddia etti. Olaylardan Hükümet'i, Başbakan Yardımcısı'nı ve İçişleri Bakanı'nı sorumlu tuttu¹⁶⁰⁷.

Bir grup öğrenci, 8 Ocak'ta CHP Genel Sekreteri Orhan Eyüpoğlu ile görüşerek olaylar hakkında bilgi verdi. Genel Sekreter de bu olayı incelemek üzere iki Merkez Yönetim Kurulu Üyesi'ni görevlendirdi. Demokratik Parti Genel Başkan Yardımcısı Faruk Sükan ise yaptığı açıklamada vatandaşın can güvenliğinin kalmadığını söyledi. Hükümet'in olaylar karşısında aciz ve etkisiz görüldüğünü ifade etti. Türkiye Birlik Partisi (TBP) Genel Sekreteri Celil Gürkan ise MC iktidarı döneminin öğrenciler açısından “*en olumsuz geçen süreç*” olarak tarihte yer alacağını ileri sürdü. Olaylar hakkında Kars milletvekili Doğan Araslı¹⁶⁰⁸ tarafından Başbakan Yardımcısı Alpaslan Türkeş'in cevaplandırılması isteğiyle bir soru önergesi verildi. Buna göre Alpaslan Türkeş'in “*komandolarla*” ilişkisi sorgulanıyordu. Önergede “*ODTÜ ve Hacettepe olaylarından önce Alpaslan Türkeş'in Niğde Öğrenci Yurdu'nda öğrencilerle bir toplantı yapıp yapmadığı*” sorulmaktaydı¹⁶⁰⁹.

Samsun, Gaziantep, Buca, Uşak, Diyarbakır ve Trabzon Eğitim Enstitüleri'nde ise öğrenciler 8 Ocak'ta boykota başladı. Amaçlarının akademik konularda bazı isteklerinin yerine getirilmesi olduğunu belirten öğrenciler, devrimciler üzerinde uygulandığını iddia ettikleri baskıları kınadı. Balıkesir Necatibey Eğitim Enstitüsü ile Gazi Eğitim Enstitüsü'ndeki antidemokratik uygulamaları protesto ettiklerini ve bu enstitüler için alınan süresiz boykot kararını desteklediklerini açıkladılar¹⁶¹⁰.

Cumhuriyet Senatosu'nda 8 Ocak'ta Milli Birlik Grubu tarafından ölümle sonuçlanan gençlik olayları hakkında Senato Araştırması istendi. Önergede üniversitelerde öğrenim özgürlüğü ve can güvenliğinin kalmadığından bahsedilmekteydi. Ayrıca devletin otoritesinin ve yargı bağımsızlığının “*tehlikeli ölçüde*” sarsıldığı belirtilmekteydi. Önergede “*Olaylarda hiçbir öğrencinin katilinin bulunamaması bizde Hükümet'in ve devlet güçlerinin içinde veya dışında gizli örgütler tarafından düzenlendiği kanısını uyandırmaktadır*” denilmekteydi¹⁶¹¹.

Vekili görevine bulundu. 1979'da üyeliği sona erdi. 1995'te öldü. (Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri I, (1961-1964) s.592-593).

¹⁶⁰⁷ CSTD, XXIV, s.441-443.

¹⁶⁰⁸ 1936'da Kars'ta doğdu. A.Ü. DTCF'yi bitirdi. “Ulus” gazetesi parlamento muhabirliği yaptı. 15. Dönem Kars milletvekili oldu. 1989'da öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 10 Ekim 2017).

¹⁶⁰⁹ Milliyet, 9 Ocak 1976.

¹⁶¹⁰ Milliyet, 9 Ocak 1976.

¹⁶¹¹ Milliyet, 9 Ocak 1976.

İstanbul’da üniversite ve yüksekokullarda da öğrenci olayları yaşandı. İ.Ü. Fen ve Edebiyat Fakülteleri olaylar dolayısıyla üç gün tatil edildi¹⁶¹². Sultanahmet İTİA’da Harun Karadeniz’in kitaplarını satan bir öğrenciye “komando” oldukları ileri sürülen kişiler saldırdı. İ.T.Ü.’nün tüm bölümlerinde ise öğrenciler H.Ü. Yurdu’nda Şükrü Bulut’un hayatını kaybetmesini protesto etmek amacıyla derslere girmedi¹⁶¹³.

Olaylar artarak devam ediyordu. 9 Ocak 1976’da İ.Ü. İşletme Fakültesi’nde Ankara’da yaşananlar hakkında bir forum düzenlemek isteyen öğrenciler Taksim’e yürüyüş yapmak istedi ve güvenlik önlemi alan polisle çatıştı. Bir öğrenci ve bir polis yaralandı, sekiz öğrenci ise gözaltına alındı. İ.Ü. Rektörü yaptığı açıklamada böyle bir ortamda eğitimin devam etmesinin mümkün olamayacağını ifade etti¹⁶¹⁴.

Basında art arda günlerde ülkücü “komandolar” ile ilgili haberler yayınlanınca bu kesime karşı bir tepki doğdu. Bu alışlagelen bir durum değildi. Çoğunlukla sol gruplar eylem yapar ve sağcı gruplar ya olayı protesto eder ya da devletin güvenlik güçlerini göreve davet ederdi. Yaşanılan çatışmalar da sürecin bir parçasıydı. Genel anlayış böyle idi. Şimdi ise sağ kesimden ülkücü “komandolar” eyleme geçince, özellikle Senato üyeleri arasında milliyetçi çevrelere yakın olanlar bunların lehine konuşmalar yapmışlardı.

5- Siyasi Parti Liderlerinin Değerlendirmeleri ve Sıkıyönetim İlanı Tartışmaları

Bülent Ecevit, CHP Gençlik Kolları tarafından 9-11 Ocak 1976’da düzenlenen “Üçüncü Demokratik Sol Düşünce Forumu”nda son günlerde meydana gelen olayların demokratik rejim için tehlike arz eder hale geldiğine dair açıklamada bulundu. CHP Genel Başkanı, Hükümet’in gerekli güvenliği sağlayamadığı için eğitim kurumlarında öğrenime ara vermek zorunda kalındığını dile getirdi. Egemen sınıfların, gençlik arasında olay çıkardığını belirtti. 1960 öncesi dönemde yaşanan gençlik olaylarında ölüm vakalarının sayısının az oluşunu, oysa MC Hükümeti döneminde bu tür olayların sayısının arttığını söyleyerek yaşananlardan Hükümet’i sorumlu tuttu¹⁶¹⁵.

Başbakan Süleyman Demirel ise Hükümet’in öncelikli meselesinin üniversitelerdeki durum olduğunu ve olayları önlemek adına “ellerinden geleni”

¹⁶¹² **Hürriyet**, 9 Ocak 1976.

¹⁶¹³ **Milliyet**, 9 Ocak 1976.

¹⁶¹⁴ **Milliyet**, 10 Ocak 1976.

¹⁶¹⁵ **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1976.

yapacaklarını dile getirdi. “*Gerekirse üniversite yönetimine el konularak sıkıyönetim ilan edilebileceğini*” vurguladı¹⁶¹⁶.

Ancak bunun bir çözüm yolu olamayacağıyla ilgili çeşitli görüşler mevcuttu. Zira 1971 yılı sürecinde meydana gelen olayları önlemek için ilan edilen sıkıyönetimin “*tersine oluşumların*” yaşanmasına sebep olduğuna dair örnekler veriliyordu. Özellikle 1968’e başlayan üniversite öğrenci olaylarının bazı reformlar ile önlendiğine değiniliyordu. Eğitim kurumlarının çağdaştırılması, öğretim üyesi-öğrenci ilişkilerinin geliştirilmesi, öğrenci ve asistanların üniversite yönetiminde söz sahibi olması ile olayların önüne geçildiğine değiniliyordu. Oysa son dönemde yaşananların sadece öğrenci olayı olarak değerlendirilemeyeceğini ifade ediliyordu. Zira MC Hükümeti ortağı olan bir siyasi parti ile “*komando*” örgütlerinin ilişkili olduğuna dair iddiaların gün geçtikçe güçlendiği belirtiliyordu. Bu eylemlerin nihai amacının olağanüstü hal ilanının sağlanması adına bir tür taktik olabileceği iddiası ileri sürülüyordu¹⁶¹⁷.

Adalet Bakanı İsmail Müftüoğlu yaşananların öğrenci olayı olmaktan ziyade ideolojik bir çatışma olduğunu söyledi. Bu olayların asıl amacının anayasal düzeni yıkmak olduğu amaçladığını ve anayasal kurumlara karşı bir başkaldırı niteliğinde meydana geldiğini dile getirdi¹⁶¹⁸.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit parti olarak sıkıyönetim ilanına kesin olarak karşı çıkacaklarını açıkladı. Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli¹⁶¹⁹ ise yaptığı açıklamada; Başbakan’ın son dönemde meydana gelen şiddet eylemlerinin Hükümet’i aşır devlet sorunu haline geldiği yönündeki açıklamaları ile “*acziyetini*” ortaya koyduğunu söyledi. MC Hükümeti’nin kamuoyunda güvensizliğe mahkûm olduğunu ve ülkenin bir “*kardeş kavgası*” içine sürüklendiğini dile getirdi. Bu duruma çözüm yolu olarak yeni bir Hükümet kurulmasını önerdi¹⁶²⁰.

Siyasi parti liderleri kendi siyaset anlayışları doğrultusunda konuyu değerlendirmekteydiler. Hükümet adına yapılan açıklamalarda da gençlik hareketleri devlet düzenini yıkmayı amaçlayan eylemler olarak değerlendirilmekteydi. Bülent Ecevit, Hükümet’i suçlamaktaydı. Süleyman Demirel ise Hükümet olarak her türlü

¹⁶¹⁶ **Milliyet**, 10 Ocak 1976.

¹⁶¹⁷ **Cumhuriyet**, 11 Ocak 1976, “*Olayların Ardındaki Gerçek-Eylemler ve Önlemler*” s.1-9.

¹⁶¹⁸ **Milliyet**, 10 Ocak 1976.

¹⁶¹⁹ 1927’de doğdu. İ.Ü. Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. 1961’de AP’den İstanbul milletvekili olarak seçildi. 1965-1970 arası TBMM Başkanı olarak görev yaptı. 1970’te AP’den ayrıldı. Demokratik Parti’yi kurdu. 1973’te yeniden İstanbul milletvekili olarak seçildi. 1977 seçimlerinde milletvekili olarak seçilemedi ve siyasi hayattan çekildi. (<http://www.biyografya.com/biyografi/5712> Erişim Tarihi: 10 Ekim 2017).

¹⁶²⁰ **Cumhuriyet**, 11 Ocak 1976.

önlemi alma çabası içinde olduklarını, buna sıkıyönetimin de dâhil olduğunu belirterek mevcut siyasi havayı oldukça gerginleştirecekti. Basında “*ortak aklın*” çözüm önerileri tartışılmaktaydı. Ferruh Bozbeyli ise Hükümet’in çözüm üretemediğini, son gelişmelerin de bunun sonucu olduğunu vurguladı.

6- İ.T.Ü. ve İ.Ü.’nün Süresiz Kapatılması ve Öğrenci Olaylarının Bir Yıllık Bilançosu

Siyasi gündem üniversitelerde yaşanan şiddet eylemleri ile meşgul iken, olaylar da artarak devam ediyordu. Ankara Yüksek Teknik Öğretmen Okulu’nda bir süre önce silahlı çatışmada yaralanan ve ülkücü kimliği ile bilinen Yunus Ceylan isimli öğrenci 11 Ocak 1976’da öldü. 12 Ocak 1976’da Yüksek Teknik Öğretmen Okulu önünde toplanan bir grup öğrenci ellerinde “*Türk milliyetçisi olduğu için vurdular, komünistleri affedenleri Türk milleti affetmeyecektir, devlet ülkücü gençliğe sahip çıkmalıdır*” pankartlarıyla yürüyüş yaptı¹⁶²¹. Arkadaşlarının cenazesini almak isteyen öğrencilerle güvenlik güçleri arasında tartışma yaşandıysa da cenaze, ailesine teslim edildi. Ülkü Ocakları Derneği Genel Başkanı Sami Bal yaptığı açıklamada Yunus Ceylan’ın H.Ü. Hastanesi doktorlarının direnişi yüzünden öldüğünü söyledi¹⁶²².

Maçka Maden Fakültesi’nde 12 Ocak 1976’da ülkücü öğrenciler bir forum düzenledi. Bu sırada Maçka Valideçeşme önünde çıkan silahlı çatışmada Maçka Mimarlık Fakültesi öğrencisi Özer Elmas ve Kemal Nabi Ünal yaralandı. Her ikisi de devrimci idi. Bu olay üzerine yaklaşık bin öğrenci protesto amacıyla Teknik Üniversite Taşkışla Kampüsü’nden çıkarak Maçka Maden Fakültesi’ne geldi ve işgal ettikleri binada forum düzenledi. Olayların devam etmesi üzerine İ.T.Ü. ve İ.Ü. yönetimi okulları süresiz olarak tatil etti¹⁶²³.

Ankara’da 12 Ocak’ta H.Ü. ve A.Ü. Rektörleri Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ü ziyaret etti. Olaylar hakkında bilgi veren Rektörler eğitim- öğretim güvenliğinin sağlanmasını istedi¹⁶²⁴.

Bir süre önce meydana gelen çatışmada yaralanan Nuray Erenler isimli öğrenci ise 13 Ocak 1976’da öldü. Olayların devam etmesi üzerine A.Ü. on gün süre ile kapatıldı. Aynı gün Gazi Eğitim Enstitüsü ile Yüksek Erkek Teknik Öğretmen Okulu arasında bulunan bahçeye atılan patlayıcı madde sebebiyle bir öğrenci yaralandı.

¹⁶²¹ **Milliyet**, 13 Ocak 1976.

¹⁶²² **Hürriyet**, 13 Ocak 1976.

¹⁶²³ **Hürriyet**, 13 Ocak 1976.

¹⁶²⁴ **Cumhuriyet**, 13 Ocak 1976.

Türkiye genelinde yer alan seksen dokuz öğretmen okulunda eğitim gören yaklaşık doksan bin öğrenci direnişe geçti. Öğrenciler ilkokul öğretmenliği haklarının geri verilmesini, iki yıllık eğitim enstitülerine parasız yatılı ve sınavsız olarak alınmalarını, tayini çıkarılan öğretmen ve yöneticilerin geri getirilmesini, okullarda demokratik eğitim yapılmasını ve bunun garanti altına alınmasını istiyordu¹⁶²⁵.

Üniversitelerde şiddet eylemleri devam ederken 15 Ocak 1976'da Hükümet tarafından öğrenci olaylarına karşı alınacak önlemlerle ilgili bir açıklama yapıldı. Başbakan Süleyman Demirel şiddet olaylarının ilkokul kademesine kadar indiğini belirtti. Hükümet'in olaylar karşısında zafiyet göstermemesi gerektiğini vurguladı. Eğitim faaliyetlerinin devam etmesini sağlamak zorunda olduklarını dile getirdi. Kendisine çok sayıda veliden mektup geldiğini ve evlatlarının can güvenliğinin sağlanmasını istediklerini açıkladı. Bu yüzden kesin olarak tedbir alacaklarını ve öncelikle olayların merkezinde yer alan eğitim kurumlarının kapatılacağını ifade etti. Aşırı sol ile mücadelenin devam edeceğini, okumak isteyen öğrencileri gerekirse başka okullara yerleştirileceğini belirtti. Olayların önlenememesi halinde Hükümet'in istifa ederek derhal genel seçimlere gideceği açıklandı¹⁶²⁶.

Abdi İpekçi 19 Ocak 1976 tarihli "Milliyet" gazetesindeki köşesinde gençlik hareketlerini değerlendirdi. Siyasilerin hakarete varan söylemlerinin mevcut duruma herhangi bir katkıda bulunmadığını belirtti. Bunun gerginliği artırıcı bir unsur olduğuna dikkat çekti. Siyasi liderler uzlaşmacı bir yol izlemek yerine çatışmayı tercih etmekteydi. İktidar da bu ortamı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendiriyordu ve bunu muhalefete karşı bir koz olarak kullanıyordu. Özellikle CHP Hükümet'in doğrudan hedefindeydi. Buna karşılık muhalefet, yaşanan gelişmelerin MC Hükümeti aleyhine olacağı görüşündeydi. Hükümet bu olayların üstesinden gelmezse kamuoyunda iktidara olan güven azalacaktı. Tepkiler büyüdükçe MC koalisyonu iktidarda kalamayacaktı. Oysa sorunu çözmek için siyasi partilerin fikir birliğine varması gerekiyordu. Karşılıklı suçlamalar ve artan kutuplaşmanın uzlaşmacı siyasete olumlu bir katkı yapmadığı ortadaydı. Gittikçe artan gerginlik şiddet eylemlerini hızlandırmaktaydı¹⁶²⁷.

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk Başkanlığı'nda 19 Ocak 1976'da toplanan MGK'da gündem yine anarşi olayları idi. MGK Sekreterliği tarafından yapılan açıklamada "Devlet ve rejim düşmanlarına karşı devletin bütün organları ve güçleriyle

¹⁶²⁵ Milliyet, 14 Ocak 1976.

¹⁶²⁶ Milliyet, 16 Ocak 1976.

¹⁶²⁷ Abdi İpekçi, "Liderlerin Birleştikleri İstek: Gerginlik", Milliyet, (19 Ocak 1976, s.1).

mücadele edilmesi zorunluluğunda anlaşmaya varılmıştır” denildi¹⁶²⁸. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk sıkıyönetim ilanına pek taraftar değildi. İdeolojik grupların silahtan arındırılması gerektiğine vurgu yapan Cumhurbaşkanı, “*Hiçbir siyasal örgüt, aşırı uçları himaye görünümünde olmamalıdır*” dedi. Amaçları dışında faaliyet gösteren derneklerin ve olay çıkan okulların kapatılması, şüpheli yerlerin sıklıkla aranması ve okumak isteyen öğrencilerin başka okullara nakil edilmesi gibi tedbirlerin alınması üzerinde görüşmeler yapıldığı belirtildi¹⁶²⁹.

İçişleri Bakanı ise yaptığı açıklamada aşırı sağın Hükümet’i, aşırı solun ise CHP’yi kullanmaya çalıştığını dile getirdi¹⁶³⁰. Yaşanan her olay bir diğerinin sebebi olmaya devam ediyordu. 12 Ocak’ta yaralanan İ.T.Ü. öğrencisi Özer Elmas’ın 27 Ocak’ta ölmesi üzerine yeni olaylar çıktı. Bir grup öğrenci İstanbul DGSA’da forum düzenledi. Burada “*demokratik güçlerin faşizme karşı ortak direnişi*” için karar alındı. Ardından yürüyüşe geçen bir grup öğrenciye İstanbul Tophane’de dağılmaları uyarısı yapıldı. Polise direnen öğrenciler çatışma çıkardı. Bu sırada Metin Arıkan isimli Ankara DMMA öğrencisi öldü ve çok sayıda kişi yaralandı. Olaylardan sonra İstanbul DGSA bir süreliğine tatil edildi¹⁶³¹.

Başbakan Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk ile 12 Mart 1976’da bir görüşme yaptı. Ele alınan konu üniversite olayları idi. Yaptığı açıklamada “*Eğer üniversiteler biz idare edemiyoruz, gelin siz idare edin derlerse onu da yaparız*” ifadelerini kullandı. Anayasa kapsamında üniversitelere “*el konulabileceğini*” belirtti. Eğitim kurumlarının “*okunmaz hale getirilmesi*” ile ilgili sorumluluğun herkese ait olduğunu ifade etti¹⁶³².

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ise 13 Mart 1976’da Ankara’da toplanan Öğretim Üyeleri Derneği Genel Kurulu’na gönderdiği mesajda Başbakan Süleyman Demirel’i eleştirdi. Hükümet’in ülkeyi yönetmekten ve vatandaşların can güvenliğini sağlamaktan “*aciz olduğunu*” söyledi. Başbakan’ın üniversitelerin idaresi hakkındaki söylemlerini eleştirdi. Hükümet ortağı olan bazı partileri tarafından kışkırtılan ve desteklenen gruplar olduğunu ifade etti. Başbakan Süleyman Demirel’in bu konuda bütün sorumluluğu üniversite ve yükseköğretim yöneticilerine “*yıkılmaya çalıştığını*” öne sürdü. O’na göre can güvenliğinin sağlanamamasındaki yegane sebep Hükümet’in

¹⁶²⁸ **Milliyet**, 20 Ocak 1976.

¹⁶²⁹ **Milliyet**, 21 Ocak 1976.

¹⁶³⁰ **Milliyet**, 27 Ocak 1976.

¹⁶³¹ **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1976.

¹⁶³² **Milliyet**, 13 Mart 1976.

görevini yapmamasıydı. Bülent Ecevit siyasi bunalımdan en çok etkilenenlerin öğrenciler ve öğretim üyeleri olduğunu belirtti. Mesajında “*Gençlerin ve öğretim üyelerinin güvenliğini ve özgürlüğünü, üniversitelerin ve yüksekokulların esenliğini ve onurunu düşünen hiçbir yetkilinin yükseköğrenim kurumlarını bu Hükümet’e teslim etmesi beklenemez*” ifadelerine yer verdi. Ayrıca öğrencilerin ve öğretim üyelerinin yeniden huzur ve güvenliğe kavuşabilmesi için “*demokrasi düşmanlarının kesin yenilgiye uğramaları ve Hükümet’ten uzaklaşmaları gerektiği*” ifadelerini kullandı¹⁶³³.

Ülkenin pek çok vilayetinde çatışmanın yaşanmadığı neredeyse bir gün bile yoktu. Bu durum eğitim öğretimi olumsuz etkilemişti. “*Milliyet*” gazetesinde 15 Mart 1976’da yayınlanan habere göre Türkiye genelinde yapılan bir araştırmaya göre 1975-1976 eğitim-öğretim yılının üçte birinde ders yapılamamıştı. Yaz tatilinden kesinti yapılarak eğitime devam edilememesi durumunda bazı fakültelerde öğrencilerin bir yıl kaybetme durumuyla karşı karşıya olduğu ifade ediliyordu. Üniversite öğretim üyeleri ile yüksekokul yöneticilerinin yaptıkları açıklamalarda ise eğitim ve öğretimin aksamasının öğrenciler üzerinde olumsuz bir etki bıraktığına değinilmişti¹⁶³⁴. Yine “*Milliyet*” gazetesinin 19 Mart 1976 tarihli haberine göre ise 1 Mart’tan itibaren meydana gelen olaylarda iki öğrenci öldürülmüş, on üç öğrenci ağır olmak üzere toplam yüz yirmi dört öğrenci yaralanmıştı. Yurdun çeşitli yerlerinde meydana gelen çatışmalarda iki öğretim üyesi olmak üzere yirmi beş kişi yaralanmış ve elliden fazla öğrenci gözaltına alınmıştı. İstanbul’daki olaylar dolayısıyla Vatan, Galatasaray ve Yıldız Mühendislik Okulları kapatılmıştı¹⁶³⁵. Tüm bu olaylar siyasileri radikal çözümler alma düşüncesine itiyordu. Başbakan Süleyman Demirel mecbur kalınması halinde üniversitelere “*el konulabileceğini*” yineledi. Bunun anayasal bir hak olduğunun yanı sıra halkın da bunu istediğini dile getirdi¹⁶³⁶.

“*Milliyet*” gazetesi 8 Nisan 1976’da sağ-sol çatışması ve boykot eylemleri hakkında yaptığı araştırmayı “*Öğretim Kurumlarındaki Olayların İç Yüzü*” başlığıyla bir yazı dizisi yayınlamaya başladı. Buna göre eğitim-öğretimin tek sorunu can güvenliği idi. Çatışmaların ortaöğretim kademesine inmesi kamuoyunda ciddi bir kaygı oluşturunuyordu. 1977 yılı için öğrencilerin üniversiteye alınamaması tehlikesi belirmişti. Yazı dizisinde her gün bir öğretim kurumunda yaşanan olaylar derinlemesine

¹⁶³³ *Milliyet*, 14 Mart 1976.

¹⁶³⁴ *Milliyet*, 15 Mart 1976.

¹⁶³⁵ *Milliyet*, 19 Mart 1976.

¹⁶³⁶ *Milliyet*, 20 Mart 1976.

inceleniyordu. Bazı öğrenci liderleri ve öğretim üyelerinin de görüşlerine yer verilmekteydi¹⁶³⁷.

Öğrenci olayları kamuoyunda artık şiddetle eleştirilmeye başlanmıştı. Olaylar öğrencilerin tamamını kapsamamasına rağmen etkisi eğitimin bütün safhalarında derin bir iz bırakıyordu. Başta öğrenciler olmak üzere öğretim üyeleri, aileler, güvenlik güçleri halk ve sorunlara çözüm üretmekle yükümlü olan Hükümet'te tahammül kalmamıştı. Bütün kesimler radikal bir çıkış yolu aramaktaydı.

7- Öğrenci Olaylarını Durdurmak İçin Kurumlar İle Üniversitelerden Gelen Çağrılar ve Çözüm Önerileri (Nisan-Haziran 1976)

a) Ölümlü Vakalarda Artış ve Hükümet Tarafından Yapılan Değerlendirme (8 Nisan 1976)

Öğrenci olaylarında ölümlü vaka sayısında da artış gözleniyordu. Son yılların en kanlı öğrenci olayı 8 Nisan 1976'da meydana geldi. Ankara'da üç öğrenci öldürüldü, dokuzu ağır olmak üzere kırktan fazla kişi yaralandı. Bunlardan birisi SBF'de derslere devam etmek isteyen öğrenciler arasında çıkan çatışmada ölen, Cumhuriyet Senatosu Tabii Senatörü Muzaffer Yurdakuler'in¹⁶³⁸ oğlu Hakan Yurdakuler idi. H.Ü. öğrencileri Hakan Yurdakuler'in ölümünü protesto etmek istedi. Uzun süren polis-öğrenci çatışmasının ardından H.Ü. Yurdu'na operasyon düzenlendi¹⁶³⁹.

Çıkan çatışmada Gazi Eğitim Enstitüsü öğrencisi Orhan Ensar¹⁶⁴⁰ öldürüldü. SBF'den Kurtuluş'a doğru protesto yürüyüşüne geçen öğrencilerle polis arasında çıkan çatışmada da Ankara DMMA öğrencisi Burhan Esin öldü¹⁶⁴¹. Çok sayıda kişi gözaltına alındı. Ankara DMMA, H.Ü. ve A.Ü. 12 Nisan'a kadar tatil edildi¹⁶⁴².

Bu üç ölümlü vaka farklı illerdeki öğrencileri harekete geçirdi. İzmir, İstanbul ve Diyarbakır'da yürüyüşler düzenlendi. A.Ü. ve H.Ü. on gün, E.Ü. ise bir gün süre ile kapatıldı. Olaylar hakkında 9 Nisan'da değerlendirmede bulunan Başbakan Süleyman Demirel ise Hükümet'in öğrenci olaylarını önlemek amacıyla var gücüyle çalıştığını

¹⁶³⁷ **Milliyet**, 8-20 Nisan 1976.

¹⁶³⁸ 1915'te Halep'te doğdu. Harp Okulu ve Harp Akademisi'ni bitirdi. Türkiye'nin çeşitli askeri birliklerinde görev aldı. Kara Kuvvetleri Komutanlığı Harekât Başkanlığı 3. Şube Subayı, Yedek Subay Okulu Komutanlığı Kurmay Başkanlığı, Genelkurmay Harekât Başkanlığı Subayı, Genelkurmay Başkanlığı Plan ve Harekât Dairesi CENTO Şubesi Müdürü olarak görev yaptı. 1960 İhtilali sonrası MBK Üyesi oldu. 1995'te öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt4/index.html Erişim Tarihi: 12 Ekim 2017).

¹⁶³⁹ **Milliyet**, 9 Nisan 1976.

¹⁶⁴⁰ "**Milliyet**" gazetesine göre Mehmet Eşari Oran'dır. (**Milliyet**, 9 Nisan 1976).

¹⁶⁴¹ **Cumhuriyet**, 9 Nisan 1976.

¹⁶⁴² **Cumhuriyet**, 9 Nisan 1976.

söyledi. Fakat kasıtlı bir şekilde itham edildiklerini belirtti. Ayrıca Hükümet'in siyasi partilerin yan kuruluşlarıyla değil, kendileriyle iktidar ortaklığı içerisinde bulunduğunu ifade etti. Siyasi parti liderleri birbirlerini suçlamaktaydı. Bazı parti yetkilileri ise sağduyu çağrısında yapıyordu. Eğitim politikasının yanlışlığı üzerinde duruyor ve karşılıklı suçlamalarla sorunların çözülemeyeceğini ifade ediyorlardı. Olaylar hakkında pek çok sivil toplum kuruluşu da açıklama yaptı. Genel kanı Hükümet'in “zaafiyet” içerisinde olduğu idi¹⁶⁴³.

Öğrenci olayları sonucunda kamuoyuna yansıyan her ölüm haberi toplumun genelinde büyük üzüntüye sebep olduğuna şüphe yoktu. Yapılan resmi açıklamalar ve siyasi parti temsilciliklerinin beyanları bu yönde idi. En önemli sorun, siyasetin bu süreçte çözüm üretmemesiydi.

b) Nihat Erim'in Türkiye'nin En Çok Oy Alan İki Büyük Partisi'nin Liderlerine Yaptığı Çağrı

Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Grubu¹⁶⁴⁴ adına Nihat Erim 9 Nisan 1976'da Türkiye'nin iki büyük partisine bazı tavsiyelerde bulundu. Cumhurbaşkanlığı'na yapılan çağrıda ise öğrenci olaylarının yurdun her yerinde yoğunlaştığı belirtilerek bazı uyarılarda bulunulacaktı. Özellikle 8 Nisan'da Ankara'da yaşanan silahlı çatışmalar dolayısıyla öğrenci velilerinin ortak endişeleri yansıtılmıştı. Ayrıca güvenli bir eğitim ortamının varlığı Hükümet'in çabalarına bağlıydı. Nihat Erim, Hükümet'in karar alma ve uygulama konusunda bazı olanaklardan yoksunsa bundan Meclis'in haberdar edilmesi gerektiğini belirtiyordu. Öğrenci olaylarına Hükümet “soğukkanlı” bir şekilde muamele etmeli ve “hurçın” davranılmamalıydı. Bu konuda yasama organının denetim mekanizmasına önem verilmeli ve araştırma önermeleri uzun süre bekletilmemeliydi¹⁶⁴⁵.

Nihat Erim'e göre gençlerin birbirlerine düşman kamplara bölünmesinin ülkeye bir yarar sağlamadığı anlaşılmalıydı. Öğrenci olmayan kişilerin öğrencilerin aralarına sızarak onları yönlendirme ihtimali üzerinde durulmalıydı. Gerçekleşen olayların ülkeyi ve devleti zarara soktuğu vurgulanıyordu¹⁶⁴⁶.

¹⁶⁴³ **Milliyet**, 10 Nisan 1976.

¹⁶⁴⁴ Kontenjan Senatörlüğü; 1961 Anayasası ile uygulamaya konulan Cumhurbaşkanı tarafından Cumhuriyet Senatosu'na seçilmiş on beş üyeye verilen isimdir. Cumhuriyet Senatosu'nda grup sahibi olan bu kişiler, kendi aralarından birini başkan seçerek grup çalışmalarını yürütüyordu. Altı yıl için topluma önemli hizmette bulunmuş, üniversite mezunu ve kırk yaşını dolduran kişiler arasından seçilmekteydiler. (https://www.turkcebilgi.com/cumhuriyet_senatosu_kontenjan_senatörleri Erişim Tarihi: 26 Ocak 2018).

¹⁶⁴⁵ **CFKA**, Y.No: 6/7-22, F.No: 4450-1.

¹⁶⁴⁶ **CFKA**, Y.No: 6/7-22, F.No: 4450-1.

Prof. Dr. Nihat Erim bu sorunlar hakkında iki büyük partiye “Sizler Türk seçmeninin büyük çoğunluğunu temsil ediyorsunuz. Yurdumuzun yalnız bugününü değil, yarınlarını da tehlikeye sokan, eğitimi önleyici, yok edici kanlı olaylar karşısında, birbirinizi suçlamayı, birbirinizle ağır sözlerle kavga etmeyi bir yana bırakarak, çocuklara, gençlere önce bir güzel örnek veriniz. Sonra da hemen en üst kademedeki liderlerinize birbirleriyle açık yürekli, içten bir karşılıklı konuşmayı kabul ettiriniz. Milleti kemiren, geleceğini tehlikeye sokan bu yürekler acısı ortamdan çıkmanın çarelerini birlikte arayınız. Birlikte içtenlikle ve açık yürekle ararsanız, bu çare mutlaka bulunur. İçine düşülen ortamda bu çare ancak ve yalnız böyle bulunur” diyerek uyarıda bulunuyordu¹⁶⁴⁷.

Nihat Erim AP ve CHP Genel Başkanları’nın şahsında aslında onların kurumsal kimliklerine bir uyarıda bulunarak birbirlerini suçlamaktan vazgeçmelerini istedi. İlk önce kendi aralarında bir barış ortamı sağlanmalıydı ki bu durum toplumun geneline de yansıtılsın.

c) A.Ü. Senatosu’nun Öğrenci Olaylarının Çözümüne Yönelik Kararlarını Cumhurbaşkanlığı’na Sunması (9 Nisan 1976)

A.Ü. Rektörü Prof. Dr. Tahsin Özgüç tarafından Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’e 9 Nisan 1976’da üniversitede meydana gelen şiddet olayları hakkında bir rapor sunuldu. Üniversite Senatosu’nda alınan kararlar, bu raporun içeriğini oluşturacaktı¹⁶⁴⁸.

Üniversitelerde ve özellikle SBF ile H.Ü.’de meydana gelen cinayet ve siyasal nitelikteki terör olaylarının her geçen gün şiddetini artırarak demokratik rejimi, ülke ve millet bütünlüğünü, can güvenliğini ve öğretim özgürlüğünü tehdit ettiği vurgulanmaktaydı. Bu olayların anayasal demokratik düzeni yıkmaya yönelik ideolojik amaçlar taşıdığını belirtmekteydi. Olaylar, amaçlarını silah gücüyle gerçekleştirmek isteyen örgütler tarafından çıkarılmaktaydı. Ayrıca üniversiteleri hedef alan bu örgütlerin üniversite sorunlarıyla bir ilgisinin olmadığı belirtilmekteydi. Ancak olayların üniversite kurullarınca alınacak tedbirlerle önlenmesi de mümkün değildi. Üniversitelerin özerk olması ve yöneticilerin seçimle işbaşına gelmesi öğrenci olaylarının daha da “uç” noktalara taşınmasını engelleyen bir faktör olarak savunulmuştu. Olayların önlenmesi için devlet tarafından kanunlar çerçevesinde köklü

¹⁶⁴⁷ CFKA, Y.No: 6/7-22, F.No: 4450-2.

¹⁶⁴⁸ CFKA, Y.No: 6/7-22, F.No: 4451-1.

tedbirler alınmalı idi. Silahlı örgütlerin herhangi bir siyasal kuruluşun desteğini almaması gerektiği vurgulanmıştı¹⁶⁴⁹. Ayrıca güvenlik güçleri suçluları ivedi olarak tespit etmeliydi. Olaylar bu sayede önlenebilirdi¹⁶⁵⁰.

Raporda olaylarla ilgili olarak iki büyük siyasi partinin acil olarak iş birliği yapması gerektiği belirtilmişti. Bunun “*milli ve tarihi görev*” olduğu öne sürülüyordu. A.Ü. Senatosu’nun bu konudaki görüşlerini başta Cumhurbaşkanı’na, Başbakan’a ve Ana Muhalefet Partisi Genel Başkanı’na A.Ü. Rektörü başkanlığındaki bir heyet tarafından iletilmesine karar verildiği açıklandı¹⁶⁵¹.

Raporda yaşanan olaylara dair çözüm önerileri sıralanmaktaydı. Buna göre sağ veya sol görüşlü silahlı örgütlerin dernekler yasasını ihlal ettiği belirtiliyor ve bunlara ait kuruluşlar hakkında Adalet Bakanlığı’nca gereken işlemlerin en kısa zamanda yapılması isteniyordu. Bu örgütleri destekleyen siyasi partilerin de kendilerini bağlayan yasalara aykırı davranışlarından ötürü haklarında yasal işlem yapılmalıydı. Güvenlik güçlerine de olaylar karşısında tarafsız olunması konusunda kesin emir verilmesi isteniyordu. Taraf tutanların tespiti halinde ceza verilmesi gerektiği ifade edilmekteydi¹⁶⁵².

Öğrenci yurtlarının ve öğrencilerin her türlü silahtan arındırılması gerektiği belirtilmekteydi. Yurtların kolluk kuvvetleri gözetiminde yaşanabilir kılınması isteniyordu. Ayrıca öğrenci olmayanların yurtlara girmesi engellenmeliydi. Devletin bütün kurumlarında var olan “*partizanlık*” faaliyetlerinin durdurulması için bakanlıklara gerekli talimatların verilmesi isteniyordu. Eğitim ve öğretim kurumlarına yapılan saldırılara karşı kolluk kuvvetlerinin gerekli tedbirleri alarak can ve mal güvenliğinin sağlanması isteniyordu. Faili meçhul cinayetlerin failleri en kısa zamanda tespit edilerek adalete teslim edilmeliydi. Türkiye üzerinde faaliyet gösteren yabancı istihbarat birimlerinin etkinlikleri sonlandırılmalıydı. Yurt dışından getirilen silahları öğrencilere ulaştıran gizli örgüt ve yapıların tespit edilmesi gerektiği belirtilmekteydi. TSK içine sızmaya çalışan siyasi ve gayri siyasi örgütler de engellenmeliydi. TRT’nin kuruluş amaç ve hedefleri dışında bir yayın politikası izlediği vurgulanıyor ve uyarılması isteniyordu¹⁶⁵³.

¹⁶⁴⁹ CFKA, Y.No: 6/7-22, F.No: 4451-1.

¹⁶⁵⁰ CFKA, Y.No: 6/7-22, F.No: 4451-2.

¹⁶⁵¹ CFKA, Y.No: 6/7-22, F.No: 4451-2.

¹⁶⁵² CFKA, Y.No: 6/7-22, F.No: 4451-3.

¹⁶⁵³ CFKA, Y.No: 6/7-22, F.No: 4451-3-4.

A.Ü. Senatosu tarafından 9 Ocak 1976’da yapılan olağanüstü toplantıda şiddet olayları görüşüldü. Toplantıda alınan kararlar Cumhurbaşkanlığı’na sunulmak üzere bir rapor halinde gönderildi. Belirtilen hususların kamuoyu ile de paylaşılmasına karar verildiği belirtildi. Buna göre birbirinden farklı siyasi amaçlarını zorla gerçekleştirmek isteyen silahlı örgütlerin üniversitelerde gerçekleştirdiği şiddet eylemleri her geçen gün artmaktaydı. Bu durum eğitim ve öğretim özgürlüğünün yanı sıra can güvenliğini de tehdit etmekteydi. Bu silahlı örgütlerin üniversite sorunları ve öğrencilerle herhangi bir ilgisinin olmadığı ileri sürülmekteydi. Bu yüzden olayların üniversite içi önlemlerle engellenmesinin mümkün olmadığı ifade edilmişti. Yaşanılanların devlet tarafından tarafsız bir şekilde alınacak köklü tedbirlerle son bulacağı vurgulanmaktaydı¹⁶⁵⁴.

Üniversite olaylarının daha kötü bir duruma gelmesini engelleyen hususlardan biri de üniversite özerkliği idi. Diğer de yöneticilerin tarafsızlığıydı. Alınacak tedbirlerde bunun gözetilmesi de istenmekteydi. Olayların tespit ve değerlendirmesine dair Üniversitelerarası Kurul tarafından 29 Aralık 1975’te yayınlanan bildiride yer alan hususların göz önünde bulundurulması talep edilmekteydi. Yasaların etkinliğinin sağlanması ve demokratik hukuk devletinin korunması konusunda siyasi kuruluşların hepsine görev düştüğü ifade edilmişti. Özellikle de milletin çoğunluğunu temsil ettiği için, iki büyük siyasi partinin iş birliği yapmasının şart olduğu ileri sürülmüştü¹⁶⁵⁵. Bütün zorluklara rağmen A.Ü.’de öğrenime devam edileceği belirtilmiş, olayların devam etmesi halinde öğrenime uygun şartlar ve can güvenliği sağlanıncaya kadar süresiz olarak ara verileceği vurgulanmıştı¹⁶⁵⁶.

A.Ü. Senatosu’nun aldığı kararlar dikkate değerdı. Alınacak önlemler konusunda önerilerde bulunulurken iyi olan ve devamından fayda umulan “*süreçlerin ve tutumların*” da tespitinde bulunuluyordu.

d) Öğrenci Olaylarına Yönelik Başbakan Süleyman Demirel’in Beyanatları ve Cumhuriyet Senatosu İle Millet Meclisi’nde Konunun Gündeme Gelmesi

Başbakan Süleyman Demirel 10 Nisan 1976’da yaptığı basın toplantısında şiddet olaylarını değerlendirdi. O’na göre öğretim kurumlarında yaşananlar “*söndürülemeyen bir fitnenin belirtileri*” idi. Şiddet eylemlerinin sonlanması için her çareye

¹⁶⁵⁴ CFKA, Y.No: 6/7-22, F.No: 4451-5.

¹⁶⁵⁵ CFKA, Y.No: 6/7-22, F.No: 4451-5.

¹⁶⁵⁶ CFKA, Y.No: 6/7-22, F.No: 4451-5-6.

başvurulacağını söyleyen Başbakan polisin tavrına yönelik eleştirilere cevap verdi. Polisin herkese eşit yaklaştığını ancak Cumhuriyete karşı işlenen suçlarda taraf olduğunu söyledi: “*Üniversite ve yüksekokulların okunmaz hale getirilmesine müsaade etmeyeceğiz*” diyerek anarşi olaylarıyla mücadelede kararlılık mesajı verdi. Ayrıca “*Anarşi, komünizm ve her türlü kanunsuzlukla mücadele devamlılık arz eden bir konudur... Can ve mal güvenliği öğretim ve öğrenim hürriyetleri, her hürriyet gibi mutlaka güvence altında tutulacaktır. Kanunlara karşı çıkanlarla kanun kuvveti ve kanun yoluyla mücadele devam edecektir. Bazı yükseköğretim kurumları dışında ülkemizde ortaöğretim müesseselerinin tamamında öğretim yapılmaktadır. İdeolojik kavgayı ve siyasi mücadeleyi bu masum müesseselere sokma teşebbüsleri kesin olarak kırılmıştır...*”¹⁶⁵⁷ dedi.

Cumhuriyet Senatosu İstanbul Üyesi Fikret Gündoğan ile Artvin Üyesi Recai Kocaman¹⁶⁵⁸ tarafından 13 Nisan 1976’da, “*bunalımın kökenleri ve nedenleri ile olayların devamının önlenmesi*” hakkında CHP Grubu adına Senato Araştırması talebi ile bir önerge verildi. Önerge metninde gerekçeler ve o günkü durum ile ilgili tespitler yer alıyordu. Hükümetin ayrışmaya sebep olduğu öne sürülüyordu. Araştırma Önergesinin sonunda ise MC Hükümeti’nin kurulduğu tarihten bugüne kadar geçen süre içerisinde meydana gelen şiddet olaylarının bir kronolojisi sunuldu¹⁶⁵⁹.

Olaylar hakkında Başbakan’ın cevaplandırması isteğiyle CHP Adana milletvekili Hasan Cerit¹⁶⁶⁰ tarafından nisan ayında bir soru önergesi verilmişti. Son bir yılda meydana gelen olaylarda öldürülen gençlere ilişkin bilgi isteniyordu. Önergeye Başbakan adına İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk 11 Mayıs 1976’da yazılı olarak cevap verdi. Buna göre Süleyman Demirel Hükümeti’nin kurulduğu tarihten soru önergesinin verildiği 2 Nisan 1976 tarihine kadar iki yüz seksen üç saldırı ve çatışma yaşanmıştı. Bu olaylarda yirmi sekiz genç öldü ve şüpheli olarak otuz bir kişi yakalandı. Dört ölüm

¹⁶⁵⁷ **Milliyet**, 11 Nisan 1976.

¹⁶⁵⁸ 1928’de doğdu. İstanbul Haydarpaşa Lisesi’ni bitirdikten sonra İ.Ü. Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. Bir süre Serbest Avukatlık yaptı. 14 Ekim 1973’te yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçiminde CHP adayı olarak Artvin üyesi seçildi. Anayasa ve Adalet Komisyonu’nda görev aldı. 14 Ekim 1974’te üyeliği sona erdi. (**Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri, II, (1966-1980)**, 1999, Ankara s.269); 2012’de öldü. (<http://www.hopam.com/icerikdetay.php?iid=12134> Erişim Tarihi: 12 Ekim 2017).

¹⁶⁵⁹ Fikret Gündoğan ve Recai Kocaman’ın sunduğu Senato Araştırma önergesinde yer alan şiddet olaylarının sıralı listesi 13 Nisan 1976’da CSTD’de yer almaktadır. (CSTD, XXVII, s.386-397).

¹⁶⁶⁰ 1923’te doğdu. A.Ü. Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Serbest Avukatlık ve Çukurova Pamuk, Yerfistığı ve Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Pamuk Tarım Satış Kooperatifi Başkanı olarak görev yaptı. IV (XV) Dönem Adana milletvekili olarak seçildi. 1994’te öldü. (<http://tbmm.chp.org.tr/milletvekiliDetay.aspx?ID=4156> Erişim Tarihi: 13 Ekim 2017).

olayının faili olduğu tespit edilen beş kişinin yakalanması için çalışmaların devam ettiği belirtildi¹⁶⁶¹.

Haziran ayında ise şiddet eylemleri daha da arttı. Gaziantep'te 8 Haziran 1976'da saklandıkları evde eylem hazırlığı yapan THKO militanları polis tarafından kuşatıldı. Yirmi üç saat süren çatışma sonucunda üçü sağ olmak üzere beş militan ele geçirildi. Çatışmada dört güvenlik görevlisi ise hayatını kaybetti¹⁶⁶².

Başbakan Süleyman Demirel başkanlığında 19 Haziran 1976'da toplanan Üniversite Denetleme Kurulu toplantısı gerçekleştirildi. Adı geçen kurulun üniversiteler üzerinde devletin gözetim ve denetim görevini nasıl gerçekleştireceği üzerinde duruldu. Üniversitelerin Hükümet'in en öncelikli konusu olduğu belirtildi. Amaç huzurlu bir eğitim ortamı sağlamaktı¹⁶⁶³.

Elazığ'da daha önceden çatıştıkları için hâkim önüne çıkan iki karşıt grup, 4 Eylül 1976'da adliye çıkışında yeniden kavga etti. Metin Kunter isimli sağ görüşe mensup olduğu bir kişi öldü. Cinayet zanlısı kişinin CHP binasına sığınması üzerine sağcı grup binaya girerek tahrip etti. Bu olaylar sırasında ise Ali Alpay isimli bir vatandaş ile on üç yaşında bir çocuk hayatını kaybetti. *"Katil Ecevit, komünistler Moskova'ya, katili bize verin"* sloganları eşliğinde taşlı, sopalı kavga büyüdü ve şehrin farklı bölgelerine dağıldı. Vali, askeri birliklerden yardım istedi. Yaralanan güvenlik güçleri oldu. Başbakan Süleyman Demirel konu hakkında olayların yatıştığını ve kanun çerçevesinde gerekenin yapılacağını belirtti¹⁶⁶⁴.

Başbakan Süleyman Demirel yukarıda da ifade edildiği üzere Hükümet adına yaptığı açıklamalarda *"kanunlara uyulması ve özgürlüklerin sınırı"* kapsamında konuyu ele alırken, öğrenci olayları ve yükselen şiddet Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi'nin de gündeminden düşmüyordu.

8- Yeni Öğretim Yılı (1976-1977) İle Birlikte Başlayan Şiddet Eylemleri ve Üniversitelere El Koyma Tartışmaları

Üniversitelerin mevcut durumu yeni eğitim-öğretim yılının 1 Kasım 1976'da başlaması ile birlikte daha da kötüleşti. Zira üniversite olayları iyice arttı. İlk gün İstanbul Şişli Siyasal Bilimler Yüksekokulu önünde karşı karşıya gelen sağ ve sol gruba mensup öğrenciler çatıştı. Silahların kullanıldığı olayda ikisi ağır dört öğrenci

¹⁶⁶¹ MMTD, 4/XIX, s.383-384.

¹⁶⁶² Cumhuriyet Ansiklopedisi..., III, s.403.

¹⁶⁶³ Milliyet, 20 Haziran 1976.

¹⁶⁶⁴ Milliyet, 5 Eylül 1976.

yaralandı¹⁶⁶⁵. Ankara H.Ü.’de de yaralanan öğrenciler oldu. Birçok fakültede yapılan aramada çok sayıda ateşli silah ve eylemlerde kullanılan materyaller ele geçirildi. Bazı öğrenciler gözaltına alındı¹⁶⁶⁶.

İ.Ü. olayların sona ermemesi üzerine Yönetim Kurulu kararı ile süresiz olarak, Bursa Üniversitesi ise yirmi dört günlüğüne kapatıldı. Ankara, Malatya ve Balıkesir’de meydana gelen olaylarda çok sayıda kişi yaralandı ve gözaltına alınanlar oldu¹⁶⁶⁷.

Yeni öğretim yılının başlamasıyla tırmanışa geçen şiddet eylemlerinin sonlandırılması adına o güne dek pek karşılaşılmayan bir çağrı gündeme geldi. Ülkü Ocakları Derneği Genel Başkanı Ali Batman, yükseköğrenim kurumlarında var olan ideolojik çatışmalar hakkında bir bildiri yayınladı. Buna göre yükseköğrenim kurumlarında yaşanan olaylar emperyalizmin işine yarıyordu. Çatışmaların sonlandırılması ve çözüm olarak barış zemininde fikir tartışmaları yapılması önerisinde bulundu. Terör eylemlerine son verilmesi gerektiğini vurguladı. Bu çağrı kamuoyunda yankı uyandırdı. “*Hürriyet*” gazetesi 1 Aralık 1976’da manşetten bu çağrıyı haber olarak yayınladı. Hatta İstanbul’da ülkücü ve sol grupları bir araya getirme çalışmaları yürütüldü. Dev-Genç önce teklifi olumlu karşıladı. İstanbul Yurtsever Devrimci Gençlik Derneği (İYDGY) de teklifi kabul etti. Toplantıya “*Hürriyet*” gazetesi ev sahipliği yaptı. Ancak herhangi bir sonuca varılamadı¹⁶⁶⁸.

A.Ü. Ziraat Fakültesi 10 Aralık 1976’da öğrencileri can güvenlikleri olmadığı gerekçesiyle toplu olarak okula gitmek amacıyla minibüs kiralamıştı. Ancak Ziraat Fakültesi yakınlarında sağ görüşlü militanlar tarafından aracın lastiklerine ateş edildi. Bu saldırıda Aynur Sertbudak isimli sol görüşlü olduğu belirtilen bir öğrenci öldü¹⁶⁶⁹. Adana, Diyarbakır, Gaziantep, Bursa, Malatya illerinde ise lise, üniversite ve yüksekokullarda çatışmalar yaşandı. Erzurum Atatürk Üniversitesi’nde de bazı genel isteklerinin yerine getirilmesini isteyen öğrenciler bir günlük “*uyarı*” boykotuna başladı¹⁶⁷⁰.

Şiddet olaylarının artması üzerine Başbakan bir kez daha sıkıyönetimi çare olarak gördüğünü açıkladı. Artık olayların “*sınırı aştığını*” vurguladı. Başbakan yaşananların devleti yıkma boyutuna geldiğini söyledi. Alınabilecek tüm önlemlerin alındığını geriye iki seçenek kaldığını belirtti. Bunlardan ilki sıkıyönetimin ilanı diğeri

¹⁶⁶⁵ **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1976.

¹⁶⁶⁶ **Milliyet**, 2 Kasım 1976.

¹⁶⁶⁷ **Milliyet**, 13 Kasım 1976.

¹⁶⁶⁸ H. Öznur, **Ülkücü Hareket Teşkilatlar...**, II, s.420-422

¹⁶⁶⁹ **Cumhuriyet**, 11 Aralık 1976.

¹⁶⁷⁰ **Milliyet**, 11 Aralık 1976.

de de olay çıkan “yerlere” el konulması olduğunu açıkladı. Bakanlar Kurulu ve MGK’da öncelikli olarak bu konunun ele alındığını vurguladı. Yaşananların toplumsal olaydan ziyade “cinayet” olduğunu söyledi. Devleti yıkmak isteyenlerin kesinlikle amacına ulaşamayacaklarını belirtti¹⁶⁷¹.

Bu açıklamalara CHP ise şiddetle karşı çıktı. Bülent Ecevit Başbakan’ın kendisine olağanüstü yetkiler verilmesini istediğini öne sürdü. “*Demirel bu yetkileri demokrasiyi çökertmek, seçimi engellemek ve Hükümet ortağı bir partinin hesabını görmek için istiyor*” dedi. Ülkenin geldiği durumdan Başbakan’ı sorumlu tuttu. Hatta işlenen cinayetleri ve azmettiricileri, Süleyman Demirel ve bazı Hükümet ortaklarının desteklediği iddiasında bulundu. Ayrıca Hükümet’in üniversitelere el koyma yetkisinin bulunmadığını, zira Anayasa Mahkemesi’nin bu yasayı yürürlükten kaldırdığını söyledi. MSP de sıkıyönetime karşı olduğunu açıkladı. Üniversitelerin kendi kolluk kuvvetlerini kurmaları gerektiğini ve disiplin kurullarının da işletilerek sorunların üstesinden gelinebileceğini belirtti. CGP ise yayınladığı bildiri ile “*Kanlı şiddet olaylarını nefretle kınıyoruz. Komünist ihtilal peşinde koşan, devletimizi bölmeye ve yıkmaya çalışan, Türk polisini kurşunlayan örgütlerin karşısına sorumsuz gruplar değil güvenlik kuvvetleri çıkmalıdır*” açıklamasını yaptı¹⁶⁷².

Üniversite Rektörleri’nin de bu hususta birbirinden farklı açıklamaları oldu. A.Ü. Rektörü Sefa Reisoğlu da Hükümet’in üniversitelere el koyma yetkisinin olmadığını belirtti. Çukurova Üniversitesi Rektörü Lütfullah Aksungur ise olayların kökeninin Hükümet tarafından bilindiğini ve bunun kamuoyuyla paylaşılması gerektiğini öne sürdü. Tek çözüm olarak ise AP-CHP koalisyonunu işaret etti. Üniversite olaylarının temelinde iç ve dış kaynaklardan beslenen bir grubun, bağımsız bir devlet kurma fikri olduğunu belirtti¹⁶⁷³.

A.Ü. can güvenliğinin kalmadığı gerekçesiyle 11 Aralık 1976’da süresiz olarak kapatıldı. Aynı gün Gaziantep’te öğrenciler arasında çıkan sağ-sol çatışmasına yerel halk da karıştı. Pek çok işyeri tahrip edildi. Yaralananlar oldu. Adana’da da öğrenciler arasında çıkan kavgada bir kişi yaralandı¹⁶⁷⁴. Bir süre önce tatil edilen İ.Ü. 12 Aralık’ta açıldı. Geniş çaplı güvenlik önlemlerinin alınmasına rağmen olaylar çıktı. Taşlı sopalı

¹⁶⁷¹ **Cumhuriyet**, 11 Aralık 1976.

¹⁶⁷² **Milliyet**, 12 Aralık 1976.

¹⁶⁷³ **Milliyet**, 12 Aralık 1976.

¹⁶⁷⁴ **Milliyet**, 12 Aralık 1976.

kavgada iki öğrenci ağır yaralandı, dört öğrenci gözaltına alındı. Başka illerde de şiddet eylemleri devam ediyordu¹⁶⁷⁵.

15 Aralık'ta kendisini takip ettiği gerekçesiyle bir genç, iki polise ateş açtı. Şüpheli kişinin Site Öğrenci Yurdu'na kaçması üzerine polis yurttan arama yaptı. Çok sayıda sol yayın, afiş, bildiri, kesici aletler ve dinamit bulundu. Yaklaşık yüz kişi gözaltına alındı. İ.Ü. Fen Fakültesi 20 Aralık'a kadar tatil edildi. Olaylar İstanbul ile sınırlı kalmadı. 15 Aralık 1976'da Türkiye genelinde birçok öğrenci olayı çıktı. Çumra, Akşehir, Trabzon, Ankara ve Bursa'daki olaylarda yaklaşık yetmiş kişi yaralandı. On bir kişi tutuklandı ve elli yedi kişi gözaltına alındı. Olaylar yalnızca üniversitelerde yaşanmıyordu. Çeşitli gerekçelerle lise düzeyindeki eğitim kurumlarında da boykot ve çatışmalar yaşanıyordu. Bu okullar da bir süreliğine tatil edildi¹⁶⁷⁶.

Yukarıda da ifade edildiği üzere iki polisin vurulması olayından sonra Site Yurdu'nda yapılan aramada sabotaj planları, bomba ve patlayıcı madde imalatına dair bilgilerin yanı sıra "*Halk Düşmanı*" adı verilen kişilere ait adres ve fotoğrafların bulunduğu açıklandı. Üç bölüm halinde hazırlanmış olan dokümanların ilk bölümünde İstanbul'da bulunan bazı karakolların krokisi ve geliş-gidiş güzergâhlarının yer aldığı planlar vardı. İkinci bölüm ise askeri ve teknik bilgilerin yer aldığı dokümanlara ayrılmıştı. El bombası yapımı, patlayıcı madde yapımı ve kundaklama yöntemlerine dair bilgiler yer alıyordu. Son bölümde de bazı önemli kişilerin fotoğrafları ve geliş-gidiş güzergâhlarına ait bilgiler bulunuyordu. Ayrıca iki polisin yaralanması eylemini gerçekleştirenler Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu (TİKKO) mensubuydu ve ele geçirilen dokümanlar da bu örgüte aitti¹⁶⁷⁷.

Olayların devam etmesi sürecinde sorunun çözümü için ortaya atılan üniversitelere el koyma tartışmaları devam ediyordu. Türk Hukuk Kurumu Başkanı Prof. Dr. Muammer Aksoy 17 Aralık'ta verdiği demeçte; Hükümet'in üniversitelere el koyma yetkisinin bulunmadığını belirtti. Yaşananları önlemek için Başbakan'ın kararlı bir tutumla şiddet eylemine karışmış her öğrenciye yasaların ayırım gözetilmeksizin uygulanması çağrısı yapması durumunda olayların çok kısa süre içerisinde sona ereceğini söyledi¹⁶⁷⁸.

Öğrenci olaylarının artması üzerine KTÜ bünyesinde çalışan yüzden fazla akademisyenin imzaladığı "*Tüm Anayasal Kuruluşlar Demokrasiyi Savunmalıdır*"

¹⁶⁷⁵ **Milliyet**, 14 Aralık 1976.

¹⁶⁷⁶ **Milliyet**, 16 Aralık 1976.

¹⁶⁷⁷ **Milliyet**, 18 Aralık 1976.

¹⁶⁷⁸ **Milliyet**, 18 Aralık 1976.

başlıklı açıklama 18 Aralık 1976'da Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e gönderildi¹⁶⁷⁹. Yazıda Atatürk'ün cumhuriyeti gençlere emanet ettiği vurgulanarak gençliği düşman kamplara bölen iç ve dış unsurlar şiddetle kınanmaktaydı. KTÜ'nün dört bin mevcuduyla sürekli jandarma kontrolünde olmasına rağmen, yaklaşık bir yıldır sınıflarda çatışmaların devam ettiğine değinilmekteydi. Akademisyenler huzurlu bir çalışma ortamının özlemini çekiyordu. Yazıda *“Bazı oldu-bittilerle Türkiye'nin yegâne özerk olmayan üniversitesi durumunda bırakılan üniversitemizde, iktidar tarafından atanmış yönetim kadrosunun tamamen taraf tutar davranışları; Spor Birliği, Öğrenci Derneği gibi isimler altında belirli bir grup öğrenciyi dernekler yasasına aykırı olarak açıktan ve üniversite bütçesinden büyük para yardımı yapacak ölçüde desteklemeleri, üniversitemizdeki huzurun giderek daha da bozulmasına yol açmaktadır”*¹⁶⁸⁰ denilmektedir.

Ayrıca huzurlu bir eğitim ortamının sağlanabilmesi için şu önerilerde bulunulmaktaydı: Yasalar etkinleştirilmeli, tam bir tarafsızlık uygulanmalı, kaba kuvvete asla yer verilmemeli, öğrencilere eşit davranılmalıydı. Yasalara saygısızlığın yönetilenlere saygısızlık anlamına geldiği, yani millete saygısızlık olarak görüleceği belirtilmişti. Böyle davranmaya yeltenenlere fırsat verilmeyeceği belirtildi¹⁶⁸¹.

Bu dönemde Cumhurbaşkanlığı makamına farklı üniversitelerin birçok Fakülte Dekanlığı'ndan bizzat gönderilen şikâyet yazıları ulaşmaktaydı. Örneğin Bursa Tıp Fakültesi Dekanlığı tarafından aynı günlerde fakülte öğretim üyelerinin tehditlere maruz kaldığı belirtilmekte ve *“düşman taarruzunda bile bombalanmaması gereken bir sağlık kuruluşuna, bazı sapık düşünce sahiplerince patlayıcı madde konularak tahribata yol açılması”* kınanmakta idi¹⁶⁸².

Bu tarz olayların gerek üniversite öğretimi ve özgürlükçü demokrasiyi, gerekse de ülkenin geleceğini tehlikeye attığına değinilmekteydi. Zanlıların bulunamaması ise güvenlik kuvvetlerinin görevde ihmalinin olduğu kanısını uyandırmaktaydı. Fakülte Dekanlığı Cumhurbaşkanlığı'ndan yasaların tam ve tarafsız bir şekilde uygulanmasını talep etmekteydi¹⁶⁸³.

Üniversitelerdeki şiddet eylemleri 1976-1977 öğretim yılının başlaması ile birlikte varlığını yeniden gösterdi. Bu durum karşısında güvenlik güçlerinin

¹⁶⁷⁹ CFKA., Y.N:6/7-22, F.N:4437-2.

¹⁶⁸⁰ CFKA., Y.N:6/7-22, F.N:4437-3.

¹⁶⁸¹ CFKA., Y.N:6/7-22, F.N:4437-3.

¹⁶⁸² CFKA., Y.N:6/7-24, F.N:4424-1, 2.

¹⁶⁸³ CFKA., Y.N:6/7-24, F.N:4424-2.

müdahaleleri sırasında ele geçirilen materyaller olayların hangi seviyeye ulaştığının da bir göstergesiydi. Bununla birlikte şiddet olaylarına karışanlara yönelik hukuk kurallarının eşitlik ilkesinin uygulanması bazı çevrelerce dile getirilmekteydi. Üniversite Rektörleri ise üniversite özerkliğinin korunması gerektiğini sıklıkla vurgulamaktaydı. Ayrıca yine üniversite üst yönetimleri mevcut durumdan şikâyetlerini ve çözüm önerilerini Cumhurbaşkanlığı makamına iletmekteydi.

9- Alınan Güvenlik Önlemlerine Rağmen Çıkan Olaylar

İzmir’de 18 Aralık 1976’ta anarşi olaylarını önleme çalışmaları kapsamında merkezi İstanbul’da yer alan “*Devrimci Gençlik Dergisi*”nin İzmir Bürosu’nda polis tarafından arama yapıldı. Tabancaların da bulunduğu aramada elli beş ortaöğretim öğrencisinin yakalandığını açıkladı. Bu kişilerin okullarda anarşi eylemleri yapmak üzere öğrenci eğiten bir hücreye bağlı olduğunu söyledi¹⁶⁸⁴.

İzmir’de E.Ü. öğrencisi Tamer Benial’ın ülkücü olduğu iddia edilen bir grup tarafından 20 Aralık’ta “*şışlenerek*” öldürülmesi yeni olayların çıkmasına sebep oldu. 21 Aralık’ta arkadaşlarının ölümü üzerine Fen, Sosyal Bilimler ve Mühendislik Fakültesi öğrencileri iki gün boykot kararı aldı. Buca Eğitim Enstitüsü öğrencileri arasında da ideolojik gerekçelerle çıkan kavgada çok sayıda öğrenci yaralandı. Konya DMMA’da ise çıkan olaylar dolayısıyla çok sayıda öğrenci gözaltına alındı ve okul süresiz olarak kapatıldı¹⁶⁸⁵.

E.Ü. öğrencisi Tamer Benial’ın öldürülmesi üzerine çıkan olaylarda yaralanan Buca Eğitim Enstitüsü öğrencisi Cengiz Şen öldü. Bunun üzerine enstitü öğrencileri boykot başlattı. Devrimci öğrenciler yaptıkları açıklama ile okul, ev, işyeri ve fabrikalardaki yurtseverlere “*faşistlere karşı*” örgütlenme çağrısında bulundu. E.Ü. Yönetim Kurulu olağanüstü toplantı yaptı. Sonrasında yapılan açıklamada olay kınandı ve olayların sebebinin üniversite dışında olduğu belirtildi. Ayrıca devlet kurumlarının gereken zaman ve tarafsızlık ile davranmaları halinde olayların önlenilebileceği açıklandı. Aynı gün yine yurdun farklı illerinde bulunan eğitim kurumlarında olaylar çıktı¹⁶⁸⁶.

İ.Ü.’de 28 Aralık’ta ülkücüler, devrimcilerin derslere girmesini engellediği gerekçesiyle çatışma yaşandı. Olayların büyümesi üzerine Fen Fakültesi 4 Ocak, Hukuk

¹⁶⁸⁴ **Milliyet**, 19 Aralık 1976.

¹⁶⁸⁵ **Milliyet**, 22 Aralık 1976.

¹⁶⁸⁶ **Milliyet**, 23 Aralık 1976.

ve Edebiyat Fakülteleri ise 31 Aralık tarihine kadar tatil edildi. Atatürk Eğitim Enstitüsü öğrencileri de velileriyle Kadıköy’de protesto yürüyüşü yaptı. Gerekçeleri can güvenliklerinin kalmamasıydı¹⁶⁸⁷.

1976 şiddet olaylarının oldukça fazla yaşandığı bir yıl oldu. Ölümle sonuçlanan doksan iki şiddet olayında iki yüz dokuz kişi hayatını kaybetti. 1977’ye girildiğinde yaşananlar artarak devam etti. Artık can güvenliğinin neredeyse tamamen ortadan kalktığı bir ortam vardı. Öğrenci ve işçilere yönelik siyasi cinayetler hemen her gün yaşanacaktı. 1977 aynı zamanda milletvekili genel seçimlerinin yapıldıktan sonra kurulan II. MC Hükümeti’nin güvensizlik oyu ile düşürüleceği bir yıl olacaktı. Bunda da bir türlü durdurulamayan öğrenci olaylarının etkisi vardı¹⁶⁸⁸.

Silahlı çatışma başlıca eylem haline gelmişti. Pek çok genç öğrenimini yarıda bırakmak durumunda kalmıştı. Ülke gündeminin ilk sırasında can güvenliği yer almaktaydı. Ayrıca kamuoyu; üniversite reformu konusunda başlangıçta öğrencilere destek vermişti ancak olayların sağ-sol çatışmasına dönmesi bu konuda halkın tavır değişikliğini de beraberinde getirmişti¹⁶⁸⁹.

İ.Ü.’de 3 Ocak 1977’de ülkücülerin devrimcileri derslere sokmak istememesi üzerine iki grup arasında çatışma çıktı. Sınıf kapılarını sökerek barikat kuran ülkücüler, devrimcilerle okul binası içerisinde kavga etmeye başladı. Demir çubuk, sopa ve taşların kullanıldığı çatışmada çok sayıda öğrenci yaralandı. Polis müdahalesiyle öğrenci-polis çatışmasına dönen olaylar üniversite dışına taşdı. Beyazıt Meydanı’nda silahlar ateşlendi. Bir öğrenci yaralandı. Olayların ardından Hukuk Fakültesi içeresinden ayrılmayan ve basın toplantısı yapan Ülkü Ocakları 2. Başkanı Orhan Çakıroğlu, devrimci öğrencilerin üniversiteyi kapattırmaya çalıştığını ileri sürdü. Ayrıca bazı öğretim üyelerinin de bunlarla işbirliği yaptığını iddia etti. İ.Ü Rektörü’nü eleştirdi. Devrimci öğrenciler ise olay sonrası düzenledikleri forumda yaşananlardan MC Hükümeti’ni sorumlu tuttu. Bir günlük uyarı boykotu başlatıldı. Ankara’da ise bir grup Gazi Eğitim Enstitüsü öğrencisi eğitim haklarının ellerinden alındığı gerekçesiyle Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ten yardım istedi. Öğrenciler can güvenliklerinin ve özgürlüklerin sağlanması talebinde bulundu. Bir süredir kapalı olan Kadıköy Mühendislik Yüksekokulu ve Yıldız DMMA 3 Ocak’ta 1977 yeniden açıldı. Ancak meydana gelen çatışmalar sonucunda her iki okul da bir hafta süre ile yeniden kapatıldı.

¹⁶⁸⁷ **Milliyet**, 29 Aralık 1977.

¹⁶⁸⁸ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.399.

¹⁶⁸⁹ T. S. Yılmaz, **Türkiye’de...**, s.295.

Gaziantep Lisesi'nde bir grup, karşıt görüşlü öğrencileri okula almak istemesi üzerine yaşanan çatışmada ise altı polis ve yirmi öğrenci yaralandı. Valilik öğrenime bir gün ara verildiğini açıkladı¹⁶⁹⁰.

Üniversite olayları artık liselere de sıçramıştı. Sadece karşıt görüşlerdeki iki grup değil, müdahalede bulunan polis de çatışmaların bir parçası olmuştu. Ateşli silahların kullanılması ve ölümlü olaylardaki artışlar 1976'nın genel özelliği oldu. 1977'nin ilk günleri de yine şiddet olaylarına sahne olacaktı.

10- Türkiye'deki Öğrenci Olaylarına Dair Yabancı Basında Yapılan Değerlendirmelerin Türk Basınına Yansıması

Türkiye'deki öğrenci hareketleri uluslararası basına da konu oluyordu. İngiliz haftalık dergisi "*The Economist*"ın "*Şiddet Öğrencileri*" başlığı ile yayınladığı makalede; öğrenci olaylarının siyasi partilerce istismar konusu edildiği öne sürüldü. Son yirmi ayda yetmiş beş kişinin yaşamını yitirdiği vurgulanan yazıda, öğrencilerin şiddet eylemlerinin 1977 yılı içerisinde yapılacak olan seçimlere kadar devam edeceği iddia edilmişti. Yapılan değerlendirmede olayların içinde yer alanların sadece öğrenci olmadığı ifade edilmişti. Koalisyon Hükümeti'nde Başbakan Yardımcısı olan Alpaslan Türkeş'in partisi ile bağlantılı olan Ülkü Ocakları'nın, üniversitelerde komünistlerle mücadele edebilmek adına askeri eğitim alan "*komandolarla*" ilişkili oldukları belirtildi¹⁶⁹¹.

Solcu öğrencilerin Marksist, Leninist, Maoocular ile Filistin destekçilerinden oluştuğu ve amaçlarının batı emperyalizmini yok etmek olduğu yazılmıştı. Bu gruplara göre Süleyman Demirel Hükümeti batı emperyalizmi ile özdeş idi. Ayrıca son dönemde TİKKO'nun öğrenci grupları arasında giderek aktifleştiği belirtiyordu. Sol gruplardan bazılarının Sovyetler Birliği'nin Gizli Servisi KGB¹⁶⁹² tarafından yönetildiği ve maddi olarak desteklendiği iddialarına da yer verilmişti. Siyasi liderlerin olaylara yaklaşımdaki görüş ayrılıklarından bahsedilen yazıda, Süleyman Demirel'in 1974'te ilan edilen Genel Af'tan yararlananların, şimdiki şiddet olaylarının liderleri olduğu yönündeki yorumuna atıfta bulunulmuştu¹⁶⁹³.

¹⁶⁹⁰ **Milliyet**, 4 Ocak 1977.

¹⁶⁹¹ **Milliyet**, 4 Ocak 1977.

¹⁶⁹² Rusça açılımı *Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti*", Türkçesi "*Devlet Güvenlik Komitesi*" olan Sovyetler Birliği'nin yabancı haber alma ve iç güvenlik ajansı. Aynı zamanda Sovyetler Birliği dönemi boyunca siyasi liderlerini korunması görevini yanı sıra sınır birliklerinin denetimini yapan kurum. (<https://www.britannica.com/topic/KGB> Erişim Tarihi: 13 Ekim 2017).

¹⁶⁹³ **Milliyet**, 4 Ocak 1977.

Bu iddianın temelinde Başbakan Süleyman Demirel'in Bülent Ecevit'i Marksist ve Maocularca desteklenen solcu biri olarak gösterme çabası olduğu belirtilmişti. Bülent Ecevit'in ise Süleyman Demirel'i “*faşist eğilimli bir otokrat*” ve öğrenci olayları vasıtasıyla “*askeri yönetim getirme*” amacıyla olan bir kişi olarak suçladığı yazılmıştı. Her iki suçlama da “*seçim yatırımı*” olarak yorumlanıyor ve seçimlerden sonra öğrenci olaylarının yatışacağına beklendiği belirtiliyordu¹⁶⁹⁴.

Türkiye'deki siyasi parti liderlerinden üniversite öğrencilerinin oluşturduğu ideolojik grupların içeriğine kadar analizlerin yapıldığı bu değerlendirmeye göre istikrarsızlığın temel sebebi toplumsal ayrışmaydı. İktidar muhalefet çatışmasının kaosu beslediği ve çözüm üretmediği tespit ediliyordu. Bazı aşırı grupların ise yabancı gizli servisler tarafından kullanıldığı iddialarına yer verilmişti. İngiliz haftalık dergisinde bu tür bir konuya yer verilmesi dış dünyanın Türkiye'deki öğrenci olaylarını yakından takip ettiğinin göstergesiydi. Başbakan ve ana muhalefet partisi liderinin basına yansıyan demeçlerinin çözüm üretmekten çok oy kazanma kaygısıyla ortaya atılan söylemler olduğu iddia ediliyordu.

11- Anarşi Ortamından Çıkış İçin Sonuçsuz Kalan Çözüm Arayışları (5 Ocak-5 Nisan 1977)

a) Millet Meclisi Bütçe Komisyonu'nda MEB Bütçesi Görüşülürken Üniversite Rektörlerinin Öğrenci Olaylarına Yönelik Açıklamaları (5 Ocak 1977)

Millet Meclisi Bütçe Komisyonu'nda 5 Ocak 1977'de yapılan MEB'in bütçesi görüşüldü. Üniversite Rektörlerinden altısı bu toplantıda hazır bulundu. İ.Ü. Rektörü Prof. Dr. Haluk Alp, anarşi olaylarını aşırı uçlara mensup küçük bir azınlığın çıkardığını ve üniversite dışından kaynaklandığını söyledi. Eylemleri yapanları iki gruba ayıran İ.Ü. Rektörü, birinci gruptakilerin her türlü yasadışı eylemin yapılmasını doğru bulan ve ortalama otuz bin öğrenciden iki yüz kişi olduğunu tahmin ettiklerini belirtti. Diğer grubun ise milliyetçiliğin yalnızca kendilerine ait olduğu iddiasıyla hareket eden ve “*cinayet işlemekten*” çekinmeyen kişilerden oluştuğunu söyledi. Üniversite olayları olarak adlandırılan meselenin bu iki grup arasında yaşanan hâkimiyet kavgası olduğunu belirtti. Üniversitelerin birkaç yıl önce Hükümet'e başvurarak bu gruplara mensup öğrencilerin okuldan çıkarılması talebinde bulunduğunu belirtti. Çünkü disiplin

¹⁶⁹⁴ **Milliyet**, 4 Ocak 1977.

işlemlerinin olayları sonlandırmak için yetersiz kaldığını belirtti. Güvenlik güçlerinin de müdahalede; nitelik ve nicelik olarak yetersizliğine vurgu yaptı. Siyasi partilerin anlaşmazlığı bir yana bırakıp kendilerine yardım etmelerini ve sorunu temelden çözmek adına gerekli önlemleri almaları konusunda beklentilerini dile getirdi¹⁶⁹⁵.

A.Ü. Rektörü Prof. Dr. Tahsin Özgüç ise *“Kaynağını dışarıda bulan çok azınlıkta iki grup, yurtlara ve üniversitelere hâkim olup büyük çoğunluğu okutmuyor. Hem kendi okumuyor, hem okutmuyor”* dedi. Üniversite yönetimi olarak disiplin işlemleriyle bu olaylarla baş edemediklerini ve polisin olduğu yerlerde bile çatışmaların yaşandığını söyledi. Sorunu meydana getiren gerekçelerin temelden ele alınması gerektiğine vurgu yaptı. İstihbari faaliyetlerinin önemini belirtti. Ayrıca öğrencilere devlet otoritesini hissettirilmesi ve farklı siyasi görüşteki herkesin birlik olup anarşist gruplara karşı belirgin bir tavır koyması gerekliliğini ifade etti. İ.T.Ü. Rektörü Prof. Dr. Kemal Kafalı da olayların yalnızca üniversite eylemleri olarak değil devlet meselesi olarak ele alınması gerektiğini dile getirdi¹⁶⁹⁶.

E.Ü. Rektörü Prof. Dr. Necati Akgün ise azınlık bir grubun yaptığı eylemler dolayısıyla eğitim özgürlüğünün kalmadığını ve yönetim olarak aciz kaldıklarını belirtti. Konunun kökten çözümlenmesi için önlemlerin alınmaması durumunda daha tehlikeli bir hal alabileceğini öne sürdü. H.Ü. Rektörü Prof. Dr. Doğan Karan üniversitelerdeki olayların ülkenin içinde bulunduğu durumla orantılı olduğunu, bu eylemlerin üniversite dışarısından beslendiğini, yapılacak tarafsız *“operasyonlarla”* birkaç ay içinde olayların durdurulabileceğini belirtti. Eskişehir İTİA Başkanı Yılmaz Büyükerşen ise *“Ankara ve İstanbul’da olaylar yatışınca bazı profesyonel militanlar küçük yerlerdeki okullara giderek orada olaylar çıkarıyorlar”* dedi. Güvenlik kuvvetlerinin eşit muamele yaptığında olayların önleneceğini vurguladı¹⁶⁹⁷.

Üniversite Rektörleri’nin yukarıdaki açıklamaları ve yaptıkları tespitler oldukça dikkate değerdir. Çünkü olayların başlamasından bugüne kadar gelen süreçte; üniversite idarecilerinin konu hakkında oldukça yetkinleştiğinin göstergesidir.

¹⁶⁹⁵ **Milliyet**, 6 Ocak 1977.

¹⁶⁹⁶ **Milliyet**, 6 Ocak 1977.

¹⁶⁹⁷ **Milliyet**, 6 Ocak 1977.

b) Kurum ve Kuruluşların Anarşi Ortamını Sonlandırmak Adına Yaptığı Uyarılara Rağmen Olayların Devam Etmesi (5-24 Ocak 1977)

Şiddet içerikli öğrenci eylemlerine çözüm bulmak amacıyla Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu tarafından bir yönetmelik hazırlandı ve 5 Ocak 1977’de Resmî Gazete’de yayınlandı. Kredi yönetmeliğinde yapılan düzenleme ile siyasi olaylara karışan öğrencilerin kredilerinin kesileceği açıklandı¹⁶⁹⁸.

Yönetmelik maddesine eklenen fıkrada; devletin temel niteliklerine karşı bazı dil, ırk sınıf ve mezhep ayrımı gözetmek suretiyle insan hakları ve devletin temel değerleri ile milletin bütünlüğüne, Cumhuriyeti ortadan kaldırmak ya da yurtlarda ikamet eden öğrencilerin güvenliğini tehdit etmek amacıyla her türlü toplu harekette bulunan yasadışı eylemlere karışan, yasadışı örgütlere mensup olan; yurt içinde siyasi propaganda yapan, yurt içinde silah bulunduran, yurtda kaydı bulunmayan kişileri yurtda gizleyen; üzerinde veya ya da yurtda silah bulunduran, yurt binalarını işgal eden veya bu eyleme kalkışan, yurda zarar veren, yurt binalarına ideolojik ve anarşi içerikli yazı yazan ya da resim asan, bildiri dağıtan öğrencilerden kredi alanların öğrenim kredisinin Genel Müdürlük tarafından kesileceği belirtilmişti¹⁶⁹⁹.

Alınan bu kararlar caydırıcı olmadı. Pek çok üniversitede öğrenci olayları devam etti. 6 Ocak 1977’de Gaziantep’te Atatürk Lisesi önünde silahlı çatışma çıktı. Bu esnada bir işçi vurularak öldürüldü. İstanbul’da ise Vezneciler Yurdu’ndaki çatışmada yaralanan ve gözaltına alınanlar oldu. Galatasaray Mühendislik Yüksek Okulu ise olaylar yüzünden kapatıldı¹⁷⁰⁰.

Ankara Gazi Lisesi’nde ise 10 Ocak 1977’de silahlı çatışma çıktı. Sokaktan geçen bir kişi öldü. “*Can güvenliği istiyoruz, bağımsız Türkiye, Faşist bakan istifa, kahrolsun faşizm*” sloganlarıyla MEB’e saldırı düzenlendi. İzmir’de E.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nde ülkücü ve devrimci öğrenciler arasında çıkan kavgada biri ağır beş öğrenci yaralandı. Ardından fakülte tatil edildi. İ.Ü. Hukuk Fakültesi’nde sağcı öğrenci grubu, solcu öğrencilerin derslere girmelerine engel oldu. Kadıköy Mühendislik Yüksekokulu’nda da aynı olay yeniden gerçekleşince öğrenime bir gün ara verildi¹⁷⁰¹.

“*Vatan*” gazetesinde 11 Ocak 1977’de sol derneklerin yöneticileri ile yapılan röportajlara yer verilecekti. Buna göre; Dev-Genç Genel Sekreteri Bülent Usluer sağ-sol çatışması olarak gösterilen şiddet eylemlerinin aslında “*devlet içinde kurumsallaşmış*

¹⁶⁹⁸ **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1977.

¹⁶⁹⁹ **Resmî Gazete**, 05.01.1977, S.15810, s.1-2.

¹⁷⁰⁰ **Milliyet**, 7 Ocak 1977.

¹⁷⁰¹ **Milliyet**, 11 Ocak 1977.

faşizmin baskı ve terör yöntemleri kullanarak, kendi kitli tabanını yaratma veya en azından tabanda kendine yer bulma çabası” olarak nitelendiriyordu. İYDGD Genel Başkanı Ali Rıza Ögüt ise “üniversite ve yüksekokullardaki akademik ve demokratik mücadele, düzene karşı antidemokratik kanun ve yönetmeliklere karşı kitlelerin taleplerinin eyleme dönüşmesidir, sınıf mücadelesidir... Saldırıları devrimci önderleri kitlelerden koparmaya yönelik, devrimci fikirlerin kitlelere gitmesini engellemeye çalışan saldırılardır... Bugünün şartlarında akademik sorunlar talidir. Yurtsever devrimci gençliğin önünde öğrenim özgürlüğüne yönelik saldırılar vardır. Okullarda ve yurtlarda öğrenci kısımları ve faşistlerin polis desteğinde sürdürdükleri saldırıların sonucu can güvenliği sorunu vardır” diyordu. İlerici Gençlik Derneği (İGD) Genel Sekreteri Temel Saçlı da olayların kaynağı olarak MC Hükümeti’ni sorumlu tutuyordu. Açıklamasında sağ-sol çatışması değil, “MC’nin tek taraflı faşist saldırılarının var olduğunu” vurguluyordu. Hükümet’in ülke genelinde üniversite ve yükseköğrenim kurumlarını kapatmaya çalıştığını iddia ediyordu. Bunun gerekçesinin de “yükseköğrenim öğrencilerinin faşist tirmanışa karşı kitlesel çıkışları önlemek ve işçi sınıfının başını çektiği demokrasi savaşımından soyutlamak” olduğunu iddia ediyordu¹⁷⁰².

Öğrenci ölümleri devam etmekteydi. Ülkücü olduğu bildirilen Aytekin Taşçı isimli İ.T.Ü. öğrencisi 16 Ocak 1977’de arkadaşıyla yolda yürürken üç karşıt görüşlü öğrenci tarafından öldürüldü. Olay üzerine şiddetli çatışma çıktı. Polis müdahalesiyle yatıştırılmaya çalışılan olay sonrası yurtlarda yapılan aramada çok sayıda öğrenci gözaltına alındı ve yasaklı yayınlar ele geçirildi¹⁷⁰³. 17 Ocak 1977’de arkadaşlarının ölümünü protesto etmek amacıyla Edebiyat ve Hukuk Fakülteleri’nde forum düzenleyen ülkücü öğrenciler, Edebiyat Fakültesi’nde üç günlük “yas boykotu” ilan etti. Ayrıca Atatürk Eğitim Enstitüsü’nden cenaze töreni için gelen bir grup ülkücü Kadıköy-Karaköy şehir hatları vapurunu zorla Sirkeci’ye yanaştırdı. Adli Tıp Enstitüsü’nden Aytekin Taşçı’nın cenazesini alan arkadaşları, sloganlar eşliğinde Sultanahmet ve Beyazıt üzerinden Aksaray Muratpaşa Camii’nde tören yaptıktan sonra cenazeyi Aydın’a gönderdi¹⁷⁰⁴. Bir süredir olaylar nedeniyle kapalı olan Yıldız DMMA ise olayların çıkabileceği endişesiyle bir hafta daha kapatıldı. İ.Ü Fen Fakültesi üç gün,

¹⁷⁰² **Vatan**, 11 Ocak 1977; T. S. Yılmaz, **Türkiye’de**, s.296-297.

¹⁷⁰³ **Milliyet**, 17 Ocak 1977; **Vatan**, 17 Ocak 1977.

¹⁷⁰⁴ **Milliyet**, 18 Ocak 1977.

Siyasal Bilimler ve Kadıköy Mühendislik Yüksek Okulu ise bir gün süre ile kapatıldı. Ankara’da da çıkan çatışmalarda yaralanan öğrenciler oldu¹⁷⁰⁵.

“Komandolar” 18 Ocak 1977’de İstanbul İTİA’yı on dokuz saat süre ile işgal etti. Çeşitli akademik isteklerde bulunup boykota başladıklarını söyleyen “komandolar” okula gelen öğrencileri içeriye almadı. Binaya slogan içerikli pankart astı. Akademi yetkililerinin polise yazılı talep vermesi üzerine “komandolar” gözaltına alınmamak için okulu boşalttı. İTİA öğrencileri ise okul yönetimi ile “komandoların” iş birliği içerisinde olduğunu öne sürdü. Öte yandan “komando” baskıları dolayısıyla öğretim üyelerin de derslere girmelerinin engellendiği, bu yüzden devam zorunluluğunun kaldırıldığı belirtildi. Yurdun çeşitli yerlerindeki okullarda da “komando” baskınları gerçekleşti, yaralananlar oldu ve bazı okullar tatil edildi¹⁷⁰⁶.

Uğur Mumcu, 18 Ocak 1977’de “Cumhuriyet” gazetesinde yer alan köşesinde yazdığı makalede ülkenin içerisinde bulunduğu durumu tamamen Hükümet’e mal ediyordu. Öğrenci ölümlerinin sorumlusu olarak Hükümet’i gösteriyordu¹⁷⁰⁷.

A.Ü. Senatosu tarafından uyarıda bulunmak ve görüş bildirmek amacıyla Başbakan Süleyman Demirel’e bir “muhtıra” verildi. 21 Ocak 1977’de basına yansıyan habere göre; üniversitelerdeki sağ-sol silahlı örgütlerin eylemleri ve alınması gereken tedbirler hakkında görüş bildirilmekteydi. Muhtıradaki; “...Amaçlarını gerçekleştirmek için mücadele yeri olarak başlangıçta büyük şehirlerimizdeki üniversiteleri seçen örgütler, bugün eylemlerini orta öğretim kuruluşlarını ve küçük yerleşim bölgelerini de kapsayacak bir düzeye ulaştırmış bulunmaktadır. Açıkta işlenen siyasal cinayetler, tedhiş girişimleri yaratılan terör atmosferi, öğretim kurumlarında öğrenim ve öğretim özgürlüğünü, öğretim olanağını ve can güvenliğini en ciddi ölçüde ortadan kaldırmıştır... Üniversite dışında politik amaçlarla kurulmuş bulunan örgütlerin öğretim kurumlarının içinde ve dışında yarattıkları siyasal tedhiş olaylarını önleyecek köklü ve etkin tedbirleri ayrıntılarıyla tespit etmek ve almak da esas itibarıyla, milli haber alma kanatlarını ve devletin yürütme gücünü elinde bulunduran Hükümet’e ait bir görev ve olanaktır... Senatomuz ülkenin içinde bulunduğu koşulları dikkate alarak aşağıdaki hususları ve önerileri bilginize sunmakta yarar görmüştür: Siyasal partilerimiz ister sağ ister sol nitelik taşıyanlar bir görüşü zorla, kaba kuvvete hâkim kılma girişimlerine karşı ortak ve açık bir tavır takınmalıdırlar... Tedhiş örgütlerinin

¹⁷⁰⁵ Milliyet, 18 Ocak 1977.

¹⁷⁰⁶ Cumhuriyet, 19 Ocak 1977.

¹⁷⁰⁷ “Zahmet Olur Mu”, (Cumhuriyet, 18 Ocak 1977), s.1.

hiçbiri kendini bir siyasal kuruluşun himayesinde görmemelidir... Devletin güvenlik kuvvetlerinin hiçbir özel kuruluşun yardımına ihtiyacı yoktur... Yasadışı eylemlere karşı alınacak tedbirlerde güvenlik kuvvetlerinin hiçbir ayırım yapmaksızın tam bir tarafsızlıkla ve etkili bir şekilde görev ifa etmesinin koşulları mutlaka sağlanmalıdır... Öğretim kurumlarının yöneticileri tarafından uygun görülen güvenlik tedbirleri mutlaka zamanında alınmalıdır. Öğrenci yurtlarının yasa dışı davranan örgütlerin barınağı ve hareket merkezi halinde bulunmasına kesinlikle son verilmeli ve bu konuda tam bir tarafsızlıkla hareket edilmelidir... Öğretim özgürlüğünü ve can güvenliğini oradan kaldıran koşullar dolayısıyla öğretim kurumlarının organlarının kararlarıyla veya fiilen öğretim yapamaz durumda bulunması, yasa dışı eylemlerle hiç ilgisi bulunmayan büyük öğrenci çoğunluğunun öğrenime devam edememesi, dış görünüşüyle öğretime açık bulunan kuruluşlarda derslerin normal bir yetismeye imkân veremeyecek şartlarda yapılması hiç kuşkusuz başta öğretim üyeleri ve öğrenciler olmak üzere bütün milletimizin derin üzüntü konusudur. Ancak senatomuz can güvenliğini sağlayacak daha etkin tedbirler alınmadan üniversite öğretime açıldığı takdirde, öğrencilerin hayatı yönünden ciddi sonuçların doğabileceği endişesindedir...”¹⁷⁰⁸ ifadeleri ile hem tespitte bulunulmuş, hem de öneriler sunulmuştu.

Ölüm olayları sadece üniversitelerde meydana gelmiyordu. 21 Ocak 1977’de Beşiktaş’ta öğrencilerin gittiği kahvehane silahlı saldırıda bulunuldu. Mustafa Levent Ersoy isimli öğrenci hastaneye kaldırılırken yolda öldü. Dört öğrenci de yaralandı¹⁷⁰⁹.

Trabzon’da 22 Ocak 1977’de evde bomba yapmaya çalışan üç kişiden biri meydana gelen patlamada öldü. Bu kişilerden ikisi KTÜ öğrencisi ve Dev-Genç üyesi idi. Olay sonrası evde yapılan aramada çok sayıda yasaklı yayın, afiş ve ateşli silahlar bulundu. İstanbul Taksim’de Alptekin Samsa, ülkücü Abdurrahman Devrimci isimli öğrenciyi tabanca ile ağır yaraladı¹⁷¹⁰.

24 Ocak 1977’de ise üç kişinin öldüğü olaylar yaşandı. Malatya, İskenderun ve Isparta’da siyasal görüş farklılıkları nedeniyle öldürülen üç kişiden biri öğretmendi. Malatya’da Mehmet Yılmaz isimli öğretmen yolda yürürken kimliği tespit edilemeyen bir grup tarafından bıçaklı saldırıya uğradı. Ağır yaralanmıştı ve hastanede öldü. TÖB-DER üyesi olduğu belirtilen öğretmenin öldürülmesinden sonra TÖB-DER Genel Başkanı Gültekin Gazioğlu Mehmet Yılmaz’ın “faşistlerce” bıçaklandığını iddia etti.

¹⁷⁰⁸ **Cumhuriyet**, 21 Ocak 1977.

¹⁷⁰⁹ **Milliyet**, 23 Ocak 1977.

¹⁷¹⁰ **Milliyet**, 23 Ocak 1977.

Hükümet'i ve İçişleri Bakanı'nı öğretmenlerin can güvenliğini sağlayamadığı gerekçesiyle istifaya davet etti. İskenderun'da ise üç öğrenci arasında yaşanan tartışma silahlı çatışmaya dönüşünce Yavuz Çalışkan isimli bir öğrenci öldü. Ülkü Ocaklı olduğu belirtilen öğrencinin cenaze töreninde protesto gösterileri yapıldı. Isparta'nın Keçiborlu ilçesinde duvarlara sol içerikli slogan afişleri asan bir gruba başka bir grup tarafından ateş açılması sonucunda ise Mestan Büyükkorkmaz isimli işçi öldü¹⁷¹¹.

Öğrenci olaylarında yaşanan şiddeti durdurmak adına kurum, kuruluş, dernek ve gazeteler çaba gösterecekler de her kesim kendi kurumsal yapısı ya da sahip olduğu kitlesel taban üzerinden kararlar alıyor ve görüşlerini bildiriyordu. Öğrenci olaylarına yönelik olarak Üniversite Senatoları bu süreçte de hem Hükümet'e hem de kamuoyuna uyarı niteliğinde açıklamalar yapıyordu. Dernekler ise savundukları ideolojinin dar kapsamında suçlayıcı açıklamalarda bulunuyordu. Sağ-sol çatışmasına karşı ilgili kurumların aldığı yaptırım kararları da henüz olumlu sonuç verecekmiş gibi görünmüyordu.

c) Şiddet Olaylarına Karşı Siyasetin Çözumsuz Kalması ve Erken Genel Seçim Kararı (25 Ocak-5 Nisan 1977)

Öğrenci olaylarının neredeyse tamamına yakını siyasi ve ideolojik nedenlerle meydana geliyordu. E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi'nde bina yetersizliği gerekçesiyle bir süre önce boykota başlayan öğrenciler istedikleri sonucu elde edemeyince 24 Ocak 1977'de ölüm orucuna başladı. Bunun yanı sıra Diyarbakır, Muğla, İzmir ve Ankara'da bombalı saldırılar oldu. Ankara'da CHP, Antalya'da ise AP parti binaları hasar gördü¹⁷¹².

Şiddet olaylarının her gün artarak devam etmesi üzerine AP Muğla milletvekili Ahmet Buldanlı¹⁷¹³ bir kanun tasarısı hazırladı. Bu kapsamda anarşi olaylarına karışan on sekiz yaşını bitiren kız ya da erkeklerin askere alınması için 24 Ocak'ta Millet Meclisi'ne kanun teklifi sunuldu. Buna göre suça karışmalarının tespiti için polis ifadeleri, çekilen fotoğraf ya da fillerle MİT raporlarının delil sayılması isteniyordu. Ayrıca kanunun yürürlüğe girmesinden iki yıl öncesini de kapsamı öngörülüyordu.

¹⁷¹¹ **Milliyet**, 25 Ocak 1977.

¹⁷¹² **Milliyet**, 25 Ocak 1977.

¹⁷¹³ 1921'de doğdu. Harp Okulu'nu bitirdi. İstanbul, Kahramanmaraş, Ankara Jandarma Komutanlığı yaptı. Maliye Bakanlığı Hazine Genel Müdürlüğü Şube Müdürlüğü ve yazarlık yaptı. III.(XIV) ve IV.(XV) Dönem Muğla milletvekili oldu. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2017); 2012'de öldü. (<https://www.haberler.com/mugla-eski-milletvekili-ahmet-buldanli-topraga-3974288-haberi/> Erişim Tarihi: 18 Ekim 2017)

Kanunlarla belirlenen izinli toplantı, yürüyüş, konferans haricinde yapılması istenen eylemlerin yasaklanması da talep edilmekteydi. Askere alınmayla ilgili olarak ise kanun maddesinde; *“Bu hareketlere iştirak edip kanunsuz bildiri dağıtanlar, üstlerinde veya yurtlarında, mekteplerin açılmasına ve kapanmasına mani olup okuma ve okutma hürriyetini engelleyenler veya demokratik nizam ile cumhuriyeti zorla tebdil ve tağyir fiiline iştirak edip veya bu maksatla silahsız dahi olsa propaganda, ajitasyon veya dehşet yaratmak maksadıyla el bombası, molotof kokteyli vesair patlayıcı maddelerle resmi veya özel büro veya meskenlere saldıranlar bu maksatla halkın huzurunu kaçıranlar, ilk yoklama, son yoklama, buna dair tescil veya diğer askere alma usulleri icra edilmemiş olsa dahi on sekiz yaşını bitiren bütün erkek ve kızlar askere alınırlar”* deniyordu. Bunun yanı sıra teklifte olaylara karışan kızların hastane okul vs. gibi askeri kurumlarda iki yıllığına; erkeklerinse “er” olarak hizmet vermelerini ve bunun sicillerine işlenmesi öngörülmüştü¹⁷¹⁴.

Bu önlemlerle şiddet eylemleri engellenmeye çalışılırken yeni olaylar yaşanmaktaydı. 25 Ocak 1977’de Cerrahpaşa Tıp Fakültesi’nin iki öğrencisi öldürüldü. Hüseyin Yabuz ve Baki Ünlü isimli öğrenciler Laleli’de vuruldu. İki öğrencinin de sol görüşlü olduğu belirtildi¹⁷¹⁵. Olaylar üzerine cenazelerin muhafaza edildiği Cerrahpaşa Tıp Fakültesi ve Haseki Hastanesi işgal edildi. Gece boyunca devam eden işgal cenaze törenine kadar sürdü. Olayı protesto etmek amacıyla geniş katılımlı bir yürüyüş düzenlendi. Bu etkinliğe Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğretim üyeleri, memurlar ve işçiler de katıldı. Grup dağılmadan önce “Devrimci Andı” içti¹⁷¹⁶. Aynı gün İ.T.Ü.’de de olaylar çıktı. Bir grup “komandonun” Makine Bölümü’nü işgal etmesi üzerine devrimci öğrencilerle yaşanan çatışmaya polis müdahale etti. Biri polis, biri öğrenci iki kişi ateşli silahla yaralandı. Güvenlik güçlerini müdahalesi sırasında bazı öğretim üyelerinin de saldırıya uğradığı iddia edildi. Mağdurlar Valiliğe başvuruda bulundu. Olay sonrası İ.T.Ü. Yönetim Kurulu yayınladığı bildiri ile güvenlik kuvvetlerinin olaylara müdahale tarzından duyulan rahatsızlığı dile getirdi. Üniversite yönetimi 1 Şubat’a kadar öğrenime ara verildiğini açıkladı. İGD de yaptığı açıklama ile polisin tavrını kınadı, okulun kapatılmasının çözüm olmadığını ve tüm öğretim üyelerine büyük görev düştüğünü belirtti. İ.T.Ü. öğrencileri de polisin tarafsız davranmadığı eleştirisinde

¹⁷¹⁴ Milliyet, 25 Ocak 1977.

¹⁷¹⁵ Milliyet, 26 Ocak 1977.

¹⁷¹⁶ T. S. Yılmaz, Türkiye’de..., s.300.

bulundu. Can güvenliklerinin olmadığını ve öğrenim özgürlüklerinin de ellerinden alındığını ileri sürdü¹⁷¹⁷.

1977'nin Ocak ayından beri Üniversite Rektörleri TBMM bünyesinde çeşitli vesilelerle katıldıkları toplantılarda üniversitelerde gittikçe bozulan huzur ortamına değinmekteydi. Konuyla ilgili olarak alınacak önlemler tartışılmaktaydı. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk 5 Şubat 1977'de Üniversite Rektörleri ile bir araya geldi. Bir sohbet ortamı içerisinde geçen görüşmelerin ağırlıklı konusu süregelen öğrenci olayları ve büyük ölçüde zedelenen eğitim-öğretim güvenliği idi. Görüşmeler içinde bulunulan samimi ortam sebebiyle kayıt altına alınmamıştı. Yalnızca kısa notlar alınmakla yetinilmişti¹⁷¹⁸. Rektörlerle yapılan toplantı saat 09.30'da başlamış ve yaklaşık 3,5 saat sürmüştü. Toplantıdan sonra yapılan açıklamada Cumhurbaşkanı'nın anayasal kuruluş temsilcileriyle görüşmelerine ilerleyen günlerde de devam edileceği belirtildi¹⁷¹⁹.

Öğrenci eylemlerin şiddetten arındırmaya yönelik olarak askere alma da dâhil bütün çözüm yolları üzerinde duruluyordu. 8 Şubat 1977'de yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında iç güvenlik konusu ana gündem maddesi idi. Başbakan Süleyman Demirel toplantı sonrası yaptığı açıklamada ülkeyi sıkıyönetim ilan etmeden yönetmeye “*çabaladıklarını*” söyledi. Bütün kurumların bu konuda “*son raddeye kadar*” çaba sarf ettiğini dile getirdi¹⁷²⁰. Bu toplantıda İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk'ün “*çok gizli*” ibareli bir rapor sunduğu iddia edilmektedir. Buna göre; “*...Milliyetçi toplumcu kesim taraflarınca ülke çapında teşkilatlanmaya, kamplar açarak bu kamplarda gençlerin yetiştirilmesinden sonra yurdumuzda öğrenci hareketleri yeni bir aşamaya girmiş, olaylar kanlı sağ-sol mücadelesine dönüşmüştür*” tespitinde bulunarak “*komandoların*” sebep olduğu olaylarda ateşli silahların kullanıldığı, öğrenci yurtlarında da bu tür materyallerin ele geçirildiğine değindi. Bu durum silahlanmanın göstergesi olarak yorumlanmakta, dernekleşme faaliyetlerinin de arttığına dikkat çekilmekteydi. Bu durumun şiddet eylemlerini artıracığı tespitinde bulunmaktaydı¹⁷²¹.

Olayları önlemek için siyasi iktidar tarafından önlemler alınmaya çalışılmaktaydı. Bu kapsamda İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk, orta dereceli okullarda eğitim ve öğretim özgürlüğünün sağlanması için 5 Mart 1977'de Valiliklere bir genelge

¹⁷¹⁷ **Cumhuriyet**, 26 Ocak 1977.

¹⁷¹⁸ **CFKA.**, Y.N.:6/10-5, F.N.:7210.

¹⁷¹⁹ **CFKA.**, Y.N.:6/10-5, F.N.:7210-2.

¹⁷²⁰ **Milliyet**, 9 Şubat 1977.

¹⁷²¹ <http://ozgurluk-dergisi.org/devrimciyol/devyol/Kitaplar/Savunma/IMC.html> (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2017)

gönderdi: İdeolojik gerekçelerle meydana gelen olayların orta dereceli okullara kadar yayıldığından bahisle gerekli önlemlerin alınması istenilmekteydi. Aksi davranışta bulunanlar hakkında ilgili kanun maddeleri uygulanacaktı¹⁷²².

Uşak'ta bulunan Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu (YAY-KUR) Meslek Yüksek Okulu öğrencileri arasında 17 Mart'ta büyük bir çatışma çıktı. Olaylarda dördü ağır yirmi kişi yaralandı. Sol görüşlü olduğu belirtilen Haydar Öztürk isimli öğrenci ise öldü. Çok sayıda kişinin yaralandığı kavga sonunda Uşak Valiliği YAY-KUR Meslek Yüksek Okulu ile Uşak Eğitim Enstitüsü'nü kapattı¹⁷²³. Olaylar ertesi gün de devam etti. Beşi ağır olmak üzere yirmi dokuz öğrenci ve dört de güvenlik görevlisi yaralandı. Yapılan aramalarda çok sayıda kanun dışı materyal ele geçirildi. Uşak Valiliği bütün eğitim-öğretim kurumlarının kapatıldığını açıkladı. Ölen gencin cenaze töreninde yeni olaylar çıktı. Arkadaşları cenazeyi hastaneden almak istedi ise de savcılık buna izin vermedi. Fakat bu grup güvenlik güçlerinin müdahalesine rağmen zorla hastaneye girdi ve cenazeyi alarak sloganlar eşliğinde şehrin sokaklarında dolaştırdı. Bu esnada vali de protesto edildi. Hatta evi taşlandı. Ardından gençler YAY-KUR binasına geldi. Güvenlik güçleri cenazenin verilmesini ve okul binasının boşaltılmasını istedi. Ancak uyarılar sonuç vermeyince çevre illerden gelen takviye kuvvetlerle okula operasyon düzenledi. Öğrenciler taş ve sopalarla direndi. Çıkan çatışmada lise öğrencisi Semiha Özügür öldü ve yaralananlar oldu. Olay hakkında inceleme yapmak üzere CHP heyeti Uşak'a gönderildi. Olayla ilgili olarak farklı illerde protesto gösterileri gerçekleştirildi¹⁷²⁴.

İstanbul'da 21 Mart 1977'de Hulki Ulusal isimli devrimci olduğu öne sürülen DMMA öğrencisi ile İ.T.Ü.'den Osman Kılıç isimli öğrenci tabancayla vuruldu. İstanbul İTİA Başkanı Prof. Dr. Mithat Sayar'ın Kadıköy'de bulunan ikametine patlayıcı madde atıldı. Konya'da uzun süredir kapalı olan DMMA 21 Mart'ta geniş güvenlik önlemleri arasında açılmasına rağmen ilk günden olaylar çıktı¹⁷²⁵.

İstanbul'da ise Şişli Siyasal Bilimler Yüksekokulu öğrencisi Kemal Karaca 4 Nisan 1977'de öldürüldü. Sol görüşlü gencin ardından TMGT adına İsmail Dinçer tarafından Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e telgraf gönderildi. Gençler öldürülen arkadaşlarının katillerinin MHP Şişli İlçe Teşkilatı ve Mecidiyeköy Ülkü Ocakları tarafından korunduğunu iddia ediyorlardı. Ayrıca güvenlik kuvvetleri de eleştiriliyordu.

¹⁷²² **Tercüman**, 6 Mart 1977.

¹⁷²³ **Milliyet**, 18 Mart 1977.

¹⁷²⁴ **Milliyet**, 19 Mart 1977.

¹⁷²⁵ **Milliyet**, 22 Mart 1977.

Yurdun çeşitli yerlerinde farklı gerekçelerle boykotlar devam ederken bazı yerlerde ise çatışmalarda yaralananlar oldu¹⁷²⁶.

“*Milliyet*” gazetesi öğrenci olaylarını 5 Nisan 1977’de “*Üniversite Dramı*” olarak manşete taşıdı. Buna göre 1977’nin Mart ve Nisan ayında yaşanan olaylarda on yedi kişi ölmüş ve üç yüz kırk dokuz kişi yaralanmıştı. Bazı siyasi partiler erken seçimi çözüm önerisi olarak sunmaya başlamıştı. Bu kapsamda erken seçim tartışmaları gündemde yer edinmeye başlayacaktı¹⁷²⁷. 4 Nisan’da ise CHP ve AP’nin erken seçim önerisinin 5 Nisan’da Millet Meclis’inde okunması kararı alındı. MSP erken seçim kararına “*anarşiye prim vereceği*” gerekçesiyle karşı çıkıyordu. Ancak buna rağmen Meclis İç Tüzüğü’nde erken seçim yapılması için gerekli değişiklikler yapıldı. Meclis Anayasa Komisyonu toplandı ve aldığı karara göre genel seçimlerin “*önergelerin kabulünden altmış günü izleyen ilk pazar günü*” yapılmasına karar verildi¹⁷²⁸. 5 Nisan 1977’de Millet Meclis’inde üç yüz elli milletvekilinin katılımıyla yapılan oylama sonucunda önerge üç yüz kırk iki oyla kabul edildi¹⁷²⁹. Bir ret ve yedi de çekimser oy kullanıldı. Neticede Millet Meclisi Genel Seçimlerinin yenilenmesine dair alınan karar Karar Resmi Gazete’de 5 Nisan 1977’de “*Mükerrer*” sayı ile yayımlandı¹⁷³⁰.

Öğrenci olayları artık gündelik yaşamın bir parçası olmuştu. Sorunu çözmek için yapılan bazı öneriler de yaşanan şiddetle birlikte gittikçe uç noktalara taşınmaktaydı. Şiddet olaylarında ölen ve yaralananların sadece iki aylık süreçte ulaştığı rakam durumun “*vahametini*” ortaya koymaktaydı. Sorunlara çözüm üretemeyen siyaset, şimdi genel seçimleri öne alarak ülkeye “*nefes*” aldirmaya çalışacaktı.

12- “*Kanlı 1 Mayıs*” (1 Mayıs 1977)

1977’nin en önemli olaylarından biri de 1 Mayıs İşçi Bayramı kutlamaları sırasında meydana gelen terör olayı idi. 1 Mayıs, İşçi Bayramı Osmanlı Coğrafyası’nda ilk olarak 1908’den sonra Selanik’te kutlanmıştı. 1918’den sonra ise mütareke günlerinde bazı sendikalar 1 Mayıs etkinlikleri düzenlemişlerdi. 1923’te ise İstanbul’da işçiler büyük coşkuyla bugünü kutlamışlardı. Ankara’da “*İmalat-ı Harbiye*” işçileri ve bazı gruplar çeşitli etkinlikler yapmıştı. Ancak Takrir-i Sükûn yasasının 3 Mart 1925’te yürürlüğe girmesiyle 1 Mayıs kutlamaları yasaklanmıştı. 1976’da ise DİSK ilk kez 1

¹⁷²⁶ *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1977.

¹⁷²⁷ *Milliyet*, 4 Nisan 1977.

¹⁷²⁸ *Milliyet*, 5 Nisan 1977.

¹⁷²⁹ *Cumhuriyet*, 6 Nisan 1977.

¹⁷³⁰ *Resmi Gazete*, S.15900, 05.04.1977, s.1.

Mayıs'ı kutlama kararı aldı ve bunu uyguladı. Pek çok sendika, sivil toplum kuruluşu, gençlik örgütü ve sanatçıların katıldığı tören sorunsuz sona ermişti. Ancak 1977'de tarihe "*Kanlı 1 Mayıs*" olarak geçecek olan olaylar yaşandı¹⁷³¹.

Sabah saatlerinde Taksim Meydanı'nı dolduran kalabalık sloganlar eşliğinde devrimci marşlar söylendi. Dev-Genç'in de katıldığı etkinlikte geçmişte ölen devrimci gençlerin fotoğraflarının bulunduğu pankartlar açıldı. Töreni düzenleyen ve konuşma yapan DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler "*MC'nin ve tüm faşist güçlerin bozgunu için güçlerimizi birleştirmeliyiz*" dedi. Oldukça geniş güvenlik önlemleri alınan miting alanında birçok ilden gelen işçiler vardı. Yaklaşık üç yüz bin kişinin bulunduğu meydanda Kemal Türkler'in konuşmasının sonuna doğru aniden gelişen olaylarla büyük kargaşa yaşandı. Provokatif bir grubun sloganlarla miting meydanına girmek istediği sırada, aniden duyulan silah sesleri büyük bir kargaşaya sebebiyet verdi¹⁷³².

İddiaya göre bu grup "*Maocu*" idi. Mitingi düzenleyen DİSK ise kendilerini "*revizyonist ve sosyal faşistlik*" ile suçlayan bu grubun miting alanına girmemesi için büyük çaba göstermişti. Fakat mitingin sonuna doğru Dev-Lis mensubu grup miting alanına girmek istedi. "*Maocu*"ların önünde yürüyen Dev-Genç grubu "*Tek yol devrim, Mahir Hüseyin Ulaş, kurtuluşa kadar savaş*" sloganları atıyordu. Başka bir grup ise "*Kürt halkına özgürlük*" diyordu. Onların arkasında bulunan "*Maocular*" ise "*Ne Amerika ne Rusya bağımsız Türkiye, sosyal faşistler, revizyonistler*" sloganları eşliğinde oluşturulan koridoru kırmak istedi. Bu grupla DİSK'liler arasında kavga çıktı. İlk kargaşanın ardından "*Maocu*" grup içerisinde ateş açıldığı öne sürülüyordu. Buna karşılık açılan ateşle ortalık "*savaş alanına*" döndü¹⁷³³.

Çıkan kargaşa üzerine kaçışan insanlar birbirini ezdi. Olaylar sonuncuda çok sayıda kişi yaralandı ve otuz yedi kişi öldü. Yaşananlardan DİSK sorumlu tutuluyordu. DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler ise bir gün sonra yaptığı açıklamada "*İşçi sınıfının 1 Mayıs gösterisini kana bulayan faşist ve Maocu saldırganlar MC'nin, emperyalizmin ve CIA'nın hizmetindedirler. Bu çevrelerin amacı seçimleri yaptırmamaktır*" diyerek, 5 Haziran'da yapılması planlanan genel seçimlerin engellenmeye yönelik bir değerlendirmede bulundu¹⁷³⁴.

¹⁷³¹ T. Çavdar, *Türkiye'nin...*, s.46.

¹⁷³² *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1977.

¹⁷³³ *Milliyet*, 2 Mayıs 1977.

¹⁷³⁴ *Cumhuriyet Ansiklopedisi...*, III, s.422-423.

Olay ulusal ve uluslararası basına yansıdı ve büyük yankı uyandırdı¹⁷³⁵. BBC Radyo olayları öncelikli haber olarak verdi. Burada Millet Meclisi'nde 5 Haziran 1977'de alınan erken seçim kararından sonra bu olayların çıktığına dikkat çekildi. Amerika'nın Sesi, Paris ve Moskova radyoları da yaşanan gelişmeleri haber bültenlerinde duyurdu¹⁷³⁶.

Olayın iç yüzü ile ilgili pek çok iddia ortaya atılmıştı. Örneğin miting alanında bulunan kalabalık üzerine etraftaki binalardan ateş açıldığı, yaşanan panik ile kaçışmaya çalışan insanların birbirini ezdiği ifade edilmekteydi¹⁷³⁷. Başka bir iddiaya göre ise Taksim Meydanı'nda Kemal Türkler'in konuşma yaptığı kürsü karşısında bulunan "Intercontinental Otel" (The Marmara) ve Su İşleri Binası civarından kalabalığın üzerine yayılım ateşi açılmıştı. Bu eylemi yapanların devlet içerisinde örgütlenmiş "kontrgerilla"¹⁷³⁸ olduğu da kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştı¹⁷³⁹.

Olayların ardından Bakanlar Kurulu 1 Mayıs'ta saat 23.00'te olağanüstü olarak toplandı. Başbakan Süleyman Demirel toplantı öncesi yaptığı açıklamada olayların seçimleri "sabote" etmeye yönelik olduğunu belirtti. Aslında oldukça geniş güvenlik önlemleri alındığını ancak yine de olayların önlenemediğini ifade etti. Üzüntüsünü de dile getiren Başbakan sıkıyönetim ilanının söz konusu olmadığını da sözlerine ekledi. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ise yaptığı değerlendirmede, seçimler yaklaştıkça antidemokratik faaliyetlerin arttığını hatırlatarak vatandaşlara sağduyu çağrısında bulundu¹⁷⁴⁰.

1 Mayıs 1977'nin tarihe "kanlı" olarak geçmesinde etkili olan olayların yaşanacağına dair spekülasyonlar, o tarihten önce basında yer almaya başlamıştı. Buna göre etkinliğe katılacak olan sendikalar ve diğer sivil toplum kuruluşları miting sırasında nasıl bir tutum sergileyeceklerine dair açıklamada bulunmuşlardı. Hatta önceden açılacak pankartlar bile belirlenmişti. DİSK yönetimi de "1 Mayıs'ın anlamından sapıtılmamasını" istemişti. Bunun yanı sıra mitingte görev alacak yaklaşık yirmi bin DİSK mensubu güvenlik önlemleri konusunda bilgilendirilmişti. Herhangi bir olumsuzluk olması durumuna karşı yaralıları müdahale için sağlık görevlileri ve

¹⁷³⁵ **Sosyalizm ve Toplumsal...**, VII, s.2296.

¹⁷³⁶ **Milliyet**, 2 Mayıs 1977.

¹⁷³⁷ E. Höke, **1960'lardan 1980'e Gençlik ve...**, s.134.

¹⁷³⁸ NATO üyesi ülkelerde sol örgütlenmelere karşı olarak oluşturulan ABD Gizli Servisi CIA ile bağlantılı silahlı yapılanmanın Türkiye'de anıldığı isimdir. (<http://www.uzmanportal.com/kontrgerilla-nedir-ozel-harb-dairesi-nedir-jitem-nedir-stay-behind-nedir.html> Erişim Tarihi: 20 Ekim 2017)

¹⁷³⁹ T. Çavdar, **Türkiye'nin...**, s.247.

¹⁷⁴⁰ **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1977.

ambulanslar da miting alanında yerini alacaktı. Tüm bu önlemlere sağ basında çıkan “kışkırtıcı” yayınların sebep olduğu belirtilmekteydi¹⁷⁴¹.

Buna örnek olarak ise 19 Nisan 1977’de “*Bayrak*” gazetesinde Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu (MİSK) Genel Başkanı Ömer Faruk Akıncı’nın “*DİSK’in 1 Mayıs’ta Yapacağı Siyasi Gösteri Önlenmelidir*” başlığıyla yayınlaması gösteriliyordu¹⁷⁴². Bunun yanı sıra 20 Nisan’da “*Ortadoğu*” gazetesi “*Sol 1 Mayıs’ta Halkı Galejana Getirmek İstiyor*” manşeti atmıştı¹⁷⁴³. “*Hergün*” gazetesinin 28 Nisan 1977’de yayınladığı haberde ise Ömer Faruk Akıncı’nın “*1 Mayıs komünist bayramıdır... Buna sahip çıkan DİSK bir komünist ihtilal provası denemesi yapacak*” dediği belirtiliyordu. Bu söylemini bir bildiri ile açıklayan Ömer Faruk Akıncı, 1 Mayıs’ın komünizm ile yönetilen ülkelerde işçi bayramı olarak kutlandığını, DİSK’in ise son birkaç yıldır 1 Mayıs’a sahip çıktığını belirtti. Türk işçisi ile hiçbir yakınlığı olmayan bu günün kutlanmasındaki amacın DİSK’in bazı komünist ülkelere “*kendini gösterme çabası*” olduğunu öne sürdü. Bunun yanı sıra pek çok milliyetçi işçiye 1 Mayıs’ta yapılacak olan törene katılma yönünde baskı yapıldığını belirtilmekteydi. Komünist militanların fabrikaların önüne çalışmak için gelen işçilere “*bir kişinin bile gelmemesi durumunda ertesi gün kurşun yağdırılacağı*” tehdidinde bulunduğunu ileri sürdü¹⁷⁴⁴. “*Millet*” gazetesi de 1 Mayıs etkinliğinin amacının “*ihtilal provası*” olduğunu sütunlarına taşıyacaktı¹⁷⁴⁵.

Bazı köşe yazarları da 1 Mayıs hakkında “*provokasyon*” değerlendirmesi yapıyordu. Bu kapsamda “*Tercüman*” gazetesinde Ahmet Kabaklı’nın 30 Nisan’da yayınlanan makalesinde DİSK, TİP ve CHP’nin kışkırtıcı tutum takınabileceği, polisle çatışmaların olabileceği, hatta can ve mal kayıplarının yaşanabileceğini yazması örnek olarak gösteriliyordu¹⁷⁴⁶. Yine “*Tercüman*” gazetesinde Rauf Tamer’in 1 Mayıs 1977’deki yazısında “*...Sokak işgal altında, sarı sol, kırmızı sol, demokratik sol, ortanın solu, Maocu, Leninci ve daha bilmem neci, fakat asla Atatürkçü olmayan bir tuhaf rüzgâr esecek. Arabalar tahrip edilecek, inşallah aldanırız ama kanlar akacak. Çeşitli solcu gruplar arasında slogan kavgası bu...*” ifadesi delil olarak gösteriliyordu¹⁷⁴⁷. Benzer surette “*Bayrak*” gazetesinin ise 1 Mayıs öncesi sol kesimde

¹⁷⁴¹ T. S. Yılmaz, *Türkiye’de...*, s.301-302.

¹⁷⁴² T. S. Yılmaz, *Türkiye’de...*, s.301-302.

¹⁷⁴³ *Ortadoğu*, 20 Nisan 1977.

¹⁷⁴⁴ *Hergün*, 28 Nisan 1977.

¹⁷⁴⁵ T. S. Yılmaz, *Türkiye’de...*, s.301-302.

¹⁷⁴⁶ Ahmet Kabaklı, “*Perşembenin Gelişi*”, *Tercüman*, (30 Nisan 1977), s.2.

¹⁷⁴⁷ Rauf Tamer, *Tercüman*, (1 Mayıs 1977).

var olan ayrışmalara değinilerek, bu fraksiyonlar arasında çatışma beklendiği bilgisine yer verilmişti¹⁷⁴⁸.

Basında yer alan bu haber ve değerlendirmeler dikkate alındığında olaylar bir taraftan sağ kesimin provokasyonu olarak yorumlanırken diğer taraftan soldaki bölünmenin bir yansıması olduğu vurgulanmaktaydı. Yaşanılan ölümlerden devlet içerisindeki bir grup da sorumlu tutulmaktaydı. Ne var ki şiddet eylemleri 1977 Haziran ayında yapılan Milletvekili Genel Seçimlerine kadar devam edecekti.

13- İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde Boykot Kararı ve Sonrasında Yaşanılan Olaylara Karşı Öğretmenler Kurulu'nun Açıklaması

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Öğretmenler Kurulu 7 Eylül 1977'de toplanarak bir süredir devam eden öğrenci olaylarını görüştü. Toplantı sonrasında bazı kararlar alındı. Yapılan açıklamada enstitü yöneticilerinin ve öğretmenlerinin tehdit ve saldırıya uğradığı belirtiliyordu. Bu duruma bir çözüm bulunması için Başbakanlık, İçişleri ve Milli Eğitim Bakanlıklarına “*yıldırım telgrafların*” çekilerek durumdan haberdar edilmişti¹⁷⁴⁹.

Olayların başlaması ve sonrasında yaşanan gelişmeler şöyle aktarılmaktaydı: 29 Mart 1977 günü sabah saatlerinde bir grup öğrenci tarafından enstitü giriş ve çıkış kapıları tutulmuş, duvarlara afiş asılmış ve yazılar yazılmıştı. Enstitü yurdunda kalan öğrenciler ise eylemci grup tarafından cebir ve şiddetle olayların tarafı olmaları için zorlanmıştı. Böylece enstitüde boykot başlatılmıştı. Başlangıçta eylemin amacı İslam Enstitüleri'nin akademiye dönüştürülmesi olarak ilan edilmişti. Bu sebeple diğer Yüksek İslam Enstitüleri'ndeki öğrenciler de onlara destek verecekti. Aynı gün yedi İslam Enstitüsü'nde boykota geçilince, bu durumun ortak bir merkez tarafından yönlendirildiği ifade edildi. Kısa bir süre sonra diğer Yüksek İslam Enstitüleri'ndeki boykotlar sonlandırıldı. Buna rağmen İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ndeki boykot elli beş gün sürdürülecekti. Bu süreçte eğitim-öğretim de aksayacaktı. Bu eylem boykotun ötesinde işgale dönüşmüştü¹⁷⁵⁰.

¹⁷⁴⁸ T. S. Yılmaz, **Türkiye'de...**, 302-303; İdeolojik sol bölünmelerinin gençliğin fikrîsel ayrışmasında ve faaliyetlerinde etkisi birkaç sebebe bağlanmaktaydı. Genel olarak gençliğin “*sömürü düzenine*” karşı çıkan, dinamik, hızlı sonuçların elde edilmesini bekleyen bir kesim olması, parlamenter sistemle çatışmasının bir sebebiydi. Zira sorunlar parlamenter sistemde uzun vadeli çözülebiliyordu. Bu durum soldaki bölünmelerde etkiliydi. Bu uyumsuzluk üniversite gençliğini MDD içerisinde yoğun olarak yer almasını sağlıyordu. Soldaki ayrışmanın bir diğer sebebi ise kişisel çekişmeler olarak gösteriliyordu. (Çetin Yetkin, **Soldaki Bölünmeler**, İstanbul, 1998, 271-275).

¹⁷⁴⁹ CFKA, Y.N.:6/8-6 F.N.:5521-4.

¹⁷⁵⁰ CFKA, Y.N.:6/8-6 F.N.:5521-4.

Rapora göre boykotçu öğrenciler, enstitünün yöneticileri ve öğretmenleri tarafından eylemin tasvip edilmediğini biliyorlardı. Bu yüzden idare durumdan haberdar edilmemişti. Boykotun yersiz ve zamanlamasının yanlış olduğu öne sürülmekteydi. Zira enstitünün akademiye çevrilmesinin ancak kanun ile mümkün olabilirdi. Hatta bu hususta Meclis'te bir tasarının bulunduğu da ifade edilmişti. Görüşülmek üzere ön sıralara alındığı belirtilen tasarının, erken seçim dolayısıyla diğer kanun tasarıları gibi Meclisten geçmediği, bu yüzden “kadük”¹⁷⁵¹ kaldığı ifade edilmekteydi. Ayrıca boykotçu öğrencilerin sayıca az olduğu belirtilmekteydi. Amaçlarına ulaşamayacaklarını anlayan eylemcilerin, şahsi suç işlemeye yöneldiği öne sürülmekteydi. Boykotçuların öğretmen ve idarecilere yönelik kaba ve sert tutumlarının yanı sıra bu kişileri enstitü binasına almadıkları da ifade ediliyordu. Tüm uyarılara rağmen tavırlarında bir değişiklik olmayan boykot yanlısı öğrencilerin; farklı illerden gelen öğrencilerin sınava girmelerini engelledikleri de belirtiliyordu. Rapora göre farklı illerden sınav için gelen öğretim üyeleri de boykot yanlıları tarafından enstitü yurdundan çıkarılmış ve bir kısmı da yurda alınmamıştı¹⁷⁵².

Boykot yanlısı öğrenciler, diğer öğrenciler üzerinde baskı oluşturmuştu. Tehdit ve şiddet uygulamak suretiyle öğrencileri yurttan atmışlardı. Ayrıca bir bildiri yayınlayarak öğrencileri, yöneticilere ve öğretmenlere karşı isyana teşvik ettirmişlerdi¹⁷⁵³.

Açıklama metninde boykotun 29 Mart 1977'den 23 Mayıs 1977'ye kadar elli beş gün boyunca sürdüğü belirtildi. Boykot dolayısıyla öğrencilerin psikolojik olarak olumsuz etkilendiği vurgulanmaktaydı. Tüm bunlara rağmen boykot sonrası derslerin başladığı, hatta telafî derslerinin de yapıldığı belirtilmişti. Ancak boykotun olumsuz etkilerinin ortadan kalkmadığı, öğrencilerin sınavlara yeterince hazırlanamadığı için sınavlardaki başarı oranının önceki yıllara oranla düştüğü belirtiliyordu. Öğrencilerin kasten sınıfta bırakıldığına dair söylentilerin ise gerçeği yansıtmadığı vurgulandı. İddia edildiği gibi bir “öğrenci kıyımı” söz konusu değildi¹⁷⁵⁴.

23 Mayıs 1977'de boykotun sonlanıp derslerin başlamasına rağmen eyleme öncülük eden öğrenciler; enstitü yöneticilerine ve öğretmenlere karşı gelmiş ve diğer

¹⁷⁵¹ “Verilmiş olduğu yasama dönemi içerisinde sonuçlandırılmamış olan kanun tasarısı ve teklifleri ile soru, Meclis araştırması, genel görüşme ve gensoru önergelerinin düşmesi ve geçerliliğini yitirmesi durumudur. (Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan Tutanak Terimleri Sözlüğü, Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan Tutanak Terimleri Sözlüğü, Haz. Hasan Ferhat Aydın-Özlem Çakır, TBMM Yayınları, Ankara, 2015 s.101).

¹⁷⁵² CFKA, Y.N.:6/8-6 F.N.:5521-4-5.

¹⁷⁵³ CFKA, Y.N.:6/8-6 F.N.:5521-5.

¹⁷⁵⁴ CFKA, Y.N.:6/8-6 F.N.:5521-5.

öğrencileri “*sindirmek*” amacıyla eylemlerine devam etmişlerdi. Açıklamaya göre bu öğrenciler karşıt bir bildiri yayınlamış ve kendilerine herhangi bir ceza verilirse yeniden boykot ve işgale başlayacaklarını ifade etmişlerdi. Enstitü yönetiminin bu konuda çekimser kalacağı kanaatindeydiler. Kendilerini her bakımdan güçlü addediyorlardı. Böylece yönetimin “*acziyet*” içerisinde kaldığı kanısı uyandırılmaya çalışılıyordu. Hâlbuki eğitim ve öğretim faaliyetinin itaat, otorite ve disiplin olmadan yürütülemeyeceği hatırlatılmaktaydı. Eylemcilerin cezasız kalması durumunda ortamın suiistimale açık hale geleceği endişesi dile getirilmişti. Bu durumda eğitim ve öğretimin aksama olasılığı oldukça yüksekti. Boykotçu öğrenciler dersler başladıktan sonra da şiddet eylemlerine devam etmişlerdi. Eylemcilerin sınav disiplinini bozduğu da belirtilmekteydi. Bütün bu olayları önlemek için öğrencilerle yönetim arasında var olan iletişim kopukluğunun giderilmesi gerekiyordu¹⁷⁵⁵.

Raporda Disiplin Kurulu’nun Temmuz 1977’de çalışmaya başladığı ve üç öğrenciye “*Okuldan Sürekli Olarak Uzaklaştırma*”, iki öğrenciye ise “*Bir Yıl Uzaklaştırma*” cezası verildiği ifade edilmişti. Zira disiplin kurulunda bahse konu öğrencilerin din adamı veya eğitimci olma vasıflarını kaybettikleri kanaati oluşmuştu. Verilen cezaların MEB tarafından onayladığı da belirtilmekteydi. Cezaları tebliğ edilen boykotçu öğrenciler alınan karardan dönülmesi için yeniden eyleme geçmeyi çözüm olarak görmekteydi. Ayrıca yöneticileri, öğretmenleri ve özellikle de disiplin kurulu üyelerini tehdit ve taciz etmeye başladıkları vurgulanmaktaydı. Hatta bir enstitü öğretmenin evine de silahlı saldırıda bulunmuşlardı. Ayrıca Din Eğitimi Genel Müdürü’nün otomobiline de yönelik saldırı düzenlemişlerdi¹⁷⁵⁶.

Açıklamada güz dönemi sınavlarının başladığı tarih olan 7 Eylül 1977’de boykotçu öğrencilerin yanlarındaki kimliği belirsiz kişilerle Enstitü Müdürü’nü dövdükleri belirtilmişti. Olayın failleri üç kişiydi. Bu üç kişiden ikisinin boykotçuların lideri olduğu ve diğerinin ise enstitü öğrencisi olmadığı tespit edilmişti. Enstitü Müdürü’ne ağır yaralandığı için uzun süre iş göremez raporu verildiği de vurgulanmıştı¹⁷⁵⁷.

Elli beş gün süren boykot, hem Enstitü Yönetimi hem de Bakanlık tarafından şiddetle eleştirildi. Yaşanılardan diğer öğrenciler sorumlu tutulamazdı. Boykot, meslek ahlakı ile bağdaştırılamayacak türden bir eylemdi Yüksek İslam Enstitüsü’nün

¹⁷⁵⁵ CFKA, Y.N.:6/8-6 F.N.:5521-5.

¹⁷⁵⁶ CFKA, Y.N.:6/8-6 F.N.:5521-6.

¹⁷⁵⁷ CFKA, Y.N.:6/8-6 F.N.:5521-6.

itibarı zedelenmişti. Emniyet güçlerinin bu süreçte etkisiz kaldığı ve olaylara zamanında müdahale edemediğine dikkat çekilmişti¹⁷⁵⁸.

Açıklamada İmam Hatip Liseleri ve Yüksek İslam Enstitülerinde birkaç yıl öncesine kadar huzur ve sükûn hâkim iken bir süre önce bu kurumlara siyasetin girmesiyle eğitim-öğretim ortamı kalmadığı ifade edilmişti. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde öğretim süresiz olarak durdurulacaktı. Son olarak enstitülerin akademi haline getirilmesi isteniyor ve bu kurumların siyasetten uzak tutulması gerektiği belirtiliyordu. Enstitünün gerekli güvenlik tedbirleri alındıktan hemen sonra açılması da ilgili raporda belirtilmişti¹⁷⁵⁹.

Öğretim kurumlarında olaylar devam ediyor, çözüm yolları aranıyordu. Bu süreçte artık şiddet eylemleri yalnızca üniversitelerde meydana gelmiyordu. Son yılların en büyük olaylarından biri de 1 Mayıs İşçi Bayramı dolayısıyla yaşanacaktı.

¹⁷⁵⁸ CFKA, Y.N.:6/8-6 F.N.:5521-7.

¹⁷⁵⁹ CFKA, Y.N.:6/8-6 F.N.:5521-7.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

5 HAZİRAN 1977 GENEL SEÇİMLERİNDEN 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ'NE KADAR GEÇEN SÜREÇTE ÖĞRENCİ OLAYLARI VE HÜKÜMETLERİN YAKLAŞIMI (1977-1980)

A- 5 HAZİRAN 1977 GENEL SEÇİMLERİ VE II.BÜLENT ECEVİT HÜKÜMETİ DÖNEMİ ÖĞRENCİ OLAYLARI (21 HAZİRAN-21 TEMMUZ 1977)

1- 1977 Genel Seçimleri ve Hükümet Kurma Çalışmaları

Terör olaylarının 1977 itibarıyla yaygınlaşması üzerine sonbaharda yapılması gereken genel seçimler 1977'nin Haziran'ına alındı¹⁷⁶⁰. 5 Haziran 1977 seçimleri öncesinde CHP bir seçim broşürü hazırlatmıştı. Buna göre I. MC Hükümeti döneminde 200 kişi ölmüş, 3.900 kişi yaralanmış ve 52 banka soygunu gerçekleşmişti. Okullar aylarca kapalı kalmıştı ve öğrenci aileleri tedirginlik içerisinde idi¹⁷⁶¹.

5 Haziran'da genel seçimler yapıldı¹⁷⁶². Katılım %66.8 oldu. Cumhuriyet Senatosu kısmi yenileme seçimlerinde ise bu oran %73.8 idi¹⁷⁶³.

Genel seçim sonuçlarına göre CHP 213, AP 189, MSP 24, MHP 16 milletvekili ile Meclis'te temsile hak kazandı. Cumhuriyet Senatosu 1/3 yenileme seçimlerinde ise CHP 28, AP 21 ve MSP 1 senatörlük kazandı¹⁷⁶⁴. CHP sandıktan birinci parti olarak çıkmasına rağmen aldığı oy oranı tek başına Hükümet kurması için yetersizdi¹⁷⁶⁵. Bunun için gerekli milletvekili sayısı 226 iken, CHP'nin milletvekili sayısı 213'te kalmıştı¹⁷⁶⁶.

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk 14 Haziran'da Hükümet'i kurması için CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'i görevlendirdi¹⁷⁶⁷. 21 Haziran 1977'de Hükümet kuruldu¹⁷⁶⁸. Fakat Bülent Ecevit Hükümeti'nin güvenoyu alamayacağı tartışmaları vardı. 21 Haziran'da AP Meclis grubu bildiri yayınlayarak Bülent Ecevit'in Hükümet'i kuramayacağını ileri sürdü¹⁷⁶⁹. Herşeye rağmen Bülent Ecevit yeni kurulan Hükümet'in öncelikli görevinin; ülkede barış, can güvenliği ve öğrenim özgürlüğünü sağlamak

¹⁷⁶⁰ Fuat Uçar, *Türk Siyasi Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri*, Ankara, 2015, s. 330.

¹⁷⁶¹ *Milliyet*, 13 Mayıs 1977.

¹⁷⁶² *Cumhuriyet*, 8 Haziran 1977.

¹⁷⁶³ Saim Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, Ankara, 1994, s..261.

¹⁷⁶⁴ *Hergün*, 8 Haziran 1977.

¹⁷⁶⁵ Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Ankara, 1996, s.239.

¹⁷⁶⁶ Alper Gülbay, *12 Mart'tan 12 Eylül'e Türkiye'de Seçimler ve Sonuçları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2017, s.208.

¹⁷⁶⁷ *Ortadoğu*, 15 Haziran 1977.

¹⁷⁶⁸ *Ortadoğu*; 22 Haziran 1977; S. Yalçın, *Erbakan....*, 141-142.

¹⁷⁶⁹ *Milliyet*, 22 Haziran 1977.

olduğunu açıkladı. Ayrıca adı olaylara karışan okul yöneticilerinin görevden alınacağını da belirtti. İçişleri Bakanı Necdet Uğur'a da *"olay çıkaran her kim olursa"* derhal gözaltına alınması talimatını verdi. Başbakanlık makamında gazetecilere yaptığı açıklamada, özellikle üniversitelerde meydana gelen olaylara değinen Bülent Ecevit ülkenin içinde bulunduğu durumla ilgili olarak şunları söyledi: *"...Dün bazı yüksekokullarda, bazı öğrenim kurumlarında sınavların aksatılması yolunda girişimler olduğunu duyduk. Derhal el koyduk. Bugün de Ankara'da ve bazı başka yerlerde gene aynı doğrultuda girişimler olduğunu duyuyoruz. Bunlara karşı yetkileri içinde en etkin önlemleri derhal oluşturduk. Önlem almayan görevlileri bu görevlerinden uzaklaştırmaya kararlıyız..."*¹⁷⁷⁰

Hükümet Programı 28 Haziran'da Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'nda okundu. Hükümet'in eğitim hususunda önceliği; can güvenliğine ve eğitim özgürlüğüne verdiği vurgulandı. Olaylar nedeniyle okula gidemeyen öğrencilerin kayıplarının *"hızlandırılmış program"* ile telafi edileceği belirtildi. Öğrencilerin politik görüşlerine göre ayrıştırılmasına engel olunacağı ifade edildi. Eğitim kurumlarının ve öğrenci yurtlarının ideolojik çatışma yerine döndürülmesinin önleneceği belirtildi. Hükümetin ilk hedefinin *"sokaklarında çocuklar gençler vurulmayan bir Türkiye; anaların babaların çocuklarını okula, üniversiteye, yurtlara korkusuz gönderebildikleri bir Türkiye"* olacağı ifade edildi. Üniversitelerin yaygınlaştırılacağı ve kapasitelerinin artırılacağı belirtildi¹⁷⁷¹.

Önceki Hükümet Programlarında genel vurgu eğitimin milli olması, burslar, ders araç-gereçleri, okulların sayısı idi. Özellikle 1977'den sonra artan şiddet eylemleri sonucu Hükümet Programlarındaki öncelik öğrencilerin can güvenliğinin sağlanması idi. Bu durum anarşinin ne kadar tehlikeli boyutlara geldiğinin bir göstergesiydi.

2- II.Bülent Ecevit Hükümeti'nin Kurulma Sürecinde Öğrenci Olayları (8-24 Haziran 1977)

ODTÜ Öğrenci Temsilcisi Ertuğrul Karakaya 8 Haziran 1977'de okul girişinde üst araması yapan jandarma ile yaşadığı tartışma sırasında vuruldu. Adı geçen öğrenci ve arkadaşı okula araçla girmek istemiş, jandarma tarafından yapılan *"dur"* ihtarına uyulmayınca araca ateş açılmıştı. Jandarma yetkilileri Ertuğrul Karakaya'nın silah zoru ile okula girmek istediğini ancak tabancasının ateş almadığını açıkladı. Olay hakkında

¹⁷⁷⁰ **Milliyet**, 23 Haziran 1977.

¹⁷⁷¹ **MMTD**, 5/I, s.28-42.

kamuoyunu bilgilendiren Ankara Valisi Durmuş Yalçın, şu beyanatta bulundu: “Bir grup öğrenci üniversiteye girmek istemiş, ancak Ertuğrul Karakaya ve arkadaşı buna karşı koymuştur. Jandarma duruma müdahale edince Karakaya tabancasını çekmiş, fakat tutukluk yaptığı için tabancasını ateşleyemeyince jandarma eri de kendisini korumak için ateş etmek zorunda kalmıştır”¹⁷⁷².

ODTÜ öğrenci temsilcilerinden Ahmet Asena’ya göre ise olay daha farklı cereyan etmişti: Ertuğrul Karakaya kapıda bekçilerle görüşürken jandarmanın üst araması yapmak istemesi üzerine kaçmış ve güvenlik güçlerince herhangi bir uyarı yapılmaksızın arkasından ateş açılmıştı. Ambulans geri çevrilmiş ve yaralı halde yarım saatten fazla kapıda bekletilmişti. Ertuğrul Karakaya hastaneye götürülürken yolda öldü. Olayın ardından jandarma, öğrenci yurtlarında arama yaptı. Çok sayıda tabanca, mermi ve patlayıcı madde ele geçirildi¹⁷⁷³.

Bugünlerde başka illerde de öğrenci olayları kesintisiz devam ediyordu. Edirne Mühendislik Akademisi’nde yine 8 Haziran’da devrimci öğrencilerle ülkücüler arasında yaşanan çatışma, güvenlik güçleri tarafından bastırıldı. Olaylar sebebiyle eğitime bir gün ara verildi. İzmir’de ise Buca Eğitim Enstitüsü’nde siyasi parti tartışması üzerine çıkan olayda bir öğrenci yaralandı, bir diğeri de gözaltına alındı. Olaylar yalnızca üniversite ile sınırlı kalmıyordu. Niğde Ticaret Lisesi’nde karşıt görüşlü öğrenciler arasında çıkan çatışmada ise on bir kişi yaralandı ve yirmi öğrenci gözaltına alındı¹⁷⁷⁴.

İstanbul’da Saraçhane’de afiş asarken ülkücüler tarafından kaçırılarak öldürüldüğü iddia edilen Hasan Doğan’ın cenazesi 9 Haziran’da memleketi Malatya’ya gönderildi. Cenazenin bulunduğu hastane çıkışında sol görüşlü öğrenciler, arkadaşlarının cenazesini alarak Sirkeci vapur iskelesine kadar yürüdü¹⁷⁷⁵. Samsun Kız Eğitim Enstitüsü’nde ise eğitime ara verildi. Karşıt görüşlü öğrencilerin yatakhane başlattıkları tartışma büyüyerek kavgaya dönüşmüştü¹⁷⁷⁶.

İstanbul Beşiktaş’ta 14 Haziran’da MHP Beşiktaş Gençlik Kolları 2. Başkanı İsmail Oktar ve MHP Beşiktaş Yönetim Kurulu Üyesi Ekrem Çuvalcı’ya sol görüşlü öğrenciler tarafından saldırı düzenlendi. Bir kitapçada oturdukları sırada üzerlerine ateş

¹⁷⁷² **Milliyet**, 9 Haziran 1977.

¹⁷⁷³ **Milliyet**, 9 Haziran 1977.

¹⁷⁷⁴ **Milliyet**, 9 Haziran 1977.

¹⁷⁷⁵ **Milliyet**, 10 Haziran 1977.

¹⁷⁷⁶ **Cumhuriyet**, 10 Haziran 1977.

açılan İsmail Oktar öldü, Ekrem Çuvalcı yaralandı¹⁷⁷⁷. MHP İstanbul İl Gençlik Kolları Başkanı Faik İçmeli olay üzerine yayınladığı bildiride “*Koruyuculuğu ve hamiliğini CHP’den güç alan komünist eşkıyalar MHP’nin üyelerini hedef seçmişlerdir. Bu saldırılar Türk milliyetçilerini yıldırmaz, aksine güçlendirir*” ifadelerine yer verdi. Aynı gün Adana’da Mühendislik Yüksek Okulu’nda sınava girmek isteyen öğrencilere “*komandolar*” saldırdı. Taş, sopa ve bıçakların kullanıldığı olaylarda biri ağır, üç öğrenci yaralandı. On üç öğrenci gözaltına alındı. Eş zamanlı olarak Balıkesir, Konya ve Malatya’da da öğrenci olayları yaşandı¹⁷⁷⁸.

15 Haziran’da Ankara’da bir öğrenci kimliği belirsiz kişiler tarafından tabancayla yaralandı. Adana Ceyhan’da ise ülkücü ve devrimci öğrenciler arasında çıkan çatışmalarda bir öğrenci yaralandı. Öte yandan öğrenciler arasında yaşanan siyasi çatışmalar akademik personele yönelik saldırılara dönüştü. 15 Haziran’da Atatürk Üniversitesi Fen Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Orhan Yavuz, bir grup öğrenci tarafından kaçırıldı ve bıçaklanarak öldürüldü¹⁷⁷⁹. Seçim sürecinde CHP adına çalışmalarda bulunduğu belirtilen Orhan Yavuz’un “*komandolar*” tarafından öldürüldüğü öne sürülmüştü. Bu olay üzerine Atatürk Üniversitesi süresiz olarak kapatıldı. Ülke çapında büyük yankı uyandıran cinayet sonrası pek çok üniversite protesto bildirisi yayınladı. Yetkili kurumlar üniversitelerde can güvenliğinin sağlanması için uyarıldı¹⁷⁸⁰. İçişleri Bakanlığı tarafından görevlendirilen özel dedektiflerce soruşturulan bu cinayet hakkında Türk Hukuk Kurumu Başkanı Prof. Dr. Muammer Aksoy bir demeç verdi. Buna göre cinayetin sorumlusunun MC Hükümeti idi. Pek çok kişi aynı akıbete uğrayabileceği endişesi içerisinde yaşamaktaydı¹⁷⁸¹. Erzurum Valisi Sadri Turan cinayetin siyasi nitelikte olduğunu açıkladı. Orhan Yavuz’un karşıt görüşlü öğrenciler tarafından öldürüldüğünü ve soruşturmanın yurt çapında sürdürüldüğünü belirtti. Gözaltına alınan çok sayıda kişi arasında Erzurum Ülkü Ocakları Başkanı’nın da olduğu iddia edilmekteydi¹⁷⁸².

Ankara Ziraat Fakültesi’nde ise 24 Haziran’da çıkan çatışmada üç öğrenci yaralandı ve gözaltına alınanlar oldu. Buca Eğitim Enstitüsü’nün iki yüz öğrencisi ise okulda can güvenliği olmadığı için eğitimlerine devam edemedikleri; bu yüzden de

¹⁷⁷⁷ Hergün, 15 Haziran 1977.

¹⁷⁷⁸ Milliyet, 15 Haziran 1977.

¹⁷⁷⁹ Milliyet, 16 Haziran 1977.

¹⁷⁸⁰ Cumhuriyet, 16 Haziran 1977.

¹⁷⁸¹ Milliyet, 19 Haziran 1977.

¹⁷⁸² Milliyet, 19 Haziran 1977.

sınıfta kaldıkları gerekçesiyle kendilerine sınav hakkı verilmesi talebiyle Danıştay'a başvuruda bulundu¹⁷⁸³.

1977 Milletvekili Erken Genel Seçimi sonrasında özellikle Hükümet kurma çalışmaları devam ederken, kamuoyunda özellikle üniversite olaylarını sonlandıracak bir siyasi iradeye ihtiyaç duyulmaktaydı. Ancak hiçbir partinin Meclis'te çoğunluk sağlayamaması; kurulacak olan Hükümet'in güvenoyu alması konusundaki çekinceleri de beraberinde getirdi. Bu süreçte "*Milliyet*" gazetesinin yaptığı anket çalışmasında, görüşme yapılan dokuz üniversite rektöründen sekizi, anarşi olaylarının önüne geçilmesi için Bülent Ecevit'in kurduğu Hükümet'in güvenoyu alması gerektiği yönünde görüş bildirdi¹⁷⁸⁴.

Anarşi olaylarıyla mücadelede siyasi istikrarın öneminin farkında olan yetkililer, Hükümet krizinin şiddet eylemlerini artıracak kaygısıyla II.Bülent Ecevit Hükümeti'nin güvenoyu tartışmalarının aksine başarıyla kurulmasını temenni etmekteydi. Şiddet eylemleri "*yaşamın bir parçası*" haline geldiği bu süreçte siyasi istikrara ciddi şekilde ihtiyaç duyulmaktaydı. Sokağın bir yansıması olarak Meclis'te de bir uzlaşma ve sağduyu söz konusu değildi. Zira istikrarsızlıktan şikâyet edilmekte iken kurulan Hükümet'e yeterli güvenoyu verilmemesi ayrışmanın seviyesini ortaya koyar nitelikteydi.

B- II.MC HÜKÜMETİ DÖNEMİ ÖĞRENCİ OLAYLARI (21 TEMMUZ-31 ARALIK 1977) VE TÜRK SİYASETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

1- Hükümeti Kurma Çalışmaları ve Hükümet Programı

II.Bülent Ecevit Hükümeti 3 Temmuz 1977'de Meclis'te yapılan oylamada güvenoyu alamadı. Bu kez Hükümet'i kurma görevi AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'e verildi. Süleyman Demirel II.MC Hükümeti'ni kurmak için çalışmalara başladı¹⁷⁸⁵. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Hükümet kurma görevini AP liderine vermesindeki en önemli etken, AP, MSP ve MHP'nin uzlaşmaya vardıklarına yönelik bir bildiriye kamuoyuna açıklamaları idi. Ayrıca Süleyman Demirel'in Hükümet'i kurmakla görevlendirilmesinden bir süre önce Necmettin Erbakan "*Ecevit tekrar*

¹⁷⁸³ *Milliyet*, 25 Haziran 1977.

¹⁷⁸⁴ *Milliyet*, 29 Haziran 1977.

¹⁷⁸⁵ S. Yalçın, *Erbakan...*, 141-142; 3 Temmuz 1977 tarihli oturumda yapılan güven oylamasında Bülent Ecevit'in kurduğu "*Azınlık Hükümeti*" 217 kabul, 229 ret, 2 çekimsiz ve 2 de oylamaya katılmayan olduğundan güvenoyu alamadı. (MMTD, 5/I, s.76); II. Ecevit Hükümeti, Türk siyasi tarihinde Sadi Irmak Hükümeti'nden sonra güvenoyu alamayan ikinci "*Azınlık Hükümeti*" oldu. (F. Uçar, *Türk Siyasi Hayatında...*, s.353).

denenmemeli” beyanatında bulunmuştu. Alpaslan Türkeş’in de “görevin derhal Demirel’e verilmesini” istemesi eski ortaklığın pekişmesini sağlamıştı. Böylece üçlü koalisyon ihtimali oluşmuş ve güven oylaması için gereken iki yüz otuz milletvekili sayısına ulaşılmıştı. 4 Temmuz’da Cumhurbaşkanı tarafından Hükümet’i kurmakla görevlendirilen Süleyman Demirel’in yaptığı görüşmeler neticesinde; 7 Temmuz’da üç sağ parti lideri milliyetçi koalisyonun kurulması konusunda prensipte anlaştıklarını açıkladı¹⁷⁸⁶. 21 Temmuz’da II. Milliyetçi Cephe adıyla anılacak olan Koalisyon Hükümeti kuruldu. Bu koalisyonda AP on üç, MSP sekiz ve MHP de beş bakanlık aldı¹⁷⁸⁷.

II.MC Hükümeti’nin Programı 27 Temmuz 1977’de Millet Meclisi’nde ve Cumhuriyet Senatosu’nda Süleyman Demirel tarafından okundu. Programda şiddet olaylarının uluslararası boyutuna dikkat çekilmekteydi. Buna göre yaşananlar komünizmin dünya hâkimiyeti kurma çabasının bir sonucu idi. Başbakan Süleyman Demirel bunu “Ülkemizde cereyan eden şiddet hareketlerinin ve anarşik olayların arkasında rejim yıkma kavgası vardır. Devletimiz, uluslararası komünizmin çeşitli yönlerden gelen saldırısı ile karşı karşıyadır. Anayasanın sağladığı geniş hürriyetleri kötüye kullanarak devleti ve rejimi yıkmak, ülke ve millet bütünlüğünü parçalamak maksadıyla teşkilatlanmış bazı ideolojik mihraklar, dış kaynaklarla irtibatlı olarak hür demokratik cumhuriyet rejimi yerine komünist dikta rejimi kurma arzusu içindedirler...” sözleriyle açıkladı¹⁷⁸⁸. Komünizm, faşizm ve her türlü materyalizme dayalı zihniyetin karşısında olduklarını belirtti. Maddi ve manevi değerleri tanımayan ve yok etme kaygısı taşıyan fikirlere de karşı olduklarını vurguladı¹⁷⁸⁹.

II.MC Hükümeti’nin programında eğitim hususunda vurgulanan konular millilik, araç-gereç temini, öğretim programlarının içeriği ve özgünlük idi. Gençlere her kademedeki eğitim kurumlarından faydalanma fırsatı tanımak adına özel tedbirler alınacağı vurgulandı. Yükseköğretim gençliğinin teknolojik imkânlardan yararlanması ve yükseköğretim kurumlarının yurdun her köşesine yayılması için çalışmaların hızlandırılacağı belirtildi. Üniversite ve yüksekokullara giriş sınavlarının yeniden düzenleneceği ifade edildi. Mesleki ve teknik eğitimin yanı sıra bilimsel araştırmaların geliştirilmesi için teşvik edici tedbirlerin alınacağı vurgulandı. Gençlerin spor ve sanat

¹⁷⁸⁶ F. Uçar, *Türk Siyasi Hayatında...*, s.357.

¹⁷⁸⁷ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, (Çev. Yavuz Alogan), İstanbul, 1995, s.202.

¹⁷⁸⁸ <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP41.htm> (Erişim Tarihi: 19 Ocak 2018).

¹⁷⁸⁹ F. Uçar, *Türk Siyasi Hayatında...*, s.372.

alanlarına yönlendirileceği ve gerek duyulan tesis, araç ve gerecin temin edileceği belirtildi¹⁷⁹⁰.

Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan otuz bakandan oluşan Hükümet'in güven oylaması Millet Meclisi'nde 1 Ağustos'ta yapıldı¹⁷⁹¹. 448 milletvekilinin katıldığı oylamada yeni Hükümet 219 ret oyuna karşın 229 kabul ile güvenoyu aldı¹⁷⁹².

Böylece Hükümet çalışmaya başladı. Ancak öğrenci olayları ile orantılı olarak devlet yapısının içinde bulunduğu atalet ve parlamenter demokrasinin çözüm üretememesi bu dönemde de varlığını yoğun olarak hissettirecekti.

2- II.MC Hükümeti Dönemi Öğrenci Olayları

a) Devrimci Kuruluşların II. MC Hükümeti'ni Kendilerine Tehdit Olarak Algılamaları ve Tepkilerini Eylemle Göstermeleri (30 Temmuz-5 Ağustos 1977)

Hükümetin güvenoyu aldığı süreçte şiddet eylemleri hız kesmeden devam ediyordu. 30 Temmuz 1977'de İstanbul Arnavutköy'deki bir çay bahçesinde üç öğrenciye kimliği belirsiz kişiler tarafından ateş açıldı. Bu saldırıda Nazım Arpacı öldü. Şener Bardakçı ise ağır yaralandı. Konya Karaman'da karşıt görüşlü kişilerin arasında çıkan kavgada da bir öğrenci dövülerek yaralandı ve üç öğrenci gözaltına alındı. Çorum'da ise *"komandoların"* saldırısına uğrayan beş kişiden biri ağır olmak üzere iki kişi yaralandı¹⁷⁹³.

1 Ağustos'ta Bursa'da, H.Ü. öğrencisi Teoman Aray ve arkadaşları tatil yaptıkları beldede karşıt görüşlü bir grupla aralarında çıkan çatışmada öldü. İstanbul'da iki banka şubesine, iki işadamlarının evine ve bir siyasi parti şubesine patlayıcı madde atıldı. Bunun üzerine güvenlik önlemleri genişletildi ve aramalar yapıldı. Bu eylemlerin II.MC Hükümeti'nin güvenoyu almasını protesto etmek için gerçekleştirildiğine dair iddialar bulunmaktaydı. Gazeteleri arayarak bu eylemleri üstlendiklerini belirten THKP-C ve Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birliği (MLSPB) mensubu kişiler, *"halkın kanını emenlerden hesap sorulacaktır"* tarzında sert açıklamalarda bulunacaktı¹⁷⁹⁴.

2 Ağustos 1977'de yeni kurulan Hükümet'e karşı yirmi dört demokratik kuruluşun İstanbul Şubesi *"MC'ye karşı antifaşist mücadelede eylem birliği"*

¹⁷⁹⁰ CSTD, XXXIII, s.33-34.

¹⁷⁹¹ Cumhuriyet Ansiklopedisi..., III, s.420.

¹⁷⁹² MMTD, 5/I, s.213.

¹⁷⁹³ Milliyet, 31 Temmuz 1977.

¹⁷⁹⁴ Milliyet, 2 Ağustos 1977.

yapacaklarına” dair ortak kararlarını kamuoyuyla paylaştı: “Başta işçi sınıfı ve tüm emekçi kitlelere baskı ve kıyımından başka bir şey getirmeyeceğini belirlenen MC’ye karşı eylem birliği nesnel bir zorunluluk ve görev haline gelmiştir” denildi¹⁷⁹⁵.

Aynı gün İzmir, İstanbul, Antalya ve Ankara’da pek çok yere patlayıcı madde atıldı. Ağırlıkla sağcı kuruluşlara yönelik yapılan saldırıların failleri tespit edilmemişti. Özellikle İstanbul’da çeşitli semtlerde art arda meydana gelen ondan fazla patlama, güvenlik güçlerince alınan önlemlerin gözden geçirilmesine sebep oldu. Yetkililer olaylara karşı daha üst düzeyde bir önlem alınması gerekliliğini gündeme getirdi. İçişleri Bakanı Korkut Özal¹⁷⁹⁶ olayları yerinde incelemek İstanbul’a üzere geldi¹⁷⁹⁷.

Ülkedeki şiddet eylemlerinin özellikle Hükümet’in kurulmasının ardından arttığı tespiti yapılıyordu. “Cumhuriyet” gazetesinde 5 Ağustos’ta yayınlanan bir haberde bu konuya şöyle değiniliyordu: “II.MC Hükümeti’nin kurulmasıyla birlikte şiddet eylemleri de, art arda işlenen siyasal nitelikteki cinayetlerle hızla tırmanmaya koyulmuştur. Karşıt görüşlü grupların misilleme eylemlerine dönüşen şiddet olaylarında dün yalnız Ankara’da birisi polis olmak üzere beş kişi ölmüş, beş kişi de ağır biçimde yaralanarak hastaneye kaldırılmıştır... Ankara’da Bahçelievler Son Durak’ta meydana gelen silahlı çatışmada, Ülkü Tek üyesi ODTÜ’de görevli matematik mühendisi Hasan Hüseyin Şanlı ile makine mühendisi Muhittin Canlıer tabanca kurşunu ile öldürülmüşler, aynı olayda, saldırganları yakalamak isteyen polis memuru Selahattin Doğan da aldığı yaralardan kurtulamayarak ölmüştür”. Bu olayın hemen ardından ise bir kahvehaneye yapılan silahlı baskında bu kez solcu olduğu belirtilen Bayhan Özden isimli genç öldürüldü. Kahvehane baskının misilleme olduğu öne sürüldü. Bir başka kahvehane saldırısında da Ali Naci Özden isimli genç tabancayla vuruldu¹⁷⁹⁸.

¹⁷⁹⁵ **Milliyet**, 3 Ağustos 1977.

¹⁷⁹⁶ 1929’da Malatya’da doğdu. 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın kardeşidir. İ.T.Ü. İnşaat Mühendisliği’nden mezun oldu. DSİ Malatya Şube Baş Mühendisi, Elazığ Bölge Müdürü ve Genel Müdürlük İşletme Dairesi Reisi olarak çalıştı. ABD’de Su Kaynakları Sistem Planlaması ve Yeraltı suları konusunda ihtisas yaptı. Bir dönem ODTÜ’de öğretim üyesi olarak görev yaptı. 1967’de Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü’ne atandı. Çeşitli şirketlerde İdare Meclisleri’ne Başkanlık yaptı. 1973’te MSP tarafından yapılan teklifle politikaya atıldı. 1973-1977 seçimlerinde Erzurum’dan MSP milletvekili seçildi. 1980’e kadar süren politika hayatında iki kez Tarım Bakanlığı, bir kez de İçişleri Bakanlığı görevinde bulundu. Turgut Özal’ın 6 Kasım 1983 Genel Seçimlerinde Başbakan olması ile iş ve ticaret hayatından ayrıldı. Turgut Özal’ın ölümünden sonra yeniden milletvekili oldu. Ancak 1997’de Anavatan Partisi’nden ayrıldı. Aynı yıl yapılan Demokrat Parti Kongresi’nde bu partinin genel başkanı olarak seçildi. 2001’de bu görevden ayrıldı. (<https://www.biyografi.net.tr/korkut-ozal-kimdir/> Erişim Tarihi: 22 Ekim 2018); 2 Kasım 2016’da öldü. (<http://www.milliyet.com.tr/korkut-ozal-hayatini-kaybetti-gundem-2337933/> Erişim Tarihi: 8 Kasım 2018).

¹⁷⁹⁷ **Milliyet**, 3 Ağustos 1977.

¹⁷⁹⁸ **Cumhuriyet**, 5 Ağustos 1977.

II. MC Hükümeti'nin kurulmasını takip eden iki hafta içerisinde meydana gelen şiddet eylemlerinde yirmi altı kişinin öldüğü basına yansdı¹⁷⁹⁹. Olaylar öylesine artmış ve halkta rahatsızlığa sebep olmuştu ki, 16 Ağustos'ta Erzincan'ın Kemaliye ilçesi Pul Köyü'nde yetmiş beş yaşındaki Bekir Arabacı anarşi olaylarını protesto etmek amacıyla kendini yaktı¹⁸⁰⁰. “*Radyoda anarşik olayları ve gençlerin birbirlerini öldürmelerini yıllardır dinleyip usandığımı*” belirtti ve köy kahvesinde üzerine gaz dökerek eylemini gerçekleştirdi¹⁸⁰¹.

AP, MSP ve MHP Koalisyonu'ndan oluşan II.MC Hükümeti sağ görüşlü kesimlerde nispeten bir rahatlamaya sebebiyet verse de öğrenci olaylarının çözümü konusunda aynı görüşte oldukları şüpheli idi. Kamuoyu anarşi olaylarından usanmıştı. Artık çözümsüzlük kişisel protestolara sebebiyet vermekteydi. Devrimci kesimler de her ne kadar olayların durulmasına taraftar olsa da; yeni MC Hükümeti'nin doğrudan kendilerini hedef alacağını düşünüyordu.

b) Olayların ODTÜ Merkezli Olarak Genişlemesi Üzerine Cumhurbaşkanlığı'nın Bilgilendirilmesi (2 Eylül-2 Aralık 1977)

2 Eylül'de İstanbul'da gecekondu yıkımı sırasında büyük olaylar meydana geldi. Polisle çatışan halk arasında çıkan çatışmada beş kişi öldü, dokuzu polis olmak üzere kırk dört kişi tabanca ile otuzdan fazla kişi ise taş ve sopalarla yaralandı¹⁸⁰². Bu olayda öğrencilerin de yer aldığı ileri sürüldü. Zira ölenlerin ikisi öğrenciydi. Yaşananların ardından çok sayıda kişi gözaltına alındı¹⁸⁰³.

Siyasi çatışmalar yalnızca sokakta olmuyordu. İstanbul Sağmalcılar Cezaevi'nde tutuklu bulunan karşıt görüşlü kişiler arasında 17 Eylül'de çatışma çıktı. Silahların

¹⁷⁹⁹ **Milliyet**, 6 Ağustos 1977.

¹⁸⁰⁰ Tolga Uslubaş, **Kronolojik Türkiye Tarihi Geçmişten Günümüze Türkiye**, İstanbul, 2013, s.266.

¹⁸⁰¹ F. Uçar, **Türk Siyasi Hayatında...**, s.35; Burada bir düzeltme yapmamız yerinde olacaktır. Yazar, Elazığ'ın Eğin ilçesi olarak ilgili sayfada belirtmişse de ilçenin ismi 21 Ekim 1922'de “*Kemaliye*” olarak değiştirilmiştir. Önceleri Elazığ'a bağlıyken 30 Mayıs 1926'da Malatya'ya, 11 Mayıs 1938'de ise Erzincan'a bağlanmıştır. (<http://www.kemaliye.gov.tr/genel-bilgiler-kemaliye> Erişim Tarihi: 8 Kasım 2018).

¹⁸⁰² 1977'den itibaren çoğunlukla Dev-Yol öncülüğünde büyük kentlerdeki mahallelerin bazılarında “*kurtarılmış bölgeler*” oluşturulmaya başlandı. Mahalle sakinlerinin özellikle gecekonduların yıkımını engellemek, arazi mafyasının baskılarından kurtulmak gibi gerekçelerde desteklediği bu yapılanma, mahallelerde hâkimiyet kurdu. Bir yerde “*özyönetim*” kuruldu ve “*halk komiteleri*” oluşturuldu. Bu komiteler aracılığıyla yardım toplanabiliyordu. Bunlar altyapı sorunlarını çözmekte kullanılıyordu. Böylece halk, sol gruplara yakınlık beslemeye başladı. Devlet yönetimi yerine halkın kendi kendini yönetmesi, yani halk otoritesi hâkim kılınan bu bölgelerden en bilineni Ümraniye 1 Mayıs Mahallesi idi. (Suavi Aydın-Yüksel Taşkın, **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi**, İstanbul, 2014, s.285).

¹⁸⁰³ **Milliyet**, 3 Eylül 1977.

kullanıldığı ve iki saatten fazla süren olaylarda biri jandarma eri olmak üzere dört kişi yaralandı¹⁸⁰⁴.

Ankara Gazi Mahallesi'nde 31 Ekim'de camiden çıkanlara bir grup tarafından "Müslüman Türk Milleti" başlıklı bildiri dağıtılmak istendiği sırada karşıt görüşlü bir başka grup onlara engel olmak istedi. Bunun üzerine çıkan çatışmada Şahin Acar isimli üniversite öğrencisi öldü, üç öğrenci de yaralandı¹⁸⁰⁵.

Uzun zamandır olaylar dolayısıyla kapalı olan ODTÜ 7 Kasım'da açıldı. CHP'li altı milletvekili de ODTÜ açılış törenine ve öğrenci forumuna katıldı. Ancak açıldığı gün ODTÜ'de yeni olaylar çıktı. Öğrenciler düzenledikleri forumda polis ve askerin kampüste bulunmasından rahatsız olduklarını dile getirdi. Ayrıca Prof. Dr. Hasan Tan'ın Rektörlüğü döneminde alınan işçilerin iş akitlerine son verilmediği sürece öğrenime başlamama kararı alındı. Forum yapıldığı sırada ise iki ayrı patlama meydana geldi¹⁸⁰⁶. Aynı gün Adıyaman Lisesi'nde ise sağcı öğrenciler tarafından solcuların okula girmesi engellenmeye çalışılınca geniş kapsamlı çatışma çıktı. Veliler de olaylara karıştı. Üç kişi yaralandı ve otuz kişi de gözaltına alındı. Okulda eğitime ara verildi. Basında "anarşi" başlığı altında yer alan olayların çoğunluğu çatışma, bombalama ve silahlı eylemlerdi. Hemen hepsi siyasi gerekçelerle meydana geliyordu¹⁸⁰⁷.

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde ise bir süre önce öğrenci olayları dolayısıyla öğrenime ara verilmişti. 8 Kasım'da açılan Fakülte'de yeniden olaylar çıkınca eğitime bir hafta daha ara verildi¹⁸⁰⁸.

Bir süre önce olaylı bir şekilde açılan ODTÜ'de 2 Aralık'ta işçilerle öğrenciler arasında çatışma yaşandı. İddiaya göre ülkücü olduğu belirtilen bir grup işçi marşlar söyleyerek gösteri yaptı. Buna karşı çıkan bir grup sol görüşlü öğrenci ile işçiler arasında meydana gelen çatışmada çok sayıda öğrenci yaralandı. Üniversite Konseyi olayların ardından yaptığı toplantıda Prof. Dr. Hasan Tan'ın Rektörlüğü döneminde alınan işçilerin işlerine son verilmesine karar verdi. Tavsiye niteliğindeki bu karar Rektörlük ve Mütevelli Heyeti'nin onaylanması durumunda uygulanacaktı. Sendikalar

¹⁸⁰⁴ **Cumhuriyet**, 18 Eylül 1977.

¹⁸⁰⁵ **Cumhuriyet**, 1 Ekim 1977.

¹⁸⁰⁶ **Milliyet**, 8 Kasım 1977.

¹⁸⁰⁷ **Milliyet**, 8 Kasım 1977.

¹⁸⁰⁸ **Milliyet**, 9 Kasım 1977.

ve sivil toplum kuruluşları; İçişleri Bakanlığı ve ODTÜ Mütevelli Heyeti’ni olayların sorumlusu olarak gördüklerini belirterek okuldaki “*komandoların*” atılmasını istedi¹⁸⁰⁹.

MİSK Genel Başkanı Ömer Faruk Akıncı Cumhurbaşkanı’na 2 Aralık 1977 tarihinde açıklamalı bir telgraf gönderdi. Buna göre ODTÜ yönetimine birçok defa güvenlik tedbiri alınması için uyarıda bulunulmasına rağmen, bunu dikkate almadıkları gerekçesiyle eleştiriyordu. Hatta ODTÜ yöneticileri okulu adeta bir “*katliam merkezi*” haline getirmekle suçlanıyor ve on altı öğrencinin yaralanmasından sorumlu tutuluyordu. Telgrafta yirmi beş gündür başta Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı ve Bakanlar olmak üzere bütün Hükümet üyelerine resmi yollarla iki kez başvuruda bulunulmasına rağmen herhangi bir karşılık verilmediği ifade edilmekteydi. Okuldaki bu “*tedbirsiz yönetim*” dolayısıyla olayların daha da büyüyeceği ifade edilmişti¹⁸¹⁰.

Ömer Faruk Akıncı ODTÜ’nün bir eğitim yuvasından çok “*anarşi karargâhı*” haline geldiğini öne sürmekte ve örnekler vermektedir. Telgrafın gönderildiği tarihten üç gün öncesinde Kimya Fakültesi’nde kırmızı yıldızlı bir bayrak asılmıştı. Bu olayı ODTÜ Genel Sekreteri’nin savcılığa ihbar etmesi üzerine; solcu öğrenci temsilcisi tarafından üniversite üst yönetimi üzerinde baskı kurulmuş mevcut Rektör Vekili tarafından genel sekreterin görevden alındığı belirtilmişti. Bu örnek ile Başkan Ömer Faruk Akıncı kendi savının ispatlandığını vurgulamaktaydı¹⁸¹¹.

Yapılan bilgilendirmede “*Maocu, Marksist, Leninist, Stalinist olarak kamplara bölünmüş olan komünist düşünce sahibi profesyonel anarşist öğrencilerin karargâh kurdukları ODTÜ çatısı altında evlerine ekmek götürmek için hizmet yapmaktan başka bir düşüncesi olmayan işçilerin can güvenliğinin kalmadığını defaatle kamuoyuna duyurduğumuz halde sorumlular bize inanmamışlar, solcuların telkinleri çerçevesinde gerçeklere göz yummuşlardır*” sözleri ile yaşanan çatışmanın öngörüldüğüne ve tüm uyarılara rağmen bunun dikkate alınmadığına yer veriliyordu. Ayrıca olaylar hakkında yayın yapan devlet kurumu TRT’nin tarafsız bir tutum sergilemediği ve sol grubu destekleyici haberleri kamuoyuna aktardığı belirtilmekteydi¹⁸¹².

ODTÜ Rektörlüğü’nün kurşunlanması, Kimya Fakültesi’ne kırmızı bayrak asılması, öğrencilerin vurulması, işçilerin can güvenliğinin kalmaması, öğrencilerin ders

¹⁸⁰⁹ **Milliyet**, 3 Aralık 1977. Eski Rektör Prof. Dr. Hasan Tan’ın MHP yanlısı olduğu belirtiliyordu. İşçilerin işten çıkarılınca kadar dört hafta izinli sayılmaları kararlaştırıldı. (**Cumhuriyet**, 3 Aralık 1977).

¹⁸¹⁰ **CFKA**, Y.N.: 6/8-2, F.N.: 5261-1.

¹⁸¹¹ **CFKA**, Y.N.: 6/8-2, F.N.: 5261-1

¹⁸¹² **CFKA**, Y.N.: 6/8-2, F.N.: 5261-1

yapamaması ve okulun bir “*terör merkezi*” haline gelmesinin sorumlusu olarak iki unsur işaret edilmekteydi. Buna göre ilk sorumlu devlet yetkilileri, diğeri ise sola hizmet ettiğini öne sürdüğü Rektör Vekili idi. Rektör Vekili ve İçişleri Bakanı’nın istifa etmesi gerektiği vurgulanan telgrafta, ODTÜ’nün silah ve patlayıcı deposu haline getirildiği ve işçilerin zorla alıkonulduğu ileri sürülmüştü. Tüm bunların bilinmesine rağmen okulda herhangi bir arama yapılmamasına da vurgu yapılmıştı. Telgrafın son paragrafında tüm yetkililere ODTÜ’nün gerekli güvenlik önlemleri alınıncaya kadar kapatılması gerektiği belirtilmişti¹⁸¹³.

Türkiye artık “*Kutarılmış Bölgeleri*” ve “*anarşi merkezine*” dönüştürüldüğü iddia edilen üniversite kampüslerini konuşmaktaydı. Her türlü kurum ve kuruluş kendi ideolojik bakış açısıyla ilgili makamları bilgilendirme gayreti içerisindeydi.

c) II.MC Hükümeti’nin Son Döneminde Artan Anarşi Olayları (Aralık 1977)

Olaylarda hemen her gün birkaç kişi hayatını kaybediyordu. 6 Aralık 1977’de İstanbul’da DGSA öğrencisi iki Kıbrıslı genç silah zoruyla kaçırıldı. İşkence edildiği öne sürülen öğrenciler, Büyükçekmece’de bir tır parkında kurşuna dizildi. İki öğrenciden biri ölürken diğeri yaralı olarak kurtuldu¹⁸¹⁴. Yaralı öğrenci Ülmen Salih Aygün ifadesinde Muharrem Adnan Özdemir isimli arkadaşı ile otobüs duraklarında beklerken bir araçla yanlarına gelen üç kişinin kendilerini silahla tehdit ederek kaçırdığını söyledi. Suçu işleyenler “*bir süre önce Gaziantep yurdunda bir ülkücünün Kıbrıslı solcular tarafından öldürülmesi olayının misillemesi olarak kendilerini öldüreceklerini*” ifade etmişlerdi. Yıldız DMMA’da ise 7 Aralık’ta karşıt gruplar arasında çıkan kavgada ikisi ağır olmak üzere dört öğrenci yaralandı. Bunlardan Abdulkadir Adanur isimli öğrenci hastaneye kaldırılırken yolda öldü. Ülkenin pek çok kentinde çeşitli üniversitelerde hatta liselerde olaylar yaşandı¹⁸¹⁵.

Yerel seçimlerin yapıldığı süreçte pek çok şiddet eylemi gerçekleşiyordu. 14 Aralık’ta İstanbul Gaziosmanpaşa’da bir kahvenin kurşunlanması sırasında yaralanan Sinan Hepşen isimli öğrenci öldü. İGD yaptığı açıklamada Sinan Hepşen’in derneklerinin bir üyesi olduğunu açıkladı ve olayı kınadı. 15 Aralık’ta Ankara’da DMMA yakınlarında bulunan ve öğrencilerin gittiği bir kahvede saatli bomba patladı. On yedisi ağır elliden fazla kişi yaralandı. A.Ü. ise öğrenci olayları dolayısıyla eğitime

¹⁸¹³ CFKA, Y.No: 6/8-2, F.No: 5261-1.

¹⁸¹⁴ Cumhuriyet, 8 Aralık 1977.

¹⁸¹⁵ Milliyet, 8 Aralık 1977.

bir gün ara verdi. Liselerde ise boykotlar gündemdeydi. İzmir, Muğla ve İstanbul'da bazı liselerde okullarıyla ilgili taleplerde bulunan öğrenciler derslere girmediler¹⁸¹⁶. İstanbul Beşiktaş'ta 19 Aralık'ta Yıldız DMMA öğrencisi olan ve ülkücü olduğu ileri sürülen Levent Baykay çalıştığı mühendislik bürosunda tabancayla öldürüldü. Fatih Ülkücü Esnaflar Derneği'ne bırakılan patlayıcı madde büyük çapta hasara sebep oldu. Ayrıca Alman Konsolosluğu'na da patlayıcı madde atıldı. İ.Ü. İktisat Fakültesi ve Vefa Lisesi'nde çıkan olaylarda çok sayıda öğrenci gözaltına alındı¹⁸¹⁷. 22 Aralık'ta ise İstanbul ve Ankara'da iki öğrenci öldürüldü. E.Ü'de çıkan olaylarda da yaralanan ve gözaltına alınanlar oldu¹⁸¹⁸.

İstanbul Kadıköy Mühendislik Yüksek Okulu öğrencisi Mustafa Sacit Saraçoğlu isimli bir öğrenci 23 Aralık'ta öldürüldü. Devrimci olduğu belirtilen öğrencinin ölümü üzerine protesto gösterileri yapıldı. Ankara'da ise bir ODTÜ öğrencisinin kaçırılarak öldürüldüğü ileri sürüldü. Çeşitli illerde karşıt görüşlü öğrenciler arasında yaşanan şiddet olayları devam etti¹⁸¹⁹. Bu sebeple KTÜ, Kadıköy ve Galatasaray Mühendislik okullarında eğitime ara verildi¹⁸²⁰. 27 Aralık'ta ise H.Ü Mühendislik Fakültesi Fizik Bölümü Başkanı Prof. Dr. Yalçın Sanalan, evine giren kimliği belirsiz kişilerce silahlı saldırıya uğradı. Ankara'nın çeşitli yerlerinde yediden fazla patlama meydana geldi. A.Ü. Tıp Fakültesi Dekanı yaptığı açıklamada Hükümet krizinin şiddet eylemlerini artırdığını söyledi¹⁸²¹.

H.Ü. 28 Aralık'ta, Prof. Dr. Yalçın Sanalan'ın silahlı saldırıya uğraması üzerine eğitime ara verildiği açıklandı. Cumhurbaşkanı ise bu hususta Başbakanlığa bir yazı gönderdi. *“Üniversite öğretim üyelerine yapılan saldırıların önlenmesi için Hükümet'in gerekli tedbirleri almasını ve bu tedbirler hakkında kendisine bilgi verilmesini”* istedi. Çeşitli eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları ve siyasi parti yöneticileri yayınladıkları bildirilerle bu saldırıyı kınadı. Ankara'da öğrencilerin bulunduğu taksiye silahlı saldırı düzenlendi ve altı kişi yaralandı. İ.Ü.'de devam eden olaylar dolayısıyla eğitim öğretim yılının açılışı bir hafta ertelendi¹⁸²².

Hükümet'in göreve gelmesi sürecinde en önemli sorunların başında şiddet hareketleri, siyasi kutuplaşma ve ekonomik kriz geliyordu. Siyasilerin fikir çatışmaları

¹⁸¹⁶ **Milliyet**, 16 Aralık 1977.

¹⁸¹⁷ **Milliyet**, 20 Aralık 1977.

¹⁸¹⁸ **Milliyet**, 23 Aralık 1977.

¹⁸¹⁹ **Milliyet**, 24 Aralık 1977.

¹⁸²⁰ **Milliyet**, 27 Aralık 1977.

¹⁸²¹ **Milliyet**, 28 Aralık 1977.

¹⁸²² **Cumhuriyet**, 29 Aralık 1977.

kamuoyuna yansidikça halk, Hükümeti destekleyenler ve desteklemeyenler olarak “iki kampa” bölünüyordu. Bu durum siyasi otoritenin zayıflamasına ve huzursuzluğun getirdiği şiddet eylemlerini ülkenin hemen her yanına yayılmasına sebep oluyordu. Üniversitelerde dersler aksıyor olayların etkisi ortaokul ve liselere kadar yayılıyordu. Sonuçta üniversiteler, yargı organları, güvenlik örgütler, işçi çevreleri, yerel yönetimler; özetle ülkedeki devlet kurumlarının neredeyse tamamı siyasal cepheleşmede etkin bir taraf olmuştu. Bu durum kurumların işleyişlerinde aksamaları da beraberinde getiriyordu. Kurumlar arası güvensizlik adeta siyasi yozlaşmadan daha kötü bir durum arz eder hale geldi¹⁸²³.

Siyasi ortamın da etkisiyle ülkede huzursuzluk hâkimdi. Nitekim kısa bir süre sonra Hükümet hakkında verilecek gensoru önergesinde benzeri ifadeler yer alacaktı. Hemen her gün bir çatışma, saldırı ve bombalama eylemi yaşıyordu. Olayları önleme çabaları sonuçsuz kalıyor, siyasiler şiddet eylemlerine bir türlü çözüm bulamıyordu. Bu durum siyasi istikrarsızlığı da körüklemekteydi. Zira olaylar siyasete, siyaset de olaylara etki ediyordu. Bu karşılıklı etkileşim kaos ortamını besliyordu.

3- 1977 Yerel Seçimleri ve II.MC Hükümeti’nin Düşmesi

Bu ortam içerisinde önemli bir siyasi gelişme de 11 Aralık 1977’de yapılan yerel seçimlerdi. 67 il merkezinden 42’sini CHP, 15’ini AP, 5’ini MHP, 3’ünü MSP ve 2’sini ise bağımsız adaylar kazandı¹⁸²⁴. Seçim günü olaylı geçti. Türkiye genelinde on üç kişi öldü, seksenden fazla kişi yaralandı ve çok sayıda kişi gözaltına alındı. Ayrıca AP’den üç milletvekili istifa etti. Bu istifalar ile MC Hükümeti’nin milletvekili sayısı 225’e düştü ve Meclis’teki salt çoğunluğu yitirmiş oldu¹⁸²⁵. 14 Aralık’ta ise iki milletvekili daha AP’den istifa etti. Bunun üzerine II.MC iktidarının Meclis’te çoğunluğu da kalmadı. Zira muhalefet partileri ile bağımsızların sayısı 225 oldu. II.MC İktidarı 229 oy ile kurulmuştu. Geçen süreçte milletvekili sayıları giderek azaldı¹⁸²⁶.

AP’den istifa eden dokuz milletvekili tarafından yapılan ortak açıklamada II.MC Hükümeti’ne kırmızı oy verecekleri belirtildi¹⁸²⁷. İstifalar devam etti. AP, yapılan toplantı sonrası Hükümet’in istifa etmeyeceğini, muhalefetin gensoru önergesi vermesini bekleyeceğini açıkladı. Bu süreçte CHP lideri Bülent Ecevit AP’den istifa

¹⁸²³ F. Uçar, *Türk Siyasi Hayatında...*, s.380.

¹⁸²⁴ S. Aydın-Y. Taşkın, *1960’tan Günümüze...* s.286.

¹⁸²⁵ *Milliyet*, 12 Aralık 1977.

¹⁸²⁶ *Milliyet*, 15 Aralık 1977.

¹⁸²⁷ *Cumhuriyet*, 17 Aralık 1977.

eden milletvekilleriyle görüştü. Basına verdiği demeçte ise Hükümet sorununun kısa süre içinde sona ereceğini söyledi¹⁸²⁸. Tarihe “Güneş Motel Olayı” olarak geçen gelişme, İstanbul Florya’da Güneş Motel’de AP’den ayrılan milletvekillerine “*bağımsız kalarak yeni kurulacak Hükümet’e destek vermeleri halinde bakanlık teklifinde*” bulunulmasıydı¹⁸²⁹.

CHP tarafından 22 Aralık 1977’de Başbakan Süleyman Demirel başkanlığındaki II. MC Hükümeti hakkında Anayasa’nın 89 maddesi kapsamında gensoru açılması için önerge verildi¹⁸³⁰. Buna göre II.MC Hükümeti içte ve dışta güvenliği sağlayamıyor, “*cephencilik*” anlayışıyla ulusal birliğe zarar veriyor, halkın çoğunluğunu yoksulluğa sürüklemenin yanı sıra, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni Anayasa’nın tespit ettiği kurallardan uzaklaştırmaya çalışıyordu¹⁸³¹. Gensoru önergesinde “*...Hükümetin milleti düşman cephelere bölücü tutumu ve şiddet eylemcilerinden büyük bir bölümünü kayırmacı ve kışkırtıcı davranışları yüzünden ülkemizde can güvenliği ve öğrenim özgürlüğü kalmamıştır. Resmi himaye altındaki şiddet eylemleri, bazı sorumsuz çevrelerin, karşı eylemlerini de doğurmakta ve ülkemizde şiddet tırmanmaya dönüşmüş bulunmaktadır. Bazı Hükümet kanatlarının veya yan kuruluşlarının bir kısım Yükseköğrenim kurumlarını, eğitim enstitülerini hatta yer yer liselerle ortaokulları işgaline, kamu kesimindeki veya devlet kontrolü altındaki iktisadi kuruluşların ve birçok devlet dairelerinin işgali de eklenince, yurttaşların devlete güveni kalmamıştır... Hükümet ortaklarından biri iktidar olabilmek için okul ve devlet dairelerini ele geçirmek gerektiği ve bunu büyük ölçüde başardığını övünülecek bir şey gibi açıklamaktadır. Bu durumda devletin iç güvenlik kuvvetleri de çoğu kez görevini yapamaz duruma gelmiştir...*”¹⁸³² ifadeleri yer alıyordu.

CHP’nin gensoru önergesi 27 Aralık 1977’de 424 oyla Meclis gündemine alındı¹⁸³³. Yapılan görüşmeler neticesinde Hükümet’in güven oylaması 31 Aralık 1977’de yapıldı. 218’ karşı 228 güvensizlik oyu verilince II.MC Hükümeti düştü. Başbakan Süleyman Demirel istifasını Cumhurbaşkanı’na sundu. Böylece Süleyman

¹⁸²⁸ **Milliyet**, 22 Aralık 1977; İstifalarla milletvekili sayısı giderek düşen Hükümet’in güvenoyu desteğini yitirdiğini belirten Bülent Ecevit, yeni Hükümet kurulma olasılığının ortaya çıktığını ifade etti. Şiddet eylemlerinin artışı ise, MC Hükümeti’nin görevde kalamayacağını anlaşıldıktan sonra meydana gelmesini manidar bulduğunu belirtti. (**Milliyet**, 17 Aralık 1977).

¹⁸²⁹ S. Aydın-Y. Taşkın, **1960’tan Günümüze...** s.287.

¹⁸³⁰ **Milliyet**, 23 Aralık 1977.

¹⁸³¹ T. Uslubaş, **Kronolojik Türkiye...**, s.261.

¹⁸³² **MMTD**, 5/I, s.603.

¹⁸³³ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s. 444.

Demirel gensoru ile düşen ilk başbakan oldu¹⁸³⁴. AP'den ayrılan milletvekilleri Hükümet'e güvensizlik oyu verdi¹⁸³⁵.

1977'nin son günü II.MC Hükümetinin de sonu oldu. Anarşi olayları ise hala devam etmekteydi. Çeşitli illerde üniversitelerde hatta liselerde pek çok olay yaşanıyordu. Şanlıurfa'da bir lise öğrencisi kimliği belirsiz kişiler tarafından öldürüldü. II.MC Hükümeti döneminde meydana gelen şiddet eylemlerinde toplam 117 kişi öldü ve 910 kişi de yaralandı. I.MC Hükümeti döneminde ise bu sayı 237 ölü idi¹⁸³⁶.

MC Hükümetleri, şiddet eylemlerinde sağ unsurları korumak ve kayırmakla suçlandı. Aslında benzer suçlama iktidarda sol parti olduğunda da yapılmaktaydı. Siyasiler birbirlerini suçlarken sokakta eylemler hız kesmiyordu.

C- İİ.BÜLENT ECEVİT HÜKÜMETİ DÖNEMİ (5 OCAK 1978-12 KASIM 1979) ÖĞRENCİ OLAYLARI VE TÜRK SİYASETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

1- Hükümeti Kurma Çalışmaları ve Hükümet Programı (1 Ocak-17 Ocak 1978)

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, II.MC Hükümeti'nin düşürülmesinin ardından 1 Ocak 1978'de Hükümet'i kurma görevini Bülent Ecevit'e verdi¹⁸³⁷. Bunun üzerine Bülent Ecevit yeni Hükümet kurmak için bağımsız milletvekilleri, CGP ve Demokratik Parti yetkilileriyle görüşmeler yaptı¹⁸³⁸. Bülent Ecevit Hükümeti bu görüşme ve çalışmalar sonrası CGP, Bağımsızlar ve CHP koalisyonu olarak kuruldu. Başbakan Bülent Ecevit AP'den istifa eden milletvekillerinden biri hariç tümüne kabinede görev verdi¹⁸³⁹. Bir bakanlık da Demokratik Parti milletvekili Faruk Sükan'a verildi. Kabineyi oluşturan partiler yayınladıkları ortak bildiri ile öncelikli amacın şiddet eylemlerini önlemek olduğunu belirtti. Ayrıca ülkedeki görüş ayrılıklarını silahlı çatışmalardan arındırarak düşünce özgürlüğü sınırları içerisinde tutmak ve gençliğin can güvenliği ile birlikte öğrenim özgürlüğünü sağlamanın bir zorunluluk olduğu belirtildi¹⁸⁴⁰.

¹⁸³⁴ **Cumhuriyet**, 1 Ocak 1978.

¹⁸³⁵ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s. 446; Bağımsızlar yaptıkları açıklamada Süleyman Demirel'e güvensizlik oyu verme gerekçelerinden birini de siyasi cinayetler olarak gösterdi. (F. Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s.359).

¹⁸³⁶ **Milliyet**, 31 Aralık 1977.

¹⁸³⁷ **Milliyet**, 2 Ocak 1978.

¹⁸³⁸ **Cumhuriyet**, 3 Ocak 1978.

¹⁸³⁹ Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, İstanbul, 1998, s.186.

¹⁸⁴⁰ **Milliyet**, 5 Ocak 1978.

Yeni kurulan Hükümet'in Programı 12 Ocak'ta okundu. Eğitim ile ilgili önlemler ve yapılacaklar şöyle anlatıldı: “...Eğitimde Hükümetimiz öncelikle can güvenliğini ve öğrenim özgürlüğünü sağlayacaktır. Geride bıraktığımız dönemlerde, yasal hakları çiğnenerek okula alınmayan veya can güvensizliği nedeniyle okula gidemeyen öğrencilere yitirdikleri ders yılı, hızlandırılmış programlarla geri kazandırılacaktır. Öğrenciler arasında siyasal düşüncelere göre ayırım yapılması ve okulların, uygarca tartışma ölçüleri ötesinde siyasal çatışma yerlerine dönüştürülmesi kesinlikle önleneyecektir. Öğrenci yurtları birbirine düşman ve kapalı kaleler veya ideolojik savaş alanları durumundan çıkarılacaktır...”. Ayrıca ailelerin çocuklarının eğitimi sürecindeki can güvenliği endişelerinin giderilmesi, eğitimde fırsat eşitliği ve maddi imkânsızlıklar yaşayan ailelere yardımda bulunulacağı belirtildi. Üniversite sayısının ve öğrenci kapasitelerinin artırılması, imkânların çağdaştırılmasının sağlanacağı ifade edildi¹⁸⁴¹. III.Bülent Ecevit Hükümeti 17 Ocak 1978'de Meclis'te 218'e karşı 229 oy ile güvenoyu aldı¹⁸⁴².

Şiddet eylemlerinin son bulması adına Meclis'teki partiler uzlaşmaya varıp siyasi istikrarı sağlamak için Koalisyon Hükümeti kurdu. Bütün çabalar şiddet eylemlerinin son bulması ve ülkede huzur ortamının sağlanması içindi. Ne var ki devam eden günlerde terör eylemleri giderek artacaktı. Üniversitelerde artık boykot, işgal ve öğrenci çatışmasının ötesinde, çok sayıda öğrencinin öldüğü olaylar yaşanmaya başladı. Terör eylemleri kitleselleşti.

2- Üniversitelerde Yaşanan “Ölümlü Şiddet” Olayları ve “16 Mart 1978 Katliamı” Sürecinde Alınan Tedbirler

a) Başbakan Bülent Ecevit'in Öncülüğünde Hükümetin Öğrenci Olaylarına Yönelik Aldığı Kararlar ve Yaptırımlar

Yeni Hükümet'in kuruluş sürecinde öğrenci olayları ve şiddet eylemleri devam ediyordu. 12 Ocak 1978'de Bursa Eğitim Enstitüsü öğrencisi Orhan Bilici öldürüldü. Çeşitli illerde lise ve üniversitelerde çatışmalar yaşandı. Ölen ve yaralananlar oldu¹⁸⁴³. 13 Ocak'ta ise İstanbul'da dersten çıkan Yabancı Diller Yüksek Okulu öğrencilerinin üzerine ateş açıldı. Devrimci olduğu belirtilen öğrencilerden ikisi öldü, biri

¹⁸⁴¹ MMTD, 5/II, s.271-272.

¹⁸⁴² W. Hale, *Türkiye'de Ordu...*, s.279.

¹⁸⁴³ *Milliyet*, 13 Ocak 1978.

yaralandı¹⁸⁴⁴. İTİA öğrencisi Ruhi Mücahit Gülçe ise Göztepe kavşağında ölü olarak bulundu. Polis öğrenci yurtlarında arama yaptı ve çok sayıda mühimmat buldu. İ.T.Ü. Rektörlük binasına atılan patlayıcı madde hasara sebebiyet verdi. Pek çok ilde lise ve üniversitelerde çatışmalar yaşandı. Başbakan Bülent Ecevit şiddet eylemlerine fırsat verilmeyeceğini açıklamasına rağmen olayların ardı arkası kesilmiyordu¹⁸⁴⁵.

İstanbul'da 14 Ocak'ta Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğrencisi Barış Yıldırım uğradığı silahlı saldırı sonucu öldü. Bunun üzerinde toplanan İ.Ü. Yönetim Kurulu son olayları görüştü ve can güvenliği sağlanıncaya kadar eğitime ara verildiğini açıkladı. Konya'da ise bir öğretmen silahlı saldırıda öldü. İddialara göre öğretmeni, Dev-Genç kurucularından Enver Leventoğlu öldürmüştü. Erzurum'da da yaşanan siyasi içerikli kavgalarda yedi öğrenci yaralandı. İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı¹⁸⁴⁶ Valiliklere bir genelge göndererek *“yurttaşların devlete güvenlerinin yeniden sağlanarak, gerekli güven ve barış ortamının kurulması için her türlü önlemin alınmasını”* istedi. Asayiş Toplantısı'nın ardından yaptığı açıklamada ise *“Hükümetimiz ulusumuzun özlem duyduğu huzuru, can ve mal güvenliğini, eğitim ve öğretim özgürlüğünü ve özellikle devlet otoritesinin egemen kılınmasını başlıca amaç edinmiştir...”*¹⁸⁴⁷ diyecekti.

Devrimci kuruluşlar 15 Ocak 1978'de İstanbul ve Ankara'da miting düzenlendi. Ankara'daki mitingde iki öğrencinin üzerinden tabanca çıktı. Hazırlanan pankartlarda eğitim özgürlüğüne vurgu yapılıyordu. İstanbul Taksim'de yapılan mitingde konuşan Dev-Genç Genel Sekreteri Bülent Uluer, yasadışı konuşmalar yaptığı ve yasadışı yürüyüşleri organize ettiği gerekçesiyle gözaltına alındı. *“Faşizmin ikinci MC kanadının da çöktüğü şu günlerde, faşist saldırı ve demagojinin de arttığını görmekteyiz. Üniversitelerin birer demokratik mevzi olduğunu, büyük mücadele sonucu ele geçirilen bu mevziilerin bırakılmayacağını”* söyledi. Aynı gün Bursa'da bir İTİA öğrencisi öldürüldü. İstanbul ve Ankara'da çeşitli yerlere patlayıcı maddeler atıldı¹⁸⁴⁸.

Olaylar nedeniyle birçok okulda eğitime ara verildi. Çatışmalar ve ölümler neredeyse her gün yaşanıyordu. Ocak ayının ilk on dokuz gününde toplam otuz sekiz

¹⁸⁴⁴ **Hürriyet**, 14 Ocak 1978.

¹⁸⁴⁵ **Milliyet**, 14 Ocak 1978.

¹⁸⁴⁶ 1924'te Aydın 'da doğdu. 1939'da Kuleli Askeri Lisesi'ne girdi.1964'te generalliğe yükseldi. 12 Mart döneminde Eskişehir Sıkıyönetim Komutanlığı, Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı ve Yüksek Askeri Şura Üyeliği görevlerinde bulundu. 1977'de kendi isteğiyle askeriye'den ayrıldı. Aynı yıl yapılan genel seçimlerde Balıkesir'den CHP milletvekili seçildi. 1978'de kurulan Ecevit Hükümeti'nin İçişleri Bakanı oldu. 1979'da istifa etti ve 1999'da öldü. (<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a14826.aspx> Erişim Tarihi: 22 Ocak 2018).

¹⁸⁴⁷ **Milliyet**, 15 Ocak 1978.

¹⁸⁴⁸ **Milliyet**, 16 Ocak 1978.

kişi öldü, iki yüzden fazla kişi yaralandı. Kahramanmaraş, Ankara ve Konya’da üç öğrenci öldürüldü. İstanbul’da çeşitli okullarda çatışmalar yaşandı çok sayıda kişi gözaltına alındı¹⁸⁴⁹.

şiddet olaylarına yönelik her türlü önlemi alacağını açıklayan Başbakan, 20 Ocak’ta şiddet eylemlerini önleme adına planladıkları yaptırımları açıkladı. Buna göre okullarında yasa dışı eylemlere “göz yuman”, bazı öğrencilerin okula girmesini engelleyen, okullarda silahlı öğrenci bulunduran okul yöneticilerinin görevden alınacağını belirtti. Bu hususta ihmali görülen Vali ve Kaymakamlar hakkında da aynı işlemlerin yürütüleceği de söyledi. Basın toplantısında ise Türkiye’deki en büyük sorunun can güvenliğinin olmaması ve öğrencilerin öğrenim özgürlüğünden yoksun kalmaları olduğunu söyledi. Yeni hükümetin kurulduğu günden itibaren bu sorun üzerine eğildiğini belirtti¹⁸⁵⁰.

MC Hükümeti’ni şu sözlerle eleştirdi: “...Başta eğitim enstitüleri olmak üzere, doğrudan doğruya Hükümet denetimi altında bulunan birçok meslek okulları hatta ortaöğretim kurumlarından bazıları silahlı zorbaların işgali altına verilmiştir. O yüzden ki ortaöğrenim kurumlarında, lise öğrencileri arasında bile silah taşıma alışkanlığı ne acıdır ki gitgide yaygınlaşmıştır ve sayıları çok şükür az da olsa henüz çocuk yaştaki bazı öğrenciler yanlarında okul araç gereçleri yerine ateşli silahlar taşımaya başlamışlardır. Ve oyun oynayacak çağdaki, öğrenim yapacak çağdaki çocuklar birbirlerine karşı yer yer silah çeker, cana kıyar duruma gelmişlerdir. Bu son derecede acı duruma Hükümetimiz süratle son vermek için gereken bütün yasal önlemleri alacaktır” dedi. şiddet eylemlerine karışan öğrenciler hakkında cezai işlem yapmayan yöneticilerin de yaptırıma tabi tutulacağını açıkladı. Hükümetin önceki iktidar döneminde çeşitli sebeplerle öğrenim haklarından mahrum kalan öğrenciler hakkında gerekli çalışmaları yaptığını açıkladı. Aileler ve öğrencilere güven ortamının sağlanması konusunda devlet kurumlarının çalışmalarına katkıda bulunmaları çağrısında bulundu¹⁸⁵¹.

Ankara DMMA’dan çıkan öğrencilerin üzerine 25 Ocak’ta patlayıcı madde atıldı. Aynı gün Milli Eğitim Bakanı Necdet Uğur tarafından Valiliklere yeni bir genelge gönderildi. Buna göre öğrenim özgürlüğü ve can güvenliğini kısıtlamaya yönelik olayları önlemeyen, bunlara mahal bırakan yöneticilerin dört yıla kadar hapis ile

¹⁸⁴⁹ Milliyet, 20 Ocak 1978.

¹⁸⁵⁰ Milliyet, 21 Ocak 1978.

¹⁸⁵¹ Milliyet, 21 Ocak 1978.

cezalandırılması öngörülmektedir. Genelgede “Okullarda önlemler almayan, kurumları her türlü siyasi nitelikteki propaganda araçlarından ve silahtan arındırmayan, öğrencilerin üzerinde sürdürülen baskıları önleyemeyen yöneticiler hakkında cezai ve idari soruşturma yapılacağı” belirtilmektedir¹⁸⁵².

Ayrıca çeşitli sebeplerle okullarıyla ilişkisi kesilen öğrencilerin geri dönmesine yönelik çalışma yapıldı. Anarşinin kaynağında bölgeler arasında var olan “öğretim dengesizliği” olduğunu ileri süren milletvekilleri vardı¹⁸⁵³. 26 Ocak’ta İstanbul ve İzmir’de iki öğrenci ve Siverek’te bir polis öldürüldü. İstanbul’da bir kitapçıya patlayıcı madde atıldı ve on üç kişi yaralandı. Emniyet yetkilileri olayın siyasi içerikli olabileceği değerlendirmesini yaptı. İ.Ü. öğrencisi bir kişi de uğradığı bıçaklı saldırıyla ağır yaralandı. Farklı illerde çok sayıda şiddet içerikli öğrenci olayı meydana geldi. Bazı kamu görevlileri bir süre önce yayınlanan genelge doğrultusunda ihmalleri olduğu gerekçesiyle görevden alındı¹⁸⁵⁴.

Hükümet yetkilileri yaptıkları açıklamalarla konu hakkındaki kararlılıklarını ortaya koyarak kamuoyunda güven temin etmeyi amaçlamışlardı. Başbakan’ın açıklamaları da bu bağlamda değerlendirilmeliydi. Ancak MC Hükümetleri dönemindeki yanlış uygulamaların varlığına dikkat çekilmeye çalışılması, Türk siyasetinin genel özelliklerinden birini işaret ediyordu: o da bir önceki dönemi suçlamak olarak tezahür etmekteydi. MC döneminde hatalar yapılmış olabilirdi. Fakat Bülent Ecevit’in bu günlerde siyaset pratiği sürekli bu tarz cereyan ediyordu.

b) 16 Mart 1978’de İ.Ü’de Gerçekleşen Katliam Ve Yabancı İstihbarat Örgütlerinin Eylemlerdeki Varlığına Dair Tartışmalar

Gündemi meşgul eden anarşi olayları hakkında yeni tartışmalar yaşanıyordu. Zira bu süreçte ortaya atılan iddialardan biri de anarşi olaylarının arkasında başka güçlerin olduğu idi. CHP Senatörü Niyazi Ünsal, bir süredir varlığından söz edilen “Özel Savaş Dairesi”¹⁸⁵⁵ adı verilen askeriye içerisinde bir grup olduğu iddialarını dile

¹⁸⁵² **Milliyet**, 26 Ocak 1978.

¹⁸⁵³ **Cumhuriyet**, 26 Ocak 1978.

¹⁸⁵⁴ **Milliyet**, 27 Ocak 1978.

¹⁸⁵⁵ Özel Harp Dairesi de denir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye’de Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde yer alan, CIA ve NATO işbirliği ile kurulduğu öne sürülen gizli örgüttür. Amacının II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da komünistlerin iktidara gelmesini önlemek için kurulan “Gladio” adlı örgütün Türkiye uzantısıdır. Siyasi literatürde Özel Harp Dairesi olarak geçen örgütün eylemlerini gerçekleştirenlere “kontrgerilla” denir. NATO’nun Özel Harp talimnamelerine göre NATO üyesi ülkelerde kurulan birimler, önce “Seferberlik Tetkik Kurulu” adı altında yapılmıştır. İlerleyen süreçte doğrudan Genelkurmay Başkanlığı’na bağlı Özel Harp Dairesi bünyesinde ve bunun sivil uzantısı “kontrgerilla” olarak faaliyet göstermiştir. 1974’te Bülent Ecevit, Özel Harp Dairesi’nin varlığını

getirdi. Bu yapının yasal olduğunu ancak yasadışı bir örgüte alet edildiğini ileri sürdü. “*Seferberlik Tetkik Kurulu*” (STK) olarak bilinen yasadışı bir oluşumun varlığından bahseden Niyazi Ünsal, Türkiye’deki gençlik olaylarının içerisinde bu yapılanmanın bir kısmının bulunduğunu ileri sürdü. Gençliği birbirine düşürdüğünü iddia ettiği bu örgüt hakkında gerekli açıklamaların yapıldığında, gençlerin birbiriyle çatışmayacağını söyledi¹⁸⁵⁶.

16 Mart 1978’de üniversite öğrencilere yönelik büyük bir saldırı gerçekleştirildi. İ.Ü.’den çıkan kalabalık öğrenci grubunun üzerine bomba atıldı. Eylem dolayısıyla yedi öğrenci öldü. Olayın ardından kalabalığın üzerine ateş açıldı. Çoğu ağır yüzden fazla kişi yaralandı. İ.Ü. Senatosu eylemi kınadı ve üniversite süresiz olarak kapatıldı. Eylemi ülkücülerin yaptığı iddia edildi¹⁸⁵⁷.

Yaralılar hastaneye kaldırıldıktan hemen sonra çok sayıda öğrenci İşletme Fakültesi’nde toplandı. Burada Dev-Genç tarafından işgal kararı açıklandı. Üniversite, İstanbul’un farklı yerlerinden gelen öğrenciler tarafından işgal edildi. Ertesi gün bir yürüyüş yapılması planlandı. Bu doğrultuda gece boyunca hazırlık yapıldı. Pankartlar hazırlandı ve bildiriler basıldı¹⁸⁵⁸. Olay üzerine İstanbul’a gelen İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı, Valilikte katıldığı toplantı sonrası işgalci öğrencilerle görüştü. İşgale son verilmesini istedi. Şiddet eylemleri olanca hızıyla sürüyordu¹⁸⁵⁹.

DİSK, İ.Ü.’de öğrencilere yönelik saldırıyı protesto etmek amacıyla 20 Mart’ta eylem yaptı. “*Faşizme İhtar*” adı altında düzenlenen eylem sol grupların katılımıyla gerçekleşti. İşçiler, öğrenciler, öğretmenler iş bırakma eylemine katıldı¹⁸⁶⁰. Konfederasyona bağlı sendikalara üye işyerlerinde uygulanan eylem sebebiyle elektrik kesintileri yaşandı. Belediye otobüsleri sefere çıkmadı. Fabrikalarda üretim durdu. Trafikte aksamalar yaşandı. Eyleme destek veren öğrencilerle güvenlik güçleri arasında olaylar çıktı. Yapılan eylemlerden ötürü gözaltına alınanlar oldu¹⁸⁶¹.

İ.Ü.’de yaşanan bu olaydan sonra bombalı saldırılar arttı. Bu süreçte çeşitli iddialar gündeme geldi. İddialardan biri “*Kontrgerilla*”¹⁸⁶² adı verilen yapının

dönemin Genelkurmay Başkanı Semih Sancar’dan öğrenmiştir. (<http://www.uzmanportal.com/kontrgerilla-nedir-ozel-harb-dairesi-nedir-jitem-nedir-stay-behind-nedir.html> Erişim Tarihi: 24 Ocak 2018).

¹⁸⁵⁶ **Milliyet**, 31 Ocak 1978.

¹⁸⁵⁷ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.450.

¹⁸⁵⁸ Ali Osman Köse, **Sol’un Tarihinde Kara Bir Leke Sol İçi Şiddet**, I, İstanbul, 2013, s. 101-102.

¹⁸⁵⁹ **Milliyet**, 17 Mart 1978.

¹⁸⁶⁰ **Sosyalizm ve Toplumsal...**, VII, s.2326.

¹⁸⁶¹ **Milliyet**, 21 Mart 1978.

¹⁸⁶² Konu ile ilgili olarak bir önceki dipnot açıklamasına ek olarak şunu da ifade edebiliriz: NATO üyesi ülkelerde sol örgütlenmeye karşı oluşturulan ve ABD haber alma teşkilatı CIA ile bağlantılı yasadışı

yürüttüğü öne sürülen operasyonlardı. Bu eylemlerin ise amacı Türkiye ve Ortadoğu’da ABD çıkarlarına yönelik politikaların hâkimiyetini sağlamak ve bölgeyi istikrarsızlaştırmaktı. Bu amaca yönelik provokasyonlar “16 Mart Katliamı” olarak adlandırılan bu eylemden sonra başladı. İlerleyen süreçte mezhepsel, kitlesel çatışmaların yaşanması için yapılan provokasyonlara bu olayla zemin hazırlandı. O dönemde Ülkü Ocakları Genel Başkanı olarak görev yapan Muhsin Yazıcıoğlu, kendisiyle yapılan bir söyleşide “16 Mart Katliamı”nın ülkeyi darbeye götüren sürecin başlangıcı olduğunu açıklamıştı. Muhsin Yazıcıoğlu’na göre bu eylemin arkasında CIA ve İsrail Gizli Servisi gibi örgütlerin devlet içerisinde yapılanan güçlerle işbirliği yatıyordu. Ülkücülere iftira atıldığını ve ülkücülerin bu olayla kesinlikle ilgisi bulunmadığını söyleyen Muhsin Yazıcıoğlu, bombalı saldırıların ülkücülerin eylem türü olmadığını belirtmişti¹⁸⁶³.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Genelkurmay’a bağlı Özel Harp Dairesi bünyesinde örgütlendiği öne sürülen yapının, milliyetçilerle birlikte hareket ettiği iddia ediliyordu. ABD’nin Türkiye’de “kontrgerilla” faaliyetleri için MHP ve yan kuruluşlarına para yardımı yaptığı da ileri sürülen başka bir iddia idi. “Kontrgerilla”nın “Özel Harp Dairesi” bünyesinde örgütlenmiş olması ise ortaya atılan bir başka tartışmanın dayanağı oldu: MHP-ordu-kontrgerilla ilişkisi¹⁸⁶⁴.

silahlı güçlerin Türkiye’deki adıdır. Türkiye’de Özel Harp Dairesi’nin sivil uzantısı olan ve eylemlerini gerçekleştirenlere “kontrgerilla” denir. (<http://www.uzmanportal.com/kontrgerilla-nedir-ozel-harb-dairesi-nedir-jitem-nedir-stay-behind-nedir.html> Erişim Tarihi: 24 Ocak 2018).

¹⁸⁶³ H. Öznur, **Ülkücü Hareket Komplolar...**, III, s.217-218.

¹⁸⁶⁴ **Sosyalizm ve Toplumsal...**, VII, s.2228-2229; 3 Kasım 1996’da Susurluk’ta meydana gelen trafik kazası ile yasadışı örgütlerin devletle olan bağlantıları üzerinde uzun süren tartışmalar yaşandı. Bu konuda Meclis Araştırması Komisyonu tarafından bir rapor hazırlandı. 1997’de TBMM’de rapor hakkında yapılan genel görüşmede CHP milletvekili Fikri Sağlar bazı bilgiler verdi. Buna göre kazada Doğru Yol Partisi Urfa milletvekili Sedat Bucak, Polis Şefi Hüseyin Kocadağ ve başta Bedrettin Cömert’in öldürülmesi, Bahçelievler Katliamı gibi suçlardan aranan Abdullah Çatlı adlı şahıslar arasında bir ilişki ortaya çıkmıştı. Mafya-polis-siyaset oluşumu olarak adlandırılan yasadışı bir örgütlenme tespit edilmişti. Bu örgütün ilk izlerine Türkiye’nin üyesi olduktan sonra 1952’de kurulan “Seferberlik Tetkik Kurulu” ile rastlanmıştı. NATO ülkelerinde “gladio” ya da “kontrgerilla” olarak bilinen örgüt “Özel Harp Dairesi” ve “Özel Kuvvetler Komutanlığı” adıyla anılmaya başlandı. Bu örgütün NATO ve ABD’nin sol karşıtı tavrı doğrultusunda, var oldukları ülkelerde sol hareketlere karşı sivil olarak örgütleniyor veya var olan örgütlere sızarak eylem yaptığını belirtiliyordu. Türkiye’de ise bu olgu ilk olarak “Komünizmle Mücadele Dernekleri” aracılığıyla gerçekleştiriliyor ve provokatif eylemlerde bulunuyordu. Ülkücü kamplarında bu eylemlerde kullanılmak üzere militan yetiştirilmişti. 1970’lerde ise dönemin Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç’ın yaptığı “sosyal gelişme, ekonomik gelişmenin önüne geçmiştir” tespiti doğrultusunda gençlik hareketlerini bastırmak amaçlı provokatif eylemler yapılmıştı. 12 Mart sonrasında ise sağ ve sol ve sol görüşlü öğrencilerin aynı silahla öldürüldüğü tespit edilmiş; 1 Mayıs 1977 ve 16 Mart 1978 olaylarında bu yasadışı örgütlerin fonksiyonu olduğu ileri sürülmekteydi. Ülkücü öğrencilerin de bahsedilen bu yapı tarafından kullanıldığı iddiaları vardı. (TBMMTD, 20/XXVII, s.286-287).

Burada dikkat çeken önemli bir husus sol ve sağın, şiddet eylemlerinde ABD haber alma örgütü CIA ile bağlantılı olduğu yönündeki ortak kanaati idi. Bu konudaki ortak kanaate rağmen her iki taraf da eylemler hususunda birbirlerini suçluyordu.

3- Şiddet Olaylarını Yükselten Suikastler Genelinde İdeolojik ve Dini Ayrılıkların Kışkırtılması

a) Suikast Eylemlerine Karşı Siyasi Parti Liderlerinin Tepkisi (24 Mart-20 Nisan 1978)

Şiddet eylemleri tüm hızıyla devam ediyordu. Öğrenciler arasında çatışmalar sokağa yansımış ve suikast vakalarında artış olmuştu. 24 Mart 1978’de Ankara Cumhuriyet Savcı Yardımcısı Doğan Öz, işe gitmek üzere aracına bindiği sırada uğradığı silahlı saldırı sonucu öldü. Saldırganın, bir süre önce Turizm ve Ticaret Okulu’nda meydana gelen çatışmada bir öğrenciyi öldürmekten hakkında tutuklama kararı olan Naci Üner olduğu belirlendi. Bir süredir “komandolar” tarafından tehdit edildiği öne sürülen Savcı Doğan Öz’ün, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idam edilmemeleri için imza topladığı ve İsmet İnönü’den bu konuda yardım istediği belirtilmekteydi¹⁸⁶⁵.

Doğan Öz’ün öldürülmesi üzerine Başbakan Bülent Ecevit “*Yargı organlarının değerli üyelerine el uzatanlar mutlaka en etkin önlemleri Türk adaletinden bulacaklardır*” dedi. AP Genel Başkanı Süleyman Demirel ise zanlıların cezasız bırakılmayacağını ifade etti. MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan, Adalet Bakanlığı’na gönderdiği taziye mesajında saldırıyı doğrudan yargı organlarına yapılmış olarak telakki ettiklerini belirtti. MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş ise “*adalet dağıtan mukaddes makamlara ve burada görev alanlara son günlerde yoğunlaşan saldırılar ciddi bir endişe kaynağıdır*” diyerek kaygısını dile getirdi. TİP Ankara İl Başkanı Zeki Kılıç suikastı kınayarak “*Doğan Öz faşist katillerin oyununu bozan bir sosyalistti*” ifadelerini kullandı. CGP lideri Turhan Feyizoğlu olaydan üzüntü duyduğunu ve cinayetin Doğan Öz’ün şahsında Türk adaletine ve Türk milletine yönelik işlendiğini belirtti¹⁸⁶⁶.

Bu olaydan bir süre sonra bir başka suikast gerçekleşti. İ.Ü. Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Server Tanili 7 Nisan’da silahlı saldırıya uğradı ve ağır yaralandı. Devrimci olarak bilinen akademisyenin karşıt görüşlü kişilerce vurulduğu ileri

¹⁸⁶⁵ **Milliyet**, 25 Mart 1978.

¹⁸⁶⁶ **Milliyet**, 25 Mart 1978

sürüldü¹⁸⁶⁷. 12 Nisan'da ise Ankara DMMA öğrencilerine yönelik bombalı saldırı düzenlendi. Öğrencilerin geçiş güzergâhına bırakılan bombanın patlaması sonucu yirmi üç öğrenci yaralandı¹⁸⁶⁸. Olayın ardından DTCF öğrencileri TBMM'ye yürüyüş düzenleyerek olayı protesto etmek istedi. Polisin müdahalesiyle gözaltına alınanlar oldu. DTCF, Teknik Öğretmen Okulu ve İlahiyat Fakültesi bir süreliğine, Ankara DMMA'da ise süresiz olarak eğitime ara verildi. İstanbul Şehremini'de bulunan öğrenci yurduna da patlayıcı madde atıldı ve binada hasar meydana geldi. Bursa'da ve Erzurum'da öğrenci çatışmaları yaşandı¹⁸⁶⁹. 14 Nisan'daki olaylarda üç öğrenci öldü¹⁸⁷⁰.

Ülkücülerin Başbakanlığa bağlı Nükleer Araştırma Merkezi'nde bomba yaptığı gerekçesiyle Ülkü Ocakları eski başkanlarından olan ve bu merkezde çalışan Muharrem Şemsek gözaltına alındı. Nükleer Araştırma Merkezi ise kapatıldı. 12 Nisan'da Ankara'da DMMA öğrencilerini hedef alan saldırıda kullanılan bombanın Nükleer Araştırma Merkezi'nde yapıldığı tespit edildi ve Ankara Valiliği'nin talebi üzerine merkez kapatıldı¹⁸⁷¹.

17 Nisan'da Muş'ta yaşanan olaylarda bir öğrenci öldü. İstanbul'da ise TİP afişi asmak isteyen bir öğrenci vurularak öldürüldü. Aynı gün Malatya Bağımsız Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu'na Ankara'dan gönderilen bombalı paket ile saldırı düzenlendi. Hamit Fendoğlu ve yanındaki akrabaları öldü¹⁸⁷². Bu suikast yeni olayların çıkmasına sebep oldu. 18 Nisan'da CHP Malatya il binasına, alevi ve solcu olarak bilinen kişilerin işyerlerine saldırılar düzenlendi. Olayların büyümesi üzerine çevre illerden asker takviyesi yapıldı. Yer yer silahlı çatışmalar yaşandı, bombalar patladı, yangınlar çıktı ve bunun üzerine Malatya'da sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Okullar tatil edildi¹⁸⁷³. Yaşanan olaylarda bir öğrenci öldü, onlarca kişi yaralandı. Bakanlar Kurulu toplantısında konu ele alındı. İçişleri Bakanı yirmi dört kişinin gözaltına alındığını açıkladı. Cenaze töreninde iktidar aleyhine sloganlar atıldı ve Hükümet'in istifası istendi¹⁸⁷⁴. Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan, Alpaslan Türkeş ve eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar törene katılmak üzere Malatya'ya gitti, ancak Hükümet'i temsilen kimse katılmadı. Bu durum ülkenin siyaseten bölünmüşlüğüne adeta bir

¹⁸⁶⁷ **Milliyet**, 8 Nisan 1978.

¹⁸⁶⁸ **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1978.

¹⁸⁶⁹ **Milliyet**, 13 Nisan 1978.

¹⁸⁷⁰ **Milliyet**, 14 Nisan 1978.

¹⁸⁷¹ **Cumhuriyet**, 18 Nisan 1978.

¹⁸⁷² **Cumhuriyet**, 18 Nisan 1978.

¹⁸⁷³ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s. 454.

¹⁸⁷⁴ **Milliyet**, 19 Nisan 1978.

simgesi olarak yorumlandı. Olaylar 20 Nisan’a kadar devam etti. CHP ve sol görüşlü bazı kuruluşlara saldırıda bulunuldu¹⁸⁷⁵.

Şiddet olayları yukarıda da ifade edildiği üzere kesintisiz devam etmekteydi. Bir tarafta öğrenci olayları devam ederken diğer taraftan Türk kamuoyunu meşgul eden suikastler yaşanmaktaydı. Başta siyasi parti temsilcileri olmak üzere toplumun her kesiminden tepkiler yükselse de yaşanan terör her geçen gün daha da güçleniyordu.

b) Ülkücülere Ait Bir Derneğin Faaliyetlerinin Durdurulması İçin Başlatılan Resmi Girişimler (27 Nisan 1978) ve Ülkede Anarşi Olaylarının Artmasına Sebep Olan Bölgesel Kışkırtmalar

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı dolayısıyla yayınladığı mesajda son günlerde yaşanan şiddet eylemlerine ve okullardaki olaylara değindi. Birinci Dünya Savaşı sonrası sürece değinen Cumhurbaşkanı, o dönemki gelişmelerden örnekler verdi. Mesajında “*Son zamanlarda sık sık boykot, direniş, tatil kararları ile normal eğitimlerden mahrum kalan öğrencilerimizin hatta aydınlarımız dâhil bütün vatandaşlarımızın, ibret verici bu yakın tarihi tekrar tekrar okumalarında büyük yarar görüyorum*” diyerek geçmişten ders çıkarılması gerektiğini belirtti. Siyasi partilere ise görüş ayrılıklarını bir kenara bırakarak milletin bütünlüğüne yönelik tehlikelere karşı birlikte hareket etme çağrısında bulundu¹⁸⁷⁶.

İstanbul’da 26 Nisan 1978’de 1 Mayıs bildirisi dağıtan gruba silahlı saldırı düzenlendi. Biri öğrenci iki kişi öldü ve yaralananlar oldu. Benzer bir olay Adana’da yaşandı ve iki kişi öldü. Kars’ta Dede Korkut Eğitim Enstitüsü ile lise öğrenciler arasındaki çatışma şehre yayıldı. Silahların kullanıldığı olaylarda çok sayıda işyeri tahrip edildi. Olayların büyümesi üzerine askeri birlikler müdahale etti ve Valilik sokağa çıkma yasağı ilan etti. Okular tatil edildi¹⁸⁷⁷.

Ankara Valisi Tekin Alp, 27 Nisan 1978’de savcılığa bir yazı göndererek Ülkü Ocakları Derneği’nin kapatılması talebinde bulundu. Valilik, Savcılığa bir de dosya ilettili ve burada kapatılma konusuna gerekçe oluşturan unsurlar belirtildi. Valilik adı geçen derneği geçici olarak kapatabileceğini, bu yüzden süresiz kapatılma kararının mahkeme aracılığıyla alınmasını istedi¹⁸⁷⁸. Hazırlanan dosyada sunulan bilgilere göre Ülkü Ocakları’nın bütün şubelerinde yasadışı eylemler yürütülüyordu. Yazıda “*Ülkü*

¹⁸⁷⁵ S. Aydın-Y. Taşkın, **1960’tan Günümüze...**, s.295.

¹⁸⁷⁶ **Milliyet**, 24 Nisan 1978.

¹⁸⁷⁷ **Cumhuriyet**, 27 Nisan 1978.

¹⁸⁷⁸ M. Turhan, **Ülkü Ocakları...**, s. 1058.

Ocakları Derneği vatandaşlardan zorla para toplayarak muhtelif yerlere patlayıcı madde atarak halkı heyecana düşürmekte, devlet dairelerinde ve muhtelif yerlerde obalar kurarak illegal faaliyetlerini devam ettirmekte, okullara ve sokaklara sloganlar yazmakta ve öğrencilerin öğrenim özgürlüğünü engellemektedir. Bu, belgelerle saptanmıştır” ifadeleri yer alıyordu. 1977’de ise çok sayıda ülkücünün suça karıştığı gerekçesiyle haklarında işlem yapıldığı belirtilmişti. Tüm bu sebeplerle mahkeme sonuçlanıncaya kadar Ülkü Ocakları Derneği’nin faaliyetlerinin yasaklanması için “*ara karar*” verilmesi istendi¹⁸⁷⁹.

Yıldız DMMA’da dersten çıkan öğrenciler üzerine 9 Mayıs 1978’de açılan ateş sonucu ölen ve yaralanalar oldu. Sol görüşlü olduğu belirtilen öğrencilere yönelik eylem sonrası okul işgal edildi¹⁸⁸⁰. 30 Mayıs’ta ise altı farklı yerde meydana gelen olaylarda dokuz kişi öldü. Ölenler arasında öğretmen ve öğrenciler de vardı¹⁸⁸¹. 5 Temmuz 1978’de Kadıköy Fikirtepe’deki Atatürk Eğitim Enstitüsü Müdür Yardımcısı Fahrettin Yılmaz açılan ateş sonucu öldü¹⁸⁸². Benzer bir saldırı 11 Temmuz’da H.Ü. öğretim üyesi Bedrettin Cömert’e yapıldı¹⁸⁸³. Otomobiliyle evinden çıkıp bir süre ilerleyen Bedrettin Cömert’in önü kesildi. Üç kişilik kimliği belirsiz saldırgan tarafından yayılım ateşine tutulan araçta bulunan Bedrettin Cömert öldü, eşi de ağır yaralandı¹⁸⁸⁴. Saldırının gerekçesi Bedrettin Cömert’in H.Ü.’deki “*komandoların*” eylemlerini inceleyen komisyonda görev yapmasıydı. Başbakan Bülent Ecevit, Bedrettin Cömert’in de üyesi olduğu Türk Dil Kurumu Kurultayı’nda konuya değindi¹⁸⁸⁵. Konuşmasında “*Ülkemizde hiç kuşkusuz Türk Devleti’ne karşı demokrasimize karşı, ulusumuza, gençliğimize ve öğretim kurumlarımıza karşı bir*

¹⁸⁷⁹ **Cumhuriyet**, 28 Nisan 1978; Ülkü Ocakları Derneği hakkında Mayıs 1977’de kapatma ve dernek yöneticilerinin cezalandırılması talebiyle dava açılmıştı. Ankara Valisi’nin kapatma talebi bu dava sürecinde oldu. Bu durum sağ basında eleştiri konusu olacaktı. Zira Ülkü Ocakları kapatılarak pek çok gencin “*illegal*” duruma düşürülmek istendiği ileri sürüldü. Vali’nin bu tavrı CHP iktidarının bir sonucu olarak yorumlanıyor, sol derneklere yönelik bu tür bir talepte bulunmaması sorgulanıyordu. Ayrıca dava sürerken böyle bir talepte bulunması Vali’nin, mahkeme kararını etkileme amacıyla olduğu iddialarını gündeme getirdi. 3 Mayıs 1978’de mahkeme Ankara Valiliği’nin talebini haksız buldu ve talebi reddettiğini açıkladı. Ancak Valilik Yargıtay’a kararın iptali için başvuruda bulunacaktı. Yargıtay ise mahkemenin kararını bozdu ve dava yeniden açıldı. 22 Kasım 1978’de ise Ülkü Ocakları’nın kapatılmasına karar verildi. (H. Öznur, **Ülkücü Hareket Teşkilatlar...**, II, s.496-500).

¹⁸⁸⁰ **Milliyet**, 10 Mayıs 1978.

¹⁸⁸¹ **Milliyet**, 30 Mayıs 1978.

¹⁸⁸² **Cumhuriyet**, 6 Temmuz 1978.

¹⁸⁸³ **Cumhuriyet**, 12 Temmuz 1978.

¹⁸⁸⁴ **Milliyet**, 12 Temmuz 1978.

¹⁸⁸⁵ T. S. Yılmaz, **Türkiye’de...**, s.351.

ihamet çemberi vardır” diyerek bu “*çemberin kırılacağına*” olan inancını dile getirdi¹⁸⁸⁶.

Cenaze törenine katılım oldukça fazla idi. Öğrenciler mezarlığa giden yol boyunca “*faşizme geçit yok, tek yol devrim, katiller bulunsun hesap sorulsun, oligarşik devlet yıkacağız elbet, Bedrettin’in katili oligarşi*” sloganları attı. Kortej ile güzergâhta bulunan Ülkü Ocakları Şubesi önünde ülkücülerle kısa bir gerginlik yaşandı ancak olay çıkmadı¹⁸⁸⁷.

Bedrettin Cömert’in öldürülmesinden sorumlu tutulan ülkücüler suçlamaları reddediyordu. MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş cinayet sonrası yaptığı açıklamada her türlü saldırı, yasadışı eylem ve siyasal cinayetlerin karşısında olduklarını söyledi. Ülkücü Gençlik Derneği (ÜGD)’nin de açıklamasında değinilen unsur, anarşinin kökenine inilmesi idi. Cinayetin sorumlularının bir an önce yakalanması gerektiği belirtildi¹⁸⁸⁸.

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel anarşi olayları hakkında 9 Ağustos 1978’de yaptığı açıklamada, III. Bülent Ecevit Hükümeti’nin kurulmasından itibaren 508 kişinin öldüğünü 3716 kişinin de yaralandığını belirtti ve Hükümet’i eleştirdi¹⁸⁸⁹. 10 Ağustos’ta Ankara Balgat’ta solcuların gittiği bir kahvehaneye bir otomobilden ateş açıldı. Saldırıda beş kişi öldü on bir kişi yaralandı. Saldırıyı ülkücülerin yaptığı ileri sürüldü¹⁸⁹⁰.

Sivas’ta 3 Eylül 1978’de kitlesel bir şiddet olayı yaşandı. Karşıt görüşlü gruplar arasında başlayan kavga mezhep çatışması haline dönüştü. Alevilerin yoğun olarak bulunduğu mahallede çocuklar arasında çıkan kavgaya aileleri de dâhil oldu¹⁸⁹¹. Olaylar sürerken ülkücülerin “*aleviler camilere saldırıyor*” diyerek halkı galeyan getirdiği iddia edildi. Bu söylenti üzerine alevi, solcu ve CHP’li olarak bilinen kişilere ait ev ve işyerleri yakıldı, bazı yerler ise otomatik silahlarla tarandı. Güvenlik güçlerinin olaya müdahalede yetersiz kalması üzerine çevre illerden takviye kuvvet talep edildi. Bölgede sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Valilik binden fazla işyeri ve binanın tahrip edildiğini, beş kişinin öldüğünü açıkladı. Ayrıca çevre illerden askeri birliklerin de takviye olarak Sivas’a çağrıldığı belirtildi¹⁸⁹². “*Cumhuriyet*” gazetesinin 5 Eylül 1978 tarihli haberine

¹⁸⁸⁶ **Cumhuriyet**, 12 Temmuz 1978.

¹⁸⁸⁷ **Milliyet**, 14 Temmuz 1978.

¹⁸⁸⁸ H. Öznur, **Ülkücü Hareket...**, III, s.324-325.

¹⁸⁸⁹ **Milliyet**, 10 Ağustos 1978.

¹⁸⁹⁰ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.460

¹⁸⁹¹ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.456.

¹⁸⁹² **Milliyet**, 4 Eylül 1978.

göre, on gün önce kentte ülkücü “komandolar” Eğitim Enstitüsü’nden çıkıp Alibaba Mahallesi’ne giden üç yüz kadar öğrenciyi silahla taramıştı. Olayların başlangıç nedeni olarak ise bir alevi ve bir sünni çocuk arasında başlayan kavga gösteriliyordu¹⁸⁹³. Ölü sayısı bir süre sonra dokuza çıktı. Yüzden fazla kişi yaralandı¹⁸⁹⁴.

Siyasi suikastler devam etmekteydi. İstanbul MHP İl Başkanı Recep Haşatlı ve lise öğrencisi oğlu Mustafa Haşatlı 3 Ekim 1978’de öldürüldü. Saldırını gazeteleri telefonla arayan MLSPB üstlendi. Bursa’da ise bir üniversite öğrencisi öldürüldü. Denizli’de de eğitim enstitüsü öğrencisi bir kişi tabancayla vurularak öldürüldü¹⁸⁹⁵. 4 Ekim’de İstanbul’da Taksim-Sarıyer arasında sefer yapan İETT otobüsü rehin alındı. Yolcu olarak araca binen silahlı üç kişi üç öğrenciyi kaçırdı. Öğrenciler saldırganlar tarafından kurşuna dizildi ve ikisi öldü biri ağır yaralandı¹⁸⁹⁶.

Şiddet eylemleri basında da ana gündem maddesiydi. İsmail Cem, “Milliyet”te yayınladığı yazı dizisinde; *“tarihsel özellikler, toplumsal düzenin hem faşist eğilimleri hem de maceracılığı yaratmaya yatkın olması, 12 Mart’ın karşı tepkisi, dehşet şartlanması, toplumun farklı unsurlardan oluşmuş yapısı, dış ve iç güçlerin rolü, nihayet, yönetimlerin yaklaşımındaki eksiklikler, birer neden olarak şiddeti oluşturuyor”* değerlendirmesini yapmaktaydı. Bireysel silahlanmanın “inanılmaz” boyutlara ulaştığını vurgulayan İsmail Cem, olayların aniden ortaya çıkmadığını ve önlenemediği açıklamalarının da “kabul edilebilir” olmadığını belirtmekteydi¹⁸⁹⁷. Ayrıca şiddet eylemlerindeki artışın 12 Mart türü bir rejim değişikliğine yol açabileceğine de dikkat çekti. Ancak yine de koşulların farklı olduğunu belirterek, böylesine bir rejim değişikliğine yönelik bir müdahalenin yeterli sınıfsal desteğe, iç ve dış dinamiklere sahip olmadığını vurguladı. Bu eksikliği, terör eylemleriyle kapatma çabasının varlığına işaret etti. Yani ideolojiler “kendi dinamiğini yaratma çabası içinde” idi¹⁸⁹⁸.

Üniversite olaylarıyla başlayan şiddet eylemleri toplumsal hale gelmişti. Tanınmış kişilere yönelik suikastler, bu dönemde art arda gerçekleştirildi. Akademisyenlere yönelik saldırı eylemleri de üniversitelerdeki siyasi olayların bir sonucu idi. Akademi bir bütün olarak siyasi ayrışmadan etkileniyordu. Bu süreçte askeri

¹⁸⁹³ Feza Erdendoğdu, “Türkiye Basınında 1978-1980 Yıllarında Yaşanan Alevi Katliamlarına Dair Manşet Haberlerinin Karşılaştırılması Üzerine Bir İnceleme”, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, (PDF Dosyası), İstanbul, 2014, s.4-5. (<http://www.academia.edu> Erişim Tarihi: 24 Ocak 2018).

¹⁸⁹⁴ Cumhuriyet Ansiklopedisi..., III, s.456.

¹⁸⁹⁵ Cumhuriyet, 4 Ekim 1978.

¹⁸⁹⁶ Milliyet, 5 Ekim 1978.

¹⁸⁹⁷ İsmail Cem, “1978 Sonbaharında Türkiye”, (Milliyet, 4 Ekim 1978), s.5.

¹⁸⁹⁸ İsmail Cem, “1978 Sonbaharında Türkiye”, (Milliyet, 5 Ekim 1978), s.5.

müdahale ihtimali de bazı çevrelerce gündeme getirilmeye başlanmıştı. Zira ülke yönetimi halkın can güvenliğini sağlamada yetersiz kalıyordu. Bu durum vatandaşların devlete olan güveninin sarsılmasına sebep olmaktaydı.

4- Yedi TİP’li Öğrencinin Öldürülmesi (9 Ekim 1978)

Ankara Bahçelievler’de yedi TİP’linin bulunduğu eve, 9 Ekim 1978’de baskın düzenlendi. H.Ü. öğrencilerinden Salih Gevenci ve Faruk Ersan’a ait olan evde, 7-8 Ekim’de düzenlenen TİP İl Temsilcileri toplantısına katılmak için Ankara dışından gelen parti üyesi gençler de vardı. Eylemciler etkisiz hale getirdikleri gençlerin ellerini bağladı ve “*eterle*” bayılttı¹⁸⁹⁹. Ardından saldırganlar, evde bulunan Efraim Ezgin, Latif Can, Gürcan Gürses ve Osman Nuri Uzunlar’a ateş ettiler. Aldığı yaralara rağmen ölmeyen Osman Nuri Uzunlar ise boğularak öldürüldü. Saldırganlar, Serdar Alten, Faruk Ersan ve Salih Gevenci’yi otomobile taşıdılar. Fakat daha sonra Serdar Alten geri getirilerek kurşunlandı. Yaralı kurtulan Serdar Alten olayın ayrıntılarını anlattı¹⁹⁰⁰. Katillerin “*sağcı intikam komandoları*” olduğunu söyledi¹⁹⁰¹. Otomobille kaçırılan iki gencin cesedi ise Eskişehir yolu üzerinde bulundu. Olayın ardından İçişleri Bakanı, Ankara Valisi ve Ankara Emniyet Müdürü’nün katılımıyla toplantı yapıldı. Bülent Ecevit eylemin toplumdaki huzursuzluğu artırmak için yapıldığını söyledi¹⁹⁰².

Sonradan “*Bahçelievler Katliamı*” olarak anılacak olay ile ilgili olarak Haluk Kırıcı yıllar sonra yedi öğrenciden beşini kendisinin, ikisini ise Abdullah Çatlı’nın öldürdüğünü açıkladı. O dönemki şartlar içerisinde kendisinin “*inanmış bir militan*” olduğunu ve yaptığından övünmediğini ve o günkü şartlara bakarak değerlendirme yapılması gerektiğini ifade etti. Olayın bir intikam saldırısı olduğunu belirtti. Olaya karışan kişiler hakkında da bilgi veren Haluk Kırıcı, öldürülenlerden ikisinin Sovyet

¹⁸⁹⁹ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.451.

¹⁹⁰⁰ **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1978; Yaralı kurtulan Serdar Alten, 17 Ekim 1978’de tedavi gördüğü Hacettepe Hastanesi’nde öldü. (**Milliyet**, 18 Ekim 1978).

¹⁹⁰¹ Melih Pekdemir, **Devrimcilik Güzel Şey Be Kardeşim**, İstanbul, 2014, s. 175.

¹⁹⁰² **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1978; Olayla ilgili olduğu gerekçesiyle bir süre sonra yakalanan Haluk Kırıcı, Ahmet Ercüment Gedikli, İbrahim Çiftçi, Ömer Özcan, Duran Demirkıran askeri mahkeme tarafından uzun yıllar süren davalarda yargılandı. Haluk Kırıcı ve Ahmet Ercüment Gedikli’ye verilen idam cezası ile Ömer Özcan ve Duran Demirkıran’a verilen on beşer yıl hapis cezası, Askeri Yargıtay 3. Dairesi tarafından imza eksikliği olduğu gerekçesiyle bozuldu. Yeniden yargılama yapıldı. Bu yargılama sonucunda verilen hapis cezaları ise Yargıtay tarafından cezaya dayanak olarak seçilen yasa maddesinin uygun bulunmaması sebebiyle bozuldu. İbrahim Çiftçi her iki yargılama sonucunda beraat etti. 30 Nisan 1987’de Ankara 4. Kolordu Komutanlığı 1 Nolu Askeri Mahkemesi tarafından Haluk Kırıcı ve Ahmet Ercüment Gedikli idam, Ömer Özcan ile Duran Demirkıran ise 28’er yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı. 1980’de yayınlanan “*MHP Merkezindeki Adam*” isimli kitapta Ali Yurtaslan’a göre eylemi yapan grubun lideri Abdullah Çatlı idi. (**Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.451).

ajanı olduğunu ileri sürdü. Buna rağmen o günlerde yaşananlarının “kardeş kavgası” olduğunu ve yaşanmamış olmasını dilediğini söyledi¹⁹⁰³.

Başbakan Bülent Ecevit 13 Ekim’de anarşi olaylarıyla ilgili açıklama yaptı. Hükümet’e geldiklerinde “*eğitimsizlik yüzünden siyasal bir cinayette polisler olay yerine gelir gelmez bilmeden izleri yok ediyordu. Türkiye’de bombayı patlatmadan sökebilecek tek bir uzman hiçbir devlet kurumunda yoktu. O yüzden bir yerde bomba bulunduğu vakit o bomba patlatılıyordu. Patladığı zaman içindeki kanıtlar da yok ediliyordu. Türkiye’de etkin istihbarat yoktu...*” diyerek durum tespitinde bulundu. Ayrıca bazı öğrenci yurtlarına on yıldır kimsenin giremediğini, ancak son zamanlarda buralara güvenlik güçlerinin müdahale ettiğini söyledi. Siyasi cinayetlerin faillerinin yakalanmaya başladığını söyledi. Bu kapsamda yaklaşık iki bin kişinin siyasi olaylar nedeniyle tutuklu olduğunu ifade etti. Şiddet eylemlerinde bulunan yasa dışı sol kuruluşların olduğunu bilindiğini ancak sağ eylemcilerin kaynağının bulunamamasını, önceki Hükümet’in sağ eylemcileri himaye etmesinin bir sonucu olduğunu söyledi¹⁹⁰⁴.

“Bahçelievler Katliamı” olarak bilinen bu saldırı 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi öncesinde “*zihinlerde silinmez bir iz bırakan olaylar*” arasında yer aldı. Olayın failleri dahi sonraki süreçte “*pişmanlıklarını*” ifade ettiler. Buna kendilerini sevk eden şartların o dönemin temel izleğinden kaynaklandığını belirttiler. 70’li yılların sonları ülke için adeta bir “*cinnet hali*” idi. Olaylara müdahaledeki başarısızlık için Başbakan tarafından yapılan açıklamalar ise “*ibretlik*” idi.

5- Ord. Prof. Dr. Bedri Karafakioğlu’nun Öldürülmesi (20 Ekim 1978) ve Anarşi Olayları Hakkında Siyasilerin Yaptığı Açıklamalar

Bu olaydan kısa bir süre sonra öğretim elemanlarına yönelik saldırılardan biri daha gerçekleşti. İ.T.Ü. Elektrik Fakültesi Dekanı Ord. Prof. Dr. Bedri Karafakioğlu 20 Ekim 1978’de İstanbul Bakırköy’de kimliği belirsiz üç kişinin saldırısına uğradı. Çalıntı bir araçla üzerine ateş açılan Bedri Karafakioğlu öldü¹⁹⁰⁵. Cinayet ile ilgili olarak ülkücüler suçlanıyordu. MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş yaptığı açıklamada olayın bir tertip olduğunu, faili meçhul cinayetlerin giderek arttığını, Türkiye’nin karışmasını isteyen iç ve dış güçlerin böylesine provokatif bir eylem ile iç savaş çıkarmayı

¹⁹⁰³ Cumhuriyet, 15 Ekim 2014.

¹⁹⁰⁴ Milliyet, 14 Ekim 1978.

¹⁹⁰⁵ Milliyet, 21 Ekim 1978.

planladığını öne sürdü. MHP'nin şiddet ve terörün karşısında olduğunu belirtti. Suçlamaların asılsız olduğunu vurguladı¹⁹⁰⁶.

İ.T.Ü. Yönetim Kurulu olayın ardından olağanüstü olarak toplandı. Üniversitenin süresiz olarak kapatılmasına karar verildi. İ.Ü. Yönetim Kurulu da eğitime süresiz ara verildiğini ve devletin olayları önlemek için yeterince tedbir almadığını öne sürdü. Ayrıca İstanbul DMMA Yönetim Kurulu ve Akademi Senatosu kendisine bağlı okulları da kapsamak üzere eğitime ara verildiğini açıkladı¹⁹⁰⁷. Başbakan Bülent Ecevit, Ord. Prof. Dr. Bedri Karafakioğlu cinayetin Hükümet'i paniğe sevk etmek için yapıldığını açıkladı¹⁹⁰⁸.

Siyasi parti temsilcileri de bu cinayetin sonrasında bazı değerlendirmelerde bulunacaklardı. Bunlardan birisi MSP Genel Başkan Yardımcısı Şevket Kazan¹⁹⁰⁹ idi. Sağ örgütlerin arkasında bulunan yasadışı kuruluşların CIA tarafından desteklendiğini öne sürdü. Anarşi eylemlerinin kaynağının dışarıda olduğunu dile getirdi. Şevket Kazan'a göre Rus ve ABD istihbaratlarının desteklediği taraflar vardı. Şiddet eylemleri de bu arka planda kendisine yer bulmaktaydı. Şevket Kazan ayrıca siyasi partilere şiddet olaylarına karşı ortak hareket etme çağrısında bulundu ve bunu bir protokol ile kayıt altına almayı da teklif etti¹⁹¹⁰.

Devlet yönetimi yaşanan şiddet eylemlerine çözüm bulma konusunda yoğun çaba sarf ediyordu. Ancak buna rağmen anarşi eylemleri devam etmekteydi. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk Cumhuriyetin kuruluş yıldönümü dolayısıyla 29 Ekim 1978'de yayınladığı mesajda, siyasi partilere “*asgari müşterekte buluşma*” çağrısı yaptı. Terör eylemlerinin kendiliğinden gelişen olaylar olmadığını, aksine uzun süren gizli ve planlı çalışmaların ürünü olduğunu belirtti. Devleti bölme ve demokratik rejimi ortadan kaldırmaya yönelik eylemler karşısında siyasilerin gereksiz çekişmeleri bir kenara bırakmasını istedi. Eğitim ortamının da bir an önce güvenliğe kavuşturulması gerektiğini vurguladı¹⁹¹¹.

Ayrıca Cumhuriyet Senatosu'nun Cumhurbaşkanı tarafından seçilen üyeleri şiddet olaylarını görüşmek üzere olağanüstü toplantı çağrısı yaptı. Bu kapsamda 30

¹⁹⁰⁶ H. Öznur, **Ülkücü Hareket...**, III, s.326.

¹⁹⁰⁷ **Milliyet**, 21 Elim 1978.

¹⁹⁰⁸ **Milliyet**, 22 Ekim 1978.

¹⁹⁰⁹ 1933'te Adapazarı'nda doğdu. İ.Ü Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Serbest Avukatlık ve tüccarlık yaptı. IV.(XV) ve XIX Dönem Kocaeli milletvekili oldu. 37. Hükümet'te Adalet Bakanı ve 39. Hükümet'te Çalışma Bakanı olarak görev yaptı. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt3/index.html Erişim Tarihi: 25 Ocak 2018).

¹⁹¹⁰ **Cumhuriyet**, 30 Ekim 1978.

¹⁹¹¹ **Cumhuriyet**, 30 Ekim 1978.

Ekim 1978’de Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu toplandı. Sekiz Senatör’ün imzasını taşıyan önergede demokratik rejime, devlet ve milletin bütünlüğüne yönelik olarak aşırı sol ve aşırı sağ ideolojilerden etnik veya mezhepsel farklılıklara yönelik kışkırtmaların yapıldığı belirtilmekteydi. Bu gerekçeyle meydana gelen silahlı eylemlerin “*korkutucu düzeyde*” artması nedeniyle vatandaşların endişe ve kaygı içerisinde olduğundan bahsedilmekteydi. Anayasal düzen ile millet bütünlüğünün korunması için yasal önlemlerin ivedi bir şekilde alınmasının bir zorunluluk olduğu ileri sürülüyordu. Tüm bunların engellenmesi adına devlet gücünü hâkim kılmak amacıyla ortak bir tutum sergilenmesi gerekmekteydi. Bu amaçla Hükümet’in şiddet eylemleri ve alınan önlemler hakkında bilgi vermesi istenmekteydi. Senato üyelerinin de bu konudaki fikirlerini bildirmeleri için genel görüşme açılması talep edilmekteydi¹⁹¹². Cumhuriyet Senatosu bunu uygun gördü ve Başbakan Bülent Ecevit’in isteği üzerine 7 Kasım 1978’de gerekli açıklamanın yapılmasına karar verildi¹⁹¹³. Belirlenen tarihte uzun süren bir genel görüşme yapıldı. Şiddet eylemlerinin nedenleri, eylemler hakkında ayrıntılı istatistiki bilgiler ve alınması gereken önlemlerle yaptırımlar tartışıldı¹⁹¹⁴.

Üniversitelerde yıllar önce farklı gerekçelerle başlayan öğrenci eylemleri toplumun her kesimine yayılmış ve sokak eylemleri terör saldırıları haline gelmişti. Anarşi olaylarının başlıca sebepleri konusunda değişik fikirler ortaya konabilir. George S. Harris şiddet eylemlerinin ideolojik, mezhepsel ve etnik olarak üç kategoride incelenebileceğini öne sürer. Buna göre birinci kategoride aşırı soldaki yasadışı gruplar vardı. TİKKO ve THKP-C gibi örgütler bu nitelikteydi. Bunlar eylemlerini özellikle üst düzey üniversite yöneticileri olmak üzere tanınmış kişilere yönelik yapıyorlardı. Aşırı sağ ve aşırı sol çatışması ağırlıkla Ülkü Ocakları ile TÖB-DER ve Dev-Genç arasında yaşanıyordu. Ülkeyi adeta bir iç savaşa sürükleyecek olan sebeplerden biri de mezhepsel bölünme idi. Alevi nüfusun yoğun olarak bulunduğu yerlerde siyasi olarak sol eğilim göze çarpıyordu. Sünniler ise genellikle sağ eğilimliydi. İdeolojik bölünmeler Türkiye’nin kendi özel şartlarından ötürü, mezhepsel farklılıklardan da besleniyordu¹⁹¹⁵.

Bu da süreç içerisinde yaşanan çatışmalara yeni bir boyut kazandırıyordu. Buna bir diğer örnek de 1978’in son ayında Kahramanmaraş’ta yaşanacaktı.

¹⁹¹² CSTD, XXXVIII, s.583-584.

¹⁹¹³ Milliyet, 31 Ekim 1978.

¹⁹¹⁴ CSTD, XXXIX, s.30-65.

¹⁹¹⁵ W. Hale, *Türkiye’de Ordu...*, s.273.

6- Kahramanmaraş Olayları (Aralık 1978)

a) Olayların Başlaması ve Gelişimi (16 -24 Aralık 1978)

1978’de Aralık ayına kadar ölümlü şiddet olayının meydana gelmediği neredeyse bir gün bile olmadı. Sivas’ta 1978 Eylül’ünde gerçekleşen mezhep çatışmasının ardından kitlesel nitelikte bir şiddet olayı da Kahramanmaraş’ta yaşandı. 16 Aralık 1978’de ülkücü-milliyetçi nitelikte olan “*Güneş Ne Zaman Doğacak*” isimli film ÜGD aracılığıyla gösterime girmişti. 19 Aralık’ta ise filmin gösterildiği sinema bombalandı¹⁹¹⁶. Biri ağır yedi kişi yaralandı. Saldırıyı alevi komünistlerin yaptığına dair söylentiler üzerine toplanan kalabalık grup, CHP İl Merkezi ve TÖB-DER’i taşladı¹⁹¹⁷.

Bombalama olayından sorumlu tutulan iki TÖB-DER’li öğretmen ise kısa bir süre sonra öldürüldü¹⁹¹⁸. 22 Aralık’ta öğretmenlerin cenaze töreninde yeni olaylar çıktı. Törene katılan sol grup camiye doğru yol alırken, cami çevresinde toplanan sağcılar “*Komünistler Moskova’ya; alevilerin namazı kılınmaz*” sloganları atıyordu. Bu grup güvenlik güçleri tarafından dağıtıldı. Ancak bir süre sonra yeniden toplanan kalabalık yürüyüşe geçti ve CHP’lilere ait pek çok işyeri tahrip edildi. Kahramanmaraş Valisi Tahsin Soylu yaptığı açıklamada, olaylara öğretmenlerin cenaze törenine engel olmak isteyen sağ görüşlü grubun sebep olduğunu söyledi. Gaziantep’ten gelen askerler tarafından olayların yatıştırıldığını belirtti. İki kişinin öldüğünü, otuz sekiz kişinin yaralandığını ve yüz adet işyerinin de tahrip edildiğini açıkladı¹⁹¹⁹.

Ertesi gün ise olaylar iyice büyüdü. 23 Aralık sabah erken saatlerde çeşitli yerlerde gruplar halinde toplanan sağ gruplar “*Müslüman Türkiye, ordu-millet elele*” sloganlarıyla yürüyüşe geçti. Sayıları giderek artan gruba karşı güvenlik güçlerinin sayısı yetersiz kaldı¹⁹²⁰. Göstericiler özellikle sol görüşlü kişilere ait işyeri ve konutlara saldırdı. Binden fazla kişiden oluşan kalabalık, av tüfeği satan dükkânları yağmaladı. Sol kuruluşlara ait bina ve bürolar yakıldı. Valilik tarafından sokağa çıkma yasağı ilan edilmesine rağmen olaylar devam etti. İlerleyen saatlerde evler, işyerleri ve bir de fabrika yakıldı. Kayseri ve İskenderun’dan takviye askeri birlikler Kahramanmaraş’a geldi. Adana 7. Piyade Tümen Komutanı Tümgeneral Ahmet Özcan da kuvvetleri komuta etmek için Kahramanmaraş’a geldi. Kentteki bütün güvenlik önlemleri askeri

¹⁹¹⁶ S.Aydın-Y.Taşkın, **1960’tan Günümüze...**, s. 299.

¹⁹¹⁷ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.452.

¹⁹¹⁸ T. S. Yılmaz, **Türkiye’de...**, s.354.

¹⁹¹⁹ **Milliyet**, 23 Aralık 1978.

¹⁹²⁰ **Cumhuriyet**, 23 Aralık 1978.

birlikler tarafından yürütülüyordu. Yirmi sekiz kişinin öldüğü, yüzlerce kişinin yaralandığı olaylar bir sonraki gün de devam etti¹⁹²¹.

Olaylar sağ-sol çatışmasından ziyade mezhep kökenli şiddet eylemlerine evrilmişti. Hedefte alevi kesim vardı¹⁹²². 24 Aralık'ta ölü sayısının yetmiş yediye çıktığı resmi makamlarca açıklandı. Yaklaşık bin kişi de bu süreçte yaralanmıştı. Olaylarla bağlantısı olan ondan fazla kişi tutuklandı¹⁹²³.

Yaşanılan kayıplarla ilgili belirgin rakamlar süreç içinde açıklığa kavuşacaktı. Kahramanmaraş olaylarının başlaması ve gelişimi yine büyük bir kışkırtmanın göstergesiydi. Günlerce süren olaylar, toplumun bölünmüşlüğünü ve birbirine düşman edilmişliğini bir kez daha doğruladı. Bu olay da yine 12 Eylül Askeri Darbesi öncesi “*unutulmazlar*” arasında yer aldı.

b) Olayların Sonlanmasından Sonra Yapılan Değerlendirmeler ve Gösterilen Tepkiler

Siyasilerin olaylar hakkındaki tutumu birbirlerini suçlar nitelikteydi. AP lideri Süleyman Demirel Kahramanmaraş'ta yaşananların şimdiye kadarki şiddet eylemlerinin bir devamı olduğunu belirterek Hükümet'in olaklardan haberi olmasına rağmen önlem almadığını ileri sürdü. 1978'in on bir ayı içerisinde meydana gelenden olay sayısının, son on yılda meydana gelenden yirmi kat fazla olduğunu belirterek mevcut Hükümet'i sorumlu tuttu. MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş ise Hükümet'i başarısızlıkla suçladı ve daha fazla kan akmaması için Bülent Ecevit'in istifa etmesi gerektiğini belirtti. MHP'nin Kahramanmaraş olaylarıyla ilgili suçlanmasını da eleştirdi¹⁹²⁴.

Kahramanmaraş olayları hakkında siyasiler birbirlerini sorumlu tutarken Bülent Ecevit yaşananların Hükümet'i yıkmak amacı taşıdığını ve ayaklanma çıkarılmak istendiği belirtti. Açıklamasında “...Öyle anlaşıyor ki öğrenim kurumlarında, öğrenci yurtlarında eylem olanaklarını yitirenler, bir süre vur-kaç türü dediğimiz olaylarla halkı sindirmeyi, Hükümet'i ve devleti yıpratmayı denediler, bu tür olaylarla halkı kavganın içine çekmeyi denediler, bundan sonuç alamayacaklarını görünce, öyle anlaşıyor ki şimdi halkı olayların içine çekmek için ve devlet gücüyle halkı karşı karşıya getirebilmek için mezhep ayrılıklarının belirgin olduğu yurt köşelerinde

¹⁹²¹ **Milliyet**, 24 Aralık 1978.

¹⁹²² **Bağımsızlık ve Sosyalizm...**, VII, s.2336.

¹⁹²³ **Cumhuriyet**, 25 Aralık 1978.

¹⁹²⁴ **Milliyet**, 25 Aralık 1978.

kışkırtmalarını ve tertiplerini yoğunlaştırmış bulunuyorlar...” dedi¹⁹²⁵. Konu 25 Aralık’ta yapılan Bakanlar Kurulu Toplantısında ele alındı ve Başbakan Bülent Ecevit doğrudan devlete karşı bir ayaklanma olduğunu, mevcut yetkilerle olayların tamamen durdurulamayacağını ve bu yüzden sıkıyönetim ilanı üzerinde durulduğunu açıkladı. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk ise MGK’yı olağanüstü toplantıya çağırdı¹⁹²⁶. Sonuçta 26 Aralık’ta on üç ilde sıkıyönetim ilan edilmesine karar verildi. Bu kapsamda Adana, Ankara, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Sivas ve Urfa’da iki ay süre ile ilan edilen sıkıyönetim hakkındaki Bakanlar Kurulu kararının onaylanmasına dair Başbakanlık tezkeresi 26 Aralık 1978’de TBMM’de okundu ve yapılan oylama sonucunda kabul edildi¹⁹²⁷.

Kahramanmaraş’ta yaşanan olaylar tüm yurttaki olduğu gibi eğitim kurumlarında da tepkiyle karşılandı. Lise ve üniversite öğrencileri forumlar düzenleyerek olayı protesto etti. İ.Ü.’de öğrenime süresiz ara verilirken E.Ü. ve H.Ü. üç gün, İstanbul’daki tüm ortaokul ve liseler ise Valilik kararıyla iki gün tatil edildi. Pek çok ilde okullarda ders yapılmadı. İstanbul’da neredeyse tüm fakültelerde Kahramanmaraş olaylarını protesto etmek isteyen öğrenciler tarafından forumlar yapıldı. Liseler, öğrenciler tarafından işgal edilirken, Galatasaray Lisesi ve İstanbul Erkek Lisesi’nde çıkan olaylar sebebiyle maddi zarar oluştu. Olaylar yalnızca İstanbul’da yaşanmıyordu. H.Ü.’de ise sağ-sol çatışmasında yaralananlar oldu Ankara Valiliği orta dereceli okullarda eğitime ara verildiğini açıkladı. Farklı semtlerde Kahramanmaraş olayını protesto etmek isteyen gençler izinsiz gösteriler yaptı. Korsan gösteri yapan bir grup devrimci genç, MHP Dışkapı Gençlik Kolları binasını yaktı. Faşizm aleyhine sloganlar atan gençler, “*Devrimci Andı*” içerek dağıldı. İzmir’deki okullarda da protesto için derslere girilmedi. Beş bin kişilik öğrenci grubu İzmir-Ankara karayolunu trafiğe kapattı. Uşak’ta ise sol görüşlü öğrenciler Kahramanmaraş yaşananları protesto etmek için korsan gösteriler düzenledi. Pek çok okulda derslere girilmedi. Denizli ve Ceyhan’da da öğrenciler dersleri boykot etti¹⁹²⁸.

Kahramanmaraş’ta 26 Aralık’ta yaşanan olaylar süresince yüz beş kişi öldü. Ancak çok daha fazla kişinin öldüğüne dair iddialar vardı. İki yüzden fazla ev ve yetmiş işyeri yakıldı. Olaylarla ilgili olarak yetmiş beş kişi tutuklandı ve alevi kökenli çok

¹⁹²⁵ **Cumhuriyet**, 25 Aralık 1978.

¹⁹²⁶ **Milliyet**, 26 Aralık 1978.

¹⁹²⁷ Başbakan Bülent Ecevit imzalı tezkerede “... *Anayasa’nın tanıdığı hür demokratik düzeni, temel hakları ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin kesin belirtilerinin ortaya çıkması üzerine...*” gerekçesi yer almaktaydı. (TBMMTD, 1, s.67).

¹⁹²⁸ **Milliyet**, 26 Aralık 1978.

sayıda kişi başka kentlere taşındı. Kahramanmaraş'ta altı sıkıyönetim mahkemesi kuruldu ve konuyla ilgili çok sayıda kişi yargılandı¹⁹²⁹. Olaylar hakkında AP tarafından Millet Meclisi Başkanlığı'na 28 Aralık 1978'de verilen önerge ile gensoru açılması istendi¹⁹³⁰.

Kahramanmaraş Olayları sonrası toplumun her kesimi yaşananlara tepki gösterdi. Soruna çözüm üretmekle yükümlü olan siyasiler ise önce birbirlerini suçladı. Yapılan resmi açıklamaların içeriğini oluşturan “*satır aralarında*” açık ve anlaşılır bir değerlendirme yapabilmek için önemli ipuçları bulunmaktaydı.

c) Şiddet Olayları Devam Ederken Millet Meclisi'nde Kahramanmaraş Olayları İle İlgili Gensoru Önergesinin Görüşülmesi (4 Ocak 1979)

1979'un ilk günleri her bakımdan hareketli başladı. 2 Ocak 1979'da İçişleri Bakanı İrfan Özyaydınlı görevinden istifa etti. Başbakan tarafından kabul edilen istifanın ardından İçişleri Bakanlığı'na Başbakan Yardımcısı Orhan Eyüboğlu vekâleten atandı. Sıkıyönetimin etkileri günden güne hissediliyordu. Bu kapsamda Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından derneklerin genel kurul toplantısı haricindeki bütün çalışmaları izne bağlandı. 2 Ocak'ta ise ÜGD “*sıkıyönetime ve mensuplarına yardımcı olup işlerini kolaylaştırmak amacıyla İstanbul'da bulunan bütün çevre örgütlerini kapatmaya*” karar verdiğini açıkladı.

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel ve kırk beş arkadaşı tarafından Bakanlar Kurulu hakkında Millet Meclisi'ne “*Ülkede yıkıcı, bölücü, anarşik olayları önleyemediği, can ve mal güvenliği sağlayamadığı, gerekli önlemleri zamanında almadığından Kahramanmaraş olaylarına sebebiyet verdiği*” iddiasıyla verilen gensoru önergesinin gündeme alınmasıyla ilgili görüşmeler 4 Ocak 1979'da yapıldı. AP Genel Başkanı Süleyman Demirel Kahramanmaraş olaylarından bahsetti: “... 19 Aralık 1978 akşamı sinemaya atılan bir patlayıcı madde ile olaylar başlıyor. 21 Aralık günü iki öğretmen öldürülmüş; kimin öldürdüğü o zaman belli değil, şimdi de belli olduğunu sanmıyorum. Çünkü sıkıyönetim ilanı sonrasında burada verilen izahatta gördük, o gün belli değildi, bugün ise bilmiyorum. Kimin öldüğü o gün dahi belli değil ama 22 Aralık 1978 günü cenaze merasimi tertipleniyor... Bu cenaze merasimine Hükümet, okulları, memurları, işyerinde çalışan işçileri gitmeye zorluyor... İşte eski İçişleri Bakanı bu kürsüde geldi dedi ki, bu cenaze olayının hadiseleri tahrik ettiğini-aynen kendi tabiri-

¹⁹²⁹ Cumhuriyet Ansiklopedisi..., III, s.452.

¹⁹³⁰ Ayın Tarihi, 28 Aralık 1978.

aşırı sol fraksiyonların bu Cuma günü, yani 22 Aralık Cuma günü tahrikçilik yaptığını ifade etti. Şurada ölenlerden birisinin resmi, cenazelerde mutat olduğu şekilde yakalara konmuş bakınız altında ne yazıyor: 'Faşist namluların her kurşununda dirildik ey halkım, savaşa devam'. 22 Aralık günü Kahramanmaraş'ın sokaklarında bunlar gezdiriliyor cenazeye beraber. Savaşa devam, savaşa devam. Bu gezdiriliyor ve hiçbir tedbir yok... Cumadan çıkan vatandaşlarla cenazeye gelen vatandaşlar karşılaştırılıyor; bir mücadele, bir kavgadır başlıyor... Maraş Ulu Camii'nin önünde ve kalabalık dağılıyor, cenaze ortada kalıyor ve o gün o kargaşanın içerisinde de - meselenin detayına girmiyorum sadece söyleyeceğim şeyler bakımından ifade ediyorum- Mağaralı Mahallesi'nin iki sakini öldürülüyor. Ertesi gün, 23 Aralık Cumartesi günü bunların cenaze merasimi söz konusudur. Ahali hastanenin önüne gidiyor, hastaneden cenazelerini alıp götürecekler; cenaze verilmiyor, o sırada da kalabalığın üzerine kurşun yağmuru yağıyor ve ölenler var...". Hükümet'in bu süreçte hiçbir önlem almadığını ileri sürdü. Süleyman Demirel'e göre sıkıyönetimin zamanında ilan edilmemiş olması da olayların büyümesinde etkili olmuştu¹⁹³¹.

Önerge hakkında MHP Grubu adına söz alan Nevzat Köseoğlu¹⁹³² ise aşırı solun yalnızca MHP'yi değil, devlet kurumlarını da hedef aldığını söyledi. Kahramanmaraş'ta yaşananları, bazı milletlerin soğuk savaşı sıcak savaşa dönüştürmesi olarak değerlendirdi. Bunu yaparken de etnik ve mezhep ayrılıklarını kullanmaya çalışılmaktaydı¹⁹³³. CHP Grubu adına İsmail Aydın¹⁹³⁴ tarafından yapılan konuşmada ise şiddet olaylarının MC Hükümeti ve AP iktidarı zamanında yükseldiği ileri sürüldü. AP döneminde “komandoların” ve sağ örgütlerin silahlandığı, şiddet eylemleri gerçekleştirdiklerini ve buna Süleyman Demirel'in Başbakan olarak “seyirci” kaldığını söyledi. Ayrıca Süleyman Demirel'in ülkücüleri kayırdığı ve devlet kadrolarında yer

¹⁹³¹ **MMTD**, 5/VIII, s.295-296.

¹⁹³² 1941'de Erzurum'da doğdu. İ.Ü. Hukuk Fakültesi ve Gazetecilik Enstitüsü'nü bitirdi. “*Babıali'de Sabah*” gazetesinin Ankara temsilcisi yaptı. Ötüken Neşriyat'ta yönetici olarak görev yaptı. 1970'te MHP Genel Sekreter Yardımcısı oldu. 1977 Genel Seçimlerinde MHP'den Erzurum milletvekili olarak Meclis'e girdi. On dört ciltlik Büyük Türk Klasikleri'nin yanı sıra Kültür Bakanlığı adına otuz ciltlik Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Projesini yürüttü. 2013'te öldü. (<https://www.sabah.com.tr/kultur-sanat/2013/10/10/nevzat-kosoglu-vefat-etti> Erişim Tarihi: 31 Ocak 2018).

¹⁹³³ **MMTD**, 5/VIII, s.297-299.

¹⁹³⁴ 1938'te Uşak Eşme'de doğdu. A.Ü. Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Şavşat, Espiye, Malazgirt ve Germencik'te kaymakam olarak görev yaptı. Hukuk Fakültesi Cemiyeti Başkanı olarak görev yaptı. CHP'den V.(XVI) Dönem Uşak milletvekili olarak seçildi. 1992'de öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 23 Ekim 2018).

almalarını sağladığını iddia etti. Kahramanmaraş olaylarında sağ kesimi kınamasından ve tarafgirliğinden ötürü Süleyman Demirel'i eleştirdi¹⁹³⁵.

MSP adına konuşan Hasan Seyithanoğlu¹⁹³⁶ olaylardan Hükümet'i sorumlu tuttu. Güçlü devletlerin dünya milletleri üzerinde bir takım siyasi stratejileri uyguladığını ve buna karşı mücadele verilmesi gerektiğini vurguladı. Vatandaşların silahlandırıldığını ve bunun yetkili kurumlarca görmezden gelindiğini ileri sürdü¹⁹³⁷. Konu hakkında söz alan Bülent Ecevit de kapsamlı bir değerlendirmede bulundu. Buna göre Türkiye'de şiddet eylemleri 1978'in çok öncesinde başlamıştı. Ölümlü şiddet eylemleri ise 1975'ten itibaren artmıştı. Türkiye'deki ekonomik krizin şiddet eylemlerini "*beslediğine*" dikkat çekti¹⁹³⁸. Dünyada da var olan terör olaylarına yönelik pek çok ülkenin kendi yöntemleriyle mücadele tarzını belirlemesine rağmen, Türkiye'de bunun yapılamadığını vurguladı. Ayrıca bu süreçte tarafsız davranılmadığı için de terörün şiddetini artırdığını öne sürdü. "*...Okullarda, yurtlarda eylemcilerin yuvalanmalarına olanak sağlandı...*" diyerek durum tespitinde bulundu. MC Hükümeti'nin iktidarda kalamayacağını anlaşıldığını, bu yüzden de şiddet olaylarının ivme kazandığı belirtti. Bu durumdan Hükümet'i sorumlu tuttu. Yapılan oylamada gensoru önergesinin gündeme alınması reddedildi¹⁹³⁹.

CHP Adıyaman milletvekili Ramazan Yıldırım¹⁹⁴⁰ 4 Ocak 1979'da partisinden istifa etti. Gerekçe olarak ise anarşi olaylarına gerekli önlemlerin alınmamasını gösterdi¹⁹⁴¹. Aynı gün İsmail Öksüz isimli sağ görüşlü bir öğrenci kimliği tespit edilemeyen saldırganların açtığı ateşle öldürüldü. Diyarbakır Valisi soruşturmanın çok yönlü olarak yürütüldüğünü belirtti. Öldürülen öğrencinin kısa bir süre önce Kastamonu'dan nakil ile geldiğini açıklayan Vali, öğrencinin tehdit aldığını belirtti¹⁹⁴². 5 Ocak'ta ise İstanbul Karaköy'de vapur iskelesinde vapurdan çıkanların üstlerini arayan sol görüşlü öğrencilerle olaya müdahale eden güvenlik kuvvetleri arasında

¹⁹³⁵ **MMTD**, 5/VIII, s.303-305.

¹⁹³⁶ 1939'da Kahramanmaraş'ta doğdu. A.Ü. İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Müfettiş ve Başkan Yardımcısı olarak görev yaptı. V. (XVI) dönem MSP'den Kahramanmaraş milletvekili seçildi. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2018).

¹⁹³⁷ **Milliyet**, 5 Ocak 1979.

¹⁹³⁸ **MMTD**, 5/VIII, s.310.

¹⁹³⁹ **Milliyet**, 5 Ocak 1979.

¹⁹⁴⁰ 1927'de Adıyaman Kahta'da doğdu. İlkokul mezunu idi. Çiftçilik ve tüccarlık yaptı. IV.(XV) ve V.(XVI) Dönem Adıyaman milletvekili olarak görev yaptı. 1981'de öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi 21 Mayıs 2018).

¹⁹⁴¹ **Aydın Tarihi**, 4 Ocak 1979; CHP Adıyaman milletvekili Ramazan Yıldırım 8 Ocak 1979'da parti yetkilileri ve ailesiyle yaptığı görüşmeler neticesinde istifasını geri aldığını açıkladı. (**Milliyet**, 9 Ocak 1979).

¹⁹⁴² **Milliyet**, 5 Ocak 1979.

çatışma yaşandı. Vapurdan inen yolculardan biri, öğrencilerin arama yapmasına karşı çıkınca öğrenciler tarafından darp edildi. Olayı gören vatandaşlar tarafından yardım istenmesi üzerine, olay yerine gelen inzibatlara öğrencilerden biri tabancasıyla müdahale etmek istedi. Bunun üzerine görevliler Ertuğrul Ala isimli öğrenciyi ayağından vurdu. Olayın ardından kimlik kontrolü yapan dokuz öğrenci vapura binerek kaçtı. Güvenlik kuvvetlerinin uyarısı üzerine vapur geri döndürüldü, zanlılarla birlikte onlara yardımcı olan otuz yedi kişi gözaltına alındı¹⁹⁴³.

İzmir’de ÜGD ve İGD üyesi gençler arasında 7 Ocak 1979’da sokaktan geçme kavgası çıktı. Bu sırada küçük bir çocuk kaza kurşunu ile yaralandı. AP İstanbul İl Gençlik Teşkilatı Başkanı Hasan Özkan, aynı gün yaptığı basın açıklamasında bütün siyasi partilerin gençlik kuruluşlarına terör olaylarına çözüm üretmesi için bir araya gelme çağrısı yaptı. Siyasi kuruluşların fikirlerini savunurken kaba kuvvete başvurduğunu iddia etti. Bu durum siyasilerin sorunların üstesinden gelme amacını öteliyordu. Çözumsuzluğu güçlendiriyordu. Ortak bir iradenin kararlılığı toplumu rahatlatılabildi. Buna örnek olarak Hasan Özkan siyasi partilerin sıkıyönetimin ilanı konusunda mutabakata varmalarını gösteriyordu. Gençlik olaylarında da aynı tavrın gösterilmesini istedi¹⁹⁴⁴.

Kahramanmaraş Olayları siyasi çevrelerde gündemin öncelikli maddesiydi. 1979’un Ocak ayı bu tartışmalar içerisinde geçecekti. İstifalar, bazı derneklerin faaliyetlerinin kısıtlanması, Millet Meclisi’nde Hükümet hakkında verilen gensoru tartışmaları sırasında, her siyasi parti temsilcisi kendi bakış açısına göre konuyu değerlendirdi. Yukarıda da ifade edildiği üzere muhalefet Hükümet’i suçladı. Başbakan Bülent Ecevit de aynı şekilde karşılık verdi. Siyasi tartışmaları bir tarafa bırakacak olursak siyasi partiler ve devlet örgütünün bir türlü anarşi olaylarını çözemediğini burada belirtmeliyiz.

7- Öğretim Kurumlarında Boykot ve İşgalin Yasaklanması ve Devam Eden Olaylar

İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı yayınladığı 8 Ocak 1979’da bir bildiri ile öğretim ve eğitim özgürlüğünü ve güvenliğini bozucu eylemleri önlemek amacıyla bazı yasaklamalar getirildiğini açıkladı. Buna göre tüm öğretim kurumlarında “*boykot ve işgaller, dersten ve sınıftan çıkmaya zorlama ve bunu teşvik etme, forum ve benzeri*

¹⁹⁴³ **Milliyet**, 6 Ocak 1979.

¹⁹⁴⁴ **Milliyet**, 8 Ocak 1979.

etkinlikler düzenleme, öğretim kurumlarında görev yapanların öğretim kurumlarına giriş ve çıkışlarını engelleme ve dersleri engelleme” eylemleri yasaklandı. Bunun yanı sıra yasaklara karşı bildiri dağıtmak, duvarlara yazı yazmak, resim ve şekil yapmak, pankart ve afiş asmak da bu kapsamda değerlendirildi. Bu eylemlerde bulunanlar hakkında işlem yapılacağı belirtildi. Bildiride *“Tüm öğretim kurumlarında bütün öğrencilere eşit ve güvenli bir öğrenim olanağı sağlamak için özellikle üniversite, fakülte ve yüksekokullarımızda karşılıklı sevgi ve hoşgörüyü yerleştirme amacından kaynaklanan gerekli güvenlik düzenleri, silahlı kuvvetlerimiz de dâhil güvenlik kuvvetlerimizce alınmıştır”* ifadesine yer verildi¹⁹⁴⁵.

KTÜ’de Orman Fakültesi’nde 15 Ocak’ta meydana gelen çatışmada ülkücü olduğu belirtilen Raşit Gündüz isimli öğrenci öldü ve sekiz öğrenci yaralandı¹⁹⁴⁶. Olayın ardından ülkücü gruba mensup öğrenciler Valiliğe kadar protesto yürüyüşü düzenledi. Valilik askeri birliklerden yardım istedi¹⁹⁴⁷. 16 Ocak’ta ise KTÜ Matematik bölümü 4. Sınıf öğrencisi Ahmet Çebi isimli öğrenci kimliği belirsiz kişilerce uğradığı silahlı saldırıda öldü. Ahmet Çebi bir süre önce *“Ülkücü Gençlik”* imzalı bildiri dağıtırken yakalanmış ve mahkeme tarafından serbest bırakılmıştı. Olaylar üzerine KTÜ süresiz olarak kapatıldı. İstanbul Ortaköy’de ise ÜGD üyesi Ortaköy Eğitim Enstitüsü öğrencisi Murat Şahbaz kimliği belirsiz iki kişinin saldırısına uğrayarak öldürüldü. ÜGD İstanbul Şube Başkanı Şeref Öztürk ülkücülere yönelik saldırılar konusunda pek çok kez güvenlik güçlerine başvuruda bulunduklarını ifade etti¹⁹⁴⁸.

Olaylar liselerde de yaşanmaktaydı. Kadıköy Anadolu Lisesi’nde afiş astığı için okuldan uzaklaştırma cezası alan bir öğrenciye verilen ceza, diğer öğrenciler tarafından boykot edilmek istendi. Derse girilmesine engel olmak isteyen öğrenciler güvenlik güçlerinin müdahalesi ile engellendi. Bayrampaşa Tuna Lisesi’nde ise iki sol grup arasında çatışma çıktı ve iki öğrenci yaralandı. İzmir’de ise E.Ü.’de okula giremediklerini ileri süren bir grup ile derslere devam eden öğrenciler arasında çıkan çatışma jandarma tarafından büyümeden bastırıldı¹⁹⁴⁹.

Sıkıyönetim ilanı ile önüne geçilmesi beklenen terör eylemleri giderek arttı. Üniversitelerden sokaklara yayılan şiddet kitlesel terör eylemlerine dönüştü. Bir sonraki aşamada ise siyasi içerikli suikastler meydana gelmeye başladı.

¹⁹⁴⁵ **Milliyet**, 9 Ocak 1979.

¹⁹⁴⁶ **Milliyet**, 16 Ocak 1979.

¹⁹⁴⁷ **Cumhuriyet**, 16 Ocak 1979.

¹⁹⁴⁸ **Cumhuriyet** 17 Ocak 1979.

¹⁹⁴⁹ **Milliyet**, 17 Ocak 1979.

8- Abdi İpekçi'nin Öldürülmesi (1 Şubat 1979) ve Sonrasında Yaşanılan Gelişmeler

a) Yapılan Resmi ve Siyasi Açıklamalar

“*Milliyet*” gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Abdi İpekçi 1 Şubat 1979’da İstanbul’da kendi aracıyla evine giderken uğradığı silahlı saldırı sonucu öldürüldü. Teşvikiye’de evine yakın bir bölgede trafiğin sıkıştığı anda Abdi İpekçi’nin otomobiline yaklaşan saldırgan beş el ateş etti. Ardından bir araca binerek kaçtı. Abdi İpekçi hastaneye kaldırılırken yolda öldü¹⁹⁵⁰.

Bu olay zaten anarşi olayları dolayısıyla meşgul olan Türkiye gündemini iyice sarstı. İstanbul Valisi İhsan Tekin yaptığı açıklamada cinayetin planlı olduğunu söyledi. Bülent Ecevit ise cinayetin Türk demokrasisi ve saygınlığına karşı da işlendiğini vurguladı. Türk basın kuruluşları yayınladıkları bildiri ile olayı kınadı. Bu eylemin anayasal düzene, basın özgürlüğüne ve demokrasiye yönelik bir saldırı olduğu açıklaması yapıldı. Son dönemde yaşanan özellikle Kahramanmaraş olayları ile terörün tırmandırıldığını vurgulandı. Sıkıyönetimin ilanı ile oluşmaya başlayan huzur ortamının “*baltalanarak*” yeni bir planın devreye sokulduğu öne sürülmekteydi. Kamuoyunda büyük tepki yaratan olay hakkında siyasilerin açıklamaları gecikmedi¹⁹⁵¹.

Süleyman Demirel bu olay ile “*kimin ne amaç güttüğünü*” bilemediğini söyledi. Alpaslan Türkeş olayın Türk milletini bölme ve Türk devletini yıkmayı amaçlayan kardeş kavgasını alevlendirmek isteyenlerce gerçekleştirildiğini ifade etti. Necmettin Erbakan ise eylemin fikir hürriyetine yönelik olarak yapıldığını açıkladı. Turhan Feyzioğlu konu hakkında yaptığı değerlendirmede cinayetin ülkeyi karıştırmak isteyenlerce yapıldığını öne sürdü. Ülkedeki olumsuz ortamı değiştirmek adına herkesin şiddet olaylarına karşı durması gerektiğini belirtti¹⁹⁵².

Abdi İpekçi’nin öldürülmesi siyasilerin sert söylemlerinin yumuşamasına sebep oldu. Başbakan Bülent Ecevit “*Daha acı olaylar zorlamadan AP ile anlayış birliği zorunludur*” söylemine karşılık AP lideri Süleyman Demirel “*Böylesine bizleri derin acılara gark eden bir olay dolayısıyla kırıncı, incitici olmak istemiyorum. Anarşi, terör,*

¹⁹⁵⁰ Abdi İpekçi “*Milliyet*” gazetesinde 1954’te çalışmaya başlamıştı. Burada Yazı İşleri Müdürlüğü ve Genel Yayın Müdürlüğü yaptı. 1961’den itibaren bu gazetede yazdığı başyazılarda laiklik, düşünce özgürlüğü vurgusu yapıyor çoğulcu ve eşitlikçi bir demokratik düzeni savunuyordu. Anarşi ve terör olaylarının ise siyasi iktidar ve muhalefetin ortak hareket etmesiyle sonlandırılacağı görüşü üzerinde duruyordu. Abdi İpekçi’nin katili Mehmet Ali Ağca 25 Haziran 1979’da yakalandı. Ancak 23 Kasım 1979’da tutuklu bulunduğu Maltepe Askeri Cezaevi’nden kaçırıldı. Gıyabi olarak yargılandı ve 28 Nisan 1980’de ölüm cezasına çarptırıldı. (Cumhuriyet Ansiklopedisi..., III, s.479).

¹⁹⁵¹ Cumhuriyet, 2 Şubat 1979.

¹⁹⁵² Cumhuriyet, 2 Şubat 1979.

bölücülük, yıkıcılık karşısında AP olarak her türlü işbirliğinin yapılmasına taraftarız. Zaten görüşmeden hiçbir zaman kaçmadık” diyerek sağduyulu bir yaklaşımda bulundu¹⁹⁵³. “*Milliyet*” gazetesinin 6 Şubat 1979 tarihli nüshasında 1979 yılı başından itibaren kırk bir kişinin öldüğü, 1978 Ocak ayında ise bu sayının kırk altı olduğu belirtilmekteydi. Başbakan Bülent Ecevit ise partilere ve çeşitli kuruluşlara terörizme karşı birleşme çağırısında bulundu¹⁹⁵⁴.

Abdi İpekçi Türk basının önde gelen yazar ve yöneticilerinden birisiydi. Bu suikastın amacı uzun süre tartışılacaktı. Ülkede karışıklık çıkarma ve iç savaşı “*körüklemek*” adına böyle bir eyleme girişildiğine dair yorumlara yer verildi. Konuyu tamamen düşünce özgürlüğü açısından da değerlendirenler vardı. Cinayet uzun süre gündemden düşmeyecekti. Siyasetin sert söylemi kısa bir süreliğine de olsa yumuşayacaktı.

b) Abdi İpekçi Cinayeti Sonrası Suikastlerin Devam Etmesi

Teröre karşı ortak hareket etme ve sağduyu çağrılarına rağmen suikastlerin ve şiddet eylemlerinin önüne geçilemiyordu. 12 Mart döneminde bir süre Siyasi Şube Müdürlüğü yapan Ilgız Aykutlu 6 Şubat 1979’da evinin önünde aracını park ederken silahlı iki kişinin silahlı saldırısına uğradı. Ilgız Aykutlu öldü, eşi ise yara almadan kurtuldu. Saldırının THKP-C tarafından üstlenildiği yönünde duyurular alındı. Sonuçta bu örgüt tarafından gazetelere şu açıklama yapıldı: “*12 Mart uygulamasında devrimcilere ve THKP-C önderlerine işkence yapan aynı zamanda bir grev kırıcısı olan Ilgız Aykutlu, Halk Mahkemesi’nin verdiği karara uygun olarak THKP-C savaşçıları tarafından vurulmuştur. Mücadelemiz faşizmin karanlığını yırtacaktır... Halk düşmanlarının cezalarını vermeye devam edeceğiz*”¹⁹⁵⁵.

İstanbul’da 13 Şubat 1979’da sağ görüşlü olduğu belirtilen Atatürk Eğitim Enstitüsü öğrencisi Levent Özcan kimliği belirsiz kişilerce öldürüldü. Samsun’da ise duvarlara slogan yazıp afiş asan sol görüşlü kişiler tarafından silahla vurularak yaralanan Ahmet Kaya isimli polis memuru uçakla Ankara’ya gönderilirken yolda öldü. Gaziantep Nizip MHP Eski İlçe Başkanı Mustafa Naimoğlu da suikaste uğradı ve öldü. Ankara’da Ziraat Fakültesi öğrencileri arasında çıkan kavgada çok sayıda öğrenci yaralandı ve gözaltına alınanlar oldu. İzmir’de de E.Ü.’nün bazı fakülte ve yüksekokul

¹⁹⁵³ *Milliyet*, 4 Şubat 1979.

¹⁹⁵⁴ *Milliyet*, 6 Şubat 1979.

¹⁹⁵⁵ *Milliyet*, 7 Şubat 1979.

öğrencileri sınav haklarının sonsuz olması isteğiyle bir günlük boykot yaptı¹⁹⁵⁶. 14 Şubat'ta ise Samsun'da bir kahvehanenin taranması sonucu ülkücü olduğu belirtilen bir işçi öldü, iki işçi yaralandı. Olayın ardından açıklama yapan ÜGD Samsun Şubesi cinayeti “*Kurtuluş*” isimli örgüt militanlarınca işlendiği belirtti. Trabzon'da ODTÜ Matematik Bölümü öğrencisi Metin İnan, misafir olarak gittiği ağabeyinin evinde öldürüldü. İzmir'de ise lise öğrencilerin üzerine sağ görüşlü oldukları ileri sürülen bir grup tarafından saldırıda bulunuldu. Öğrencilerin üzerine silahla ateş edildi ve o sırada yoldan geçmekte olan bir işçi yaralandı. Polisin müdahalesiyle yatışan olayın ardından gözaltına alınanlar oldu¹⁹⁵⁷.

Şiddet eylemlerinin ardı arkası kesilmiyordu. Adana'da 15 Şubat'ta bir kahvehaneye otomatik silahla saldırı düzenlendi. Kahvehanenin sol görüşlü kişilerin gittiği bir yer olduğu belirtilmekteydi. Saldırıda dört işçi öldü, iki işçi yaralandı. Ankara'da ise AP Gençlik Kolları Genel Başkan Yardımcısı İshak Okutan AP Genel Merkezi'nde uğradığı silahlı saldırı sonucu yaralandı. Olayın sebebi olarak AP ile MHP arasındaki ilişki üzerine çıkan bir tartışma olduğu ileri sürüldü. İstanbul'da ise Ulaş Bardakçı'nın ölüm yıl dönümü dolayısıyla Dev-Genç üyesi bir grup tarafından anma gösterileri yapıldı. Samsun'da son günlerde yaşanan ölümlü şiddet olayları ve liselerdeki boykot eylemleri üzerine Valilik tarafından orta dereceli okullarda öğrenime ara verildi¹⁹⁵⁸.

Ölümlü olayın olmadığı bir gün dahi geçmeyen 1979'da suikaste uğrayan bir diğer kişi de MHP Manisa İl Başkanı Cemil Çöllü idi. Sahibi olduğu eczanede 25 Haziran'da silahlı saldırıya uğradı. Cemil Çöllü hayatını kaybederken olayın hemen ardından CHP üyesi Mehmet Kuşçu çalıştığı işyerinde öldürüldü. 27 Haziran'da Cemil Çöllü'nün cenaze töreninden sonra yine bir eczacı olan CHP Manisa Kadın Kolları üyesi Neşe Gülersoy'a silahlı saldırıda bulunuldu. Neşe Gülersoy'un ölümünün ardından kentte olaylar büyüdü. Valilik Manisa'da bulunan bütün derneklerin kapatılmasına ve gece sokağa çıkma yasağı ilan edilmesine karar verdi¹⁹⁵⁹.

MHP Zeytinburnu İlçe Başkanı Avukat Bekir Şendilmen 29 Haziran 1979'da otomobilinde uğradığı silahlı saldırıda öldürüldü. Yanında bulunan oğlu ile bir arkadaşı ise yaralandı. İki kişi tarafından düzenlendiği belirtilen suikastın ardından MHP'den yapılan açıklamada parti üyelerine yönelik saldırıların kaynağı olarak iktidar gösterildi.

¹⁹⁵⁶ *Milliyet*, 14 Şubat 1979.

¹⁹⁵⁷ *Milliyet*, 15 Şubat 1979.

¹⁹⁵⁸ *Cumhuriyet*, 16 Şubat 1979.

¹⁹⁵⁹ *Cumhuriyet Ansiklopedisi...*, III, s.487.

İlgililerin birçok kez uyarıldığı belirtildi. Saldırlardan CHP iktidarı sorumlu tutuldu. Saldırısı MLSPB ve Dev-Sol üstlendi¹⁹⁶⁰.

Altı ilde 10 Eylül 1979'da yapılan saldırılarda yedi kişi öldürüldü. Bunlardan biri de TİP kurucularından ve Adana eski İl Başkanı avukat Ceyhun Can idi¹⁹⁶¹. Bürosunda çalıştığı sırada öldürülen Ceyhun Can'a yönelik silahlı saldırıdan bir gün sonra Çukurova Üniversitesi Rektör Vekili Prof. Dr. Fikret Ünsal görevine gitmek üzere evinden aracıyla ayrıldığı sırada silahlı saldırıya uğradı. Bu cinayetle Adana'da son bir ay içerisinde meydana gelen şiddet olaylarında ölenlerin sayısı yirmi bir oldu¹⁹⁶². 18 Eylül'de ise Adana Yapı Meslek Lisesi'nde silahlı ve maskeli iki kişi, bekâr öğretmenlerin kaldığı bölüme girerek altı öğretmeni öldürdü. Olayda okulda görevli bir personel de yaralandı¹⁹⁶³. Bir öğretmen de yaralı kurtuldu. Adana Valisi öldürülen öğretmenlerin hiçbirinin aşırı uçlara bağlı olmadığını ve herhangi bir dernekte kayıtlarının bulunmadığını belirtti. Öldürülen öğretmenlerin bir kısmının sağ, bir kısmının ise sol görüşe eğilimli olduğunu belirten Vali, olayın terör yaratmak ve halkı tedirgin etmek amacıyla yapıldığını ifade etti¹⁹⁶⁴.

"Hergün" gazetesinin Sultanahmet'te bulunan binası ile aynı sokakta bulunan Malatya Öğrenci Yurdu'na 19 Eylül'de saldırı düzenlendi. Akşam saatlerinde "Hergün" gazetesinin bulunduğu sokağa gelen sekiz kişilik grup aynı anda hem öğrenci yurdunu hem de gazete binasını yayılım ateşine tuttu. Olayda gazetenin idare müdürü ile bir görevli yaralandı. Saldırı sırasında öğrenci yurdunun önünde bulunan Ankara İTİA'ya bağlı Maliye Muhasebe Yüksek Okulu öğrencisi ve Malatya Ülkü Ocakları (Eski) başkanı Mürsel Karataş öldü. "Hergün" gazetesine yapılan saldırı konusunda açıklama yapan Genel Yayın Müdürü Enver Altaylı sık sık telefon ve mektupla tehdit edildiklerini, bu konuda İstanbul Cumhuriyet Savcılığı ve İstanbul Valiliği'ne bilgi verdiklerini belirtti. Buna rağmen gerekli önlemlerin alınmadığı için görevini yapmayan yetkililerin sorumlu olduğunu ileri sürdü¹⁹⁶⁵. "Cumhuriyet" gazetesini arayan bir

¹⁹⁶⁰ **Milliyet**, 30 Haziran 1979; Ülkücülere yönelik saldırılar karşısında MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş, düzenlediği bir basın toplantısında ülkücü camiaya yönelik saldırılardan CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'i sorumlu tuttu. Bu şu sözlerle ifade etti: "Özellikle MHP'li il ve ilçe başkanlarına, yöneticilerine karşı önceden planlanan menfur cinayetler, Ecevit iktidarı döneminde büyük bir turmanış içindedir...", **Fedai**, V, S.6, (Haziran 1979), s.3.

¹⁹⁶¹ **Milliyet**, 11 Eylül 1979.

¹⁹⁶² **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.480.

¹⁹⁶³ **Milliyet**, 19 Eylül 1979.

¹⁹⁶⁴ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.480.

¹⁹⁶⁵ **Milliyet**, 20 Eylül 1979.

kişinin “*Hergün gazetesini ve onu korumakla görevli Malatya Yurdu, THKP-C, MLSP Savaşçıları tarafından basılmıştır*” diyerek saldırıyı üstlendiği açıklandı¹⁹⁶⁶.

Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul 28 Eylül 1979’da makam aracıyla evinden ayrıldığı sırada üç kişi tarafından yapılan saldırı sonucu öldü. Cevat Yurdakul’un yanında bulunan kayınpederi ve makam şoförü ağır yaralandı. Ancak olay yerinde bulunan bir vatandaş da kurşunların hedefi oldu ve öldü¹⁹⁶⁷. Olayın ardından Adana İTİA Profesörler Kurulu tarafından akademi, fakülte ve yüksekokullarda yapılacak olan güz dönemi sınavlarını süresiz olarak ertelendi. Gerekçe olarak can güvenliği gösterildi. Benzer bir girişim aynı gün CHP’li Urfa Belediye Başkanı Feridun Yazar ve eşine yönelik yapıldı. İşe gitmek üzere evinden ayrıldığı sırada iki kişinin silahlı saldırısına uğrayan Feridun Yazar ve eşi ağır yaralandı. Saldırganların arkasından koşan bir belediye işçisi de yaralandı.¹⁹⁶⁸ 2 Ekim’de siyasi bir cinayet daha işlendi. AP Kars Senatör adayı Salim Dursunoğlu öldürüldü. Olay üzerine Başbakan Bülent Ecevit gezisini iptal etti. Güvenliği sağlamak üzere Adana ile güneydoğudaki bazı illere on beş bin asker sevk edildi¹⁹⁶⁹.

Olayların merkezi artık yukarıda da ifade edilenlerden anlaşılacağı üzere sokaklardı. Siyasi kimliği olan herkes suikaste uğrayabilirdi. Önceki yıllarda kampüslerde başlayan olaylar sokağa taşarken artık doğrudan siyasi cinayetler işleniyordu. Alınan önlemlere rağmen her gün çok sayıda kişi “*anarşinin kurbanı*” oluyordu.

D-VI.SÜLEYMAN DEMİREL HÜKÜMETİ DÖNEMİ (12 KASIM 1979-12 EYLÜL 1980) VE 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ’NE GİDEN SÜREÇTE ÖĞRENCİ OLAYLARI

1- Hükümet’in Kuruluşu ve Programı (12 Kasım 1979)

Kaos ortamı hüküm sürerken 14 Ekim 1979’da Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimi ile milletvekili ara seçimi yapıldı. AP %46,8 oy oranı ile 50 senatörlükten 33’ünü kazandı. CHP 12 senatör, MSP 4 ve MHP de 1 senatörlük kazandı. Aydın, Konya, Edirne, Muğla ve Manisa’da yapılan milletvekili ara seçimleri sonucunda ise oyların %54,1’ini alan AP 5 milletvekilinin tamamını kazandı. CHP ise

¹⁹⁶⁶ *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1979.

¹⁹⁶⁷ *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1979.

¹⁹⁶⁸ *Milliyet*, 29 Eylül 1979.

¹⁹⁶⁹ S. Aydın-Y. Taşkın, *1960’tan Günümüze...* s.303.

%29,3 oranında kaldı. Böylece Meclis'teki çoğunluğunu da yitirmiş oldu¹⁹⁷⁰. Bu sonuçlar Hükümet tarafından “*milletin güvensizliği*” olarak yorumlandı ve Başbakan Bülent Ecevit 16 Ekim 1979'da istifasını Cumhurbaşkanı'na sundu¹⁹⁷¹. Yeni Hükümet kuruluncaya kadar Bülent Ecevit Hükümeti görevine devam edecekti¹⁹⁷². Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk 19 Ekim'de yeni Hükümet'in kurulması için çalışmalara başladı. Bu kapsamda siyasilerle görüştü. Sonuçta 24 Ekim'de Süleyman Demirel'e Hükümeti kurma görevini verdi. MHP ve MSP'nin dışarıdan desteğiyle AP Genel Başkanı Süleyman Demirel tarafından bir Azınlık Hükümeti kuruldu. Hükümet Programı 19 Kasım'da Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'nda okundu¹⁹⁷³. AP'nin kurduğu bu Hükümeti diğer sağ partiler dışarıdan desteklediği için III.MC Hükümeti olarak da anıldı¹⁹⁷⁴.

Süleyman Demirel Hükümet Programı'nı okuduğu gün yaptığı genel değerlendirmede; Kasım 1979 itibariyle Türkiye'de vatandaşların can güvenliği konusunda ciddi sıkıntı içerisinde olduğunu söyledi. Öncelikli meselenin ülkede sükûnetin sağlanması olduğunu belirtti. Ekonomik sıkıntıların yanı sıra devlete olan güvenin de zedelendiğini ifade etti¹⁹⁷⁵. Programda eğitimin milli olması için çalışmalar yapılacağı; okullarda huzur ortamının sağlanarak eğitim kurumlarının “*bilim yuvası*” haline getirileceği belirtildi. Eğitimde var olan Marksist etkilerin ortadan kaldırılacağını, ders programlarında, kültürel faaliyetlerde, yayınlarda ve mevzuatta “*milliliğin*” temel ilke olarak benimseneceğini söyledi. Yükseköğretimde de eğitimin demokratik rejime ve milli duruşa uygun kişiler yetiştirilmesi için gerekli tedbirlerin alınacağını ifade etti. Üniversiteye girmek isteyen gençler için yükseköğrenimin sorunlarının çözüleceğini, ayrıca burs ve yurt ihtiyaçlarının giderilmesi için çaba sarf edileceğini vurguladı. Spor tesislerinin artırılacağını ve ilkokul, ortaokul ve liselerde spor eğitimi derslerinin verileceğini belirtti¹⁹⁷⁶.

¹⁹⁷⁰ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.472.

¹⁹⁷¹ **MMTD**, 5/XIII, s.85.

¹⁹⁷² **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1979.

¹⁹⁷³ 25 Kasım'da ise Millet Meclisi'nde yapılan oylama neticesinde 1 çekimser, 208 ret oyuna karşılık 229 kabul oyu ile güvenoyu aldı. (**Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.472).

¹⁹⁷⁴ S. Akşin, **Ana Çizgileri...**, s.240.

¹⁹⁷⁵ **MMTD**, 5/XIII, s.86.

¹⁹⁷⁶ **MMTD**, 5/XIII, s.94; 14 Ekim 1979'da yapılan Senato ve Milletvekili ara seçiminin sonucu sağ basında memnuniyetle karşılandı. Muhafazakâr basın seçim sonuçlarını kendi lehlerine yorumladı. Onlara göre ülkede adeta bir sosyalist bir ihtilal yönetimi mevcuttu. Kendilerine yönelik baskı süreci içinden çıkılmaz bir hale dönüştürmüştü. Bu onlara göre bir “*zulüm*” idi. Partizanlığın bir baskı aracı olduğu sıklıkla dile getirilmekteydi. “*Komünist militanlar*” ülkeyi yaşanmaz hale getirmişti. Bu bir adaletsiz yönetimdi ve karşılığını sandıkta bulmuştu. Kemal Fedai Coşkun, “*Sağ Duyu*”, **Fedai**, V, S.9, s.3.

Süleyman Demirel'in Başbakanlığında kurulan bu Hükümet'in Programı incelendiğinde milliyetçi muhafazakâr bir söylemin hâkim olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. Güvenliğin yanı sıra milliliğe atıfta bulunulması ucu dışarıda olan ideolojilerin olumsuz etkilerinin eğitimin bütün safhalarından çıkarılması, yükseköğretimde milli kimliği sahiplenilen ve bunu hayat tarzı olarak benimseyen bir neslin yetiştirilmesi, bu milliyetçi ve muhafazakâr yaklaşımın ürünüydü.

2- İlhan Darendelioğlu ve Prof. Dr. Ümit Doğanay'ın Öldürülmesi (19-20 Kasım 1979)

Siyasi istikrarsızlığın yükseldiği bu süreçte suikastlar da devam ediyordu. Hükümet Programı'nın okunduğu gün 19 Kasım 1979'da gazeteci-yazar İlhan Darendelioğlu¹⁹⁷⁷ İstanbul Beyazıt'ta aracına binerken uğradığı silahlı saldırıda öldürüldü. “*Hergün*” ve “*Ortadoğu*” başta olmak üzere çeşitli gazetelerde fıkra ve makaleler yazan İlhan Darendelioğlu, 1969-1973 arasında AP İstanbul milletvekilliği yaptı. Ayrıca MHP İstanbul İl Yönetim Kurulu üyesi idi¹⁹⁷⁸.

Bu olaydan bir gün sonra bir başka suikast daha yaşandı. İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dekan Yardımcısı Ümit Doğanay, aynı blokta oturan arkadaşı Kimya Fakültesi Dekanı Fikret Baykut'un makam aracında Fikret Baykut'u beklediği sırada biri kadın olmak üzere dört kişinin silahlı saldırısı sonucu öldürüldü¹⁹⁷⁹. Olay üzerine İ.Ü.'de öğrenime üç gün süre ile ara verildi. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk “...*Hain grupların karanlık emellerine ulaşmak için son günlerde yine eylemlerini artırmaları dikkat çekicidir...*” ifadeleriyle durum tespitinde bulundu. Başbakan Bülent Ecevit ise “*işlenen cinayet demokrasiye ve düşünce özgürlüğüne tahammülsüzlüğün ve ihanetin yeni ve acı bir örneğidir*” dedi. Siyasi partiler ve çeşitli kuruluşlar olayı kınayan açıklamalarda bulundu. Özellikle üniversite camiası bu tür olayların bir daha yaşanmaması ve can güvenliğinin sağlanması için önlem alınması gerektiğini vurguladı¹⁹⁸⁰.

¹⁹⁷⁷ 1921'de İçel Tarsus'ta doğdu. İ.Ü. Türkoloji bölümünü bitirdi. 1948'de “*Yeni Bozkurt*” dergisini yayımladı. Bir süre Türkçe öğretmenini olarak çalıştı. İstanbul Beyazıt'ta Toprak matbaasını kurdu. 1954'te “*Toprak-Aylık Ülkü Dergisi*” isimli mecmuayı yayınlamaya başladı. 1965'te Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Genel Başkanı olarak seçildi. 1969'da AP İstanbul milletvekili olarak Meclis'e girdi. Demokratik Parti'nin kurucuları arasında yer aldı. Ardından MHP'ye katıldı ve MHP İstanbul İl Teşkilatı'nda görev aldı. Çeşitli gazete ve dergilerde yazarlık yaptı. “*Bizim Anadolu*” isimli gazetenin başyazarı idi. 1979'da “*Toprak*” dergisinden çıkarken uğradığı saldırı sonucu öldürüldü. (<https://1000kitap.com/yazar/ilhan-darendelioglu> Erişim Tarihi: 24 Ekim 2018).

¹⁹⁷⁸ *Cumhuriyet Ansiklopedisi...*, III, s.487.

¹⁹⁷⁹ *Milliyet*, 21 Kasım 1979.

¹⁹⁸⁰ *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1979.

Ümit Doğanay'ın öldürüldüğü gün olan 20 Kasım akşam saatlerinde ise MHP Bakırköy (Eski) İlçe Başkanı Mehmet Başak, kimliği belirsiz kişilerce öldürüldü. Saldırganlar kendilerini takip eden polislerden birini öldürdü, diğerini yaraladı. Mehmet Başak'ın cebinden Türkiye Komünist Partisi-Marksist/Leninist (TKPML) militanları tarafından beş kez uyarıldığı; Bakırköy'de *“faşist yuvaları dağıtmazsa kendisini öldüreceklerini”* ifade eden bir tehdit mektubu çıktı¹⁹⁸¹.

Yukarıda da ifade edildiği üzere gerek İlhan Darendelioğlu gerekse Prof. Dr. Ümit Doğanay kendi camialarında sevilen ve sayılan kişilerdi. İlhan Darendelioğlu'nun üniversitedeki milliyetçi-muhafazakâr öğrenciler arasında hem akademik faaliyetleri hem de siyasi kimliği ile sevildiğine hiç şüphe yoktu. Ümit Doğanay ise İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dekan Yardımcısı idi. Öğrencilerin ve meslektaşlarının takdirini kazanan bir akademisyen ve idareciydi. Ölümü sonrasında yaşananlar bunun bir göstergesiydi.

3- Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil'in Öldürülmesi (7 Aralık 1979)

Ülkenin içinde bulunduğu şartlar giderek kötüleşiyordu. Sokaklardaki karmaşa siyasi cinayetler önü alınamaz şekilde devam etmekteydi. Her gün ölümlü vakalara kamuoyu tanıklık ediyordu. Bunlardan biri de İ.Ü. İktisat Fakültesi profesörlerinden Cavit Orhan Tütengil idi. 7 Aralık 1979'da işine gitmek üzere evinden çıktığı sırada silahlı saldırıya uğrayarak hayatını kaybeden Cavit Orhan Tütengil'e dört kişinin saldırdığı belirlenmişti. Olay yerine *“Antiterör Birliği”* imzası bulunan *“Ne Amerika Ne Rusya Bağımsız Türkiye”* yazılı bir bildiri bırakılmıştı¹⁹⁸². Olay üzerine toplanan İ.Ü. Senatosu bir bildiri yayınladı. Şiddet olaylarına karşı önlemlerin geciktiği ve bu yüzden telafisi mümkün olmayan sonuçlar yaşandığı belirtildi. Saldırının ardından pek çok fakülte ve yüksekokulda ders yapılamadı. İ.Ü.'de öğrenime bir süre ara verildi. İ.Ü. öğrencileri Süleymaniye'den Eminönü'ye kadar toplu yürüyüş düzenledi Daha sonra saygı duruşunun ardından kalabalık sessizce dağıldı. Cinayet hakkında pek çok kuruluş kınama mesajı yayınladı ve devletin etkin önlemler alması gerektiği üzerinde duruldu¹⁹⁸³.

Cavit Orhan Tütengil'in cenaze töreni de olaylı geçti. Şişli'deki cenaze töreninin ardından yürüyüş yapmak isteyen grup ile güvenlik güçleri arasında çatışma çıktı. Yol

¹⁹⁸¹ *Milliyet*, 21 Kasım 1979.

¹⁹⁸² *Cumhuriyet Ansiklopedisi...*, III, s.481.

¹⁹⁸³ *Milliyet*, 8 Aralık 1979.

boyunca “Sıkıyönetim de sökmeyecek, süngüler düşer devrimler şahlanır, yaşasın Türkiye Komünist Partisi” sloganı atıldı. Bir kişi öldü ve ondan fazla kişi yaralandı. Olayla ilgili çok sayıda öğrenci gözaltına alındı¹⁹⁸⁴.

Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil’in öldürülmesi ile akademi bir kayıp daha vermiş oldu. Böylece yine dersler yapılamadı ve geniş kitlelerin katıldığı kalabalık cenaze törenleri hazırlandı. Solcu görüşleri ile bilinen ve oldukça üretken bir akademisyen olan Cavit Orhan Tütengil’in cenazesini propaganda ortamına çeviren aşırı uçların çıkardığı olaylarda ölen ve yaralananların olması, 1979’un son günlerinde Türkiye’nin içinde bulunduğu şartları göstermesi bakımından oldukça anlamlıdır.

4- TARİŞ Direnişi ve Öğrencilerin İşçilere Desteği

Bu dönemde yaşanan önemli olaylardan biri de TARİŞ¹⁹⁸⁵ işletmesinde meydana geldi. İzmir Çiğli’deki TARİŞ İplik Fabrikası, zeytinyağı ve üzüm işletmelerinde 22 Aralık 1979’da olaylar çıktı. Güvenlik kuvvetlerinin arama yapmak istemesine karşı çıkan işçiler ile polis arasında çıkan çatışmada çok sayıda yaralanan oldu. Olayların ardından üzüm ve pamuk fabrikalarında çalışan yaklaşık üç bin işçi direnişe geçti ve üretim durdu¹⁹⁸⁶. Valilik emriyle yapılan arama sonucunda tabanca, yasak yayın ve afişler bulundu. Gültepe ve Altındağ belediyesi işçilerinden bir grup aramaları protesto etti¹⁹⁸⁷. İşçiler direnişlerini sonlandırmak karşılığında bazı taleplerde bulunmaktaydı. Bunlar arasında polisin fabrikadan çekilmesi, gözaltına alınan işçilerin serbest bırakılması ile iş ve can güvenliğinin sağlanması yer alıyordu. Direnişe E.Ü.’nün sol görüşlü öğrenci grupları da destek verdi¹⁹⁸⁸.

Ülke gündemini meşgul eden anarşi olaylarının giderek artması üzerine, TSK 2 Ocak 1980’de siyasi partilere yönelik “*milli birlik*” çağrısında bulunuldu: “*Türk Silahlı Kuvvetleri, ülkemizin siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarına bir çözüm getirmeyen anarşi ve bölücülüğün ülke bütünlüğünü tehdit eden boyutlara varmasını önleyemeyen, bölücü ve yıkıcı gruplara tavizler veren ve kısır siyasi çekişmeler nedeniyle uzlaşmaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uyarmaya karar vermiştir... Ülkede birlik ve*

¹⁹⁸⁴ **Milliyet**, 10 Aralık 1980.

¹⁹⁸⁵ Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (<http://www.imlaklavuzu.net/kisaltmalar/taris.html> Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2018).

¹⁹⁸⁶ **Cumhuriyet**, 23 Ocak 1980; 1979’da kurulan II.MC Hükümeti’nin TARİŞ Genel Müdürlüğü’ne yeni atama yapılması ve yeni yönetimin önceki dönemde işe alınan işçileri tasfiye etmek istediği iddiaları vardı. Bu süreçte güvenlik kuvvetlerinin arama yapmak istemesi gerginliğin artarak olayların çıkmasına sebep oldu. (**Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.507).

¹⁹⁸⁷ **Milliyet**, 23 Ocak 1979.

¹⁹⁸⁸ S. Aydın-Y. Taşkın, **1960’tan Günümüze...** s.313.

beraberliğin vatandaşın can ve mal güvenliğinin süratle sağlanabilmesi için gerekli kısa ve uzun vadeli tedbirlerin yüce Meclisimizce en kısa zamanda kararlaştırılması, bugünkü ortam içinde hayati bir önem taşımaktadır” denilmekteydi¹⁹⁸⁹. Muhtıra Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit’e Cumhurbaşkanı tarafından tebliğ edildi. Süleyman Demirel yeni Hükümet’in bir aydır görevde olduğunu, dolayısıyla bu muhtıranın muhatabı olamayacağını belirtti. Genelkurmay Başkanı Kenan Evren¹⁹⁹⁰ ise mektubun sadece Hükümet’i değil bütün Anayasal kuruluşları muhatap aldığını açıkladı¹⁹⁹¹.

Muhtıranın verilmesini takip eden çok kısa süre içerisinde CHP ve AP anarşi olaylarını önlemeye yönelik bir takım tedbirler konusunda uzlaştı. Bu kapsamda 3 Ocak 1980’de TBMM’de “*Anarşiyi Önleme Paketi*” adı altında Meclis’e gönderilen tasarı kabul edildi. İçeriğinde kamu güvenliğinin kolluk hizmetlerine ilişkin bazı yasalarda değişiklik yapılması öngörülüyordu. Bazı hususlarda AP ve CHP milletvekilleri arasında yaşanan fikir çatışmasına rağmen tasarı Meclis’ten geçti. Buna göre polisin yetkisi genişletiliyordu. Umuma açık yerlere ve öğrenci yurtlarına mahkeme kararı olmaksızın girilebilmesi öngörülüyordu¹⁹⁹².

Anarşi olayları devam ederken 23 Ocak’ta TARİŞ’teki eyleme destek veren kalabalık bir grup öğrenci E.Ü. Tıp Fakültesi Hastanesi’ni işgal etti. Polisin öğrencilerin hastaneden çıkması yönündeki uyarıları dikkate alınmadı. Bu sırada İzmir-Ankara karayolunu trafiğe kapatan öğrenciler ile polis arasında silahlı çatışma çıktı.

¹⁹⁸⁹ **Milliyet**, 3 Ocak 1980.

¹⁹⁹⁰ 1918’de doğdu. 1928’de Kara Harp Okulu’ndan 1940’ta Topçu Okulu’ndan 1949’da Kara Kara Harp Akademisi’nden mezun oldu. Topçu sınıfına mensup olarak çeşitli birimlerde görev yaptı. Ege Ordu Komutanlığı ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı yaptı. 1974’te Orgeneral oldu. (Mustafa Yazıcı, **Teoman Yabgu’dan Kenan Evren’e Kadar 93 Devlet 343 Hükümet Başkanı**, Ankara, 1983); 7 Mart 1978’de Genelkurmay Başkanı olarak atandı. 12 Eylül 1980’de gerçekleşen darbe ile Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanı oldu. 7 Kasım 1982’de Halkoyuna sunulan Anayasa’nın kabul edilmesi sonrası Türkiye’nin 7. Cumhurbaşkanı olarak göreve başladı. 1989’da görev süresi doldu. (<https://www.haberturk.com/gundem/haber/1076340-kenan-evren-hayatini-kaybetti-kenan-evren-kimdir#> Erişim Tarihi: 12 Kasım 2018); 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nden sonra 1982 Anayasası’na konulan geçici 15. Maddenin 12 Eylül 2010’da yapılan referandum ile kaldırılmasının ardından darbe yapanları yargılamanın önü açıldı. Bu kapsamda Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’na ulaşan şikâyet dilekçeleri değerlendirildi ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile ilgili soruşturma başlatıldı. (<https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/04/04/12-eylul-davasi-basliyor> Erişim Tarihi: 12 Kasım 2018); Yargılama sonucunda 18 Haziran 2014’te verilen karar doğrultusunda; 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nin hayattaki komutanlarından Kenan Evren ve Tahsin Şahinkaya “*darbe*” ve “*muhtıra*” suçlarından “*ağırlaştırılmış müebbet hapis*” cezasına çarptırıldı. Sanıkların duruşmalardaki “*iyi halleri*” dikkate alınarak cezaları “*müebbet hapis*” cezasına dönüştürüldü. Ayrıca emekli orgeneral rütbesindeki Kenan Evren ve Tahsin Şahinkaya’nın rütbelerinin sökülmesine, kılıç ve nişanlarının geri alınmasına karar verdi. (<https://www.aksam.com.tr/guncel/12-eylul-davasinda-kenan-evren-ve-tahsin-sahinkayaya-muebbet-verildi/haber-316837> Erişim Tarihi: 12 Kasım 2018); Kenan Evren 9 Mayıs 2015’te öldü. (<https://www.haberler.com/kenan-evren/biyografi/> Erişim Tarihi: 12 Kasım 2018).

¹⁹⁹¹ **Bağımsızlık ve Sosyalizm...**, s.2373.

¹⁹⁹² **Milliyet**, 4 Ocak 1980.

Jandarmanın da müdahil olduğu olaylarda her iki taraftan da yaralananlar oldu. Çatışma üniversite kampüsüne de yayıldı. Yurtlara giren öğrencilerin ardından güvenlik kuvvetleri çevreyi kuşattı. Ancak öğrencilerin teslim olmayıp direnmesi üzerine polis müdahale etti. Altı saat süren çatışmaların neticesinde direnen öğrenciler gözaltına alındı. İzmir Valisi TARİŞ'te yapılan aramanın yasal olduğunu açıkladı. Ayrıca İzmir Emniyet Müdürü TARİŞ olaylarının işçiler tarafından değil "*solcu militanlarca*" çıkarıldığını açıkladı. Bir kısım işçinin ise zorla eyleme dâhil edildiğini vurguladı¹⁹⁹³.

İzmir'deki olayların başka illere de yayılması söz konusu idi. 26 Ocak'ta İstanbul Karagömrük Karakolu'nu Dev-Sol militanları bastı. Polis ve bekçilerin silahlarını alan eylemciler, binaya ve polis araçlarına patlayıcı atarak kaçtı. Dev-Sol, İzmir'deki TARİŞ ve E.Ü. olaylarını protesto için böyle bir işe giriştiklerini açıklayarak eylemi üstlendi¹⁹⁹⁴. Yaşanan öğrenci çatışmalarında altmış öğrenci ve sekiz de güvenlik görevlisi yaralandı. Direnişe başta DİSK destek veriyordu. Daha sonra eylemin 31 Ocak'ta sonlandırılmasına karar verildi. İşçilerin, gözaltında tutulan arkadaşlarının serbest bırakılması yönündeki isteği kabul edildi¹⁹⁹⁵.

TARİŞ Genel Müdürlüğü 6 Şubat'ta eyleme katılan işçilerin belirlenmesi ve işyerlerindeki hasarın giderilmesi için tüm işletmelerin bir hafta kapatıldığını duyurdu. Ayrıca eyleme katılan işçilerin işten çıkarıldığını fakat eyleme katılmadıklarını kanıtlayanların yeniden işe alınacağı da belirtildi¹⁹⁹⁶. TARİŞ, direnişi kırmak amacıyla 7 Şubat'ta gazetelere ilan vererek üretimi durdurduğunu açıkladı ve direnişe karşı katı önlemler uygulamaya koydu. Bunlardan biri de üç bin işçinin işten çıkarılmasıydı. Bu karar doğrultusunda bazı üretim birimleri tamamen kapatıldı. Ancak işçiler bu kararı tanımadı¹⁹⁹⁷.

8 Şubat'ta ise daha önce boşaltılan pamukyağı ve üzüm işletmesi binaları işçiler ve öğrenciler tarafından işgal edildi. Çiğli İplik Fabrikası'nda bin beş yüz işçi fabrikaya giriş ve çıkışları engelledi, barikatlar kurdu. Çiğli çevresindeki Çimentepe Mahallesi'nde de barikat kurulmuştu. Ayrıca çevre mahallelerden çok sayıda kişi silahlarıyla fabrikaya geldi ve direnişe katıldı. Fabrikayı boşaltmak isteyen güvenlik güçleriyle direnişçiler arasında silahlı çatışma çıktı. TARİŞ işyerlerinde başlayan olaylar İzmir'in geneline yayılmaya başladı. 10 Şubat'ta Çiğli İplik Fabrikası'na giden

¹⁹⁹³ **Milliyet**, 24 Ocak 1980.

¹⁹⁹⁴ **Milliyet**, 27 Ocak 1980.

¹⁹⁹⁵ S. Aydın-Y. Taşkın, **1960'tan Günümüze...** s.313.

¹⁹⁹⁶ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.507.

¹⁹⁹⁷ S. Aydın-Y. Taşkın, **1960'tan Günümüze...** s.313.

polis ekiplerine Çimentepe Mahallesi'nde yüz kişilik maskeli ve uzun namlulu silahları olan kişiler tarafından yayılım ateşi açıldı. Silahlı sol gruplar tarafından AP İzmir İl binası ve MİSK temsilciliği 11 Şubat'ta basıldı. Çiğli'de pamuk depolarının önüne barikatlar kuruldu. Bayraklı ve Karşıyaka'da gece gösteriler yapıldı ve trenler durduruldu. Ankara ve İstanbul'da protesto gösterileri düzenlendi.¹⁹⁹⁸

Çiğli İplik Fabrikası 14 Şubat'ta yapılan büyük çaplı operasyon sonucu boşaltıldı. On bin kişilik asker ve polisin ortak operasyonunda bin beş yüz işçi gözaltına alındı. Bu sırada İzmir'in çeşitli semtlerinde güvenlik güçleriyle polis arasında çatışmalar yaşandı. E.Ü. öğrencileri ise yapılan operasyonu protesto etmek için sınavlara girmede. Bir grup öğrenci de Konak'ta TARİŞ olaylarını protesto etmek için gösteri yaptı ve yolları trafiğe kapattı. İzmir'de çeşitli fabrikalarda DİSK tarafından iki günlük grev kararı alındı¹⁹⁹⁹. Güvenlik güçleri tarafından 16 Şubat'ta Gültepe semtine bir operasyon gerçekleştirildi. Silahlı çatışma çıktı ve üç polis öldü. On beş kişi ağır yaralandı. Olaydan sonra açıklama yapan Valilik, operasyonda patlayıcı madde, uzun namlulu silah, tabanca ve çok sayıda sol yayın ele geçirildiğini açıkladı²⁰⁰⁰. 19 Aralık'ta yapılan MGK toplantısında on dokuz ilde uygulanmakta olan sıkıyönetimin, Sivas hariç on sekiz ilde iki ay daha uzatılmasına karar verildi. Hatay ve İzmir'de ise ilan edilmesi tavsiye edilen sıkıyönetim Bakanlar Kurulu tarafından uygulamaya kondu²⁰⁰¹. Olayların bastırılması sonucu 20 Şubat 1980'de TARİŞ'te üretime yeniden başlandı²⁰⁰².

TARİŞ olayları başta İzmir olmak üzere ülkede öncelikli bir konu haline geldi. Ülke gündeminin ilk sırasında çıkan olaylar, güvenlik güçlerinin müdahalesi, öğrencilerin işçilere verdiği destek ve Hükümet'in tavrı vardı. TSK'nın verdiği muhtıranın da etkisi hem olayların içinde yer alanları hem de Hükümet ve kamuoyunda yoğun olarak etkiliyor olsa gerekti.

5- Cumhurbaşkanlığı Seçim Sürecinde Suikastler ve Kurtarılmış Bölgeler

Bu süreçte bir diğer siyasi ve anayasal kriz de 6 Nisan 1980'de görev süresi dolacak olan Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün yerine kimin seçileceği konusunda

¹⁹⁹⁸ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s. 508.

¹⁹⁹⁹ **Cumhuriyet**, 15 Şubat 1980.

²⁰⁰⁰ **Milliyet**, 17 Şubat 1980.

²⁰⁰¹ **Milliyet**, 20 Şubat 1980.

²⁰⁰² **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s. 508.

yaşandı. Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel ortak aday konusunda uzlaşma sağlayamıyordu²⁰⁰³.

22 Mart'ta başlaması gereken seçim turları, aday olmadığı için ertelendi. 25 Mart'ta da aday çıkmadı. Bunun üzerine Mardin Bağımsız Milletvekili Nurettin Yılmaz²⁰⁰⁴ adaylığını açıkladı. Böylece kendisi seçim sürecinin başlamasını sağladı ve ilk iki turdan sonra adaylıktan çekildi. Cumhurbaşkanlığı seçimi için birçok aday çıktı. Beş aydan fazla süren 118 birleşimde, Cumhurbaşkanı seçimi için yapılan 115 tur boyunca sonuç alınamadı. Bu yüzden Türkiye Cumhuriyeti beş buçuk ay "*Cumhurbaşkansız*" kaldı²⁰⁰⁵.

Pek çok ilde uygulanmakta olan sıkıyönetim uygulamalarının güçlendirilmesine karşın terör olayları engellenemiyordu. Giderek yoğunlaşan karmaşa ortamında artık günde yirmi kişi öldürülüyordu. Çoğu, günlük gazetelerde istatistiki bir bilgi olarak yer alan gençlerdi. Bu sırada suikast eylemleri de devam etmekteydi²⁰⁰⁶.

MHP Genel Başkan Yardımcısı ve II.MC Hükümeti döneminin Gümrük ve Tekel Bakanı Gün Sazak²⁰⁰⁷ Ankara'da suikasta uğradı²⁰⁰⁸. Eylemciler 27 Mayıs 1980'de akşam saatlerinde Gün Sazak'ın ikametinin çevresinde beklemeye başladı. Gece saatlerinde aracından inen Gün Sazak silahlı dört kişi tarafından vurularak öldürüldü. Saldırganlar olay yerinden kaçtı. Eylemi Dev-Sol üstlendi²⁰⁰⁹.

Saldırı siyasilerin ve ülkücü camianın büyük tepkisine sebep oldu. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit parti yöneticilerine yönelik siyasi cinayetlerin yaygınlaştığını ve bu durumun demokratik yaşamı tehdit eder hale geldiğini ifade etti. MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan ise son günlerde giderek artan anarşi eylemlerinin önlenmesi için

²⁰⁰³ W. Hale, *Türkiye'de Ordu....*, s.279.

²⁰⁰⁴ 1936'da Cizre'de doğdu. A.Ü. Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Hâkim ve Serbest Avukat olarak çalıştı. Barış Derneği Başkanlığı yaptı. IV.(XV) ve V.(XVI) Dönem Mardin milletvekili oldu. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html Erişim Tarihi: 24 Ekim 2018); 1973'te CHP'den, 1977'de Bağımsız Mardin milletvekili olarak görev yaptı. Fahri Korutürk'ün görev süresinin dolduğunda Cumhurbaşkanlığı'na aday oldu. 2018'de öldü. (<https://www.mynet.com/eski-milletvekili-nurettin-yilmaz-hayatini-kaybetti-110104213904> Erişim Tarihi: 24 Ekim 2018).

²⁰⁰⁵ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/1923-ten-gunumuze-cumhurbaskani-secimleri/134629> (Erişim tarihi: 24 Ekim 2018).

²⁰⁰⁶ F. Ahmad, *Modern Türkiye'nin...*, s.286.

²⁰⁰⁷ 1932'de Ankara'da doğdu. Babası CHP ve DP milletvekilliği yapmış olan Emin Sazak idi. A.Ü. Ziraat Fakültesi'ni bitirdi. Çiftçilik ve müteahhitlik yaptı. 1969'da MHP'ye girdi. Genel Başkan Yardımcılığı görevinde bulundu. II.MC Hükümeti'nde TBMM dışından katılan tek üye olarak Gümrük ve Tekel Bakanlığı'na getirildi. (*Cumhuriyet Ansiklopedisi...*, III, s.511).

²⁰⁰⁸ *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1980.

²⁰⁰⁹ Eylemin yapılması teklifi Dev-Sol Ankara Sorumlusu Mehmet Edip Eranıl tarafından gündeme getirilmişti. Konu daha sonra Dev-Sol lideri Dursun Karataş'a iletilmişti. (<http://www.gazetevatan.com/mit-belgelerinde-gun-sazak-cinayeti--506498-gundem/> Erişim Tarihi:31 Mayıs 2018).

Hükümet'in acilen tedbir alması gerektiğini dile getirdi. MHP Genel Başkanı ise Alpaslan Türkeş, Gün Sazak'ın ailesine gönderdiği taziye mesajında, "*Gün Sazak'a sıkılan kurşun Türk demokratik hayatına sıkılmıştır*" ifadelerini kullandı. Olay hakkında İçişleri Bakanlığı'nda bir toplantı düzenlendi. Başbakan Süleyman Demirel de faillerin yakalanması için her türlü çalışmanın yapılması talimatını verdi ²⁰¹⁰.

Gün Sazak suikastından sonra Çorum'da 29 Mayıs 1980'de MHP'liler yürüyüş düzenledi. Bu esnada olaylar çıktı. Bir kişi öldü on kişi yaralandı ve kentte yüzden fazla işyeri tahrip edildi²⁰¹¹. Göstericiler aksam saatlerinde alevi ve sol görüşlü kişilerin yoğunlukta bulunduğu Milönü Mahallesi'ne saldırıda bulundu. Karşıt görüşlü gruplar arasında yaşanan çatışma bütün şehre yayıldı²⁰¹². Çorum'u çevreleyen yollara barikatlar kuruldu. Şehre giriş çıkışlar engellenmeye çalışıldı. Güvenlik güçlerinin müdahalesine rağmen devam eden çatışmalar 31 Mayıs 1980'e kadar sürdü. Valilik askeri birlikleri göreve çağırdı ve barikatlar kaldırıldı. Müdahale sırasında iki polis öldü. Olaylar üzerine Çorum'a giden CHP'li iki milletvekili ve bir senatör de saldırıya uğradı. İçişleri Bakan Vekili ve Jandarma Genel Komutanı Çorum'a geldi. Siyasi partilerin il temsilcileri ve milletvekilleriyle yapılan toplantıda gösterilerin sona erdirilmesi istendi. Kente tankların getirileceği uyarısının ardından, halkın can güvenliğini sağlama garantisi karşısında barikatlar kaldırıldı²⁰¹³.

Haziran ayı başlarında yatışan Çorum olayları 1 Temmuz 1980'de yeniden başladı. Alevi ve sol görüşlülere yönelik saldırılarda ev ve işyerleri tahrip edildi. 2 Temmuz'da sokağa çıkma yasağı ilan edildi ancak bu da olayları engellemeye yetmedi. Kentin pek çok mahallesinde barikatlar kuruldu²⁰¹⁴. 4 Temmuz'da bir camiye Cuma namazı sırasında patlayıcı madde atılması sonucu çıkan olaylar kente yayıldı. Çorum'a askeri birlikler sevk edildi²⁰¹⁵. Sonuçta olaylar kısmen yatıştı. Bu defa evlerine saldırıda bulunan pek çok kişi kentten göç etmeye başladı. Ölü sayısı ise her geçen gün artmaktaydı²⁰¹⁶. 29 Mayıs'tan 6 Temmuz 1980'e kadar yaşanan olaylarda toplam ölü sayısı kırk sekiz oldu. 8 Temmuz'da Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ve kuvvet komutanları incelemelerde bulunmak üzere Çorum'a gitti. Bu süreçte bir operasyon da Ordu'nun Fatsa ilçesine yapıldı. 11 Temmuz'da yapılan operasyon hakkında yapılan

²⁰¹⁰ **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1980.

²⁰¹¹ **Milliyet**, 30 Mayıs 1980.

²⁰¹² **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.510.

²⁰¹³ S. Aydın-Y. Taşkın, **1960'tan Günümüze...** s.315.

²⁰¹⁴ **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.510.

²⁰¹⁵ **Milliyet**, 5 Temmuz 1980.

²⁰¹⁶ **Cumhuriyet**, 6 Temmuz 1980.

resmi açıklamaya göre Fatsa “*anarşi yuvası*” haline gelmişti. İlçenin kırsal kesimlerinde yaşanan çatışmalara lojistik destek verildiği öne sürülüyordu. İlçenin Bağımsız Belediye Başkanı Fikri Sönmez liderliğinde örgütlenen “*halk komiteleri*” rejim için tehdit olarak algılanmaktaydı. Bu kapsamda sokağa çıkma yasağı ilan edilen kente düzenlenen operasyon sonucunda aralarında Belediye Başkanı’nın da bulunduğu üç yüz kişi gözaltına alındı²⁰¹⁷.

1980’in bahar aylarında başlayan Cumhurbaşkalığı seçim süreci, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’ne kadar sonuçsuz kaldı. Bu da Türkiye’de antidemokratik unsurların söylemlerini güçlendiren bir paradigma oldu. Bu zaman aralığında gerçekleştirilen suikastler ve kurtarılmış bölgeler de bu kapsamda değerlendirilmelidir. Sosyal statüleri öğrenci olan ama artık kaos ortamının suç işleyen aktörleri durumundaydı.

6- Nihat Erim ve Kemal Türkler Suikasti ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’ne Giden Süreç

Anarşi olayları devam etmekte ve tanınmış kişilere yönelik saldırılar da artmaktaydı. 12 Mart 1971 Muhtırası’nın ardından kurulan “*partiler üstü*” Hükümet’in Başbakanı olarak görev yapan Nihat Erim, 19 Temmuz’da İstanbul Dragos Deniz Kulübü’nden çıktığı sırada silahlı dört kişinin saldırısına uğradı ve öldü²⁰¹⁸. Olay yerinde yapılan aramada “*Gün Sazak’ı cezalandırdık, şimdi de Nihat Erim’i cezalandırıyoruz*” yazılı ve Dev-Sol imzalı bir bildiri bulundu²⁰¹⁹.

DİSK kurucularından Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler ise 22 Temmuz 1980’de İstanbul Merter’de uğradığı silahlı saldırıda öldürüldü. Suikastın ardından Maden-İş üyesi işçiler ülke çapında iş bıraktı. Bülent Ecevit eylemin “*açık bir provokasyon*” olduğunu söyledi. Siyasi partiler, sendikalar, meslek kuruluşları ve demokratik kitle örgütleri cinayete büyük tepki gösterdi²⁰²⁰.

Şiddet eylemleri olanca hızıyla devam ediyordu. Sağ sol çatışmaları, cezaevlerinden kaçanların yanı sıra adam kaçırma eylemleri de devam etmekteydi. Toplumsal şiddet 1980 boyunca tırmanışa geçmişti. Şubat ayından itibaren 12 Eylül’e kadar geçen süreçte ölenlerin sayısı aylık olarak iki yüzden fazlaydı. Haziran ayında ise

²⁰¹⁷ Cumhuriyet Ansiklopedisi..., III, s.512.

²⁰¹⁸ Cumhuriyet Ansiklopedisi..., III, s.514.

²⁰¹⁹ Cumhuriyet, 20 Temmuz 1980.

²⁰²⁰ Cumhuriyet, 23 Temmuz 1980.

aylık ortalama üç yüz kişinin üzerindeydi. 1 Ağustos ile 12 Eylül 1980 arasında beş yüzün üzerinde ölüm yaşandı²⁰²¹.

Ülkede hakim olan kaos, ekonomik bunalım, işçi eylemleri, sokak olayları, üniversite ve gençlik olayları, sağ sol çatışmaları, Cumhurbaşkanı'nın bir türlü seçilememesi gibi siyasi istikrarsızlıklar sonucu daha önce siyasiler uyarıda bulunan TSK 12 Eylül 1980'de yönetime el koydu.

E- 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ

1- Milli Güvenlik Konseyi ve Darbe Bildirisi

Türkiye 1970'lerin sonunda ciddi bir ekonomik ve siyasal kriz içerisindeydi. Özellikle 1977 Genel Seçimlerinden sonra ülke yönetiminde yaşanan istikrarsızlık kesintisiz devam etti. AP ve CHP arasındaki iletişim yok denecek kadar azdı. Süleyman Demirel Başbakanlığında 1979 Kasım'ında bir "*Azınlık Hükümeti*" kuruldu. MSP ve MHP dışarıdan bu Hükümet'e destek verdi. Ancak ülke sorunları gittikçe kötüleşti. Artık günde ortalama otuz kişinin ölümüne sebep olan şiddet eylemleri devam etmekteydi. TSK'nın 1980 Ocak'ında verdiği muhtıranın etkisi devam ederken buna bir de nisan ayından itibaren sonuçsuz kalan Cumhurbaşkanlığı seçim turları eklendi. Siyasi kriz gün geçtikçe ağırlaştı. Sıkıyönetim uygulamalarına rağmen şiddet olayları önlenemedi. Tüm bu olaylar üzerine TSK 12 Eylül 1980'de emir komuta zinciri içerisinde yönetime el koydu²⁰²².

Milli Güvenlik Konseyi'nin Başkanı Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren idi. Üyeleri ise Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer, Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun idi. Konsey Sekreterliğini ise Orgeneral Haydar Saltık üstlenmişti²⁰²³.

²⁰²¹ **Bağımsızlık ve Sosyalizm...**, s.2379.

²⁰²² **Cumhuriyet Ansiklopedisi...**, III, s.516-517.; Aslında askeri darbenin hazırlıkları 1980 Haziran'ından itibaren yapılmaya başlanmıştı. "*Bayrak Harekatı*" kod adı verilen darbe, bütün ordu komutanlıklarına gönderilen emirle 11 Temmuz, saat: 04.00'te yapılacaktı. Ancak 2 Temmuz'da Süleyman Demirel'in Başbakanlığında kurulan Hükümet'in güvenoyu alması ile ertelendi. (<https://www.aksam.com.tr/yasam/12-eylul-1980-darbesi-nedir-neler-oldu-12-eylul-darbesi-sozleri-nelerdir/haber-772762> Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018).

²⁰²³ **TBMM Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe Ve Muhtıralar İle Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim Ve Süreçlerin Tüm Boyutları İle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu**, II, S.376, Ankara, 2012, s.722.

Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren imzasıyla darbenin yapıldığı gün yayınlanan bildiride, ülkenin içinde bulunduğu durum anlatılıyordu. Yönetime el koyma gerekçesi şu sözlerle ifade edilmekteydi:

“Yüce Türk Milleti, Büyük Atatürk’ün bize emanet ettiği ülkesi ve milletiyle bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti son yıllarda izlediğiniz gibi dış ve iç düşmanların tahriki ile varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir. Devlet, başlıca organları ile işlemez durum getirilmiş, anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla devleti kurtaracak birlikteliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri almamışlardır. Böylece yıkıcı ve bölücü mihraklar faaliyetlerini alabildiğine artırmışlar ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşürülmüştür. Atatürkçülük yerine irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek sistemli bir şekilde ve haince ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları idari sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en mahsur köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmişlerdir. Kısaca devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

Aziz Türk Milleti, işte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu’nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti’ni kollama ve koruma görevini, yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirilme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur. Girişilen harekâtın amacı ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır... ” 2024.

Devlet Başkanı, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren 16 Eylül’de düzenlediği basın toplantısı ile yerli ve yabancı basın mensuplarına 12 Eylül’ün hangi amaçlar doğrultusunda yapıldığını açıkladı: Harekât milli birliği korumak, anarşi ve terörü önleyerek can ve mal güvenliğini sağlamak, devlet otoritesini sağlamak ve korumak, sosyal barışı, milli anlayış ve beraberliği sağlamak, sosyal adalete, ferdi hak ve hürriyetlere, insan haklarına dayalı laik Cumhuriyet rejimini işler hale getirmek ve kısa sürede gerekli yasal düzenlemeleri

²⁰²⁴ **İhtilaller ve Darbeler Tarihi**, (Yay. Haz. Michel Mourre, Georges Roux, Victor Franco), (Çev. Sabiha Bozbağlı), İstanbul, Yayın Tarihi Yok, s.402; Kemal H. Karpat, **Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset**, İstanbul, 2010, s.297.

tamamlayarak sivil iradeyi yeniden hâkim kılmak amacıyla yapılmıştı. Ayrıca tüm bunların yerine getirilmesindeki süreçte temel alınacak unsur Atatürk İlke ve İnkılapları idi²⁰²⁵.

TSK; içinde bulunulan kargaşa ortamına son vermek amacıyla 1960 Askeri Darbesi'nden sonra bir kez daha yönetime el koymayı kendine vazife bilmişti. Yukarıda ifade edildiği üzere adı geçen bildiride vatandaşların can güvenliği kalmamış ve siyasi irade de olayları önlemeye yetecek otoriteyi sağlayamamıştı. Ülke adeta “*uçurumun eşiğinde*” iken TSK yönetime el koyarak bu gidişata “*dur*” diyecekti. Bu söylem ile askeri darbeye geçerlilik kazandırılmaya çalışılacaktı.

2- 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi Sonrası Yapılan Uygulamalar

Öncelikle çok partili siyasi hayat askıya alındı. TBMM ve bütün siyasi partiler kapatıldı²⁰²⁶. Hükümet feshedildi. Bütün parlamenterlerin yasama dokunulmazlıkları kaldırıldı. Genel sıkıyönetim ilan edildi, “*ikinci bir emre kadar*” sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Ayrıca yurtdışına çıkışlar yasaklandı. Yasama ve yürütme yetkilerinin Milli Güvenlik Konseyi tarafından kullanılacağı belirtildi. İlerleyen süreçte yürütme yetkisinin Bakanlar Kurulu'na bırakılacağı açıklandı. Ülke genelinde on üç sıkıyönetim bölgesi oluşturuldu ve her birine atanan generaller sıkıyönetim komutanı oldu. Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay hariç bütün derneklerin faaliyetleri durduruldu. Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı'nın emrine girdi²⁰²⁷.

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan ve CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren tarafından birer tebliğ gönderildi: “*TSK yönetime el koymuştur. Hükümetiniz feshedilmiş, parlamento üyeliğiniz düşmüştür. Talimatı getiren subayın ikazlarına uyunuz*”. Bu doğrultuda siyasi parti liderleri gözetim altına alındı²⁰²⁸.

²⁰²⁵ 12 Eylül Öncesi Ve Sonrası, Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, Ankara, 1981, s. 205.

²⁰²⁶ R. Cinisli, *Bir Devrin....*, s.434.

²⁰²⁷ *Cumhuriyet Ansiklopedisi....*, III, s.517.

²⁰²⁸ 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrasında siyasi parti liderleri şu adreslerde gözetim altına alınacaktı: Bülent Ecevit, Süleyman Demirel için Hamzaköy Gelibolu, Necmettin Erbakan Uzunada İzmir. Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit eşleri ile birlikte Hamzaköy'e götürüldü ve yaklaşık bir ay boyunca burada kaldı. Necmettin Erbakan ise Uzunada'ya götürüldü. Alpaslan Türkeş ise evinde bulunamadı. Milli Güvenlik Konseyi, Alpaslan Türkeş'e 13 Eylül'de bir bildiri ile teslim olmasını aksi halde suçlu duruma düşeceğini ilettili. 14 Eylül'de teslim oldu ve Uzunada'ya gönderildi. (<https://www.mynet.com/12-eylul-darbesi-uzerinden-38-yil-gecti-12-eylul-de-ne-oldu-iste-12-eylul-darbesi-nin-onesi-ve-sonrasinda-yasananlar-110104387918> Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018); Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel 10 Ekim'de Ankara'ya getirildi. Alpaslan Türkeş ve bazı MHP yöneticileri ise 11 Ekim'de; Necmettin

Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren, 20 Eylül’de emekli edilen (Eski) Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülent Ulusu’yu²⁰²⁹ Başbakan olarak görevlendirdi. 21 Eylül’de ise Bülent Ulusu tarafından hazırlanan Bakanlar Kurulu, Milli Güvenlik Konseyi’nin onayına sunuldu ve aynı gün onaylandı. 25 Eylül’de “*yansız idare*” adı altında İl Genel Meclisleri ile birlikte Belediye Meclisleri feshedildi. Belediye Başkanları’nın görevlerine son verildi. Bunların yerine emekli askerler ya da Milli Güvenlik Konseyi’ne yakın kişiler atandı. Belediye Başkanları, Sıkıyönetim Komutanlıklarının istekleri doğrultusunda il merkezlerinde İçişleri Bakanı tarafından; il merkezi olmayan yerlere Valiler tarafından atandı. 17 Ekim 1980’de o dönem altmış yedi olan İl Valisi’nden yirmi yedisi değiştirildi. Buralara da asker kökenli ya da yeni idareye yakın kişiler atandı²⁰³⁰.

TSK tarafından ülke yönetimine el konulması ile birlikte oldukça sıkıntılı bir süreçten geçen demokratik kurumlar askıya alındı. Siyasiler gözetim altında tutuldu. Tüm seçilmiş kişilerin yerlerine yeni görevlendirmeler yapıldı. Uygulamaların tarafsız olmasına dikkat edildiği belirtilse de yapılan görevlendirilmeler ağırlıklı asker kökenli kimselerden oluşmaktaydı. Bu da dönemin genel karakterini yansıtmaktaydı.

3- Yeni Anayasa Çalışmaları ve Demokratik Sürece Dönüş

Milli Güvenlik Konseyi tarafından hazırlanan “*Anayasa Düzeni Hakkındaki Yasa*” 27 Ekim 1980’de onaylanarak yürürlüğe girdi. Buna göre 1961 Anayasası’nın TBMM’ye verdiği tüm yetkiler Milli Güvenlik Konseyi’ne geçmiş oluyordu. Cumhurbaşkanı’nın görev ve yetkileri ise Milli Güvenlik Konseyi’ne devredilmiş idi²⁰³¹. 12 Eylül sonrasında Milli Güvenlik Konseyi’nin hukuki tasarruflarının 11 Eylül 1980’de yürürlükte olan hukuki mevzuatı ortadan kaldırmadığı, bazı hükümlerin değiştirildiği belirtilmekteydi. Bu kapsamda 12 Eylül 1980’den itibaren Milli Güvenlik Konseyi’nin yayınladığı bildiri, karar ve kanunların getirdiği bazı değişiklikler haricinde 1961 Anayasası’nın yürürlükte olduğu ifade edilmişti: “*Anayasa, yahut geçici*

Erbakan ve bazı MSP yöneticileri ise 15 Ekim 1980’de tutuklandı. (Cumhuriyet Ansiklopedisi..., III, s.518).

²⁰²⁹ 1923’te İstanbul’da doğdu. 1941’de asteğmen olarak Deniz Harp Okulu’nu bitirdi. Savaş gemilerinde branş subaylığı, bölüm amirliği ve çeşitli karargah görevlerinde bulundu. 1955’te Deniz Harp Akademisi’ni bitirerek kurmay oldu. 1974’te oramiralliğe yükseldi. Yüksek Askeri Şura Üyeliği ve Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarlığı yaptı. 1980 Ağustos’ta emekli oldu. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nden sonra 44. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’ni kurmakla görevlendirildi. 1983’te Milliyetçi Demokrasi Partisi’nden İstanbul milletvekili seçildi ve 197’ye kadar parlamentoda görev yaptı. (<http://www.biyografya.com/biyografi/1554> Erişim Tarihi:14 Kasım 2018).

²⁰³⁰ Cumhuriyet Ansiklopedisi..., III, s.517-518.

²⁰³¹ Cumhuriyet Ansiklopedisi..., III, s.518.

anayasa veya genel olarak hukuk düzeni hakkında tereddüte yer bırakmamak ve 12 Eylül 1980 günü başlayan dönemin belirmiş ve ileride belirebilecek ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla ilişik kanunun hazırlanması ve yürürlüğe konması gerekli görülmüştür”²⁰³².

Milli Güvenlik Konseyi tarafından 29 Haziran 1981’de çıkarılan bir kanun ile içerisinde Milli Güvenlik Konseyi’nin de yer aldığı Kurucu Meclis kurulmasına karar verildi. Bu kurumun amacı şöyle ifade edilmekteydi: “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin varlığı ve bölünmezliği ve toplumun huzurunu korunarak, milli dayanışma ve sosyal adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerinden eşitlik ilkesine göre yararlanmasını ve hukukun üstünlüğünü sağlayacak demokratik, laik hukuk devletinin kurulması için gereken hukuki düzenlemelerle Anayasa’yı, siyasi partiler ve seçim kanunlarını yapmaktır”. Kurucu Meclis; Milli Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisi’nden oluşmaktaydı. Danışma Meclisi üyeleri arasından 23 Kasım 1981’de on beş kişilik Anayasa Komisyonu seçildi²⁰³³.

Bu komisyon tarafından hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı 30 Temmuz 1982’de Danışma Meclisi’ne sunuldu. Tasarı hazırlanırken pek çok kişi ve kuruluşun görüşü alındı. Danışma Meclisi tarafından 23 Eylül 1982’de kabul edilen Anayasa Tasarısı 24 Eylül 1982’de Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği’ne, 17 Ekim 1982’de ise Milli Güvenlik Konseyi Başkanlığı’na sunuldu. 18 Ekim’de kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 7 Kasım 1982’de Halkoyuna sunuldu ve %91.27 oranında kabul edildi. 9 Kasım 1982’de ise Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Anayasa’nın geçici hükümleri kapsamında 6 Kasım 1983’te yapılan Milletvekili Genel Seçimi’nden sonra 24 Kasım 1983’te TBMM ilk kez toplandı. 6 Aralık’ta Başkanlık Divanı oluşturuldu. Böylece hukuken Milli Güvenlik Konseyi dönemi sona ermiş oldu. Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren yedi yıl süre ile Cumhurbaşkanı oldu. Milli Güvenlik Konseyi ise altı yıllık süre için Cumhurbaşkanlığı Konseyi’ne dönüştü. Konsey üyeleri Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyesi sıfatını aldı. Altıncı yılın sonunda Cumhurbaşkanlığı Konseyi hukuken sona erdi²⁰³⁴.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nin TSK tarafından yapılmasının bir “zorunluluk” olduğu ifade edilmekteydi. Kendilerince ortaya koydukları gerekçeleri şöyle

²⁰³² Cumhuriyet, 28 Ekim 1980.

²⁰³³ Faruk Yılmaz, **Türk Anayasa Tarihi (1808-2007)**, Ankara, 2007, s.203-204.

²⁰³⁴ <https://anayasa.tbmm.gov.tr/1982.aspx> Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018.

temellendirmektedirler: Şiddet eylemlerinin sıkıyönetim uygulamalarına rağmen durdurulamaması, ülke yönetiminin siyasilerce “*ciddiye*” alınmaması ve herhangi bir uzlaşma zeminin kalmaması darbenin yapılmasını gerekli kılmıştı. Milli Güvenlik Kurulu gerekli kanuni düzenlemeleri yaptıktan sonra yeniden “*demokratik yönetime*” geçilmesi için çalışmaların yapılacağını belirterek durum tespitinde bulundu.

4- ABD Belgelerinde 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi

Darbede ABD’nin rolü hep sorgulandı. 1968’de olaylarının Türkiye’deki yansımaları başlangıçta öğrencilerin “*bağımsızlık*” kavramını yüceltmesi olarak kendini gösterdi. Bu süreç içerisinde kitlesel eylemlere ve anarşiye evrildi. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrasında da ABD ile olan bağlantı çok sorgulandı. ABD Dışişleri Bakanlığı’nın o döneme ait yaptığı yazışmalar araştırmacılara zengin bir veri kaynağı sunmaktadır²⁰³⁵.

Darbe günü ABD Ankara Büyükelçisi James Spain tarafından “*Gizli*” ibareli bir yazı ABD Hükümeti’nin ilgili birimlerine gönderildi. Yazının başlığı şöyle idi: “*Ordunun (yönetime) el koymasının ardından ABD-Türkiye İlişkileri*”. Darbeyi yapan komutanların hepsinin kendilerince tanındığı öncelikle belirtilmekteydi. Türkiye’nin uluslararası bağitlarında herhangi bir değişim yaşanacağına yönelik bir kaygıya gerek yoktu. Ayrıca ABD’li yetkililere, “*Türkiye’nin NATO üyeliğiyle ilgili bir değişimin beklenmediği yönünde açıklama yapmaları*” önerilmişti. Türkiye’de ordunun yönetime el koymasını James Spain, “*daha köklü ve kabul edilir*” bir durum olarak değerlendirmektedir: “*Kısacası, bu bir Latin Amerika cunta darbesi değil... Terör ve kamu düzeni alanında yaşanan son gelişmeler, her ne kadar gönülsüz de olsa Türk ordusu üzerinde harekete geçme baskısı yaratmıştı*”²⁰³⁶.

Darbe sürecinde Ankara’da görevli ABD’li diplomat Daniel Newberry tarafından yazılan bilgi notunda ise genel bir başlık kullanılmıştı: “*Türk Ordusunun Yönetime El Koyması-Geçmiş ve Beklentiler*”. Yirmi maddeden oluşan değerlendirmede darbe öncesi Türkiye’deki durum Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in açıklamaları, ekonomi politikaları, eğitim reformu, ordunun dünya görüşü, dış

²⁰³⁵ ABD Dışişleri Bakanlığı’nın arşivinde bulunan 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile ilgili dokümanların gizliliği, 2011’de Bilgi Edinme Yasası kapsamında yapılan bir başvuru sonrasında kaldırıldı. Bu kapsamda 12 Eylül 1980 ile 5 Kasım 1980 tarihleri aralığında, ABD’nin Ankara, İstanbul ve İzmir’de bulunan diplomatik temsilciliklerinden, ABD Dışişleri Bakanlığı’na ve diğer ülkelerdeki temsilciliklerine gönderilen on yazışmaya ulaşıldı. Bu yazışmalar ilk kez açıklanıyordu. (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45486144> Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018).

²⁰³⁶ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45486144> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018).

politikayla ilgili beklentiler, siyasi sistemdeki değişim ve demokrasiye geri dönüş süreci ele alınmıştı. Dikkat çeken önemli bir konu da darbe planının, özellikle (Eski) Başbakan Nihat Erim ile DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler’in öldürölmeleri ile belirginleştiği ifadesi idi. Art arda yaşanan bu iki suikast ile ordunun darbe planı temmuz ayı ortasında “*ciddiye binmişti*”. Ayrıca Orgeneral Kenan Evren ve diğer komutanların, Türkiye’deki “*mezhepsel ve ideolojik farklılıkların dış güçler tarafından kullanılmasından duyduğu kaygıyı*” sıklıkla değinmelerinden de bahsedilmekteydi²⁰³⁷.

Ayrıca ABD Büyökelçiliği yetkililerinin Dışışleri Bakanlığı Genel Sekreteri İlter Türkmen ile de yakın temasta oldukları bilgisi paylaşılmaktaydı. Onunla kurulan irtibatın yapıcı ve “*rahatlatıcı*” olduğu ifade ediliyordu. Kendisi Orgeneral Kenan Evren’in ekonomik reform programının devamına yönelik taahhütünden bahsetmişti. Yani bu kapsamda Uluslararası Para Fonu, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü ile yapılan antlaşmalar sürecekti. Türkiye’de görevli ABD’li diplomatlar 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nin ardından yapılan tutuklamaları yakından takip etti. Yeni kurulan Hükümet ile ilgili değeriendirilmelerde bulundu. 19 Eylül 1980 tarihli Ankara Büyökelçiliği’nden ABD yönetimine “*özel*” ibaresi ile gönderilen yazıda gözaltına alınan eski milletvekillerinin listesi bulunmaktaydı. Buna göre elli milletvekilinden yirmi beşi CHP, on biri MHP, yedisi AP, iki MSP ve iki de bağımsız idi²⁰³⁸.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nin yapılmasında özellikle ABD’nin etkisi olduğu yönündeki tartışmalar hala devam etmektedir. Bu durum gerek diplomatik gerekse siyasi ve akademik çevrelerde bir argüman olarak varlığını uzun yıllar devam ettirecek gibi görünmektedir. Özellikle “*bağımsızlık*” ilkesinin taraftarı ve savunucusu olan genç nesiller arasında bu konu, gündemdeki yerini korumaya devam edecektir.

5- 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nin Sonuçları

1970’lerin ortasından itibaren tırmanışa geçen şiddet olaylarında, 12 Eylül Askeri Darbesi’nden sonra rakamsal olarak büyük düşüş yaşandı²⁰³⁹. 12 Eylül-11 Ekim 1980 arasındaki bir aylık süreçte işlenen genel suçların adedi 1146 iken, Mayıs 1981’de bu sayı 358’e düşecekti. Bu da %70’ oranında bir düşüşe karşılık gelmekteydi. Ölümlü vakalarda ise %82 azalarak 69’dan 13’e düştü. Silahlı saldırı, gasp, afiş ve pankart asma, bildiri dağıtma suçları da büyük oranda azaldı. Yapılan operasyonlarda ele

²⁰³⁷ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45486144> (Erişim Tarihi:11 Kasım 2018).

²⁰³⁸ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45486144> (Erişim Tarihi:11 Kasım 2018).

²⁰³⁹ Cumhuriyet Ansiklopedisi..., III, s.519.

geçirilen silah sayısı ise arttı. Bu durum 12 Eylül 1980 öncesinde iç ve dış unsurların ülkeyi adeta “*silah deposu*” haline getirdiği yorumlarına sebep olmuştu. Ayrıca silah kaçakçısı örgütlere yönelik adli işlemler yapılmaya başlandı²⁰⁴⁰.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası 650.000 kişi gözaltına alındı. 1.683.000 kişi fişlendi. 210.000 dava açıldı ve 230.000 kişi yargılandı. Hakkında idam cezası istenen 7.000 kişiden 517’sine idam cezası verildi. Bunlardan 50’si infaz edildi. Yaklaşık 100.000 kişi örgüt üyesi olma suçundan yargılandı. 30.000 kişinin bağlı olduğu kurumlarıyla ilişkisi kesildi. Gerekçe ise “*sakıncalı*” olmaları idi. 24.000 kişi vatandaşlıktan çıkarılırken 30.000 kişi “*siyasi mülteci*” olarak yurtdışına gitti. 388.000 kişiye pasaport verilmedi. 300 kişinin ise ölümü “*şüpheli*” idi. 171 kişinin işkence ile öldüğü belirlendi. 937 film de “*sakıncalı*” olduğu gerekçesiyle yasaklandı. 3.854 öğretmen, 120 üniversite öğretim üyesi ile 47 hâkimin işine son verildi. 440 gazeteciye toplamda 3.315 yıldan fazla hapis cezası verildi. Cezaevlerinde 299 kişi öldü. 39 ton gazete ve dergi ise imha edildi²⁰⁴¹.

Yukarıda ifade edilen yargılama ve ceza süreçlerinden üniversite öğrencileri de payına düşeni aldı. İdam ve hapis cezası alanların büyük bir çoğunluğu üniversite çağındaki gençlerdi. 12 Eylül 1980 sonrası yaşananların gençlik çağında olanlar üzerindeki etkisi, başka bir bilimsel araştırmanın konusu olacak kadar geniştir.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nden sonra ilk idam edilenler sol görüşlü Necdet Adalı ile sağ görüşlü Mustafa Pehlivanoğlu oldu. 12 Eylül öncesi bir askeri inzibat erini öldürmekten hüküm giyen Erdal Eren, Yurtsever Devrimci Gençlik üyesi ve Ankara Yapı Meslek Lisesi Öğrencisi idi. On sekiz yaşından küçük olduğu delillendirilse de idam cezası infaz edildi²⁰⁴². Binlerce genç hayatlarının en verimli dönemini cezaevlerinde geçirdi. Onlarla birlikte aileleri ve sosyal çevreleri de olumsuz yönde etkilendi.

Darbe sonrası üniversitelerle ilgili olarak alınan kararlardan kısaca bahsederek, öncelikli olarak Yükseköğretim Kurulu’na (YÖK) değinmemiz gerekmektedir: YÖK, Prof. Dr. İhsan Doğramacı Başkanlığı’nda 6 Kasım 1981’de kuruldu. Böylece üniversiteler denetim altına alındı. 1982 Anayasası ile de bu kurul güvence altına alındı. Böylece üniversitelere yeni düzenlemeler getirildi. Öğrencilerden harç parası alınmaya

²⁰⁴⁰ 12 Eylül Öncesi..., s. 221-222.

²⁰⁴¹ TBMM Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe Ve Muhtıralar İle Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim Ve Süreçlerin Tüm Boyutları İle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, I, S.376, Ankara, 2012, s.14-15.

²⁰⁴² <https://paratic.com/12-eylul-1980-askeri-darbesi/> (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2018).

başlandı. Kılık kıyafet yönetmeliği ile kız ve erkek öğrencilerin uyması gereken kurallar belirlendi. İlk ve ortaokullar ile liselere zorunlu din dersi konuldu²⁰⁴³.

Askeri yönetim üniversiteleri “*terör kaynağı*” olarak görmekteydi. Bu yüzden YÖK ile denetlenmesine karar verdi. 1980 öncesi gittikçe siyasallaşan üniversiteler, bir süre sonra şiddet olayları ile gündeme geldi. Kaos ortamı toplumun genelinde etkili oldu. Binlerce öğrencinin güvenlik gerekçesi ile eğitim-öğretimle olan bağı koptu. Çok sayıda öğrenci hayatını kaybetti. Üniversitelerdeki öğretim üyeleri de bu olumsuz şartların bir unsuru oldu. Eğitim kurumlarında ayrılıklar günden güne arttı. Böylece bilim üretilmesi gereken üniversiteler, gerçek amacından saptı. Bu durum bir bütün olarak Türkiye’ye zarar verdi. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrasındaki totaliter uygulamalar beraberinde yeni sorunlara zemin hazırlayacaktı.

²⁰⁴³ Dilek Kırkpınar, **12 Eylül Askeri Darbesi’nin Gençliği Üzerindeki Etkileri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2009, s.137-143; Yükseköğretim Kurumlarında Cari Hizmet Maliyetlerine Öğrenci Katkısı Olarak Alınacak Katkı Payları ve Öğrenim Ücretlerinin Tespitine Dair Karar’ın 29 Ağustos 2012’de yayınlanması ile kayıt ve kayıt yenileme sırasında katkı payı/öğrenim ücreti dışında ücret alınamayacağı belirtildi. (**Resmi Gazete**, S.28396, 29 Ağustos 2012).

SONUÇ

Öğrenci olayları neredeyse eğitim tarihi kadar eskidir. Bu yüzden dünyada olduğu gibi Türkiye’de de hemen her dönem gerçekleştiğini söylemek abartı olmasa gerektir. Türkiye’de tek parti idaresinin sonlanmasıyla birlikte iktidara gelen DP, on yıllık iktidar döneminde, pek çok defa öğrenci eylemleriyle karşı karşıya kaldı. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’nden sonra yaşanan en etkili öğrenci olayları 1968’de tüm dünya ile birlikte Türkiye’yi de kapsadı.

Öğrenci olaylarının temel aktörlerinden biri olan genç nüfusun; aile kökenleri, yetişme şartları, eğitim düzeyi, yaşadığı ortam ve özellikle kent kökenliler ile kırsaldan gelerek büyük ölçekli şehirlerle ilk kez tanışan kesimin büyük çoğunluğu gelenekle modernizm arasındaki gerilimi temelden yaşadı. Bu durum hayatın her safhasında onların karşısına çıktı. Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş ilkeleri doğrultusunda eğitim inkılabının bir parçası olan üniversiteler ile bünyesindeki akademisyen ve öğrenciler dönemin şartları içerisinde milli ve evrensel değerlere atıfta bulundu. Bunun seviyesini yukarıda belirttiğimiz sosyal ve ekonomik şartlar önemli ölçüde etkiledi. Özellikle sanayileşmenin yoğun olduğu şehirlere kırsaldan gelen göç, plansız şehirleşmenin en önemli sonucu olan gecekondulaşmanın ortaya çıkardığı “*sığ yaşam alanı*” insanların zihinsel ve fıkırsel gelişiminde etkili oldu. Dünya genelinde haberleşme imkânlarındaki artış, basın-yayın faaliyetleri ve küreselleşmenin etkisiyle insani değerlere yönelik söylemi hızla farklı coğrafyalara kısa sürede ulaştırması gençliğin ortak değerler noktasında güçlü tepkiler vermesine sebep oldu. Bu da beraberinde Türkiye gibi ülkelerde yukarıda da ifade edildiği gibi değerler üzerinden bir tartışmayı gündeme getirdi.

1968 tüm dünya için “*protesto*”nun sembolü oldu. Vietnam Savaşı ile başlayan ABD karşıtlığı, yapılan gösterilerin temelini oluşturmaktaydı. Bu sürecin başı ise Paris’te üniversite öğrencileri tarafından başlatılan eylemlerdi. Birbirleriyle ortak yönleri olmasıyla beraber, farklı nitelikte sayısız eyleme sahne olması dolayısıyla 1968 adeta üniversite eylemleriyle özdeşleşen bir yıl oldu.

1965’te Başbakan olan Süleyman Demirel yönetimindeki AP, özellikle komünizmi tehdit olarak gördü ve komünizme karşı keskin bir tavır sergiledi. 1965 sonrasında gençlik çeşitli örgütlenmelerle ayrıışmıştı. Türkiye’de 68 Olaylarının öncülüğünü sol kesim yaptı. Dolayısıyla da eylemlerde sol söylem ağır bastı. Eğitim konusu haricinde yaşanan olaylarda, sağ kesim ağırlıkla “*Kuran-ı Kerim, başörtüsü ve camiler gibi İslami hassasiyetler gerekçesiyle*” eylem yaparken; sol kesim açısından ise

ABD politikaları, NATO ve 6.Filo ziyaretleri belirleyici eylem gerekçeleri idi. Sol, AP iktidarını emperyalizme boyun eğen bir unsur olarak değerlendirmekteydi.

1968’de başlayan öğrenci olaylarının çoğunlukla üniversite reformu gerekçesiyle meydana geldiğini tespit etmekteyiz. 1969’da yeniden başlayan boykot ve işgaller tam da bu süreçte siyasi bir karakter kazanmıştır. Bu siyasileşme de sol bir nitelik sergilemektedir. Zira eylemlere öncülük eden ve organizasyonları düzenleyen gruplar sol eğilimlidir. Yani eylemler okullarda hak arama talepleriyle başlayıp, toplumu değiştirmeye dönük bir özellik kazanmıştır. İşbaşına gelen Hükümetlerin sağ partilerden çıkması, iktidarın ve üniversite yönetimlerinin “*ABD destekçisi*” olarak nitelendirilmesinde etkili olmuştur. Sağ öğrenci grupları ise sol kesimin eylemlerinin temelinde “*komünizm propagandası*”nın yattığını ileri sürüyordu. Sağ öğrenci grupları da solun anarşie zemin hazırladığını iddia ediyor ve onları “*rejim tehdidi*” olarak değerlendiriyordu. İlerleyen süreçte bu görüş siyasi iktidar tarafından da sıkça dile getirilecekti.

Siyasi eylemler; eğitim ve öğrenimin aksamasına ve maddi kayıpların artmasına sebep oldu. Devlet tüm bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için bazı kararları hayata geçirmeye çalıştı. 1968’de üniversitelerde başlayan ve giderek yaygınlaşan boykot ve işgal eylemlerini durdurmak istedi. Bu kapsamda gerek bireysel, gerekse kurumsal raporlar hazırlandı. Olayların sebepleri, gelişimi ve çözüm yollarına değinildi.

Öğrenci olaylarının ideolojik yapıya dönüşmesi sürecinde göze çarpan bir diğer önemli unsur öğrenci liderleriydi. Solun eylemlerde aktif rol oynaması dolayısıyla sol öğrenci liderleri tanınır olmuştur. Mahir Çayan, Deniz Gezmiş ve Harun Karadeniz bunlardan birkaçı idi.

Bununla birlikte Türkiye’de 1960’lı yılların sonunda üniversite yönetimlerince üniversite özerkliğinin savunulduğunu tespit etmekteyiz. Bilim ve bilimselliğin ön plana çekildiğini olayları çıkaranların aslında küçük bir grup olduğunu, geniş öğrenci kesimini “*efendiliğini*” ve öğretim üyelerinin uzlaşmacı tavırlarının bunları cesaretlendirdiğini burada belirtmeliyiz. Polisin sert tavırları da eleştirilmekte ve yetersizliği vurgulanmaktadır. Eylemlere karşı bir diğer gerekçe de yasal yetersizliktir. Mevcut yasalar sorunu çözememekteydi.

Hükümetlerin en çok üzerinde durdukları konulardan biri eğitimdi. Hükümet Programlarında her seviyedeki eğitim kurumu için geliştirme çalışmalarının yapılması öngörülmekteydi.

Öğrenci eylemlerinin siyaset üzerinde bir diğer etkisi de icra makamında görev alan bakanlar hakkında Meclis denetleme mekanizmasının işletilmesi idi. Özellikle Başbakan ve İçişleri Bakanı hakkında şiddet eylemlerinin önlenememesi, failerin bulunamaması iddialarıyla pek çok kez gensoru önergesi verildi.

Öğrenci olayları siyasilerin yanı sıra ülke gündemini tavsiye kararıyla belirleyen MGK'da da ele alındı. Özellikle 28 Mart 1970'te yayınlanan bildiri bu bağlamda dikkate değerdir. Şiddet eylemleri sonucunda yaşanan ölüm olayları hakkında bir grup öğrenci, siyasi ve gazeteci tarafından yapılan değerlendirmede, olayların “*öğrenci çatışması*” olarak kamuoyu ile paylaşıldığı ifade edildi. Oysa gerçekte bunun “*sinsi bir plan*” olduğu iddia ediliyordu. Bu gruba göre yaşananlar siyasi iktidarın planıydı. Fakat ilerleyen günlerde yapılanların “*manüpülasyon*” olduğu ortaya çıkacaktı.

İçişleri Bakanı Haldun Menteseoğlu'nun 11 Mayıs 1970'teki Önlem Paketi Hükümet'in konuya yaklaşımını ayrıntılı olarak ifade etmektedir. Olaylara karışanların okulla ilişkileri kesilerek askere gönderilmesi planlanmaktaydı. Yani askerlik bir “*terbiye aracı*” olarak görülmekteydi. İkincisi devlet yurtlarında barınan ve burs alan öğrencilerin elinden bu imkânların alınması devletin “*sert yüzünü*” göstermesi açısından dikkate değerdı. Buna ilaveten yasal düzenlemelerle ceza kanunlarının sertleştirileceği de “*sert devlet*” imajını güçlendirici birer kanıt olsa gerekti.

1970'te bazı okul yurtlarında yapılan aramalarda öğrenci kimliğine sahip olmayan pek çok kişinin yakalanması olayların artık farklı bir mecraya doğru sürüklendiğinin en belirgin işareti idi. 1970'lerin başlarında özellikle sol görüşlü öğrenciler tarafından Atatürk'e çok atıfta bulunuluyor, O'nun milli bağımsızlık ilkesi gündemde tutuluyordu. Bu durum dönemin özelliklerinin anlaşılması açısından bizlere önemli ipuçları vermektedir.

Bu süreçte işçi eylemleri de olayların bir parçası haline geldi. İşçilerin Sendikalar Kanunu'nda yapılması öngörülen değişikliğe karşı çıkması ile ilgili olarak başlatılan direniş eylemleri, yeni olaylara zemin hazırladı. Öğrenciler de bu eylemlerde yer aldı, işçilere destek verdi. Bu destekle yayılan olaylar sıkıyönetim ilanına sebep olacak kadar büyüdü.

1970'in Aralık ayında “*Silah Bırakma Kampanyası*” başlatıldı. Birçok kesim buna destek verirken, devrimci güçlerin kampanyayı “*kendilerini korumasız bırakacak bir eylem*” olarak adlandırmaları dikkate değerdir. Mevcut kurumsal yapılara güvenmediklerinin bir göstergesidir. Buradan iki farklı anlam çıkarılabilir. Bunlardan ilki devletin sağ görüşlülere koruduğu, diğeri ise sol kesimin halkta kendisine bir taban

yarattığı ve gün geçtikçe sayısal olarak güçlendiğidir. “Silah bırakma” edinilen kazanımların kaybı anlamına gelebilir ve teslimiyete yol açabilirdi. “Ortanın Solunu” temsil eden Bülent Ecevit’in silahlı güçlerin “sol hareketi engellediği” görüşü de oldukça anlamlıdır. Sol kesim kendi içinde birçok fraksiyona ayrılmıştır. Sol siyaset devrimcilerden kendisini ayırtırmaktadır. Yöntemlerini doğru bulmamaktadır.

Silahlı eylemler her iki görüş için de büyük bir tehditti. Sağcı ve solcu aydınlar ve sorumluluk sahibi siyasetçiler silahlı eylemlerin “yozlaştırıcı” unsuru olmasına dikkat çekiyordu. Mutlak gerçeklik “silahın gölgesi ardında” kayboluyordu. Sağ ve sol düşünceye silahlı eylemlerin, zarardan başka bir katkısı yoktu.

Bu doktora tez konusunun yazıldığı dönem itibarıyla üniversitelerde “öğrenci temsilcileri sınıfta kalmamış öğrenciler” arasından seçilmektedir. Alt yapısını MEB’in hazırladığı ve 2 Ocak 1971’de Başbakanlığa sunulan kanun teklifinde de aynı ifade bulunmaktadır. Asistan ve öğrencilerin üniversite yetkili kurumlarına katılması ile üniversite reformunun gerçekleşeceği düşünülüyordu ki; bunun da olayları durdurması planlanıyordu. Durumun hiç de öyle olmadığı sonradan anlaşılabaktı.

Konuyla ilgili olarak eğitimci ve akademisyen Tahsin Özgüç tarafından yapılan şu değerlendirme öğrenci olaylarının sebebine yönelik farklı bir bakış açısı sunmaktadır. O’na göre Atatürk’ten sonra sosyolog ve filozof yetişmemesi olayların asıl gerekçesi idi.

1971 Muhtırasına giden süreçte yaşanan tüm olaylara toplumun bütün kesimleri başta siyaset mekanizması olmak üzere üniversiteler ile birlikte çözüm aramaktaydı. Devlet kademelerinde bu husus hemen her dönem gündemi işgal eden ilk sorunlar arasında yer almaktaydı. Bu kapsamda öğrenci olayları, sebepleri ve çözüm önerileri içeren pek çok rapor hazırlanmış ve Cumhurbaşkanlığı’na gönderilmişti. Raporlardan bazıları daha ziyade ilgili kuruma ait sorun olay ve talepleri içerirken bazıları ise gençlik sorunları gibi oldukça kapsamlı konuları ele alır nitelikteydi. Zira öğrenci olayları olarak başlayan hareketler, giderek terör eylemlerine dönüştü. Bazı sol örgütler arasında parlamenter sistemle istedikleri halk iktidarının sağlanamayacağı anlaşılnca terör eylemleriyle adlarını duyurmaya çalışacaktı. Sol içindeki bölünmelerin bir diğer sonucu de bu oldu. Yasal yollardan amaçlarına ulaşamayacağını düşünen sol öğrenci liderlerinin adı bu kez THKP-C ve THKO gibi örgütlenmelerle gündeme geldi. “Kır gerillası” ve “şehir gerillası” tipi yapılanmalarla örgüte maddi kaynak sağlamak adına banka soygunları, fidye için adam kaçırma ve öldürme eylemleri yapıldı. Bu olaylarda

1968’de adı sıkça gündeme gelen ünlü öğrenci lideri Deniz Gezmiş’in adı sıklıkla duyulacaktı.

Burada siyasi irade açısından şöyle bir genellemede bulunmamız doğru yaklaşım olacaktır: Türkiye’de 1965’te yapılan genel seçimden sonra 1980 Askeri Darbesi’ne kadar on beş yıl içerisinde on altı hükümet kuruldu. Bu süreçte Süleyman Demirel altı, Bülent Ecevit üç, Nihat Erim ise iki kez başbakan oldu. 1969 seçimi ile ikinci kez iktidara gelen Süleyman Demirel ve AP, 1971 Muhtırası ile yerini “*partilerüstü*” Hükümet olarak adlandırılan Nihat Erim Hükümeti’ne bıraktı. Kamuoyunda yeni Hükümet’in siyasi kutuplaşmayı sonlandırması beklenmekteydi. Ancak beklenildiği gibi olmadı. 1971 Muhtırasından sonra siyasi istikrarsızlık yaşanmaya başladı. Yukarıda da ifade edildiği üzere on altı Hükümet’ten on biri bu süreçte görev alacaktı. Bu durum 1980’e kadar devam etti. Bunun ana sebebi öğrenci kitlelerinin de içinde yer aldığı şiddet eylemleri idi. Bunda 1968’in dünya üzerindeki etkisi önemli bir unsur idi. Ancak Türkiye’de yaşananlar her ne kadar dünyadakinden bağımsız değerlendirilemeyecek olsa da yine de kendine özgü niteliklere sahipti. Daha fazla özgürlük talebiyle harekete geçen kitleleri en çok “*domine*” eden unsur ise siyasi örgütlerdi. Öğrenci dernekleri ve siyasal yapılanmalar içerisinde yer alan genç kitleler buradaki başat unsur idi.

1971 Muhtırası ile kaotik ortam dizginlenmeye çalışıldı ise de önemli bir ayrıntı gün yüzüne çıktı. Askeriye içerisinde “*sol*” ağırlıklı radikal bir yapılanma mevcuttu. Hatta 9 Mart’ta bu “*cunta*” tarafından yapılması planlanan “*sosyalist*” darbe 12 Mart Muhtırası sayesinde engellenmişti. Zira Genelkurmay Başkanı bu darbeye fırsat vermemişti. Çok geçmeden muhtıra etkisini yitirdi. Nihat Erim başkanlığında kurulan “*partiler üstü*” Hükümet oldukça kapsamlı önlemler alınacağını belirtse de uygulamada başarılı olamadı.

1970’li yılların ortalarında üniversite özerkliğinin korunması için mücadele yılları olarak adlandırılabilir. Bu dönemde Rektörler, hangi Hükümet’in hangi partiler tarafından kurulması gerektiğini söylemekte, önerilerde bulunmaktaydı. Bu da dikkat çekici bir durum olarak burada belirtilebilir.

Üniversite özerkliği vardı. Anayasal haklar söz konusuydu. 1968’den beri ortaya konulan bir birikim vardı. Ancak sol kesimin eleştirileri sıklıkla şöyle ifade edilmekteydi: Polis müdahale ederken yanlı davranıyordu. Müdahalede eşitlik yoktu. Demokratik eğitim talep ediyorlardı. Farklı görüşteki öğrenci grupları can güvenlikleri olmadığı için kendilerini savunmak zorunda kalmaktaydı.

CHP 1970’li yılların ortalarında üniversite özerkliğinin korunmasını isterken sorunların da kendi iç dinamikleri ile çözülmesi gerektiğini ısrarla belirtiyordu. MSP de benzer bir tavır içindeydi. Disiplin kurallarının işletilmesi ve meselelerin üstesinden gelinmesini istiyordu. CGP ise Hükümet ile aynı görüşteydi ve sert müdahaleden taraftaydı.

Öğrenci olaylarına devletin bakışı irdelendiğinde ise şu ana başlıklar karşımıza çıkmaktadır: Olaylar devletin bütünlüğüne yöneliktir ve toplumdaki ayrılıkları körüklemektedir; olaylara katılmayan öğrencilerin güvenlik problemi vardır; okullarda siyasi propaganda yapan, silah bulunduran, okulları işgal eden, binalara zarar veren; duvarlara ideolojik yazı yazan, bildiri dağıtan bir kitle, öğrenci olarak adlandırılabilir miydi? Buna karşılık öğrenciler buna, tam aksini iddia eden bir söylem içerisindeydi.

1975’te siyasi partiler arasında güçlkle de olsa uzlaşma sağlandı ve üç sağ partinin işbirliği ile “*Milliyetçi Cephe*” olarak adlandırılan Hükümet kuruldu. Fakat bu süreçte CHP ve diğer sol partiler Hükümet’i “*faşizm*” ve sağ kaynaklı anarşi eylemlerini gerçekleştirenlerle işbirliği yapmakla suçladı. Bülent Ecevit Hükümetleri döneminde ise aynı söylem sol için dile getirildi. Bu kez sol eylemcilerin Hükümet’in himayesinde olduğu ileri sürüldü. Soğuk Savaş Dönemi’nin de etkisiyle komünizmin tehdit olarak algılanması, sağ parti iktidarlarının ABD emperyalizmine hizmet etmekle itham edilmesine sebep olmuştu.

Ölümlü şiddet olayları 1975’ten itibaren yükselişe geçmişti. Şiddet eylemlerinin artmasında Türkiye’deki ekonomik kriz de önemli bir etkendi. Teröre karşı başarılı olan ülkeler kendi mücadele yöntemlerini belirlerken, Türkiye bu konuda başarı gösterememişti. Hükümetlerin terör konusundaki yetersizliklerinden birisi de olaylar karşısında tam bir tarafsızlık gösterememeleri idi. Bunu dönemin başbakanları da ifade edeceklerdi.

Bülent Ecevit’e göre terörün yükselmesindeki en büyük sebep MC Hükümetleri dönemi idi. Teröre karşı gençlik örgütlerinin bir araya gelerek sorunu çözme amacına yönelik çağrılar, anarşinin yükselişe geçtiği dönemlerde sıklıkla dile getirildi. Buna bazen basın organları, bazen de siyasi partilerin gençlik kolları başkanları öncülük yaptı. Yani çözüm için konuşarak anlaşma bir metot olarak düşünülmüştü.

Türkiye’de meydana gelen öğrenci eylemleri siyasi karaktere büründükten sonra önüne geçilemez düzeyde şiddet içerdi. Dahası olaylardaki artış eğitim kurumlarıyla sınırlı kalmamıştı. Sokağa sığrayan şiddet eylemleri giderek terör olaylarına dönüştü. Olayların her türlü çabaya rağmen önlenememesi, halkın can güvenliğini tehdit eder bir

vaziyet aldı. Siyasiler bu durumu kendi açılarından yorumladıklarından ülkede hakim olan kaos, siyasi istikrarsızlığı da beraberinde getirdi. Böylece anarşi en önemli sorun haline geldi. Genel olarak var olan sıkıntılar, geniş halk kitleleri üzerinde siyasi kutuplaşmayı teşvik eder hale geldi. Sonuçta binlerce kişi ideolojik çatışmaların içine dâhil oldu. O dönemi yaşayanların ortak söylemi, şimdilerde sistemli bir “*kardeş kavgası*”nın oluşturulma çabası olduğu yönündedir. Nitekim mezhepsel ayrışmayı tetikleyici olayların yaşanması bunu destekleyen bir durumdur.

Terör örgütlerinin amacı siyasi düzeni yıkmak, değiştirmek ve ülkü bütünlüğünü parçalamaktır. Bu örgütler yaptıkları eylemlerle devlet otoritesini zedelemeyi amaçlar. Bu yöntemlerle halkın devlete olan güvenini de sarsmak adına eylemler geliştirirler. Bu yapıların hedef kitlesi ise gençliktir. Özellikle üniversiteler terör unsurlarının amaçlarına ulaşmak için yapılanmaları için öncelikli alanlardır. Üniversite öğrencileri üzerinde uyguladıkları propagandalarla, öğrencilerin mevcut sorunlarını kullanarak onları manipüle etmeye çalışırlar. Örneğin üniversitelerde öğretim ortamı, yemek, ders kitabı, barınma imkanlarının olumsuz yönlerini gidermenin bireysel çaba ile mümkün olmayacağını gençlere empoze eder. Bu tür sorunlar karşısında kitlesel hareket etmeyi, boykot ve miting gibi eylemleri gündeme getirmeye çabalarlar. Sonuç olarak terör örgütleri var olan sorunları istismar eder.

Türkiye’de de benzer şekilde gelişmeler yaşanmıştır. Başlangıçta kanuni olan örgütlenmeler, süreç içerisinde yasadışı unsurlar tarafından yönlendirilmeye başlanmıştır. Sonrasında ise olaylar, şiddet eylemlerine dönüşmüş ve üniversitelerden taşarak sokağa yansımıştır.

Üniversite yönetimleri 1977’de kendileri açısından öğrenci olaylarının kapsamı ve alınması gereken önlemlere yönelik şu genellemede bulundular: Bu bir örgüt olayıdır. Amaçlarını gerçekleştirmek için artık eskisinden daha güçlüdürler. Etki alanları üniversitelerle sınırlı kalmamış, orta öğretim kurumlarına dahi yayılmışlardır. Şiddet; beraberinde eğitim özgürlüğünü ve can güvenliğini ortadan kaldırmıştır. Olayların önüne geçebilmek için istihbarat çalışmasına devlet yoğunlaşmalıdır. Anlaşılan bu konuda eksiklik tespit edilmiştir. Ayrıca ülkedeki siyasal partiler bu sorunun çözümü için birliktelik sergilememelidir. Bir taraf diğer tarafı yok etmek için kendisini devletin ilgili birimlerinin bir parçası gibi görmemelidir. Güvenlik kuvvetleri olaylara eşitlik ilkesini gözeterek müdahale etmelidir. Güvenlik önlemleri alınırken devletin ilgili birimleri eksik ve yetersizdir. Okulun yöneticilerinin de görüşü alınmalıdır. Öğrenci yurtları terör ve teröristten arındırılmalıdır. Ayrıca öğretime ara

verilirken, üniversitelerin fiili durum ortadan kalkmadıkça, yeniden öğretime başlama konusunda çekinceler bulunmaktaydı. Bu da içinde bulunulan şartların ne kadar ağır olduğunun göstergesidir. Ancak şunu da ifade etmeliyiz ki ortak söylem; olayları gerçekleştirenlerin küçük bir grup olduğu ve çoğunluğun onlara destek vermediği yönündeydi.

16 Ağustos 1977’de Kemaliye’de öğrenci olaylarını protesto eden ve kendini yakan Bekir Abacı’nın şahsında kamuoyu da bu olaylardan usanmıştı. Bu istenmeyen durum, Türkiye’nin mevcut halinin bir yansımasıydı.

Süleyman Demirel’in II. MC Hükümeti dönemince gensoru ile düşen ilk Başbakan olduğu ve bu sonucun alınmasında öğrenci olaylarının oldukça etkili olduğunu belirtmeliyiz. 1970’lerin sonlarında Hükümet Programlarının öncelikli amacı şiddetin önlenmesiydi. Programlarda ilk madde olarak bu durum açıkça ifade ediliyordu. MC Hükümetlerinden sonra da kurulan hükümetler bir türlü kitlesel olayların önünü alamayacaktı.

1978’de kurulan Bülent Ecevit’in Başbakanlığındaki Koalisyon Hükümeti, öğrenci olayları karşısında gerekli önlemleri alamayan kamu görevlilerini vazifelerinden alacaktı. Bu bir kararlılık göstergesiydi.

16 Mart 1978 İ.Ü.’deki katliam, ülkeyi darbeye götüren bir dizi olayın başlangıcıydı. Artık sıra mezhep kavgasını “*körüklemeye*” gelmişti. Öğrenci olaylarının arkasında da yabancı ülkelere ait gizli servislerin olduğu ve saldırıların gençlik yapılanmalarına “*yamatılmaya*” çalışıldığı iddiaları ifade edilmekteydi.

13 Ekim 1978’de Bülent Ecevit bir durum değerlendirmesi yaparak polis teşkilatının olaylara müdahaledeki eksikliklerine dikkat çekti. Fail izleri bilinçsizce polis tarafından yok ediliyordu. Bomba uzmanı ise ülkede hiç yoktu. Bulunan patlayıcılar kontrolsüzce yok ediliyordu. Beraberinde kanıtlar da ortadan kayboluyordu. Yurtlar adeta kurtarılmış bölge idi. Devlet adeta “*acz*” içindeydi. Yıllardır güvenlik güçlerince girilememiş yurtlar vardı. Bu da olayların bir türlü durdurulamamasında önemli bir etkendi.

1979 ise siyasi cinayetler yaygınlaşacaktı. Yaşanılanlar öğrenci olaylarının kapsamını tamamen aşmış ve ülke topyekûn bir savaşın içine çekilmeye çalışılmıştı.

Abdi İpekçi’nin 1 Şubat 1979’da öldürülmesi siyasi parti liderlerini ülke sorunlarını çözme konusunda kısa süreli de olsa birliktelik sergilemelerine sebebiyet verdi. Bu kararlı duruş, öğrenci olayları içinde söz konusuydu.

Siyasi şiddet eylemleri alabildiğine artmış, Türkiye genelinde her gün onlarca kişi hayatını kaybeder hale gelmişti. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi öncesi son yirmi ay içerisinde otuz binden fazla anarşi olayı meydana gelmişti. Bu süreçte binlerce genç sağ-sol çatışmasında hayatını kaybetti. Hayatta kalanlar ise gelecek açısından büyük kayıplara uğradı. Eğitimlerini tamamlayamayan binlerce genç ise Türkiye adına ciddi bir sorundu.

Buna benzer bilgiler farklı kaynaklarda da yer almaktadır. Biz de tez konumuz için yaptığımız araştırma sürecinde aynı kanaate vardık. Bu çıkarım bizim için de genel geçerli bir söylem oldu. Öğrenci olayları kamuoyunun bir kısmı tarafından “*sorun*” olarak algılansa da, Türkiye’de stabil kalmış bazı kesimleri harekete geçirmesi bakımından dikkate değerdir. Gençlik ve öğrenci sorunlarına yönelik gerek icra makamınca gerekse kamuoyunda çözüme yönelik plan ve programların gündeme getirildiği de bir vakadır. Ayrıca demokratikleşme açısından da öğrenci olayları toplumsal hayatta bir zeminin oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Yukarıda da ifade edildiği üzere ülkenin kalkınması için gereken enerji, gençliğin sağ-sol kavgasında ziyan olup gitti. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile birlikte anarşi olayları aniden sonlandı. 1960 ve 1971 sonrasında bir kez daha TSK ülke yönetimini ele aldı. Sivil iktidar Cumhuriyet tarihinde üçüncü kez müdahaleye uğradı. Bu durumun ortaya çıkmasında söz konusu olan sebeplerden birisi de öğrenci olaylarıydı. Böylece üniversite gençliğinin eylemlerinin “*suistimale*” uğraması, ülke yönetiminin değişmesine sebebiyet verecek kadar, Türk siyaseti üzerinde etki bırakacaktı.

EKLER

BELGELER

- B.1:** 10 Şubat 1967 Tarihinde Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı'nda Üniversite Öğretim Üyeleriyle Yüksek Öğrenim Gençliği Temsilcileri Arasında Yapılan Toplantı İle İlgili Rapor (CA).
- B.2:** Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Boykot Komitesi'nin Üniversitenin Hukuk Fakültesi Öğrencilerinin İstekleri Hakkındaki Gerekçeli Raporu (CA).
- B.3:** Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Cumhurbaşkanı'na Verdiği Muhtıra (C.A).
- B.4:** Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Boykot Komitesi ve Talebe Cemiyeti Başkanı Celal Kargılı'nın Cumhurbaşkanı'na Gönderdiği Muhtıra (CA).
- B.5:** Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki Olayların Nedenleri Hakkında Cumhurbaşkanı'na Gönderilen Muhtıra (C.A).
- B.6:** Jandarma Binbaşı Remzi Gökseven Tarafından Hazırlanan “*Üniversite Sorunları İnceleme Komisyonu Raporları Ve Eğitimde Milli Reform*” Başlıklı Özet Metin (CA).
- B.7:** Türkiye Milli Talebe Federasyonu Genel Başkanı Soner Karaman Tarafından Gönderilen “*Türkiye'de Üniversite Ve Gençlik Meseleleri*” Başlıklı Rapor Ve Muhtıra (CA).
- B.8:** Türkiye Milli Talebe Federasyonu Başkanı Ekrem Özer'in, Üniversite ve Öğrenci Yurtlarında Faaliyet Gösteren Aşırı Sol Akımlar Hakkında Cumhurbaşkanlığı'na Gönderdiği Telgraf İle İlgili Olarak Başbakanlık'a Gönderilen Bilgilendirme Telgrafı (BCA).
- B.9:** Ankara Üniversitesi Senatosu'nca Üniversitelerdeki Öğrenci Hareketlerinin Ortaya Çıkardığı Sorunların Nedenlerini Bu Konuda Teklif Ve Tavsiye Edilecek Çözüm Yollarını Araştırmakla Görevlendirilen Komisyonun Hazırladığı Rapor (CA).
- B.10:** Son Hadiseler Üzerine Hacettepe Üniversitesi'nde Beliren Kanaat (CA).
- B.11:** Eğitimci Burhan Göksel Tarafından Hazırlanan “*Günümüzün Gençlik Sorunlarının Milli Eğitim Açısından İncelenmesi*” Başlıklı Rapor (CA).
- B.12:** İzmir Özel Yüksek Okulları'nın Öğrenci Olayları Hakkındaki Müşterek Muhtırası (CA).
- B.13:** Türkiye'deki Buhranın Sebepleri ve Hal Çareleri Hakkında Profesör ve Doçentlerden Kurulu Bir Heyetin Cumhurbaşkanı'na Sundukları Rapor (CA).
- B.14:** Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun Gençlik Ve Öğrenci Olayları İle İlgili Muhtırası (CA).

- B.15:** Kıbrıs Barış Harekatı Kapsamında On Dört İlde İlan Edilen Sıkıyönetim İlanı Hakkındaki Başbakanlık Kararnamesi (BCA).
- B.16:** Ege Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Fakültesi Fakülte Kurulu'nun, Öğrenci Boykotları Ve Olayları Hakkındaki Açıklama Metni (CA).
- B.17:** Türkiye Sosyalist İşçi Partisi Genel Başkanı Ahmet Kaçmaz'ın, İstanbul'da Meydana Gelen Öğrenci Olayları Hakkında Müracaatına İlişkin Şahsa Gönderilen Cevabi Yazı (CA).
- B.18:** İstanbul Teknik Üniversitesi Senatosu'nun Öğrenci Olayları İle İlgili Bildirisi (CA).
- B.19:** Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Grubu Başkanı Prof. Dr. Nihat Erim İmzası İle Öğretim Kurumlarında Yayılmış Olan Öğrenci Olayları Hakkında Yayınlanan Çağrı (CA).
- B.20:** Ankara Üniversitesi Senatosu'nun 9 Nisan 1976 Tarihli Toplantısında, Üniversitelerde Ve Diğer Öğretim Kurumlarında Yaşanan Şiddet Olayları Hakkında Aldığı Kararla İlgili Üniversitenin Rektörü Prof. Dr. Tahsin Özgüç'ün Gönderdiği Yazı (CA).
- B.21:** Doç. Dr. Yusuf Tatar'ın, Karadeniz Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi Ve Yardımcılarının Üniversite Olayları Hakkındaki “*Tüm Anayasal Kuruluşlar Demokrasiyi Savunmalıdır*” Başlıklı Açıklaması Hakkında Gönderdiği Mektup (CA).
- B.22:** Cumhuriyet Senatosu Araştırma Komisyonu Başkanı Salih Tanyeri'nin, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Toplumu Etkileyen Şiddet Olayları İle İlgili Olarak Üniversite Profesörleriyle Yaptıkları Toplantı Tutanağından Komisyonlarına Bir Nüsha Gönderilmesi Talebiyle Yaptığı Müracaata İlişkin Ek Ve Şahsa Gönderilen Cevabi Yazı (CA).

ANKARA ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN İSTEKLERİ
HAKKINDA GEREKÇELİ RAPOR

Hazırlayan: A.Ü. Bülent Vakfı Fakültesi Boykot Komitesi

O N S O Zr

Bakmak Fakültesinde yıllardır yürütülen adaletsiz Öğretim düzenine karşı, vidadanların kökleşen duygular; şimdi kesin bir direnme hareketine dönüştüğü bulunmaktadır.

Bu fakültede; yurt gerçeklerine, sosyal ve ekonomik bünyemize, pedagojik ve bilimsel ölçülere saygıya değer sistemcilik içinde bu güne değin binlerce yurt evladının en verimli çağları heder edilmiştir.

Hukuk Fakültesi, insan gücünü ve sekteünü koruytiren bir düzensizlik içinde yönetilmektedir.

Bu durum karşısında sığın sığın en yavaş duygularla dile getirilen haklı itirazlar ve uyarılar her seferinde bir başka biçimde yürütülen özel taktiklerle baltalanıp, sonuçsuz bırakıldı.

Habuk Faldiltedi, BQYR Kuratari'sın deyilmeyle, Cumhuriyetin müeyyide-
si olduğuna göre, sonuna kadar bir katagistik eğitim anlayışına (kilise eğitim
sistemi) terk edilmesdi.

İşte bu direnme hareketi, uzun zamanıdır süregelen bozuklukların yarattığı sosyal bir patlamadır. Meğrurdur. Meğruluğuna, herşeyden önce Hukuk Fakültesindeki GAYRİMEVH DÜZEN' e karşı olugundan oluşmaktadır.

Direnme hareketini geçici sarsınlar, bunun nedenlerini iyi değerlendirilene kadar doğrudan doğruya korkunç bir yenilmeye uğradıkları olur.

İlgililerin bundan sorumlularına be

Direnme hareketinin kendi mecrasında tutulabilmesi ve olumlu bir sonuca ulaştırılabilmesi için, aşağıda belirtilen ve bütün haklıkların en haklı isteklerini dile getiren hususların, en geç bir hafta içinde kesin olarak olumlu sonuca bağlanması gerekmektedir.

Mükâhhatların haklı isteklerini maddeler halinde ve kısa gerekçelerle belirtirken; Pakdildar İktisatçılarının ve Çarşın Üyelerinin, komşu ilin adamlarının dikketi ve sorumluluğu içinde değerlendirecek olumlu kararlara bağlanmalarını ve Bakanın ya da kayıtsızlığın yaratacağı sosyal gelişinden dolayı TÜRK ULUSU karşısında, giderilmesi mümkün olmayan ağır sorumluluklar altında kalmalarını ümit ederim.

Kesin olarak bilinmelidir ki biz, kolayca usullerle Sğrenin yapmak için direnmeyorus. Haklı mücadelemizin sonunda ulanacağımızın inandığımız yoni Sğrenin düşünö birçok arkadaşınan yökünden belki de hiçbir etki yapmayacaktır.

Anacak bu güçlü direniş, halen Hukuk Fakültesinde okuyanlar kadar, geleceğin Hukuk Öğrencilerine de adil ve verimli bir eğitimi düzenli hazırlamak amacıyla girmektedir.

Eğer bilimin istismarı yasaklanmazsa; devletten alınan paralar korçılığında bütün mesainin fakülteye ve bilimsel çalışmalara sarfedildiği; Öğrencilerin bir yandan kitap ticareti altında esirilmiş olur yandan nafakasını sağlıyandıktan ve harç yatırdıktan dolayı istihbar çekmediği; Öğrencilerine hukuk öğrenimini bir sultan haline getiren Öğretim ve sınav düşüncesinin, çağımızın bilimsel ölçülerine göre yeniden düzenlendiği bir ANKARA HUKUK PAZARINI yaratılmasına sağlayabiliriz; bu günün hukuk öğrencileri olarak sadece bununla kâfiyet duyacağız.

Savundugunuz konularda inancılı bir bütünlük içinde olan kişiler davama-
sı her türlü siyasi ya da ideolojik yönelişlerin dışında ve üstünde olarak so-
nuna kadar sürdüreceğiz.

Düşüncelerimizin ve Üzerilerimizin herkeşe karşı bilimsel ve uygulama yönünden savunmasını yapmaya hazırız ve bu konuda da son derece güçlüyüz. 4

Cumhurbaşkanımıza Sayın Cevdet Sunay'a
İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin verdikleri muhtıra.
(12 Haziran 1968)

İLÂHİYAT FAKÜLTESİNDE:

- 1- Program kifayetsizliği yanında Öğretim yetersizliği vardır.
- 2- Bazı Öğretim Üyeleri tarafından Öğrenciler, tahkir ve tezyif edilir; hatta tokatlanır.
- 3- Bir kısım Öğretim Üyeleri, -yönetmelik maddesine rağmen- imtihanları alenî olarak yapmaz; Bir kısmı da hemen hiçbir yerde görülmeyen acayip bir sistem uygular.
- 4- Bütün bunların yanında, Anayasamızın bahsettiği fedîî temel hak ve hürriyetler keyfî olarak kısıtlanmak istenir.
- 5- Son olarak ta iki arkadaşımıza, suçları ile nisbet kabul etmeyen hırsf cezaları verilmiştir.

YUKARIDA SİRALANAN SEBEPLERLE:

- a) Fakültemiz Öğrencileri, 15 Nisan 1968 gününden itibaren boykota gitaşlardır.
- b) Meselelerin hukuk yoldan çözümlenmesi için, Sayın Bektör Cümhur Forman'ın da ricaı üzerine, 24 Nisan 1968 gününden itibaren boykota son verilmiştir.

ÖĞRENCİLERİN ANLAYIŞ ÖSTERMELERİNE RAĞMEN:

- a) Bir kısım Öğretim Üyeleri ile Fakültemiz Dekanına, isabetsiz tasarruflarının haksızlığını ert-bas etmek üzere meselayı, siyaset olarak nitelenmeleri sonunda, Öğrenci meselelerinin normal hukukla halline engel olmuşlar ve bunun üzerine de Öğrenciler, 22 Mayıs 1968 tarihinden itibaren tekrar direnmeye başlamış ve -verdiği beyanlarla gerek fakültemin gerekse Öğrencilerin şahsiyet ve haysiyetini zedeleyen- Dekanın istifasının lüzumu üzerinde birleşmişlerdir.
- b) Ezaan Fakültemiz Dekanı, istifasını, talebe aleyhine bir vasıta olarak kullanmış; hem Dekanlıktan, hem de Öğretim Üyeliğinden istifa ettiğini açıklamak suretiyle Fakültemizin, bir ay müddetle tatil edilmesini sağlamıştır.

ŞUNU KESİN OLARAK BELİRTELİM Kİ:

Boykotumuzun, -iddia edildiği gibi- "Warculukla", Hilâfetçilikle" ve "Hajim Düşmanlığı" ile hiçbir ilgisi yoktur. Fakültemizde hiçbir Öğrenci, iddia edilen bu suçlardan değil mahkûm olmak, takibata bile uğramamıştır. Bu itham, siyaset maksatlı Öğretim Üyelerinin öne sürdükleri bir iddiadır. Bunu öne sürenler, sorumlu kimseler oldukları halde, bugüne kadar bu konuda ne bir işlem yapmışlar; Ne de ilgili yerlere ibbarda bulunmuşlardır. Bu durum, ithamın, haksız tasarrufu ertbas etme maksadına matuf bir vasıta olarak kullanılmak istendiğinin bir delilidir.

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİ OLARAK:

Sayın Cumhurbaşkanımızdan, -verdiği beyanlarla haysiyet ve şahsiyetimizi zedeleyen- Fakültemiz Dekanının istifasının temini ile, yeni yöneticilerin, Öğrenci meseleleri ile ilgilenmeleri hususunda yüksek alakalarını istişham ediyor, saygılarımızın kabûlünü rica ediyoruz.

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİ

B.3: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Cumhurbaşkanı'na Verdiği Muhtıra (C.A).

dil Tarih coğrafya

Yer	...
Desimal No	...
Dosya No	...
Filiat No	...

16-6.1968

D.T.C.F. BOYKOT KOMİTESİ VE TALEBE CEMİYETİ BAŞKANI CELAL KARGILI
EĞİTİM SİSTEMİ VE ÜNİVERSİTELERİ REFORM VE BOYKOT HAREKETLERİNİN AMAÇLARI İLE
İLGİLİ OLARAK AŞAĞIDAKİ DEĞERİ VERMİŞTİR.

(Kargılı, 'Yırcı bu hususları Cumhurbaşkanına, Hükûmete, Üniversite
Senatolarına, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu Başkanlıklarına da bir muhtıra
olarak sunmuştur.)

- 1- Türkiye'de boykot halinde bulunan tüm öğrenciler, haklı isteklerinin
ve reform arzularının, en kısa zamanda yerine getirileceği garantisini verilmediği
taktirde, Üniversiteye giriş sınavlarının yapılmasını da istememektedirler.
Çünkü, öğrencisini ve mesullerini tatmin etmeyen eski tarz bir eğitim siste-
minin devamı, yeni geleceklere de faydalı değildir.
- 2- Ankara, İstanbul ve İzmir'de birer Üniversite hastanesi tesis edil-
meli, imkân eşitsizliklerini ortadan kaldırmak için, burslu olan öğrencilere
karşılıksız burs veren bir örgüt kurulmalıdır.
- 3- Öğrenci kredileri yda 250 TL'den, belirli bir yığılma standardı-
na yükseltilmelidir.
- 4- Öğrenim kredisi eddi ve yurt harcamaları arttırılmalı ve yurt-
lar gençlerin sosyal ve kültürel faaliyetlerini geliştirecek merkezler halin-
e getirilmelidir.
- 5- Bakanlıklar ve İktisadi Devlet Teşekküllerince verilen burs kon-
tenjınları arttırılmalı, 'Yırcı bu teşekküller için Üniversite öğrencilerine
iş verme imkânı hazırlanmalıdır.
- 6- Her Üniversite kendi bünyesi içinde öğrencilerin rahatlıkla
çalışması uygun, yönetmelik değişikliklerini derhal yerine getirmelidir.
- 7- Okullardaki ders araç ve gereçleri yeterli durum getirilmelidir.
- 8- Öğrenci temsilcilerinin Üniversite yönetimine iştirakleri artırıl-
malıdır.
- 9- Bütün öğrencilerin kitaplarını ucuz ve kolayca bulmaları için maliyetine
kitap satışını teşvik, büyük bir miktarda tesis edilmeli ve bu miktarda
bir Üniversite gazetesini çıkararak öğretmen üyeleri ve öğrencileri bu ga-
zetede kendi sorunları ile, tartışarak, bilim, kültürel ve sosyal yönde yarar-

B.4: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Boykot Komitesi ve Talebe Cemiyeti Başkanı Celal Kargılı'nın Cumhurbaşkanı'na Gönderdiği Muhtıra (CA).

CEVDET SUNAY ATÇIVI	
Yer No :	5/4-21
Deimal No :	
Dosya No :	
Fihrist No :	5.984-21

ANKARA : 18.6.1968
Saat 18

SAYIN KRİSİ CUMHURUMUZA TAKDİM EDİLMEK ÜZERİNE
HAZIRLANAN MUHTİRADIR;

İLÂHİYAT FAKÜLTESİNDEKİ OLAYLARIN NEDENLERİ
=====

İlahiyat Fakültesinde bu yıl cereyan eden ve aslı geçen seneye dayanan olayların nedenini ihtiva eden BOYKOT'a baş örtü meselesi öne sürülerek gidilmiştir. Fakat olayların nedeni aslında bir baş örtü meselesi değildir.

Fakültemiz, geçen yıllardan takıntılı katanlarla genel mevcudumuz 589 öğrencisi vardır.

Fakültenin birinci sınıfında 200, 2 nci sınıfında 160,3 ncü Sınıf 130 ve 4 ncü sınıfta ise 99 öğrenci okumaktadır.

Fakülteye gelen arkadaşların bir kısmı İmam Hatip Okulundan gelmez. Bunlar Fakülteye dışardan lise farklarını vermek suretiyle Genel imtihanlara iştirak ettikten sonra Fakülteye intisap etmektedirler. Bunlar Fakülte mevcudunun %15'ini teşkil etmektedir.

Çok mukaddes olan bu İrfan yuvarına gelmiş olan bu arkadaşların İmam Hatip okulunda bile hoş görü ile karşılanılmıyacak derecede iptidai ve musamhasız bir anlayışa sahiptir. İlmî münakaşalara asla tahammülleri yoktur.

Malumu devletleri olduğu vechiyle, Dinin felsefesi ve tarihi gelişimi üzerinde durulan bu Fakültede İslâm dininin ve bunun yanında bütün dinlerin münakaşası ve mukayeseleri yapılması gereklidir ki İslâm dininin yuce bir din olduğu akıl ve mantık yoluyla tam olarak kavranılsın.

Arkadaşların bir kısmı İslâmiyeti aslı gibi bile tanımak isteyenlere karşıdır. Onlar Nur risalelerini nerede ise KUR'AN gibi kütsallaştırmak istemekte buna muhalif olanları "ZAİF İMANLI veya İMANSIZ HATTA KÂFİR KİŞİLER" olarak vasıflandırmaktadırlar.

Eğer Nurculuğa karşı olan bir hıca ise o zaman iftira ve tezvirat dahada genişlemekte (Solcu,Komünist,ALLAH düşmanı) sıfatını

B.5: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki Olayların Nedenleri Hakkında Cumhurbaşkanı'na Gönderilen Muhtıra (C.A).

CUMHURBAŞKANLIĞI	
CEVDET SUNAY / CİVİ	
Yer	No : 518-44
Desimal No :	
Dosya No :	
Fihrist No :	9630-4

27 Mayıs 1960 Hareketinden önce, İstanbul ve Ankara'da müessiyişler yapan gençlik, büyük şehirlerinizde halkın ve aydınların hüggüğü ile karşılanmış, gençlikle iktidar arasındaki sert çatışma, Ordunun müdahalesini gerektirmiyti.

1960 tan günümüze kadar, Ankara, İstanbul ve İzmir'de değişik sebeplerle meydana gelen gençlik hareketleri, 27 Mayıs öncesi halkın sempati duygusundan azami şekilde faydalanmak gayratı içinde bulunan siyasi gurupların, tahrikleriyle sürdürölmek istenmiştir. Bunun sonucu 1968 yılında 29 olan olayları sırasında gençlik davranışları, Ankara halkının bıkınlığını açıkca ortaya koymuştur.

Son Üniversite olaylarında ise durum değişiktir. Üniversite gençliği haklılığı ağır basan isteklerde bulunmaktadır. Fakat bu isteklerin dahili siyasi guruplar tarafından istismar edilmesi tehlikesi mevcuttur. Üniversite boykotlarının haklı yönü yanında haksız isteklerde yer almaktadır. Ölçü dozunda muafaza edilirse, Üniversitelerin isteklerini yerine getirmek, faydalı neticeler verecektir. Ancak Üniversite gençliğinin, bazı imtahan kaçkınlalarının telkinlerine kapılmaları, hatta Üniversite içinden gelen mahiyeti birbirinden farklı tahrikleri dikkate alınmaları sol ve sağ kıskırtmacıların yoluna yönelmemeleri gerekmektedir.

Üniversite gençliği, sorunlarına, siyasi endişelerin üstünde bir çözüm yolu aradığı takdirde, istenilen neticeye ulaşacak ve halkın desteğini yanında bulacaktır.

Son Üniversite olayları ile ilgili olarak, Öğrenci sorunları konusunda Ankara Üniversitesince daha önce ele alınan ön çalışmaların ışığı altında Ankara Üniversitesi Senatosu, 22 Haziran 1968 tarihinde yaptığı 569 ncü toplantısında, 7 komisyonun kurulmasını kararlaştırmıştır.

Bu komisyonları:

1. Genel eğitimle ilgili sorunları inceleme komisyonu.
2. Öğrencilerin barınma ve beslenme sorunlarını inceleme

komisyonları.

3. Öğrencilerin sağlık sorunlarını inceleme komisyonu.

(1)

B.6: Jandarma Binbaşı Remzi Gökseven Tarafından Hazırlanan “Üniversite Sorunları İnceleme Komisyonu Raporları Ve Eğitimde Milli Reform” Başlıklı Özet Metin (CA).

CUMHURBAŞKANLIĞI	
CEVDET SUNAY / GENEL	
Yer	No: 5/7-43
Değerlendirme No:	
Dosya No:	
Fihrist No:	5059-2

Giriş:

Türkiyenin meselelerine, son senelerin moda tabirlerinden (geri kalmış memleketler) bakış açılarıyla bakılamaz. Zira üç bin yıllık irki, bin yıllık bir millet tarihine sahip, Cihan imparatorlukları kurmuş ve bir medeniyet vücuda getirmiş bir millet, ne Afrika milletleri ne de Latin Amerika milletleri ile aynı saflarda, aynı hükümlere iştirak ettirebilir.

Kültürel, moral ve iktisadi tarihi ile büyük bir medeniyete sahip olan milletimiz üç asırdan beri batı karşısındaki gerileyişine çareler aramaktadır. Bizim "geri kalmışlığımız" Afrika, Asya ve Güney Amerika milletlerinin geri kalmışlığı ile bir tutulduğu için, alınan veya verilen reçetelerde faydalı olamamaktadır.

Üç asırdan beri muayyen aralıklarla çağdaş medeniyete ulaşmak için yaptığımız hamleler ve inkılaplar istenen sonucu sağlayamadığından her hareket, kendinden sonraki bir harekete zemin hazırlanmaktadır.

Onbir ve Onyedinci asırlar arası batı karşısındaki üstünlüklerimiz, ilim, kültürel, iktisadi ve savaş alanlarında kendini gösteriyordu. 17. asırdan sonra yavaş yavaş gerilemeye başlayan Osmanlı imparatorluğu, batının ilerleyişini hissetti. Batının kuvvetli gördüğü müesseselerini almakta (Orduda Nisami cedit gibi), batı mektepleri gibi mektepler, küçük sanayi kuruluşları kurmaktaydı. Fakat alınan bütün müesseseler istenen ilerlemeyi sağlayamıyordu.

17. ve 18. asırda ilim, felsefe, edebiyat ve sanat'ta büyük ilerlemeler kaydeden, Rönesansını yapan batı 19 ve 20 asırda büyük Sanayi inkılabını tamamladı. Sömürgelerden elde ettiği ham madde ve insan gücünü batı kendi toplumunun iktisadi kalkınmasında kullandı. Bu dönemde ise Osmanlı imparatorluğu elindeki toprakları kaybetmemek için gayret sarfediyordu.

Ne Tanzimat, 1 ve 2. meşrutiyet hareketleri, ne Avrupa anayasalarından devrilen "Teşkilatı Esasiyeler", ne de jüm Türkler ve ittihadı Terakki bu çöküşü durdurabilirdi.

Osmanlı aydınları imparatorluğun çöküşünü önleyecek tedbirleri, kendi millî müesseselerinde yapacakları inkılaplar yerine batıdan aktarılan müesseselerde buluyorlardı. Bunda çift yanlı yanlışla mevcuttu. Batı medeniyetini meydana getiren unsurlar, Yunan felsefesi, Roma hukuku, Hristiyanlık, Rönesans, 19. asırdan itibaren büyük gelişme kaydeden pozitivizm ve tekniktir.

Bizim Türk-İslâm medeniyetini ise, Türk ürf ve adetleri, insanımızın devlet ve teşkilat kurma kabiliyeti ile İslâm düşüncesi meydana getiriyor-

B.7: Türkiye Milli Talebe Federasyonu Genel Başkanı Soner Karaman Tarafından Gönderilen "Türkiye'de Üniversite Ve Gençlik Meseleleri" Başlıklı Rapor ve Muhtıra (CA).

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

T. C.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
ÖZEL

451.04/2588

Ankara;

11.1 TEMMUZ 1969

Başbakanlık Makamına

İlgi: 14.6.1969 gün ve 31.5675 sayılı yazı-
larınıza,

Sayın Cumhurbaşkanımıza İstanbul'dan
Talebe Federasyonu Başkanı Ekrem Özer tara-
fından çekilen 7.6.1969 tarihli telgrafta:

Leninci ve maucu bir grup azınlığın
Üniversitelerimize ve Yurtlarımıza musallat
oldukları, bunların takipsiz kaldığı hakkın-
daki iddiaları üzerinde durulmuş ; Yüksek
Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdür-
lüğü'nün ilgililileri derhal İstanbul'a gönde-
rilmiş, önceden alınan tedbirlere ilâveten
daha müessir tedbirler alınmıştır.

Bu duruma ait Yüksek Öğrenim Kredi ve
Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından
Türkiye Millî Talebe Federasyonu Genel Baş-
kanı Ekrem Özer'e yazılan 1.7.1969 tarih ve
840.10/19815 sayılı yazının bir örneği ili-
şikte sunulmuştur.

Saygılarımla arz ederim.

İlhami Ertem
Millî Eğitim Bakanı

B.8: Türkiye Milli Talebe Federasyonu Başkanı Ekrem Özer'in, Üniversite ve Öğrenci Yurtlarında Faaliyet Gösteren Aşırı Sol Akımlar Hakkında Cumhurbaşkanlığı'na Gönderdiği Telgraf İle İlgili Olarak Başbakanlık'a Gönderilen Bilgilendirme Telgrafı (BCA).

CUMHURBAŞKANLIĞI	
CEVDET SUNAY ARŞİVİ	
Yer	No: 5/6-27
D-İmza No:	
Dosya No:	
Fihrist No:	3252-32

ÜNİVERSİTE REKTÖRLÜĞÜNE

Ankara Üniversitesi Senatosunca "Üniversitelerdeki Öğrenci hareketlerinin ortaya çıkardığı sorunların nedenlerini bu konuda teklif ve tavsiye edilecek çözüm yollarını araştırmak"la görevlendirilen komisyonumuzun hazırladığı rapor aşağıda sunulmuştur.

-1-

Üniversitelerimizde 1968 yılı Haziran ayında başlayıp şimdimize kadar sürüp gelen öğrenci hareketleri, zaman içinde çeşitli görünümler almış bulunmaktadır. Boykotlar ve işgaller şeklinde ortaya çıkan bu hareketler, öğrenciler arasında fiili ve silahlı çatışmalar, Öğretim Üyelerine karşı sözlü ya da fiili saldırılar, öğrencilerle üniversite ^{dışında} kalan kişiler veya kolluk kuvvetleri arasında çatışmalar ve çeşitli binalara yönelmiş tahrip eylemleri hâline dönüşmüş durumdadır.

Komisyonumuz, demokratik bir hukuk devletinde, her türlü siyasal eylemlerde ve toplu protestolarda bulunmanın, temel bir hak niteliği taşıdığı sürebilmektedir. Bu yüzden öğrencilerin toplu halde yarıca'ları hareketlerin, Anayasada öngörülmemiş bir biçimde sınırlandırılmasını ya da yasaklanmasını reddeder. Ancak, toplu öğrenci hareketlerinin can ve mal kaybına yol açmasını, Öğretim ve eğitiminsik sık kesintiye uğramasını, Üniversite gençliği arasında şiddet hareketlerine başvurulması nedeniyle Üniversite Özerkliğinin ve akademik özgürlüklerin tehdit edilmesini ve siyasal rejimin tehlikeye atılmasını önlemenin kesin bir sorumluluk olduğu kanısındadır. Bir kısım öğrencilerin giriştikleri şiddet hareketleri, doğrudan doğruya tüm öğrencilerin kişisel güvenliğini ve ~~uluslararası~~ fikri gelişimini, Üniversite Özerkliğini,

B.9: Ankara Üniversitesi Senatosu'na Üniversitelerdeki Öğrenci Hareketlerinin Ortaya Çıkardığı Sorunların Nedenlerini Bu Konuda Teklif ve Tavsiye Edilecek Çözüm Yollarını Araştırmakla Görevlendirilen Komisyonun Hazırladığı Rapor (CA).

CUMHURBAŞKANLIĞI	
CEVDET SUNAY ARŞİVİ	
Yer	No: 5/6-23
Destek No:	
Dosya No:	
Fihrist No:	3352-46

SON HADİSELER ÜZERİNE HACETTEPE ÜNİVERSİTESİNDE

BELİREN KANAAT

1. Son olayların, Üniversite ve yüksek okullar ortamında yarattığı genel durum, gelecek günler için tehlikeli ihtimaller kapsamakta ve dolayısıyla karamsarlık artmaktadır.

2. Olaylarda, bilhassa ölüm ve yaralanmalara sebebiyet veren olaylarda suç işleyenlerin, olayların karşılıklı iştirakçileriyle şahitler ve görevliler tarafından kendilerine zarar gelmesinden çekinerek meydana çıkarılıp yakalanmaması ve kanunî takibatın kısa zamanda sonuçlandırılmaması, Üniversite ve okuldan çıkarma ve tutuklama gibi kararların, çatışmalara ve belki de mayıta varacak bazı ihtimaller düşünülerek, emniyet kuvvetlerince zamanında uygulanmaması, umumî bir güvensizlik yaratmıştır. Kayfiyet, durumun etkinini ve tehlikesini büyütmektedir.

3. Bazı Üniversite ve yüksek okullarda, özellikle Hacettepe Üniversitesinde disiplin ve yurt yönetmeliklerinin icapları, genel olarak ilgili yönetim kurulları ve Öğretim Üyelerinin ittifakıyla kararlara bağlanmaktadır. Fakat, bu kararların infazında güçlüğü ugranılmakta ve dolayısıyla emniyet kuvvetlerinin müdahalesine ve teminatına ihtiyaç duyulmaktadır. Başvurulan emniyet kuvvetlerinin bu maksatla yaptıkları hareket Üniversite ve yüksek okullarda desteklenmediği halde, bu konuda yeterlik ve müessiriyet sürekli bir şekilde sağlanamamaktadır.

4. Emniyet kuvvetlerinin bu türlü hareketlere müdahaleleri ve elde ettikleri sonuçlar, bütün anayasa kuruluşları tarafından desteklenip korunmalıdır.

B.10: Son Hadiseler Üzerine Hacettepe Üniversitesi'nde Beliren Kanaat (CA).

**GÜNÜMÜZÜN GENÇLİK SORUNLARININ
MİLLİ EĞİTİM AÇISINDAN İNCELENMESİ (x)**

CUMHURBAŞKANLIĞI CEVDET SULTAN ARŞİVİ	
Yer	No: 51722
Destekli	No:
Destekli	No:
Fihrist	No: 2323-4

Hazırlayan: Burhan Göksel
Eğitimci

1- ETÜDÜN HAZIRLANMASINDA YARARI OLAN KAYNAKLAR :

- a- 1968 Baharında Fransa'da bağliyan Üniversite hareketlerinden buyana bu konuda memleketimizde yayınlanmış haber, makale, etüd, risale, kitap şeklindeki geniş bir arşivin tetkikinden alınan bilgiler,
- b- Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan "Türk Öğretim Kurumlarında Çalışma Güveni ve Özgürlüğü Kanun Tasarısı'nın basında çıkan kısmı ve yine tasariya karşı gösteriler üzerindeki yayınların incelenmesi,
- c- Uzun yıllar Askerî Eğitim Kurumlarında Kurmay hizmeti, Öğretmen ve Kumandanlık gibi görevler sırasında elde edilen bilgi ve tecrübeler.
- d- Çeşitli Yabancı Memleketlerde Eğitim Müesseselerini tetkik fırsatlarından elde edilen görgüler,
- e- 1960 dan buyana sivil mmarif hayatımızda Öğretmen, Müdür ve Genel Müdür olarak yapılan hizmetlerin verdiği tecrübe ve müşahedeler.

**2- KONU ÜZERİNDE YAPILAN YAYINLARIN TOPLUCA BİR DEPA DAHA
GÖZDEN GEÇİRİLMESİNDE DİKKATİ ÇEKEN ÖZELLİKLER :**

- Yukarıda 1. maddede sözü edilen ve bu defa topluca gözden geçirilen konu ile ilgili yayınların memleketimizde çapında dikkati çekecek kadar fazla olduğu, Kamu oyunun konuya karşı büyük bir ilgi ve hassasiyet taşıdığı,
- Yayınlar^{dan} günümüzde, Dünya üzerinde ve memleketimizde de bir (Gençlik problemi) nin mevcut olduğu,
- Ancak; en ileri fikir adamlarından, gazete muhabirlerine, parlamenterlerden çeşitli Devlet ve Üniversite otoritelerine kadar konu üzerinde yapılan sözlü ve yazılı yayınlarda Problemin tarihsel menşelerinden bugüne doğru biyografik akışları açıklanmakta, sebepler teşrih edilmekte, bu hususta ilmi ve akademik teoriler vazedilmekte, fakat (Giderici ve önleyici çareler) üzerinde genellikle ciddi tavsiyelere rastlanamamakta, veyahutta cılız ve yine teorik havası olan tekliflerin ileri sürülmüş olması da dikkati çekmektedir.

(x) Muhtıra Konunun vüsatı dolayısıyla temel başlıklar halinde hazırlanmıştır. Yazarın şifahi isahatile birlikte tetkiki daha yararlı olacağı umulur.

B.11: Eğitimci Burhan Göksel Tarafından Hazırlanan "Günümüzün Gençlik Sorunlarının Milli Eğitim Açısından İncelenmesi" Başlıklı Rapor (CA).

İZMİR ÖZEL YÜKSEK OKULLARININ ÖĞRENCİ OLAYLARI HAKKINDA
MÜŞTEREK MUHTIRASIDIR.

Ülkemizde son yıllarda özellikle Üniversite şehirlerinde "Öğrenci Hareketleri" veya "Gençlik hareketleri" adını verdikimiz ve zaman zaman bilimsel olayları ile sonuçlanan hareketlerin niteliğini teşhis etmeden, nedenlerini dikkate almadan bu olayların devam etmesine ne tarafa engel olunabileceği şüphesi tespit olunmuş. Bu nedenle önce bu hareketlerin karakterleri ve niteliği hakkındaki görüşlerimizi belirtelim.

Olayların Karakterleri:

Olayların zaman içinde nasıl bir gelişme seyri takip ettiğini ayrıntılarına inmeden, gözönüne alarak, görüşümüz ki: başlangıç, Öğrenci sorunlarını dile getiren masum bir "gençlik heyecanı gösterisi" karakterini taşımaktayken, sonraları "boykot" gibi pasif direnme halinde görüldü, daha sonraları da Üniversite reformu sloganıyla "teğâl" gibi şiddet hareketlerine döndü. Şimdi ise, o masum dilekeler ve Üniversitenin ıslahı gibi yararlı istekler bir yana bırakılarak tamamiyle politik görüş ayrılıkları nedeniyle silâhlı vuruşa karakteri göstermektedir.

Siyasi Partilerin Rolü:

Öğrenci hareketlerinin sonuçlarından sapıtılmasında siyasi partilerin önemli rolleri olmuştur. Parti gençlik kolları Üniversite ve yüksek okullarda Öğrenci Hareketleri kurmak suretiyle okullara siyaseti tam manasıyla sokmuşlardır. Böylece gençlik siyasi kamplara ayrılmıştır. Okullarda çeşitli siyasi partilerin militanları teşekkül etmiş ve gelişmiştir. Hatta bazı partiler, taraftarı olan genç militanları Dev Genç ve Komando eğitimine tabi tutmuştur, halen de bu faaliyetin devam ettiği görülmektedir.

Böylece Okullarımızda bilimsel havası, yerini siyasi havaya terk etmiş, bilimsel tartışmalar ve seminerlerin yerini ise Öğrenci forumları almıştır.

Her partinin militanları okullarda kendi siyasi görüşlerine ve metodlarına uygun evlemlere girişmekte ve bu evlemler Öğretimin aksamasına yol açmaktadır. Bazı okullarda veya yurtlarda, duruma hakim olan bir Öğrenci Hareketi, kendi siyasi inançlarına aykırı inanç taşıyan arkadaşlarını okula ve vurdı sokmamak gibi kanun dışı evlemler sürdürmekte ve bunda bir ölçüde başarılı olabilmektedir. Bu durum gavat ilginçtir. Zira, gayri kanuni bir eylem sürdürme iddiasını gösteren bu Öğrenciler uzun süre hiçbir cezâ görmemişlerdir.

Bununla beraber, bu olay ve hareketlerde bütün Üniversite ve yüksek okul Öğrencilerini kınamak yanlış olur. Zira, siyasi amaç gütmeyen, boykot ve teğalleri uygun görmeyen, sorunların meşru yollardan çözülmesinden yana olan, anarşisti istemeyen Öğrenciler çoğunluktadır.

Haklı İstekler:

Son yıllarda Öğrenci hareketleri siyasi bir karakter göstermekle beraber, bunun dışında ve özel yüksek okullar Öğrencileri açısından gençleri harekete geçiren sebeplerde vardır. Bunların başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz:

1- Anayasa mahkemesine sevk olunan 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları kanunu seneleri aşan bir süreden beri bir karara bağlanamamış olması, ALTIMİSİNİ AŞAN BİR ÖĞRENCİ KİTLESİNİ MUZERSUZ HALE GETİRMİŞ, BU DURUM ÖĞRENCİLER VE MEZUNLARI OKULLARI ALEYHİNE BELLİ ÇEVRELERCE İSTİSMAR KONUSU YAPILMAKTADIR. BU MÜZMINLEŞEN YARANIN EN KISA ZAMANDA KESİN BİR OPERASYONLA BİR SONUCA BAŞLANMASI.

2- Özel Yüksek Okullardan İktisad olunan diplomaların resmi benzerleri ile aynı hak ve yetkileri sağladığı hususunun kanuni teminata bağlanması,

B.12: İzmir Özel Yüksek Okulları'nın Öğrenci Olayları Hakkındaki Müşterek Muhtırası (CA).

TÜRKİYE'DEKİ BUHRANIN SEBEPLERİ ve HAL ÇARELERİ

Sayın Cumhurbaşkanımıza

Türkiye'nin, tarihinin hiç bir devrinde benzeri görülenmiş ağır bir buhran geçirdiği mülumdur. Ülkemizi bu buhrandan kurtarıp aelamete ulaştırma mevkiinde olanların, böylelerine ciddi bir vasi-foyi yüz akl ile başarımları, ancak, hadiselerle doğru teşhisler koyarak isabetli tedbirleri almalarına bağlıdır. Bu sebeble, Türk Milleti ve tarih önünde büyük sorumluluk taşıyan kimselerin her zamankinden daha dikkatli, daha titiz ve ayrıca da çok daha cesur davranışmları bir zarurettir.

I. Muahadeler :

A. Memleketimizi bugünkü çisgiye getiren hadiseler nasıl, nerede ve ne zaman başlamıştır ?

İlk hadise 15 Haziran 1968 tarihinde İstanbul Hukuk Fakültesi Öğrencilerinin "belge usulünün kaldırılması, istegine dayanan masum bir öğrenci boykotu şeklinde başlamıştır. Fakat tam bir hafta sonra, yani 20 Haziran 1968 de yayınlanan bildirilerle duvarlara yazılan yazılardan meselenin iç yüzü anlaşılmıştır. Bu bir öğrenci hareketi değil, Türk devletini yıkmaya ve Türkiye'yi parçalamaya yönelmiş bir komünist - kürtcümlük hareketidir.

Hareketin bu maksadı güttüğünü, maalesef, İsmet İnönü dahil, Türkiye'de hiç bir devlet ve siyaset adamı anlamamış veya anlamak istememiştir. Bizim gibi üç-beş milliyetçi ilim ve fikir adamı ise meselenin ciddiyetini ta o zaman bütün vahameti ile görmüştür, fakat kimsiyi buna inandıramamıştır. Çok kısa bir zaman sonra "boykot", "işgal"e dönüşerek, bütün yurda yayılmış ve anarşi fiilen başlatılmıştır.

B. Anarşiyi kimler teşvik, tertip, tahrik ve himaye etmiştir ?

a. Başlı :

Bütün basın Üniversitede başlayan anarşi hareketlerini teşvik ve himaye etmiştir. Acaba niçin ?

B.13: Türkiye'deki Buhranın Sebepleri ve Hal Çareleri Hakkında Profesör ve Doçentlerden Kurulu Bir Heyetin Cumhurbaşkanı'na Sundukları Rapor (CA).

11

CUMHURBAŞKANLIĞI
FARUK KURUTÜRK ARŞİVİ
Yer No : 6/7-21
Dosya No :
Dosya No :
Fihrist No : 4414

Dosya
28/1
3/819

EGE ÜNİVERSİTESİ MÜHENDİSLİK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
FAKÜLTE KURULUNUN AÇIKLAMASI

ÖZET

Ege Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Fakültesinde iki aydır çeşitli aşırı uçların desteği ile süregelen öğrenci boykotları, maalesef ülkemizde bugün günden güne zarıflayan yüksek eğitimi daha da sulandırma gayesindedir. Çeşitli sosyal ve idari yönleriyle kamufle edilen öğrenci taleplerinin maalesef gerçekleştirilemediği eğitim uygulamasındaki bugünkü hafiflemeden yine bugünün yöneticileri sorumlu olacaktır. Belirli olanaklarla mümkün mertebe çok sayıda kaliteli meslek adamını yetiştirmek yani kısacası eğitim başarısı yüksek öğretimde gün geçtikçe artan tavizlerle gayesine ters düşmekte, hazursuzluğun esas amili daha büyük hazursuzluklar yaratmak için güçlenmektedir.

Fakültemiz, eğitimde, öğrenciyi çalışmaya teşvik eden sistemi en son reformları da içine alacak şekilde kurmuş ve eğitim verimini arttırmaya gaye edinmiştir. Bugün Türkiye'mizde yüzbinlerce öğrenci üniversite kapılarında sıra beklerken, yıllanmış öğrenci tipinin verdiği vicdani sorumluluğa taşıyamıyacağımız kanısındayız. Eğitim seviyemizi mevcut yönetmeliğimizle hiç olmazsa bugünkü düzeyinde tutmağa kararlıyız ve üniversite özerkliğinden de bunu anlıyoruz.

Ege Üniversitesinde iki ay önce başlatılan boykot sadece Mühendislik Bilimleri Fakültesi topluluğunda sürüyor. Diğer bütün fakülteler, daha o zaman, bir kaç gün içinde öğretime başlayabilme ortamını yaratıvermişlerdi. Buna karşılık, Mühendislik Bilimleri Fakültesi Yöneticileri mülki amirlerden, gazete yazarlarına kadar bir çoklarının kınanıyordu. Bunlara göre çocuklar haklı davaları uğruna mücadele veriyorlardı. Öyle olmasa bile, gençlere bir parça anlayış göstermek gerekirdi. Üstelik diğer fakültelerin yöneticileri örnek bir davranışla boykot'un üstesinden gelmişlerdi.

Boykot'un zararlarının, gerek öğrenciler gerekse öğretim için, eskilerin deyimi ile gayr-ı kabil-i rücdü bir aşamaya eriştiği şu günde, bir durum muhasebesi yapmakta yarar görüyoruz.

Mühendislik Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Talepleri

Mühendislik öğrencilerinin öğretim ile ilgili talepleri şu üç maddede yoğunlaşmıştır :

- a) Ön şartların kaldırılması,
- b) Vizenin devamdan verilmesi,
- c) Sınav hakkının 4'ten 6'ya çıkarılması,

Fakülte yöneticileri boykot'un başındanberi öğrencilerle bu üç konuyu karşılıklı defalarca tartışmışlar ve aşağıda açıklanan nedenlerle bunların gerçekleştirilmesine imkan

B.16: Ege Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Fakültesi Fakülte Kurulu'nun, Öğrenci Boykotları ve Olayları Hakkındaki Açıklama Metni (CA).

29 Ocak 1975

BAYI: 4/665

KONU: Müracaatınla H.

CUMHURBAŞKANLIĞI	
FAHRE KÖRÜTÜRK ARŞİVİ	
Yar	No 472-2
Destinat No	
Docya No	
Fih	No 3862-2

Sayın Ahmet KAÇMAZ
Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
Genel Başkanı
İ S T A N B U L

ILGI: 24 Ocak 1975 tarihli telgrafınız.

İstanbul'da meydana gelen öğrenci olayları ile ilgili telgrafınız, Sayın Cumhurbaşkanına arz edilmiştir.

Konu ile başlangıcından itibaren yakından ilgilenen ve meydana gelen müessif olaylardan son derece üzüntü duyan Sayın Cumhurbaşkanı, bu gibi olayların vukuunu önleyecek tedbirlerin alınması amacıyla, telgrafınızın bir örneğinin Başbakanlığa gönderilmesini emir buyurmuşlardır.

Kayfiyeti bilginize sunarım.

29/1
FUAT BAYRAMOĞLU
Genel Sekreter
Büyükelçi

B.17: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi Genel Başkanı Ahmet Kaçmaz'ın, İstanbul'da Meydana Gelen Öğrenci Olayları Hakkında Müracaatına İlişkin Şahsa Gönderilen Cevabi Yazı (CA).

CUMHURBAŞKANLIĞI FAHRI KURUTURK ARŞİVİ Yer No: 6/7-21 Destek No: _____ Dosya No: _____ Fib No: 4403-1	6 Aralık 1975
---	---------------

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ SENATO BİLDİRİSİ

İstanbul Teknik Üniversitesi Senatosu 4 ve 6 Aralık 1975 günleri yaptığı olağanüstü toplantılarda, Öğretim yılı bağından beri süregelen olaylar ile bunların yarattığı olumsuz ortam içinde Öğretime devam olanakları ve koşulları üzerinde, Fakültelerin fikirlerini de aldıktan sonra, yaptığı görüşmeler sonunda saptadığı durumu ve görüşlerini ilgililere, yetkililere ve kamu oyuna açıklamayı zorunlu bulmuştur.

9 Ekim'de başlayan Öğrenim, devamlı forumlar, boykotlarla kesilmiş, Üniversite içinde bir öldürme, çok sayıda yaralanma olayı olmuş, ayrıca dışarıda işlenen Öğrenci öldürme suçlarının Üniversite Öğrencileri üzerinde yarattığı şiddetli tepkiler yeni şiddet eylemlerine yol açmış, Öğretimi aksatmış ve çoğu Üniversitemiz Öğrencisi olmayan kişiler Üniversite binalarını işgal etmişlerdir.

Sonuç olarak olaylar, huzurlu Öğretim ortamını yok ettiği gibi, Öğrencilerin, Öğretim kadrosunun ve memurların can güvenliğini de tehlikeye düşürmüştür.

Bu olaylar Güvenlik Kuvvetlerinin Üniversite içinde bulunmalarına ve olaylardan haberli olmalarına rağmen süregelmektedir.

Bu durum, olayların artık olağan emniyet tedbirleri ile önlenemeyeceğini gösterdiği gibi, olağan dışı güvenlik yöntemlerinin de olayları sürekli olarak önleyemediğini yakın geçmişteki uygulamalar kanıtlamıştır.

Öte yandan olayların Öğrenci sorunlarıyla, Öğretim ve yönetimle ilgili olmayıp, bu çerçeveyi çok aştığı, ülke bütünlüğünü zedeleyici düzeye ulaştığı, Öğretim kurumlarının işe olayların başlatılması için müsait yer olarak kullanıldığı ve Öğrencilerin heyecanlarının dış çevreler tarafından sömürüldüğü bilinmektedir.

B.18: İstanbul Teknik Üniversitesi Senatosu'nun Öğrenci Olayları İle İlgili Bildirisi (CA).

CUMHURBAŞKANLIĞI	
FARSI KURUTUK ARŞİVİ	
Yar	No: 6/9-37
D. İsmi	No:
D. No	No:
T. No	No: 4450

9 Nisan 1976

CUMHURİYET SENATOSU KONTENJAN GRUBU ÇAĞRISI

Öğretim kurumlarımızda yayılmış olan öğrenci olayları, yurdumuzun değişik yerlerinde gittikçe yoğunluğunu artırmaktadır. Dün Ankara'da karşılaşılan çok usulî silâhlı çatışmalar, aynı gün-
de görülmesi bakımından da şimdiye kadar rastlanmaların sayıca en
yoğundur.

Aylardır anaları, babaları, hepimizi çeşitli açılardan
derin bir endişe içinde bırakan kanlı olaylar, artık hiç vakit kay-
betmeden, Milletçe üzerine eğilmeyi sorumlu kılan bir vahamet kasan
dır. Bu durumda, Devletin en üst kademesinden başlayarak, sıra
ile bütün yetkili, görevli ve sorumlu her kesin, her kuruluşun gi-
riğinde bulunması gerekmektedir.

Yasama, Hürûme ve Yargı Organlarımızın, Siyasî Partile-
rimizin, kanlı olaylar karşısında yasalar ve onların da üstünde ta-
rih ve Millet önünde, vicdan sorumluluğu yönünden tartışılmaz, te-
reddüde yer bırakmayan bir görev karşısında bulunduğu apaçık ortad-
dır.

Öğretimi ve Öğrenimi sağlamak, bu alanda güveni koru-
mak Hükümetin görevidir. Hükümet, olanakları aynı zamanda ve egit-
likle kullandığı imancını vermelidir. Elindeki olanaklar yetersiz
ise bunu parlâmentoya bildirmesi gerekir.

Hükümetin, eleştiriler veya çare bulunmasını isteyiş-
ler önünde duruşu birgünlükle değil serin kanla karşılanması doğru
olur.

Yasama Organı da, güncel, yakın denetime önem vermeli,
araştırma önermeleri aylarca gecikmemelidir.

Gençlerimiz, birbirine düşman kamplara bölünmenin ken-
dilerine ve yurdumza bir yarar getirmediğini artık anlamalıdır. Ar-
alarına, öğrencilikle ilişkisi olmayan kişilerin de sızması, üze-
rinde durulacak bir noktadır. Bütün bir yıl çok az süre öğrenim ya-
pılabilmiş olması, gençlerin geleceğini tehlikeye, ulkesini büyük
zararlara sokmaktadır.

B.19: Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Grubu Başkanı Prof. Dr. Nihat Erim İmzası İle
Öğretim Kurumlarında Yayılmış Olan Öğrenci Olayları Hakkında Yayınlanan Çağrı
(CA).

CUMHURBAŞKANLIĞI	
FAHRE KORUTÜRK ARŞİVİ	
Yer	No: 6/2-21
Dosya	No:
Fihri	No: 4451

10/4/1976

Sayın Fahri Korutürk
Cumhurbaşkanı

Sayın Cumhurbaşkanı

Üniversitelerde ve diğer Öğretim Kurumlarında
cereyan etmekte olan şiddet olaylarını bir defa daha
inceliyen Ankara Üniversitesi Senatosunun 9.4.1976 tarihli
toplantısında alınan karar ilişik olarak sunulmuştur.
En derin saygılarımı sunarım.

Arz edildi
14/4
Prof. Dr. Tahsin Özgüç
Rektör

B.20: Ankara Üniversitesi Senatosu'nun 9 Nisan 1976 Tarihli Toplantısında, Üniversitelerde ve Diğer Öğretim Kurumlarında Yaşanan Şiddet Olayları Hakkında Aldığı Kararla İlgili Üniversitenin Rektörü Prof. Dr. Tahsin Özgüç'ün Gönderdiği Yazı (CA).

E. Aksoy -Y. Tatar

F.H. 657 Trabzon

CUMHURBAŞKANLIĞI
FAHRI KURUTÖRK ARŞİVİ
Yer No: 6/9-77
Desimal No: _____
Dosya No: _____
Fihrist No: 4437-2

Trabzon, 10 Aralık 1976

Sayın

Fahri KURUTÖRK,

Cumhurbaşkanı

Çankaya / A n k a r a

Karadeniz Teknik Üniversitesinin 111 Öğretim elemanı (21 Öğretim Üyesi, 90 Öğretim Üye yardımcısı) tarafından imzalanmış olan "TÜM ANAYASAL KURULUŞLAR DEMOKRASİYİ SAVUNMALIDIR" başlıklı açıklamadan bir nüsha ekte bilgilerinize sunulmuştur.

Açıklamada ortaya konan sorun üzerinde ilgilerinizi bekler, saygılar sunarız.

Prof. Dr. Erdem AKSOY

Yusuf Tatar
Doç. Dr. YUSUF TATAR

Bek. müş.
f. 22/113
3/8/79

B.21: Doç. Dr. Yusuf Tatar'ın, Karadeniz Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi ve Yardımcılarının Üniversite Olayları Hakkındaki "Tüm Anayasal Kuruluşlar Demokrasiyi Savunmalıdır" Başlıklı Açıklaması Hakkında Gönderdiği Mektup (CA).

SAYI: 3-1183

KONU: Sayın Cumhurbaşkanının
Rektörlerle yaptıkları
toplantı H.

15 Şubat 1977

CUMHURBAŞKANLIĞI	
FAHRI KORUTÜRK ARŞİVİ	
Yaz	No: 6/10-5
Dosya No:	
Dosya	No: 11/1
Ekiz	No: 2210

Sayın Salih TANYERİ
Cumhuriyet Senatosu
Araştırma Komisyonu Başkanı
T.B.M.M./ANKARA

İLGİ: 6 Şubat 1977 gün ve 248 sayılı yazınız.

Sayın Cumhurbaşkanının, 5 Şubat 1977 günü Üniversite Rektörleri ile yaptıkları toplantıda, çeşitli ülke sorunlarına da değinilmiş bulunulmakla beraber, bir sohbet havası içinde geçen görüşmelerin ağırlığını, süregelen öğrenci olayları ve büyük ölçüde sedelenen eğitim ve öğrenim güvenliği teşkil etmiştir.

Toplantının bir sohbet niteliğinde olması münasebetiyle, görüşmelerin banda alınması veya bir görevli tarafından not tutulması düşünülmemiştir; sadece, görüşülen konuların sırasını belirten kısa notlar alınmakla yetinilmiştir. Bu arada, Sayın Cumhurbaşkanı da, önemli gördükleri bazı hususlar hakkında, özel notlar almışlardır.

Komisyonunuzca lüzum görüldüğü ve uygun mütalâa edildiği takdirde, bu görüşmeler hakkındaki geniş bilgilerin, toplantıya katılan Rektörlerden alınabileceği hususunu bilgi ve takdirlerinize arz ederim.

14/2
FUAT BAYRAMOĞLU
Genel Sekreter
Müvkelci

14-4

B.22: Cumhuriyet Senatosu Araştırma Komisyonu Başkanı Salih Tanyeri'nin, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Toplumu Etkileyen Şiddet Olayları İle İlgili Olarak Üniversite Profesörleriyle Yaptıkları Toplantı Tutanağından Komisyonlarına Bir Nüsha Gönderilmesi Talebiyle Yaptığı Müracaata İlişkin Ek ve Şahsa Gönderilen Cevabi Yazı (CA).

FOTOĞRAFLAR VE RESİMLER

F.1: Üniversitelerin Öğrenciler Tarafından İşgali (1968).

F.2: İstanbul Üniversitesi Öğrencilerinin Protesto Eylemi (1968).

F.3: Deniz Gezmiş İstanbul Üniversitesi Önünde Konuşma Yaparken (1968).

F.4: İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'nün Öğrenciler Tarafından İşgali (12 Haziran 1968).

F.5: ABD 6.Filosu'nun İstanbul Ziyaretini Dolmabahçe Rıhtımı'nda Protesto Eden Gençler (18 Temmuz 1968).

F.6: Taksim Meydanı'nda Kutlanan 1 Mayıs İşçi Bayramı Sırasında Çıkan Olaylar (1 Mayıs 1977).

F.7: II. Milliyetçi Cephe Hükümeti'ni Oluşturan Milliyetçi Hareket Partisi Lideri Alpaslan Türkeş, Adalet Partisi Lideri Süleyman Demirel, Milli Selamet Partisi Lideri Necmettin Erbakan (21 Temmuz 1977).

F.8: 12 Eylül 1980'de Yönetime El Koyan Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren (1980).